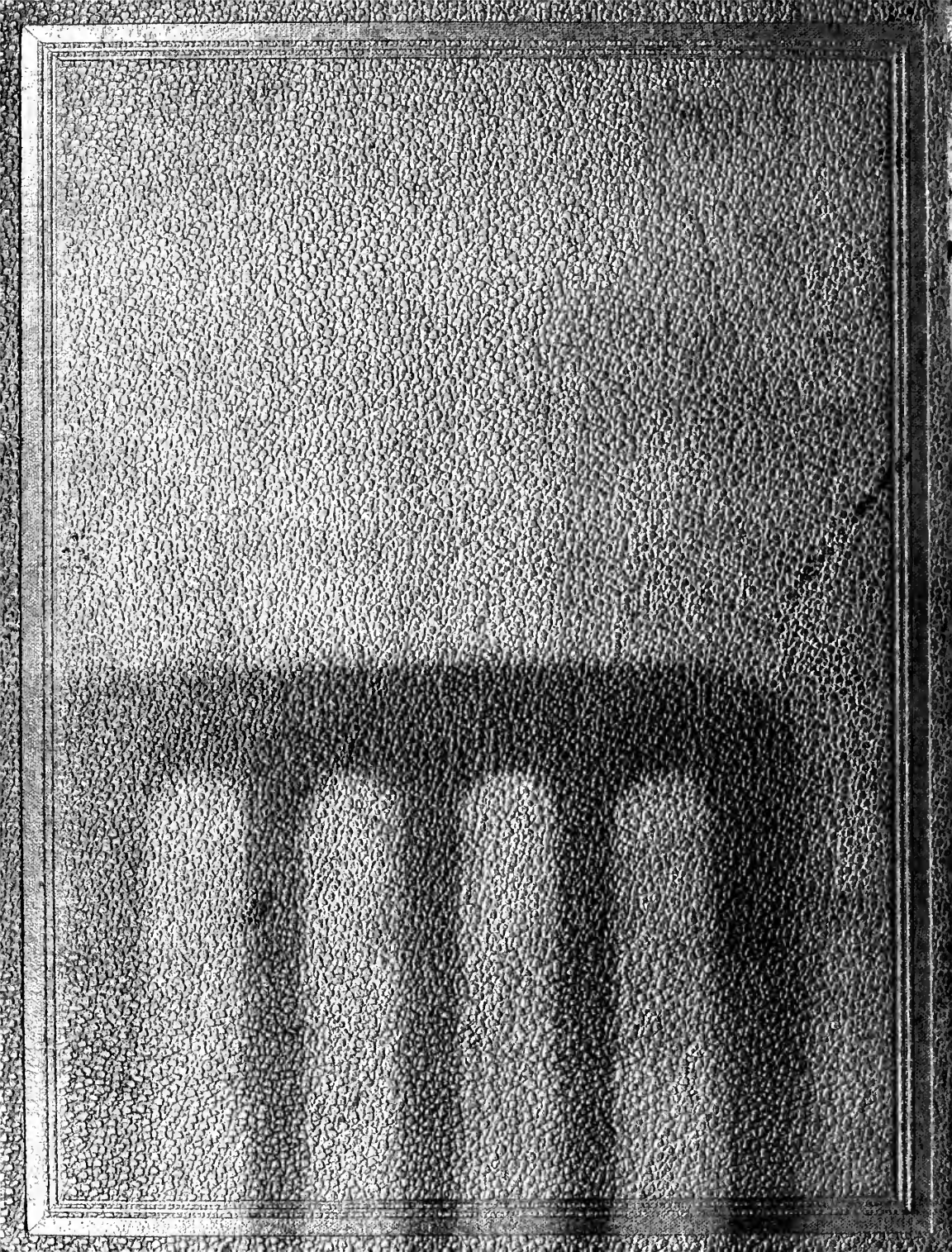

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

M3915b

كتاب الأُصول

لأبى الوَليد مَروان بن جَنَاح القُرطُبىّ

ويتلوه منتخبات من تصانيف

احر فى الاصول لبعض علمآء

المشرق والمغرب ٭

THE BOOK OF HEBREW ROOTS,

BY

ABU 'L-WALÍD MARWÂN IBN JANÂḤ,

OTHERWISE CALLED

RABBÍ YÓNÂḤ.

NOW FIRST EDITED, WITH AN APPENDIX,

CONTAINING EXTRACTS FROM OTHER HEBREW-ARABIC DICTIONARIES,

BY

AD. NEUBAUER.

Oxford:

AT THE CLARENDON PRESS.

M DCCC LXXV.

56 (8)
3719/01

PREFACE.

ABU 'L-WALÎD Marwân ibn Janâḥ, otherwise called Rabbî Yônâh, was born at Cordova towards the end of the tenth century[1]. No particulars are known of his life, except that he left his native town in the year 1012[2], and established himself at Saragossa. He pursued medical studies as a professional career, and grammatical and lexicographical by inclination. He began his literary career with smaller works[3], consisting chiefly of commentaries and criticisms on the grammatical treatises of Rabbi Y'hudah Ḥaiyûj[4]. Towards 1050 he composed the great work which was peculiarly his own, the first part comprising the grammar, and the second the dictionary, which latter is now for the first time laid before the learned public.

If Ḥaiyûj is rightly called 'the father of grammarians,' Abu 'l-Walid deserves undoubtedly to be called 'the father of lexicographers.' In fact his predecessors, such as Rabbî Sa'adyah Gaon, M'naḥem ben Saruq, David ben Abraham[5], and others, having no knowledge of the system of triliteral roots discovered by Ḥaiyûj, gave very inexact lexicographical notions. Ibn Janâḥ was, besides, an accomplished Arabic scholar, and hence his dictionary is of the highest value for the purpose of comparing Hebrew and Arabic roots. This was naturally enough completely neglected by those lexicographers who made extracts from Ibn Janâḥ's book, or even almost translated it into Hebrew, for the use of such Jews as were unacquainted with Arabic, and for this reason alone the publication of his dictionary was necessary. Gesenius indeed, having recognised the value of Abu 'l-Walid's comparative method, gave a great number of extracts in his Thesaurus from the MS. of the Bodleian Library, which until 1871 was the only MS. known of the original Arabic text; the Vatican and the Escurial having only the Hebrew translation made by Y'hudah ibn Thabbôn[6]. Munk also, the much regretted Member of the French Institute, had, a short time before his premature death, the intention of proposing to the French Government to have it copied for the National Library in Paris, for later publication. At length, in 1870, the Delegates of the Clarendon Press, with their well-known liberality, decided, on the advice of the

[1] Munk, Journal Asiatique, 1850, i. p. 40. [2] Ibidem. [3] They will be soon edited, with the exception of the كتاب التشويز, which seems to be lost, by Derenbourg, Arabic text with French translation. [4] See Nutt's Two Treatises, etc., London, 1870, and the 'Beiträge' of Ewald and Dukes, Stuttgart, 1844. [5] See the extract at the end of this volume, and those which I have published in the Journal Asiatique, 1861 and 1862. [6] Munk, Journal Asiatique, 1851, i. p. 90.

Regius Professor of Hebrew, Dr. Pusey, to publish the text with an English translation, and they honoured me with this difficult task. In the course of transcribing the MS. from Hebrew into Arabic characters, I observed that the copyists (the MS. is written by several hands) were partly not well versed in the Arabic language, and therefore confounded such letters as ב and כ, נ and נ, etc., and partly did their work hastily, and so omitted lines by passing from one word to a similar one in another line, thus causing lacunae which could only be supplied by the Hebrew translation. The Delegates, therefore, allowing a part of my expenses, I went to the Escurial, where I collated the Hebrew translation with the Arabic text. This translation is made from the first redaction[1] of the author, whilst the Bodleian MS. is mostly based on an enlarged second redaction, and, as I have already mentioned above, omits often the Arabic words and always the Arabic phrases quoted by Abu 'l-Walîd for comparative purposes, so that the difficulty of making a correct edition from the inaccurate Bodleian MS. was only partially removed. Still the printing was begun, and had advanced as far as the root חבר, when I had the pleasure, in March 1871, of making the acquaintance of the learned Rabbi Dr. A. Löwy of London, from whom I heard, to my own astonishment as well as to that of French scholars, that the town library of Rouen possessed a MS. of Abu 'l-Walîd's dictionary in Arabic. In May of the same year I proceeded to Rouen, in order to examine the MS., and found it to be older than the Bodleian MS., more correct in some parts, and furnished with valuable glosses between the lines and on the margins. To collate the MS. on the spot was an impossibility, for I could not interrupt the progress of my catalogue of the Hebrew MSS., on which I was engaged at that time in the Bodleian Library. I therefore applied to the French Government for the loan of the Rouen MS. to the Bodleian Library, which I obtained through M. Jules Simon, then Minister of Public Instruction, and the much-lamented M. Adolphe Frère, librarian at Rouen, who induced the Maire of Rouen to grant the loan of the MS. To these two gentlemen I beg leave to express here publicly, in the name of the Delegates as well as in my own, the sincerest gratitude.

Having finished the collation of the Rouen MS., and having settled the text, which occupied the greater part of a year, my other occupations not allowing me to devote all my time to it, the question arose, whether the better readings of the Rouen MS., as well as the lacunae which I had filled up according to the Hebrew translation, by retranslating the Hebrew into Arabic, were to be given for the twelve sheets already printed off, at the end of the work as an appendix, or whether it would be better to have these sheets cancelled, so as to give a more correct text at once, with the various readings in foot-notes. The latter course, advised by most of the oriental scholars consulted by me, was decided on by the Delegates of the Press, who for so doing deserve the warmest thanks of all orientalists. It would indeed have been troublesome for the reader to consult at

[1] See col. 266, note 69.

every passage the numerous various readings added in an appendix, in order to obtain a correct text.

This is the cause of the long delay which has occurred in the publication of this dictionary. Although the text, in its present state, is, I hope, fairly correct, I should have liked to give, as an appendix, important various readings, and perhaps additions, which may be found in the fragments of this work, existing, according to the kind communications of my friend Dr. Harkavy, at St. Petersburg, in the collection of the late M. Firkovitz, the well-known Qaraite traveller in the Crimea. This collection however, if bought by the Russian Government, cannot be at the disposal of the public for at least another year; and the Delegates, therefore, thought it advisable not to delay any further the publication of the dictionary, reserving to themselves the question of printing those various readings separately, for the benefit of orientalists, if they should be found to be of importance.

I come now to the description of the MSS. of which use has been made, and of the critical method I have thought it advisable to follow.

1. The Bodleian MS. Poc. 133 is a small folio of 387 leaves, and is written by four different hands, viz. (*a*) from the beginning to fol. 93 (ending with the word אש, col. 100, l. 4), and ff. 223 (beg. with יתאחף, col. 363, l. 1) to 228 (ending with the article מהא); (*b*) from ff. 94 to 222 (ending with the words לכל מא, col. 363, l. 1); (*c*) from ff. 229 to 233 (ending with the word למנה, col. 381, l. 12) and from 345 to the end; (*d*) from ff. 234 to 344 (ending with the word בראש, col. 675, l. 6). Of these, the last is the most correct, and the first is the least so. The copyist, who is designated by the letter *c*, was Ḥalfon bar Ṣ'daqah hak-Kohen: he finished the copy on Thursday the 8th of Kaslew 1732 Sel. = A. D. 1421. This MS. is cited in the notes as O, and the additions taken from it are indicated in the text by ( ).

2. The Rouen MS. 5 Or. is likewise a small folio of 417 leaves, of which ten (a quire) are blank leaves, from המכפלה (col. 385, l. 23) to יהודה (col. 404, l. 1). Ff. 1 to 3 (ending with the word באב[א], col. 5, l. 27), ff. 7 (beg. with the word מתי, col. 11, l. 34) to 12 (ending with the word הבדיל, col. 17, l. 33), and fol. 413 (beginning with the word לתאבה, col. 757, l. 7) are written by a late and unskilful hand. From the root דור (col. 156) to הם (col. 176) this MS. seems to follow the text of the compendium of the dictionary (المختصر), which is sometimes quoted by the glossator. According to the statement of the Abbé Saas[1], it belonged to Richard Simon. This MS. is designated in the notes by the letter R, and the additions taken from it are marked in the text with [ ]. The glosses are

[1] He gives in his Notice des manuscrits de la bibliothèque de l'église metropolitaine de Rouen (Rouen, 1744), p. 67, the following description of the Rouen MS.: '5. *Lexicon Hebraïcum R. Jonae ben Ganae, Hebraicé, in quarto. Rabbi Jona*, dit M. Simon, Histoire Critique du V. T. p. 540 (see the edit. of Rotterdam, 1685), *est un ancien Grammairien Juif, dont le livre n'a point été imprimé. Je me suis servi d'un exemplaire Manuscrit qui est dans la Bibliothèque de M. Hardi Conseiller au Châtelet.* M. Hardi donna dans la suite ce Livre à M. Simon.'

marked R. g. The letters נ, ד, ט, כ, and צ have more frequently the diacritical points than they have in O.

3. The Bodleian Fragment Marsh. 659 is a folio of 43 leaves with the following articles: (*a*) ff. 2 to 37, from אשר (col. 507, l. 22) to יקסם בה (col. 572, l. 20); (*b*) ff. 38 to 43, from עני (col. 733, l. 1) to כנא (col. 739, l. 34). This fragment was copied by an accurate and skilful hand, and is distinguished in the notes by the letter M.

These three MSS. have more or less vulgar forms, especially the plural *în* for *ûn* and the conditional form for the indicative. As I felt persuaded that Abu 'l-Walîd did not employ vulgar forms, I tried to restore the classical form wherever I could, but very probably several passages have escaped my notice. I have selected the best readings, according to my judgment, for the text, and have put almost all variations, whether good or bad, in the notes.

The extracts from other Hebrew-Arabic dictionaries contain chiefly passages in which Hebrew roots are compared with Arabic, besides passages in which Arabic words, used idiomatically in Syria and Morocco, are given by the authors. These may perhaps be of value to Arabic lexicographers. For the extracts I have made use of the following MSS.:—1. The lexicon of David ben Abraham the Qaraite, who was probably a contemporary of Rabbi Sa'adyah Gaon[1] (MSS. Opp. Add. fol. 25 of the Bodleian Library), which is distinguished by the letter D. 2. That of 'Alî ibn Suleimân, which is a compendium of the former with some additional explanations from other lexicographers[2]. This I was enabled to make use of by the liberality of the Russian Government. It is marked No. 605, and is designated A. 3. That of Sa'adyah ibn Danân of Fez[3], who quotes passages of Abu 'l-Walîd not to be found in the present edition. It is numbered Bodl. 612, and is marked S. 4. That of Mosheh ben Yizḥaq ben han-N'siah[4] (MSS. Opp. 152 in the Bodleian Library), which is marked M. This being in Hebrew, I made use of it only for words occurring in the Chaldee passages of the Old Testament, which Abu 'l-Walîd does not explain in his dictionary.

I conclude with expressing my hearty thanks to my friend Dr. W. Wright, Fellow of Queens' College, Cambridge, and Professor of Arabic in that University, who not only revised the proof-sheets, but also frequently drew my attention to bad grammatical forms and errors caused by transcribing from Hebrew characters into Arabic. He also made suggestions as to lacunae and unintelligible words, which I have in most places adopted. It is to his help that scholars are indebted for the accuracy of the text of the present edition, so far as it has any claim to be called correct.

A. N.

Oxford, 25th May, 1875.

[1] See Pinsker, Liqqûté Qadmoniyoth, p. 117 sqq. (text), and Journal Asiatique, 1861, ii. p. 466. [2] Pinsker, loc. cit. p. 175 sqq. [3] See Journal Asiatique, 1862, ii. p. 257. [4] See Dukes, Jewish Chronicle, 1849. This lexicon will shortly be published with an English translation by the Rev. G. W. Collins, M. A.

الجزء الثانى من كتاب التنقيح

وهو كتاب الاصول

لابى الوليد مروان بن جناح ٭

◆ المقدمة ◆

◆ بسم ٱ אל עולם בונו[1] ◆

الحمد لله وليّ كلّ نعمة ومؤتي كلّ رغبة ومعطي
كلّ طلبة ومتمّم كلّ مسألة وسامع كلّ دعوة
ومبلغ كلّ منيّة[2]:

قال ابو الوليد مروان[3] بن جناح[4] قد قدّمنا فى
الجزء الاول من هذا الديوان وهو كتاب اللمع من الابواب
العلميّة والفنون الجمليّة والاصول القياسيّة والآراء النحويّة
ما لا غنى بالناظر[5] فى علم اللغة عن معرفته والوقوف
عليه. ونحن نذكر فى هذا الجزء الثانى الذى وسمناه
بكتاب الاصول اكثر الاصول[6] [ال]دانية الموجوده فى ما
بين اندينا من الدمقرا. [ونم]يّن من تصاريفها ونشرح
من غرضها ما تدعو الحاجة [الى ت]فهيمه وشرحه لنبلغ
فى جميعه الغاية التى نقدر [عليه]ها بعد ان نتحرّى فى
ذلك غاية التحرّي ونتحفّظ فيه [غا]ية التحفّظ والذى يلزم
فعله فى تفسير كلام الله عزّ [وجلّ وا]سأل الله العصمة
من الخطأ والتوفيق الى الصواب بمنّه: ...[7] فى احضار كل
لفظة تكون تحت كل معنى لانّى [ان ف]علت ذلك
لاحضرت جميع الدمقرا. لكنّى احضر من كل [معنى]
الفاظا ما[8] على حسب ما اراه كافيا. فان خرجت [...د]لك
لفظة ما من معنى ما من المعانى [والم تحترى] [مع]ناها
فمدّ يدك الى الاصل التى هى منه فان وجدتها [فجيّد
وإلاّ فاعرضها على جميع ما فى ذلك الاصل التى هى...
عن[9] المعانى ونظّ[م]ها بالبيك المعنى بها وقرّبها اليم[ا].
مثال ذلك فانّك ان اردت ان تقف على معنى ايت[نها
[درس]تى خويشه لعزرة. دبوق بتعورة كعزرة: [بت]ده ويسبحه كنزدة. ووبرهو يسكرة بلى نزدة:

بيت الفكرة فمددت يدك الى باب الفاء والقاف والدال
فلم تجدها فى هذا الاصل الاّ انّك وجدت تحته سبع
معان. احدهما ויי פקד את שרה כאשר אמר وهو افتقاد
وتعاهد. والثانى אשה רעותה לא פקדו وهو فقد وعدم.
والثالث ואחריתם פקד את כל העם وهو عدد واحصاء.
والرابع ופקדתי עליהם חטאתם وهو تعديد وايجاب. والخامس
והוא פקד עלי לבנות وهو امر والزام وعهد كانّه قال והוא
צוה עלי اى عهد الىّ وامرنى وهو مجانس لתרנום צוה.
والسادس ויפקד שר הטבחים، ואת המלה הפקיד[ו]، ויפקידו
את ירמיהו وهو ايداع واقرار فى مكان ما امّا سجن وامّا
غيره. والسابع ופקדו שרי צבאות בראש העם، פקד ויי אלהי
הרוחות، אשר היה פקיד על אנשי המלחמה وهو توكّل
وتقديم. فاذا عرضت لفظة פקדות على جميع هذه المعانى
لم تجد منها معنى يجانسها[10] ويليق بها غير المعنى
السادس الذى هو ايداع وسجن اعنى ויפקד שר הטבחים
את יוסף. ויפקידו את ירמיהו فيكون معنى ויתנהו בבית
הפקדות وصيّره فى السجن: فهكذا تصنع[11] فى كل لفظة
تشكّ فيها مما لا تجد[12] فى هذا الكتاب فانّك ان فعلت
ذلك بدا لبك ما كان محجوبا عنك وظهر لك ما كان
مستورا منك واشرفت[13] على ما خفى عليك من الغريب[14]
بحول الله:

ولا غنى بالناظر فى هذا الجزء الثانى اعنى كتاب الاصول
عن[15] الوقوف على (جميع) ما تضمّنه الجزء الاول اعنى
كتاب اللمع فبالوقوف عليه وبالعمل بما ندبنا اليه

---

1 O. begins: للجزء الثانى من كتاب التنقيح وهو (או above) الدقدوق وبلقّب (והו above; MSS. ויקלב) بكتاب الاصول تأليف مر׳ ורב׳ אבי الوليد مروان بن جناح القرطبى נ״ע بمدينة سرقسطة المقالة الاولى فى حرف الالف بدأ عند تأليفه فقال: .מ . . . O. 2
3 O. מרון. 4 O. adds נ״ע ע״ד. 5 R. באלנטר; O. באלנאפיר. 6 Lacuna in O. up to היה col. 4, l. 12; the margins in R. are injured. 7 The last letters of the Arabic word are אבל; the Heb. transl. has ואל יתבעני תובע. 8 MS. אמא. 9 The Heb. transl. has הרי טוב ואם לא הכב אותה אל השרש על כל מה שייך בשרש ההוא מן הענינים. 10 R. ינאנכה.
11 O. אצנע. 12 O. תוגד. 13 R. וסשרפת. 14 R. אלרניב. 15 Both MSS. מן.

وحضّضنا عليه هنالك من الرجوع الى كتابى ابى زكريّاء اعنى كتاب حروف اللين وكتاب ذوات المثلين والى كتبنا نحن ايضا اعنى كتاب المستلحق ورسالة التنبيه وكتاب التقريب والتسهيل وكتاب التسوية وكتاب التشوير تتمّ له المعرفة وتجتمع له المنفعة فانّ هذه الكتب كلّها نافعة لمن طالع (فى) هذا الجزء. ومما يؤكّد على الناظر فيه فى الوقوف على جميع ما اودعناه [فى] الجزء الاول اعنى كتاب اللمع وفى جعله ايّاه نصب عينيه انّا قد احتفلنا فيه ضروبا من الاحتفال فى ذكرنا جملة من الابنية وجملة من الالفاظ الشاذّة وجملا[16] شتّى فى معان كثيرة اندرجت فيها لنا فوائد عظيمة من تصاريف اللغة ومجازاتها *واستعمالاتها واعتلالاتها[17]. ولم نر اعادة جميعه فى هذا الجزء الثانى طلبا للتخفيف والاختصار[18]. فربما مدّ الناظر فى هذا الجزء الثانى يده الى اصل من الاصول ليشرف منه على ما قيل فى لفظة ما تكون تحت ذلك الاصل يشكل عليه امرها فلا يجدها فيه فيظنّ بنا تقصيرا ونحن قد ذكرناها[19] فى الجزء الاول فى بعض ابوابه: مثلا اقول انه يطلب فى باب الالف والميم والصاد قول الكتاب ואיש דעת מאמין כח ليشرف منه على مذاهبنا فيه فلا يجده فى ذلك الباب ونحن قد لخّصناه فى باب الابنية عند ذكرنا ما يأتى من الاسماء على زنة מְפַעֵל بالتشديد مثل האליה והמכסה[20] وقلنا فيه انه صفة بمعنى אמין כח مثل והוא ממלא על כל נחותיו الذى هو بمعنى מלא كما قيل[21] فى الموضع الاخر:

وقبل ان اشرع فى ذكر شىء من الاصول ارى ان اقدّم بين يديها بابا الخصّ فيه معانى الالفاظ التى استعملها فى هذا الجزء والمذاهب التى اغرض اليها فيه ليكون ذلك توطئة لما اذكره من بعد ومدخلا الى فهمه وعونا على الوقوف على جميعه باذن[22] الله:

باب اعلمْ فتح الله لك كل مشكل ويسّر لك كل مقفل انه كثيرا ما[23] تسمعنى اقول فاء الفعل وعين الفعل ولام الفعل فاعلمْ انّ مذهبى فى ذلك انّى اقتطع لجميع الافعال الماضية خفيفها وثقيلها وجميع ما تصرّف منها من فعل مستقبل واسم وغير ذلك مثالا[24] من الفعل اعنى من لغة פעל فما كان من الافعال على مثال שמר ואמר ובחר והרג וילד اقول ان وزنه פעל واوازى بالشين من שמר والباء من בחר والالف من אמר والهاء من הרג والياء من ילד فاء פעל واقول فى كل واحد منها[25] انه فاء الفعل لموازاته فاء פעל: وكذلك اوازى بالميم من שמר والحاء من בחר والميم من אמר والراء من הרג واللام من ילד عين الفعل لموازاته عين פעל: وكذلك ايضا اوازى بالراء من שמר والراء من אמר والراء من בחר[26] والجيم من הרג والدال من ילד لام פעל واقول فى كل واحد منها انه لام الفعل لموازاته لام פעל: وكذلك اقول فى הברית והשמיד وما كان على مثالهما انّ وزنه הפעיל واوازى بكاف הברית وشين השמיד فاء الفعل واقول فى كل واحد منهما انه فاء الفعل: واوازى ايضا براء הברית وميم השמיד عين الفعل واقول فى كل واحد منهما انه عين الفعل. [وان شئت فقل عين הפעיל.] واوازى ايضا بتاء הברית ودال השמיד لام الفعل واقول فى كل واحد منهما انه لام الفعل (وان شئت فقل لام הפעיל). وهذا هو القياس فى الافعال المستقبلة *والمصادر والاسماء[27] *وغير ذلك[28]:

وهكذا اصنع ايضا بكل لفظة اريد تلخيص وزنها وتعريف اصلها من غير ما ذكرنا مما تكون (فيه) حروف من حروف الزيادة مثل נשבר والتגדל وغيرهما. فانّى اقتطع لها مثالا[29] من الفعل واوازى باللفظة ذلك المثال واقول حرف كذا (هو) فاء هذه[30] اللفظة وحرف كذا عينها وحرف كذا لامها فاوازى *الاصلى بالاصلى والزائد بالزائد. مثال ذلك انّى اقول فى נשבר انّ وزنه נפעל فاوازى نون נשבר بنون נפעל وهما زائدان[31] فى اللفظتين للانفعال. واوازى الشين بالفاء والباء بالعين والراء باللام وهى اصلية[32] كلّها واقول فى التגדל انّ وزنه התפעל فاوازى *هاء وتاء התגדל بهاء وتاء[33] התפעל وهما زائدان فى كل واحدة من اللفظتين. واوازى الجيم بالفاء والدال بالعين واللام باللام وهى اصلية كلّها. فهذا مما يجب [لك] ان تعرفه فيه تقف على الحرف الاصلى من الزائد. وقد بيّنت هذا باشدّ من هذا التمس فى

---

[16] R. וגמלה. [17] O. ואסתעמאלתהא ואעתלאלתהא. [18] O. has ולא at the end of the line, and the next begins with בתצטר. [19] R. כדכרנא. [20] O. והמכסא. [21] R. קאל. [22] R. בעון. [23] R. מעא. [24] O. מתלא. [25] R. מנהמא. [26] O. ואמר ובחר. [27] Transposed in O. [28] Lacuna in R. [29] O. מתלא. [30] R. הדא. [31] R. الاصل بالاصل. [32] R. וזאיתאן; corrected וזידתאן. [33] O. אצילה. [34] O. הֵא ותֵא התגדל בה׳ ות׳. [35] R. פיהא.

كتاب اللمع. وانما ذكرت ما ذكرته منه هنا على سبيل التذكير:

واذا اردتني ترجم كل مقالة من هذا الديوان فعرف كذا وكذا. مثلا اقول اذا ترجمت ايضا المقالة الاولى التي اضمّنها الكلمات التي فاءاتها الف بقولي المقالة الاولى من كتاب الاصول في حرف الالف واذا ترجمت ايضا المقالة الثانية التي اضمّنها الكلمات التي فاءاتها باء بقولي المقالة الثانية من كتاب الاصول في حرف الباء وكذلك سائر المقالات فاعلمْ انّي انما اريد بذلك الالف للجنسي والباء للجنسي وكذلك سائر الحروف التي اترجمها[35] هكذا. وهكذا ايضا اذا ترجمت اول كل باب من ابواب الالف او الباء او غيرهما من الحروف بقولي للحرف الفلاني وللحرف الفلاني. مثلا اقول اذا قلت في ترجمة بعض ابواب حرف الالف الالف والباء واللام او الالف والباء والراء او الالف والواو[36] والراء فانما[37] اريد الالف للجنسي (والباء [للجنسي] واللام للجنسي والواو للجنسي والراء للجنسي). وذلك انّ تحت الالف والباء[38] واللام انواعا شتّى. منها ונפשו עלתה תאבל. ויאבל חיל וחומה. ومنها אבל אדני[39] המלך דוד המליך את שלמה. ومنها אבל ישרה איתך. وكذلك تحت الالف والباء والراء انواع. منها אביר יעקב. ومنها יעלו אבר בנישרים. ومنها אבירי בישן בתרומי وغيرها. وكذلك ايضا تحت الالف والواو والراء انواع. منها כי אזרו עיני. ومنها ויאר את הלילה. ومنها באור פני מלך חיים. ومنها איטר אור לו בציון. ومنها באור כישרים. فمن اجل[40] اختلاف هذه المعاني ترجمت الابواب بالحروف للجنسية لانّي لو ترجمت مكان الالف والباء[41] واللام بقولي אבל. ومكان الالف والباء [والراء] بقولي אבר. ومكان الالف والواو والراء بقولي אור كما صنع غيري من المصنّفين قبلي لكنت انما اترجم بنوع واحد فقط اذ لا تخلو هذه الصورة من معنى ما. وفي الباب انواع لو اثبتّها تحت تلك الترجمة لكنت محيلا (اذ لا تدخل كلّها تحتها. وامّا تحت الحروف للجنسية فانّها داخلة اذ لا تخلو منها كلّها واذ لا بتعلّق) بالحروف للجنسية معنى دون معنى. فلهذا ما اخترت هذه الترجمة على ما ترجم به غيري ممن تقدّمني: وازيد ذلك بيانا بان اقول انّ

قولي مثلا عند الترجمة الالف والباء واللام لا يدلّ على اكثر من هذا الشبه اعني انه لا يدلّ على معنى مخصوص فهي اذًا كالجنس (وما) تحتها من المعاني انواع. وقد بيّنت هذا في صدر كتاب المستلحق وزدته بيانا ووضوحا في غير ذلك الكتاب اعني في كتاب التشوير: واعلمْ انه قد تتّفق كثيرا ألّا[42] تكون تحت الترجمة الّا نوع واحد. فرايت ان احمل جميع ابواب الكتاب محمِلا واحدا. اعني ان تستمرّ الترجمة على وتيرة واحدة ولا تختلف:

واعلمْ وفّقك الله انّ في العبراني آحادا على حرفين. فاذا جمعت او اضيفت الى الضمائر اشتدّ الحرف الثاني منها الّا انّ كثيرا من هذه الآحاد[43] يصحّ عندنا انها من ذوات المثلين. وان تلك الشدّة التي تعرض فيها عند الجمع والاضافة انما[44] تعرض لها لاندغام احد المثلين في الثاني بما[45] يظهر فيها من التضعيف في بعض المواضع. وذلك مثل פת وפתים وפתי وفتح التي صحّ عندنا انها من ذوات المثلين بقوله פתות אתה פתים وبפתותי לחם. ومثله עם وעמים وעמי وעמו وعמך التي صحّ عندنا انها من ذوات المثلين بقوله בעמיך. בעמימי הארץ. وكثير من هذه الآحاد[46] الثنائيّة اي التي هي من حرفين التي تعرض فيها الشدّة عند الجمع والاضافة لم يستعمل فيها التضعيف فيما بين ايدينا من المقرا. مثل *גן وגנים[47] وגנות. מים ישרי מיכים. ובכל העליון כלי חרי. גב על גבי חריטו חריטים وكثير مثلها. وقد[48] كان القياس موجبا علينا ان نحملها محمل غيرها من الآحاد التي تشتدّ عند الجمع والاضافة ونظهر التضعيف فيها في بعض المواضع وان نعتقد فيها انها من ذوات المثلين مثلها. لولا انّا نجد آحادا اخر على حرفين مثلين وهي تشتدّ (مثلها) ايضا عند الاضافة والجمع. مثل גג *את גגו[49]. ومثل דדי בתוליהן. דדיה ירוך בבל עת. ومحال[50] ان يتوهّم انّ هذا الاشتداد لاندغام مثل.[51] اذ لا توجد[52] في (الكلام) لفظة على ثلاثة[53] امثال اي على [ثلاث] شبيهات[54] متضاعفة متوالية فيها اصلية: ووجدنا ايضا بعض الآحاد الثنائيّة غير المتضاعفة التي لا يظهر منها تضعيف في موضع من المواضع تشتدّ عند الاضافة الى[55] الضمائر في بعض المواضع ولا تشتدّ في بعضها. مثل قوله في اضافة ויטבט לנו חסר

[35] O. אתרגם בהא. [36] O. אלו. [37] R. פאמא. [38] O. אלב. [39] So both MSS. [40] O. אול. [41] O. אלב. [42] R. לא. [43] O. אלאחד. [44] O. אנהא. [45] O. פמא. [46] O. אלאחד. [47] R. גנים וגן. [48] O. גד. [49] R. גני. [50] O. ומאל. [51] R. adds אבר. [52] O. תגד. [53] R. תלאת. [54] R. שבהאת. [55] O. אלא.

לִבּ. ותשליבי אתי אחרי נוך. ואתי השלכת אחר נוך (بالتشديد. وقيل ايضا فيه נוי נתתי למכים. כי השלכת אחרי נוך. وقيل ותשימי בארין נוך) بغير تشديد. وقيل ואת אתו. למחרישות ולאתים بغير تشديد. وقيل וכתתו חרבתם לאתים. בתתו אתיכם לחרבות بالتشديد. وبعيد ان يضاعفوا هذه الالفاظ فى بعض المواضع دون بعض. وبعيد ايضا انّ נוך ונום الشديدين من ذوات المثلين. اذ لا يوجد فى الاسماء ولا فى الافعال ما عينه واو ولامه واو ايضا: ووجدت ايضا من الآحاد ما يكون على حرفين. ودلّنى الاشتقاق على انه محذوف. وعلى انّ اصله يجب ان يكون ثلاثيّا غير متضاعف. الّا انّه لما اضيف الى الضمائر اشتدّ[56] لغير اندغام. مثل (קו) המדה. יצא קום. فانّه عندى ثلاثىّ محذوف. لانّه مثل את תקות חוט השני הזה. وهما مشتقّان من ויקוה סחרי המלך كما سيتّضح فى موضعه: ووجدت ايضا كثيرا من الآحاد الثنائيّة[57] تجمع وتضاف بغير تشديد. مثل בפת בנ המלך. ואוכלי פת בנו. ובמה ובמות[58] ודם ודמים. ודת ודתות. ויד וידות (וידים): ووجدت ايضا آحادا ثلاثيّة تشتدّ عند الجمع او الاضافة من غير ان يظنّ باندغام مثل من الاصل فيها. وذلك مثل قولهم فى جمع חרול החרולים. כבו פניו חרלים. وفى جمع יסן יסנים بالتشديد فيهما. وفى غيرهما كثير ايضا. ومثل قوله فى اضافة יבבת. עלת שבת ביבתו. תיבתו יבתכם بالتشديد ايضا. وان كان قد يمكن ان يقال فى مثل هذا الاشتداد (انه) لاندغام السواكن الليّنة المزيدة فى الواحد للمدّ. فلما رايت هذا ولم يكن عندى من العلم لشقاءى وسوء جدّى وقلّة معرفتى وخفاء سرّ اللغة عنّى لقصرها بايدينا وفوتها عنّا ما اقطع به على اصولها اعنى على اصول الالفاظ الثنائيّة التى لا علم لى باشتقاقها. رايت من الحزم والاحتياط فى اللغة والتحرّى فى الديانة ان لا اقضى على الآحاد الثنائيّة المشتدّة عند الجمع والاضافة انها من ذوات المثلين من الشدّة وحدها دون ان اجد التضعيف فيها فى بعض المواضع. ولا اقضى ايضا على الآحاد[59] الثنائيّة التى لا علم لى باشتقاقها ولا تشتدّ[60] عند الجمع والاضافة انها معتلّة العين. بل رايت ان اجعلها كلّها ثنائيّة لا قاطعا جازما بذلك لكن على الامكان[61].

ووجه القياس فى ذلك ان اقول انّ ساكن المدّ الموجود فى هذه اللفظة الثنائيّة المفردة من عادة العبرانيين ان يبقوه فى بعضها عند الاضافة والجمع وان يدغموه فى بعضها فيشتدّ الحرف المندغم فيه ذلك الساكن: وقد يجوز عندهم استعمال المذهبين جميعا فى بعض هذه الآحاد كما ظهر ذلك فى[62] فعلهم فى נוי נתתי למכים. אחרי נום. وفى[63] למחרישות ולאתים. [وفى] כתו אתיכם לחרבות. وللقائل ان يقول فى اشتداد אחרי נוך. אחרי נום انه للوقف كما من عادتهم ان يصنعوا ذلك كثيرا على ما قد بيّنته فى كتاب اللمع وغيره. الّا انّه لا يخرج مع هذا من كونه ثنائيّا[64] الّا انّ ساكن المدّ يذهب منه على هذا لاجتماعه مع الساكن المندغم وهو الساكن الحادث للوقف:

ولقد كنت هممت ان اجعل ما وجدت من الآحاد الثنائيّة الشديدة عند دخول هاء التأنيث عليها مضموم الاول من ذوات المثلين. وان اقول فيها انها قبل دخول هاء التأنيث عليها بواو المدّ. وانّ تلك الضمّة دليل على واو المدّ الذاهب منه[65] من اجل اجتماع الساكنين. وذلك مثل قول الكتاب אחד מיתין הגלה ואחד מיתמאלה. اعنى انّى كنت ذهبت الى ان اقول انه[66] قبل دخول هاء التأنيث (نحو *مثل חק[67]. فلما دخلت هاء التأنيث) ردّوا اليه المثل الساقط بالاندغام فاجتمع ساكنان واو المدّ والمثل المندغم. فحذفوا واو المدّ وابقوا الضمّة دليلا عليها كما صنعوا ايضا فى חקה אחת. وان اجعل ايضا ما وجدت من الآحاد[68] الثلاثيّة التى للحرف الاوسط منها واو وبظهر التشديد فى جميعها. مثل דב ארב הוא לי. יתי דבים من ذوات المثلين *فياسا علمها[69] بחק وחקים. وחף וחפים. لولا انّى علمت انّ واحدا من ובללים יעלו על התיבוגה لاول لا محالة. اذ من الممتنع ان يظنّ بالمندغم فى لامه لام اخرى[70]. اذ ليس فى الكلام اسم مركّب من ثلاث[71] امثال متوالية اصليّة: فلما اشرفت على ذلك رأيت من الصواب والحزم والاحتياط ان اقول انّ المندغم فى لام ובללים هو واو لاول الواحد (منها) كاندغام ياء ציין فى صاد ופטורי צציים. وان احمل דב ודבים. واחד מיתין הגלה. ونلوات הכותרות. محملها. وألّا[72]

---

[56] R. ואשתד. [57] O. אלתאניה. [58] So both MSS. [59] R. אחאד. [60] R. תיטד. [61] O. אלמכאן. [62] O. פי כן. [63] O. ופר. [64] R. תנאיה. [65] So both MSS. [66] R. אן. [67] O. מתלקחת. [68] R. الافعال. [69] R. قاسا عليه. [70] R. אכרה. [71] O. תלה. [72] O. ולא.

اقضى على شيء منها انه من ذوات المثليين من اجل الشدّة فقط حتى ينضاف اليها شاهد اخر عدل:

واعلمْ[73] انّ اكثر فاءات الافعال المندغمة (انما) هى نونات. مثل النون المندغمة فى הבית. המביט לארז בדלילו ונבט לארז الذى وزنه ופעל مثل וישבר את המצבות. ومثله[74] יגיה חיטבי الذى هو من גנה עליהם. ومثل יביע אמיר المستعار من נחל נובע. ومثل הניע من נגע: وقد يكون بعض الفاءات المندغمة ياء. مثل הציב الذى هو من ויתיצב. مثل[75] ויציקום לפני ו الذى هو من יצק. الّا انّى وجدت فى الكتاب فاءات مندغمة ولا دليل عندى على حقيقة ماهيتها[76] أنونات هى ام فاءات. فرأيت من الحزم ان احملها محمل الاكثر وهى ذوات النون كما صنع ابو زكريا فى הזה الذى حمله محمل הטה واصحابه. اذ لم نجد من هذه اللغة ما نستدلّ به على ماهية[77] فاءاته: وهذه الافعال التى ذكرت لك هى مثل הניר[78] מניד מראשיו، وايضا והנרתי לני אבניה وغيرهما مما لم اجد فى الكتاب ما اقطع به على فاءاتها. وربما اثبتّ بعض هذه الافعال فى حرف الياء. مثل לא הניח לאיש לעזבם. واثبت بعضها فى حرف النون وفى حرف الياء جميعا. مثل הציגני כלי ריק. وذلك على حسب ما اراه صوابا واستحسنه فيها:

واعلمْ انّ من جملة ما اثبتّ فى الالفاظ الثلاثيّة السالمة[79] الفاظا هى[80] المعتلّة اللام. مثل שמו אדון לביתו. ויישם בארון. ولا יהיה אפון فانّ هذه الالفاظ تستوى فى اللفظ مع שישון وזדון المعتلّ العين. ومع נאון והרון ורעון المعتلّة[81] اللام. الّا انه لم يكن عندى عليها دليل صحيح وبرهان قاطع من الاشتقاق رأيت[82] ان لا اخرجها عن ظاهرها وان اجعلها من السالمة وان تكون النونات فيها اصلية من طريق الامكان[83]. مثلها فى נחתה רוזן الذى هو من האזינו רוזנים، وفى ואהיה אצלו אצין الذى هو من האמונים עלי תולע: فهذا ما رأيت تقديمه فى صدر هذا الجزء الثانى. فليكن حاضرا فى هاجسك. ثابتا فى خاطرك. عتيدا فى ذهنك[84] متى قرأت[85] بابا من ابواب هذا الجزء اى باب كان. فتسلم انت من الارتياب. واسلم [انا] من *ظنّتك ولومك[86] وتعنيفك. وقد ابتثّ[87] القضاء فى هذا الديوان فى الافعال المشكلة التى كنت ارجأت القطع فيها فى كتاب المستلحق ووضعتها هنا فى المواضع التى رأيت وضعها فيها صوابا:

وقسمت هذا الجزء على اثنتين[88] وعشرين مقالة على عدد حروف المعجم. وقد نظمنا الف باء جيم دال فى هذا الجزء نظما مستويا معتدلا لم يعن به غيرنا. اعنى انّا لم نجعل אבה قبل אבד. ولا ויתאבלו העם قبل ויתאבדו נאות עזין. بل لزمنا نظم هذه الحروف على توالبها فى جميع الاصول التى ضمّنّاها هذا الجزء ولم نشوّشها كما صنع غيرنا: وكذلك جعلت رتبة الالفاظ الثنائيّة المتضاعفة قبل[89] رتبة الالفاظ الثنائيّة الغير[90] متضاعفة. مثلا اقول انّى جعلت رتبة[91] נז قبل رتبة[92] נב وقبل رتبة[93] נאל ايضا. وان كانت رتبة الباء قبل رتبة الجيم وان كانت ايضا رتبة الالف قبل رتبتهما جميعا. وانما فعلت ذلك لانّ الباب للجيم والحرف المتضاعف هو. فلما كان ذلك كذلك جعلت נז قبل נאל وقبل נב لانّ *الحرف الثانى[94] منه هو الاول فكانّه مفرد. ثم واليت الجيم سائر حروف الف باء جيم دال على تواليها. وكذلك صنعت فى דדי בתולתהן فانّى اثنيّه فى اول حرف الدال قبل[95] الدال والالف والباء لتضاعفه. وكذلك صنعت ايضا فى הה לאום فانّى اثنيّه فى اول حرف الهاء قبل הא لחם זרו لتضاعفه. وهكذا الرتبة فى جميع هذا الجزء: وعلى هذه الرتبة *ايضا جعلت[96] الكلمات الثلاثيّة التى لامانها من موضع عيناتها اعنى ذوات المثليين. فانّى جعلت (رتبة) יטבע ביום הלולתיך قبل رتبة הלך. ورتبة בדד יטב قبل رتبة אשר בדא מלבו للعلّة[97] المذكورة: وعلى هذه الرتبة انظم الكلمات التى[98] عيناتها من موضع فاءاتها. اعنى انّ لا اعتدّ بالعين[99] وانما اعتمد على الفاء واللام كما صنعت فى ין الذى تركت اثباته بعد الياء والطاء والباء[1]. لانّى لم اعتدّ[2] بالياء الثانية اذ هو مثل الاول[3] نفسه. واثبتّها[4] (بعد الياء والميم والراء و)قبل الباء والنون والهاء كما كنت افعل

---

73 R. اعلم. 74 O. ומלה. 75 So both MSS. 76 R. פאאתהא. 77 R. علامة. 78 O. הייד. 79 R. ואלפאט. 80 R. ومع الالفاظ. 81 R. אלמעתלי. 82 So both MSS. 83 O. الامكان. 84 R. עתיד finishes the line, and אציר הלך begins the next. 85 R. קרית. 86 Transposed in R. 87 R. אתבתת. 88 R. אתנין; O. כ״ב. 89 O. אבל. 90 O. ניר. 91 92 93 R. רתבת. 94 R. חרף אלבא. 95 O. adds חרף. 96 Transposed in R. 97 R. ולללעלה. 98 R. continues אני לם אעתמד עין R. 99 لاماتها من موضع عيناتها والذى. 1 O. واثبته. 2 R. اعتمد. 3 O. אלול. 4 O. ואלה.

بالكلمة لو كانت من ياء واحدة فقط ونون. وكما صنعت فى בבר ايضا. فعلى *هذا النظام[5] اجرى فى جميع الكتاب الّا ما وقعت فيه غفلة:

ومذهبى ان احضر فى كل اصل اكثر ما استعمل منه من خفيف وثقيل وفاعل ومفعول (وفعل) مستقبل ومصدر وانفعال وافتعال وما لم يسمّ فاعله وغير ذلك من (تصريفه. اذ لم يكن مذهبنا حضر الاصول دون بسط) التصريف. ولذلك وسمنا الكتاب بكتاب التنقيح اى الدقدوق: وهذا المسلك اسلك ايضا فى كل اصل يكون تحته معان مختلفة. اعنى انّى آتى باكثر تصريف كل معنى من معانيه بعون الله تعالى وتاييده الى ما وقع من ذلك فى كتاب حروف اللين وكتاب ذوات المثلين وكتاب المستلحق: فانّا انما نذكر ما نذكره من جميع ذلك باجاز واختصار[6] على الشريطة التى اشترطناها فى اول هذا الديوان:

واذا رأيتنى اكثر من تكرير لفظة ما اسما كانت او فعلا مما كان يمكن ان يستغنى[7] ببعض ما اذكر منها عن الجميع. فانّى انما افعل ذلك لاظهر وجوه استعمال العبرانيين لتلك اللفظة فى مواضع مختلفة. وذلك كاستعمالهم פסל فيما يتّخذ[8] من المعبودات من الحجر *ومن العود[9] ومن الجواهر المعدنيّة كالفضّة وغيرها. فلما اردنا اظهار هذا المعنى[10] لم نستجز[11] اثبات[12] לא תעשה לך פסל فقط. حتى اثبتنا معه[13] לא ידעו הנשאים את עין פסלם. ויצארית לאל עשה לפסלו. فاظهرنا من ذلك انه قد يسمّى פסל ما يتّخذ[14] من الخشب. واثبتنا مع ذلك ايضا מי יצר אל ופסל נסך. הוביש בל צורף מפסל. فاستبان منه انه قد يسمّى פסל ما اتّخذ من الذهب والفضّة. واما ما نحت[15] من الحجارة فلا ريب فيه: وربما[16] كان تكريرى للفظة لاظهر[17] ما استعمل فيه יפעל ויפעול. مثل ויפיטם גם הוא בנריו. ואת בנדי רקמתים יפיטוטו: وربما كان ذلك ليبدو[18] ما استعمل فيه من الاسماء امثلة مختلفة. مثل מרבין לחיה. לְמַרְבִּין צֹאן: وربما كان ذلك ليبدو[19] ما استعمل فيه التذكير والتأنيث جميعا. مثل פעם בחון. فانّهم مرّة انّثوه فقالوا זאת הפעם ومرّة ذكّروه فقالوا אך הפעם הזה: وقد تكون علّة تكريرى ان يستبين[20] منه استعمال العبرانيين لبعض الالفاظ مرّة بزيادة حرف ومرّة بغير زيادة[21] كقوله פערו עלי בפיהם بزيادة الباء. وقالوا ופיהם פערו למלקוט: وربما كانت علّة *التكرير تبيين[22] ما كان بالجميع[23] بلفظ التذكير والتأنيث جميعا. *مثل قوله מישרת מישה מיבחוריו [بلفظ التذكير]. وقوله[24] מימי בחורותיך بلفظ التأنيث. ومثل מנינים ומניות. והניתים והניתות: وقد تكون للتكرير معان اخر سوى هذه لم اذكرها لك. فتذكّر[25] ذلك نعما وادر انه[26] بقصد منّى لاثير به فائدة ما:

واعلمْ انّى قد اعتمد اثبات بعض الالفاظ الاخصارات اختيارات. خوفا من اشتباه يقع فيها لمن لم يكن قويّ الذكر لصحيح[27] اللفظ. مثال ذلك ان وفارحم על ראשיכם يكتب חסר بلا יוד وهو جمع פאר اعنى פארך חביט עלך. فاثبتّه انا بياء لئلا يقرأ בישוא تحت الراء كما يقرأ الواحد اعنى פארך חביט עלך. فانقل هذه[28] ومثله على حسب ما تجده واجعل (جمعى) ما ذكرته من هذا نموذجا لكل ما يرد عليك من مثله مما لم اذكره لك:

---

[5] R. هذه الرتبة. [6] R. تم אבתצאר. [7] O. יסתעזה. [8] R. يكون. [9] R. والعود. [10] R. אר. [11] So both MSS.; the Heb. transl. has לא הכפיק. [12] O. باثبات. [13] R. منه. [14] R. هو متّخذ. [15] Corrected in O.; orig. נתת. [16] R. فربما. [17] R. لانظر. [18] [19] R. يبدو. [20] R. لمستبين. [21] R. continues כקולהם פערו עלי בפיהם مرّة بزيادة حرف ومرّة بغير زيادة. واما قوله ... פתחר. [22] R. تكرير التبيين. [23] R. من אלנמיע. [24] R. فقوله. [25] O. הרא. [26] R. منه. [27] O. אלצחיח. [28] O. אלצחיח.

٭ المقالة الاولى من كتاب الاصول فى حرف الالف ٭

الالف والباء لاءوت באבי הנחל ترجمته لانظر الى اتّ الوادى[1] وهو الكلأ اى العشب. وقد يسمّى[2] الموضع الذى ننمت الكلأ *بهذا اللفظ[3] ايضا كما قيل عودنا באבו לא יקנף يريد فى موضع منبته. وقد[4] تقول العرب للمرعى[5] ايّا كما تقوله[6] للكلأ: [قال רבינו האיי ז״ל فى كتاب الحاوى فى عودنا באבו לא יקנף انه الاصل الذى[7] ننمت فيه باتّه ترى قول الاولين ז״ל لاصل الشىء אב فى قولهم][8]: وقد فسّر فى באבי הנחל. بفدرا הנחל[9] وشبّه بالسرطانى الذى يقول فى ولا يثم פרוו. ولا יפסוק אביה. وقولنا نحن فيه اظهر لقوله لاءوات الفرحة النفن הנצו הרמון[נים]. فلو[10] انه كما قيل (من) انه ثمار لما التمس هل ظهر النوار:

الالف والباء المضاعف אביב קלוי באש فريك: [قال רבינו [האיי?] אביב هو فريك الشعير.] ثم قال وحقيقة אביב ما استحكم من السنبل كقولهم ז״ל ר׳ עקיבא אומר אם עיטבים הם יוצף ואם אביב ינפן][11]:

الالف والباء والدال[12] אבדת עם במוט. והאביד ישריד. אבד וישבר. قد ذكر[13] فى كتاب حروف اللين من تصريف هذا المعنى ما يستجزئ فليلتمس[14] من هناك: ومن هذا المعنى אבדון ומות. وقد اسقط النون منه فى ישאול ואבדו:

الالف والباء والهاء ולא אבה יהוה אלהיך. قد ذكر من تصريف هذا المعنى فى كتاب حروف اللين ما فيه كفاية فليلتمس[15] من هنالك: ومن هذا المعنى واتفر האבינה ترجمة اللفظ وتبطل الارادة. وذلك كناية عن المضع: وذكر هناك ايضا معنى ثانيا[16] وهو לתי אוי לתי אבוי. بى لا يحدل אבינו: ويمكن ان يكون (من) هذا الاصل אב وهو اسم ناقص اللام كشقصان אח: وللفظة אב معان. منها المعنى المشهور المعروف وهو الابوّة. ويقال فى الله عزّ وجلّ (على سبيل الاستعارة للخالق[17] البارئ. مثل قوله) הלא הוא אביך קנך[18]: ومنها *الاستاديّة وهى[19] على ضربين [ايضا]. احدهما استادية المهن العملية[20] كقوله אבי בל תופיט בנור. אבי ייטב אהל. والثانى استادية المهن العلمية[21] كاستادية الرأى والسنّة والسياسة. قالوا והיה לי לאב ולבהן. והיה לאב לויטב ירושלים. ויישימני לאב. ואבי ראה גם. אבי אבי רכב ישראל: حلفوا עם אניות אבה الاقرب فيه عندى ان يكون اسما لواد معروف مشهور عندهم. وانما اقتصر عليه[22] دون غيره من الاودية كما اقتصر على רין دون غيره من الاشياء فى قوله ויתי קלו מיני רין. ولا معنى للاعتلال عليهم فى مثل هذا:

الالف والباء والحاء אבחת חרב لا اشتقاق لهذه اللفظة فى ما بين ايدينا من اللغة ومعناها باد للنفس. والاخلق[23] بها ان تكون *برىق السيف ولمعه[24]:

---

[1] R. אלואד. [2] O. יסמו. [3] R. בהאד אללפטה. [4] O. וכדלך. [5] R. للمنبت. [6] R. تقول. [7] MS. אלתי.
[8] The Heb. transl. has not the passage added from R. [9] R. adds انه ثمر. [10] O. פלי. [11] The Heb. transl. has not the passage added from R. [12] R. continues אבד ننقسم قسمان كثيران اقساما متقاربة (so MS.) المعنى فمنها (so MS.) فمنها الضياعة قوله או מצא אבדה. ومنه الهلاك مثل יאבדון ומות. ومنه الضلالة (אלצאללה MS.) قوله האובדות לך. ومنه الانتلاف (so MS.) قوله ובאו האובדים. ومنه اختفاء الشىء عن طلبه قوله יאבד לב המלך مقلوب من هذا (הדא מן MS.) الاصل قول العربية من معناه باد الشىء يبيد. The Heb. transl. has not this passage. [13] R. ذكرنا. [14] O. בי ללתמם.
[15] O. פילתמם. [16] Both MSS. תאן. [17] O. אלבאלק. [18] R. adds على الاستعارة. [19] R. استادية وهو. [20] R. العلمة. [21] O. العملية. [22] R. adds من. [23] O. ואלבלק; R. ואלבקא. [24] O. برق السيف ولمعانه.

الالف والباء والكاف ויתאבכו נאות עשן על זנה ויתאבלו העם מאד. והי לפظة مفردة ומعناها الشموخ والاستعلاء[25]. וقد فسّر فيها التكاثف:

الالف والباء واللام ונפשו עליו תאבל. אבל וחפוי ראש. כאבל אם. האבלתי כסיתי עליו. כי התאבל שמואל אל שאול. מתאבל אל ישאול. התאבל[26] נא. ויעש לאביו אבל שבעת ימים. אבל מצרים. معناها حزن وتحزّن. וقد لخّصنا معنى אבל מצרים فى باب[27] الاضافة من كتاب اللمع من هذا الديوان: وقيل على سبيل المجاز والاستعارة من الآدميّين אבל תיריש وانما هو مصروف الى الآدميّين: ومعنى اخر על זאת תאבל הארץ. אבלה יהודה. ויאבל חיל וחומה. معناها للخراب والوحشة: אבל אדוננו كلمة يستفتح بها الكلام. وترجمتها اما انّ الامر هكذا. ومثلها אבל אישה אלמנה אני. אבל בין אין לה. معنى هذه الالفاظ كلّها اما انّ الامر هكذا. אבל שרה אשתך معناه[28] *التثبيت والتحقيق.[29] وترجمتها ايضا اما انّ *שרה ستلد[30] اى حقّا سيكون كذا وكذا لانّ هذين المعنيين لاما. ومثلها אבל אשמים אנחנו حقّا انّا مذنبون. אבל העם רב لكن وغيره[31] انّ الامر كذا: אובל אולי وادى موضع كذا. وربما كانت هذه الالف مبدلة من ياء وعلى יובל ישלח שרשיו: وامّا ועד אבל הגדולה فاحسن[32] ما يقال فيه عندى هو مثل ما قاله الترجمان فى אבל מחולה. فانّه حيث ما وقع[33] يقول فيه מישר מחולה ومישר بالسريانى هو עמק بالعبرانى او אילון كما قيل עם אילון מוצב. وفى באלוני ממרא. فكانّه قال ועד עמק הגדולה او ועד אלון הגדולה. الّا انّ الترجمان فيه اعنى فى אבל הגדלה غير هذا المعنى وليس بموافق لى:

الالف والباء والنون והאבן הזאת حجر بالاطلاق. אבני שהם حجارة בלור[34]: وقد يستعار هذا اللفظ للرئيس كقوله אבן מאסו הבנים. הנני יסד בציון אבן. משם רעה אבן ישראל. وقد قيل ايضا عن الملائكة בתוך אבני אש התהלכת: לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן פחה: את האבן הבדיל هى الرصاصة التى يزن بها البتّاء. ومثل ذلك ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. את אבן העפרת يراد به قطعة كبيرة من رصاص. אבני הברד مثل ذلك وهو ما جلّ منه اعنى (من) البرد: והנה הוא עשה מלאכה על האבנים هما آلتان[35] يتّخذ بهما الخزفانىّ الخزف من الطين[36] وهما رחיים[37] من خشب. احداهما اكبر وهى السفلى والاخرى[38] اصغر وهى العليا. وانما قيل لهما אבנים وان لم يكونا[39] من حجر تشبيها[40] بالارحاء المتّخذة من الحجر[41]. وليس هذه آلة فخّارى بلدنا هذا بل هى آلة فخّارى المشرق. الّا انّى[42] قد رأيتها فى بلدنا هذا عند بعض صنّاع اهل المشرق الذين عندنا وهدانى[43] الى ذلك البحث عن معرفة حقيقة هذه اللفظة والحرص على الوقوف عليها. وامّا المعنى فى واياهن על האבנים فهو مسقط الولد من بطن امّه ويقال له المشبر اى מיושבר. وهذه اللفظة مشتقّة من בן وבנים والالف فيها زائدة كزيادتها فى דבר דבור על אפניו. وانما سمّى المكان بذلك لسقوط الاولاد فيه:

الالف والباء والسين מישור אבוס. وברבורים אבוסים (مقتطع من אבוס)[44] معلوف ومعلوفة[45]. وفى الامثلة אין אובסין את הגמל اى لا يعلف[46]. אבוס בעליו. אם ילין על אבוסיך معلفك. באין אלפים אבוס בר عند عدم البقر يكون *מחזין العلف[47] نقيّا اى لا علف فيه. פתחו מאבוסיה مخازين بالاطلاق:

الالف والباء والغاف אבק ועפר אבקך. ויאבק איש עמו (مقتطع من אבק. وذلك اثارة الغبار عند المصارعة)[48] وتعجّج معه اى تصارعا حتى اثارا العجاج: אבקת רוכל ذريرة عطّار. هذه ترجمة اللفظ والمعنى اخلاط العطّار:

الالف والباء والراء אביר יעקב. אביר ישראל جليله[49]. يعنى الله عزّ وجلّ. ربما[50] كانت هذه اللفظة غير مضافة على زنة שריר ופליט. وربما كانت هذه صيغتها وهى غير مضافة مثل הוה נביר: وبنية اخرى אביר הרעים. אבירי לב. ربما كان אביר יעקב مخفّفا من אביר הרעים: דהרות אבירים جلّة الخيل وعتاقها: לחם אבירים يريد

---

[25] O. אלישמור ואלאסתעא. [26] O. התאבלתי. [27] O. בנגב. [28] R. معناها. [29] Transposed in R. [30] R. سارة. זוכתוך ستلد لك ابنا. [31] The Heb. transl. has אלא שהדבר כך. [32] R. has here the word عندى; omits in l. 22. [33] R. קאלה אלתרגום יקאל מישר continues. [34] R. البلور. [35] O. الآلتان. [36] O. אלפוין. [37] R. orig. ריחאן; corrected רחתאן. [38] R. ואלאברה. [39] R. יבנא. [40] R. תשביה. [41] R. חגר. [42] R. אנא. [43] R. והדאני. [44] The Heb. transl. has not the words added from O. [45] O. מעלף ומעולפה. [46] R. continues לאיאכי; O. לאיאם. [47] R. معلف البقر. [48] The Heb. transl. has not the words added from O. [49] R. נלילא. [50] R. وربما.

السماوات سمّاها بذلك[51] لعظمها وجلالها. وانما نسب طعامهم الى السماء لنزوله عليهم من العلو[52] كما قال (عند) انني ممطير لكم لحم من السمايم. وايضا ولحم شمים ישבעים. وايضا ודגן שמים נתן למו: אבירי בשן جواميس البشنيّة يريد اجلاف[53] الناس وجفاتهم على التشبيه: ארך האבר[54] طويل الريش. יעלו אבר כנשרים ينبتون ريشا بضمّ الباء. وربما كان هذا من المقلوب على مذهب ויטרו היאר צפרדעים. ישרצו המים שרץ נפש חיה. وربما سمّى به للجناح كما قيل באברתו יסך לך. ישאהו על אברתו. אם אברה חמידה ונוצה. وربما استعملت هذه اللغة فى الطيران لانّه بالريش وبالجناح يكون[55] كما قيل המבינתך יאבר נין يمدّ جناحيه (مقتطع من אבר. وهو مستقبل من فعل ثقيل اعنى من האביר على زنة הילך[56]). اى يطير مثل قوله יפרוש כנפיו לתימן:

الالف والجيم والدال אגדת אזוב جُرزة معتبر اى حزمة وقبضة لانّها تجمع وتحزم وتربط. واشتقاقها مما قبل فى المشنة كما ستراه فى اخر الباب. وقال فيه الترجمان איסרת איזובא. وهذا مجانس لقول العبرانى ואסרה אסר על נפשה وتعقد عقدا وتربط ربطا على نفسها. وايضا אסרו הסוסים اسرجوها وشدّوها[57]. ויהיו לאגדה אחת وصاروا عقدا واحدا *اى تجمّعوا[58]. התר אגדות מיתה حلّ عقد الزنج والمبل والظلم. وهذه اللفظة اعنى אגדה مشتبهة[59] لقول المشنة אין אוגדין את הלולב אלא במינו لا يعقد لا[60] يربط ولا[61] يحزم. وايضا אגודה של שיטרות[62]:

الالف والجيم والزاى אל גנת אגוז هو الجوز. وهذه اللفظة مشهورة فى المشنة:

الالف والجيم واللام אגלי[63] تل:

الالف والجيم والميم אגם מים اجمة غدير لانّ الاجمة لا تخلو من الماء. انما حقيقة الاجمة غيضة. وهيه الشرب لانهم يريد به مكان الشرب: בדור נפוח ואגמון قد اختلف فيه اهل التفسير. فقال بعضهم انه من هذا المعنى المذكور واشار الى البخار المرتفع من الماء[64] فى زمان الشتاء. وقال بعضهم انه البردىّ مثل התיש אגמן באפו. הלפוף כאגמון ראשו. واشار الى دخان البردى المحرق وان لم يكن فى الفصتق ذكر احراق. وقال بعضهم[65] فيه انه قُمقم لمجانس به الدود كانّه قال ואגמון נפוח. ومما هو بردى قوله והמעברות נתפשו ואת האגמים שרפו באש اراد البردى النابت[66] على المعبرات وهو مقلوب وبكلى נגמא. وانما عظم وشنع هنا احراق البردى بقوله ואת האגמים שרפו באש[67]. لانّه قد ينبت منه على شواطئ الانهار العظيمة ما يمنع الاعداء[68] من الدخول والنفوذ الى المدائن[69] التى هى على تلك الانهار لكثرته كما هو مشاهد الآن فى كثير من المدن: وما يبعد عندى فى هذه اللفظة ان يكون تفسيرها حصونا. ويكون لفظها مجانسا لقول العرب للحصون آجاما[70] بمدّ الهمزة. واحدها اجم بضمّ الهمزة والجيم. بل هذا الذى تميل نفسى اليه فى تفسير ואת האגמים שרפו באש:

الالف والجيم والنون ויים באגנות فى الاجاجين يريد الطاسات التى هى المدرقس מזרקי כסף. ومثله שררך אגן הסהר (ترجمته) سرّتك كاجّانة[71] القمر (شبّه القمر فى) استدارته بالاجّانة[72] وشبّه السُرّة[73] به:

الالف والجيم والفاء ובל אגפיו אזרה لجل روح اجنحته يريد عساكره المشبّهة بالاجنحة كما قيل فى العساكر انه ميتوت כנפיו. وهذه اللغة مجانسة للسريانى اعنى لقوله ונפין די נשר לה: فقد يمكن ان تكون هذه الالف فى العبرانى زائدة لا اصلا. ومثل ذلك ואת כל מברחיו בכל אגפיו בחרב يفلو تفسيره[74] وجميع الهاربين من جميع عساكره. الباء فى בכל بمعنى من كما قيل והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו اى من البشر ومن الخبز. ومبرحه صفة على زنة מסבן واختلاف الحركة من اجل الحاء. وجائز ان يكون على زنة ויהי המלצר. הלא מצער היא:

الالف والجيم والراء אגרה בקיץ מאבלה. אגר בקיץ. ויין לא תשתה ולא תאגר. *معناه لجمع[75]: לאגורת

---

[51] O. כדלוק. [52] O. העלי. [53] R. אגלא. [54] R. continues הוא. [55] O. continues הדה אללגה. [56] The Heb. transl. has not the words added from O. [57] R. אסרונהא וישדונהא. [58] R. וتجمعوا. [59] O. מיל. [60] R. משתבה. [61] So both MSS. [62] R. לא. [63] R. g. ... ואגור ... א נמצ. [64] R. g. .... מחזין. [65] O. الامياه. [66] O. בעין. [67] O. אלנבאת. [68] O. continues לאנה אחראק אלברד. [69] R. אלעדא. [70] O. ואלנפור אלאלמדאין. [71] Both MSS. אגמא. [72] R. orig. סרך כאגאנ; corrected באגאן. [73] R. orig. באלאגאנה; corrected כאלאגאנה. [74] O. السرر. [75] R. تفسيرها. [76] R. معنى لجميع جمع.

בכף بمعنى نره الذى هو دانق. وكذلك قال فيه الترجمان لمعة דכסף. وليس من لغة נרה: وقد جعله قوم من السريانى اعنى תרגום ישבר الذى هو אנרא. وهو ضعيف جدًا لاضافته الى בכף كاضافة כבר الى לחם في قوله וכבר לחם אחת فهو اذًا كمّيّة ما مثله: ואגרת פתוחה בידו صحيفة[77]. والجمع וגם אגרות כתב על אפרים ומנישה. وترجم بكرא ملك ישראל את הספר. ית אגרתא:

5

الالف والدال والباء ולאדיב את נפשך الوجه فيه ולהאדיב على زنة ולהכהיד ولهشميد فحذف الهاء ونقلت حركته الى اللام كما صنع فى לשמיד מעוניה الذى اصله להשמיד فصنع به كما قلنا[78] فى ולאדיב. وقد ادخلنا هذه اللفظة فى باب דאב من المستلحق. وهى محتملة لذلك ايضا على سبيل القلب وعلى وجه اخر ايضا. وهو[79] ان تكون الالف فيه زائدة كزيادة الالف فى אדוש ידושנו وان تكون (الف) עיני דאבה מני עני اعتلّت فجاء الفعل على البنية الثقيلة المعتلّة[80] اعنى على הדיב ידי ולדיב فزادوا على ולדיב الالف فصار ולאדיב بانفتاح اللام لوقوعه على حرف ظاهر متحرّك. وجوّزنا فيه ايضا فى ذلك الكتاب ما اثبتناه فى هذا الديوان[81]:

10

15

20

الالف والدال والميم אדמה عدم مفنيين. مدوا אדם. אדמים כדם. פרה אדומה. כי יתאדם. מן גבורהו מאדם. אלים מאדמים. والصفة ايضا והוא אדמוני. وقد ضاعفوه[82] فى לבן אדמדם. לבנה אדמדמת. والثقيل אם יאדימו כתולע. ومعنى الجميع *للحمرة والشقرة[83]. אדם פטדה ياقوت احمر خاصّة: אדמה يراد به[84] الارض فى مثل قوله על האדמה אשר נשבע كانّه قال על הארץ. وفى مثل על אדמה טמאה תמות. ويراد بها التراب فى مثل ואדמה על ראשו. בצום ושקים ואדמה עליהם. وאדם مشتق منها: وقد يكون للفظ אדם مواضع. منها אדם הראשון المجبول منها المشتقّ اسمه من اسم אדמה: وقد يراد به جميع الآدميّين[85] فى مثل לא ידון רוחי באדם: ويراد به الشخص الواحد منهم فى مثل אדם כי יקריב: ويراد به الذكران من الناس خاصّة فى مثل וכל בכור אדם בבניך תפדה.

25

30

וישכלתים מאדם. אדם אחר מאלף מצאתי: ويراد به الاناث منهم خاصّة فى مثل בתפארת אדם לשבת בית: ويراد به العامّة من الناس دون الخاصّة فى مثل גם בני אדם גם בני איש: وאדם اسم قرية *הרחק מאד מאדם העיר[86]:

الالف والدال والنون לבן ישלח האדון. הוי אדון. (سيّد). לאדני האדנים. سيّد السادة. אם אדניו יתן לו אשה. سيّده. علامة للجمع فى هذه الالفاظ هى وما وقع منها للآدميّين للتفخيم وهى فى الله عزّ وجلّ للتعظيم: בכר לאדן. והאדנים לעמודים. قاعده وقواعد:

5

الالف والدال والراء מה אדיר שמך. ما اجلّ اسمك وما اعظمه. ינדיל תורה ויאדיר. يكثر العلم ويعظمه. נאדרי בכח. ואדיריהם שלחו צעיריהם. اجلّاءهم وعظماءهم. והיה אדירו ממנו. جليله وسلطانه. ויקח ישרי המלך ואת האדירים. لאדن[87] אדיר. ועי אדיר. عظيم وجليل. والمؤنّث לנפן אדרת: באדיר יפול יריד הפּאם[88] العظيمة التى يقطع بها الشجر وتسمّيها[89] العرب الكرزين[90]. והתפלטו אדירי הצאן يعنى اجلّاء الرعاة وعظماءهم. ومثله בספל[91] אדירים. כי שדדה אדרתם استميحت واستهلكت جلالتهم وعظمتهم كما قيل قبله אשר אדירים שדדו. ومن هذا المعنى عندى אדר[92] הקר. جلالة البهاء والعزّ. وانما كثرتُ بهذه الالفاظ لانك انّ هذه اللغة بوصف[93] بها كل جليل فى جنسه وفى نوعه: באדרת שער. אדרת שנער. كساء: واعلم انّ (فى) נאדרי בכח معانى[94] تلقح الذهن. منها انه يحتمل ان يقال فيه انه نعت مؤنّث للاسمين بسدّ مسدّ الخبر. وانّ التاء التى هى علامة التأنيث[95] ساقطة منه كسقوطها من قوله אל בית הנשים שני ארד שניה. ومثله מדה שני ארד מדה שניה. واصله ان يكون נאדרית: ويحتمل ايضا ان يقال فيه انه نعت مذكّر للاسمين بسدّ مسدّ الخبر على ان يكون الاسمين هنا مذكّرا. وان تكون الياء زائدة فيه كزيادتها فى היושבי בשמים. الّا انه نكرة فى هذين الوجهين وان كان فيهما نعتا للمعرفة[96] لانّ المعرفة قد تنعت بالنكرة فى لسان[97] العبرانيين *كما قيل[98] את הבגד אחר وغيره: ويحتمل ايضا ان يراد به הנאדרי בכח وذلك على احد ثلاث اوجه[99].

10

15

20

25

30

---

[77] O. صفيحة. [78] R. قلناه. [79] O. وهى. [80] R. has the three words without the article. [81] R. g. ...ודאבו. [82] O. צאעטה. [83] Transposed in R. [84] R. بها. [85] O. אלאדמין. [86] O. הרחק מאדם. [87] O. לאדן; R. לאבן. [88] O. אלפטם. [89] R. takes פאם as a masculine noun. [90] O. אלכחין; R. אלברזין. [91] R. g. ...ר ...פיה לקן. [92] R. g. [ר]قبل فيه طيلسان الوقا. [93] O. מצף. [94] R. מעני. [95] O. מאדם רע. [96] O. למערפה. [97] R. كلام. [98] R. כמתל קו. [99] O. נאונה; R. ג׳ ונה.

امّا على انه نعت للاسم على الوجهين المتقدّمين من التذكير والتأنيث. ويكون للخبر اعنى خبر الابتداء وهو ימינך[1] فى ما بعده. وامّا على انه نعت للّه اعنى لقوله ״ والياء مزيدة ويكون للخبر فى ما بعده. وامّا على انه * نداء والياء مزيدة فيه[2] كما قيل فى מי במכה נאדר[3] بقرب الذى هو ايضا نداء خاصّة لا غير والخبر فى ما بعده ايضا: ويحتمل ايضا נאדרי בכח ان يكون خبر ابتداء مضمر كانّه قال היא נאדרי او הוא נאדרי:

الالف والهاء المضاعف אהה אדני اوّه وهى لفظة معناها تاوّه وتالّم[4]:

الالف والهاء والباء אהב[5] את יוסף. קראתי למאהבי. قد ذكر فى كتاب حروف اللين من تصريفه معما استلحقنا نحن عليه فى المستلحق ما فيه كفاية: وذكرنا نحن فى كتاب التشوير[6] وفى كتاب التسودة فى האהבו פתי ما لا غنى باصحاب النحو العبرانى عن معرفته والوقوف عليه. واحتججنا فى غير هذين الكتابين على مذهبنا فيه بحجج بيّنة. وبرهنّا عليه هناك ببراهين واضحة اندرجت لنا فيه علوم كبار[7] فى نحو اللغة العبرانية يطول نقلها هنا ويصعب فليلتمس[8] ذلك من هناك اعنى من كتاب التشوير. ومذهبنا فيه الآن مستمرّ على كونه فعلا ثقيلا لا غير كما قلنا فيه فى كتاب التشوير من اجل الاسوة التى تحت التاء: ويمكن ان يكون من هذا الاصل *ومن هذا[9] المعنى אהבו הבו اعنى הבי وتلخيص ذلك ان يكون اسقط[10] الف אהבו الذى بزيرى تحت الهاء كما اسقط لام לקח من קח על מים רבים ونون נתן من תתה לי ערף الذى اصله נתתה לי وياء ירד من והיום רד מאד. وامّا كون الاتبع تحت الباء فغير منكر فى فعل الملحّنين. وجائز ان اقول انه لما غيّر اوّله بالحذف رأوا تغيير مقطعه ليعلم انه على غير كنهه[11] واصله אהבו אהבו وتكريره للتأكيد:

الالف والهاء والباء אהי מלכך אפוא. هو مقلوب איה. ومثله אהי דברך מות. אהי קטבך שאול. يعنى ما كانوا يقولونه هم وامثالهم من المنكرين للقدرة وذلك قولهم כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה. (والتقدير איה דבריך כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה):

الالف والهاء واللام ויאהל[12] (مقتطع من אהל. וחשבה ואהל اسم رجل[13]) עד סדום. הן עד ירח ולא יאהיל[14]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين منه ما يكفى. وقد يسمّى البيت المبنىّ[15] من طين وصخر[16] אהל مجازا كما قيل אם אבא באהל ביתי. והלכת לאהליך. לאהליך[17] ישראל: ومعنى اخر באהלים נטע יהוה. מור אהלים וקנמון. מור ואהלות فسّر فيه الصندل[18]: وقد فسّر فى כאהלים נטע ״ كالمضارب التى نصبها اللد فحمل محمل כי באהלים תישבו. وربما جاز ذلك لانّهم قد قالوا فى جمع בקר. לבקרים אצמית בל רשעי ארץ وغيره مثله:

الالف والواو حقيقة هذه اللفظة ان تكون لاحد الشيئين مثل من התורים או מן בני היונה. ثم يتّسع بها الباب فيدخلها معنى الواو الذى للعطف (مثل) או הודע אליו חטאתו. או אז[19] יבנע. או לאיל תעשה מנחה. או חפשה. או בי ישוב. ונתן אליך אות או מופת: وتكون للشرط بمعنى אם مثل או בן ינח או בת ינח اردت[20] الاول. وتقديره אם בן ינח או בת ינח كما قال אם עבד ינח השור או אמה. ومثله או נודע בי שור נגח הוא מתמול שלשום [المعنى] אם נודע. وايضا או עשיתי בנפשי (المعنى אם עשיתי שקר). لكنّهم ادخلوا الواو فى الجواب [فى قوله וכל דבר לא יבחד מן המלך. وقلّ ما يدخلونها] فى جواب אם اذا لم يكن فعلا ماضيا: وتكون או بمعنى אם لא مثل قوله או איה אלהי המשפט. شرحه والّا فاين ربّ الحكم بمعدلة من هذا. فتكون לא على هذا مضمرة كانّه قال ואם לא איה אלהי המשפט: وتكون [או] للتبعيض ولا تكون الّا متكرّرة فى معنى امّا المتكرّرة فى كلام العرب مثل או נפש אשר תגע בכל דבר טמא. شرح ذلك او[21] انسان يدنو بشئ من الانجاس امّا بكذا وامّا بكذا. اذ لا يجوز ان تكون تفسير או بنجاسة هيئة طمأنه او بكذا. لانّ או تعطيك احد الشيئين دون الآخر

---

[1] O. continues פי אליא מזידה ויבון אלכבר. [2] O. נדא ואליא מזידה פיה פי מא בעדה ואמא עלי אנה נעת ללה אעני לקולה ואליא מזידה פיה. [3] R. g. לחמיע גלאל[ה]. [4] This root is added in R. by the glossator; it is not in O. and not in the Heb. transl. [5] R. g. معنى ال... [6] O. אלתשויה; R. המסתלחק; the Heb. transl. בס׳ התוספת ובס התוכחת. [7] R. g. וכיבר. [8] O. פי לתאמם. [9] R. והדא. [10] O. אסקאט. [11] R. בניה. [12] R. g. וחיתם מתחתק מן אהל. [13] The words added from O. are not in the Heb. transl. [14] R. g. למע... [15] R. מבני. [16] O. טין יצבר; the Heb. transl. בנוי מחמר ואבנים; R. וסכר. [17] R. g. כביה... [18] R. g. וקיל עטיר. [19] R. g. במעני חתי. [20] R. אראדת. [21] O. אי.

ולו כאן כדלך לכאן נבלת חיה טמאה וما بعده غير داخل تحت כל דבר טמא وليس الامر كذلك. لانّ כל דבר טמא عامّ لما[22] ذكر بعده بعموم الجنس لانواعه. وتلخيص[23] ذلك انه لما عمّ[24] فقال בכל דבר טמא خصّص على سبيل التبيين (فقال) امّا بكذا وامّا بكذا. هذا ما يدلّ عليه اللفظ واستعمال اللغة: وامّا اهل النقل فقالوا בכל דבר טמא (מה) תלמוד לומר בכל דבר רבי עקיבא[25] אומר להביא את הנגעים שאין יורדות להן[26] אלא בדבר يريد نغيّ בתים وبغدّ. وليس هذا بمناقض لقولنا لانّ الحكم انما علّل دخول דבר فى اللفظ. الا تراه يقول בכל טמא (اى انه لو قال בכל טמא) لاجزأ: وتكون או بمعنى איך (مثل) או נשיט שבט בני מואסת כל עין المعنى كيف نسرّ وانما يقصد هذا السيف שבט בני خاصّة يعنى ישראל وينكب[27] عن سائر الامم كما قال מואסת כל עין يعنى للحرب:

الالف والواو والباء אוב وידעני. درسوا على האבות[28] هذا اسم لبعض الصناعات المحرّمة علينا التى كان يلتمس بها (متّخذوها) علم الغيب بزعمهم: כאובות חדשים خوابى:

الالف والواو والدال על אדות באר המים. על אודותיך ועל אודותיך. על אדות האשה הכשית. על אדות[29] האשכל. على قصّة كذا وكذا: כאוד מצל מישרפה قبس. وقد قيل فيه انه محراك النار:

الالف والواو والهاء נפשי אויתיך[30] בלילה. אוה למושב לו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين منه ما فيه الكفاية فى علم تصريفه بالذى استحقناه فى المستلحق: وذكر فى كتاب حروف اللين معنى اخر فى هذا الاصل وهو لביתך נאוה קדש. لك نعوة لنبل شفة يתר. نعوا لחייך בתרים. ومن هذا المعنى عندى תאות אדם חסדו. ترجمته جمال الانسان فضله وخيره: وادخل هناك فى جملة هذا المعنى הנוה והמעננה وليس ذلك ببعيد. لكن الذى نذهب نحن اليه فى هذه اللفظة ونفضّله هو ان تكون من معنى נוה[31] مسكنة ونعوذ اى اللازمة الدنوة لرفاهتها ونعمتها كما قيل ונות בית תחלק שלל (الذى تفسيره) المخدرة اى اللازمة للخدر: وفى الاصل معنى ثالث اضفناه نحن اليه فى المستلحق ونبّهنا[32] على انه منه. وهو والتهاويتم لكم تفسيره وتحدّون لكم. وادخلنا معه هناك עד תאות נבעת עולם وفسّرنا فيه الى ابعد غايات الجبال واقصى حدود ارتفاعها اى انّ هذه البركات عظمت وجلّت وارتفعت الى هذه الحدود وهذه الغايات:

الالف والواو والحاء وملأوا بتاهم عوضهم فسّر فيه نموس[33]:

الالف والواو والباء אוי לך מואב. اويه لك. معناه الويل والتعس والتحزّن كما تقول العرب أوّ من كذا بفتح الهمزة وتشديد الواو وفتحها على معنى التحزّن:

الالف والواو واللام[34] אולי י אתי לعلّ [اللد][35] يكون معى[36] ومثله אולי ימיתני אבי لعلّ *ابى يجسّنى[37]. وهذه اللفظة تكون لمرجوّ ومخوف كما ترى وهى عند العرب كذلك ايضا: ولها موضع اخر فى معنى לולי [مثل] אולי נטתה מפני (فوضع بعض حروف المعانى مكان بعض. وقد تفعل العرب مثل هذا قيل لولا نزل هذا القران بمعنى الا)[38]: ولها *موضع اخر[39] فى معنى אם مثل אולי יעשה זרים יבלעהו المعنى ואם יעשה זרים יבלעהו: על אובל אולי מكان ما [فى العراق][40]: כי אויל עמי جاهل احمق. واويلים لم يعتدوا يريد به (هنا) للجهّال بالطريق خاصّة. والمؤنّث على القياس אוילה على زنة נביר ונבירה. ومن عادة العبرانيين ان يقلبوا الهاء فى مثل هذا البناء تاءً ويحذفوا الياء منه كما قيل לעולם אהיה נברת. وكذلك يصنعون فى بناء אדיר قيل לנפן אדרת. وكان القياس على هذا ان يقولوا فى مؤنّث אויל بعد قلب[41] الهاء تاءً وبعد حذف الياء אולת على زنة נברת ממלכות. فلما[42] استصعبوه نحوا به نحو بناء אדיר فقالوا ואולת בידיה תהרסנו فاخرجوا الصفة مخرج الاسم اعنى مخرج אולת אדם תכלה דרכו. عنه كصيل כאולתו: وربما كان فى

---

[22] R. כמא. [23] O. ותכלין. [24] R. עאם. [25] R. עקיבה. [26] R. להם. [27] R. וינסב; O. וינכד. [28] R. g. قيل فيه بسبب كذا وكذا ومن اجل كذا... [29] R. g. ...ارادة... [30] R. g. נאוה. [31] O. فيه الشعوذة. [32] O. ونبهناه. [33] R. النموس. [34] O. is here a little confused; it reads אוֹל אולי ולהא מוֹצע אבר פי מעני לולי אולי נטתה מפני פוֹצע בעֹק חרוף אלמעאני מכאן בעֹק וקד תפעל אלערב כתל הדא קיל לולא נזל הדא אלקראן במעני הלא י אתי לעל יכון מעי ומתלה אולי ימיתני אבי לעל יגסני והדה אללפּגה תכון למרגו ומכוף כמא תרי והי ענד אלערב כדלך איצא ולהא מוצע אבר... The Heb. transl. reads like R. [35] Both MSS. omit. [36] R. כדא. [37] Transposed in R. [38] The words added from O. are not in the Heb. transl. [39] R. ايضا. [40] The two words added from R. are not in the Heb. transl. [41] R. القلب. [42] R. פטלוא.

الكلام إضمار وهو عندى اولى فيكون[41] تقديره ואשת אולת مثل אשת חן او ונשי אולת حتى يقابل חכמות נשים. كما قيل בי מרי המה اى בי עם מרי המה:

الالف والواو والميم ראש אמות בית אב. נשיאים לאמותם[42]. יבחנוהו כל האמים. وفى السريانى די כל עם אמה ולשן (أُمّة وأُمَم):

الالف والواو والنون ויהי העם כמתאוננים[43]. מה יתאונן אדם חי. אם און[44] בידך הרחיקהו. כי לא יצא מיעפר און. מחשבות אונך. المعنى[45] الظلم والتظلّم والفسق. وقد شرحنا هذه الالفاظ بغاية الشرح فى كتاب المستلحق: אך עשרתי מיצאתי און לי. ובאונו ישרה את אלהים. מרוב אונים. ולאין אונים עצמה. כחי וראשית אוני. ראשית אונים. ואונו בישרירי בנעוריו. كلّه قوّة. والاجود فى מיצאתי און לי ان تكون الفه[46] مبدلة من هاء הון עשיר קרית עזו لقوله אך עשרתי الّا ان يقال انّ قوّته من اجل الاعتبار: ותקרא שמו בן אוני. אלוה יצפון לבניו אונו. לא אכלתי באוני. זבחיהם כלחם אונים. والجميع توجّع وتحزّن: ובית אל יהיה לאון. הן כלם און ופעלם[47]. هو العدم. وهذه الواو مبدلة من ياء הן אתם מאין; ורהבם עמל ואון. ומשמיע און מהר אפרים. الشقاء والكدّ والتعب:

الالف والواو والصاد ולא אין לבוא. לא אצתי מרעה. ויאיצו המלאכים. قد ذكر من تصريف هذا المعنى فى كتاب حروف[48] اللين[49] الكفاية. وقد فسّرنا نحن لا אצתי מרעה فى كتاب اللمع من هذا الديوان. ومنه ואין ברגלים חוטא. והנשים אצים לאמר. חזית איש אץ דבריו; واما כי אין לך הר אפרים فمنحرف من هذا المعنى قليل. وهو اقرب الى ان يكون فى معنى الضيق كانّه قال כי צר לך اى ان كان يضيق بك הר אפרים עלّه اتيرته. والإلحاح من التضييق (ايضا) كما [قال] כי הציקה לו בדבריה כל הימים והאלהו:

الالف والواو والراء כי אורו עיני. האירו ברקיו תבל. اضاءت. قد ذكر من هذا المعنى فى كتاب حروف اللين الكفاية. ومن هذا المعنى اشتقّ את האורים ואת התומים: واعلمْ انّ אורו עיני فعل ذاتى غير متعدّ. وان האירו ברקיו תבל متعدّ الى תבל. وقد تأتى هذه البنية المتعدّية (غير متعدّية) ايضا وقيل והארץ האירה מכבודו. فجاء فى غير المتعدّى من هذه اللغة بنيتان. احداهما הבקר אור فعل ماض ذاتى وايضا כי אורו עיני. والثانى[50] והארץ האירה מכבודו والترجمة لمّا ضاء الصبح اضاءت عيناى والارض[51] اضاءت. وهذا المجرى جرى اللسان العربى ايضا فى هذا المعنى. قالوا ضاء[52] القمر واضاء بمعنى واحد غير متعدّ: وذكر[53] معنى اخر فى هذا الاصل وهو ולא תאירו מזבחי חנם. لكن באור אישכם. נשים באות מאירות אותה. وهذا المعنى وهذا اللفظ مجانس لقول العرب لحرّ الشمس والنار أُوارًا على زنة غُراب *ويجمعونه[54] على اور[55] على زنة كوز[56]. *وذكرتُ ايضا انا[57] فى المستلحق معنى ثالثا وهو ויאר את הלילה. ולילה אור בעדני. هما فى ضدّ المعنى الاول. اعنى انّهما من الظلام كما قيل فى الاضداد אור לארבעה עשר: وحيث ما انضاف فى الكتاب פנים *الى لغة[58] אור مثل יאר יי פניו אליך. האירה פניך על עבדך. פניך האר בעבדך. באור פניך. באור פני מלך חיים [فانّما] يراد به الرضا وحسن التقبّل كما قيل فى هذا المعنى יסיגך וזרוע ואור פניך כי רציתם[59]. وقد قيل ואור פני לא יפילון اراد جاهى واعتنائى: אם אראה אור כי יהל استعارة للدولة والعزّ: כחום צח עלי אור. יפיץ ענן אורו يريد الغيث: הן פרש עליו אורו غمامه: ללקט אורות[60] (بُقول). وكذلك قال فيه الاترجّم ללקטא יקונין. وقد قيل فى כי טל אורות טליך انه مثله. وقيل *ايضا فيه[61] انه طلّ النهار يريد انه مشهور ظاهر للجميع لا كطلّ الليل: מאור כשדים. على كن באורים בכדו ". מאורת צפעוני معانيها متقاربة. امّا מאור כשדים فلا يحتمل من المعانى سوى (المعنى) الصحيح المأثور (فيه) عن الاوائل رضى الله عنهم ان يترجم من وهده الكسدانيّين. والوهدة هى الموضع المنخفض من الارض. والدليل على صحّة هذا التأويل قوله ויטעצו בקעה באיזן שנער וישבו שם. فعن هذا الموضع نفسه قيل מאור כשדים. وايضا من באיזן مولدتها באור כשדים. ولبس بالمستنكران يريد العبرانيون بقولهم אור כשדים معنيين متباينين كما يريدون ذلك بقولهم באר שבע وبقولهم בקרת תהיה وغير ذلك كما سيبيّن[62]:

---

41 R. פיה. 42 R. g. ו... 43 R. g. תענתין...ה [י]עני אלענת... 44 R. g. قيل فيه غِلّ. 45 R. معناه. 46 R. אלפא. 47 O. continues מעגא. 48 O. אלחרוף. 49 R. continues منه. 50 R. وايضا. 51 O. continues אצת אי. 52 O. אצא. 53 Both MSS. continue فيه. 54 R. ויכמיזונה עלי; עלי with a red line above. 55 R. אור. 56 So both MSS. 57 R. ودخلت انا ايضا. 58 O. אליל נרי. 59 R. continues ברצא. 60 R. g. בצר... 61 Transposed in R. 62 R. سيتبيّن.

وامّا على كن باورس כבדו ״ فمعناه[63] حيث ما كنتم من جزائر البحر القاصية والمواضع النائية[64] البعيدة الشبيهة بالوهاد والحفر المتطأمنة[65] فعظّموا[66] الله واجلّوه. شبّه الجزائر البعيدة من وطنهم اعنى من الشأم بالوهاد والامكنة المتطأمنة[67] لانخجابها عن بلاد الشأم وانستارها عنها: وامّا مياورت צפעוני فهى جحره وحفرته[68] التى *ياوى اليها[69]. وكذلك تسمّى العرب الحفرة ايضا وهدة. وقوله[70] ועל מאורת צפעוני هو مثل قوله על חור פתן ועל חור פתן هو ايضا جحره وحفرته مثل قوله חורי עפר וכפים وان كان يتّحد. [وقد جمع بالايشرك[71]] ايضا على لفظه فى قوله הפח בחורים בלם. وقد فسّرنا הפח בחורים בלם فى كتاب التقريب والتسهيل: وعدرم לאורות هو الاوارى[72] والمعالف والمذاود وهو مقلوب אר[ו]ות סוסים:

الالف والواو والتاء

אות او مؤنث دليل وبرهان. والجمع הדם לכם לאות علامة. ايت على دلالة بعلامات (وامارات):

باب الالف والزاى

אז ايشير משה وبنى ישראל את השירה הזאת. אז ءز يدلّ لحينئذ (من حروف المعانى. وتصاحب الافعال ماضيها ومستقبلها)[73] אז يعنى אתו מצרעתו اذًا *لابرأه من برصه[74]. ومثله ולמה חכמתי אני אז اكثر. وقد يزيدون فيه (ايضا) ياء[75] كما قيل אזי היום יטמונו اذًا لكان *كذا وكذا. وقد يزيدون فيه ميما[76] מאז חיתה לנו. ومن באתי אל פרעה. نم من מאז דברך אל עבדך. (وربما جاء بالنون) ومن אז חללנו כלّها[77] منذ كان كذا وكذا: אז אמרתי הנה באתי بمنزلة ספר اذ قلت يشير بهذا الى بدار الامّة لطاعة باريها فى كل ما يأمرها به[78] وذلك فى موقف הר סיני حين قالت כל אשר דבר ״ נעשה ונשמע. فيقول النبى (الان) عن الامّة متوسّلا الى الله بمبدأها[79] الى الطاعة זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי. يقول ما كنت سألتنا[80] قربانا ولا كنت خرقت مسمعى به اذ بدرت اليه والى ما تأمرنى به من ضروب التعبّد رغبةً فى اتيان رضاك. ولفظ مضمرة والتقدير זבח ומנחה לא חפצת אזנים לא כרית לى لكن לفظ الاولى تنوب[81] عنها. وهذا فى العبرانى كثير قد ذكرنا منه جملة فى كتاب اللمع من هذا الديوان. مثل אל בקצף תוכיחני وبחמתך[82] תיסרני وغيره مما لا مضمرة فيه. فقوله אז אמרתי הנה באתי. ومعنى אז באתי אל פרעה. ومن אז חללנו كلّها فى معنى واحد اعنى انه يخبر بها عن زمان ماض. الّا انّ معنى אז אמרתי إذ قلت ومعنى אז באתי. ومن אז منذ. والفرق بينهما ان מאז ومن אז لابتداء الغاية وليس[83] فى אז معنى ابتداء الغاية. كما انّ الفرق بين إذ وبين منذ فى كلام العرب انما هو (انّ) منذ لابتداء الغاية وليس هذا المعنى فى اذ: واعلمْ انّ منذ عند العرب لفظة مركّبة وأصلها מן إذ فاختصرت الهمزة كما انّ اصل מאז عندنا[84] מן אז ومثل ومن אז חללנו الذى معناه من إذ. ومما[85] يكون ايضا فى معنى إذ قوله אז נדברו יראי ״ ايت على رءيتها اى فإذ تناجى بعضهم مع[86] بعض فى هذا الامر سمع[87] الله ذلك. ومثله אז חללנו עקبי סוס يقول ان فى وادى קישון دُسْتُهم بشدّة وطأتى اذ[88] اندرست اعقاب خيلهم من شدّة رديانها[89] فى الهرب[90] فسقطوا[91] عنها: קדם מפעלות מאז اول مخلوقاته من قبل اى قدما. בי אז מהבקר נעלה העם ايت מאחر[92] אחرى معناه[93] لما زال القوم عن اتباعهم من قبل الصباح. وفى الكلام تقديم وتأخير واضمار لفظ وتقديره[94] בי מאז הבקר לא נעלה העם هذا ما يوجبه[95] النظر والقياس الصحيح. وقد ذكرنا كثيرا مثل هذا فى كتاب اللمع (من هذا الديوان). ידעת בי אז תולד فى هذا ايضا تقديم وتأخير وتقديره ידעת אז בי תולד وتفسيره هل علمت قدما انّك ستولد ويطول عمرك. فقدّم وأخّر كما قيل على اف اويبى תשלח ידך الذى تقديره אף על اويبى תשלה. כי רעתכי אז תעלוני ومن اجل شرّك قديما تعلزين. وسترى تلخيص כי فى حرف الكاف وتلخيص תעלוני فى حرف العين بحول[96] الله عزّ وجلّ:

---

[63] O. فمعناها. [64] O. אלנאהיה. [65] O. אלמתאמנה. [66] R. عظّموا. [67] O. אלמתאמנה. [68] R. והפרה. [69] R. יאוון פיהא. [70] O. יקול. [71] MS. כלישרק. [72] R. אלאואדי; O. אלואדי. [73] The words added from O. are not in the Heb. transl. [74] O. אלברא המן כדאה. [75] Added by the glossator in R.; O. omits the word. [76] O. ובדחל עליה מן. [77] R. كلّه امر. [78] O. بها. [79] O. באבראנהא. [80] R. continues عن; O. بعد. [81] O. תנגב. [82] O. ואל בחמיתך. [83] R. ولا. [84] O. ענדא. [85] R. וכמא. [86] R. מן. [87] R. فسمع. [88] R. omits; O. אי; the Heb. transl. בעת ישהלנו. [89] R. רדיאנהם. [90] Both MSS. אלחרב; the Heb. transl. במנוסה. [91] O. فاسقطوا. [92] R. מעל. [93] R. ومعناه. [94] R. تقديره. [95] O. يوجب. [96] O. بحيل.

الالف والزاى والباء אנדת אוב גרזה סעתר:

الالف والزاى واللام כי הלחם אול[97] מכלינו. قد ذكر[منه] فى كتاب حروف اللين للحاجة والكفاية. وربما كان من معناه ודן ויון מאול כאלו יריד (בה) מסאפר. וכדלך قال فيه الترجمان בשיירין اى فى رُفَق[98] او فى اسفار من قوله فى ארחת ישמעאלים. שיירת ערבאי. وقد قيل ايضا فى אבן האול انه من هذا المعنى بوجه ما[99]:

الالف ولزاى والنون מי בכם יאזין[1] ואת. قد ذكر من هذا المعنى فى كتاب حروف اللين ما تدعو للحاجة الى علمه: ومعنى اخر מאזני צדק (مقتطع له من מאזנים وهذا مما صحّ من اسماء لا افعال لها)[2]. אזן وחקר وزن الأمور (وعدلها) واستقصاها وبحث[3] عنها وقسّطها تقسيطا. وادخل ابو زكريا אזן وחקר فى جملة المعنى الاول: وربما كان من هذا الاصل ויחד תהיה לך על אזנך[4] وهو غير مضاف אזן على زنة ירך ובתף. وربما كان الالف زائدا[5] ويكون مأخوذا من قول الترجمان סב בעין זינך وهو عندنا غير خارج عن هذا المعنى فى الوجه الاول ايضا الّا انّه لغة اخرى:

الالف والزاى والقاف והוא אסור באזיקים. من האזיקים אשר על ידיך الاصل فى هذا الالف الاظهار[6] (فألانوها). وقد يسقطونها من اللفظ ويبنون الكلمة دونها كما قيل בזקים יעברו. רתקו בזקים. لאסור מלכיהם בזקים. وتفسيره جوامع واغلال. وهى مجانسة للّفظ العربى (اعنى) لقولهم للضيق فى الحرب ازق ويقال لموضع القتال لضيقه مأزق: وليس ببعيد ان تكون الالف فى באזקים. האזקים زائدة على לאסור מלכיהם בזקים. ولتخليص ذلك ان اقول انهم[7] لما ارادوا تخفيف زاى הזקים. בזקים كما حقّفوا شين ומחית בישר חי בישאת. ולשאת ולספחת. وميم לימני ממסך. המבקשים את נפשך. המיעיקה. ומאת המעט. وميم המכלי אין קברים الذى اصله ان يكون شديدا مثل הייטב בעיני ״ على ما بيّنت فى باب الحذف من باب اللمع. حدث بين هاء הזקים وباء בזקים وبين زايهما[8] ساكن ليّن فاثبتوه فى لحظّ الفا. فهذا عندى احسن ما يقال فى هذين الالفين وان كان ما يبعد ان تكون لغة אזקים غير لغة זקים:

الالف والزاى والراء אזרו[9] חיל. ואתה תאזר מתניך. قد ذكر من هذا المعنى فى كتاب حروف اللين. وذكرنا نحن منه فى المستلحق ما يكفى: وما يبعد عندى كون ותזרני חיל محذوفا مخفّفا من ותאזרני שמחה كما كان מלפנו מבהמות ארץ محذوفا من כי יאלף עונך פיך. بل هو عندى الاحسن فيه وان لم يكن كذلك عند ابى زكريا. ومما يحسن عندى كونه من هذا الاصل هو فقدنا הזרה[10] الذى يجب ان يكون ותזרני مأخوذا منه ان لم يكن من هذا الاصل: وفى الاصل معنى اخر מאזרי[11] זיקות هو مثل קודחי אש. والدليل على ذلك قوله[12] ובזיקות בערתם فكان מאזרי [فى] معنى מבערי. وربما كان من المعنى الاول على معنى جمع الشرارات ونظمها[13] ليوقد بها:

الالف والحاء ואת האח לפניו מבערת הכאזנון [وهو] المصطلى. ואמר[14] [את][15] كلمة تقال عند التفجّع والتحزّن. האח[16] האח تستعمل عند الفرح والسرور[17]: ועשה אח מאחד מאלה قيل انه بمعنى וואחד[18] (او) هو محذوف منه فان كان كذلك فقوله מאחד *לגוי[19] اذ التقدير ועשה אחד מאלה. ويصلح ان يكون مثله אח לא פדה יפדה איש بمعنى אחד לא פדה יפדה איש اى انّ احدا من الناس لا يدفع الموت عن غيره ولا عن نفسه التى هو احرص على فكّها[21] منه لو امكنه ذلك: وقد ارى ان اترجم لك هذا الفصل لما فيه من الغموض ولاحقّق عندك انّ אח هنا مكان אחד. (ابتداء) لمه אירא בימי רע يقول لِمَ اخاف[22] فى زمان البأساء[23] عند ما يحيط بى ذنبى من المتوكّلين[24] على اموالهم المتفخّرين[25] بغناهم وواحد منهم لا يفدى انسانا بماله من الموت ولا يفكّه به من الله[26] حتى انّ فكاك نفوسهم يعزّ ويمتنع عليهم ابدا وهل يطمعون ان يعيشوا ابدا ولا يباشرون

---

[97] R. g. ...דהב ום. [98] R. رفاق. [99] O. continues מימא צרף מן אסמא לא אפעל לה מן והו מקתטע מן אזן ואלבהת. [1] R. g. ינصت ويسمع هذا. [2] The words added from O. are not in the Heb. transl. [3] R. ואלבהת. [4] R. g. سلاحك. [5] R. ואיד; O. ואידה. [6] O. אלטאהר. [7] O. אנה. [8] R. ואידהמא. [9] R. g. ...אלמעני והו...אד ותשדד...ך אזור ומן [10] O. הזה. [11] R. g. ...ישתעאל. [12] O. القول. [13] R. ונטמה. [14] R. ואמא. [15] O. continues من حروف المعانى. قال ب בל، وتكون ايضا للسرور بزيادة الهاء مكرّرة האח האח ראתה עינינו. وقد جاء ת مفردة האח נפשנו. [16] R. g. تشفّى طربا. [17] R. g. وقيل التأحّى ومنه האח נפשנו. [18] R. אחדא. [19] O. לגוי. [20] R. לגואב. [21] O. כפהא. [22] O. אבף. [23] R. אלבאס. [24] R. g. אלמתורבין; O. אלמתורבין. [25] O. אלמפתכרין. [26] So O. and the Heb. transl.; R. אלאלאם.

للجدث وهم يرون للحكماء وللجهّال يموتون معا ويتركون كسبهم لغيرهم فقبورهم بيين اظهرهم دائما وهى مساكنهم الى غابر الدهر وقد لحقوا[27] بالتراب. ويرون[28] الانسان (ايضا) يصبح حيّا وهو عزيز ولا يمسى الّا وهو ميّتا كما يعرض للبهائم سوا انّ اعتقادهم هذا للجهل منهم الّا انّهم على اثرهم يجرون الى الموت[29] مثلهم سرمدا كالغنم التى يقودها الموت كذلك يقهرون بغير عوج[30] (ولا امت) عند كل صباح وصُوَرهم يبليها الموت حكما من السماء. الّا انّى انا اسئل الله ان يفكّ نفسى من يد الموت من ان يتوفّانى سرمدا لما اخبر بانّ الموت حتما على جميع الاحياء دعى *الى الله فى بقاء نفسه حيّة[31] بعد الموت كنفوس الصالحين وألّا تعطب بعطب جسمه:

الالف والحاء والدال وهى لاحدهم بيدح متّحدة[32] كالشىء الواحد. ودبرس احدهم كلام واحد عامّ للجميع لا اختلاف فيه. ديمس احدهم، وبيمس احدهم يسبر قليلة[33]. وقالوا فى صفة المؤنّث احث وهى ناقصة الدال والتاء بدل من هاء التأنيث وباقى الباب قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومما ذكر فيه التهامدى الهيمنى تفسيره[34] استأحدى اى انفردى باحدى للجهات. يقال استأحد الرجل اذا انفرد:

الالف والحاء والهاء ولاحبقه اه اسم ناقص اللام واصله احه على زنة اية دوة، كنز روة، والمؤنّث احوت لنا كتبة وهو اسم كامل واصله احية على زنة بوسر روية، ايسة حبسة، وعند الاتصال احيت فلانى على زنة وبل ايسة حبست لب. رعيتى يفتى، فقلبت[35] ياء احية واوا ثم اعلّوها[36] فلما اعتلّت اجتمع ساكنان ليّنان وامتنع النطق بذلك فابدل من الهاء اللّينة تاء فقيل احوت لنا كتبة كما صنع فى رعية ايضا فى قوله ايسة رعوته. وذلك انّ هذا الاسم على النقصان وفى الانفصال يجب ان يكون رعة بزيرى تحت الراء وبكتوبات العين لانّ المذكّر رعة دود. وامّا على الكمال فيكون رعيتى، رعيتى يفتى على زنة نعوة الكامل ونعة ونعون الناقص وان كانا اسمين غير صفتين. وصفة المذكّر على بل نعة ورم على زنة رعة دود. والدليل على انّ الاصل فى احوت، احية قولهم فى الجمع واحت احيوتى. واحيوتيهم زروية. واما قوله بكتحتو احت احوتو النرلوت[37] ممو فناقص اللام ولو استعمل مؤنّث اح على اطّراد الباب فى النقصان لكان احه على زنة تمرم كمو دوة. لبلة نعوفس. ومن الدليل على انّ اح ناقص قوله عند الاضافة احى ايسبل واحتى ونر [بالياء منقلبة من الهاء الذى هو اللام كما قلنا قبل. واح فى نقصانه مثل نع معر الناقص عن بل نعه ورم]. وقد ثبّتوا[38] ايضا اللام وقلبوه واوا ظاهرة متحرّكة فى قوله لتحبر اح احتوه على زنة ثيلاه واحتوه مشتقّ من اح الذى تفسيره اخوّة بضمّ الهمزة والخاء وتشديد الواو: واعلمّ انّ لفظة اح تستعمل فى الاخوّة الصحيحة من الاب والامّ معا على المعهود المتعارف. وتستعمل فى الاخوّة من الاب دون الامّ. وفى الاخوّة من الامّ دون الاب كقوله عرات احوتو بت ابيخ او بت امر، وتستعمل فى النسيب القريب مثل ويسمع ابرم بى نيسبه احتى. وفى النسيب البعيد مثل [قوله] معحى يسعول مبنيمين يريد من السبط. وقد تقع على ما هو ابعد من هذا اى على من هو من جملة يسراءل مثل قوله احيخ العبرى. وتقع على ما هو ابعد من هذا ويراد بها[39] اخوّة النوع كقوله ومير الادم مير ايس احتيا اى صاحبه: ومن (هذا) الاصل يسنه احتو بلى مين. وقد لخّصناه فى ذكرنا الابنية فى كتاب اللمع. وهو اسم نبات يرتعى: قال اهل التفسير انه القرط بضمّ القاف وسكون الراء وبالطاء غير المعجمة والقرط نبات شبيه بالرطبة وهو اجلّ منها واعظم ورقا ويسمّى بالفارسية الشبذر بكسر الشين وسكون الباء وبالذال المعجمة المكسورة: وقيل انه الديس ومثله والحرينة باحتو الباء فيه مثلها فى لحمتو بلحمتى. وللجمع بى هوه بين الاحتى يفريه وهو جمع ناقص اللام: وجائز ان يكون منبت الاحتو يسمّى ايضا احتو كما سمّى الكلأ اب فى قوله لاحوات باعبو لا يكتخ فيكون معنى وتحرينه باحتو على هذا فى منبت الاحتو:

إلالف والحاء والزاى احتو[40] بكرنى المزبحة، وبعبيث بزهب لبسه مهاحتوم. مهاحتو فنى بسه، قد ذكر فى كتاب حروف اللين من هذا ما يجزى[41]:

[27] O. لحقو. [28] R. ويرون. [29] R. אלמותי. [30] R. עין. [31] R. נפשה פי בקאה חיא. [32] R. متوحّده. [33] R. קלילא. [34] R. תפסירהא. [35] O. פקבלת. [36] R. אעללוהא. [37] R. הנדולה. [38] R. אחבת יא (? ائبتوا). [39] Both MSS. בה. [40] R. g. מסך וסבט. [41] O. ינאזי; R. g. ....ומנה אחות עול...מחנו חפצם והמעני.

الالف والحاء واللام אחלי אדני غاية سيّدى الوقوف الى النمى اى غاية ما ينتفع به واكثر ما يمكنه ان يصنع[12] فى الوقوف الى النمى فانّه ان وقف اليه ابرأه. وكذلك تفسير אחלי יבוא דרכי انما غايتى واقصى املى ان يتهيّى لى حفظ امرك وعهدك. وقال الاترنوم فى אחלי אדני. טובי רבוני وذلك ايضا سائغ فيه:

الالف والحاء والراء וילכו אחוריות فى هذا الحال كما تقول ومشوا القهقرى[43] على زنة כדרית كما قيل ויהיו לאחור ולא לפנים. ومن معناه ויכהו אבנר באחרי החנית אל החמש وتصا החنית מאחריו. אחרי המישכן יחנו اليماء فيه زائدة على ואחר הדלת והמזוזה والتفسير وراء كذا وكذا وهو ظرف مكان. בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני هذا على ما تقول العرب ونحن من وراء[44] الشدّ[45] لك. והנה לקיט אחר נגי המלך هذا ظرف زمان[46] ومثله אחר הדברים האלה. אחרי מות משה بعد كذا وكذا. קדמו שרים אחר נגנים ثم (مغنّيين و)مثله אחר ובנית ביתך ثم فأبن بيتك: واعلمْ انهم اذا اضافوا אחר הדברים האלה الى الضمائر استوت هذه اللغة مع لغة אחרי מות משה. وكذلك يعرض ايضا فى אחר ואחרי اذا كانا ظرفى مكان تقول אחריו אחריך אחרי: פנים ואחור بمعنى ظهر لبطن[47]. וכל אחוריהם ביתה ظهورها[48] ومثله אחוריהם אל היכל ״ ظهورهم: האות האחרון الآخر بكسر الخاء وهو يتقابل مع הראשון[49]. ولمّه תהיו אחרנים متاخّرون. לאחרונה יסעו אחרנה[50]. כי מרה תהיה באחרונה ومثله טוב אחרית דבר מראשיתו: ואיש אחר آخَر بفتح الخاء بندم אחרים. والمؤنّث בשנה האחרת الاخرى. יטבע פרות אחרות. وقد قيل فى هذا المعنى והגבוהה עלה באחרנה فى الاخرى لانّه قال באחרת. وقيل انّ معناه נשתה اخيرا [اخيرا] كانّه قال עולה באחרית وهو قول ليس بمستحسن: ואחריתו עדי אבד آخر امره[51] وهو يتقابل مع ראשית. ولا لאחריתו عقبه نريد به ولده ومثله ואחריתם בחרב אחרו. ואחריתכן במירות דונה. وهذا شبيه بقول العرب لولد الولد الوراء[52]: ירבו עצבותם אחר מהרו تفسيره اللّهمّ كثر اوصاب المبادرين الى الخلاف. فيكون אחר هنا اسما كما كان مبنى رتلك مبخة اسما: ومن هذا المعنى قوله מוכיח אדם אחרי חן ימצא تفسيره واعظ الرجل المخالف[53] اى الزائغ عن الاستقامة احظى من مداهنه[54]: ويقرب من هذا المعنى כי בן [אישה] אחרת אתה اى اجنبيّة مخالفة لنا فى النصاب اى[55] فى النسب: ולא אחר הנער. ואחר עד עתה. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين:

الالف والطاء ויהלך אט ومشى هوينا[56] [اى][57] بسكينة. ومن هذا الاصل وهذا المعنى לאט לי לנער رفقا بالغلام. ההלכים לאט. אתנהלה לאטי اللام فيهما زائدة فى معنى الحال. وكذلك الياء زائدة فى לאטי وليست ضمير المتكلّم واختيار ابى زكريا هو كون هذه اللامات اصليّة: ودرسنا على האלילים وعلى האטים صنف من الصناعات اللطيفة الخفيّة التى يلتمس اهلها منها علم الغيب بزعمهم ويقال انهم المنجّمون وترجمته[58] ومن חרשיא: وما يبعد عندى ان يكون مجانسا لقول العرب للصوت الاطيط بكل[58] صوت يشبه صوت الرحّل الجديد او النسع[59] على معنى وهيه كعوب بعارن قولك والمعنى انهم [اصحاب صناعات لطيفة خفيّة ويسمعون الناس اصواتا لطيفة من مواضع [خفيّة][60] فيوهمونهم انها اصوات الموتى على ما يصنعه] اصحاب الاعواد واطيط الابل انينها.

الالف والطاء والدال האטד العوسج:

الالف والطاء والميم אטם אזנו מישמוע דמים داسم اذنه عن استماع[61] الفواحش اى سادم[62]. ومن هذا المعنى אטם שפתיו נבון. ومن هذا ايضا שקופים אטומים اى انها واسعة من جهة وضيّقة من اخرى كما قال الاترنوم פתיחין מלעיו[63] וסתימין מלברא. والثقيل من بنية الفعيل كمو פתן חרש יאטם אזנו:

الالف والطاء والنون אטון[64] מצרים قلائد مصر لانّ ترنوم מיתריהם. אטוניהון. وكذلك ايضا ترنوم וחבלים בראשנו. ואטונין ברישנא:

الالف والطاء والراء ואל תאטר עלי لا تسدّ ولا تقبض. ومن هذا قيل איש אטר יד يمينه كانّ يمينه مقبوضة مسدودة ممنوعة عن الانتشار والانبساط:

---

[42] O. יענע. [43] R. לקהקרי; R. g. مشوا مقهقر...الى وراء. [44] O. ורי. [45] R. النصر. [46] R. מכאן; the Heb. transl. בלי מקום. [47] R. ظهرا وبطنا. [48] R. טהורא. [49] O. מהראשון. [50] R. אכר. [51] O. אטר. [52] O. אלולדא. [53] O. אלמכלף. [54] R. מداهنته. [55] R. אלנצאב או. [56] R. הנא. [57] Both MSS. omit. [58] So both MSS. [59] R. אלנטע. [60] Supplied from the Heb. transl., which has ממקומות נסתרים. [61] O. אסתעמאל. [62] O. סאדהא. [63] R. מלנו. [64] R. g. قيل فيه حشو مصر.

الالف والباء אי הבל אסתפהם עסן מכאן. אי זה עבר הוה ״ אי׳ז הדא מכאן אלדי גאז[64] פיה רוח לה באצמאר מכאן כמא קיל פי אלנסכה אלאכרי. (והו מתל) אי זה הדרך נעלה אי׳ז[65] הדא אלטריק אלדי נצעד פיה. אי זה ספר כריתות אי׳ז הדא אלמוצע אלדי פיה כתאב טלאקהא. אי זה יכשר הזה או זה אי׳ז הדין יצלח ויחסן. אי מזה תבוא מן אי׳ז מכאן תאתי אלוגוד פיה מאי זה תבוא. וקד ד׳כרנא הדא פי כתאב אללמע: וקד יזידון על אי אלהיא[66] פי אלאסתפהאם קאלוא איה האנשים. וקד יצלון בה אלצמאיר קאלוא ויאמרו אל בנותיו ואיו. ויאמר לו איכה. ואמא איה העדר נתן לך פליס (הו) אסתפהאם בל הו על סבילל אלתעטים ואלתשניע[67] כמא תקול אנטר *אי׳ז שיא[68] אעטיתה מא אחסנה: איפה הוא כלמה מרכבה ומעאנאהא אלסואל[69] עסן מכאן* [וכדלך איפה היית ביכדי ארץ כלמה מרכבה ומעאנאהא[70] אידצא אלסואל עסן מכאן][71]: ואמא איפה האנשים אשר הרגתם בתבור פמעניאה אלסואל עסן אלחאל ואלהיפה כמא[72] תראהמא אג׳אבאה[73] כמוך כמוהם אחד כתואר בני המלך. (וקד ג׳אה׳ת לפטה איפא במעני אדא בקולה איה איפא[74]: יחזב ה)אי הדא אלסקע[75]. איי בחיים וראו. ושמתי נהרות לאיים. ומאי הים ג׳זאיר: ולרננים אי שכר במעני לא. אי כבוד אלאמר במעני אין כבוד: אי לך ארץ שמלכך ויבל לך מתל אוי לך. ומתלה ואי לו האחד שיפל. ימלט אי נקי לעלה מרכב[76] מן איש: ואת האיה פסר פיה אלצדי ואלצדא הו ד׳כר אליום פי בעץ אלאקואל וכא אלוגה עלי הדא אן יתרגם אלא באליום אד לם ירד אלכתאב אלד׳כר דון אלאנתי (ואלאצח פי אליום אנה ד׳כר אלהאם דון אלאנתי) ففי הדה אלתרגמה אדא שכ. וקד תכון אלאיה אידצא אבן אוי והי דוביה מערופה מוגודה עגדנא אעני *אנהא אלדוביה אלתי תצטיד אלדג׳אג[77] וליסת כאלשעלב בל להא אסם עגמי[78] משהור עגדנא. וגמעהא ופנישו ציים את איים. וקאל אלתרגום פי ועגה איים. ויגצפון חתולין ואלמשהור מן כלאם אלאואיל פי חתול אנה אלשתור. ופי הדה אלדוביה שבה מן אלשתור. וליס בעגב אן יקאל לטאיר מא איה ויקאל

לדוביה[79] מא איה. פקד (קיל) תנשמת לטאיר מא ולדוביה מא (מעא):

الالف والباء والباء ואיבתי את איביך. קד ד׳כר מנה אלכפאיה פי כתאב חרוף אללין:

الالف والباء والدال הלא איד לעול. באדכם אישחק. הו אלתעס: ומן הדא אלבאב וען לם יכתב ביוד ואד יעלה מן הארץ בכאר. יזקו מטר לאידו גמאם. והו מן אלבכאר אלמרתפע מן אלארץ וכאן אלאיד הו תעס בכאר וצבאב וטלמה תגשא צאחבהא:

الالف والباء والكاف איך תאמרו איכה נעשה. (מן אלחרוף. וקד יכון אסתשנאע[80] ותפגע. איך נפלו גבורים. איך נפלת משמים. ומזיאדה אלהיא איכה יישבה בדד. ויכון אלתוסיע איך תאמרי לא נטמאתי. וקד אבדלת הדה אלאלף הא׳ קיל ואיך ויוכל עבד זה כיף ד׳לך[81].) איכה יישבה בדד ד׳לך על סבילל אלאסתשנאע[82] מע אלתפגע. וקד יצאעפון הדה אלכאף עגד זיאדה אלהיא כמא קיל איככה אלבשנה. איככה אטמם. כי איככה אוכל ואראיתי. איכה תרעה איכה תרביין בצהרים סואל עסן מכאן ואלהיא פיה זאידה: איכה יעבדו הגוים האלה במעני כאשר אי כמא יצנעון הם אצנע אנא אידצא:

الالف والباء واللام כנבר אין איל. קד ד׳כר הדא פי כתאב חרוף אללין: ומן הדא אלאצל והדא אלמעני האל ״ *והו צפה[83]. ומתלה ואתנהו ביד אל גוים: ואמא ״ לאל ידי פאסם אלסאכן אלד׳י בין אלאלף ואללאם הו עין אלפעל וגמע אל גוים. ידברו לו אלי נבורים והו בגיר יא׳ והמסורת עלי׳ה ליית בת׳ הסר. אלא אן אבא זכריא זעם אנה מכתוב[84] ביא׳ וענמא ד׳לך ואת איל[85] הארין לקח פוהם פיה: איל ועבי. אילה שלוחה מערוף: איל[86] תמים מן הצאן כבש והו אבן אכתר מן עאם. אלא תרי אלתפרקה בינה וביין אבן אלעאם בקולה אילים חמישה עתודים חמישה כבשים בני שנה חמישה. וידצא בקולה אילים שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר: וקיל פי אלנאס עלי אלאסתעארה וקרא להם אילי

---

[64] O. אחזאג׳. [65] The passage from מכאן אי to ואלאנבסאט (col. 36, l. 33); the Heb. transl. reads like R. [66] O. continues אי. [67] So both MSS. [68] R. אייז. [69] R. כואל. [70] MS. ומעני. [71] The passage added from R. is not in the Heb. transl. [72] O. כמנו. [73] O. אנאבה; R. אנאבוה. [74] The Heb. transl. has not the words added from O. [75] So both MSS. [76] O. מרכבה. [77] R. אן הדא אלדוביה תתציד עגדנא. [78] R. אעגמי. [79] O. לדויה. [80] So MS. [81] The Heb. transl. reads נעשה מלת... ישאלה על הענין והתכונה וכן איכה יישבה בדד ע״ר התימה והתפלאה עם הצער והכתב. [82] So both MSS. [83] O. והצופה. [84] R. ע.. מאקה וקדרה. [85] R. g. הו הלייל.

הצדק מטע: מאילים אשר חמדתם שׁכר והו מתל קולה ותחפרו מהגנות אשר בחרתם. ומתלה ענדי הנחמים באלים. וايضا ולא יעמדו אילהם בנפהם. וجائز ان يكون من هذا المعنى אילי הצדק كما قيل מטע י לתחפאר. وربما كان من هذا الاصل כל אלה עבתה: איל פארן قنطرة. وجائز ان يكون *מרجا مثل אילון מוצב[87] كما قال الترنوم فيهما מישר פארן. وكذلك هو תרנום באילני ממרא: האיל מזוזות معناه انها كانت مقنطرة محنبّة. ומדה אחת לאלים מפה ומפה فسّر فيه طاقات. الواحد אל איל תימורים. والطاق من البنيان وجمعه اطواق. وما هذه האלים عندى الّا ملابن العتاب على حسب[88] المعنى. ومما يعضد هذا التفسير هو قول الترنوم فى וינעו אמות הספים. وינעו אילות סיפיא. وقال فى ומדה אחת לאלים מפה ומפה. מישתחא חדא לאיליא. فكان الكتاب قال ומדה אחת לאילמות[89] מפה ומפה. وانما ذكّر الترنوم واثّث على حسب اللفظ العبرانى وهذا هو تفسير كل ما اشبهه فى المقرא[90]:

الالف والباء والميم איום ונורא[91]. قد ذكر منه فى كتاب حروف اللين ما يكفى. وبعايمى יתהללו سمّيت الاوثان بذلك على سبيل التهجين لها لانّ جمع אימה كما قيل נישאתי אימיך אפונה. وكما سمّيت ايضا עצבים لانّها مخاوف وهموم وغموم واوصاب تحلّ[92] بعابديها:

الالف والباء والنون מאן אתם. מאין נהזי من ابن. وهو استفهام عن مكان: وتكون بمعنى لا الذى للنفى وامرا אין فقالوا לא. ومثله ואם אין מתה אנכי. (אם [אין] من حروف المعانى. وتضاف اليها [ا]لضمائر فقيل איננו ואינך ואינם وليس تقول[93] אין אמר. אין יאמר لانّها لا تدخل على الافعال. وتدخل عليها هاء الاستفهام قبل האין בבנות אחיך ובכל עמי)[94] אין אתה דבר. מאין במהו [אין זולתי: وانّما הן אתם מאין فيريد به العدم]. באין יסבבו معناه كاد يكون[95] هذا. وانّما اللفظ فهو כלا شיء[96] وفى غير مدّة زمانية[97]: אין[98] אונס. אינני שמע. والاحد איננו. האינך רואה. معناها كلّها النفى: ואין יש פה תחת ידך *بمكان אם][99] وقد قيل انه مثل אין בצרי ومعناه[1] أليس عندك كذا وكذا:

الالف والباء والفاء איפה ואיפה كيل يسمّى ويبة. وهى تحتمل من اليابس اربعة الاف وثمان ماية درهم ومن الرطب ثمانية الاف ومائتين درهما. هكذا وجدت فى بعض الشروح. ووجدت فى بعضها ما ذكرناه فيهما فى[2] حرف الباء فى ذكر אלפים בת יבל:

الالف والباء والشين מיה איש ומת هو هنا عامّ للذكر والأنثى تفسيره انسان فانّ الانسان ايضا عامّ للذكر والأنثى ومثله איתרי האיש ירא את י. (وجمعه) אליהם איישים אקרא اناس. بمعنى איש بذراع العامّة لا بذراعه نفسه لانّ ذراعه كانت اكبر من ذراع العامّة على حسب كبر[3] جسمه على اجسامهم. ومما يراد به العموم ايضا قوله ויבא איש ישראל. וירא איש ישראל. فانّهما وما ماثلهما فى معنى للجمهور وللجماعة الّا انّ المراد به الذكور[4] دون الإناث: وامّا قوله عن נדעון בן יואש איש ישראל فمعناه شريف ישראל ورئيسهم وجليلهم. ومثله הלא איש אתה ומי כמוך בישראל معناه השת[5] رئيسا شريفا. ومن هذا قيل لخاصّة الناس בני איש مثل נם בני אדם נם בני איש اى العامّة والخاصّة: איש לא נעדר شخص واحد. ويرين איש בנימן معناه איש בנימני كما قيل איש ימיני فحذفوا ياء النسبة منها كما حذفوها من ענתות לך על ידיך الذى معناه يا ענתותי. وكما حذفوها[6] (ايضا) من [דמשק] אליעזר الذى معناه דמשקי وان كان [قد] يصلح ان يكون التقدير فيهما איש ענתות. איש דמשק: איש האלהים رسول الله. איש אלף ומאה كل واحد منه[7] ومثله איש נוס שלל. איש את מחריתו ואת אתו. ופניהם איש אל אחיו. אשה אל אחותה בקר[סים]. كل واحدة مع صاحبتها. ויבו איש איש ונפל كل واحد صاحبه. בית איש יומו عند كل واحد فى يومه. ואיש ראש בית אבותם[8] همّه. وقد يضاعفونه فى هذا المعنى *كما قيل[9] איש איש על עבודתו. איש איש אל כל יאשר בשרו: איש חרמי אחיך שבקתי. ואיש אף صاحب غضب مثل בעל אף. בעל חמה. ومثله איש און. איש בליעל ذو فسق. י איש

---

[87] O. מרנאמת אלון מצבן. [88] R. הנא. [89] O. לא יכות. [90] R. אלמישנה; the Heb. transl. has במישכנא. [91] R. g. אימה הי... [92] O. תה. [93] MS. פקאל. [94] The words added from O. are not in the Heb. transl. [95] O. אן. [96] R. שיא. [97] O. זמאני. [98] O. האין. [99] Supplied from the Heb. transl., which has במקום אם. [1] R. ומעוהא. [2] O. من. [3] O. adds דכר. [4] O. الذكران. [5] O. اليس انت. [6] R. حذف. [7] O. منא. [8] R. אבותיו. [9] O. كقوله.

מלחמה ذو باس شديد. איש לישון ذو لسان. איש הבנים ذو الوقوف والبروز بين الصفّين فى الحرب. واعتقد انّ ياء איש مندغمة فى شين אשה الّا انّ شين אישתי ואשתו مخفّفة استثقالا لتشديدها. وامّا شين אישתך فيمكن ان يكون تخفيفها لهذه العلّة. ويمكن ان يكون اضطرارا[10] من اجل سكون التاء وان كان سكونها غير محض: על כן יעזב איש الرجل. איש ואשה الرجل والرجلة[11]. ויומת אישי رجلى اى زوجى[12] او بعلى: איש ואשתו ذكر وانثاه: ורוח כל בשר איש جميع الحيوان: עוד האיש בית ריעי هو مثل היש. وكذلك قال فيه الترجمان האית בית ריעיא. وربما كان نداء كما تقول يا ايّها الرجل وان كان[13] بلا ياء وكما[14] قيل האשה המנאפת وهو نداء: באישון עינו لحدقة عينه سمّيت بذلك من اجل الانسان (الظاهر) فيها. באישון לילה فى غبس الليل وهو شدّة ظلمته شبّه سواد الليل بسواد الحدقة على الاكثر. وربما اريد به ايضا معما ذكرناه[15] انتصاف الليل لتوسّط *الحدقة فى العين[16]. وقد حذفوا ياء אישון من באישון חשך استخفافا وابدلوا فيه من الخلف ישרק. ومعنى قوله ידעך נרו באישון חשך اى فى وقت الحاجة اليه لانّ الضياء مما يضطرّ[17] اليه فى الحندس وهذا مثل لانقطاع[18] الاسباب به فى وقت ضرورته ولانقراض عمره فى شبيبته:

الالف والباء والنون איתן[19] موثّق قويّ منيع. ومثله ותשב באיתן קשתו اى فى موضع قويّ. נוי איתן הוא. אל נחל איתן. וצדקה כנחל איתן واد قويّ جراف. והאתנים מוסדי ארץ يريد الجبال الشامخة. ביח האיתנים فى شهر الاعياد[20] (الجليلة). ודרך בוגדים איתן صعب. وهذه[21] كلّها صفات. وقد جاء الاسم المحض[22] بهذا اللفظ ויושב הים לפנות בקר لاعتنا: الشعر الاعتن الباب الاوسط حسب المعنى. وكذلك قال فيه الترجمان תרעא כיציעאה:

الالف والكاف אך[23] تكون بمعنى امّا كذا وكذا فافعل او لا تفعل ومثله[24] אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא امّا فى هذا اليوم فافعلوا هذا. ومثله אך את הזהב כל דבר אשר יבא באש امّا هذه الاشياء وما اشبهها فاصنعوا فيها كذا. وايضا אך את שבתותי תשמרו امّا اسباتى[25] فاحفظوها. ومما قيل فى لا تفعلوا مثل قوله אך את זה לא תאכלו، אך אם יום או יומים יעמד: وتكون بمعنى لكنّ وغير انّ مثل אך כמי נדה יתחטא. אך בשר בנפשו דמו. אך העבדתני. ومثله אך יקם י את דברו معناه انه لما أخّرا[26] حمل שמואל الى שילה حتى يتربّى دعى له ان يثبت الله (امره) وان يقيم كلمته اعنى امر שמואל، لانّ عادة العبرانيين جارية بالدعاء بالافعال المستقبلة كقوله יחי המלך. وايضا ויאמר שאול אל דוד לך וי יהיה עמך. وايضا ואלהי ישראל יתן את שאלתך وما اشبه ذلك. فقال هنا אך יקם י את דברו اسأل الله ان يثبت امره اى امر שמואל. ومثل هذا אך פדה תפדה لكنّ وغير انّ: وتكون للاستثناء مثل כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש الّا كذا وكذا. ومثله אך את זה לא תאכלו מכל ישרץ העוף (المتولّ على ארבע لانّه كان قال قبل כל ישרץ העוף) المتلّ على ארבע ישקץ הוא لكم فاستثنى منه אשר לו כרעים ממעל לרגליו كقوله אך את זה לא תאכלו מכל ישרץ העוף. فالمعنى اجتنبوا[27] اكل جميع دبيب الطائر الدابّ على اربع[28] الّا ما كان له منه زائدتان فوق رجليه. وستري تلخيص[29] אשר לו כרעים فى حرف الكاف. ثم فسّر ما هذه صفته وصنفه بأن قال את אלה תהם תאכלו وذكره صنفا صنفا: وتكون للتحقيق وللترتيب مثل אך הנה אשתך היא. אך עצמי ובשרי אתה. אך מלך ישראל הוא. ועוד לו אך המלובה، אך הטה יחדו שברו על *معناه انّ[30] الامر هكذا بلا مرية[31]: وتكون بمعنى عسى قد كان كذا وكذا [ولعلّ قد كان كذا وكذا] مثل אך טרף טרף. ليس هذا تحقيقا بل توقّعا والدليل على ذلك قوله ולא ראיתיו עד הנה. ولو[32] كان محقّقا لما *ساغ له[33] قوله. ومثله ואמר אך חשך ישופני تفسره فان قلت لعلّ الظلام يسترنى. هذا رجاء: وتكون فى معنى على قدر ما كان كذا (وكذا وقع كذا وكذا) مثل ויהי אך יצא יצא יעקב. ومثله אך הקם הקימו השמרים معناه انّ مجيّ נדעון كان فى اول النوبة الوسطى على قدر ما كانوا اقاموا لحرّاس اى انّ مجيّه واقامة لحرّاس لتلك النوبة

---

10 O. אצראראא. 11 R. רגל ורגלא. 12 O. נוזי. 13 O. كانت. 14 O. كما. 15 O. ذكرنا. 16 R. הדקה אלעיל. 17 O. יצר. 18 R. انقطاع. 19 Marg. in O. לבן בלעם איתן והימן اسم ...א سمّيت [ל]قوّتها وجلالتها. 20 R. g. ...من الحروف. وتكون بمعنى لكن. قيل אך כמי נדה יתחטא، وتكون للاستفهام؛ see col. 42, l. 4. 21 O. هذه. 22 R. אלכאין. 23 O. continues بمعنى ألّا كذا وكذا אך אשר יאכל לכל נפש. 24 O. מתל. 25 R. שבותי. 26 R. אבר. 27 O. אתנגבו. 28 R. الارض. 29 O. וכתר הכלין. 30 R. معناها اما. 31 R. מדיה; O. מרוב. 32 O. فلو. 33 O. כאלה.

כאן מעא. וענמא אחתאג אלי הדא אלתחריר לבעדנא *אנ דלך כאן פי אול אלנובה אלתי כאנת פי דלך[34] אללילה אלמאצי: ותכון לתלכיצ[35] מתל רק כקולה ועתה יצא נא חטאתי[36] אך הפעם. ואדכרה אך הפעם. *הדא אלמרה חאצה[37] פקט. ומתלה אך עשוק וגזול [מהתצמא] פקט. והיית אך שמח [פרחא] חאצה. וא׳צא הרק אך במשה אלמעני אלם *יכלם אללה אלי[38] מושי פקט. ומעני רק ואך הו ואחד וגמעא[39] לתאכיד אלתחמיצ[40]:

אלף והכף ולם ולא אכל[41] יתום מממנו. קד ד׳כר הדא אלמעני פי כתאב חרוף אללין ופי אלמסתלחק[42]: וקיל על אלאסתעארה ארץ יאכלת ישביה. ואכלת את כל העמים. ואכלה חרב ושבעה ורותה. ומעאהא *אלאפנאי כמא קיל[43] על אלמגאז איצא כי יוכלו אתיקים ומעאה אלאקתטאע ואלמחק. וקיל על אלאסתעארה איצא אכלה[44] ומחתה פיה: ופי הדא אלאצל פעל ת׳קיל פאתנא [אלתנביה עליה פי אלמסתלחק] ותשכיכה איצא על אבי זכריאי. והו חרב תאכלו. [ודלך אנ אבא זכריאי קאל פי כתאב חרוף אללין ומא לם יסמ פאעלה אכלו נקט יבי. ואלמסתקבל חרב תאכלו. *פיכעל תאכלו[45] מסתקבלא (מן) אכלו נקט יבי ולבס כמא זעם אבו זכריאי. ודלך אנ אכלו הו מאכוד מן אוכל על זנה סנר כל בית מבא. פלו כאן חרב תאכלו מסתקבלה לם כאן יכון לד׳כר חרב מעני אלא אנ יתאול בזיאדה באי[46] חתי יכון תקדירה בחרב תאכלו אי בלסיף תפנון: ולאחסן פיה עאדי אן יכון תאכלו מאכוד מן פעל ת׳קיל מתעד אעני אכל על זנה דבר ״ עליהם. ויכון[47] תפסירה פאן[48] אבתם תטעמון אלסיף על מעני ואכלה חרב ושבעה אי תיכעלון טעאמא ללסיף ואכלא לה. הדא הו אכתיארי פיה: ויקח את המאכלת הסכינים. וכמעה ומאכלות מתלעותיו *ואשתקאק הדא אלאסם מן[49] אלאפנאי ואלאבאדה:

אלף והכף ונון אכן נודע הדבר מעאהא אלתחקיק ואלתת׳בית במעני אך המחקקה. ומתלה אכן לשקר. אכן כי אלהינו. אכן בנדה אשה אי מתל דלך סואי. אכן ״ כמקום הזה. אכן חציר העם אנ אלאמר הכדא. ומתל

הדא (אידא) אכן הנה לשקר עשה ליס הדא אלתחקיק בקצד ותת׳בית[50] לכנה נתיגה קולהם ופעלהם. אמא קולהם פהו חכמים אנחנו והורת ״ אתנו ואמא פעלהם פהו אלמנכר פיקול להם אן כאן מא תקולונה[51] חקא (מן) אנכם חכמאי ואנ עכדכם (אלחכמה ו)עלם אלדיאנה ופעלכם[52] מא אראד מן אלנכר ואלקבי פמא אתכדת אלאקלאם אלא עבתא ומא אסתעמל אלכתב[53] אלא באטלא אד לא תמתלון מא וציתמוה[54] מן אלעלם. ת׳ם נפי[55] עניהם מא אדעוה מן דלך בקולה הוביתו חכמים חתו וילבדו הנה ברבר ״ מאסו וחכמת מה להם [נפי עניהם לחכמה אלתי כאנוא יתעונהא בקולה וחכמת מה להם]. אמא תסמיתה אייאהם חכמים בקולה הוביתו חכמים פאנמא דלך על סביל דעואהם חאצה. ומתלה אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם אי אנה יכון הדא ולא בד:

אלף והכף והא כי אכף עליו פיהו פעל מאצ על זנה אכל ותפסיר אללפטה ג׳נא. וקרג׳מתה אלצדוק נפס אלשקי אשקתה כמא ג׳נא עליה נטקה. ואלפצל כלה מתצמן מא יסבבה אלאנסאן לנפסה אמא כיראי בעקלה ואמא שראי בגהלה וסוא לפטה כמא קאל לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח צוף דבש אמרי נעם מתוק לנפש ומרפא לעצם יי דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות נפיש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו: תרג׳מנא כי הנא כמא על חסב אלמעני לאן לנהא לחרף מעאני כתירה מנהא הדא *כמא קיל[56] בالكاف. כקולה כי נבהו ימים מארין, ומן לגה כי אכף עליו פיהו. *ומעני קולה[57] ואכפי עליך לא יכבד ותפסירה[58] וחניתי לא תכעב עליה ודלך אן אלהוא לנא דעא איוב אלי אלמנאטרה בקולה (לה) אם תוכל השיבני קאל לה הן אני כפיך לאל הנה אימתי לא תבעתך ונו׳ יקול לה לא תג׳זע מן מנאטרתי[59] ומחאג׳תי[60] פאתי מכלוק מתלך. ואלמעני פי קולה הנה אימתי לא תבעתך אי אנא[61] לא אהיבה לי פהדה שלה מנאטרתי לאני מכלוק מתלך. ומעני קולה ואכפי עליך לא יכבד אי אני לסת אג׳נבי עליה בקולי שיאא תסתעבה ותסתתקלה פתמתנע מן אג׳ל דלך עני מנאטרתי:

---

[34] R. אנה כאן דלך פי אול אלנובה אלדי כאן פי תלת. [35] Corrected in R.; orig. ללתלכיין; O. ללתלפיין. [36] O. חטאתם. [37] R. המרה לחאצה. [38] R. בחאטב אללה אלא. [39] O. וינמוא. [40] Marg. in O. [ל]כן בלעם ורבמא דכל רק מע אך וען כאן [ל]אן מכולת...הו מן הדא [אלמ]עני והי מונה...ה. [41] R. g. אכל. [42] R. g. احداهما مغنيا نحو הרק אך במשה. [43] R. הפנאי. [44] R. g. כנאיה עני אלגמאע. [45] O. פיכעלה. [46] R. אלבאי. [47] O. וען יכון. [48] O. אן. [49] R. אשתק לנא אלאסם מן מעני. [50] R. ותתנית. [51] O. תקולונא. [52] R. ועליכם. [53] R. אלכתאב. [54] R. זעמתמוה. [55] O. נפר. [56] R. ומנהא כמא. [57] R. ומעניה פי קולה. [58] O. תפסירה. [59] O. מנאצרתי. [60] R. ומחאננתי. [61] R. אנה.

الالف والكاف والراء אכר וצמדו כֹּרֵב וهو (الذى) يقلب الارض بالحراث[62]. (אכריכם וכרמיכם هم الحرّاثون):

الالف واللام[63] אל בני כי לא טובה. אל תאבלו ממנו נא. ויש לאל מלתי معناها لا: אל פיטטתם היום حرف استفهام بمنزلة אן الكتم. وربما كانت لامه مبدلة من نون. وجائز ان تكون[64] مثل על وتكون[65] מי مضمرة[66] معه فيكون تقديره על מי פיטטתם بدلالة الجواب وهو על נגב יהודה وعلى נגב הירחמאלי. وامّا قوله ואל נגב הכרי فهو مكان على كما قيل אייש אייש על עבודתו ואל מיצאו. ومثله מי אתה קראת אל המלך (كان نادى אבנר) اى تنادى على راس الملك لانّه ليس كان نادى الملك[67] انما [كان نادى אבנר]: ואלו חיה אלף שנים. ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו هما[68] بمعنى لا التى لغير التمنّى[69] ولهما وجهان من القياس. احدهما وهو اقربهما واحبّهما الىّ ان يكون هذه اللفظة مجانسة للسريانى الذى يقول فى لغة[70] הקישבת لمتوات. ايلا אציתתא لفقودا. والوجه الثانى وهو لعمرى وجه عجيب ملقح للذهن هو ان يكون ואילו حيه مركّبا من حرفين اعنى ואם لا فادغمت الميم فى اللام تشبيها لها بالنون او يكونوا ابدلوها منها على عادتهم كثيرا فى מלכין وחיין وغيرهما. ثم ادغموها فى اللام لانّهم مما[71] يدغمون النون فى غير مثله: وامّا تلخيص المعنى فهو ان اقول انّ العبرانيين يستعملون אם مكان لا كقولهم אם תגביה בנשר. ואם בין בוכבים שים קנך. אם יחתרו בישאול. ואם יסתר מנגד עיני. אם יתן לי בלק فاتّها كلّها بمعنى لا. ومن استعمال العبرانيين ايضا ان يجمعوا كثيرا بين عاملين يكونان فى معنى واحد كقولهم מהר בעל חרמון עד לבא חמת فجمعوا[72] بين עד واللام وهما فى معنى واحد. لانّه لو قيل עד בא חמת كما قيل עד בואך עזה لكان جيّدا او لو قيل מהר בעל חרמון לבא חמת كما قيل אשר נטה לישבת ער لكان ايضا جيّدا. لكنّهم جمعوا بين عاملين (هما) فى معنى واحد وهو[73] انتهاء الغاية. ومثله والحنيوات את מלכותו עד לעולם وهكذا صنعوا هنا فانّهم جمعوا بين אם الذى معناه [لا] وبين لا وكان احدهما مجزيا. فانّه لو قيل ואם חיה אלף שנים פעמים. ואם לעבדים ולשפחות נמכרנו والمراد[74] لا لكان[75] حسنا. وكذلك لو قيل ולו חיה אלף שנים פעמים. ולو לעבדים ולשפחות נמכרנו لكان حسنا. فجمعوهما على مذهب ما من مذاهبهم فى استعمالهم[76] اللغة: אל משה לאמר. وقد يزاد عليه الياء ישרשׁ פתוח אלי מים:

الالف واللام المضاعف רפאי אלילי בלבם. וקסם ואלילי. فسّر فيه المحال وقد سمّيت الاوثان تهجينا لها[77] كقوله אל תפנו אל האלילים المحالات. وجائز عندى بل هو الاحسن ان يكون هذا اللفظ مجانسا للفظ العرب[78] فانّهم يقولون للانين[79] والتوجّع اليل. ويقولون لما يجده الانسان من الم الحمّى (ونحوها) اليلة[80]. والدليل على صحّة هذا التأويل قوله אללי לי اى الاوجاع والاوصاب (والاحزان) حطّتى وقسمى:

الالف واللام والهاء ואת אלית וגם אמרת באזני. וניצא בו אלה להאלתו. قد ذكر هذا فى كتاب حروف اللين. وقيل هناك فى هذا الباب [ومعنى اخر فى الاصل على الامكان لا على القطع والختم] אלי כבתולה اصله אליי[81] وانما قلت[82] على الامكان لانّى لم اجد فى هذا المعنى (غير) אלי כבתולה חמורת יפ الذى هو امر. وقد كنت اعلمتك انّ الاوامر قد يتساوى لفظها فى النوعين (اعنى) النوع اللیّن الفاء والنوع اللیّن [اللام. وقد يمكن ان يكون אלי כבתולה ناقص الفاء] والله اعلم. هذا قوله نصّا. وهو يريد بقوله فقد يمكن ان يكون אלי כבתולה ناقص الفاء ان يكون من [יאל] على زنة צאי من יצא ורדי من ירד. وامّا انا فاقول قاطعا حاتما انّ אלי כבתולה من هذا الاصل بلا شكّ ولا مرية فى ذلك عندى وهو فى معنى קוננו وهو مجانس للسريانى الذى يقول فى ויקונן המלך. ואלא מלכא. وفى יצא קינה. [טול] אליא. وكذلك قال ايضا فى אלי כבתולה. עבידי אליא اى עשי קינה. فقد بان وظهر بالبرهان الواضح انّ אלי כבתולה معتلّ اللام لا ناقص الفاء كما ظنّ ابو زكريا وهذا مما فاتنا (تشكيكه) عليه فى المستلحق: האליה תמימה *هى الإلية بالعربى ايضا وهى التى تقول لها العامّة الليّة[83]:

---

62 R. באלחרת. 63 O. continues هذه ليس (ليصه MS.) فى الاصل من الحروف حرف نفى ولا تدخل على الافعال الماضية. The Heb. transl. reads like R. 64 R. יכון. 65 R. ויכון. 66 O. مضمرا. 67 O. لملك. 68 R. هو. 69 O. التمنع. 70 R. לו. 71 So both MSS. 72 R. פנמיון. 73 O. هو. 74 O. continues ولو קול. 75 R. كان. 76 O. استعمال. 77 R. לנהם. 78 O. العربى. 79 R. للجمع الانين) ללאנין (?); O. ללאנן. 80 R. الاليلة. 81 R. אליא. 82 R. קלתה. 83 O. الاليّة.

وجائز (عندى) ان يكون من هذا الاصل ויטב תחת האלה אשר בעפרה. כאלה נבלת עליה (وهى) شجرة البطم كما قال الترجمان تحات بوتمة. ارى تحان بكوتمة. وليس قوله[84] فى ויוצא אליו אל תחת האלה. ויט לתחות אילנא بمناقض[85] لما تقدم ذكره لانّ אילנא اعمّ من בוטמא (وذلك انّ كل בוטמא אילנא وليس كل אילנא בוטמא). ومثله عندى תחת האלה אשר במקדש ״ على زنة בכל אות נפשך. وما يبعد ان يكون الساكن الذى بين الف ولام כאלה נבלת עליה اندغم فى لام[86] תחת האלה فاشتدّ لذلك كما عرض فى למחרשות ולאתים (اندغم الساكن فى) ובתתו הרבותם לאתים. واما الترجمان فقال فيه تحت אליתא وما ادرى مذهبه فيه: وما يبعد ان يكون من هذا الاصل مع אלון מוצב. באלוני ממרא وتفسير אלון מרج. وكذلك قال فيه الترجمان (مع) מישר קמתא. والوجه[87] على هذا فيه אליון على زنة מהלון وبليون واليباء فى באילני ממרא زائدة[88]. والاجود فى אלון. באלוני[89] ان يكونا معتلّى العين مثل אל פארן وفى معناه (كما قال الترجمان فى אל פארן) ايضا מישר פארן. فهذا ما اختاره فى *هذه الالفاظ[90]. وليس كتاب אלון. באלוני[91] بغير [ياء] بضائر شيًا: ومن هذا الاصل ايضا على الامكان ישרשי פתוח אלי מים الّا انّهم يحذفون هذه الياء فى اكثر كلامهم استخفافا فيقولون אל. فاذا وصلوا به الضمائر انصرفوا الى اللغة الاولى خاصّة فقالوا אליו. אלי. אליך. אלינו. אליהם. אליכם. [وقد] ادخلنا هذه اللفظة قبيلا فى باب الالف واللام.

وهذه اللفظة تكون لانتهاء الغاية *وهى تقابل من التى لابتداء الغاية. وربما استعملت فى ابتداء[92] الغاية[93] مكان[94] من كقولهم בכל אשר ישמענו אל משה בן נשמע אליך كما قبلنا من موسى[95] نقبل منك. وايضا ותרבי את תזנותך אל ארץ כנען בשדימה[96] اى מארץ כנען. والمعنى انك راسلتهم[97] من الشام. وربما كان مثلهما وכל הארץ באו מצרימה ליטבור אל יוסף اى מן יוסף. وربما كان فى الكلام تقديم وتأخير. وانا الى المعنى الاول أميل: وتكون

אל بمعنى על مثل בי ארד[98] אל בני אבל שאולה. ויך את הפלשתי אל מצחו. ואשה אל אחותה. ויסליבהו אל הגלעד. אל ההרים לא אכל. והקריחו אליך קרחה. המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו. ترجمته عظيم رحمتك وجمهور حنانك علىّ توقّف وتصبّر: وتكون فى معنى الباء التى للوعى مثل ואל הארון תהן את העדות المعنى[99] وبארון. ואל אשת עמיתך اى وبאשת كما قال ויתן איש בך את שכבתו. وכבל בהמה לא תתן שכבתך. אל גבעת הערלות فى هذا المكان. ויאמר דוד אל לבו اراد בלבו كما قيل[1] ויאמר המן בלבו. وبلى חריש אשר יפול מהם אל תובו اراد[2] בתובו. ונתן אל המים اراد במים. קברו אותי אל אבותי אל המערה اراد במערה. ومثل ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת. (במערת.) ويجوز ان يكون مثل هذا (فى) ויך את הפלשתי אל מצחו: وتكون بمعنى את الواقعة على المفعولين[3] مثل לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל بمعنى את בני ישראל كقوله וישלימו את בני ישראל. ومثله אכפרה אל חק. וירדפו אל מדין. وايضا [ואל] מבאוב חלליך יספרו: وتكون مكان لام الاضافة مثل ויכתב אליו את ישרי סכות اى ויכתב לו. ومثله עתה שלח ופקח אתו אלי: [وتكون] مختصرة من אלה[4] [مثل אל] נולד להרפא: وتكون مكان اللام التى تفسيرها[5] عن اعنى قوله אמרי לי אחי הוא. ואמר פרעה לבני ישראל. وذلك قوله ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי היא. וישמעו אליו יושבי יבש גלעד *اى سمعوا[6] عنه: وتكون بمعنى עם مثل ומקנה הבהמה אל ארוני اى עם ארוני. [ومثل] קברו אתי אל אבותי اى עם אבותי. ويجوز ان يكون مثله לא היתה עיר אשר לא השלימה אל בני ישראל اى עם בני ישראל كما قال ואם לא תשלים עמך. ונדולה היא אלי اى עמى [وهى عظيمة]. ويجوز ان يكون بمعنى على: وتكون بمعنى[7] الباء التى تكون لظرف الزمان مثل قوله ויבאו אל קציר אל דוד אל מערת עדלם اراد بقصير اى فى اوان[8] الحصاد: وتكون بمكان[8] الباء

---

[84] R. قولنا. [85] O. بمضاد(?) במציאך. [86] O. אלאם. [87] R. has here فيه l. 15. [88] R. زيادة. [89] R. واللوني. [90] R. هذا اللفظ. [91] R. واللوني. [92] R. لابتداء. [93] The words from وهى, l. 25, are to be found in O. after the word معتلّى l. 16; the Heb. transl. runs like R. [94] Repeated in O. [95] R. משה. [96] Marg. in O. قال بن بلعم ويجوز ان يكون בשדימה معطوفا (מעטופה MS.) بغير واو فيكون (סיכון MS.) אל على حقّه بمعنى انها عمّت بفجورها الشأم والجيران (واللزيران MS.) جميعا وهذا ابلغ. وقال ايضا وتكون بمعنى اللام التى عبّرتها عن نحو ואמר פרעה לבני ישראל. אומר לי אל בני. قال بن بلعم ويمكن ان (ויאבן נדא MS.) يكون אל בני معدولا عن מחסי. [97] O. ראסלתיהם. [98] O. continues جهته ويكون معناه انّى لحق بابنى وانّى لحزين اى انّ لحزنى لا يفرقنى حتى اموت. [99] O. والمعنى.

[1] R. قال. [2] R. اى. [3] O. אלמטולין. [4] O. تفسيره. [5] R. وسمعوا. [6] R. فى معنى. [7] R. زمان. [8] R. مكان.

التى فى معنى عم مثل قوله ايش טוב זה ואל בישורה اى وبيشورة بمعنى وعم بيشورة طوبة. ومثله וישבתם אלי אל נבון يريد باستمة اى بامر صحيح مستقيم: وتكون אל مكان الباء التى للاستعانة مثل قوله הנתונים אל הסוללות ואל החרב اى بصوللات وبحرب. ومثله ומחה אל מי המרים اى بمى المرس. وايضا אל פקדת המלך بير الملوس اى بفقدة المملك يعنى بامره ووصيّته وهو ترجمتهم بمعنى المملك:

الالف واللام والهاء الظاهر אלוה مثبتين يجيء. كى אלהים קדישים הוא هو الاه[9] للحقّ. אלהי נכר האדץ الهة[10] للخلاف يريد الاصنام: وقد ترك[11] فى هذا التكثير المستعمل على سبيل التعظيم فى البارى عزّ وجلّ. قبل زو كوتهو لاهوتهو وذلك على سبيل التحقير: אלהים לא תקלל يريد للحكّام[12]: וירא בני האלהים. ויבאו בני האלהים يريد الاشراف والاعلام: ועשה למנצחי מיזים עם אלוה נכר مع دين اجنبىّ وشريعة غريبة لانّه قد كان قال عنه ולאלוה מיזים על כנו. فقوله اذًا עם אלוה נכר انما هو الشريعة الغريبة التى احدثها مع استمساكه بالربّ كما هو معلوم منه. ومثله[13] וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת (يريد) بلا شريعة صحيحة بل مختلّة كما قال וללא כהן מורה וללא תורה:

الالف واللام والحاء אף כי נתעב ונאלח. يحدو نعالة معناه الفساد والتغيير وهو مقلوب כיר אשר חלאתה בה:

الالف واللام والميم מאלמים (مقتطع من אלם אלמים) محزمون حزما. كمه אלמתי هى حزمة الزرع المحصود. ونيه אלמותיו: ويقرب من هذا الاشتقاق אלם צדק يريد به الكشرة: מי ישום אלם לאיכם وهو الاخرس الذى لا يتكلّم. כלבים אלמים. ונאלמת *ולא תהיה להם[14] فتيكم اى فتمتنع[15] من الكلام. يقال بكم عن الكلام اى امتنع[16] منه. תאלמנה שפתי שקר: *ومن هذا[17] المعنى قيل للايّم[18] אלמנה لضعفها وانقطاعها فى الكلام والخصام مع من ناواها. والنون فيه زائدة كزيادتها فى[19] נשים החמניות وهى على وزن דענגנ. כי لا אלמן ישראל وزنه פעלן مثل זית רענן. נטעי נעמנים كما ذكرت فى كتاب اللمع. وقد تثبت[20] هذه النون فى الاسم ايضا قبل יעבול ואלמון على زنة אין זכרון לראשונים. وقالوا אלמנות חיות. וחרפת אלמנותיך. ותסר בגדי אלמנותה מעליה. وامّا פלוני אלמוני فكناية او[21] اتباع للكناية. وقد ركّبوا هتين اللفظتين فى قولهم לפלמוני המדבר[22]: ואולם חי אני. ואולם אתם טופלי שקר ولكن وغير انّ[23] (وهو للاستدراك): והאולם על פני היכל הבית الرواق وهو بمت كالفسطاط[24]. ومثله ואת אולם העמודים عمله رواق الاعمدة. وكذلك معنى ואולם הבבא אשר יעשה يعم الرواق الذى نصب فيه كرسىّ للحكم وهو بمت الفسطاط[25]. وقد سمّى[26] جميع بمت المقدس אולם فى قوله ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו ועזכיו ועליותיו והחדריו הפנימים ובית הכפרת كما سمّى (جميعه) ايضا היכל وان كان الهيكل باخصّية موضعا مخصوصا منه. ذلك كقوله אל תבטחו לעם אל דברי השקר לאמר היכל י היכל י המה يريد בيت י اى سمروا بنا الى بمت الله فانّه يدفع عنّا العدوّ. بدلّ[27] على ذلك قوله باثر هذا הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל הגנוב רצוח ונאוף וגו ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו. فقوله בבית הזה يدلّ به على انه المراد بقولهم היכל י. [وهو المراد ايضا بقوله ורחוקים יבואו ובנו בהיכל] (اى) ببيت [י] اجمع لا فى الهيكل خاصّة. ومثل هذا [ايضا] وبريء אולם الّا انّه على سبيل التمثيل والتشبيه وذلك انه شبّههم فى صحّتهم وقوّتهم بهذا الصنف من البناء كما قيل בנותינו כזוית מחטבות תבנית היכל. وقد قيل אולם بياء ويذكر فى معنى אולם بالواو אילו ואילמיו: وامّا ובית יעשה לבת ברעה אשר לקח שלמה באולם הזה فانما يحسن ان يفسّر فيه غير هذا اعنى ان يقال فيه بهذه الصفة على حسب المعنى: ويدع אלמנותיו. وعنه[28] איים באלמנותיו قصور: وجائز ان يكون من هذا المعنى על יונת אלם רחוקים اى على حمامة [قصر الابعدين. ويجوز ان يكون مثل אלם צדק] *הדברון يعنى على[29] (جماعة الابعدين). ويجوز ان يكون من معنى תאלמנה שפתי שקר وانما ذلك على (حسب) ما يليق بالمقالة التى تكون هذه ترجمتها:

---

[9] R. הלה. [10] O. אלהֵי. [11] So the Heb. transl. וכבר עזבו; R. תרד (תֵּרֵד). [12] R. לחאכם. [13] R. ومثل هذا. [14] O. ولا وجه لهم. [15] O. פימתנע. [16] O. אמתנאע. [17] O. ولهذا. [18] R. للارملة. [19] R. عن. [20] O. ثبتت. [21] O. אי. [22] O. continues [אולם] من حروف المعانى. [23] So both MSS. [24] [25] R. אלפסטאם. [26] O. يسمّى. [27] R. ودل. [28] Supplied from the Heb. transl.

الالف واللام والنون החת אלן ולבנה. אלונים מבשן על זנה ובמן יזרק. כלון מבאיר. כי סרבים וסלונים. והו הבלוט. וכזלך קל פיה התרגום בלוטין מטתנין. וקל פי באלה ובאלן [בבוטמא ובבלוטא. ומא יבעד עגדי ان يكون החת האלה אשר במקדש " ובאלן] שיא واחדא. فان ذלך כזלך فالواو والנון פי באלן. אלן ולבנה זאידתאן כמא כאן שלמה ושלמון אסמין לשכץ واחד والواו והנון פי שלמון זאידתאן. וליש יבעד ايضا ان يكون עם אלן מצב מן הזא האצל והזא המעני על מתאל אטון מצרים:

الالف واللام والفاء פן האלף[21] ארחוהיו. קד ذכרנא מן הזא המעני פי המסתחק הכפאיה. אלופי ומידעי[30]. אל תבטחו באלוף. אלוף נעורי אתה *اليف وحميم[31]: אלוף[32] תימן, אלופים לראש רגיש ורוזשא: בכבש אלוף. אלופינו[33] מבקלים. שנר אלפיך. והאלפים והעירים לגה פי البقر. וחרף العطف ساقط מן בכבש אלוף כסקוטה מן שמיט ירח עמד זבולה: אלף למטה. ועשה חסד לאלפים. צאצינו מאליפות (מאכוד מן אלף والدليل عليه מרבבות) *אי מולפה[34] الفا الفا:

الالف واللام والصاد והאלצהו[35] واחרשה:

الالف والميم[36] אם تכון للשרט ויאתי גואבהא פי אכתר الامر *بالواو وان[37] كאן לגואב פי פעל מאצי מתל ואם לא תשמעו אלינו להטיל ולקהנו. וגיצא ואם מן העוף עלה קרבנו לי. אם כבש המקריב את קרבנו. ואם עז קרבנו. ואם כל עדת ישראל לגואב והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת. ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ לגואב והביא את קרבנו שעירת עזים. ואם לא תשיג ידו לשתי תרים או לשני בני יונה (לגואב) והביא את קרבנו אשר חטא. אם יעברו בני גד ובני ראובן לגואב ונתתם להם את ארץ הגלעד ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם. אם בפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו. ואם ימעט הבית מיהיות מישה ולקח הוא. והיה אם שמע תשמע בקול " אלהיך לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתנך " אלהיך עליון. אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים ויבלת עמד ארדס[38] واو ויבלת עמוד الذי هو גואב الشרט. וامّا וצוך אלהים [פליש] بגואב وانما هو من تמאם الشרט. وترגמה القול ان صנעת הזא الامר בעד ان يأמרך الله به فانّך ستطבק ثבאתا. וכזלך מעני הלוואת המתקדמה הדכר التי هי גואב الشرط מעגאהא[39] الفاء פי לגה[40] العرب اى فانّ الامר هכזא: וריבמא اسקטוא حרף الشרט الذי הו אם והם ירבדונה כקולה ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן التקדير ואם ידפקום. אתם תמעלו אני אפיין אתכם בעמים לבש הו אכבאר انما هו شرط والتقדير אם אתם תמעלו. ומתלה והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד מעגאה[41] وان[42] كאן اول امרך ضנכא فانّ آכרה ירחב גדא: וריבמא اسקטוא *ايضا מעגה[43] الواو التי هי פי גואב כקולה התרפית ביום צרה צר כחך. فان لם يكן גואב الشרט פי פעל מאצי בל פי פעל مستقبل או פי امر או פי حرف או פי اسم لם يكן פיה على الاכתר واو ומתל אם עם רב אתה [לגואב][44] עלה לך היערה. ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לי. ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בישמן תעשה. אם תבתושי את האויל במבתש [לגואב לא תסור ממנו. אם נפתה לבי] לגואב תטהן לאחר אישתי: וריבמא خالפוا הזא النظאם פיסקטון حרף الشרט ויתבתון הואו פי غיר פעל מאצי וذלך קליל פי אסתעמאלהם (והזא מתל והיה [ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד القיאס ان يكון אם יהיה] ראשיתך מצער אחריתך ישגה מאד באתבאת حרף الشרט واסקאט הואו מן לגואב לאנّה פי غיר פעל מאצי: וקד تכון אם للנפי والنהי مע القסם كאן المقسם به مذכורא او غיר مذכור מתל אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח. חי פרעה אם הצאו מזה. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. מגן אם יראה ורמח. השבעתי אתכם בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו: וקד يقטרן בהא לא פי القسם אם לא אל בית אבי תלך. אם לא באשר דברתם באזני. אם לא הארץ אשר דגבה. אם לא זאת אעשה (ולמיש יכון اللفظ[45] نفيا بل تحقيقا): وتכון אם לגוא لا موضع לה מתל ואם נפש כי תחטא

---

[21] R. g. وقيل فيه صنديد. [30] R. g. اليفي وصاحبي. [31] O. אלף. [32] R. g. נבן בלעם, ואם עמדו Marg. in O. בסודי וישמן[ו]עו דברי את עמי فلمسمعوا كلامي قد حذف من الكلام وان كان المعنى يقتضيه فقولهم] וצמית והלבת אל הבלים, [ויש י] ويشبه ان يكون معناهما ואם צמית, ואם יש י. وقد يسقط לגואב ويقتنع بكونه (בטוונה MS.) في العقد (? אלעה MS.) מתל אם בדך תברבני והרבית את גבולי והיתה. [37] R. באלאצבאן. [38] O. ארדדת. [39] R. מעני. [40] R. לשון. [41] O. מעני הו. [42] O. לאן; R. orig. ולן. [43] R. معه ايضا. [44] Added in R. by the glossator. [45] O. continues ? דיניך

ועשתה אחת מכל מצות יי התקדיר[46] ונפיש בי תחטא. וקד יבוז ايضا ان تكون هنا (ואם) للشرط على ان تكون כי [هنا] لغوا: وتكون אם لغير شرط وتترجم بأن الخفيفة المفتوحة وليست تحتاج الى جواب مثل אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמונו ترجمته لكن انما نواتيكم الى مرادكم بأن تختتنوا مثلنا. وعر אם דברתי الى ان اتكلّم: وتترجم ايضا بإنّ الثقيلة المكسورة التى هى للجزم والتثبيت والتحقيق مثل הצל לקוחים למות ומטים להרג אם תחשך المعنى انك تمنع اى مهما فعلت من شئ فافعل هذا. אם ללצים הוא ילין هذا جزم (هو) وقطع (هو) وتحقيق (هو). ومثله הפכבכם אם כחמר היוצר יחשב معناه امّا[47] قلبكم واحالتكم فانّه كاحالة الطين وقلبه على الفاخرانىّ[48] اى انّ ذلك هيّن[49] على الله. אם זברתיך על יצועי انّى هذا شانى *فى فراشى. وايضا[50] כי אם לבינה תקרא. כי אם יי אחריות. אם תקטל אלוה רשע. לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף. אם רחץ יי את צאת בנות ציון. ואם תקריב מנחת בכורים ليس هذا[51] تخييرا بل امر جزم وقطع وحتم[52] لا بدّ من اتيانه وفعله. ومثله ואם מזבח אבנים תעשה לי هذا[53] امر جزم لا تخيير وقالوا الاوائل رضى الله عنهم מזבח אבנים יכול רשות ת"ל ואם מזבח מלמד [שעתיד] לפסוק ולחזור וכן הוא אומר ואם יהיה היובל לבני ישראל מלמד שעתיד לפסוק ולחזור: وامّا قوله מזבח אדמה תעשה לי فمعناه مذبح على الارض يعنى ألّا يتّخذ على قنن الجبال كما *يصنعون عابدو[54] الاصنام: האם אין עזרתי בי انّ حالى هكذا والهاء للتنبيه. האם תמנו לנוע انّا قد فنينا موتى والهاء للتنبيه: وقد تكون[55] لها مع اقتران بها متقدّمة لها معان اخر نذكرها بحول الله فى حرف الكاف سوى ما نذكر منها فى هذا الباب: وتكون ايضا استفهاما عديلة هاء الاستفهام على معنى או[56] مثل מה טוב לכם המישל בכם שבעים איש כל בני יהועל אם משל בכם איש אחד المعنى اى الامرين احب اليكم. למען אנסנו הילך בתורתי אם לא اى هذين يكون منهم. ההצליח יי דרכו אם לא. היש יי בקרבנו אם אין معنى אם فى هذا وفى ما اشبهه هو معنى או مثل قوله אי זה יבישר הזה או זה: وقد تكون بمعنى هل احد الامرين[57] كائن مثل האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו هل احد *هذين حالى وقصّتى[58]. אם יגעה ישור על בלילו هل احد هذين كائن. وايضا המבינתך יאבר נין יפריש כנפיו לתימן אם על פיך יגביה נישר. הידעת חקות שמים אם תישים כישטרו[59] בארץ. היאבה רים עבדך אם ילין על אבוסיך התקשר[60] רים בתלם עבתו אם ישדד עמקים אחריך معنى هذا كلّه هل احد [الامرين كائن وهو مكان او ايضا مثل] התקשר[60] מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח او[61] هل تفعل احد هذين. ومخرج هذا من الله عزّ وجلّ مخرج التوقيف والتوبيخ ومخرجه من الناس استفهام. [وقد يكون منهم ايضا توبيخا كقوله הלנצח תאבל חרב]: وقد تكون אם مكان هاء الاستفهام مثل אם כח אבנים כחי المعنى[62] הכח אבנים כחי. כי לא לעלם חסן ואם נזר לדור ודור تفسيرها وهل. הינטור לעלם אם ישמר לנצח تقدير الكلام הינטור לעלم הישמר לנצח استفهام بعد استفهام مثل قوله התתן לסוס גבורה התלביש צואריו רעמה. ومثله הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד *تقديره והישרה הבת תשעים שנה תלד كلّه قال והבת תשעים שנה תלד. وقوله ואם שרה הבת תשעים שנה بدل من قوله [והבת תשעים][63]: وتكون אם بمعنى לو مثل אם תגביה בנשר ואם בין ככבים המعنى لو كان هذا. ومثل אם יחתרו בישאול. ואם יסתרו. אם אסק שמים. אם יתן לי בלק. אם יעלה לשמים שיאו. אם יעמד מישה. כי אם יהיה לבער معناها كلّها لو كان كذا وكذا لكان كذا وكذا. ويصلح ان يكون مثلها אם תבחיש את האויל: وتكون بمعنى لكنّ[64] كذا وكذا وايضا بمعنى إلّا (التى) للاستثناء بعد ان تقترن بها כי مثل אין לישפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן. ונם בכל זאת לא שבה אלי בעזרה יהודה אחותה בכל לבה כי אם בישקר נאם יי. כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך. כי אם אל המקום אשר יבחר. כי אם צלי איש. כי אם ביראת יי. אל המישפה אשר עישתה כי אם אותי: ولها[65] اذا اقترن بها כי متقدّمة لها ايضا معان اخر غير هذا

---

[46] O. والتقدير. [47] R. انّ. [48] So both MSS. [49] R. להין. [50] R. ايضا. [51] R. ذلك. [52] R. transposes the last two words and has all four in the accusative. [53] O. הו. [54] R. יצנע עאבדוא; O. יצנעו עאבדין. [55] R. يكون. [56] So both MSS.; the Heb. transl. has איזה (אىّ). [57] O. continues חאלי וקצתי: ומת׳ באן. [58] O. אלאמרין. [59] R. מישמרו. [60] O. התתקשר. [61] R. או. [62] R. والمعنى. [63] R. وقوله הבת תשעים بدل من قوله ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. [64] R. לכאן. [65] R. ولهذا.

וסנדכר ذلك (ايضا) فى باب الكاف والياء من حرف الكاف: وتكون بمعنى בי وبكون تفسيرها اذا مثل ואם יהיה היובל לבני ישראל. ويحسن ان يكون مثله ואם הקריב מנחת בכורים. وايضا אם יצאו בנות שילו: وتكون بمعنى אחר وبكون تفسيرها بعد كذا وكذا مثل בעוללות אם בלה בעיר بعد تمام القطاف. وكذلك قال فيه الترجمان בעוללן בתר קטוף. وربما كان مثله והיה אם בלה לאבל את עינב הארץ اى بعد ان فرغ وان كان الترجمان قال فيه עד לא יתיבי. ولعمرى انه لقول سائغ فهو اذًا على *هذا ضدّ[66] المعنى الاخر: وتكون אם بمعنى فلمّا ان كان كذا وكذا مثل אם הרגם ודרשוהו اى فلمّا قتل منهم تابوا اليه:—אב ואם. لאמותם יאמרו امّ حقيقيّة: وقد تقال على عظام المدن مثل הבאתי להם על אם. لחמית עיר ואם בישראל: وتقال ايضا على عظام المحجّات والطرق مثل כי עמד מלך בבל אל אם הדרך. وكذلك تقول العرب ايضا امّ الطريق: והאמה מזה והאמה מזה זרוע. ومثله على سبيل التمثيل בא קצך אמת בצעך: וינועו אמות הספים ملاين الاعتاب:

الالف والميم والهاء ومن את بن האמה[67] الهاء للتأنيث والهاء الذى هو لام الاسم ساقط[68] يدلّ على ذلك قولهم فى الجمع אמהות. ואמהותיו וילדו فيردّون الهاء الساقطة من الواحد: واحسن الاقوال عندى فى אם[69]. לאמותם יאמרו ان يكون من هذا الاصل الّا انّه ناقص الهاء الذى هو لامه. والدليل على ذلك قول الاوائل رضى الله عنهم فى الترجمة האמהות של בעלים חייבות. وايضا قولهم אין קורין אבות אלא לשלשה ולא לאמהות אלא لاعرابى. وانما جوّزت كون אם من الباب الذى قبل هذا لانّى قلت عسى ان تكون الهاء مزيدة فى لغة الترجمة كما انها مزيدة *عند علماء[70] العرب فى قولهم امّهات فمن ربما ارتبت[71] فيها:

الالف والميم واللام מה אמולה לבתך. قد ضاعفوا هذه اللام فى اكثر كلامهم فقالوا היהודים האמללים. כי אמלל[72] אני. ואמלל כל יומיב בה. אומללה יולדת. אמללו מרום עם הארץ. معنى لجمع الضعف والهوان[73]:

الالف والميم والنون והאמין בי. لمعنى יאמינו. لא יאמין יושב. אל יאמן ביטו[74] נתעה. אינכם מאמינים معناها[75] الثقة والقبول. בנים לא אמון בם لا امانة ولا ثقة فيهم. اسم على زنة אטון מצרים. בית האסור. وجمعه ואיש אמונים מי ימצא والامانة ضدّ الخيانة: وجائز ان يكون לא אמון בם صفة وجمعه אמונים נצר י. כי فصّ אמונים كما انه جائز ان يكون אם ילין על אבוסך جمع אבום בעליו وان كان بلا ياء. وقد ذكرت هذا فى باب الاضافة من كتاب اللمع: בבל ביתי נאמן הוא (صفة). والمؤنّث קריה נאמנה. ومن معناه אנכי שלמי אמוני ישראל. מסיר שפה לנאמנים هم الفصحاء البلغاء المتمكّنون من علم اللغة. ונאמן ביתך וממלכתך فعل ماض فى موضع المستقبل[76] ولذلك صار פתח على مثال ונבחר מות מחיים. ונקרב בעל הבית. ונעמד כל המונה. وتقديره ויאמן ביתך وتفسيره ويثبت ويدوم: ومن هذا المعنى ואמנה על המשוררים جراية دائمة غير منقطعة ولذلك قال[77] כי מצות המלך עלי [הם]. وبجعل זאת אנחנו כורתים אמנה معاهدون عهدا ثابتا وملتزمون ميثاقا دائما: وחקעתיו יתד במקום נאמן قويّ صلب. כובות נדולות ונאמנות. וחליים רעים ונאמנים قويّة ثابتة مستحكمة غير منقطعة[78]. هذه المعانى كلّها متجاورة لانّها واقعة تحت الثقة والوثاقة. فكان معنى ונאמן ביתך וממלכתך يؤمن عليه [الزوال]. وكذلك במקום נאמן انه يؤمن عليه] ان ينهار[79] فتسقط[80] الوتد. وكذلك معنى רעים ונאמנים لا يرجى زوالها ولا يؤمن. حتى انّ العرب لقد تستعمل مثل هذا الاشتقاق (ايضا) فى هذه اللغة فيقولون [هذه] ناقة امس[81] للوثيقة التى يؤمن عثارها: האף אמנם אלד أحقّا يكون هذا ومثله (من الحروف والميم الاخرة[82] مزيدة ويقال بالميم כי אמנם לא יעקר מלי وقيل بالهاء וגם אמנה אחותי. وربما كان اسما للحقيقة[83] فليس يكون من حروف المعانى)[84] כי האמנם ישב אלהים[85]. וגם אמנה אחותי היא בת אבי وبالحقيقة فانّ[86] الامر هكذا. אמן אמן اللّهمّ حقّق ذلك. אל אמונה (الاء العدل). ויהי ידיו אמונה باستواء. באשר ישא האמן את הינק الحاضن. ותשאהו אומנתו حاضنته. האמונים علي תולע المحضونين. באשר היתה באמנה אתו كحالها اذ كانت فى

---

[66] R. ضدّ هذا. [67] R. g. . . . אמה. [68] R. ساقطة. [69] R. g. . . . امّ وهى. [70] R. فى لغة. [71] R. אתרחבת. [72] R. g. وقيل فيه منقصف. [73] Corrected in R., orig. ואלהן ; O. ואלואן. [74] So both MSS. [75] R. معناه. [76] R. مستقبل. [77] R. قيل. [78] O. מן קלעה ; R. مقلوعة. [79] R. ינחר. [80] So both MSS. [81] O. امون. [82] MS. אלאבר. [83] MS. אלקיקה. [84] The words added from O. are not in the Heb. transl. [85] O. אלהיהם. [86] O. ان.

حفانته. والانفعال وبنوتاج على צד תאמינה. ومن هذا المعنى واهيه אצלו אמון وهو مصدر فى موضع الحال: واعلُ האמנים אחאב وزراءه الحاملون[87] لاعباء مملكته. ومن هذا قيل *للصقوب وهى الدعائم[88] والسوارى الحاملة للبنيان واما האמונות אשר צפה חזקיהו מלך יהודה وذلك على سبيل الاستعارة والتشبيه: مصنعة يدى אמן صانع استاذ. وهذه اللغة مستعملة فى هذا المعنى كثيرا فى الدمينة كما قيل[89] فيها האומנים קורין בראיש האילן:

الالف والميم والصاد כי אמצו ממני. ملأهم يمين. ויאמצו בני יהודה. חזק ואמץ. חזקו ואמצו. הנה חזק ואמץ. والثقيل المتعدّى ואמץ אל לבבו. وברכים כורעות תאמץ. אמץ כח מאד. وثقيل اخر غير متعدّ חזק ויאמץ לבך. والافتعال התאמץ لعلوات بمركبة معناها القوّة والشدّة. وتارة כי מתאמצת היא قوّته العزم. אמצה לי اسم كما تقول قوّة وشدّة. وبنية اخرى فى الاسم יסוף אמץ. وقد قيل ايضا فى الاسم מאמץ. ובל מאמצי כח: صوص برديم אמצים ورد حمر مثل حمير بنادم. وقد فسّر فيه غير والى هذا ذهب فيه الترنوم بقوله קמטין:

الالف والميم والراء אמר[90] ״. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستوفى[91] فى المستلحق. ولحم אמר לו [امر له يد][92]. ויאמר لاحبوا هذا داود همّ بقتله. ومثله הלהרגני אתה אמר. وايضا ויאמרו كل العدة لرنوم אתם באבנים. כי אמרו العم لصقلوا على مذهب والعنية חשבה להשבר. معنى للجميع كاد القوم [ان] يفعلوا كذا وهمّوا بكذا. وللجميع *قريب من المعنى الاول[93]: وذكر ايضا فى كتاب حروف اللين את ״ האמרת היום. ״ האמירך היום ومعناه عندى[94] الاعلاء والترفيع. ولذلك قيل للغصن[95] العالى אמיר. فمعنى האמירך رفعك واعلاءك. ويجوز ايضا ان يقال ابرزك وجعلك علما من قول ויאמרו בני יהודה. חזק ואמץ. חזקו ואמצו. הנה חזק ואמץ. والثقيل المتعدّى ואמץ אל לבבו. وברכים כורעות תאמץ. אמץ כח מאד. وثقيل اخر غير متعدّ חזק ויאמץ לבך. والافتعال התאמץ لعلوات بمركبة معناها القوّة والشدّة. ותרא כי מתאמצת היא قوّته العزم. אמצה לי اسم كما تقول قوّة وشدّة. وبنية اخرى فى الاسم יסוף אמץ. وقد قيل ايضا فى الاسم מאמץ. ובל מאמצי כח: صوص برديم אמצים ورد حمر مثل حمير بنادم. وقد فسّر فيه غير والى هذا ذهب فيه الترنوم بقوله קמטין؛ والوائل[96] للعلم אמרא[97]. وهكذا فسّر فيه רב שרירא [ז״ל] فى شرحه لالفاظ[98] פרק ר׳ אליעזר من מסכת שבת:

الالف والميم والشين אמיש אמר אלי. ויוכח אמיש البارحة:

الالف والميم والتاء תורת אמת. והנה אמת נבון حقّ. חסד ואמת فضل ومعروف:

الالف والنون אן للجحد استفهام عن مكان وتفسيره اين. وقد يزيدون عليه الهاء فيقولون אנה אנחנו עומדים. אנה נפל: עד אן تمثل الله استفهام عن زمان حتى متى والى متى. وقد يزيدون عليه ايضا الهاء كما قيل עד אנה יאצוני העם הזה: [אנה ואנה] ظرف مكان لا هنا ولا هنا ومثله ולא תצא משם אנה ואנה. לא הלך עבדך אנה ואנה. והלבת אנה ואנה: אף אני בחלמי: אנא ישא נא لفظة رغبة وتضرّع واستكانة[99] والالف الاخيرة[1] زائدة للعماد. وجائز ان يقال فيها انها اصل وان الاولى مزيدة على נא اعنى אל נא רפא נא:

الالف والنون والهاء ואנו[2] الحديدين. قد ذكر من هذا المعنى فى كتاب حروف اللين ما [يستجزئ به. والحاجة منه[3] لاحدا. وذكر فيه ايضا من هذه الكفاية بما] استلحقناه نحن عليه فى المستلحق: אני שיט مركب وهو يذكّر ويؤنّث[4] كما قيل ונם אני חירם אשר נישא. وقيل אחת לשלשים שנה תבא אני תרשיש נישאת. وقد يزاد عليه الهاء للتأنيث كما قيل והאניה חשבה להשבר. والجمع חלפו עם אניות אבה:

الالف والنون والحاء נאנחו כל שמחי לב. מה נאנחה בחמה. יאנח עם. ויאנחו בני ישראל. על מה אתה נאנח. הנאנחים והנאנקים. ואתה בן אדם האנח. ונפו ינוע ואנחה. هذا مجانس لقول العرب فى الزفير الأنع بفتح النون. والزفير هو اخراج النفس من الصدر بعد مدّة اتّاه. يقال أنع الرجل يأنع انعا وانيعا وهو الزفير من الغمّ. وترجمة אתה נאנח انت آنع على مثال فاعل. وترجمة אנחה انيع: ومن هذا الاصل عندى אנחנו[7] وزياده *النون مع الواو فيه للضمير كزيادتهما فى בלנו בני איש אחד נחנו وفى אשר נשבענו שנינו אנחנו. وربما اسقطوا الالف فقالوا בני איש אחד נחנו كما اسقطوا الف אחד من ודבר חד את אחד:

الالف والنون والكاف אנכי لغة فى אני [ايضا] اى انا: على חומת אנך (هو الرصاص) وتقول له العرب

---

87 R. المحملين. 88 O. והו אלדעאים; R. ללצקו והי ללדעאים. 89 R. قالوا. 90 R. g. قال. 91 R. واستوفيناه. 92 R. g. مثل צוה. 93 R. من المعنى الاول قريب. 94 R. ايضا. 95 O. للوطن. 96 O. ואיל. 97 O. אמרנא. 98 R. الالفاظ. 99 Both MSS. ואסתבאנה. 1 R. الاخرى. 2 R. g. قيل... توجّع وانيس. 3 R. g. ...جبه الى يده ووصله. 4 O. ידברה ורונתה. 5 O. ואנח. 6 R. g. ד... 7 R. g. نحن. 8 R. مع الواو النون.

الألف والنون بمدّ الهمزة وضمّ النون. والمعنى فى الحبّ سمّ انج كالمعنى فى الحمّى ميشيفت ليحى وتدقه لميشكلت لانّ المراد به وبقوله ايضا ويدبا انج انما هو الرصاص الذى يقدر به البناء الشبّاك والبناء يعنى بقوله لميشكلت فكأنّه قال الحبّ سمّ ميشكلت:

الألف والنون والسين אין אנס לא מכרע. وهذه اللغة مشهورة كثيرة الاستعمال فى[8] كلام الاوائل رضى الله عنهم وفى السريانى فى معنى[9] الاكراه والقهر. وكلّ ما لا אנס לך اى غير صعب عليك:

الألف والنون والفاء אנף בי אנפה בו. فן יאנף. התאנף " غضب: והאנפה המיגפה[10]:

الألف والنون والقاف ובכל ארצה יאנק הלל. הנאנחים והנאנקים. האנק דם. בבי ואנקה. معنى للجميع الشهيق[11] وهو على ضربين. احدهما ردّ النفس وفيه يقول האנק דם (تفسيره) اشهقى سكتا اى لا تصرخ ولا تعولّ بل اشهقى وانطو على حزنك. ذلك قوله له ولا תכפד ולא תכבה لكن اشهقى واسكتْ. وغير جائز ان يكون האנק דם نداء اى ياايّها الشاهق[12] اى يا ايّها[13] الصارخ كما يتأوّل فيه قوم لانّه ما كان شاهقا ولا صارخا[14] بعد وانما الله انذره بما سيحلّ به من وفاة زوجته[15] بقوله (له) הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה. فقال تبارك وتعالى لرسوله عنّ اذا فجأك هذا الامر فلا תנהד ولا תבك بل اشهقى سكتا. الا تراه يقول ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב ואעש בבקר באשר צויתי. ومثل هذا الشهيق[16] قوله בבי ואנקה בכאי وشهيق. وايضا הנאנחים והנאנקים: والضرب الثانى من الشهيق[17] هو رمى النفس واخراجه وهو مثل الزفير [اعنى الاناخة] وفيه يقول ובכל ארצה יאנק הלל لانّ الاهلال لا يردّ[18] النفس بل يخرجه وهو مقلوب ואנק נאקת הלל الذى هو شهيق وزفير. فقد اتّفق فى اللفظ العبرانى اعنى فى אנקה المعنيان اللذان فى الشهيق. احدهما ردّ النفس والاخر اخراجه. الّا انّ ردّ النفس انما يكون للصحيح فقط وانّما اخراجه فيكون للصحيح وللمريض[19] معا. وראנחה והמה הורל وهو شىء على خلقة الضبّ:

الألف والنون والشين אנוש מהציר ימיו اسم عامّ للناس اجمعين. وقد يقال على الشخص منهم אשרי אנוש. ואתה [אנוש] בערכי. واما אנשים فهو جمع على غير قياس אנוש ويكون معناه عامّيّا وخاصّيّا. امّا العامّىّ فمثل אנשים ונשים الذى تفسيره رجل [ونساء. واما الخاصّىّ فمثل וכל מרבית ביתך الذى تفسيره] شباب كما قال ונדעתי את זיועך ואת זרוע בית אביך מהיות זקן בביתך: وכאב אנוש. ויום אנוש לא התאוויתי. אנוש הצי בלי פיקוח. אנוש לשברך. כי אנושה מכותיה. אשר ילדה אשת אוריה לדוד ויאנוש. עקום הלב מכל ואנוש הוא. كلّه توجّع وتكسّر والم الّا انّ معنى אנוש הצי مؤلم. ومثله כי אנושה מכותיה. וכאב אנוש. ויום אנוש. אנוש לשברך وهى كلّها صفات على مثال שרוע וקלוט. היה עדום. נקוד ומלוא الّا انها صفات فاعلة اى انها اسماء الفاعلين[20]. وهذا شبيه[21] بقول العرب عذاب أليم او مؤلم. ومعنى ואנוש هو أليم[22] بكسر اللام اى[23] ذو آلام وهى ايضا صفة الّا انها غير فاعلة:

الألف والسين والميم באכמיך ובכל מישלה ידיך. ומלאו אכמיך هى مخازن الطعام:

الألف والسين والنون ולא יהיה אסון[24]. وקראהו [אסון] قد كان القياس مجوّزا لنا ان نجعل هذه اللفظة معتلّة العين على مثال שתון *او ان[25] نجعلها [ايضا] معتلّة اللام على مثال בניתמיני רוזן. لكن لما لم يكن [لنا] *على ذلك دليل[26] من الاشتقاق رأينا ان نبقى *النون فيها اصليّة[27] ولا نخرجها على الزيادة بغير دليل. وهكذا نصنع فى كل ما لا يقوم[28] لنا عليه[29] دليل ولا برهان على ما اشترطنا[30] فى صدر هذا الجزء الذى نحن فيه من[31] هذا المثال ومن[32] غيره من الامثلة ومن[33] هذا النوع ومن[34] غيره من الانواع. فاذا كان ذلك كذلك فאסון على مثال מהתה רזון الذى هو (مقاس) من האזינו רוזנים:

الألف والسين والفاء ואסף איש מהור. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وفى المستلحق (من هذا المعنى) ما فيه كفاية. ومنه והנ האכזיף. אסף בלי יבא. وجمعه באספי קין: ويمكن ان يكون منه בעלי אכסופות ويكون تفسيره

---

[8] R. وفى. [9] O. continues האונס והמצחה ואלכריאני. [10] O. אלכבנה. [11] [12] O. אלשחק. [13] O. אי איהא. [14] O. צארבא. [15] O. חזוה. [16] O. אלתשחיק. [17] Both MSS. אלשחק. [18] O. ירא. [19] O. ולעציץ. [20] O. للفاعلين. [21] O. יעבה. [22] O. אלם. [23] O. או. [24] R. g. מנيّة. [25] O. וון. [26] R. دليل على ذلك. [27] R. فيها اصلا النون. [28] R. لم يقم. [29] R. has this word after برهان. [30] O. اشترطناه. [31] O. فى. [32] [33] [34] O. وفى.

ذوات ضبط وقبض (وضمّ): وحمل فى كتاب حروف اللين
اني נאסף אל עמי محمل ואסף איש טהור وهو مباين
له. وذلك انّ معنى ואסף איש טהור وبابه للجمع ومعنى
נאסף אל עמי وبابه الانقباض والانضمام[35] مثل[36] ולא נאסף
את תבואתנו الذى معناه الضمّ والقبض. ومثل ויאסף
רגליו אל המטה الذى تفسيره وضمّ رجليه وجمعهما. ومثله
אסוף ידך الّا انّ معنى אני נאסף אל עמי المخصوص به
وان كان واقعا تحت الضمّ والقبض فانما هو كناية عن
الموت مثل قوله הנני אוסיפך אל אבותיך وليس مثل
ויאסף משה الذى معناه انضمام وانقباض بالحقيقة ولا
مثل ואספו[37] אתו העירה الذى معناه ايضا ويضمّونه الى
انفسهم. ومما هو من معنى الضمّ ايضا عندى قوله
אספו מארץ בנעתך[38] ترجمته ضمّى ضعتك وانحطاطك اكثر
من انحطاط الارض يا ايّتها[39] الساكنة فى المعقل وذلك
على معنى התיפלי שבו. يقول[40] لا تطمعى فى الخلاص
والنجاة بكونك فى هذه المعاقل التى ارتفعت فيها فانّى
واصف اهل البلد اجمعين اى طارد لهم. فمن اجل
هذا يقول حطّى نفسك اكثر من انحطاط الارض اى صيرى[41]
تحت الارض ضعة[42] وانحطاطا على معنى בא בעיר והתגנן
בעפר ولا تشمخى ولا ترتفعى بالمعاقل التى انت فيها.
وكون במצור هنا معقلا هو مثل قوله והגן ציר מצור לה
اى (انها) بنت لنفسها معقلا جمعت فيه ذهبا وفضّة
رجاءً فى الخلاص والنجاة من نوائب الزمان. وليس قول
من قال[43] ضمّى تجارتك[44] من الارض تجيّد عندى لكن انما
المعنى تذلّلوا وانخفضوا وتواضعوا تأسّفا وتحزّنا[45] لهذا
البلاء النازل بكم: ואסף חמתו. اى ואסף אתו מעריתו
يبرئه. ومنه ואחר האסף اى تبرأ لانّ[46] دعاء موسى عمّ انما
كان فى برئها[47] كما قال אל נא רפא נא לה فاجابه[48] الله
قائلا تمكّث اسبوعا ثم تبرأ. ومثل ذلك ايضا והעם לא
נסע עד האסף מרים: אסף אלהים את חרפתי ازال الله
عارى واذهبه وافناه. ومثله אסף חרפתנו. ومن هذا عندى
[אסף אסף כל מעל בני האדמה. وايضا] אסף אסיפם
נאם ״ وتفسيره[49] ذلك افناء افنى لجميع افناء افنيتهم
قال الله. *الّا انّ[50] אסף ليس من لغة אסף ואסיפם

لانّ אסף على زنة אמור אמירתי وهو من الافعال
المعتلّة الفاء ואסף ואסיפם معتلاّ العين. وانما استعملا
*معا وان كانوا اصليين[51] متباينين لتقاربهما فى اللفظ[52]
واتّفاقهما فى المعنى كما استعمل הלוך אלך עמך. ריבה ״
את ריבי. אם שוב[53] שיבני ״. אם שוב תשבו בארן
הזאת وغير ذلك معا لهذا المعنى نفسه. وقول ابى زكريا
فى אסף אסיפם ممكن جائز الّا انّ قولنا فيه امكن
واجوز لقياس اللفظة بنفسها[54] من غيرها ان نجعل الالف
فيها زائدة فى احد الوجهين اللذين أتى بهما فيها
ولمّا[55] فخرجها عن معنى אסיפם فى وجه الثانى. وهذا
قولى ايضا فى אסף אסף وان كان لم يذكره ابو زكريا:
ومن هذا المعنى ואספת נפשך. אסופי רעבו: والتقبيل فى
هذا المعنى אוספך עמו على زنة אובידה עיר:

الالف والسين والراء ואסרה[56] אסר. ואסרנו لעניתו.

ויאסר את רבבו. אשר אסורים בבית הסוהר. قد ذكرت
هذه المعانى فى كتاب حروف اللين الّا انّها هناك
منثورة مخلوطة معا على تباينها: وجرى ابو زكريا فى
ذلك على عادته فى المعانى المتقاربة من ترك التميمز
والتفصيل بينها والمانها فنحن فى المستحق ما ضيّعه
هو منها. واقول هنا انّ ואסרה. אשר אסרה על נפשה هو
على زنة השערה לא דפק לבו الذى هو مضاف لشعر
الحواجب فحسب اذا ان يكون ואסרה قبل[57] الاضافة الى
الضمائر[58] אסר على زنة שער. هذا هو احتمالى فيه على
كونه من باب שלל وבז وغيرهما مما هو[59] على وزنهما:
وجائز عندى ان يكون قبل الاضافة אסר على زنة בחר
وכבש وزمن مشبه[60] للسريانى اعنى قوله ולחרפה אסר
(ولى كلام قد تختلف هذا المثال عند الاضافة لما قبل
אבלתי יערו עם דבשי): واعلم انّ معنى מי יאסר חמלחמה
زائع على هذا المعنى قبيلا الى معنى מי יערך חמלחמה
ولى فى المخصص منقاربس والدليل على ذلك قوله
ויאסר אבנר את חמלחמה בחיל בנימי מלחמה ארבע מאות
אלף איש בחור ויבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות
אלף איש בחור גבור חיל مقابل ויאסר בערך لتقارب
معناهما[61].

[35] R. has both words without the article. [36] R. ומשל. [37] R. ויאספו. [38] O. בנעתן. [39] O. יא אתיא. [40] R. ויקול. [41] O. שירי. [42] O. טעה. [43] R. יקול. [44] O. תאחד. [45] R. ותוקפא. [46] O. לא. [47] R. ברוחא. [48] O. פחלוצא. [49] O. בתפסיר. [50] R. ולי. [51] O. מנו איאן באפי אצלן. [52] O. הלאלפוט. [53] O. ישיב. [54] R. בנוסדרא. [55] O. ולולא. [56] R. עקד ורבט ... על לאסתערה. [57] O. מבלה. [58] R. הלסמיר. [59] R. הלדי הו; O. הי. [60] R. מעניבדרא. [61] R. מעניבדרא.

الالف والفاء אף אני בכור אתנהו. אף אני אעשה זאת ايضا. אף לא אל ארץ זבת ثم انّك لم تصنع بنا كذا وكذا. ومثله ואף גם זאת בהיותם ثم ايضا هذه قصّتهم *وعلى انهم[61] فى بلدان اعدائهم. مثله חציו שרפתי במו 5 אש ואף אפיתי על נחליו לחם [אצלה בישר ואכל[62]] احرقته[63] ثم خبزت على (جمرة) خبزا وشويت لحمى لانّ الخبز والشواء[64] علّة لاحراقه. [وان لم يفسّر هكذا لم يعلم لاحراقه علّة]: אף כי אמר אלהים לא תאכלו هل ان الله قال هذا. (وقد يدخلون عليه الهاء وهو ايضا للاستفهام) مثله[65] 10 האף תספה ולא תשא למקום. האף אמנם אלד. האף תפר מיפט هل (يكون كذا وكذا. وهذا) مما اجتمع فيه عاملان[66] لانّ الهاء[67] للاستفهام وאף *للاستفهام ايضا[68]. وربما فعلت العرب ايضا مثل ذلك فانّهم قد يقولون [أهَلّ كذا وكذا فيدخلون الف] الاستفهام على هل [وهى ايضا] للاستفهام. 15 وقد ذكرت جملة من مثل هذا فى كتاب اللمع: [אף כי לא אכל.] אף כי הבית הזה. אף כי נתעב ונאלח لا سيّما كذا وكيف كذا. وقد يكون لها هذا المعنى وان لم يقترن بها כי مثل אף שבני בתי חמר: אף להם ולא ירחמן انف. ואשים המם על אפה وهو انفها. ومثله 20 בועת אפך. ויפח באפיו: וישתחוו אפים על وجهه[69]. ותפל לאפי דוד تُجاهه[70] اى قبالته. וישתחו למלך לאפיו ארצה. ויפל לאפיו ארצה يجوز ان يكون على وجهه نفسه على معنى ותפל על אפיה ארצה ותשתחו. וישתחו לו על אפיו ארצה لقبلي الملك. ויפל על פניו וישתחו. ותפל על פניה 25 ותשתחו ארצה. ويجوز ان يكون لاقبلي يهونتن ولاقبلي الملك اى قبالته. وربما كانت هذه اللغة مجانسة للسريانى اعنى وצלם אנפוהי אישתני الّا انّ النون مندغمة على هذا: מנה אחת אפים وجهة[71] عظيمة: ואף יי חרה בעם غضب الله. קצר אפים יעשה אולת بمعنى سريع الغضب. وجائز 30 ان يكون مثل ויפח באפיו على معنى וקצר רוח מרים אולת لانّ الانف مسلك الروح كما قيل ויפח באפיו נישמת חיים. כל אשר נשמת רוח חיים באפיו: وامّا لا באפים ולا בנולחמה فيمكن[72] ان يكون من معنى *للحرد والغضب[73]. ومثله ומיין אפים יוציא ריב. ويمكن ان يكون بمعنى

פנים اى لا بلقاء ولا بقتال[74] على معنى נתראה פנים الذى هو[75] نتلاقى:

الالف والفاء المضاعف כי אפפו[76] עלי. قد ذكر منه فى كتاب ذوات المثلين ما يجزى: אפפוני מים:

الالف والفاء والدال ואפדת לו[77] وتحزمه وتشدّه. ومن اجل هذا الشدّ سمّيت الصدرة التى كانت تشدّ على الصدر אפוד. ודוד תנור אפוד בד. וחשב אפדתו هذا اسم[78] للفعل. ومن هذا ايضا ואת אפדת מסכת וחבך:

الالف والفاء والهاء ומיצות[79] אפה[80]. قد ذكر من هذا المعنى فى كتاب حروف اللين للحاجة:

الالف والفاء ولواو מי איפה הוא הצד ציד. ואם לא איפה, איה [איפה] פיך معناه اذًا. מי יתן איפוא ויכתבון מלי. מה לך איפוא معناه[81] الآن:

الالف والفاء واللام ואפל ולא ננה לו صفة على زنة אמן. שבן ורעי. ויהי חשך אפלה اسم على زنة אבדה. للجمع באפלות נהלך: وبنية اخرى للاسم ايضا ויהם מאפל. وقد زادوا عليه اسم الله للتعظيم والتشقّع[82] على عادتهم فى الاسماء (فقالوا) אם ארץ מאפליה الّا انّهم شدّوا الفاء وكانت فى מאפל خفيفة. ومعناهم فى اضافة ארץ الى מאפליה اى[83] لا يهتدى فيها كما تقول العرب فلاة غطشاء اى لا يهتدى فيها والغطش شبه العمش. فقد اتّفق هذا المعنى فى استعمال اللغتين: وللاسم من هذه اللغة بنية ثالثة وهى[84] לירות בנו אופל, כי אפילות הנה آفلة بمدّ الهمزة اى غائبة تحت الارض. يقال افل الشئ اذا غاب. وافل النجم اذا غاب تحت الارض. وكذلك [افلت] الشمس. ويقال ايى افلت عنّا اى اين غبت[85]: ويجوز ان يفسّر אפילות مؤخّرة من لغة المشنة עישר[86] הבכור הותר האפל وفى التلمود בחרפאתא דהוין[87] מאחר באפלאתא דהוין[88] מנימן بريدون البكيرة والمؤخّرة. وقالوا فى الغيث בבירה בשלשה בינונית בשבעה אפילה בשבעה עשר:

الالف والفاء والنون כאשר יהיה האופן בתוך האופן. لاوفيم להם לולב ולולב: وانّما דבר דבור על אפניו

---

[61] R. והם. [62] MS. לחם. [63] O. אחרקת. [64] O. ואלשוי; R. ואלשי. [65] R. ומשלה. [66] R. عملان. [67] O. الهَا. [68] Transposed in R. [69] R. ובגופם. [70] O. תנאהתה. [71] R. וניהה. [72] O. פי מכאן. [73] Transposed in R. [74] O. בתקאל. [75] R. אם. [76] R. g. احاطوا واحتووا. [77] R. وتشددה. [78] R. استعمال. [79] Marg. in O. לבן רבוע מעשה מעיו לחם ובישר. [80] R. g. חבז. [81] R. معناها. [82] R. ואלתשניע. [83] O. או. [84] R. והו. [85] R. غابت. [86] O. עשה. [87] [88] R. דהויאן.

فليس من هذا بل الالف فيه زائدة واصله على פניו اى على وجهه. وزيادة الالف فيه كزيادتها فى וראיתן على האבנים لانّه مشتقّ من בנים اى مسقط الاولاد. وكزيادتها فى מי אפסים لانّه من פס ידא: وادخل ابو زكريا נשאתי אימיך אפונה فى جملة الافعال المعتلّة العين من حرف الفاء وجعله فعلا مستقبلا على زنة אקומה ואשובה[87]. والاليق به عندى ان يكون من هذا الاصل فيكون مجانسا لقول العرب للزمان إقّان بكسر الهمزة وتشديد الفاء ويكون אפון [اسما] على مثال[88] אלוּת وחמول والهاء فيه كزيادتها فى כי תשימו שכם لما قالوا דרך ירצחו שכמה. وامّا ترجمته فهى تحمّلت[89] روعاتك اقّانا اى زمانا ودهرا. الا تراه يقول עני אני ונוע מנער لما قال اني[90] ضعيف وهالك من الصبا اتبع ذلك على سبيل التأخير بقوله تحمّلت روعاتك[91] اقّانا: وسنذكر فى حرف الفاء اشتقاقا اخر لאפונה الّا انّ ذلك الاشتقاق غير مخرج له من هذا المعنى ايضا:

الالف والفاء والسين כי אפס بكفّ فعل ماض على زنة ובין כתפיו שכן. ومثله האפס לנצח חסדו. وايضا כי אפס המין[92] وتفسيره انقرض وانقطع: ومنه ״ ידין אפסי ארץ اقاصى الارض ومنقطعها. ومنه ايضا וכל ישרציה יהיו אפס ينقطعون ويصيرون عدما. באפס עצים תכבה אש عند عدم الحطب تطفأ[93] النار. האפס עוד איש اليس بعد احد موجودا[94] من آل ישאול. עד אפס מקום الى لا[95] مكان. אני ואפסי עוד معناه انا[96] دائم البقاء وغايتى ممتدّة غير *منقطعة ولا منقرضة[97]: ואפס את הדבר غير[98] ان. ومثله אפס כי עז העם. ואין עוד אפס אלהים ولا الّا غير الله: وامّا מי אפסים فليس من هذا الاصل بل الالف فيه زائدة كزيادتها فى וראיתן على האבנים وفى דבר דבר על אפניו وتلخيص ذلك انّ כף[99] بالعبرانى يسمّى بالسريانى אלכף (פס كما قيل) פס ידא די כתבנא. وفى لغة الآباء התר לו פסת היד[1]. فمعنى מי אפסים. מי כפים[2] والمراد بذلك انّ الماء انما كان يغطّى منه باطن قدميه فقط:

الالف والفاء والعين ופעלכם מאפע من لا شئ

[مثل מאין]: תבקע אפעה. אפעה וישרף מיעופף. تهرنقوا لسان אפעה هى[3] الافعى او الافعوان اذ الذكر يقال له افعوان[4]:

الالف والفاء والقاف ויתאפק ויאמר ישימו לחם. ויתאפק המן واصطبر ונתגلّד[5] وتقوّى. העל אלה תתאפק ״ تصبر عن غوثنا ونصرتنا. ורחמיך אלי התאפקו تصطبر وتتوقّف. ואתאפק ואעלה فتجلّدت. والمصدر ולא יכל יוכף להתאפק. ومن هذا المعنى ומויח אפיקים רפה الاشدّاء الاقوياء: ויראו אפיקי מים مجارى المياه[6] فى البحر يريد المواضع المتطأمنة منه الشبيهة بالقنوات (التى) يجرى فيها الماء: לאפיקים ולנאוות לחנادق ومسيل[7] الماء. ومثله נבעותיך ונאותיך וכל אפיקיך وهادك وخنادقك. وايضا וכל אפיקי יהודה ילכו מים خنادقه. وايضا באפיקים ובכל מושבי הארץ يريد مجارى المياه والمسيل[8] والامكنة الرطبة. ومن هذا المعنى قيل עצמיו אפיקי נחושה قنوات ومجارٍ من نحاس. وقد فسّر فيه قوم كصلابة النحاس (من ויתאפק). والذى ارتضاه هو ما[9] قلناه فيه. באפיק נחלים יעבורו سيول. ومثله באפיקים בנגב شبّه نصر[10] البارئ عزّ وجلّ وغوثه الامّة عند مبالغة الضرّ[11] منها بسيول [الماء] يغيث بها اهل جهة لجنوب لانّها جهة قحطة جدبة فهو يغيثهم عند القنط وبسيل ارضهم ماء. [وان شئت فقلّ انّ تفسير בנגב فى المواضع الجدبة القحطة فيكون مجانسا لقول התרגום *חרבו המים[12]. נגיבו מיא. عامّة] لجهة لجنوب وغيرها فى[13] المواضع الجافّة الجدبة. ومثله כי יבשו אפיקי מים[14]:

الالف والفاء والراء עפר ואפר רמאד. ויתחפש באפר بالمغفر. وقال התרגום וכריך במעפרא على عنوانه:

الالف والصاد واللام הלא אצלת לי ברכה اما عزلت لى بركة. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين وفى كتاب المستلحق. ومن معناه לא אצלתי מהם اى لا[15] امنع ولم احجب. ومنه اشتقّ عندى ואל אצילי בני ישראל معتزليهم[16] ومتنزّهيهم اى اشرافهم. ומאצילה קראתיך من متنزّهها[17] اى من متنزّهها[18] وبعيدها ومن اقطارها: ومن هذا المعنى اشتقّ تحت אצילות ידיך والمراد

---

87 R. אשובה. 88 R. זנה. 89 O. תתחמל. 90 O. ואנו. 91 O. רועתך. 92 R. עריין. 93 R. תפנא. 94 O. מונדא. 95 O. אלא; in R. the first א is marked with a red line. 96 R. אני. 97 Transposed in R. 98 R. וגיפר. 99 R. אלכף.

1 R. יד. 2 R. בכפם. 3 O. הו. 4 R. الافعوان. 5 O. ותנדל. 6 O. אלאמיאה; R. الماء. 7 8 So both MSS. 9 R. الذى. 10 O. נצרה. 11 R. אלצד. 12 These two words are on the marg. in the hand of the glossator. 13 R. من. 14 R. g. وقد رأيت אפיקי ארץ آفاق الارض. 15 O. לם. 16 O. מעתולתם. 17 R. מתניוהה. 18 O. מנתנוהה.

בה קחת ابطيك: שיט אמות אצילה (מקדר כל ذراع منها) מקדר הזרוע והעצם הנקרא הזרוע[18] כולם יחד: אצל[19] עצמותיו חזק עצמותיו ומפרקיו. ומשלה אצל המזבח. לשבב אצלה[20]:

אלף וצאד ורא ואשר אצרו. אוצרו[21] הטוב. כבר נזכר במסתלחק:

אלף וקאף וואו ואקו[22] ודישון (הוא הוועל) והוא עבדי על זנה פעול בתשדיד כמו עשה הרתוק. וכמוהו יזרק:

אלף וראי מצעף אזרו[23] בנין. כבר נזכר מזה בכתאב ד׳ אלמתלין (ובכתאב) מסתלחק מא יגוז:

אלף וראי ובא וארב לו וקם עליו. כבר[24] נזכר מן תצריף הדא אלמעני פי מסתלחק אלכפאיה. ואסם אלפעל יסכן בכחה למא ארב לכמון[25]. וקיל פי אסם אלמכאן ותבא חיה במא ארב פי מכמן[26]. וקיל פי אסם אלמכאן אידא ואתם תקומו מהאורב מכאן מן המארב: ואעלם אן אלשפיל נאותו עם ארבות ידיו ליס מן הדא אלאצל בל אלאלף פיה (עבדי) זאידה כזיאדתהא פי ויראיתן על האבנים ופי דבר דבור על אפניו וגיהמא. ותפסירה ונחט עטמתה וארתפאעה פי מעטם[27] אמאכנה יעני אנה יכסרה פי אכתר בלאדה: פסרת ידיו אמאכנה מתל[28] ויד תהיה לך. ופסרת (עם פי מתל ויידעת) עם לבבך. וידא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל אי בלבבך: ובעשן מארבה. וארבות השמים כואי[29] ורוזאן:

אלף וראי וגים אם תארגי. ארגות שם בתים. מעשה ארג[30]. ואמא את יתד הארג פהו עבדי המנסג נפסה:

אלף וראי והא אריתי[31] מורי. וארוה כל עברי דרך. כבר זכר פי כתאב חרוף אללין: אריות סוסים ובאבדאל אלואו מן הדא אלייא ארות סוסים והו מצאף וארות לכל בהמה ובהמה. וכבר קלבוא[32] (הדא) אללפט פקאלוא ועדרים לאורות והי אלאוארק והי אלמעאלף[33] ואלמדאוד ותרגום אבום בעלזי. אוריא דמרוחי: וכארי[34] יתנישא معروف. ולגמע ושנים אריות, וايضا *ושנים עשר אריים[35]:

אלף וראי וזאי [ארז] *בלבנון. כארזים[36] עלי מים معروف: וامّا וארזים במרכלתך פהו מתל צוארך בחרוזים והו אלעקוד אלמנטומה באלגואהר אלנפיסה ואלאלף פיה בדל מן [חאי]:

אלף וראי וחא וארח לחברה וסלך מתל ודרך[37]. וארחי ודבעי זרית. ובארח איש *סמיל וטריק[38]. ארח בנישים סמיל אלנסאי והדא כנאיה ען אלמחיץ. לארח הבא للسابل אי עאבר אלטריק[39]. הדא אשתקאקה אלא אנה אסם للצייף ולדלך קיל פי אלמדינה ואינו מתארח אצל עם הארץ, ולא מארחנו אצלנו אי לא يُضيفه[40] בפתח אלייא ולא يُضيفه בצמהא. וארוחתנו ארוחת תמיד נתינה לו ضيافته וגרייתה. ארוחה ומשאת ضيافة וصلة ומתלה טוב ארוחת ירק: ארחת ישמעאלים. ארחת תימא رفقة ورفاق מארה אלסבל[42]:

אלף וראי וכאף כי ארבו לו שם הימים. יארבו הימים. ארך התבה. ארבה מארץ. ארך האבר. ותקיל אשר האריכו ימים. למען יאריכון ימיך: ומעני אחר כי אעלה ארבה לך. ארוכת בת עמי[43]:

אלף וראי ונון[44] נטע ארן[45] שגרמא: ויישם בארון וגעל פי אלאיראן[46] בכסר אלהמזה והו תאבות يدفن فيه. כי נלקח ארון אלהים. וארון אלהים נלקחה. כי באה אליהם ארון ׳׳. والتذكير فيه اغلب:

אלף וראי וצאד ארץ[47] ושמים:

אלף וראי ושין וארשת שפתי נטק[48] וכלאם[49]:

אלף וראי וסין ايضا אשר ארש אשה. אשר לא ארשה. הנערה המארשה[50]:

---

[18] O. الآباط. [19] R. g. لزق. [20] R. g. كلّها معان متقاربة. Marg. in O. لبن بلاعم כי יניע הרים אל אצל قال (קאלו MS.) רב (רבותינו MS.) האי פי לחا[וי] انه بقرب بيت (בקר ביה MS.) המקדש والثاني (ואלב׳ MS.) כל אלה בני (דני MS.) אצל. [21] R. g. مخزن ومخازن. [22] R. g. الوعل. [23] R. g. ملعون. [24] R. وقد. [25] R. للكمون. [26] O. مكمن. [27] R. اعظم. [28] R. من. [29] R. كوه. [30] R. g. الحائك وهو الناسج. [31] R. g. جنوت وجنوها وهو الآخذ. [32] O. القلب. [33] O. المعلف. [34] R. g. اسد واسود. [35] R. ; ארים O. ; שנים O. [36] R. g. מלבנון ; ארוز. [37] R. דלך. [38] Transposed in R. [39] O. الآبد السبيل. [40] O. يصفه. [41] Both MSS. يصفه. [42] R. g. كلّها وقد رأيت ארוחה לחון[מות] ارتفاع الرّاسوار] وهو من المعل[خى الثاني] معان متقاربة. [43] R. g. شفاء وعفاية ; another gloss ...ומחץ اللفظ ... يقال عن إذن مل[ن؟] نعمل كذا وكذا] لجارية المملكة. [44] Marg. in O. לבן בלעם ובונה וארן اسم. [45] R. g. قيل فيه سنديان. [46] R. ارن. [47] R. g. الارض. [48] R. نسق. [49] R. g. ...ומחץ اللفظ ... يقال عن إذن مل[ن؟] نعمل كذا وكذا] ومحض اللفظ. [50] R. g. لجارية المملكة.

الالف والشين ואש יצאה מאת י׳ בالتأنيث. ואש מתלקחת ונונה לו סביב بالتذكير. لانّ الضمير للאש كما قيل ונגה לאש הזה נאר حقيقيّة: ומנה اشتقّ אשה הוא לי׳ אי من קרבן[49]. ومثله זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש אי من القربان كانّه قال من האשה: כי אש יצאה מחשבון جيش. وما يبعد عندى كون هذه الالفاظ من ذوات المثلين بدلالة אשה הוא לי׳ الذى هو مثل צחה צמא المشتقّ من צחיחה. وقيل ואשם لא הכבה. את אשו הגדולה بالتشديد. وقيل לכו באור אשכם بغير تشديد:

الالف والشين المضاعف לאשיתי קיר חרשת اسم. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. وذكر معه זרו זאת והתאשישו ولم يبيّن معناهما. فاقول انّ حقيقة لفظة אשישים انما هى[50] اسس واشير به هنا الى الرجال [الانجاد] الاقوياء ذوى[51] *العزّ والابد[52] والسلطان الذين هم اسّ[53] الدولة وقطب المملكة. واستعير لهم ذلك من اقوى ما يكون من[54] البنيان وذلك اسّه كما استعير لهم ايضا اسم الاركان لقوّة الاركان اذ يتوخّى فيهما [ان] تكون قويّة كما هو مشاهد وكما تراه يقول אבן בחן פנת יקרת. وايضا אבן מאסו הבנים היתה לראש פנה. فقيل עשהם ויתיצבו פנות כל העם اى رؤساءهم وابطالهم وانجادهم وذوو[55] الابد منهم[56]. وكذلك قال فيه الترجمان ואתעהדו רישי כל עמא: فلفظ مجانس للّفظ العربى فى قولهم اسس واساس. ومجانس هذا اللفظ للسريانى فى قولهم ואשיא יחיטו. יהב אשיא די בית אלהא. ואשיתי מסובלין: فحقيقة لفظة אשישים هى اساس كما قلت واستعيرت[57] لرجال الدولة تشبيها لهم بالاساس: ومن هذا المعنى قيل זרו זאת והתאשישו (مأخوذ من אש اى توقّعوا من ذنوبكم[58] واحترقوا) اى تأبّدوا فى التقوى. وهكذا قال فيه الترجمان ואתקפו[59]. وقال فى לאשיתי[60] קיר חרשת. على אנש כרך תקפיהון: ومن اقوى الادلّة على انّ المراد بقوله לאשיתי קיר חרשת انما هو ذوو الابد والقوّة لا ذوو[61] غير ذلك من الاحوال هو قوله عنهم אך נכאים ومعلوم انّ [تفسير] נכאים ضعفاء. وهذه ترجمة الالفاظ[62] لانجاد קיר חרשת تقولون ضعفاء فقط. فتسميتهم (ضعفاء) على سبيل ابدال اسمهم بضدّه دليل على انّ אשישים انجاد واقوياء واشدّاء اذ الضعفاء ضدّ الاقوياء فى اللفظ وفى المعنى: وذكر فى كتاب ذوات المثلين (ايضا) אשישי ענבים. כמבוני באשישות. ومثله ואשישה אחת وهى *نيمة ونيم[63]. وفى قوله אשישי יצמרו والتقدير אשישי יין ענבים:

الالف والشين والدال ואשד הנחלים מַصَبّ الاودية. ومثله אשדות הפסגה התר והנגב. והשפלה והאשדות. (وهو) مجانس للّفظ السريانى الذى يقول فى שפך דם האדם. דיישיד דמא דאנשא. وفى בדמך אשר שפכת אשמת. בדם זבאי דאשדת תכת: وليس אש דת لمن من هذا كما كان يفسّر فيه بعض اهل الدرقدوق وهو ابو عمر ابن يقوى لانّ אש דת كلمتان متركّبتان على ما قال فيه[64] الترجمان وعلى ما اثبته عليه صاحب الممسورة وهو الصحيح:

الالف والشين والهاء נפלו אשיותיה[65] (تفسّر) *اساباها وهى[66] ما اسّس من بنيان فأحكم. واحدتها فى اللفظ العربى اسّيّة على زنة[67] حنيّة. وهو ايضا مجانس للسريانى الذى يقول ואשיא[68] יחיטו. والدليل على انّ ואשיא יחיטו اسم قوله אדין שיבצתי דך אתא יהב אשיא די בית אלהא די בירושלם ומן אדין ועד בען מתבנא[69] ולא ישלים. فذكر اول ما ابتدئ به من البنيان وهو وضع الاسس[70]. وايضا (فانّ) הרגום ונגלה *יסודו. ויהגלה[71] אושהא وكذلك הרגום ונהרסו יסודותיה. ויתפגרון אושהא. ויסודיה אגלה. ואושהא אגלי[72]. فهذا برهان على انّ ואשיא اسس ואשיותיה مثله: وجائز (ايضا) ان يكون تفسير אשיותיה اواسيها جمع آسية على زنة رابية ورواٍ *اعنى الآسية[73] الدعامة والسارية:

الالف والشين والكاف מרזח אשך ممسوح الانثيين[74] ويقال بالسريانى للعقير[75] المعروف بخصا الثعلب אשכי העלא:

الالف والشين واللام החת האשל ברמה. ויקברו החת האשל ברמה[76]. ויטע אשל. ربما كان اثلا وهى[77] شجرة تشبه الطرفاء وعليه اكثر المفسّرين. وربما كان عنبا[78]

---

[49] R. קרבן. [50] O. הו. [51] O. דן. [52] Transposed in R. [53] R. אהל. [54] R. בי. [55] O. ודון; R. ודוי. [56] R. פהם. [57] O. استعيرت. [58] MS. התוככם. [59] O. ואתקנו. [60] R. אישיתי. [61] O. דון. [62] R. باللفظ. [63] So both MSS.; R. g. قيل قنينة. [64] R. פיהם. [65] R. g. اساساتها. [66] R. اسياتها وهو. [67] R. ضرب. [68] R. ואשיה. [69] R. מתבני. [70] R. الاساس. [71] R. יסודיה ויתגלן. [72] O. אגלא; R. transposes the last two quotations. [73] R. وهى. [74] O. אלאנתתין. [75] So both MSS.; R. פ. [76] O. ביבשה. [77] R. وهو. [78] R. עין; O. עגונא.

اخرى من الاشجار. وربما كان اسما عامّا *للشجر كلّه[77]: فيكون فى هذا الوجه مجانسا لقول العرب عن الرجل اذا اتّخذ [له] ضيعة او دارا تأثّل فلان اى اتّخذ اصل مال وأثلة كل شىء عندهم اصله. فيكون אשל على هذا التفصيل[78] اصلا ما. الّا انّى رأيت רב שירא (נאון) ז"ל يقول فى تفسير [الفاظ] *מי שאחזו קורדיאקוס[79] بانه هو אשל وبطيّات اثل:

الالف والشين والميم אשם هو. אשם אשם לי. ואשמה הנפש. قد ذكرناه فى المستلحق ومعناه الاثم. وقد يسمّى القربان الذى يستغفر به عن الاثم אשם كما قيل[80] והביא את אשמו לי׳ על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים. (وايضا) והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם (للاستغفار). والفعل منه כי יחטא ואשם واستغفر[81]. והיה כי יאשם [لاحد ماله] اذا استغفر عن احدى هذه الخطايا. واسم الفاعل منه אשם على زنة ובל יאמרו ישבן חליתי. ואשמים איל צאן על אשמתם ومستغفرون بحمل من الغنم عن اثمهم. وشبه هذا ما تقوله[82] العرب تأثّم فلان اذا تحرّج من الاثم: תאשים שמרון[83] قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين وفى [كتاب] المستلحق:

الالف والشين والفاء על כל התרטמים האשפים. לכל חרטם ואשף וכישדי[84] هم المنجّمون: מאשפות ירים אבינו. חבקו אשפתות מزבל: ועילם נשא אשפה. בני אשפתו جعبته[85] وكنانته:

الالف والشين والراء (אשר من الحروف ويتصرّف فى جمع المذكّر والمؤنّث). אשר يكون معناها الذى والتى والذين (والالف واللام اللذين بمعنى الذى والذين). והיה האיש אשר יכנו הנביא יקבלנו. ومثله וקם הבית אשר בעיר. היא האשה אשר הוכיח י׳ التى. והאנשים אשר[86] שלח משה (الذين). ועד האזוב אשר יוצא בקיר الخارج: ويكون تفسيره מִן بفتح الميم مثل והנותי את אשר אחזו ורחמתי את אשר ארחם. ومثله ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי لم تعرّفنى من ترسل معى. اقترن به فى هذه المسائل [את] لانّه مفعول به [فيها]: ويكون معناها إן التى للشرط مثل אשר נשיא יחטא اى وان اخطأ الرئيس.

ومثله את הברכה אשר תשמעו اى ان تسمعوا كما قال והקללה אם לא תשמעו: ويكون تفسيرها כּיָמא فى موضع למען مثل ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך *ולבניך אחריך[87] ولمن تطاريح ימים על האדמה (المعنى لمن ייטב לך ولذلك عطف عليه ולמען תאריך ימים). ومثله וישמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך [ولبنيك] ואשר תרבון מאד. وايضا אנרות יתנו לי על פחזות[88] عبر النهر אשר יעבירוני[89] معناها כּיָמא. فان اقترن بها حرف *النفى صار معناها[90] כּיָלא مثل אשר לא תקח אשה לבני. אשר לא תבא ושתי: ويكون تفسيرها[91] כּמו مثل אשר לא יכפר צבא השמים. כי כאשר ראיתם את מצרים היום. وقد يزاد *عليها الكاف اكثر شىء[92] فى هذا المعنى كما قيل[93] באשר לא נגענוך. כאשר עשית[94] יעשה לך: ويكون معناها لمّا كان كذا وكذا ومن اجل كذا وكذا مثل ואכלו אתם אשר כפר בהם لمّا استغفر لهم بها[95]. ויסירה מנבירה אשר עשתה מפלגת من اجل انّها صنعت كذا وكذا ولمّا صنعت كذا وكذا. ויהי בן האשה ההוא לילה אשר שכבה עליו لمّا رقدت عليه. אשר עשה דוד את הישר בעיני י׳ من اجل كذا (وكذا). وتكون فى هذا المعنى بزيادة الباء[96] مثل באשר י׳ אתו. באשר את אשתו من اجل كذا (وكذا). وبزيادة *מן مختصرة النون[97] مثل מאשר יקרת בעיני [נכבדת] من اجل انّك جللت فى عينى صنعت بك كذا وكذا. وبزيادة על [ايضا] مثل על אשר מעלתם בי. על אשר לא קדשתם אתי. وتكون فى هذا المعنى بالكاف مثل ותבוא בי רוח כאשר דבר אלי فداخلنى[98] الروح لما خاطبنى: ويكون تفسيرها إنّ الثقيلة (المحقّقة) المكسورة مثل אשר שמעתי בקול י׳ انّى [سمعت و]اطعت الله. אשר חמל העם על מיטב הצאן: وتكون فى موضع[99] כי ويكون تفسيرها[1] أنّ الثقيلة المفتوحة (مثل) כי אני ידעתי אשר עבריך יודעים לבדת עיני לבנון اى כי עבديك يودعون. ومثله אשר הוא יהודי. אשר יפלא[2] י׳ بين מצרים: وتكون فى موضع[3] כי (ايضا) [على] غير هذا الوجه لكن بمعنى لمّا ان كان كذا وكذا مثل אשר על כן סרו מאחריו (كانّه قال כי על כן) اى لمّا زاغوا عن طاعته. [مثل כי על כן הוא מרפא את ידי].

---

77 R. لجميع الشجر. 78 R. التلخيص. 79 O. מה...קורדיקוס. 80 R. قال. 81 O. ويستغفر. 82 O. تقول. 83 R. g. تخرب. 84 R. وبيشدאי. 85 O. نبعاته. 86 R. g. الذين. 87 R. ولذلك عطف عليه. 88 O. فحوات. 89 O. יעבירני. 90 R. نفى صار معنى. 91 R. تفسيره. 92 R. عليه...الشئ. 93 R. قال. 94 R. עשיתה. 95 R. بهم. 96 R. باء. 97 R. ميم. 98 O. فتداخلنى. 99 R. معنى. 1 R. تفسيره. 2 O. יפלא. 3 R. معنى.

כי על כן נתתיה לשלה בני: ויכון תפסירהא[3] אֲן לחפיפה המפתוחה מתל אשר תשלחני אל יהודה (לאה בחואב קולה לא על מה זה אתה מבקש פלתקדיר אבקש אשר תשלחני אל יהודה). ומתלה אישר בא אדם. [ונסלח ין יכון מעני אשר בא אדם] (לט). ואמרה ללוים אשר יהיו מטהרים ין יסנעוא כדא. *וכדלך מעני[4] עד אשר אם הביאותם אל מקומם לי[5] ין. וקד יכון לאישר[6] וחדתא הדא המעני מן גיר עד מתל אשר נשבעתי באפי אי לי אן אקסמת: ותכון אישר ظרף מכאן[7] מתל אשר תבאנה הצאן לשתות. יקול[8] אנה נסב העסי פי הסקאיה[9] מכאן שרב הגנם המא וחית תשרבה. כי ארץ מצרים נבוא אשר לא נראה מלחמה חית לא נשאהד חרבא. (ומתלה) אהם לבו קהו לבם תבן מאישר תמצאו מן אי[10] מכאן תגדונה (פיה) ומן חית מא תגדונה פיה. ויכון ظרפא אבצא יכון בזיאדה אלבא מתל באישר כרע ים נפל שדוד. ובאישר הללים ים הוא. לנור (באריז) באישר ימצא חית מא וגד מأוא[11]. ויתהלכו באישר יתהלכו: ותכון לללבתדאי מתל הואו המתדאי בה מתל מדוע לא ירעו פני אשר העיר התקדיר[12] והעיר: ויכון תפסירהא إذا מתל אשר תשטה אשה. אשר ישאלון גביכם: ותכון בזיאדה הכאף במעני על חסב[13] כדא וכדא ועלי קדר כדא וכדא מתל ונבחנו לי אלהינו באשר יאמר אלינו על חסב מא يأمرنا (בה). ובאשר ענינו אתו פעלי קדר אדלאלהם ايّاهם כאנוא ינמנון ויזבדון. וקד תסמר *ויקום המעני דונהא כקולה[14] קראו להם בן הלבו מפניהם ותקום המעני אלא אן אלפעל אכתר אסתעמאלא פי אלשר כקולה[15] ויהי כאשר יצא משה אל האהל וגו'. ומתלה אישר לא נתן שלמה: ותכון אישר ظרף זמאן מתל באישר היתה באמנה אתו כחליהא אד כאנת[15] פי חצאנתה. ומתלה והיו כאשר לא נחתים כחליהם אד לם יקסמהם בעד: אשרה כל עין שאריה. ולגמע כי בערת האשרות מן הארץ, ואשריהם תשרפון באש: ורأيت פי כתאב אלשראיע לתפין. ואמא האשרה פשגרה יעטמונהא ויסתשפון בורקהא ויטופון חואליהא כקולה המתקדשים והמטהרים אל הגנות, וקאלוא רבותינו פי

3 R. תפסירה. 4 R. ומתלה. 5 O. אי. 6 R. אשר. 7 R. omits; a gloss זמאן. 8 O. וקיל. 9 Both MSS. אלכקאיא. 10 R. חיטי. 11 O. מוי. 12 O. والتقدير. 13 O. חסאב. 14 R. ויכון...כמא קאל. 15 R. continues והי. 16 R. אישרות. 17 O. continues אסור. 18 O. וכקלו. 19 O. אגטבט בה. 20 O. בהא. 21 O. גבטנע. 22 O. פי טלוך לבתרה אלדי continues אי. 23 O. وبالعربية. 24 R. אסלכוא. 25 O. וחסן. 26 O. יגטבטנני. 27 O. באן פיה לבתרה (אלאדי?); the Heb. transl. שהוא דרוך לרב ההוזק החיות בו לרב ההלכים עליו. 28 R. והדא. 29 O. דברך. 30 O. מנהגונהם; R. מנגיהם. O. ומודונהם. Both MSS. מדברונהם. 31 R. بالثقيل. 32 R. וטרקנא. 33 O. אישבוינין. 34 R. בסמין; the Heb. transl. adds ומין הענין הזה בתאשורים כאלו אמר בתאשורים בל' קבוץ.

שרחהא שלוש אילנות[16] הן אילן שנטע מתחלה לעבדה זרה הרי זה אסור שנ' ואשריהם תשרפון באש החליף [נוטל] מה שהחליף[17] שנ' ופסילי אלהיהם תגדעון לא החליף אלא העמיד תחתיו עבדה זרה ובלקו[18] הרי זה מיותר שנ' ואבדתם את שמם: אשריך ישראל טובים לך ומתלה אשרי האיש, ומחנן עמוים אשריו היאי זוגדה. באשרי כי אשרוני בנות מן כשרוּ غבטתני יגבטנני הנשאי. הבאי מכאן מן כמא קד בינתא דלך פי כתאב הלמע: והו יחתמל וגהא אכר והו ין יכון מעתאד ممّا اغتبطه[19] אי מן גמלה מא اغتبط به[20] [انّ] הפתיאת غبطتني[21] אי קלן לי אשריך, קמו בניה ויאשרוה, ואשרו אתכם כל העמים ויגבטונכם. ואשר בארץ, ותומכיה מאישר[22] מגבוט אי יקאל לה אשריך, ובלערבי[23] טובים לך: ואשרו בדרך בינה واسلكوا[24]. ויחסן[25] עגדי جدّا ין יכון באשרי מן הדא המעני וקלתחציס דלך ין יקאל פיה חית מא سلكت واتّةً משיית פאנّ הפתיאת غبطتني[26]. ומן הדא המעני ايצא עגדי בנמר על דרך אשור על טריק מסלוך יקרב מן يمرّ عليه פיפתרסה. וינמא וצף הטריק באנّה *מסלוך לכשרוּ[27] המارّ عليه. וקיל פי כלאף דלך דרך לא סלולה: וקד והם פיה אבו זכריא׳ וגעלה מתל אשודנו ולא קרוב וכדלך קאל פיה כל מן פשרוּ غيرו והו[28] קול רכלך[29] ומעני ضعيف جدّا. והשקיל מן הדא המעני ואל האשר בדרך רעים, ואשר בדרך לבך. וואנהג פי סביל הרשד קלבך. ולגמע אשרו המוין, ומנה ויהיו מאשרי העם הזה מתעים ומאשריו *מנהגיהם וממרّוהם הטריק אי מדבורהם[30]. באשורו אהוה רגלי פי סבילה וטריקה [ומסלכה]. וקד קיל לגקדם השלכה אם תטה אשורי מני הדרך, אשורנו עתה סבבונו בלתשקיל[31]. יקול עז האיבים המדכורין קבל הדא קד احاطوا בנו ובאקדאמנא אי במסאלכנא ובטרקנא[32]. וקיל ايצא פי הקדאם תמך אשורי בנתיבותיך, ותט אשורנו [בלתכפיף]: התדהר[33] והאשור נוע מן הארז יקאל לה השריפים. ופי כלאם הקדמין ايצא האשור שורבינא. וקאל פיה התרגום אשבוינין[34] והדא העוד יקאל לה עגדנא בקס בלסמים:

الالف والتاء[35] تكون هذه اللفظة عامّة للمفعولين سمّوا[36] فاعلهم[37] او[38] لم يسمّوا. امّا[39] [ما] سمّى منهم فمثل براعيشا برא אלהים את השמים ואת הארץ. وامّا ما لم يسمّ منهم [فاعله] فمثل ויעש את משה ואת אהרן. وايضا ולא תתן את העיר ביד *מלך בבל[40] فانّ هذا بجرى مجرى ما لم يسمّ فاعله. واذا اوقعوا هذه الكلمة على ضمير مفعول به ادخلوا فيها الواو مثل (قوله) נם אתו לאשור יובל. ואתי צוה י״. נם אתך הרגתי ואתה החייתי. ואתנו הוציא משם. אתם זכר י״. וברא אותהן בחרבותם. وامّا ויחרם אתהם وما اشبهه فكلمة مركّبة من لفظتين ولو انفصلتا كانفصال[41] בא המלאך עד הם ולא שב لكان حسنا. وامّا عند (اتصال) هذه الكلمة بضمير للجمع المخاطبين فانّهم لم[42] يدخلوا فيها الواو فى اكثر كلامهم كما قالوا ואתכם לקח י״. للمد אתכם חקים على هذا جرى [اكثر] كلامهم. الّا فى قولهم עד השמידו אותכם والمسورة عليه ليت דכותיה ומثل: وضرب اخر ممّا دخلت فيه الواو عند اتّصال هذه الكلمة بضمير مفعول به قوله ויראו שטרי בני ישראל אותם ברע לאמר معناه راوا انفسهم بشرّ. [ومثله] וירעו הרעים אתם فارعوا انفسهم. האותי הם מביעיסים נאם י״ הלא אותם הלاّ[43] (انهم) انما يغيظون انفسهم: وقد كنت فى زمان الحداثة[44] احمل هذا المحمل قوله ויקבר אתו בניא اى انّ משה عمّ دفن نفسه بتاييد[45] الله له بأن قال للارض انشقّى بأمر الله فانشقّت له فلمّا صار فى جوفها قال لها انسدّى بأمر الله ففاظت نفسه وانسدّت الارض عليه. وكان هذا التاويل[46] عندى غير ممتنع حتى رأيت مذهب اصحاب الميشنة فى ذلك فانحرفت عن مذهبى الى مذهبهم: وتكون את بمعنى עם مثل את יעקב איש וביתו. את האלהים ההתהלך נח. את אחיו בצאן. (ومثله) איש מאת יעדו ואשה מאת רעותה. את אדני הנידו לי. אשר הכה את המדינית. واذا اتّصلت هذه اللفظة وهى بمعنى עם بالضمائر[47] شدّت فى اكثر كلامهم مثل قوله אתי מלבנון כלה. ויכל לדבר אתו. מדבר אתם. ואתנו תשבו. וישבנו[49] אתכם. وقد يزيدون فيه الواو مثل قوله וי אותי בנבור

עריין. ההולכים אותך. ובדברי אותך. وممّا زادوا فيه الواو عند اتّصال את *التى معناه مع بالضمائر[50] قوله וירא מלך מואב כי חזק ממנו המלחמה ויקח אתו שבע מאות איש اى أخذ مع نفسه: وقد يقال[51] את بمعنى عند مثل قوله ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם اى اودعه عندهم. ومثله ויקח מאתם את שמעון وأخذه[52] من عندهم. لאשר קנתו מאתו. وهذا مشبه لقول العرب[53] جئت (من) معه مكان من عنده: ويكون את (بمعنى) بدل كذا وكذا *ومكان كذا وكذا. ومثله[54] ונתן לכהן את הקדש اى تحت القديش. ومثله ואת הכבשה ישלם ארבעתים: وتكون بمعنى מן مثل הם יצאו את העיר לא הרחיקו اى من العير. ואם יצא יצא הרצח את גבול (עיר) מקלטו (بمعنى) من גبول. رק לעת זקנה חלה את רגליו اى من رגليه. وجائز ان يكون مثله ויבן י״ אלהים את הצלע المعنى (ويبن י״ אלהים) من הצלע واللام فى قوله לאשה هى اللام الداخلة على المفعولين مثل לם יואב ואביישי אחיו הרגו לאבנר. وقد ذكرنا مثل هذا فى كتاب اللمع. ومثله בכל אשר אני מראה אותך את תבנית המישכן ואת תבנית כל כליו (المعنى) مثل ما أُرِيتك[55] من صفة المسكن[56] فامتثله. ومثله [ايضا] ישכל את ידיו والمعنى[57] فهم من يديه انّ מנשה البكر يعنى انه فهم من وضع יוסף يساره على راس מנשה ليوازى به بمين ישראל ومن وضعه يمينه على راس אפרים ليوازى به بسار ישראל انّ מנשה هو البكر. ויחזק העם אשר אחרי עמרי את העם אשר אחרי תבני בן גינת يريد من העם: وتكون بمعنى אל. והראה את הכהן يريد אל الكهن. ومثله ועליתם את ההר اى אל ההר. ויניח דוד את העם. ויניח ישאול את שמואל. ואת בית י״ אני הלך كلّها مكان[58] אל: وتكون بمعنى لام الاضافة لانّ אל قد تكون بمعناها[59] كما قيل[60] ויכתב אליו את שרי סכות. بمعنى ויכתב לו. وقد بيّنت هذا فى كتاب اللمع من هذا الديوان. وقيل[61] ועשה את דמיו כאשר עשה לדם הפר المعنى ועשה לדמיו: وتكون بمعنى الباء الزائدة مثل ויקח אבא את כל הכסף והוהב הנותרים באוצרות בית י״ ואת אוצרות בית המלך المعنى

[35] O. continues מן אלחרוף אתתבון הדה אללהפטה. [36] O. سمّى. [37] R. פאעלוה. [38] O. ام. [39] R. وامّا. [40] O. המלך. [41] O. פאנפצל. [42] R. לא. [43] R. الّا. [44] O. אלהדאת. [45] O. בתאיד. [46] O. אלהויל. [47] R. صاحب. [48] O. بالضمير. [49] O. וישבו. [50] R. אלדי מענאהא מע באלצמיר. [51] R. יכון. [52] R. اخذه. [53] O. العربى. [54] R. مثل. [55] O. אריא. [56] R. المسكن. [57] R المعنى. [58] R. بمعنى. [59] R. فى معناها. [60] R. قال. [61] O. قيل.

ובאוגרות בית המלך. ויجوز ان يكون مثله وعليتم את ההר. ومثله את המדבר הגדול [يريد بمدبر הגדול]. وربما كان مثله כי נבאיות את אביך اى באביך. ويجوز ان يكون את המדבר הגדול مفعولا بالمصدر مثل וילך שפי الذى معناه ومشى كدبة[61] واحدة فاذا كان كذلك فאת علامة المفعول به. רעו איש את[62] يدا بمعنى בידו اى فى مكانه. وممّا يكون فيه את بمعنى الباء قوله מצות יאכל את שבעת הימים اى בשبעת הימים: وتكون زائدة مع الفاعلين [فى] مثل ואת הברזל נפל אל המים. ואת מלכינו שרינו וכהנינו ואבותינו לא עשו הורתך. ובא הארי ואת הדוב. מקברים את העברים[63]. את הנותרים ادخل على העברים את[64] وهم الفاعلون كما ادخل على הנותרים وهم المفعولون. ومثله יעיר הבל את מלכות יון وهى الفاعلة. ولغيرنا فى יעיר הבל את מלכות יון مذهب اخر تكون فيه[65] המלכות مفعولة. وايضا ויך את החנית בקיר: وقد يزيدونها على[66] الابتداء فى مثل قوله ויפלו מבנימין שמנה עשר אלף איש את כל אלה אנשי חיל: وقد يزيدونها ايضا بين المضاف والمضاف اليه فى مثل את רובע ישראל. ליישע את מיכאל. הנמל את יצחק:— את מחרישתו ואת אתו. למחרישות ולאתים. وقد ادغم الساكن فى وכתתו חרבותם לאתים. כתו אתיכם למחרות. ووجدت فى *פירושים لر'[67] האיי ז"ל فى قول الممسّنة בית שמאי אומרים יחפור ברקר ויכסה ובית הלקר منقار يشبه السكّة قال وهو المسمّى את كما قبل[68] למחרישות ולאתים: את כרוב ממשה. ואת תדבר [.ואם נכה את עשה לו.] وقد زادوا فيه الهاء فى اكثر كلامهم فى مخاطبة المذكّر فقالوا אתה הראית לדעת. واما مخاطبة المؤنّث فهى بغير هاء[69] اصلا [مثل את היי לאלפי רבבה]:

الالف والتاء والهاء [وقد تكتب بالف] אתא[70] بقر. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين. ومن هذا الاصل وهذا المعنى האותיות [ישאלוני. האותיות לאחור][71]. ואותיות אשר[72] חבאנה على زنة הויניות وبויניות. وقد علّلت هذا المثال فى كتاب التقريب والتسهيل:

الالف والتاء والنون ותראני האתון[73]. אתונות[74] צחורות[75]:

ومن خماسىّ هذا الحرف:

אנ־טלי והב אנרטלי ככף فسّر فيه سطول واكيال[76]:

והאחשדרפנים لفظة مركّبة ومعناها وزراء[77] للخمر. وقد بيّنت ذلك [فى باب الابنية] من[78] كتاب اللمع:

האחשתרנים النون فيها مزيدة. وقد بيّنت ذلك فى باب الابنية من كتاب اللمع. وفسّر فيه بغال. وما يبعد ان يراد به الركبيّ[79] نفسه كما قيل[80] רכבי הרכיש האחשתרנים:

ואבני אלגביש هو البرد المجلبل:

ארגמן (ارجوان) وفيه لغة اخرى ארגון كما قال בארגון وברמל ותבלה. وفى السريانى ארגונא يلبق هو الارجوان اى الحمرة:

✧ (تمّ حرف الالف بحمد الله تعالى) ✧

---

[61] R. כדוה. [62] O. continues אחיו. [63] O. העם. [64] O. has את before כמו. [65] R. فى. [66] R. مع. [67] R. פירושין לרבינו. [68] R. قال. [69] O. הא. [70] O. אתה; R. g. كلفظه. [71] R. g. الآتيات. [72] R. ואישר. [73] R. g. اتان. [74] R. g. اتن. [75] O. continues ישאלוני הגידו האותיות לאחור. [76] O. ואכיאלה. [77] O. וזרה. [78] O. فى. [79] R. g. فيل انه نوع من الخيل يركبه البريد ويسمّى اكديش. [80] R. قال.

٭ المقالة الثانية من كتاب الاصول فى[1] حرف الباء ٭

الباء المضاعف نغو بحبة عينو حدقة عينه. وربما اسقطوا احد الباءين استخفافا *كما قيل[2] بت عينو. والاحسن عندى فى هذا اللفظة كونها معتلّة العين:

الباء والالف والراء بار את התורה فعل ماض (وتفسيره) بيّن ولخّص[3]. والامر وبار על הלוחות. *والمصدر مثل الامر באר היטב[4]: באר מים חיים بئر. والجمع ובל הבארות אשר חפרו. בארת בארת חמר:

الباء والالف والشين ובאיש[5] היאר. וירם תולעים ויבאיש ויאנטן. ואעלה באיש מחניכם على زنة יבול ואלمون. את העבוט החוצה. ישאוד לא ימצא בבתיכם: واما ועלה באישו فربما كان مثل[6] חדישו ונרנו ורחבו اعني انه قبل الاضافة באיש على زنة (תאר و)*רחב ונרן[7] וחדש[8] وكان الوجه على الاطّراد ان *تنتقل الحمّوت فيه[9] الى الحرف الحلقى فشذّ عن الباب. وجائز عندى ان يكون (الوجه) فيه באישו على زنة לא תיטב בעבותו فجاء شاذّا كما شذّ ايضا ותחת שעורה באשה عن באישה واحدة ויעש באישים: وفى هذا المعنى ثُقيل (اخر) غير متعدّ ايضا وهو ולא הבאיש ורמה לא היתה בו. הבאישו נמקו חבורותי. وقد تعدّى فى قوله אשר הבאשתם את ריחנו. יבאיש יביע שמן רקה: ومعنى اخر הבאיש הבאיש בעמו בישראל. להבאישני ביושב הארץ الّا انّه قريب من المعنى الاول لانّ الجميع تغيير وفساد. الا ترى انّ معنى אשר הבאשתם את ריחנו انما هو غيّر[انما حالنا وافسدتماها: والانفعال فى هذا المعنى] כי נבאשו בדוד اى استفسدوا اليه. ومثله כי נבאשת את אביך: والافتعال כי התבאשו בדוד (اى) כי התבאשו עם דוד. ومن هذا المعنى عندى ויעש יבאיש ויחפיר اى يغيّر الكلام *ويفسده ويبدله ويحرفه عن وجهه[10] فيلزم صاحبه الخزى. الا تراه يقول דבר שקר ישנא צדיק ויעש יבאיש ויחפיר: واعلمْ انّ الضمير الذى فى להבאישני ביושב הארץ يحتمل ان يكون مفعولا به ويحتمل ان يكون فاعلا اذ هذا الفعل قد تعدّى فى قولهم אשר הבאשתם את ריחנו. יבאיש יביע. ولم يتعدّ فى قولهم הבאיש הבאיש בעמו لانّ ترجمة הבאיש הבאיש استفسد استفسادا الى قومه فهو ذاتىّ غير متعدّ. فان اخذنا להבאישני من هذا الفعل كان الضمير وهو الياء فاعلا وكانت ترجمة *اللفظ ظلمتمانى[11] فى استفسادى الى اهل البلد. وكان الوجه على هذا ان يكون להבאישי[12] الّا انّ النون [الذى] فى להבאישני على هذا المذهب زائدة كزيادتها فى תרחיב צעדי תחתני (وفى) בישובני והנה אל שפת הנחל على احد الوجهين اللذين[13] ذكرتهما (فيه). وهذا شاذّ فى التصريف الّا انّه قوىّ[14] فى المعنى. وان اخذنا להבאישני من אשר הבאשתם את ריחנו. יבאיש יביע اللذين هما متعدّيان وهو الافضل فى التصريف كان النون والياء معًا هما الضمير وكان هذا الضمير مفعولا به على معنى انهما الزماه الاستفساد الى[15] القوم. والوجه الاول عندى فيه اقوى فى المعنى لانّ להבאישני اخصّ بمعنى הבאיש הבאיש منه بمعنى אשר הבאשתם وان كان المعنيان متقاربين: ותחת שעורה באשה. ויעש באישים فسّر فيهما שוק[16] بدليلة תחת חטה יצא חוח (ותחת שעורה באשה תמו דברי). وقيل زوان:

الباء والجيم בפת בנ המלך. ואובלי פת בנו فسّر فيهما ادم[17]. وانا اقول[18] انّ בנ مثل מאכל فكانّه قال

---

[1] R. متضمّنة. [2] R. بكول. [3] O. ولخّص. [4] R. באר היטב مثل الامر. [5] R. g. נתן. [6] O. مثال. [7] O. נרן. [8] Transposed in R. [9] R. تنتقل الحمّوت فيه; after الوجه l. 12. [10] Transposed in R. [11] O. اللفظة. [12] O. להבאישני. [13] R. الذى. [14] O. قوية. [15] R. على. [16] R. الشوك. [17] O. ادام. [18] O. אול.

בפת בג מאכל המלך כמו قيل وביין מיטתי. ומעם יעוּבד[17] هذا (المعنى) على وضوحه عند من انصف كتابهم ونتתיך לבג לנוים ונתתיך לבג كانّه قال ונתתיך למאכל كما قال והיה לאכל. فانّ الכתב[18] غير القرى لم يخل من [ان] (يكون) له عندهم معنى الّا انّ الرواة له لم يكونوا[19] بكثرة رواة القرى فلذلك خصّ بالكتاب فقط دون القراءة:

الباء والجيم والدال אבן בגדה אשה מרעה. בן בגדתם בי. כי בגד בגדו בי. כל בוגדי בגד. בגד هنا مكان المصدر. وقيل عند اضافته الى الضمير בבגדו בה على زنة ובפתחו עמדו כל העם الذى هو ايضا مصدر او فى موضع المصدر لانّهم (قد) قالوا פתח דבריך יאיר وهو مصدر او فى موضع المصدر. מדוע נבגד איש באחיו[20]. (وباسم נעורים אל יבגד.) وبوגדו בעלי שכם. אנשי בגדות (ذوى) غدرات وخلافات. בגודה אחותה الغدّارة. ويجب ان يكون المذكّر בגוד على زنة קרוב وגדול وקטון ורחוק الّا انّ בגודה من جملة الالفاظ التى لم تتغيّر عند اضافتها اى عند دخول التأنيث عليها مثل שמחי רעתי. הפצי צדקי اللذين خالفا נאנחו כל שמחי לב. יראי אלהים. ومثل לכל אבדת אחיך. טמאת השם. טמאת הנדה التى خالفت ואת בחמת הלוים. או בנבלת בהמה טמאה. وقد (ذكرنا) ظرفا من هذا فى كتاب اللمع. وكان الوجه فى בגודה ان يكون בישוא [تحت الباء] مثل גדולה. ורחוקה[21] فجاء مبنيّا على المذكّر בגודה יהודה الغادرة[22]: ובגד[23] للبيت. בגדים אחרים. מר ואהלות קציעות כל בגדותיך[24] (ثوب واثواب):

الباء والدال ומכנסי בד. לבוש הבדים[25] (لابس) ثياب كتّان. والدليل على ذلك قوله فى יחזקאל ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם كما قيل فى التوراة[26] מכנסי בד: חרב אל הבדים هم المتخرّصون فى علم الغيب الكاذبون على الله وתרגום אוב וידעני. (אל האבות.) בדין. ومثله מפר אתות בדים. ومن هذا בדיך מתים יחדישו وتفسيره كذباتك وكثرة كلامك تصمّ الاناس: ותהי לגפן והעיר בדים יאפסון. ومثله ותצא איש ממטה בדיה פריה. בדי[27] עצי שטים فروع واغصان. وقد استعير هذا الاسم للعصب والعضل تشبيها لها[28] بالاغصان [ولا سيّما العصب لانّ العصب فى انبعاثه من الدماغ كالاغصان] المنبعثة من اصل الشجرة والعضل متركّب[28] من العصب ومن اجزاء من اللحم والرباط. فمن ذلك شبّهت هذه الاعضاء بالاغصان والفروع النابتة من اصول الشجر[29] فى قولهم יאבל בדי עורו. יאבל בדיו בבור מות. وعورו هنا مكان[30] גופו او גשמו من גשמה יצטבע: وقد يستعار هذا الاسم للقوّة والشدّة ايضا لانّها تكون بقوّة العصب وذلك فى قوله לא אחריש בדיו ודבר נבורתו وترجمته لا اخفى ولا استر[31] قواه وامر جبروته وشدّة مقاومته. انه لما قال عنه לא אבזר כי יעורנו اى لا يوجد[32] شجاع قام يشيره ويهيجه لهيبته[33] قال معظّما له انّى لا اخفى ولا استر قوّته وامر جبروته[34] وشدّه مقاومته بل اصفها[35] ثم وصف ذلك بابلغ[36] الصفات: واما قوله ומי הוא לפני יתיצב מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים لى هو وادخاله له فى (جملة) وصف هذا الحيوان فانما كان ذلك على سبيل التعظيم للقدرة والتعجيز للانسان. والمعنى انه اذا كان من جملة الحيوان المخلوق معك مَن هذه صفته فمَن ذا الذى يترشّح[37] لمقاومتى من الاناس[38] مثله: اشتققت لا אחריש בדיו من חרש لامر الذى معناه (سترو)سرّوخفيّة (واخفاء. واشتققت) ערכו من ערכה لفني התיצבה. واما חין[39] فلفظة مفردة[40] معناها الشدّة او ما[41] اشبه ذلك مما يليق بالمعنى. وقد استعملت الشعراء חין فى معنى الكلام فهو فى الفصوص على هذا التأويل مثل ודבר נבורות (וחין ערכו) اى وامر مقاومته[42] كانّه قال ודבר ערכו: وقد وصف [الشرى بانّ له فروعا واغصانا على سبيل الاستعارة قيل בדי שאול תרדנה אם יחד על כפר נחת. وشبه هذا قول بعض العرب عند ما ايقن بالموت وشارفه الى عرق] الشرى وشجت عروقى. واما تأنيث תרדנה فهو للاشياء المتقدّمة الذكر اعنى قوله בחשך רפדתי יצועי. قال وهو يتمنّى لنفسه بالموت[43] واية איפוא תקותי ותקותי מי ישורנה בדי שאול תרדנה אם יחד על עפר נחת: وقد كان قال[44] اولا אם אקוה שאול ביתי בחשך רפדתי יצועי לשחת קראתי אבי אתה אמי ואחתי לרמה. ترجمة للجميع على نسقه (هكذا). حتى اتمنّى ان يكون الشرى بيتى وان اثبت فى الظلام مضاجعى يعنى ظلام القبر وناديت القبر انت ابى حبّا له وكذلك قلت

---

[17] O. ויד. [18] So both MSS. [19] R. יכנוא. [20] O. באיש. [21] O. רחוקה. [22] O. הגדّרה; R. g. غدر وخلاف. [23] R. g. ثوب. [24] R. g. ثيابك. [25] O. בגדים. [26] R. התורה. [27] R. g. وقد فسّر فى בדי... دهوق لحمل. [28] So both MSS. [29] R. השכור. [30] R. מקום. [31] Transposed in R. [32] O. יגד. [33] O. להיבה. [34] R. וגבורתו. [35] Corrected in R. اضعفها. [36] R. בבלוע. [37] O. יתרשّד. [38] O. הלנס. [39] O. וחין ערכו. [40] R. מפכרה. [41] R. מה. [42] O. מקאמתי. [43] O. המות. [44] R. قيل.

للدود انت امّى واختى شوقا اليه وانسا به واستراحة اليه وادن[43] الآن مُنْيتى ليتنى اصِل اليها والاحظها بان تتّصل مضاجعى[46] الى عروق الثرى فانّ الراحة جميعا على التراب يعنى فى القبر. ومعنى אם אקוה قريب من معنى אם לא כן בדיו اى انّ هذه المحال[48] لا تتّصل لولده بل دولته تنصرم [وتنقطع] وتنقرض. ومثله ايضا שמענו נאון מואב נאה[49] מאד גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו אני ידעתי נאם ״ עברתו ולא כן בדיו לא כן עשו. يقول قد علمت قال الله بغضبه وتغطرسه وما هكذا بنوه وما هكذا يصنعون يعنى انّ دولته (تنصرم و)تنقرض حتى لا تتّصل لبنيه: ويحسن ان يكون יאכל בדיו בבור מות من هذا واعادته לא כן עשו بعد قوله ולא כן בדיו انما هو على سبيل التأكيد وان كان בדיו منفصلا[50] باللحن عن ולא כן فهو متّصل به فى المعنى:

الباء والدال المضاعف בדד יושב. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين اكثر هذا المعنى. وبדד اسم لا صفة. الا تراه يقول فى المؤنّث ايضا איכה ישבה בדד. وفى الجمع בדד ישבו بلفظ واحد فى جميع ذلك كما تقول انفردا اى[51] على حدة[52] على زنة ענן ושלל *وهو وان كان[53] اسما فهو فى موضع المصدر: ومنه عندى בד בבד יהיה والمعنى [فيه] ان يكون *كل فراد[54] من جملة تلك الافاويه[55] على زنة فراد اخر منها لا يزيد عليه ولا ينقص منه اى ان تكون كلّها اجزاء *متساوية وهو[56] مثل قوله ונישהם לבד على الانفراد[57]: לבד על בל התנדב *حاشى من[58] معظم التبرّع. ואין עוד מלבדו وليس سواه كما قيل מלבד נשי בני יעקב. מלבד עבדיהם. לבד משרי הנצבים[59]:

الباء والدال والالف אשר בדא[60] מלבו هو[61] من ذوات الالف مثل קרא ונשא. فوهم[62] (فيه) ابو زكريا وجعله من ذوات الهاء وكتب כי מלבך אתה בודאם[63] بالف على الاصل وكان الوجه ان تكون الالف ظاهرة كالف קוראם *والف נושאם[64] فالاذوها كما الانوا الف חטאים לי״ والف קוראים אל ״. وقال فيه ابو (زكريا) انّ منهم من كان يقول בודאם ومنهم من يقول בודם فجعل احد القولين مكتوبا والثانى[65] مقروءا وانما انتج له هذا اعتقاده אשר בדא מלבו مكتوبا بالهاء وهو مكتوب بالالف *ولو كان[66] [בודאם] من ذوات الهاء لكان[67] בודם[68] بزيرى تحت الدال على مثال שם בנימן צעיר רודם الذى هو من לא תרדה בו وان لم يكن هذا القول قاطعا لاعتوار الحركات بعضها ببعض[69]:

الباء والدال واللام לא נבדלו העם ישראל. וכל הנבדל מטמאת منفعل. والامر הבדלו מתוך העדה. (والثقيل הבדיל ״ את שבט הלוי.) הבדל יבדילני. ויסע אותו בבנפיו ולא יבדיל. היו מבדילים للجميع حجز وعزل: والعرب المبدلات تجوز فى هذه اللفظة وجهان. احدهما ان تكون صفة على زنة ויהי המלצר[70]. ילד מסכן. والثانى ان تكون ما لم يسمّ فاعله ويكون الخرق فيها مكان الاسرق على ما ذكرت من مثل ذلك فى كتاب المستلحق وفى كتاب التسوية *وفى غيرهما[71]. وتفسير اللفظة المعزولة المحجوزة: או בדל אזן فرد اذن اى احدى الاذنين. وقال فيه الاترنوس או סחום דאודן يعنى الغضروف: ובדיל ובדל هو القلعىّ اعنى القزديز:

الباء والدال والقاف לבדוק[72] ولחזק הבית. מחזיקי בדקך (معناه التتميم و)الرمّ والبحث والتفتيش. وفى كلام الاوائل[73] בדקו אחריו ומצאו בו שמין פסול:

الباء والهاء المضاعف היתה תהו ובהו معناه الخراب والخلاء. وقد فسّر فيه مستحيرة. وهذه الواو امّا ان تكون بدلا من هاء وامّا ان تكون زائدة ويكون اللام ناقصا ويكون الاصل בוהיו على زنة עזריקם בבנרו:

الباء والهاء والطاء בהט ויבט [הבלטנ] بفتح الباء واللام وسكون النون وهو شىء كالرخام. ولا يجوز ان يقال بلاط [كما قال فيه غيرنا لانّ البلاط] هو ما بلطت[74] به الارض من حجر وهو ايضا الارض الملسا. وامّا البلنط فحجر ما معروف. وعسى ان يكون النسّاخ هم (الذين) صحّفوا *البلاط بدلا من البلنط[75]:

---

[45] O. ואן. [46] O. מפגעי; R. مضاجعتى. [47] O. נאה. [48] R. الحالة. [49] R. נא. [50] O. מנפעלא. [51] O. او. [52] R. הדה. [53] Twice in R. [54] R. באלפראד. [55] R. אלאסאויה. [56] O. مستوية فهو. [57] R. انفراد. [58] R. מאשי. [59] R. g. معانيه متقاربة. [60] R. g. ابدع وانشى. [61] O. وهو. [62] O. פיהם. [63] R. בודאה. [64] O. ונושאם. [65] R. وغيرهما. [66] Twice in R. [67] O. לאן. [68] O. בודאם. [69] O. بعض. [70] O. המישבר. [71] R. والاخر. [72] O. לבדק הבית ולחזק; R. g. يقال ترميم وهى تقوية. [73] O. الاولين. [74] R. بلط. [75] R. البلنط فاثبتوه البلاط.

הבאי והה ולמד כי נבהל מאד פעל מתי לאדם פתח והמכורת עליו [ית דכותיה] פתח. [כי נבהלו מפניו.] תנע עדיך ותבהל. וידי עם הארץ תבהלנה. כי כלה אך נבהלה. עליכם בהלה. עיר ובהלות. והקשיל ושדי הבהילני. וקשיל אחר ליראם ולבהלם. ויבהלך פחד פתאם. ובחרונו יבהלמו. ומבהלים אתם לבנות מעני למכיע הבהמת והדהש והאבהות[75] והאדמה: ואמר ויבהילו להביא את המן. מבוהלים ודחופים. אל תבהל על פיך. אל תבהל ברוחך פמעני[76] למכיע[77] האכזרי[78] והכזב והבטש: ויבהל את תמרוקיה. נהלה מבהלת בראשונה על זנה מבורכת ״ ארצו. ואלהים אמר לבהלני מעני[79] ذלك התעסיכם *והתשניע[80] והתרפיע[81]:

הבאי והה והמם בהמה ורמש יקאל עם[82] החיות המהשי על ארבע. וקד יקע[83] תחתה הטאר[84] פי בעט המואפע ויבערף ذלك בהאעתבאר. וذלك פי מתל קולה ובי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה והו למכם للטאר[84]. אמא קולנא אן הטאר[84] יקע[85] תחת הבהמה פאנמא הו מן טריק הפקה לא מן טריק הלגה: ואעלם אן לפט בהמה יקע עלי נוע ואחד ועלי אנואע כתירה ויקע [איצא] עלי אלשכץ אלואחד מנהא כמא קיל פי אלואחד בי אם הבהמה אשר אני רוכב בה. ואין מקום לבהמה לעבור תחתי. וקיל פי *גמיע אלאנואע[86] ומנקנה הבהמה והו ישיר אלי קולה ויתן להם יוסף להם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים פאוקע עליהא אלבהמה. וקיל ולא נכריה מהבהמה עלי אנואעהא. ופי כלאם אלאואיל פי קול אללה (עזّ וجلّ) ואם המיר ימיר בהמה בבהמה ר׳ שמעון אומר בהמה בבהמה ולא בהמה בבהמות אמרו לו בהמה אחת קרואה בהמה ובהמות רבות[87] קרואות בהמה:

הבאי והה והנון ועל בהן ידו ובהמה. וגמעה בהונות ידיהם וذלك עלי גיר קיאס[88]:

הבאי והה והקאף בהק הוא הו הבהק:

הבאי והה והראי בהיר[89] הוא. ואם בהרת לבנה היא. ולגמע בהרות[90] לבנות גאית בניה לגמע מכאלפה

לבניה אלואחדה כמא גאית בניה בדודים ובצלחות מכאלפה לבניה או בצלחת ואלמתאל ואחד. וذלך אנ *אלאצל פי[91] בהרת לבנה אלתשדיד מתל צלחת לגמע[92] עלי מתאל בהלת ובהלות[93]. וריבמא כאן אלאצל פי הא[94] בהלה אלתשדיד:

הבאי והואו והאלף בא אחיך במרמה. כי בא יבא. והבאתי עליכם. קד ذכר פי כתאב חרוף אללין. וذכרנא *מנה נחן[95] פי אלמתלחק מא לם יכן בד מן ذכרה (הנאך): ומן הذא אלמעני קיל לגלה[96] תבואה לגגיהא פי אוקאתהא[97]. והذה אלתסמיה תעם כל גלה מן חב וثמאר כקולה כתבואת נרן ובתבואת יקב: ופי אלאצל מעני אחרה לם יפצלה אבו זכריא מן הذא אלמעני והו אלדכול ויבא הביתה לעשות מלאכתו. כי הובאו בית יוסף: ופיה איצא מעני אחר מבאין להذין אלמעניין[98] בא שמשה בעור יומם. ובא השמש וטהר. ותבא להם השמש. ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו מעני לגמע אלגיבובה: ופיה [איצא] מעני אחר והו ויבא אל הגר. בא נא אל שפחתי כנאיה עלן לגמאע: ומעני אחר אם שכיר הוא בא בשברו מעניה[99] מפי בכראיה אי[1] ذהב והלך. וקאתנא ذכר הذא כלה פי אלמתלחק:

הבאי והואו והזאי לא יבוז[2] לגנב. קד ذכר (הذא) פי כתאב חרוף אללין:

הבאי והואו והכאף נבוכים[3] הם בארץ. קד ذכרנא מנה פי אלמתלחק מא תדעו אלחאגה אלי מערפתה:

הבאי והואו והלאם לבול עין. בול הו אסם ואקע עלי גמיע אלאשגאר וכאן עין פי קולה לבול [עין] בינאנא למעני בול והו מצאף אליה ואן כאן מענאהמא ואחדא כמא כאן קולה מישיני אדמת עפר מצאפא והו הו[4]. כי בול הרים יישאו לו תפסירה אן אשגאר לגבאל תשביה[5] סרורא בה ותעטימא לה: בירח בול הו אלשהר אלתאמן אלמסמי מרחישון. ולעלה[6] מן ذואת אלמתלין משתק מן מעני מבול. בלולה[7] בישמן [ובذלך] לכתרה אלאמטאר פי ذלך אלשהר[8]:

הבאי והואו והסאמך תבום נפת. בוסמו מקדשיך. קד ذכר פי כתאב חרוף אללין ופי כתאב אלמתלחק מא

[75] O. ואלאבהאת. [76] O. מעני. [77] R. ذלך. [78] O. אלאעאנל. [79] R. ומעני. [80] So both MSS. [81] Transposed in R. [82] R. על. [83] O. וקע. [84] R. הטאר לטעיר. [85] O. יקאל. [86] R. לגמיע ופי אלאנואע. [87] R. הרבה. [88] R. הקיאס. [89] R. לגמ. [90] R. יקע (MS. פסר פיהמא (פיהם. [91] O. אצל. [92] R. לגמעא. [93] O. בלהה ובלהות. [94] O. היא. [95] Transposed in R. [96] O. ללגרוה. [97] R. אוקאת מא. [98] R. אלמעאין. [99] R. ומעניה. [1] O. או. [2] R. g. קיל פיה אזדראי. [3] R. g. מתחאירין. [4] R. מן. [5] Both MSS. תשיר. [6] O. ואלעלה. [7] R. g. מן מעני הבלל. [8] R. הפסל.

נחתאج الى معرفته منه: واعلمْ انّ בוסים בטים חוצות من هذا الاصل وهو صفة او اسم الفاعلين على زنة בחתיתם מגבורתם בוישים. טובים היו חללי חרב. والاصل فيها ان تكون على مثال קרובים ורחוקים فلحقها اللين والاعتلال كما عرض לנוחי מבבן. אתה נוזי وغيرهما[7]:

الباء والواو والصاد ארנמן ורקמה ובוץ. ותבריך בוץ. תרגום ומכנסי בד. ומכנסי דבוץ وهو الكتّان. والدليل[8] على ذلك قول الاترجمة فى פארי פשתים יהיו על ראשים ומכנסי פשתים יהיו על מותיהם. קובעין דבוץ יהון על רישיהון ומכנסין דבוץ יהון על חרציהון. وقال ايضا فى צמרי ופשתי. בסות מילא ובוץ:

الباء والواو والقاف בוקה ומבוקה لم يذكره ابو زكريا. ويمكن ان يكون منه ויבוקקו את ארצה. הבוק תבוק הארץ: واما כי בקקום בוקקים فمن ذوات المثلين وقد ذكره ابو زكريا والجميع من معنى البائقة. يقال باقتهم البوائق اى نزلت عليهم والبوائق هى الغوائل والشرّ[9]:

الباء والواو والراء והבור רק. وبورات חצובים جبّ واجباب[10]. ومثله אשר בבית הבור وهو جبّ يسجن فيه: وقد يكون لهذه اللفظة موضع اخر وهى البئر النابعة بمنزلة באר كقول الله عزّ وجلّ אך מעין ובור מקוה מים. امّا العين فهى العين النابعة التى يسيل ماءها والبور فهى *بئر نابعة ولا[11] يسيل ماءها لكنّها تخلف بدل ما يستقى منها. واما מקוה מים فهو ملأم[12] الماء اى مجتمعه الذى يجتمع فيه من مطر او سيل او فيض وهو اعنى מקוה מים منسوق بغير حرف نسق. هذا قول رؤساء اهل التفسير:

الباء والواو والشين בך בטחו ולא בישו. ולא יתבישו[13]. מביש ומחפיר. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى والحقيقة במבוישו اى بعورته والمراد به الانثيين: ومن هذا المعنى قيل عن الوثن בישנה אפרים יקח وزيدت النون على الاصل تغييرا[14] للاسم وتهجينا للمسمّى به. والاصل فيه בושה[15] كما قيل והבישו אבלה: وذكر فيه ויחילו עד בוש. כי בישו מיטה[16]:

الباء والزاى المضاعف בזז لهم בני ישראל. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين وفى المستلحق منه ما يجزى. איש בזאו נהרים اصله בזזו والالف فيه بدل من زاى[17]:

الباء والزاى والهاء כי דבר יי בזה. להבזות בעליהן. قد ذكر منه فى كتاب حروف اللين *وفى المستلحق[18] ما يكفى[19]:

الباء والزاى والقاف במראה הבזק لغة فى الברק:

الباء والزاى والراء ורבוש להם יבזור. والثقيل בזר עמים[20]:

الباء والحاء واللام וגם נפשם בחלה בי [اى בעלה בי] בעלת בי اى برمت وضجرت [ونفرت]:

الباء والحاء والنون גם בחנו אלהים. ובחנתים בבחון את הזהב. בחן כליות ולב. ובחנוני נא בואת. والانفعال בואת תבחנו. ויבחנו דבריכם معنى ذلك المحنة والتجربة والاختبار. ومن هذا المعنى כי בחן ומה אם גם שבט מאסת وهو فعل لم يسمّ فاعله وان كان מלעל: בחון נתתיך בעמי. הקימו בחוניו. עפל ובחן. אבן בחן פנת معناها[21] كلّها واحد وهو القصر والمجدل والبناء المرتفع ويقال له העקר بفتح العين وسكون القاف. وترجمة בחון נתתיך בעמי כעקר[23] حصين جعلتك فى قومى. وهذا مثل قوله له הנה נתתיך לחיום לעיר מבצר اى انّك تختبرهم[24] وتمتحن افعالهم وتتنبّئ عليهم بالبلاء النازل بهم ولا يقدرون عليك:

الباء والحاء والراء כי יעקב בחר לו יה اختار. יבחר אלהים. בחר לנו אנשים. בחרו לכם. כי בחר אתה. ששׁ מאות רכב בחור. בחורי ישראל. والمصدر ובחור אתו. במבחר קבריו فى خبرة مقابرنا. ובל (עיר) מבחור כלّه اختيار: בחרתיך בכור עני اختبرتك مثل בחנתיך كما قيل[23] ובחנתים כבחון את הזהב الذى תרגومه[26] ואבחריניון כמא דבחרין ית דהבא. وترجمة ויבחנו דבריכם. ויתבחרון פהגמיטון: בחור ובתולה. בחורים מרחובות فتيان الّا انّ בחור هنا مقابل לנישוי. فهكذا جرى استعمال الاوائل رضى الله عنهم (له) فى مثل قولهم באן בבחור באן בנישוי. وقالوا فى سؤال لهم فى قول الهلخة فى الاتوات. הבותים

---

[7] R. g. جميعه درس ودوس. [8] O. ואלחלול. [9] R. g. בקבוק דבש כוז עסל. [10] R. واجبية. [11] الבור R. [12] So both MSS. [13] R. g. خجل وحياء. [14] O. תניורא. [15] So both MSS. [16] R. g. [17] R. g. للجميع غنيمة. [18] O. والمستلحق. [19] R. g. ازدراء. [20] R. g. للجميع بدر وتبذير. [21] O. معناهما. [23] Both MSS. בעקד. [24] R. تخبرهم. [25] R. قال. [26] O. תרגומה. [22] Both MSS. אלעקד. הנבטים. الابطاء. النابعة التى لا

מטמאין משכב תחתון בעלין מפני שהן בועלי נדות. פקדנו אטו כולהו בועלי נידות נינהו הא איכא בחורים אמר ר׳ יצחק מגדלאה בנישוי שנו. משרת משה מבחוריו מן פמליה אי מן שבועה שם על זנה מנעוריו. וקד אסתעמל[26] בלפט התאניט *פי קולה[27] בימי בחורותיך:

הבאי והטאי והאלף לבטא בישפתים. יבטא האדם. מבטא ישפתיה. ולמפיף יש בוטה במדקדות חרב [קד] כתב בהאי מקאן האלף לאן הללפט בהמא ואחד. ורבמא כאנת *האי פיה[28] בדלא מן האלף פיגרי[29] תצריפה על מגרי ד׳ ד׳ דואת האי[30]:

הבאי והטאי והחאי בטח בה לב בעלה. הבטחים על חילם. בטחו ביי עדי עד. כי בך בטוח. מה הבטחון הזה אשר בטחת. מבטח כל קצוי ארץ. בטוח על תהו. והתקיל ואתה הבטחת את העם הזה. מעני הדה הלגה רחאי וסקה[31] וסכלון. מבטח כל קצוי ארץ סקה. ומתלה מבטח בנך. ולגמע כי מאם יי במבטחיך אי הדבן תשק[32] בהם[33]: וצדיקים בכפיר יבטח יטמנו[34]. ישקט ובטח. הבטחים בהר שמרון, ויבאו על העיר בטח. בהישקט ובבטחה, ובטוחות למרגיז אל סקה על זנה ותהינה[35] נישיהם שבולות והמוסוף כאנה[36] מחדוף קאל ומשבנות בטוחות. ויצלח אן יכון מן מעני מבטחי על ידי אמי ולגמע פי מעני הטמאינה והסכון והנדוא: ומן הדא המעני אשתקו ובארץ שלום אתה בוטח[36] ירוד סאכן אי תארך לגמשי[37] נאכל עניה כאנה קאל אתה ישקט פאתר תארך לגמשי על [מעני] אל תחרש ואל תישקט. כי לא ישקט האיש הדי מעניה לא יפתרולו יסכן ולא יסתקר[38]: [ואת האבטחים הבטיחי][39]:

הבאי והטאי והלאם ובטל הטוחנות הדה הלגה מסתעמלה פי הלמשנה פי מתל קולה איני ישומע לכם לבטל ממני מלבות שמים. ופי הסרבאני ידצא פי מתל קולה באדין בטילת עבידת[40]:

הבאי והטאי והנון בבטן[41] עקב את אחיו מערוף: בטנים ושקדים יקאל אנה הבטם:

בלגה אלתאניה. [26] R. continues
יקולה. [27] R.
[28] Transposed in R.
פי גיר. [29] R.
לפט ונטק. [30] R. g.
[31] Both MSS. ותקא.
תתקי. [32] R.
יבה. [33] O.
יטמאן. [34] R.
[35] R. והתיינה; O. והתיין.
[36] R. continues אן.
המשי. [37] O.
יפתקר. [38] O.
[39] The words in brackets are supplied from the Heb. transl.
לגמיע בטאלה. [40] R. g.
בטן. [41] R. g.
[42] Transposed in R.
כמא קאל. [43] R.
בניע. [44] R.
[45] The MS. has this word twice.
פעקבת. [46] O.
נאהלא. [47] R.
[48] O. פי finishes the line, and the next begins with קלע.
באבתסאב. [49] R.
בקול. [50] R.
הלפטיין. [51] R.
[52] O. continues ונטוב על אללה.
פתוב; O. פתאב. [53] R.
אלבב. [54] R.
הלגקל. [55] R.
אין. [56] R.

הבאי והבאי והבאי נבוב לוחות מחוף הלוח. ומן הדא המעני סמי הלנסאן קבל *חכמתה וחנכתה[42] [ותבירתה] ותמאם רגליה וסקלה [נבוב] כקולה[43] ואיש נבוב ילבב. תרגמה והרגל המגאף יקלב. המגאף עגד הלערב בצם הלמים ואסכאן הלגים ופתח הלהמזה והו הדי כאנה לא קלב לה פי גאפה לצעף סקלה והלגאף מתל הלגוף: פמעני[44] קול צופר [הנעמתי] ואיש נבוב ילבב הו על מא אצף. יקול לאיוב אן הללה לם יבתלך בהדא הלבלאי לגיר אסתחקאק מנך לה פאנה וא לם יבד דלך מנך אלי הלורי פאללה יעלם (דלך מן באטנך. דלך) קולה כי הוא ידע מתי און וירא און ולא יתבונן. ثم 10 אתבע דלך בקולה ואיש נבוב ילבב אם אתה הבינות לבך אם און בידך הרחיקהו כי או תשא פניך מכום (אלי אכר[45] הלמקאלה). יקול אנך וא כנת מדנבא פוקבת[46] בדנבך פאן הלתובה מתמכנה לך מקבולה מנך פאן הלאנסאן הלגאף יקלב אד א[ל]נסאן פי אול נשאתה כאלעיר גהלא[47] וכאלבהרה 15 קלה מערפה אלא אנה יקלב ויעקל באכתסאב וכדלך אנת אן כנת מצרא על דנב פאקלע עניה פיקלע[48] עניך הדא הלבלאי: פקול צופר ואיש נבוב ילבב אנמא הו על סבילי הלתמתיל לאכתסאב[49] הלתובה. יקול[50] כמא אן הלגאפל גיר הלפטן[51] יקלב ויעקל כדלך הלמדנב קד יתוב[52] אלי הללה 20 פתתם תובתה פתב[53] מן הדי אנת עליה מא יעלמה הללה מנך: וקולה ילבב משתק מן לב לאן הלעברניין יוקעון לב[54] על הלקלב ועלי הלחכמה והלעקל לאן הלקלב עגדהם מסכן הלעקל. והלתמיז כמא הו משהור מן מדהבהם אד 25 יקולון בלב נבון תנוח חכמה. ואיצא חבם לב יקח מצות. וקד קאל (במתל) הדא איצא אואיל הלפלאספה. אמא תסמיתהם להלעקל[55] לב פמתל קולה וישומע תובחת קונה לב על מעני אדם עדים כסה דעת. ואיצא קולה חסר לב אי נאקס הלעקל: ואשתקאק נבוב עגדי מן קול הלמישנה ביב יהוא קמור תחת הבית. ואיצא ביב יהוא (קמור) ארבע אמות ברשות הרבים 30 שופכין לתובו מים בישבת וחכמים אומרים אפילו גג או חצר מאה אמה לא ישפך על פי הביב אבל שופך הוא לגנו והן[56] יורדין לביב. והביב הו המכאן המגוף כאלבלועה ומא

اشبهها. ومما يؤيّد[67] هذا ايضا قول التّرنوم فى נבוב [לוחות]. חלול לוחין اى مجوّف الالواح. وفى كلام الاوائل אין עושין חלל בתוך[68] רשות הרבים اى مكان مجوّف كالسرداب وما اشبهه. وهذا مشابه ومجانس لقولهم בית שהוא קמור فالنون اصليّة[69] على هذا التّخميص زائدة فى נבוב للانفعال مثلها فى נבון ונבון وان كان בישרק كما كان נבובים הם בישרק الذى هو ايضا محلّ العين: وادخل ابو زكريّاء נבוב فى ذوات المثلين وجعل النون فيهما اصلية[70] وما الامر[71] فيه عندى الّا كما وصفت لك والله اعلم. وفاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق:

الباء والياء والنون بين תבין את אשר לפניך. יסובבנהו יבוננהו. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين. الّا انّه لم يذكر منه هناك الفعل الخفيف الذى هو בנתה לחיי ولا استلحقناه نحن عليه فى المستلحق.

ولا ذكر فيه ايضا (هو شيًا) ولا استلحقنا نحن[72] الفعل الثقيل المتعدّى الذى هو على بنية הפעיל اعنى ומה שניתי הבינו[73] لك: وفى الاصل معنى اخر لم يذكره ابو زكريّاء ولا استلحقناه نحن وهو וקדמוניות אל תתבוננו اى لا تلتفتوها. ואתבונן אליו فلمّا التفته صباحا فلمّا استبنته[74]. ومثلهما ואשר לא שמעו התבוננו لاحظوا وعاينوا وشاهدوا. ותתבונן בי. ומه אתבונן על בתולה. ومن هذا المعنى אבינה בבנים. وايضا ואבינה בעם: ومن هذا الاصل ايضا بיני وبין בני ישראל. בא אל בינות לגלגל. על שבועת יי אשר בינותם. כי עד הוא בינינו וביניכם. ביניכם ובינינו. בינו ובין יעקב. הגל הזה עד ביני ובינך: ومن هذا المعنى[75] איש הבינים اى المبارز بين الصّفّين المتوسّط بين الجمعين. والى هذا المعنى ذهب (فيه) صاحب המסורת بقوله תרין וחסרין:

الباء والياء والصاد אפרחים או ביצים. ביצי צפעוני[77]:

الباء والياء والراء כהקיר בירו[78] لغة [فى] בור: שושן הבירה. بى لا لאדם הבירה. وقالوا فى الجمع בירניות وערי מסכנות. وزنه פעלניות وكانّه جمع ברנות. وهو مشبه لقول التّرنوم בא בארמנותינו. على בבירניתנא. وامّا جمع בירה فيجب ان يكون בירות. وتفسير בירה قصر كما انّ تفسير ארמון قصر ايضا. [وقال فى בא בארמנותינו. על בבירניתנא]:

الباء والياء والتاء אין לשפחתך כל בבית معروف. ושמחת אתה וביתך انت وآلك[69]: وقد يشار به الى الزوجة فقط كما قال איש וביתו באו. وايضا וישב דוד עם אביש בנת הוא ואנשיו איש וביתו ثم قال דוד וישתי נשיו. فكما (قال) عن נשיו דוד بيتو كذلك הם נשי אנשיו בתיהם. وهذا ايضا مستعمل عند العرب فانّهم يقولون لزوجة الرجل بيته. وهو ايضا مستعمل فى كلام الاوائل كما قال الخدم מימי לא קראתי לאשתי אשתי ולא לשוארי שוארי אלא לשוארי שדי ולאשתי ביתי: מבית ומחוץ من داخل ومن خارج. ومثله וכל אחוריהם ביתה: שב מנגת הביתן[70] من الخارج الداخل[71]: *כבית סאתים זרע כמבזר[72] هذا المقدار: בתים لجدوم مواضع: ובתי הנפש והלחשים هو صنف من الحلى تعلّقه النساء على صدورهن ويسمّى بالبدنات تشبيها بالدروع القصار التى تسمّى بدنات:

الباء والكاف والالف בראשי הבבאים فسّر فيه التوت. وقال [فيه] التّرنوم בריישי אילנא:

الباء والكاف والهاء בכה[73] תבכה. רחל מבכה על בניה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وذكر (فيه) מבכי נהרות חבוש. הבאת עד נבכי ים. עוברי בעמק הבכא:

الباء والكاف والنون ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו هو תרגום ואו. ومثله ובכן[74] אבוא אל המלך. وسنذكره ايضا فى باب حرف الكاف:

الباء والكاف والراء לחדשיו יבכר بحمل. בכורים اى البواكير (والباكور) من كل شئ המבכّר[75] فى الادراك. בכורי מעשיך. בכבורה בטרם קיץ. כתאני הבכורות ما بآكر منه. ومعلوم[76] انه افضل واشهى للنفس. ومن[77] كلام الاوائل فى ما باكر من الغيث ר' מאיר אומר בכירה בשלשה בינונית בשבעה אפילה בשבעה עשר. وقيل فى اول البطن אך בכור אשר יבכר לי اى ما ولد اول البطن: את בכורתי לקח واجب تقدمة وحقّ بكوريّة[78]. وامّا הבכור בבכורתו. לו משפט הבכורה فاسم الفعل. צרה כמבכירה كالّتى تلد اول مرّة. לא יוכל לבכר את בן האהובה ليحلّ محلّ الابكر. وتاءمر

---

[67] O. יזיד. [68] O. תחת. [69] R. فى هذه اللغة. [70] O. اصلا. [71] R. אלמר. [72] R. continues فى. [73] R. g. فهم. [74] R. g. حينئذ. [75] R. مبكر. [76] R. ومعولة. [77] R. وفى. [78] O. بكورة. [69] R. واهلك. [70] R. g. قيل. [71] R. والداخل. [72] R. orig. כמברך; O. בבית...במבזר. [73] R. g. بكاء. [74] R. g. استنبهته. [75] R. الاصل. [76] R. ב'. [77] R. g. بيض. [78] R. g. بسّر.

הבכירה الكبرى[79]. בכור موت ما بادر منه قبل انصرام مدّة العمر الطبيعى كالحال فى الوبأ وما اشبهه: בכורי דלים سمّاهم בכורים لحثّته[80] عليهم كما قال בני בכורי ישראל: בכרה קלה. בכרי מדין وعيفه البكر (من) الابل بفتح الباء عند العرب هو الفتى والانثى[81] بكرة: وقد جعل غيرى בכרי מדין مثل בכר הגמל واعتقد الباء فيه زائدة وهذا ما لا ارتضيه:

الباء واللام وبل يعمر شبن حليتي. בל תלך בו אני שיט. בל יחזקו כן תרגם. בל פרשו נם. ובל ידעת. ולבו בל עמך. הבוני בל חליתי. وقد يزاد فيه الباء فيقال[82] בלי משוח בשמן. (עד בלי ירח.) על בלי הניד לו والجميع فى معنى לא. فمنه ما يترجم לא ومنه ما يترجم ما النافية[83]. وامّا יששה אחו בלי מים فتقديره מבלי מים:

الباء واللام المضاعف כי שם בלל ״. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستلحقنا[84] (نحن) فى المستلحق (عليه) אפרים בעמים הוא יתבולל: ومن هذا الاصل و(من) هذا المعنى عندى תבל עשו. وذلك انّ تفسير בלל ״ افسد وغيّر. وكذلك تفسير הוא יתבולל يفسد ويتغيّر. وتفسير תבל עשו صنعوا فسادا وتغييرا[85] ونكرا. ووزنه على وزن תמם يהלך الذى هو من כמסס נסס هذا الذى اعتقده واختاره وافضّله فى תבל עשו. وانا اربأ على الايّام به فانّه من جملة ما نخترعه[86] نحن من المعانى الغريبة ونبتدعه من الآراء العجيبة التى لا يأبه اليها غيرنا ولا ينتبه لها[87] سوانا وذلك بفضل الله علينا وجميل صنعه لدينا مع كثرة الدؤوب[88] والاجتهاد فى البحث والطلب نهارى وليلى حتى انّى لانفق[89] فى الزيت اضعاف ما ينفق غيرى فى الخمر: وامّا ابو زكريا فانّه وزن תבל עשו בארן وجعل تاءه اصلية من غير ان يشتقّه من شئ ذكر ذلك فى *كتابه فى[90] التنقيط وذلك مما فاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق: وقد اخطأ منحم בן סרוק وتابعوه فى[91] جعله תבל עשו من ואפי על תבליתם فجعل التاء[92] فيهما اصلية فلحقه فى ذلك ما لحق ابا زكريا من الخطأ فى التاء[93] وانفرد بخطأ ثان فى المعنى. وذلك انّ معنى תבל עשו نكرا[94] صنعوا (لهم) وليس لكون תבליתם من هذا المعنى وجه لانّ هذا القول انما قيل فى אשור كما تراه يقول אל תירא עמי יושב ציון מאשור ונו׳ כי עוד מעט מזער וכלה זעם ואפי על תבליתם. يقول عمّا قليل فيتمّ[95] التزعّم[96] والغضب مع بلاهم بكسر الباء من بلى الثوب. اى انّ تزعّمى[97] وغضبى *يتمّ عليهم[98] بفنائهم وذهابهم: وתבליתם من معنى בלה בשרי. وايضا[99] וצורם לבלות שאול. وكذلك جعله ابو زكريا من اصلهما ومعناهما مثل תבנית من בנה وתכלית من כלה. وعلى هنا بمعنى עם مثل ויבאו האנשים על הנשים. وبجانس هذا اللفظ وهذا المعنى من السريانى قوله ולקדישי עליונין יבלה: وذكر ايضا فى كتاب ذوات المثلين בלותי[1] בשמן רענן. בלולה בשמן. وذكر معهما תבלול בעינו. وجاء الاثر وهو الاصحّ بانّ[2] תבלול هو بياض يكون فى سواد الحدقة. قالوا אויהו[3] תבלול לובן הפוסק את הסירה ויכנס בשחור: وذكر فيه ايضا ויבל לחמורים.

בלול[4] חמין יאכלו:

الباء واللام والجيم ואבלינה מעט. השע ממני ואבלינה. هاتان[5] اللفظتان غير متعدّيتين والمعنى كفّ عنّى حتى اتقوّى قليلا. وقد عدّوا هذا الفعل فى قوله המבליג שד על עו. ومن هذا الاصل وهذا المعنى מבליגיתי على يمين وهو يحتمل وجهين من القياس. احدهما ان يكون متعدّيا والثانى (ان يكون) غير متعدّ. واللفظة عندى متركّبة من لفظ[6] التذكير ومن [لفظ] التأنيث على ما اجازته اللغة فيهما[7] كما اجازت ذلك (ايضا) فى *الفاظ اخر[8] كثيرة اعنى التركيب. وتلخيص ذلك انّ الفاعل[9] من המבליג يكون מבליג والفاعلة מבלינה ويجوز [ان يزاد] على מבליג غير المتعدّى الياء التى يزيدها[10] العبرانيون فى مثل היושבי בשמים. [והחופני העור] ويكون מבליני المراد به מבליג. ويجوز ان يزاد على מבלינה غير المتعدّى الياء التى يزيدها العبرانيون فى مثل אוהבתי לדוש فيكون מבליניתי المراد به מבלינה. فاقول מבליניתי ان كان مأخوذا من ואבלינה מעט الذى هو غير متعدّ فهو مركّب من מבליני الذى ياءه[11] زائدة فيه كزيادتها فى היושבי בשמים] ومن מבליניתי الذى ياءه[11] زائدة فيه ايضا *كزيادة

---

79 R. g. ومنه אף אני בכור אתנהו يريد جليل. 80 R. לחתّه. 81 R. ואלאנתה. 82 O. فى قوله. 83 R. אלנצפיה. 84 R. واستلحقناه عليه. 85 O. ותגירא. 86 R. נחתרע. 87 R. اليها. 88 R. אלרוב. 89 R. לאנפקת. 90 R. בתאבה. 91 O. continues ان. 92 93 O. אלהא. 94 R. נבאא. 95 O. יתם. 96 R. אלתנום. 97 R. תזנמי. 98 R. عليهم وتمّ. 99 R. ומצא.
1 R. g. בלל. 2 O. ان. 3 R. וה הוא. 4 R. g. معناه العلف. 5 R. هتان. 6 R. لفظة. 7 O. فيه. 8 R. اللفظ. 9 O. אלפעל. 10 R. יזדוהא. 11 R. יאוהו.

الياء[11] فى אהבתי לדוד: واما معنى اللفظة وشرحها على هذا فهو على ما اصف. اقول انّ النبىّ عمّ [لمّا اراد ان يملى عذره] فى قلّة اصطباره عن النحيب والبكاء وان يعرّف الناس بسبب ذلك نادى المصطبرين عن ان يأتوا مثل ما يأتيه من ذلك واللاهين عن الحال التى اوجبت ذلك منه رجالا ونساء *يعتذر لهم[12] من قلّة صبره. وانه لمّا اراد ان يجمع مناداة الرجال والنساء فى لفظة واحدة اختصارا وايجازا واقتدارا على الفصاحة ركّب اللفظتين اعنى מבלעי ומבלעתי فقال מבלעיתי עלי ינון. ترجمة الصدوق ياتيها المصطبر وباتيتها المصطبرة انّ بسبب غمّى قلبى دوىّ: فسّرت فى علّى ينون بسبب غمّى لانّه على هذا التلخيص مثل قوله על זה היה דוה לבנו الذى تفسيره بسبب هذا ومن اجله ولا فرق بينهما. ولا يكون מבלעיתי على هذا مضافا فى المعنى الى علّى ينون. وان كان מבלעיתי من המבלעי ישוד על עז المتعدّى فانّ الياء التى بعد الجيم التى كانت زائدة فى الوجه الاول تكون هنا ضمير المتكلّم [وهى مفعول بها وكذلك الياء الثانية[13] التى بعد التاء[14] التى كانت زائدة ايضا فى الوجه الاول تكون هنا ايضا[15] ضمير المتكلّم] وهى ايضا مفعول بها. واللفظة فى هذا الوجه الثانى مركّبة ايضا من[16] מבלעי ומבלעתי *وهى مضافة[17] فى المعنى الى علّى ينون. [وهذا] ترجمة الصدوق على هذا الوجه الثانى ياتيها[18] المصطبر[19] المقوّى لى على غمّى *وباتيتها المصطبرة[20] المقوّية لى على غمّى انّ قلبى دوىّ اى انه دوىّ[21] فما اطيق صبرا:

الباء واللام والهاء اللينة لا بلا ישלמותיכם. בלה בישרי. قد ذكر فى كتاب حروف اللين من هذا المعنى ما لحاجة داعية اليه[22]:

الباء واللام والهاء الظاهرة لעת ערב והנה בלהה. בלהות אתנך. בלהות צלמות هو مثل בהלה وבהלות[23]:

الباء واللام والميم بمتى ورمن عدّيا لبلوم معناه الاطباق والسدّ. وفى كلام الاوائل בלום פיך מלדבר. وايضا אוצר בלום:

الباء واللام والسين وبلم بسكون تفسيره على حسب المعنى وهاش جُمّيزا اى ناقض لجُمّيز يريد انّ له بقرا وجمّيزا فهو يهشّ ورق جمّيزه على بقره لتأكله. والمعنى انّى مستغن ببقرى وجمّيزى[24] عمّا[25] ندبتنى اليه: وربما كان اشتقاقه من قول الاوائل עיסה בלוסה وهى التى تعجن ودقيقها مختلط بنخالته[26]. والمعنى انه ربما[27] كان يخلط ورق الجُمّيز فى علف بقره فانا غنىّ عمّا[28] بدبتنى اليه. وكل شىء مختلط من اشياء كثيرة تسمّيه الاوائل בלום. عن רב שרירא:

الباء واللام والعين חיל בלע. وبلעה אותם. בלעני בתנין. ויבלע מטה אהרן. פן תבלענו הארץ. נבלעם בשאול חיים. وتبلعنه السبلات هذا المعنى معروف وهو الابتلاع والازدراد: وبجانس هذا المعنى قول الكتاب היספר לו בי אדבר אם אמר איש בי יבלע. تفسيره هل يوصف[29] له ما اتكلّم به ام يخبره احد بما (يسرّ و)يخفى يريد انه عالم للخفيّات[30] مطلع على الضمائر والنيّات مشرف على جميع [الاسرار] من غير وصف ولا اخبار. وانما تجانسا[31] هذان المعنيان لانّ ما ابتلع[32] فقد اخفى وما اخفى من القول فكانّه قد ابتلع كما قيل[33] על בן דברי לעו اى خفى كلامى[34]: ومما هو مشتقّ من معنى الابتلاع وارید به الستر والتغطية قوله ידיך עצבוני ויעשוני יחד סביב ותבלעני. يقول خلقتنى وانشأت عصبى وسترتنى من كل جهة. على معنى עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני: בלע יהוה ולא חמל. בלע המות לנצח. ודרך אורחותיך בלעו. אל יאמרו בלעוהו. ורחקו מבלעיך. ומאשריו מבלעים. " באפו יבלעם. בלע " פלג לשונם. בבלע רשיע. לא השיב ידו מבלע. לבלעו חנם. פן יבלע למלך. וכל הכמותם התבלע. אהבת כל דבר בלע معنى للجميع فساد وافساد واهلاك. ومنه נבלע ישראל. נבלעו מן הין: واما ובלע בהר הזה. כבלע את הקדש فمعناهما النقض والتقويض. وذلك انهم نهوا[35] ان يشاهدوا تقويض الكهنى للقدس[36]. وكذلك تفسير ובלע בהר הזה وينقض ويقوّض فى هذا للجبل الستر الساتر على جميع الامم. يعنى انه يكشف عنهم ستر العافية الممدود عليهم

---

[11] R. كزيادتها. [12] O. יתעד אליהם. [13] MS. ואלבא. [14] MS. אלהא. [15] This word is supplied from the Heb. transl. [16] R. فى. [17] R. הי מצאפא. [18] O. יאיה. [19] R. אלמצבר. [20] R. ויא איהא אלמצברה. [21] R. דו. [22] R. g. بلى يقال ثوب بال. [23] R. g. وهو دهشة واندهاش. [24] O. ונמיז. [25] R. مما. [26] O. בנחלה. [27] O. ממא; R. באן and omits. [28] R. عن ما. [29] O. يصف. [30] O. אלכאפאיאת. [31] So both MSS. [32] R. امتنع. [33] R. قال. [34] The Heb. transl. adds here והוא נגזר מן ילע קדש שהוא ענין בלועה. [35] O. נחו. [36] R. للقدس.

ويهلكهم فى ذلك المكان: وقد ابلغت فى تفسير هذا الفصل فى آخر المقالة الثالثة من كتاب التشوير. ومعنى النقض والتقويض قريب من المعنى الاول. وليس قولنا فى كبلو את הקרש انه نقض وتقويض بمضادّ لقول الاوائل رضى الله عنهم فيه انه ستر وتغطية واشتقاقهم له من الابتلاع كما اشتققنا[36] نحن יחד סביב ותבלעני منه حيث يقولون عنه תרגמה רב יהודה בשעת הכנסת כלים לגרתק שלהם بل هو معنى ثان جائز ايضا فيه. ولا محالة[37] انهم كانوا يمنعون من مشاهرة تقويضه كما كانوا يمنعون من مشاهرة تغطيته:

الباء واللام والقاف بوקה ומבוקה ומבלקה معنى مبלקה عندى خربة غير عامرة. وذلك انّى اجتسّه بقول العرب للبقعة التى لا ينبت فيها شجر بلّوقة[38] بتشديد اللام وضمّها وبفتح[39] الباء. ويقولون ايضا ابلقت الباب اى اغلقته. فيكون *معنى מבלקה[40] على هذا خربة[41] مغلق عليها لا يدخلها ولا يسكنها احد: وقد تقول العرب ايضا ابلقت الباب بمعنى فتحته اذ هو عندهم من الاضداد. فيكون المعنى على هذا انها خربة مستباحة. وقد استعمل من هذه اللغة الفعل المخفيف ايضا הנה " בוקק הארץ ובולקה وهو يحتمل ما احتمله מבלקה:

الباء واللام والتاء בלתי כלב בן יפנה الّا כלב وحاشى כלב وهو حرف استثناء والياء فيه زائدة كزيادتها فى זולתי. בלתי אם לבד الّا انّه اخذ. בלתי כרע תחת אשיר ותחת הרונים [יפלו] الّا انّكم نكبتم *اسرى واسقطتم[42] قتلى. מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה الّا انّها مخالفة اى انها اشدّ من كل מכה. وجائز ان يقال الّا انّها غير زائلة ولا مفارقة باضمار לא كانّه قال בלתי לא סרה: (وسقطت منه الياء عند دخول ياء النسبة عليه. قيل) ומושיע אין בלתי سواى. (وقيل بالميم) מבלתי יכלת " من غير كذا وكذا اى من غير ان يقدر. ومثله מבלתי שבעתך من غير شبعك. אשר הולכים אחר רוחם ולבלתי ראו من غير (ان) يروا. ومثله واقع على فعل ماض לבלתי שבי איש מדרכו הרעה. עד בלתי שמים לא יקיצו هذا نفى الى لا سماوات اى الى آخر الدهر وانقراض السماوات كانّه قال עד לא שמים. ويجوز ان يكون مثله[43] מכת בלתי סרה (كانّه قال מכת לא סרה). לבלתי אחוז בקירות הבית. לבלתי הכות אתו. לבלתי הפכי. לבלתי רום לבבו מאחיו. ולבלתי סור. לבלתי הקריב. לבלתי עבד בם لئلّا يكون كذا وكذا:

الباء والميم[44] ויקרא שמה במה. רק בבמות (הוא מזבח. רק הבמות) لأن סרו البيّع. על במותיך[45] חלל. ربما كان مثل רעה ורעות. وربما كان مثل מנה אחת. את תמרוקיה ואת מנותיה. وان كان قد قيل שנה. ושנותיך לא יתמו. وايضا מקצה בחוברת. את שני קצותיו בשוא:

الباء والنون والهاء בנה בניתי בית זבול לך. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وذكرنا *ايضا منه[46] فى كتاب التقريب والتسهيل ما لم يكن بدّ من ذكره. ونحن نضيف اليه هنا אשר בנו שתיהן[47] את בית ישראל. ואבנה נם אנכי ממנה. אשר לא יבנה את בית אחיו: לבן او לבת. ونقول امّا בן فناقص اللام مثل נא מאד. وامّا בת فهى[48] ناقصة العين وناقصة اللام ايضا والتاء فيها بدل من هاء التأنيث. وذلك انّ اصل בן. בנה على زنة דוה לבנו. ודוה. واصل בת. בנה على زنة והדוה בנדתה. כפות הרוה. وقد علمت انّ והדוה ناقص اللام وان الهاء للتأنيث واصله דויה على زنة אשה חכמה كما انّ اصل כפות הרוה. הרויה. وقد جاء على الاصل فى כוסי רויה. فبذلك[49] يجب ان تعتقد انّ الاصل فى בת على التمام والسلامة من النقصان (بنيه) على زنة אשה חכמה ايضا فحذفت النون التى هى العين وحذفت (ايضا) الياء المنقلبة من هاء בנה التى هى لام الفعل وقلبت هاء التأنيث تاء. يدلّك على ذلك قولهم فى لجمع בנות على زنة בלות ומטלאות: ومن هذا الاصل وهذا المعنى וראיתן על האבנים الالف فيه زائدة كزيادتها فى מי אפסים وغيره مما قد ذكرناه. ويراد به المشير الذى يسقط عليه البنون: בת צידון. בת בבל. בת עמי. يراد به للجماعة. ومثله ובת מלך הנגב. ובת הנשים יתן לו להשחיתה: ויבאו בני האלהים اولياء الله. ויראו בני האלהים اولاد الاشراف. בני הנביאים تلاميذ الانبياء. وربما اريد به الانبياء انفسهم مثل قوله וישלך את נבלתו[50] אל קברי בני העם

---

[36] O. אשתקנא. [37] R. מחאלא. [38] O. בקולה. [39] O. ופתח. [40] R. מעהא. [41] O. continues ניר. [42] R. اسارى وسقطتم. [43] R. מחל. [44] So both MSS. [45] R. g. قيل قمقم وهو يريد الدماغ. [46] R. نحن. [47] R. שתיהם. [48] O. هى; R. omits. [49] O. فذلك. [50] R. עפרה.

אי אל קברי[50] העם. لانّ هذا من استعمالاتهم. ومثله ויריצו לכל בני העם. لعزمي بني عمي. (وايضا) ובני הנדוד אשר השיב אמציהו מלכת עמו למלחמה. ويجوز ان يكون مثله וירא בני האלהים: כי בן מות הוא مستحقّ قتلا[51].

ومثله אם בן הכות רשע אי مستحقّ ضربا. جاء هذا بالحرك كما جاء ايضا יהויקע בן נון, ואנור בן יקה. שבן לילה היה ובן לילה אבד بالحرك: בן בליעל ذو فسق. וכדלוק[52] בני בליעל. בני עולה. בן נעות המרדות: בני חיל. והוא גם בן חיל ذو بأس ونجدة: לא יבריחנו בן קשת.

בני אשפתו يريد السهام: מדושתי ובן נרני يريد الثمن [شبّهه] به اندراسا: ועיש על בניה תנחם בנות נפש وهي سبع كواكب الاربعة منها نعش والثلاثة بنات: בת היענה. בנות יענה هي النعام عند المفسّرين: בנות בוטחות. וילכדו בנותיה قرى ومدن: ועל בן אמצת לך

غصن[53]. ومثله בנות צעדה עלי שור. وايضا בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. פרת هي واحدة (من) وתארכנה פארותיו وهي بدل من בן لانّها في معناه (اغصان) *وتاء فيه[54] بدل من هاء التأنيث: תבנית המשכן صفته. ومثله וישלח תבנית יד. وايضا את תבנית האולם. وتبنية كل

اشر היה ברוח עמו. واما كل ملاكات התבנית فما يصلح عندي ان يكون من هذا المعنى لكن من معنى البنيان فانّ الكلام الصحيح انما هو ان يقال جميع صناعات البنيان لا [ان] يقال جميع صناعات الصفة والهيأة لانّ الصناعات[55] هي الصفات [والهيآت]. فلو كان تفسير هذا الاتبنية صفة وهيئة لكان للجمع جميع صناعات الصناعات او جميع صفات الصفات] وهذا خلف. ويصلح ان يكون وعليا بمبنة عير من معنى תבנית המשכן:

الباء والنون والطاء אבנט زنّار:

الباء والسين والراء وبصر نمل יהיה נצה, יחמס ננמן בסרו. هو القحّ[56] من الثمار اى الذى لم ينضج مثل البلح في حمل النخل. الاكل البصر للحصرم والمعنى فيهما واحد فانّهما[57] جميعا[58] قحّ:

الباء والعين والهاء נבעו[59] מצפוניו, אם תבעין בעיו[60]: ومعنى اخر מים תבעה אש. נבעה כחומה נשנבה.

قد *ذكرا جميعا[61] في كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى الثاني שחין אבעבועות لانّ معنى תבעה אש تنفط النار. شبّه لحباب المتولّدة[62] في الماء عند غليانه بالنار[63] وهي الفقاقيع[64] التي تطفوا فوقه بالنفاطات المتولّدة في الجسم. وكذلك شبّه بها ايضا ما يعرض بالحائط[65] من الميل الى خارج كقوله נבעה בחומה נשנבה. وفي المشنة ובגדים שהטבילן מכבוסין[66] עד שיבעבעו [הטבילן נגובין עד שיבעבו] ויוחו מבעבועין. وفي كلام الاوائل פעפועי ביעי يريدون النفاخات[67] المتولّدة في البيض عند قليه اذا [لم] يحرّك. فقوله פעפועי [هو] مثل בעבועי: وقال ابو زكريا في المعنى الاول والامر[68] على الوجه المعروف בעה בעו او בעיו على الاصل. ثم قال ولكنّه جاء على غير الوجه אם תבעין בעיו وهذا منه وهم اذ ليس بين בעיו [الذى جوّز وقال فيه اتّه على الاصل] وبين בעיו الذى انكر الّا ما بين المتّصل والمنفصل. فانّ בעיו بشوا تحت العين يجب ان يكون[69] متّصلا مثل שלחו מכם אחד. واما בעיו بكمتوات العين فيجب ان يكون [منفصلا] مثل ויאמר שלחו وان لم يكن [اعني] בעיו فيه[70] אתנח مثل ויאמר שלחו فكلاهما اذًا على *الوجه والقياس[71]. ولو انّ ابا زكريا يقول هكذا والامر على الاطّراد[72] والوجه المعروف בעה בעו *يريد بالحذف[73] لكنّه جاء على غير الوجه المعروف אם תבעין בעיו يريد على التمام ولم يذكر انّ בעיו على الاصل وانّ בעיו على غير الوجه [والاصل لما لحقه لوم فانّ قوله انّ בעיו على غير الوجه] بعد ذكره בעו[74] الناقص وبعيو الكامل دليل *على انه[75] عنده على غير الوجه الذى هو عليه كل واحد منهما:

الباء والعين والطاء ויישמן ישרון ויבעט سمن فابعط.

والابعاط هو الغلوّ في الجهل وكل امر قبيح ينسب الى الابعاط. ومثله لمه תבעטו בזבחי اى تستخفّون بهما وتزدرونهما[76]. وهذه اللغة في السريانية يشير بها فيها الى

---

[50] R. קבר. [51] R. القتل. [52] R. ולפק. [53] O. נאן. [54] R. والتاء في פרת. [55] R. continues هي الصناعات. [56] So both MSS. [57] R. פי אנהמא. [58] R. continues فهو ما اظنّه (MS. אצנה) الّا القحّ. [59] R. g. ظهرت وانكشفت. [60] R. g. طلبة. [61] R. قد ذكر جميع ذلك. [62] O. אלטוותולרה; R. المتولّد. [63] R. في النار. [64] O. אלפקאקע; R. והו אלפקאקע. [65] R. في الحائط. [66] R. מכובסים. [67] So both MSS. [68] R. والمعنى. [69] So corrected in R.; orig. יכון. [70] O. في. [71] O. وجه القياس. [72] R. اطراد. [73] R. يكون بالحرك. [74] R. لבעו. [75] O. לאנה. [76] So both MSS.

الركض والرفس. قال الاترنوم فى فوره דרבתי לבדי. הא כבעיט דמתבעיט במעברא:

الباء والعين واللام ובעל בת אל נכר ذات الاه اجنبىّ اى تزوّج زوجة اجنبيّة. ومثله אשה ובעלה. בעלת בעל. כי בועליך. والانفعال תחת שנואה כי תבעל. وארצך תבעל. مجازا ومعناه تسكن وتعمر. ومثله ולארצך בעולה مسكونة معمورة. ومن هذا المعنى [اشتق] عندى אשר בעלו לשואב اى سكّنوهم: בעל[77] האשה بعلها اى زوجها. בעל החלומות הלזה בא ذو الاحلام وصاحبها. בעלי חצים [ذوو سهام حاملوها] يريد [به] الرماة[78]. בעל פיפיות [يريد] ذو اسنان كثيرة. אל תמנע טוב מבעליו من اهله ومستحقّيه[79]. אם בעליו עמו صاحبه وربّه وبعله[80]. ومثله בעל הבור ישלם وربّ كل شئ بعله. ومن هذا (المعنى) כי אנכי בעלתי בכם اى فانّى (انا) مالككم وربّكم لا غيرى. واما قوله ואנכי בעלתי בכם נאם יי فربما احتمل ان يكون من هذا المعنى اى انهم خالفونى[81] على انّى (انا) ربّهم ومالكهم. وهذا هو الذى يميل اليه المفسّرون. وانا استفسد هذا المعنى واستضعفه (جدّا) لقوله הנה ימים באים נאם יי וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יי. (ان كان تفسير ואנכי בעלתי בם נאם יי) على انّى انا مالكهم وربّهم كما قال فيه المفسّرون فما[82] ارى هنا (ذكر) בריתם ברית فى ما مضى اذ لم يبق الّا אשר המה הפרו את בריתי وليس للّه عزّ وجلّ فى هذا امر ولا فعل. فيلزم اذًا ان يعرّف ما هذا الفعل من الله زمانئذ[83] الذى وعد بمضادته فى الزمان المقبل كما قال כי זאת הברית אשר אברות את בית ישראל אחרי הימים ההמה נאם יי נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה[84] והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם يعنى انه يجبرهم فى الزمان المقبل[84] على الطاعة. فاذ[ا كان] الامر هكذا فيجب ان يكون الفعل الذى فعله بهم قبل وهو الذى يقول عنه לא כברית אשר כרתי את אבותם هو انه لم يجبرهم على الطاعة بل تركهم [باختيارهم] كما قال *جلّ وعزّ[85] راه نتهاى لمنيخ اليوم את החיים [ואת המוות] [ואת הרע]. فهذه هى הברית التى يشير اليها [بقوله] לא כברית אשר כרתי ولذلك قال אשר המה הפרו את בריתי. [فتفسير] ואנכי בעלתי בם برمت بامرهم وضقت[86] بهم. وهذا مجاز اى فلمّا خالفونى برمت بهم مقارضة لفعلهم اذ كنت حكّمتهم فى اتيان اىّ الفعلين سواء امّا للخير وامّا الشرّ وامّا الآن فلانّى اجبرهم على الطاعة فانّهم لا يعصونى[87] فلست ابرم (بهم): ولفظ בעלתי בם على هذا[88] التأويل مجانس للّفظ العربى الذى هو بعل الرجل بأمره اى ضاق به وبرم بشأنه. والمذهب فى قوله ואנכי בעלתי בם كالمذهب فى قوله ותקצר נפשי בהם: واعلم انّ للحاء فى ונם נפשם בחלה בי هى بدل من عين בעלתי בם والمعنى فيهما واحد. وكما انّ الامر فى قوله ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי مشترك بين البارئ عزّ وجلّ وبين الامّة كذلك هو مشترك [ايضا] بينه وبينهم فى قوله אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם على ما بيّنته[89] قبل:

الباء والعين والراء כי בערה בם، نحلم בערו ממנו. هذا فعل (فى) الذات تفسيره وقدت. בער באש متّقد مشتعل. כפשתים אשר בערו באש. יבער הסנה ما بالة لم يحترق[90]. والمتعدّى وهو ثقيل ובער עליה הבהן، ובערו בהם אש. لا תבערו אש. לבער בבקר ובערב. והיה לאדם לבער. והאבות מבערים את האש. ואת האה לפניו מבערת: وبنية اخرى فى متعدّى هذا المعنى وهى[91] הבעיר יבעיר. ויבער מנדיש ועד קמה: ومعنى اخر ובערתי הרע، בערתי הקדש، ובערתי אתכם. וברוח בער. לבער קין، ונבערה רעה מישראל. معناه القطع والاستئصال: ومعنى ثالث ובאחת יבערו ויכסלו. אנשים בערים. בינו בערים בעם. כי נבערו הרעים. עצה נבערה. איש בער לא ידע[92]: ومعنى رابع כי יבער איש (اذا) اسام. ושלח את בערה واطلق[93] سائمته. המבער את הבעירה[94] الذى يسيم المسام اى الذى يرعى الرِّعْى بكسر الراء واسكان العين. ובער בשדה אחר. ومن هذا المعنى ואתם בערתם הכרם سمتم الكرم اى رعيتموه. הסר משכנתו והיה לבער[95] فيصير رَعْيا بفتح الراء اى مرتعى: לבוא שם אנחנו ובעירנו نحن وسوامنا يريد الاغنام

---

[77] Marg. in O. ב׳ בלעם בעל(י) ונדב اسم بيت البعل معلوم. [78] R. רמאה. [79] O. ומסתחקה. [80] R. ומלכה. [81] O. חלפוא. [82] O. במא. [83] O. זמאן אר; R. ומא. [84] R. לאתי. [85] Transposed in R. [86] R. וסיקת. [87] So both MSS. [88] R. הזה. [89] O. בינתם. [90] O. יחתחק; corrected לא יכתחק. [91] R. והוא. [92] R. g. והذا من الثقيل المشدّد وهو مأخوذ המא . . . הבעיר . . . [93] R. אטלק. جهل وحمق [94] Marg. in O. من בעיר. טענו את בעירכם [95] Marg. in O.

*וגיירה מן מאשיתהם[96]: ומעני חאמס טענו את בעירכם הו תרגום בהמתכם והו קריב אלאשתקאק מן אלמעני אלרבוע. והדא אללפט גמוע לא ואחד לה מן לפטה:

אלבאי והעין והתי והמן נבעת בהמת. והנה בעתה (פאדא) בהמת. ובעתתו רוח רעה ובהתתה. פלצות בעתתני. הנה נא רוח אלהים[97] מבעתך. וקד עלّלת הדה אללפטה פי באב אלאדגאם[98] מן כתאב אללמע:

אלבאי והצאד אלמצאעף קנה ובצה עלי זנה מדה אחת. בצאתיו ונבאיו עלי זנה כמדות האלה. ומן הדא אלאצל עבדו הטבעו בבון עלי זנה כי חק לישראל הוא. חנרה בעוז מחניה. *עול ברזל[99]. ותפסיר בצאתיו בטאחה יריד מואצע אלנזוז[1] והאגאם מן[2] קול אלוואלו בציאתה דמיישאן יעני בטאח מיסאן[3]. ותרגום אנמי מים. בצין רמין: ואמא בבון פתפסירה חמאה ובצה [מתלה]:

אלבאי והצאד והלאם ואת הבצלים הבסל:

אלבאי והצאד והעין כלה בצע בצע. למען בצוע בצע. כי אם על בצעך. והחרמתי ליי בצעם. מה בצע בדמי. מה בצע כי נהרג את אחינו. והשקיל ותבצעי רעך בעשק. מעני אלגמיע אלרגבה [פי אלגמע והרגבה] פי אלזלם. פכאן מעני והחרמתי ליי בצעם רגאבתהם אי מא רגבוא [פיה] וחרצוא עלי גמעה מן אלמאל. וכדלך מעני קולה מה בצע כי נהרג אית[4] רגבה פי הדא: בצע אמרתי. כי יבצע י. וידיו תבצענה מעתאד אלכמאל והאתמאם. [ומנה] בא קנך אמת בצעך יריד גאיה תמאם דולתך וליס בעד *אלתמאם והכמאל[5] אלא אלנקצאן. ומן הדא אלמעני יתר ידו ויבצעני יקול ליית מנאי [כאינה כאמלה] בأן יטלק [אללה] אפתה עלי וינפד אמרה פי[6] ויכמל מראדה בי ثם יקיליני. דלך קולה מי יתן תבא [שאלתי] ויואל אללה וידכאני יתר ידו ויבצעני ותהי עוד נחמתי. ומתלה מדלה יבצעני פי מרצי הדא יכמל עמרי ויתמם חיאתי אי אנה סימיתני מן[7] מרצי הדא. ובעד השלח יפלו ולא יבצעו ינזלון עלי אלסלאח ולא ינג'רחון אי אנהם ליס כסאיר אלאעדא אלדין ינג'רחון בالسלאח בל הם *ממא ינזל עלי אלסלאח ולא

אלבאי והצאד והראי ויבצרו את כרמיהם וקטפוו. לא תבצר. בבצר על סלסלות. והשיג לכם דיש את בציר [מבציר אביעזר:[29]] ערים בצורות[30] חסינה מניעה. לחומת נחשת בצורה. לבצר החומה לתחסין אלסור. והפעל אלמסתקבל ובי[31] תבצר (מרום) עזה: ערי מבצר. הבמחנים אם במבצרים[32] חסון מניעה. ומתלה שובו לבצרון אי *אלי מואצע[33] אלבצרון לאנה אסם אלפעל. ועשה למבצרי מעוזים אשאר אלי אלצואמע ואללאם מנה הי אללאם אלדאכלה עלי אלמפעולין: ועתה לא יבצר מהם לא ימתנע מנהם ולא יתעדר עליהם. ומתלה ולא יבצר ממך מומה. ואת יהודה בירושלם

---

[96] O. וגיירה. [97] O. continues רוח. [98] O. אלאנדגאם. [99] R. עלי ברזל. [1] O. אלכזוז. [2] R. ומן. [3] O. מישאן. [4] R. אי. [5] Transposed in R. [6] R. בי. [7] So both MSS. [8] So R.; O. ממא ינזלו . . . יננרחו; the first ו in יננרחו and the מ in ממא and יגזלו are added by the later hand. [9] So both MSS. [10] Corrected in R. אלאלפאט. [11] O. אנדגמת. [12] O. נדא. [13] Corrected in O.; orig. ואלגמע. [14] R. ضمير الجمع. [15] R. لما. [16] O. אלפתה. [17] R. לאנפתאח. [18] R. וואנטראדהא. [19] O. והי. [20] O. חסרה. [21] R. فانقلاب. [22] MS. וישספני. [23] R. יריד. [24] O. והו ايضا مجانس. [25] O. גיר. [26] R. בצק. [27] O. אי מא. [28] O. ולא. [29] R. g. קטאף. [30] O. continues ערי מבצר הבמחנים אם במבצרים. [31] O. כי. [32] Marg. in O. נבן בלעם אלוף מבצר אסם. [33] R. המואצע.

בצורה محصورة ممنوعة الانتشار. وبسنة بצורת امتناع الامطار *وتعذّرها فى[34] وقت الجدب. وقيل فى جمعه على دברי הבצרות على غير قياس. وفى التلمود תא שמע דההיא בצורתא דהואי בנהרדעא ובינו בולי עלמא לאפדניהו[35] לסוף אתיין חיטי. ومن هذا المعنى ايضا ואגידה לך נדולות ובצורות يريد امورا عظيمة ممتنعة الوقوف عليها الّا من قبل الوحى: יבצר רוח נגידים يعظّمها ويجلّها ويمنع الاعداء منها. فأصل هذه الالفاظ كلّها واحد وهو المنع ثم تتّسع بها المعانى كما ترى: ويصلح ان يكون من هذه[36] المعانى כי ירד יער הבציר فتكون الترجمة على هذا الذى انحطّت [وامكنت] شعراء الحصانة والمنعة[37]. ויש על עפר בצר هو التبر اعنى الذهب والفضّة. الّا انّ هذه اللفظة لا تسمّى بها العرب الذهب والفضّة الّا قبل عملهما. وقد يوقعونها[38] ايضا على [سائر] الجواهر المعدنيّة قبل عملهما. وجمعه והיה שדי בצריך[39]:

الباء والقاف المضاعف כי בקקום בוקקים. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: وفيه غير متعدّ [وهو] נגן בוקק[40] ישראל. واخلق[41] به ان يكون فى موضع בקוק:

الباء والقاف والعين ובקעת لهم كل بתח. ויבקע אלהים את המכתש. كمن فلّه وبقع بארץ. [ויאמר לבקעם אליו.] על הים وبقعهو. والانفعال נבקעו כל מעינות תהום רבה. وتبقع העיר. אז יבקע בישחר. תהיה להבקע. والثقيل ובקעתי רוח סערות. ויבקע עצי[42] עלה. وتبقعنه מהם. במבאי עיר מבקעה. ומבקעים ומצררים. والافتعال[43] והנה התבקעו. והעמקים יתבקעו. وثقيل اخر להבקיע אל מלך אדום. ונבקיענה אלינו. הבקעה העיר ما لا يسمّ فاعله. ومعنى للجميع شقّ [وفلق] وانفلاق. ومن هذا المعنى قيل יצאים בבקעה[44] ובהר. ويمتاز بقعه اى وهدة. (ومنه ايضا והבית הקטן בקיעים. واת בקיעי עיר דוד وهى التلم.) ومنه[45] ايضا بקע לנלנלת شقّة فضّة [اى قطعة فضّة] والمراد به نصف مثقال كما قيل[46] عنه מחצית השקל. ومنه ايضا وبקעה ודנרה בצלה وتفقص[47]:

الباء والقاف والراء ודרשתי את צאני وبקרתים وافتقدهم. ومنه כבקרת רעה עדרו. כן אבקר את צאני. ومن هذا المعنى ומובה הנחשת יהיה לי (אך) לבקר [يعنى] لافتقاد بتميّز خاصّة. وامّا الاخر فللواجبات واللوازم[48]: לא יבקר הכהן לא يمتحن ولا يستقصى[49]: ויהי בבקר. בקר[50] אערך לך. חדשים לבקרים. ومن هذا قيل ולבקר בהיכלו وللاصطباح فى هيكله[51]. ويجوز ان يكون من المعنى الاول على معنى בקישו את ״ כל ענוני ארץ لانّ الابقار والدراسة والبقيشة سواء: צאן ובקר. אם יחרוש בבקרים معروف. ومنه قال[52] כי בקר אנכי اى صاحب بקר لا تحتاج الى احد: בקרת תהיה مجلوده من قول الاوائل בקרוה [לו] اى اجلدوه. وقد تحتمل[53] هذه اللفظة معنى ثانيا مضافا الى هذا المعنى المذكور الذى هو للجلد. وتكون [هذه] اللفظة اعنى בקרת مؤدّية[54] *عنهما جميعا كما[55] ارى لفظ לא תאכלו على الدم (مؤدّيا)[56] عن معان [كثيرة]. وذلك[57] المعنى هو *ان تكون[58] متروكة [مهملة] اى فلتترك هذه الجارية ولا تقتل وان جلدت. ويكون اشتقاق هذه اللفظة على هذا التاويل من قول الامتنة הלקט והשכחה והפאה של נכרי אינו חייב במעשרות אלא אם כן הבקיר. وايضا בית שמאי אומרין הבקר לעניים הבקר ובית הלל אומרין אינו הבקר עד שיבקר אף לעשירים[59] בשמטה. وايضا אובלין על המובקר אבל לא על השמור. ومعنى هذه اللغة عندهم الترك والاهمال. وبقرת صفة للشفحة على زنة נבור ושבור. فانّ التأنيث داخل على التذكير. وهو على زنة לימודת فى قولهم בת ישראל שנשאת לכהן והיא לימודת לבוא אצל אביה. والمذكّر [فيه] פרא לימוד מדבר على زنة *שבור ונבור[60] والاشرط فيه مثل الاحلم. ويجوز ان يكون בקרת اسما لا صفة ويكون التأنيث فيه للحال والقضّة [مثله فى] הלא ידעת כי מרה תהיה באחרונה. وفى כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר. والترجمة على هذا فليكن همل وترك اى فلتكن هذه القضّة متروكة[61] ولا تتعقّب من بعد للجلد للجازية[62]:

الباء والقاف والشين בקיש ״ לו. בקישתיהו ולא

---

[34] R. وعذرها اى. [35] R. אפדניהו. [36] O. הדא. [37] R. g. من عرس בצורות كلّها متقاربة. [38] R. يوقعونه. [39] ב׳ בלעם את בצר במדבר اسم قرية. בצר והוד اسم رجل. Marg. in O. [40] R. g. فارغ وقيل من الاباده. [41] O. واعلبك. [42] O. חצי. [43] Corrected in O.; orig. والانفعال. [44] R. g. بقاع. [45] R. ومن هذا. [46] R. قال. [47] R. g. كلّها. [48] R. اللوازم. [49] R. يستقص. [50] R. g. صبح. [51] Marg. in O. مأخوذ من بوקר. [52] R. قيل. [53] R. تحمل. [54] R. מודיא. [55] O. على ما. [56] MS. مودية. [57] O. continues ان. [58] O. فلتكن. [59] R. لعنيים. [60] Transposed in R. [61] O. אלמתרוכה. [62] O. الجارية.

מצאתיהו. מה תבקש. את אחי אנכי מבקש. מידי תבקשנו. ולעשות את בקשתי[63]:

البآء والرآء مه برا[64] ومه بر بطني[65] ومه بر נדרי هذا معروف. وهو مجانس للسرياني فى قوله בן. בר[66]: ירבו בבר[67] مجانس [ايضا] لقول السرياني חיות ברא. وفى كلام الاوائل ואלו שעורותיהן בבשרן עור האדם ועור החזיר של ישוב ר׳ יוסי אומר אף עור החזיר של בר. وامّا אף ברי ימריח עב فسنذكره[68] فى حرف الرآء[69]:

البآء والرآء المضاعف وبرותي مكم[70]. (بلم البرورات. ששׁ ברורות וצפרים.) البرا الحيوان. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين الّا انّ معنى البرا الحيوان اصقلوا واجلوا ونظّفوا. وهو معنى برة[71] بحمة. وهو [ايضا] معنى יתבררו ויתלבנו؛ ومن هذا الاصل [وهذا المعنى] (برית.) وתרבי לך ברית[72] الاصل فيه تشديد الرآء وضمّ البآء بشرق او بالقمّوصات على زنة נפריח ומלח. فلمّا[73] امتنع تشديد الرآء امتدّ الضمّ وتولّد فى الكلمة ساكن ليّن هو الواو. وتفسيره الاشنان (وهو) الذى يغسل به: وفى هذا الاصل ثقيل *لم يذكره[74] ابو زكريآء وهو والبرر والبلبن. وامّا יתבררו ויתלבנו فادخله فى وزن[75] الفعل[76] الخفيف. وقد اعلمت انّ الافتعال[77] جائز كونه من الفعل الخفيف فيجب ان يستلحق والبرر على ما ثبت فى كتاب ذوات المثلين: ويصلح ان يكون من هذا المعنى יהי פסת בר באורן (ويكون تفسيره [يكون] قطعة برّ[78] بكسر البآء فى الارض اى يكون عدلا محضا وبرّا[79] خالصا فقط. ويكون اشتقاق פסת من فصّ امنونيم، ويكون בר مثل [כבר ידי]. נשקו בר פן יאנף [وهذا كما قيل *תנו עז[80] لآلهتي وقيل ויתר עז[81]]:

البآء والرآء والالف בראשית ברא אלהים. וקדוש ישראל בראה. זבר ונקבה בראם. אמתה את האדם אשר בראתי. ואם בריאה יברא י. בורא השמים ונוטיהם. בראך יעקב. (לב טהור ברא לי אלהים. ביום ברא אלהים אדם.) والانفعال ועם נברא יהלל יה. במקום אשד נבראת. אשר לא נבראו. תשלח רוחך יבראון. ביום הבראך. והארץ בהבראם. هذا مجانس لقول العرب برأ الله الخلق اى خلقهم:

ومعنى اخر يراد به الانتقاء[82] والاختيار وبراءت לך שם. وברואתו והיה לך. (ויר ברא. בראש דרך עיר ברא.) وزعم ابو زكريآء انّ برا لكم عيش من هذا الاصل ومن هذا المعنى الثانى وانّ اصله براو فاسقطت الالف استخفافا. ولو قال انّ الالف انقلبت هآء اعنى الف ברא فجاء برا على مثال עשו בנו ראו لكان اولى. وانا[83] اقول انّ من هذا الاصل ومن هذا المعنى الثانى ايضا לברם האלהים واصله בראם فانقلبت الالف فى ברא هآء فجاء לברם مثل ראם עשם. ومعنى هذه اللام التى فى לברם هو معنى על كما قيل ולנו הסנירו ביד המלך بمعنى ועלינו مثل ועלי לתת לך עשרה בסף. وقيل ايضا ויישבה לפתח ביתה بمعنى על פתח ביתה كما قيل על גפי מרומי קרת. والتقدير فى هذا اللفظ על *אשר ברם האלהים اى بسبب انتقاء[84] الله عزّ وجلّ لهم واختياره ايّاهم من جميع البريّة[85] كما قيل על אשר מעלתם בי. فحذف אשר على ما قد ذكرت فى كتاب اللمع من كثرة حذفهم له واستعمالهم اللام مكان על؛ ومعنى للحكيم فى هذا الكلام هو كما[86] اقول انّه لمّا وصف قبل هذا شدّة عنايته بالحكمة واستئثاره بها وبلوغه منها (الى) الغاية التى يمكن ادراكها استعظم[87] ان يكون بهذه المنزلة الجليلة وبلحقه العرض الذى يلحق الجاهل اعنى الموت. وذلك قوله واعمرתי אני בלבי במקרה הכסיל. גם אני ירעני ולמה חכמתי אני אז יותר כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נישכח ואיך ימות החכם עם הכסיל ושנאתי אני את החיים. فلمّا فرغ من ذكر استشناعه استواء العالم مع الجاهل فى الموت وتأسّفه على ذلك اخذ فى استعظام فنّ آخر هو انكى للنفس واشدّ ايجاعا *الى القلب[88] واكثر تزهيدا فى الحياة. (وذلك) استواء الانسان مع الحيوان غير الناطق *فى الموت[89] ايضا فقال اعمرתי אני בלבי על דברת בני האדם לברם האלהים ולראות שהם בהמה [המה] להם כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד לכלם כמות זה בן מות זה [ונ׳ הכל הולך אל מקום אחד]. ترجمة ذلك على ما يخرج فى لسان العرب[90] اجلت فكرى متعجّبا[91] فى امر الانسان اعنى بسبب انتقاء الله لهم

---

63 R. g. الجميع الطلب. 64 R. g. ابنى. 65 R. g. ابن بطنى. 66 O. برא. 67 R. g. البرية. 68 O. סנדברה.
69 R. g. אלטא. 70 R. g. ולברר את כל זה اختيار وانتقاء. 71 R. g. نقية. 72 R. g. اشنان; another gloss הו שׁיֵּ
73 O. לא. 74 O. ما ذكره. 75 R. حيّز. 76 R. continues ينقى. وامّا الصابون فيسمّى فى كلام רבותינו אִשְׁלָנ
77 R. الاستعمال. 78 O. continues אצלא. 79 R. above نقيا. 80 R. תטעו. 81 R. g. الثقيل.
82 O. אלאנתקאל. 83 R. ואן. 84 O. انقاء. 85 R. البرايا. 86 O. ما. 87 R. واستعظم.
88 R. للقلب. 89 O. للموت. 90 O. אלא; both MSS. אללסאן. 91 O. تعجبا.

واختياره ايّاهم[90] من جملة الحيوان الميّت وعند التأمّل يبدو انهم سواء والبهائم. وذلك انّ الانسان عرض كما (انّ) البهائم عرض وعرض واحد يلحقهم اجمعين فان هذا ميّت كما انّ هذا ميّت والروح من جميعهم[91] واحدة ولا فضل [فى هذا] للانسان على البهائم اذ لجميع سائر الى موضع[92] واحد (فانّ لجميع) كان من التراب ولجميع *راجع اليه[93]: وبسط هذا المعنى وتلخيصه هو انّ ما رآه من تفضيل الله للانسان بالنطق والقدرة والتسلّط كان[94] علّة لاجالة[95] فكره فى قضية[96] الانسان مستعملا[97] لما يلحقه (من) الموت اللاحق لغيره من الحيوان غير الناطق ولاستوايه به فى الموت معما جبله الله عليه من التمام والكمال على سائر جنسه. ذلك قوله امرتهي اني بلبي על דברת בני האדם כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד לבלם[98] כמות זה כן מות זה: واما قوله ורוח אחד לכל אחד اشار به الى الروح الحيوانى الذى يشترك فيه الانسان وسائر الحيوان (اجمع) غير الناطق فانّ هذا الروح يتلف بتلاف[99] الحيوان اجمع. واما[1] النفس الناطقة التى ينفرد بها الانسان من جملة الحيوان الميّت فانّها دائمة[2] البقاء وان تلف الانسان. وذلك قول الحكيم מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה لما قال כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ומותר האדם מן הבהמה אין *ان يخصّ ذلك[3] بموت الروح[4] فقط. [قال] الّا انّ اهل العلم وذوى المعرفة يعرفون انّ نفس الحيوان الناطقة هى الصاعدة علوّا المرتقية الى عنصرها *خفّتها ونقائها[5] وصفاء جوهرها فتبقى دائما وانّ نفس البهيمة وهى الروح الحيوانى[6] [هى] الهابطة سفلا لغلظها وثقلها [ودثورها] فتنصرف الى[7] عنصرها فتتلف بتلف الجسم. فالى *هذا الروح الحيوانى[8] اشار الحكيم بقوله ורוח אחד לכל لانّ البهيمة تشترك مع الانسان فى الروح الحيوانى وانّ هذا الروح يعطب منهما جميعا بعطب اجسامهما[9] *وهو ايضا يسمّى نفس حيوانية[10] ولذلك ترجمناه نحن نفسا لانّه فى اللغة العبرانية مشترك لجميع النفوس الناطقة منها وغير الناطقة اعنى انه يقال عليها كلّها רוח: [وفسّرنا] العوله (هى) الصاعدة بالتعريف على ما اوجبه العقل وما (قد) اتّفق عليه [حذاق] الفلاسفة وما اتت به الآثار عن انبياء الله عزّ وجلّ فانّ هذا الامر لم يزل متعارفا نين امّتنا فاشيا[11] فيهم غير مدفوع فيه. الا ترى[12] قول אביגיל לדוד عمّ והיה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יי אלהיך ارادت الحياة الدائمة ولم تكن لتقابله الّا بأمر معروف مشهور متّفق عليه مقبول. وفى هذا المعنى قال שלמה عمّ והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. وايضا فانّ اعراب اللفظة لا يجوز كونها الّا معرفة اعنى انّ *קמיצות ה[13] العوله هى الدالّة على التحقيق والتثبيت كدلالتها على ذلك فى והעולה על רוחכם. العبد العبرى. وفى جميع هذا الصنف من المعارف الواقعة على العينات الّا العوارض فانّ ה פתוחה وان كانت للتعريف. ولو اراد بقوله העולה انه الشكّ لكانت الهاء[14] פתוחה اذ على هذا اطّراد اللغة فهذا برهان قاطع من طبيعة اللغة واعرابها. واما الجزرة وان كانت فتحة[15] ה دالّة على المعرفة مع اشتداد الياء على ما عليه اكثر المعارف فانّه قد يتّفق مثل هذا الاعراب فى بعض المواضع عند الاستفهام مثل قوله הייטב בעיני יי. הברב כח יריב עמדי. הבמחנים אם במבצרים: وترجمت[16] [فى] בי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה على الفصل لا على الوصل لدلالة الاعراب على ذلك. وذلك انّ الراء مضبوط[17] בסגול على واجب كل ما كان من هذا المثال مفصولا مثل قوله מקנה ומחנה ומראה وما اشبه ذلك. [فانّ] ומקנה רב בסגול لانّه مفصول. ומקנה הבהמה אל אדני בצדי لانّه موصول مضاف. وكذلك[18] ער למחנה נדול בסגול لانّه مفصول. מחנה אלהים זה בצדי لانّه موصول. ובמראה המראה אשר ראיתי الاول בצדי لانّه مضاف والثانى בסגול *غير مضاف[19]. وكذلك בי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה [בסגול كما انّ] ומקרה אחד לכל בסגול جعلتهما مفصولين مثله ولو انهما مضافين لكانا בצדי كما انّ במקרה[20] הכסיל الذى هو مضاف בצדי: وانما جعل الحكيم الانسان عرضا وان كانت الاشخاص هى الجواهر الاول لانحلاله وانتقاضه وذهابه.

---

[90] R. لهم. [91] R. continues ميتة. [92] O. معنى. [93] R. راجعا الى التراب. [94] O. كانه. [95] O. לאגלה. [96] O. قصة. [97] R. مستعملة. [98] R. לבל; O. לחם. [99] O. בתאלף. [1] R. فامّا. [2] O. دائما فى. [3] R. אי יכון בדלך. [4] The later hand in O. adds الحيوانى. [5] R. لنقائها. [6] O. الحيوانية. [7] O. علا. [8] O. هذه الروح الحيوانية. [9] O. اجسامهم. [10] O. ואוצא הו פי נפש היואני. [11] R. פאשיר. [12] R. and the later hand in O. adds الى. [13] R. קמיצותיה. [14] R. اصلها. [15] R. פתוחה. [16] O. وترنمتها. [17] R. مربوط. [18] R. ولذلك. [19] R. لانّه مفصول. [20] O. מקרה.

ونسب الحكيم الحمّوان الى عنصر التراب خاصّة وان كان مركّبا من *الاربع عناصر[20] لانّ عنصر التراب اظهرها واغلظها واشدّها تجسّما. وايضا فلانّ عنصر التراب غير منفكّ من سائر العناصر: واعلمْ انّ راس الامثبة الفيّوميّ رحمه الله ليس يحمل قول الحكيم فى غير هذا الموضع الّا باسر لكلّ مكرة واحد لزديك ولرسّيز وسائر القول الذى ينسبه[21] (الى هذا المحمل اعنى محمل قوله بى مكرة بنى الادم ومكرة البهمة وسائر القول *الذى ينسبه) الى[22] نفسه بل قوله الّا باسر لكلّ مكرة واحد لزديك ولرسّيز عنده انما هو ما يعتقده الجهّال [من] انه ليس بين الصالح والطالح شئ[23] والفرق بينهما قال عظيم كما قال الله وبيّنهم وبين اعدائهم بين زديك لرسّيز بين عبد الههم لاسر لا عبدو. قال المؤلّف ولو حمل القولين محملا واحدا *فى انّ الموت[24] يلحق الصالح مع الطالح لما ضرّ ذلك فى الامران شيئًا وهذا كلّه عرض [فى الباب] فلنرجع الى ما كنّا فيه. واعلمْ[25] انه ليس فى لسان العبرانى فعل ماض دخل عليه اللام غير لبرم الههم: وبرة[26] اتهتن بخصوصهم معناه البرى والقطع: ايش بريه مهد. عيسره بكر بريهم. البريهه تزبحه. وبريهوت بيسر: واعلمْ انّ يسه بريه اصله بريهه فامّا ان يكونوا حذفوا الالف وامّا ان يكونوا قلبوا الالف التى هى لام الفعل هاء [فاستوى بما اصله الهاء]. وكان الوجه ان يكون على زنة [عيفه.] عنيه صيره فخفّف[27]. وامّا ومبعلبا بريهه فالوجه فيه عندى بريه صفة للمبعل والهاء فيه للمبالغة مثلها فى مبيشفه لا تهتيه وغيره مما قد ذكرته فى كتاب اللمع [من هذا الديوان]: ومن هذا الاصل *ومن هذا[28] المعنى الذى نحن الآن فيه لبريهوتهم مريهيت بل منحث يسراءل وفيه وجهان من القياس. امّا ان تكون الكناية مفعولة بها فيكون تفسيره لتسمنوا انفسكم كانّه قال لبريه اتهتم فوصلت الكناية [مفعولة به]. وامّا ان تكون مضافة اليها فيكون الفعل غير متعدّ كما يوجد فى كلام الاوائل غير متعدّ اذ قالوا البريه[29] بمعنى سمن فيكون تفسيره على هذا لتسمنوا[30]:

البآء والراء والدال وبرد برودة الهيز فعل ماض من معنى برد ببد مهد يعنى انه وان وقع البرد فى بلدهم انما[31] يقع فى الشعارى *وفى المواضع[32] النازحة التى لا يتأذى به فيهما: عقدم نقدم وبردم [.صوص برديم] خلنجية وهو لون مخطّط بسواد ودخنة:

البآء والراء والهآء ولا برا[33] اتهم لهم. لهبروت اث دوذ. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. والالف فى ولا برا اوتهم مكتوبة فى *موضع هاء فانّ[34] تصريفه كلّه على مذهب ذوات الهاء: وزعم ابو زكريا فى (باب) برة بالكاف من كتاب حروف اللين عند ذكره ويبرة لهم برة نذولة انّ *لهبروت اث دوذ يكتب لهبروت[36] اث دوذ بالكاف. قال[36] فالمكتوب من معنى *ويبرة لهم برة نذولة[37]. وما رأينا نحن هذا ولا شاهدناه فى مصورة بل (قد) وجدت فى المصورة ما ينتفى به هذا الاعتقاد وهو قولهم فيه ג׳ קריין בית ובתיבין באף וסימ׳ במלבן ויבן יבין ואת העם אשר בה ויבן את מזבח יי העז איש רשע בפניו. *ولم اجد فيه ذكر[38] لهبروت اث دوذ الّا انّى رأيت مسئلة ظريفة فى فرق بهن نذول من [مصحف] صنهدرين وهو قولهم דרש רבא[40] מאי דבתיב ויבא כל העם לבהרות את דוד לחם בעוד היום בתיב *לבהרות וקרינן لبهروت[41] בתחלה لبهروتו ולבסוף لبهروتו وهو عندى *عجيب عظيم[42]: ومن هذا الاصل وهذا[43] المعنى [عندى] בר ולחם ומזון وهو اسم ناقص اللام جامع للقمح والشعير وتفسيره طعام ولا تقل بُرّ اذ البرّ فى لسان العرب اسم واقع على الحنطة فقط. [وتفسير] ولا برا اتهم لهم وما طعم منهم خبزا:

البآء والراء والحآء בי ברח[44] יעקב. ברוח יברח. כי ברח הוא. אנבי ברחת. וקום ברח לך. בברחך מפני. وفيه ثقيل متعدّ [המה הבריחו.] יבריח אם. ויבריחו את כל העמקים. والصفة ואת כל מבריחיו. والصفة ايضا בריחיה[45] עד צער على زنة פליטיה. ويمكن ان يكون مثله והורדתי בריחים الّا انّه جمع لم تتغيّر فيه بنية الواحد كما لم تتغيّر بنية סרים فى סריסים وסריסי[46] המלך. وتغيّرت [فى בריחיה עד צער] كما تغيّرت [ايضا] بنية סרים فى סריסי פרעה:

---

[20] R. اربع العناصر. [21] R. نسبه. [22] Added by the later hand in O. [23] R. فرق. [24] R. قال القول. [25] O. continues אן. [26] O. وبرا. [27] R. g. وبرا اوتهن قطع ويرى. [28] R. وهذا. [29] R. البريهه. [30] R. g. يسه بريه مده وهى الضخمة. [31] R. فانما. [32] R. والمواضع. [33] So both MSS.; R. g. ... ואלאטפא. [34] R. يستطعم وقيل انه فى معنى. [36] R. continues מן. [37] R. دبرة لهم. [38] O. ولا أجد ذكرا فى. [39] R. להבראת. [40] O. ראבא. [41] O. להברות וקרינן להברות. [42] R. عجيب. [43] R. ومن هذا. [44] R. g. هرب. [45] R. g. هاريبها. [46] O. סרים.

והבריח התיכן הקַרַס الاوسط بفتح التاء وسكون الراء. والترس خشبة (معترضة) توضع[47] [معتدلة] خلف الباب. ومصدر الفعل المخفيف منه لَבְרֹחַ[48] بتاون القرشيين. وقد استعمل منه فعل ثقيل على زنة הפעיל. הבריח. מבריח מן הקצה אל הקצה معترض: ومن هذا المعنى قيل للجوزهر נחש בריח لانّ الجوزهر انما هو شكل معترض متولّد من تقاطع[49] دائرتين مثل تقاطع دائرة الشمس مع دائرة القمر. ومن صورة هذا الشكل قيل له [ايضا] נחש עקלתון وهو مشتقّ من על בן יצא מיפעם מעקל اى معوجّ لانّه شبّه تركّب الدائرتين المتقاطعتين بالنحش فى انثناءه والتواءه[50] ببعضه على بعض. والمذهب فى قوله عن الجوزهر נחש בריח ועל לוחן נחש עקלתון كالمذهب فى قوله יפקד יי על צבא המרום במרום. والمذهب[51] فى قوله והרג את התנין אשר בים كالمذهب فى قوله ובל[52] מלבי האדמה על האדמה. وربما كان והודרתי בריחים جمع[53] נחש בריח والمعنى انهم يسمون مكتّفين قد اعترضتهم الخشبة[54] التى يكتفون فيه:

الباء والراء والكاف ברוך בני לי׳. בא ברוך יי. ברוכה את לי׳ בתי. ברוכים אתם לי׳. כי זרע ברוכי יי. هذه الالفاظ مأخوذة من بنية خفيفة الّا انّ الماضى لم يستعمل منها ولا المستقبل ولا الفاعل. ويمكن ان يكون ויברך ברוך אתכם مصدرا للبنية المخفيفة على زنة *ברוח יברח. פרוח תפרח ותגל[55]. والانفعال ונברכו בך. والاسم ברכה עד בלי די. واكثر ما يستعمل[56] فى هذا المعنى فالثقيل[57] الذى على زنة פעל مثل ויי ברך את אברהם בכל. وقد قيل ايضا וברך ולא אישיבנה وهو ايضا فعل ماض لانّ פֻּעַל وפֻּעֳל[58] قد يجتمعان فى اصل واحد مثل שבר ושבר. ברכנוכם מבית יי. אשר עד כה ברכני יי. יברך את בית ישראל. כי ברך אברכך. والامر ברך יי חילו. ويمكن ان يكون ויברך ברוך مصدرا لهذه البنية الثقيلة على زنة יסר יסרני יה الّا انّهم استثقلوا تشديد الراء (ايضا). ومصدر اخر ايضا הנה ברך לקהתי. ברכת ברך. כי ברך אברכך. מברך רעהו בקול גדול فاعل. والمفعول به את אישר תברך מברך. מברכת יי ארצו. כי מברכיו יירשו ארץ الّا انّ معنى מברך רעהו التسليم[59]. ومثله ויברך יעקב את פרעה. כי חמצא אישׁ לא תברכנו. ובי יברכך[60] אישׁ: وامّا[61] ברכה فمعناها اذا استعملت فى الناس من عند الله انما هو النماء والزيادة[62]. ومعنى ברוך יי. ברכו יי. תמجيد [وتحميد]. والافتعال من معنى ברכה. והתברכו בו. אשר המתברך. באמן יתברך: وامّا והתברך בלבו لאمر فانّه بمعنى الظنّ والتقدير والحسبان. وربما كان فى معنى الاستبشار: ومعنى اخر ايضا ברך נאין יי: والخفيف منه ויברך על[63] ברכיו. נברכה לפני יי עשינו. وفيه ثقيل متعدّ ויברך הנמלים[64]: ومن هذا الفعل وهذا المعنى عندى ויקראו לפניו אברך اصله הברך فابدل الهاء بالف (مثل אישכם ודבר) وهو مصدر امر به وكان ترجمته שכודו [اى] اسجدوا: כי לי תכרע כל ברך. על הברכים ועל השוקים على الركب. ومثله ויישם פניו בין ברכיו. ויכרע על ברכיו לנגד[65] אליהו: קח נא את ברכתי. קח נא ברכה מאת עבדך הדיּה[66]. ومثله וארותי את ברכותיכם. עשו אתי ברכה صلاح وسلام[67]. وهو مذهب الاترגום فيه: ברך נבות אלהים. אם לא על פניך יברכך. ברך אלהים ומת كناية [عن] السبّ: הברכה העליונה البَرَكة والجمع ברכות בחישבון. ברכות מים:

الباء والراء والميم وبنوزه بحوميم صنف من الثياب الرفيعة الموشّاة [المبرمة[68]] اى المحكمة:

الباء والراء والقاف ברוק ברק[69] התישלח ברקים (معروف): אדם פטורה וברקת[. וברקת] וזהב ياقوت اصفر. וברק ממרורתו يريد المرار الاصفر: واما البرقين صنف من[70] الشوك:

الباء والراء والشين ברוש[71] תדהר. ברושים משניר صنف من الارز:

الباء والراء والتاء רהיטנו ברותים هو مثل ברושים: ונברתה ברית عهد. وان قيل فى ברית انّ تاءه مبدلة

---

[47] O. חצע. [48] Marg. in O. מישתק מן בריח. [49] Marg. in O. ב׳ בלעו׳ ובריח ונעריה اسم رجل. [50] O. ואלתוא.
[51] R. המדהב. [52] O. ועל. [53] R. بمعنى. [54] O. הלחשב. [55] The two instances are transposed in R. [56] Corrected in O.; orig. استعמל. [57] R. فى الثقيل. [58] R. פֻּעַל وפֻּעֳל. [59] R. g. والسلام. [60] O. כי יברך. [61] R. وانما.
[62] R. g. مضاف الى المعنى الاول. [63] O. עליו. [64] Marg. in O. מאכוז מן ברכים. [65] R. נגד. [66] R. חדיה.
[67] O. صلح وسلم. [68] MSS. אלמברומה. [69] R. g. برق وبروق. Marg. in O. مأخوذ من برק. وفى لغة العرب ابرقت وارعدت وانّسعوا فيه واستعاروه للوعيد. وفى مثل ذلك قال الشاعر [أَتَرقِدُ] وأُرْعِدُ يا وَزِيرُ (so) فما وَعِيدُكَ لى بِضائِرِ See Wright's Kamil, p. 625. [70] O. ואין. Marg. in O. ב׳ בלעם ברק בן אבינועם اسم. [71] R. g. قيل انه البروث.

من هاء على مثال وبنتيا بيتية واتّه فى معنى القطع من لغة وبرا عتهن بحربتهن وان[71] كان وبرا مكتوبا بالالف[72] فغير منكر:

الباء والشين واللام معنى هذه اللغة المذكورة فى هذا الباب *النضج وهو[73] على ضربين. احدهما (يكون) من الطبيعة مثل بي بيشل كيزه. البيشلو ايشكلوتيه. والثانى يكون بصناعة وهو على ضربين. احدهما يكون فى الماء على النار كقوله[74] وبيشل مبيشل بمים. אשר הבישל בו יטבר. ואם בכלי נחשת בישלה. (בישלו את הבשר. את הזרוע בישלה)؛ ومن هذا قبل ומבשלות עשוי מחחת הטירות[75] סביב هذا اسم للقدور التى يطبخ فيها بالماء[76]. ومثله אלה בית המבשלים אשר יבשלו שם מישרתי הבית את זבח העם *فانّ قوله[77] בית המבשלים انما[78] هو عن القدور وهو مثل ומבשלות עשוי لانّه انّاها عنى[79] وعنها قال[80]. ولو اراد الإخبار عن البيت لقال זה בית המבשלים وانما اراد آلة المبشلين اى القدور وقوله בית מקחם. والضرب الثانى من النضج الذى يكون بوضعه[81] فى النار فقط بلا ماء مثل قوله ויבישלו הפסח באש כמשפט:

الباء والشين والميم وקנה בישם. וקנמן בשם. בישמים ראש طيب بكسر الطاء: واعلمْ انّك اذا اضفت וקנה בישם الى نفسك قلت בישמי بضمّ الباء كما قيل فى اضافة שרש. שרשי פתוח אלי מים. وفى (اضافة) קדש. ואת שם קדשי. وفى اضافة והביאו בניך בחצן. גם הצני נגערתי. واذا اضفت קנמן בשם قلت בישמי بكسر الباء كما تقول فى اضافة שמש. [שמשי]. לא יבא עוד שמשך. وفى اضافة פכל. פכלי. *او قلت[82] בישמי بفتح الباء مثل שמן. ושמני וקטרתי. والحرتي مارن טרפך فى اضافة טרף: وامّا אריתי מורי עם בישמי فما يصلح فى القياس ان يكون قبل الاضافة الّا على زنة שלל ודבר[83] وما اشبه ذلك لانّك تقول عند اضافتهما ואת כל שללה תקבץ. כן יהיה דברי: ولنا فيه قول اخر ايضا فى باب الاضافة من كتاب اللمع:

الباء والشين والسين יען בישמכם על דל. لا اشتقاق لهذه اللفظة فى ما بين ايدينا من اللغة فيجب ان تفسّر على حسب ما يحتمل [الموضع] من الاسراف او التحامل او ما اشبه ذلك: وامّا تصريفها فاقرب الاقوال فيه ان تكون مصدرا (لفعل ثقيل على مثال פועל. ويمكن ايضا ان تكون مصدرا) *للبنية الخفيفة[84] على مثال פעל وكان الوجه فيها على هذا ان تكون على زنة כתפיכם את העיר *فاستثقلوا ذلك فى هذا اللفظ[85] فحرّكوا الشين بالفتح فامتدّت لذلك قمتوات الباء وصارت חלם. كما عرض (ايضا) لقولهم במצאכם אתו الذى كان اصله ان يكون مثل כתפיכם את העיר فاستثقلوا [ذلك] من اجل الحرف[86] الحلقى فحرّك الصاد بالفتح فامتدّ الزمين وصار חלם كما قلنا. الّا انّ استثقالهم لبيشكم على هذا المذهب انما كان لاجتماع الشين الساكنة مع السين والشين مستثقلة مع السين لتقارب مخرجيّهما (كليهما) فى حيّز[87] واحد من احواز مخارج الحروف:

الباء والشين والراء אשר בשר את אבי. אל הבישרו בחוצות אשקלון. ויען המבשר. יתבשר אדני המלך يستبشر. בישורה בפיו בשרי: ויברך כל בשר جميع البشر اى جميع الخلق اعنى الناس منها[88]. זכר ונקבה מכל בשר من جميع الخلق [غير الناس]: או בשר. כי יהיה בעור בישרו ايضا يريد انسانا كما يقال له ايضا [אדם][89] لانّ البشر يقع فى لغة العرب ايضا على الواحد وعلى الجميع وعلى الذكر *وعلى الانثى[90]: ובשר ויין ולחם[91]. אך עצמי ובשרי אתה يريد قريبى. ומבשרך לא תתעלם. وقد يراد به العورة نفسها مثل قوله عزّ وجلّ רד בישרו את זובו. או החתים בישרו:

الباء والتاء ואשיתהו בתה. בנחלי הבתות معناه القفار والمواضع الخالية[92] البادية: אלפים בת יכיל. והבת والאיפה مكياﻻن [متّزنان] متساويان كقوله האיפה והבת תוכן אחד יהיה. الّا انّ الايفه مكيال للياﺑس والبت مكيال للرطب وكل واحد منهما عشر الحمر كقوله מעשר החמר הבת. وعشيرة الحمر האיפה. אל החמר[93] יהיה מתכונתו وزن *ما يكال[94] بكل واحد منهما سبعة

[71] O. ان. [72] R. بالف. [73] O. هى. [74] O. פיקו. [75] R. לטירות. [76] O. الماء. [77] O. (MS. ירד) لم يرد. [78] O. وانما. [79] R. يعنى. [80] R. قبل. [81] Corrected in R.; orig. בצאעה יכון. O. בצאעה יכון. [82] O. وقلت. [83] O. דבר. [84] R. لبنية خفيفة. [85] R. פאסתקבלו... הדה אללפטה. [86] R. אלחרק. [87] Both MSS. חין. [88] So both MSS. [89] Supplied from the Heb. transl. [90] R. والانثى. [91] R. g. لحم. [92] R. الخلية. [93] O. האיפה. [94] R. מכיאל.

آلاف[95] درهم ومائتا[96] درهم. والجمع כי עשרת הבתים חמר:

الباء والتاء واللام בתולה ואיט לא ידעה אזרוּ. לא מצאתי לבתך בתולים. ואלה בתולי בתי. ואבכה על בתולי. ואבכה על בתוליה אזרתה אי נקמתה אי נקמתה אי נקמ

٭ المقالة الثالثة [من كتاب الاصول] فى حرف الجيم ٭

الجيم المضاعف وهيه العلّتم الغنة[1]. وهيه علّته عليهم على الغنّ. את גגו ואת קירותיו:

الجيم والالف والهاء כי גאה[2] גאה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين منه [ما] تدعو للحاجة اليه: ومن هذا الاصل وهذا المعنى הבוז לגאונים[3]. وقد شرحناه فى كتاب اللمع من هذا الديوان فى باب الابنية [منه]:

الجيم والالف واللام נאל יי עבדו יעקב. ונאלו מיד חזק ממנו. ונאלתי אתכם. ינאל את ביתו. ואם לא יחפץ לגאול. כי אין זולתך לגאול. ואם לא יחפץ לגאלך. אם תגאל נאל. קרבה אל נפשי גאלה. גאלה תתנו לארץ معنى للجميع فكان: ومن هذا المعنى ינאלהו חיטך وצלמות اى يعزله الغبس[4] والظلام من جملة ايّام الدهر. ومعناه ان يصير ذلك النهار فى قبضة الظلام خاصّة فلا تطلع *الشمس فيه[5] فكانّ الظلام يفتكّه من ايّام الدهر حتى يصير فى حوزته [وقبضته فلا ينير: و]الانفعال او الهيئة يدا ונגאל. وهو لا ינאל באלה. ולא בכסף תגאלו. *وقريب من[6] هذا المعنى ובא גאלו הקרב אליו. נאל הדם. אנכי גאלתך. מגאלנו הוא[7]: ومعنى اخر במה נאלנוך. [לחם מגואל מدنّس. والمعنى فى נאלנוך] دنّسنا قربانك. والتقدير (نאלנו לך كما قيل בישלם הבשר التقدير) בשל לחם הבשר. وجائز عندى ان يكون *ינאלהו חיטך וצלמות من هذا المعنى[9] وان يكون تفسيره يكسفه الغبس[9] والظلام فكانّ كسف الظلام له تدنيس وهذا على الاستعارة: والانفعال من هذا المعنى הוי מראה ונגאלה. وفيه ثقيل וינאלו מן הכהנה اى ودنسوا من ان يدنوا الى الاقداس وان يقرّبوا شيئًا منها.

وربما كان וינאלו من الكهنة من المعنى الاول كما انّ[10] ינאלהו חיטך וצלמות منه ويكون معناه عزلوا وازيحوا[11] وقبضوا عن الكهنة. واما כפיכם נגאלו בדם فمن هذا المعنى الثانى وهى بنية سادّة قليلة الوجود لانّه دخل فيها الانفعال على ما لم يسمّ فاعله وقلّ ما يوجد[12] مثله. الّا انّهم قد قالوا ואלה נולדו לו[13] وقال فيه ابو زكريا انّ واجبه ان يكون مثل נולדו להרפא فجعلوا الاسرع مكان الادغم وادغموا[14] الواو فى اللام وهذا حسن. وان حمل محمل נגאלו בדם على ان يكون اصله נולדו على زنة נגאלו בדם فأسقط الياء استخفافا ونقلت حركتها الى النون [كان] ايضا (هذا) وجها حسنا جدّا: وقد ذكرت هذا الوجه فيه فى غير هذا الديوان اعنى فى كتاب التشوير. الّا انّه غير جائز ان يتوهّم دخول الانفعال فى נולדו (لو) على هذا الوجه الثانى على ما لم يسمّ فاعله المأخوذ من البنية [الثقيلة] لاستحالة المعنى. واما [دخوله] فى נגאלו בדם فغير ممتنع من ذلك فيه: واعلمْ انّ الساكن [الذى] بعد جيم נגאלו انما تولّد فيه على هذا المذهب من قبل امتناع اشتداد الالف كاشتداد لام[15] נולדו لو ولو وجدنا נואל فعلا ماضيا لما امتنع ان يكون נגאלו منه الّا انّه على الشذوذ ايضا: والافتعال من هذا المعنى אשר לא יתגאל ألّا يتدنّس. واما[16] על נאלי הכהנה فهو عندى صفة على زنة תאמי צביה. الوجه فيه قبل الاضافة[17] גואלים على زنة תואמים فانتقلت الضمّة من الجيم الى الالف كما عرض فى תאמי צביה على عادتهم[18] فى اكثر الاسماء مثل אהלי אדום וישמעאלים. لانّ هذه هى العادة

قيل فيه العرمرم. قالوا انّ العرمرم هو مقدّم العسكر ويسمّى לְגִיוֹן وجمعه לגיונות ולגאונים. [1] R. g. سطح. [2] R. g. اقتدار. [3] R. g. אלגבש. [4] O. אלגבש. R. אלדבש. [5] Transposed in R. [6] O. ומן. [7] O. הו. [8] Transposed in R. [9] O. אלגבש. [10] O. כאן. [11] R. واحيزوا. [12] O. ינד. [13] O. להרפה. [14] O. واندعموا. [15] Corrected in O.; orig. اللام. [16] O. ואנמא. [17] R. continues נאולים. [18] R. عادته.

فى اكثر احرف[18] الخلق والصفات هى من الاسماء. وفى هذا المعنى تقيل اخر ايضا وبل ملبرسي انعلتي اصله تنعلتي:

الجيم والباء نب المزبلة، وتبني لك نب. على نبي حرشو 5 حرشين، ونبيهن ونبه *لهم، ونبتهم ملاءات[19] عينين جنب واجناب. ونبوات عيني حواجبه:

الجيم والباء والالف ولحشوف ميم منبوء، بزعاتي ونبعاي *جانبية وجواب[20] وللجانبية للحوض [الضخم]:

الجيم والباء والهاء الظاهر " لا نبه لبي، بي 10 نبهنا شمس، وانبه " بعباءات بمشيفت، وانبه مبل العم، نبوه مبل العم، وعيني نبهتم تشيفلنه، والمؤنّث نبوهه [نبوهه] يريد مله نبوهه، وقد علّلناه فى باب الحذف من كتاب اللمع. تنوعبت " كل نبه لب، والمصدر ولا توصيفوا لنبههه عود على زنة ويتن اتي لمرتبه، والاسم الله [الله] نبه شمس، 15 ولفيني بشلن نبه لب، ويره بنبهنا على زنة بحديث، وجائز ان يكون بنبهنا مصدرا على مثال عر عمرنا لفيني العزة: وفى الاسم بنية اخرى عيني نبههات ادم على زنة عبرات ومرداة، وقد استعمل المصدر مكان الاسم لانّ المصدر اسم ايضا قالوا وابل نبه قومتي. وامّا[21] الاسم الله الوه نبه 20 شمس، ونوبه لهم فالتقدير[22] اذًا وابل نبوه قومتي، والثقيل المتعدّى النبهتي عين شفل، ان تنبية بنيتر التقدير ان تنبية عوف بنيتر لو اعليت طيرانك. وما يمتنع ان يكون غير متعدّ. والفاعل من المتعدّى منبية[23] فتحتي، والامر النبه لمعلة[24]:

25 **الجيم والباء والحاء** نبح الوه اجلح. [او] بنبحتي، او بنبحتو[25]:

الجيم والباء واللام لا تسيء[26] نبول[27] رعج اشر نبلوا راشونس لا تزل[28] حدّا ما[29] حدّته الاوائل. والمستقبل والحاردن ينبل اتي، وقم حمت تنبل[30] بو، ونبول نتن "، ونصمت نبولاتي. 30 ارتن كنعن لنبولاتيه. والثقيل والنبلت اتي العم. [النبل اتي العم،] النبل اتي الحر وقدشتي، ومن هذا المعنى قيل ونبولة الى سفتة اى طوقها واطارها[31] المحيط بها كاحاطة التخم للشىء الذى هو متخم به: وقريب من هذا المعنى منبلات تعيشه اتهم معتدلة. شرشرات نبلات. [نبلات] اسم على مثال عبرات وصفت به الشرشرات كانّه قال شرشرات منبلات. وهذا كما تقول العرب قوم عدل ورضًى[32] فوصفت بالمصدر. وليس اشتهادى فى هذا ومثله بما تقوله العرب على سبيل التشبيه لقولى او التصويب لكلام العبرانيين بل على سبيل التقريب على المبتدئين والتبيين. ويجوز ايضا ألّا يكون نبلات وصفا ويكون التقدير شرشرات معيشة[33] نبلات:

الجيم والباء والنون او نبن او دق. وجاء الجمع بتضعيف اللام قالوا هرم نبنونيم وزنه فعلولم. وتفسير نبن محدوب[34] لقول الاوائل رضى الله عنهم[35] بعلي حصورت وهى الجدبة. وحرنوم ويل دبيشت نمللم. حيتورت: وكنبنه تقفيانى جمن:

الجيم والباء والعين نبع ونبوه هى الرابية. وسمّى المكان (المعروف) ال نبوات العرلات من اجل انّ قطع الاعرلات كان عند تلك الرابية: ومنبعوات تعيشه لهم قلانس: ويمضا النبيين، واما نبيعي نبيع الكتف جام وطاس:

الجيم والباء والراء[36] كي نبر علينا حسدو، نبرنا على برحوت الحري عظّمت وجلّت. ومثله والميم نبرنا ماد ماد. كي لا بحم ينبر ايت، وينبرنا الميم: الن نبير *سيّد ورئيس[37] [وجليل]. والمؤنّث امر للملح والنبيرة. نبرت ممللوت، اهيه نبرت، سري نبرتي (سيّدتي). كي يهودة نبر باهيا ساد ورأس. كي نبرنا علينا الانسيم تقوّوا[38] وتغيّدوا. لهيوت نبور بارن جبّار [عظيم] نجد. عنوت نبورة قوّة وغلبة. واهن بنبرنا سنيم سنه وعلى الغاية المستعظمة: والثقيل ونبرتي ات بيت يهودة اقوى وانجد. وحايلم ينبر يستعظم ويستكثر اى تكثر فيه. والافتعال ولا اويبيو[39] يتنبر. كي يتنبرنا يتعظّمون ويتقوّون: وثقيل اخر متعدّ ايضا والنبير برية. للسونينا نبيري. [ويمكن ان يكون للسونينا نبير][40] غير متعدّ على[41] ان يكون اللام فى موضع باء[42] وهو عندى اولى[43]: نبر لا يزلة بيمين رجل. وللجمع النبرين لبر متنه:

---

[18] R. حروف. [19] R. للهن . . . ملاءين. [20] R. نوابية نعابية. [21] R. وانما. [22] O. في الحقيقة. [23] R. ومنبية. [24] R. g. للجميع ارتفاع وشموخ. [25] R. g. وقيل فى نبحت الدبر سحقته او زبرته. [26] R. تشيء. [27] R. g. تخم. [28] R. تزيل. [29] R. omits حدّا and O. ما. [30] R. النبل. [31] R. واطاره. [32] R. رضى. [33] R. للمعيشة. [34] R. مهدوبة. [35] O. continues في. [36] Marg. in O. ب' بلع' نبر بن اوري اسم. [37] Transposed in R. [38] O. تقووا. [39] R. ولا يتنبر. [40] The words in brackets are supplied from the Heb. transl. [41] R. وعلى. [42] R. الباء. [43] R. g. جميعها متقاربة.

الجيم والباء والشين ראמות ונביש פסר פיה
الاستبرق وهو ضرب من ديباج[42]:

الجيم والدال בזרע נד[43] הו הכזרה:

الجيم والدال المضاعف ימודו[44] על נפיש צדיק. קד
ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين واستوفيناه [نحن]
فى المستلحق. ומנה[45] הערבים לנד[46] שלחן: وفى الاصل
معنى اخر وهو ויתנדדו[47] כמישפטם. וקד ذكرناه [نحن] فى
المستلحق. ומנה נחת נדודיה (تفسيره) خواطرها وان
شيُّت [فقل] جدائدها يريد للخطوط *التى يخطّها الحارث[48]
فى الارض وهى[49] المسمّاة عند العبرانيين תלמים شبّهها
*بالجدوش والخموش[50]. ومن هذا المعنى سمّت العرب مسل[51]
الماء خوامش واحدتها خامشة. وسترى تفسير נחת فى حرف
النون. وتقول ايضا العرب للخطوط التى[52] على ظهر حمار
الوحش جدائد فتلك على هذا مشبّهة بهذه[53]: وقول
العبرانيين ויתנדדו כמישפטם. על כל ידים נדודות مجانس
لقول الاوائل ومشتقّ منه اعنى قولهم אמר רב יהודה
אמר שמואל שבוי שנישבה והניח קמה לקצור ענבים לבצור
זתים למסוק תמרים לנדוד בית דין יורדין לנכסיו ומעמידין
אפטרופוס וקוצר ובוצר ומוסק ונודד فانّ الخدش [قطع.]
وجد ايضا *فى لغة[54] السريانى נדו אילנא:

الجيم والدال والهاء מלא על כל נדותיו جدده
بضمّ الجيم وفتح الدال واحدتها جُدّة وهى جوانبه: נדי
עזים[55]. ורעי את גדיתיך معروف[56]:

الجيم والدال واللام מה נדלו מעשיך ״. כאשר
נדלה נפשך. על כן נדלת ״. וינדל המלך שלמה. والصفة
נדול ״. נדולים מעשה ״. אלבה לי אל הנדולים. ושם אשה
נדולה. معنى هذه *اللفظة العظم والكبر[57]: واما וינדל
הילד. וינדלו הנערים فمعناه[58] النشوُّ والتربية الّا انّ
المعنيين متجانسين. [واما] וילך דוד הלך ונדל فلا مانع
من كونه مصدرا واكثر خفيف هذا المعنى غير متعدّ [واقلّه
متعدّ مثل] כי מעוזרי נדלתי כאב على زنة אהבני שנאני:
والصفة المتعدّية מנדול מלכו هى صفة لـ״ المتقدّم الذكر
اعنى قوله על כן אודך בגוים ״ وهو يعمل (عمل) اسم
الفاعل فى تعدّيه الى ישועות מלכו. واما[59] ثقيله الذى على
زنة פֻּעַל فمتعدّ مثل נדל [המלך] אחשורוש. וינדל (את)
כסאו. والمصدر נדל פרע. אחל נדלך. واما الثقيل الذى
على زنة הפעיל فاقلّه غير متعدّ [مثل] וצפיר העזים
הנדיל עד מאד معناه عظم جدّا يدلّ على ذلك قوله
وبעצמו נישברה הקרן הגדולה. واكثره متعدّ (مثل) הנדלתי
מעשי. הנדיל ״ לעשות עמנו. הנדיל ״ לעשות עם
אלה. ועשה ברצונו והנדיל واسرف. עד דוד הנדיל يريد
הגדיל לבבות. ואל תנדיל פיך. המנדילים על. ולהנדיל
שקل مصدر. والافتعال من هذا المعنى והתנדלתי והתקדשתי.
כי על כל יתנדל: وقد استعملت هذه[60] اللغة فى الكثرة
والغشاء كما قيل עם נדול ורב[61] اى كثير. ومثله חיל נדול
מאד. وقيل ايضا ויזבחו ביום ההוא זבחים נדולים. وايضا
ותרבי ותנדלי. وهذا منهم اتّساع ومجاز لانّ العظم انما
هو من باب الكيفيّة. وقد يدخل فى باب الكميّة مجازا
اجاز ذلك العبرانيون والعرب واليونانيون ايضا تستجيزه:
ויבן מגדל בתוכו מגדל. والجمع ומגדלותיך יתין בחרבותיו:
وفيه لغة اخرى وهى ממגדל[62] סונה ولعلّه مثل בין מגדל
ובין הים: מגדלות מרחקים مناسبة الطيب: גדילים תעשה
לך ذوائب. ومثله גדילים מעשה שרשרות:

الجيم والدال والعين נדע בחרי אף. ונדעתי את
זרועך. ונדעתי אתו]. ורמי הקומה גדועים. وما لم يسمّ فاعله
שקמים נדעו. والانفعال איך נגדע ויישבר. נגדעה קרן מואב.
נגדעת לארץ. נגדע היום שבט אחד. والثقيل [וכל החמנים
נדע]. והחמנים אשר למעלה מעליהם נדע. واشباههم
תגדעון. [וינדעו את האשרים] *والجميع قطع[63] [וגדע]
والجدع عند العرب هو القطع. الّا انّه عندهم من اعضاء
مخصوصة. فالترجمة *اللائقة اذًا[64] به هى للجذع بالجيم
والدال المعجمة وهو[65] القطع بالاطلاق. فمعنى נדע וכרת
سواء[66]. وكذلك ינדע مثل נכרת:

الجيم والدال والفاء אשר נדפו[67]. את מי חרפת

---

[42] R. الديباج. [43] Marg. in O. لحْ בלע انه بزر(؟ בזל MS.) الحنظل من قول الاوائل فى בנדן ומרירן(؟) ومعلوم انّ נדין يتجوّفون من נדוד. وقد فسّر فى נדוד كردوس وهو قريب من الاول [44] R. g. عندهم الحنظل (MS. אלחנזל in both places). [45] R. ومن. [46] R. g. بحث ونجم. [47] R. g. وتجارحوا. [48] O. الذى ... الحرث. [49] O. وهو. [50] R. بالدمسيّ. [51] R. مسيل. [52] R. אלדי. [53] O. بهذا. [54] O. وفى. [55] O. העזים. [56] R. g. جدى واجديا. [57] O. الالفاظ. [58] R. معناه. [59] O. اما. [60] R. هذا. [61] R. continues اى اكثر. [62] R. מגדל. [63] O. للجميع. [64] O. אללאקיה; R. اذا لائقة. [65] R. وهى. [66] R. واحد. [67] R. g. احتقار وقذف وافتراء.

וגדפה. הוא מגדף. والاسم ויישראל לגדופים. ומגדופותם אל תחתו. والاسم ايضا חרפה וגדופה על זנה ענות חלושה:

الجيم والدال والراء גדר דרכי בגזית. גדר בעדי. ארחי גדר ולא אעבור. וגדרתי את גדרה. איש גדר גדר. [כלّה בניין וסדّ واغلاق. وقوله ולגודרים] يريد البناء. وترجمة ארחי גדר. גדר דרכי. גדר בעדי جدّر بتشديد الدال اى احدق[67] بالجدار واغلق. גדר מזה וגדר מזה. ومثله והגדרת הגינה وان كان بلفظ التأنيث كما قيل *גבול ונבולה[68] وجمعه החנים בגדרת. وايضا והתשוטטנה בגדרות [ألا انّه وان كانت الגדרות حيطانا فانما يريد بقوله והתשוטטנה בגדרות] الازقّة التى تبنى حولها الحيطان وهى الجدرات[69] والجدر ان شئت بضمّ الجيم والدال فيهما والجدير هو [المكان] الذى يبنى حوله الحيطان[70]. وقال الاترنوں فى וגדר אשר לחוץ, וכותלא[71] די לברא. وفى ברחב גדר החצר. בפתיא דבותלא דדרתא. وתרגום החנים בגדרות ביום. די שרן בכותליא. وكان معنى והתשוטטנה בגדרות وتجوّلن بين[72] الجدارات او فى الازقّة. وما تفسير וגדר אשר לחוץ الاّ الجدير[73] الخارج وهو قوله ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית. وقد قلنا ان الجدير هو المكان الذى حوله الحيطان. ومثله ברחב גדר החצר: וגדרות לצנאכם. וגדרות צאן זרائب. والزريبة[74] موضع الغنم وهو ايضا الحظيرة. والاشتقاق فى هذا كلّه واحد. والمذهب فى قوله חנרנה שקים ספדנה והתשוטטנה בגדרות كالمذهب فى قوله בחנוותיו חגרו שק:

الجيم والدال والشين מגדיש ועד קמה. ונאכל גדיש هو الكديس يعنى الزرع المحصود المكدّس قبل درسه. وهو مجانس لقول الاوائل תנו רבנן מנין שאין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין ת"ל איפה שלמה. وقالوا فى قول الله تبارك وتعالى ומלא חפניו קטרת סמים [דקה] בל כהן חופן מלא חפניו *ודיו וקא[75] מיבעיא לן חפניו שאמרו מחוקות או גדושות אמר ליה רבה לרב אשי לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות:

الجيم والهاء גה גבול אשר תתנחלו [هو] مثل זה. وكذلك قال فيه الاترنوں דין תחומא[76]:

الجيم والهاء المضاعف ולא יגהה מכם מזור تفسيره على حسب المعنى ولا يداوى وليس يفرّج اى ليس يزيل[77] وما اشبه ذلك. وامّا ייטיב גהה فتفسيره يحسن السحنة كما قيل فى غير هذا المعنى לב ישמח ייטיב פנים. وربما كان من المعنى الاول بجيد المداواة والمعنى الثانى احبّ الىّ:

الجيم والهاء والراء ויגהר ארצה. ויגהר עליו *مذكور فى باب الجيم والحاء والنون[78]:

الجيم والواو מן גו יגורשו هو مجانس للاترنوں *اعنى لقوله לגו[79] אתון גוראי. وكذلك תרגום תוך. גו. فمعنى[80] מן גו יגורשו انهم ينفون عن الملأ اى من بين الناس: ושבט לגו חסר לב هو للجثمان اى للجسم. ومثله גוי נתתי למכים. בי השלכת אחרי גוך. ותשימי כארץ גוך جثمانك. ومثل هذا ايضا שלף ויצא מגוה ترجمته نفذ وخرج عن الجثمان يعنى النيئ المذكور. والهاء فى מגוה *للتأنيث داخل[81] على לגו חסר לב الذى تفسيره جثمان *كدخوله على גבול ונדר[82] للتأنيث [ايضا]. وقد *شدّدوه فى[83] الاضافة الى الضمير فى بعض المواضع قبل ותשליכי אותי אחרי גוך. וישליכו את תורתך אחרי גום:

الجيم والواو والباء יוצר גובי. וטפסריך בגוב גובי. כמישק גבים على زنة מתים. ولغيرى. אם בנים אתם. وان كانت هذه صفات. وتفسير الجمع جراد. وقد فسّرنا معنى וכמישק[84] גבים فى المستلحق فى باب שדד منه. وفى المشنة על החומין ועל הגובאי: עישה הנחל הזה גבים גבים. כאו על גבים تفسيره غدر[85] وآبار. وهو مجانس للسريانى فانّ תרגום בור. גובא[86]: ومن هذا المعنى اشتقّ ויספן את הבית גבים اى جعل سقفه احواضا كالبرك والغدر يعنى انه فرش سقفه الواحا على هيأة الاحواض كما هو مشاهد اليوم ايضا فى سقوف[87] الملوك وعلى نحو ما يمثّل البناة فى الحيطان ابحرا[88]:

---

[67] R. אחדק. [68] O. גדרה. [69] R. אלגדרות. [70] R. חיטבון. [71] R. וכותלים. [72] O. פי. [73] R. לגדור. [74] O. הזריבה. [75] O. ודיוקא. [76] Marg. in O. קל בן בלע' פון כאן כנדלך פיכאן מן לחרוף. [77] O. יגיל. [78] R. g. ; יבקל ברק לארעא ואלהית ויתכן לפרש בו כפי הענין וי"מ ונישתטח עליו וי"מ כמו ויפח באפיו נפח The Heb. transl. has וקבל אנשבאח. [79] R. בקולה בגו ; R. g. וסט. [80] R. גמעה. [81] O. داخل على التأنيث. [82] O. לדבולה עלי גו. [83] R. באפיו כדי להשיב רוחו. [84] R. כמישק. [85] R. غدران. [86] O. גובה. [87] R. סקף. [88] O. אבחארא.

الجيم والواو والدال ינודנו והוא ינוד. قد ذكرت هتين اللفظتين فى كتاب المستلحق وهما عندى فى معنيين[89]. امّا ינודנו فمن[90] معنى נדוד والساكن[91] الليّن الذى بين الجيم والدال الذى هو عين الفعل هو عندى بدل من احد المثلين اللذين هما دالان. كما انّ الساكن الليّن [الذى] فى יחיתן الذى هو عينه اعنى فى قوله ויד בהמות יחיתן بدل من احد مثلى حتت فانّه عندى مشتقّ منه كما قد لخّصته فى المستلحق واصله יחיתן بتشديد التاء مثل פן אחתך لפניהם. ومثله לעלות לעם ינודנו. وامّا ינוד עקב فالاحسن فيه ان يكون مجانسا للسريانى اعنى[92] נדו אילנא الذى معناه الجدّ والقطع اى انه يجدّ اعقاب المتجنّدين[93]. ويجانسه[94] ايضا من العبرانى ויתנדדו במשפטם فانّ التخديش قطع فى اللحم. ويصلح فيه ايضا ان يكون من معنى נדוד [اى انّ الفلج يكون له اخرا]:

الجيم والواو والهاء כי השפילו ותאמר נוה[95]. مبنى נוה. ונוה מגבר יבסה. الهاء للتأنيث واللام ناقص كنقصانه من נאה ונאוו الذى هو فى معناه: وقد قيل انّ الف נאה ابدلت[96] واوا فى נוה والقول جائز. الّا انّه لبست بنا ضرورة [الى ذلك] بل كونه مثل قول السريانى ודי מהלכין בנוה[97] أجْوَد عندى: מנוית האריה. ונויתו בתרשיש. בלתי את נויתנו. את נויח שאול ואת נויח בניו جشمانانهم[98] لغة فى לנו חסר לב. נוי נתתי למכים: وجائز ان يكون נו محذوفا من [اصل] נויה كما كان קו المدّة محذوفا من اصل את התקות הזו השני הזה תקשרי בחלן:

الجيم والواو والزاى וינז שלומים[99]. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين.

الجيم والواو والحاء כי אתה נוחי מבטן صفة متعدّية وهو اسم الفاعل اى مخرجى. والثقيل כי ניח ידך אל פיהו. מניח ממקומו وهو[1] غير متعدّ: وقد ذكر هذا المعنى ايضا ابو زكريا فى كتاب حروف اللين. واضاف اليه ותנח בנהרותיך. وهو عندى معنى اخر وتفسيره واضطربت [مثل] חולי ונחי الذى تفسيره *اتّجعى واضطربى لا اخرجى ولا ابرزى[2] كما قال فيه غيرنا لانّه[3] ليس من شان المرأة الطالق عند الولادة البروز والخروج لكن الاضطراب[4] باوجاعها والتمعّك باوصابها. الّا انّ المعنيين مشتركين فى الحركة. فاذا كان ותנח בנהרותיך من معنى חלי ונחי فهو اذًا خفيف مثله. مثل ותנח התכה. وينو لجبنا. وليس يجب ان يعدّ من الثقيل كما جعله ابو زكريا على مذهبه ثقيلا الّا بدليل:

الجيم والواو والباء נוי אחד בארץ. نوم ربيم قبيل وقبائل. وقد استعير فى المراد بى נוי עלה על ארצי:

الجيم والواو اللام ונלחי בירושלם. وينل كبودى. قد ذكر هذا [المعنى] فى كتاب حروف اللين (وهو) الطرب. والطرب تكون فى الفرح والحزن كما قيل ונילו ברעדה. وכמדיו עלינו ינילו. ومعنى الطرب[5] *الحركة التى[6] تصيب المسرور والمحزون ايضا: ومن هذا الاصل على القانون الذى عقدناه فى صدر كتاب الاصول אחר מימין הגלה. את ישתי גלות הכתרות. وتفسيره صحفة وصحاف. لانّ هيّة صحفة[7] كانت على راس كل عمود. وكانت الاكوتارات على الصحفة وشدّة اللام عندى لاندغام الواو الذى هو العين فيه كاشتداد صاد ופטורי צצים لاندغام الياء الذى[8] هو عين ציין فيه:

الجيم والواو والعين לא ינוע[9] בעונו. בל אשר בארץ ינוע[10]. ונוע מנוע. والمصدر האם המנו לנוע على زنة לשמר [את בריתו]. وقيل فيه ايضا בנוע אחינו على زنة בישפל קול המחנה. לשכב את בת יעקב:

الجيم والواو والفاء את נופת שאול ואת נופת בניו جثّتهم. وهذه اللغة فاشية فى كلام الاوائل:

الجيم والواو والراء עם לבן גרתי[11]. אשר אני מתנורר עמה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[12]. وذكر فيه ايضا וינר[13] מואב: ومن هذا المعنى عندى תקרא ביום מועד מנורי ترجمته نادبت بمخافوفى من جميع الجهات فى مثل وقت مؤعد صادق اى فى الوقت الذى حددته ووعدت[14] به كما قال קרא עלי מועד לשבר בחורי. ومخرج תקרא هو

---

[89] O. المعنيين. [90] O. من. [91] R. الساكن. [92] R. يعنى. [93] O. orig. אלמתנורן; corrected by the later hand אלמנודן. [94] O. ويجانس. [95] R. g. شمخ وعجب. [96] O. ابتدلت. [97] R. g. شماخة. [98] So corrected in O.; both MSS. נסמאנתהם; R. g. جثّتهم. [99] R. g. وينز שלומים. ובן נמוו معناه القطع. [1] R. وهذا. [2] O. اى. [3] R. فانه. [4] O. اضطراب; R. الاضطبار. [5] O. אלטרבה. [6] R. حركة. [7] R. هيأة الصحفة. [8] R. والذى. [9] R. g. توفّى. [10] R. g. يتوفّى وهو الموت. [11] R. g. سكن. [12] R. g. ومنه نرى بيتى ومجاورة. [13] R. g. حذر. [14] R. وعدت. توجّعى واضطربى (واضطربت marg.) واخرجى وابرزى

מחרך קראת. ומזה القول مشبه لما قيل فى גבואת קדר וממלכות חצור اعنى قوله וקראו עליהם מנוד מסביב [هذا] بيّن جدًا: وذكرنا نحن فى المستلحق ינורהו בהרמו, על דגן ותירש יתנוררו, נהרסו ממנורות[14] معنى[15] كلّه للجمع:
5 ومن هذا المعنى הן גור יגור אפס מאותי. מי גר אתך עליך יפול يشير الى اجتماع גוג ומגוג على ישראל وهلاكهم فى بلدهم اعنى بلد ישראל. وترجمة *اللفظة هل بجتمع اجتماعا[16] وليس من عندى من تجمّع عليك ومعك[17] فعندك يسقط. يقول انّ اجتماع גוג ומגוג عليكم انما
10 هو من امرى وبمرادى الّا انّهم يسقطون هلكى عندكم: ترجمتُ אפס وليس[18] مثل האפס עוד איש الذى ترجمته اليس بعد احد موجودا. وجعلتُ[19] מאותי مثل מאתי وذلك مثل ויי אתי מגבור ערין, لاعنى האנשים החלכים אותך. ומחרך עליך יפל هو (مثل) מחרך על הרי ישראל
15 תפול אתה וכל אגפיך. ترجمتُ הן [هل] مثل וראו הן היתה בזאת. הן נזבח את תובחת מצרים[20]: גור אריה. רבתה גוריה. בדי גורותיו. הניקו גירהן חרו واجراء:

הכחיב והואו והשׁין לגוש בישרי רמה וגוש עפר.

قد انجرّ لنا ذكره فى باب الياء والعين والصاد من
20 المستلحق. وقلنا هناك انّ معناه خشاش التراب: ونحن نرى الآن فيه وجها اخر نفضّله ونميل اليه ونعتقده دون غيره وهو ان نقول انّ גוש مثل עפר. لانّى وجدت التراب يسمّى גוש فى كلام الاوائل. وذلك فى مثل قولهم בגושיהן שגינו. وايضا שנעקרו בגושיהן. [وايضا אגושא
25 לשרוף אגופא לחלות يريد על גושה اى على التراب] وهكذا فسّر فيه רב שרירא גאון [ז"ל] عفرا واستشهد בגוש עפר. وفى الدمشقة גוש מארץ טהורה. וגוש מבית הפרס. وامّا اضافة גוש الى עפר فى قوله וגוש עפר וان كان فى معناه *فكاضافة אדמה[21] الى עפר *وهى فى معناه
30 كقوله[22] ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו وهو فى معناه. ومثل هذا قوله ומטר גשם יתן לבם والمطر هو الغيث. وقيل [גשם מטר]. וגשם מטרות עזו فاضيف الغيث الى المطر [وهو هو]. *وقوله ايضا[23] ויעשו פרי הבואה *والفرى والתבואה[24] واحد. وايضا לעט צפור כל בנף والعث والعفير
35 هنا سواء. وقيل ايضا אל אל שמחת גילי والنيلة والشمحة واحد. وقيل כל אשר נשמת רוח חיים والنشمة والروح هنا سواء. الا تراه يقول ויפח באפיו נשמת חיים وقيل عن النشمة והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה فهى اذًا هى. وقيل [ויתן] יואב את מספר מפקד העם ومعناهما واحد. ومثله ויישם את פכל הסמל. وايضا מגלת ספר ومعناهما واحد. لانّ هذا من استعمال العبرانيين اعنى اذا اجتمع للشىء اسمان فاختلف لفظاهما[25] فانّهم ربما اضافوا الاول الى الثانى كما ترى. وقد تفعل العرب مثل هذا. قال قائلهم يصف الخيل [فى الحرب]

بَتَحْرُجْنَ مِن رَهَجِ ٱلْغُبَارِ عَوَابِسًا بِٱلدَّارِعِينَ كَأَنَّهُنَّ سَعَالِى[26]

والرهج والغبار واحد فاضاف[27] كما انّ الاحمة والاعفر عند العبرانيين واحد فاضافوا احدهما الى الاخر. فهذه العبرانيين فى قولهم וגוש עפר. אדמת עפר هو مذهب العرب فى قولهم رهج الغبار. فما اعجب هذه الموافقة بين اللغتين وما ذكرى لما استعملته العرب فى هذا ولا فى غيره تابعدا[28] لقولى لكن لاسهّل[29] هذه المجازات على من لم يعرفها ولاصرفه عن انكاره واونسه من نفاره اذا رأى ما تستجيزه الالسن ففى كل لسان مجاز واستعمال ما ربما وافق ما تستجيزه لسان اخرى. وقد جرى هذا المجرى قبلى راس الامثبة الفيّومىّ رحمه الله فى ספר יצירה اعنى انه استشهد على بعض قوله هنالك بما تستعملته[30] العرب:

הכחיב והזאי המضاعف לגוז את צאנו. قد ذكر

هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين. ومنه عندى ومن اصله אבני גזית والوجه فى الزاى التشديد ومعناه الهندمة اى حجارة مهندمة: وجعل ابو زكرياء ובן נגזו ועבר من غير معنى لגוז את צאנו. وما يبعد عندى ان يكون منه ويراد [يد] الانقطاع والذهاب يريد انهم على كثرتهم قد انقرضوا وانقطعوا [وفاتوا]. الّا انّى رأيت الترجمة يقول ויגזרו ית דגלת اى ويجوزون دجلة[31] لانّ תרגום וצלחו הירדן. וגזו ירדנא: وربما كان مذهب ابى زكرياء [فيه] هذا لانّ هذه اللغة مستعملة فى الجواز والنفوذ. قال الساجع

אבחב בלב רגז כל אשר עלי גז

كانّه قال כל אשר עלי עבר: ومن معنى القطع عندى

---

[14] R. g. قيل فيه מחזרן. [15] R. معناه. [16] O. اللفظ هل اجتمع بجتمع. [17] So both MSS. [18] R. ليس.
[19] O. وגעל. [20] R. g. ومعنى اخر כי גרים ותושבים, גר ותושב فسّر فيه غريب وغرباء. [21] O. فكاضافته. [22] O. והו
[23] R. وايضا. [24] Transposed in O. [25] R. لفظهما. [26] Orig. in O. מעאלי. [27] O. فانضاف.
[28] O. תאידא. [29] O. אסהל. [30] O. אסתעטלה. [31] R. الدجلة.

ירד כמטר על גז. אחר גזי המלך והו הגמלון ארבד[31] הזרע המגסול *והו המקטוע ما قصلت اطرافه[32]:

الجيم والزاى واللام גזל גזל אח. והשיב את הגזלה אשר גזל. אשר גזלו עבדי אביכלך. וינזל את החנית. בן תגזל את בנותיך. אך עשוק וגזול. וגזלה שנתם הו הגסב اضطرارا[33]: ותור וגזל הו בי הזה המוסע *גוזל אעני[34] פרח לחמאם. וגד השתע בי הזה פסמי בה פרח גחיר לחמאם ايضا. קיל בי הנסר על גזלו יהדף. וכדלך תשתע הערב ايضا פתסמי [פרח] כל טאיר גוזל:

الجيم والزاى والميم יחר הגזם הו סנף מן לגראד:

الجيم والزاى والعين מגזע יזי. בל שרש בארץ גזעם. ובעפר ימות גזעו[35]:

الجيم والزاى والراء גזר ממכלה צאן. וינזר על ימין. ותגזר אגר ויקם לך. וינזרו העצים. לגזר ים סוף לגזרים. גזרו את הילד החי לשנים: והאנפעאל ואת אשר נגזר עליה. בי נגזר מארץ החיים. והמה מידך נגזרו מענאה [לקטע و] האנקטאע. ויבטהר בי גזר ממכלה צאן אנה בי הדאת: ומן הדא המעני ובמגזרות חברזל והי מן הלאלת הגי ישקּ בהא [לחשב] והי[36] עגד האוואל המאשיר[37] לקולהם היה חרש נותנין לו שני מעצדין ושני ממגרות אי פאסיגן ומנשארגן. הכדא פסרוא[38] פיה הלנאונים: בין הגזרים האלה בין הדה הקטעין. אל ארץ גזרה מנקטעה עגן העמרן. ספיר גזרתם תקטיעהם אי כאנתהם[39] אקתטעוא מן המהא לצפאיהם וביאצהם. אל בני הגזרה חגרה מקטועה[40] מקסומה געל פיהא מקאם לישראל ומקאם לגוים ומקאם לכהנים פכאנתהא אקתטעת[41] קטעא: פסרת בי ארץ גזרה[42] *מקטועה עגן[43] העמרן עלי חסב הלאשתקאק[44]. והאולי עגדי אן תכון הללפטה מפרדה[45] ויכון פיהא בעץ המגאנסה והמשאהגה לללפט העברי פיפסר פיהא ארץ מגזורה[46] והי הגי לא נבאת[47] פיהא יריד הצחראי:

الجيم والحاء واللام גחלי אש. אין גחלת לצמים [על][48] זנה שחפת ודלקת וצמרת [הארז]. גחלים בערו מממנו הלצל בי הלחי התשדיד והלוגה אן יכון עלי זנה הרמבים. וקד דכרנא פיה [בי] כתאב הללמע וגהא אכר. הלא אן הדא הלדי נכתארה פיה: ויחסן אן יכון מתלה בנים כחשים. הלא אנה ונחלי אי מכפף לללאצאפה כמא[49] כפף בלהות אתנך בי קולהם בלהות צלמות. וקד[50] כפף הלמים בי קולהם מחלמיי צור *מע אן[51] הלחי לא יתשדד[52]:

الجيم والحاء والنون כל הולך על נחון. על נחונך תלך הו סדר לחיוון הדאבּ על סדרה כאצה. מתשקק מן קול התרגום בי ויגהר ארצה. ונחין לארעא אי ואנכבּ[53] על הלארץ. ובי כלאם הלאואגל נחין לחיי ליה אי תטאטאל יסארה[54]. ואיצא נחון ושתי:

الجيم والباء والالف ונשב בניא. כל גא ינשא המא עגדי בי זנה ארד ונעמן. גרד וכרכם. פלאנת הלאלף מנהמא כמא לאנת הלף שמע שוא. והלף ולא[55] חשא עליו חטא הללדיגן המא ايضا בי וזנהמא. ולאנת ايضا ياء[56] כל גיא ינשא: واמא ياء ונשב בניא פטאהרה[57] כטהור וו שוא. וקיל בי גמעהמא לאפיקים ולנאיות[58]. אמא הלאלף [פהי הלאלף] הללינה בי כל גיא ובי ונשב בניא והלייאא בעדהא הי הלייאא הלתי בי ארבע מלכיות הלתי הי[59] בדל מן תיי מלכות כמא קלת בי כתאב הללמע בי באב אבתדאל בעץ הלחרוף בבעץ. פכאן[60] נאיות גמע נאה לאנה גאיז עגד העברגיין אן יזידוא האי[61] התאנית בי הלאסמאי הלמדכרה. וקד גרת בדלך עאדה להם כמא קאלוא נגר. ונגדה[62] נא לכל עמו. ונחל ונחלה וגיר דלך כתיר ממא קד דכרנאה בי כתאב הללמע: واما הלסאכן הללדי בין הלגים והלאלף פהי [הלייאא] הללינה הלתי בי כל גיא ינשא. פוזן[63] נאיות פעליות واصله[64] פעלתות אי נאתות פאבדל מן התיי ياء כמא עריץ בי מלכיות הלדי אצלה מלכתות. והלעין מנה לינה בין הלגים והלאלף. וקד גמע [מן] גיר זיאדה האי התאנית[65] פקיל נבעותיך ונייאותיך: ויגוז אן אקול בי ונייאותיך אן אצלה ונייאותיך פחדפ התיי הלדי הו[66] בדל מן האי התאנית כמא קיל בי גמע

---

31 R. يريد. 32 O. الذى لم يكمل ولم يستبل; R. g. كلّ متقاربة. 33 O. איצא האדא. 34 Corrected in O. אעני גוזל.
35 R. g. اصل وعرق. 36 O. והו. 37 O. אלמנאשר. 38 O. פסר. 39 O. כאנ. 40 O. منقطعة. 41 O. قطعت.
42 Marg. in O. (?) לב' בלע' מלך גזר اسم كحا. 43 O. מקטעה מן. 44 R. g. جميعه فى معنى واحد. 45 O. منفردة.
46 O. مجروزة. 47 R. ينسبت. 48 MS. על. 49 R. וכמא. 50 R. וכמא. 51 R. מעא. 52 R. g. للجميع جمر النار.
53 O. וֹאכב. 54 R. וסאררה. 55 O. לא. 56 R. אלף. 57 R. טאהרה. 58 O. ולינאות. 59 O. הו מן.
60 O. פאנ. 61 O. אלהא; R. יא. 62 O. גנדה. 63 O. פאן. 64 R. אצלה. 65 R. للتأنيث. 66 O. continues מן

שנה. שנות ימין עליון واصله שנתות. וכדלך כל מا اشبهه: ומן هذا المعنى (عندى) אשר על ראש ניא שמנים וذلك انّ تفسير نيא واد ومسيل يجرى فيه الماء. فشبّهت رؤوسهم بالاودية والمسيل[67] لكثرة صبّهم ادهان الطيب عليها تنعّما وترفّها اى كان رؤوسهم تسيل[68] دهنا وطيبا. وראש مضاف *فى المعنى الى[69] הלומי יין كانّه قال אשר על ראש הלומי יין. الّا انّه وصف الראש بانّه ניא שמנים وفرق بين المضاف والمضاف اليه[70]:

הנגיד ניד הנשיה. והנה עליהם נידים. وبعصوات ونيدים. נידי פחדיו عرق وعروق: וניד ברזל قضيب من حديد:

הנגיד מן הילדים אשר בנילבם الذين هم اقرانكم [وصنوانكم[71]] وامثالكم. لانّ قرين الرجل يسمّى فى المشنة בן נילו. قالوا יומר מצוה בבן נילו. وفى التلمود בן נילו של ראש. (وايضا ו)הני מילי בבן נילו:

הנגיף نيفو הدلתות. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وتفسيره على حسب المعنى يغلقون الابواب كما تراه يقول לא יפתחו שערי ירושלם עד חם *היום ועד הם עמדים[72] نيفو הدلתות واغلقوا (و)لحضرتكم يغلقون الابواب واستوثقوا منها. فقوله ועד הם עמדים [انما هو مكان ועד אתם עמדים] وقبالة[73] חנני وחנניה لانّهما المأموران بذلك كما قال واצוה את חנני אחי ואת חנניה שר הבירה על ירושלים. لكن هذا من استعمالات العبرانيين ومجازاتهم. وقد ذكرت من هذا النحو جملة فى كتاب اللمع: وهذه اللغة اعنى لغة نيفو הدلתות مجانسة للسريانى فى قوله فى תרנום ויכנר דלתות העליה בעדו ונעל. واغلق דשי עליתא באפותי ואגף. وفى قوله ايضا (فى) ונעל הדלת אחריה. ואגף דשא בתרתא. وתרנום ויכנדו בעדם. ואגפו באפיהון. وכذلك תרנום וכנרת הדלת. (وتنيפי דשא. فمعنى نيفו הدلתות ינעלו הدلתות اى يكنرو הدلתות.) وفى المشنة (فى פרק ו من מכבת אהלות) קוברי המת[74] שהיו עוברים באכסדרה והגיף[75] אחד מהן את הדלת. وفيها ايضا מניפין או פותחין וחכמים אומרים עד שיהא זה מגיף וזה פותח. والمعنى فى قوله [ואחזו كالمعنى فى قوله] אחזו בחבלי בון וארגמן اى موثقة[76] مشدودة:

הגביע באבני נר هو مثل על נירא די כתל היכלא[77]:

הגביע גל אבנים. גם מיבחתם בגלים אכداس[78] גל נעול ساقية. والدليل على ذلك (قوله) מעין החתום. וجمعه גלות מים. כל מיטבריך וגליך[79]. [وربما كان כל מיטבריך וגליך] مثل גם מיבחותם בגלים على سبيل التشبيه والاستعارة كما قيل חמר מים רבים. وليس قولى فى גלות מים انّه ثناءىّ مع انضمام למים منه بنقض [لقولى] فى (את) שתי גלות הבתרות انّ[80] عينه واو لانّ الشرط هناك انما كان ان يكون الواحد مضموما *وهو واحد מימין הגולה. واما واحد גלות מים فمفتوح الاول[81] وهو גל נעול. وقد *يوجد من الآحاد ما لا يكون[82] مضموما فاذا ثنّى او جمع لحقه الضمّ. مثل[83] והנחו [הוא] עיטה מלאכה על האבנים الذى هو تثنية אבן. فانّ גלת הזהב من معنى גלות מים فالقول فيه كالقول فى מימין הגלה: وليس يبعد ان يكون גל נעול من اصله ايضا كما كانت ביצה[84] من اصل הטבעו בבוץ وان كان فى בוץ واو. وكما كان בסת *בר مثل כבר ידי[85] (وهى من ذوات المثلين. وكما [كان] ותשם בכד רגלי من اصل) וגדת אתם בשיד وهما معتلّا العين:

הגביע ונללו את האבן. قد ذكر من هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين وفى (كتاب) المستلحق الكفاية. وطوى فى كتاب ذوات المثلين וגל את האבן وهو فعل ثقيل فى[87] درج الفعل الخفيف[88]. ولم ينبّه عليه وما *هو ذلك الّا غفلة[89] من ابى زكريا فانّه جمع ונללו את האבן. וגל אל י. גלו אלי

[67] So both MSS. [68] O. תביל. [69] R. الى معنى. [70] R. g. جميعه معنى واحد. [71] MS. צנואכם. [72] O. השמש ועד עמדים ואנמא הו מכאן ועד אתם עמדים, see l. 23. [73] O. يقابل. [74] O. המות. [75] O. הניף. [76] R. موثوقة. [77] R. g. (so MS.) وهو الكِلس وقيل انه الاسفيداج. [78] R. g. ورجوم. [79] R. g. وامواجك. [80] O. אין. [81] R. اظنّ. [82] O. איצא בכוא אן ואחד גלות מים מפתוח אלאול. [83] O. מחלה. [84] O. ביצה. [85] O. נר מיתל ידי. [86] Marg. in O. قال بن בלעו כי בגלל הדבר הזה. واحتمله نفسي בגללך الدكدوك يجعلون الياء مزيدة. [87] O. من. [88] O. الثقيل. [89] R. وتفسيل[רו] من اجلك. وتقول العرب لجلال هذا الامراى بسببه ومن اجله ذلك الغفلة.

היום فخلط[89] وشوّش. وتفسير الجميع جلجله[90] تجلجل اى حرّكه وتحرّك: ومن هذا المعنى בגללו לנצח יאבד تفسيره على قدر تجلجله يبيد[91] سرمدا اى على قدر ما تراه متحرّكا متصرّفا اذا به هالكا. الا تراه يقول כי רננת רשעים מקרוב وشمتة خنع عدي رغم אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד[92] כחלום יעוף ולא ימצאהו עין שופתו ולא הוסיף فهذا ثبت: ومن هذا المعنى *اشتقّ על[93] גלילי كصف وهو لوالب. ومثله שתי[94] צלעים הדלת האחד גלילים اى مركّبة على لوالب لتنطوى الى وراء[95] كالمشاهد اليوم فى الابواب المطوّقة. ومثله וגלגליו בכופה. קורא הגלגל באוני. وايضا[96] והכם גלגל ענלתו وان كان مكسور للجم. الّا انّ هذه الاحرف متضاعفة[96] من فائها وعينها واللام ساقطة بهذا التضعيف لانّها مثل العين: واعلمْ انه وان كان להתגולל علامتا مشتقّا من هذا فانّ[97] معنى [להתגולל] التعلّل والتسبّب. وفى كلام الاوائل رضى الله عنهم גלגול שבועה اى تسببها: כאשר יבער הגלל[98] هو القماش والكناسة والحواقة يريد كما يتتبّع المتتبّع الحواقة من الطعام حتى يفنيه وينقّيه منه. وقد ضوعف[99] هذا ايضا فى قوله שיתמו בגלגל. والدليل على انّه قماش قوله בקיט לפני רוח. وانما سمّى بذلك لانّ الريح تدحرجه وتذهبه[1] وتغيّبه لحقّته. ومثله [ايضا] ובגלגל לפני סופה. فهذا ثبت على انّ שיתמו בגלגל مضاعف [من] כאשר יבער הגלל[2]. وليس مثل אל בינות לגלגל. קורא הגלגל[3] كما يقول قوم: وقد غلط الناس فى هذا قديما[4] وفى الازمان[5] البعيدة. ودليل ذلك انّ المترجم[6] الزبور للنصارى هكذا ترجمه لهم وغلط فيه كما غلط فى امور كثيرة: ومن هذا الاصل عندى وقريب من هذا المعنى עמר לגלגלת. ואת גלגלתו תקעו لانّها مستديرة متدحرجة على الاكثر وتفسيرها جمجمة: כגללי צאת האדם. ולחמם בגללים كالجلّة وهو البعر. ومن هذا المعنى سمّيت الاوثان גלולים *ترجيسا وتنجيسا[7] لها: בגלל יוסף. בגללכם[8] (من جلالكم اى) من اجلكم: [גלילות פלשת]. גלולות פלשתים فسّر فيها اغوار. وقال

89 O. فاخلط. 90 R. g. ودحرجه. 91 R. ينباد. 92 O. יובד. 93 O. בישתק עלי. 94 O. ישני. 95 R. واما. 96 O. مضاعفة. 97 R. لان. 98 O. הגל. 99 O. צעף. 1 R. وتهبيه. 2 O. הגלגל. 3 R. g. لولب وفلك. 4 O. اقدما. 5 R. الازمنة. 6 O. مترجم. 7 O. תרגיסה ותגניסה. 8 O. בגלליכם. 9 O. continues גלילות. واعنى. 11 O. واتحدّى. 12 O. גלילות. 13 R. بينها. 14 O. בגלילה. 15 O. פלשת. 16 O. يسمّى. 17 R. g. المزوّنين. 18 R. هو للخلاقة. 19 O. נבועות. 20 O. عليه. 21 R. g. جلى وهو الكشف. 22 R. تصريفه. 23 O. على. 24 O. continues اظهرت; perhaps اظهرت للخفايا. 25 O. عليه. 26 R. وجليت. 27 Twice in O. 28 R. מרנא. 29 R. מר. 30 O. طلب. 31 R. يعرفه.

الدرّوم فى[9] גלילות פלשת. תחומי פלשתאי[10]. وامّا גלילות הירדן فقال فيه לגלילי ירדנא. وكذلك قال فى הגלילה הקדמונה. בגלילא[11] מדנחא. وقال فى ויצא אל הגלילות[12]. ونفيك לגלגלא. ففرق بينهما[13] كما ترى واحتذى[14] فى هذا حذو [اللفظ] العبرانى فى قوله ועלה הגבול דבירה מעמק עכור וצפונה [פנה] אל הגלגל אשר נכח למעלה אדמים [وهو هو]. اعنى[15] انّ الموضع الذى سمّى[16] فى هذا הגלגל هو الذى قيل عنه فى الفصل الاخر אל גלילות:

الجيم واللام والباء תער הגלבים[17] هم الحلقى[18]. وقال الشاعر يهجو قوما ובישפתות בעין האגן צבועות[19] وبوقنين מולحة גלובות:

الجيم واللام والدال שק תפרתי עלי גלדי مجانس للّفظ العربى اى جلدى. وقيل فى الدمينة הגלודה ר' מאיר מביטיר وحبيبى فوقلان يريدون المنسلخة جلد الظهر من وقوع الثلج عليها[20] او [من] غير ذلك. وفى الدمتنيتين [נרדו] والعمرة على גלדו:

الجيم واللام والهاء גלה[21] בבודי. אשר הגליתי מירושלם. قد ذكر فى كتاب حروف الليين من تصريفهما[22] ما تدعو الحاجة الى[23] علمه: وقريب من هذا المعنى וגם גלה אתה למוקומך اى غريب: وذكر [فيه] ايضا من (تصريف) גלה את און שמואל. גליתי את מסתריו الكفاية: ومن هذا المعنى (عندى) גלה הציר ונראה דיסא تفسيره بدا الكلّ وظهر العشب. وهو فعل ذاتى فى معنى الانفعال كانّه قال נגלה. وامّا معنى גלה את און שמואל فانّه اطلعه وكشف اليه[25]. ومعنى כי מאתי גלית והעלי بنت عتّى وجلحت[26] فى خلافى وكشفت القناع فيه كما[27] قيل فى ضدّ هذا وهو [فى] معنى الانضواء والاستكنان הצילני מאיבי ״ אליך בסיתי اى اليك انضويت وتحت ظلّك استكننت: ولقد سألت مرّة وانا غلام מר[28] יצחק בן מר[29] يسئل عن هذا فاخبرنى انّ عادته كانت ان يتنقّل بهذا المعنى فلما طالب[30] نفسه عن אליך בסיתי ولم *يعرف معناه[31] تبرّأ عن التنقّل به:

9 O. فاخلط. 10 R. g. ودحرجه. 11 R. ينباد. 12 O. יובד. 13 O. בישתק עלי. 14 O. ישני. 15 R. واما. 16 O. مضاعفة. 17 R. لان. 18 O. הגל. 19 O. צעף. 20 R. وتهبيه. 21 O. הגלגל. 22 R. g. لولب وفلك. 23 O. continues גלילות. 24 O. اقدما. 25 R. الازمنة. 26 O. مترجم. 27 O. תרגיסה ותגניסה. 28 O. בגלליכם. 29 R. g. جلى وهو الكشف. 30 O. עליה. 31 R. وجليت.

وما لم يسمّ فاعله من هذا المعنى نلّتهُ العلّتهُ يقول كشفت وهتك سترها يعني نينوه. وفى قوله والعبد ضمير عائد الى الصندوق. وقد *ذكرنا ذلك[32] فى حرف السين وقلنا انه الآلة التى يدخل فيها (الرجال) اذا مشوا[33] الى الاسوار فى الحرب وتقول له العرب القفع[34]. يقول[35] فلما[36] نصب القفع[37] كشفت نينوه وهتك[38] سترها اى انّ سورها هدم فانكشفت. والدليل على هذا قوله (يمخرن) [والوريدا] حومتهُ والحوش الصندوق: والعلّيون والصدريم فسّر فيه الازر[39]. وقيل الغلائل: غلّيون نهدل صحيفة[40]:

الجيم واللام والحاء ونلحته[41] اى راسته. كى كبد عليّ ونلحنى. ونلّه ״ بتعير التيبريه: وما لم يسمّ فاعله لزمته كاسر ' نلّه. اى نلّحتهُ وكر ميمنى كحّ. نلحنى زمن: والافتعال والتنلّحت. واما انه لو قال منمتهم قديمه فلعله كان بلوح فى[55] هذا المعنى على ضعفه[56] وان كان لم[57] نعتقد فيه *ما اعتقدنا[58] فلا جناح عليه فى قوله وان كان لم[59] يفسّر لنا احدهما على عادته فى الهرب من كل مأزق. واما مذهبنا نحن فى كون منمت قديمه معتلّ اللام فضعيف جدّا. بل الاولى *فيه عندى[60] ان يكون من ذوات المثلين على زنة مسمه وان يكون[61] مجانسا للّفظ العربى الذى هو *هممت همّهُ[62] اى قصدت قصدا[63] فيكون تفسير منمت قديمه مهمّة[64] وجوههم اى قصدهم[65] واستقبالهم [وجهتهم]: تبت نمى. وبكلّ نمى هو السردى:

الجيم والميم والدال نمد ارضه يقال انه شبر. وقال فيه[66] الاترنوس نرميده [وهو ذراع]. (ونميدم بمندلوتاى الحين):

الجيم والميم واللام اشر نملنا اهنا الذى اولينا. ومثله اشرى يشيلم لك ات نمولك ينملط لنا. كى نملا لهم رعه. اهم لا نمولك رعه. نمل على عبدك. نمل نفسنا ايت حسنه. كى نمل علّى اولانى خيرا وهذا كلّه ايلاء وابتداء بالاحسان او بالاساءة: وقد يكون ايضا مكافأة ومقارضة مثل ينملنى ״ بصدقتى. وايضا ينملنى ״ بصدقى: [وينمل ويأكل نم اكل. [نم اهم] نم بنى ישראל اردت نم اهم. واما نم بنى ישראל فهو مكان الواو:

الجيم والميم والالف الهميانى نا اجرعينى وابلعينى. ومنه عندى ينمى ارن وهو على الاتساع كانّه يلتهم الارض اى يبتلعها ويزدردها من خفّته وسرعته وانطواء الارض له: ومن هذا المعنى سمّت العرب الخيل السوابق لهاميم لانّها تلتهم الارض: ولما ذكر ابو زكريا منمت فيهم قديمه فى المقالة الثالثة فى المعتلّة اللام اعنى فى ذوات الهاء قال لعلّ ينمى ارن منه بوجه من الوجوه وان كان بالف. فاقول [انّ ينمى ارن كان] معناه عند ابى زكريا المعنى الذى قلنا[54] نحن فيه فما يصلح ان يكون منمت فيهم منه اصلا لضعف هذا المعنى جدّا لا سيّما لقوله فيهم. اما انه لو قال منمتهم قديمه فلعله كان بلوح فى[55] هذا المعنى على ضعفه[56] وان كان لم[57] نعتقد فيه *ما اعتقدنا[58] فلا جناح عليه فى قوله وان كان لم[59] يفسّر لنا احدهما على عادته فى الهرب من كل مأزق. واما مذهبنا نحن فى كون منمت قديمه معتلّ اللام فضعيف جدّا. بل الاولى *فيه عندى[60] ان يكون من ذوات المثلين على زنة مسمه وان يكون[61] مجانسا للّفظ العربى الذى هو *هممت همّهُ[62] اى قصدت قصدا[63] فيكون تفسير منمت قديمه مهمّة[64] وجوههم اى قصدهم[65] واستقبالهم [وجهتهم]: تبت نمى. وبكلّ نمى هو السردى:

الجيم والميم والدال نمد ارضه يقال انه شبر. وقال فيه[66] الاترنوس نرميده [وهو ذراع]. (ونميدم بمندلوتاى الحين):

الجيم والميم واللام اشر نملنا اهنا الذى اولينا. ومثله اشرى يشيلم لك ات نمولك ينملط لنا. كى نملا لهم رعه. اهم لا نمولك رعه. نمل على عبدك. نمل نفسنا ايت حسنه. كى نمل علّى اولانى خيرا وهذا كلّه ايلاء وابتداء بالاحسان او بالاساءة: وقد يكون ايضا مكافأة ومقارضة مثل ينملنى ״ بصدقتى. وايضا ينملنى ״ بصدقى: [وينمل

---

[32] R. فسّرنا הסובך. [33] R. مشى. [34] R. القفاع. [35] O. فيقول. [36] R. لما. [37] R. القفاع. [38] R. القفاع. [39] O. אלאול. [40] So both MSS. [41] R. g. الجميع حلاقة. [42] R. قد ذكرناه. [43] Transposed in R. ورفع عنها. [44] O. בתיטראדאת. [45] O. فى; R. لد. [46] O. כל עין. [47] R. تتخذ. [48] O. يسمون. [49] O. אנסוי. [50] O. גלולא. [51] R. g. قيل فيه انه مثل ينمنى اى تقدّموا. [52] R. نلّتهُ באלנן; the later hand in O. corrects גלישת. [53] Marg. in O. قال بن בלעֿ وتكون فى معنى معما فى قوله ثم ישבו ישרים ومثله ואף גם זאת בהיותם اى ومعما يكونو[ن] فى بلد الاعادى. ويقرب منه גם לא ידעת גם לא ישמעת. [54] O. قلناه. [55] R. فيه. [56] O. צעף. [57] R. لا. [58] R. معتقدنا. [59] R. لا. [60] Transposed in R. [61] R. كان. [62] R. חממת חמה. [63] R. קצדה. [64] R. מחמה. [65] O. קצדתהם. [66] O. فى.

הילד] וינמל وفطم[66]. ومثله[67] بيوم הנמל את יצחק. נמולי מחלב: وقد يقال ايضا على الناهض المترعرع الذى قد تمّت تربيته مثل עד ינמל הנער. שבי עד נמלך אתו حتى تكملى تربيته. ومثله כאשר נמלתו. נמול[68] ידו
5 הדח: وقد يقال ايضا على الثمار عند تمام عقدها مثل וינמל שקדים. وכסר נמל[69]: את הנמל[70]. نمولم مينيقوت معروف:

الجيم والميم والصاد חפר נמין[71]. ترنوم الى الفحث الندول. لنو قومصه بقاف. وترنوم يفل الى الفحث. لنو بمصه (بكاف). ومخرجها ثلاثتها من[72] الحنك:

الجيم والميم والراء נמר אמר. כי נמר חסיד. هذان غير متعدّيين. ינמר נא רע متعدّ. ومعنى هذه الالفاظ [هو الانقطاع و] الانقراض (وان كان لفظها لفظ التمام كما قال יתמו חטאים מן הארץ ومعناه الانقراض) وان كانت
15 هذه اللغة مشهورة فى التمام: ومن معنى التمام لאל נמר [עלי] معناه المتمّم [علىّ يريد المتمّم] فضله علىّ. ومثله " ינמר בעדי يتمّم فضله علىّ. لانّ[73] בעדי هنا بمعنى עלי كما قيل ויסנר " בעדו وسدّ الله عليه اى اجدّه وستره وسدّ دونه. وفى المشنة אם יבול להתחיל
20 ולנמור:

الجيم والنون נן בעדן. לרעות בננים. בננת עלי נהר هذا معروف[74]. واعلمْ انّ معنى מעין ננים [عندى غير معنى לרעות בננים وذلك لوجهين. احدهما نسبة المعين الى ננים واضافته اليها] *وليس فى نسبته[75] اليها لو كانت
25 مثل לרעות בננים ما يشرّف به لانّ الننيم قد تسقى من عين قليلة الماء كما تسقى من عين غزيرة الماء [وقد تكون عين غزيرة الماء] لا تسقى منها الننيم. والوجه الثانى (هو) اقتران באר מים חיים [به] وما كان ذلك الاّ لانّ بين القضيّتين *مشاكلة ومشابهة[76] ومطابقة.
30 فلذلك اقول انّ نون מעין ננים مبدلة [من] لام[77] والاصل فيه ان يكون גלים جمع גל[78] נעוּל الذى قلت *فيه انه[79] ساقية [او جدول]. فاذا كان كذلك كان فى نسبة المعين الى الننيم ضمان[80] *لغزارة الماء وكثرته[81] واخبار بشربه اذا كانت[82] للجداول والسواقى تطرد منه. ويكون مطابقا[83] لما اقترن به من قوله באר מים חיים وهو جمع *גן נעוּל الذى هو مثل גל[84] נעוּל:

الجيم والنون المضاعف וננתי[85] על העיר הזאת. ננן והציל. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: ومن هذا الاصل وهذا المعنى [عندى] מנן[86] נבורתו מאדם. على المنن 5 האחד[87]. وأحد[88] مثليه ناقص كنقصان احد مثلى במשק נבים المشتقّ من שוקק בו. وأحد مثلى מבול المشتقّ من בלתי בשמן רענן. בלולה בשמן. وأحد مثلى אם יתגדל المسيور المشتقّ من ויסר במנרה على ما بيّنت واوضحت فى كتاب المستلحق. الاّ انّ الساكن الليّن الذى بين 10 (ميم) מנן وجيمه هو العوض من المثل الساقط. (والشدّة التى فى هذه الكلمات المذكورة هو العوض ايضا من المثل الساقط) من كل واحد منها. لانّهم قد يعوّضون من النقصان فى ذوات المثلين بالشدّة مرّة وبالساكن الليّن اخرى. ويعوّضون فى غيرها من الافعال بالسواكن الليّنة 15 على الاكثر على ما هو بيّن فى كتابى ابى زكريا وعلى ما *بيّنت انا واوضحت[89] وبرهنت عليه فى غير هذا الكتاب بالحجج القاطعة والدلائل الواضحة عند ما دحضت ظنّ من ظنّ بابى زكريا انّ التعويض عنده فى الالفاظ المعوّضة ليس من حرف ناقص لكن من سكون بعض 20 الحروف. ولا غنى بالناظر فى هذا العلم من التمهّر فى ذلك الكتاب وهو كتاب التشوير فانّه[90] كتاب تعليل وبرهان على غوامض اللغة لا سيّما انه لا تكاد تسبق معانى كتابى ابى زكريا لدقّتها وبعد غورها لمن لم يطالع ذلك الكتاب. ومتى ما سمعتنى اقول فى اىّ 25 موضع كان من هذا الكتاب وقد ذكرت ذلك[91] فى غير هذا الكتاب فاعلمْ انّى[92] انما اشير [به] الى كتاب التشوير: وجائز عندى كما قد ذكرت فى غير هذا الموضع من هذا الديوان ان تكون هذه الشدّة التى[93] نقول عنها انها عوض من النقصان لاندغام الساكن الليّن 30 [الذى] هو بالحقيقة العوض[94]. وجمع מנן. מננים. وايضا ואת החניתים[95] ואת המנגות: واعلمْ انه قد يراد بمنن اجلاّء الناس ورؤساءهم كما قيل[96] כי לאלהים מגני ארץ. אהבו הבו קלון מגניה: وقد يجوز عندى ان يكون [מן]

---

66 R. g. وفطم. 67 R. مثل. 68 R. g. مخطوم. 69 R. g. عاقد. 70 R. g. جمال. 71 R. g. حفرة. 72 O. תלתתהא והו. 73 R. לא. 74 R. g. جنّة وجنان. 75 So marg. in O. In the text ונסבתא; corrected ונסבהא. 76 Transposed in R. 77 Orig. in O. אללאם. 78 O. מן. 79 O. انا فيه. 80 O. צמירין. 81 R. لكثرة مائه وغزارته. 82 R. كان. 83 O. מטאבקה. 84 O. גל . . . מן. 85 R. g. الجنّة هى الستارة. 86 R. g. ترس. 87 R. האחת. 88 R. احد. 89 R. اوضحت انا. 90 R. لانّه. 91 O. לך. 92 R. انني. 93 O. الذى. 94 R. عوض. 95 R. החניתות. 96 R. قال.

בעדן. לרעות בגנים מן הדא הלשון ומשתקא מן הדא המעני אי אנהא תגנן מא דאכלהא מן שגר וגאס וגיר דלך כמא אן אשתקאק לגנה פי לסאן אלערב מן הדא המעני נפסה: ומן הדא הלשון פי מעני אכר מנגת[93] לב על זנה מגלת ספר. מחתת דלים. וקד ד׳כר פי כתאב דואת אלמתלין:

הגימל והנון והבית לפמה נגבת[94]. כי רחל נגבתם. כי יגנב איש. וגנב איש ומכרו. גנוב הוא אתי. ואם גנב יגנב מעומו מסרר. ומא לם יסמ׳ פאעלה וגנב מבית האיש. ואלי דבר יגנב. והמסרר עלי בנית מא לם יסמ׳ פאעלה (כי נגב נגבתי) והו שאד קל׳ מא יאתי מתלה. אלא אנהם קאלוא זבר י לדוד את [כל] עונתו והו[95] איצא מסרר עלי בנית מא לם יסמ׳ פאעלה מן פעל מעתל הלם אעני מן ענה התענה. וקאלוא כרם זלת לבני האדם והו איצא מסרר מן פעל ד׳י מתלין אעני כי הייתי זוללה (עלי מד׳הב אבי זכריא׳ פי זוללה. והו) עלי בנית מא לם יסמ׳ פאעלה וזנה פעלות בצמ׳ אלפא׳ לאן אצלה זללות: והאסם אם המצא תמצא בידו הגנבה. ונמבר בגנבתו. והאנפעאל ואם גנב יגנב מעמו. והתקיל מגנבי[96] דברי. ויגנב[97] אבישלום. והאפתעאל ויתגנב העם ביום ההוא. כאשר יתגנב: וא׳מא נגבתי יום ונגבתי לילה (פתקדיר׳ עבדי נגובת יום ונגובת לילה והיא׳ זאידה). ולתלכיס דלך אן אקול אנה למ׳א וצף נפסה במלאזמה גנם לבן וחראסתה לה׳א וחרזה אי׳אהא מלאזמה לחארז אלצאמן כמא קאל הייתי ביום אכלני חרב וגו׳, קאל וען כאן מתקדמא למא ד׳כרנא טרפה לא הבאתי לך אנכי אחטנה מידי תבקשנה נגבתי יום ונגבתי לילה. יקול בלגני אגתהאדי פי חרזי לגנמך אלי[98] אן אעתקדת אנ׳ אלמפתרסה מנהא אנא לגאני עלי׳הא וכדלך אלמסרוקה נהארא ולי׳לא. וכאן אלוגה פי באי׳[99] נגבתי אן יכון בפתחתין נדוד פאסתחקו כמא אסתחקו שנים שהוא עמל. שהם בהמה. אל נוי שלו. וכמא אסתחק באי׳ נחבאים במערה. נבאים לכם[1] (ומיים) הבדרך אבתיכם אתם נטמאים וגיר הדא: וקיל עלי אלאתסאע פי הדא המעני וכמין נגבתו[2] כופה. וא׳יצא ולי׳לה[3] נגבתו כופה כמא קאל[4] א׳יצא ואלי דבר יגנב[5]:

הגימל והנון והזין אל גנז המלך מחזנו. והדה

---

[93] R. g. חסרה או נחוחא. [94] R. g. סרקה. [95] O. והדא. [96] R. g. וא׳מא ותגנב את לבבי [פ]מעאנה אלאכתפא׳ והלכתמאן. [97] R. g. וגנב. [98] O. אלא. [99] O. באב. [1] O. לכם. [2] R. g. דפעתה. [3] R. לילה. [4] O. קיל. [5] R. g. נגבתי. [6] O. אעני. [7] R. g. לגמיע מתקארב. [8] R. g. יעגי אי יסרק. [9] R. קאל. [10] O. ותפסיר...יתחלה. [11] R. אעני. [12] R. יעניה. [13] Corrected in O.; orig. לא. לם יכון. [14] O. ולא. [15] MS. לגמיע קריב מן בעצה (so MS.) בעץ. [16] O. is marked with a line above. [17] R. וקיל. [18] O. והו. [19] R. וכנהרות. ואלגנת.

اللغة فاشية فى كلام الاوائل. فمن ذلك [قولهم] גנז ספר רפואות وغيره: ومن هذا المعنى وبגנזי מרומים يريد [الاوعية و] الشدادات التى توعى فيها الثياب التى هذه صفتها. وתרגום חלקת מחקק ספון. גנוי *يعنى[6] גנוי תרגום ספון[7]:

الجيم والعين والهاء יגעה ישור[8]. הלך ונעה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الجيم والعين واللام ונעלה נפשי. ולא תנעל נפשי אחכם ولا تكرهكم نفسى. אשר נעלו אנשיהן. נעלת אישה. وقد يتعدّى بالباء كما قيل[9] אם בציון נעלה נפשך. والاسم בגועל נפשך. والانفعال כי שם נגעל מנן נבורים: وامّا שורו עבר ולא יגעיל فهو عندى مشتقّ من قول الاوائل עין פרור מנעילו ברותחין. *فتفسير מנעילו ברותחין محلّله[10]. وذلك انّ الانعزلة عندهم التحليل يعنى[11] انه يحلّل بالماء المغلّى ما قد جمد عليه من الدسم. فتفسير שורו עבר ולא יגעיל على هذا التلخيص يحيل ولا يتحلّل منيّه. وذلك انّ تمام الحيل لا يكون الّا بانعقاد النطفة كما قيل הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני فاذا ذابت النطفة وسالت وتحلّلت لم يتمّ الحيل: وليس قوله יגעיל فعلا للثور فى غيره انما يعنى[12] انّ منيّه *لا يكون[13] بهذه الصفة *اى لا[14] يتحلّل (منيّه) وان لم يذكر المنىّ. ויגעיל هنا على مثال ולא נברית מהבהמה. وليس الفعل للمتكلّم لكن للبهيمة اى لا تنقطع عنّا بالجوع:

الجيم والعين والراء וגער בו (וגם) ממרחק. יגער י בך השטן. גוער בים. ולין לא שמע נערה. (ואת המנערת) معناه الزجر [والنجى[15]]: وربما كان الوجه[16] فى המנערת من معنى ולא תנרע. ובל זקן נרועה. ويكون تفسيره المحق. وقد تعدّى هذا الفعل بغير باء. قيل[17] נער חית קנה:

الجيم والعين والشين ותנעש ותרעש. والافتعال יתנעשו מימיו. ויתנעש ותרעש: وفيه بنية اخرى مأخوذه من فعل ثقيل على زنة פועל وهى[18] ינועשו עם. יפועלו مستقبل פועל وهو غير متعدّ: والافتعال منه כנהרות[19]

---

[6] O. اعنى. [7] R. g. المجميع متقارب. [8] R. g. يعجّ اى يصرخ. [9] R. قال. [10] O. وتفسير...تحلّله. [11] R. اعنى. [12] R. يعنيه. [13] Corrected in O.; orig. לא. לם יכון. [14] O. ولا. [15] MS. المجميع قريب من بعضه (so MS.) بعض. [16] O. is marked with a line above. [17] R. وقيل. [18] O. وهو. [19] R. وכנהרות. ואלגנת.

יתנועשו כיים. והתנועשו והתהוללו. ומעני לשמע الاضطراب والاهتزاز[17]:

الجيم والفاء אם בנפו יבא ברוד וחדה: על נפי מרומי קרת על אטראף אעאלי[18] אלמדינה. והו מכאנס 5 לסרייאני פי קולה ונפין די נישר (ברוד) אלאכחה. וד׳לך אן אלעמראניין יסתעמרון הד׳א אלאסם לאטראף אלארץ ואקטארהא כמא קבל[19] (לאחז בכנפות.) מבנף הארץ: בכל אנפיו אכחתה ברוד עסאכרה ואלאלף פיה זאידה לאנה מתל על נפי מרומי קרת. ונפין *די נישר[20]:

الجيم والفاء والنون והנה נפן לפני הו לשפן אי אלכרם. ויקאל גפנה איצא והו יד׳כר ויוַנּת כמא קבל[21] ויהי לנפן סרחת שפלת קומה לפנות דליותיו אליו וישרשיו תחתיו יהיו. וايضا נפן בוקק ישראל:

الجيم والفاء والراء עני נפר חשב אלשמשאר ואלטֹ[22] 15 אנד [הבקס] בלסאן: נפרית ואש כמריבת[23]:

الجيم والراء المضاعف מנרדות במנרה[24]. קד ד׳כר הד׳א אלמעני פי כתאב ד׳ואת אלמתלין. וד׳כר פיה (ايضا) כל יום ינורו מלחמות. ינורו יצפנו. שד רישעים ינורם. ומתלהא (عندى) ינורו עלי עזים. וجائز אן יכון מן מעני יתנוררו 20 יסורו בי כמא קלנא פי אלמסתלחק: ולא מאנע עندى מן כון הד׳ה אלאלפאט [אעני] ינורו מלחמות. ינורו יצפנו. שד רישעים ינרם מעתלה אלעין. פאן אעתקד ד׳לך פיהא כאן אפצל אד לם אגד[25] מן מעאנאהא לפט֯ה יכון פיהא מתלאן. ולקד כאן ילזם אבא זכריא אן יד׳כרהא פי אלאפעאל אלמעתלה 25 אלעינאת ايضا פד׳לך אולי בהד׳ה אלאלפאט לאנהא פי מעני יגרה מדון ומנקלבה[26] מנה[27]: וד׳כרנא נחן פי אלמסתלחק בער[28] מתנורר[29]: וימכן אן יכון קרא בנרון. ויענקם לנרנרותיך מן הד׳א אלאצל ויכון אלתצעיף פי לנרנרותיך מתלה פי נלגל אעני (פי) ובגלגל לפני סופה וفي מתלה מما 30 קד ד׳כרנא ונד׳כר. ויכון אלאצל פי נרון [תשדיד אלראי עלי זנה חלון וד׳לך לאדגאם אחד אלמתלין פי אלתאני: וימכן ايضا אן יכון נרון] ונרנרותיך מעתלי אלעין. פיכון נרון עלי זנה שטון. ויכון תצעיף נרנרותיך כתצעיף ויפרפרני. ויצפצני. מיטלטלך וما אשבה ד׳לך: וجائز ايضا פי אלקמאס אן יכונא מעתלי אללאם פיכון [נרון] עלי זנה חרון. ויכון תצעיף לנרנרותיך כתצעיף כמתלחלה ומתעתע והד׳אן אלוגהאן כיר[30] מן אלוגה אלאול לתגייר[31] גים נרון עند [אצאפתה אלי] אלצמאיר וانما לם נחמל [נרון] פי אלקמאס מחמל אכתן לוגוד[32] לנרנרותיך אלד׳י נבאנסה[33]:

الجيم والراء والباء ובנרב ובחרם והו למרב:

الجيم والراء والدال להתנרד בו לשחטך בד מן קולהם נרדו והעמידו על נלדו. וايضا אין מנרדין לא מנעל חדיש ולא מנעל ישן[34]:

الجيم والراء والهاء ינרה מדון. כי ביי התנרית. קד[35] ד׳כר הד׳א אלמעני פי כתאב חרוף אללין: ומנה עندى מתנרת יד על זנה לבל תבלה ראיתי קין. וتفסירה من תחרֹש אפתך בי פשחת: וד׳כרנא נחן פי אלמסתלחק נרה לא יגר והו אלאגתרר ונרה[36] הי למרֹ והי וזן[37] ברה גדולה. ויגר על זנה ויגל בסים משפט. ויגוז אן יכונא من ذوات אלמתלין על מא ד׳כרנא הנאלך: עשרים נרה יהיה השקל עשרים דנקא[38]:

الجيم والراء الزاى נגרותי מנגד עיניך אנקטעת. ומנה אשתק נרון[39] והו מקלוב לנגר ים סוף למורים:

الجيم والراء واللام על שני השערים נורלות. גורל אחד מעروف[40]:

الجيم والراء والميم נרמיו במיטל נרזל עטאמה. *ומתלה היטבר נרם. והו מכאנס לסרייאני[41]. וايضا ולשון רבה תשבר נרם *ברוד אן[42] לטף אללסאן ולין אלכלאם תכאוזאן כסר גיבט אלמגאט אלי כסר עטאמה[43] [ופתֹ עצמה] פמצרפאנה עלי מד׳הבה והד׳א עלי אלמבאלגה: וامّا אל נרם אלמעלות פתפסירה עندى עלי נפס אלדרג אי אנהם

---

[17] Corrected in O. والانهزاز; the orig. reading cannot be deciphered. [18] R. اعلى. [19] R. قال. [20] R. דנישר. [21] R. قال. [22] R. وبطّ. [23] This word forms a gloss in R. [24] R. g. منشورة بالمنشار. [25] R. نجد. [26] R. منقلبة. [27] R. الجميع محارشة وتحرّش. [28] O. ויעער; corrected ויעיר. [29] R. g. انجرار; another gloss ومنه בסים המונרים. [30] Orig. وهو قريب in O. גיד (جيّد). [31] O. לתניר. [32] O. לוגודי; corrected לוגודי. [33] R. g. تفسيره حلق وحفيرة. [34] R. g. من الجرد. [35] O. وقد. [36] Marg. in O. נ׳ב בלעם נרא נעמן והו اسم رجل. [37] R. على زنة. [38] O. دانق. [39] O. הנרון: R. g. حديد. [40] R. g. حصّة وقرعة. [41] The two sentences are transposed in O. [42] R. يريدا. [43] O. عظامه.

اجلسوه[44] على الدرج الذى[45] كانوا جالسين عليه[46] لا على كرسىّ[47] اذ لم يتّسعوا لذلك: وتلخيص هذا الشرح هو ان اقول انّ גרם لغة مستعملة فى עצם كما *قيل תיבת גרם ותשבר[48] גרם اى עצם. وهى لغة مجانسة للسريانى والعبرانيين يستعملون[49] فى نفس الشئ עצם كما قالوا בעצם היום הזה اى فى نفس ذلك النهار كما تقول[50] العرب ايضا لنفس الشئ عظم. فاذا كان גרם فى معنى עצם وكان עצם مستعملا فى معنى نفس الشئ وذاته فגרם ايضا مستعمل[51] فى ذلك المعنى نفسه وهذا بيّن جدّا. وقال فيه[52] الاترنوس על דרנ שערא: وجائز ان يكون גרם المعلوم مجانسا للفظ العربى الذى يقول للجسم جرم فالمعنى على هذه العبارة ايضا انهم اقعدوه على نفس الدرج[53]: واما חרשיה תגרמי تجرمين اى تكسرين. ومثله ועצמותיהם יגרם (مقتطع من גרם) اى يكسر: وقد استعمل فى هذا المعنى فعل خفيف هو[54] לא גרמו לבקר كانّه قال لم يبقوا من البقر اى لم تفترس منذ الصباح. لانّ لغة الكسر مستعملة عند العبرانيين فى معنى الافتراس كما قيل ויתנהו י לאריה וישברהו וימיתהו. وايضا لم אכל האריה את הנבלה ולא ישבר את החמור. واللام فى לבקר مكان من وذلك[55] مستعمل فى كلامهم كثيرا على ما هو بيّن فى كتاب اللمع من هذا الديوان فى قولهم הבאים למלחמה بمعنى من המלחמה. ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון اى من [הבמה] وكثير مثل هذا: وفائدتنا من قوله לא גרמו לבקר هى علمنا بانّها جائعة[56] لكمونها طول النهار وقلّة انتشارها فيه كما قيل[57] فى جملة السباع תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון. وقيل فى انتشارها[58] ليلا وحرصها على الافتراس תשת חשך ויהי לילה בו תרמס כל חיתו יער הכפירים שאגים לטרף. فمن اجل كمونها من الصباح الى المساء وشدّة جوعها فى ذلك الوقت قال عنها זאבי ערב. فنسبها الى المساء[59] لانّها فى ذلك الوقت اشدّ عدوانا وابلغ نكاية[60]. فشبّه اولائك القوم بذياب هذه صفتها: ومن هذا [المعنى] عندى חמור גרם (حمار) كسير لازم لمكانه لا يتحوّل عنه. وגרם وان كان اسما فهو صفة للحمار: وقد عرّفتك فى

غير هذا الموضع انهم يصفون بالاسماء والمصادر اذ يضعونها مواضع الصفات: وما يبعد ان يكون חמור גרם مجانسا للفظ العربى الذى يقول رجل جريم لذى[61] الجرم العظيم والمعنى الاول احسن:

الجيم والراء والنون גרן ויקב هو البيدر اعنى الاندر:

الجيم والراء والسين גרסה נפשי לתאבה. وגרם בחצץ כשר ורצץ. וגרסה فعل فى الذات (بمعنى) انكسرت [وانرضّت فتّا وشوقا] الى[62] عدلك وحكمك: ومن هذا المعنى وان كتب بشين גרש[63] ברמל. מגרשה ומשמנה:

الجيم والراء والعين לא תגרעו ממנו. וכל זקן גרועה. والانفعال כי אין נגרע מעברתכם דבר. קמוץ لانّه منفعل. ונגרע מערכך. פתח لانّه ماض. ومعنى ذلك النقصان[64]: وجائز ان يكون منه ואת המגערת على سميل القلب واصله המגרעת اى المحق والنقصان: לא יגרע מצדיה. ומן אני [לא] אגרע ולא החוס עיני. למה נגרע. والتقيل כי יגרע נטפי מים معناه المنع والامتناع[65]. ومنه כי מגרעות נתן לבית סביב[66]:

الجيم والراء والفاء גרפם جرفهم اى مرّ بهم من قولهم גורפין מתחת הגלי בחמה. ويقال للمجرفة التى يجرف بها الطين מגרפה: وقيل فيه كسرهم كما قال الاترنوس הברנין *من قوله[67] באבן או באגרוף[68] وهو كل شئ يجرح او يشدخ به. ومنه (ايضا) ולהבות באגרוף רשף والالف فى אגרוף زائدة كزيادتها فى אזרוע: ومن هذا المعنى תחת מגרפותיהם تحت خطوطها اى [تحت] الخطوط التى يخطّها الزارع بالسكّة بعد البذر فكانّها خدوش فى الارض كما قيل[69] נתת נדודיה وهى ايضا (هذه) الخطوط. شبّهها بالخدوش اعنى[70] بقوله על כל ידים נדדות. ויתנודדו כמשפטם. والشدخ هو الكسر فكانّ تلك الخطوط التى قيل[71] عنها תחת מגרפותיהם كسور فى الارض: وسترى تفسير עבשו وتفسير פרודות فى مواضعها بحول الله:

الجيم والراء والشين גרש מפניך. אשה נרושה.

---

[44] R. جلّسوه. [45] So both MSS. [46] The later hand in O. corrects عليها. [47] R. بورسّي. [48] R. قال... תשבר. [49] O. يصطعملوه. [50] O. تقول فى. [51] R. تستعمل. [52] O. فى. [53] O. درن. [54] R. مثل. [55] R. لانّ ذلك. [56] R. جياع. [57] R. قال. [58] R. انتشارهم. [59] O. الليل. [60] O. نبّاء. [61] R. لى. [62] O. الى عند. [63] R. g. جريش. [64] O. نقصان. [65] O. امتناع. [66] R. g. قيل محذوفات من البنيان. [67] R. ومن قول الاترنوس. [68] R. g. شادخ. [69] R. قال. [70] O. adds كسر. [71] O. قال.

والانفعال ננרשתי מנגד עיניך. والثقيل הן נרשת אתי. נרש ינרש. [נרש האמה חוצות.] وما لم يسمّ فاعله כי נרשו ממצרים. من نو ינרשו الاصل فى الراء التشديد فلما امتنع تولّد *الساكن اللّين[71] بينه وبين الجيم. ومعنى[72] هذه الالفاظ نفى وطرد. ويقرب من هذا المعنى ומנד נרש ירחים (فواكه) اطّراد الاشهر[73] (يريد) الفواكه الكائنة فى كل فصل من فصول العام[74] على اطّرادها وتواليها: ويجانس هذا المعنى הרימו נרושותיכם מעל עמי ارفعوا نوائبكم المطّردة عليهم شهرا [شهرا] وفصلا [فصلا]: ומנרש לערים فناء. ומנרשיהם افنيتها وارباضها (واعراضها) اى[75] نواحيها سمّيت بذلك لانتزاحها عن البيوت وهذا [اللفظ وهذا] المعنى مشتقّ مما تقدّم ذكره: בים ננרש كالبحر المتموّج المضطرب. ومثله וננרשה ונשקעה. וינרשו מימיו واضطربت مياهه[76]. ירעישו מנרשות تهتزّ امواج البحر. يقول من ضجيج اصوات ملّاحيك فى حين غرقهم تضطرب وتهتزّ امواج البحر: هذا الذى نختاره نحن فى מנרושות. وقد جعله غيرنا من מנרשי הערים وليس ذلك ببعيد على مذهب قوله ايضا הלא מקול מפלתך באנק חלל בהרג הרג בתוכך ירעישו האיים:

الجيم والراء والشين ايضا נרש برمل. מנרשה ומשמנה هو الجرش [والجريش] مثل الجشيش. وهو مشتقّ من וינרם בחצץ وان كتب (ذلك) بسين. وقد *ذكر هذا[77] قبيلا:

الجيم والشين المضاعف נגשישה[78] كبورين. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين:

الجيم والشين والميم[79] הנשם והשלג. לא נשמה ביום ועם. قد بيّنّا بكلام طويل فى [غير] هذا الموضع[80] اعنى فى المقالة الثانية من كتاب التشوير فى ذكرى[81] لنير הילד مذهبنا فى לא נשמה فليلتمس من هناك: والفعل الماضى من معنى נשם هو הנישם. היה בהבלי הגוים מנישימים[82] (مأخوذ من נשם):

الجيم والتاء[83] חבט חטים בנת فى البيدر. כדרך בנת (فى) معصرة. דרכים נתות בישבת[84]:

ومن رباعى هذا الحرف:

نجبل وترجمته عندى *مكتحل. يقال اكتحل[85] النبت[86] اذا تعمّم بالنور[87]. والدليل على صحّة هذه الترجمة قول الاشتنة ايلا ان היונקות נבעולין (שלא נמלו). ورأيت فى شرح الفاظ الاشتنة [יונקות] נבעולין שלא נמלו[88] רבת' ילדו יונקותיו. فقولهم فى היונקות נבעולין (שלא נמלו) يدلّ على انّ الـ נבעולין[89] منوّرة. لانّ تفسير שלא נמלו لم تنعقد[90] اى انها منوّرة لم تنعقد[90] [بعد] كما قيل[91] ויצץ ציץ וינמל שקדים اى انها نوّرت وعقدت[92] لوزا:

المنبر[93] هو الخازن. وفى السريانى לכל מנבריא:

نلمود שבולה ונלמודה وحيدة. وكذلك قال الـ תרגום ואנא תכלא ויחידאה:

ונגזבי مخازنه:

נרנרים בראש אמיר חבוש[94]:

نرزن [قد] ادخلناه مع נרזתי مندّ عينه على انّ نونه زائدة: وربما كانت (نونه) اصلية وكان رباعيّا على زنة ברזל فلم يكن مشتقّا من נרזתי. وكان مجانسا لقول العرب للفلس الكرزن. وان كان ما يبعد وان كان *الكرزن عند العرب رباعيّا[95] ان يكون مأخوذا من العبرانى فليس يكون نرزن على هذا الّا ثلاثيّا[96]:

✧ تمّ حرف الجيم بحمد الله ✧

---

[71] R. ساكن لين. [72] R. معنى. [73] R. الشهور. [74] O. אלעואם. [75] Orig. in O. فى. [76] R. מיאה. [77] R. ذكرناهما. [78] R. g. נגשש. [79] Marg. in O. לב' בלע' ופי אלנבט... והו בר נשמה אסמ... ונשם הערבי... פיה ואו תהנין ל... ונשמו. [80] O. אלוצע. [81] O. ذكر. [82] R. g. للجميع مطر. [83] Marg. in O. לב' בלע' מלך נת אסם. [84] R. g. אומר מה... האמינון מדינה ואליהא... אסם (עבב ?) עבד אדום הנתי סבנתא פנסב אליהא כמא נסב אבו עמיש... אלי ישמעאל קול יתר הישמעאלי. [85] O. מכתחל...אכתחל. [86] R. النبات; R. g. وقبل مشلف. [87] R. بالنور. [88] R. נדלו. [89] R. נבעלין. [90] Corrected in O.; orig. תעתקר. [91] R. قال. [92] O. فعقدت. [93] R. g. وقيل وكيل. [94] R. حبّات. [95] R. الكرزن رباعيّا عند العرب. [96] Corrected in R. رباعيّا.

٭ المقالة الرابعة [من كتاب الاصول] فى[1] حرف الدال ٭

الدال المضاعف دريه ירוך בכל עת. דדי בתוליהן [وهى الثديان]:

الدال والالف والباء عيني ראבה [.وכל נפיש דאבה]. ודאבון נפיש. תרוין דאבה אשמן. ולא יוסיפו[2] לראבה مصدر. وقد ذكرته[3] فى المستلحق[4]:

الدال والالف والجيم واعد لنا فيخاف علينا. واعد[5] مى راعنת ותראי. אראנו מחטאתי. לא ירא[6]. אני דואג את היהודים. ואם לא מאנה מדבר:

الدال والالف والهاء באשר ידאה[7]. וידא על[8] כנפי רוח. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: واقرب القياسات فى واعد الدهاه انه من هذا الاصل ومن هذا المعنى (وهو صفة غالبة[9]) واصله דאיה. وقد ردّوا هذه[10] الالف ياء فى قولهم הדיה. اذ سم نقبضوا ديות: وامّا الالف فانّها لانت واندغمت فى الياء فاشتدّت لذلك وهى الحداة (والحدآن):

الدال والباء ורבע הקב דביונים ذرق الحمام. وقال[11] فيه (ايضا) الاترجّ וריבעת קבא דיובלא مفقة يونيه: واخلق بهم انهم كانوا يستعملونه فى *الوقود لتعذّر[12] الحطب (عليهم) من اجل الحصار:

الدال والباء المضاعف דובב[13] שפתי ישנים. اى دبدبته[14] ראעה. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين:

الدال والباء والالف (وכימיך דבאיך) معناه وكأيّام شبابك تكون ايّام هرمك. وهو مجانس لראבון[15] نفيس. وهو مقلوب منه كما قلب منه ايضا ולאדיב اى نفيس على ما جوّزناه فى المستلحق:

الدال والباء واللام פלח[16] דבילה[17]. דבילת תאנים ابلّة [من تين] بضمّ الهمزة والباء وتشديد اللام *وهى الفردة اى قطعة منه. وذلك انّ التين يجمع وهو لبّن فيجمع ويتكتّل[18]. ומאתים דבלים. דבלים וציפוקים:

الدال والباء والقاف ודבק באישתו. رق בחטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל דבק هذا بعجلى وهو ماض. ודבקתם ביתר הגוים האלה. דבקה לארץ בטנינו. כאשר ידבק האזור. ובה תדבקון עם נערות. דבק מאה. ואתם הדבקים בי אלהיכם. ולדבקה בו مصدر: وما لم يسمّ فاعله ורבים ידבקו. אמר לדבק טוב הוא. بين الدبقين وبين الشرين: والثقيل المتعدّى ולשונך אדביק אל חכך. מדבק מלכותי كلّه التصاق واتّصال[19] (والتزاق). נזעקו וידביקו. וידביקו אחריו (עד נדעם): وقد حقّقت هذه الياء ודבקו פלשתים את שאול. ודבקו גם המה אחריהם معناها الاتباع: وقد يكون ادراكا مثل ודבק אותו בהר נלעד. (الا تراه يقول וירדף אחריו דרך שבעת ימים ודבק אותו בהר נלעד) كأنّه قال וישנ אתו. وامّا اعادة וישנ לבן את יעקב فانّما هو على سبيل التبيين لما جرى بينهما. وللخيص ذلك ان يقال فلمّا ادرك לבן ליעקב[20] وكان יעקב قد ضرب خباءه فى موضع كذا (ضرب לבן خباءه فى موضع كذا). ثم قال ליעקב ما هذا الذى صنعت. وתרגום וישנם.

---

[1] R. continues من حروف المعجم وهى.
[2] The later hand in O. corrects תוסיפו.
[3] R. ذكرناه.
[4] R. g. المجميع
[5] MS. نعلّبا.
[6] R. g. يغتمّ.
[7] R. g. طيران وتحلّق فى الهواء.
[8] Orig. in O. את.
[9] R. את.
[10] R. الهاء وضعف.
[11] R. وكذلك قال.
[12] R. الوقيد لعدم.
[13] R. g. تلميظ.
[14] R. g. شناعة.
[15] O. דאבין.
[16] R. הדיה.
[17] R. g. تين.
[18] O. ואלפרדה ובאלעבראני דבילה.
[19] Orig. in O. ואתצאק.
[20] O. قطعة من تين יעקב.

ואדבקנון: ומן هذا المعنى[21] פן תדבקני הרעה. וربما كان וידבקו פלשתים את שאול[22] ادراكا:

الدال والباء والراء ואין דבר אליו דבר استعملت للقلّة فى بعض تصريف هذا المعنى. واكثره جرى على

5 *الثقيل: فالتخفيف[23] ואין דבר אליו דבר. הדברות על צדיק עתק. דבר דבור על אפניו. או נדברו יראי י״. מה נדברנו עליך. הנדברים בך. למען תצדק בדבריך [مصدر] على زنة תזבח בישפטך: والثقيل ודבר י״ עם משה. כי ידבר עליהם פרעה. המדבר אליך. המדברים אל פרעה. ויבל לדבר אתו. ויהי

10 כדברה. ולא יכלו *דברו לשלום[24]. הנה לא ידעתי דבר (هذه) مصادر. [والمفعول بخصوصات مدبر בך]: وما لم يسمّ فاعله ביום שידבר בה: والافتعال וישמע את הקול מדבר אליו اصله מתדבר فادغم التاء فى الدال: واما והוא בן בליעל מדבר אליו فأصله מן דבר אליו اى انه اخسّ من ان يكلّم:

15 والاسم من هذا المعنى דבר. ודברים אחדים. وبزيادة الهاء[25] ايضا (قالوا) ואל אלהים אישים דברתי. وايضا بالميم ומדברך נאוה[26]. وايضا והדבר אין בהם. תחלת דבר י״ *ووزن והדבר مثل[27] הלא את הקטר אשר קטרתם. (وايضا) ישא מדברותיך ربما كانت الواحده [דברה] على زنة כי טוב זמרה אלהינו

20 وان كان זמרה مصدرا: ولا فرق بين معنى אמר *وبين معنى דבר[28]. الا[29] تراه يقول אשר דבר עמנו كأنّه قال אשר אמר עמנו[30] (او لنا): על דבר הכסף. על דבר הצפרדעים. על דבר אשר לא קדמו אתכם. על דברת בני האדם. על דברתי מלבי צדק (كلّه) بسبب كذا وكذا (ومن قصّة كذا

25 وكذا). ومثله ויהי דבר שמואל לכל ישראל (اى انّ قصّته وصحّة نبوّته وثقته انتشرت عند الامّة كما قال ויודע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לי״. وانما اعاد هذا المعنى بقوله ויהי דבר שמואל לכל ישראל) لما اعاد ذكر نبوّته بقوله ויוסף י״ להראה בשילו (כי נגלה

30 י״ אל שמואל בשילה בדבר י״). فاتبعه بقول ויהי דבר שמואל לכל ישראל (اى انتشر اسمه وطار ذكره). ثم استأنف ذكر قصّة اخرى وهى ויצא ישראל לקראת פלשתים [وليس يريد ان شموئيل حضّهم عن القتال كما يظنّ الناس]:

מקום אשר אין שם מחסור כל דבר. ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (شىء). ومثلهما על כל דבר פשע. ערות דבר. וזה הדבר אשר תעשה להם. דבר יום ביומו. אל תפל דבר מכל אשר דברת כלّה شىء: וידבר עמים תחתי. ידבר

5 עמים תחתינו معناه الدرس والاذلال (والاهلاك. ولذلك قال ולאמים תחת רגלינו: وفى هذا المعنى بنية اخرى ثقيلة ايضا وهى) ותקם ותדבר את כל זרע הממלכה[31]. والدليل *على انه اهلاك وابادة[32] قوله فى النسخة الاخرى ותקם ותאבד. وفى كلام العرب دبر القوم اى هلكوا. (وايضا دابر

10 الرجل فهو مدابر اذا مات والديار الهلاك. فكان معنى ותקם ותדבר ابدتهم[33] اى اهلكتهم: דבר בכד מאד معروف:) מדבר כיני ברקה (כיני): بتوتة الدبر، ورعو בבשים בדברם. אישים דברת בים. هذا مجانس للسريانى (الذى يقول فى الترجمة) وינחו את כל מקנהו. ודבר ית כל

15 ניתוהי[34]. ومن هذا قيل *فى السريانى للوزاء وساسة[35] الدولة ולי הדברי ודברבני יבוון(). كأنّه قال بالعبرانى מנהיגי): ולדבורה[36] אשר בקצה. كبدوى בדבורים كالدّبّر[37] بفتح الدال وسكون الباء وهو النحل: להיכל ולדביר[38] فسّر فيه المعراب:

الدال والباء والشين דבש[39] وחלב معروف. כי כל

20 שאר וכל דבש اراد به التمر لانّ العسل ليس ممّا يقرّب منه الابرار. وعنه يقول [الكتاب] וכפרין הדבר הרבו בני ישראל. ראשית דגן ותירוש ויצהר ודבש اراد به وראשית התמרים[40] لقول الله عزّ وجلّ קרבן ראשית תקריבו אתם

25 לי״ والعسل ليس ممّا يقرّب منه קרבן ראשית. فهكذا نقل الاوائل رضى الله عنهم لقولهم [فى] المشنه אין מביאין בכורים משקים אלא היוצאים מן הזתים ומן הענבים: ועל דבשת נמלים שנام לجمال. وقال (فيه) الترجمون ועל חיטורת (نمل. والحيتورة فى المشنه هو السنام). وهكذا[41]

30 فسّر فيه רב שיריא גאון [سنام]:

الدال والجيم والهاء וידגו[42] لرحب[43] قد ذكرناه[44] فى المستلحق:

الدال والجيم واللام ובשם אלהינו נדגל. דגול

---

[21] R. continues פי. [22] R. g. כלّה. [23] O. אלתקב באלכפיף; the later hand corrects באלתכפיף. [24] R. לדבר אתו. [25] O. אלתא. [26] Marg. in O. כיני معلوم (MS. מאכוד) ב׳ בלע׳ מדבר. [27] O. على زنة. [28] R. ודבר. [29] R. אלי. [30] R. g. לجميع قول وكلام. [31] R. continues אהלות. [32] R. כלה. [33] MS. אבאדתהם. [34] R. g. لجميع سياقة. [35] R. לרוساء. [36] Marg. in O. ב׳ בלע׳ ודנה ונקרית. [37] R. הדבר. [38] Marg. in O. ולב׳ [בלעם] ופנע בדבשת اسم رجل. סנה היא דביר קרנה. לדביר מלך ענלון רجل. [39] R. g. عسل. [40] Marg. in O. מأخوذ من והדג אשר ביאר. [41] O. هكذا. [42] R. g. نموّ. [43] Marg. in O. ذكر.

מרכבה[45]. איומה בגדולות מענאו הארתפאע והאשתהאר בהלהור כארתפאע הדגל הדי הו הבנד והעלם (והשתהרה). *וסהי עלי[46] מעני נתתה לידאיך נם להתנוסס. כי אבני נזד מתנוססות:

5 **הדאל והגיים והנון** דגן וחדיד [מגאנס לללפט העדבי דגן][47]:

הדאל והגיים והראי קרא דגר ולא ילד מענאו גמע. *מגאנס לללתרגום[48] שימו אתם שני צבורים. תרין דגורין. (פכאנה קאל קרא צבר. וכדלך קאל פיה הלתרגום הא 10 כקוריא דמבנית.) ומתלה ובקעה ודגרה בצלה: וקד פסר פיה הלתחסיים:

הדאל המצאעף מע הה' אדדה כל שנותי. אדדם עד בית אלהים. *קד ד'כרתהא בבייאן[49] פי המסתלחק. ומעני הדא הללפט הדפע והסוק *כמא קיל פי[50] הלמישנה מדדין 15 עולים ומיחים. והאישה מדדה את בנה(. ופי כלאם הלאואיל כל דבר ודבור שיצא מפי הַקְּהָלָה חזרו ישראל לאחוריהם שנים עשר מיל והיו מלאכי השרת מדדין אתם):

הדאל והה' והבא שבתה מדהבה לגבאיה משתק[51] מן תרגום זהב. דהבא:

20 **הדאל והה' והמים** כאיש נדהם כרגל[52] מדהום אי מגשיּ (ירבד מן[53] גשמיה מן הלמר מא לם יכנה דפעה לצעפה עני דלך):

הדאל והה' והראי וסוס[54] דהר. מדהרות דהרות אבירים מן שדּה רדיאן עתאקה[55] והרדיאן הו רכוס[56] הלפרס 25 [ללרץ]: תדהר[57] ותאשור הו הסאג (כמא קיל פי הלתלמוד תדהר ישאנא):

הדאל והואו והבא דוב[58] אורב הוא לי. שתים רבים שדּדת[59] הבא׳ לאנדגאם הלואו פיה *כאנדגאם יא׳ ציין פי ופטורי צעיים. וואו לוּל פי ובללים יעלו עלי מא ד'כרת פי צדר 30 כתאב הלאצול ועלי מא אד'כר פי חרף הללם[60]:

הדאל והואו והגיים *והיה יעמדו[61] עליו דונים ודינום[62] אצלה ודונום בהלואו הלשדידה *פלמא חקּפוא הדה הלואו[63] כמא חקּפוא קאף ולא בקישוהו[64] (וכאן מא קבלהא מכסורא[65] אנקלבת יא׳ לינה). וקד *אבדלוא מנהא אבצא יא׳[66] פי לדינים רבים. וקד ד'כר (הדא) פי כתאב חרוף הללינים. והו[67] מן מעני דג (ודגים). והדגה אשר ביאר. ומן הדא המעני בסירות דונה: ואמא לסינה תהיה דנתם פיממכן אן יכון מן גיר הדא הלאצל ואן כאן מן הדא המעני. לאנה לו כאן מנה לכאן על מתאל עקת ריש. הלא רעתך רבה. בנפת שוא הלתי הי מעתלה הלעינאת לכנה עגדי מן וידנו לרב הלדי הו מעתל הללם. והו על זנה מנת חלקי ובוסי. מנת 10 שועלים. בינגת היובל. והו קולי פי דני הים אעני אנה מן אצל וידנו לרב:

הדאל והואו והדאל דוד שאול עמה. לבני דדיהן. דדתך היא עמתך [אי זוגה עמתך]: והכה בכיר או בדוד.

בפיו מדוד תעברנה (ספה)[68]. ויישימו את ראשיהם בדודים קול 15 פיה הלתרגום בסלייא: וקד חרכוא הדא הלואו פי קולה בסירות ובדודים וכאן הלקיאס [אן יכון] מתל תר ותרים לכנה[69] גיא על מתאל שור ושוורים[70]: וקד זאדוא פיה הלף פי קולהם שני דודאי תאנים. ثم קיל הדוד אחד (והדוד אחד) בלא הלף. *وتפסיר للجميع سلّة وسلل[71]: וורבמא כאן בדודים 20 ברמא[72] *אעני קולה בסירות ובדודים ידלّ על דלך קולה[73] והקדישים בשלו בסירות ובדודים: וורבמא כאן הלאלף פי הדודאים נתנו ריח מזרדו[74]. (ידצא) והו הללקאח: דודי לי *ואני לו חביבי ווודידו[75]. למשכב דודים למצאגעה ודאד 25 וחבּי. ומתלה כי טובים דדיך מיין *אי אנ חבּתך אלדּ[76] עגדי מן הלראח. וכדלך מעני[77] שם אתן את דדי לך ثم امشك *ודּי וחבּי[78]:

הדאל והואו והבא והה' והדוה[79] (בנדתה. על עדיך דוי. וכל מדוי מצרים. קד) ד'כר הדא פי כתאב חרוף הללינים: ויכרת את מדויהם ثبابهم:

הדאל והואו והחאא. אדכל אבו זכריא׳ פי הדא הלבאב דחו[80] ולא יכלו קום. *הדיחנו. ידיה מקרבה. ידיחו את

---

[45] Marg. in O. מאחוד מן דגל מחנה והו ספה על זנה ערום ועצום. [46] O. وعلى. [47] R. g. وقيل برّ. [48] R. من תרגום. [49] R. ذكرا. [50] R. كقول. [51] R. مشتقّة. [52] O. رجل. [53] Corrected in O. אן. [54] O. סום. [55] O. עתאק. [56] O. رجم. [57] R. وتدهر. [58] R. g. دبّ وادبية. [59] O. يدهه. [60] R. مثل צצים ובללים. [61] R. עמדו. [62] Marg. in O. قال ابو ابراهيم بن يشوش [رحمه] الله انه محذوف الهاء مثل בינותי בספרים. מדוע אליו ריבות وانّ حقّه ان يكون והדינים. [63] R. فحقّفوه. [64] O. ولا بكيشنهما. [65] MS. מכסורה. [66] R. ابدلوها بياء. [67] O. فهو. [68] Corrected; orig. קנה. [69] R. الّا انّه. [70] R. שורים. [71] R. وشرح الكل سلال. [72] O. براماله; corrected برما. [73] R. g. والدليل. [74] O. مزيدة. [75] R. حبيبي لي. [76] MS. אלדי. [77] R. ومثله. [78] Transposed in R. [79] R. g. مرض وادواء. [80] R. g. اندحوا.

העולה. واعترفته انا فى المستلحق فى دحا ولا يخلو قوم. ولو انّ دحا معتلّ العين كما زعم لما جاز ان يكون من [معنى] يديحنا את העולה. يديח מקרבה لانّ معنى يديحنا يغسلون وينظّفون[80]. وكذلك هو معنى يديח מקרבה. وفى كلام الاوائل מדיח ומולח ומדיח. ودحا غير مشبه لهذا لانّ[81] معناه مثل معنى דחה דחיתני לנפל. وهذا هو ايضا معنى הדיחני [وكانّه قلب] من דחה. فخلط ابو زكريا هذا على عادته وتفصله واجب[82]:

الدال والواو ولكاف או דבו[83] במדבה. قد ذكرناه فى المستلحق:

الدال والواو والميم שבנה דומה נפשי. (כדומה בתוך הים.) قد ذكرا فى كتاب حروف اللين مع نم מדמן הדמי. *واما تفسيرهما فهو هلكة[84]: ونصلح عندى ان يكون مثله מישא דומה وترجمته[85] وحى الامّة الهالكة يعنى ملكوت ادوم הריעה. ولمّا علم المترجم للنصارى هذا السرّ فيهم[86] ترك لهم דומה بحسبه غير مترجم (او عساه لم يأبه الى هذا المعنى. وترجمة الافصوص على هذا المعنى تكون هكذا. هذا وحى الامّة الهالكة سمعت مناديا ينادى عن الروم ياتيها الخارز ما بقى من الليل يعنى من مدّة دولتهم): واما صاحب الترجمان فذهب[87] فيه غير هذا (المذهب) وترك דומה غير مترجم. (فمن اجل هذا اعنى من اجل تركه اللفظة غير مترجمة) يجوز ان يلحق [هذا] الوحى بالامّة المسمّاة דומה وهو من ولد ישמעאל. الّا انّى لا ادرى انّ معنى يكون لقوله מישיר على هذا[88] المعنى الذى قاله صاحب الترجمان وانا[89] لا ارتضيه: وفسّرت מישיר عن[90] ישיר كانّه قال לישיר مثل ואמר פרעה לבני ישראל *لانّى وجدت من قد تقع فى موضع اللام مثل מכל צרורי הייתי הרפה الذى معناه לכל צרורי كما قيل ולשכני מאד ופחד למיודעי[91]. ومن (هذا الاصل و)هذا المعنى שבי דומם ובאי בחשך (وهو يعنى ظلمة القبر)[92]. والميم فى דומם للحال اى صيرى فى هذا الحال. (وترجمة اللفظ امكثى هلاكا) اى هالكة كما قيل[93] שבנה דומה اى مكثت[94] هالكة: واما كل יורדי דומה فهو الهلاك نفسه وهو اسم لا صفة:

الدال والواو والنون לא ידון[95] רוחי באדם. ינרה מדון. [قد ذكر فى كتاب حروف اللين. و](قد ذكر فيه ايضا דין לא דנו. דנני אלהים):

الدال والواو والصاد ולפניו הדוין האבה. (قد) ذكر فى كتاب حروف اللين. *ومعنى الدايمة مشهور فى كلام الاوائل وهو الفرح والسرور[96]. والترنوم פצחי רנה וצהלי. בוצי תשבחתא ודוצי. والترنوم שישו אתה משוש. דוצי עמה דין:

الدال والواو والقاف הנוטה כדק כالفازة[97]:

الدال والواو والراء מדור[98] באהלי ריעו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. (ومعناه الاقامة والسكنى.) وهو من [معنى] السريانى [فى قوله] دי מדרהון[99] مع بيراء لا איתוהי. وهذه اللغة فاشية فى كلام الاوائل كقولهم הדר مع *הנכרי בחצר): דור העצמים[1]. اغدائل المدورة (قد ذكر هذا ايضا فى كتاب حروف اللين. وهذه اللغة فاشية فى استعمال الاوائل و)معناها للجحيم والاجحام[2]: דור הולך ודור בא. לדרתיכם ברית עולם (على مرّ اجيالكم[3]) ואל דרותינו[4] מחר: בדור אל ארץ רחבת ידים. وانيتى בדור עלך كالكرة. وهذه الكاف فى استعمال المشنه اصلية كقولهم הבדור והפקעת[5] (يعنى نمى. وقال اهل التفسير الكرة والكبّة). واما فى[6] استعمال المقرا فالكاف مزيدة للتشبيه كما ترى. ويمكن ان يكون المستعمل فى المشنه لغة اخرى:

الدال والواو والشين וחית השדה תדושה. קומי ודושי בת ציון. (قد) ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه فى المستلحق[7]:

ومعنى اخر يديחו את העולה R. g. ; وقد ذكرنا ما عندنا فيه فى المستلحق 52 MS. ינלכון וינצפון. 53 MS. אן. 54 R. g. يدقوا فى المدقّ. 55 R. وتفسيرهما الهلاك. 56 R. شرحه. 57 Orig. in O. فهم. 58 R. فمذهبه. 59 O. continues غير; R. على غير. 60 R. وانى. 61 R. من. 62 R. غسيل (so) وتنظيف[لف]. وشرح الافصوص מישא דומה והיא R. ; see col. 155, l. 18. الامّة الهالكة سمعت مناديا ينادى عن الروم ياتيها الخرّاس ما ذا بقى من الليل يعنى من مدّة ملكهم The passage concerning the Christian translation of דומה is erased in the Heb. transl. 63 So marg.; in the text لا تنغمد ذاتى وهو من ויישב חרבו אל נדנה وهو الغمد: ومعنى اخر ינרה R. g. المجدث. 64 R. قال. 65 R. نفسى. 66 R. مدين وهو الصخب والخصومة: ومعنى اخر דין לא דנו. דנני אלהים حكم. ومنه لمدين תדעון שדון. ישיש דין. هكذا وجدت وهى فى كلام الاوائل مشهور اى الفرح والطرب. 67 R. g. وقيل انه الخيمة. 68 R. g. السكن. 69 R. g. مسكنهم. 70 R. g. والهفقعوت; O. والهفقע. 71 R. g. قيل اجيال. 72 MS. אנלאיכם. 73 O. الاجحام. 74 R. g. قيل انه الاشتا[عا]ل. 75 R. g. اهل. 76 R. g. وهو الدوس.

الدال والحاء والهاء دحه دحيتني. (قد) ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه فى المستلحق[8]:

الدال والحاء والنون دحن[9] وبحميص:

الدال والحاء والفاء يصوا دحوفيص. ندحف אל ביתו [יצודנו למדחפות][10]:

الدال والحاء والقاف ואיש אחיו לא ידחקון לו يزاحمون. מפני להציהם ודחקיהם (מضايقيهم[11] ومزاحميهم):

الدال والباء وכדי בזיון וקצף (وكفى هوانا وحمية بفتح الحاء وسكون الميم وهى الانفة). *الكاف فى وכדי زيادة والمعنى وكفى هذا هوانا[12]. ومثله ברכה עד בלי די بلا مقدار. כי הכהנים לא התקדשו למדי (اراد) بمقدار غاية الكفاية. واصله למן די (فادغموا[13] وفتحوا الميم كما صنعوا فى למבראשונה الذى اصله למן בראשונה). והמלאכה היתה דים (كانت مقدار كفايتهم وحاجتهم). השחיתו דים (مثله ايضا אנחנו קנינו את אחינו היהודים הנמכרים לגוים) כדי בנו على قدر طاقتنا. *وفيه اضمار والتقدير כדי כח בנו[14]. כדי נאלתו (بمقدار فكاكه. ومثله) די יכה. די השיב לו. די מחסורו. מדי העבדה למלאכה اكثر من قدر التصريف (فى الصناعة التى امر الله به). אכל דיך *كفايتك وقدر حاجتك[15]: ודי חלב עזים وقوت من لبن الماعز. אריה טרף בדי נורותיו عن قوت[16] اشباله. והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו عند كل شهر وكل[17] سبت (وعيد). ויהי מדי צאתם *عند خروجهم[18]. מדי עברו عند جوازه[19]. כי מדי אדבר אעזק عند ما اتكلّم. ومثله כי מדי דברי[20] בו תתגודד. ויהי[21] מדי בא המלך בית יי: واما ויינעו עמים כדי ריק ולאמים כדי אש. ובאו כדי ארבה[22] לרב *فهى عندى هنا زائدة[23] كزيادة (ما فى قوله כי תלך) במו אש[24] לא תכבה. ومثل ذلك ايضا כדי שופר יאמר האח وتقديره بسمعوا قول شوفر:

الدال والباء والواو על הכפר בדיו[25]:

الدال والباء والقاف ובנית עליה דיק[26]:

الدال والباء والشين ואקו ודישון *ترجم المترجمون فى דישון الاروى وذلك غلط من وجهين. احدهما من اللفظ والاخر من المعنى. واما [الغلط] الذى من اللفظ فان الاروى فى كلام العرب جمع اروية وذلك انهم يقولون اروية واحدة وثلاث اراوى الى العشر. ويقولون فوق العشر اروى. واما الغلط الذى من المعنى فان الاروى اناث الوعول وهم يترجمون אקו بالوعل. فاذا كان אקו هو الوعل فمن المحال ان يكون דישון الاروى على قوله اى انثى الوعل. لان منزلة الاناث من كل صنف من اصناف الحيوان فى تحليل اكلها وتحريمه هى منزلة الذكران من كل صنف فلا معنى لذكر الانثى مع الذكر فى هذا المعنى. فان توهّموا ان الاروية ليست[27] انثى فذلك[28] غلط ثالث[29]. فالذى يجب ان يقال *فى דישון[30] [هو] الكركدن. والى هذا ذهب (الاترنوس) بقوله ויעלא ורימא (اراد ראם) الذى هو الكركدن. وقد الان العبرانيون (ايضا) هذه الالف فقالوا היאבה רים עבדך. התקשר רים (فاستوى فيه اللفظ العبرانى والسريانى وان كتبا بياء):

الدال والكاف والالف ויי חפין דכאו. לא דכאו עד היום הזה. מדכא[31] מעונותינו. ואת דכאי רוח יושיע. [قد] ذكر هذا الاصل فى كتاب حروف اللين فى باب דכא (بعرض) ولم يستوف (فيه) تصريفه. فالافتعال[32] منه והפך לילה וידכאו [اصله ויתדכאו. ومثله וידכאו בשער اصله ויתדכאו]. ومن هذا [الاصل] ואת דכא ושפל רוח (وهو واحد) ואת דכאי[33] רוח [יושיע][34]. פצוע דכא[35] مفسوخ الانثيين[36]:

الدال والكاف والهاء ידכה[37] יישוח. אהה דבית[38] בחלל החב. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الدال والكاف والفاء (الهدبيفة) هو الهدهد. *وقال رب ישרירא فى تفسير الفاظ שבת فى המוציא יין ותרנגל בוא هو الهدهد وهو הודפת المذكورة فى التوراة[39]:

---

[8] R. g. الدحى. [9] R. g. الدحن. [10] R. g. دفع. [11] MS. מצאיקהם. [12] R. والكاف زائدة. [13] MS. فاندغموها. [14] R. وفيها اضمار כדי כח בנו التقدير. [15] Transposed in R. [16] Orig. in O. יקת; R. וקות. [17] R. وعند كل. [18] R. مثله. [19] R. عبوره. [20] O. דבריך. [21] R. ايضا. [22] R. g. التقدير בארבה. [23] R. فهو... زائد. [24] R. g. التقدير באש. [25] R. g. الجبر. [26] R. g. منجنيق وقيل سدّ. [27] MS. ليس. [28] Corrected; orig. פלדלך. [29] R. فسّر فيه الاروى وذلك غلط بانّ الاروى جمع وهى اناث الوعل وهم يترجمون אקו الوعل فمن المحال ان تعزل אקו ודישון הוא הראם ואל זה נטה בו המתרגם, l. 15, اناث. The Heb. transl. is still shorter; it has (so) من المذكورة فى الوصف. [30] O. אנה ודישון. [31] R. g. مدخدخ. [32] R. פי אלאפתעאל. [33] R. g. منكسرى. [34] R. g. كلّه انخفاض. [35] So both MSS. [36] O. מנפוך אלאנתיין; R. אלאנתאין. [37] R. g. انقصاع. [38] R. דכאת. [39] R. وهكذا فسّره רב שרירא נאון ז"ל.

الدال واللام المضاعف دلوتي ولي يهوشيع. دللا وحربو. (وقد) ذكر فى كتاب ذوات المثلين: وبقرب من هذا المعنى مدلّه يبعيني. قال قدمتي كعرنا حيي تفسيره اعجلت[39] حياتى كالحائك يعنى كاستعجال[40] استلال الحائك الثوب من المنول[41] عند تمام نسجه. شبّه سرعة انقضاء عمره بسرعة فعل الحائك ذلك الفعل[42]. ثم قال مدلّه يبعيني اى انه[43] من مرضى هذا يكمل عمري ويتمّمه اى (انه) من هذا المرض يميتني (ولا يستحيني بعده). ثم قال (ايضا) يوم عد ليلة تشلّميني. يقول قد اكملت وتمّمت ايّامى ولياليّ بانقضاء عمري. ويجانس قوله مدلّه يبعيني الذى هو مرض[44] لما قيل[45] مدوع انته كبه دل بن الملح اى مريض (مهيض). ومثله دلوت ورعيت تعر: وذكر (ايضا) فى (كتاب ذوات) المثلين معنى اخر وهو دلوني[46] يعني لمروم واضفنا نحن اليه فى المقالة الثانية من كتاب التشوير نزعه على دل يفتي بكلام طويل (وبرهان جليل وعلم جزيل) فليلتمس من هناك: ودلات راعيتي بعرنيمن دلالك. وفي[47] كلام الاوائل يدلدلوا برومن (والاشتقاق واحد):

الدال واللام والجيم على كل الدلو. او دلو بماء. مدلّو على الدهرين[48]:

الدال واللام والهاء ونم دلهه دلهه لنو. (ارومتهم ؟ بي دلهتني. قد) ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين. وذكر معه بمر مدلي (لانّه مشتقّ منه) وهو اسم الدلو[49]. ومن هذا الاصل بعلّ دلهتني تشبيه على زنة والهتني ببعلوني. يقل يوم مدلني [يريد] اغصانه. وجائز ان يكون تاء الدلهة تعبّ على زيادة بدلا من هاء التأنيث كما [انّ] تاء الهبقة بدل من هاء لانّه (مشتقّ) من الهبق. وان يكون الاصل [فيه] دلية على *التمام ودلّه[50] على النقصان على زنة ثبنة. والدليل (على ذلك) عندى (قوله) وكبر دلهتو على زنة كبتي بن ثبنتو. وامّا قوله ويكب هر بدلهتو فانّه لما كان *التاء من دلهة[51] حرفا صلدا *شبّهوه بالاصلية فانزلوه منزلة[52] ثبتي *فى قولهم ثبتني[53] وقطرتي:

الدال واللام والحاء وتدحة مية. ولا تدلحم رعل ادم عور. وفرصات بحمة لا تدحلم[54]:

الدال واللام والفاء يدلف البية. دلف طورد. *حقيقة معنى هذه اللغة[55] الوكف. (وفى كلام الاوائل نوتنين كلي تحت الدلف بيعبد. وايضا فيرات يرر الدلف لحوتن وبللن): وقد استعملت فى البكاء *كما قيل[56] الّا تلوه دلفه عيني اى سالت بالدموع[57]. وقالوا على المبالغة دلفه[58] نفيتي مثونه (كاتبها) *ذابت وانحلّت فسالت[59]: وربما كان المذهب فيه كالمذهب فى ممطرات تبكه نفيتي على الاستعارة:

الدال واللام والقاف ودلقو بحم وابطلوم. يفتم دلقوم ولب رع. اجيز لدلقوم يفعل. هذه الالفاظ[60] غير متعدّية ومعناها الاشتعال[61]. فمعنى لدلقوم *يفعل يصنعها مشتعلة برّاقة لمّاعة[62]. واللام فيه هى (اللام) الداخلة على المفعولين. والمعنى فى يفتم دلقوم كالمعنى (فى قوله) ولا يفتحا باب يرتبه: ومن هذا المعنى اشتقّ وبدلقط. والثقيل المتعدّى الدلقه الاب[63]: ومعنى اخر بي دلقط اخرر. الدرم دلقونو. يدلق عيني. مدلق اخرر بلشتم. والثقيل يدلقوم. (وهو من المقلوب) والوجه ين يدلوقو[64] كما قال يبرر يردوبو. ومعنى للجميع الاتباع:

الدال واللام والتاء الدلت تعبّ على زيادة ربما كان *التاء فيه اصليّا غير[65] منقلب من هاء كما قلنا [قبل فى دلّه]. (ومثله فى قيت نبورين). وجمعه[66] نيفو الدلتوت. وايضا لفتح لفيني دلتوم. هذا ايضا (جمع) لاستحالة المعنى (بكونه تثنية. الا تراه يقول) وبيرين لا يسعنى الذى هو جمع[67]: بلث دلتوت واربعه[68] (ورقات): وامّا وسنر دلتح بيدح [على هذا المذهب] فشاذّ (عن) ويكب هر بدلهتو. وربما كان اريتي مويي مع بيمي [ايضا] شاذّا عن وقنمن بيم مهتيتو كشذوذ وسنر دلتح بيدح عن ويكب هر بدلهتو[69]:

الدال والميم دم يهيب. ارين الّا تبكي دمي. مبوء بدميم. قول دمي اخيح[70] معروف. (ومثله بي حتن دميم

---

[39] R. نعلت. [40] O. باللاصتعيئل. [41] O. نوالله. [42] O. مثل هذا. [43] O. لانه. [44] Corrected in O.; orig. ماين. R. المرض. [45] O. بمبا; R. من قوله. [46] R. g. معناه الشيل والرفع. [47] R. وهو. [48] R. g. فقرونط. [49] O. للدلي. [50] R. تمام دلهه. [51] R. الّلهه. [52] R. شبّهه بالاصل فانزله منزل. [53] O. وبيمني. [54] R. g. قبل. [55] R. وهو. [56] R. كقوله. [57] R. بالدمع. [58] R. g. دنفت. [59] R. سالت ذابت وانحلّت. خوض وقيل نزح. [60] R. الافعال. [61] R. الّلهتعيئل والتمريق. [62] R. التلميع والتمريق. [63] R. g. كلّ اشتعال. [64] O. يدلّيقو. [65] R. وقد رأيت بلث دلتوت واربعه ثلث اربع ورقات. [66] R. g. للجميع. [67] O. لجمع. [68] MS. مثله. [69] R. g. وقيل ان ليسقوه على دلتوتي منه يريد النسخ. [70] R. g. دماء اخيك.

אתה לי تعنى[71] انّك قتيل ميّت: واما) דמים לו. אין לו דמים. (אין לו דם فمعناه عندى لا) دية[72] (لـه كانّه قال אין לו כפר. وهو مجانس لقول الاوائل אל תעמד על המקח בשעה שאין לך דמים اى اذا لم يحضرك ثمن).

ومن هذا المعنى (عندى) ויקר דמם בעיניו ونجلّ خطرهم عنده: משמוע דמים, אנשי[73] דמים, والصيرورة דמיו מפיו, ודמיו עליו יטויט كلّه فى معنى الخنا والفحشاء[74] والمعاصى. (ومعنى) ודמיו עליו יטויט وخناه منتشر عليه ظاهر (منه. وهو فعل) غير متعدّ مثل ויטיט על המחנה اى وانتشر:

الدال والميم المضاعف דמו עד הניעו. قول דממה דקה. עורי לאבן דומם. (قد) ذكر (هذا مرسلا) من غير تفصيل فى (كتاب ذوات) المثلين (واستوفيناه فى المستلحق. ومن هذا المعنى טוב ויחיל ודומם: وذكر فى كتاب ذوات المثلين ايضا) ונדמו נאות השלום. כי י״י אלהינו הדמנו: ومن هذا المعنى ידמו לשאול واحسب شدّة الدال (فيه) عوضا من المثل الساقط (واصله ידממו, ومثله عندى) ידמו לממו יצחי اعنى بقولى انه[75] مثله *انّ اصله[76] ידממו ايضا فى معناه. الّا انّه[77] عند ابى زكريا انفعل. وهذا قولى فى ונדמה שם *اعنى انّ اصله ונדממה فعوّضوا بالشدّة. الّا انّه عند ابى زكريا انفعال. قال شدّت[78] الدال فى ונדמה שם لاندغام نون[79] الانفعال فيها وقامت الميم مقام ميمجن. وقولنا نحن فيه اقيس[80]. وهذا[81] ايضا اعتقادى فى ויתמו ימי בכי اعنى انّ اصله ויתממו[82] (وذلك على غير راى ابى زكريا):

الدال والميم والهاء לא דמה אליו. דמיתי לקאת מדבר. (قد) ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين (واستوفيناه نحن فى) المستلحق: ومن هذا المعنى חמת לממו כדמות[83] חמת נחש. الّا انّه مباين[84] لقول الكتاب ודמות החיות فى انّ هذا عرض بسيط وذلك عرض متجسّم: ومن هذا المعنى (ايضا) אמך כגפן בדמך فى شبهك[85] وهو اسم ناقص مثل כי צו לצו קו לקו: وبقرب من هذا المعنى לך דומיה תהלה وتفسيره بك[86] المدحة لائقة: وذكر فى (كتاب) حروف اللين (ايضا) ודמיתי אמך. כי נדמה

*כל עם[87] בנען. בדמי ימי אלכה ومعناه الهلاك: وذكر فيه ايضا והיה כאשר דמיתי[88]. אל תדמי בנפשך واستلحقنا (نحن) فى المستلحق على هذه الثلاث معان (معنى رابعا) وهو אלהים אל דמי לך. ואל תתנו דמי לו. ואל תדמינה. ולא תדמה[89]. ולא דומיה לו. وهذا اعنى ולא דומיה לו اسم. ومن هذا المعنى אך אל אלהים דומיה נפשי وهو صفة:

الدال والميم والنون כדמן על פני השדה كالزبل: واما כהדיט מתבן במו מדמנה *فقد يظنّ[90] انّها مزبلة. *وما هو عندى الّا[91] اسم قرية *من قرى مواب لانّ الانبوءة فيهم هى التى يقول عنها[92] נם מדמן תדמי. والمعنى انهم يندقّون فى بلادهم كاندقاق[93] التبن فى البيدر. (وقوله במו מדמנה وان كان مخصوصا فالمراد به العموم:) واما נדדה מדמנה فقرية من قرى ישראל. *وربما كانت[94] التى يقول عنها[95] וצקלג ומדמנה [וסנסנה] وان اختلف[96] الضبط (.وما يبعد ان تكون الاشارة بقوله במו מדמנה اى التى من بلد ישראל وليس للمطالبة عن علّة هذا التخصيص معنى):

الدال والميم والعين ודמוע תדמע. ותרד עיני דמעה معروف [بالدمع]: מלאתך ודמעך (كناية) الزنية. والدمع عند العرب اسم لكل سائل (من ماء وغيره) ولذلك[97] يقولون للخمر دمعة الكرم:

الدال والنون والجيم כדונג מפני האש كالشمع[98]:

الدال والعين والكاف דעבו כפשתה כבו. ידעך נרו. والانفعال נדעבו[99] ממקומם. وما لم يسمّ فاعله דעבו כאש קוצים. معناه الانطفاء[1] (والخمود[2]). *ويحسن ان يكون דעבו באש קוצים فعلا ماضيا[3] مثل (שופט من) למישופטי אתחנן. (ومثل ואת הנערים יודעתי.) لانّ هذه اللغة لم نجدها متعدّية. وقوله[4] נדעבו ממקומם مجاز كما قيل ויקהו מן הארץ (مجازا ايضا):

الدال والفاء والهاء תתן דופי عيب [وهو ناقص][30] على زنة מכלל יופי:

الدال والفاء والقاف ודפקום יום אחד. قول דודי

---

71 MS. תענה. 72 R. דרה. 73 O. ומאנשי. 74 R. والفحش. 75 O. אני. 76 R. واصله. 77 R. لكنّه. لانّ الشدّة عوض من المثل الساقط وهو عند ابى زكريا انفعال 78 O. ישדה. 79 Corrected; orig. מן. 80 MS. אקום. 81 R. 82 R. g. للجميع سكوت. وهو. 83 R. g. كشبه. 84 R. متباين. 85 R. شبهتك. 86 O. לך. 87 R. מלך. 88 R. g. كما قدّرت وقصدت. 89 R. g. فسّر فيه ولا تفتر. 90 R. قيل. 91 R. وامّا انا فهو. 92 R. عندى وفيها قيل 93 R. مثل اندقاق. 94 MS. كان. 95 R. وتلك المتقدّمة من قرى مواب وهذه هى 96 O. אבאלף. 97 R. وكذلك 98 R. هو الشمع. 99 R. g. تنحلّ. 1 O. אלאנפטא. 2 R. g. والانحلال. 3 R. وامكن ما يكون فعل 4 R. وقيل.

דוּפק ומענאה الالحاح والكرّ. ומנה מתדפקים (על הדלת אי מלחנים בי דפע הבאב וכשרו. וכדלך יקאל הדתרגום דחקין למחבר דישא), ומן[4] כלאם العرب [دفقت الدابّة אי אסרעת וּדפקתהא אי דפעתהא:

الدال والقاف المضاعف עד אישר דק. השבלים הדקות. והדקות עמים רבים. *קד ذכר בי כתאב חרוף اللين[5] ומענאה מעדוף[6]: וּאמּא או נבן או דק *פגיאי אלאתר אנה[7] אלאכפש *والمفش* פסאד[8] בי גפן העין (וצ)יק פהו אדא קריב מן אלאשתקאק אלאול):

الدال والقاف والراء את אישר דקרו בעגלו והבעל[10] השוק. ודקרוהו אביהו ואמו. וידקר את שניהם. וידקרהו נערו. שלף חרבך ודקרני בו. כל המצא ידקר. והמפעול מן בנית השקיל אנשים מדקרים. ומדקרים בהוצותיה. (והשם) במדקרות חרב כמכאבי السيف[11]:

الدال والراء ודר וסחרת פסר[12] פיה מרמר:

الدال والراء المضاعف וקראתם דרור *הדא אללפטה תקע על חרּיה הנאס כמא תרי. ותקע ايضا על צרף הצפיע על ארנאבהא בי שנת היובל כמא קאל יחזקאל וכי יהן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור וישבת לנשיא[13]: מר דרור *הו אלכאלס מן המסק אלחרّ אי אלגיّד כמא יקאל אלטיבן לחרّ לאלינה واطيبه[14]: ודרור קן לה. כדרור לעוף *מן אלטאיר[15] אלטאהר חאצּה לקולה ודרור קן לה אישר יתה אפרוחיה את מזבחך יי צבאות[16]:

الدال والراء والالف והיו דראון לכל בישר. לדראון עולם אער ועיב. וקד קיל אעמרה. *והאצל בי ראי והיו דראון התשדיד על זנה[17] זכרון לבני ישראל:

الدال والراء والباء ולהציב הדרבן הי לחדיקה (התי בי ראס העצי) התי יתכס בהא אלבקר (ולחמיר ותסמّי פארשא עגד אהל אלמשרק עלי מא רأيت בי שרח אלפאט לבעצהם. וליסת לפטה עראבית בל הי דכילה והו אלדי

יקול עגה בי תלמוד הישובר את הפרה היכא דלא שני מאן מישלם רב פפא אמר דינקוט פרשא מישלם. ורأيت בי שרח מלמד בלישנא דרבנן פרשא. ורأيت לרב שרירא גאון דרבן כמו מתם נסה חד שנותנין אותו במלמד הבקר בשעת חרישה שכל זמן שהוא הולך נכוחו במענליו אינו מכאיבו ובל זמן שמתעקם יבנס בבישרו ומכאיבו נמצא מפיק אותו לתלמיו וזה הוא שיטעינו מלמד שבועל את הדרבן ובלשון ישמעאל קורין אותו בנבל מהמאז[18]). וגמעה[19] דברי חכמים כדרבונות (והו על גיר בנית אלואחדה):

الدال والراء والجيم בסתר המדרגה. ונפלו המדרגות המדרוג:

الدال والراء والكاف (דרך כוכב מיעקב.) אשר דרך בה ולבניו. אשר דרכה נלך בה. אשר תדרך כף נלכם. תדרכי נפשי עז. אשר תדרכו בה. כל דרך בה לא ידע. واسם המכאן מדרך כף רגל. והתקיל בי (מתל) הדא אלמעני לא הדריכוהו בני שחין אי *לא דרכו בו: וربما كان مثله[20] והדריך בנעלים באצמאר אלפאעל (כמא אצמר [בי] אם יחרוש בבקרים. וקד ذכרנא גמלה מן הדא בי כתאב אללמע): והתקיל אלמתעדּי [מנה] והדריך בנעלים. ידרך עונים במשפט. וידריכם בדרך ישרה. בנתיבות לא ידעו אדריכם. מדריכך בדרך תלך. הדריכני באמתך(. ומעני תדרכי נפשי עז הו קול התרגום פיה תמן דושיטת נפש ניברהון בתקוף): والاسم דרך המלך נלך. עמדו על הדרכים וראו. (وايضا) ומעקש דרכיו[21]: וקריב מן הדא אלמעני אתה תדרך[22] זית. כדרך בנת. היודד בדרכים יענה. יין ביקבים לא ידרך הדרך. ויבצרו את כרמיהם וידרכו. והתקיל בנרן עת הדריכה והו מצדר וכסר אלהאי מכאן אלפתח: ומן הדא אלמעני דרכת בים סוסיך (تفسيره درست بالبحر خيلك يريد خيل المصريّين كما قيل عنهم וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים). והדה אלבאי *للاستعانة וליסת טרפא עלי הדא[23]. ומן אגל ذלך קال חמר מים רבים (אי בחמר מים רבים والمعنى غشيتهم بماء البحر.

---

[4] R. وفي. [5] R. ذكر المتعدّي. [6] R. g. الاندقاق. [7] R. فهو. [8] MS. والكفش. [9] R. وهو الفساد. [10] R. وهو. [11] R. بالسيوف. [12] R. ترجم. [13] R. الحرّة. [14] R. مسك خالص. [15] Marg. in O. الّا انّه من الطائر: these words are not in the Heb. transl. [16] R. طائر طاهر كما ينطق اخر الوقوف קורא לכם דרור אל החרב. Marg. in O. قال بن بلعم لم يجد ابو الوليد في قوله (קו׳ MS.) انه طائر طاهر عوض قول الوقوف את מזבחך יי צבאות] وانما هو راجع على قوله נכספה ונם כלתה נפשי לחצרות وتفسير ذلك على ما اقول. انّ نفسي تشوّقت الى الحضور في صحون ربّي والتسبيح والتمجيد عند مذابحه. وقوله نم צפור מצאה בית והדרור קן לה معترض بين الكلامين ومعناه فيه انّ الطائر قد اتخذ وكرا حيث يجعل فراخا ووطنا يستقرّ فيه وانا لا مستقرّ لي بل في حلّ وترح الدائمة. وهذا لا شكّ انه قاله في وقت هروبه من قبل شاول. ولولا الراء لاشتدّت مثل [17] R. [18] Corrected; orig. מהמאן. [19] R. وجمعها. [20] R. لا רבבוה ومثله. O. ומת׳. [21] R. g. الجميع سلوك وطرائق. [22] R. g. تدوس. [23] R. للاستعارة ليست ظرفا لانّ تفسيره درست بالبحر.

וקوله חמר מים רבים على هذا التلخيص بدل من قوله בים) كانّه قال דרכת סוסיך בחמר מים רבים، وجائز ان يكون الباء فى בים ظرفا. *فتكون ترجمة اللفظ وطئت خيلك فى البحر خيل المصرّيين[23] (بانبار من مياه عظام اى باكداس والاصل בחמר מים רבים. وانما[24] نسب الخيل اليه وان كانت للمصرّيين لتأثيره الشنيع [فيها][25] وهى اعنى الخيل فى هذين الوجهين مفعول بها): ويحتمل ايضا (وجه اخر وهو) ان يكون [דרכת] من معنى אשר דרך בה، ويكون סוסיך ابتداء لا مفعول به. ويكون [חמר מים רבים خبر الابتداء. والتقدير דרכת בים וסוסיך[26] בחמר מים רבים *يعنى مشيت فى البحر وجعلت خيلك ومراكبك[27] חמר מים רבים: ويصلح ان يكون פן[28] יאנף ותאבדו דרך من معنى בדרך בנת (اى) فتبيدون درسا لكم وهتكا [كالمعنى فى[29] כי השחית כל בשר] את דרכו על הארץ (افسد) سبيله وطريقه (اى افسد سيرته). בדרך כל הארץ كسبيل (الناس اى كعادتهم). ומטהו על הים ונשאו בדרך מצרים على سبيل (المصرّيين اى على ما تقدّم من فعله بهم). ומטהו ישא עליך בדרך מצרים اى كسبيلهم (وعلى ما يصنعون بك. ויבא הר אפרים) עד בית מיבה لعثوات درجو ليقضى حاجته (وشغله). ومثله וכבדתו מעשות דרכיך. דרכי כפרתי ותעננני. ודרכיך למחות מלבני ומשאיפיך[30] لضروب الشهوات (والآراء الملهمة). وجاءت لام למחות مفتوحة والوجه (ان تكون مكسورة لانّها للاضافة كما جاءت لام מדור לדור תחרב، קמוצה. والوجه) ان تكون בישוא مثل דור לדור ישבח מעשיך: דרך קשתו *وتّرها اى جبر وترها ليرمى بها[31]. ومثله כי דרכתי לי יהודה اى *وتّرتهم لارمى بهم[32] اعدآءى. (وهذا) على سبيل المثل شبّههم بالقوس (التى يرمى بها). אל ידרך הדרך، וכל קשתותיו דרוכות. (وقد قيل ידרך חציו كمن يتمولل والمعنى على قدر ما يجعلها فى وتر القوس ليرمى بها تنقصف وتنشقّ. وفى الكلام اضمار كانّه قال כמו קש יתמוללו وهذا دعاء عليهم.) والثقيل וידרכו את לשונם קשתם شكر وهو مخفّف الياء واصله וידריכו: ואדרכמונים[34] (רביא). דרכמונים (ישׁ רבאות ואלף)، وقد[35] لخّصت بنية هتين اللفظتين فى باب

الابنية من كتاب اللمع. واما تفسيرها فهى[36] دنانير *وتسمّى الدنانير فى المسنة درحمونات كقولهم[37] מצרפין שקלים דרכונות מפני משוי הדרך:

الدال والراء والميم ים ודרום ירשה *هو للجنوب[38] תרגום נגב[39]:

الدال والراء والشين (דרש דרש משה.) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. אדרש מיד כל חיה אדרשנו. לדרש את י״י. والانفعال נדרשתי ללא ישאלו. والمصدر האדרש אדרש الالف مكان هاء واصله ההדרש مثل. הנתן תתן העיר הזאת. האסף יאסף עליך כל ישראל. ואם האכל יאכל. وقد ذكرت ذلك[40] فى المستلحق فى باب רום وانكرت هناك قول ابى زكريا انّ الالف فيه للمتكلّم. דרש נא כיום. ודרשו את שלום העיר. معنى للجميع البحث والطلاب والسؤال[41]: דרושים לכל חפציהם بيّنة مفسّرة[42] מלחמה[43] فى كل ما يراد منها. جمع הפן اسم: واجود من هذا (عندى) ان اقول بيّنة عند جميع الراغبين فيها. ويكون مضاف החפצים ليراه את שמך (كما قيل) فى اضافة זקנים. זקניכם ושטריכם[44]. ومنه הנם כתובים *על מדרש ספר המלכים. وايضا הנם כתובים במדרש עדו הנביא فى تلخيص سير الملوك فى مكان تبيينه وتلخيصه: ومن هذا المعنى قيل זה מדרש דרש ר׳ אלעזר בן עזריה בברם ביבנה اى بيّنة باعلان. انما قلت باعلان لانّ هذه اللغة تقتضى هذا المعنى على ما رأيته لراس المتاخرين شموئيل בן חפני رحمة الله عليه فى المدخل الى התלמוד فى شرحه لقولهم דרש ר׳ פלוני: ويحتمل ان يكون דרושים من المعنى الاول وتكون ترجمته متيسّرة لجميع الراغبين. فسّرته متيسّرة من قوله נדרשתי ללא ישאלו الذى تفسيره تعرّضت وتيسّرت. وقلت فى لكل חפציהם لجميع الراغبين فيها لانّى جعلته مضاف החפצים ليراه את שמך وان كان قلّ ما يتغيّر هذا المثال عند اضافته الى الضمائر. واما عند الاضافة الى الاسماء الظاهرة فقد يتغيّر كما هو بيّن فى كتاب اللمع فى باب

[23] R. فيكون المعنى فى البحر ويعنى عن خيل المصرّيين. [24] Corrected; orig. ואמא. [25] Illegible in the MS. [26] MS. סוסיך. [27] Supplied from the Heb. translation. [28] R. فى. [29] R. has not the last three words; كالمعنى is supplied from the Heb. translation. [30] Corrected in O.; orig. ומאעיך. [31] R. واوتر. [32] R. وترتها لارمى لى بها. [33] O. באלקוה. [34] R. לאדרכמונים. [35] R. قد. [36] R. تفسيره فهو. [37] R. وكذلك قيل فى المسنة. [38] Corrected in O.; orig. הו אלתימן R. وهو التيمن; R. g. ננבה; يريد الجنوب. [39] R. هذا. [40] R. has all three nouns without the article. [41] R. ميسّرة. [42] O. מכלצה. [43] R. adds חכמים חכמיהם.

الاضافة. الاّ انّى قد قلت قميّلا انه مثل زقنين. زقنيكم وشطريكم[45]:

الدال والشين والالف *כי דישאו נאות מדבר اعشبت[46] والشقيل הדישא. תדישא הארץ[47]:

الدال والشين والنون ואבל ושבע ודשן (فعل ماض). והיה דשן ושמן סיפה. ולגמע דשנים ורעננים יהיו. כל דשני ארץ. والاسم ותחענג בדשן נפשכם. والشقيل דשנת בשמן ראשי. תדשן עצם. מחלב ידשן. נפש ברכה תדשן. واما הדשנה מחלב فقد ذكرته فى (كتاب) اللمع (من هذا الديوان) فى (ذكر) الالفاظ الخارجة عن القياس[48]: ודשנו את המזבח[49] يزيلون رماده ومصدره ועשית סירותיו לדשנו. وعولتح ידשנה סלה يرمّدها اى يحرقها ويصيّرها[50] رمادا. والهاء مزيدة *فيه للمبالغة[51] على ما بيّنّا فى باب التصريف من كتاب اللمع (. אל מקום הדשן):

الدال والتاء דת ודין (סנה). وجمعه ודתיהם שנות מכל עם. ואת דתי המלך שנים. אחת דתו [חכמה]. כדת היום على حسب (ما صنع) اليوم. והדת נתנה העהד[52]. (ومثله) דבר המלך ודחו. את דתי המלך. אשר לא בדת بغير عهد:

ومن رباعي هذا الحرف

וקרן ודרדר *هو من اصناف الشوك. وفى בראשית דר׳ הושעיה ודרדר אילו עבביות يريد العكوب[53] وهو الخرشف[54]. وقال רב שרירא נאון فى تفسير الفاظ מי שאחזו קורדיאקום דרדרא هو الدرداء المذكور فى التورة ويقال له فى العراق כנכר[55] وعليه عوسج[56] يقشر ويؤكل داخله. اراد بقوله عليه عوسج عليه شوك لانّ العوسج انما يقال على شجر ما ذى شوك. ו׳נכנר[57] هو الذى يقال القناريه عندنا وهو ضرب من الخرشف[58]:

✧ تمّ حرف الدال بحمد الله[59] ✧

---

[45] במדרש הנביא עדוא فى كتاب تبيينه. وايضا הנם כתובים על מדרש ספר המלכים فى كتاب تلخيص الملوك. ومن هذا المعنى قيل בית המדרש اى موضع التبيين والتفسير. נדרשתי ללא שאלו تعرّضت وتيسّرت. وكذلك شرح رأس المثابة שמואל בן חפני ז׳ל فى مدخل התלמוד لقوله דרש פל׳. وقد بيّنت فى اللمع ما تغيّر (תנייר .MS) عند الاضافة اعنى לבל مقتطع (so) من דישא وعلى بنية الثقيل (לתקול .MS) תדישא הארץ وهو بمعنى תוצא הארץ .Marg. in O [46] חפציהם وغيره. [47] R. g. ;דישא עשב هو الكلأ. اذ لا يقع الشجر بين (בית .MS) הדישא. الا (אלי .MS) تراه يقول תוצא הארץ דישא مأخوذ من דישן. وهكذا تقول العرب (הדא?) قضمت (קבצת .MS) الكرم. [48] R. g. دسومة وسمن. والعشب. [49] Marg. in O. الكرم. [50] R. وتصير. [51] R. مثل ואקראה לך. [52] O. عهد. [53] So MS. [54] Corrected אלחרשף. اى قطعت قضبانه. [55] MS. בננר. [56] MS. עליה אלאוסנ. [57] MS. ואלבננר. [58] R. صنف من الشوك وفى בראשית דר׳ אויטעיה هو الخرسف. [59] R. تمّت المقالة الرابعة بعون الله. وقال רב שרירא ז׳ל ان يقال له الكنجر (אלבננר) وعليه عوسج يقشر والعوسج هو الشوك.

* المقالة الخامسة [من كتاب الاصول] فى حرف الهاء *

الهاء المضاعف الحلولا هه[1] لهوم. وقد زادوا فيه الفا[2] (فى اكثر كلامهم) فقالوا اههه[3] *وهى للتحزّن[4]. وبجانس[5] اللفظ العربى فى قولهم تأوّه فلان أُهّة بضمّ الهمزة وتشديد الهاء. وآهة ايضا بمدّ الهمزة وتخفيف الهاء):

الهاء والالف اه لكم[6] زرع معنى (هذه) اللفظة (هو) التنبيه[7] للمخاطب (على ما سيورد المخاطب عليه) مثل (قوله) ونم عني اه (درجو الذى هو تنبيه على قوله لهم درجو براءث نفتي). وفى قوله اه لكم زرع اضمار والتقدير اه كهنا لكم (زرع) او اه نفتي لكم زرع:

الهاء والباء واللام اهبري الهبل ويهبلا. الهبل الهمه. الهبل البلهم. والثقيل المتعدّى مهبيلهم الهمه[8]:

الهاء والباء والنون كرنوت بن والهوبنيم هو الابنوس *فى ترجمة رب الهاي نعون. وقال فيه الترنوم وتوسين[9]:

الهاء والباء والراء الهبري بسمي *ما يبعد عندى ان تكون الهاء هنا مكان حاء والهبر هبر[10]:

الهاء والجيم والهاء والنيتي[11] بجل فعليك. قد ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين واستوفيناه فى المستلحق. واستلحقنا[12] عليه معنى اخر وهو انو سنيم مبجفه. (ومنه) انو رشيع لفني ملك. ومعناه ازالة وازاحة وتنحية:

الهاء والجيم والنون انورت النينه (تفسير النينه عندى) مقوّمة مستقيمة نعت للدرج (المذكورة). يقول ان بازاء الجدار طريق مستقيمة. واشتقاقها[13] من قول الاوائل عشه يشلا كهونن (اى واجب مستقيم):

الهاء والدال المضاعف الهيدد كدرجيم يعنه. لا يدرج الهيدد(. الهيدد لا الهيدد) هذه كلمة يستعملها الدراسون[14] للعنف على سبيل الحثّ لانفسهم على الدرس ولا اشتقاق لها من شيء. والياء (فيها) مزيدة كزيادتها فى الهيكل (وغيره): وهذا اللفظ وهذا المعنى (مجانسان) لقول العرب (عند حثّهم الابل على السير هِيدِ بكسر الهاء والدال: وربما كان ايضا مجانسا لقولهم) هدّ الشيء اذا هدمه واذا كسره. فيكون معناه كسرا *وهدما[15] وذلك على سبيل الحثّ ايضا[16]:

الهاء والدال والهاء (نموا يدو الهده) قد ذكر فى كتاب حروف اللين. *وفى باب الياء والدال والهاء ايضا مع يدو عليه[17]:

الهاء والدال والكاف والدوك رشيعيم [تحتهم][18]:

الهاء والدال والميم والهارن الدوم[19] رنلا. الدوم لرنليك:

الهاء والدال والسين (والدم وزين شمن.) وهو عمد بين الهدمين هو الاس(. واهل اليمن يقولون للاس الهبدس بالدال غير المعجمة):

الهاء والدال والفاء بلا عيبه الدفو. والدفوتيخ ممتعبن. والهوا رشيعيم يهدفه. بعد وبعتفخ يهتدفو. وهن بشنعه يهدفنو. يهدفوهو مهور عل حيش. لهدف هت كل عيبن. ويبش نحزي لهدفه[20]:

الهاء والدال والراء والدرت[21] فني زقن. ودل لا تهدر

---

[1] Marg. in O. قال بن بلعٔ من الحروف. وربما كانت مختصرة من اههه. [2] R. الالف. [3] R. g. اه. [4] O. وهو التحزّن. [5] MS. وتجانس. [6] R. g. ها لكم. [7] R. تنبيه. [8] R. g. هباء وغرور. [9] O. תרנ ; R. وهكذا ترجمه رب الهاي ז"ל. [10] R. ومهم المنجّمون. [11] R. g. هجّ. [12] O. واهتلحقناه. [13] R. مشتقّ. [14] O. الدارسون. [15] MS. الدمه. [16] R. كسرا. [17] R. يدو الدده. ويل لكّوشي يدو نوتل ; R. g. معناه الالقاء والطرح والرمى. [18] R. g. دقّ. [19] R. g. موطأ. ورضّ. [20] R. g. دفع وازاحة. [21] R. g. الابتهاج والبهجة.

בריבו. הדור בלבושו: פרי עץ הדר[22] صفة: לא תאר לו ולא הדר اسم. ומשלה קול ״ בהדר. בהדרי אשר שמתי עליך: והלשון פני זקנים לא נהדרו: והלשון אל תתהדר לפני מלך. معناه للجمال[23] والتجمّل: (וقد قيل فى الدر اعنى قوله פרי עץ הדר انه اسم لشجرة الاترجّ:) והדורים אשר המراجع والمعاطف من *قول الاوائل[24] (הדרנא דקרתא اى ما يدور ويحيط بها. ومن قولهم ايضا) הדר אמ׳ רבה[25] (اى انصرف وقال كذا). ومثله בתר דבעיה הדר פיטטיה اى (عاد وشرحها. فيريد بقوله והדורים אשר) الطرق[26] المعوجّة ١٠ * الصعبة التى هى كأنّها منثنية للتعاطف الذى فيها. وعلى هذا المذهب قال الاترجمان فى وهيה העקוב למישור. وهو כפלא למישרא الذى كأنّه مضاعف منطوٍ منثنٍ للانعطاف الذى فيه. وقال ايضا ומעקשים למישור فهذا ثبت[27]:

١٥ **الهاء والواو والباء** הוא[28] الهدر ضمير الغائب المذكر[29]. (وقد ينعت به للتخصيص والتأكيد ولا يكتب دون الالف اصطلاحا منهم عليه كما قيل وعبد הלוי הוא تفسيره [ويخدم] الاوائل نفسه لا غيره من ישראל خدمة خباء المحضر. اما تراه يقول ולא יקרבו עוד בני ישראל אל אהל מועד ٢٠ לשאת חטא למות ועבד הלוי הוא את עבדת אהל מועד تفسير اللفظ ولا يقرب بعد بنو[30] ישראל من خباء المحضر فيحتملون[31] ذنبا ويموتون بل الليويّون انفسهم يخدمون خدمة [خباء] المحضر وهم يحملون[32] ذنبهم ان اخطأوا فى خدمتهم[33] لا غيرهم: הו הו كلمة تكون للندبة):

٢٥ **الهاء والواو والدال** (ולא נתנו עליו הוד[34] ملكوت. כסוס הודו במלחמה. ויהי בזית הודו بهاء وجلالة. ومثله והישמיע י״ את הוד קולו. הוד נחרו איומה: ومن هذا المعنى (عندى) ולא הד הרים وهو صفة على زنة מת ולין[35]. والمعنى ولا ينجيهم من هذا البلاء[36] عظيم للجبال[37] (وجليلها). اى ٣٥ (انهم) لا يمتنعون من العدوّ *بحصانة جبالهم ومناعة حصونهم[38]:

الهاء والواو والهاء הוה[39] لهم لملך. قد ذكرت[40]

---

[22] R. g. قيل انّ الهدر اترجّ. [23] R. الفخر. [24] R. قولهم. [25] R. רבא. [26] O. אלטריק. [27] R. يقوّمها على. [28] R. هو. [29] The Heb. transl. has not the passage added from O.; R. g. continues مثل הוא הדבר. הוא הכה. وقد تكون للشخص نفسه لا غيره مثل ועבד הלוי הוא: יאמרו הו הו كلمة فى معنى הנדב. [30] MS. בני. [31] MS. פיחתמלוא. [32] Corrected; orig. יחתמלון. [33] MS. כדמהם. [34] Marg. in O. לבן בלע׳ فى حصانته: הוד מלכות. ככוס הודו جلالته. [35] R. לין. [36] R. אלמעני. [37] O. נבאל. [38] R. בצר והוד اسم رجل. [39] R. g. כֵּן. [40] R. ذكر. [41] R. לישוניך. [42] R. يستحدثونه. [43] R. للندب. [44] R. הוי אדון והוי הודו. [45] R. ואלהא. [46] O. المندب. [47] R. وكسركقول. [48] R. وهى. [49] MS. נלבת מדינתהא R.; וצוֹצאתהם. [50] Corrected; orig. לאנה. [51] R. هو المال. [52] R. الكفاية.

(هذه اللغة) فى كتاب حروف اللين فى (نفس) باب היה: ومنه הוות תחיבב לישונך[41]. והות ריעים [יהדך]. اى ما تحدثونه[42] ويكوّنونه من الشرّ. وايضا יעז בהותו:

الهاء والواو والباء הוי הוי ונוסו. הוי אשור שבט אפי هذا نداء لمن تباعد [وتراخى عنك]: ويكون له ٥ موضع اخر يكون للندبة[43] بمعنى הו [הו] وذلك مثل הוי אחי והוי אחות. הוי כי גדול היום ההוא. *והוי אדון[44]. والياء[45] فى كلا المعنيين زائدة لمدّ الصوت والمعنيان مشتركان فى النداء فانّ المندوب[46] منادا ايضا: وقد يكون للذمّ والتقبيح [مثل] הוי מיסבי עון בחבלי שוא. הוי גבורים ١٠ לשתות יין. הוי האמרים לרע (كأنّه يقول قبحا لهاؤلاء):

الهاء والواو والميم ויהם את מחנה מצרים. ויהם י״ את סיסרא. قد ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين: وطوى فى درجه אריד בישחי ואהימה. תהימנה מאדם وهما معنيان. وذلك انّ معنى ויהם י״ *كسر كما قال فيه[47] ١٥ الترجمان ותבר. ومعنى ואהימה واصرخ وهو[48] ايضا معنى תהימנה اى انّ *جلبة مدنهم وضوضاتها[49] وصرختها تسمع من كثرة البشر فيها. وهذا ممّا فاتنا [تشكيكه] (على ابى زكريا) فى المستلحق(: فان احتجّ له محتجّ فقال لم يطوه فى درج ויהם י״ بل هو عنده معنى اخر وزعم ٢٠ انّ فى قوله وفى هذا الاصل فعل ثقيل انّه[50] انما يريد معنى اخر. ولو اراد انه من معنى ויהם י״ لقال وفى هذا المعنى فعل ثقيل. اربناء قوله فى باب אבד وفى هذا الاصل فعل ثقيل وهو يريد فى ذلك المعنى نفسه وكذلك فى باب אהב وغيرهما: ولفظ ואהימה. תהימנה مجانس للّفظ ٢٥ العربى اذ يقولون هائم يهيم والقوم يهيمون اى يضجّون ويصرخون باصوات غير بيّنة):

الهاء والواو والنون בל הון יקר נמצא. תמבר עמך בלא הון. *ברוב הונך ומערביך تفسيره מال[51]. (لا אמרו הון.) لا אמרה הון *حسب. يقال حسبنى كذلك ٣٠ اى كفانى[52]:

الهاء والزاى والهاء הוּם[50] שכבים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وقال فيه الاخفش يَهْوِمُ[51] يشبهان وهو وصف للدلفين. وذلك انّ الكلب ناعس[52] ابدا (حتى انّ العرب تضرب به المثل مطل كنعاس الكلب. ويقولون هو انوم من الكلب):

الهاء والياء קינים והנה והי נוח[53] ونذب: انه العاشة ضمير المؤنّث الغائب:

الهاء والياء والهاء[54] (انه انه نبور زيد. اني اهانه لا لأهب.) قد ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين واستوفيناه (نحن) فى المستلحق. وذكر فيه ايضا نهايتي[55] ونحلياتي:

الهاء والياء والكاف והיך יוכל עבד אדני. الهاء مبدلة[56] من *الف איך[57]:

الهاء والياء والنون והתינו[58] لعلوّه الحدّ [ذكر فى كتاب حروف اللين]: ومعنى اخر ايضا شليشية حنين *هو اسم مكيال يكون وزن ما يحمل الف درهم ومائتى درهم كيلا وهو كيل للمائع[59]. وترجم فيه قِسط:

الهاء والكاف اللام היכל ה׳. *والياء فيه زائدة للالحاق[60]. والجمع ויבן היכלות. כהיכלי מלך[61]:

الهاء والكاف والراء ולא תבושו ההכרם[62] لا تهكرون[63] متّى اى يشتدّ عجبهم متّى(.) والهكر بفتح الكاف اشدّ التعجّب فى كلام العرب: وربما كان مجانسا لقول العرب ايضا كهرت الرجل اى استقبلته بعبوس ونكرة وان كان الكاف فيه قبل الهاء):

الهاء واللام المضاعف ישבו ביום הללתיך. (قد) ذكر (هذا المعنى) فى كتاب ذوات المثلين واستلحقناه[64] نحن فى المستلحق (الافتعال). واغفلنا ان *نستلحق فيه[65] ما لم يسمّ فاعله (وهو) وبحثوا عنه فلم نجد له هللاه[66]. وذكر فيه ايضا اصرتي لهللاים אל הללו. العير الهللاه[66]. وذكر فيه ايضا اصرتي لهللاים אל הללו. العير الهللاه (واستوفيناه نحن ايضا فى المستلحق): وانا استحسن (الآن[67]) ان يكون[68] معنى ויתהוללו בידם. כי העשק יהוולל חכם *منحرفا قليلا[69] عن معنى אמרתי להוולים(. כי קנאתי בהללים). لأ يتيعدا الهوللام لاقتران هذه وما اشبهها مع רשעים *او مع[70] פועלי און[71]: وذكر (ايضا) فيه لا יהללו אודם. בהלו נרו עלי ראשי [وشككنا نحن عليه فى المستلحق قوله בהלו נרו] من جهة التصريف لا من جهة المعنى[72]: ومن هذا المعنى وتهللتها מלאה הארץ ولمس مثل יטמיע בל תהללו. فانّ تفسير כל תהללו مدحته وتفسير وتهللתו מלאה הארץ لأنّه اى ضياءه): وفى الاصل معنى اخر ايضا (لم يذكره ابو زكريا وقلنا نحن استلحاقه فى المستلحق) وهو قدّيت הללים لي. ויעשו הלולים. *وهو من معنى[73] الفرح والطرب والسرور ومن هذا المعنى عندى אל תהלו وهو بجانس الاهلال عند العرب وهو رفع الصوت[74]: ومن هذا المعنى (عندى ايضا) להתהלל עם נחלתך [كما] قال ليتميّه بتميّته بوح (وهذا وجه عجيب جدّا: ومن هذا المعنى ايضا יתהללו הרכב تفسيره تمرح المراكب. ومثله עלו הכוסים והתהוללו הרכב معناه اصعدى يائيّتها الخيل وامرحى يائيّتها المراكب. والمرح[75] شدّة الفرح حتى يجاوز قدره. وعلى هذا المذهب قوله[76] יחפרו בעמק ויעיט בבח):

الهاء واللام والالف ושים השמיני והלאה (من اليوم الثامن فما) هنالك اى فما بعده. ויאמרו עד הלאה *تنحّ من[77] هنالك كما تقول العرب حطّنى القضاء[78] اى تباعد عنّى. والهاء من והלאה وتجوز من ثمّ الى ما هنالك اى الى (ما) بعد ذلك المكان. והנליתי אתכם מהלאה לדמשק واجلינכם[79] الى ما *بعد دمشق الى ما وراءها يعنى العراق[80]. והנהלאה לעיי עעים (النائية القاصية) المتباعدة. النون فيه للانفعال. *ومن الدليل البيّن على ما فسّرنا[81] والنהלאה انه مردود على قوله[82] אספה הצלעה והנדחה אקבצה. (الا تراه يقول ויעיט את הצלעה לשאדית

---

[50] R. g. وقيل نعاس. [51] R. נוֹמֵם. [52] R. نائم. [53] R. נוֹחַ. [54] R. g. היה יהיו כאן ויכון. [55] R. g. قال فيه الاخفش ויעיתון اى وابتدئتم فى الصعود. [56] R. g. والمعنى كيف. [57] R. والالف ضعفت. [58] O. المبدلة. [59] R. كيل يحمل الف ومائتى درهم. وكذلك تفسير הרכב تمرح المراكب. هذه الحالوت. وقال قوم واتّفحت[م]. وقيل فيه ونادرتم. [60] R. الياء مزيدة. [61] R. g. هيكل وهياكل اى قصور. [62] R. g. تستهزئون وقيل تهزؤا بى. [63] R. התכרון. [64] O. ואתהללתיכה. [65] R. נלחץ. [66] R. g. [ح]مد. [67] Corrected; orig. אלא. [68] R. continues من. [69] R. قيل انّ الهلل اسم كوكب. [70] R. ومع. [71] R. g. سخافة وهجانة. [72] R. g. ضياء ولمع; another gloss מנהדפא קלל. [73] Corrected; orig. ואלנחתי. [74] R. g. وقيل ان منه ההתהוללו הרכב. [75] R. فى معنى. وذلك لضياء ووضحه. [76] MS. קול. [77] R. תנחי כן; O. الى ما. [78] R. אלקני. [79] O. واجليكم. [80] R. وراء دمشق اى الى مكان بعيد. [81] MS. פסרנאה. [82] R. كما قال.

והנהלאה לנוי עצום) فجعل *והנהלאה بازاء והנדהה[83] (لانّه فى معناه):

الهاء واللام والكاف הלך בדרך מרחוק. אשר הלכו אתו. קדם אהלוך ואיננו. מפיו לפידים יהלכו. ותהלך איש. ולשונם תהלך בארץ. הלכו אל תעמדו. ההלך לפניכם בדרך. הלוך הלכו העצים. הליכות עולם לו. צופיה הליכות ביתה. הליכות שבא(.) הליכות אלי מלכי בקדש). ברחוץ הליכי בחומה. ונתתי לך מהלכים. هذه كلّها ظروف مكان كما تقول[84] مسالِك[85]: واسم الفعل עד מתי יהיה מהלכך. מהלך יום אחד: ومن هذا اشتقّ لرجل غريب الحلّ وهو صفة (كما قيل وبه الحلّ لايّ العشيرة. واشتقّ ايضا) للسيل والنه الحلّ[86] רביט واذا بأتيّ من عسل. وهكذا تقول العرب للرجل الغريب اتيّ *واتاويّ. وانما قيل للسيل وللغريب اتيّ واتاويّ لانّهما ياتيان من موضع[87] بعيد: ومن هذا المعنى اشتقّ (ايضا) وتهلكوتان ليمين اى سائره وهو[88] صفة على زنة وتعلولים ימיטלו בם: والانفعال בצל בנטותו[89] נהלכתי. والثقيل غير المتعدّى ولا الحلتي בנדולות وبنفلاות ממני. לאור חציך יהלכו. באפלות נהלך. والافتعال והתהלכתי [באמתך]. מתהלך בנן. (والمتعدّى[90] ערום הלכו בלי לבוש: وقريب من هذا المعنى) את אלהים התהלך נח. התהלך לפני והיה תמים معناه المسير فى *طاعة الله[91]:

الهاء واللام والميم או הלמו[92] עקבי סוס غير متعدّ (بمعنى) נהלמו. والمصدر *והנה ההמון נמוג וילך והלום. يقول[25] واذا بالعسكر مضطرب منكسر وكل ما مرّ انكسر. والتقدير וילך הלוך והלום على زنة ויכלת עמד الذى هو ايضا مصدر. والمراد بهذا الكسر هو انهزامهم وقتل بعضهم بعضا على ما قيل عنهم والنه الحرب איש ברעהו מהומה גדולה מאד[93]: والمتعدّى من هذا المعنى הלמוני כל ידעתי: בכישיל[30] ובלפות יהלמון. את הלם פעם. [הלמוני יי.] وفيه למהלומות יקרא كلّه كسر ورضّ: وامّا להלמות עמלים (فهى) الآلة التى נכסר بها (كالمجنة وما اشبهها[94]): ومن هذا المعنى (ايضا قوله) לבן יישוב עמו הלם وتلخيص ذلك انّه لمّا وصف ضجر الصالحين بما يشاهدونه من حسن حال الطالحين (ورفاهة[95] عيشهم وانبساط ايديهم والسنتهم فى كل ما يحبّونه ولا يتعذّر عليهم[96] شىء من مراداتهم.) *ذلك قوله[97] כי קנאתי בהללים (שלום רשעים אראה) כי אין חרצבות למותם בעמל אנוש אינמו לבן עוקתמו נאוה[5] יצא מחלב עינימו ימיקו וידברו (ברע עשק) שתו בשמים פיהם. قال عن الصالحين (انهم) قد يكادون[98] يشكّون فى ايمانهم[99] عند ما يبصرون هذا. وذلك [قوله] לבן ישוב עמו הלום ואמרו איכה ידע אל והנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי ואהי נגוע כל היום.[10] فمن اجل هذا الضجر والقلق قال فى اول المزمور ואני כמעט נטוי רגלי (כי קנאתי בהללים. وقوله אך ריק זכיתי לבבי הנה אלה רשעים) شبيه بقول القائلين [אמרתם] שוא עבד אלהים. وقوله כי קנאתי בהוללים شبيه بقولهم (ועתה אנחנו מאשרים זדים. وما افتتح به المزمور من[15] قوله אך טוב לישראל אלהים شبيه بقولهم) או נדברו יראי יי אייש אל רעהו והיו לי אמר יי צבאות(. معنى هذين الفصلين واحد. فترجمة לבן ישוב עמו הלום ומי מלא ימיצו למו فلذلك يعود شعبه كسرا وتسيل منهم مياه جمّة يريد بالبكاء). وقوله הלום انما هو مصدر فى موضع[20] المفعول (اى منكسر النفس فى التقوى مريض البقين. ووجه اللفظ ان يكون הלום بمدّ[1] الهاء بالكمين وبتحريك *اللام بالاشرق[2] وبسبب هذه اللفظة قد لخّصت معنى هذا الفصل كلّه): [אל תקרב הלום. מי הביאך הלום هنا: נפך ספיר ויהלום فيروزج][25]:

الهاء والميم הם יצאו את העיר. המה הגבורים. وقد *ضاعفوا הם تكثيرا وتأكيدا فى قولهم[3] ולא מהמהם. ولجميع ضمير الغائب المذكّر[4]:

الهاء والميم المضاعف והמם נלגל ענלתו. قد ذكر[30] (هذا المعنى) فى كتاب ذوات المثلين. وخصّ ابو زكريا برק ויהם(. ויהם את מחנה מצרים). ויהם יי את סיסרא باعتلال العين. وجائز ان تكون من (ذوات) المثلين حملا (لها) على قياسه اذ يقول وقد يسقط واو المدّ من

---

[83] O. הנהלאה...הנדהה. [84] O. قال. [85] R. g. مفيّ وسلوك. [86] R. g. سيل. [87] R. لانّه يأتى من بلد. [88] R. وهى. [89] R. בנטותו. [90] MS. המתעדּי. [91] R. الطاعة; R. g. المعانى قريبة. [92] R. g. قيل تبهّجت. [93] R. والحلّ والحلوم على زنة ويكلت عمد واذا بالعسكر منكسر كلّما مرّ انكسر والمراد به الانهزام. [94] MS. بعلامتى ومثل اشبهها. [95] Corrected; orig. ופאהה. [96] This word is added by the later hand. [97] R. وذلك. [98] O. يكاد. [99] R. نيب אלמדכרין. [1] Corrected; orig. פמד. [2] Added by the later hand. [3] R. صاعفوا وقالوا. [4] O. איאמהם.

יסב واصحابه اذا[4] لحق بها واو العطف المفتوحة الدالّة على الفعل الماضى ويبقى ما[5] قبلها *مضموما دالّة[6] على سقوطها [مثل] ונסב את הר שעיר. ויחם בשר הילד. ויבל לחמרים [وغيره]. فان انقطع الكلام ووقف به رجعت واو المدّ. فعلى هذا القياس يجوز ان يقول[7] انها من (ذوات) المثلين. وان كنت ما اذكر (انا) فى الافعال ذوات المثلين المعطوفة ما وقع *فى الوقف[8] ورجع فيه واو المدّ وانما[9] يعرض هذا فى الافعال المعتلّة العين خاصّة حسبك انه قيل *ויקח מהם ויחם بالقمزات[10] وهو זקף والزقفوت[11] للوقف. فان كان ذلك غير موجود *وما هو[12] غير موجود اصلا[13] فغير جائز ان يقال فى ברק ויחם الّا انّه معتلّ (العين). وجائز[14] فى ויחם את מחנה. (ויחם ״ את סיסרא) القولان جميعا وبقى[15] الشكّ على ابى زكريا فى ما ادّعاه من رجوع واو المدّ الى هذه الافعال فى الوقف[16]:

الهاء والميم والهاء המו גוים. כמהות ימים יהמיון. (قد) ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين وشككنا نحن عليه فى كتاب التقريب والتسهيل *فى عبر الومية[17] من جهة النحو[18]:

الهاء والميم واللام (לקול המולה גדולה.) קול המולה כקול [جماعة]:

الهاء والميم والنون ינן המנכם מן הגוים (هو) على زنة ינן اصرح من שני הגוים (النون بازاء الراء فهو اذًا لام الفعل.) *وامّا تفسيره فيجب ان يكون اسرافكم واكثاركم[19]. وما يبعد *عندى كون אב המון[20] גוים وما اشبهه من هذا المعنى. الّا ان يراد به المعنى الذى تريده العرب بالهلّلتاء بكسر الهاء واسكان اللام وبالثاء بثلاث نقط وهى للجماعة قد علمت اصواتهم. يقال جاء فى هلثاء من اصحابه. فهو على هذا[21] من باب המו גוים كما زعم ابو زكريا. ومما يقوّى هذا المذهب قوله הוי המון עמים רבים כמהות ימים יהמיון (ושאון לאמים בשאון מים בבירים ישאון). فاشتقّ המון من יהמיון كما (اشتقّ) שאון من ישאון. والمذهب فى تسميتهم للجماعة التى تعلو[23] اصواتهم[24] המון كالمذهب فى تسميتهم المحجّات المعمورة التى تعلو فيها اصوات المارّة بها הומיות: وامّا قوله כל ההמון הזה אשר הבינונו[25] فمعناه[26] الذى له ذكر عظيم وطنين كبير لكثرته: (ومعنى בי קול המון הגיסם غزارته وكثرته.) ومثله טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים *وكذلك ما اشبهه[27]:

الهاء والميم والسين בקדח אש המסים[28] اقرب التراجم فيه الهشيم وهو العشب اليابس:

الهاء والميم والراء בהמורות בל יקומו ربما كان مجانسا لقول العرب همر الماء (وانهمر اذا انصبّ اى يقعون فى ما لا يطيقون القيام فيه[29] والخروج عنه[30]):

الهاء والنون הן[31] הן[32] אני כפיך לאל: وتزاد عليه الهاء فيقال והנה אנכי עמך: [وقد] تتّصل به الضمائر كما قبل[33] *הנני שולח[34]. והנו נצב. *והנך מבקש[35]. [הנך היה.] והנכם היום. [והנה אנחנו. הנה. הנם.] הננו ועלינו. *والمعنى ها نحن[36]. وقد تكون (הן و)הנה بمعنى كان كذا وكذا مثل (הן פראים במדבר ראיתי). והנה הכרמל. והנה מן היאר. והנה אנחנו מאלמים אלמים. והנה נפן לפניו. معناها كلّها كان كذا وكذا: וראו הן היתה בזאת هل كان مثل هذه القضية[37] ومثله הן נזבח את תועבת מצרים. وايضا הן נור ינור(. وقد فسّرناه فى ذكرنا נור ינור): הנה יום בא ליי حرف استئناف[38] اى سيكون[39] كذا وكذا: وتكون הנה للمفاجأة[40] مثل והנה ישרופה באש. והנה נטושים על פני כל הארץ. והנה שאול נשען על חניתו. והנה הרכב אשר מלאך ישלוח אליהם[41] והנה באו (معنى) هذه[42] وما اشبهها واذا بكذا [وكذا]: وتكون הן ضمير الجمع المؤنّث مثل

---

4 O. وامثاله اذ. 5 O. מן. 6 O. ممدودا دالّ. 7 O. يقال. 8 Corrected in O.; orig. באלוקף. 9 O. انما; orig. in R. وقد. 10 R. אף יקח מהם ויחסן بالقمزين. 11 R. والزقف. 12 O. كما انه. 13 R. אוצלה. 14 O. وجاز. 15 R. ووقع. 16 R. g. الجميع اهامة وتكسير. 17 R. قوله فيه. 18 R. g. التفسير هيجان; another gloss وامّا. 19 R. ותפסירה ינב אן אצרפכם ואן אכתארכם. 20 R. g. [جم]هور. 21 R. בראיי הומיות [ف]فسّر فيه الازقّة والاسواق. 22 R. בהמון. 23 R. תעלי. 24 So both MSS. 25 R. הבינונו. 26 R. من אב המון גוים وليس يبعد ان يكون فى معناه. 27 R. وقوله המון הגיסם يريد كثرته. 28 R. g. قيل نار الاذابة. 29 MS. فيها. 30 MS. عنها. 31 Marg. امّا عند دخول ضمير الواحد عليه فجاء مخفّفا فى اتّصال الكلام. قيل הנני אני. אסתותביה(?) واذا وقف الكلام كان הנני، وربما شدّدوا منه النون الثانية كما قيل הנני מי אתה בני. in O. من الحروف. 32 R. g. هوذا. 33 R. قال. 34 O. אמרתי הנני. Marg. in O. 35 R. הנך רואה. 36 R. הא נדא. 37 O. القصّة. 38 Corrected in O.; orig. אסתצאף. 39 O. סבון. 40 R. بمعنى المفاجأة. 41 R. אחריהם. 42 O. هذا.

והעברת את נחלת אביהן להן. וקרוב עליהם[43] הלשון כמו קבל[44] כי טבות הנה. ולהנה כנפים: ותכוון ايضا הן והנה (على الزمان) بمعنى الآن مثل قوله ועד הנה מרביתם עומדים מישמרת בית שאול. ולא ראיתיו עד הנה. כי לא ישלם עון האמרי עד הנה: וקד[45] תשקט الهاء فتركّب النون والهاء او النون فقط مع עד (قيل) אשר המה חיים ערנה[46] والوجه עד הנה. אשר ערן اصله עד הן ولما كان نون[47] ערנה خفيفا من[48] الاجود ان يعتقد (انّ) الهاء فيه مزيدة على ערן: [ويكون] ايضا معنى הנה هنا مثل ודור רביעי ישובו הנה: وتكون הן فى موضع אם ايضا مثل[49] قوله הן אעצר שמים ולא יהיה מטר והן אצוה אתו جميعا فى موضع אם كما قال ואם אשלח דבר בעמי(: وتكون הן بمعنى نعم مثل הן לו יהי בדברך)[50]:

الهاء والسين ויאמר[51] הס. ויהס בלב. لفظة הס موضوعة فى موضع الفعل وجارية مجراه ودالّة عليه بما فيها من الزجر. وذلك انّ معنى הס اسكتْ واكفُفْ ولما فيها من معنى الفعل اتّصل بها الضمير كاتّصاله بالافعال فى قولهم הסו. وامّا اشتداد السين (منها) فربما كان للوقف. وترجمة הס من كلام العرب صَهْ. وترجمة ויהס בלב صهصه بلب بالقوم اى زجرهم واسكتهم بقوله لهم صه. وليس (ויהס) فعلا متصرّفا انما معناه قال لهم הס او[52] הסו كما انّ صهصه ليس فعلا وانما[53] معناه قال صه[54]. وقد بيّنت هذه الالفاظ غاية التبيين فى رسالة التنبيه فليستوف القول فيها من ثمّ:

الهاء والفاء والكاف הפך לבם לשנא עמו. היהפך בושי. وותהפך ותלך לארצה[55]. בלי הפוכה. والمصدر הפוך רישעים. הפבבם אם בחמר على زنة לגנה זהחך. يقول[56] انّ *قلبكم وفسخكم[57] واحالتكم *هيّن على الله[58] كاحالة *الفخّاريّ طينه[59] الى اىّ صورة شاء. ومن هنا *محقّقة ومشبّهة[60] مثل قوله אם זברתיך על[61] יצועי وغيره على ما بيّنت فى حرف الالف. لبلّا הפבי את העיר: والاسم מתוך ההפכה على زنة גנבה ואבדה. (وايضا) ויהי כך הפך מן הנשים ضدّ حال النساء. (وايضا במהפכת סדם ועמרה. وايضا כי דור ההפוכות המה كلّها اسماء.) وامّا כמהפכת אלהים את סדום فاسم فى موضع المصدر ولذلك تعدّى الى סדום: والافتعال מתהפך במחנה מדין. ואת להט החרב המתהפכת: والانفعال נהפך אל הרדף [ماض]. נהפכו צירי עלי. ונהפך בלשונו منفعل. השמיט יהפך לחשך. ויהפכו כל המים: وامّا נהפך עלי לבי. ויהפך לבב פרעה ועבדיו فمعناه[62] الندم: وبنية اخرى فى الانفعال ונהפוך הוא[63] فعل ماض على زنة נמול אברהם من נמל. ונמלתם את בשר ערלתכם. ונעתור[64] להם: وقد يكون הפך بمعنى נהפך قيل ואיש ישראל הפך. באשר הפך איש מעל מרכבתו. (הפך לבם. לא) הפך לבן (كلّها بمعنى נהפך). وقد بيّنّا فى كتاب اللمع انّ והיא הפכה שער לבן من المعانى المقلوبة لانّ تقديره וישערה[65] הפך לבן بمعنى נהפך فجعل الفعل لها. ومثله והנה לא הפך הנגע את עינו تقديره[66] והנה עין הנגע לא הפך بمعنى נהפך: הפכפך דרך איש متضاعف العين واللام لكثرة تلوّنه وتقلّبه وتحوّله وتبدّله واضطرابه: وما لم يسمّ فاعله على بنية הפעיל. ההפך עלי בלחות على زنة והישלך מבון מקדישו من הישליך. עליך השלכתי מרחם والرمّان مثل הישרק. وفى بعض معانى هذه الالفاظ تباين عن[67] بعض الّا انّ الاشتقاق[68] واحد: ومن[69] هذا المعنى اشتقّ بيت המהפכת[70]:

الهاء والصاد والنون הצן[71] רכב ונלעל:

الهاء والراء المضاعف[72] [הר. הרים]. הררי בישרה. הררי[73] עד. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين:

الهاء والراء والجيم כי הרגו[74] שאול את כהני י׳. כי באפם הרגו איש. יהרג בברד נפשם. לכן כל הרג קין. הרגו איש אנשיו. הרוג בקר וישחוט צאן. הלהרגני אתה אמר. גיא ההרגה. (ליום הרגה.) ביום הרג רב: وما لم يسمّ فاعله אם בהרג הרגוני הרג[75]. כי עליך הרגנו כל היום: (والانفعال)

---

[43] O. عليه. [44] R. قال. [45] O. فقد. [46] Marg. in O. مركّبا مع قال. وجاء הנה بسقوط الهاء الاولى قالوا ערנה (ערנא MS.)، وقد اسقطوا الهاء الثانية فقالوا ערן... עד. [47] O. فى. [48] Corrected in O.: لـ בלעם ولا نظر له فى الدمكرا. وامّا فى كلام الاوائل ז׳ל فكثير جدّا. [49] O. فى. [50] Marg. in O. من. R. كان. orig. [51] O. ואמר. [52] R. اى. [53] O. انما. [54] R. הס. [55] O. אל ארצה. [56] R. يعنى. [57] R. تقلّبكم وتفسّخكم. [58] Transposed in R. אלמאבראני. [59] R. لا. [60] O. محقّقا مشبّها. [61] O. עלי. [62] R. מיענאה. [63] O. הו. [64] R. ונעתר. [65] R. continues فعل فيه رانة وهى לתמונה. [66] R. وتقديره. [67] R. من. [68] R. اشتقاق. [69] R. من. [70] R. g. الجميع تقلّب. [71] R. g. جبل. [72] R. g. جبل. [73] R. g. جبال. [74] R. g. ضرب م[ن] السلاح وهو راى الت[رنا]م [لقول]ه מאני זינא. وقيل...جمهور... قتل. [75] O. חרב.

ובנותיך אשר בשדה בחרב תהרגנה. בהרג הרג בתוכך אصله בההרג על זנה עד האסף מרים. [בהעצר] והוא مصدر الانفعال فحذفت الهاء المزيدة والقيت حركتها على الباء:

الهاء والراء والهاء והרה[75] עמל וילד און. האנכי הריתי[76], قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين: وذكرنا نحن فى المستلحق المعنى الثانى الذى هو الولادة مثل והר את מרים. על ברכות הורי. وانكرنا[77] هناك على ابى زكريا (ادخاله) הרה נבר مع האנכי הריתי. وذكرنا هذا (ايضا) فى المقالة الاولى من كتاب التشوير: وقد اختلف اهل التفسير فى והרותיהם[78] תבקע. فبعض[79] جعله جمع הרה وילדת. وبعض جعله جمع הר مثل הרים. والوجه *فيها عندى[80] انها من هذا المعنى الذى نحن (فيه). ويؤيّد ذلك ويؤكّده وجداننا והריותיו יבקעו الذى هو على زنة [דליותיו] ודליותיו من باب דלה [لا] محالة لانّه مثل יזל מים מדליו. ويؤيّد[81] هذا المذهب تأييدا[82] انتظام الكلام على עולליהם ירטשו והריותיו יבקעו. ومثله על בקעם הרות הגלעד:

الهاء والراء والسين הרס בעברתו. והרסת את מזבח הבעל. הן יהרס. תהרס קמיך. ולהאביד ולהרוס. הרס שנימו בפימו. והרסה וחזקתו[83]. وارين הריכותיך اسم الفعل. והריכותיו אקים (اسم) المكان كما تقول خرائبه[84]: والانفعال وגדר אבניו נהרסה. לא ינתש ולא יהרס. وبفى רשעים תהרס. בי השתות יהרסון: والشقيل כי הרס תהרסם. מהרסיך ומחריביך[85]:

الهاء والتاء المضاعف עד אנה התהותתו[86] על אייט. قد ذكر فى كتاب ذوات المثليين. ولم يقطع هناك على اصله. لانّه [جاز] عند ابى زكريا كونه مثل יסובבוה על חומותיה وجاز عنده (ايضا) ان يكون مثل תמוותתו. واما انا (فما اختار) فيه غير كونه من ذوات المثليين مثل תסובבו *لانّى اشبّهه[87] باللفظ العربى اعنى بقولهم همّت الرجل (بنقطتين على التاء) اذا اكثر الكلام. فترجمة الكلام[88] الى متى تهتهتون على الناس اى تطلقون السنتكم عليهم بالأذى: وقد ارى ان الخصّ [لك] معنى (هذا) الفصوص فاقول انّ תרצחו בלבם يقرأ على وجهين. احدهما بفتح الراء وهى[89] قراءة בן נפתלי. والثانى بضمّها وهى قراءة בן אישר. فامّا[90] تفسير الفصوص على قراءة בן נפתלי (وهى) بالفتح (فانّه هكذا) الى متى تهتهتون (على الناس) *فتقتلونهم كلّكم[91] شبيها بحائط مائل اى جدار مدحوّ. يعنى انكم تميلون بالحيف عليهم والظلم لهم والتغليظ بالكلام عليهم والسعاية بهم كميلان الحائط الساقط. وامّا تفسيره على قراءة בן[92] אישר وهى[93] بالضمّ فانّه (هكذا) الى متى تهتهتون على الناس تُقتلتم[94] كلّكم كحائط مائل او جدار مدحوّ. فقوله قتلتم كلّكم (بضمّ[95] القاف وكسر التاء) دعاء عليهم. وقوله كحائط مائل [او جدار مدحوّ][96] متّصل فى المعنى بقوله (الى متى تهتهتون على الناس) [والتقدير الى متى تهتهتون على الناس] كجدار مائل تُقتلتم كلّكم: فالهتهتة[97] [هى] اولى ما يترجم[98] به هذا اللفظ وهى[99] الكلام الكثير بالنمائم[1] وغيرها. وفى[2] كلام العرب هو اسرع الى الشرّ من المهتهتة وهى النمّامة. فاذا كان تهوتهتا مجانسا للهتهتة[3] فهو من ذوات المثلين مثل יסובבוה על חומותיה: واعلم انّ تمثيله *تغليظهم عليه[4] بالكلام المذموم فى هذا الفصوص بجدار[5] مائل هو [من] مطابق لقول "يشعيهو (عمّ) כי רוח עריצים כזרם קיר:

الهاء والتاء واللام ואביכן התל כי فعل ثقيل وكان اصله ان يكون شديدا مثل רוח י דבר כי فشدّ عن بابه الى باب וישרת את אחיו وسائر باب אֶהְתַּעַר[6]. وامّا كونه מלעל فمن اجل כי كما (هو) معلوم من رجوع كثير مما[7] اصله ان يكون מלרע الى מלעל من اجل لفظة صغيره (מלעל) تكون بعده. مثل قوله את הלם פעם الذى هو מלעל وكان اصله ان يكون מלרע مثل كل פועל فجاء מלעל من اجل פעם الذى هو מלעל. ومثل הרה נבר الذى هو מלעל[8] من اجل נבר الذى هو بعده. وعلى هذا الشذوذ من الثقل الى الخفّة جرى اكثر هذه اللغة مثل התלת בי. אם בהתל באנוש התהלו בו. רק אל יסף פרעה התל. ואיט ברעהו יהתלו: وقد قيل بالتشديد على الاصل

---

[75] R. הרה; R. g. חבל. [76] R. g. الحمل والحبل واحد هنا. [77] Correeted in O.; orig. ואדברנא. R. وانكرناه. [78] R. והריותיהם; R. g. الحبالى. [79] O. פי בעין. [80] Transposed in R. [81] O. ויזיד. [82] O. תאידא. [83] R. וחזקה. [84] R. خربه. [85] R. g. الجميع هدم ونقض. [86] R. g. قال ر׳ סעדיה תוֹלֵמון. [87] R. لانّها شبيهة. [88] R. واللفظ. [89] R. وهو. [90] O. فانما. [91] O. פתקתלוהם כלהם; corrected בלבם. [92] O. אבן. [93] R. وهو. [94] R. קְתֻלְתֻּם. [95] בפתח MS. [96] MS. מדחי. [97] O. פי אלהתהתה. [98] R. ترجم. [99] R. وهو. [1] R. بالنميم. [2] R. فى. [3] O. ללמהתהתה. [4] R. تغليظه; O. عليهم. [5] Corrected in O.; orig. פגדאר. [6] R. אההרע. [7] R. فى ما. [8] R. writes מלעיל.

ויתחל בהם אליהו: واما לב הותל فهو نعت للב وكان اصله ان يكون على زنة והסנה אינו אכל. לנער היולד. وقد تمّتا [هذا] فى المقالة الثانية من كتاب التشوير نسمنا بالغا واحتججنا عليه هناك احتجاجا قاطعا اعنى *على انّ[8] לב הותל. לנער היולד صفتان *ودحضنا[9] قول من[10] ادّى[11] ذلك لكونه פתח فليلتمس من هناك. ففى ما اودعنا[12] هذا المكان من ذلك علوم غامضة[13] واسرار باطنة[14]: والاسم אם לא החולים עמדי على مثال ושבעתי נדודים עדי נישף[15]. وايضا חזו מתהלות):

*والرباعى من[16] هذا الحرف

זבחי הבהבי هذه اللفظة (هى) عندى مجانسة للفظ العربى الذى نسمّى (بد) الشوّاء اعنى الطبّاخ (الذى يشوى) همهميّا[17]. والمعنى كما اصف لك. قال الله عزّ وجلّ אבחב לו רבי הורתי כמו זר נחשבו זבחי הבהבי יזבחו ביער ויאבלו. يقول كنت له[18] جمهورا من العلوم فحسبها[19] اجنبيّة ونكرها[20] واطّرحها ومال الى ذبائح[21] الهمهميّين[22] الذى[23] يذبحون ويشوون ويأكلون: وهذه اللغة مستعملة فى المشنة فى التشويط. قالوا فى الامر קצרוהו ונתנוהו בקופות והביאוהו לעזרה והיו מהבהבין אתו באור כדי לקיים בו מצות קלוי[24]. وايضا פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה والمعنيان متقاربان: وجائز ان يكون مجانسا لقول العرب ايضا[25] رجل همهم اى سريع[26] وناقة همهميّة اى سريعة[27]. فيكون معنى זבחי הבהבי على هذا ذبائح متداركة (متتابعة)[28] اى كثيرة:

✧ تمّ حرف الهاء بحمد الله ✧

---

[8] Orig. in O. ان على. [9] R. ורחצנא. [10] O. ורצחנא קול מן (corrected מן קול). [11] O. continues זכריא; R. عن. [12] O. אודעיא. [13] Corrected in O.; orig. נמעה. [14] O. באטנא. [15] R. g. للجميع هزؤ واسحاف. [16] O. ומ. [17] O. המהמה. [18] Corrected in O.; orig. לך. [19] Corrected in O.; orig. פאחסבהא. [20] O. ונבדהא. [21] O. הדבאיח. [22] Corrected in O.; orig. ואלהבהביין. [23] So both MSS. [24] O. קלי. [25] R. איצר. [26] Corrected in O.; orig. סוע. [27] R. g. adds المضى. [28] Added in O. by the later hand.

٭ المقالة السادسة [من كتاب الاصول] فى حرف الواو ٭

الواو المضاعف وهى الزيادات الخارجة من رؤوس الاعمدة كالشرف. يقال *زرّف على الخمسين[1] اى [هو] زاد عليها:

[الواو والهاء والباء] قيل [فى] את והב[2] بصوفه انه من معنى *יהב ويشار[3] به الى ما قاله الاترنوس والى ما جاء به الخبر[4]: ونحن لا نتعرّض[5] لشئ من ذلك لكنّا نجوّز[6] فيه ايضا معنى اخر اذ ليس فى الكتاب دليلا على ما قالوه[7] وانما يصحّ من جهة النقل الصادق. فنقول انّ והב مكان ما وانّ בصופה *ايضا مكان[8] من جملته[9] והב كما انّ ארנן *مكان ايضا[10]. وانما احتيج[11] الى ذكر هذه المواضع ههنا ليعرّفنا انهم[12] *لم يعرضوا[13] لها بقتال لانّها كانت من حوز מואב. وقد كان أُمر القوم *بان لا[14] يتعرّضون[15] لهم كما قال אל תצר את מואב ואל התגר בם מלחמה. فهذا القول المقول هنا اعنى אל תצר את מואב هو (القول) المقول بسببه על כן יאמר בספר מלחמות יי (את והב) *واليه يشير[16]. ثم قال ואיד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונישען לגבול מואב. وقد كان قال (قبل) هذا משם נסעו[17] ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היצא מגבול האמרי כי ארנן גבול מואב בין מואב ובין האמרי. ثم قال על כן יאמר בספר מלחמות יי [את והב וג'] ואיד הנחלים،

يقول لمّا[18] احتلّوا[19] بنحل זרד جازوا وادى ארנון الخارج من حوز[20] האמרי [وليس منه لانّ ארנון حوز מואב وكان متوسّا بين מואב وبين الاموريين]. فقوله כי ארנן גבול מואב اعتذار من *ترك التعرّض لهم[21]. ثم قال ومن[22] اجل هذا اى من اجل انّ ארנון لمואב لا للאמרי قيل[23] فى ספר מלחמות יי את והב בסופה ואת הנחלים ארנון ואיד הנחלים אשר נטה كاتّهم نهوا عن *قتال هذه[24] المواضع واستثنيت لهم من بلاد האמורי لكونها لמואב. وهذا النهى والاستثناء[25] وان لم يكن بتفسير فهو واقع تحت قوله אל תצר את מואב. وربما كان بتفسير وتحرير وان لم يكتب: ومما يبيّن هذا القول قوله فى משנה[26] תורה ויאמר יי אלי אל תצר את מואב עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. وهذا المعنى بيّن ايضا فى احتجاج יפתח على ملك בני עמון حيث يقول [له] וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנו בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב. وانما احتجنا نحن الى هذا التلخيص وان لم يكن [ذكر את והב בסופה من مجزانا اذ ليس فعلا ولا اسما يكون] له معنى مفيد *لانا خشينا[27] ان يظنّ بنا انه عندنا فعل (ولم نذكره) فيعنفنا[28] ذلك (الظانّ) على ترك ذكره[29]:

٭ تمّ حرف الواو بحمد الله ٭

---

[1] O. شرف على الخ׳. [2] R. g. دراديز. [3] O. יהב يشار. [4] R. الاثر. [5] O. نعرض. [6] R. نجيز. [7] O. قاله. [8] R. הם מכאן ايضא. [9] R. جملة. [10] Transposed in R. [11] O. אחתג. [12] O. انها. [13] R. לא יעריצון. [14] R. אלא; O. orig. לם. [15] O. יערצוא. [16] Corrected in O.; orig. ולי יציר. [17] O. continues ויחנו בנחל זרד אטן. [18] O. מא. [19] R. ارتحلوا. [20] O. חיזן. [21] O. תעירן לה. [22] O. מן. [23] O. קאל. [24] O. אנה ושם ומישם. [25] R. אסתתנא. [26] Corrected in O.; orig. אלמישנה. [27] O. לא כשינא. [28] R. קתל הדא (הדה corrected). [29] Marg. in R. by a later hand במ׳ ותיק אלורע אלצאלח פערפנא.

٭ المقالة السابعة [من كتاب الاصول] فى حرف الزاى ٭

الزاى والالف والباء זאב וטלה. בואבים [טרפי] ذئب وذؤبان[1]:

الزاى والباء المضاعف ישרק יי לזבוב. זבובי[2] מות:

الزاى والباء والدال זבדני[3] אלהים אתי זבד טוב هو عندى مجانس للفظ العربى الذى (يقول) زبدت الرجل وزبدنى الرجل *اذا اعطيته او اعطاك[4] شيئًا:

الزاى والباء والحاء אשר זבח [ליי. וזבחנו[5] ליי. זבחי שלמים ליי.] ונזבחה ליי אלהינו. ויזבח יעקב זבח בהר. [זבח לאלהים יחרם.] זבח לאלהים תודה. ויבשו מזבחותם. [זבח אמנון. ויעברני להם אזבח ויעזרוני.] ויזבח ויקטר בבמות. על[6] ראשי ההרים יזבחו. הוא מזבח. ומקטיר לזבח לעגלים אשר עשה. واسم المكان وعشيت את המזבח. *وانما قيل[7] وعشيت מזבח מקטר קטרת وان لم تقرّب الذبيحة فيه لانّه كان على صفة المزبح كما قيل[8] (ايضا) מזבח[9] נדול למראה:

الزاى والباء واللام בית זבול מסכן. מזבול לו. עמר זבולה. הפעם יזבלני אישי يساكننى[10]. وحقيقة اللفظ[11] יזבל עמי فاختصر[12] فصاحة[13] وايجازا[14]:

الزاى والجيم מחרצנים ועד זג [هو] حبّ العنب الداخلى اعنى نواه لقول الاوائل رضى الله عنهم החרצנים אילו החיצונים והזגים[15] אלו הפנימיים[16]. وتسمّيه العرب الفرصد بالدال غير المعجمة والفرصيد[17] ايضا:

الزاى والهاء זה[18] ינחמנו ממעשינו هذا: שמע לאביך זה ילדך الذى ولدك: שבו נא בזה הנא. מזה אחד ומזה אחר من هنا ومن هنا اى من للجهتين. כי אין אחרת זולתה בזה [הנא]. וישחטתם בזה הנא ايضا. وللاوائل فيه قول غير هذا وهم اعرف. עלו זה בנגב اصعدوا هنا: זה ידעתי בי אלהים לי *بمعنى אז[19] حينئذ ادرى انّ الله معى:

الزاى والهاء والباء זהב[20] וכסף (معروف): وقد يسمّى الشئ الصافى خاصّا[21] ما كان من الرطوبات وغيرها זהב. من ذلك قولهم מצפון זהב יאתה *ارادوا الريح[22] الشمالية الصافية النقيّة. وايضا (כוס זהב בכל اراد للخمر الصافى. وايضا) المريقين מעליהם זהב يريد الزيت الصافى النقىّ:

الزاى والهاء والميم והמתו חיתו לחם هو مجانس للّفظ العربى اعنى الزهم ومعناه ان يعاف الطعام ويكرهه:

الزاى والهاء والراء והזהיר ונישמר שם (وحفظم). ולא הזהרתו. להזהיר רישע. והזהרתה[23] אתהם. חיה יחיה בי נזהר. ולא נזהר هما ماضيان واحسب الزمخشرى فيهما من اجل الزقه. وربما ارادوا تفخيم اللفظة[24] من [اجل] الراء. فانّى

---

[1] O. דיבא ודיבאן; R. ודיבא. [2] R. g. ذباب. [3] R. g. فيض. [4] R. اى اعطانى. [5] R. g. ونذبح. [6] R. ועל. [7] O. ואמיא קולה. [8] R. قال. [9] R. g. مذبح. [10] Corrected in O.; orig. יבאנני. [11] R. واللفظة. [12] O. فاختصرت. [13] O. פנאחא. [14] R. وايجاز. [15] R. והזנין. [16] O. הפנימים. [17] R. والفرصد. [18] Marg. (much injured) in O. قال بن بلعٔ من الحروف. ودخل على الفعل الماضى (MS. אלמאז) بمعنى אשר. قيل זה ילדך. וזה אהבתי נהפכו בי. עם זו יצרתי. وقد اشار به الى مكان אשר נתן לי אלהים בזה. وقد... عن المؤنّث ועדותי זו אלמדם. وقد وقع بهذا اللفظ على قبل בואת ובואת יעין אחיתפל (MS. בואת על) المذكّر قبل من הדור זו... مرّ الى ما تقدّم col. 189, this belongs probably to the root זו, וכואת [יעצתי] אני يعود (MS. יעיר) الى ما تقدّم من الراى (MS. אלראו) [19] R. חיניד אי. [20] R. g. ذهب. [21] R. באינא. [22] O. اراد الارياح. [23] R. והזהרת. [24] R. اللفظ.

رأيتهم اعربوا وهو نزهر نفسه ملط بالقمين[25] (وهو ماض) وهو فى غير زقر ولا اهتم ولا صوّ فصوّ: والمصدر من هذا الانفعال اشر لا يدع لتزهر عود. والامر مثله ايضا ويوتر مهمه بنى تزهر المعانى متقاربة: وقد فسّرنا بنى تزهر[26] فى كتاب اللمع: ومعنى اخر والمشبّلين يهديرو بزهر الرقيع ينبيرون. بمراءة زهر بعين الحيتمل[27]:

الزاى والواو والدال ودوتى زد. زو لعزم. زو[28] الطيبة كلّها هذا. وبزاد عليه[29] التاء فيقال[30] زهات: عم زو يزرتى لى الذى بمعنى اشر، ومثله زو تطعنا له. بيعنى رشيعم زو يشدوني كلّها بمعنى اشر. وتقول العرب ذو سمعت به بمعنى الذى سمعت [به]. زو دخا هذا بمعنى زه، بمرة زو اهلك فى *ايّة طريقة[31] اسلك. (ومثله الوديعنا درج زو الك عرّفنى فى ايّة طريقة اسلك. وقد يصلح) فى هذه[32] الذى والتى ايضا:

الزاى والواو والباء ويوزبو[33] يوم. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[34]:

الزاى والواو والدال اشر زدو عليهم، (بى الوزدو عليهم.) قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وقد قيل *فى الصفة[35] هنى اليك زدن، وبيل زدن:

الزاى والواو والهاء بزويات مزجه، بنتهنو بزويات على زنة بعل دليتهنى، بزوبنو ملاهم[36] كلّها زوايا. والمم فى بزوبنو زائدة مثلها فى ونحلو بقرشيهم: واعلمْ انّ واحدة بزويات مزجه. (زويه و)زويات. وواحدة دليتهنى. (دلية و)دليات. وهذا مشهور فى كلام الاوائل. والاصل (فيهما) زويه وزويات ودلية ودليات[37] على مثال تحتية وتحتيات فاسكنوا الياء الاولى [والانوها] والقوا[38] حركتها على ما قبلها وحذفوها من اجل الساكن المندغم فى الياء الثانية *من دلية ودليات وزويه وزويات. وامّا اذا[39] ابدلوا من الهاء تاء فانّهم حذفوا ذلك الساكن[40] *فقالوا زويت ودليت. وهذا هو المستعمل فى الاستعمة: وجائز ان اقول دليت على زنة فعلة التعدية وكان الوجه جمعه دليهات فابدل من التاء الاول ياء فجاء دليات كما عرض فى ملحوة وملحيات وتحتهنى وتحتهيات والشدّة[41] فى دليتهنى لاندغام التاء[42]:

الزاى والواو والزاى مزوزه مزوزات ملبن وملابن وهى خدود الابواب:

الزاى والواو واللام الزلم الحب مبس، قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وتفسيره الزائلون [اى] المخجرون. وتقول[43] العرب زلت الشىء ربالا[44] وازلته اى نجّيته: واستلحقنا نحن فى المستلحق [واستوفينا[45]] وهم تزيه يكر مزولل[46]. كل مبجدية الزلولة:

الزاى والواو والنون بر ولحم ومزون[47] [قد ذكر فى كتاب حروف اللين]: ويصلح ان يكون من هذا [المعنى] ويتنو الحلر بزونه اسم على مثال تطوبة وعونه: والمزونات الحبوب السلاح. ومنه ويحد تهنيه لك على عونك والالف فيه زائدة. وهو مجانس للسريانى الذى (يقول) فى بسا نما كلين، سب بعين زينى:

الزاى والواو العين بيوم بيزوبو، قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وتدرنوم وبزوبو امهات الصبيم، وبزو ايلوت[48] [صبيه][49]:

الزاى والواو والراء وتبشحه بى رجل تزورة[50]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا لا زدو[51] متهاونهم، زدو رشيعم مرحمم. واستوفينا نحن هذين المعنيين فى كتاب المستلحق: ومن هذا الاصل فى معنى ثالث[52] وهيه لصم لزدعه[53]. ولا يتحه مبصم مزور، لصحل يشيمو مزور، ويحودة هت مزورو راهه: وقد تكون هذه اللغة فى الدواء والشفاء فتكون من الاضداد (كما قيل) اين دن دينى[54] لمزور:

الزاى والحاء المضاعف ولا يوه الحسين جائز [فى القياس] ان يكون هذا[55] الحرف من ذوات المثلين ويكون انفعالا على زنة ولشونو تمنق بفيهم، لا يصبو بلحتهم، وامّا تفسيره فهو ولا ينزّ[56] بتشديد الحاء اى

---

[25] R. بالقمين. [26] R. g. الجميع انذار. [27] O. الحيتملة. [28] So both MSS. [29] R. عليها. [30] R. فى محض اللفظ; g. قوله. [31] R. ايّ طريق; is added by the later hand. [32] R. هذين. [33] R. g. وسال. [34] R. g. ذوبان. [35] R. فيه. [36] R. مفيمين. [37] O. ودلية. [38] O. وانقلوا. [39] O. فجاء دلية وجمعه دليات وانما; orig. وامّا. [40] Corrected in O.; orig. والفاعل. [41] MS. وشدة. [42] R. اللين من زوية ودلية. R. g. بزويات مزجه زوايا; [43] O. تقول. [44] O. وايلا. [45] MS. واستوفينه. [46] R. حقير. [47] R. g. غذا. [48] R. ايلة. تطأها وتدوسها. وايضا والزورة تبكى اصبعه فسّر فيه والبيضة المذرة تفقس افعا: ويزورر. [49] R. g. المعنى اضطراب. [50] R. g. هنير على فيه وتمطّى وقيل وتشاوب. [51] R. g. لم يجتنبوا اى لم ينعزلوا عن شهواتهم. [52] O. الك. [53] R. لزورة; R. g. فسّر هزال وقيل بشم. [54] O. كدى. [55] O. لا يوه.

ולا يتباعد ولا يتنحّى. تقول العرب زحمت[56] الشيء زحّا اى غرّته وازحمته[57] نحّيته وباعدته[58] فاللغتان [متقاربتان] والمعنيان متجتّسان[59] لقول[60] الاوائل ميّزوا زحاحا الحبّ رجو مخلوطة بيزدجرد الناشزي[61] الانفس [المرتفعيها] المفارقة انفسهم لاماكنها تعفّما]. والدليل على صحّة هذا التأويل فى هذه اللفظة هو[62] قولهم مبكان[63] لتلميذ الحكيم يسمّر الحبّة يسار مزيحان عنها ومزيحان عنها ومزيحان عنها] ولمبكان[65] دسمّر ان مزيحان عنها دسمّر ولا يزح الحبّ ولمبكان[67] دسمّر ان مزيحان دكتب كي لا يزح لعولم ...[68]. كي الحكيم يرجعون وبنون]. قد[69] علمنا انّ *معنى كي لا يزح. كي الحكيم يرجعون[70] *الابعاد والاقصاء[71]. ومعنى ولا يزح[72] اى لا يبعد من موضعه ولا يزول عنه. فبذلك يجب[73] ان يكون معنى يسار مزيحان عنها لا[74] يدفع عن قوله ولا يزحّ عنه. فحصل لنا من هذا *انّ معنى[75] مزيحان ومزيحان ومزيحان واحد وهو الدفع والازالة. لانّ هذه الالفاظ انما *استعملت فى هذا المعنى اعنى فى[76] معنى الدفع والازالة. وذلك انّ ر' يهوشع بن يرون[77] شهد[78] عن ر' مائير صهرو بقصّة شاهدها منه فامتثل ربي فعل ما شهد به ر' يهوشع عن[79] صهرو فاراد الدفع[80] عن ذلك فأبى ربي فقيل فى ذلك مبكان[81] لتلميذ الحكيم يسمّر الحبّة يسار مزيحان عنها اى انّه لا يدفع فى قوله كما لا يدفع فى قول [ر'] يهوشع بل امتثل. وهذه القصّة مذكورة[82] فى فرق الحلّ يوحنين من مسبحة الحولن. لكن وان خرج من[83] طيّ كلامهم هذا ان ولا يزح [الحبّ] من ذوات النون لاستشهادهم به على ان مزيحان عنها اذ مزيحان على مثال[84] مفيلان ومزيدان ومشيرين *التى هى[85] من ذوات النون فانّ القياس غير مبعد كونه من ذوات النون ايضا كما قلنا فيه [هنا]. وسنذكره ايضا فى حرف النون [لانّه محتمل] لكلا الوجهين اذ ليس عندنا من الدليل ما نصدع به على انّه من احد الاصلين[86] دون الاخر. وانما جلبنا هذه الحكمة هنا لنستشهد على مذهبنا فى ولا يزح الحبّ بقولهم مزيحان فقط اذ القياس مجوّز كونه منه كما انّا استشهدنا ايضا عليه بكلام العرب: ومن هذا المعنى *قولهم ايضا[87] ان ممنين فرس على[88] العبور ولا مي يشيش قوسه على يسارها اسهم الرمح *دعوتا على[89] اومرين لا الوزر لاحرين[90]:

الزاى والحاء واللام

الزاى والحاء واللام على بن زحلتي وايرا هو مجانس لقول العرب زحل عن موضعه اذا زال. وزحلت الناقة فى سيرها تأخّرت. فكانّه قال (فلذلك) تأخّرت عن اخباركم برأى[91]. ومن هذا المعنى قالت العرب للكوكب زحل اعنى لكثرة تقهقرته[92]: زحلي عبر. بزحلي ارض حشرات الارض وهى صغار دوابّها المنسابة على بطونها كالحشّات وما اشبهها. وهذا مجانس لقول الاوائل سمّه ايرا نوتين على الزحلان اى ما يجرى من المرازيب على السيول [المنسابة]. وقالوا ايضا ان مطهرين بزحلان الا فرت بيمي تيسري بلعبر. وتفسير بزحلي ارض ايرنو ممسكنوتهم كخشاش الارض يرتجزون[93] من ثقل كبولهم اى انهم (لا يقدرون ان) يسعوا فى الارض مشيا من ثقل كبولهم وهم ينسابون على بطونهم كالحشاش والحشرات على معنى وايحنو ممسكنوتهم. والرجز فى كلام العرب هو الاضطراب مثله فى اللسان العبرانى كما قيل [فى] موتدات التسمين ايرنو. ولا ايرنو عود. وتدرنو الارض: وقد يجوز فى زحلي عبر. بزحلي ارض ان يكونا ايضا مجانسين لقول العرب زحلت الناقة فى سيرها اذا[94] تأخّرت كمجانس[95] على بن زحلتي وايرا له. فيكون التفسير كحشرات الارض يرتجزون[96] فى سجونهم اى يضطربون. ويكون انما سمّيت الحشرات على هذا التأويل بهذا الاسم لانجزارها[97] وتهقرتها وتأخّرها عن الانتشار على وجه الارض فى زمان البرد. ويكون ممسكنوتهم سجونا مثل لاتوايا ممسكر ابيرا:

---

[56] The later hand corrects in O. זחזחת. [57] R. וזרחת. [58] O. ובעדתה. [59] O. מכתנסאן. [60] R. وفى كلام. [61] O. אלבאשי. [62] R. وهو. [63] O. מיבאן. [64] O. מיזחין. [65] O. למאן. [66] R. דתתן. [67] O. למאן. [68] The last two instances are transposed in R. [69] R. وقد. [70] O. מיעי. [71] Transposed in R. [72] O. לא; the later hand corrects in O. יזנח. [73] R. نجوز. [74] R. ولا. [75] O. المعنى. [76] MS. אן. [77] MS. זדן. [78] R. قبلت. [79] Corrected in O.; orig. מן. [80] R. אללה צדה. [81] O. מיבאן. [82] O. مشهورة. [83] Corrected in O. פי. [84] R. زنة. [85] R. الذى هن. [86] O. الوجهين. [87] Transposed in R. [88] O. علي. [89] R. תזנה. [90] O. לאחורין. [91] So both MSS. בראי. [92] O. قهقهرته. [93] Corrected in O.; orig. ירתנין. [94] R. اى. [95] O. كمجانسة. [96] O. יתרמזון. [97] O. لانجحارها.

الزاى والباء والزاى موز[98] بعودة. وين يدي عمدي. وين يدي يرعنة وحش وحيوان:

الزاى والباء والنون وزن وزر تبوتاتيكم. يقدر موزن[99]:

الزاى والباء والقاف موزري وزيقوت. وبويقوت بوزرتم شرار: ويمكن ان يكون من هذا الاصل لعصر ملبيهم بوقوم. رتقوا بوقوم قيود وكبول. واشتداد القاف لاندغام الياء[1] فيها. وترجم لم لنحيتهم التيتو. لم لويقوم درتحيتو اعتقربو[2]:

الزاى والباء والتاء زيت رعزن. ويتوم يهيو لك يريد الشجر. عتهو ترترك ويت. كي يسلا ويتك يريد الشمر[3]:

الزاى والكاف المضاعف ويسميم لم زدو بوعينيو. والوزن[ثي] بجور بدي. قد ذكرو[4] في [كتاب] ذوات المثلين[5]: ويمكن ان يكون من هذا المعنى لم يرعبدة زهب وزوبيت يراد به الياقوت الصافي النقيّ: وقد[6] فسّر فيه الزجاج اى فكيف الزجاج:

الزاى والكاف والهاء يزهة[7] يلود عيشة. وبيتي[8] لبي. قد ذكر في كتاب حروف اللين. وذكرنا[9] نحن في المستلحق (دهنو هزدو) بكلام طويل بديع عجيب يطول ذكره هنا:

الزاى والكاف والراء ولم وزر يبر هميشقيو. وبرنو ات هدرة. وبور هزوبر وتيشة علي نفيشي. وبر يموت عولم. وبرني نم وحوقني نم. وبرو تورت موشة. وبرون لبني يسرائيل. ين وبرون لرعيشونيم. تموحة ات وبر ومولك: [والانفعال] ونزبرحم لفني ״ ملهيهم. ولم هزوبرنة صدقوتي. نزبرים ونعيشيم. ومصدره يען هزوبرحם בכף תתפיטו هذا على بنية الانفعال وهو مصدر متعدّ على ما بيّنّا[10] من بنية כל ונכחת. אשר נשברתי את לבם הזונה وغيرهما. وقد بيّنّا هذا غاية التبيين في المقالة الاولى من كتاب التشوير. والتقدير يען هزوبرحם עונכם. لا تراه *اوّلا[11] قال[12] והיה להם בקבם שוא בעיניהם שבועי שבועות לחם והוא מזכיר עון להתפיט לכן כה אמר ״ אלהים יען هزوبرحם עונכם בהגלות פשיעיכם להראות חטאתיכם[13] בכל עלילותיכם יען هزوبرحם בכף תתפיטו. فمعنى[14] יען هزوبرحם هو معنى יען הזכרכם עונכם נפשו. الّا انّه انما نسمّيه انفعالا من طريق البنية لا من طريق المعنى لانّ الانفعال هو فعل الفاعل في نفسه. وكذلك قال فيه الترجمان חלף דאדכרתון גיר דמלבא (רבבל) كما قال في الاول חלף דאדכרתון חוביהון: وقد يحتمل יען[15] הזכרכם בכף התפיטו معنى اخر ويكون انفعالا حقيقيا[16] غير متعدّ وذلك المعنى هو اليمين[17] كانّه قال יען היטבעכם[18] اى من اجل إقسامكم بكسر الهمزة. والمعنى انهم [كانوا] يحلفون[19] انّ נבוכדנאצר لا يظفر بهم وانّ تخييمه لكاذب كما قيل[20] ישבועי שבועות. يقول وتكذيبكم[21] بهذا وحلفكم حانشن[22] يظفر بكم: والثقيل والتجربتهن אל פרעה. ויעם אלהים אחרים לא הזכירו. بعبور הזכיר שמו. כהזכירו את ארון האלהים: واعلمْ انّ יען הזכרכם עונכם مصدر مخفّف واصله הזכירכם. وربما كان قبل اضافته الى الضمير הזכר على زنة ואון وחרפים הפצר فلمّا اضيف بقي بحسبه: ויהוסבם בן אחילוד המזכיר صاحب الذكر. מזכרת עון[23]: ومعنى اخر قريب من هذا يراد به التسبيح وهو قول الكتاب ויתן לפני ארון ״ من הלוים משרתים ולהזכיר[24] ולהודות ולהלל לי[25] אלהי ישראל. لمنعة لدוד לهזכיר. מימור לדוד להזכיר. הזכירו כי נשגב שמו. המזכירים את ״ אל דמי לכם: ومعنى اخر זכר ונקבה[26]. הזכרים [לי]. יראה כל זכורך اسم للجميع[27]. وכל מקנך תזכר[28] بنبته بنية الانفعال الّا انّه متعدّ الى وכל מקנך. وتقسمره وتعزل *الذكور من جميع[29] غنمك للّه كما قال فيه[23] الترجمان תקריש דכרין. (وجاء بالفتح مثل תיטבר وתישבב) والفتح[30] في الكاف بدل من צרי[31]: ومعنى اخر ايضا يراد به الاستطابة والاستحسان وحسن التقبّل وذلك قوله יזכר כל מנחותיך اى يرتضيها ويستحسنها. واما[32] ترجمة اللفظة فهو يتعرّف اى انه يستحسن عرفها وهو رائحتها الطيّبة. وكذلك قوله זכרו בין לבנון معناه عرفه كما قال וריח לו בלבנון. והיתה ללחם לאזכרה استحسانا ورضا وتقبّلا

---

[98] R. g. לנזד. [99] R. g. انساط واصغاء. [1] O. ياء. [2] R. g. التفسير قيود. [3] R. g. وهو الزيتون. [4] O. دكرت. [5] R. g. وهو الصفاء. [6] R. الّا انّه قد. [7] R. g. يزكو. [8] R. g. زكيت. [9] R. وذكرناه. [10] R. كلمة. [11] O. אולי. [12] R. يقول and transposed. [13] R. חטא. [14] Corrected in O.; orig. بمعنى. [15] R. يمن. [16] O. انفعال حقيقي; R. حقيقيا. [17] R. يمين. [18] R. היטבעתם. [19] R. יחלפו. [20] R. قال. [21] Corrected in O.; orig. فكذيبهم. [22] R. חאותן. [23] R. g. לجميع ذكر. [24] R. לחזכיר. [25] R. g. ذكروانثى. [26] Corrected in O. للجمع. [27] Marg. in O. مقتطع من זכרי. [28] R. جميع ذكور. [29] O. في. [30] R. والفتحة. [31] R. continues مثلها في תיטבר وתישבב; see l. 27. [32] O. وانما.

والالف بدل من هاء. ونذكره دليل بيّن نستحسن وذلك ونستطيبه اكثر من الخمر. مذير لبونه معرّف اللُبان[32] اى *مشير عرفه بالتبخير[33]. تقول العرب عرّفت الشئ بتشديد الراء اذا طيّبته[34] فكان من اثار[35] عرف الشئ قد طيّب ذلك الشئ: واما[36] قوله وقمين (الكهن) من المنحه את אזכרתה فمن المعنى الاول [كما قال] ונתן על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאות. وهذه المنحه انما[37] كانت קמח שעורים بלا לبון[38] كما قال והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האפה קמח שערים לא יצק עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי מנחת קנאות היא מנחת זכרון מזכרת עון. فعن هذا قال وقمين הכהן מן המנחה את אזכרתה: ولا يصلح ان يكون من هذا المعنى واتيته للحم لאזכרה لان تلك اللبونه كانت تحرق كما قيل فى المشنه *והקטירה בזיבים[39] והחלות מתחלקות للكهنين. وقيل ايضا بيوم השבת עורך חדשה وביבשה מקטיר ישנה: واما כזכור[40] بنيهم מזבחותם فهو عندى من هذا المعنى الاخر. وترجمته عند[41] اعترافهم عرف بنيهم على مذابحهم ويشير الى احراقهم اياهم على المذابح. يقول ان ذنوبهم منقوشة على اركان مذابحهم عند اعترافهم عرف بنيهم على مذابحهم يريد عند احراقهم اياهم للاصنام واستحسانهم واستطابتهم لعرفهم. وقوله מזבחותם هو مكان על מזבחותם وعلا[42] مضمره والتقدير כזכור זכר בניהם על מזבחותם: وقال فيه المفسّرون انه من المعنى الاول يعنون ان حنينهم على مذابحهم عند ذكرهم لها كحنينهم على بنيهم عند ذكرهم لهم. وهو معنى الترجمان اذ يقول כאדכרא בניהון אזדריהון. وهو ايضا محتمل لهذا[43] المعنى [الاول] *الا انّى[44] الى المعنى الثانى[45] اميل فيه لانّى اجعله مثل יזכר כל מנחותיך. وقوله מזכור בניהם מזבחתם. وايضا ואשריהם لعرفهم. وعلى עין הענן هو تنويع[46] الاستعارة:

الزاى واللام المضاعف

זולל וסובא. בזוללי בשר. قد ذكر فى كتاب ذوات المثليين: وذكرت معه כי היתי זוללה. وقد كنت ذكرت انا فى المستلحق ואם תוציא יקר מזוולל. كل مبدرة الهزلة فى المعتلة العين بقياس نحو ذكرته وبيّنته ولخّصته هناك: ولقد ارى الآن واستصوب ان يكون ايضا כי היתי זוללה من ذلك الاصل ومن ذلك المعنى. اى انّى صرت هيّنة مستحقّة بى من اجل جوعى وفقرى. وهذا اللفظ مجانس لقول الاوائل דמי בשר בזול اى على الهون وفى الرخص. ولا وجه عندى لكون זוללה مثل זולל וסובא اذ זולל هو المسرف فى اكل اللحم المفرط[47] فيه. وזוללה على زنة ימין [ו] רוממה: ولحسن عندى ان يكون ברום זלות من معنى זולל וסובא. בזוללי בשר لمن. والمعنى فيه انّ الرديّين ليست همّتهم عند ارتفاع اقدارهم فى غير استراط الاخيار وايادتهم: وجائز عندى ان تكون الكاف فى כרום زائدة كزيادتها فى בחצות הלילה. وفى באלפים אמה بمدّه. وكزيادة بمن فى قوله علي צותם كمن لاكل עני الذى تقديره علي צותם לאכל עני. ويكون רם וזלות[48] حاليين للرديّين والتقدير סביב רשעים יתהלכון רום זלות לבני אדם كما قيل ולא הלבו רומה. واما الترجمة فهى يمشون تشامخا واسترواحا للخلق اى متشامخين مستريحين[49]: وذكر ايضا ابو زكريا فى ذوات المثلين מפניך הרים נזלו على انه انفعال على زنة ונגלו כספר ישמים الذى [هو] من וגללו את האבן. وقوله هذا غير ممتنع فى القياس لكن لما لم نجد له[50] اشتقاقا من لغة זלל ورأينا فى معنى הרים נזלו מפני " وامكنّا ان نقربه به وان نجعله مثله بقياس لا بدفع (حسن) عندنا [وجاز لنا] ان نقول [انّ] النون فيه فاء الفعل لا للانفعال[51] كما زعم ابو زكريا. والقياس *فى ذلك ان نقول[52] انّ فعل الواحد المفرد الماضى منه נזל على زنة ולא יבול יוסף. كمنعنى מבל החסדים. فقيل منه فى الادراج הרים נזלו מפני " كما قيل ולא יכל יוסף فى الادراج. ولا יכלו لעשות הפסח. وقيل فى الوقف מפניך הרים נזלו كما قيل להוציא את הבנים ולא יכלו. واما اشتداد اللام منه فللوقف[54] لا لاندغام[55] مثل كما[56] زعم ابو زكريا وكما اشتدّ لام חדלו פרזון בישראל[57] חדלו للوقف. وهذا مما فاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق:

---

[32] O. אללובאן. [33] R. معرّفه بالمجمر. [34] So both MSS. [35] O. اثر. [36] O. وانما. [37] Corrected in O.; orig. ואנא. [38] O. לובאן. [39] O. הקטירו הבזיכים. [40] R. בזכור. [41] Corrected in R.; orig. ענדי. O. עין. [42] O. ועלי. [43] Corrected in O.; orig. מן הדא. [44] R. ואنّى. [45] O. אלב׳. [46] Corrected in O.; orig. תטיע or תשיע. [47] R. المبذر. قال רב סעדיה فى זוללה حقيره. وفسّر فى هذه الالفاظ اعنى ברום זלות לבני אדם انّ الطالحين يحتقرون بنى آدم ويهينونهم بازاء ما يستحقّون من الترفيع والتعظيم لهم. [48] O. זלות; R. g. מתחרטין. [49] O. [50] R. לها. [51] O. לانفعال. [52] O. فيه. [53] O. قال. [54] R. للوقف. [55] O. לאדנאם. [56] R. ما. [57] O. فى.

الزاى واللام والجيم والمثلث شلش الشين هو المنشل الذى ينشل به اللحم من القدر والمنشل حديدة معقّفة. والجمع ومثلوثها:

الزاى واللام والتاء زلت[58] دلت عم الحرين. وزادوا فيه فى اكثر كلامهم ياء فقالوا زلتي كلب بن يفنه: وامّا والهنا زلتي لا تدع فمعناه سواى الياء ضمير البارئ *جلّ وعزّ[59]. وسقطت ياء زلتي يهوذه. زلتي كلب بن يفنه لاجتماع ياءين ليّنتين[60]:

الزاى والميم المضاعف عشه ״ اشر زمم[61]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: ومن هذا المعنى (عندى) ولا عشيت اث الزمة[62] على كل تועבתיך. [وكذلك قال فيه الترجمان ولا عبدت لך עצה למתב מן כל תועבתיך.] *وذكر فيه[63] כי זמה עשו. ومنه عندى عشته המזמתה. اشر ימרוך[64] למזמה:

الزاى والميم والنون واهتنه لו זמן. בזמניהם. לעתים מזומנים. בעתים מזומנות[65]:

الزاى والميم والراء זמרו למלכנו זמרו. אזמר ליי אלהי ישראל. אזמרה לך בכנור. כי טוב זמרה אלהינו مصدر على زنة ليصرة אתכם والهاء فيهما مزيدة[66]. זמירות היו לי חקך. מזמור לדוד. וזמרת נבליך. עוז וזמרת יה كلّها اسماء. ومعنى هذه الالفاظ التسبيح والتمجيد: ومن هذا المعنى (سمّيت) الآلات التى كانوا يسبّحون بها زمرا[67] (مزمرات كما قيل) والمزمرات والمزرقوت وهى المزامير واحدها مزمار: ومن هذا المعنى اشتقّ זמיר لتغريد الطائر كما قيل[68] עת הזמיר הגיע: והנם שלחים את הזמורה אל אפם يريد الصوت الخارج من الانسان سفلا. وذلك انه لما قال عنهم وايت מקטרתו בידו وעתר ענן הקטרת شبّه ذلك الدخان المتصعّد[69] من تمخيرهم بالريح المصوّتة[70] الخارجة منهم سفلا تقبيحا لفعلهم وتهجينا لمخورهم: קחו מזמרת הארץ فاكهة البلد: ויש שנים תזמר כרמך تقطف[71]

[وتقنب][72]: וחניתותיהם[73] למזמרות. ומזמרותיכם לרמחים. وכرة الهلزلم במזמרות[74] مقانب[75]: ومن هذا المعنى عندى זמיר עריצים יענה يقول انّ الله ينادى بقطع المتمرّدين واستئصالهم: قلت فى יענה ينادى لانّى جعلته مثل ויען איוב ויאמר الاول (الذى هو) ابتداء للكلام[76] لا جواب: والانفعال من هذا المعنى لא יזמר[77] ولא יעדר: ومن هذا المعنى قبل للزرجون הזמורה אשר היה[78] בעצי היער. וזמורות זר תזרענו. (וזמוריהם ישחתו): وتאו וזמר هى الزرافة:

الزاى والنون والباء ישימך ״ לראיש ולא לזנב[79]. בין שתי הזנבות. משני זנבות האודים: וזנבתם[80] אתם وتستذنبونهم[81] اى تتبعونهم قطعا[82] لهم بالسيف. ومثله וזנב בך. وفى الاسنة המזנב בנפנים והקוצין בקנים. فيجب ان يكون معنى וזנבתם אתם وتقطعون دابرهم (اى) آخرهم:

الزاى والنون والهاء וזנה אחרי אלהי[83] נבר הארץ. כי זנתה אמם. וזן את [בל] יהודה. הזנה הזנו. [قد ذكر فى كتاب حروف اللين. الّا انّ הזנה הזנו] غير متعدّ. وامّا וזן את [בל] יהודה فمتعدّ. ومصدره אל תחלל את בתך להזנותה[84]: והוא בן אשה וזנה ابن امرأة[85] نقيلة اى غريبة ليست من القوم. والدليل على ذلك اعتلالهم عليه بقولهم כי בן אשה אחרת אתה. واعنى بقولى لم تكن من القوم اى من ذلك الرهط. وقال فيه الترجمان وفى רחב הזונה ايضا פונדקיתא: ويصلح ان يترجم והוא בן אשה וזנה ابن امرأة نزيعة اى غريبة من بلد اخر. وهذا المعنى مشتقّ من المعنى الاول لانّ الزنا نزوع وميل الى ذلك المذهب: وامّا ותזנה עלינו פלגשו فقريب من المعنى الاول وتفسيره فنشزت عليه اى فاستعصت[86] عليه: وما يبعد عندى ان يكون من هذا الاصل בשמים וזנים מרקחים ويكون[87] مجانسا لقول الترجمان ובל זני זמרא. ولقوله[88] فى לזנותי[89]. فكانّه يريد بقوله וזנים انواعا من الطيب كانّه قال ומינים מרקחים: وادخل

[58] Marg. in O. ... من الحروف. ويقال بزيادة الياء זלתי בלב בן יפנה وعرضه ... فى בלע[ד]. [59] Transposed in R. ل׳ בלע׳ معناه الفكر والراى. ويزاد فيه ميم فيقال מזמה تחשמר. [60] R. g. معنى واحد. [61] R. g. ما همّ به. [62] Marg. in O. עליך. وذكر معه זמה בנו اسم رجل; R. g. اهتمام. [63] O. ومنه ايضا. [64] R. יאמרוך. [65] Marg. in O. مأخوذ من זמן; R. g. زمان وازمنة. [66] R. زائدة. [67] O. ومنه. [68] R. قال. [69] R. المتصاعد. [70] R. المتصوّتة. [71] O. وتقطف. [72] So MS. [73] O. והניתותיכם. [74] R. g. مناجل. [75] So both MSS.; the later hand in O. corrects מנאקב. Above the orig. word by the copyist נב. [76] R. الكلام. [77] Marg. in O. مقتطع من הזמורה بمعنى تقطع الاغصان. [78] R. יהיה. [79] R. g. ذنب. [80] Marg. in O. مقتطع من זנב. [81] R. وتصدّنبونهم. [82] R. مسعا. [83] O. אלהים. [84] R. g. هو الزنا. [85] O. מראה. [86] Corrected in O. פאתעצת; orig. פאתעצת. [87] R. يكون. [88] O. וקו׳. [89] O. לזמינו.

ابو زكريا מפיקים מין אל ז فى المعتلّة العين مع בר ולחם ומזון. ولعمرى[90] انّ المعنى غير مانع من ذلك عندى لكنّه يمنع (منه) عندى بعض المنع كونهما فحصين. فالاولى من اجل ذلك عندى ان يكونا[91] من معنى וזנים מרקחים الذى معناه اصناف وانواع. فكانّه قال مملوّة من صنف الى صنف من الاطعمة اى מפיקים من מין الى מין. وانما كان الاولى عندنا كونهما[92] من هذا المعنى لانّ اكثر الاسماء المعتلّة العين קמוצות واقلّها בהוחות. الّا انّ كونهما ايضا كما قال ابو زكريا غير بعيد لكنّا اردنا ان نشير فيهما معنى غريبا جيّدا عجيبا:

الزاى والنون والحاء זנח ״ מובחו ابعد واقصى. כי לא יזנח לעולם ״. למה ״ תזנח נפשי[93]. והיו כאשר לא זנחתים هذه المتعدّية[94]. وامّا غير المتعدّية فقوله זנח ענלך ישמרון بعد وجلا. وתזנח מישלום נפשי بعدت من السلامة: والثقيل واما כל הכלים אשר הזניח המלך אחז اى الذى ابعد واقصى. כי הזניחם ירבעם ובניו ابعدوهم[95] ونفوهم. ואם העזבהו יזניחך לעד وان تركت طاعته يبعدك ويقصك[96] الى غاية الابد وهى متعدّية. وفى هذه البنية الثقيلة غير متعدّ وهو והאזניחו נהרות الالف[97] فيه زائدة وتقديره והזניחו נהרות اى بعدت وانقطعت ونضبت كما قال[98] אזלו מים מני ים: وجائز عندى ان اقول فى الف והאזניחו (נהרות) انها على استعمال السريانيين فى قولهم אשתיו המיא. אהבריית רוחי. وهذه الالف هى مثل الهاء التى يستعملها[99] العبرانيون فى היעליבו[1] והקריבו وما اشبههما. وقد جرت للعبرانيين ايضا عادة فى استعمال الالف مكان هذه الهاء مثل אתחבר יהושפט. וכל מלבושי אנאלתי. אשתוללו אבירי לב: واما והאזניחו נהרות فانّهم جمعوا فيه الاستعمالين اعنى انهم ركّبوه من הזניחו[2] ومن אזניחו وان كانت الالف فى אזניחו[3] مكان هاء ومبدلة منها: وقد جرى مثل[4] هذا الاستعمال فى بعض كلام العرب اعنى فى قولهم [اذا] اراق الماء [فانّهم يبدلون من هذه الهمزة هاء فيقولون هراق الماء] كما ابدل العبرانيون من هاء הזניחו همزة فقالوا אזניחו. ثم انّ العرب ادخلت[5] على هراق الهمزة[6] فقالوا اهراق وان كانت الهاء مبدلة من همزة كما ادخل العبرانيون على אזניחו الهاء فقالوا והאזניחו[7] وان كانت الهمزة بدلا من هاء:

الزاى والنون والقاف יזנק من הבשן معناه عندى يأشر ويبطر[8] من كثرة نعم[9] البثنيّة: *وهذا اللفظ مجانس[10] لقول الاوائل דיה אם זינקה[11]. فكان ترجمة יזנק يرمح ويركض اشرا لانّ معنى אם זינקה[11] (ان) ارتكضت:

الزاى والعين والهاء והייתי לזעוה[12] على زنة שלוה. لرعوة בר. חדוה: وربما كان לזעוה مقلوبا[13] من רק זועה:

الزاى والعين والكاف ימי מועכו هو مثل נדעכו[14]:

الزاى والعين والميم ומה אזעם לא זעם ״. אשר זעמת זה שבעים שנה. יזעמהו לאמים. זעום ״ יפל עם. ואיפת רזון זעומה. ולבה זעמה ישראל معنى هذه الالفاظ الكراهة والذمّ: ومن هذا المعنى هو מזעם לשונם اى من اجل ما تنطق به السنتهم من القبيح الذى ينسبونه الى البارئ تعالى: واعلمْ انّ זעמה ישראל يحتمل وجهين من القياس. احدهما هو ان يكون امرا من זעום זעום. وكان اصله ان يكون קמוץ الزاى ساكن العين مثل שמרה לפי. ومن عادة العبرانيين ان ينقلوا مثل هذه הקמוצות من الحرف الذى[15] هى فيه الى الحرف الحلقى الذى بعده. فلما استثقلوا ذلك فى هذه اللفظة وتحرّكت العين بشوا وفتح على عادتهم فى اكثر الاحرف (الحلقية) امتدّ הקמץ وصار חלם كما عرض [ايضا] فى قولهم במצאכם אתו الذى (اصله ان) يكون على زنة בישמעכם[16] את קול השופר. فانّه لما تحرّكت الصاد لاستثقالهم سكونها مع مجاورة الالف[17] المتحرّكة بشوا وفتح لها[18] انبسطت קמוצות الميم فصار הקמץ חלם: والوجه الثانى ان [يكون] امرا من זועם على زنة שמיט זרהה ונודד: ومعنى اخر כי זעם מלאתני. ולא יכילו נוס זעמו. שפוך עליהם זעמך. ואל זועם בכל יום. والانفعال ונפעם נזעמים. معنى هذه الالفاظ التزغّم[19] *وهو التغضّب[20]:

---

[90] O. ואלעמרי. [91] O. יכן. [92] R. בונהא. [93] R. g. לנצח; O. continues לנצח. [94] O. متعدّية. [95] R. אבעדונהם. [96] Both MSS. ויקניך. [97] O. والالف. [98] O. قالوا. [99] R. יסתעמולהא. [1] R. continues והישליבו. [2] O. והזניחו. [3] O. הזניחו. [4] R. لمثل. [5] O. ادخلوا. [6] الماء همزة. [7] O. והזניחו. [8] O. ויבטר. [9] Corrected in O.; orig. עגם. [10] R. وهذه اللفظة مجانسة. [11] O. זניקה. [12] R. g. عمرة. [13] R. مقلوبة. [14] R. g. ונדעכו. [15] R. التى. [16] R. בישמעכם. [17] O. الف. [18] O. لانها. [19] R. אלתזום; R. g. والغضب. وفسّر فيه تمسّخت. [20] O. ואלתנצב.

הזרי והעין והפא ועל ״ יזעף לבו. ויזעף עזיהו. ובזעפו עם הכהנים מסדר. והנם זעפים. סר וזעף. זעף ״ אשא. ויעמד הים מזעפו. מעני ذلك למרד והשחט: וקריב מן הדא המעני אשר למה יראה את פניכם זעפים כלחה מתשחטה מתעיבה:

הזרי והעין והקף ולא זעקו אלי בלבם. לי יזעקו. זעק והילל. וישובו ויזעקוך. ואזעק אתכם(. והשקיל הגיר המתעדי מרוב עיזוקים יזעיקו) מעני ذلك הסרוך: הזעק לי. (להזעיק) את [איש] יהודה. ויזעק ברק את זבלון ואת נפתלי מעני ذلك הלנזר והלחשר כמא קיל פי הדא המעני וישמע ישאול את העם: ומן הדא המעני ויזעק אתי וידבר אלי: והלנפעאל מן הדא המעני נזעקו וידביקו את בני דן. מה לך כי נזעקת. ויזעקו כל העם אשר בעיר: ומן הדא המעני בזעקך יצילוך קבוציך תרגמתה אדא חשרת הל תנחיל *חשודך וגמועך:

הזרי והעין והראי ונשאר אנוש מזער هو מתל מעט כמא קיל כי עוד מעט מזער. כתר לי זעיר ואחוך. זעיר שם וזעיר שם תרגום מעט:

הזרי והפא והתי ותחמרה בחמר ובזפת معروف:

הזרי והקף לאסר מלכיהם בזקים. רתקו בזקים. ולעלّה معتلّ العين مثل ופטורי צצים فاندغم حرف اللين. وתרגום לא לנחשתים הנשו. לא לזקן דנחש איתקרבא:

הזרי והקף המצעף יזקו מטר לאידו تفسيره يتصفّى الغيث من غمامه. וזקק אתם. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين:

הזרי והקף והנון ויהי כי זקן יצחק. זקנת [וישבת]. (זקנתי וישבתי.) כי זקנה אמך. זקן וישבע ימים. זקן ביתו. כי בן זקונים הוא اسم على زنة בני הנעורים. בן לזקוניו. والاسم ايضا כבדו מזקן. وايضا וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל העזבני. אחרי זקנתה. والشقيل אם יזקין בארץ שרשו [.גם כי יזקין]: וגם את הזקן הלחיה. ومثله בזקן עמישא. והחזקתי בזקנו (בדקנו):

הזרי והקף והפא ״ זקף בפופים رافع المتواضعين (اى) الاذلّاء. وهو مجانس لقول الاوائل وقفن عليا במלוה. وفى السريانى וזקף יתמחי עלוהי مرفوع او مصلوب. وתרגום יאא נא עיניך. זקף בעין עינך:

הזרי והראי והבאי בעת יזרבו נצמתו التى هى فى وقت برودتها متكاثفة متجمّعة: ويمكن ان يكون مجانسا لقول الاوائل רב אשי אמר כמא דכספא נמי אמור מיזום דמזדריב لانّ اعتقادى فى منعهم من هذا هو من اجل التبرّد بالماء الذى فيه تحرم فى يوم הכפורים:

הזרי והראי והפאי תזרה لروح. וזריתי את כל ישאריתך. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن [فى] المستلحق: وذكر فيه ايضا אחרי ורבעי זרית. ותזרני חיל: ومن هذا الاصل وهذا المعنى عندى זר זהב وهو اسم ناقص اللام. وتفسيره *طוק واطوار والطوق ما استدار كطوق للحلى: *وكذلك طוק الرحى الذى يدير القطب وكذلك طائق كل شئ ما استدار به. ويقال ايضا لكل ما احاط بشئ اطواق: وقد ذكرت فى حرف الالف جواز كون ותזרני [חיל] عندنا محذوفا ومخفّفا من ותאזרני שמחה:

הזרי והראי והחאי ובבוד ״ עליך זרח. וזרח השמש. וזרח משעיר. שמש זרחה. האמר לחרס ולא יזרח. שואף זורח הוא. שם לנגה זרחך كلّه شروق: وقد تستعمل هذه اللغة فى الانتشار والانبساط والظهور قالوا והצרעת זרחה במצחו: [באזרח] מכם יהיה לכם وهو الصريح فى النسب الاصلى: באזרח רענן كاصل مخصوص:

הזרי והראי והמים זרמתם שנה יהיו اطّرحتهم واهملتهم ودفعتهم. ومثله כזרם קיר كسقوطه واندفاعه. *وهذا على الاتّساع والمجاز لانّ الباب انما هو للرطوبات كما قيل זרמו מים עבות. זרם מים. מזרם הרים ירטבו. וזרמת סוסים זרמתם. وتفسير זרמו מים עבות اسال السحاب ماءه وهو فعل ماض على زنة שמש זרחה ונורד:

הזרי והראי והעין והיה אם זרע ישראל. זרעו חטים. וזרעתם את האדמה. הזרעים בדמעה. אור זרוע לצדיק.

---

[1] R. חישורך ונמעך. [2] R. g. קליל. [3] R. g. זרפת. [4] R. אלעין. [5] R. g. לחמיע קיפוד. [6] R. g. [7] R. דמזדריב. [8] R. g. פאנ. [9] R. מגתמעה. [10] R. מגאנסה. [11] R. g. לחמיע שיכוכה. [12] R. g. המעני תצפיה. [13] R. g. המעני תזרוה. [14] O. הטלוק. [15] Both MSS. במוק. [16] R. ודור. [17] O. טאוק. [18] R. אטאר. [19] R. [20] O. סחאב. [21] R. g. [22] R. g. [23] R. g. [24] R. [25] R. g. [26] R. g. [27] R. g. [28] R. [29] R. [30] R. [31] O. ואמהלתהם. [32] R. g. [33] O. וגלי הדא. [34] R. מכתאב. [35] R. g. [36] R. g. [37] R. g. [38] R. g. [39] R. מכתאב. [40] O. [41] O. [42] O.

בארץ לא זרועה. זרעו לכם לצדקה: والانفعال ונעבדתם ונזרעתם. לא תזרע ולא תצמיח. על כל זרע זרוע אשר יזרע (اردت אשר יזרע): وما لم يسمّ فاعله אף בל יזרעו: والاسم זרע רב. וجمعه זרעיכם וברמיכם. والاسم ايضا על כל זרע זרוע ארדת זרוע وهو بدل من זרע فى قوله על כל זרע זרוע. (وجمع זרוע) מן הזרועים ונאבלה. זרועיה הצמיח. وايضا ויתן להם [מן ה]זרעונים[43] بزيادة نون على مثال קמשונים. واخلق[44] بالراء ان يكون اصله التشديد. *والاسم ايضا[45] וכל מזרע יאור وهى كلّها اسماء للزرع والزريعة. את כל עשב זרע זרע *مبذّر بذرا[46]. وفيه ثقيل עשב מזריע זרע. ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע مثمر ثمرا. ومثله אשר זרעו בו על הארץ. אשר זרעו בו لمينهو يريد الثمر: וזרעו بمعنى ربى اصله. ومثله ולא יכלו להניד בית אבותם וזרעם: וזמרת זר תזרענו تغرسه كانّه قال תטענו: זרעך הפריח נכאת: אשה כי תזריע اذا علقت. ومنه ונקחה ונזרעה זרע: وبين זרעך ובין זרעה وبين نسلك وبين נשלחו: ודבר שלום לכל זרעו لجميع آله[47]: וזרועו יישבו בצלו عسكره. والجمع וזרועות ممنو يعمدو [.מזרועות השטוף]: בזרוע נטויה ذراع والالف زائدة فى אזרוע: ומתחת זרועות עולם الذى تخضع ملوك العالم:

الزاى والراء والغاف וחצי הדם זרק על המזבח.

וזרקו משה השטימה. זרקתי עליכם. وبمن יזרק. ויזרק על העם. وזרוק על העיר: وما لم يسمّ فاعله כי מי נדה לא זרק עליו. كلّه نضح ورشّ ورمى. ويسمّى الاناء الذى يقبل فيه الدم ويرشّ منه מזרק. ومثله כמזרק. ויעיו ומזרקותיו ומרשّאתה.. نم ישיבה זרקה בו (והוא לא ידע) حتى لقد وخطه[48] الشيب *وهو ما[49] فهم. وهذه كناية عن ضعف حاله كما قال عنه אכלו זרים כחו והוא[50] לא ידע *وذلك انّ[51] الشيب اكثر شئ انما[52] يكون عند الشيخ والهرم وضعف الجسم:

الزاى والراء والنّاء ושמים בזרת תבן. זרת ארבו וזרת רחבו. שיש אמות וזרת שבר:

*ومن رباعى[53] *الحرف:

זלעפה אחזתני. ורוח זלעפות מנת כוסם. זלעפות רעב[54]:

זלזלים[55] (וכרת הזלזלים):

זרזיף ארץ[56]:

זרזיר מתנים או חיט فسّر فيه مشدود[57] للحقوين. وكان بينه وبين תרנם וחמש את ארץ מצרים الذى هو וזרזון بعض المشابهة. وتרנם וחמושים [עלן]. ומזרזין [סליקו]:

✧ تمّ حرف الزاى بحمد الله ✧

---

[43] R. g. الحبوب. [44] O. ואלבק. [45] R. ואל. [46] R. مبزر بزرا. [47] R. اهله. [48] O. نقطه. [49] O. وما. [50] R. והו. [51] O. لانه. [52] O. اما. [53] R. ورباعى هذا. [54] R. g. زمع وفزع. [55] R. g. اغصان. [56] R. g. فسّر فيه يفجر الارض وכרדאה (?) [57] R. مشدّد.

٭ المقالة الثامنة [من كتاب الاصول] فى حرف الحاء ٭

الحاء المضاعف حح ونم (خلخال): وشمتي ححي باصف ومحني بشفتيّ. ونحتي ححي صفانيري[1]: ويبيحاه بححين قيود وكبول. والعرب تسمّى الخلخال[2] والكبل حجلا كما سمّاهما [العبرانيون حח][3]:

الحاء والباء المضاعف אף חבב[4] עמים. لتمن بحبي[5] عوني. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الحاء والباء والالف כי נחבא ماض. لمه نحبا. הנה הוא נחבא منفعل[6]. نحبايم بمعرة. כי ערום אנכי ואחבא. ויחבאו بمعرة. والمصدر ויברחו בהחבא. والمصدر ايضا ונחבא[7] ولا يوجد. وقد[8] لخّصناه فى باب التصريف من كتاب اللمع. والافتعال אשר התחבאו שם. [באבן מים יתחבאו.] ויתחבא האדם. מתחבא שיט שנים. وما لم يسمّ فاعله من الثقيل יחד חבאו עניי[9] ארץ. واسم المكان מבל[10] המחבאים. والثقيل على زنة الفعيل בצל ידו החביאני. כי החביאה את המלאכים. وما لم يسمّ فاعله من هذه البنية [ايضا] ובבתי[11] בלאים החבאו: وقد ذكر ابو زكريا هذا الاصل فى جملة الافعال ذوات الهاء. وانما تقصّيناه نحن هنا لانّه ضيّع (هو) منه اشخاصا احضرناها [هنا] نحن. وهكذا نصنع فى كل ما ادرجه من ذوات الالف فى طيّ ذوات الهاء ولم يتقصّه[12]: وقد ذكرت فى باب ما استعمل فيه الحذف *وفى باب تلخيص اكثر[13] معانى حروف الزيادة وذكر مواضعها[14] من كتاب اللمع مذهبى فى بى החבאתה[15]:

الحاء والباء والهاء חבי بمعنى رعى. ויהם חבין עזו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[16]: وربما كان منه ונחבאתם שמה: واعلمْ انّ חבי بمعنى رعى عند ابى زكريا اسم. وما يبعد عندى ان يكون امرا مؤنّثا على تأنيث الجماعة. وليس يبعد ان يكون من هذا الاصل מחבת[17] برمل:

الحاء والباء والطاء כי תחבט ויחך. יחבט יי מישבלת النهر. وتحبط את אשר لقطه. חבט חמים בנת. والانفعال[18] יחבט קצח[19]:

الحاء والباء واللام חבל[20] لا חבל. אם חבל התחבל שמלת רעך. [יחبلو ישור אלمنه.] حبولتها حوب ישיב الواو فى حبولتها زائدة وانما الوجه حبولة حوب. وعلّ بنادم حبولايم يتو. وبعد نبريه حبلتها تفسيره عندى *وعن اجنبيّ[21] رهنه والتقدير وקח[22] *بعد נכריה[23] حبلتها. الهاء والواو فى حبلتها ضمير مضاف اليه (مثله فى وعلّ مي لا يقوم אורחו. والهاء فى נכריה للمبالغة) مثله[24] فى מכישפה لا תחיה. فيكون الاسم قبل اضافته الى الضمير حبل على زنة ארון[25] وحبول على زنة עבוט كما قيل חבול لا ישיב. والانفعال בו לדבר יחבל לו كلّه ارتهان: חבול חבלנו לך. תאמר נשאתי לא אחבל. وما لم يسمّ فاعله وחבל עול מפני שמן. רוחי חבלה. والثقيل וחבל את מעשה ידיך. לחבל עניים באמרי שקר. בראתי מישחית לחבל. מחבלים ברמים כלّه افساد: وامّا לא יחבל רחים فقد قلّدنا فيه الاوائل: שמה חבלתך[26] אמך.

---

[1] O. סנאנרי; R. סנאניר. [2] O. אלכלב, with a line above by the later hand; R. אלכבאל. [3] R. g. حجل. [4] R. g. محبّة. [5] R. בחבו; R. g. باطن. [6] R. المنفعل. [7] So both MSS. The later hand in O. corrects ונחבה. [8] R. ولقد. [9] R. עניי. [10] O. בל. [11] R. ובתי. [12] R. يتقصاه. [13] R. اكثر لتخيص واكثر. [14] R. موضعها. [15] R. g. كلّه اختباء واختفاء. [16] R. g. من معنى חבא. [17] R. g. طابق. [18] R. والافتعال. [19] R. g. الجميع خبط. [20] R. g. رهن. [21] O. ومن اجنبيّة. [22] O. יקח. [23] Transposed in R. [24] R. ومثله. [25] O. ארן. [26] Marg. in O. مأخوذ من חבלים יאחזון.

שמה[27] חבלה ילדתך علقت. ומשלה בעבור טמאה תחבל. וחבל נמרץ, ומנה על הלשון והמגזר הנה יחבל און; ואמ בטרם יבא הבל לה. חבלי יולדה. תחיל תזעק בחבליה. צירים וחבלים, חבלים יחלק באפו *פכלאיה 5 אוצאב واوجاع[28] ומחאץ. ומנהא[29] עבדי הבליהם[30] השלחנה [וזולת זה לא קאל ילדיהן הבלחנה קאל חבליהם השלחנה] והצמיר פי חבליהם[30] לולדים. והמעני אנהא בפעלהא הדא (באולאדהא) תטלק עליהא *אלאצאב ואלאוגאע[31]: נורל אחד וחבל אחד, מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון. 10 חבלים נפלו לי בנעימים. כל חבל ארגב. יעבי חבל הים אחואז ואסהם (ואמראס)[32]: חבל נביאים חמאעה[33]. ומשלה חבלי רשעים עודוני: והורידם בחבל. וחבלים בראשיהם חבל וחבאל. וריבמא כאן מחבל בני יהודה ומשלה מסתעארא מן הדא עלי מעני וארמתך בחבל תחלק: רב החובל, לקול 15 ועקת חבליך. מלחיך[34] וחבליך הם מדבריו[35] המראכב פי גריהא פי הבחר וזלך משתק מן קולה ונבון תחבולות[36] יקנה. ובתחבולות עשה מלחמה ופי אראך ומשורות ותדבירות. ותחבולות ומחשבות סואי[37] פי המעני כמא קיל מחשבות צדיקים משפט ותחבולות רשעים מרמה. והדליל עלי אן 20 חבליך משתק מן תחבולות קולה חבמיך צר היו בך המה חבליך: [ואמ] וכשכב בראש חבל فمשתק מן ותורידם בחבל בעד החלון והו אלשיא אלמצנוע מן חבאל אלדי יטלקו עלי מאי אלבחר אדא רסת אלמראכב והו יסתדל עלי מוצע אלהוכל וتسמיה אלנואתי[38] סמיה[39]. וען מוצע אלהוכל 25 קיל וכשכב בראש חבל: בחבלי אדם אמשכם אסתעארה ומגאז יראד בה אלצלה[40] והאסבאב: וגאיז עבדי אידא אן יכון ובעד נבריה חבלהו [מן הדא אלמעני פיכון מעטופא עלי כי ערב זה. והתקדיר עלי הדא וכי בעד נבריה חבלהו] והתפסיר ולמא כאן וצלה[41] [לה] ען אגנבי: 30 אי ולמא כאן וצלה[41] למצמון לה ען אגנבי:

החית והבית והקוף הכסיל חבק את ידיו. את חבקת בן. עת לחבוק. והתקבל חבקו צור. כי תחבקנה. *ויחבק להם. עת לחבק[42]. מחבק. מעט חבוק ידים לשכב[43]:

החית והבית והראש כל אלה הברו אל עמק اجتمعوا. שתי כתפת חברת. וארח להברה עם פעלי און. לעמת מחברתו. חבר כחנים جماعة. והצפה חבר אני صاحب ומجامع לנהם על התקוע. והברי נגבים. ולבני ישראל חבריו اصحابه. יברו עליו חברים לחלטאי. חבור עצבים خليط 5 הלוזנו: והתקביל וחמיש ירעות חבר. וחברת את [חמיש] הירעות. ומא לם יסמ פאעלה אל שני קצותיו חבר. והאפתעאל אתחבר יהושפט. ולקן שנים יתחברו. והמצדר מנה בהתחברך[44] עם אהזיהו. וايצא[45] ומן התחברות אליו. וثקיל אכר על זנה הפעיל. אחבירה עליהם במלים. ואמ 10 היחברך כמא הוות فقد[46] ذכרנאה פי כתאב [מן הדא אלדיואן]: ומכן אן יכון מן הדא אלמעני קולה לקנות אבני מחצב ועצים למחברות [ויכון] תפסירה למגאמע אי אלמואצע אלתי[47] כאן יجتמע פיהא מן בית אללה להעבאדה והדראסה ולטאעה אללה. וען הדה אלמואצע 15 (קיל) ולקראת את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה. ומכרג[48] המחברות מכרג המבשלות[49] והמקטרות והמזמרות כמא ذכרנא פי כתאב הלמע. ומשלה ايצא קולה וברזל לרב למכמרים לדלתות[50] השערים ולמחברות הבן דוד: 20 וחבר הבר. חבר חברים מחכם هو العازم الراقي[51] ומא[52] אשמהמהא. ומנה עמדי נא בחבריך בעזאימך ורקאק. והדליל על צחה הדא התפסיר קול האואיל רצי אללה ענהם פי אטלאק זוגה בעץ אלמפקודין للתזויג נפל לחפירה מלאה נחשים [ועקרבים מעידין עליו ר' יהודה בן בתירה אומר 25 אף לחפירה מלאה נחשים] אין מעידין (עליו חייבין) שמא חבר הוא: הבורה [תחת חבורה]. הבאישו נמקו חבורות. חבורות פצע כלה جرح وخدش. ומנה עבדי ובחבורתו נרפא לנו. והו אסם אלפעל לא אסם למגרח נפסה עלי זנה [אין קול ענות נבורה.] אין קול ענות חלושה. משפט 30 הבבורה. واצאפה הדא אלמצדר (אלי אלצמיר) كاضافة קחם על זרועותיו אלדי תקדיר קחה אתם (על זרועותיו) פכאנה קאל ובחבור אתו. وتלכיס זלך אנה לא וצף פצל הדא הרגל אלצאלח אלכתיר אלתואצע אלשדיד אלנפס אغتماما[53] במא עליה אלנאס מן אלכדבה[54] פי [הדין] אלמגפל من اهل[53]

---

27 R. וישמה. 28 R. כלהא אוגאע واوصاب. 29 R. ומנה. 30 O. חבליהן. 31 Transposed in R. 32 MS. ואקראס. 33 R. جمعة. 34 R. מלאחיך. 35 O. מדברי. 36 R. g. חיל. 37 Both MSS. סואן. 38 R. הנואתיה. 39 סמיה in both MSS. and in the Heb. transl., which adds כלומ׳ כימין. 40 R. אלצפה. 41 Both MSS. have וצלת. 42 O. ויחבקהו ועת לרחק. 43 R. g. احتضان وعناق. 44 R. באתחברך. 45 O. ايضا. 46 O. قد. 47 O. الذى. 48 O. אן מברג. 49 R. ה מבלות. 50 R. ולדלתות. 51 So both MSS. 52 R. ומן. 53 O. אנתמאעא. 54 O. אלכרבה; R. אלבתרה (?אלחזרה). 55 R. אגל.

זמانه كما قيل[56] عنه نبوة وحدل ايشيس ايش مكاوبوت ويدوى حلى اكن حليمنا هوه نيسا ومكاوبنا سبلم وهنه مخوللا مفيشيعنا مدبه مبوعنحنا. يقول كنّا نظنّه[57] مؤلما *من البارئ[58] موجعا منه باستحقاقه ذلك لما كنّا نرى من إلمه[59] ونشاهد من مرضه واذا المه انما كان اغتماما منه بآثامنا. قال موسر لنا سلمنا عليا وبخبرتنا نرفه لنا بلبنا بزاين تعينا ايش لدرنا فنينا. يقول[60] وكان ادب جميعنا وجفاءنا لاحقا به وكأنّا انما كنّا[61] نشفى بجرحه وآلامه[62] فكنّا ضللنا[63] فى فعله ذلك كالبهائم وما انصرف احدنا عن مذهبه القبيح فيه وانما لقّاه الله ذنوب[64] جميعنا [اى انّ لا امتحنه الله الّا بذنوبنا: فسّرت سلومنا جميعنا] مثل قوله הגלת יהודה כלה הגלת שלומים الذى معناه اجلوا جميعا. وفسّرت مخوللا مؤلما وموجعا لانّه من مخוללת תנין. فمخוללת فاعلة[65] ومخוללا مفعول بد: ومن هذا المعنى ايضا ונמר חברבותיו شبّه شيات النمر[66] وهى رقطه[67] بالكلوم[68] وهى الجراح:

الحاء والباء والشين وחבשת[69] لحم منبوات. فعارٌ חבוש عليك. [חבוש בטמון. وאחביש בישן.] חבוש لراسى. (والثقيل) מכבי נהרות חבש: وقريب من هذا المعنى ולנישברת לא חבישתם محض اللفظة ما لفقتم اى ما جعلتم لهم لفائف والمعنى ما جبرتم: יבאיב ויחביש. ביום חבוש יי את שבר עמו. [לחביש לנישברי לב.] والثقيل ומחביש لعذوبتهم. وما لم يسمّ فاعله لا זרו ולא חבישו. והנה לא חבישה לתת רפואות معنى جميعه للجبر: *ومعنى اخر قريب[70] من هذين اعنى انه مجانس لهما ויחביש את חמורו. חבישו[71] لى החמור. وצמד החמורים חבישים: ومعنى اخر ايضا האף שונא מישפט יחביש. لا אהיה חביש [معنى لا אהיה חביש] لا اكون رئيسا حاكما وانا من الاملاك[72] [بحيث] لا املك خبزا آكله *ولا ثوبا[73] البسه. والدليل على انّ חביש (هنا) رئيس قولهم לא קצין תהיה لنا فاجابهم [لا] بقوله לא אהיה חביש كأنّه قال לא[74] אהיה קצין. ثم قال مؤكدا לא תישימוני קצין עם:

ومعنى האף שונא מישפט יחביש هل كاره[75] العدل والحقّ بحكم اى انك انت جائر فغير جائز ان تقضى لنفسك بالمعدلة وتجوّر البارئ[76] وهو العدل الاعظم. وذلك قوله ואם צדיק כביר תרישיע האמר[77] למלך בליעל רשיע אל נדיבים: ومن هذا المعنى اشتقّت[78] الاوائل للمسجون חבוש اى محبوس عليه مغلوب:

الحاء والباء والتاء محبة برحل. ואם מנחה על המחבת. على معنيه المحبتين. هو الطابق الذى يقلى عليه. والدليل على ذلك قولهم מחבת צפה ומעשיה קישים:

الحاء والجيم المضاعف המון חונג. חג י. בחגים[79] وبمواعيد. قد ذكر فى كتاب *ذوات المثلين[80]: وذكر فيه ايضا יחגו וינועו بمعنى. אדמת יהודה لمزارع لحنه. والاشتقاق فى هذين المعنيين واحد[81] مثله فى اللسان العربى. فانّهم يقولون حجّ فلان ببيت الله اى اتاه. وحجّ علينا فلان اى قدم وحجّجت الشىء اى تكرّرت عليه. فمعنى[82] המון חונג [حاجّ] اى اتى[83] بيت الله. ومعنى יחגו וינועו *يحجّون اى يذهبون ويجوزون[84] كالسكران. ومنه قيل אבלים ושתים וחגנים اى انهم كانوا يضطربون فى سكرهم *ومعنى לחגא[85] مأخوذ من هذا اى انهم يختبطون[86] ويضطربون عند ذكرها:

الحاء والجيم والباء את החגב. ונהי בעינינו כחגבים[87] كالجندب: ויסתבל החגב قيل انه يريد شهوة البضاع وان الحاء بدل من العين[88] ותעגבה[89] عليهم. وانا اقول انه مثل החגב اعنى الجندب. وقيل على التمثيل والتشبيه والمراد [به] الانثيين كما ان المراد بقوله השקד الذكر. وسترى تفسير ויסתבל وتفسير השקד فى[90] مواضعهما[91]:

الحاء والجيم والهاء בחגוי הסלע[92]. انقلبت (الهاء هنا واوا) كما انقلبت هاء שלה الذى هو من שלו بل بنادٍ بند واوا فى וישלו עולם השנו היל:

الحاء والجيم والراء וחגרת אתם אבנט. מתניכם

---

[56] O. قال. [57] O. נטנא. [58] O. للبارئ. [59] The later hand in O. corrects آلامه. [60] R. قال. [61] R. בנגא. [62] R. ואולאמה. [63] O. צלנא; R. צלינא. [64] R. وصوب. [65] O. פאעלא. [66] O. אלנמו. [67] O. رقعه. [68] O. بالغلوس. [69] R. g. شداد ورباط. [70] R. وقريب. [71] R. g. شدّوا. [72] O. אלאמלאק. [73] R. وثوب. [74] R. ולא. [75] R. سادة. [76] R. بالبارئ. [77] R. באמור. [78] R. اشتقّ. [79] R. g. الحجّ والمواسم. [80] O. חר׳ אללין. [81] O. continues פי. [82] R. ومعنى. [83] O. אתאה. [84] R. אי יהתבון ויחנו. [85] O. ואלחנא. [86] O. يكتسبون. [87] R. g. الجراد. [88] R. عين. [89] R. وتعنق. [90] Corrected in O.; orig. אי. [91] R. موضعهما. [92] R. g. شقوق الصخر.

חנורים. חנור[93] כלי מלחמה. *חנור מדו לבושו[94]. כבתולה חנורת שק. חנר חרבך על ירך גבור. וחנרו ישקים. וחנור נתנה לבנעני. ועליו חנור חרב. חנורי אור במתניהם. בחנורתו אשר במתניו. ויעשו להם חנורות לכמיע *מן 5 התחרֵם[95]: ויחנרו ממכנרותיהם ויערכון מן קול התרנום [פי] פסח. חנירא[96]:

الحاء والدال ודבר חד[97] את אחד הו מכאנס للسرياني الذى يقول די דניאל חד מנהון. ורבמא כאן محذوفا من אחד:

الحاء والدال المضاعف וחדו מזאבי ערב. חדודי[98] חרש. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستوفيناه نحن فى المستلحق[99]:

الحاء والدال والهاء ויחד יתרו. תחדהו בישמחה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[1]: وقد استصوب ان اجعل من هذا الاصل فى معنى اخر ברזל בברזל יחד[2] ואייש יחד פני רעהו. وذلك ان اجعل الفعل الماضى منهما חדה فى معنى חדד. وان تكون الهاء بدلا من احد المثلين كما كانت الهاء فى שנה بدلا من جيم שנג. وفى חנה المأخوذ منه מה נחנת بدلا من نون חנן: وربما كانت هذه كلّها لغات مختلفة وانما لم اجعل יחד من ذوات المثلين اعنى من لغة וחדו מזאבי ערב. חדודי חרש لما لم يكن יחוד على مثال[3] יסוב. תחנן לו. את אשר אחנן. אף יחם. فهو اذًا مثل ותחן בציון עיניכם. שמאל בעשותו ולא אחז. وامّا كون ياء יחד الاول كمون فلكونه فى אתנח[4] كما كان ולא אחז كمون لامّه[5] فى אתנח[6]:

الحاء والدال واللام עד כי חדל לספור. חדל להשכיל להיטיב. חדלו פרזון בישראל חדלו. כי לא יחדל אביון. הקולות יחדלון. חדל ממנו. חדל בני. נבזה וחדל אישים. וחחדל יחדל. מחדול להתפלל בעדכם: وفيه ثقيل غير متعدّ ايضا החדלתי את דשני. החדלתי את מתקי. החדלתי את תירושי وزنه הפעלתי مثل כאשר השבלתי[7]. השמד[תי] את האמרי. وامّا كمتوات לחיה[8] فلا وجه له عندى غير *ان ارادوا[9] تفخيم اللفظة. فكثيرا ما يفعلون ذلك بكثير من الحروف الحلقية التى *تلزمها حركة كقولهم[10] החרב נחרבו המלכים بتفخيم حاء[11] החרב بكسر חטף. وانما كان حقّها ان تكون בישוא وفتح مثل [חיה] החרם את כל עיר מתים. وقد ذكرنا من هذا جملة فى كتاب اللمع. وهذا هنا اعنى فى את מתקי مكان من فكانّه قال החדלתי[12] מן מתקי. החדלתי[12] מן דשני وهو ماض مكان مستقبل[13]. والتقدير אחדל מן דשני ואלך לנوע על העצים اى هل افعل هذا وهاء الاستفهام ساقط. ولو كان هذا الهاء للاستفهام لكان للحاء محرّكا[14] بكسر נדול مثل حركة هاء ההיתה ואת בימיכם. ومعنى الجميع المنع والنقصان: עם ישבי חדל مع اهل العمران. ومنه אדעה מה חדל אני:

الحاء والدال والقاف טובם כחדק يقول خيرهم وفضلهم[15] مثل الشوك. כמישוכת[16] חדק:

الحاء والدال والراء חדר בחדר. ובחדר משכבך. ויבא החדרה לחדר. ومنه (قيل) החדרת לבם للحادرة اى الكامنة. ומחדרים אימה: وامّا (قوله) וחדרי תימן فانما يشير به الى *الميل الجنوبى[17]:

الحاء والدال والشين וחדישו[18] ערי. תחדיש עדיך נגדי. תתחדיש כנשר נעוריכי. ויש מפני חדיש תוציאו. אשה חדישה. חדישים לבקרים. كلّه من معنى *الجدّة. ولم يرد[19] بقوله אשה חדישה البكر *دون الايّم بل كل زوجة لم يعرفها ذلك الرجل قبل ان يكرا وان ايّما[20] لقولهم אין לי אלא בתולה[21] מנין לרבות אלמנה ושומרת יבם ת"ל ושמח את אשתו אשר לקח מבל מקום אם כן למה נאמר חדשה מי שהחדישה לו פרט למחזיר [את] גרושתו ואלמנה לבהן גדול גרושה וחלוצה לבהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין: חדיש[22] ימים. בשבתות ובחדשים. בחדישה ימצאונה فى شهرها يدركونها اى عند منتهى اجلها يظفر بها ولا ينجمها[23] شدّة جريها. وهذا تلخيص الدقوق فرا معتاد البرّيّة[24] على مراده يستنشق (الريح) يعنى انه يسير حيث ما اراد [ويسلك] ايّة شاء ولا احد

---

93 R. חנרו. 94 R. חונר חנורה. 95 R. תחרֵם. 96 A late gloss in R. שנ׳ חנורה מיזר מנטקה. 97 R. g. واحد. 98 R. g. حوادّ. 99 R. g. الجميع سرور وفرح. 1 R. g. ברזל בברזל יחד منه يعنى انّ الحديد يحدّ بعضه بعض. 2 R. g. احتداد. 3 R. נזנ. 4 O. אנתח. 5 R. לכונה. 6 O. אנתח. 7 R. ישבולתי. 8 O. אלהא. 9 R. וفاضلهم. 10 O. تلزم لحركة مثل. 11 O. הא. 12 O. חדלתי. 13 O. المستقبل. 14 O. محرّكة. 15 O. ارادتهم. 16 R. כמסוכת. 17 O. ميل لجنوب. 18 R. g. יחדדון. 19 R. الجدية وليس يريد. 20 So O.; R. فقط. 21 R. חדישה. 22 R. g. شهر. 23 O. יגניהא. 24 R. بالبرّية.

يردّ[26] اعتلاله ويضادّ مذهبه فيصرفه عنه. يعنى انه ينفذ عزائمه فى الصيرورة حيث شاء لا يمنعه مانع. ثم قال على سبيل المشورة فانا اشير على جميع طالبيه ومتّبعيه ألّا يكلّوا انفسهم فى[26] طلبه فسوف يأتيه وقت يدرك[27] [فيه] بلا مؤنة وشهر يظفر به[28] بلا مشقّة وذلك عند انقراض مدّته: وهذا مثل ضربه[29] للامّة المصرّة على طغيانها المتمادية فى لجاجها المنفذة[30] لما تهواه من المعاصى يقول مقابلا لاعدائها وطالبيها لا تتعبوا انفسكم جاهدين فى طلبها *فسوف يأتى[31] وقت تظفرون فيه بها بلا مؤنة. وكذلك [معنى] يعكلم حديث[32] عن هلكتهم سيفنيهم شهر مع احقالهم يعنى[33] سيأتيهم شهرا يبيدون فيه هم وضياعهم يريد جملة بلادهم[34] كما قالوا واكلة عن الهلك[35]. وقوله هنا الهلك[35] (هو) مثل ما قال هناك عن الهلكة عشر لى باش: والحديث يقال على الشهر كلّه كما قال[36] الحديث يوم، ويقع على مستهلّه[37] كما قيل مضر حديث. هذه حديث مضر. بشهور وبحدوث. وهو مشتقّ من المعنى الاول اعنى من الجدّة:

الحاء والواو والباء حبولتها حوب يشيب. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكرمعه فى معناه وهيبتهم عن راشى وهما عندى اصلان فى معنيين: واما[38] حوب فمن ذوات الواو وتفسيره [دين. وذلك] معروف من قول الاوائل ننب وفرع بحوبو وهو فى كلامهم كثير جدّا. وقد قلت قبيلا انّ الواو فى حبولتها زائدة فالترجمة[39] اذا تكون هكذا رهن الدين يصرف. وهذا (هو) قول اللّه عن حبل تحبل سلمت رعو: واما وهيبتهم عن راشى *فهو من[40] ذوات الياء وتفسيره وتحقّون راسى اى (انكم) تجلعونه مستحقّا[41] للحزّ. ومن كلام[42] الاوائل هيب عن هيب اى احقّ عليه الذنب. وهيب *فى كلامهم[43] يقابل فتور. وترجمة هيب عندى حقّ بكسر الحاء اى مستحقّ للعقوبة[44]:

الحاء والواو والجيم حق هنى على فنى مين. هوشيب على حوز الارض. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وترجمة على الحوز الارض عندى على محيط العالم. ومثله الحوز[45] يسمين يتحلّل. ومن هذا قيل [للبركار محوزة.] وبمحوزة يتعارفون:

الحاء والواو والدال احودة نا لكم حيدة. ابيعه حيدات منى قدم قصص واخبار. وقد ذكر فى كتاب حروف اللين: واما وتراه والا فى بحيدات فخارج عندى من هذا المعنى وترجمة اللفظ *بمرآة وليس[46] بخيالات. يقول انّى اخاطبه مشافهة[47] بمرآة وليس بخيالات اى بمرآة العين بفتح الميم[48] ومدّ [وفتح] الهمزة كما قال عنه وتمنيت ان يبيت، والواو فى وتراه مكان باء كما كان الباء مكان واو العطف فى قوله وفقدتنى على كل حول بعولة. وفى قوله ايضا بكل[49] باى يتير يترى. وعلى ما بيّنت فى كتاب اللمع:

الحاء والواو والهاء احوه[50] دعى انف انى. احوج[51] يسمع لى. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وغير جائز[52] عندى كون واخيتى باخيتهم من غير هذا الاصل كما اجازه ابو زكريا. وامضى قول من يقول انّ الهمزة من الاصل مبدلة من هاء واصله والحوث، ولا يجوز[53] ان تكون *الهمزة اصلا لاستحالة المعنى: وربما *لم تكن[54] الهمزة[55] بدلا من هاء بل كانت مزيدة فيه كزيادة الالف فى واسطورة بلولة. وفى اوجزه. فلا تكون اللفظة (على هذا) مقتطعة من فعل ثقيل ولا تكون مثل الحربة عربة كما زعم ابو زكريا. لانّ الحربة مصدر من بى الحربة افعيل مزيدة، واخيتى اسم لحدوثة[56] واحدة ولخبر واحد: الحوث ياير [احداها حوه مثل ببكل عوات نعيش وهى قرى وترجمتها بفرتى ياير] وهو مثل احياء العرب. الّا انّ واو حوث ياير مبدلة من ياء كما قالوا وبكبتو بلشتيم لحيه اى اجتمعوا الى الحىّ. والحىّ [هو] البيوت المجتمعة:

الحاء والواو والزاى الى محوز هيصم[57]:

الحاء والواو والحاء الحوح علة بيد شبور، بشوشنة بين الحوحين: وقد قيل فى بمزدوت[58] وبحوحين انه من هذا وشبّه تحرّك واوه كتحرّك واو برودين وبصلحوت. والذى[59]

---

[25] R. يراد. [26] R. من. [27] Corrected in O.; orig. יתלך. [28] O. continues فيه. [29] O. يُرَ يُرْبه. [30] O. אלמנפרדה. [31] R. فسيأتى. [32] O. حديثا. [33] O. معنى. [34] O. بلدهم. [35] R. الهلكة. [36] R. قيل. [37] R. المستهلّ. [38] O. اما. [39] R. فى الترجمة. [40] R. فمن. [41] O. مستحقا. [42] R. قول. [43] R. عندهم. [44] R. العقوبة. [45] O. حوز. [46] R. بمرآة ولا. [47] R. مشافهة. [48] R. الميم. [49] Both MS. لبكل. [50] R. g. اخبر. [51] R. g. اخبرك. [52] So corrected in O.; orig. and R. جائز. [53] R. اصله; O. الفا. [54] R. لا تكون. [55] O. الفا. [56] O. لا finishes the line and the next begins with حدوثة. [57] R. g. حرزهم ومؤطنهم. [58] O. بمزدوت. [59] R. الذى.

اعتقده انا فيه انه اسم من اسماء المواضع الذى يتحصّن فيها من العدوّ على (حسب) المعنى كالغيران ونحوها. *وكذلك قال فى الترنوم[59] ואטמר עמא במערתא ובמצדתא: ونحسن ان يكون من هذا المعنى الثانى وايلحدو את מניטה בחחים اى فى هذه المواضع التى كان تخبّى فيها على معنى من החורים אשר התחבאו שם:

الحاء والواو والطاء בחוט[60] השיני. תרנום פתיל תכלת. חוטא [דתכלתא]:

الحاء والواو واللام לא חלתי ולא ילדתי. ולאשה מה תחילין. חיל[61] ביולדה. יחילו עמים. יחוללו[62] אילות. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستلحقنا نحن فى المستلحق بعض ما فات ابا زكريا. ونستلحق هنا ما فاتنا (نحن ايضا) استلحاقه من ذلك وهو الفعل المتعدّى غير المتضاعف. اعنى قول ״ יחיל מדבר]. יחיל ״ מדבר] קדיש: ومن هذا المعنى ومن هذا الاصل בי[63] קול בחולה שמעתי وهو صفة على زنة הטובה היא אם רעה. גולה וסורה. وان كان וסורה בישרק. وامّا חולל אילות תשמר فهو مصدر יחולל אילות: על ראיש רשעים יחול. וספר מתחולל. قد ذكر هذا المعنى ايضا فى ذلك الكتاب *وتفسير יחול יחיל[64] او יפשב וינזל. تقول [العرب] حال[65] فى ظهر *فرسه تحيل[66] اى وثب[67]: ومن هذا المعنى وحلّه حرب בעדיו. وايضا יש[68] רעה חולה اى نازلة وهى صفة لרעה على مثال הטובה היא (אם רעה): ومنه ايضا ולא חלו כה ידים. אל מחוללך[69]. ותחולל ארץ[70] ותבל. قد ذكر هذا المعنى ايضا هناك واستوفيناه (نحن) فى المستلحق واتّسعنا[71] فى تلخيصه فى آخر المقالة الثالثة من كتاب التشوير: وفى[72] هذا الاصل معنيان غير ما ذكرنا[73] قد استلحقناهما[74] فى (كتاب) المستلحق. احدهما בי חלה לטוב. ויחילו עד בויש. ויחל עוד שבעת ימים[75]. والثانى לחול במחוללות. من המחוללות אשר גזלו. وتفسير מחולות طمول: واعلمْ انّ ויחל עוד שבעת ימים عند ابى زكريا من اصل יחלנו לך. ולא יחל לבני אדם على ما ذكره فى كتاب حروف اللين. وقرنه (هناك) בנוער בים ויבישהו.

وجوّزنا نحن [فيه] فى المستلحق فى باب יחל كونه ايضا انفعالا مثل וייחל עוד [الذى] بمياءين. وقلنا انّ ياء الاستقبال [ساقطة منه كسقوط نون الاستقبال] من ונבל בעלה كالذى اصله ان يكون ונבל لانّه من [فعل] בנבל עלה منفن: وجوّزنا فى ذلك الكتاب ايضا كونه معتلّ العين [ايضا] من ויחילו עד בויש. وامّا فى كتابنا هذا فانّا قاطعون فيه انه إمّا انفعال مثل וייחל עוד كما قلنا وحرف الاستقبال ساقط منه. وإمّا انه معتلّ العين من ויחילו עד בויש: ولا نجوّز كونه مثل ויבשהו من ולא יחל לבני אדם من اجل كون الياء منه קמוצה فانّه لو كان الوجه فيه ما ذكره ابو زكريا لكان ياءه פתח (مثله) فى ולא ייחל לבני אדם على ما [هو] عليه فاء كل فعل ثقيل يكون عينه[76] حاء. فانّه لا يوجد فاء فعل ثقيل يكون[77] عينه حاء קמוץ[78] اصلا كان[79] ذلك الفعل مقلوا او مقلوا. حسبك انّ قراءنا ليشמישון ויישחק لنا مقلوا والشين منه פתח. وايضا ואיחלה لאור مقلوا وهو פתח. فاذا كان ذلك كذلك فقول ابى زكريا [فيه] غير صواب[80]: [ومن هذا الاصل] וכחול אשר על שפת הים:

الحاء والواو والميم וכל שה חום בכשבים كبش احمّ وهو الحموم ايضا اى اسود. وربما كان من هذا الاصل חומה[81] היו עלינו:

الحاء والواو والسين לא חסה[82] עליך עין. יחס على دل. قد ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين:

الحاء والواو والصاد מחוץ לעיר. בחוץ תעמד (من) خارج. لفنيمة ולחיצון صفة على زنة והבריח התיכון. والمؤنّث[83] לחצר בית המלך החיצונה على زنة הצלע[84] התיכונה. وهذه الياءات منقلبة عن واوات لاكسار[85] ما قبلها. الا ترى الواو بيّنة[86] فى בחוץ תעמד وفى ויבתר אתם בתוך: חוץ ממני غيرى. وهذا المعنى كثير الاستعمال فى كلام الاوائل. الّا انّه قريب من المعنى الاول: وسيكون لنا فيه اعنى فى חוץ ממני فى حرف[87] النون فى ذكرنا בי היה דבר המלך נחוץ كلام اخر: מחוץ האופים. וחצות תשים לך בדמשק سوق واسواق. وكذلك قال فيه[88] الترنوم ויצוקן:

---

[59] R. وقال الترنوم فيه. [60] R. g. خبط. [61] R. g. طلق ووجع. [62] R. g. يردع. [63] O. בי. [64] O. ותפסירה יחול. [65] O. الحال. [66] O. פרסם יחול. [67] O. continues יפשב. [68] O. וייש. [69] O. continues ותחוללו. [70] R. g. اتقان واصلاح وقيل انشاء. [71] Corrected in O.; orig. ואסתענא. [72] O. ومن. [73] R. ذكرناهما ولا. [74] The later hand corrects in O. استلحقناها; orig. استلحقناه. [75] R. g. (MS. ורגוא) اصطبار ورجو. [76] R. عينها. [77] O. continues עליה. [78] R. קמוצה. [79] R. فان. [80] R. الصواب. [81] R. g. سور. [82] R. g. شفقة. [83] R. المؤنّث. [84] R. צלע. [85] O. لانكسار. [86] R. بينت. [87] O. חרוף. [88] O. فى.

الحاء والواو والراء وחרה נחישתה. ועצמי חדה. חרו ישבי הארץ. قد ذكرت هذه الالفاظ فى كتاب حروف اللين وذكرناها نحن ايضا [وبيّنّاها] فى كتاب التقريب والتسهيل: واخلق[89] بقوله لحرحר ريح ان يكون من هذا الاصل ومن هذا المعنى كانّه يريد لتأجيج الشرّ. واستلحقنا نحن فى [كتاب] المستلحق معنى[90] اخر وهو פניו יהורו. חור ברפס ותכלת. وארנים חרי[91]. وجعلنا هذا المعنى من لغة الترجمان الذى يقول فى לבן. חור. والمعنى فى פניו יהורו هو معنى قول الاوائل *פניו חורו[92] برجس. ومعنى وארנים חרי الشياب البيض (مثل) الدبيقيّة وشبهها. وكذلك معنى חור ברפס ותכלת الشياب البيض كما قيل תכלת וחור الذى تفسيره اسمانجون[93] وبياض: وقد *فسّر فيه[94] ستارات بدلالة אחוז בחבלי בוץ וארגמן. وهذه الدلالة لسنا نمتنع نحن من الاستدلال بها على مذهبنا ايضا. لانّ الموصوف محذوف وقامت[95] الصفة مقامه: واما בן חורים. חריה[96] واين שם فهم بياض الناس: ومن هذا الاصل [فى] معنى اخر ויקב חר בדלתו. على חור פתן. וימלא טרף חורים. חרי עפר ובפים. מן החרים אשר התחבאו שם. وقد فسّرنا הפח בחורים فى رسالة التقريب والتسهيل: [واقول] هنا انّ من هذا الاصل סלי חרי. وقد فسّر فيه بياض على معنى انّ قضبانها[97] كانت بيضا. وهذا اضعف معنى يكون: والاحسن عندى ان يكون معنى[98] חרי قضبانا او قضيبا اى انها كانت متّخذة من قضبان من قول المشنة אין נוטעין יחור של תאנה בתוך החצב. والياء فى יחור عندى زائدة مثلها فى ובילקוט. وتفسيره قضيب. فحرى ايضا قضبان:

الحاء والواو والشين והיש עתידות למו. אחיטה מפלט לי מרוח סועה וסער. [قد] ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكرنا نحن فى المستلحق بى من יאבל ומי יחוש חרן ממני. وجعلناه من غير هذا الاصل: واقرب الاشياء على ما يبدو من المعنى انه فى معنى الشرب: ولنا فيه معنى اخر سنذكره *فى باب النون والحاء والصاد فى حرف النون[99]:

الحاء والزاى المضاعف עשה חזיזים. ודרך להזיז קולות لفقيع الاصوات يريد الرعود. وقال الاترجمان فى עשה חזיזים. עביד רוחין. وفى التلمود מאי חזיזים אמ׳ ר׳ יהודה פורחות מאי פורחות אמר רב (חונא) עיבא קלישא[1] תותי עיבא סמיכא يريد السحاب الدقيق:

الحاء والزاى والهاء (כי חזה נקם.) וזה חזיתי[2]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا בית אבנים יחזה. ועם שאול עשינו חוזה. [وجعل] فيه معنى واحدا ولم يبيّن ايّ معنى هو معناهما. وانا اقول انهما فى معنيين. امّا בית אבנים יחזה فتفسيره عندى داخل الحجارة يتشعّب اى بين الحجارة. من قوله [קרן חזות בין עיניו.] חזות ארבע. وחزوته لكوع ארעא الذى تفسيره جمعته *شعب. ومثال[3] חזות. אלון בכות. ויתנו בברותי ראש: وامّا ועם שאול עשינו חוזה فليس يبعد ان يكون من معنى כי חזה נקם اى قد اتّخذنا له طليعة[4] ينذرنا به عند اقترابه منّا فنستدفعه[5]. وهذا مما فاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق: ومن هذا الاصل ויקח מישה את החזה. חזה התנופה صدره. والجمع[6] על החזות[7]:

الحاء والزاى والقاف ויהי בי חזק[8] ישראל. אם החזק ארם ממני והיית לי לישועה. ואם בני עמון יחזקו ממך. החזק הוא הרפה. ודוד הולך וחזק. חזק ואמץ. חזקו ואמצו هذا خفيف غير متعدّ. وقد يكون متعدّيا ايضا فى مثل قوله הוזקתני ותוכל. تفسيره قوّيتنى. والدليل على ذلك قوله فى هذا الفصل ויי אתי כגבור עריץ על כן רדפי יבשלו. وفى قوله ايضا ויצר לו ולא חזקו ولم يقوّه[9]. وايضا לחבישה[10] لتحقيق الهاء מביק وهو مفعول بها: والثقيل כי חזק בריחי שעריך. חזקו פניהם. וחזקתי את לב פרעה. ואני אחזק. ויחזק חרש. אתו חזק: [وفى الافتعال] (חזק ונתחזק ולא[11]) התחזק לפניהם. והתחזקתם ולקחתם. ויתחזק ישראל. [לך התחזק][12]: ونقيل اخر והחזיק[13] בה. ויחזיקו האנשים. והחזיקו את ידך בו. (וישלח ידו ויחזק בו. מחזיק בם. والمعنى فى את ידך من قوله והחזיקו את ידך و)التمييز والتقدير

---

[89] O. ולאלו; the later hand corrects ואליק. [90] O. מע. [91] R. g. وامّا בן חורים. חריה. والمعنى بياض. وقد فسّر فى חורי القراطيس. [92] R. כל יהורו فقيل فيه حجل. Both MSS. continue בן חורים, חוריה ואין שם; in R. marked with a line above. [93] The later hand corrects in O. אסמאונון. [94] R. فسّرناه. [95] R. قامت. [96] R. g. اجلاء ها. המלבן פני חברו. [97] O. קבצאנהא. [98] R. تفسير. [99] Transposed in R.; R. g. الجميع سرعة ومبادرة. واكابرها. [1] O. קישישא. [2] R. g. نظرت. חזון יעציהו מנה وهو وحى. [3] O. يتشعب ومثل. [4] O. طليعا. [5] O. فسنستدعفه. [6] The later hand corrects in O. ואלאצל. [7] R. g. هذا الباب ثلاث معان نظر وتشعّب وصدر للحيوان وهو القفّ. [8] R. חזקו. [9] R. יקואה. [10] R. לחשבה. [11] MS. לך. [12] R. g. الجميع ايد وقوة. [13] R. g. مسك وقبض.

והחזיקו (בו) בידך. واكثر ما يتعدّى هذا البناء فبالباء الزائدة. وربما اسقطوها كما قيل אשר החזקתיך מקצות הארץ تقديره אשר החזקתי בך. وامّا החזק מלחמתך אל העיר. והרכה והחזקהו فعلى غير هذا النحو بل هو على نحو אתו החזק الذى يتعدّى بغير باء ומלחמתך هو المفعول نفسه: وقد يكون هذا البناء غير متعدّ فى قوله כי החזיק עד לטעלה هو مثل ויהי כי חזק ישראל: والاسم והשמדתי חזק ממלכות העמים. ארחמך י חזקי: وقد يتّسع فى هذه اللغة فتستعمل فى الاتّخاذ والاشتباك كما قيل ויחזק ראשו באלה اى اتّخذ شعره فيها واشتبك بها: واستعملت ايضا فى البرؤ من المرض كما قيل כי חלה ויחזק: وقد استعملت هذه اللغة فى البنيان وذلك قوله فى עזרא. אחריו (החרה) החזיק. ועל ידו החזיק [.ועל ידם החזיקו. ונم במלאכת התומה הזאת החזקתי] فانّه كلّه بنيان. والدليل على ذلك قوله הוא יבננו ויטללנו. המה בנוהו. ومثل هذا [ايضا] قول الكتاب החזיקי מלבן فانّ تفسيره عندى ابنى ملمنا. الا تراه يقول מי[13] מצור ישאבו לך חזקי מבצריך באי בטיט ורמסי בחמר החזיקי מלבן. يقول ادرسى طينا اى اعجنى طينا ان شئت وابنى ملمنا. وانما يأمرها بذلك اعنى بدرس الطين وتهييئه لتتّخذ منه لبنا تحصن به الحصون. والملبن هو الآلة الذى يطبخ فيه اللبن: ومن هذا المعنى لَه חזקו הכהנים את ברק הבית. وايضا[14] ולבל אשר יצא על הבית לחזקה. וחזקו בו את בית י:

25 החי والزاى والراء ואת החזיר[15]:

החי والطاء والهاء והחטה והכסמת[16]:

החי والطاء والالف חטא ישראל. חטאו משקה מלך מצרים. [וחטאתי לאלהים. חטא חטאה ירושלם. בכל חטא אשר יחטא.] אתך מחטא לי. לחטא בהנה. والصفة 30 רעים וחטאים. والاسم כל[17] חטא. وايضا חטאה גדולה. وايضا ובעבות העגלה חטאה. وقد الفوا الالف وابدلوا من الهاء تاء قالوا وגודעה החטאת: وامّا וחטאת עמך فهو (عندى) فعل ماض للمؤنّث مثل חטאה ירושלם فالفوا الالف وابدلوا من الهاء تاء كما ابدلوه منه فى ויטבת לנשיא. وفى כי אולת יד. وفى וקראת אתכם הרעה الذى اصله וקראה. فالفوا الالف واجتمع ساكنان ليّنان وهما الالف الليّنة[18] وهاء التأنيث فقلبوا من اجل ذلك الهاء تاء اذ لم[19] يقدر على الجمع فى النطق بين ساكنين ليّنين: والتأنيث فى וחטאת עמך للجماعة (فانّ עם جماعة): والثقيل المتعدّى אשר החטיא את ישראל. פן יחטיאו אותך לי. אל תיערה ולא יחטיא اى فلا يخطئ الغرض. وربما كان غير متعدّ מחטיאי אדם בדבר[20]: ومعنى اخر והטא את הבית. והטאו ביום השביעי. וחטאו את המזבח. באשר חטאו בפר. בכלתך מחטא. ויחטא את המזבח. הכהן המחטא אתה: والافتعال منه תתחטאו ביום השלישי. הוא יתחטא בו. מיטבדים יתחטאו من خوفهم كسرة ايّاهم يستغفرون اى يتذلّلون له. وقد عدّوا[21] هذا الافتعال فى قوله וכל בנד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו لجميع تطهير كما قيل שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אתו: ومن هذا المعنى ايضا והייתי אני ובני שלמה החטאים اى ابرياء من ذنب ادّعاينا الملك. كانّها قال טהורים בעון كما قيل טהרתי מהחטאתי. מכל חטאתיכם לפני י תטהרו: ومعنى اخر ציה גם הם ימלו מימי שלג שאול חטאו. אנכי אחטנה معناهما الغضب[22]. الّا انّ الالف (قد) انقلبت هاء فى אחטנה:

החי والطاء والباء ולא יחטבו מן היערים. מחטב עציך[23]. חטבי עצים. והנה להחטבים לברתי העצים: ومعنى [اخر] חטבות אטון מיצרים. בנותינו כזויות מחטבות تفسير מחטבות مستعلية مرتفعة: وامّا قوله תבנית היכל فعلى سبيل التشبيه كما تقول العرب [ايضا] فى التشبيه كالدُّمَى اى كالصُّوَر المنقوشة. وكذلك معنى חטבות אטון מיצרים مرفوعة معلّقة من قلائد مصر: وفيه قول اخر حسن وهو قول רב שרירא גאון *رضى الله عنه[24] معلّمات شداد مصر مثل חרנים את י האמרת היום اى علّمت. واشتقّ האמרת من قول الاوائل للعلم אימרא[25]:

החי والطاء والميم אחטם[26] לך[27]:

---

[13] The later hand corrects in O. פי. [14] O. ايضا. [15] R. g. לחנזיר. [16] R. g. לחנטה. [17] R. בכל. [18] O. לינא. [19] R. ليس. [20] R. g. לכמיע חטיאי. [21] O. נגנזוא; the later hand corrects נגנו. [22] O. continues ואלאכר עטה. [23] R. g. מתחטב חטבוך. [24] R. נאון ז"ל. [25] O. continues with the root חטה, col. 219, l. 26. [26] R. g. محض اللفظة خطم وهو الامساك فالتفسير ومدحتى ان امسك عنك وامهلك لئلا اقطعك. [27] Marg. in O. هذه اللفظة فصيحة صرفت من الخطم الذى هو الانف فى لغة الاولين وهى كناية عن الامهال على المجاز الذى فى قوله מאריך אפי وذلك انّ الغضب اكثر ظهوره فى الانف. وكذلك يقول فى الغضوب لحرج קצר אפים יעשה אולת وبعد ذلك ארך אפים. صحّ.

الحاء والطاء والفاء وחטפתם לכם. לחטף עני. יחטף עני معناه للخطف والاستلاب:

الحاء والطاء والراء ויצא חטר. תרגום מטה[28]. חוטרא. בפי אויל חטר גאוה يقول فى فم الانوك عصى يضرب بها من علو اى انّ كلامه يجنى عليه الضرب المؤلم:

الحاء والباء المضاعف חיים בלבם. מות וחיים. قد ذكر فى (كتاب ذوات) المثليين[29]:

الحاء والباء والباء וחייבתם את ראשי. قد ذكرناه فى باب الحاء والواو والياء[30]:

الحاء والباء والهاء וחיה בהם. וחיית[31] אתה וביתך. (הנה החיה י אותי. ונפשו לא חיה.) قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن هذا المعنى اشتقّ ولّا ישאירו מיחיה. וערך בנרים ומחיתך. ومثل هذا חית ידך מיצאת]: واعلمْ انّ الاصل فى חוה [בו] היא היתה אם כל חי ان يكون חיוה على مثال שלוה. לראוה בך. חדוה. فانقلاب[32] هاء חיה[33] الماضى واوا فى חיוה[34] كانقلاب هاء שלה وهاء ראה وهاء חדה الماضية واوات فى שלוה וראוה וחדוה. ثم (انهم) ادغموا الياء *من חיוה[35] فى الواو فاشتدّت: وذكرنا [نحن] فى المستلحق האחיה מחלי זה. וישבו תחתם במחנה עד חיותם[36]. وذهبنا به الى انه برء وافاقة. وقرّنا به قولا[37] على المجاز والاتّساع ויואב יחיה את שאר העיר. واستشهدنا عليه باستعمالهم فى هذا المعنى ايضا ותעל ארוכה למלאכה בידם. כי עלתה ארוכה לחומת ירושלם. وايضا וירפא את מזבח י ההרוס: ونذكر ههنا[38] להלך נגד החיים هم الاغنياء: מים חיים *مياه نابعة[39] لقولهم מים חיים بمى معين المكتوب مدرب: ومن هذا الاصل عندى בעת חיה والهاء للتأنيث. وقد حذفوها فى ואמרתם כה לחי. ومعنى ذلك كنت هكذا[40] قابلا: وחית פלשתים. חיתך ישבו בה جماعة. ومثله גער חית קנה. الا تراه يقول عنها עדת אבירים: وامّا ויקבצו פלשתים לחיה فمعناه[41] اجتمعوا *الى الحىّ وهى[42] البيوت المجتمعة المتجاورة. والجمع חות יאיר

على سبيل الابتدال[43] الواو بالياء: وقد يسمّون النفس חיה. قالوا וחמתו חיתו לחם. וחיתו באור תראה. وחיתם בקדישים: وامّا ואת החיה فمعناه للحيوان. وقد جوّزنا فى المستلحق كون الهاء فى וחיה בהם مبتدلة من ياء فالاصلان ممتزجان. فلذلك ما ادخلنا هذه الالفاظ الشديدة فى هذا الاصل: ומחית בשר חי اثر لحم نقىّ ولا محالة انّ هذا اللحم النقىّ انما هو احمر لا ابيض. ومما يبيّن ذلك قوله או כי יטוב הבשר החי: בשר מבושל כי אם חי[44]: כי חיות הנה قوابل. واسم القابلة فى كلام الاوائل חיה. قالوا אמר רב נחמן שלשה נאמנין על הכבור אביו ואמו וחיה. وقالوا ايضا מפני מה אין ראשיהן *של בבליין סנלגל[45] מפני שאין להם חיות פקוחות. واكثر هذه المعانى (الاخيرة) مشتقّة من المعنى الاول:

الحاء والباء واللام חיל נדול מאד. ויעש חיל ויך את עמלק. (חילי הנדול.) חיל בשרים جند: وربما كان ונלוות החל הזה مثل هذا وان لم يكتب بياء وان كان بلفظ المضاف كما قيل בחיל בכבד وهو غير مضاف. وتفسيره[46] هذا للجمهور: ימין י עשה חיל. כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל. וישראל עשה חיל. אנשי חיל כلّه ايد وقوّة: ואת כל חילם ואת כל טפם. חילך וכל[47] אוצרותיך مال وكسب: وقد استعملت هذه اللغة فى غلّة الشمار قيل[48] כי עין נשא פרי תאנה ונפן נתנו חילם. واصل هذه *الثلاث معان[49] واحد اعنى القوّة: (ومما هو عندى مشتقّ من هذا المعنى) وان لم *يكتب بياء قوله[50] ויאבל חל וחומה. وتעמד בחל. وهو (بالفصيل والفصيل) حائط قصير (يكون) دون *السور نحو الستارة[51]. ويقال لمكان[52] الذى يحتوى[53] عليه [عندنا] درب. سمّى بذلك اعنى بقوله חל لمنعه عن الحصن وتقويته له. ومعنى وتעמד בחל ووقفوا فى الفصيل اى انّ اهل المدينة انجحروا[54] فى الفصيل وارتدعوا عنده وانقبضوا من انتشارهم خارجا[55] عنه. فانّه وان[56] كان هذا التأنيث[57] للمدينة فالمراد به اهلها: والاوائل رضى الله عنهم يقولون لهذا الفصيل בר שור[58] لانّه

---

[28] R. g. عصى. [29] R. g. حيوة وحيا. [30] R. g. حقّ ولزوم; another gloss اى يصير ضرب عنقى امر لازم لمخالفتى
[31] R. g. برؤهم. [32] R. بانقلاب. [33] R. חוה. [34] O. חוה. [35] O. فى חוה. [36] R. g. فمعنى ذلك.
[37] R. قوله. [38] O. هنا; the later hand corrects וذكرنا نحن. [39] R. ماء نابع. [40] R. g. عاما. [41] R. فمعنى ذلك
[42] O. للحىّ وهو. [43] R. الابدال. [44] R. g. نىّ. [45] O. שלבלין מנלגל; the later hand corrects מנלגלין. [46] R. وتفسير. [47] R. כל. [48] R. كما قال. [49] R. اللغة ג׳ معانى. [50] R. ביא קאלוא (added by the glossator) יבון.
[51] O. دون is added by the later hand. [52] O. للمكان. [53] O. יתתוי. [54] R. אנגרחו. [55] R. כארג; O. לאדנא. [56] O. אן. [57] O. אלתאני. [58] So both MSS.

סוּבֵר[58] صغير. قالوا תא שמע החלונות ועובי החומה כלפנים בישלמא החלונות משכחת לה רישיון לקרקע העזרה אלא עובי החומה היכי משכחת לה [משכחת לה] כגון שורא דכת' ויאבל חל וחומה אמר רב אחא ואיתימא רב חנינא ואמרי לה ר' אחא בר חנינה שורא ובר שורא. ומן הדא المعنى ايضا שיתו לבבם לחילה. وايضا יהי שלום בחילך: واما החילים יגבר פתחיה פלול[59] على حسب المعنى وبينهما وبين לחילה. בחילך המذكورين هنا مجانسة: وقد ارى ان افسّر لك الفصوص كلّه على حسب ما يظهر لى لترى انّ והחילים פלול. وهو אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל והחילים יגבר ויתרון הכשר חכמה. فاقول انّ معنى هذا الفصوص هو معنى قوله فى الفصوص الذى قبله טובה חכמה מכלי קרב وكانّه شرح له وان لم يكن متّصلا به. وترجمته على ما اصف انّ الحديد يخلّ اذا[60] هو لم يصقل *ויסנّן وقد[61] تكثر فيه الفلول وفضيلة الصلاح والنجاح للחכמה. لما قال טובה חכמה מכלי קרב احتاج ان يبيّن لنا ما يلحق السلاح من الاختلال فقال انّ الحديد يعنى سلاح الحديد يخلّ ويفلّ. واما החכמה فلها فضيلة *النفاذ والنجاح[62]. קלקל مشتقّ من נחשת קלל كما انّ ובנלגל לפני סופה مشتقّ من באשר יבער הגלל עד תמו. ויגבר مشتقّ من והימים נגרו. وفسّرت אם קהה بإن التى للتأكيد مثل אם זכרתיך על יצועי:

החי״ת והב״ת והנו״ן וחין ערבו وشدّة مقاومته على حسب المعنى:

החי״ת והב״ת והצד״י והוא בונה חין. اظنّ الياء بدلا من صاد لانّه من معنى ומספר חדשיו תצעו. ومن قول الاوائل لعشيات מחצה وهو לחجاز[63] الذى يقسم به المكان بنصفين:

החי״ת והב״ת והק״ף ויחר בחיק. נתתי שפחתי בחיקך. وבחיקו תשכב [חיקרו]. ומחיק הארץ ומן[64] سواء الارض اى من *وسط الارض[65] ومستواها. ومثله והחיק לה אמה סביב اى المكان المستوى المتوسّط بين المطلع الى الجهة الشرقيّة وبين المهبط الى العزرة التحتانية[66]:

החי״ת והכ״ף והת״ו ויד בהמות יחיתן. قد ذكرناه فى المستلحق[67]:

החי״ת והכ״ף וחך יטעם לאכל. חכו ממתקים. וחכך ביין המוב. هذا معروف انه للحنك: כלו בחכה העלה. كل مشاليخ بيار حبة. تميز لويتن بحبة صتّارة:

החי״ת והכ״ף והה״א כל הוכי לו. והכיתי לוי. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[68]:

החי״ת והכ״ף והל״ם חכלילי עינים מיין. لمن חכלילות עינים فسّر فيه ازوراز:

החי״ת והכ״ף והמ״ם בני אם חכם לבך. אם חכמת חכמת לך. כי חכמה מאד. לו חכמו[69] ישכילו זאת. הולך את חכמים יחכם. למען תחכם באחריתך. ויחכם מכל האדם. לא רבים יחכמו. חכם בני ושמח לבי. שמעו מוסר וחכמו. אני חכמה: الثقيل וזקניו יחכם. חבר חברים מחכם. חכמים מחכמים. מאיבי תחכמני מצותיך. ומעוף השמים יחכמנו: والافتعال הבה נתחכמה לו. ואל תתחכם יותר: ونقيل اخر מחכימת פתי[70]:

החי״ת והל״ם חלה תרימו جردقة. על חלות לחם:

החי״ת והל״ם המضاعف ולבי חלל בקרבי. חללי הרב. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين: ومنه عندى ואמר חלותי היא שנות ימין עליון. وتلخيص ذلك ان اقول. انه لما وصف النبى عمّ ضجر الامّة [بالذلوات] وضيق نفوسهم عن الصبر عليه كما قال האפס לנצח תחמדו השכח חנות אל قال ואמר חלותי היא אזבור מעללי יה. يقول فان قلت انّ *صرعتى ونكبتى هذه[71] الى غاية الدهر تذكّرت ما تقدّم من احسانك الينا وانعامك علينا فقوّى رجاءى وذهب ياسى. وחלות على زنة השבח חנות אל. שמות ושאוף אתכם. وكان الوجه ان يكون חלותי מלרע مثل וחנתי לבני בתני لولا الكلمة الصغرى التى بعدها[72] وهى היא: ومن هذا المعنى ايضا מחוללי חרב. ואתה אדם ולא אל ביד מחלליך: وذكر فيه ايضا החל[73] הנגף واستوفينا نحن هذين المعنيين فى المستلحق: وذكر فيه ايضا מחללים בחללים. תף וחלל واستوفيناه (نحن) فى

---

[58] R. سور. [59] R. فليل. [60] O. continues الذى. [61] ويكون قد . [62] R. אלנגאח ואלנפאר. [63] R. الحاجز. المعنى انّ شرّ الحيوان سبب لقتل الناس له. ومحض اللغفلة [64] R. من. [65] R. وسطها. [66] O. ואלתחתונה. [67] R. g. الجميع حكمة وعلم. [68] R. g. انتظار ورجا. اندقاق وكسر. [69] O. חכמה. [70] R. g. [71] Transposed in R. [72] O. بعده. [73] The gloss in R. is not legible.

المستلحق. وتفسير חלל الناى: وذكر فيه ايضا وبمحلات
עפר: ومن اصله ومعناه את חלון[74] התבה اصله חללון على
مثال חצצון[75] תמר فادغم احد المثلين. واشتقاقه من قول
الاوائل חללו של עולם. وايضا נקבים נקבים חלולים[76]
5 חלולים. وقالوا فى واحدة وبمحلات עפר. עשה מחלה
בקרקע سربا *اى סרדאבא[77]. وجمع חלון. *וחלונים לו[78]
ולאילמיו סביב. وايضا מהחלונות האלה: وقد يسوغ لنا
ان نجعل ויאבל חל وחומה. وتعمر בחל من هذا الاصل ومن
هذا المعنى. ويكون المراد به الحفيرة *التى تحفر[79] حوالى
10 السور. ويجانس هذا قول[80] الترجوم فى ונישב בניא. ויתיבנא
בחילתא. وفى كل ניא ינשא. كل חליא יראמון: واما שיתו
לבבכם לחילה. יהי שלום בחילך فغير جائز ان يكونا الّا
معتلّى العين. لانّ חומות وחל على زنة גו *וחן فكما[81]
يقال[82] חנו. גוז הצמר بالتشديد كذلك كان يكون
15 לחילה. בחילך[83] بالتشديد ايضا لو انهما[84] من هذا
الاصل: وربما كان الياء فيهما بدلا من احد اللامين[85]:
وذكر ابو زكريا فى هذا الباب רם לוי והתחולל לו[86].
מעלי שמעו ויחלו. (وقد بيّنّا فى المستلحق جواز كون
והתחולל لו معتلّ العين من) ויחילו עד בוש. وقطعنا
20 هناك ان ויחילו مثل ויחלו כמטר לי. ויחלו לקים דבר:
واستلحقنا (نحن) فى المستلحق معنى لم يذكره ابو زكريا
اصلا وهو כי[87] חלל יהודה. וחללו יפעתך. ونحن ذاكرون
هنا ما ضيّعناه (هناك) من تصريفه وهو قسم من الثقيل
على زنة פועל اعنى חולל. חוללתי[88]. רב מחולל (وزنه מפועל)
25 على زنة למשופטי אתחנן. وتفسير רב מחולל כל לגלגל
مضطهد للجميع (ومبتذل[89]) ومذلّل وممتهن[90] لهم. وهذا
فى معنى قول العرب من *عزّ بزّ[91]. ثم قال عنه (اعنى
عن الجليل) ושכר כסיל ושכר עברים. يقول ويستأجر[92]
الجاهل ويستأجر المخالفين له يصف[93] استهزاءه بالناس
30 اجمعين[94] عقلائهم وجهّالهم وتغلّبه عليهم وقهره لهم
وانقيادهم له كالعبيد او كالمستأجرين (حتى مخالفيه
حتى المجانين العتاة): فسّرت רב جليلا *لانّه عندى

واحد[95] ورבי המלך. (فسّرت מחולל مضطهدا مذلّلا من
هذا المعنى الذى استلحقنا فى المستلحق.) وفسّرت עברים
مخالفين[96] مثل מדוע אתה עבר את מצות המלך (والمخالف
للشىء المتجاوز له): ومن هذا الاصل *وهذا المعنى[97]
5 רוח צפון תחולל גשם (ترجمته) الريح الشمالية تقهر[98]
الغيث (وتغلبه) وتضطهده اى تبطله (وتمنعه). ومجانسة
(هذا المعنى لمعنى) כי חלל יהודה (بيّنة. لانّ معنى כי
חלל יהודה) بذل والبذل (للشىء) لا يكون الّا *مع القهر[99]
والغلبة *له. ومن هذا الاصل وهذا المعنى[1] בין הקדש ובין
10 החול (وهو اسم مثال הקדש. وقبل והוא דרך חול. وربما
كان صفة. ومثله אין לחם חל): وجوّزنا فى المستلحق
كون ואתה חלל רשיע נשיא ישראל من هذا المعنى
بالامكان. وما (يمكن ان) يبعد ذلك الّا انّ كونه من
المعنى الاول اولى ليكون مثل (قوله לתת אותך) אל צוארי
15 חללי רשעים: ومن هذا الاصل لא יחל דברו على زنة
אולי יקל ידו מעליהם. وهو مجانس للّفظ العربى
وترجمته لا يحلّ كلامه او لا يغيّره. وهو قريب *الاشتقاق
من معنى[2] וחוללו[3] יפעתך الذى[4] هو بذل[5] لانّ الشىء
اذا بذل وامتهن[6] فقد[7] غيّر واحيل. وليس يصلح ان
20 يكون من معنى ויחילו עד בוש على معنى לא תאחר
ليستلمّا لانّ النهى فى هذا الموضع لا[8] يقع على التأخير
بل على التغيير. اما تراه يقول בכל היוצא מפיו יעשה:
חלילה לך מעשות מעאדו[9] وحاشى لك اى ممتنع
ذلك من عدلك ومن فضلك[10]:

الحاء واللام والالف סיר אשר תלאתה בה(. وחלאתה
25 לא יצאה ממנה و)صرها. وقال الترجوم *כדוד די וחימותה
בה[11]: كمّا חלאים كالحرز. ولغة الآبآء بدل الهاء[12] من
هذه الالف. قالوا אין קוטין מישביע *את הארי ואין[13] בור
מתמלא מחליתו[14]:

الحاء واللام والباء [יין] וחלב. בחלב אמו לבן: כל
חלב[15] ובל דם. וחלב נבלה וחלב טרפה. על אשי החלבים[16].

---

[74] R. g. כרّة. [75] O. בחצצן. [76] O. וחלולים. [77] O. اى سربا وسردابا. [78] R. וחלוניו פי. [79] O. אלדי יחפר.
[80] O. القول. [81] O. כמו. [82] R. ואן פּُמא קאל. [83] R. בחיל. [84] R. لانهما. [85] R. المثلين لامين.
[86] R. רב מחולל כל וזנה מפועל עלי זנה פועל אעני חולל חוללתי (the later hand corrects מבתרר). [87] O. פי. [88] O. continues מעלל העין. [89] The later hand corrects מבתרר. [90] O. ממתחן. [91] O. ען בן. [92] R. يستأجر. [93] R. ووصف. [94] R. كلّهم.
[95] R. مثل. [96] R. المخالفين. [97] R. والمعنى. [98] R. تقهقه. [99] R. بالقهر.
[1] R. ومثله. [2] R. من اشتقاق. [3] O. חוללו. [4] O. אלי. [5] O. continues אלשי ארא בדל. [6] O. امتهن. [7] R. لقد. [8] O. لم. [9] O. מעאד (the later hand corrects מעאדא רלך; corrected מעאדא רלך). [10] R. فعلك. [11] O. כדורדיוה ומתי ביה (the later hand corrects די והמתיה).
[12] R. هاء. [13] R. ארי ולא. [14] O. בחליתה. [15] R. g. שחם. [16] R. g. שחום.

[וע]לי הלטּ[ע] כל חלב[17] יצהר. וכל חלב [תירוש]. ואכלו את חלב הארץ. עם חלב כליות חטה מעורב: וחלבנה לבנה[18] وقيل الميعة:

الحاء واللام والدال וחלדי באין נגדך ענרי
וזמאני. ומצהרים יקום חלד ויכון עמרך אפוא[19] من الظهيرة. ممتم מחלד من [اهل] الخلود. זכר אני מה חלד ما (قدر) عمرى. האזינו כל יושבי חלד اهل العمران: החלד והעכבר (الخلدة) وهى *جرذة عمياء خلقة[20]:

الحاء واللام والهاء כי חלה[21] ויחזק. החליתי הכותך.
אשר חלה יי בה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وجائز ان يكون من هذا الاصل وهذا المعنى وامر חלותי היא على زنة ביום צויתו. יום ענות אדם נפשו. والعلّة فى كونه מלעיל هى (تلك) العلّة المذكورة قبل هذا نفسها. والمذهب فيه كالمذهب فى וכסיתי בכבותך שמים اعنى (انّ) الضمير مضاف اليه فى اللفظ والمعنى. وليس كما [كان] فى לחתי לחלך עמכם مضافا اليه فى المعنى. وليس مثل [אשר] לחתי לו בישורה الذى هو فاعل: ويقرب من هذا المعنى את הנחלות לא חזקתם اراد الضعاف. الا تراه[22] يفرق بين הנחלה والחולה بقوله חזקתם ורפאתם. وكذلك [قال] فيه الترنوم ית כאיביא לא תקיפתון: وذكر فيه ايضا ופני יי לא חליתי. ויחל משה. وليس ببعيد ان يكون من هذا על כן לא חליתי اى (لم) تتوبى[23]. يقول لما نالتْ يدك قوتك وادركتْ معاشك استخففت بالتوبة والاقلاع عن المعاصى. وهذا هو مذهب الترنوم فيه اذ يقول לא סברת למחב. وهذا اللفظ ذاتى[24] غير متعدّ ولذلك كان خفيفا ولم يكن على بنية ויחל משה. ومعنى ויחל משה واستغفر: ومن هذا الاصل והלי כתם[25]. (وانظر נזמה וחליתה):

الحاء واللام والطاء ויחלטו[26] המזנו. حقيقة اللفظة ויחלטוה (اى) واختلسوها منه اعنى[27] (انهم) اختلسوا منه كلمته التى هى[28] אחי הוא. الا[29] تراهم يقولون له אחיך בן הדד. وقال فيه الترنوم והטפוה מניה:

الحاء واللام والكاف יעוב חלבה[30]. לחלבה יצפונו.

الهاء فى هذه اللفظة بدل من الف[31] وهى اعنى الالف للالحاق. والدليل على انها بدل من الف قوله فى الجمع ונפל בעצומיו חלכאים [اعنى] المكتوب لا المقروء. فللمقروء[32] (معنى) غير هذا اذ هو لفظتان فى القراءة. وربما كان المكتوب فى معنى المقروء كما انّ معنى בנר. מזה בידך. אשדת למו. והנהו עשה מלאכה المكتوبة وغيرها[33] مما تضمّنت[34] الامصورת هو معنى المقروءة نفسه. فليس يكون حينئذ חלכאים جمعا لחלכה [יצפנו] ولا تكون الهاء ايضا فى לחלכה بدلا من الف الّا انّها على هذا للالحاق ايضا كما قلنا: واعلمْ انّ الموجود فى كتاب[35] ابى زكريا فى חלכאים ضدّ ما نقلناه[36] نحن فيه. وذلك انّ الموجود فى كتابه انما هو على هذا اللفظ. واعلمْ انّ חלכאים كلمتان فى المكتوب. والامر فيه على ما نقلناه نحن فيه عن المصاحف الصحيحة[37] والامصورת[38]. اعنى (انه) كلمة واحدة فى المكتوب ثنتان فى المقروء. وهكذا ثبت فى كتاب אבלה ואכלה. اعنى انه ادخل هناك فى باب ترجمته חד מן ט"ו דכתיבין חדא תיבותא וקרין תרתין מלין. وهو من جملته[39] مع בנר. ومع מזה בידך. ومع אשדת. ومع מלבם תרבאו עמי. ومع מאשתם עפרת وغيرها: وما اظنّ هذا الّا من غلط الناسخ الاول فانّه اراد ان يكتب كلمتين فى المقروء فكتب كلمتان فى المكتوب:

الحاء واللام والميم אשר חלם להם. *חלמתי חלמתי. חלום חלמתי. או חולם חלום[40]: واعلمْ انّه يجوز فى אשר [אתם] מחלמים وجهان. احدهما ان يكون الوجه فيه מחלימים على زنة מהבילים המה לכם وليس يكون حينئذ فى معنى חלמים[41] بل فعلا متعدّيا. والمعنى انهم كانوا يبتغون الوحى من قبل الاحلام فكانوا يكلّفون قوما استعمال المنامات[42] كما قيل ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות. والوجه الثانى ان يكون صفة كما قلنا فى كتاب اللمع على زنة הם מעוזרים אותם[43]: לשם שבו ואחלמה ترجم البهرمان وهو ضرب من العصفر سمّى بذلك لانّ لحجر على هذا اللون: יחלמו בניהם

---

17 R. g. اجودة (80) وخاصّة. 18 R. لبان. 19 O. אציא; the later hand corrects אטיא. R. אטיא. 20 O. גרדאן 21 R. g. مرض. 22 O. continues יקול. 23 O. תתבי. 24 R. יאתי. 25 R. g. هو للحلى. 26 R. g. وخطفوها. 27 R. يعنى. 28 R. היא. 29 R. אלי. 30 R. g. قبل البائسين. 31 O. الالف. 32 R. فانّ للمقروء. 33 R. وغيره. 34 O. تضمّنه. 35 O. كتابى. 36 R. قلناه. 37 R. الصحاح. 38 R. وعن الامصورת. 39 O. نمل אלמדכורן. 40 R. חלום חלמתי. חלום חלמנו. وفرعه חולם. 41 O. מחלמים. 42 O. الحلومات. 43 R. g. الجميع حلم واحلام.

ירבו בבור יחסרון וישלמון. והשקיל המתעדי והחליטני והחיני. ופי המשנה עתים חלום עתים שוטה: בריר חלמות פשר פיה לאב הביצה *מן קול הראוי לספרה הביצה[44] חלמון (מבפנים):

החא׳ והלם׳ והפא׳ *חלף הלך לו. חלפו עם אניות אבה[45]. וחלפת מיטב והלאה. הן יחלף. בסופות כנגב לחלוף כלה גוזל ודהאב ומסיר. וכדלך מעני חלפו חק תגאוזוא השנה: ומחצה וחלפה רקחו פגרחת וחנפדת סדפה(: וקד יגוז אן יכון הפעל לולזד פיכון תפסיר ונפדת פי סדפה) וגאזת פיה[46] הולדד: בבקר יציו וחלף ויחלף אי יתגדד [ויתבדל]. בבקר כחציר יחלף. ופיה תקיל גיר מתעד אם יכרת ויעוד יחלף. וקיתי בידו תחלוף אי תתגדד ותתבדל: והמתעדי מנה וחחליפו שמלותיכם. לא יחליפנו. והחלוף[47] את מישכרתי. כלבוש תחליפם ויחלופו תחלפהם כאלתוב פיחחלפהון[48] [אי] תזילהם פיזולון (אי תבדל בהם): וחקיל אכר פי המעני ויחלף שמלתיו *תבדיל ובדל ציאבה. חלפות שמלות. ושלשים חלפות: ויתן החליפות חלע תבדל واحدة بعد اخرى: עשרת אלפים בחדיט חלפות נוב واحدة بعد اخرى. עד בוא חליפתי נוביתי ודולתי לולנתקאל. אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים הזיין לא *תבדיל ולא תגפיר[49] להם פמא חאפוא הלה יעני[50] אנהם לא תמאדוא על *דעארתהם ומא אבדלהם[51] הדהר *אשרוא ובטרוא[52] ולם יחשוא הלה. חלף עבדתם בדלא מן חדמתהם: והאלילים כלילי יחלף جميعا יקטעון[53]. אם יחלף ויסניר יקטע ויביד. אל דין כל בני חלוף (אלי) חכם ذوى החלאק על מעני הצל לקוחים למות: ומן הדא המעני אשתק לסכאכין מחלפים תשעה ועשרים (לאן الابادة والانقراض קד יכון בהא). ופי המשנה והוא היה נקרא בית החליפות ששם [היו] גונזין את הכסיניין: וקד קיל לדואיב השער תשביהא להא פי שכלהא בالسכاكين [.הו קולה] את שבע מחלפות ראשי:

החא׳ והלם׳ והצאד חלין מהם פאת וזאל והו

غير متعدّ. (וחלצה נעלו ותחלע נעלה וتزيلها من رجله وهو متعدّ.) חלצו שד جرزين الشدى: والثقيل المتعدّى וחלצו את האבנים ויפלעון ויזילון. וקח לך את חליצותם חלעהם. וקח לך את חליצתו חלעתה. המחלצות [והמעטפות]. והלבשת אתך מחלצות [חֻלַּל]: חלצה נפשי (חלּצני). [חלצני יי חלּצני ונצּלני[54].] יחלצני כי חפץ בי. והאנפעאל מן (הדא) המעני צדיק מצרה נחלץ. למען יחלצון ידידך. וליס יכון האנפעאל אלא מן בניה חפיפה כמא קד ביּנת דלך פי המקאלה השאניה מן כתאב התשויר: וجائز אן יכון מן הדא המעני ואחלצה צוררי ריקם (תפסירה) בל אחלּם הדי יפסר בי באטלא: וקריב מן המעני האול ועבר לבם כל חלמן יריד המגדדין للقתאל: והאנפעאל נחלץ חשים. אם החלצו לפני יי. וקד תעדת הדה הבניה פי קולה החלצו מאחכם אנשים לצבא فانّ אנשים מפעול בהם בהחלצו. וקד ذכרת הדא פי המסתלחק ובינתה פי המקאלה האולי מן כתאב התשויר: וקד פסר פי הדה הالفاظ התחזם للقתאל باشتقاق من קולה היוצא[55] מחלציך[56]. [אזור חלציו.] אזר נא כנבר חלציך[57] הדי תפסירה חיאזים ולחיזום ما وقع عليه לחזלם والترجمتان جائزتان: ועצמותיך יחלין *יחפצל[58] אי יגדי ויבלّ על חסב המעני[59]. (הא תראד יקול) והייתי[60] כגן רוה. وعلى מדהב ועצמותיכם כדיכא תפרחנה[61]: וجائز עגדי אן יכון קול האולי באותה ישעה חלצתו חמה מן הדא אי נדתה לחמّי ובלّתה بالعرق على سبيل המחאן פאסתראח. ומנה ايضا (עגדי) קולהם פי המישנה העובר לפני התיבה ביום טוב יגל ראש השנה אומר החליצנו יי אלהינו את יום ראש החדש הזה כאנّהם קאלוא דישנו אי נפּחמנו. פיכון המדהב פי ועצמותיך יחלין כالمדהב פי וישמועה טובה תדשן עצם [כאנّה קאל ועצמותיך ידשן]. וכالمדהב פי ומוח עצמותיו ישקה. פמעני[62] ועצמותיך יחלין وعظامك *יחפצל אי ينعم[63] (כמא) תקול العرب اخضلتنا السماء אי بלّתנא بالغيث وفי اللغتين שיא מן המגאנסה.

---

[44] The later hand in O. המישנה. [45] The two instances are transposed in R. [46] O. continues אי. [47] R. ותחליף. [48] O. ינחלעון. [49] R. תהניר ולא תתבדל. [50] R. יעני. [51] O. عادتهم (corrected; orig. דעארתהם) ומא ادال بهم. [52] R. اشدوا وبطنوا. [53] R. يقطع. [54] MS. נניני. [55] O. מהיוצא; R. ביוצא. [56] R. g. وفسّر فى ומלבים מחלציך ומ[לו]ך من صلبك ويعنى بذلك عن لحقاء والدليل على ذ[لك] قوله(?) ולא נפתח אזור חלציו. (injured) יבלّ ויגדי R. [57] O. חלציך. [58] O. יכלין. [59] R. وقيل כאשר [ידבק] האזור אל מ[תני איש...] פמתנים וה[לצים] واح[د] والمذهب فى وعظامك יחלין مثل وישמועה טובה תדשן עצם. وكذلك مذهبى فى ועצמותיך יחלין مثل وישמועה טובה תדשן עצם. [60] R. והייתה. على معنى ומוח עצמותיו ישוקה, see l. 27. [61] R. continues יגעם אן יכצל. [62] O. ومعنى. [63] O. יגעם אן יכצל.

الحاء واللام والقاف אשר חלק ״ אלהיך. יחלק נחלה. ויחלקו את הארץ. והלמ חלקו שלל איביהם עם אחיהם. والانفعال יחלק אור. ויחלק עליהם לילה. (والتقيل) ויחלק לכל העם. אחלקם ביעקב. יחלק שלל. [חלק את הארן הזאת.] وما لم يسمّ فاعله או חלק עד שלל. בחבל תחלק. والافتعال והתחלקו[64] אותה: המחלקת האחת. ועל[65] מחלקתו. כי לא פטר יהוידע את המחלקות. כמחלקותם[66] לישבטיהם. וחלק האנשים. חלקי ״ אמרה נפשי. וחלקת בית אב على زنة ואת פעלת שתני. هذه كلّها اسماء ومعناها اقسام واسهم: החלקה אשר לו. בחלקת השדה אשר קנה יעקב. ואכלה את החלק. בחלק יזרעאל[67] (ضيعة): וחלק מישמן חבה. חלקו מחמאות פיו. אייש חלק. ועל חלקת צואריו. מחלקת לשון נכריה. בחלק שפתיה תריחנו. בחלקי נחל חלקך. חלוקי אבנים. אמריה החליקה. לישונם יחלקון. גבר מחליק. מחליק פטיש. כי החליק אליו בעיניו غير متعدّ. להחליק מים בתוך העם غير متعدّ [ايضا]. واصله להחליק مثل לעביר[68] את בית המלך الذى اصله להעביר[69]. ومعنى للجميع الليين والملاسة بما[70] كان بالكلام او بالاشارة بالعين. فقد يكون خداعا ونفاقا مثل לישונם יחליקון. חזון ישוא ומקסם חלק. דברו לנו חלקות. שפת חלקות. נבר מחליק על רעהו. ומרשיעי ברית יחניף בחלקות[71]. כי החליק אליו בעיניו. وما كان منه بالمهنة كان تمليسا وستّا للحديد مثل מחליק פטיש: ومن هذا اللفظ انسلال وتزوّل مثل לחליק מים בתוך העם: כחלקלקות באפלה. והחזיק מלכות בחלקלקות هما[72] مضاعفان يراد باحدهما الزلق وبالثانى الضعف تشبيها بالزلق لقلّة ثبات امره. وقد اتى[73] فى هذا المعنى غير مضاعف قيل[74] אך בחלקות תשית למו:

الحاء واللام والشين וגבר יסות ויחליט غير متعدّ. ויחליט יהושע متعدّ. החליט יאמר גבור אני [صفة]. (אין קול ענות גבורה ואין קול) ענות חלישה اسم. وللجميع فى معنى الكسر والرضّ: חולש על נוים فسّر فيه مساهم من قول الـ משנה מטילים *חלשין על הקרבנות[75] ביום טוב وهذا بالغ جدّا وان كان لا[76] يبعد ان يكون من المعنى الاول اى كاسر الامم. فانّ من الافعال ما يتعدّى بحرف زائد وبغير ذلك لحرف ايضا كما قد تبيّن فى كتاب اللمع:

الحاء والميم المضاعف חמותי ראיתי אור. ומנו[77] כבשי יתחמם. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين: وقد جاءت لصفة هذه اللغة بنية غريبة *فى صفات[78] ذوات المثلين وهى לחם חם. فانّ الاطّراد فى صفات هذا الجنس انما هو على مثال [זה] לחמינו חם. والاسم فى هذه اللغة וקר וחם على مثال כבר ידי. בחם[79] לבבי. فاستوت الصفة والاسم فى هذا المثال كما تستوى فى امثلة اخرى. وما اكاد اذكر صفة من ذوات المثلين على (مثال) לחם חם الّا ان (تستوى). يقال فى והוא דרך חול. وفى והיה מקול זנותה انهما صفتان وكذلك אין לחם חול: واعلمْ انّ התמים اعنى את האורים ואת התמים صفة غالبة ولا محالة بانّ واحدها הום بالاشراع او תם بالحلف: ويجوز ان يكون من [هذا] الاصل وفى غير هذا المعنى הנחמים באלים على زنة במארה אתם נארים. وكان اصله ان يكون على زنة ובם אנחנו נמקים. فاختلفت[80] حركة النون من اجل الحاء كما اختلفت حركة נון נארים من اجل الالف[81] لانّ اصله ايضا [ان] يكون على مثال נמקים اذ هو عندى من معنى במארה. وترك تشديد ميم הנחמים استخفافا. وامّا معناه فعجانس لمعنى قول الاوائل כל המחמם את עצמו לבטלה עליו הכתוב אומר שוחטי הילדים בנחלים: وما يبعد ان يكون هذا المعنى مشتقّ من المعنى الاول[82]:

الحاء والميم والالف חמאה ודבש. وقد اسقطوا هذه الالف ونقلوا حركتها الى الميم. قالوا בחמין הלכי בחמה. وللجمع חלקו מחמאות פיו. الفتحة فى الميم مكان צרי. والتقدير [חלקו] מן[83] חמאות[84] אמרי פיו:

الحاء والميم والدال *וחמדו שדות. חמד רשע[85]. ולא יחמד אייש. לא תחמד. ואחמדם ואקחם. والانفعال נחמד למראה. הנחמדים מזהב معنى ذلك فرط الارادة والشهوة وشدّة الشرّ[86]: بنه الهذول החמדות הפאחרה اى للجياد والفاخر من كل شىء هو الجيّد. כי חמודות אתה יריד

---

64 R. ויתחלקו. 65 R. על. 66 R. במחלקותם. 67 R. g. حقل وحقول وحدائق. 68 O. להעביר. 69 O. לעביר. 70 O. فما. 71 O. בחלקלקות. 72 R. هذان. 73 R. جاء by the glossator. 74 O. קול; corrected قول. 75 O. חלישים על הקרשים. 76 R. לם. 77 R. מנו. 78 R. من. 79 R. בתום. 80 O. פאכתלפא. 81 O. אלרא. 82 R. g. للجميع حمو وحرارة وسخونة. 83 The later hand in O. corrects פי. 84 R. g. التفسير سمن وقيل زبد. 85 Transposed in R. 86 O. الشهوة.

איש חמודות כما قيل *فى دنيאל[87] איש חמודות נו[88] المفاخر. והיה כל מחמד עיניך. נתנו מחמדיהם. כל מחמודיה. وبلا ميم ايضا וחמודיהם בל יועילו. ארץ חמדה. ולמי כל חמדת ישראל. בחורי חמד هذه كلّها اسماء ومعناها الفخر والمفاخر: ومن هذا المعنى בצלו חמדתי וישבתי ترجمته فى كنفه افخرت وافرهت[89] وسكنت *اى اولدت[90] اولادا فخّرا فرّها. وهو مجانس لقوله تحت התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך. ومن كلام العرب (الذى يقولون) *احلمت[91] المرأة[92] اى اولدت اولادا حلماء: وامّا וחמס בעיט חמודו فاتّما يراد به چشمانه[93]:

الحاء والميم والهاء חמה אין לו. חמת[94] ملك ملאכי מות. וחמת[96] الملك שכבה. שאירית חמות תחנר. رأينا ان نجعل هذه الالفاظ معتلّة اللام على زنة פאה وפאות. وכן לפאת צפון التى هى معتلّة اللام بدليل אמרתי אפאיהם اذ لم يكن عندنا دليل نخرجها به على زنة עצה وעצות. כן יתן לידידו שנה. [עצת י.] וישנו שנת עולם: ورأينا ايضا ان نحمل محملها המת תניים יגם. מספח המתך. אשר חמתם اذ لم يكن عندنا دليل نخرجها به عنها: وانما اخترنا حمل חמה אין לו محمل פאה لا محمل עצה لما كانت على لفظ חמת תניים. وחמת תניים هى مثل حمة العقرب وحمة العقرب فى لسان العرب معتلّة اللام فجعلناها[96] مثلها اذ هى هى: واعلمْ انّ חמת لمو בדמות חמת נחש [من هذا المعنى الثانى] *وتفسير هذه اللفظة حمة وهى السمّ وهى على بنية الاضافة كانّه قال חמתם[97] בדמות חמת נחש[98]. وتفسير[99] חמה אין לו حميّة وهو الغضب: ويمكن ان يكون من هذا الاصل הנה חמיך[1]. והיא שלחה אל חמיה[2]. כלة בחמותה[3] على زنة אחיך הוא. אבישלום אחיה. בנודה אחותה: وربما كان منه ايضا חומה[4] היו עלינו:

الحاء والميم والطاء והחמט והתנשמת היא לחרפה:

الحاء والميم واللام ועל אשר לא חמל. כי מי יחמל עליך. ולא תחמל. ואל תחמלו אל[5] בחוריה. (בחמלת י עליו.) לחמלה עליך على زنة או חפיטה. ומחמל נפשכם[6]:

الحاء والميم والنون והכרתי את חמניכם. הבעלים וההמנים. *והחמנים אשר למעלה מע[ליהם] נדע[7]:

الحاء والميم والسين חמסו תורתי. עלי תחמסו. ותחמאי חמס נפשו. חמס ויצד. חמסי וישארי. (יין חמסים) كلّه ظلم. وهو جنس لكل ما يكون من הנגבה والעשק والגזל وما اشبه ذلك وهى انواع له لانّ كل עשק וכל גזל وكل נגבה חמס وهذا لا ينعكس: والمراد بقوله חמסו תורתי غيّروها اى غيّروا معانيها وتأويلها فكانّهم ظلموها. والظلم فى لسان العرب ازالة الشىء عن موضعه: ויחמס בנן סכו. יחמס בנפן בסרו. נחמסו עקביך كلّه نفر وهتك: وربما كان منه وחנישון שבת חמס على ما ذكرناه فى حرف[8] الشين عند تفسيرنا לישבת: واما התחמס לחטאת[9]:

الحاء والميم والصاد עונות מיצות כי לא חמין לה ما كان اختمر بعد وهو فعل ماض. والمستقبل (טרם יחמין.) والمصدر מלוי בצק עד חמיצתו[10] على زنة לחמלה עליך. חמין תאפינה. בליל חמין صفة: كل מחמיצת خمرة يريد العجين المختمر الذى لم يبلغ من اختماره ان يسمّى שאור. وحقيقة الخُمْرة بضمّ الخاء وسكون الميم هى رائحة العجين المختمر او كل ما هذه[11] حالة: قلنا فى חמין انه من معنى الاختمار لما لم نجد له اشتقاقا غيره. ولولا *تعسّف المتعسّفون لقلت[12] انه مجانس لقول العرب للشىء الشهىّ حمضة بالضاد المعجمة اى علقا شهيّا. قال عنه انه شهىّ لطعمه ونقايه[13] ونظافته كما قال عنه אשר זרה ברחת ובמזרה. فهذا عندى افضل ما يقال فيه اذ ليس (عندى) معنى للخمرة فى العلف. وكذلك لا معنى للحموضة فيه. ولو ترجم بعلف حموض[14] اى شهىّ لكان حسنا سائغا[15]: חמין יין וחמין שכר[16] انما سمّى بذلك للحموضة التى فيه لانّ اللفظين والمعنيين

---

[87] O. ודניאל. [88] Both MSS. דא. [89] R. וארפהת; O. ואפרכת. [90] R. واولدت. [91] O. אחמלת. [92] R. حلمت. [93] R. g. امّا هذا الباب فهو جميعه عند ر' ס[עדיה?] فى معنى واحد وهو المُ... يستجوده الانس[ان] ....الامرأة. [94] R. g. حميّة (so in all places). [95] R. g. حميّة وهو الغضب. [96] R. פנעלאנא. [97] O. חמתים. [98] R. وهو على نية الاضافة كانّه قال חמתם כדמות חמת נחש وتفسير هذه الالفاظ حميّة وهى السمّ. [99] R. تفسير. [1] R. g. حموك. [2] R. g. حموها. [3] R. g. חמאתה. [4] R. g. سور. [5] O. על. [6] R. g. شفقة وحثّة. [7] R. والאשרים והחמנים; R. g. فسّرفيه الازلام ويقال ازنام. [8] O. חתוף. [9] R. g. وهو طير. [10] O. חמצתיו. [11] R. هذا. [12] R. تصنع אלמתصעפין לקולת. [13] O. נקאה. [14] R. حميض. [15] R. g. فبليل חמין عنده معنى وحده اى علف شهىّ. [16] R. continues בל.

מתרגמינן: ומן הדא קיל בי יתחמין לכבי. ترجمته بحمض فؤادى اى اغضب. وهكذا تقول العرب ايضا فلان *احمض الفؤاد[17] اذا كان غضبانا: אישרו חמוץ אהדוא הדלימי[18]. מכף מעוול וחומץ ظالم: חמוץ[19] בגדים احمر الثياب هو مثل סוסים בדדים אמצים بابتدال[20] الالف من حاء:

الحاء والميم والقاف חמק עבר استدار مثل סבב, עד מתי תתחמקין تستديرين: ובקרב מן הדא المعنى חמוקי ירכיך يريد العكن [بالكاف][21]:

الحاء والميم والراء ויין חמר[22] فعل ماض تفسيره احمرّ بتشديد الراء. (والدليل على ذلك كونه بقمين[23].) ومن هذا المعنى سمّى[24] للخمر الخمر كما قيل כרם חמר ענו לה, תיתה חמר לאתיא[25] على الاكثر حمراء. الا تراه شبّهها[26] بالدم فى قوله ודם ענב תיתה חמר, ובדם ענבים סותה, وتרגום יין, חמרא: وامّا פני חמרמרו[27]. מעי חמרמרו فهما عندى مجانسان[28] للّفظ العربى. إمّا لقوله حمرت[29] الاديم اى قشرت[30] باطنه كانّ حرارة دمعه قشرت بشرة وجهه وكانّ حرارة الجوى قشرت امعاءه. وإمّا لقولهم حمارّة[31] القيظ لشدّة حرّه: وتخمرה בחמר. והחמר היה להם לחמר هو القفر[32] ويعرف بالاشبلط[33]: חמר[34] שערים. מעשר החמר הבת כיל וזן[35] ما يحمل اثنين وسبعين الف درهم[36] وهو اكبر اكيال بنى اسرائل: חמר מים רבים, חמרים חמרים اكداس وانباذ[37]. ومثله חמר חמרתים. وربما كان חמור להם مثل هذا: חמור[38] יתומים ינהגו معروف. ويجوز ان يكون חמור להם مثله وان يكون فيه اضمار والتقدير מישא חמור להם: وقد قيل فى راس חמור انه مثل מעשר החמר הבת. وقيل فيه انه راس للحمار على ظاهره: והחמר היה להם לחמר[39] بدلا من الطين. ومثله אנחנו החמר: ومن هذا المعنى قيل יהמו יחמרו מימיו ترجمته تضطرب فتطرب[40] مياهه[41] اى

تخبّطه بالطين لشدّة اضطرابه[42]: איל וצבי ויחמור هو بالعربى ايضا يحمور وهى دابّة تشبه العنز:

الحاء والميم والشين והחמישים עלו בני ישראל *مشدودى الخمسين[43] وهى للخاصرة كما قيل ויבהו (בה) אל החמיש, واستعملوا[44] هذا كما استعملوا חלוצים העברו والمراد[45] חנורים[46]: וחמש את ארץ ترجمته عندى ويخمّس. وهذا مجانس لهذا المعنى الذى[47] نحن فيه اى يجمع طعامها ويفرد[48]: וחמישה אנשים, שר חמישים, וחמישי, *ואת חמישך خمسيك[49]. ואת חמישיהם. וחמשתיו יוסף עליו خمسه. وزيادة الياء فيه كزيادتها [فى] ואם בעיניו עמד התנך. وفى והניא[50] بينى وبين העם[51]. وفى אחריו [وفى צואריו] على مذهب كان[52] للعبرانيين من تكثيرهم الشئ الواحد فى اللفظ دون[53] المعنى على ما بيّنّا فى باب ما زيد فيه [الحرف] من كتاب اللمع: وهذا القول الذى قلته لك فى וחמשתיו יוסף עליו ليس جزما حتما منّى فيه بل فيه معنى اخر نقلته الاوّل وهو الصحيح. وذلك المعنى هو قولهم رضى الله عنهم בעי רב פפא תרי חמישי ותרי כפלי לחד נברא מאי היבי [דמי] כגון שטענו טענת אבד[54] ונישבע [והביא עדים] והודה והזר וטען *טענת אבד[55] והודה או נמי בגון שטענו טענת נגב ונישבע והביא עדים וחזר וטען טענת נגב ונישבע והביא עדים מאי מי אמרינן תרי גוני[56] ממונא דאמר[57] רחמנא לא נישתלמו עילוי[58] חד ממונא אבל תרי ממוני עילוי חד ממונא משלם והכא נמי תרי ממוני ביניהו [או] דלמא אפילו תרי ממוני בחד ממונא נמי לא משלם[59] תא שמע וחמשתיו יוסף עליו התורה רבתה חמישיות הרבה בקרן אחד: האיל[60] מוזות חמישית חמשיה خماسيّة (اى) من خمس اذرع اعنى انّ خدود الباب كانت من خمس خمس اذرع. وذلك[61] انّ عرض البيت كان عشرين ذراعا كما قيل[62] وعشרים רחבו, وهو كان ايضا عرض الدبير الذى

וכדלך קאל הנאון ר' סערה[יה] انه ممصّر الثياب. قال واما المصرة فهو الفم الثانى من العصفر يريد انّ الثياب ليس هى شديدة الحمرة فسّر فيه مكدّر اى كدر من اختباطه فيكون יחמרו מימיו منه. [17] R. חאמין אל. [18] O. הלולום. [19] R. g. ابتذال. [20] R. g. [21] Added by the glossator. [22] R. g. פתח. [23] MS. continues سمّيت. [24] O. [25] O. انها. [26] O. شبّهه. [27] R. g. تصوّرت وقيل تشوّطت. [28] O. مجانس. [29] R. حمرة. [30] R. قشرة. [31] R. حمرة; ואנבאך O. דרחמיא . . . אתנאן. [32] R. g. وقيل انه للحمّر. [33] O. באלאשבלאט. [34] R. g. كرّ. [35] R. מן. [36] O. מיאתה. [37] So both MSS. [38] R. חמאבר. [39] R. g. חמאר. [40] R. פטטאן. [41] O. [42] R. g. טין. [43] R. אלדין. [44] O. ואסתעמלנא. [45] O. المراد. [46] O. continues על חלוצים. [47] R. כמסינך; R. ואת חמישה חמשת. [48] R. ויפוקרה. [49] The later hand in O. corrects [50] O. והני. [51] Corrected in O.; both MSS. העי. [52] O. אן. [53] O. מן. [54] R. אבדה. [55] R. טענה. [56] O. גנובי. [57] O. קא. [58] R. עלוי. [59] R. נישלם. [60] R. והאיל. [61] R. وعلى. [62] R. قال.

هو قدّس القدّيسين كما قيل فيه ولفني الدبير عشرين امة ارخ وعشرين امة رحبه. ففي[63] كل جهة خمس اذرع فصار ذلك البنيان للباب كالحدود. فعن ذلك البنيان قيل الهيل مزوزوت حميسيت يعني انّ الباب كان مقنطرا مخمّيّا وكانت خدودة[64] من خمس خمس[65] اذرع فصار عرض الباب من عشر اذرع:

الحاء والميم والتاء من الحمة. وحمة مين هو الذى تقول له العامّة القربة. والحميت عند العرب وعاء السمن:

الحاء والنون المضاعف اشر حنن علحم. اولي יחנן יי, כי יחנן קולו. ומחונן ענוים אשריו. יחן רשע. قد ذكر هذا [المعنى] فى كتاب ذوات المثلين: وجوّزنا [نحن] فى المستلحق كون مه نحنن منه. والمعنى فيه ما ذا حظيت وما ذا اشفق عليك لشدّة ما طرقك من الاوصاب: واعلمْ انّ من عادة ابى زكريا اذا وجد فى اصل واحد معانى متقاربة ان ينشرها نشرا وان يخلطها خلطا. وقد سلّمنا له ذلك فى اكثر ما اتى به. الّا [انّ] اشر حنن علحم عندى فى غيرمعنى اولي יחנן יי, وذلك انّ יחנן من الحنين والرحمة واشר[66] حنن بمعنى نحن مثل *حنونا אתם[67] الذى معناه (همونا ايّاهنّ: ومن هذا المعنى) اشتقّ للأخذ بلا ثمن اسم حنם[68] كما قيل حنם نمحرتهם والميم فيه زائدة كما ذكرنا ذلك فى كتاب اللمع. وتفسيره مجّانا والمجّان عطيّة شئ بلا ثمن[69]. ومن هذا المعنى درך יקר הסר ממני והורתך חנניי[70]. ومن هذا قيل فى الصلاة[71] אתה חונן[72] [لאדם דעת][73]:

الحاء والنون والهاء حنה דור. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق: وقد ذكّر מחנה[74] على اللفظ[75] فقيل המחנה הנשאר לפלטה. وجمع على التذكير فى قوله וישבו את מחניהם. ויקבצו פלשתים את כל מחניהם[76] אפקה. فالجماعة فقيل אל המחנה במבצרים. وأنّث على معنى الجماعة فقيل אל המחנה האחת. המחנה באשר היא. وجمع على التأنيث فقيل ממחנות פלשתים: ومنه عندى אל מקום פלני אלמני החנתי اى نزولى ومحلّتى[77] على (زنة) תרבות אנשים חטאים: ومن هذا الاصل אל בית הבור ואל החניות وهى לחנויות[78]: ومن هذا الاصل عندى ايضا חנית המלך على مثال ובנחיו בישבית. وחצא החנית[79] מאחריו. ולהבת חניתו[80]. את החניתים ואת המנגנות. وחניתותיהם[81] لضمورات:

الحاء والنون والطاء התאנה חנטה[82] פניה *موافق لقول البريתא[83] תנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם חמישה עשר בשבט מתעשר לשנה שעברה. وفيها ايضا רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש וקשה[84] לזתים בשעה שהן חונטין اى فى ابتداء ظهوره ونباته[85]: ومعنى اخر ויחנטו הרפאים. لחנט את אביו. ימי החנוטים المحنوطين والخنوط طيب يخلّط للميّت خاصّة: وربما كان من هذا الاصل והחטה[86] והכסמת. חטים ושעורים [على ان تكون شدّة الطاء لاندغام النون فيه كما هى فى السريانى] اعنى قولهم[87] חנטין[88]. وربما كان النون فى السريانى زائدا:

الحاء والنون والكاف וירק את חניכיו وجرّد بقانه[89] اى تلاميذه وهم الحفدة والاعوان: חנוך לנער علّمه ودرّبه. وفى كلام الاوائل מתעסקים בתינוקות כדי שילמדו ואפילו[90] בשבת ואם[91] הניעו לחינוך מצוות[92] אסור: ومعنى اخر אשר בנה בית הדש ולא חנכו. ואיש אחר יחנכנו. ויחנכו את בית יי (تفسيره וכרעו). חנכת הבית وكيرة[93] الميت. والتوكير هو الاطعام على البناء. والوكيرة[94] اسم ذلك الطعام:

الحاء والنون والفاء כי נם נביא נם כהן חנפו. والارض חנפה תחת. הלא חנף תחניף. חנף ומרע. יצאה חנפה. لاعتوات חנף. والثقيل المتعدّى ולא תחניפו. כי הוא יחניף. יחניף בחלקות[95]:

الحاء والنون والقاف ויצו אל ביתו ויחנק. מחנק נפשי. ומחנק ללאותיו[96]:

الحاء والسين والدال עם חסיד תתחסד. חסד[97]

---

[63] O. فبني. [64] O. in all places כדור. [65] Both MSS. in all places خمسة. [66] O. אשר. [67] R. חנוני אותם. [68] R. g. מחנא. [69] O. ثمنه. [70] R. g. וארזקני. [71] R. الصلوة. [72] R. g. واهب. [73] R. g. هذا الباب على معنيين. [74] R. g. حتّة ووهبة. [75] The glossator in R. adds المذكّر. [76] R. g. عساكرهم. [77] R. g. لفظة. [78] R. الحنايات. [79] R. g. طبرزين وقيل انه الطبر. [80] R. g. طبرزينه. [81] R. g. طبرزينهم. [82] R. g. مخنق تدلّ على نزول. [83] O. وثباته. [84] R. ويشقه. [85] O. ויקבצו פלשתים. [86] O. החטה. [87] R. יקול. [88] O. חנטים. [89] So R.; O. חבקאנה. [90] R. אפילו. [91] O. ונם. [92] O. מצות. [93] R. g. اى وليمة. [94] O. الوكيرة. [95] O. בחלקלקות; R. g. الجميع دنس ووسخ. [96] R. g. خنق. [97] R. g. فضل.

ואמת, זה חסדך פגלגלך: חסד[98] הוא ארך. ומשלה חסדם יע[זובו]. פן יחסדך ישומע כי לא יעכּרך: ואת החסידה הסקר:

החאء والسين والهاء וחסה[99] בו, אחסה[1] בסתר בנפיך סלה. קד ذכר פי כתאב חרוף אללין[2]:

החאء والسين واللام כי יחסלנו הארבה יקצמה: واشתקّ מנה אסף[3] החסיל[4]. (וربما جانس اللفظ العربي اعني قوله لحست الشيء لحسه وان كان مقلوبا.) וربما جانس اللفظ السرياني פי קולהם חסיל סדר מועד וغيره אי תמّ פכאנّה [קל] יבלנו[5] הארבה אי יפנישה. והדה המעאני מתקאربה:

החאء والسين والميم לא תחסם (שור) לא תחסם תורא[6]. ולמחאם שיء יגעל פי אלפטם לאלّא יעצّ או יאכל. ולמחאם יקאל לה פי לגתנא מחסום. קיל לפי מחסום: ומן هذا המעני וחסמת היא את העברים ترجمته[7] *והי חאגמה[8] للمجتازين בהא אי לשדّה נתנוא *יסדّ המגתאזון[9] בהא آנאפהם وافواههם פכאנהא تحجمهم אי תגעל להם חגאמא:

החאء والسين والنون והיה החסן לנערת, וחסון הוא באלונים[10] קוּיּ והי צפה. חסין יה צפה איצא על זנה הן נביר שמתיו לך: את כל חסן[11] [העיר האת]. חסן ויקר יקחו אסם והו מגאנס *לקול السرياني[12] בתקף חסני: ואמّا ולא יחסן פהו מתל ולא יאצר, וכذلك קאל פיה الترגום ולא יתאצר ולא יתגניו: וקרית פי שרח אלפאט טהרות פי קולהם פטיליה טמאה חסינה טהורה תרגום נהרכו ממטורות[13] איתפנו חוסניא ולישון יחיד *חסינה והיא עשויה[14] מן הצי ונותנין בה הטין. פכאן ולא יחסן על هذا מתל ולא יאצר:

החאء والسين والراء וצפחת השמן לא חסר[15], חסרנו כל. לא תחסרת דבר. אל יחסר המזג [. פי אל יחסר המזג] ضמיר عائד אלי אגן וכאן ترجمته לא יעוזנו טעם. וצפחת השמן לא תחסר. לא תחסר כל בה. ״ רעי לא אחסר. אולי יחסרון. ויחסרו המים בעס هذה אללפאט متعدّية ובעצהא غיר متعدّية[16]. הלוך וחסור מסדר. אשר אין שם מחסור, די מחסורו אינר יחסר לו. רק כל מחסורך על, וחסרון לא יוכל להמנות. ובחסר כל. כי חסר יבואנו. בחסר ובכפן. ואוילים בחסר לב ימותו כלּהא אסמאء. כי מה אתה חסר(. חסר) לב סفة. والثقيل المتعدّى והמעיט לא החסיר. ומיקה צמא יחסיר. וثقيل אחר ותחסרהו מעט. ומחסר את נפשי מטובה[17]:

החאء والفاء المضاعف חופף עליו כל היום, לחוף ימים. قد ذכר هذا פי כתאב ذوات המתלין: *ומנה והוא[18] לחוף אניות. ונגב אן תערף[19] וגה כון לחוף אניות מן מעני חפף עליו ففיה בעס (האשכאל). אקול אנّ מעני חפף עליו יכנּה ויסתרה ויסונה وتفسير לחוף אניות כנאן המראכב אי המינא והו[20] המרסי הذי تستكنّ בה[21] המראכב عن الرياح[22]. واסם הכּנ עגדנא פי לגתנא חפה, (כי על כבוד חפה.)[23] וכלה מחפתה: ומן هذا האצל *והذا המעני عגדי[24] חף אנבי עפּ אנא אי עפיף متواضع כאנ עליה ظلّة מן *התקוי יסתכנ[25] תחתיה: ואמّא לחוף ימים פימכן אן יכון מן גיר מעני חפף עליו, לחוף אניות. כי על כבוד חפה. חף[26] אנבי, וذלך בأنّ[27] יכון מן קול המישנה פי הנזיר לא יחוף בארמה[28] מפני שהוא מישרת את השער אי לא יחכּ ולא ידלך. ומשלה אישה לא תחוף בערב שבת ותטבול במוצאי שבת. פיכון تفسير לחוף ימים על هذا מחכּ הבחר[29] אי חיתי תחכּ אמואגהא[30] יריד ضפّתהא וחאשיתהא וساحلها. ألا انّה אן געל מן هذا המעני פאנّה גיר חוף ומפסס. וקיל אישה חופפת ביום וטובלת בלילה: וانا אמיל פי לחוף ימים אלי هذا המעני לוקוע هذا اللفظ פי מואצע מן הכתאב על מואצע לא תצלח אן תترגם בالميناء بل بالضفّة والحاشية مثل قوله ובכל חוף הים הגדול אל אשקלן, ואל חוף הים, והאבדתי את שארית חוף הים בערבה. בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים. وفائنا נחן תשכיכה על אבי זכריה:

---

[98] R. g. عار. [99] R. g. ויסתכּן. [1] R. g. استكنّ. [2] R. g. كنّ; a later gloss חוסן הכּתאן גיר מנקוט, which belongs probably to the root חסן. [3] O. אכל. [4] R. g. جراد. [5] Both MSS. יבלם. [6] R. שור. [7] O. وترجمته. [8] O. وهو حجام. [9] O. אשר אלמתנאזן; corrected אסר. [10] R. g. وقويّ هو كالبلّوط. [11] R. g. מחזן. [12] R. للسرياني لقوله. [13] R. g. יכוזן יכון כלפظה חסן וגמל. ויכוזן יכון قوّة وتشديد. [14] O. חסינא עסויה. [15] R. תחסר. [16] O. متعدّ. [17] R. g. للجميع נקס וגוז. [18] O. מנה והו. [19] R. continues והוא. [20] O. והי. [21] R. פיה. [22] R. אלראס. [23] O. continues חף אנבי. [24] R. יקאל. [25] R. الترف יסכּן. [26] R. g. קיל סאדג. [27] R. ان. [28] R. את הארמה. [29] O. הבחר. [30] R. אמואגהם. [31] R. המעני אצלא.

الحاء والفاء والهاء וחפו ראשם. וראש לו חפוי. חפה עני ברושים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن هذا المعنى عندى ויחפאו בני ישראל اى انهم اضافوا اليه ونسبوا اليه اشياء غير مستوية[31] فكانّهم *لطخوه بها[32] تعالى الله علوّا كبيرا عمّا[33] يقول الملحدون وهذا[34] على طريق المجاز والاتّساع. والالف فيه لام الفعل فكانّهم[35] ابدلوا من هاء חפה עין ברושים الفا[36]:

الحاء والفاء والزاى בחפזה[37] לנום. אשר השליכו ארם בחפזם. ואני אמרתי בחפזי. אל תיראו ואל תחפזו. הן יעשק נהר ולא יחפז. בי [לא] בחפזון. والانفعال نحو انحفز. נחפז ללכת. من قول رعمر יחפזון معنى الجميع الاستعجال مع[38] الرعد[39]:

الحاء والفاء والنون [ממלא חפנים.] מלא חפניכם. ומלא חפניו[40]:

الحاء والفاء والصاد יהי י אלהיך ברוך אשר חפן בך. כי חפץ בבת יעקב. אם חפץ בנו י. חפץ למען צדקו. אם לא חפצת[41] בה. ואם לא יחפץ האיש. עד שתחפץ. וררבו[42] יחפץ. לא בגבורת הסוס יחפץ. כי חפץ י להמיתם. החפצים ליראה את שמך. وعند الاضافة דרושים לבל חפציהם לאכה بيّنة لجميع الراغبين فيها المحمّمين[43] لها على زنة זקניכם ושטריכם. والمصدر החפץ אחפץ. والاسم החפץ *ליי בעולות ובחים[44]. אני אעשה את כל חפצך كلّه مراد ورضا: יחפץ[45] ונבו כמו ארו *יחרץ باستعجال[46]. والصاد فيه بدل من زاى הן יעשק נהר ולא יחפז:

الحاء والفاء والراء בי חפרתי. אשר חפרו בימי. וחפרת בה. חפרוה שרים. ויחפרו כל מצרים. חפר נמין هذا[47] معروف. والمعنى فى ויחפרת לבטח תשכב هو كانّك (قد) احتفرت حولك حفيرة فانت ترقد مطمئنّا[48]: وامّا לחפר צירות فهو عندى اسم طائر (ما). والاقرب انه انما سمّى هكذا لكثرة نقره فى الفواكه: ومعنى [اخر] מושם חפר אבל. ויחפרהו ממטמונים. לחפר את הארץ كلّه بحث واستقصاء: חפרה יולדתכם. וחפרה הלבנה. בושה וחפרה. וחפרו הקסמים. ותחפרו מהנגות. ויבשו ויחפרו. والثقيل החפיר לבנון קמל. ואל תכלמי כי לא תחפירי معنى الجميع للخزى[49] وهى افعال غير متعدّية. ومثلها בן מביש ומחפיר. וישע יבאיש ויחפיר اى يأتى ما يلزمه منه[50] للخزى:

الحاء والفاء والشين ועבד חפשי מאדניו. יעשה חפשי. העברי והעבריה חפשים. وما لم يسمّ فاعله כי לא חפשה. או חפשה לא נתן לה اسم للحرّيّة. *وبجانس هذا[51] المعنى ויישב בבית החפשית. وانما سمّى بذلك لانقطاعه فيه عن الناس فكانّه [فيه] حرّ من اختلاطهم: وقيل فى בבנדי חפיש לרכבה انها الثياب الحرّ اى الرفيعة. وكذلك قال فيه[52] התרנום בלבוש דיקר: وجائز ان يكون בבנדי חפיש مجانسا لقول العرب للبيت الصغير حِفش بكسر الحاء. وربما كان ايضا בבית החפשית من هذا المعنى. وقد لخّصنا فى كتاب اللمع יצא לחפשי[53]:

الحاء والفاء والشين ايضا חפיש כל חדרי בטן. איך נחפשו עשו. والثقيل וחפשתי אתו[54]. וחפשו את ביתך[55]. ויחפש בגדול החל. אחפש את ירושלים. חפשו וראו. وبقوم רישעים יחפש אדם معناه التفتيش والطلب: ויתחפש באפר. ויתחפש ישאול. ויתחפש מלך ישראל. ברב כח יתחפש לבויש) معناه التنكّر. والمصدر من هذا الافتعال התחפש ובא במלחמה:

الحاء والصاد المضاعف מקול מהמצעים[56]. ויצא

---

[31] Corrected in O.; orig. מסתויא. [32] O. לכפות בה; corrected by the later hand לכפוה. [33] R. عن ما. [34] O. هذا. [35] O. كانّهم. [36] R. g. الباب جميعه تغشية وتغطية ولطوخ والمعنى و[حد]. [37] R. g. انحفاز. [38] O. من. [39] So both MSS.; the later hand in O. corrects الرعب. [40] R. g. حفنتيه; another gloss حفن. [41] O. יחדף באלאסתעגאל. [42] R. ורכבו אל. [43] O. אלמחכן. [44] O. יי. [45] R. g. قيل يقعى وقيل يفرقع. [46] O. בחרץ. [47] O. هو. [48] R. מטמאנא. [49] O. خزى. [50] O. continues מן. [51] R. وبجانسه من. [52] O. في. [53] R. g. المعانى متقاربة. [54] O. את; the later hand adds ביתו. [55] R. ביתו. [56] R. g. (injured) قد وقع الخلف فى تفسير هذه الالفاظ. ثم من يفسّر(מחצעים مساهمين اى يـ... بالاسهام ويعنى به عن العدوّ الذى كانت ישראל عبار الطريق تخافهم فقال القوم الـ... من صوت المساهمين هناك ينتّ ويبتّ بعدل الله وما عمل من الاحسان اى ستكلأ الا... العدا وعوضهم يكون التسميع واشهار لخير الذى فعله الله. وثم من فسّر מחצעים مر... ويشير به الى العدوّ التى كانت (so) اهل البلاد حيث تستقى (so) الماء من المساقى يخافونهم ويـ... فى المغاير وخلف الاشجار والصخور ويجعلونها حواجزا (so). وقد يجوز ان يكون מחצעים هم ישראל ... محجوزين لا العدوّ ويكون מחצעים مكان מחוצעים اى مفعولين فيكون الفاعل اذًا فى موضع [المفعول] والذاتى فى موضع المتعدّى مثل ממלא على كل נדותיו فانّ ממלא فاعل ولكنّه يريد מלא وكذلك וישם אלהים אחרים لا תזבירו ومثله ולא תשבעו فالوجه فيهما لا תזכרו ولا תשבעו لانّ תזבירו وתשבעו فاعلين فمن المحال ان يكون شئ حرام[ا] على قوم

חצין[67] כלו. ומספר[68] חדשיו חצצו[69]. חין[70] שחוט. قد ذكرت هذه المعانى فى كتاب ذوات المثلين: وفى الاصل معنى لم يذكر هناك وفاتنا نحن استلحاقه فى المستلحق وهو וינרם בחצין[61] שני. ימלא פיהו חצין[62] حجارة. ومثلها عندى אף הצציך[63] יתהללו יעיד אבני הברד:

الحاء والصاد والباء (ויקב חצב בו) فعل ماض. וברת הצובים, אשר לא חצבת. כי חצבת לך. תחצב נחשת. חצב בהר, על החוצב בו. ולחצבי האבן. ואבני מחצב(.) קול חצב להבות אש), وما لم يسمّ فاعله הביטו אל צור חצבתם. والانفعال בצור יחצבון معنى ذلك النحت والقطع والحفر والشقّ[64] والنقش: ومن هذا المعنى [ايضا על בן] חצבתי בנביאים. המחצבת[65] [רהב]. ذهب على مذهب ויריצין אסא מן העם בעת ההיא:

الحاء والصاد والهاء חצה משה. עד צואר יחצה. قد ذكرت هذه اللغة فى كتاب حروف اللين بتشويش وبغير تحرير. وذلك انّ منها ما تفسيره قسم وذلك[66] يكون على ضربين. امّا] ان تكون القسمة باستواء مثل قوله וחציתי את המלקוח. אשר חצה משה. וחצו את בספו. واما ان تكون بغير استواء مثل قوله עד צואר יחצה. יחצהו בין בנענים. ויחין את הילדים. وتحتى لاعرب روحات השמים: ومنها ما يكون تفسيره نصفا كما يقال نصف الازار ساقه اى بلغ الى نصفها. ونصف الماء الشجرة اى[67] بلغ [الى] نصفها. وذلك مثل قوله לא יחצו ימיהם اى لا ينصفون اعمارهم اى لا يبلغون الى نصفها بل يموتون من قبل ذلك: ومن هذا المعنى قيل חצי הירייה. وتحتى המחצה. ولا يجوز ان يفسّر [فى] לא יחצו ימיהם لا يقسمون بل لا ينصفون. وكذلك لا يجوز ان يفسّر فى ויחין [את הילדים] فنصّف *الاولاد الولدان[68] بل فقسم. فالتنبيه[69] اذًا على مثل[70] *هذه المعانى[71] واجب. الّا انّا لا نعنى بتقصّى جميع ما اهمله ابو زكريا من مثل هذا لكثرته فما[72] نبّهنا نحن عليه مما تتأيّد به على انتقاد ما *تركناه من ذلك[73] ان كنت ذا فطنة[74]:

الحاء والصاد والنون והביאו בניך בחצן. גם חצני נערתי. وחצנו מעמר تفسيره ذراع. وبين هذا اللفظ وهذا المعنى وبين اللفظ العربى بعض المشاكلة. وذلك انّ الحضن *بالضاد المعجمة عند العرب[75] هو ما دون[76] الابط الى الكشح. والاحتضان هو احتمالك الشىء *وجعلك له[77] فى حضنك. يقال احتضنت المرأة[78] ولدها اذا تحمّلته فى احد شقّيها:

الحاء والصاد والراء ויהי[79] באחד למחצרים ולמשוררים ثقيل على وزن[80] מחללים בחלילים: وبنية اخرى للثقيل ايضا מחצרים בחצוצרות والوجه فيه מחצירים على زنة מהבילים המה אחכם[81]. فاستبان من هذا انّ الصاد فى חצירה. חצצרות مضاعفة كما ذكرت فى كتاب اللمع. وتفسير חצצרות صقّارات[82]: ארך החצר[83] الدار. والجمع من الحتوم من החצרות ومن השדות الدور: ومن هذا المعنى عندى נוה תנים חציר. لجدوبة يعنى חציר لقنه ونمو اى ماوى: ويصلح ان يكون منه[84] וצמחו בבין חציר اى انهم ينمون فى مساكنهم نموّ الصفصاف على الماء: وبحتى החצרים. בחצריהם ובטירותם قرى ودور[85]: אולי נמצא חציר. חציר[86] בבקר יאכל[87]. מצמיח חציר. חציר נגות כלّה עשב: ואת[88] ההציר الكرّاث:

الحاء والقاف المضاعف הוי החקקים חקקי און. וישבח מחקק. במחקק במשענתם. قد ذكر هذا الباب فى كتاب ذوات المثلين واستوفيناه نحن فى المستلحق. الّا انّ ابا زكريا اخرج[89] فيه معانى مختلفة وخلطها[90] ولم يفرق بينها (كعادته). وانا ملخّصها[91] لك هنا واقول انّ معنى וחקות עליה עיר. ועל כפר חקה. וישבח מחקק. במחקק במשענתם. הוי החקקים חקקי און هو الكتاب والتخطيط والرسم. ويقرب منه נדולים חקקי לב معناه

ومباحا[ا] لهم يلزمون بعضهم بعض[ا] بعمله فهذا محال. ومثل هذا كل אשר יוביר אתה אליו יפחד لانّ هذا متعدّ ولكنّه ذاتى والوجه فيه יובר אתה لانّ الفزع لا يلحق الّا المصريين الذي[ن] وقعت بهم الو... وكون... وقد يجوز فى מחצניים. חצין כלו. حتى ان يكونوا من معنى القطع والنفوذ. وقد يجوز ان يكونوا من معنى اللفّ والالتفاف واللفّ هو حاجز ايضا. Another gloss מחאזיין. [67] R. g. מלתפּ. [68] R. מספר. [69] R. g. קטעת. [60] R. g. שהם. [61] R. g. قال رب סעדיה אלרא .ח. [62] R. g. חמא. [63] R. סואעק. [64] R. والقمع. [65] R. g. وحقى بالحما الفتن (according to Sa'adyah's transl., Isaiah li. 9, الناحتة). [66] R. continues ان. [67] O. اذا. [68] R. ولدان. [69] O. באלתנביה. [70] O. מתאל. [71] O. هذا المعنى. [72] O. מא. [73] R. תדברנאה. [74] R. פטנא. [75] Transposed in R. وقيل ابواق .R. g. [76] O. ידון. [77] O. وجعله. [78] R. אלאמראה. [79] R. ونهى. [80] R. زنة. [81] O. לכם. [82] R. صقّارا; [83] R. g. وقيل سرادق وهو صحن المكان. [84] O. منها. [85] So both MSS. [86] O. וחציר. [87] O. יחלף. [88] R. את. [89] R. ادرج. [90] Corrected in O.; orig. ובטלאה. [91] Orig. in R. מכלצהא.

עטלם[93] ההמם אי כבאר הנפוס: ומענוי [אחר] חק ומישפט. לבלי חק חדّ וגבוה: ומענוי בי חקך וחק בניך. כי חק לבהמים ערוכה[94] וכתובה: ופיה ايضا מענוי אחר מכול חקקי בסלע מישבן לו [והוא חפר ונקב. אמא תראה יקול חוצבי במרום קברו]. ופי המישנה[95] [יקול] הלפת והאתרג ודלעת יבישה שחקקום התינוקות למוד בם את העפר או שהתקינום לבף מאזנים טהורים. פכאן מן הואגב אן[96] ינבّה על הדא התבאין[97] פלם יפעל על עאדתה:

الحاء والقاف والهاء מחקה על הקיר[98]. על שרשי רגלי תתחקה[99]. קד ذכר פי כתאב חרוף אללין[1]:

الحاء والقاف والراء *ודרשת וחקרת. י חקרתני[2]. הלא אלהים יחקר זאת. כי אחקר את אבי. חקרני אל ודע לבבי. לכו חקרו את הארץ. גדולים חקרי לב על זנה יראי אלהים. והמענוי אנהם מתגאיו[3] הנפוס *עזّה וסרעתו[4]. לרגל את הארץ ולחקרה. החקר אלוה תמצא. הוא חוקר. והאנפעאל כי לא נחקר. כי לא יחקר. ויחקרו מוסדי ארץ למטה. מחקרי ארץ גאיה אלעלם. והתקיל אזן[5] וחקר[6]:

الحاء والراء المضاعف וישבן חררים. קד ذכר פי כתאב ذואת אלמתלין מע נחר מפוח. והעצמות יחרו: ומן הדא אלאצל והדא אלמענוי עבדי ובחרב ובחרב וען כאן קד פסّר פיה אלפאלג. והו מצאעף מן פאנּה ועינה: ומן הדא אלמענוי [עבדי] ايضا ואשת מדינים לחרחר ריב אי לאלהאב אלשرّ ואתארה וتأججה: וגאיז[7] אן יכון מעתלّ אלעין מצאעפא: וריבמא כאן מן הדא אלאצל ויקב חר בדלתו. חדי עפר ובפים. לאנّי رأيت פי אלמישנה חררי[8] אלמלים שבתוך הקמה[9]:

الحاء والراء والباء והנה חרבו פני האדמה[10]. ונתתי יאירים חרבה. וישם את הים לחרבה. אשר בחרבה מהו אסמה. והאצל פי אלראי אלתשדיד[11]: וריבמא כאן אלוגה פיה אן יכון על מתאל ברבה פאמתדّ לחאי כמא אמתדّ סין סריסים וشين שלישים וגיר ذלך: טוב פת חרבה. כל מנחה בלולה בשמן וחרבה סגה. והאסם ايضا ועל כל הארץ [יהיה] חרב. חרב אל מימיה. יהי נא חרב אל המה. בחרבני קין כלה. ובחרחר ובחרב. לצולה חרבי אמר. והגמע[12] ושערו חרבו מאד. ומא לם יסمّ פאעלה יחרם להים אשר לא הרבו. והשקיל המתעדّי וכל הנהרות החריב. והחרבתי את ימה. ואחריב בכף פעמי. אחריב ים מענוי לגמיע אלגפאף: חרב עורי על רעי. והאמר מן מענאה חרוב והחרם אחריהם. חרבו כל פריה. והאנפעאל מנה[13] החרב נחרבו והתפסיר *תסאיפוא תסאיפוא[14]: واعלمْ انّ נקמצות هاء ההרב נחרבו וגהנם. امّا ان יכונוא ارادوا בה התפחים על עאדתהם פי אלחרף המתحرّכة[15] על מא بيّנת פי כתאב אללמע. وامّا ان יכון מצדרא לם يسمّ פאעלה על זנה הוצעל מתל כי הנד הגד לעבדיך. והחתל[16] לא חתלת. פנקלת אלקמצות מן אלהאי אלי אלחאי: וקד יוקע אלעמראניון אסם החרב על אלסכּין פי קולהם ויעז לו אהוד החרב. חרבות צורים: ועלי אלמוסי ايضا פי קולה קח לך חרב חדה: ויוקעונה ايضا על אלעתלה מן אלחדיד ומא אשבההא ממא יהדם בה אלבנאיאן. קיל ומנדלתיך יתין בחרבתיו. ומתלה ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי בחרבתיהם סביב אי נתעו בחרבתיהם. פאצמר כמא קאל קבלה ויניחו לפניו את מיבהות הבעלים פכאנّה קאל נתעו בחרבתיהם סביב. והוגה עבדי פי קולה הנתוצים אל הסוללות ואל החרב ان יכון מן הדא והתקדיר[17] הנתוצים בסוללות [ובחרב]: ויוקעונה ايضا על אלחדיד אלתי תהדם[18] בה אלחגארה כמא קיל כי חרבך הנפת עליה ותחללה: [והעיר הזאת תחרב תחרב. והערים הנושבות תחרבנה. והגיום חרוב יחרבו]. למען יחרבו ויאשמו. והספה חרב הוא[19] מאן אדם. אשר ירושלם *חרבה. והערים[20] החרבות. כן תהיינה הערים החרבות. והקמצות להאי מנהמא للتفخيم. והשקיל החריבו מלבי אשור. החרבתי הוצותיו. ואת מחריב[21] ארצנו. מהרסיך ומחריביך. ומא לם יسمّ פאעלה אמלאה החרבה. בתוך ערים מהרבות. [והדשו ערי חדש להרבות.] (והאסם) חרב שממה.

---

[93] O. עטם. [94] R. ضريب. [95] R. אלמישנה. [96] O. אי. [97] R. התמימין. [98] Both MSS. העיר. [99] The two instances are transposed in R.

[1] R. g. נקש ורשם. [2] Transposed in R. [3] R. מתנאו. [4] O. מחנה. [5] Orig. in O. וזן. [6] R. g. החקר אלוה תמצא. אשר בידו מחקרי ארץ. לא נחקר מישקל הנחשת הואלאי מעאניהא حدّ וגבוה ונהאיה. פמן ذלך מתל קולה לא נחקר מיתי הנח׳ אי לם يؤخذ له حدّ לכשרתה. וכذلك ما شاكله من هذه (هذا MS.) الثلاث نصوص. وامّا باقي الباب فتفسيره البحث والجسّ والتفتيش وتجس.

[7] O. וגאז. [8] Corrected in O. חורי. [9] R. g. תקף. [10] R. continues ונהר יהרב ויבש אפס. [11] O. ואלתשדיד. [12] O. וجمع. [13] O. מנהא. [14] Transposed in R. [15] R. المحرّكة. [16] R. והתחלת. [17] O. التقدير. [18] R. تنهدس. [19] O. הו. [20] O. חרבתיה ערים. [21] R. continues את.

وعريهم يهيا حربة. بيتوعلم بحربوت. ودرسا محربوتهم. والانفعال عير نحربوت. وعريه بتوح عرم نحربوت:

الحاء والراء والجيم ويحرنو ميسنروتهم هو مقلوب ويحنرو. وقد ذكرناه فى بابه:

الحاء والراء والدال وحرد وفحد. وكل العم حردو اخريو. وحردو لرنيم وبنزعجون. والانزعاج ضدّ القرار. ومثله ويحرد يحنق حردة. ويحردو ايش الى اخيو. والصفة مى يرا وحرد. كى هيه لبو حرد. وحرد على دبرو. ההרדים[23] الى دبرو. وتهى لحردة אלהים[23]. حردة ادם. والمتعدّى הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזעבת[24] לעונו. وثقيل متعدّ وكل המחנה החריד. להחريد את כויש בטח:

الحاء والراء والهاء حرة افپو[25]. פן יהרה אף. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه فى المستلحق وفى رسالة التقريب والتسهيل: وقد قيل الى יחר בעיני אדני מכאן الى ירע كما قيل الى ירע בעיניך: ويمكن ان يكون من هذا المعنى اخريو החרה החוץ اى احتمى[26]:

الحاء والراء والزاى צוארך בחרוזים عقود منظومة بالاحجار النفيسة. ومثله عندى وارويز بمرجلتح الالف فيه بدل من حاء. ومن هذا سمّت[27] الشعراء القوافى חרוזים لانتظامها على حروف ما: ومن هذا ايضا قالت الاوائل מחרוזה של דגים للحيتان المشبوكة المنظومة فى سلك واحد:

الحاء والراء والطاء ויצר אתו בחרט *وصوّره فى قالب[28]: וכתב עליו בחרט אנוש بقلم الانس وذلك كناية عن المباضعة لانّ الكتاب تصوير خطوط واشكال *ما: وبيتيز[29] חריטים فى خريطتين: המטפחות והחריטים يقال انها المناديل:

الحاء والراء والكاف לא יהרך[30] רמיה צידו يقول انّ ذا الغشّ لا يطبخ صيده او زاده ان شئت اى انّ الله يسلبه[31] ما صاده (وجمعه) وكسبه من غير حلّ[32] فلا يأكله. وهو مجانس لقول السريانى ויער ראשיהן לא התהרך[33]: من החרבים من الكواء وترنوم בער החלון. من חרבא:

الحاء والراء واللام תחת חרול יכפחו. ממשק חרול. כבו פניו החולים. فسّر فيه للحرشف. وقال الترنوم [فى ממשק חרול] מישמט[34] ملوحين. ويريد به عندى الملّاح[35] وهو من نبات الحمض وفيه ملوحة. وهذه الترجمة عندى اصحّ لوصفه منبته بهذه الكيفيّة كما قال ומברה מלח וישממה:

الحاء والراء والميم ואת כל הנישמה החרים. (ויבו את כל נפיש אשר בה לפי חרב החרם.) כי למען החרימם. והחרמתי *את עריהם[36]. ויחרם אתהם ואת עריהם. وכل אישה ידעת משכב זכר תחרימו. وما لم يسمّ فاعله זבח לאלהים יחרם. כל חרם אשר יחרם. والامر חרוב והחרם אחריהם. סלוה כמו ערמים והחרימוה כלّה اتلاف [واهلاك] *وابادة واماتة[37] واصطلام وهو الاستئصال: وفى هذه اللغة ضرب اخر من الاتلاف غير الاول وهو ألّا ينتفع ارباب ذلك الشىء المتلف به بل يكون موهوبا[38] للّه عزّ وجلّ اى[39] مستباحا مسلوبا منه كقوله[40] [אך] כל חרם אשר יחרם איש ליי מכל אשר לו מאדם ובהמה. ומשדה אחזתו (לא ימכר ולא יגאל) [כל חרם קדש קדשים הוא ליי.] כל חרם בישראל לך יהיה. יחרם כל רבושו: ومعنى ثالث יצודו חרם. יגורהו בחרמו. שלחת את איש חרמו. מיד משטה חרמים شبان[41] ومصايد يصطاد بها: או חרום או שרוע حقيقة تفسير هذه اللفظة مقطوع اى مقطوع عضو ما منه. واشتقاقه من והחרים " את לישון ים מצרים الذى تفسيره يقطع او يشقّ اذ معناهما واحد كما قيل ايضا فى الشقّ לגזר ים סוף למרים الذى [هو] من גזרו את הילד החי לשנים. وقيل فى القطع ויגזר על ימין ורעב. כי גזר מארץ חיים. גזרנו לנו. גזר ממכלה צאן. ותגזר אמר. فكان معنى והחרים " (את לישון ים מצרים على هذا التلخيص ויגזר ") او[42] יברת ". كما قيل הנעל אשר ברחו לשנים بمعنى אשר גזרו לשנים. كما قيل גזרו את הילד החי לשנים اذ لا يجوز ان يكون معناه[43] اعنى معنى והחרים "[44] الاهلاك والاتلاف مثل ואת כל הנישמה החרים. وكذلك لا يجوز ايضا ان يكون هذا معنى או חרום: وقد[45] كان يمكن ان يكون هذا معنى[46] كلوتو من طريق الفسيط

---

[22] R. g. النشيطين. [23] Corrected in O. האלהים. [24] Corrected in R. انزعجت. [25] R. אפי. [26] R. g. وفسّر فيه لا يصادف المملول غذاء. [27] O. סמית. [28] O. وصيّره فى القالب. [29] R. ואמא ובישני. [30] R. g. יחתר. [31] O. יטלמה; the later hand corrects יבטלמה. [32] R. חלא. [33] R. g. יבחתרק. [34] R. מישמני. [35] R. אלמלאחה. [36] O. אתהם. [37] R. וابادا واماتا. [38] R. מוהרבה. [39] O. או. [40] R. كما قال. [41] R. ישבאיך. [42] R. אי. [43] R. מעני. [44] O. continues אלא. [45] R. ואד. [46] R. المعنى.

اى مقطوع منقوض[47] وان يكون[48] اختلاف التسمية فى هذا المعنى من طريق الفرق بين النوعين وذلك من قبل فصاحة اللغة. لولا انّ النقل اتى فيه اعنى فى كلوت بغير هذا مما ستراه فى بابه وهو الصحيح: وزعم اهل الفقه انّ حرون هو الاخرم بالميم وهو المقطوع وترة انفه وهو مما يصحّح اشتقاقنا له من والتحرم " لانّ كل خرم قطع وان لم يكن كل قطع خرما ووترة[49] الانف هو الحاجز[50] بين المنخرين:

الحاء والراء والسين الصر لحرص. بتمر يبا החרסה[51] قبل مغيب الشمس اى فى آخر يوم الصوم الذى تراهنوا[52] فيه. ملصلاة الحرص من قبل طلوع الشمس: وبغرد وبحرص هو لجرب اليابس:

الحاء والراء والفاء مع حرف نفسه ابرز نفسه للموت وشهرها[53] له. بحرفص بفلشتيم عند[54] مبارزتهم [فى] الفلشتيم اى فى بلد الفلشتيم [كما قيل وبنه عرص باشدود وبفلشتيم اى فى بلد الفلشتيم] وهو مصدر خفيف: بيمى حرفى فى وقت شهرة اسمى وانتشار ذكرى: نحرفת לאיש מبرزة اى مذكورة له. ومن هذا سمّيت *فى الامثنة العروس[55] חרופה: חרפתי את מערכות ישראל(. אשר חרפת) شتمت. את מי חרפת וגדפת. אשר חרפתם אתי. ויחרף את ישראל. (כי לא אויב יחרפני ואשא. לחרף את ישראל.) מחרף ומגדף. وفى المعنى خفيف وحرفوت חרפיך. ואשיבה חרפי דבר. لا يحرف لبصى بيمى كلّه ستّ وشتم وسعد: וכל בחמת הארץ עליו תחרף [تشتى]. بית[56] החרף المشتى. מחרף עצל לא יחרוש من اجل (برد) الشتاء: واعلمْ ان بحرفص بفلشتيم محتمل[57] ايضا لمعنى اخر غير الذى ذكرنا فيه. وهو ان يكون مجانسا للسريانى الذى يقول فى אשר חציו שנונים. דנירוחי מחרפין. وفى כחרב חדה. כחרב חריפא[58]. فيكون تفسير בחרפם בפלשתים على هذا الاشتقاق عند احتدادهم مع الفلشتيم وحميّتهم منهم اى انفتهم منهم. كما قيل אל תתחר במרעים المشتقّ من וחרה אפי الذى تفسيره فيحمى انفى اى ويشتدّ غضبى. وقول[59] العرب رجل حميّ الانف انما اشتقاقهم[60] له من قول[61] حميت الشمس والنار اذا اشتدّ حرّها. فقوله[62] على هذا المذهب[63] בחרפם בפלשתים هو كانّه[64] قال בהשתוננם בפלשתים [اى] عند احتدادهم[65] معهم. كما قيل וכליותי אשתונן:

الحاء والراء والصاد لا حرن لبنى ישראל. لا יחרן בלב. او تحرن معناه لحركة: ويصلح ان يكون مشتقّا من (هذا) قوله ונפש חרוצים[66] تدبّر اى المتصرّفين المتحرّكين فى طلب المعاش وهم[67] ضدّ العجّاز المتبطّلين: אתה חרצת انت قطعت به على نفسك من قوله ובחריצי הברזל: لمورد חרוץ חדש. כי لا בחרוץ יורד קצה وهو[10] النورج الذى يداس به الطعام فى البيدر وهو الذى يقال له ايضا מורג. وقال الترجمان فى ובחריצי הברזל. وبمواضع פרזלא. (وترجمان כי לא בחרוץ. ארי לא במורני פרזלא) سمّى بذلك *لكسره وقطعه[68]. (والجمع ايضا בחרוצות חברזל.) ومنه ايضا כי כלה ונחרצה. كلّيّ חרוץ. אם חרוצים ימיו: ومن[63] ذلك قيل او חרוץ او יבלת. وزعم اهل الفقه انه المبتور[70] حاجب العين خاصّة اى المشقوبه او المشقوقه لقولهم חרוץ חריץ של עין שנקב او שנפגם او שנסדק: ويقرب من هذا المعنى اشتقاق חריצי החלב يمكن ان يكون يعنى به القطع المتّخذة من اللبأ[71] وهو غليظ اللبن [الباقى فى ضرع الشاة بعد وضعها ولدها. وربما اراد جبنات طرية] كما قال الترجمان נובנין דחלבא: ويجانس هذا المعنى قولهم רחוב וחרוץ فانّه عندى مثل חריץ المذكور فى المشنة فى قوله חריץ שבין שתי חצרות עמוק עשרה ורחב ארבעה. فيقول انّ البنيان فى ذلك الزمان يعمّ[72] الرحاب والخنادق لكثرة البشر[73]. والخندق انما هو انشقاق فى الارض وانقطاع منها: ويمكن ان يكون مثله בעמק החריץ. واما[74] الترجمان فقال فيه במישר פלוג דינא مثل כן מישפטך אתה חרוץ: وقد يجوز[75] ايضا ان يقال انه انما سمّى עמק החרוץ لكثرة الهلاك فيه لقولهم فى هذا المعنى כי כלה ונחרצה. وهذا عندى اولى ما يعتقد فيه لانّه[76] هو עמק יהושפט نفسه. الا تراه يقول عنه כי שם אשב לשפוט את כל הגוים מסביב: מחשבות חרוץ אך

---

[47] O. مقصوص. [48] O. كان. [49] O. وترا; corrected وترة. [50] O. هى للحجاز. [51] R. g. قرص الشمس. [52] O. תראהנוה. [53] O. وشاهرها. [54] R. ענדי. [55] Transposed in R. [56] R. בימי. [57] O. מאתמל. [58] R. חריפה. [59] The later hand in O. corrects ויקול. [60] O. אישתק. [61] O. קולה. [62] O. פי קו׳. [63] O. continues פי קולה. [64] R. באנהם. [65] R. אחראהם. [66] R. g. נשמטין. [67] O. وهو. [68] Transposed in R. [69] R. מן. [70] R. המבתוך. [71] O. אלבא. [72] O. יעני. [73] Corrected in O.; orig. אלבסר. [74] R. ואנמא. [75] O. omits; the later hand يمكن. [76] R. فانه.

לְמוֹתר. ויד הרוצים תעשיר. ונפש חרוצים ם התגבר הכסיל.
וגם זכרנו אשתקאק הלפלטה פי אול הבאב: וגאיז אן יכון
אנמא סמוא חרוצים לכתרה אלדהב עבדהם אלמסמי חרוץ
כמא קיל עבה מחרוץ ומיפו. קנה חכמה מה טוב מחרוץ.
בירקרק חרוץ. וחרוץ כטוב חוצות. פכאן תרגמה חרוצים[77]
אלדהבים:

החא׳ והראי׳ והקאף *חרק עלי בשניו[78]. חרוק עליו
שניו. שניו יחרק ונמס. ויחרקהו שן. וחורק עליו שניו כחריק
אלאסראס בצריבהא[79]. ויכון ד̇לך מן גיט וגצב:

החא׳ והראי׳ והשין כי החריש לה. והחריש יעקב.
ואם (החרש) יחריש לה אישה. הומה לי לבי לא אחריש. אל[80]
תחרש ממנו מזעק. ויאמרו לו החרש. אחתי החריש. החריש
אלי איים. מחריש לדעת. ויהי כמחריש מעני לגמיע סכוות
וכף עו אלכלאם: ומן הדא אשתק חרש לאמר אי סרו[81]:
וגאיז אן יכון מנה לולי חרשתם בעגלתי אי סארעמוהא:
וקד קיל (על הלטאע) יכלתם לכם ואתם תחרישון אי
תמסכון עו אלקתאל. והדא משבה לקולה דמו עד הניענו
אליכם אי אמסכוא עו אלמשי. ויקרב[82] מן הדא אלמעני
לא אחריש בדיו. וקד פסרנה פי באב[83] הבא׳ והדאל מן
חרוף אלבא׳: ולתכפיף מן הדא אלמעני קליל אלאסתעמאל פי
כלאמהם והו צורי אל החרש [ממני. ראית י אל תחריש
הו מתל אל תחשה. ודליל ד̇לך קולהם אל תחרש] ממני
פן תחשה ממני ונמשלתי עם יורדי בור: ומעני אכר לא
תקלל חרש אלאצל פי אלראי אלתשדיד עלי מתאל [או] עור
או פסח[84]. והדליל עלי ד̇לך קולהם פי גמעה חרשים
עלי מתאל עורים ופסחים: והפעל מן הדא אלמעני ואזניהם
תחרשנה תסמ: וריבמא גאז אן יכון מן הדא אלמעני
[ויהי כמחריש ויכון תרגמתה וצאר מתסאמא וכונה מן
אלמעני] אלאול אגוז. פיכון תפסירה פצאר כאלסאכת אלמתגאוז
עו קול[85] והדא מתל קולה יחריש באהבתו אלדי תפסירה
יתגאוז[86] עו ד̇נבך לחבתה פיך. והו שביה בקולה הלא אני
מחשה מעולם אי אני אשרף עלי *ד̇נבך ואסכת עליה
ואבקי[87] עליך. בדיך מתים יחרישו אי תסמהם מן ואזניהם
תחרשנה: ומעני אכר (ايضا) על נבי חרשו חרשים, אם
יחרש בבקרים, לא תחרש בשור וחמור. ולחרוש חרישו.
בחריש ובקציר. איש את מחרישתו. (ואת מחרישתו.) ואמ[88]
את מחרשתו פהי המחראת. ואמ[89] ואת מחרשתן פקאל
פיה אלתרגום ואת עושפיה. פוגדת [לרבינו האי] פי
תפסיר קול המישנה קרדום שנפל עושפו אנה קפא הפאס
המקאבל לחדה: והאנפעאל ציון שדה תחרש המעני[90] למחרת.
ויחסן גדא אן יכון (מן הדא המעני לולא הרשתם
בעגלתי וד̇לך עלי סבית המגאז. ויבכן אן יכון) מן
הדא המעני רוח קדים חרישית עלי אלנסבה אלי אלפצל
אלדי יכון פיה אלחריש והו פצל בארד יאבס פכאנת
תלך אלריח באררה יאבסה פזאדת פי[91] אד̇אה: וקריב[92] מן הדא
המעני חרושה על לוח לבם מנקושה: ומעני אכר אידא
וחרש לא ימצא בכל גבול ישראל. וחרשים המה. וחרשי עין
וחרשי אבן. קיר חרש ברזל מעצר. חרש עצים נטה הדאן
מצאפאן בדלאלה פתח הראי׳ אד לם יכונוא[93] מתל וחרש לא ימצא.
וכאן אלוגה אן יכונוא[94] עלי זנה חכם לב. וליס יצלח
פיהמא אן יכונוא מאצמין. ומתלהמא מעשה חרש אבן.
פקולה חרש ברזל. חרש עצים. חרש אבן. הפעל נסך חרש
דליל עלי אנ אלעבראניין יסמון כל צאנע חרש כמא
תסמי אלערב כל צאנע אסכאפא וקינא אידא. פתרגמת חרש
אדא אסכאף וקין. ומן הדא המעני ובחרשת אבן למלאכת.
ובחרשת עין והו אסם אלצנעה ולחרפה[94] אעני אלסכאפה. ויבכן
אן יכון [את] מחרישתו מן הדא המעני ויכון אסמא לאלה
אלתי *תחתי כל[95] צנאעה: ומעני אכר אידא אל החרש על
רעך רעה. חרש רע בכל עת מענאה אלראי ואלפכר. ומתלה ויועץ[96]
וחכם חרשים, ותרגום חרטמים, חרשיא. והי[97] אידא תרגום
לחכמים ולמכשפים [אעני] לחכמיא ולחרשיא[98]. הלא יתעו
חרשי רע. וחסד ואמת חרשי טוב. והדא המעני (הו) עבדי
משתק ומסתעאר מן על נבי חרשי חרשים מגאזא ואסתעארה[99].
אלא תראה יקול באשר ראיתי החרשי און וזרעי עמל יקצרוהו:
החריש והמסגר פסר פיה אלצנאע ואנא ארי אנ החרש מן
הדא המעני אלדי נחן פיה ותפסירה אצחאב אלראי פי
אלחרוב אי אלעלמאא בהא. חרשי מישחית מפסדו אלפסאד והשר
ומפכרון פיה. ומן הדא המעני ויתחרשו כל הלילה פארתאוא

---

[77] O. אלחרוצים. [78] R. has וחורק עליו שניו and omits at end. [79] O. בצעירהא; the later hand corrects בצפירהא. R. בצרירהא; R. g. باسنانهم (MS. יקרטו) وقيل يقرضوا. [80] R. לא. [81] Corrected in O.; orig. סנא. [82] O. וקרב. [83] O. חרף. [84] O. ופסח. [85] O. קולה. [86] O. בחבוק. [87] R. ذنوبك واسكت عليها ابقى. [88] O. אנמא. [89] O. ואנמא. [90] R. للجميع من معنى. [91] O. ان. [92] R. ויקרב. [93] O. יבנא. [94] O. לחרפה. [95] R. التى تكون لكل. [96] R. יועץ. [97] R. והו. [98] O. ולמחרשיא. [99] O. واستعارا.

וفكّروا. وجائز ان يكون من هذا المعنى لولي حريشتم בעגלתי اى ارتأيتم[1] مع عروسي. وكونه من אם יחרישו בבקרים (اولى): והריש מצל غصن ظليل. وقال فيه الترجمة וסוביא מטלל, ومثله בעזובת החריש והאמיר:

الحاء والراء والسين [ايضا] ויקח לו חריש. יבש בחריש[2] בחי:

الحاء والراء والتاء حروث على اللحوث مثل חרוש (كما قيل) חרושה על לוח לבם. وهو مجانس للسريانى الذى يقول وريشمין חריתין:

الحاء والشين المضاعف تحرّوا חשוש. وחשיש להבה هو לחשיש:

الحاء والشين والباء וישאול חשב. ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה. ולמה חשבת, חשבו מחשבות. ויחשבה עלי. معنى[3] ذلك فكر ورأى وظنّ [وتمكين] وتقدير. والثقيل فى هذا חשבתי ימים מקדם، ואחשבה לדעת זאת. מה תחשבון על י״י, יחשב דרכו, מחשב להרע. ومن هذا المعنى الاّ انّه فكر فى استنباط الصناعات العالية والاعمال العجيبة والمبانى الهندسية قوله לחשב מחשבת, מעשה חשב. ויעש בירושלם חשבונות. وتفسير מעשה חשב صنعة حاذق. وقيل فى اختراع آلراء الفلسفية ובקש חכמה וחשבון. כי אין מעשה וחשבון. והمه بقوله חשבונות רבים يريد انهم طلبوا آراء مخترعة وافكارا واهتمامات فى استخراج علم الامور الغائبة عنهم المطوية دونهم. وقيل فى معنى לחساب والعدد לא יחשב י״י לו עון. אך לא יחשב אתם. וחשב את שני ממכרו. ולא יחשבו (את) האנשים. والافتعال ובגוים לא יתחשב. وقريب من هذا المعنى לא חשב אנוש לם יבוא בהם[4] ולا يتحسبهم شيئًا. ومثله נבזה ולא חשבנוהו. אשר בכף לא יחשבו. ואני עני ואביון י״י יחשב לי. يحتسبنى. ومعناه اللّه يعزّنى ويجلّنى[5] ويشرّفنى. ومن هذا قالت الاوائل للرجل الشريف אדם חשוב. والانفعال من هذا אין בכף[6] נחשב ביומי שלמה. וגחשב לכם תרומתכם. *נחשבנו כבהמה[7]. לא יחשב לו. רפאים יחשבו אף הם: וחשב אפודתו ושפשף[8] صدرته. והאניה חשבה להשבר همّت بالانكسار وكادت[9]:

الحاء والشين والهاء למען ציון לא אחשה. החשיתי[10] מעולם. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الحاء والشين والكاف חשך השמש בצאתו, חשך בעיניה. ותחשך הארץ. תהשכנה עיניהם. וחשך על[11] פני תהום. יניה חשבו. והיה במחשך מעשיהם. במחשכים הושיבני. כי מלאו מחשכי ארץ רעוע הנאס וسفلتهم. ومثله בל יתיצב לפני חשבים. وתרגום ומן[12] העם הדלים. ומן עמא חשיבא. בחשכה כאורה. חשכת מים. والجمع אשר הלך חשבים. والثقيل בטרם יחשיך. שלח חשך [ויחשיך][13]:

الحاء والسين والكاف [ايضا] ולא חשך ממני. ואת עבדו חשך מרעה. לא חשכו רוק. אשר חשכתי לעת צר. ולא חשכת את בנך את יחידך. חשכת למטה מעוניו. וצדיק יתן ולא יחשך. קרא בגרון אל תחשך. יטו אל תחשבו. גם אני לא אחשך בי. ואחשך גם אנכי אתך. והושך שפתיו משכיל. גם מזדים חשך עבדך. والانفعال לא יחשך[14] באבי. وامّا ובהחפנם חשך היום فهو مثل חשך השמש على البدل:

الحاء والشين واللام כל המחשלים[15] אחריך هو مجانس للسريانى اعنى מהדק וחשל. وهو مقلوب ויחלש יהושע[16]:

الحاء والشين والنون לאפוד ולחשן بدنة:

الحاء والسين والفاء חשף י״י את זרוע קדשו. חשפתי שוליך. וחשופי שת. וזרועך חשופה. חשפי שבל معنى לجميع الكشف. חשוף חשפה קשרם קשרו. ויחשף יערות קשר عنها شجرها وكشفها منه[17] اى اقتلعه[18] منها. מחשף הלבן אשר על המקלות هو القشر الرقيق المتوسّط بين القشر الاعلى ونفس العود الشميد بالغرقئ. وفيه اضمار وتقديره ויפצל בהן פצלות לבנות כי נראה מחשוף הלבן אשר על המקלות. ترجمة اللفظ وفرض فيها فروضا بيضا من اجل (ظهور) القشر الابيض الذى على العصى كانّ ظهور القشر الابيض علّة لتسمية الفروض فروضا بيضا. ومن هذا قيل على المجاز والحشף מים מנבא شبّه غرف (الماء بالشقف من لجاجية بالتقشير لانّه انما يؤخذ منها) الماء بالشقف شيئًا بعد شيء فكانّ[19] فاعل (ذلك) يقشر الماء

---

[1] O. ארתאיהם. [2] R. g. חרוף. [3] O. ומעני. [4] Corrected in O.; orig. יבאלנהם. R. יבאלהם. [5] R. וגחללני. [6] O. continues לא. [7] R. נחישבו נחשבנו לו. [8] So both MSS. and Sa'adyah, Exod. xxviii. 8. [9] O. וכארתה. [10] R. g. يظهر انّ هذا الباب على معنيين ظلام وضعفاء الناس وهم الرعاع المعنى. [11] O. את. [12] O. מן. [13] R. g. امساك وسكوت. [14] R. g. صدّ ومنع. [15] R. g. ضعفاء. [16] R. g. وكسر. [17] R. g. الذين (MS. الذى) اسمهم החשכים. انكسار. [18] O. معه. [19] R. اقتلعها. [20] R. كانّ.

الذى فى الجابية بأخذه[21] ايّاه من اعلاه شيئًا بعد شىء[22]. وعلى هذا المذهب *ايضا قيل[23] لحشق حمشين فورة: بشبى حشيفى عوين قال فيه[24] الاخرنوم بتحرى نمرى اى كقطيعيّن:

الحاء والشين والقاف الحشق ״ بحم. حشقه نفسه ببحتبم. وحشقه[25] به. واحت كل حشق [هو مثل حفن سلمه][26]: وحشق احتم. محشقين كصف. وحشقهم وحشريهم معناها[27] الزحرفة والتزيين:

الحاء والشين والراء حشرة مين الكثير (من المطر) الغزير منه. والمحشر فى كلام[28] العرب المجتمَع الذى يحشر فيه[29] الناس ويقولون حشرتهم السنة اذا ضمّتهم[30] وجمعتهم من[31] النواحى: واحشوحهم واحشورحهم زخرفتها وارهافها يريد رؤوسها الرقاق المرهفة الناتئة. وهو مجانس لقول العرب حشرت السنان اى رقّقتها ولقولهم ايضا لما لطف من الآذان ومن قدر ريش السهام حشر بفتح الحاء واسكان الشين:

الحاء والتاء المضاعف حتا لا عنا عوذ. تيراا حتت. وبنا مشفحات ينحتنى. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستوفيناه [نحن] فى المستلحق. ومن هذا المعنى وتدقتى لا حتت لا تنكسر اى لا تضعف ولا تبطل. [ومنه ايضا] وانحتحتس بدرح وهى[32] الاخاقيق اى الشقوق والكسور التى تصير فى الارض. يقول عن الشيوخ الهرمى من العلوّ ايضا بخافون *ومن الاخاقيق ايضا التى[33] فى الطريق اى انهم يستصعبون السلوك عليها ضعفا[34]:

الحاء والتاء والهاء انحتته ايت. لحتنان ايت. قد ذكر فى كتاب حروف الليين. وذكر فيه ايضا ينحتح ويصح مآهل على انه من معنى اخر. وقد بيّنّا نحن فى المستلحق انّ الجميع فى معنى واحد. وبيّنّا ايضا انّ ينحتح خفيف مثل انحتته ايت وليس بثقيل على ما زعم ابو زكريا[35]:

الحاء والتاء والكاف نحتح على عمح قطع عليهم اى قدّر وقضى[36] من قولهم حتبكه يحل بسر كانّه قال نزور على عمح:

الحاء والتاء واللام وعرحل التلتل. والحتل [لا حتلتل].

لسيم التلل معناه اللفّ والتغطية والكسو[37]. ومن هذا قيل لخزانة الثياب ملتحته وهو مقلوب منه:

الحاء والتاء والميم وانحتحم بحوانمتو. وابحتب بصفر وانحتحم[38]. حتوان بزرور فيتوبى. حوانم تحنية خاتم الاتقان ومكمّله ومتمّمه اى بك تمّ الحسن وهو فاعل. نحتب ونحتحم بتحبعة الملح ربما *كانت هتان اللفظتان مفخّمتين[39] بالقمصات وهما ماضيتان. وربما كانتا منفعلتين وهو (قولى فى) قوله بى كتب اشر نحتب بيم الملح ونحتوم [.نحتب ونحتحم] بتحبعة الملح اعنى انه يجوز فيهما على هذا التلخيص[40] ان يكونا ماضيين ومنفعلين فيكون (ونحتوم ان كان ماضيا على زنة نمول ابحرحم وان كان منفعلا فيكون على زنة) نمولم كما[41] ذكرنا فى كتاب المستلحق. والاسم ويسمتاح بحوانم. حتمح وبتاليل: وقريب من هذا المعنى وابعد كوبحيم يحتم يسدّ عليها اى يستوها كانّه قال وابعد كوبحيم يسنر. كما قيل[42] ويسنر ״ بعده. ومثله يوم حتمنا لمنا وهو فعل ثقيل غير متعدّ اى كمنوا واستتروا[43]. كانّه قال نسترنا لمنا. ومنه ايضا او انحتم بيسرنا[44] مؤنبا معناه او انسدّ احليله كانّه قال او نسنر بيسرنا مؤنبا. وفى كلام الاوائل انحتم افيلنا كل يحتوه بيسرنا وافيلنا[45] كل يحتوه. وقالوا ايضا *زب ترنح حتمت فى امته[46] ينبّ او انحتم بيسرنا تنن ومتمانن بكل يحتوه (هوه) دامر ر' نتن دتنيه ر' نتن اومر موسن ر' شمعون *زب ترنح[47] حتمته ولا هودنا لا. فهذا بيان انه انسدد[48]: معين حتوم مطبوع اى ملآن. وفى كلام العرب ايضا طبعت المكيال اى ملأته[49] وهكذا اقول فى كل نعول ايضا انه ملآن. وكذلك اظنّ *نن نعول[50]:

الحاء والتاء والنون وانحتحتنتم بهم. وعته انحتحتن بملح. وانحتحتنا عنتنا. والمصدر مثل الامر انقلته بعينيكم انحتحتن بملح معناه التخاتن والمصاهرة. والختن وان كان مشتركا فى لسان العرب لوالد[51] الزوجة ولاخيها[52] ولزوج الابنة فانّ[53] العمرانيين قد فرقوا بينهم فى اللفظ اعنى بين زوج الابنة وبين والد الزوجة [واخيها فقالوا فى والد الزوجة] ويحتز بو حتنا ابي النعرة ختنه. وقالوا فى امّها ارور سحب

---

[21] Corrected in O.; orig. פאכדה. [22] Both MSS. ישיא. [23] Transposed in R. [24] O. فى. [25] R. g. شغف. [26] On the marg. in R.; also in the Heb. transl. وعشق. [27] R. معناه. [28] R. لغة. [29] R. اليه. [30] O. ضمنتهم. [31] Corrected in O.; orig. פי. [32] O. وهو. [33] O. אלאנ الاخاقيق ايضا الذى; both MSS. من. [34] R. g. الكلّ ذعر. [35] R. g. الجميع سفى وحشى. [36] R. واقصى. [37] R. والكسوة. [38] R. وانحتن. [39] Both MSS. مفخمتان... كان. [40] R. على تلخيص. [41] R. لما. [42] R. قال. [43] R. adds وانغنحنا. [44] O. continues את זובו. [45] O. אפילו. [46] O. انه نل نوعل ونن نوعل. [47] O. وبزارك. [48] O. אנהא סרהא אד; corrected סד. [49] O. מכאלתה. [50] O. وبزارك حتيمة. [51] R. لرجل. [52] O. وابيها. [53] R. لانّ.

עם חתנתו (חתנתה). *וقالوا فى ابى[54] الزوجة واحبر الكنى نفرد טקין מבני חבב החן מישה ומعلوم انّ חובב ابو زوجة الرسول عمّ. كما قال ויאמר מישה לחבב בן רעואל המדיני חתן מישה. ורעואל والدها كما قال ותבאנה אל רעואל אביהן. فقد استوى[55] والد الزوجة واخوها فى اللفظ. وامّا زوج الابنة فقال فيه שמישון חתן התמני ויאמר אבי הנערה אל חתנו חתנה زوج ابنته. ביום חתונתו [فى يوم عرسه]. קול חתן صوت عروس[56]. ومثل هذا בי חתן דמים (انما سمّته חתן דמים لاشرافه على الموت. ومثله חתן דמים لمولات) قالت انما كان عروسا[57] مقتولا من اجل الختان[58] وهى تعنى ولدها لا[59] מישה عمّ. وفى ذلك يقول النحكم ר' נחמיה אומר ויפגישהו יי ויבקש המיתו לא[60] היה המלאך מבקש להמית אלא *התינוק צא[61] וראה כי קרוי חתן משה או התינוק[62] הוי אומר התינוק:

החא والتاء والفاء הן יחתף. אף היא כחתף הארב [יחתף مثل יחטף עני]:

החא والتاء والراء חתר בחשך. חתרתי לי בקיר. אם יחתרו[63] בישאול. התר נא בקיר. ואחתר בקיר. אם במחתרת[64]. وقد استعيرت[65] هذه اللفظة للجذف[66] قالوا ויחתרו האניים:

ورباعى هذا الحرف:

חבצלת השרון نرجسة السهل. وقال רב יהודאי [ז"ל] חבצלת השרון *هى נרקיס[67] *وفسّر רב האיי ז"ל فى נרקיס דנינותא[68] النرجس وقال هو הבצלת השרון:

מצור החלמיש. מחלמיש צור هو الصلد:

וישקמותם בחנמל الصقيع[69]:

דק מחספס مدحرج:

החרגל لحرجل وهو صنف من لجراد. وكذلك فسّر فى قول الاسينة ביצת החרגל بيض لجراد:

מהחל הרמיש بقمة. והרמיש לא תניף מנجل:

חרצבות[70] ريش شدائدهم اى الشدائد اللاحقة منهم وصعوبتهم. ومثله כי אין הרצבות למותם:

מחרצנים هو[71] قشر العنب. وفى كلام الاوائل הרצנים אילו התיצונים והזנים[72] אילו הפנימים:

בעין חשמל كلون *נר זרקוא[73] باضمار النار:

יאתיו חשמנים فسّر فيه וفر[74] وربما كانت قبيلة [ما] من الامم:

החרטמים لحكماء [العلماء][75]:

✧ تمّ حرف الحاء بحمد الله ✧

[54] R. وقال فى امّ. [55] R. אכהוי אן. [56] R. عريس. [57] R. عريسا. [58] R. ختان. [59] O. ולד. [60] O. ולא.
[61] R. לתינוק בוא. [62] R. תינוק. [63] R. g. ינקבו. [64] R. g. נקב. [65] R. استعير. [66] Both MSS. ללגרף.
[67] O. פי נוקים. [68] R. רבנינאתא; وفسّر فيه רב האיי רבנינותי אתא. [69] R. بالصقيع; R. g. وقيل السقيع.
[70] R. g. سدّ وحزم. [71] R. هى. [72] R. והזונין. [73] Corrected in O.; orig. נאזרקא. [74] Corrected in O.; orig. נפר.
[75] The Heb. transl. adds the articles אחשתרנים and אחשדרפנים, see col. 72.

٥ المقالة التاسعة من كتاب الاصول فى حرف الطاء ٥

الطاء والباء والحاء טבחת לא המלת. וטבחו או מבחו. ישרוד טבוח לעזיק. יובל לטבוח. ישר הטבחים. נבוזראדן רב טבחים. בצאן לטבחה. הכינו לבניו מטבח. כלّ ذبح: טבחה טבחה. ואת טבחתי. אשר טבחתי. וטבח טבח והכן. וירם הטבח ולטבחות כלّ طبخ:

الطاء والباء واللام וטבל הכהן. וטבלתם בדם אשר בסף. ויטבלו את התנת בדם. וטבל בשמן רגלו. ויטבל אתה בעזרת הדביט. וטבלת פתך. אז בשחת תטבלנו. والانفعال נטבלו בקצה המים غُمسوا انغماسا. ومن هذا المعنى على الاتّساع סרוחי טבולים בראשיהם والمعنى [انّهم] معمّمون فكانّهم[1] غمسوا رؤوسهم فى العمائم. ولعمائمهم ذوائب تفضل عنها وهى المسمّاة סרוחים. وترجمة اللفظ وذوائب العمائم فى رؤوسهم. وسمّيت العمائم (טבולים) على الاتّساع كما قلنا. وربما سمّيت بذلك من اجل انها كانت مصبوغة اى مغموسة فى الصباغ:

الطاء والباء والعين טבעו גוים. טבעתי בין מצולה. وما لم يسمّ فاعله من الثقيل الذى على زنة פעל טבעו בים בוף. والدليل على انه من الثقيل انّ الخفيف من هذا المعنى لا ينعدّى. وقد استعملت الاوائل رضى الله عنهم هذه البنية الثقيلة فى الصلاة[2]. وذلك (فى) قولهم يوم בוף בדעת וזדים טבעת. وفى قولهم ايضا את הודביהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. وما لم يسمّ فاعله ايضا على بنية اخرى من الثقيل وهى بنية הפעיל. על מה ארציה הטבעו. הטבעו בבוץ والجميع غرق واغراق[3]: טבעת עמל. ויסר פרעה את טבעתו חותמה: טבעות זהב חלקו:

الطاء والباء والراء בעם טבור הארן. על טבור הארן. قوله הנה עם זרדים בעם טבור הארن دليل على ان טבור הארן هو المشرف من الارض. والى هذا اشار الاترجمان بقوله תוקפא דארעא. (والدليل على ذلك ايضا قوله הנה עם זרד מראשי ההרים) هو مثل قوله הנה עם זרדים מעם טבור הארן الّا انّ المشهور فى اللغة انه السرّة. وهو فى كلام الاوائل كثير فى قولهم טבורו פתח وغيره:

الطاء والباء والراء וכא השמיט וטהר. וטהר בעבד. וטהרה מיקר דמיה. הלא אחיו בהם וטהרתי. טהרתי מחטאתי. וטהרתם. יען טהרתיך. ולא טהרת. עד אשר יטהר. לא תטהרי אחרי מותי עזר. לפני יי תטהרו. ויישב בישרך וטהר. והאיש אשר הוא טהור. הכהמה הטהורה. בדמי טהרה. וכמלאת ימי טהרה. אחרי טהרתו. קמצות الهاء منقلبة الفا من الطاء على العادة فى حروف الحلق. אחרי הראותו אל הכהן לטהרתו بسبب טהרתו. وانما احتاج الى قوله לטהרתו لانّ[5] الكهن قد كان رآه[6] مرّتين قبل طهره. فلو قال אחרי הראתו אל הכהן فقط من غير ان يقول לטהרתו لالتبس على السامع ولظنّه אחרי הראתו אל הכהן امّا المرّة الاولى[7]. وامّا المذهب الثانى فقال לטהרתו ليعلم انه بعد *المرّة الثالثة التى[8] طهر فيها. والثقيل المتعدّى וטהרו וקדישו. וטהרת אותם. וטהרתים מכל עונם. יען טהרתיך. וטהרו האהרן. לטעון טהר את האהרן مصدر. ومثله לטהרו או לטמאו. וכה תעשה להם לטהרם. ביום טהרו. הכהן המיטהר فاعل. את האהרן لا מטהרה هى مفعولة. والافتعال[9] وכבסו בגדיהם והטהרו. אשר לא הטהרנו ממנו. לא הטהרו כי לא אבלו את הפסח בלא כתוב. والامر منه והטהרו והחליפו שמלותיכם. ויטהרו הלוים. המתקדשים והמיטהרים. האיש המיטהר اصله המיתטהר وهو الوجه فى هذه الالفاظ كلّها الواقعة تحت الافتعال[10]. والمراد بقوله זהב טהור انه خالص نقى من الاشواب. ومثله וישב מיצרף ומיטהר בכף.

---

[1] R. כדנّהם. [2] R. الصلوة. [3] R. g. ورسخ ورسوب. [4] R. هو مثله. [5] R. ولان ; O. ان. [6] O. راى. [7] O. الاول.
[8] R. الاولى والا ما الثانية فقال O. مرّة الثالثة الذى. [9] R. والانفعال. [10] R. g. للجميع طُهر.

וטהר את בני לוי וזקק אותם. והו معنى ורוח עברה והטהרם اى واذهبت الغمام ونقت السماء (منه). وبعضهم השמים לטהר صفاء ونقاء. ومن هذا المعنى היטבת מטהרו يريد صفاء دولته وبهجة ملكه. ومذهب الاوائل فى وبא השמש וטהר هو ان تغيب الشمس فيستنقى الجوّ[11] (منها) من ضياءها فتظهر الكواكب. وذلك قولهم במערבא בעו לה מיבעא ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו ומאי טהר טהר גברא או דלמיא ביאת אורו מעכבתו ומאי וטהר טהר יומא. فجعلوا دليلهم على جواب[12] هذه المسألة كما قيل فى الابريقة והכמים אומרים מישעה שהבהים נכנסין לאכל בתרומתן וסימן לדבר צאת הכבבים. فقالوا فى جوابها שמע מינה ביאת אורו מעכבתו ומאי וטהר טהר יומא. وهكذا اعتقد فى قول الله عزّ وجلّ וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו انه انما يريد به انقطاع السيلان عنه واستنقاءه منه لا الطهر التامّ الذى تنطلق له به ملامسة[13] الاقداس. والدليل على صحّة هذا التأويل قوله بعد هذا וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר وذلك بعد الاسبوع المذكور. ويريد بقوله וטהר ان تنطلق له الملامسة[14] وذلك بعد الاسبوع. فقوله וכי יטהר הזב מזובו وספר לו שבעת ימים לטהרתו يريد به تنظّفه[15] من السيلان. وترجمته[16] على هذا يجب ان تكون هكذا واذا *تنظّف من السيلان فليعد[17] سبع ايّام لتنظّفه ثم يغسل ثيابه ويترخص بماء نابع ويطهر[18]:

الطاء والواو والباء מה טבו אהליך. הטיבת בי היה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الطاء والواو والهاء טוו את העזים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[19]:

الطاء والهاو والحاء כי טח מראות עיניהם. וטח את הבית. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومنه اشتقّ לטוח את קירות הבתים[20]. اى امسك חפצת בטוחות يريد الاحشاء والجوف. ومثله מי שת בטוחות[21] حجته على مذهب יכרוני כליותי. ومن كلام الاوائل رضى الله عنهم מי שת בטוחות חבטה אילו הכליות:

الطاء والواو والراء טור אדם פטדה. טורים אבן. טורי נזית. וטור כרתות ארזים صفوف:

الطاء والواو والشين יטוש[22] علّى אבל. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وهو مجانس للسريانى الذى يقول فى בניטר חיט לאבל. דטאיט למיבל:

الطاء والحاء والهاء בטיטחו קיטח. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وترجمة اهل التفسير كغلوز[23] قوس:

الطاء والحاء والنون ויטחן עד אשר דק. ויהי טוחן בבית האסורים. كהי רחים וטחני קמח. واصل אהו טחון היטב مصدر فى موضع الحال. בחורים טחון נישאו اسم واراد الآلات التى يطحن بها. وبطلا הטחנות. بيسهل קול הטחינה يريد الاضراس الطواحن تشبيهها لها بالطاحونة. وقيل على المجاز والاستعارة ופני עניים תטחנו اراد الاذلال والاخزاء. وقيل فى معنى اخر תטחן לאחר אשתי كناية عن الجماع يدلّ على ذلك وعليه יכרעון אחרים:

الطاء والحاء والراء בישחין מצרים ובטחורים. וישתרו להם טחרים بواسير:

الطاء المضاعف والفاء והיו לטבעת يسمّى بذلك ما يشدّ على الجبهة. وفى[23] كلام الاوائل לא בטבעות ולא בסנבוטין وترجمته عصابة. وهى تأخذ من الاذن الى الاذن من قولهم אמר ר אבהו טבעת המקפת פיאן לאזן. ولذلك قال الاترجمان فى ואצעדה אשר על זרועו. וטבעתה דעל דרעוהי اعنى لاستدارتها على الذراع:

الطاء والباء والطاء הצילני מיטיט. רפיש וטיט[26]:

الطاء والباء واللام ויי הטיל רוח גדולה. הן איים בדק יטול. הנה יי מטלטלך טלטלה גבר. وقد ذكر فى كتاب حروف اللين. وقد اعربنا نحن فى معنى בדק יטול فى كتاب التسوية وفى المقالة الاولى من كتاب التشوير ايضا[27]:

الطاء والباء والراء תהי טירתם נשמה. טירת כסף. בהצריהם وבטירתם [قصورهم. واما] ومبشلות עשוי מתחת הטירות סביב فقال فى الاترجمان מלרע לנדבביא وجعله[28] مثل וטור[29] בהם סביב الذى ترجم فيه נדבכיו[30] عبرين בהון

---

[11] Corrected in O.; orig. אלנו. [12] R. גנאב. [13] The later hand in O. adds the ה; orig. מלאמים. [14] R. ملامسة الاقداس. [15] R. g. كنّها معانى تنظيفه. [16] R. وترجمة الفصوق. [17] R. تنظّف ذو السيلان من سيلانه فليعد له ז׳ ايام. [18] R. g. ينقصّ; another gloss اى [معان] متقاربة. [19] R. g. الغزيل. [20] R. g. كلّه تطيين. [21] R. g. الصدور. [22] R. g. another gloss اى بسرع. [23] R. g. وهى رمية قوس اى مسافة رمية سهم واحد. [24] R. g. طحّان. [25] O. وهو. [26] R. g. طين. [27] R. g. معناه رمى وطرح وترك. [28] O. جعله. [29] R. g. صفّ. [30] R. g. صفوف.

סהור כהור. فقوله اذا متحت الطهارة انما اشار به الى قوله وטור כהם כביב فى مذهب صاحب الترنوم:

الطاء واللام טל ומטר. נמלא[31] טל[32]. ادخله ابو زكريا فى جملة ذوات المثلين وقال ان جمعه טלים بالتشديد او טללים ولا دليل (رايت) له على ذلك غير الشدّة[33] اذ لم تتضاعف[34] هذه اللام فى شىء من المذكر. فاذا كان كذلك فالاحزم والاوثق ان نحمله محمل נד ومثله من الكلمات الثنائية وان نتوقّف عن القطع عليه بانّه من ذوات المثلين على المذهب الذى قد ذكرناه فى صدر هذا الكتاب اعنى كتاب الاصول. وانما اوهم ابو زكريا فيه اشتداد اللام منه عند صلته بالضمائر فى مثل قوله יתנו טלם. כי טל אורות טלך فتوهّمه لاندغام مثل وهذا مما لا يجب ان يقطع به لانّهم[35] قد قالوا فى اضافة נד. את נדו ואת קירותיו وقالوا (ايضا) דדיה יהוד בכל עת. ومحال ان يكون هذا الاشتداد لاندغام مثل اذ لا تكون كلمة من ثلاثة امثال متوالية اصلية. وقد ذكرنا[36] هذا كلّه بابين من هذا القول فى صدر هذا الكتاب اعنى كتاب الاصول وبيّنّا فيه علّة الاشتداد فقد ظهر وصحّ ان الاحزم والاوثق ان نجعل טל[37] وما اشبهه ممّا لم يقس[38] لنا البرهان على انه ناقص مثل كلمة ثنائية حتى ينكشف لنا لحقّ فيه. وامّا الشعراء فقد قالوا فى جمعه טללים والطلّ فى لسان[39] العرب من ذوات المثلين:

الطاء واللام المضاعف הוא יבוגנו ויטללנו. يظلّله اى يسقّفه مأخوذ من السريانى الذى [يقول] فى בצל קרתי. בטלל שרתי. وقالوا ايضا תטלל חיות ברא اى يستظلّ[40]:

الطاء واللام والالف נקד וטלוא ابلق. במות טלואות شبّه اختلاف الوان الشياب المفروشة هناك باختلاف الوان هذه الشمات[41] اعنى الشيات البلق[42]. ومن هذا قيل וטלאות בלות ומטולאות تفسيره مرقّعة. والرقعة تسمّى فى المشنة מטלת[43]. ومن هذا الاصل عندى זאב וטלה[44]. טלה[45] חלב وان كتب بهاء. والدليل على ذلك قوله فى الجمع בזרועו יקבץ טלאים. وليس يجب [ان] يقال ان الف טלאים مبدلة من ياء كابتدال الف ועמי תלואים من ياء תלויים [לך אלי] بدليل وبرهان لانّ תלה وתלוי موجود معروف. وهكذا القول فى מנאות الذى اصله[46] מניות اذ منه אחת موجود. وامّا الف האיש[47] فقلنا انها مبتدلة من ياء لاطراد اكثر كلامهم فيه بالياء. فلما عدمنا فى טלאים مثل هذه الادلّة جعلنا الف غير مبتدلة وقلنا فى זאב וטלה. טלה חלב ان هاءهما مكتوبة مكان الف. وجمع على טלאים وكان الوجه ان يكون مثل צמאים. טמאים. ولو ان טלה من ذوات الهاء لكان على مثال קנה ושדה والجمع على טלים مثل קנים ושדים. וישדי תרומות[48]. (ولو اكمل لقيل טליים בצרי فتحت اللام)[49]: واعلم ان ויפקדם בטלאים ليس عندى مثل יקבץ טלאים بل هو عندى اسم مكان و[باء] التعريف فيه مثله فى וזבח וצלמנע בקרקר:

الطاء والميم والالف כי טמא נזרו فعل ماض. וטמאה שבעים. ויאמרו טמא. ותטמא הארץ. والانفعال והיתה אם נטמאה. והיא לא נטמאה. כי בכל אלה נטמאו הגוים. וטמא טמא יקרא. טמאים הם. וטמאים יהיו לכם. والثقيل כי טמא את דינה. אשר טמאו את אחותם[50]. ולא יטמאו את מחניהם. טמאו את הבית. למען טמא את מקדשי אשר נקרא שמו עליו לטמאו. הנה נפשי לא מטמאה. والافتعال ולאלה תטמאו. ולא תטמאו בהם. לא יטמא להם במותם. ולא יטמאו עוד בגילולהם اصله יתטמאו فادغم التاء فى الطاء. (ולא תאבלי כל טמאה) اسم[51]. וטמאתו עליו والجميع[52] من النجاسة: טמא המלך. וטמא את התפת אחרב. ومثله ולמלכם הועבת בני עמון טמא המלך. وايضا וישרף על המזבח ויטמאהו. אחר אשר הטמאה بعد ان طهرت اى جومعت[53] اذ لا معنى للنجاسة هنا. ويصلح جدّا ان يكون مثل هذا כי טמא את דינה. אשר טמאו אחותם. وانما اشركوا[54] معه فى الفعل لاغضائهم عليه كما يقال ذلك (כי טמא את דינה) فيهم ايضا اذا جعل من التنجيس

[31] O. נמלה. [32] R. g. هو الطلّ وهو المطر الرقيق. [33] R. التشديد. [34] R. تضاعف. [35] R. فانّهم. [36] R. يبّنت ذكر. [37] R. omits and O. טל. [38] R. لا يقوس [بقيس]. [39] R. لغة. [40] R. تستظلّ. [41] Corrected in O.; orig. אלפיית. [42] O. شمات الابلق. [43] R. g. كلة قريب. [44] R. g. حمل. [45] R. g. خروف. [46] R. اصلها. ומצאנו במשנה שאמרו בקבין טלה טליים על משקל קנה וקנים באמרך צאו והביאו לנו טלה מלשכת הטלאים ובא טלאים קבוין הלמד כמו שבא נמאים מן נמה רגלים והומרה ההא באלף. [47] R. אישיה; O. אישי. [48] R. g. للجميع حملان اى خراف. [49] The Heb. transl. adds ומצאנו במשנה שאמרו בקבין טלה טליים. [50] R. g. وفسّر فى טמא שפתים منقطع الكلام. [51] R. والاسم. [52] O. للجميع. [53] Corrected in O.; orig. נטיעת. [54] The later hand in O. corrects אשרבנא.

(כי איש טמא שפתים אנכי ויכוז ان يكون من هذا כי טמא נזרו اى منقطع)[55]:

الطاء والميم والهاء נטמינו[56] בעיניכם على زنة ונגלינו אליהם وهو فى غير معنى المقدّم:

الطاء والميم والنون טמן עצל ירו. וטמנתם בבלט. אשר טמנתיו טמה. ואטמנהו בפרת. ויטמנהו בחול. טמון בארץ חבלו. והנה טמונה. וטמינהו ים. לטמנו ים. נתן לבם מטמון. כי יש לנו מטמונים. ומטמוני מסתרים. والانفعال והטמן בעפר. والثقيل וילכו ויטמינו פניהם. חבוש בטמון اسم الفعل. ولجميع دفن. [وقد يقع على ستر الشىء وتخفيته][57] مثل לטמן בחבי עוני. وفى المشنة ובולם יאמרו הטמן *אסור اى[58] استر[59]:

الطاء والنون والالف הטנא[60] מידך. טנאך:

الطاء والنون والفاء אטנפם ادنسها. وفى كلامهم מבואות המטונפים:

الطاء والعين والهاء הטעו את עמי. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وفى المشنة העובר לפני התיבה וטעה. وתרגום ותלך ותתע. ואולת וטעת[61]. وתرגום תעה[62] לבבי. טעה לבי[63]:

الطاء والعين والميم ולא טעם כל העם [ما طعم اى ما اكل]. ومثله ויאמר טעם טעמתי בקצה המטה طعمت طعما بضمّ الطاء اى اكلت اكلا. אטעם להם או כל מאומה. אל יטעמו מאומה. والاسم וברוך טעמך طعامك. وايضا ועשה לי מטעמים. ואל תתאו למטעמותיו. وقيل فى الذوق וחיך יטעם לאבל. אם יש טעם בריר הלמות. וטעמו כצפיחת בדבש ומذاقه. ومثله והיה טעמו כטעם ומذاقه وطعمه بفتح الطاء[64]. טעמה כי טוב כחרה فلما رأت[65] من الراى فعل ماض. والامر منه טעמו וראו. וטעם זקנים יקח يسلبهم رايهم. מטעם המלך من رأى الملك. בינותו את טעמו عند تغييره[66] رايه[67]. وجائز ان يكون من هذا المعنى וברוך טעמך وبروحه את:

الطاء والعين والنون טענו את בעירכם اوقروا[68] دوابّكم. وفى المشنة היתה טעונה יין נסך אינה זקוק לה. وايضا פרק וטען אפילו ד׳ ה׳ פעמים חייב של עזב העזב עמו. وايضا כדי שתהא העגלה מהלכת וטעונה אבנים. وתרגום תחת משאו. תחת טעוניה اى تحت وقره. وكذلك تفسير לא חמור אחד מהם ניאתי اوقرت فكانّه قال שאו את בעירכם اى حمّلوها بتشديد الميم وكسرها: מטעני חרב مطعونين مبعوجين:

الطاء والفاء טף ונשים. واما كل טפס قولى فيه كقولى فى טל وטלם[69]. قال واضع الكتاب قد كنّا اشترطنا فى صدر هذا الجزء الثانى ان ندخل ما تضاعف عينه فى موضع فائه مع الالفاظ الثنائية[70] ولا نعتدّ بالعين اذ هو الفاء[71] نفسه الّا ما وقعت لنا فيه غفلة. فكان الواجب ان ندخل واحنا לטטבות هنا فى باب الطاء والفاء او باثره فوقعت لنا فيه غفلة وادخلناه بعد الطاء والحاء والراء. وانما منعنا من نقله الى هذا الموضع ان الديوان فى هذا الوقت قد سارت به الركبان واستدعى[72] فى البلدان [فرايئا ان نعتذر منه هنا فليعترك كما هو][73]:

الطاء والفاء المضاعف הלוך וטפוף תלבנה[74]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين ومعناه على حسب المعنى تمشين[75] بتهزّع اى باضطراب. يقال تهزّعت المرأة[76] فى مشيتها اذا اضطربت فيها. وكانّه مجانس للسريانى[77] الذى يقول فى אשר הניף את מי ים כוף. דאטיף لانّ[78] العروم اضطراب وحركة. والعرب تصف الابل فى مشيها[79] بالعوم. وقد يحسن عندى جدّا ان يشتقّ من قول الاوائل رضى الله عنهم فى قول الله تبارك وتعالى ומלא חפניו קטרת סמים דקה קטרת מהו דתימא בעינא ליתיעור גדול קמיה כל כהן הוגן מלא חפניו ודיו וקא מבעיא לן חפניו יאמרו מחוקות או גרושות אמר ליה רבה לרב איני לא מחוקות ולא גרושות אלא טפיחות اى معتدلة مستوية لانّ الشىء المعتدل المستوى هو بين الحواشى فكانّ مشيتهنّ كانت باستواء واتقان تصنّعا منها للرجل وهذا بالغ:

---

[55] The words in parentheses are on the margin of O. and in the original after the word אליהם, line 4; they are not in R. and not in the Heb. transl. [56] R. g. قيل انّه من תרגום סתמים פלשתים, טמונין وهو السدّ فيقال انبكمنا המטונה בקרקע וייש שיפול על הסתר דבר והעלמתו has اى לבלבלכם نسدّ افواهنا بכמו. [57] Supplied from the Heb. transl., which has אסוריא R. [58] R. g. للجميع ... ودفن. [59] R. g. سلّ وسلال. [60] R. g. وضلّت. [61] R. g. وتاهت. [62] R. g. بالطاء مفتوحة. [63] R. g. الضلال عن سبيل الرشد. [64] R. ראית. [65] Both MSS. תניירה. [66] R. عقله. [67] R. g. اوسقوا. [68] The following passage of the root is not in the Heb. transl. [69] O. اللفظ الثنائىّ. [70] O. אלפה. [71] R. واستداع. [72] R. g. تفسير هذا الباب طفل واطفال. [73] R. g. يحسن عندى جدّا ان يشتقّ من. [74] R. g. يمشون [يمشين] بتبختر. [75] So both MSS. [76] R. אלאטראה. [77] R. لقول السريانى. [78] O. مشيه.

الطاء والفاء والحاء اشر تفحتي ורביתי אויבי אי حملتهم فى كتّى اعزازا وصيانا[80] لهم. ومثله עללי טפוחים. وقد يمكن ان يكون مجانسا لقول العرب طفحت القدر دزيدها[81] اى رمت به. والمعنى الذين[82] ولدتهم كما قيل ותכ ולא הפליט واشر תפלט فى معنى الولادة. وحقيقة اللفظة القذف والطرح. وقد استعملت العرب ايضا لفظ الطفح[83] فى معنى الولادة. يقولون طفحت المرأة[84] بولدها اى نفضته من رحمها[85]. فترجمة אשר טפחתי على هذا المذهب وهذا هو الذى اميل اليه هى الذين طفحتهم ورتبتهم اى الذين ولدتهم. ويكون منه ايضا עללי טפחים كما تقول صغار الولدان. ويجانس هذا וימיני טפחה שמים اى خلقتها على معنى בטרם הרים ילדו: טפח[86] כביב באמה. וטפח ועבו טפח שבר. ومنه הנה טפחות נתת ימי يريد ان عمرى قصير قليل على قدر قلّة الشبر. وهذا كقوله כי כפשע ביני ובין המות اراد قرب[87] المدّة: واما قوله ומימסר עד המטחות فتفسيره عندى ومن الاساس الى الحمطان فجاسا بقوله فى البيت الثانى ויבן את עשרים אמה מירבתי הבית בצלעות ארזים מן הקרקע ועד הקירות. وقال فيه الترجمان ומיטבללן בפויטביא: והמטפחות المقانع:

الطاء والفاء واللام טפלו[88] עלי שקר זדים. והטבל על עוני. טפלי שקר معناه الاضافة والالزاق والزيادة فى الشىء:

الطاء والفاء والشين טפש כחלב לבם طفس اى قذر وزهم بالافكار الدنسة الرديئة. ويجوز ان يترجم غلظ وسمن من قول الترجمان فى השמן לב העם הזה. טפש לביה דעמא הדין. ويجوز ان يترجم ايضا طفحت قلوبهم اى غلبت عليها الدسومة[89]:

الطاء والراء والدال דלף טורד مثل נדש وهى لفظة سريانية ולך טרדין מן אנשא وعربية ايضا وكف طارد اى يطرد الانسان من ال[بيت] لكثرته[90]:

الطاء والراء والهاء לחי חמור טריה. ומכה טריה كالعربى[91]:

الطاء والراء والحاء טרחתכם[92] ומשאכם. היו עלי לטרח[93] صاروا ثقلا علىّ. وهذه اللغة مشهورة فى كلام الاوائل. ومن هذا المعنى אף ברי יטריח עב وترجمته بالرواء يثقل السحاب والرواء هو الماء الكثير والباء فى ברי زائدة ورى اسم ناقص مشتقّ من רוה ياءه مبدلة من واو وهو فى نقصانه مثل בר ולחם ומזון المشتقّ من ויתנו בברות. הביאי הבריה. ومثله فى النقصان זר זהב المشتقّ من ארחי ורבעי זרית:

الطاء والراء والميم מטרם שום אבן. טרם כלה. (وزيادة الباء) בטרם יבא החרמה قبل كذا وكذا. בטרם לא יבא עליכם ما دام لم يكن[94] كذا اى تذاكروا[95] انفسكم قبل حلول البلاء بكم. وشموئل טרם ידע את ״ וטרם יגלה אליו דבר ״. (وجاء مكان حرف النفى) הטרם תדע معناه فى هذه المواضع النفى. امّا قوله وشموئل טרם ידע את ״ וטרם יגלה אליו דבר ״ فترجمته وشموئل ما تعرّف بالله وما كان انكشف اليه النمى[96] يعنى اذ وقع له هذا. وانما هذا النفى معذرة له فى ان لم يأته الى الناموس. ولا يجوز ان يترجم قبل تعرّفه بالله لانّه انما قبل[97] بعد قوله ויקרא ״ אל שמואל. ויוסף ״ קרא עוד שמואל. ثم قال وشموئل טרם ידע את ״ اعتذارا عنه مما تقدّم ذكره. فلو قبل هذا باثر ונר אלהים טרם יכבה وشموئל שכב لجاز ان يفسّر فيه قبل تعرّفه بالله ناداه الله فقال كيث وكيث. وامّا الآن فلا يجوز ان يكون الّا نفيا على سبيل الاعتذار عنه. ومثله הטרם תדע כי אברה מצרים تفسيره اما تعلم ان مصر قد تلفت. ومثله ידעתי כי טרם תיראון מפני ״ אלהים وذلك انه لما قال פרעה העתירו אל ״ اجابه *ولى الله[98] عمّ قائلا ان رغبتك تتمّ وانّى[99] اعلم انّك لا تتّقى الله ولا توفى بوعدك فكانّه قال ידעתי כי לא תיראון:

الطاء والراء والفاء וטרף זרוע. פן יטרף[1] כאריה. זאב יטרף. ויולד לטרף טרף. טרף טרף יוסף. والانفعال كل היוצא מהנה יטרף. אם טרף יטרף. والصفة הטרפה לא

---

[80] R. وصيانة. [81] Corrected in O. בבזרהא; orig. בוברהא. [82] R. الذى. [83] R. אלטרח. [84] R. אלאמראה. [85] O. רחמה. وفسّر فى טפש طمس وتطمس اى ان قلوبهم طمست ولفظة טיפש فى كلامهم هى [86] R. g. قبل قبضة. [87] R. تقريب. [88] R. g. وقبل تاويل. [89] R. g. in another gloss by the same hand; وعممت ولم يبق فيهم بصيرة بل جهل وهو رأى الترجمان لجاهل اذ ترجمان عم نبل ولا حكم. عمّه دقيقا اوريته ولا حكيمنى. وابلغ فى] هذا ترجمان بنى نبل אבעיסם. בעמא טפשא ארניזגון وقيل متتابع اى ان الوكف منطرد [90] R. g. وترجمان כי אויל עמי אתי לא ידעו. ארי אבפש עמי והאויל والكسيل واحد وهو للجاهل شىء بعد شىء. [91] R. g. طراوة; R. كاللفظ العربى. [92] R. g. كلفكم. [93] R. كلفة. [94] R. لا يكون. [95] R. تداركوا. [96] R. وحى. [97] R. قال. [98] R. الرسول. [99] R. وانا. [1] R. g. يفترس.

יטלם. والاسم عد יאבל טרף. מטרף בני עלית כברת ונשאת من الغريس. עלית هنا مثل אחד מנריה اى ربت كما قال عنها רבתה נריה. ויכוז ان יכון והנה עלה זית טרף בפיה من هذا المعنى الّا ان יכון صفة للעלה فكانّها فرسته وهو مذهب الترגום [فيه]. ויכוז ان يترجم واذا ورقة زيتون مقطوعة فى فيها اى مقطوعة من[2] شجرتها. وذلك انّ معنى ותפעם רוחו. נפעמתי ולא אדבר. את הלם פעם الكسر والرضّ وقال الترגום [فى] ותפעם רוחו. ומטרפא רוחיה اى انكسرت[3] نفسه مثل قولهم על עיד יתקיפוה ברקום ועל הפגינה המטרפת בים اى المنكسرة المندقّة. والدليل على ذلك قول الاوائل رضى الله [عنهم] אמר ר עקיבא פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנטרפה בים והייתי מיצטער על ת ה יבמה ומיני ר נאיר ובימעלתי לימות[4] לפוטקיא בא וייעב לפני ודן בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי על טרדני לחבירו וחבירו לחבירו והקיאני ליבישה فهذا دليل على انّه كسر وهو مثل قولهم אמר רב גמליאל פעם אחת הייתי בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה בים והייתי מיצטער על ת ה יבמה ומיני ר עקיבא ובו فوضع فى هذه الهلبة שנשברה باراء שנטרפה فى الاخرى فهما اذًا شىء واحد والكسر والقطع تحت جنس واحد: ויכוז ان اترجم והנה עלה זית טרף בפיה واذا بورقة زيتون احيذه فى فيها اى قد اخذتها فى فيها من قول الاوائل رضى الله عنهم מובחת לימות בוהו יתחזור והטרוף לבהובחה كانّه قال ותקח לכתובתה. وفى كلامهم ايضا פום בדיתאי[5] אמרי לא טרפא מיניעבדי בני מאתא מחסיא[6] אמרי טרפא מיניעבדי اى لوقحة מיניעבדים.

וقالوا תנו רבנן שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמדו עליה גייס[7] וטרפוה. *ומן معنى الفرس[8] מהררי טרף اى للجبل العظيمة الشامخة التى فيها الاسد المفترسة: כי הוא טרף וירפאנו اسقم واعلّ. ومن هذا سمّت الاوائل الشاة السقيمة[9] טרפה اعنى الشاة التى لصقت ربته بجنبه. وهذا الذى[10] تسمّيه[11] العرب الجَنَب بفتح للجيم والنون والشاة جَنِيب بفتح للجيم وكسر النون: הטריפני לחם חקי ורזקני ومنه ויהי טרף בביתי. והתן טרף לביתה رزقنا: בל טרפי צמחה ورق. وתרגום עלה זית. טרף זיתא. وתרגום עלה תאנה. טרפי תינין. وقد يجوز ايضا ان يكون من هذا المعنى טרף בפיה على ان يكون بدلا من עלה זית كانّه قال והנה טרף בפיה والمعنى الاول اقوى:

ورباعى هذا الحرف

ומאטאתיה בימאטא היטיד* قلت فى المستلحق[12] انه يبعد فى القياس ان يكون من لغة בייט. وذلك (انه) لو كان منه لقيل ובטתיה على زنة ויטתיה. والذى استصوبه [فيه] الآن هو ان يكون فعلا رباعيّا تضاعف فيه الفاء والعين كما تتضاعف العين فى الافعال الثلاثيّه اعنى סבב وטמם وما اشبههما ووزنه ופעלליתיה בימפעללי[13]. وما اذكر فى المصادر الرباعيّة مصدرا بميم غير هذا. واما تفسيره فهو وأطأطئها اى واثقفها. ويجوز ايضا ان يكون تفسيره واطحطحها [اى افرشها][14]:

ومن رباعيّه ايضا פקדו עליה טפסר قايدا والجمع וטבטריך בנוב גיבי:

✧ تمّ حرف الطاء بحمد الله ✧

---

[2] O. في. [3] O. אובסת. [4] R. לימות. [5] R. בומבתאי. [6] R. מחסיר. [7] R. גיים. [8] R. ومعنى. [9] O. السقم. [10] O. אלדא. [11] R. تسمّى. [12] R. ادخلته فى المستلحق فى الالفاظ المشكلة وقلت فيه, and also in the Heb. transl. [13] O. בימפעללי. [14] R. g. وقيل بطل.

* المقالة العاشرة من كتاب الاصول فى حرف الباء *

الباء والالف والباء כי לְמִצְוֹתיך יאבתי [قد ذكرناه فى كتاب المستلحق وتفسيره على حسب المعنى غرضت واشتقت:

الباء والالف واللام הנה נא הואלתי. ולו הואלנו ונישב [ذكر فى كتاب حروف اللين و] معناه الامعان فى الشىء والتمادى فيه. وذكر فيه ايضا אשר נואלנו ואשר תנאנו. נואלו[1] ישרי צעון. (وذكرنا نحن فى المستلحق) ויואל[2] ישאול את העם. ونحن نرى الآن ان نضيف الى هذا الاصل معنى رابعا[3] وهو ויואל ללכת כי לא נסה فالاحسن[4] عندنا ان نقول فيه وامتنع من المسير بتلك الآلات اذ لم يعتدّ [ذلك]. ولا يصلح ان يقال وامعن فى المسير اذ لم يعتدّ لاستحالة المعنى. ولقد احسن صاحب الترغوم فى قوله ולא אבא למיזל:

الباء والالف والراء כל הַמַּיִם אשר ביאר فى النيل. على יאריהם وعلى אמניהם خلجانهم. وقد البنت هذه الباء فى ועלתה כיאר כלה. وقد سمّيت دجلة[5] יאר فى قول דניאל אחד הנה לשפת היאר ואחד[6] הנה לשפת היאר:

الباء والالف والشين ונואש כימני ישאול. ليאש من لبدي قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ويفارق هذا المعنى عندى قوله لא אמרת נואש معناه عندى ولم تقولى حسب. وتאמרי נואש לא כי אהבתי זרים معناه حسبك بكفيك اى كفّ عنّى. ومثله ואמרו נואש. ولعمرى انّ الاشتقاق لقريب فان معناه اليأس من الشىء لا بدّ من الكفّ عنه. وقد ارى ان كون[7] ליאש את לבי الكفّ قلبى اى لاكفّه عن هذه الاخبار (خير من كونه לויַּשׁא). ويكون ונואש כימני ישאול فيكفّ عنّى فتكون هذه الالفاظ كلّها خارجة عن معنى اليأس الى الكفّ: واعلم انّ ונואש כימני ישאול انفعال ماض. وامّا לא אמרת נואש. وתאמרי נואש. ויאמרו נואש فمصادر. وكان الوجه فيها على الاطّراد הואש على زنة הכרת תכרת فجاءت على مثال ונחבה לא יובל الذى الوجه فيه והחבא לא יובל. وقد ذكرت *علّته فى باب[8] التصريف من كتاب اللمع. ومن هذا المعنى ולרוח אמרי נואש وهذه ترجمة الدقوق اتحسبون كلامكم ادبا واقوالكم على سبيل الكفّ والمدافعة برهانا. وذلك انّ רוח هذا هو عندى مجانس لقوله רוח יי דבר בי. وايضا רוח יי אלהים* עלי. ولما[9] لم يصلح [ان اترجمه وحيا ترجمته برهانا. وهو الكلام الذى تصحّح به الاخبار والدعاوى. ويصلح ان يترجم رأيا [مثل] ורוח לבשה את עמשי. وايضا עקב[10] היתה רוח אחרת עמו. وامّا (الكلام) الذى هو على سبيل الكفّ والمدافعة فهو الكلام الاقناعىّ من غير برهان:

الباء والالف والتاء כי לך יאתה. יאותו לנו האנשים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[11]:

الباء والباء المضاعف ונשקפה ותיבב. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. وتفسيره ولولت[12]. وترغوم יום תרועה. יום יבבא:

الباء والباء واللام מי יובילני[13]. יובל שי قد ذكر هذا

---

[1] R. g. جهلوا. [2] R. g. قال فيه الترغوم ואומי وهو תרגום אלֶה. מומתא اى انّه الزم للقوم אלה ان اكلوا شيًا لقوله فى اخر الدقوق ארור האיש אשר יאבל לחם עד הערב. وتفسير אלה حرج وضجب. وقيل فيه وعنّف ישאול القوم. وقد يجوز ان يفسّر وحلّف ישאול القوم لقوله بعد هذا ויען איש מהעם ויאמר השבע השביע וגו' وقال الترغوم אומאה אומי وممّا يدلّ على ان אומאה אומי بيمين قول الكتاب قبل هذا כי ירא העם (marg. cut off both אחת. [3] R. اخر. [4] R. فانّ الاحسن. [5] R. الدجلة. [6] O. for יכֹּון. [7] R. يكون. [8] R. علّة ذلك فى كتاب باب. [9] R. علّا الذى هو وحى واما. [10] R. ينن. [11] R. g. فسّر فيه مؤاتاة ومطابقة ولياقة بالشىء. [12] O. ولولوت. [13] R. g. قيل يجلب او يودّى به الى مكان آخر.

המעני בי כתאב חרוף אללין. ותרגום ויבא אתם בבלה. ואוביל[14] יתהון: ועל יובל ישלח שרשיו נהר וכמהו פלגים יבלי[15] מים. וקד אבדלוא מן הדה אלבאיי אלפא פי אובל אולי: ונתנה הארץ יבולה. והארץ תתן יבולה. ואין יבול בנפנים וגפנים 5 גלה[16] וגמרה. וקד קיל גיר אלגלה והגמרה בל עלי אלרזק[17] בגמלה קיל יגל יובל ביתו: או חרוץ או יבלת ג'ואליל[18]. ופי אלמישנה חותכין יבולת במקדש אבל לא במדינה: בקרן היובל. שבעה שובעות היובלים[19] קאל פיה אלתרגום שבעה שופריא דקרן דכרא[20]. ופי כלאם אלאואיל מאי מישמע דהאי יובל לישנא דדיכרא הוא דתניא אמר ר' עקיבא כשהלכתי 10 לערביא היו קורין לדיכרא יובלא. וקד סמּי אלנאקור[21] נפסה יובל כמא קיל במישך היובל. ומן[22] אגל הדא קיל עז שנת החמישים שנה יובל היא. לא יצא ביובל. וזלך לצרב[23] אלבוק פיהא כמא קיל והעברת שופר תרועה:

בי"ת והבי"ת והמ"ם ויבם אתה. לא אבה יבמי. מאן 15 יבמי. יבמה יבא עליה. יבמתו אליו חקיקה לגפלה יבם ויבמה חתן וחתנה[24]. פאסתעמל לדכול לחתן בחתנתה פעל מן הדא אללפט אעני ויבם אותה. לא אבה יבמי. וקד סמّוא זוגה לחתן חתנה כמא סמّוא זוגה העמّ עמّה פי קולה דודהך 20 היא. קאלוא הנה שבה יבמתך וגמא כאנת זוגה יבמה[25]:

בי"ת והבי"ת והשי"ן כי יבשו אפיקי מים. יבישה הארץ. היבש גרם. אשר הוביש י'. ומוחלים על יבישה. ותראה היבישה. קד ד'כר הדא [אלמעני] פי כתאב חרוף אללין על גיר נטאם. וזלך אנה אדכל פיה חיבש גרם. נער בים ויבישהו 25 פי חיבּר הוביש היום את פני כל עבדיך על סבילל אלגפלה[26]. וד'כר פיה אידא הובישתי עין לח. ופי אלמעני אלאול ג'קיל גיר מתעדّ לם ינצּה עליה אבו זכריא׳ והו והובישו כל מצולות יאור[27]:

בי"ת והגי"ם והבי"ת לכרמים ולינבים[28]. כרמים וינבים. 30 קד ד'כרנא הדא פי אלמסתלחק. ינבים אחקאל וצפיע ואלינבים הם אלמקימון[29] בהא. והו קול אלתרגום למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין:

בי"ת והגי"ם והבי"ת אשר הנה י'. כי י' הונה[30]. וינה בני אייש. קד ד'כר הדא אלמעני פי כתאב חרוף אללין. וד'כר פיה אידא כאשר הונה[31] מן המסלה. נוני ממוענד. (וא"ו) ביד מונוך פקד געלנאה נחן פי רסאלה אלתקריב והתסהיל מעתלّ העין מן ותמוננו ביד עוננו והו קול מסתחסן פיה ג'דّا. ונחן נרי מן אלצואב אידא אן *יג'וז הנא[32] כונה אידא מן הדא אלאצל אלדי נחן פיה מן מעני אשר הונה י' על זנה[33] והאבלתי את מונוך אלדי הו מן מעני עני ואבין הונה. פהו [עגדי] על הדא אלתלכיס פאעל מן פעל ג'קיל על מתאל הפעיל והו על אלתלכיס אלאול 10 צפה מתעדّיה מן פעל כפיף. ואן שגלת פקلّ אנה אסם אלפאעל פהו אחסן פי אלעבארה. וכלّا אלוגהין חסן ג'אגז אעני כונה מן הונה וכונה אידא מן ותמוננו:

בי"ת והגי"ם והעי"ן ינעתי בקראי. הונעתם י'. אל תינע שמה. קד ד'כרנאה[34] פי אלמסתלחק[35]: 15

בי"ת והגי"ם והרי"ש אשר אתה יגור קד ד'כר פי כתאב חרוף אללין[36]:

בי"ת והדל"ת ויתן יד. ומדّ יבה: וקד יבשאר *בהדה אללפטה אלי מבאיעה[38] אלסלאטין כמא קיל וכל אלטרים והגברים וכל בני אלמלך דוד נתנו יד תחת שלמה אלמלך (אי 20 חלפוא לה)[40] בלמבאיעה ולטאעה. ומתלה מצרים נתנו יד. וגיצא תנה את ידך. ויתן ידו מענאה פגיאעני פגיאעה. ואליד פי אכתר כלאמהם מؤנّثה וקד יד'כרונהא כמא קיל והנה יד שלוחה אלי[41]: וקד יראד בהדה אללפטה אלמכאן מתל ויד תהיה לך. אייש על ידו. [רחבת ידים. רועות על ידיהן. דעו אייש את 25 ידו.] ויהות מזה ומזה. יד חזית פי אלמכאן אלדי ראית מן אלרأי אי אלדי אחביבת. ומתלה והעניל נאותו עם ארבות ידיו. וקד פסّרתה פי באב אלאלף והראי והבאי מן חרף אלאלף: ויראד בהא אלקסם מתל כי יד על כס יה: ויראד[42] בה אלרأי מתל היד יואב אתך: ויראד (בה) אלאמר והוחי 30 מתל ויד י' עלי חזקה וامر אללה לי שדיד יריד تأכידה עליה פי אלמסיר והקול. ד'לך קולה כל דברי אשר אדבר

[14] R. g. וכלהיהם. [15] R. g. הנהר (MS. וחם) הנהר. [16] R. עלי. [17] R. רזק. [18] O. תלול, but the first ל is marked by the later hand. [19] [20] R. g. כמש. [21] R. g. בוק. [22] R. מן. [23] O. ליפרוב. [24] The Heb. transl. adds אך נופלת על אחי הבעל. [25] R. g. וקיל פי יבם ופי יבמה סלף וסלפה. [26] R. אלעלה. [27] R. g. כלّא יבס ויבוסה. [28] R. g. פלّאחון. [29] Both MSS. אלקימון. [30] R. g. חסרה ומנה ביגון ישאולה. [31] R. g. המעני תנחיה וזאלה. וקיל נוני מוענד. [32] R. נחכיר הנא. [33] R. מעני. [34] R. ד'כר. [35] R. g. כלّא תעב. [36] R. omits this root. [37] So both MSS. מיוועד המתאחרין עין לחסור. [38] R. בהדא אללפט. [39] O. המבאיעה. [40] MS. המלך איצא חבחוה באלמבאיעה; Heb. transl. כל נתנו יד להיות תחת עבודתו. [41] So both MSS.; to be added בו והנה? [42] R. ויעיד.

אליך קח בלבבך ובא׳ שמע ולך בא אל הגולה אל בני עמך וכאן هذا صعبا على الرسول. وذلك قوله ואלך מר בחמת רוחי الّا انّه لم يمكنه التأخّر[39] عن المسير لتأكيد[40] الله عليه فى ذلك. وهو قوله ויד י עלי חזקה. ومثله היתה עלי יד י׳, והתי עלי שם יד י׳, ותפל עלי שם יד י׳ אלהים. ויד י׳ היתה אלי בערב: على يدى داود ملك يسراءيل اى يأمر كما قيل להלל להודות במצות דוד איש האלהים: ويراد به الايد والقوّة مثل ולא היה בהם ידים. היד י׳ הקצר. וירא ישראל את היד הגדולה: ويراد به الآفة والبليّة مثل הנה יד י׳ היה במקנך. מפני ידך ברד יטבתי. כבדה מאד יד האלהים שם: ويراد به[41] النعمة والاحسان مثل ביד י׳ הטובה עלי: ويراد به المصفّ والرتبة مثل והנה מציב לו יד. וישימו לו ידים: [ويراد به[42] العلامة مثل ויקרא לה יד אבשלום نصبته التى[43] نصب اى علامة التى رفع: ويراد به[44] صبر الباب كما قيل יתי ידות לקרש האחד. לשתי ידותיו[45]: ويراد به السهم والجزء مثل וארבע הידות יהיה לכם ממשאת בלם. חמש ידות. עשר ידות לי במלך: ويراد به الجرح[46] مثل ידי לילה נגרה ולא תרמה[47]: ويراد به الواجب من القربان مثل ומלאת יד אהרן ויד בניו *וכמّל واجبه[48]. מלאו ידיכם كمّلوا واجبكم اى ابلغوا غاية ما يلزمكم من القربان[49]. ومثله שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אתו ומלאו ידיו ويقرّبون[50] يعنى ما[51] كان تقدّم [من] قوله عنه תעשה שעיר עזים חטאת ליום ופר בן בקר ואיל מן הצאן תמימים: ويراد به للجوار[52] فى مثל ראו [נא] חלקת יואב אל ידי, ובכל הערים אשר על ידי ארנון, יד דרך כיצפה. אשר על ידי אשדוד והצריח[ו]. בעד יד השער. ועמד על יד דרך השער: وتكون بمعنى עם مثل אשר הכה ביד נדליה اى עم نداليه:

الباء والدال المضاعف ידו נודל. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: יידד י׳ ודבד الله اى حبيب الله. מה לידידי ما لحبيبى. נתתי את ידידות נפשי حباب نفسى اى محبّتها الذى احببته: בידודי איש كشرار النار[53]. وقد قال قوم ان الكاف فيه اصل وانّه على زنة יהיד לבידוד:

الباء والدال والهاء ידו אליה. لادوات ان قرنوا.

قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وانكر ابو زكريا كون ידו נודל من هذا الاصل لانفتاح ياءه ولادّه[54] غير مكسور على المعهود من انكسار فاء كل فعل ثقيل من هذا المثال وجعله من ذوات المثلين مثل רבו דבריו משמן. רבו מיעדות ראשי. ولعمرى ان القياس مستصحب لقوله الّا (انّ) מ׳ יצחק בן מ׳ ישאול رحمه الله كان يعتقده من هذا الاصل وكان عنده فعلا مستقبلا محذوف ياء الاستقبال. قال واصله יידו فحذف الياء استخفافا. وهذا القول عندى غير بعيد فيه بل يحسنه عندى قوله וידו אבן בי الذى اصله ויידו فعرض له ما عرض لقوله נער בים ויבשהו. ولقوله ויישרם لمّته מערכה اللذين اصلهما וייבשהו. ויישרם. الّا [انّ] ابا زكريا لم يذكر וידו אבן בי[55]. *وذكر نم انى اودّ مجانس[56] ומודה ועוזב ירוחם. وذكر فيه ايضا הודינו לך אלהים. اودّ بدلا نبل. وكون نم انى اودّ مجانسا لهذا المعنى الثانى اصوب عندى من كونه من [معنى] מודה وعוזב ירוחם [لانّ معنى ומודה] هو الاقرار ومعنى نم انى اودّ الحمد. الّا انّ معنى הודינו [هو] الشكر والحمد مجانس للشكر وان كان بين المعنيين فرق. وهذا مما فاتنا على ابى زكريا. وذكر فيه ايضا והתודה השנית. יתי תודות גדולות והחלבות وتفسيره جماعات:

الباء والدال والعين ידעתי[57] את י׳, לא נודע[58] מי הכהו. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستوفيناه (نحن) فى المستلحق. وليس ببعيد عندى ان يكون قوله או הודע אליו המאתו ما لم يسمّ فاعله من بنية הודיע مثل הושלך من השלך الّا انّ الحلم فى הודע مكان الاشراك. ونحن نضيف الى هذا المعنى معنى اخر قريبا منه وهو המעתיק הרים ולא ידעו اى وما شعروا حتى قلبها بغضبه. ومثله תבואה שואה לא ידע ما يشعر اى غفلة وفجاءة. ومثله לא ידעתי נפשי שמתני: وذكر ايضا فى كتاب حروف اللين ויודע[59] בהם את אנשי סכות واستوفيناه [نحن] فى المستلحق. ومن هذا المعنى عندى בלב נבון הנוח חכמה وبקרב בסילים תודע اى انها تضيع عندهم لا يعنون بها. ومثله למנות ימינו כן הודע تفسيره على مقدار اعمارنا اذّنا. وذلك انه لما قال כי כלינו באפיך

---

[39] R. التاخير. [40] R. فتاكيد. [41] R. بها. [42] MS. بها. [43] MS. אלדי. [44] MS. بها. [45] The Heb. transl. ויקרא לה יד אבשלום כלו׳ מצבתו אשר הציב כלו׳ ציונו אשר הקים, והוצים בו ציר הדלת במו שתי ידות לקרש, לשתי ידותיו; [46] O. אלאנר; O. marg. ע״א גרה; Heb. transl. הנגע והחבורה. [47] So both MSS. [48] R. ומתל ואנבהם. [49] R. אלקרבן. [50] R. ויקרבו. [51] R. מן. [52] R. continues والقرب مثل קרבאנה. [53] R. נאר. [54] O. ולבנה. [55] R. g. المعنى رمى ورشق. [56] R. וכקר. [57] R. g. علمت. [58] R. g. يعلم. [59] R. g. قيل وعذّب.

ובחמתך נבהלנו שתה עונותינו לנגדך כי כל ימינו פנו בעברתך ثم قال يمي שנותינו בהם [שבעים] שנה قال يا ربّ ما اسمُك ألّا تسرف فى تاديبنا فانّ اعمارنا قصيرة لكن ادّبنا على قدر مدّتنا[60]. وهذا قريب المعنى من قول איוב כמה לא תשעה ממני الى آخر المقالة: وذكرنا نحن فى المستلحق والאדם ידע את חוה אשתו وهذا اللفظ يستعمل فى الرجال كما ترى وفى[61] النساء كما قيل וכל אשה ידעת איש למשכב זכר. הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש: *ونزيد هنا معنى اخر قريبا من هذا المعنى الاول[62] وهو אלופי ומידעי اى الذى افضى اليه بسرّى كما قال אשר יחדו נמתיק סוד. ومثله ומידעיו ובהגיו[63]: ومعنى اخر [ايضا] ולנעמי מודע לאישה. ומודע لبنية תקרא نسيب وقريب. ومثله הלא בעז מודעתנו التاء فيه للمبالغة. ومثله וידוע חלי كما تقول حليف اسى. ومن الزياده هنا ايضا וישואל אוב וידעוני وقوم يشتقّونه من المعنى الاول. ونقول ايضا ان ושמי י׳ לא נודעתי להם خارج عن هذه المعانى الى معنى التجلّى والتظاهر[64] اى انّى لم اتجلّ[65] لهم هكذا ولم اتظاهر[66] اليهم كتظاهرى اليك. الّا انّ ابا زكريا ادخله مع ידעתי כי כל תוכל وما ذلك بحسن لانّه *دون حجاب وتعالى كتجليه[69] لموسى عمّ. ومما يجانس معنى التجلّى والتظاهر عندى قوله וישמע שאול כי נודע דוד اى انه بارز[70] وجلّح ولم يتستّر على عادته. الا تراه يقول ויאמר נד הנביא אל דוד לא תשב במצודה فاشتهاره[71] بنفسه وانقحامه فى بلد יהודה مما اقلق שאול جدّا واخافه. ولذلك قال الكتاب عنه ויאמר שאול לעבדיו הנצבים כי קשרתם עלי כלכם ولا فما معنى هذا الكلام فى هذا الوقت دون سائر الاوقات وما معنى וישמע שאול כי נודע דוד فهذا من الاستدلال بيّن جدّا. ومما يجانس هذا ايضا قوله ואחרי הודעי כפקתי עלי ירך اى بعد تجليحى بالمعاصى. وكذلك اقول فى כי אחרי שובי נחמתני انه من משובه נעתת وذلك (انه) يصف التوبة بعد الاصرار على المعاصى يقول انّى[72] من بعد اصرارى وملاجّتى[73] ندمت ومن بعد تجليحى واشتهارى تبتُ لانّ الندامة على اقتراف الذنب تكون اولا قبل التوبة منه لا من بعد التوبة (منه) فقط. ولم يخرج ابو زكريا ואחרי הודעי ايضا من معنى ידעתי כי כל תוכל وفاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق. ومن هذا المعنى قوله ומודעים להלל اى ومعلنون[74] بالمديح. وبقرب من هذا المعنى ידעתיך בשם. ואדעך בשם اى 5 نوهت[75] باسمك وشهرت[76] ذكرك[77]. ومثله מה אדם ותדעהו:

الباء والهاء الظاهر כי ביה[78] יי צור עולמים:

الباء والهاء والباء השלך על יי יהבך[79]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واضفنا نحن اليه فى كتاب التسوية הבה נלבנה לבנים واتّسعنا فيه وفى مثله من *افعال 10 المأمرز[80] فى المقالة الثالثة من كتاب التشوير:

الباء والهاء والدال ורבים מעמי הארץ מתיהדים[81] هذا الفعل على غير قياس [اهل] اللغة لانّه مشتقّ من יהודה مستعمل منه والياء فى יהודה غيريّة[82] وقد صار [فى] מתיהדים اصلا لانّه فيه فاء الفعل. وقد بيّنت هذا 15 فى صدر كتاب اللمع (من هذا الديوان):

الباء والهاء والراء וד יהיר لان שמו هو اللجوج المتمادى فى الباطل. وهذا اللفظ مجانس *للّفظ العربى[83] استبهر فلان[84] اذا لجّ والبهر بفتح الياء وسكون الهاء اللجاجة[85] والتمادى فى الامر: 20

الباء والواو والميم יום אורא. יום ולילה. או יומים. יומים ישלשה. واو יום انقلبت الفا ليّنة فى يمים فى اللفظ. وذلك ان الاصل فى يوم ان يكون على زنة חדש. שרש ישי. בקר אעיר לך. ותמר אמר فالانوا الواو منه استثقالا منهم لتحريكها فلما الانوها اجتمع[86] ساكنان ليّنان واو 25 المدّ وواو الاصل فحذفوا واو المدّ وبقى واو الاصل. وكان الاصل فى يمים ايضا ان يكون יומים على الاصل بتحريك الواو بكسرة نقول على زنة לבקרים אצמית فلما الانوه فى الواحد الانوه ايضا فى الجمع[87] لا سيّما ان الجمع اثقل من[88] الواحد. فلما لان واو יומים نقلت حركته وهى الكسرة الى 30 الياء للدلالة[89] عليه فانقلب الواو الليّن الفا وصار يمים. وهكذا اقول فى ראש וראשים اعنى (ان) الاصل كان فى

---

60 O. מדדנא. 61 R. ويستعمل فى. 62 R. وايضا معنى اخر قريبا من المعنى الاول. 63 R. g. واصحاب وندماء. 64 R. אתגלא. 65 R. والتعاهد. 66 Corrected in O.; orig. אתאהר. 67 Corrected in O.; orig. תעארף لانه لبنية. 68 R. יתגלא. 69 O. ניר חנאב כתגילתה. 70 R. برهن. 71 R. فاجتهاده. 72 O. אן. 73 R. ומלאנאתי. 74 R. ومعلنون. 75 O. עהת. 76 R. corrects واشهرت. 77 O. דכרת. 78 R. g. اسم (اسما MS.) له تعالى وقد فسّر فيه الازلىّ. 79 R. g. يعطيك. 80 So R.; O. אלאפעאל אלמא אמדה; المؤمّرة? 81 R. g. [يتهوّدون] اى يدخلون فى الدين. 82 O. נידי. 83 R. لقول العرب. 84 O. adds اى. 85 R. اللجاج. 86 O. אנתמעו. 87 R. الجميع. 88 O. למן. 89 O. لدلالة.

ראש ايضا ان يكون على مثال בקר וראשים ان يكون مثل והוכחתי לבקרים فعرض فيه ما عرض فى יום וימים. وهكذا عرض فى בתים לבדים اعنى ان اصله ان يكون على مثال ועירים עשרה الذى هو جمع ועל עיר בן אתנות فالبنت الياء والقيت حركتها على الباء فانقلبت الياء اللّيّنة الفا. وهو القياس فى זתים יהיו לך وما اشبهه وان اختلفت للحركة. ولما اضافوا يمים الى الاسماء الظاهرة خالفوا به هذه الالفاظ فاسقطوا منه الالف اللّيّنة وقالوا ימי יעקב. كل يمי היות דוד بمنزلة. فاجحفوا به[90] كما ترى ولم يفعلوا كذلك فى ראשים ولا فى בתים اذ[91] قالوا ראשי אלפי ישראל. وبתי החצרים وغيره: واعلم ان لفظة יום تقتضى معانى. منها ما هو نهار [بلا ليل وزمانه اثنتا[92] عشر ساعة مثل ויקרא אלהים לאור יום. ومنها ما هو نهار] وليل وزمانه[93] اربعة وعشرون ساعة مثل ויהי ערב ויהי בקר יום שני[94]. ومنها ما يراد به وقت من[95] الاوقات وزمان من[96] الازمان معلوم مثل והיה ביום ההוא שרש ישי. והרה אפי בו ביום ההוא. ومنها ما معناه اول شىء وابتداء مثل קטר יקטרון ביום החלב اى اولا. ومنها ما معناه الآن والساعة مثل כי אתו בהיום תמצאון אתו. השבעה לי ביום. ومنها ما يراد به بعض الايّام (مثل ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו اى فلما كان فى بعض الايّام) كان كذا وكذا:

الباء والواو والنون בטיט היון. טבעתי ביון מצולה فسّر فيه الطحلب[97]:

الباء والزاى والميم כל אשר יזמו قد ذكرناه فى المستلحق[98]:

الباء والزاى والنون סוסים מיוזנים[99]:

الباء والزاى والعين ולא יחנרו ביזע. בזעת אפך. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وقد ارى ان افسّر هتين اللفظتين *لاجل اضطراب[1] الناس فيهما. امّا בזעת אפך فتفسيره بشدّة غضبك اى انك لا تبلغ الى ان تنال اكل الخبز الّا بعد تعب ونصب وضجر منك. وقد يجوز ان يفسّر فيه بعرق انفك ورشحه وهذا لا يكون الّا بعد التعب والنصب واشتداد الحال فى الضجر فهذا ايضا [غير] خارج عن التلخيص الاول لانّ العرق لا يكون الّا بعد شدّة ولا تخلو هذه الحال من الضجر. وتسمية[2] الاوائل رضى الله عنهم العرق יעזה[3] مشهورة معروفة. ومن[4] ذلك قولهم امر ר' יהושע בן לוי מישן כר קפרא בתחלה היו רוחצין בחמין שהחמו מערב שבת התחילו הבלנין להחם חמין בשבת ואומרין מערב שבת החמנו אסרו להן את החמין והתירו להן את הזיעה ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרין מזיעין אנו אסרו להן את הזיעה[5]: واعلم ان فقهاء بلدنا يقرؤون מזיעין بياء تحت الميم على زنة מריקים שקיהם وهو لحن فاحش لانّ هذا المثال لا يكون الّا معتلّ العين وזעה معتلّ الفاء على زنة דעה من ידע. فالصواب اذًا ان يقرأ מזיעין بفتح الميم وتشديد الزاى على زنة והנה מציב לו יד من ויחציב. وعلى زنة מציקים من ויציקו את ארון האלהים. فان كانت قراءتهم على اصل الرواية فانّ זעה معتلّ العين على مثال שיבה وان لم يكتب بياء كما لم يكتب צדה فى بعض المواضع وغيره من الاسماء المعتلّة العين بياء. وليس يكون على هذا من اصل ביזע ولا مشتقّا من معناه بل يكون اسما للعرق: وامّا ולא יחנרו ביזע فتفسيره لا يتحرّمون فى موضع الشدّ بل فوق ذلك والى هذا اشار الترجمان بقوله לא ייסרון על חרציהון על לבהון[6] ייסרון. وقد يجوز ان يقال فيه لا يتحرّمون بالشدّ بل بالارخاء. ومن هذا المعنى ترجمنا اولا בזעת אפך بشدّة غضبك:

الباء والحا والدال אל תחד[7] כבודי. אל יחד בימי שנה. ורק היא יחידה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. واجاز ابو زكريا ان تكون هذه الياء مبدلة من الف التأخرى اليمنى. وقد استعمل الثقل مع الياء فى יחד לבבי ליראה שמך. وليس يبعد ان يكون من هذا الاصل ברזל בברזל יחד ويكون تفسيره الحديد مع الحديد معا. والذى قلناه (فيه) فى باب الحاء والدال والهاء اولى:

الباء والحاء واللام ויחל עוד. ויחלו לקום דבר. ולא יחל לבני אדם. הן הוחלתי לדבר. قد ذكر هذا فى كتاب حروف اللين وذكرنا نحن فى المستلحق مذهبنا حينئذ كان[8] فى ויחל עוד. وذكرنا فى حرف الحاء من هذا الكتاب

---

[90] O. פאנרפוא פיה. [91] R. אי. [92] MS. אתני. [93] O. זמאנה. [94] R. אחר. [95] [96] מן is supplied in O. by the later hand. [97] Corrected in O.; orig. אלמחלב. [98] R. g. המה והמם. [99] R. g. (MS. ר'הר?) قيل خيول فحولة وقيل فرس يرّ. [1] R. (MS. לאמטטראב) لاضطراب. [2] R. ותסמי. [3] R. זיעא; O. זעה. [4] R. מן. [5] O. הזעה. اى هائج الطباع. [6] R. לבביהון. [7] R. g. יחדו منه التفسير جملة وجماعة: وامّا יחידה. יחידתי. יחד לבבי فكلّه وحدة. التأخرى اليمنى منه اى اتّحدى بجهة من الجهات. [8] So both MSS.

ما اعتمدنا عليه فى ויחל עוד. وقد تعدّى هذا الفعل فى قوله ובר דבר לעבדך על אשר יחלתני اى على ما رجّيتنى[9] ووعدتنى به. والامر من ויחלו לקום דבר. יחל ישראל אל י׳ على زنة יחד لبدبى لירא שמך. ومن هذا الاصل وهذا المعنى והרא כי נוחלה אבדה תקותה وترجمة اللفظ لما رأت عند ما اصطبرت[10] ان رجاءها ذاهب تالف فعلت كيت وكيت. ومن هذا المعنى لא כן אוחילה לפניך وهو يحتمل عندى وجهين. احدهما ان يكون على ما اصف لما قال له الشخص ואתה תתיצב מנגד اى انّى لو قتلته لما خفى عن الملك ولصليت حرّها وانت واقف لاٍ[11] اجابه יואב ما كان يكون من المستقيم والصواب ان اصطبر بحضرتك عن الدفع عنك اى كنت ادفع عنك ولא כן هنا مثل לא כן עשיתם. والثانى ان يكون ليس [من] الصواب ان اصبر واتأخّر عن قتله بحضرتك. ومن هذا المعنى ايضا מעי מעי אוחילה والامر فيه كما اصف يقول اذا اشتدّ الجوى[12] فى احشاءى ولم اطق الصبر فزعت الى قلبى مستمدّا منه الصبر فاذا به هائجا هائما لا يهدؤ[13] مما به ايضا من مثل[14] حالى. وאוחילה مضاف فى المعنى الى קירות לבי كانّه يقول اذا اشتدّ الجوى[15] [فى جوفى] ورجوت[16] (ان اجد) من قلبى عونا على دفعه وجدته فى مثل تلك الحال. ومعانى هذه الالفاظ متقاربة:

الباء والحاء والميم יחמתי אמי. ויחמו הצאן. ויחמנה בבאן לשתות. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ولنا نحن فى ذكر ויחמו הצאן فى كتاب التسوية كلام نافع جدّا واكثرنا فى تبيينه وتلخيصه فى المقالة الثانية[17] من كتاب التشوير وجوّزنا فى تلك المقالة كون ויחמו הצאן. ויחמנה בבאן لشتوات ثقيلين بمراهيين واضحة ومقاييس لائحة على مذهب ابى زكريا فى וישרנה הפרות فليلتمس ذلك من هنالك: واعلم ان قول ابى زكريا فى ליחמנה במקלות انه على زنة לטהרנה ليس يريد به ان לטהרנה موجود فى الكتاب[18] ولقد يظلمه من يعنّفه على ذلك لكن[19] لما وزن فى هذا الباب בעת יחם הצאן بقول الكتاب ליתן טהר את הארז اراد ان يزن ליחמנה بمثال من هذه اللغة ايضا اعنى من لغة טהר את הארז. להם לטהרם. فلذلك[20] قال فى ליחמנה[21] انه على زنة לטהרנה:

الباء والحاء والفاء והוא הולך יחף صفة منعى رنلך מיחף[22]:

الباء والحاء والسين בלם התיחשו. ולא להתיחש לבכורה. ראשי בית אבותם והתיחשם. המתיחשים ולא נמצאו. ואמצא ספר היחש على زنة יעד. وقيل فى جمعه فى 5 الامثنة מצאתי מגלת יוחסין בירושלם على زنة יערים[23]:

الباء والطاء والباء ותיטב[24] הנערה בעיניו. הטיבו[25] כל אשר דברו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وبقرب من هذا المعنى בהטיבו את הנרות عند اصلاحه القناديل للايقاد: ותיטב את ראשה حسّنته واصلحته بالطيب: 10

الباء والكاف والحاء והוכיח בדברים. ומיטבותיך תוכיחך. והוכח אברהם את אבימלך. היסר נוים הלא יוכיח. ויוכיחו בין שנינו. والمصدر הוכח בדבר לא יסבן. הוכיח תוכיח את עמיתך. הלחכה מלים תחשובו. والانفعال לבו נא ונוכחה. שם ישר נוכח עמו. والافتعال ועם ישראל יתוכח 15 معنى هذه الالفاظ الاختصام والتأنيب والتأديب[26]. وתרגום ועתה התיצבו ואשפטה אתכם. ואתוכח עמכון: אשר הוכיח. אתה הוכחת לעבדך ליצחק. ואת כל ונכחת معنى الجميع الاعداد والاحضار كما قال ايضا الתרגום דומן י׳ יתה זמינתה.

وقد فسّرنا هذه الالفاظ فى المقالة الاولى من كتاب 20 التشوير بغاية التفسير وبيّنت فيه كون ונוכחה بنية متعدّية على بنية الانفعال مثل אשר נשבעתי את לבם وغيره. وقد كنّا اشرنا الى ذلك فى صدر كتاب المستلحق. واما فى المقالة الاولى من كتاب التشوير فلم نبق فيه علّة لمعتلّ ولا مطعنا[27] لطاعن. وقد اندرج لنا هناك علم 25 عظيم فليلتمس من ثم. ومن هذا المعنى الاخير אך דרכו אל פניו אוכיח:

الباء والكاف واللام ולא יכל יוסף. ולא יכלו לעשות הפסח. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[28]:

الباء والكاف والنون ויכום ויכתום[29]. قد ذكرنا هذه 30 الالفاظ فى باب כתת من رسالة التقريب والتسهيل ولخّصناها هناك غاية التلخيص وبيّناها هناك غاية[30] التبيين فليلتمس الكلام فيها من ثم. فهى لفظة غريبة

---

9 R. רמותני. 10 O. אצטרבת. 11 The later hand corrects in O. לאנה; R. has the same reading. 12 R. אלנד. 13 O. יהדי. 14 R. מثال. 15 R. אלנני. 16 Corrected in O.; orig. פי רנות. 17 R. الثالثة. 18 O. كتاب. 19 O. adds على. 20 R. adds מא. 21 R. g. هو الوحام والتوحّم. 22 R. g. حفا. 23 R. g. وهو النسب والحسب. 24 R. g. وحسنت. 25 R. احسنوا. 26 R. والتوبيخ. 27 O. מנענא. 28 R. g. طاتة. 29 R. g. وقيل وحطّموهم. 30 R. نهاية.

لم يتعاط[31] احد قبلى التكلّم فى اصلها. وامّا ترجمتها[32] على حسب المعنى فحدّدوهم اى ساقوهم جلدا لهم بالسيف. ولنا فيها[33] اختيار وتفسير اخر سنذكره فى حرف النون بحول الله:

الباء واللام المضاعف עד אנלים יללתה ובאר אלים יללתה. והילל כל יושבי הארץ. قد ذكر فى كتاب * ذوات المثلين[34]. وقيل فى ذلك الكتاب ان יליל מואב ليّن الياء الاصلية مثل לא יטיב י ולא ירע. وذلك غلط بل الياء الاولى بنيته والياء الثانية بدلت على زنة ואלמנה לא יטיב كما ان ياء ומיטבר רוח תיליללו محرّكة. وفرق ابو زكريا بينهما وهما سواء فى الحركة وانه لما ادخل هذا الاصل فى كتاب ذوات المثلين ايضا على ما يوجبه النظر من اجل مثليه قال هناك ومعنى اخر יללו[35] ישימון. وما هو عندى بعيد من المعنى الاول لانّ معنى יללה دوىّ صوت بتوجّع. ومعنى יליל ישימון دوىّ السماوة[36]. وذلك لانّ[37] الارض الدوّية [هى] الصحراء التى تخترقها الرياح فيسمع لها صوت ويقال لها دوّية وداوية. وقد تكلّمنا فى יליל מואב وفى תיליללו وفى איילילו بكلام بليغ فى كتاب اللمع [من هذا الديوان]:

الباء واللام والدال לא חלתי ולא ילדתי. מה ילד יום. ותקח המילדת. והולד בן פריון. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه (نحن) فى المستلحق وجوّزنا فى וילדת בן وجهها غير الوجه الذى اتى به ابو زكريا. وذكرنا هناك ايضا ان لنذر הילד على زنة והכנה איננו אכל وجعلنا هذه اللفظة (خامسة) للاربع[38] الالفاظ التى احضرها ابو زكريا وقال فيها انها פעול على مثال פעל. وزدنا ذلك بيانا بكلام برهانى اشتمل على فنون من العلم اللغوى فى المقالة الثانية من كتاب التشوير فليلتمس [من] هناك: واعلم ان הלדת את פרעה مصدر مأخوذ من بنية הפעיל اعنى من بنية[39] הוליד على مثال ما لم يسمّ فاعله. والماضى הלד على زنة והצב נלחמה העלתה. والضد المشدّد[40] הדالّ عليه מיוסד المشدّد ايضا. وعلى[41] مثال הצע بالتشديد الدالّ[42] عليه יצע רמה. واذا[43] حذفوا منه التاء المزيدة فيه جاء المصدر[44] والفعل الماضى הלד على زنة כי הנך הנך לעבדיך. والمصدر هنا منسوب الى الاب لانّه مأخوذ من بنية הוליד *ولو كان منسوبا[45] الى الامّ لكان יום לדת את פרעה كما قيل בלדת הנר את ישמעאל: وللغة ילד معان. منها الولادة وهو المشهور[46] فيها. ومنها التوليد[47] مثل מה ילד יום[48]. ومنها الآراء والافكار والمذاهب مثل ובילדי נכרים ישפיקו الذى تفسيره وبآراء الاجنبيّين يستمرّون. وكذلك قال فيه الترجمان وبنيمוסי עממיא אולין. ومنها اخبار وقصص אלה תולדות השמים והארץ. אלה תולדות יעקב اى قصصه واخباره. ومنها للخلق والانشاء مثل בטרם הרים ילדו:

الباء واللام والكاف اشار ابو زكريا الى هذا الاصل فى صدر كتاب حروف اللين ولم يدخله فى التصنيف[49] وتصريفه موجود (كثير جدّا) كتصريف ירד. قالوا אלך. ילכו. לכת. كما قيل ירד. ירדו. רדת. وفى الامر לך. לכו. לכי. مثل רד. רדו. רדי. وقيل ايضا فى الامر من الثقيل الذى على بنية הפעיל הילכי את הילד הזה [على زنة] והניקהו לי الذى هو من הניק. وقيل فى الفاعل[50] מוליך على زنة מוריד. وفى المستقبل יוליך على زنة יוריד. وفى[51] هذا المعنى ايضا اصلان بلا شكّ فى ذلك[52] اعنى ילך ماض והלך وامتزجا فى الكلام لتقارب لفظهما. قالوا הלך אלך עמך. ילכו הלוך. وقد بيّن هذا ابو زكريا فى صدر كتاب حروف اللين[53] وان كان *لم يفسّر بذلك[54] بل قاله على الامكان[55]:

الباء واللام والفاء או ילפת* هى القوباء[56] وفى كلام الاوائل ילפת זו הזוית מצרית[57]:

الباء واللام والقاف ילק פשט. אכל הילק[58]:

الباء والميم הים אני אם תנין. על ימים יסדה هذا معروف. وقرأت فى لغة العرب اليمّ البحر واصله فى العبرانية يما: ים[59] ודרום. ימה[60] וקדמה معروف. אשר מצא את הימים במדבר فسّر فيه רב סעדיה אוֹל الذى ركب البغال. ورأيت لرב שריירא *נוֹל ופירוש כודניאתא[61] ימים وبلسان عربى בנאל. ومذهب الترجمان فيه غير هذا:

---

31 R. יתעני (يتعنّ). 32 R. תרגמהא. 33 O. فيه. 34 O. حروف اللين. 35 R. g. فلاة. 36 R. אלסמאוא. 37 R. انّ. 38 Both MSS. לארבע. 39 R. בנים. 40 O. אלמשדוד. 41 R. على. 42 R. ואלראל. 43 R. وانما. 44 R. אלמטיר. 45 R. ولو انه منسوب. 46 R. مشهور. 47 A later hand adds in R. والاظهار. 48 R. g. המילדת המולّدة وهى القابلة. ילד. 49 R. التصريف. 50 R. الافعال. 51 R. فى. 52 R. ילך. 53 R. adds ולא (ولاء؟). 54 O. لم يزحف הלך. 55 R. g. الجميع مضىّ وتسيير. 56 R. הו אלקובה. 57 R. g. حزازة وقوب. 58 R. g. جراد. 59 R. g. غرب. 60 R. غرب وشرق. 61 O. נ״ר פירוש בונריאתא.

الباء والميم المضاعف ימים[62] וארבעה הדשים. ימים תהיה נאלתו. מימים ימימה فى كل عام. ومثله ויהי לימים מימים اى الى عام بعد عام متقدّم له. والدليل على ان ימים سنة قوله ימים תהיה נאלתו ثم قال אם לא ינאל עד מלאת לו שנה תמימה. وامّا قوله בעת צאת הקץ לימים שנים فمحذوف من ימימים لانّ ימים على زنة תמים فكما ان جمع תמים תמימים كذلك يجب ان يكون جمع ימים ימימים:

الباء والميم والنون אם השמאל ואימינה[63]. התאחדי הימיני. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الباء والميم والراء ובבבודם תתימרו قال فيه الاترجمان תתגפקון[64]:

الباء المضاعف والنون ויין לנסך יין נסיכם هو اسم كان[65] لشراب العنب[66] خاصّة:

الباء والنون والهاء עני ואביון הונה. ואיש לא יונה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وانا اقول ان من هذا المعنى והאבלתי את מוניך. وادخل فى جملة هذا المعنى فى كتاب حروف اللين העיר היונה. وهذه اللفظة عندى صفة على مثال פותה[67]. وربما كانت فاعلة. ومن هذا المعنى عندى נינם יחד وهو فعل مستقبل خفيف على زنة וגירם אבר חשבון. وجعل ابو زكريا يحيى منون من هذا الاصل وهذا المعنى وقلنا نحن فى المستلحق ان كونه من معنى ולניני ולנבדי [ومن] اصله اولى وهو الذى اعتقده فيه. ومن هذا الاصل שני בני יונה. ביונים[68] על אפיקי מים:

الباء والنون والحاء לא הניח לעשקם. ויניחהו בגן עדן. ויניחהו אל החמור. ויחם את נבלתו בקברו. הניחו לבם למשמרת. وما لم يسمّ فاعله יענו ולא הונח לנו معنى الجميع الترك والتخلية والاقرار. ولنا فى הונח לנו قول اخر قد ذكرناه فى باب الاندغام وندكره فى حرف النون ايضا.

وقريب من هذا المعنى مكوم המנח يريد الفضاء المتروك بنيانه: واعلم ان القياس مجوّز فى هذا الاصل من طريق *الاندغام ان[69] يكون من ذوات النون مثل הציל והפיל وان يكون ايضا من ذوات الياء مثل הציב והציק من ויציקום לפני ״. وقد كنّا قلنا فى *هذا الصدر[70] الثانى انّا نحمل الافعال المندغمة الفاءات التى لا برهان ولا دليل على *ماهيتها[71] المحذف[72] منها[73] محمل ذوات النون اذ اكثر الفاءات المندغمة نونات. لكن لما كان الضرب من الافعال المضاعف من فاءه وعينه قليل الاستعمال وثقيلا ايضا فى اللفظ رأينا من الصواب ان نجعل هذا الفعل من ذوات الياء وهذا هو مذهبنا فى ما جانسه من الافعال:

الباء والنون والقاف וינקת חלב גוים. הניקה בנים ישרה. והניקהו[74] לו. את ראש ינקותיו. ילבו וינקותיו[75]. [قد ذكر فى كتاب حروف اللين][76]:

الباء والسين والدال יסד[77] ארץ. על ימים יסדה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. ونحن نزيد هنا ما قلناه فى المستلحق بيانا. وذلك ان[78] قلنا هناك ان מוסד מוסד اعنى المشدّد[79] مفعول من بنية الفعيل والقياس قلت عليه הוסד فى الماضى ויסד[80] فى المستقبل[81] والمفعول מוסד على زنة והצב נלחה. יצב. עם אלון מצב. فاقول هنا ان الواو المنقلبة [من ياء יסד] فى הוסד لخفيف التى هى كالواو المنقلبة من יצק فى הוצק חן تندغم فى سين הוסד الماضى الذى على مثال והצב נלחה העלתה فيجرى تصريفه بالاندغام فيقال فى المستقبل[82] יסד بالاندغام وفى المفعول מוסד بالاندغام ايضا ولو لم تندغم لكان المفعول מוסד مخفّفا مثل ויעש את הים מוצק لكنّه جرى على الاندغام كما قال הציבו מושחית. ויציקום לפני ״ بالاندغام ايضا. وذكر فى كتاب حروف اللين נוסדו יחד[83]. בהוסדם יחד עלי. ومن هذا المعنى عندى ואלה הוסד שלמה לבנות את בית האלהים هذا ما مولىً فيه שלמה اى ارتأى معه فيه وما سوررٌ[84] فيه يعنى ما سارّه فيه דוד كما قيل ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו ואת גנזכיו وسائر القصّة كلّها. فمثل هذه الواو التى فى הוסד [ايضا] اندغمت فى سين הסד من المعنى الاول

---

[62] R. g. שבעת ימים سبعة ايّام. [63] R. g. צפון ויכין וגו׳ [فى قوله] לשראוב ענב. [64] R. g. تتلدّذون. [65] O. כאן [66] Corrected in O.; orig. هى اليمين من اليدين ومن الجهات ولكنّها تسمّى القبلة لقوله. [67] R. g. الجميع غبن. [68] R. g. حمام. [69] O. אלאדנאם אד. [70] R. فى صدر هذا الجزء. [71] O. מאיה; the same later hand מאייה. [72] Perhaps [אלמנדם]; R. בנאיה אלחרף. [73] O. מנה פאנה. [74] R. g. رضاعة. [75] R. g. اصول الشجر وعروقها اى الرواضع. [76] The words in brackets, omitted in both MSS., are supplied from the Heb. transl. [77] R. g. اساس. [78] R. انه. [79] R. المصدر. [80] Both MSS. יסד. [81] Corrected in O.; orig. אל מסתלחק. [82] Corrected in O.; orig. אלמתלחק. [83] R. g. جمع وعصبة. [84] Both MSS. סור.

فيباء المفعول مبدء بالتشديد ايضا وقوله واللّه يشير به الى ما ذكر[85] بعده من اصناف البنيان:

الباء والسين والكاف على بيّر عدم لم ييّد قد ذكرناه وعلّلناه فى [كتاب] المستلحق وايّدنا[86] مذهبنا فيه فى تجويز كونه ما لم يسمّ فاعله فى كتاب التسوية واستشهدنا على ذلك بالشواهد القائمة والبراهين الواضحة. وقد استعمل فى الميتة (وفى تعزيات برحيزه وبيزيبه. برحيزه وبصيبه) يصيبه[87] مكان[88] صيبه على ما استعمل فى الكتاب ييّد مقلوبا من صود:

الباء والسين والفاء ولم يفِ عود لدعوته. ولم اوفيهو بنى يسرائيل. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفينا نحن فى المستلحق. ومن هذا المعنى عندى قول نحول ولم يفِ اى انه لم يعاود والمعنى فيه ولم يعاود اى انه لم[89] يعاود مثل ذلك المشهد. ومثله ويتنبعوا ولم يصفوا اى لم يعاودوا[90] التنتّى: وفى الاصل معنى اخر لم يفصله ابو زكريا من الاول لتقاربهما على عادته فى المعانى المتقاربة وذلك المعنى هو الزيادة مثل يفِ ب لى بن اخر. لم تصيبوا على الحدر. ويفِ عود سيول. ال تفِ على دبريه[91]:

الباء والسين والراء يسر لين. يسر يسرني يه. الحرب يسدي يسور. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واوضحناه نحن فى رسالة التقريب والتسهيل: واعلم ان الاحسن عندى فى ويسرني ملحة بدرج العين هذه ان يكون فعلا مستقبلا اندغمت الياء التى هى فاء فى السين[92] فاشتدّت لذلك كما عرض فى وبمكبوت يزرحوا لانّه من يزر. وكان الوجه ان يكون يزرحوا بتوقيف الياء التى للاستقبال للدلالة على فاء الفعل الليّنة فاندغمت هذه الياء فى الصاد فاشتدّت لذلك. وانما كان الاحسن عندى كونه مستقبلا[93] لكون الراء الذى هو لامه يزري على ما هى علمه لامات الافعال (المستقبلة ولم يكن يزمين على ما علمه لامات الافعال) الماضية من هذا المثال. وذكر فى كتاب حروف اللين ايضا ايسيرم بيسمع لعدتهم. (ومصرات عرود. ومن معنى ايسيرم بيسمع لعدتهم). مصر ملحم فتحه.

ואני יסרתי חזקתי זרועותם اى شدّدت وقوّيت وهو مما ضيّعه ابو زكريا ومما فاتنا نحن استلحاقه[94] فى المستلحق. وتدرون ובאבנט בד יחגר. ייסר:

الباء والعين والدال ويحد من المويد. ايشر يعدو. ونوعدهي لك. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. وذكر فيه ايضا כי מי במני ומי יועידני وتفسير هذه اللفظة[95] من يلاقيني كما قال الترجمان ومن يرعدني. وقريب من هذا المعنى ومما اشتقّ منه שאנו צורייך בקרב מועדיך. שרפו בל מועדי על בארץ وهى المواسم التى يتلاقى[96] فيها والمعاهد[97] التى يعهد بها الشيء. ومن هذا قيل عن בבל ואשב בהר מועד لانّها (كانت) موسما ومجتمعا. ومن هذا المعنى وهذا[98] الاصل למועד הזה. بميعد سنة الشمطة. وبحنين وبمواعيد ازمان واوقات معهودة يتلاقى فيها. وهنا لاهنوت ولمواعيد ازمان من العام. ويقرب من هذا الهجل اهل العدة للجماعة الملتقية[99] فى زمان ومكان. ومنه ואין בודד במועדיו على زنة ויבישו בית יעקב اهل مواريثهم. ومواعيد ومواعيد[1]. عدرت ومواعيد. وتفسير ואין בודד במועדיו ولا منفرد *فى مواسمه وفى جمعه بريد ولا منفرد من الجماعة[2] ولا متأخّر عنه فى مواسمه. وكذلك قال الترجمان ولا يحمد بمعاهد بزمانهن:

الباء والعين والهاء ويعه برد مهمة كوب. هيوم والمزعقوة. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[3]:

الباء والعين والزاى يوم نوعز. قد ذكرناه فى المستلحق[4]:

الباء والعين والطاء مويل صدق يعتبني. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[5]:

الباء والعين واللام مه الهويل فعل. وان بم مويل[6]. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين. وليس من هذا المعنى لمعاتي يعيلا بل معناه يسعون ويرومون ويتأوّلون وفاتنا استلحاقه فى المستلحق. والدليل على انه معنى اخر قوله ولا يعز لمن اى يرومون تعسى ويتأوّلونه[7] فلا تعتّهم[8] عليه. ولو ان معناه انهم يفيدون بتعسى

---

[85] R. דכרנא. [86] R. ואיצא. [87] R. g. دهن ورسّ وصبّ. [88] R. فى معنى. [89] R. لا. [90] R. adds الى. [91] The Heb. transl. adds כי העניין הראשון הוא שנות דבר בעצמו והענין השני הוא שיוסיף דבר אחר על הדבר הקודם. [92] R. כן. [93] R. g. كلّه ادب وتأديب. [94] O. الحاقه. [95] R. الالفاظ. [96] Corrected in O. תלאקי; orig. ילאקי. [97] R. المعاهد. [98] R. ومن هذا. [99] O. אלמלתקיא. [1] R. continues وفى جمعه بريد ولامنفرد عنه. [2] R. من جموعه. [3] R. g. [4] R. g. فسّرفيه اللغط وهو الاعجميّ اللسان وجعلوا نونه مبتدلة (מבחלה MS.) من لام. [5] R. g. (غرف ومغارف?) غرف ومغارف. [6] R. g. النفع والفائدة. وهو الاشتمال والالتفاف. [7] R. ويتأوّلون. [8] Both MSS. העיזהם.

*لما كان لقوله ولا عوذ لمو معنى جيّد: הרים הגבוהים[9] لايعلم. عت لاحد يعلى هى الوعول الّا انّ الوعول هى الذكور من هذا الصنف عند العرب ويقولون لانثاها الاروى:

الباء والعين والنون יען אשר עשית את הדבר הזה لما ان صنعت هذا. יען אשר ישרתו אתם. وقد يكرّر للتاكيد יען ביען שמות ושאוף. (ويقول بالعطف) יען וביען במיטפטי. وكذلك زيادة الباء (فيه) للتاكيد ايضا. وقد يكون فى معنى ليُلّا يكون كذا وكذا اذا اقترن به لا مثل יען אשר לא [יראה] لئلّا يراه هو اما الارض. وقد يصلح ان يترجم من اجل ان [يكون] كذا وكذا ومن اجل الّا يكون كذا وكذا كما يترجم لئلّا: בת היענה. בבנות יענה. بالعنى במדבר نعامة ونعام:

الباء والعين والفاء ולאומים בדי איז ויעפו[10]. אשר אנכי מביא עליה ויעפו[11] على زنة התפרקו ויבשו. لا יעף[12] ולא ייגע. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين. واما لعوف את יעף דבר فانّه وان كان من هذا المعنى فانما اشير به الى الضعيف العلم خاصّة كما ان المراد بارض עיפה العطشاء: واستلحقنا نحن فى المستلحق معنى اخر وهو כתועפות ראם לו. والتوعفات הרים לו. وכفّ תوعفات لو. والتوعفات הרים לו. موفع بيفع. فمعنى والتوعفات הרים لو ان شوامخ الجبال فى يده وملكه. ومعنى وכפּ התועפות لو ومال عظيم رفيع لك. ومعنى כתועפות ראם لو كعلوّ الكركدّن وارتفاعه عليه وهذا على سبيل المجاز كما قيل ויי אתי כנבור עדיין وما اشبه ذلك. وما يبعد عندى ان يكون כתועפות ראם לו وصفا ל"יי[ראל] اى (انه) اخرجهم وهذه[13] حالهم على معنى وبنى ישראל יצאים ביד רמה. وزيادة التاءات فى هذه الالفاظ كزيادتها فى لمّوت תוצאות. תוצאות חיים. ومعنى מועף بيفع معلوّ فى العلوّ يعنى انه رآه مستعليا فى الجوّ إمّا لارتفاعه فيه على سبيل الطيران (وإمّا) لاستعلاء جسمه. ووزن מועף من هذا الاصل والهيئة מוצק. מוצאים. מוערים لفتى היבל ". ووزن بيفع. وهذا بيفع:

الباء والعين والراء יער וכל עין בו. בעצי היער. וישנו ביערים. ויחשף יערות השערי[15]. אכלתי יערי עם דבשי. بيعرة الدبش وهى الشهدة[16] التى فيها العسل. وكذلك قال فيه الترجمان بقنيا دذوبشا:

الباء والفاء والهاء מה יפית ומה נעמת. בבכף ובוהב ייפהו[17]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الباء والفاء والحاء ויפח המס תהיפח[18]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى ויפח לקין على زنة מנעי רגלך מיחף وعلى زنة ירח. فلما اضيف قيل ויפח המס كما (قيل) ויירח לא יאכף עוד:

الباء والفاء والعين וחללו יפעתך. הופיע[19] מהר פארן. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الباء والفاء والتاء תנו לבם מופת[20]. את כל המפתים دليل ودلائل. ويقرب من هذا المعنى והיה יחזקאל לבם لموفت اى دليل تستدلّون به وتمتثلون فعله كما قيل[21] בכל אשר עשה העשו[22]. ومثله כי מופת נתתיך לבית ישראל. اصر اني موفتكم. ومثله ايضا כמופת הייתי לרבים اى دليل وقدوة[23] فى الخير كما قال ואתה מחסי עז. ومثله ايضا כי אנשי מופת המה وصفهم بالفضل والخير وانهم[24] قدوة فى الدين:

الباء والصاد والالف יצאת לישע עמך. הוציא ". قد ذكر فى كتاب حروف اللين[25]. ويمكن ان يكون من هذا الاصل ומצאני מעיך במעותיו هو ناقص الفاء متضاعف وهو فى معنى ומוציאי מעיו שם הפיל[ו]הו בחרב. والاوفق والاحسن عندى ان تكون لفظة רעיכה لاتى[26] لم اجد فى شئ من الافعال التى فاءها ياء ما تضاعف[27] العين واللام مع (سقوط) الفاء بل الفاء ثابت فى المتضاعف منه مثل יחקרך او אדמדם. وما لم يسمّ فاعله من الثقيل وهى כעמים הוצאה. מיוצאות אל שרי מלך בבל. ولم يذكره ابو زكريا ولا استلحقنا[28] نحن عليه فى المستلحق: ومعنى

الباء والصاد والضاد בי " צבאות יעיץ[14]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق:

الباء والعين والراء יער וכל עין בו. בעצי היער. וישנו ביערים. ויחשף יערות השערי[15]. אכלתי יערי עם דבשי. بيعرة الدبش وهى الشهدة[16] التى فيها العسل. وكذلك قال فيه الترجمان بقنيا دذوبشا:

الباء والفاء والهاء מה יפית ומה נעמת. בבכף ובוהב ייפהו[17]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الباء والفاء والحاء ויפח המס תהיפח[18]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى ויפח לקין على زنة מנעי רגלך מיחף وعلى زنة ירח. فلما اضيف قيل ויפח המס كما (قيل) ויירח לא יאכף עוד:

الباء والفاء والعين וחללו יפעתך. הופיע[19] מהר פארן. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الباء والفاء والتاء תנו לבם מופת[20]. את כל המפתים دليل ودلائل. ويقرب من هذا المعنى והיה יחזקאל לבם لموفت اى دليل تستدلّون به وتمتثلون فعله كما قيل[21] בכל אשר עשה העשו[22]. ومثله כי מופת נתתיך לבית ישראל. اصر اني موفتكم. ومثله ايضا כמופת הייתי לרבים اى دليل وقدوة[23] فى الخير كما قال ואתה מחסי עז. ومثله ايضا כי אנשי מופת המה وصفهم بالفضل والخير وانهم[24] قدوة فى الدين:

الباء والصاد والالف יצאת לישע עמך. הוציא ". قد ذكر فى كتاب حروف اللين[25]. ويمكن ان يكون من هذا الاصل ומצאני מעיך במעותיו هو ناقص الفاء متضاعف وهو فى معنى ומוציאי מעיו שם הפיל[ו]הו בחרב. والاوفق والاحسن عندى ان تكون لفظة רעיכה لاتى[26] لم اجد فى شئ من الافعال التى فاءها ياء ما تضاعف[27] العين واللام مع (سقوط) الفاء بل الفاء ثابت فى المتضاعف منه مثل יחקרך او אדמדם. وما لم يسمّ فاعله من الثقيل وهى כעמים הוצאה. מיוצאות אל שרי מלך בבל. ولم يذكره ابو زكريا ولا استلحقنا[28] نحن عليه فى المستلحق: ومعنى

---

[9] R. لمّا كان لقوله ولا عوذ لمو: ومعنى גיר הדא הגבוהים. [10] R. g. ובלגמון. [11] R. ובלגמו. [12] R. g. ובתעב; another gloss (MS. ויגע) ויגף [בקלוב] ומן اللفظ المحض اللفظة لغب وعطش ولكنها هنا ضعف و... [13] R. והנו. [14] R. g. تفوّه وهو حدوث الكلام. [15] O. אלישעארי; R. אלישערי. [16] R. الشمعة. [17] R. g. בחסנה. [18] R. g. معنى هذا اللفظ التلويح. [19] R. g. وفسّر فى قول بت ציון תתיפ[ח] اصوات جماعة ציון... وتصوّر ونمعد אללפט... another gloss والضياء. [20] R. g. برهان وبراهين. [21] R. قال. ومنه הוציא " צדקותינו والجمع ظهور. [22] R. עיטיתי תעיטון. [23] Corrected in O.; orig. לקדוא. [24] R. וכונתם. [25] R. g. واخراج. [26] O. לאן. [27] So both MSS. [28] R. استلحقناه.

اخر لم يذكره ابو زكريا ويوصيهم لحريص العين تفسيره وفسّره بالضاد المعجمة اى فرّقوه وزرّعوه والعامة تقول فى مثل هذا فسّره بالسين. ومثله ويوصه منحم عند الكشف على ישראל *חטא عليهم غرمة[29]: ومعنى ثالث لم يذكره ابو زكريا *فى יצא[30] [יצא] נא אבי ואמי معناه يمكث ويلبث ويقيم. ومثله טוב בתי כי תצאי עם נערותי. ومن كلام الاوائل فى فرق بين هذه وبين مسكة برمة ينبغى لا הוציאו שבת[ם] اى لم يمكثوا ولم يلبثوا جمعتهما تلك بل ماتا فيها. وربما كانت هذه اللفظة[31] من المعنى الثانى على الاتّساع. وربما جاز فى لا תצא בצאת העבדים معنى المكث اى لا تمكث الى تمام سبع سنين كما تمكث العبيد بل تخرج قبل ذلك امّا بفكّها وان كره مولاها[32] وامّا نبات شعرتين فى اىّ زمان اتّفق ذلك من عمرها ومن جملة السبع سنين. وهذا المعنى سوى المعانى التى تضمّنها الاثر الصحيح. وقد يقال *فى ויצא בן אשה ישראלית انه مثل[33] יצא נא אבי ואמי:

الباء والصاد والباء אחה הצבתה כל גבולות ארץ. יצב גבולות עמים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه (نحن) فى المستلحق. وذكرنا فى יצב גבולות עמים وجها زائدا على ما ذكره ابو زكريا فيه[34]. ومن هذا الاصل وهذا المعنى מצב פלשתים. אנשי המצבה[35] [وهم القوم] الذين يقفون فى الرّدّ فى وقت القتال يدلّك على ذلك قوله המצב והמשחית חרדו גם המה يريد اصحاب الرّدّ والمغيرات:

الباء والصاد والجيم הציגיני בלי ריק. והצגתיה כיום. אציגה נא עמך. ויצג את המקלות. ויציגם לפני פרעה. הציג על הארץ. מציג את נות הצמר. وقد يمكن ان يكون هذا الفعل من ذوات النون[36]:

الباء والصاد والعين ואציעה ישאל. תחתיך יציע רמה. קצר המציע معناه بسط وفرش. ויבן על קיר המזבח יציע روشن والاشتقاق واحد. وقد ذكرنا هذا الباب فى المستلحق. وقال الترغوم فى היציע. זיוא. ووجدت فى شروح للגאונים[37] لقول التلمود זיז قال الترغوم יציע זיוא והזיזין הן הקורות היוצאות מן הקיר לחוץ[38]:

الباء والصاد والقاف ויצק עליה. לא יצק עליה. הם מגישים אליה והיא מוצקת[39]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق ونبّهت هناك على اشياء وهم فيها ابو زكريا فى هذا الباب وعلى طيّه لمعنى اخر فى جملة هذا المعنى. وذلك[40] المعنى هو יצקם המלך. יציקים ביציקתו. לצקת את ארני הקדש. ויעש את הים מוצק الذى معنى للجميع تذويب وافراغ لا تفريغ: واعلم ان تفسير בצקת עפר لמוצק عند تذويب التراب فى المذوب وليس مثل ויעש את הים מוצק الذى هو مذاب مفرغ اى مفعول والاول اسم الآلة التى يفرغ فيها. ومن هذا المعنى דבר בליעל יצוק בו. وفى هذا الاصل فعل ذاتى خفيف من هذا المعنى الاول وهو ויצק[41] דם המכה. وجائز ان يكون من هذا المعنى الثانى فيكون تفسيره وسال:

الباء والصاد والراء מי יצר אל. וייצר[42] י אלהים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. وربما كان من هذا المعنى יצר גבי ويكون تفسيره خلق من المجاز اى جمهور كثير منه. ومن هذا المعنى כי יצר לב האדם. وכל יצר מחשבות لبنى وهو ما يختلقه الفكر ويبدعه الخاطر. ومثله יצר סמוך תצר שלום שלום يقول اللّهمّ احفظ الخاطر المستند اليك وسلّمه تسليما:

الباء والصاد والتاء ותצת בסבכי היער. באש יצתו فاء الفعل مندغم فى الصاد كما عرض فى ובמקבות יצרהו. والثقيل لمة הציתו עבדיך. הנני מצית בך אש. قد ذكرت هذه الالفاظ بغاية من البيان فى المستلحق فليلتمس ما قيل فيها من هناك. وانا امّيل الى كونها من هذا الاصل متّى الى كونها من ذوات النون وان كان غير ممتنع كونها من ذوات النون. وانما *ذهبت بها[43] هذا المذهب لانّى استحسن واستصوب (ان يكون) אציתנה יחד مقاوما من יצת وشدّه التاء فى יצתה للوقوف. والانفعال ونصته חמתי במקום הזה فعل ماض (فى موضع) المستقبل. אשר היא נצתה בנו منفعلة وهذا شاذّ عن الاطّراد. فقد بيّن ابو زكريا فى باب אבף فى المقالة الاولى من [كتاب] حروف اللين ان נפעל الزمان الذى معناه منفعل اذا لحقته تاء التأنيث لم يكن العين منه ابدا الّا ممدودا[44] بالزمان متّصلا كان او منفصلا فكان (الوجه) على هذا فى אשר היא נצתה بنا ان يكون على مثال והנצבה لا יכלכל. כל נבעה נשאה

---

[29] R. وزّع عليهم الغرامة. [30] R. وهو. [31] R الالفاظ. [32] Corrected in O.; orig. ואמא דלך אבוהא; R. אביהא. [33] R. ان...ישראלית مثل. [34] R. g. كلّه انتصاب ووقوف وموانف. [35] R. تحت המצבה. [36] R. g. صبّ وانصباب وهو التفريغ لا تذويب. [37] R. الגאונים. [38] R. g. روشن ورواش. [39] R. g. كلّه وضع وحطّ وايداع. [40] O. אין adds. [41] R. g. وسال. [42] R. g. وخلق. [43] O. كتبت فيها. [44] R. مشدودا.

فخفّف الكمّين [منه] كما خفّف ايضا من نحبّاءِ بمعزة. نبّاءِ بن. اهتم نمّامين. النمّيمين بالبيت الغير. وقد كنّا نقول فى نعتهِ انه فعل ماض مثل اسير نحبّه بنو لولا اقتران الهاء به اعنى لولا انّ اللفظ اسير هو نعتهِ بنو ولم[45] يكن اسير نعتهِ بنو بلا هاء مثل اسير نحبّه بنو وهذا اللفظ ادلّ على الحال منه على الماضى[46]. وربما كان مثله والغير نحبّه بيد الجبّارين. وايضا قنه لك الجبّارة بكفّ والغير عدمى والغير نحبّه بيد الجبّارين[47]:

الباء والقاف والباء نقر ويقب. الجمّ الغفير او من الجمّ الغفير معروف[48]:

الباء والقاف والدال وثيقر عد سئال التحتية. يقر يقود بيقود ءيّ. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. والفاعل[49] من هذه البنية للخفيفة ءيّ يقدة وهو مما ضيّعه ابو زكريّاء ولم نستلحق نحن فى المستلحقة. ولنا فى المقالة الثالثة من كتاب التشوير كلام طويل فى ثيقور بنو وفى كل ما اشبهه من هذه البنية (الثقيلة) معاندة مثّا لمن اراد ان يجعلها من البنية للخفيفة اذ لم يفهم معنى كلام ابى زكريّاء[50]:

الباء والقاف والهاء الظاهرة ولا يقهة عمّم. وثبتوا لقهة هم قد فسّرنا هتين اللفظتين تفسيرا بيّنا فى اخر المقالة الثانية من كتاب التشوير وقلنا انّ ترجمة[51] يقهة اى طاعة وهو مجانس لقول العرب ايقه الرجل على زنة اخرج بمعنى اطاع. وترجمة[52] قوله وثبتوا لقهة هم وتزدرى بيقهة الامّ اى تستخفّ بطاعتها. واسكنت ياء ليقهة هم وحوّلت[53] حركتها على اللام كما صنع فى ياء بنوات ملّبين بيقروتهِ[54] فى قراءة بن نفثلّى وهكذا يصنع بن نفثلّى فى كل ياء محرّكة بحرف يكون قبلها ثبتا[55] مبتدأ به[56] اعنى انه يسكن الياء وتحول الحرف الى ما قبلها. وذلك فى مثل ليراه اتا الهم، ليزرعاءل، بيزرعاءل وما اشبه ذلك فانّه يقرأ ليراه بحرف تحت اللام. ليزرعاءل بحرف تحت اللام. بيزرعاءل بحرف تحت الباء. وامّا اشتداد قاف يقهة عمّم، لقهة هم فليقوى الاعتماد عليها كيلا[57] تشتبه بالكاف وهو المذهب فى اشتداد قاف بيقروتهِ وقاف هم يقرح عون وغيرها. وقد بيّنّا هذا المذهب باكثر من هذا فى كتاب اللمع وفى المقالة الثانية من كتاب التشوير. وترجمة ولا يقهة عمّم والغير يقهة[58] الامم اى طاعتهم وانقيادهم:

الباء والقاف والميم ومحيتي اتا كل هيقوم هو [عندى] مقلوب من اصل قم يقوم والياء التى فاء هى العين فى قم يقوم ووزنه فعول على زنة شاور لا يشاء وهو فى الاصل عفول لانّ الياء [هى] العين فى الاصل. ولو جاء على اصله لكان قوم فقدّمت الياء على القاف والسّرق فى هيقوم مكان الحلم:

الباء والقاف والعين وهوقعنوم لى. ويوقيوم[59] بحر. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وقال الترجمان فى وهوقعنوم ويتلوبنيون: وربما جاز ان يكون وهقع[60] نفسى تعلّة من هذا الاصل فى معنى اخر. وقد ذكرنا نحن فى المستلحق فى باب القاف والعين المضاعف كل وجه[61] يجوز ان يقال (فى) وهقع نفسى تعلّة. فى هقع نفسى. كاسير نقعه نفسى فليلتمس ذلك من ثمّ[62]:

الباء والقاف والفاء ويحى كى هقيفو يمى هجيتحة على زنة العيد مجيحة. هقيفوني باءرى. كى هقيفة هعيقة. هقّ اتا الغير: وجائز ان تكون هذه الالفاظ من ذوات النون *على زنة الفيلة. الفيل. الفيل[63]:

الباء والقاف والصاد ويقر نه مينى. ويقر[64] يقب مجيحة. ويقبو مجوعيق (قد ذكر فى كتاب حروف اللين فى ويقبو مجوعيق[65]) الياء فى ويقبو موقّعة[66] دالّة على انّ بعدها ياء وهى فاء الفعل. قال ابو الوليد والياء عندنا غير موقّعة والمجرورة عليه ليت بوتيت وحبّ. ولنا نحن فيه كلام فى حرف القاف:

الباء والقاف والراء مه يقر هجدد ءلهيم. تيقر نه نفسى. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين: واعلمْ انّ مه يقر هجدد كمين الياء والقاف. فالاقرب عندى ان يكون صفة مثل هنه مه طيب ومه نعيم. مه رب طيب

---

[45] R. ولا. [46] O. الطبقى. [47] R. g. تأجيج واشعال وتوقّد. [48] R. g. هو المعصرة. وقد فسّر فيه تغار وهى الاناء او الحفرة التى يصير اليها العصير. [49] O. والافعال. [50] R. g. الجميع وقود وتوقّد. [51] Orig. in O. الترجمة. [52] O. فترجمة; corrected فترنومة. [53] R. والقيمة. [54] R. بقروتهِ. [55] R. بنا. [56] R. بها. [57] R. فلا. [58] So both MSS. in all places; R. g. وهو راى الترجمان لقوله يشتمينون. [59] R. g. صلب وشنق. [60] R. g. كراهة وبغضة. [61] R. استيقاظ وانتباه. [62] R. g. والهاء كهٔ يرح زواغ ونشوز. [63] R. على تفيلة الفيل; R. g. احاطة ودور. [64] R. g. ان. continues [65] The words added from O. are not in the Heb. transl. [66] Repeated in R.

وما اشبه ذلك الّا انّه عند ابى زكريا٫ فعل ماض والدليل على انه عنده كذلك نسق كلامه اذ يقول مه يقر مخدر الهيم. مأشر يقرت بعيني. ولي مه يقرنا رعيز. אל תיקר נפשי فأتى بالفعل الماضى ثم بالمستقبل على الرتبة. ثم قال (والصفة) יקר מחכמה ומכבוד. ויהי יקר הולך קמין على زنة חכם وחיטן فهذا برهان قاطع على انه عنده ماض وفتح ايضا. فلو ظنّه קמין القاف وعلى انه عنده فعل ماض لبيّن ذلك لكنّه عنده فتح وهذا منه وهم. وما ابعد انا كونه[66] فعلا ماضيا وعلى انه קמין القاف ويكون المراد فيه التفخيم كما ذكرت فى نهر الماضى وغيره مثل וישם שפט את ישׂראל الذى هو كلّه קמין: ثم قال ابو زكريا٫ فى هذا الباب والاسم אדר היקר קמין وان اضفته كان פתח. واما יקר תפארת גדולתו وهو اعنى واما יקר קמין بلا شكّ وما المراد فيه[67] غير التفخيم ومذهبهم فى اكثر هذه التفخيمات التعظيم لذلك الشئ المفخّم فعوّل ابو زكريا٫ فى هذا (على) القياس ولم يستثبت[68] ما هو مقيد فى الكتاب. وهذا مما فاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق: ومن هذا المعنى בנות מלכים ביקרותיך تفسيره فى جملة كرائمك. وقد بيّنّا هذا غاية التبيين فى اخر المقالة الثانية من كتاب التشوير: ومن هذا المعنى (ايضا) אשר יקרתי[69] מיעליהם ونحن فيه على مذهب الترجمان: وفى هذا الاصل معنى اخر مشتقّ من هذا אבנים יקרות ליסד הבית يريد كبارا ثقالا. ومن هذا قيل للسحاب المثقّل بالماء المتراكم יקרות וקפאון (وهو صفة مقام) الموصوف كانّه قال עבות יקרות: واما וקפאון) فهو الماء الجامد فى السحاب اعنى البرد. وتلخيص المعنى *لم يكن[70] ضياء ونور بل ظلمة (السحاب)[71] المتراكم (المثقّل) بالماء وجموده[72]:

الباء والقاف والشين יקשתי לך ונם נלכדת. فن יקוש בו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وواحد כיוך יקושים[73]. وبصفور מיד יקוש وهو اسم. والصفة מפח יקוש:

الباء والراء والالف ולא ירא[74] אלהים. ויירא ויאמר. כי יראוני העם. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: واما ומעם נורא מן הוא והלאה. מארין נוראה فمعناه عندى נזיך ונזיכה[75]:

الباء والراء والدال וירד י. והורדתם[76] את אבי. הנה ירוד ירדנו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن *استعمال العبرانيين[77] ان يصرّفوا هذه اللغة فى غير الهبوط ايضا بقولهم ואלכה וירדתי אל ההרים بمعنى ועליתי. وايضا لא *ירד עמנו במלחמה بمعنى ולא יעלה[78] עמנו على ما قال אביי: ويمكن ان يكون וירדתי על ההרים فى معنى והלכתי اى انجوّل على الجبال مجانسا لقولهم בבהמה בבקעה תרד الذى هو بمعنى תהלך كما قال فيه الترجمان בבעירא די במישרא מדברא[79]. ومن هذا المعنى וישלית תרד ביאד:

الباء والراء والهاء ירה בי. ויורו המורים[80]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا אשר הורהו[81] יהוידע הכהן. ויורני ויאמר לי: وذكر فيه ايضا יורה[82] ומלקוש. את המורה לצדקה: ومثل هذا عندى[83] ולא יכנף עוד מוריך. והיו עיניך רואות את מוריך. وتلخيص ذلك انهم كانوا فى قنط من اجل قحط كان نالهم كما قال ונתן י לכם לחם צר ומים לחץ الذى تقديره كما قلت فى كتاب اللمع ואם נתן י לכם לחם צר ומים לחץ فبشّرهم بالرخاء وصلاح الحال وكثرة الرواء كقوله لهم ולא יכנף עוד מוריך اى فلا ينحجب عنك الغيث ولا يتوقّف دونك بل تلاحظه وتباشره. الا تراه يقول ונתן מטר זרעך אשר תזרע והאלפים והעירים עבדי האדמה והיה על כל הר נבוה. والياء فى מוריך ليست علامة جمع بل هى زائدة كزيادة الياء فى ירעה מקניך على ما [هو] عليه כל מלא. الا تراه يقول ולא יכנף עוד מוריך بالانفراد[84] وكذلك ירעה بالانفراد ايضا. ومثلهما مما جاء بالياء وبالانفراد והיה מחניך קדוש. وحقّ الكلام ان ينتظم على ما اصف ונתן לכם י ונתן מטר זרעך והאלפים והעירים והיה על כל הר נבוה ואניך תשמענה דבר ثم سائر القول. وهذه الواو[85] التى فى ונתן לכם י التى אם مضمرة بعدها هى مثل واو ואמרו לי מה שמו [الذى تقديره ואם אמרו לי מה שמו]. ومثل واو ותמאן לשלחו الذى تقديره ואם תמאן

---

66 R. אנה. 67 O. בה. 68 R. יסתתב. 69 R. g. الجميع وقار وعزّه. 70 O. לא יכון. 71 MS. סחאב. 72 O. וורود وانحدار. 73 R. g. وهق وصيد وتعلّق. 74 R. g. خوف. 75 R. g. وقيل انه من المعنى الاول. 76 R. g. وجمود. 77 R. استعمالهم. 78 R. תעלה . . . תרד. 79 R. g. سياقة. 80 R. g. نشب ورشق. 81 R. g. ادلال ودلالة وفتوا. 82 R. g. وسمّى هو المطر. 83 R. المعنى. 84 O. has in all passages באלאפראד, which the later hand corrects into באלאנפראד; R. has here only באלאפראד. 85 R. אלקול.

לישלחו. وقد احضرت فى كتاب اللمع من هذه الواوات جمهورا:

البآء والرآء والحآء עשה יחח[86] لمؤعدهم. ויחדך לא יאסף معروف: ביחד האתנים. נרש יחדים[87]. ביחחי קדם. תרגום חדיש:

البآء والرآء والطآء כי ידט הדרך. ועל ידי רשעים ירטני على زنة مى يتنى بيرحى قدم. بمقبوت يزعرها فحقّفت الرآء. وقد ذكرت فى المستلحق بابين من هذا: واعلمْ انّ ירטני على الوجه الذى ذكرته فى المستلحق شاذّ عن باب يفعل بغير واو المدّ كشذوذ والتنهما ويزعرها عنه على ما ذكرته فى باب التصريف من كتاب اللمع. واقول هنا انه جائز ان يكون المستقبل من כי ידט הדרך ירוט على مثال[88] נאות לכם. فيكون على هذا ירטני على واجبه مثل ישמרני وليس يكون شاذًا مثل יתננהו ויצרהו[89]:

البآء والرآء والكاف ירך ובחך. ירך יעקב. تحت ירבו. ממתנים ועד ירבים ורק واوراك: ירך המזבח. וירבתים ימה. ולירבתי המשכן. ירבתי לבנון. וירבתו על צידון جانب وجوانب وجهة وجهات وزاوية وزوايا. ירבה וקנה[90]:

البآء والرآء والعين נפשו ירעה לו. قد ذكرت هذه اللفظة[91] فى كتاب حروف اللين ولم تفسّر *ولم يبيّن[92] فيها [شىء]. وهو عندى من معنى על כן חלציו מואב ירועו. ויריעו כל בני אלהים لا من اصله على معنى קרות לבי הומה לי לבי. وذلك انّ عين ויריעו التى هى البآء انقلبت فاء فى יראה לו كما انقلبت عين ישיבני فى אם ישוב. وكما انقلبت فاء תשבו عينا فى אם תשוב: وهى تحتمل ايضا وجها اخر وهو ان *تكون مجانسة[93] للفظ العربى وهو قولهم للجبان الضعيف ورعا والفعل منه ورع على زنة كرم فيقول عنهم انهم ضجّوا وصاحوا [عند ما ورعوا] وانجحموا عن مقاومة *ما دهمهم[94] من العدوّ. وترجمته فلذلك محتزمو[95] مואב يضجّون اى ورعت نفوسهم اى انجبنت: ومن هذا الاصل ירע שריד באהלו

وهو محتمل لهذين الوجهين: נוטה שמים ביריעה. וירעות עזים شقّة وشقق:

البآء والرآء والقاف ירק ירק[96] بفنية. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكرنا نحن فى المستلحق [لفظ ירק[97]]. واحر כל ירוק ידרוש مع[98] נתפצו כל פנים לירקון وقلنا فيهما انهما محتملان[99] ان يكونا (اسمين وان يكونا) صفتين. وزدنا هنا ولا نوتر כל ירק בעץ ومعناه خضرة[1] وترجمته כל ירוק באילנא. وجائز ان يكون כל ירק [ירוק] مثله: واما כירק עשב. את כל ירק עשב فيهما مثل ארוחת ירק وان كانا مضافين الى עשב وهما هما[2]. وقد بيّنّا فى كتاب اللمع استجازة العبرانيين لمثل هذا كما قالوا מישיבי אדמת עפר وغيره(. ومثلهما ايضا ירק לא היה). وايضا בלחך השור את ירק השדה. واشتقاق هذه الالفاظ كلّها واحد: בירקרק חרון باصفر الذهب. وكذلك فسّر فى قول الاوائل زعمّ מאני דקוניא *חיזרי ואובמי שרו יורקי[3] عصير انها الصُفر وقد قال ذلك ايضا רב סעדיה زعمّ فى تفسيره צו[4] את אהרן. ويصلح ان يكون ונתפצו כל פנים לירקון[5]. من هذا المعنى. وكذلك ירקרקות או אדמדמות:

البآء والرآء والشين וירש ישראל. את יורישו. את אשר יורישך. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا معنى ثان وهو והורשת גוים גדולים ועצומים. ومن لم תורישו: وذكر هناك فى هذا المعنى ثقيل اخر وهو ירש הצלעל. ولم يذكر هناك فى هذا المعنى فعل خفيف على وجوده ووضوحه وهو ובני עשו ירישום וישמידום [فانّ ירישום مثل וישמידום]. والمصدر منه לרשת אתם מפניך [ومعنى ذلك لاستئصال[6]. ولا يصلح ان يكون לרשת אתם מפניך] من معنى ירושה لانّ معنى ירושה لا ينتظم مع מפניך ولا مع מפניהם. وقوله هنا מפניהם ينوب عن وقوعه ايضا مع ירישום فكانّه قال ובני עשו ירישום מפניהם וישמידום מפניהם: ومن هذا المعنى ايضا והיה אדום ירשה. והיה ירשה שעיר אויביו. ومنه ايضا והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה كما قال عنها אנכי אוריים מפני בני ישראל: ومنه ايضا הנה יי יורישנה

---

[86] R. g. قمر. [87] R. g. شهور. [88] R. زنة. [89] R. g. الكلّ تورّط. [90] R. g. قيل ارجلها. [91] O. الالفاظ.
[92] O. ولا بيّن. [93] O. يكون مجانسا. [94] O. مهدهمتهم; R. ما دمتهم. [95] O. אתחזמוא. [96] Gloss in O. adds ירקרק.
R. g. يصق بصاقا. [97] R. g. خضر. [98] O. מן (معناد). [99] O. يحتملان.
[1] So R.; O. orig. אלקצרה, corrected אלבצרה.
[2] O. ומאהמיא. [3] O. חיואבי ואובאמי. [4] O. נצו. [5] A later gloss in R. الماء (?) ירוק שעל פני המים כ.
[6] This word is supplied from the Heb. transl., which has ועניני לעקור.

وايضا مجتمعا يوجدنا معنى[5] للجميع الاستئصال[6]: وذكر في كتاب حروف اللين ايضا [ני מוריס[7] ומעשיר]. فן תורי[8] אתה וביתך وفي (بعض) نسخة فן אוריש ונכחתי [وهذا هو] الذى يليق بهذا الموضع[9]: فليس يبعد ان יכלון فן הוריש من معنى והיה אדום ירשה اى كبلا تهلك وتتلف: ومن هذا الاصل תירש ויצהר على زنة תינוק (وتلبويه) الّا انّ תינוק صفة وתירש اسم المصطار كما قيل באשר ימצא התירש באשכול:

الباء والشين לתנחיל אהבי יש כפאיה. יש דרך ישר. יש[10] מפור ונוסף עוד. יש[10] בוטה כמדקרות חרב. ויש[11] אשר יהיה הענן معناه الشيء الذى يقع قليلا وترجمته רק כדא וכדא ورتما كان كذا وكذا (وهو الشيء الذى يجيء على النادر)[12]: ويقع ايضا على الوجود وثبات حقيقة الشيء فيكسا عند الترجمة من اللفظ حسب ما يصلح له ويليق به في[13] موضعه كقولك (في ترجمة) היש את לבבך ישר أانّ[14] قلبك قويم كقلبي[15] اى هل هذا موجود وهل هو حقّ. ויאמר יהונדב יש ויש فقال יהונדב اى (انّ) اجل ونعم. ויש תנה את ידך فان كان حقّا فاصنعْ كذا وسأفسّر תנה את ידיך في موضعه. وقد فسّرته قبيلا في باب الياء والدال من[16] هذه المقالة. אם יששו עושים חסד ואמת ان كنتم صانعين اى ان كان هذا الصنع موجودا منكم. ومثله אם יש מושלח את אחינו. אם יש נא מצליח דרכי. כי את אשר ישנו. יש נאל מריב ממני انّ فكّاكا[17] معتقا اقرب منّى اى انّ هذا موجودا حاضرا. وهذا مثل ما نقوله اصحاب المنطق انّ جواهر[18] وانّ اعراضا:

الباء والشين المضاعف זן ויששיב[19] [נם יששיב בנו]. ביששיבים[19] חכמה. قد ذكر في كتاب ذوات المثلين:

الباء والشين والباء יעב בארץ כנען. עוד אושיבך באהלים. ויעבו מירהם בך. قد ذكر هذا في كتاب حروف اللين[20] ونبّهنا في المستلحق على قول ابى

الباء والشين والحاء וישחך בקרבך. שחי ונעברה. قد ذكرنا هذا في المستلحق ببيان[21]:

الباء والشين والطاء מאשר יושיט לו המלך. ויחיט המלך לאסתר. قد ذكرناه في المستلحق وهو مثل قول الترجمان ואושיט ידיה[22]:

الباء والشين والنون ישנתי אז ינוח לי. ויישן ויחלם שנוית. ותישנהו על ברכה. قد ذكر هذا المعنى في كتاب حروف اللين ونبّهنا نحن في المستلحق على ما وجب التنبيه عليه مما شككناه على ابى زكريا: وذكر ايضا في كتاب حروف اللين ואכלתם ישן נושן[23]:

الباء والشين والعين בי הושיע י. יושיע ציון. הושיענו י אלהינו. قد ذكر هذا الباب في كتاب حروف اللين ونبّهنا في المستلحق على وهم وقع لابى زكريا فيه[24]:

الباء والشين والراء לאשר ישר בעיני. ולא ישרו בעיניו. אולי יישר בעיני האלהים. כל פקודי כל ישרתי. יישירו נגדך. ובישרת לבם. בשלום ובמישור. قد ذكر هذا الباب في كتاب حروف اللين. بعض هذه الالفاظ في معنى الحسن والاستحسان (مثل לאשר ישר בעיני. ולא ישרו בעיניו. אולי יישר). وبعضها في معنى الاستقامة مثل יישירו נגדך. בשלום ובמישור ولم ينبّه ابو زكريا على هذا. ومن معنى الحسن قوله צור המישור. ומשפט בא אל ארץ המישור. ويكون مشتقّا من כגל ישרה. وعنه قيل חישבון וכל ערינה אשר במישור[25]:

الباء والتاء والدال ליהד השלחנה. תמוט היתד. אם יקחו מומנו יתד. וכל היתדות[26]. את יתדות המשכן:

الباء والتاء والميم כל אלמנה ויתום. יתומים היינו[27]:

الباء والتاء والراء ויותר לראי הישמש. מה יתרון לאדם. ומותר האדם. אל תותר. הותר בני תמותה. قد ذكر هذا المعنى في كتاب حروف اللين ونبّهنا نحن في المقالة الثالثة من كتاب التشوير معنى قول ابى

---

5 Both MSS. אלמעני. 6 R. g. والقرض. 7 R. g. مفقر. 8 R. g. تفتقر. 9 R. g. وأيت لا يراسخ זה, נתתיה ירדשה وهى الإرث والوراثة: ورأيت ايضا מוריסי לבבי وفسّر فيه نياط وهو العلاقات. 10 R. g. موجود. 11 R. g. ورتما. 12 The words added from O. are not in the Heb. transl. 13 O. الى. 14 R. אן. 15 R. مثل قلبى. 16 R. فى. 17 R. פבאנה. 18 Both MSS. נואהרא. 19 R. g. كهل وكهولة. 20 R. g. اقامة وسكنا. 21 R. g. خضوع وذلّة. 22 R. g. مدّ القضيب او اليد. 23 R. g. نوم وسنة. 24 R. g. غياث وفرج. 25 R. g. فسّر فيه سهل وهو مرج. 26 R. g. اوتاد. 27 R. g. يتيم وايتام.

زكرياء: وبمكن ان يكون אל תותר فعلا ثقيلا على مثال זכר מלחמה אל תוסף: ومن هذا المعنى על כן יתרה עשה. وايضا על כן יתרת[28] עשה אבדו ومعناه *انّ عظم ما كسب[29] يتلف ويبيد: وذكر فى كتاب حروف اللين ايضا יתר הגפן[30]. ויותירו אנשים ממנו.

والمستقبل من هذا الثقيل ולא נותר בו ووزنه נפעל בצרי الّا انّه جاء بالفتح كما جاء זכר מלחמה אל תוסף בפתח مكان צרי ايضا ووزنه תפעל مستقبل من הוסיף: כוננו חצם על יתר وتر القوس: יתרים לחים. ואת מיתריהם اطناب وهى حبال[31] السرادق:

✧ تمّ حرف الياء بحمد الله ✧

[28] R. g. الجميع فضلة وبقيّة. [29] R. ما عظم وكسب. [30] O. הנסם. [31] O. الحبال.

المقالة الحادية عشرة من كتاب الاصول من حرف الكاف

الكاف والالف والباء ואני עני ובואב. בהיותם בואבים. אך בישרו עליו יבאב. גם ביחק יבאב לב. גרל הבאב. ואתם תעיקו מבאב לב. אם ייט מבאוב במבאובי. والثقيل المتعدّى כי הוא יבאיב ויחביט. וקוץ מבאיב. وقيل على الاتّساع וכל החלקה הטובה תבאיבו אבנים[1]:

الكاف والالف والهاء הכאות לב צדיק. ונכאה לבב לבוותת. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[2]:

الكاف والمضاعف والباء כוכב אלהיכם. ואת הכבבים. وقد يسمّى الملك בוכב على سبيل التعظيم والتشريف كما قيل דרך בוכב[3]:

الكاف والباء والدال בי בבדה מאד יד האלהים עם. וחטאתם כי כבדה מאד ثقلت *اى عظمت[4] واشتدّت وصعبت. والمستقبل من هذا ותכבד המלחמה אל שאול. תכבד העבדה. ויכבד לב פרעה. ومنه כבד לב פרעה. כי בכד הרעב. מכפד גדול ובכד עטיכם[5]. ومثله כי בבד ממך: والثقيل הכביד את עלינו. הכבדתי את לבו. ויכבד פרעה את לבו. وثقيل اخر ולמה תכבדו את לבבכם באשר כבדו: ومعنى اخر من الثقل[6] ועיני ישראל כבדו מזקן ثقلتا اى ضعف حسمها[7]. ومثله ולא כבדה אזנו מישמע. ואזניו הכבד. וינהגהו בכבדת. ויהי מישה בכרים: ومعنى اخر منه ايضا כי כבד עליו וגלחו فعل ماض. والمستقبل מחול ימים יכבד. כבד אבן ונטל החול. ואת הכבדה[7] לפניהם. والفرق بين هذا الثقل والثقل المتقدّم انّ هذا الثقل كمّيّة والثقل المتقدّم كيفيّة: ومعنى اخر من الثقل مشتقّ من هذا כבד מאד במקנה مثقّل جدّا بهذه الاشياء لكثرتها عنده. وقيل على المجاز كمشא כבד יכבדו ממני اردتُ يكبدوا فقط: ومعنى اخر ايضا כבד מאד לפניו لا هيه بن ארבה اى كثير غزير. ومثله מקנה כבד מאד. את העם הכבד הזה. באין *מעינות נכבדי[8] מים. والافتعال من هذا [התכבד[9] בילק. התכבדי[10] בארבה امّا] התכבד فهو مصدر او امر لمذكّر وان كان من *جملة مخاطبة[11] المؤنّث. فانّ هذا المذهب مستعمل كثيرا فى اللغة اعنى (ان تخاطب) لجماعة المذكّرين مرّة بالتأنيث على اللفظ ومرّة بالتذكير على المعنى (اى) من اجل انهم مذكّرون. وامّا الواحد المؤنّث الذى تأنيثه حقيقى فانّه لا يؤمر [اصلا] بلفظ الواحد المذكّر[12] ولا جرت عادة [اهل] اللغة بذلك. وقد بيّنت هذا فى المقالة الثالثة[13] من كتاب التشوير وقضينا هنالك على עמוד פתח האהל انه مصدر [لا امر]: وامّا معنى هذا اللفظ اعنى (התכבד בילק). התכבדי (בארבה) فهو على ما اصف. اقول انه لما قال لهم מי מיצור שאבי לך חוקי מבצר عرّفهم انّ[14] تحصينهم على انفسهم لا يغنيهم شيئا ولا يعصمهم من الهلاك ومن ظفر العدوّ بهم. ذلك قوله لهم שם האלך איש תבריחך חרב תאבלך בילק התכבד בילק התכבדי בארבה. امّا قوله תאבלך בילק (فمبيّن) بذلك ضعفهم وقلّة متّتهم فى الدفع[15] عن انفسهم شبيها بما فسّرناه فى باب שדד من المستلحق فى قول[16] الكتاب ואסף שללכם אסף החסיל כמשק נבים שקק בו. وامّا قوله התכבד בילק התכבדי בארבה فانّه يريد به انّ هذا ما يلحقكم على انكم

---

[1] R. g. الجميع وجع وكآبة. [2] R. g. كيّ وضعف. [3] R. g. كوكب وكواكب. [4] O. وعظمت. [5] O. وعظم.
[6] O. الثقيل. [7] So both MSS. [8] R. עינות בכדי. [9] MS. התכבדי. [10] MS. התכבד. [11] R. من اجل مسا عدة.
[12] R. continues الذى تأنيثه المذكّر. [13] So R. and the Heb. transl.; O. אלב. [14] O. אי. [15] R. אלרפע. [16] O. קולה.

كالجراد كثرة. والدليل على هذا قوله لهم הרבית רכלך מכובכי השמים ילק פיטם ויעף מנדיך כארבה וטפסריך כגוב גובי: ويحتمل ايضا قوله התכבד כילק התכבדי כארבה معنى اخر وهو ان يكون تعظّمى ما شئت فانّما انت ضعيفة مهينة كالجراد: ومعنى اخر [ايضا] فى الاصل וכבדתו מעשות דרכיך, כי יבא דברך וכבדנוך, כי כבר אכברך מאד, התכבד דוד את אביך, כי מכבדי אכבר, כבוד לאיש, ושמר תוכחת יכבד: وبنية اخرى فى هذا المعنى ثقيلة ايضا והכבדתם ולא יעצרו: وفى هذا المعنى بنية خفيفة יכבדו בניו ולא ידע. כל כבודה בת מלך פנימה صفة على زنة פרה אדומה, ومثله וישבת על מטה כבדה على عرش جليل. את כל הכבד הזה هذا للجلال: والانفعال[16] מה נכבד היום מלך ישראל فعل ماض لانّه פתח, והאיש נכבד منفعل لانّه קמין. ולجمع רבים ונכבדים מאלה, ונכבדיהם בחבלי ברזל. ונכבדות מדבר בך. ועל פני כל העם אכבד. ואכבדה בפרעה. הכבד ושב בביתך: والافتعال מתכבד והסר לחם. ولجميع فى معنى الجلال[17] والعظمة: למען יזמרך כבוד. ויגל כבודי. וכבודי לעפר ישכן סלה كناية عن النفس. ومثله בקהלם אל תחד כבודי: יתרת הכבד[18]. עד יפלה חין כבדו معروف:

الكاف والباء والهاء בפיטתה כבו, וכבו את נלחתי. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[19]:

الكاف والباء واللام בכבל רגלו, בכבלי ברזל[20]:

الكاف والباء والسين אל מסלת ישרה כובס هذا خفيف. واكثر الباب ثقيل ככס בין לבניו, וכבסתם בגדיכם. כבסי מרעה לבך. הרב כבסני. والفاعل וכברית מכבסים. وما لم يسمّ فاعله וכבס שניות: واما אחרי הכבס את הנגע فهو مصدر لافتعال ما لم يسمّ فاعله واصله התכבס فادغم التاء فى الكاف وانما[21] جاز ان يستعمل من هذا الافتعال ما لم يسمّ فاعله لانّه متعدّ الى הנגע وهو اعنى הנגע مفعول به لوقوع[22] הכבס عليه الّا انّ هذه البنية غير مطّردة[23]:

الكاف والباء والعين מגן ובובע, ובובע נחשת, והתיעבו בכובעים[24]:

الكاف والباء والراء הן אל כביר, ידע[25] כבירים عظماء الناس واجلّاؤهم. בכלי דעת מלין יכבר[26] بكثّر وبعظّم. יתן אכל למכביר هو صفة للاكل والمعنى ان بالغموث يجعل الله الطعام كثيرا. ومثله اللام هى اللام الداخلة على المفعولين وعلى المصادر وعلى الحال كما قد تبيّن فى كتاب اللمع. ומכביר على زنة רחם מישהיל الذى هو صفة للرحم وليس هو فاعلا بل *זו תכלו[27]. ومثل هذه البنية فى الاسماء התרנו למישחית واللام فيه للغاية. כביר מאביך ימים اكبر من ابيك. בישאון מים כבירים كثيرة غزيرة كما قال بعده בישאון מים רבים, فقد تصرّفت هذه اللغة فى باب الكيفيّة وفى باب الكمّيّة كما قد بيّنّا فى גדולים *كما ان[28] تتصرّف لغة العظمة فى البابيين: באשר ינוע בכבדה فى الغربال. ومثله ועשית לו מכבר. وقيل فى פרה אדמה נשרפה חובטין אותה במקלות ובוברין אותה ובغرطون رمادها. وقيل فى שבת אין בוברין את התבן בשבת: ויקח את המכבר המחדّה. כביר העוים מחדّה המרעّזים[29]. כבדת ארץ مثل على ما يزعم اهل التفسير وهم يستدلّون على ذلك بقوله[30] בעוד כברת ארץ לבא אפרתה والمسافة (فى) ما بين الموضعين قدر مثل فى ما يقال: מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה قد هو[31] وقد كان. هذان الحرفان من حروف المعانى (اعنى כבר العبرانى) وقد العرب يوجب[32] به ما الشىء. فقوله כבר הוא وכבר היה قول[33] موجب انّ من[34] قد كان من الامور فهو لا محالة كائن وما سيكون فهو لا محالة قد كان. ومثله ושבח אני את המתים שכבר מתו, מה שהיה כבר נקרא שמו, כי כבר רצה האלהים. وايضا את אשר כבר עשהו, כבר היה לעולמים المعنى فيها كلّها التضمّت والانجاب[35] لما يخبر به عنه. وهذا هو مذهبى واعتقادى فى قوله בשכבר הימים הבאים הכל נשבח اعنى اذ يشبت به قوله הכל נשבח والترجمة من اجل [ان] الجميع ينسا مع الايّام بريد العالم *مع الجاهل[36]. وتلخيص اللفظ באשר כבר. فمعنى

[16] O. والافتعال. [17] R. الاجلال. [18] R. g. الكبد. [19] R. g. طفئ وانطفاء. [20] R. g. الكبول والقبود.
[21] O. واما. [22] O. وقع. [23] R. مشددة; R. g. الكلّ غسل واغتسال. [24] R. g. اقناع (80) وجَوَذ. [25] O. הגע. [26] O. יכביר; R. מלים יכביר. [27] R. מלים יכביר; O. הו; R. هو ثكلا. [28] R. وكما. [29] R. المرعزّ. [30] O. من قوله. [31] O. והו. [32] R. وجب. [33] O. يقال. [34] So both MSS. [35] R. والانجاد. [36] O. والجاهل.

באשר من اجل ومعنى כבר انّ المفتوحة الثقيلة. فכבר هنا وان ترجم بانّ الثقيلة ولم يترجم[36] بقد الذى هو للتشبيت والايجاب [فانّ انّ الثقيلة ايضا للتشبيت والايجاب]. وفى المشنة אין קוראין מיעוט אלא למי שהיה מתקן מתחלה ונתעות כבר اى وتعوجّ الآن. وهذا لحرف وان فارق الترجمة الاولى فانّه هنا ايضا للتشبيت[37] والتحقيق. الا[38] ترى انه يثبت له العوج فى وقته ذلك[39]:

الكاف والباء والشين וכבשו אבני קלע ليس يريد انهم יכבשו אבני קלע فتكون אבני קלע مفعولة بـ וכבשו لكنّه لما قال عنهم ואכלו *וכבשו שׁמשׁהם[40] فى سرعة نفوذهم وفى تدميرهم[41] لاعدائهم באבני[42] קלע فكانّ אבני קלע عطف البيان. وهذا حسن جدّا من التشبيه فى السرعة وفى[43] قوّة التدمير[44] ايضا: יכבוש עונותינו. ויכבשום לעבדים ולשפחות. ومثلها את ארון וכבשוה. הגם לכבוש את המלכה. והנה אנחנו כובשים את בנינו ואת בנותינו. والانفعال ונכבשה ארון. ויש מבנותינו נכבשות. والثقيل מכל הנוים אשר כבש للجميع قهر وملك واستعباد واذلال: (וכבש בוהב לבסא فسّر فيه درجة من قول المشנה עלה לכבש.) وما يبعد عندى[45] ان يكون مجانسا للسريانى الذى يقول فى וחשקיהם. וכבויהון. وفى מחשקים כסף. מכבשין כסף. والمعنى انّ[46] الكرسى كان مزيّنا بالذهب مطليّا به كانّه قال וחשק[47] בוהב לבסא. فهذا مما اختاره فيه: פיח הכבשן. כקיטור הכבשן الآتون:

الكاف والباء والسين [ايضا] כבש בן שנתו. כבשים בני שנה. וכבשה אחת בת שנתה תמימה. כי אם כבשה אחת קטנה. שבע כבשות האלה حمل ونعجة. وقد يقع [כבש] على الذكر والانثى. وقد بيّنّا هذا فى كتاب اللمع من هذا الديوان ولا يستعمل اهل اللغة כבש الّا فى ما لا يتجاوز[48] العام:

الكاف والدال כף קמח בכד. וכדים רקים. وכדה על שכמה تفسيرها قلّة او جرّة. وامّا ותשבר כד על המבוע فانّه[49] عندى اسم مستعار لكيس المرار اللاصق بالكبد. واستعير للكبد ايضا اسم המבוע لانّه[50] ينبوع الدم وهذا الكيس المذكور هو المستلب للمرّة الصفراء[51] من [دم] الكبد:

الكاف والدال والراء כמלך עתיד לכידור فسّر (فيه) كالفلك المستعدّ[52] للاستدارة: ורأيت رأس[53] המתיבתה الفيّومى رحمه الله يضيف[54] לכידור الى כדור אל ארץ החבת ידים وهو يفسّر כדור كالكرة ويجعل الكاف فيه اصليّة[55] ويتبع فى ذلك سنن اهل المشנה كما قد ذكرته عنهم فى حرف الدال والواو والراء: وربما كان כדור لغة فى الكرة وترجمة[56] כמלך עתיד לכידור كالفلك العديد[57] محيط بالكرة. والمعنى انّ هذه الشرائر تحدق به كاحداق الفلك بالكرة. وهذا لعمرى معنى يمكن ان يستجزأ به (ما) لم نحضرنا خير منه:

الكاف والهاء المضاعف (المعتلّ اللام) לא כהתה[58] عينه. כהה תכהה. כהה הנעץ. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا ולא כהה[59] בם: وامّا אין כהה ليتدبّر فهو من معنى ולא יגהה[60] مكتوب مثقوب وكان الكاف مبدلة من جيم وهو اسم على زنة נאה ונאון: واعلم انّ ابا زكريّاء ادخل כהה הנעץ مع כהות לבנות مهملا ولا يذكر فيه شيئا لا ان كان فعلا خفيفا او ثقيلا او صفة مثل והיא כהה لكنّ معتبر رتبة كلامه يدلّ على انه عنده واحد כהות לבנות لانّه ذكره وذكر بعده כהות לבנות بعد ان ذكر[61] الفعل الماضى والمستقبل. ولقد كان واجبا عليه [ايضا] تبيين وزن כהות לבנות فلم يفعل. فانا مبيّنون لك[62] هتين اللفظتين اقول انّ כהה הנעץ فعل ماض ثقيل اصله التشديد لولا مكان الهاء وليس يجوز ان يكون صفة مؤنّثة للנעץ مقدّمة عليه لانّ הנעץ مذكّر لا مؤنّث وانما هو فعل ماض اخبر به عن حال הנעץ كما قيل ايضا והנה הנעץ עמד בעיניו. وامّا قول الكتاب נעץ צרעת כי תהיה באדם فانّ هذا التأنيث للצרעת لا للנעץ: ومن هذا الثقيل ايضا וכהתה لكلّ روح وهذا مما فاتنا ذكره فى المستلحق: وامّا כהות فانّه جمع והיא כהה ويجب[63] ان يكون المذكّر כהֶה على زنة על كل נאה ורם

---

[36] O. תרגם. [37] R. للتشبيه. [38] R. אלו. [39] R. דאך. [40] O. וכבסו וטבחהם. [41] Corrected in R. تغميرهم. [42] R. באבני. [43] R. continues قوله. [44] Corrected in R. التغمير. [45] R. has عندى. [46] R. كان. [47] R. וכבוש; R. g. طلّا (so). [48] R. يبلغ. [49] R. فهو. [50] R. انها. [51] O. الصفرة. [52] O. المعدّ. [53] R. لراس. [54] R. يصف. [55] O. אקלליא. [56] O. ותרגם. [57] So O. and the Heb. transl.; R. كالملك العتيد. [58] R. g. معناه للحبو والطفوء والدمسة. [59] R. g. حسب المعنى (MS. יכוהם) ولم يخزهم. [60] R. g. دواء وشفاء. [61] R. دخل. [62] O. continues דלך. [63] R. ويجوز.

[כמו ان مؤنّث על כל נאה يجب ان يكون נאה على زنة והיא כהה. والوجه فى נאה ורם] (ان يكون) على زنة היה דוה لولا الالف. والوجه فى והיא כהה ان يكون على زنة תזרם כמו דוה: والذى[64] اعتقده فى ادخال ابى زكريا כהה הנגע مع כהות لبنوات انّ ذلك غفلة منه لا غلط:

الكاف والهاء والنون הוא אשר כהן. וכהנו לו. ויכהן אלעזר[65]. לכהן לי هذا فعل ثقيل. واما והוא כהן לאל עליון. ונם הכהנים הנשיים אל י فمن الفعل للخفيف ومعنى للجميع خدمة: ومعنى היה כהן לדוד. ובני דוד כהנים היו. ומידעיו וכהניו וزير ووزراء: واعلمْ انّ قوله לכהנו לי يحتمل ان يكون مثل לכהן לי وتكون الواو زائدة مثلها فى ואם יתקפו האחד وغيره مما قد ذكرناه فى كتاب اللمع. ويحتمل ايضا ان يكون ضمير אהרן على ان يكون تفسيره لاخدامه لى اى ليكلّف خدمتى ويعضد هذا المذهب قوله לקדישו לכהנו לי فيكون فى לכהנו لى من التعدّى مثل ما فى לקדישו:

الكاف والواو כה אמר י. כה עשו אבותיכם هذا ما صنعوا وهكذا صنعوا. הנה כה מבטנו هذا ما عرض لمؤمّلينا[66] فكيف نخجو[67] نحن. وقد *نطق به[68] بالهاء على ما هو فى לחטّ وزيادة كاف التمثيل والتشبيه. قيل ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אתכה. ואם ככה את עשה לי. שככה לו[69] الهاء التى نطق بها واوا فى כה עשו אבותיכם نطقوا بها (هنا) هاء على حال ثباتها فى לחطّ اذ كان ذلك اخفّ عليهم مع زيادة الكاف: وربما كان فعلهم فى איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים *مثل ذلك اعنى[70] انّ واو איכה هنا[71] التى (هى) هاء فى לחطّ (قلبوها هنا هاء على ما هى فى לחط): واما قول الاوائل מעשה שהיה כך היה فهو على سبيل לחذف والاختصار[72]. ويكون ככה بمعنى כזאת كما قيل ככה לא תדע את מעשה האלהים اى כן لا تدرى: שים כה נגד אחי ואחיך هنا. (כדרך יום כה וכדרך יום כה من هنا ومن هنا.) נלכה עד כה هناك. והנה לא שמעת עד כה حتّى الآن. ויהי עד כה ועד כה והשמים בשם *כذا وكذا[73]: واعلمْ انّ איכה هى لفظة متركّبة[74] من אי التى للاستفهام ومن כה التى هى فى قوله[75] שים כה كما انّ איפה היתה ביסדי ארץ متركّبة من אי التى للاستفهام ومن פה ومعناهما جميعا سؤال عن مكان:

الكاف والواو والهاء כי תלך כמו איש לא תכוה. מכות איש. כויה תחת כויה. قد ذكر فى كتاب حروف اللمين[76]:

الكاف والواو والحاء נם כח ידיהם. כחי וראשית אוני. אם כחה אבלתי בלי כסף [כבחו רעע הים معروف. وقوله אם כחה אבלתי בלי כסף] استعارة مكان[77] פריה كما قيل ايضا على سبيل الاستعارة תאנה ונפן נתנו חילם مكان פרים[78] والحم والحيل شىء واحد: והאנקה והכח לחרזון[79]:

الكاف والواو واللام וכל בישליש. אלפים בת יכיל. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستلحقنا عليه[80] فى (المستلحق) المتضاعف فى هذا المعنى (وهو) ומי מכלכל יום בואו. ונלאתי לכלכל[81] على زنة ערער תתערער: ومن هذا הנה השמים ושמי השמים لا יכلكلوك ومعنى الاكثر حمل واطاقة ومعنى البعض كيل. وهو غير خارج عن الحمل لانّ معنى الكيل هو ان يحمل المكيول (فى المكيول) به والاطاقة ايضا تحت الحمل: ومن هذا المعنى (ايضا) רוח איש יכלכל מחלתו ורוח נכאה מי ישאנה معناه فى هذا القول انّ مرض النفس اشدّ من مرض الجسم فانّ الجسم اذا مرض تحمّلت النفس مرضه واضطلعت به. واما النفس المريضة فما يطيق الجسم احتمال مرضها بل يتحمل ويهلك فانّ وان كانت قوى النفس تابعة لمزاج الجسم فانّ النفس اشدّ احتمال لمرض (الجسم من احتمال الجسم لمرض) النفس: واستلحقنا هناك (ايضا) معنى اخر وهو בן אבלך. لحبيل لحبلين برك الذى هو افناء واهلاك وجعلت هتين اللفظتين هناك من ذوات الياء اذ لم اجد فى معناهما فعلا خفيفا على انّ لخفيف ايضا لو وجد لما بعد ان يكون من ذوات الياء:

الكاف والواو والنون ויבונכו ברחם אחד. אם בנים אתם. לא כן לבנו נא הנברים. לא כן אנחנו עשים. כן

---

[64] R. الذى. [65] O. אליעזר. [66] R. למوالينا. [67] R. ננגוא; O. נגוא. [68] R. خطيه. [69] O. ישהשבעתנו.
[70] R. مثال ذلك ايضا. [71] R. هى. [72] O. والاختصارة. [73] R. هذا وبين هذا. [74] R. مركّبة. [75] O. continues مثل.
ورأيت بيت כהריש כחי אנ مقلوب חכי لقوله بعده R. g. [76] R. g. كيّ. [77] R. عن. [78] O. continues والمكان פרים.
[79] R. g. اظنّ انه ונלאיתי כלכל. [80] R. نحن. ולשוני מדבק מלקוחי وعلى مذهب דבק לשון יונק אל חבו

אמרתם בית ישׂראל. כן דברת מסוּיע קלת וחסנו קלת: נכונו ללצים שפטים. אל הכינותי לו. כאשר כונן להשׂחית. קד ذכרהדא التصريف فى كتاب حروف اللين واستوفيناه فى المستلحق الّا ما لم يسمّ فاعله من المتضاعف وهو ביום חבראך כוננו. والافتعال وبתבונה יתכונן: ומן هذا المعنى عندى הקישבת ואישמע לא כן ידברו. ולא מצאו להם כן ולם يكفوهم[82] باستواء. وفيהו ענול מעיטה כן. ונבורתם לא כן. כן בנות צלפחד. כן מטה בני יוסף: ובقرب من هذا المعنى قوله ולא יכין לדבר כן (اعنى יכין) אי فلا يتفن النطق بذلك ولا يحكمه ولا يملكه[83]: وبقرب منه ايضا عندى כן יתן לידידו שנא[84] اى انّ الامر المستوى[85] لا شكّ فيه انه יתן לידידו שנא[86] اى انه دؤمنه فينام ولا يخاف منه شيئا. ومن هذا المعنى והנה אמת נכון הדבר: وامّا ויטבתם אלי אל נכון فقال فيه الترنوم בקישוט فجعله مثل נכון הדבר. وكذلك فى כי בא שאול אל נכון اى *فترجعون الىّ[87] بالصحيح وانّ שאול أتى الى ميعاد صحيح: وجائز عندى ان يراد بهما المكان الذى قيل عنه ויבאו אל נתן נכון: ويخرج من[88] هذا المعنى ויבינו את המנחה. מי יכין לערב צידו. לאין נכון לו. וטבוח טבח והכן فانّ للجميع اعداد[89]. والاحسن فى נכונו ללצים שפטים. אל הכינותי לו ان يكونا من هذا المعنى الثانى (ولم ينبّه ابو زكريا على هذا المعنى الثانى) بل حمل للجميع محملا واحدا ولا ذكرناه نحن فى المستلحق: ومن هذا المعنى الثانى לעשות כונים. עשינו له כונים اى اعدادات. وهو مجانس لقول المשנה אם כיון לבו יצא اى ان اعدّ ذهنه وقلبه[90] ونسّرهما. وايضا לא יכונן מלאכתו במועד: ومعنى (ثالث) لم يذكره ابو زكريا ولا استلحقناه نحن وهو לכו נא והבינו עוד انحثوا واستقصوا. ومنه וכונן לחקר אבותם. אבוא עד תכונתו والاولى بنا ان نجعل כאשר כונן להשׂחית من هذا المعنى اى الذى رام استئصالك واهلاكك وتهيّأ واستعدّ له [وبحث عنه]. وكاف כאשר زائدة: ארך המכונה האחת. ויעש את המכונות قاعدة وقواعد. ولغة التوراة فى هذا المعنى וכנו נחשת. את הכיור ואת כנו. وترنوم للجميع בסיס: وما يبعد عندى ان يكون וכנו נחשת من هذا الاصل على ان يكون اشتداد النون منه لاندغام[91] الساكن اللّين الذى هو العين فى המכונה والمכונות وهو الواو كاندغام[92] واو כציין יצא וימל الذى هو عينه فى صاد ופטורי צצים وكاندغام[92] ياء ובמיקות בערתם الذى هو عينه فى قاف היורה זקים: وعلى هذا التلخيص يكون אתי השיב על כני. והיטבך על כנך من هذا المعنى ومن هذا والاصل ايضا. وامّا التفسير فمقعدى ورتبتى ومقعدك ورتبتك. ويؤيّد ذلك وجدانا והניחה שם על מכונתה (فكأنّه قال على כנה. وان كان ما بعده ان تكونا لغتين فيكون כן ثنائيّا مثل כל. الّا انّه فى معنى מכונה. وانا الى القول الاول أميل: ويحسن عندى ان يكون من هذا الاصل) כיון צלמיכם (بابدال الياء من واو وان يكون من معنى והניחה שם על מכונתה) اى انكم تحمّلتم رتبة اصنامكم (وعبادتها): واكثر[93] اهل التفسير [اتّفق] على انّ כיון هو כיוان [اعنى زحل وانما اوهمهم فى ذلك قوله כוכב אלהיכם. وذلك عندى مستحيل من قبل انّ כיוان] مما لا يجوز ان يحتمل بل تحتمل طاعته وعبادته اى تتقلّد. وايضا من قبل انّ צלמיכם جماعة وכיון واحد ومحال ان يوصف واحد بجماعة. وسترى (تفسير) סכות מלככם فى بابه ان شاء الله: وما يبعد ان يراد בכוכב אלהיכם زحل او غيره من الكواكب وانما استحال[94] عندى كون כיון צלמיכם هو زحل لما ذكرته لك:

الكاف والواو والسين וכוס פרעה בידי معروف. ومثله כוסי רויה كاسى رتّا او كثيرة الشراب ملأى. وقوله רויה صفة للכוס[95] وهى صفة تامّة على زنة איטה חבמה. وامّا ותוציאנו לרויה فاسم كما كان ערום ויחף صفة وكان מנעי רגלך מיחף اسما ايضا. [وفى اللغة من هذا كثير لانّ الصفة اسم ايضا. وجائز ان يكون الاول اسما ايضا] فى موضع الصفة: את הכוס ואת השלך. כנוס חרבות هى الهامة والهامة من طير الليل. وترجمه اهل التراجم[96] بالبوم والبوم اسم لذكر الهام خاصّة دون الانثى والهام اسم عامّ للذكر والانثى. فترجمته اذًا بالهام اصوب اذ انما كان القصد من الكتاب الى هذا العموم: נוצת חלקי וכוסי هو للحظّ. وقد فسر فى כוסי רויה حظّ وافر:

الكاف والواو والراء מכור הברזל. כהתוך כסף בתוך

---

[82] O. يكفيهم. [83] R. يحسّنه. [84] R. ישינה. [85] R. continues الذى. [86] R. ישינה. [87] O. פתתנעון אי. [88] O. عن. [89] R. g. وتهيئة. [90] Corrected in R.; orig. ולבה. O. ילבה. [91] O. لادغام. [92] O. كادغام. [93] R. وامّا. [94] R. استحيل. [95] O. לכל כוס. [96] R. التفسير.

כור[96]. מצרף לכסף וכור לזהב הוא הבוטה التى يذوّب[97] فيها الصائغ الذهب والفضّة ويقال لها عندنا خوجة. وانما قيل מכור הברזל على التشبيه من اجل شدّة حالهم وضيقها[98] لانّ ذوبان الحديد اعسر من ذوبان الذهب والفضّة: עשרים אלף כר חמים ועשרים כור שמן כתית. الכור هو الحومر نفسه. وكذلك (قال) الترجمان فى מעשר החמר. מעשר כורא: מכורותיך ומולדתיך هو مثل מגורותיך[99]. ومثله על ארץ מכורתם:

الكاف والواو والشين عبד המלך הכושי. זרח הכושי. ונף י׳ את הכושים. הלא כבני כושיים אתם לי[1]:

الكاف والزاى والباء כל האדם כזב. (פן יזכיר בך וכזבת. הן תוחלתו נכזבה. שוא ודבר כוב. והדבר אלי כזבים.) ויתעום כזביהם[2]. والصفة היה תהיה לי כמו אכזב. ومثله בתי אכזיב לאכזב. אכזיב اسم مدينة كما قيل וקעילה ואכזיב ומרישה. يقول انّ ديار هذه المدينة تصير الى قوم يغدرون بها من [اجل] ما *احدثوه ملوك ישראל من الفسق[3] والشرّ. ואכזב على زنة אכזר الذى هو ايضا صفة: والشقيل עד אמונים לא יכזב. לא איש אל ויכזב. כי תכזב. אשר לא יכזבו מימיו[4]. ובלשונם יכזבו לו: وثقيل اخر متعدّ אם לא אפוא מי יכזיבני:

الكاف والزاى والراء לא אכזר כי יעורנו. אכזרי[5] הוא. אכזריות חמה[6]:

الكاف والحاء والدال לא נכחד עצמי ממך. ואשמתי ממך לא נכחדו[7]. وكل دبر لا يخدر من الملك هذا انفعال. وقد بيّنت فى المقالة الثانية من كتاب التشوير بمراهين واضحة انّ الانفعال ممتنع ان يكون مأخوذا من الفعل الثقيل فليلتمس ذلك من هناك. ومن اجل انّ الانفعال[8] انما هو مأخوذ من الفعل الخفيف دون الثقيل تراني اقدّمه فى كل باب لا اجد فيه الفعل الماضى للخفيف على الفعل الثقيل [لانّ رتبة الفعل الخفيف قبل رتبة الفعل الثقيل.] فان وقع لى خلاف هذا فمن قبل الغفلة: والثقيل فى هذا المعنى ولا נכחד ממני. לא נכחדתי הסרך ואמתך. ולא נכחדו מאבותם. אל נא תכחד ממני. לא נכחד מיאדני معنى للجميع جحود واخفاء. ואיפה ישרים נכחדו (اى) انقرضوا وانقطعوا. והנכחדת תכחד המנקבעה[9] مثل והנכרתת תכרת. ومثله וישבו ערים נכחדות منقطعة[9] من العمارة خالية. והכחד מן הארץ مثل ותכרת: والثقيل והכחדתיו. לבו ונכחדם מיגוי. יכחידנה תחת לשונו. ואכחיד את שלשת הרעים. ויכחד כל[10] נכור חיל:

الكاف والحاء واللام בחלת עיניך على ظاهره من لفظ العربى:

الكاف والحاء والشين ובחש בעמיתו. בחש לו. בחשו בי. פן תבחישון באלהיכם. ותבחש שרה לאמר. والمصدر פישע ובחש. אלה ובחש. والاسم סבבוני בבחש. والجمع ובבחשיהם ישרים כלה جحود وانكار: وقريب من هذا المعنى בחש מעשה זית בחד حمل الزيتون اى قلّ: ותירש יבחיש בם يكذّبون اى تخيبون منه. وهذا شبه ما تقول العرب للرجل الغليل الخير جحود[11]. ויבחשו אויביך לך. בני נכר יבחשו לי: والافتعال בני נכר יתבחשו לי. وربما كان ויבחשו אויביך לך ايضا افتعالا بادغام[12] التاء مثل ויטהרו הלוים. ومعنى الجميع الذل[13] والخضوع. ومنه בלה בחש פרק מלאה تفسيره جميعها[14] مملوءة ذلّا وخضوعا وكسرا. وانما سمّاها עיר הדמים لكثرة القتلى[15] فيها. وكذلك قوله لא ימיט מרף انما يريد انها מרף للعدوّ. ומלאה ומבחיש יספרו يريد انهم يتحدّثون بما يلحقهم من البلاء والذلّ: ויקם בי בחישו. وبשרי בחש מישמן معناه الهزال. وفى كلام الاوائل בהמה בחושה للهزيلة[16] والمعنى الذى وسمناه بالذلّ[17] مشتقّ من هذا كما انّ هذا المعنى مشتقّ من المعنى الاول الذى هو جحود:

الكاف والباء כי هذه اللفظة هى من حروف المعانى وهى تتصرّف فى[18] وجوه كثيرة: منها ما معناه وعلى انّ الامر كذا وكذا وعلى وجه كذا مثل כי עם קשה ערף הוא (يقول ילך נא י׳ בקרבנו وعلى انهم קשה ערף). الا تراه يقول אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא י׳ בקרבנו כי עם

---

[1] R. g. السودان. [2] R. g. كذب. [3] O. אחדתו...אלכפך. [4] R. g. تنقطع مياهه; another gloss وقد قيل انّ هذا الباب على معنيين الكذب والاذ[قطا]ع. [5] R. g. (ا)ضار. [6] R. g. القساوة. [7] R. g. جحود. [8] O. الافتعال. [9] O. المقطعة. [10] O. את. [11] O. نحد. [12] O. باندغام. [13] O. אלדאל. [14] O. جميعتها. [15] O. القتلة. [16] O. للهزيل. [17] O. באלדאל. [18] R. على. [96] R. g. وقيل انه كلفظه. [97] O. يذيب. [98] O. continues كانت. [99] R. g. المسكن والتربية.

קשה ערף הוא [ומן המחال ان يجعل قوله עם קשה ערף עלّה لقوله ילך נא יי בקרבנו وانما المعنى ילך נא יי בקרבנו] וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונהלתנו وعلى انهم קשה ערף لانّه قد كان تقدّم قول الله له ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא فرغب[19] الرسول عمّ فى الصفح عنهم وفى حلول السكينة بين ظهرانيهم وان كانوا بالصفة التى وصفوا بها اى بقول الله فيهم והנה עם קשה ערף הוא. ومثله והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ المعنى انّى اصطفيتكم[20] من جميع الامم وعلى انّ العالم كلّه لى. وايضا כי יצר לב האדם רע [قال الله لا אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו] وعلى انهم بهذه الصفة ومحال ان يكون كونهم [بهذه الصفة] علّة لاندفاع[21] الكلّية عنهم بل ذلك علّة لوجوبها عليهم [ولا] فضل الله ولطفه. وايضا כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל لا כי חזק הוא يقول انك تهلك الكنعانى وتستأصله وعلى انه[22] بهذه الصفة من القوّة وذلك انه قد كان تقدّم شكواهم بتعذّر الامر عليهم من اجل قوّتهم. ذلك قولهم לא יכלנו לנו ההר ורכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק فقال لهم الرسول وعلى انهم بهذه الصفة [فانّكم] ستستأصلونهم. وايضا כי שבעתים יקם קין معناه وعلى انّ שבעתים יקם קין فانّ למך יקם שבעים ושבעה. ومثل هذا عندى لمّا علّمنا الراسخون والسلاطين כי מרדנו בו ترجمته انّ عند الله الرحمة والغفران وعلى انّا خالفناه: ومنها معناه من [اجل] كذا مثل ויעב המלך להתרפא ليزرعيل כי[23] המכים אשר הכוהו ברמה اى من المكان الذى ثبت فى كفر מלכים. ومكان هذا مكان מכות كما جمع שנה على שנים بالتذكير[24]. وقد بيّنت هذا باكثر من هذا التبيين[25] فى كتاب المستلحق وفى كتاب اللمع. ومثله (قوله) כי רעתכי כי אז העלו ترجمة اللفظة[26] من اجل شرّك قديما تعلزنين. وسأوضح معنى العلز فى حرف العين بحول[27] الله: ومنها ما هو مكان [بن] الذى معناه كذلك مثل כי הוא יישב [المعنى بن الذى هو يشاء]: ومنها ما معناه אז مثل כי תולד בנים. وايضا אל תדחק ממני כי צרה קרובה כי אין עוזר. يقول اللّهمّ لا تبعد نصرك عنّى اذا *كان هذا[28] حالى اى اذا لم يكن لى ناصر. כי אמרתי תנחמני ערשי ישא בשיחי משכבי ترجمته اذا قلت سيهدئنى عرشى ويذهب بشكواى *مضجعى فحينئذ تكسرنى[29] بالاحلام المفزعة وتبهتنى بالرؤيا[30] المقلقة: ومنها ما معناه الذى والتى مكان אשר مثل עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת الذى جبلت[31] منها. הלא תניד (لنا) מה אלה לנו[32] כי אתה עשה اى ما هذا الذى انت صانع. נשגב יי כי יכבן מרום الساكن[33] فى العلوّ. ومثله כי העלית בבחר اى الذين اخرجتهم من بينهم: ومنها ما يكون ظرف مكان مثل כי האמינו וכי תשמיאלו كانّه قال באשר תאמינו ובאשר תשמיאלו اى انّه سلكتم يمنة او يسرة: ومنها ما تفسيره אמ مثل כי שמעת לקול אשתך. ויירא האנשים כי הובאו בית יוסף. ויאמר יי אל הנחש כי עשית זאת. لمّه יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן אמ ليس له ابن: ومنها ما (يكون) تفسيره هل الامر كذا مثل כי יאמר מיעטה לעשהו اى هل يكون هذا. وقد زادوا عليه الهاء التى [هى] للاستفهام وان [كان] כי هنا للاستفهام ايضا. قيل הבי אמרתי הבו לי. הבי יש עוד אשר נותר לבית שאול ترجمته[34] أهّل كان كذا وكذا لانّ هذا مما تستعمله ايضا العرب فى بعض كلامهم: [ومنها ما تفسيره כמא כי נבהו שמים מארץ. כי יבעל בחור בתולה: ومنها ما تفسيره بما بالباء مثل כי אכף עליו פיהו. وقد جرى ذكره فى حرف الالف:] ومنها ما تفسيره إذ كان كذا وكذا مثل וילן שם כי בא השמש اى اذ غربت له الشمس هناك. وايضا ידעתי ביום ההוא כי שם דואג האדומי. وכי אנחנו מקטרים למלאכת השמים. כי מששת את כל כלי فاذ فتّشت ما وجدت. כי התעיתם[35] בנפשותיכם כי אתם שלחתם ורדתי الثانى: ومنها ما تفسيره إنّ المؤكّدة الشديدة مثل כי הארץ אשר אתה בא שמה. כי אם איש עד אבדון תאבל. כי בימו כן הוא. כי הנוים האלה אשר אתה מוריש אותם. כי יסיר את בנך מאחרי. ومما تبيّن فيه כי للتوكيد ايضا قوله כי זמה עשו לגד صنعوا فاحشة ولقد اتوا[36] شيئا قبيحا. ومثله כי רבים לחמים לי מרום انّ محاربىّ كثير. ومثله כי את מזבחתם תתצון. כי לא תשתחוה לאל אחר. והקיצותי כי יי יסמכנו.

---

19 R. פנרב. 20 O. اصطفيكم. 21 O. على الاندفاع. 22 O. الهذه. 23 O. מן. 24 O. באלתאכיר. 25 O. מצנעני בהניד בכסרני. 26 R. اللفظ. 27 O. بحمد. 28 O. בנתה הדה. 29 O. التلخيص. 30 O. התעותים. 31 O. נלבת. 32 R. לך. 33 R. الذى اسكن نوره. 34 R. תרנומה. 35 O. באלראי. 36 R. جاءوا.

עצת עני תבישו כי י׳ מחסהו. ומחטאתם ישובון כי תענם.
וגם יפתרון[37] בא אם במ׳ המענ *פיכון כלא אשר
בתוכיד[38] לא אם[39] להתוכיד ايضا مثل כי אם כה[40]
תעשו להם. כי אם הם תכסף: ומהם ما معناه התמיהת
והתחקיק והו קריב من معنى التأكيد [مثل قوله] כי
אתם עברים את הירדן אל הארץ אשר אלהיך נתן לך
נחלה וחתמו. ומשלה כי אתה בא אל הארץ هذا [ايضا]
קטע וגזר[41] وتحقيق. ومثله כי ארד אל בני אבל שאולה.
לא ישבו בארץ פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם[42]
כי יהיו לך למוקש اردت الثانى. واما الاول فمعناه אז اى
اذا عبדת الاהاتهم فانها تكون لك وهذا. הבי אחי אתה
אלי נשיבני וקריבני حقا. הבי קרא שמו יעקב بحق ما
سمى [اسمه] יעקב. والهاء فيهما للتأكيد مثل هاء فى
הגגלה נגלית אל בית אביך الذى هو تثبيت وتحقيق[43].
ومثلهما ايضا من השלשים הבי נכבד: ومنها ما يكون
معناه (فى العربية) كَى بفتح الكاف مثل שויתי י׳ לנגדי
תמיד כי מימיני בל אמוט (كَى). وربما كان مثله ומחטאתם
ישובון כי תענם: ومنها ما يكون معناه إنْ التى للشرط
مثل כי האמר בלבבך רבים הגוים האלה לגוש לא תירא
מהם. כי אמרתי שי לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם
ילדתי בנים فان قلت كذا للجواب הלהן תשברנה. כי שם
ממדיה כי תדע ان كنت تعرف. ويجوز ان يكون مثلها
כי אמרתי תנחמני ערשי: ومنها ما يكون معناه حتى
مثل כי שבחתי מאכל לחמי حتى نسيت: ومنها ما
يكون بمعنى حتى ايضا على سبيل التحقير للشىء مثل
מי אנכי כי אלך אל פרעה من انا حتى افعل هذا اى
انا احقر من ذلك. ومثله כי הביאתני עד הלם. כי נתן
לצבאך לחם: ومنها ما يكون فى موضع لئن فيكون
تفسيره לגלא مثل ולא זעקו אלי בלבם כי יילילו ולגלא
يولولون. وقال فيه[44] الترجوم בכן יילילון: وقد تقترن بها
אם فى معنى كذا وكذا כי אם אל المقام אשר יבחר י׳
אלהיכם. כי אם בחולה כיעמיו: وتكون ايضا مع[45] אם
للاستثناء فيكون تفسيرها אלא כי אם בבא אחיו הקטן.
כי אם לשארו. כי אם אסוך שמן. כי אם בשקר. כי אם
לפני הביאך אלא ان تفعل هذا اولا: وتكون مع[46] אם ايضا
بمعنى غير ان مثل כי אם עונותיכם היו[47] מבדילים. השמר
לך פן תעלה עולותיך וג׳ כי אם במקום אשר יבחר: ويكونان
ايضا لاستدراك بعد النفى او النهى او לגחוד فى معنى
לכן العربيّة مثل רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך.
לא תוכל לאכל בשעריך כי אם לפני י׳ אלהיך תאכלנו.
ויאמרו לא כי אם מלך ימלך עלינו. ולא יקח ממך בשר
מבושל כי אם חי: ويكون معناهما[48] ايضا حتى لو كان
كذا وكذا כי אם הכיתם כל חיל בשדים הנלחמים אתכם.
כי אם ישנו ביהונתן בנו. כי אם יהיה בניהו בן[49] יהויקים.
כי אם תכבסי בנתר: ويكون فى معنى אם التى للشرط
للابتداء والتأكيد مثل כי אם שמר תשמרון את כל המצוה
הזאת التفسير انه ان حفظتم هذه الوصية. وجواب الشرط
قوله והוריש י׳ את כל הגוים האלה מלפניכם. ومثله כי
אם עשה[50] העשו (את הדבר הזה) ובאו בשערי העיר הזאת
מלכים וישרים[51]: ويكون مع[52] אם بمعنى حتى يكون كذا
وكذا والى ان يكون كذا وكذا مثل ולא יאכל מן הקדשים
כי אם הזין בשרו במים: ويكونان جوابا للقسم مثل כה
עשה לי אלהים וכה יוסיף כי אם לפני בא השמש אמעם
לחם: ويكون כי مع[53] בן بمعنى لمّا مثل כי בן קרבו
אלי בברחי لما تقرّبوا الىّ: ويكون فى هذا المعنى ايضا
مع על בן مثل כי על בן הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה
لما يفعل هذا. ومثله כי על בן בן המלך מת. כי על כן לא
נתתיה לשלה בני يقول انما تحيّلت علىّ [لما] لم ازوّجها
شלה ابنى: وقد يستعمل فى هذا المعنى אשר مكان כי
كما قبل אשר על כן כרו מאלהים: وقد تكون כי فى
هذا المعنى مفردة مثل אם אלהים הוא ירב לו כי נתן
את מובחו اى لما صنع هذا: وجائز ان تكون بمعنى
אשר مثل עד שובך אל האדמה כי ממנו לקחת وغيره.
ترجمة اللفظ على هذا ان *كان الاها فليخاصم عن نفس
الذى هدم[54] مذبحه:

الكاف والباء والدال

יראו עיניו כידו تلاحظان عيناه تعسه ومصايبه. وعسى ان *يكونوا انما سمّوا[55]
الرمح כידון [من هذا المعنى لانّ التعس يكون به. وقيل
والدليل على انّ الرمح] يسمّى [כידון] سوى دلالة المعنى
عليه بقوله ויאמר י׳ אל יהושע נטה בכידון אשר בידך

---

[37] O. וקתרן; R. וקתרן. [38] R. פיך אשר פי אלתאכיד. [39] O. אלאם. [40] O. בכה. [41] R. וחתם. [42] O. אלהיכם. [43] O. has both words with the article. [44] O. فى. [45] R. معنى. [46] R. بمعنى. [47] O. הוי. [48] R. معناها. [49] O. בין. [50] O. כה. [51] O. וש׳; R. ושרחה. [52] O. omits; R. معناه. [53] R. فى معنى. [54] R. כאין אלהא פלו כאנם עו נפסה אלדי יהדם. [55] R. يكون انما سمّى.

هو قول الترجمان فيه رشحه. وايضا قول الكتاب يشحق لاعيش كيدان يريد دوى الرمح فى مروره عند رميه. ومثله عندى كشت وبيدان يهزمه. وبيدان نحشت كين بمعنى قال فيه الترجمان ومزحفتها دحشيه نفخ من قولهم ومتيل على بمعنى وهذا مطابق للاول: واما كشت وبيدان يهزمه فقال فيه كيشتن وتريسن. ويصلح ان يكون مثله اتته بمعنى الى الحرب وبحنيت وبيدان. وايضا لهب[56] تنين وبيدان:

الكاف والباء واللام ولبيلى لا يمكن شيء هو مقابل لنديد وهو اعنى بيلى اللئيم الردى الخبيث النفس. ومثله وبيلى[57] بليا رعيم:

الكاف والباء والميم بكيل وبيمه هى الشرط:

الكاف والباء والنون بين كليهما هذه الباء مبدلة من واو[58]. وقد فسرناه فى باب الكاف والواو والنون:

الكاف والباء والسين بين اثنين احد يمكن لبلعه. بكيسح هو الكيس وهو معروف:

الكاف والباء والفاء وبكفيم علا. حرى عفر وكفيم ترجمه كلعه. كيفا[59]:

الكاف والباء والراء بيور نحشت حوض. ويحسن[60] ان يكون مثله وهبه بكيور او بدود لان اللحم كان يغسل فيه كما قيل ويعيش بيورم عشرة ويهن خمسة بيمين وخمسة بيسمأل [لرهبة] بهم من مزيمه العلة يديهم بهم: واما بكيور عين بعيمى فما يصلح ان يكون الا[61] قبسا حملا له على قوله وبلهيد عين بعيمى: تنور وبيرم مستوقد وهو كل ما يصلح ان يحمل قدرا[62] من حجرين او اجرتين او ما اشبه ذلك ويطين بطين:

الكاف واللام المضاعف بلبلة يهدى. (مزيل مبلبل يهدى.) قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين ولم يذكر (منه) هناك فعل. والفعل الماضى[63] من هذا بلبل يهزج ومعنى للجمع حسن وجمال: وذكر فيه ايضا اهبة بلبلاتهز. بلبلة[64] كشورته. واستلحقنا فى المستلحق التهدهد وبلبل وقلنا انه من معنى كل فعل ٣. واقول هنا ان بلبل التهتر من هذا المعنى اى جميعا تقتر[65]

وبلبل على مزبلهج يريد *القربان الذى[66] يحرق كمالا[67]. وليس بمعنى انهم لا يقربون غير هذا الصنف من القربان *بل جميع[68] اصناف القرابين لكن هذا من الخصوص الذى معناه العموم على ما هو بيّن فى كتاب اللمع. واما [قوله] وانه علة بلبل العير التميمة فانما اراد به دخان جميع المدينة كما قال والمشاة الحلة للعلوات من العير عمود عشن. ومثله بلبل تهيه لا تاكل. وايضا وشرفت باعين اعت العير واعت كل شلالة بلبل اى تحرقها جميعا. وكذلك تفسير الحلة جميعا اسمانجونى[69]. وتفسير وبشيا بنر بلبل ثوبا سابغا اى كاملا وهو مذهب الترجمان فى قوله لبوت نمير: واتمو كل بارض مزيرم يفلو[70] ويفنون جميعا. كل فعل " هو اسم جميع[71] الاجزاء: ولحش اين كل. اين لشفحتح كل لا شئ معها. وامت كل مقنه مزيرم. وكل الارض باو مزيرمه اكثر ذلك. وبين عشرة يمين بكل ين للحربه كشير منه: كى كل عود نشمتى بى ما دام ذلك: وليس يبعد ان يكون من هذا المعنى بللا يهزج اى كمّلوا حسنك واتمّوه[72]. وايضا وبلبل يهدى. انى بلبلت يهدى. وايضا مزيزن مبلبل يهدى: ومن هذا الاصل كلة بحمومته. وبلهنا ايشت فنحم فانه وان كان تفسير كتّة فانه مشتق من كلة كشورته:

الكاف واللام والالف وبدو بلعيم[73]:

الكاف واللام والباء *الكلب[74] انبى[75] معروف: بلوب كين سلّة. وقال فيه[76] الترجمان مان *ملى بيوفى[77] كيته: بكلوب ملا عوف قفص وقال فيه[78] الترجمان بديت فيتيمه دملى عوفه[79]. وقال رب الهاء فى قول الميشنه الهاقن والترطوب والكلوب (كفيزه) واشتهد بكبلوب[81] ملا عوف: والهو [بلبى] منسوب[82] الى (آل) بلب:

الكاف واللام والهاء بى لا بلا رحميه. واهم بنى يعقب لا بليهم. ويحر اهى بم واعلم[83]. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا وتكل كل عبدت. والماض منه اعنى من هذا لخفيف الذاتى بلة حبيت لكل دبريا ولكل ميشفتيا: ومن هذا المعنى عندى عشا بلة اى صنعوا بكمالهم وجمعهم. وايضا

---

56 O. لهم. 57 R. g. بخيل. 58 R. الواو. 59 R. g. صخر. 60 R. وبصلح. 61 R. g. لهيب; R. has الا before ان. 62 Both MSS. מן . . . תחמל קדר. 63 O. continues منه. 64 R. g. عروس. 65 O. تقتر. 66 O. אלקרבן אלי. 67 R. كملا. 68 O. بالجميع. 69 O. اسمانجون. 70 O. يتمو. 71 O. لجمع مبارات الاشياء لجمع. 72 R. واتمّوك; O. واتمّوك. 73 R. g. مخلوط. 74 R. g. كلب. 75 O. הראיט כלב. 76 O. فى. 77 R. كلام يوفى. 78 O. فى. 79 O. בבת. 80 O. عيفه. 81 R. بكلوب. 82 O. מוסוב. 83 R. g. وافنيهم بكمالهم.

כישלחו כלה גרש (יגרש) אי יפרדכם[84] בגמעכם וכמאלכם: ומנה ايضا לכל תכלה ראיתי קן يقول اتى وقفت على آخر كل غاية الّا غاية حكمتك فانّها اوسع واغمض من ان يدرك (آخر) غايتها. وعلى هذا المذهب قيل ولكل תכלית הוא חוקר اى انه يدرك (آخر) كل غاية: وذكر فيه ايضا אשר כליתיני[85] היום הזה. לא יכלה ממך. وادخل معه כלאו[86] שמים מטל. והארז כלאה יבולה وغيرهما مما استعمل بالالف فى هذا المعنى وقال انّ هذه[87] الالف مبدلة من الهاء. *فرأينا ترك[88] الباب بحسبه الّا انّه قال فى כלוא ולא אנא انّه مكتوب بواو مكان الالف التى[89] هى لام الفعل وليس الامر كذلك بل هو مكتوب بالف بلا واو[90] والمكتوبات عليه ليت רבו חסר: ومن هذا المعنى قيل *בית הכלא[91]. [מבית] הכלוא: والانفعال من هذا المعنى ויכלא העם מהביא. ויכלא הנשים: ومن هذا الاصل ואת שתי הכליות. وقد قالوا على الاتساع עם כליותיו[92] חטטה: ومن هذا الاصل ايضا כל כלי יוצר עליך. ואל כליך[93] לא תתן وهذا الياء ساقط من الجمع[94] فانّ ياء وכלים מכלים שונים للجمع وياء الاصل ساقطة[95]: ومن هذا الاصل عندى הוא[96] מכלות זהב يعنى اوانى[97] ذهب واصله מכליות:

الكاف واللام والحاء הבא בכלח אלי קבר. אבד כלח[98]:

الكاف واللام والميم (דך נכלם.) נכלמים מאד. הלא תכלם שבעת ימים. والمصدر מאנת הכלם. والامر مثل المصدر. وللجمع בושו והכלמו מדרכיכם. والاسم כסותה כלמה פני. מכלמות ורוק. والثقيل כי הכלימו אביו. לא הכלמנום. ותלענ ואין מכלים. ואין מכלים דבר בארץ. والمصدر גם הכלים לא ידעו اى ما يدرون[99] الزجر والتوبيخ وما يبالونه. وما لم يسمّ فاعله בושו והכלמו והפו ראשים. ולא הכלמנו[1]:

الكاف واللام والفاء בכשיל וכלפות خلوف بالخاء المعجمة وهى القؤوس واحدها[2] خلف:

الكاف والميم والهاء الظاهرة כמה[3] לך בשרי:

الكاف والميم والزاى עגול וכומז قيل انه للحقاب (والحقاب) فى لسان العرب شىء تعلق به المرأة للحلى وتشدّه فى وسطها. وفى كلام الاوائل כומז זה דפוס[4] של בית הרחם:

الكاف والميم والنون על במון[5] יוסב معروف: בכמכני חזהב והכסף ذخائر مجانس للسريانى وבמן ליה ومشتقّ منه:

الكاف والميم والسين בסום[6] עגודי:

الكاف والميم والراء כי נכמרו רחמיו. כי נכמרו רחמיה. יחד נכמרו ניחומי هاجت اى ثارت وكل شىء ثار فقد هاج: واما عرنا כתנור נכמרו فمعناه هاجت اى يبست لا ثارت. وهذه اللفظة متصرّفة فى العبرانى فى هذين [המעניינים] اعنى فى الثوران واليبس كتصرّف الهيجان فى العربى فيهما. فانّ العرب تقول هاج الدم اى ثار وتحرّك وكذلك الفحل والشرّ كما قال العبرانيون כי נכמרו רחמיו. יחד נכמרו ניחומי. وتقول العرب هاج البقل اذا يبس كما يقول العبرانيون עורנו כתנור נכמרו اى يبست وجفّت. فالمذهب فى עורנו כתנור נכמרו كالمذهب فى צפר עורם על עצמם יבש היה בעין. والمترجم محتاج الى معرفة مثل هذا الاشتراك[7] بين اللغات حتى تكون ترجمته مبنيّة على اصول الفصاحة موثقة على دعائم البلاغة: ואת שם הכמרים. והשבית את הכמרים. وכמרו עליו יגילו هم الكمّار القيّمون بعبادة الاصنام وهم بمنزلة הכהנים. وתרנם היו כהנים לעבט הדני. הוו בומרין. وكذلك תרנם רק אדמת הכהנים לא קנה. [לחור] ארע בומריא: כתוא מכמר. יפלו במכמריו רשעים. ופישו מכמרת. ויאספהו במכמרתו هى الشبكة التى يصاد بها:

الكاف والنون ויעש בן החרטמים. לא היה בן ארבה כذلك: על כן אמרתי. לכן חי אני. לכן יסבב עמך لذلك: אחרי כן כפר את העם بعد ما عدّهم. مثل אחרי אשר כפר את העם: כי על כן לא נתתיה. כי על כן הוא מרפא לנו: ובכן ראיתי רשעים קבורים *وبعد ذلك او

---

[84] R. طרדכם. [85] R. g. انجبستنى. [86] R. g. انجل ومنع. [87] Both MSS. هذا. [88] R. פראית תך. [89] R. والتى. [90] R. יא. [91] R. מבית כלא; R. g. حبس. [92] R. g. درمك. [93] R. g. (MS.) آنية واوان (واوانى). [94] O. الجميع. [95] O. ساقط. [96] R. הו; O. הנא. [97] R. للآنية امة. [98] The Heb. transl. adds הוא עת וקנה והוא חומן שהנינו אדם לשוחה; R. g. قبل هرم. وقيل طراوة والهرم هو الضعف (כלח; this gloss belongs probably to בכשיל, l. 31). [99] R. ירדון.

[1] R. g. (later hand) כלך שאקה (الحديد) אלחריר. [2] O. وواحده. [3] R. g. فسّرفيه ضمرجسدى. وقيل انّه الذبول. [4] R. g. قالب. [5] R. g. كمّون. [6] R. g. مكنوز. [7] O. אלי אלאשתראך.

ثمّ رأيت ويعنى[8] الرئيسيّين الذين قال عنهم اشر ثلث [بهم] الهدم بهدم، وعنهم يقول (ايضا) وتشتحنا بعير اشر بن عيسا الذين صنعوا كذلك يعنى كهذا الفعل القبيح لكن (لما) لم يحلّ بهم[9] الانتقام عاجلا تفسد ضمائر الناس ويضعف ايمانهم ويقدمون على اتيان[10] المعاصى اذ يظنّون *بلا قصاص[11]. ذلك قوله اشر اين نعيسه بتهم نيعيسه الرعه مهرة على بن ملا لب بنى الهدم بهم لعيسوت رع يقول[12] فلمّا لم تقضِ[13] قصاص فعل الشرّ (عاجلا تجرّأ واقدم قلب الانسان فيه على فعل الشرّ يعنى انّ هؤلاء يرجون انفسهم ويطمعونها *بلا قصاص[14] فيجترون[15] على الشرّ. وقوله ملا[16] هو[17] مثل اشر ملاوا لبو لعيسوت بن اى الذى تعاطى هذا: ويجوز ان يكون وبن ثرموم واو. ومثله وبن ابوه الى الملك واخلق[18] به ان تكون الباء فيه زائدة وان يكون مثله لبن لعيقر ايشبعو وتكون هذه اللام التى فى لبن لعيقر مزيدة ايضا مكان الباء التى فى وبن، وقد ذكرت[19] وبن فى حرف الباء: عد بن لا هندهتا ما اخبرت [بعد] اى حتّى الآن. ويدلّ على هذا اشر اشدود بى بن فلمّا رأوا انّ الامر كذلك. ويدلّ بن عنى انعان الميمرم اتى حينئذ بمعنى او. وهذا دليل قاطع على [انّ] باء وبن رئيسيم كبورم مزيدة: وبأشر ينو اتو بن ارجه وبن يفرين كلّما يضيدونهم[20] يضمون وينتشرون اى على ذلك القدر ينمون. ومثله قرأوا لهم بن هلبو نيعيهم اى كلّما نادوهم ودعوهم الى الطاعة نفروا[21] وتحوّلوا عنهم اى[22] على (حسب) ترغيبهم اياهم *على ذلك لحسب نافروهم: وهيه لبنيم، هيه بنيم قمل وهو جمع[23]: وامّا وتهى الحبنم فلبس واقعا على[24] واحد ولا على جمع بل هو واقع على الحال اى فصارت هذه الحال فى الجميع. والميم فيه زائدة للحال كزيادتها فى حنم التى للحال[25] وفى ريقم كذلك. والاجود فى الحبنم ان يعدّ من[26] ذوات المثلين لانّه على زنة حنم والميم فيه زائدة مثلها فى حنم وهى ايضا على زنة ريقم. الّا انّ ريقم معتلّ العين فهو اذًا اعنى الحبنم ثلاثىّ مثل حنم وريقم فاذا كان كذلك كان بنم ايضا ثلاثىّ من ذوات المثلين: وامّا وبنه[27] اشر نعوه يمينك فهو عندى مثل وننه بابدال الجيم بكاف. واهل التفسير على انّه حبلة[28] بدليل[29] قوله نبن ممعرم تهتبر:

الكاف والنون والهاء بى لا ידעתי אבנה، אבנך ולא ידעתני، ואל אדם לא אבנה[30]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الكاف والنون والسين بنسحتى لى نم بسף וההב، بنם בנר מי הים، בנום את כל היהודים، ועת בנום אבנים، לבנום את הגרים، לבנום בהם לשרי הערים מנאות، والثقيل وبنسحتים על ادمتهم، والافتعال فى ما هو مشتقّ من هذا المعنى والمسبحة צרה בהחבנם وهو مصدر[31]. وتسميتهم السراويل מכנם مشتقّ من هذا ايضا מכנסי בד، מכנסי פישתים، وهو مجانس لقول الاوائل [فى الدخول] יצא מנחם ונכנם [שמאי]:

الكاف والنون والعين بى נכנע אחאב، ולא נכנע מפני יי، ויכנע[32] מדין לפני בני ישראל، ותכנע מלפני יי، والمصدر בהכנע מניעה אביו، وبהכנעו שב ממנו אף יי: ومن هذا المعنى אכפי מארץ בנעתך، وقد فسّرناه فى باب الالف (والسين والفاء) من حرف الالف: والثقيل المتعدّى והכניעתי את כל אויבך، הוא יעמידם והוא יכניעם. ויכנע אלהים ביום ההוא. ויכנע בעמל לבם اخضعهم: בנען בידו، נתנה לבנעני، יחציתו בין בנעני، בנעניה נכבדו ארץ كلّهم تجّار الّا انّ בנען على غير القياس[33] لانّ واحدة قبل الاضافة يجب ان يكون على مثال קנין ובנין، אל גנת הביתן. بى لא אלהין ישראל ויהודה، (ومثل هذا المعنى) ויביאהו אל ארץ בנען בעיר רכלים שמו. والاحسن عندى فى בנען ان يكون רעיסיא[34] بأن [تكون] نونه اصليّة وان يكون الوجه فيه ان يكون מלרע على مثال כמדר והנמל وערפל فجاء מלעל من اجل العين. فيكون בנעניה مضاف جمعه. ولو اضفنا جمع כמדר והנמל لكانا على مثال בנעניה كما قيل فى علينا

---

[8] O. פבעד דלך אתם ראיתי יעני. [9] R. has بهم after الانتقام. [10] O. الاتيان. [11] R. بالاقصاص. [12] R. نقول. [13] Both MSS. תקני. [14] R. بالقصاص. [15] O. فيمتدئون. [16] O. ומלא. [17] R. הוא. [18] O. ואלבק. [19] R. دلك אלחסב continues. [20] R. يظهدونهم; O. יעמודונהם. [21] O. נבדוהם. [22] O. או. [23] R. ונמע. [24] R. continues ואחדהם והיה לבנים היה בנים קמל והו נמע ואמא ותהי הבנם בלים ואקעא עלי. [25] O. فيه حال. [26] O. فى. [27] R. g. فسّر فيه كنية بالكاف وهو لقب والقاب; another gloss غرسة وقيل الجنان. [28] O. חמלה. [29] R. בדל. [30] R. g. بى לא מצאתי על בנעים واسم. [31] R. g. الجميع جمع وضمّ. [32] R. g. وقمع وردع. [33] The Heb. transl. continues השלשים על משקלו אבל בנעניה הוא על ההקשה. [34] O. רעיסיה.

لشبح. بعرفلي طوحر. وكان الوجه فى عين كنعنية ان يكون بشوا وفتح فاستثقل. فهذا ثبت وهو اولى ما يعتقد فيه والله اعلم: وربما كان يحتوحو بين كنعنيين رباعيّا ايضا جمع كنعن بدنو وكان الوجه
5 *فيه اعنى[35] العين ان يكون ممدودا بالكمين فحرك بشوا وفتح استخفافا ولكون كنعن مثلول وفتح. وهكذا اقول فى وحنور نتنة لكنعني اعنى انّ عينه مخفّفة وكان واجبها ان تكون بكمين كما كان لام العمثلق بدعرى كما هى فى عمثلق بدعرى ايضا فذهبوا فيه (الى)
10 المذهب الذى وصفته لك فى كنعنيين: فقد اتّفق ان جاءت هذه ثلاثة شاذّة فى وجوه مختلفة اعنى كنعن وكنعنيه وكنعنيين:

الكاف والنون والفاء كل بعل [كنف. كنفى][36] ينحه نحفه بكنف معروف: كنفوت كصوتك حواشى ثوبك. على
15 **ציצית הכנף** تشبيهها بالجناح: وقيل على [الاتّساع] والمجاز ولا يغلة كنف ابيه، اعير بعاء لحصان تحت كنفى للاستكنان فى رداءه: مكنف الارض، [لأخذ] بكنفوت الارض اقطارها واطرافها واكنافها اى اقاصيها ونواحيها: ومن هذا قيل ولا يكنف عوذ [موذك] اى لا يبعد منك [غيثك]
20 ولا يغيب عنك: ويجوز ان يكون مجانسا للفظ العربى الذى يقول كنفت الشيء بمعنى سترته. ويقولون للترس كنيف لستره وكل ساتر عندهم كنيف. فمعنى ولا يكنف عوذ موذك ولا ينستر عنك مطرك ولا ينحجب. وموذك هنا مثل اث المورة لأزرقة والياء فيه[37] زائدة كزيادتها
25 فى يرعة مقنيك وفى وهيه مخنيك قدوش على ما شرحنا ونبيّنا فى باب الياء والراء والهاء:

الكاف والنون والراء كنور وعونب، وبكنورات وبكنبلاس الكثّار عند العرب الطنبور، ويقال الدفّ. ويقال العود والجمع (فيه) كثارات:

30 **الكاف والسين** على كس[38] يه:

الكاف والسين المضاعف تكسوس[39] على الهيه. المكس[40] لى. قد ذكر فى ذوات المثلين: وما يبعد ان يكون من هذا الاصل بكسه[41] ليوم هذا، ليوم الكسه[42]

يبه ويراد به الوقت المحدود واليوم المرسوم. وتكون الهاء والالف المكتوبة مكان الهاء زائدتان كزيادة هاء ايشه انه لى. وكذلك كان الوجه فى السين التشديد فخفّف وعوّض منه بساكن ليّن:

الكاف والسين والالف كسه بكود، اليوشب على 5
كسهو، كصهوات لميشفط، كصهوات لبيت دود: ويجوز ان يكون من هذا الاصل ليوم الكسه يبوه بيته وان يكون الهاء فى بكسه مكتوبة فيه مكان الف. واما معناه على هذا فهو مجانس لقول العرب *جمّت على كسّ الشهر اى[43] فى آخره وفعلت ذلك على كسّ الشهر 10
اى بعده. فيكون معنى ليوم الكسه فى اليوم الاخير من الشهر. ويكون معنى بكسه ليوم هذا اضربوا بالسوق فى راس الشهر ابدآء فى يوم عيدنا على معنى قول الله وبيوم يسمحتكم ومبوعديكم وبراشيه حدشيكم اى انّ التصويق انما يكون بعد تقريب القربان. (الّا) انّه لمّا 15
قال تقوبا بحديث يشوفر وكان قوله بحديث مشتركا باوّل كل حديث بيّن انه الحديث[44] الشيريني بقوله ليوم هذا اذ ليس لنا راس الحديث[45] موعد غيره. واللام هنا فى ليوم هذا مكان باء على ما (قد) تبيّن فى كتاب اللمع: 20

الكاف والسين والهاء وبوسه[46] كلون عروس، وبكسه عين الكتردة. قد ذكر فى كتاب حروف الليس: ومن هذا المعنى عندى الحيلى مايبى ٧ عليك بكسيتى اى البث انضومت وبك استكننت[47] كانّه قال بك حصيتى. وفى ضدّ هذا المعنى قيل بى مايتى نلية والعلى اى انك *بنت عنّى[48]. ولقد 25
فاوضت مر' يحنق بن مر' يشعول رحمه الله فى معنى عليك بكسيتى فتبرّأ عن[49] علمه وقال انّ عادتى ان انتقل (ليلا) هذا الدموضوع فلمّا طالبت نفسى بمعنى عليك بكسيتى ولم يحضرنى تبرّأت عن تنقّله[50]:

الكاف والسين والحاء بعيث بكوحه. قويس بكوحيم 30
قال قوم انه مشتقّ من السريانى اعنى تكسحه[51] كرمح وهو ترنوس التنور كرمح. والمراد به على هذا قويس برواتيم: شروفه بعيث بكوحه [اى برواته]. وليس المراد انها برواته

---

[35] R. ان يكون فى. [36] R. g. جناح واجنحة. [37] R. فى مورث. [38] R. g. كرسّ. [39] R. g. قسط وحدّ; another gloss كل من يأخذ قطعه بالسوية. ومنه بمكسة نفوس، وكذلك مكسة الهرمج لانّ تفسير بمكسة نفوس بمواساة النفوس. [40] R. g. مكس. [41] R. g. الضحيّة. [42] R. g. فسّر فيه الضحيّة اى الذبيح. وتفسير مكسة الهرمج تقسيط القيمة. [43] R. جاء على كسّ الشهر اى فى الشهر او. [44] O. بحديث. [45] R. راس شهر. [46] R. g. تغطية وستارة. [47] O. [48] R. كنت معى. [49] O. من. [50] R. g. بكسوة كسوة. [51] R. g. كسح وقطع. اعتبننت.

بعد الاستيفاء لكن فى الكلام تقديم وتأخير: وما يبعد هذا التأويل الّا ان يكون[52] هذا اللفظ مجانسا للفظ العربى اولى عندى. وذلك اللفظ هو قولهم كسحت البيت بالمكسح اى كنسته بالمكنس. فمعنى كصوحى على هذا التأويل مطرحة[53] وكذلك كصوحه:

الكاف والسين واللام وبعضها يعرّيه ويكسّله، وكسيل لا يبن ات ואת. איש כסילות. כסל למו. רשע כסל. ואל ישובו לכסלה معناه للجهل: עשה עיט כסיל وبيمه هو سُهَيْل. واما قوله فى كوكبى الشمس وكسيليهم[54] فانّ جواز ذلك باضافة ما يجاور كسيل من الكواكب اليه وتسمية للجميع كسيلين (مجازا) اذ كسيل كوكب واحد بعينه: באלהים כסלם. אם שמתי זהב כסלי. אם י׳ יהיה בכסלך. אשר יקוט כסלו. الّا ان يراهنه كسلتك معنى ذلك النقد[55] والرجاء[56]: ויעש בימה עלי כסל. אשר על הכסלים. כי כסלי מלאו נקלה هى الخواصر [وقيل الاحشاء]:

الكاف والسين والميم كصوم يكصمو ات ראשיהם المراد به ان يقصّوه قصّا متوسّطا كما تراه يقول وראשים لא [יגלחו] وفرع لא ישלחו כסום יכסמו ات ראשיהם: والحشة والكسمسة. ودحن وكصمين هى الكرسنة وبسمّيها[57] اهل الشأم الكنست واهل العراق يسمّونها[58] للبلّيان. وانما عرّفتك[59] باختلاف التسمية لكيّما ان رأيت غيرى قد سمّاها بغير ما سمّيتها انا به لئلّا تستوحش وترتاب[60]:

الكاف والسين والفاء يكصف لترف. למעשה ידיך תככף. נכספה ונם כלתה נפשי. כי נכסף נכספת[61]. הגוי לא יכסף[62] كلّه حبّ واشتياق: כסף וזהב فضّة. وقد يقع كصف على زنة ما اى على شكل الحديث اعنى فى مثل قول الكتاب ונתן האיש[63] הישבב עמה لابى النيرة המישים كصف. وايضا وعنيتها اتى مآه كصف. يدلّ على ذلك قولهم امر رب[64] اى كل كصف الامور بتورة كصف צורי ושל דבריהם כסף מדינה מאי קמל תינא חמיז[ה] סלעים شل بن بمنة צורי شلشين של עבד חמישים شل אונס ושל מפתה ומאה شل מוציא שם רע כלם בשקל הקדש وبمنة צורי:

الكاف والسين والتاء هو لمتفرّدات كصتوت. הנני אל כסתותיכנה هذه اللفظة مشهورة فى كلام الاوائل [ז׳ל فى] مثل قولهم הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים وهى الوسائد: واما الدرس فهى المضربات من كتاب الشرائع لحفين [ז׳ל]:

الكاف والعين والسين يراه وكعس. ויכעס אסא. [والثقيل] كعسوني בהכליהם. وכעסתה צרתה. ובניא[ה] اخرى] من الثقيل אשר הכעיס את י׳ אלהי ישראל. على كل הכעסים אשר הכעיסו מנשה. بنو [נבל אבעיסם]. (بتوعبة יכעיסוהו. כן תכעיסנה.) لتكعيسو بمعيشى يديكم. والاسم كعس لابى بن كسيل. [ومثله] وان كتب بشين بى لאויל יהרג כעש. وللجمع على كل الكعوس معنى للجميع اغتياظ وغضب. [واما] الكعيسو لنذر البنوس فانّ معناه الازدراء والاحتقار:

الكاف والعين والسين لا يشكل كعسى المى. כי מרוב שיחי וכעשי خطيى والمى:

الكاف والفاء כי אם מלא כף[65] قمح. ויכולא كفو. *על לא חמס בכפי هذا[66] معروف: כף הירך حُقّ الورك: [כף אחת، كفوات זהב درج وادراج]:

الكاف والفاء المضاعف כפה נפשי. זוקף כפופים[67]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: ومن هذا المعنى اشتقّ כפה ואנמון. وكفتا رعننة *لافحنائها وتمايلها[68] وتفسيرها سعفة: واما كفوت تمرים *فهى قلوب[69] النخيل وهى مشتقّة ايضا من هذا المعنى:

الكاف والفاء والهاء מתן בסתר יכפה אף. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وجعل فيه אנף لאלהי מרום منه. وقد نبّهنا نحن فى المستلحق على وهم ابى زكريا [فيه] بما فيه[70] ببيان ووضوح من البراهين[71]. ومعنى יכפה אף مجانس لقول الاوائل כופין (את ה)סל لפני האפרוחים שיעלו וישרדו בשבת. وذلك انّ معنى כופין

---

52 R. كون. 53 R. مطروحة. 54 R. g. نجومها. 55 O. אלהקא. 56 R. g. تكسان (?). 57 R. وبسمّيه. 58 R. يسمّوها. 59 R. عرفت. 60 R. فتستوحش فترتاب; the first פ is added by the glossator. 61 O. נכספתה. وقد رأيت فى [ספ׳] ענק ר׳ מישה [בן] עזרא انّ נכס[ף] خجل ودليله הניר לא נכס[ף]. واما כי נכסף נכספת فهو عنده 62 R. g. اشتياق. 63 O. continues אשר. 64 R. ר׳ בר. 65 R. g. كفّ وكفوف وهو كفّ اليد. 66 O. כפות זהב. שתים עשרה. כף אחת עשרה זהב מערוף. 67 R. g. الانحناء والتمايل. 68 O. לאנחנאה ותמאלהא. 69 O. فمقلوب. 70 O. فى. 71 O. البرهان.

يقلبون. وكذلك معنى يكفه انه يقلب الغضب اى يزيله عن وجهه. ويسمّى المصروع نكيفه؛ ويحسن جدّا ان يكون يكفه انه يقهره ويغلبه من قولهم (يكبونى אותם להוציא اى يقهروا على هذا. وايضا من قولهم) אין האיש כופה להניק את בן חברו ואין האשה כופה את בעלה להניק את בן חברתה. وايضا افيلو הכניסה לו מאה שפחה כופה لعشوة بعشر:

الكاف والغاء واللام وكفلته את הירעה وتضاعف. يهيه כפול (مضاعف). والانفعال وتكفل (הרב) שלישיתה. בכפל רמנו מי יבא. כפלים בכל חטאתיה[72]. والكفل الضعف:

الكاف والغاء والنون كفنه שרישיה עלינו هو عندى مقلوب من السريانى اعنى من تسميتهم الجماعة כנופיא[73] اى [انها] حشرت عروقها اليه كقوله ודליותיו שלחה לו فهو معنى كنفه. وكذلك قراءة اهل العراق: לשר ולכפן، בחסר ובכפן، תרגום רעב. كفنه[74]:

الكاف والغاء والسين وكبس מעין יעננה قيل انه الاجر من[75] قول الاشيمة كفوص לבנים:

الكاف والغاء والراء وكفرت אותה מבית ומחוץ בכפר هو *القفر وهو الزفت[77]: وכפר אהרן. לכפר על נפשנו. בכפרך עלינו. אולי אכפרה בעד חטאתכם. כפר لعمך וישראל. وما لم يسمّ فاعله אשר כפר בהם. والافتعال אם יתכפר עון בית עלי. ונכפר להם הדם اصله ונתכפר فادغم التاء فى الكاف. כי יום הכפורים הוא للجميع واستغفار وغفران: אכפרה פניו اسكن غضبه واحلّله: אייש כפר נפשנו. אם כפר יושת עליו. נתתי כפדך מצרים فدية وديه. والفعل من هذا וכפר בריתכם وينقض ויבטל[78]. לא הובלו[79] כפרה نقضها وفسخها: כפר הפריזי. וכפר העמוני. נלינה בכפרים תרגום עיר עיר ובנותיה. וכפרתה.

والكفر عند العرب ايضا القرنية: אשכל הכפר[80] דודי לי. כפרים [עם] נדדים قيل انه الكافور وليس للكافور عنقود. [ورأيت] فى شرح מישאא דכופר לרב[ינו] שריירא [גאון ז"ל] انه غصن[81] للخمّاء. وهذا التفسير عندى هو الصحيح لان الخمّاء من الطيب ولا عنقود: כפיר[82] وتنين معروف: כחרי תרשיש وكل כפיריה اجلّاءها. وقيل على الاستعارة والمجاز (كما قيل) כפיר גוים נדמית. وقيل ايضا אלים כרים ועתודים. פרים מריאי בשן כלם: ועשית כפרת غطاء: דק נכפות. כפור כאפר יפזר الدمق وهو الثلج مع الريح: ولكפורי הזהב. במשקל לכפר ובכפור דרך وادراج مثل כף וכפות:

الكاف والغاء والسين הכפישני[83] باطراد:

الكاف ولراء ויקח את שרי המאות ואת הברי הם قوّاد لحرب كالّه قال ואת השלישים ואת הרצים. كما قال ויקח את שרי המאות ואת האדירים המושלים בעם. وكما قال[84] ايضا ויאצר יהוא לרצים ולשלישים. ومثله לשום כרים[85] לפתח פה ברצה. ושים עליה כרים: ومعنى اخر אורידם כברים לטבח. עם חלב כרים. ביקר כרים هى للحملان: בר נרחב. לבשו כרים[86] הצאן هى الاحقال والقضاءات من الارض. ويقال انّ ביקר כרים من هذا المعنى والمعنى فيه ביקר עצי כרים او עשבי כרים اى ما تنبته الاحقال. وان كانت من المعنى الثانى فاشير به الى القرابين המחרוקה[87]: שלחו כר ממשל ארץ هو النخيب[88] وقيل له ממשל ארץ لالتهامه الارض فكانّه يملكها لسرعة وصوله الى المواضع التى يقصد اليها. وهذا الاسم مستعار من قوله ושים עליה כרים כביב على سبيل التعظيم:

الكاف والمضاعف والراء וכבר לחם. שלשת כברים[89] לחם [رغيف] ورغفان. وقد بوّبت الكبر كما قيل ונתנו לך ישתי לחם או ישתי כברות לחם. وقيل וכבר לחם אחת: בכבר הירדן יצקם המלך מרכ: כבר וזהב بدرة والمدرد العبرانية ثلاثة آلاف[90] [مثقال] عبرانية[91] فتكون عشرة الاف[92] مثقال عربية والمثقال العبرانى هو עשרים גרה وهو عشرون دانقا [وهذه الدوانق] دوانق[93] هذه المثاقيل [لا دوانق] الدراهم. هكذا رأيت وانا استعظم ان تستثقل الملوك حمل تاج بهذه الزنة على رؤوسهم كما قيل ויקח את עטרת [מלכם מ]על ראשו ומשקלה ככר זהב فما[94] اظنّ هذا التلخيص صحيح على انّى قد رأيت فى بعض الشروح انّ الככר مائة رطل. وقد انّثت هذه الככר كما قيل עשר ככרי בסף. תשע ועשרים ככר:

---

[72] O. continues בופלין. [73] O. בנופה. [74] R. من. [75] R. g. جوع. [76] R. g. وقيل انّه مسمار. [77] R. هو; R. g. اسد. [78] R. دهن. [79] O. ויטבלו. [80] R. g. قرنفل. [81] O. וירל. [82] R. g. قفر الميهورد (MS. אלהור) وهو الخمّر. [83] R. g. مرّغنى. [84] O. قيل. [85] R. g. another gloss وقيل ضرغام وهو هو ولكنّه صغير السنّ. [86] R. g. قوّاد لحرب. [87] O. אלכהרקא. [88] R. g. جمل. [89] R. בכרות. [90] O. אלאלף. [91] O. עבראניא. [92] O. אלף. [93] O. דאניק. [94] O. وما.

الكاف والراء المضاعف وتميم يكرّ[95] الجمل في حلس للجمل وهو بردعته. وانما[96] قلت انّ هذه اللفظة متضاعفة في الاصل ولم اجعلها في[97] باب الكاف والراء غير المتضاعف لانّ للحلس *مجانس ومشبه بالمضربة[98] وهي تسمّى في كلام الاوائل كر في قولهم الكرس والكسكاس ان فيهم مثلهم وكر وكسك متكرّر عندهم. وهكذا فسّر فيه الفين في كتاب الشرائع. وهي عندهم من ذوات المثلين كما قيل في الدريهة مبنيان كلّ مبنى الاثنين بنون كر مبنية الكرر [. فقولهم الكرر] يدلّ على انّ كر ناقص وعلى انّ الاصل في الكرس والكسكاس التشديد. فلما (رأيت) بين حلس للجمل وبين المضربة من الشبه والمجانسة حملته محملها في الاصل اذ الاشتقاق فيهما عندي واحد:

الكاف والراء والباء كوب واحد مقعّر مزفّت. والجمع الكروب[99] فارسيّ دخيل. وقد قيل للملك على سبيل التعظيم لشأنه اذ كوب مرصّع الجوانب:

الكاف والراء والهاء بور كره[1] وبهفرها. كي يكره ايّ بور. قد ذكر في كتاب حروف اللين واستوفيناه [نحن] في المستلحق: وذكر فيه ايضا ويكره لهم كره[2] نذولة. يكرهان الكروب. وقيل في ذلك الكتاب انّ لكروب اذا دار يكتب بالكاف ويقرأ بالباء وجائز[3] فيه ان يكون المكتوب من ويكره لهم كره نذولة. وهكذا زعم منهم بن كروك ايضا في مصنّفه[4] اعني انه بالكاف. وامّا نحن فما وجدناه في مصحف صحيح ولا في مكتوبة كما زعما. وقد عرّفتك في باب الباء والراء والهاء[5] من حرف الباء بما وقع لي فيه: واعلمْ انه ليس ببعيد عندي ان يكون كروب جمع كره نذولة كما انّ بنات دور ودور جمع بنة وان اختلفت للحركة في الواحدة وليس يكون نذروب معطوفا على كروب بل على نات فقط: واستليفنا نحن في المستلحق معنى ثالثا وهو ونم يم الكروب مأكلهم الذي هو اقتناء وشراء. وجعلنا مثله ونتكي كروب. وانهق ينيزيم كيره اللذين معناهما ثمنها. وجعلنا ايضا من هذا وابره لي بخميسه عشر كصاع بمعنى واعطنه لي كما قيل كنيتي لي لاعشه. وبيّنّا للجميع هناك تبييننا واضحا:

الكاف والراء والكاف الكريك بين ثوب يشتمل به[6]. من قول الاوائل الكريكي الميت. وايضا ابيلا نحيّ كروك على عركبو لا يفسك:

الكاف والراء والميم ويتع كرم[7]. كرمي يلي. وكرميتو كمدر. ابريكم وكرميكم:

الكاف والراء والعين برع ربين كاريه. كرعو على بريهم. وبركبي كرعوت الميمن. مبرع على بربي. والثقيل وبحوري يسرائيل الكريع. البرع الكريعتي. الكريع كمي تحتني[8]

هذا معروف: يقال كُراعان بضمّ الكاف وكسر النون: والكرب والكرعين هي الكِرعان بكسر الكاف وضمّ النون اي الاذرع. الواحدة الكُراع بضمّ الكاف ايضا. والكراع[9] من *الدوابّ ما[10] دون الكعب: اعبر لي كرعين ممسلا لحزلي هما الزائدتان اللتان فوق رجلي الطائر من وراء المشهيهتين لاصبعين وتركومما دليله كرصولي. وتركمن اعت بحنونات يدي وحزلي. كرصلي يحوحي [وحزلوحي]. فصحّ من هذا التلخيص انّ المراد بقوله لي كرعين الزائدتان اللتان فوق رجلي الطائر المشهيهتان لابهامين. وكذلك تسمّيها الاوائل زعمّ يقولون للواحد منهما اصبع يحيره[11] وتسمّيها العرب داير الطائر لكونها دير الرجل اي خلفها[12]:

الكاف والراء والسين ملء كرسي[13] معروف. وهو مشهور في كلام الاوائل رضي الله عنهم:

الكاف والراء والتاء كرت ٣ اعت اكرت. كرتو يعره نعم ٣. كي عين ميعر كرتو. قد يغلط قوم في كرتو يعره ويقرونه مقبوضا اذ يظنّونه امرا مثل الحربو ماد نعم ٣ ويحتجّون على ذلك بقوله نعم ٣. وهذا غلط بيّن وجهل محض من وجهين: احدهما من طريق الرواية فانّ الرواية بمدّ الكاف لا بقبضها. والثاني من طريق التأويل اعني من *تأوّلهم ذلك[14] من قوله نعم ٣ فانّه قد قيل ايضا يحيد مياب ويريه علّه ومبحر بحوري يرديا لمبحر. وهذه الافعال كلّها ماضية. ثم قال نعم الملك ٣ عبوات عمنا: وقد عزبنا القول الى قائله في كتاب اللمع واقول انّ

---

[95] R. g. قتب. [96] O. انما. [97] R. من. [98] R. مشبه ومجانس للمضربة. [99] R. g. قيل انه اسما (80) للطير وهو بالعربي كروب. واستعير للملائكة لقوله ואת הכרובים ואת לתחת החרב: وامّا עشه אתה כרובים ففسّر فيه صوّرا (80) اي انها كانت مصوّرة صوّر (80). [1] R. g. كره مثل حفر. كرا بالكاف. [2] R. g. ولبمة وضيافة. [3] O واجوز. [4] O. مصحفه. [5] R. continues اظنّ انه. [6] R. فيه. [7] R. g. كرم عنب. [8] R. g. جثاء وركوع. [9] R. الكراع. [10] O. دواب من. [11] O. يحيرا. [12] O. خلفه. [13] R. g. كرش. [14] O. ذاك; R. تاويلهم.

هذه الافعال ماضية فى موضع (افعال) مستقبلة كما ان שמעו עמים ירגזון חיל אחז وما اشبهه مما هو فى معنى[15] افعال ماضية فى موضع افعال مستقبلة: والمستقبل[16] נכרת ברית לאלהינו. ויכרתו שניהם ברית: כורתי ברית. וכרות שפכה: والامر כרת לנו ברית. כרתה בריתך: والمصدر אלות ישוא כרות ברית: (وما لم يسمّ فاعله لا كرت שרך. והאשרה אשר עליו כרתה:) والانفعال ונכרת מעמיו. אחרית דשעים נכרתה. [ונכרתה הנפש ההיא.] ולא יכרת כל ביער. הכרת תכרת[17]: (والاسم) ספר כריתות: والثقيل והכרתי אתו. כי יכרית י אלהיך. ויהי בהכרית איזבל. להכרית הצפרדעים. وما لم يسمّ فاعله [منه] הכרת מנחה ונסך: הכרתי והפלתי فسّر فيهما الناشبة والقالعة وما هما عندى الّا قبيلتان من غير ישראל لقوله אנחנו פשטנו על נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ثم قال בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה[18] فالكرتي על[19] هذا من פלשתים. وايضا נוי כרתים وقال عنهم דבר י עליכם כנען ארץ פלשתים. وايضا הנני נוטה ידי על פלשתים והכרתי את כרתים. فالاقرب انه كان عنده *فى جنده قوم[20] من هتين القبيلتين مثل אתי הנתי ורגלה:

الكاف والسين والباء אם כשב[21] הוא נקריב. הבשבים הפריד יעקב:

الكاف والسين ولهاء עבית כשיה[22]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الكاف والشين واللام כשל כח הסבל. וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה. وכשלו איש באחיו. [וכשלו בעוניהם.] כי כשלה ירושלים. כשלנו בצהרים. ובחורים כשול יכשלו. ואין בשבטיו כושל. ולמכשול לב. (ונתתי מכשול לפניו.) הנני נתן אל העם הזה מכשולים. ולפני כשלון נבה רוח. والانفعال והיה הנכשל בהם. ונכשלים אזרו חיל. ורשעת הרשע לא יכשל בה. ואם תרוץ לא תכשל. יכשלו בהליכתם. רדפי יכשלו. والمصدر منه ובכשלו אל יגל לבך فحذف الهاء. والثقيل הכשיל כחי. הכשלתם רבים בתורה. ויכשילום בדרכיהם. ויהיו מכשילים לפניך. والاسم على حقيقة هذه البنية الثقيلة והמכשלה [הואת. והמכשלות] את הרשעים معنى الجميع عثار وتعثير.

الّا انّ المراد بقوله ואין בשבטיו כושל انما هو الفقير اى من عثّره جدّه[23]. בכשיל ובלפות فسّر فيه المعّول[24] وهو תרנום ובקרדמות באו לה. دعلين בכשילין:

الكاف والشين والفاء וענן ונחיש. מעונן ומנחיש ומכשף[25]. لمحرّمين ولمكسّفين. מכשפה לא תחיה الهاء للمبالغة لا للتأنيث: وامّا אל עוננים ואל בשפים فمن بنية الخفيف. עמדי נא בחבריך וברוב בשפיך. وכשפיה הרבים اسحارها[26]:

الكاف والشين والراء אי זה ישיר. וכשר הדבר לפני המלך. ומה כשרון לבעליה. والثقيل ויתרון הכשר חכמה معناه الصلاح والاستقامة: מוציא אסירים בכושרות هى حلق الكبول: ידיה שלחה בכישור هى فلكة المغزل:

الكاف والتاء المضاعف וכתותי מיפיו צרור. ומעוך וכתות. يحد يعور معناه الرضّ والكسر. שמן כתית معصور: وقد ذكر هذا فى كتاب (حروف) ذوات المثلين ونبّهنا نحن فى المستلحق على وهم وقع لابى زكريا فى الباب: ومن هذا المعنى (عندنا) חטים מכות وهو اسم على زنة מישור ומבול ومعوך يعنى انه اعطاه القمح مطحونا. وترجمة اللفظ طِحنا بكسر الطاء اى دقيقا[27]:

الكاف والتاء والباء וכתב לה ספר כריתות. מיספרך אשר כתבת. וזה יכתב ידו ליי. ועל לבם אכתבנה. ואני כותב על הספר בדיו. כתב זאת זכרון. כתבו את האיש. כל הכתוב לחיים. כתובים באעבע. וכתוב בספר וחתום. והמכתב מכתב אלהים הוא اسم واقع على الخطّ. ومثله מדינה ומדינה ככתבה. وايضا הכל בכתב מיד י: כי כתב אשר נכתב בשם המלך صحيفة. ومثله ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא. فوقع מכתב وכתב على الخطّ وعلى الصحيفة كما وقع عليهما الكتاب فى لسان العرب: **וכתבת** קעקע اسم [واقع] على الرسوم: מכתב לחזקיהו מלך יהודה اسم واقع على اللفظ: والانفعال בשם המלך אחשורש נכתב. والثقيل ומכתבים עמל כתבו:

الكاف والتاء واللام אחר כתלנו[28]. وفى السريانى ואע מחשים בכתליא:

الكاف والتاء والميم בכתם אופיר. ראשו כתם פז.

---

[15] O. معناه. [16] O. والمستقبلة. [17] R. g. الجميع قطع. [18] R. ישראל. [19] O. من. [20] O. جند. [21] R. g. هو الضأن. [22] R. g. جسأ وعبل. [23] O. נגא; R. נגרה. [24] O. معول. [25] R. g. ساحر. [26] So both MSS.; R. has a point on the first א. [27] R. g. المعانى قريبة. [28] R. g. حائطنا وحيطان.

ולכתם אמרתי מבטחי. הכתם הטוב قيل انه للجوهر. ومثله וחלי כתם חלי من جوهر. وما يبعد[29] كونه ذهبا لقول الكتاب בכתם טהור לא תכלה كما قال זהב טהור وهو الخالص غير المغشوش واصناف الاحجار[30] لا تغشّ ولا تموّه. وايضا لانّه معروف انّ الذهب كان المجلوب من الاوفير لا للجوهر. وايضا لقوله בכף מרקע מתרשיש יובא וזהב מאופז. وقيل ומחניו חנרים בכתם אופז اى בזהב אופז: وقولى جوهر انما[31] هو على استعمال العامّة لانّ للجوهر انما يقال على جسم كل ذى جسم وذاته: נכתם עונך مشتقّ من قول الاوائل للاثر الباقى كتم. ويحتمل *ان يكون מכתם لדוד[32] من المعنيين جميعا:

الكاف والتاء والنون ויטבלו את הכתנת. والجمع والمثنية אתם כתנת بحذف واو المدّ. واذا[33] اضيفت الواحدة الى الضمير[34] قيل כיטבתי את כתנתי. ויפשיטו את יוסף את כתנתו. واذا اضيف للجميع[35] قيل וישאום בכתנתם كما كان غير مضاف ואת כתנת הפסים. ועשה לו כתנת פסים: فبنية اخرى على بنية וכתבת קעקע وهكذا هى ايضا غير مضافة ويجب ان يكون الجمع כתנות. واما כתנות עור فهو مخفّف من וישאום בכתנותם والكمين مكان برفق من דון[43] حفز شديد وعلّة ذلك כי בטחו אל האורב. فهذا كلّه برهان على انّ כתרו את בנימין امهلوهم من כתר לי זעיר وهو مشابه[44] لقول الترجوم فى ואל זרועי יחלו. ولتفتق درع נבורתי יכתרון. فكانّه (ايضا) قال הוחיל לי כיעט[45] او יחל לי מעט مثل[46] יחל ישראל אל יי الذى هو امر. *وكانّه ايضا[47] قال הוחילו לבנימין او יחלו לבנימין مثل ויחלו כיטר לי الذى هو فعل ماض (فهذا بيّن). ثم *بيّن הכה הגו[48] وقال ויפלו מבנימין שמנה עשר אלף ثم قال ויעוללהו במכלות חמשת אלפים איש ודבקו אחריו עד נדעם[49] ויכו ממנו אלפים איש الّا انّ تبيّن التجميل والتفسير مائة رجل على ما يجيزونه[50] العبرانيون من الحذف والاختصار لا سيّما فى الاعداد:

الكاف والتاء والشين אם תכתיש את האויל במכתש هذه اللغة مستعملة فى كلام الاوائل فى [مثل] قولهم אין תורמין שמן על הזתים הנכתשים[51]:

ورباعى هذا الحرف

ויטמתי בדבה. الصوت وبدبد فسّر فيه كركند:

והוא כלכל את המלך. وبلبلهم לחם ומים. وכلبلتي اهتز

امهلوهم[38] ولم يرهقوهم بالاتّباع لهم. ولما فى هذا الفصل[39] من الغموض ورأيته مستصعبا على كثير[40] من الناس ارى ان افسّره لك فاقول. انّ (الكتاب اولا وصف كسرة בנימין وصفا جمليّا فى قوله ויגף את בנימין לפני ישראל) ויחחיתו בני ישראל בבנימין ביום ההוא עשרים וחמישה אלף ונאה איש כל אלה שלף חרב ויראו בני בנימין כי נגפו וגו׳ يريد بقوله ויתנו איש ישראל [מקום לבנימין انهم اوسعوا لهم وامكنوهم من الهرب ثقة منه بالتكمين. فبعد ان اتى على هذا الوصف جملة عاد على الجملة بتفصيل فقال ויהפך איש ישראל] במלחמה ובנימין החלו להכות חללים וגו׳ והמיטאת החלה וגו׳ מן ואיש ישראל הפך וגו׳ ויפנו לפני איש ישראל וגו׳ כתרו את בנימין וגו׳[41] فقوله هنا כתרו את בנימין هو قوله اولا ויתנו איש ישראל מקום לבנימין ومعنى הדריפוהו انهم اتّبعوهم على بعد. ومعنى מנוחה הדריפוהו انهم سلّكوهم[42] رويدا وطردوهم برفق من دون[43] حفز شديد وعلّة ذلك כי בטחו אל האורב. فهذا كلّه برهان على انّ כתרו את בנימין امهلوهم من כתר לי זעיר وهو مشابه[44] لقول الترجوم فى ואל זרועי יחלו. ولتفتق درع נבורתי יכתרון. فكانّه (ايضا) قال הוחיל לי כיעט[45] او יחל לי מעט مثل[46] יחל ישראל אל יי الذى هو امر. *وكانّه ايضا[47] قال הוחילו לבנימין او יחלו לבנימין مثل ויחלו כיטר לי الذى هو فعل ماض (فهذا بيّن). ثم *بيّن הכה הגו[48] وقال ויפלו מבנימין שמנה עשר אלף ثم قال ויעוללהו במכלות חמשת אלפים איש ודבקו אחריו עד נדעם[49] ויכו ממנו אלפים איש الّا انّ تبيّن التجميل والتفسير مائة رجل على ما يجيزونه[50] العبرانيون من الحذف والاختصار لا سيّما فى الاعداد:

الكاف والتاء والشين אם תכתיש את האויל במכתש هذه اللغة مستعملة فى كلام الاوائل فى [مثل] قولهم אין תורמין שמן על הזתים הנכתשים[51]:

ورباعى هذا الحرف

ויטמתי בדבה. الصوت وبدبد فسّر فيه كركند:

והוא כלכל את המלך. وبلبلهم לחם ומים. وכلبلتي اهتز

---

[29] O. ابعد. [30] R. g. adds الجوهر. [31] O. اما. [32] Transposed in O. [33] O. continues اضيف الجميع. [34] O. ضمير. [35] So both MSS. [36] R. g. كتف. [37] O. اهتملني كليل. [38] O. אהמלתם. [39] R. الاصل. [40] R. كثيرا. [41] The biblical quotations are according to R.; O. reproduces all the text. [42] O. اسلكوهم. [43] R. غير. [44] O. مشبه. [45] O. כעני. [46] R. معنى. [47] R. وايضا فكانّه. [48] R. فصّل כה אלף. [49] R. נדעון. [50] R. יגיזוה; O. يجوّزه. [51] R. g. دقّ وتهشيم.

שם. ויבלבל[52] יוסף. ויבלבלם ואליהם לא בא: ומן هذا المعنى יבלבל דבריו במשפט (اى) يقدّر امورة بعدل: وقد (كنت) ادخلت هذه الالفاظ فى (كتاب) المستلحق فى باب الافعال المشكلة فارى الآن ان اجعلها رباعيّة[53] اذ لا مانع من ذلك (واذ لا دليل على جواز غير ذلك فيها):

ובפתר תחת נקּאחה. חך הבפתור. בבפתוריה[54] ילינו قال فى الترنوم بفيتوח תרעהא:

מברכו בנל עז مثل[55] מרקד[56] ומישחק. ومن هذا سمّيت النجب ברכרות فى قولة בטוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות[57] لانّ مشيها شبيها بالرقص لحُقّتها: وجائز ان يكون قولة ישלחו בר מושל ארץ (محذوف من هذا وانما قيل عنه מושל ארץ) لطيّه الارض بخفّته فكانّه يملكها:

ודוד מכרבל[58] במעיל בוץ مشتق من السريانى ובכרבלתהון[59]:

כרכב המזבח. תחת כרכבו شرجب يعنى سطحه. وذلك انّ المذبح كان ينتأ منه سطح مشى عليه الكهنة مثل السطح المسمّى فى المشنة זו: قال (حفص) فى كتاب الشرائع وامّا כרכב המזבח فكالزيز الناتئ من الماء واهل الشأم يسمّون ذلك شرجبا. قال والنقل (ورد) بانّه كان للمذبح شرجبان. احدهما معدّ ليمشى عليه الكهنة لئلّا يزلقوا اذا خدموا المذبح. والثانى للزينة لقولهم הנו רבנן אי זה הוא כרכב בין קרן לקרן ומקום רגלי הכהנים אמה [אטו כהנים בין קרן לקרן הוו מסגו אימא מקום רגלי הכהנים] והכתיב תחת כרכבו מלמטה עד חציו אמר רב נחמן בר יצחק תרי הוו חד לגואי וחד לבהנים דלא לישתרקו:

נרד וכרכם هو الزعفران: 5

וכרמל בצקלונו. ולחם וקלי וכרמל فريك[60]: ראשך עליך ככרמל كالقرمز وכרמיל بالياء مثله: وامّا בכרמל בים יבא. ונאסף שמחה ויגל מן הכרמל. ושב לבנון לכרמל והכרמל ליער יחשב. וכבוד יערו וכרמלו فموضع محدود معروف:

יכרסמנה חזיר يقرضها من قول المشنة שדה שקרסמוה נמלים والكرסם والקרסם يبتدلان[61] فى اللسان العبرانى على ما بيّنت فى كتاب اللمع:

כרפס ותכלת فسّر فيه حرير. وما اظنّه الّا من الالوان مثل חור ותכלת:

ومن رباعى ايضا [او] الملحق بالرباعى

כנען[62] בידו מאזני מרמה. יחצוהו بين בנענים. בנעניה[63] נכבדי ארץ. وامّا انه رباعى على زنة ערפל وחנטל. وامّا[64] انه ملحق بهما بالنون. وجاء מלעיל من اجل העמן. وكان الوجه فى בנענים ان يكون تحت العين פתח من غير ישוא والوجه[65] فى בנעניה ان يكون تحت العين ישוא وفتح فشدّت ثلثتها فاعلمه:

✧ تمّ حرف الكاف بحمد الله وبه تمّ النصف الاول من كتاب الاصول[66] ✧

---

[52] R. g. امانيهم من المونة. [53] R. رباعيا. [54] R. g. دهالميزها. [55] R. معناه معنى. [56] R. g. يرقص.
[57] R. g. العمّاريات. [58] R. g. متّشح. [59] R. בכרבלתהון. [60] R. وهو الفريك. [61] O. والكاف والقاف تبدلان.
[62] R. g. تاجر. [63] R. g. تجّار; another gloss وقد فسّر مجهّزوها. [64] O. وانما. [65] Both MSS. continue כאן.
[66] تمّت المقالة الحادية عشرة (عشر MS. in all similar passages) من كتاب لاصول بحمد الله مما عنى بتأليفه وكشف R. امعانه ابو الوليد مروان بن جناح ١٢٤٥.

٭ المقالة الثانية عشرة من كتاب الاصول[1] فى حرف اللام ٭

اللام والالف والباء باءرز تلאובות فى بلاد اللاب اى (فى) المعاطش والبلاد[2] لحارّة لجافّة. يقال لاب الرجل اى عطش *واللواب العطش[3] واللاب جمع لابة وهى لحرّة اعنى الارض التى احرقها الشمس وجفّفتها بدوامها عليها: ومن هذا المعنى قيل لساكن مثل تلك البلاد [لحارّة لجافّة] لובים كما *قيل הלא הבושים והלובים[4] بلبس الالف وانقلابها واوا. فاتّفقت هذه المجانسة بين اللغة العبرانية وبين اللغة العربية كما ترى:

اللام والالف والهاء אליך תלאה. וילאו למצא הפתח. ומה[5] הלאיתיך. قد ذكر هذا الاصل فى كتاب حروف اللبس. وهو مجانس للسريانى الذى يقول [فى] ואתה עיף ויגע. ואת מיטלחי ולאי. وكذلك תרגום ארץ אשר לא יגעת בה. ארעא דלא לאיתון בה[6]:

اللام والالف والطاء *לאט את פניו[7]. قد ذكر فى كتاب حروف اللبس فى باب לוט. وقال[8] هناك انّ هذا الالف التى هى عين الفعل انقلبت هاء فى בלהטיהם وهذا[9] قول ممكن الّا انّ قوما ممن قرأ فى باب (من) אהוי فى اللفظ من المقالة الاولى من كتاب حروف اللبس قول ابى زكريا هناك فى ابتدال *الالف من الهاء والهاء[10] منها انّ בלהטיהם (مثل בל[א]טיהם) لانّه من לאט את פניו عنّفوا ابا زكريا لظنّهم[11] به انه كان يعتقد בלהטיהם باظهار الالف موجودا[12] فى الكتاب *فالزموه الغلط اذ لم يقفوا على نَجْوَى[13] قوله اعنى انّ ابا زكريا انما اراد بقوله انّ בלהטיהם مثل בלאטיהם وانّ[14] هاء בלהטיהם مبدلة من الف وكان اصله בלאטיהם فهو اذًا مثل בלאטיהם لانّه من לאט את פניו هذا معنى قول ابى زكريا: ومن هذا الاصل (وهذا المعنى) عندى דברו אל דוד בלאט[15]. واجبه على بلאט الّا انّ الف לאט את פניו لانت فى هذين الاسمين وسوّغ ابو زكريا قول من يجعل لام דברו אל דוד בלאט ملحقة (ويقرنه بויהלך את) ويعتقد مثل ذلك ايضا فى لام לאט לי לנער לאבשלום. אתנהלה לאטי. وما استحسن ذلك من ابى زكريا ولا من معتقده بل هو عندى من לאט את פניו او من לוטה בשמלה اللذين معناهما الاخفاء والستر اى כלّموه سترا[16]. واما ויהלך את فمعناه [عندى] ومشى مهلا[17] اى برفق وتؤدة[18]. *وهذا هو[19] ايضا معنى לאט לי. אתנהלה לאטי[20] وبين *المعنيين بون بعيد[21]. وايضا فغير[22] جائز فى לאמ דברו אל דוד בלאט[23] المعنى الجائز فى لام לאט לי. ההלכים לאט اعنى[24] انه لدلالة على الحال وانما امتنع جواز ذلك فيه من اجل التعريف الداخل عليه. فاذا *لم يكن[25] حالا فاللام[26] اصل وهو من معنى לאט את פניו الذى هو ستر واخفاء:

اللام والالف والكاف וישלח מלאך[27]. וישבו המלאכים[28]. מלאכי[29] אלהים. قد تقدّم قولى فى كتاب اللمع [من هذا الديوان] فى باب الابنية انّ كل كلمة يكون [فى] اولها ميم او حرف اخر من حروف الزيادة

---

[1] R. continues من حروف المعجم. [2] R. البلاد. [3] R. واللاب والعطش سواء. [4] R. كما وبושים ולובים בציעדיו. [5] O. ומא. [6] R. g. تعجيز. [7] R. الفد هاء فى בלהטיהם. [8] O. وقيل. [9] R. هذا. [10] R. الهاء من. [11] Both MSS. לטנהא. [12] O. الموجود. [13] O. وجوب...فالزمه; R. נגוי. [14] O. ان. [15] So both MSS. [16] O. سرّا. [17] R. هوينا. [18] R. وهدأ. [19] R. وهو. [20] R. g. رويدا; another gloss الكل رفق ومهلة. [21] R. فى المعنيين بين عظيم. [22] R. غير. [23] R. لאט. [24] R. in both passages בלט. [25] R. معنى. [26] R. لا يكون. [27] O. فى اللام. [28] R. g. رسول. [29] R. g. رسل. [30] R. g. رسل ولكنّهم ملائكة.

وتلك الكلمة بذلك الحرف من اربعة احرف فليس يجب ان يجعل ذلك (الحرف) اصلا فى تلك الكلمة الّا بثبت وذلك لكثرة مجيّ هذه *الحروف زيادة[31] فى كلمات [ان تكون] من اربعة احرف بها وبيّنت ذلك هناك باكثر من هذا التبيين. فاذا كان ذلك كذلك فالواجب ألّا يقضى على ميم מלאך بانّها اصل الّا *بعد ان[32] يعرف اشتقاقه[33]. وامّا *ما دمنا لا[34] نعرف له اشتقاقا فانّا[35] نقول فيها [انها] زائدة فيها كزيادة الميم فى غيره من الصفات التى على وزنه التى نعرف[36] اشتقاقها[37] مثل הלא מצער היא. ויהרג במשמניהם. מנזריך בארבה. כי עתליהו המריעה: وامّا قولهم במלאכות ״ بالميم وهو اسم الفعل فانما ذلك لانّهم كثيرا ما يقتطعون اسم الفعل من بنية الصفة نفسها اعنى [انه] ان كانت الصفة بغير زيادة اتوا باسم الفعل بغير زيادة ايضا. كاقتطاعهم בסילות من [بنية] בסיל [ايضا] وتمتمات من بنية תמים. وان كانت الصفة بزيادة اقتطعوا اسم الفعل منها بتلك الزيادة [نفسها] كما صنعوا فى מצה (اعنى) אהב מצה وفى ממלכה فانّهما وان كانا[38] اسمين لا صفتين فانّ الاسمية تعمّ الصفة والاسم المحض معا. وذلك انهم قالوا فى اسم الفعل من מצה، אנשי מצתיך بزيادة الميم التى كانت زائدة فى מצה بدليل כי ינצו אנשים، وقالوا[39] ממלכות בית ישראל، كل ממלכות עוג מלך הבשן بزيادة الميم التى هى زائدة فى ממלכה، ووزن מצותך، מפעולתך مثل מלאכות ״ لانّ الاصل فيه على الكمال والتمام ان يكون מנציותך فادغموا[40] النون وحذفوا الياء التى هى لامه. وهكذا اقول فى אבזריות حمة انّ الفء زائدة كزيادتها فى אבזר ואבזרי. وقالوا אשר לא במסכנות بزيادة ميم [كما هى فى] מסכן التى هى فيه زائدة ايضا. وقد تنازع قوم من اهل الدقدوق *كانوا قبلنا[41] فى ميم מסכן[42]. فبعض[43] جعلها اصلا واستشهد على ذلك بقوله במסכנות بالميم. وبعض جعلها زائدة ولم يذكر فى ميم מסכנות شيئا[44] والقانون الذى يجب ان يعتمد عليه والذى فى امتثاله[45] الحزم والاحتياط باللغة هو ما ذكرته لك فالواجب اذًا ان نعتقد[46] ميم מלאך زائدة فيه: ومن هذا الاصل عندى מלאכה[47]. מכל מלאכתו אשר עשה والوجه فيه מלאכה بتوقيف[48] اللام يشوه وتحريك الالف بضمّ ندور على زنة מלחמה ומפיעה بكسر الميم[49] او מלאכה بفتح الميم على زنة ממלכה שפלה او מלאכה بفتح الميم على زنة ממשלה ومرכבה فالانوا[50] الالف ونقلوا حركتها الى اللام وابتدؤا الميم بشوه وانما ابتدؤها[51] بشوه ولم[52] تبق لها حركتها الخاصّية *بها لانّهم لو[53] ابقوا حركتها مع تحريك اللام لتولّد بين الميم واللام ساكن ليّن. وقد ابدلوا من هاء מלאכה تاء فى الوقف فى قولهم [והלוים] במלאכת على ما صنعوا فى الوصل فى قولهم למלאכת השמים والوجه فيه ان يكون على زنة אשר עשתה מפלצת. והיה ביום מלחמת: وجمع מלאכה، כل מלאכות התבנית، لكفر כל מלאכותיך على زنة ממלכות العليل وكانّه فى المعنى لكفر כל מעשיך. فهذا برهان [على] انّ الوجه فى الف מלאכה التحريك. وامّا معناها فصناعة: وقد يكون لها موضع[54] اخر وهو *النظر والتدبير[55] مثل והמלאכה לא ליום אחד: ولها موضع اخر ايضا وهو [ان] يراد بها المال من البقر والغنم وغيرهما من الحيوان وغيره[56] من الاعيان مثل לרגל המלאכה אשר לפני. وכל המלאכה נמכרה ונמס. كما قيل[57] فى هذا المعنى ואיש במעון ומעשהו בכרמל اراد اغنامه. وقال فيه الترجمان ונכסותי בכרמלא. وقيل فى غير الحيوان והמלאכה היתה דים يريد المال من الذهب والفضّة والحرير والثياب[58] وغير ذلك.

وامّا قوله לכל המלאכה فهو (من) المعنى المتقدّم لهذا ومعناه الصناعة[59] كانّه قال والمال كان كافيا لجميع الصناعات. ومثله אם לא שלח ידו במלאכת רעהו [اى] فى ماله وملكه[60]: وقد يجعل قوم ميم לרגל המלאכה وما اشبهه اصلا ويفسّرونه[61] ملكا:

اللام والالف والميم ويني لامين، ولام מלאם[62] يامين:

اللام والباء المضاعف ותלבב לעיני יחתי لبבות تفسيره زلابية ويقال قطائف. وقد ذكر فى كتاب ذوات

---

31 O. الاحرف زائدة. 32 R. من بعد. 33 O. אשתק. 34 R. مادّ مادّ فلا. 35 R. فانها. 36 R. يعرف. 37 Both MSS. אשתקאקה; R. continues على وزنه. 38 O. كانت. 39 R. وقال. 40 O. فاندغموا. 41 O. وبعضنا قلبنا. 42 R. continues انها اصل. 43 O. فى بعض. 44 R. يشوه. 45 O. امثاله. 46 So O. and the Heb. transl.; R. continues אבתראה. 47 R. g. صناعة. 48 O. بتوقّف. 49 O. ميم. 50 R. فلانوا. 51 O. באלרא. بانها زائدة كزيادة. 52 R. لم. 53 R. لها لانه لوشو. 54 R. معنى. 55 R. نظر التدبير. 56 O. وغيرهما. 57 R. قال. 58 O. באלתיאב. 59 O. للصناعة. 60 O. وفى ملكه. 61 R. ويفسّرون فيه. 62 R. g. حزب واحزاب.

المثلين. وذكر فيه [62]ايضا ואיש נבוב ילכב. לבבתיני אחותי כלה. امّا לבבתיני فترجمته قلبتينى[63] اى اصبت قلبى بسهم عينيك: وقد قيل فى الامثلة עורות לבובים يريد جلود الحيوانات المقلوبة اى المستخرجة القلوب.

وذلك انه كان من شرائع بعض الامم لا سيّما اليونانيين فى ذلك الزمان [64]ان يستخرج[65] قلب الحيوان (الحيّ) بان يشقّ صدره ويختلع[66] اختلاعا ويقرّب للمعبود على ما وجدناه منقولا فى اخبار اليونانيين وأنباء ثابتا فى آثارهم: وامّا ילכב فمعناه يلبّ او يعقل لانّ العبرانيين قد يسمّون العقل والذهن לב كما قيل לב חכם לימינו اى انّ عقله حاضر متيسّر: وفى هذا اللفظ معنى اخر ايضا وهو אל לב يخوفهم وتوعدهم لئلا يهلك اى الى ذات الاخوين. ויאמר י אל לבו فى ذاته. ومثله עד לב השמים. בלב ים. בלב האלה: ويحسن ان يكون ايضا[67] من هذا المعنى בלבת אש اى فى ذات نار [68]او فى نفس نار. الّا انّه قد فسّر فيه فى ضرام نار. [68]أخذ من قول الامثلة אחד המבעיר ואחד המלבה الذى هو المفرّم. وما بعد (فيه) هذا التأويل الّا انّه ليس يكون حينئذ من هذا الاصل الذى نحن فيه بل من فعل لامه هاء على زنة רק בכל אות נפיחה:

اللام والباء والالف בלביא يكون هو الاسد: وقيل انه يقال للاسد فى كلام العرب [لبؤ] الّا انّى لم ار ذلك فى الكتب المشهورة الموثوق بها: وقد يقع هذا الاسم على شبل الاسد كما قال ומחנק לכפאותיו يفترس ويخنق لاشباله (بحذف ياء לביא): وامّا[69] قوله מה אנך לביא فانّ الوجه ان يكون לביאה مثل איה נביאה فقلبوا[70] الالف ياء وادغموا فيه ياء المدّ فاشتدّت وجاء[71] على مثال עניה סערה. שביה בת ציון. والالف المكتوب فى מה אנך לביא [هى] مكان هاء التأنيث (كما كتبوا כן יתן לידידו שינא بالف مكان هاء التأنيث). وايضا קראן לי מיא: وامّا جمعهم לביא على לבאים فانما ذلك بحذف[72] ياء المدّ واصله לביאים:

اللام والبا والطاء ואויל שפתים ילבט. ועם לא יבין ילבט. لهذه اللفظة ترجمتان كلاهما[73] مجانس للفظ العربى. احداهما وهو الاقرب [اى] ان يقال فيه يلبط به اى يصرع. والاخرى ان يقال يلتبط والالتباط اسوأ العرج:

اللام والباء والنون הבה נלבנה לבנים معناه نتّخذ لبنا واللبن هو الآجرّ. ولو جاز ان اقول[74] نلبن [لبنا] لكان حسنا جميلا لكنّى لم اجد العرب فى ما اشرفت عليه من[75] لغاتهم استعملوا فعلا من اللبن كما استعمل[76] العبرانيون للّبن הלבנים. לא תגרעו מלבניכם. وتحتى لهم הלבנה לאבן: والاتون الذى يتّخذ فيه اللبن يسمّوه[77] العبرانيون מלבן كما قالوا ההוזקה מלבן اى ابنى ملبنا اى اتّون اللبن. ومثله והעביר אתם במלבן اى انه احرقهم فى اتّون الآجرّ. فانّ لغة والتعبير هنا احراق اللبن والتعبير عن بنى باعن: הלבינו יצרינה ابصفت. ومثله ומשלג אלבין: وبنية اخرى فى هذا المعنى ויתלבנו ויצרפו. وربما (كان هذا) الافتعال مأخوذا من بنية ثقيلة على زنة פעל. وربما كان مأخوذا من بنية خفيفة اذ الافتعال مشترك للبنيتين جميعا كما قد بيّنت (ذلك) فى (المقالة الثانية من) كتاب التشوير: وقد استعمل التعدّى فى هذا المعنى قالوا ולברר واللّبن هذا مصدر مأخوذ من بنية الفعيل اعنى הלבין اعنى انه متعدّ. واصله ולהלבין فحذفت الهاء والقيت حركتها على اللام كما صنعوا فى להעביר (اذ حذفوا منه الهاء والقوا حركتها على اللام فقالوا לעביר) את בית המלך: מזרע נר לבן. מחשף הלבן. ולבן שנים. לבנה אדמדמת. כהות لبنات هذه صفات: والاسم כל אשר לבן בו كل ما فيه بياض. وايضا לבנת הספיר بياض المها. وجائز ان يكون כל אשר לבן[78] בו (صفة الموصوف محذوف كانّه قال כל מקום אשר לבן בו): והפרה הלבנה يريد القمر وهو صفة غالبة[79]: לבנה זבה לُبان[80] صافٍ نقىّ: وامّا قوله עם כל עצי לבונה فليس المراد اللبان وحده لكن[81] كل ما يبخّر به من الاعواد كانّه قال עם כל עצי קטורה (وذلك انّ اللبان لما كان مما يبخّر به استعير لكل ما يبخر به. وهذا من جملة ما قيل بلفظ ما والمراد به غيره): תחת אלון ולבנה. מקל לבנה هو اللبنى وهو شجر عظيم كالساج تسيل منه رطوبة وتدخل فى العلاج:

اللام والباء والشين אשר לבש בו. לבש י. ילבש

---

[62] So both MSS. [63] O. אויא לב ואיש . . . כלה לבבתיני אמא . . . قلبتنى. [64] O. אי תסתברנ. [65] R. ויחלעה. [66] R. נדא. [67] O. وفى. [68] R. ومن. [69] R. وانما. [70] R. فاقلبوا. [71] O. فجاء. [72] O. على حذف. [73] Both MSS. בלאהתניא. [74] O. يقال. [75] O. continues الكتب فى جميع. [76] R. استعملت. [77] O. يسمّيه. [78] R. g. בياض. [79] O. continues סמי בהא אלקמר לבן אנה. [80] O. לובאן in all passages. [81] R. بل.

על בישרו. את בישרו ולבישו. ילבישם הכהן. ואתה לבישׁ בגדיך. לבושׁ ואין לחום לו. ובגד ללבישׁ מסדר. הוצא לבושׁ[52]. וגתן הלבושׁ. מלבושׁ נברי. ומלבושיהם ומשקיו. ולבישׁ בנדי נקם תלבשׁת. והנה איש אחד לבושׁ בדים. לבושׁי תבלת(.

5 לבושׁי מכלול). והשקיל הלבישׁה על ידיו. כי הלבישׁני בגדי ישׁע. ותלבישׁ את יעקב. כתנות עור וילבישׁם. והלבישׁ אותך מחלצות מסדר. ושקיל אחר מלובישׁים בנדים[53]:

اللام والجيم والميم עני אלנמים אנה וען כאנת הדה אללפטה עלי זנה חרכתים פאנּא נגעל פיהא אלאלף

10 זאידה מתלהא פי אפרחים ופי אתמול ופי אשמורה בלילה וגיהרהא[54] עלי מדהבנא אלמתקדם אלדכר פי אלאסמא אללתי פי אואיללהא חרף[55] מן חרוף אלזיאדה והי[56] בדלך לחרף אלזאיד מן אבע אחרף ולא עלם לנא באשתקאקהא: ופסר פי *הדא אללפט[57] מרגאן. ואלמרגאן נבאת ינבת פי אלבחר

15 לגבאל אללתי תחת אלמא ויעתרף באלחגר אלשגרי לאנה שגר *יתחגר בעד אכראגה[58] מן אלמא: וקד פסר פיה אידא בקם בהמים: וענא אקול אנה מן אצנאף אלארז מסתדלא עלי דלך בקולה ושלח לי אחים ברשים ואלנמים מהלבנון ואלארזים מא[59] ינבת מרגאנא ולא בקמא: ואמא קולה עז אלאלנמים לא

20 נראו כהם לפנים בארץ יהודה. וקולה עניה[60] אידא פי אלנסכה אלאכרא לא בא בן עצי אלנמים ולא נראה עד היום הזה פאנמא *דלך פי[61] גודתהא אי אנהא[62] כאנת אלאלנמים אללתי *גלבת מן אופיר כיר מן אללתי גלבת מן לבנון[63]: ואעלם אנ אלנמים ואלנמים ואחד מתל בבש וכשב וסמלה

25 וסלמה:

اللام المضاعف مع الهاء הדה ללת. קד ד׳כרנאה פי אלמסתלחק ואסתעמלנא פיה הנאך ת׳לאת׳ אוגה מן אלקיאס פלילתמס מן ת׳מ[64]:

اللام والهاء المضاعف ותלה ארז מצרים. קד ד׳כר

30 פי כתאב חרוף אללין וקאל אבו ז׳כריא אנ אצלה ותלהה וקולה פיה חסן גאז׳ז׳ ואגוד[65] מנה עגדי לא סי׳מא למא לם יוגד[66] לה אשתקאק אן יכון אלהאי בדלא מן אלף תבא אליך ותלא *אלד׳י אצלה ותלאה מתל[67] הנכה דבר

אליך תלאה: ומן הדא אלאצל *והדא אלמעני[68] במתלהלה היזרה זקים והו מתצעף[69] על זנה מתעתע בחרק [תחת] אלמים ובתשדיד אלתא׳ (واحد) ומתעתעים בדבריו אלד׳י אצלה ומתתעתעים. וכדלך אצל מתעתע אלד׳י מת׳לנא (בד) מתתעתע על זנה מתלהלה ולאם אלפעל ד׳אהב מע

5 הדא אלתצעיף. ותפסירה כאלמתגאמס אי כאלמתגאהל אלמתגאפל אלכליל אלד׳הן אלבליד. וכדלך תפסיר ותלה ארז מצרים פאעמת וכלת׳ת ותבלדת[1]: וגאז׳ז אן יכון במתלהלה רגאעיא *וכתא אדחלנאה[2] פי כתאב אלמסתלחק פי גמלה אלאלפאט אלמשכלה. ואעתקאדנא פיה אלאן מא ד׳כרתה לך:

10

اللام والهاء والباء ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה. ויעל מלאך י׳י בלהב המזבח. להבה מקרית סיחון. להבת שלהבת. פני להבים פניהם. להבות אש[3] הדא מערוף: ויבא גם הנעב אחרי הלהב[4]. ולהב חרב. וברק חנית ולהבת

15 חניתו שנאן רמחו:

اللام والهاء والجيم ולהנ[5] הרבה על זנה אחר הלהב:

اللام والهاء والطاء ולהט אותם היום הבא. להבה תלהט רשעים. (ולהבה להטה). ותלהט במוסדי הרים.

20 ותלהטהו מכבים. ופיה חפיף אש לוהט. אשכבה לוהטים ומענות[6] הארוק[.] ואת להט החרב שפרתיה אי שנוניה[7] מתל ולהב חרב וברק חנית]: בלהטיהם [בלהלהיהם] וחפזתיהם *והאי מבדלה מן אלף[8] לאנה מן לאט את פניו פכאנה קאל בלאטיהם בלף ט׳אהרה כמא זעם אבו

25 זכריא:

اللام والهاء والميم דברי נרגן במתלהמים מעני הד׳א אללפטה כאללגנה אלכפיה[9] והו מגאנס לללפט[10] אלערבי [אעני] לאהמת אלשי׳ במעני בלעתה פכאנ כלאם אלנרגן מסתכף מבתלע והו בלע בלשר ואלד׳י. ומכרג הד׳א

30 אלכלאם מכרג קולה על כן דברי לעז אלד׳י מעניה *אלפאטי[11] חפיפת ואשתקאק[11] אללפט מן ושתו ולעז. יליע הקדיש. ואפרחיו יעלעו דם אלד׳י מעניה *אלבלוע והאסתראט[12]:

---

[1] R. לבושׁי מכלול והשקיל. [2] R. וגתבדלת. [3] O. ותבדלת. [4] R. g. ודחלנאה. [5] R. g. הלהיב...אלף. [6] O. מענות. [7] MS. ישנאנה. [8] O. אלפאט כפית אשתקאק. [9] R. g. לגמיע לבס והתאס. [10] R. לקול לפט. [11] O. ושתקלוע. [12] Transposed in R. כהלקים הנעלמים; the Heb. transl. has אלכפיפה. [13] R. g. לנהיב וולע. [14] R. g. הנצאב וראי אלנצל. [15] R. g. לנהיב הנאר. [16] O. אחרף. [17] O. וגיהרהא. [18] R. עז. [19] O. אנה. [20] R. לא. [21] O. עגה. [22] R. g. קיל פיה כאנה קאל ללדת, וקיל אנה מן מעני הולולה. [23] R. g. אגלבת מן אופיר אד הי אחסן מא גלבת אללבנאן. [24] R. וגוז׳ז. [25] O. ינד. [26] R. ומעני. [27] R. מצאעף. [28] R. הדא אללפטה. [29] O. והו. [30] R. ומתחגר בעד כרוגה. [31] R. g. אלפאט מבתל והשקיל.

اللام والهاء والقاف את לחקת[13] הנביאים:

اللام والواو לא אבלתי באוני חרף נפי תרגמתה[14] ما فعلت. לא תשא שמע שוא חרף *נהי תרגמתה[15] לו תפעל. הלא רעתך רבה ׳ליט הלא יראתך כסלתך *הלו תקוותך[16]. והמץ תחפיץ לו נפי: ותכון הזה הכלמה לשתפתח הכלאם מפל הלא כי משחך ״ על נחלתו לנגיד תרגמתה הו אן [הלה קד משחך במעני] קד ולאך הלה על אמתה: וקד תכון להתחקיק והתשבעת מפל הלא היא ברבת בני עמון. וגאז אן יכון מעני כי משחך ״ הזא מעני נפשה: וקד כתב לא הלא הזי להנפי בואו ותשפני את תזנותיך על כל עובר לו יהי אי לו יכון מפל הזא ולו ياتיה[17] אחד [קטן] כמא קיל[18] לא באות ולא יהיה. ומתלה[19] ואמר לו כי עתה תתן. וايضا הנה לו יעשה אבי דבר נדול או דבר קטן והזאן חאצה[20] מקיבדן פי המסורת. והי מפל הזא אשאר אבו זכריא פי צדר המקالة الاولى من كتاب حروف اللين פי באב א׳ה׳ו׳ פי[21] לחט בקולה וان וגדנאהם כתבוא לא הלא מעניה הנפי בואו על غير الوجه המטרד וגהנאה הי הזא הוגה ايضا ופסרנאה [على] חסב המעני והמגאוזה אן הלא לם יתמל כמא פעלנא נחן: ואמא יהי לו ומא אשבהה פהללאם פיה للاضافة والواو [فيه] צמיר הנאיב: לוה אבל אבל העם היום משלל אויבי. לוה הקשבת למצותי[22] חרף ידל על אמתנאע השיא לאמתנאע נירה. ומתלה לו החייתם אתם: ותכון תמנית מפל לו ישמעאל יחיה לפניך. הן לו יהי כדבריך ליט: ותכון מכאן או מפל לו חיה רעה כמא [קיל] פי הזא המוצע[23] או חרב אביא או דבר אשלח: ותכון לתוקע המחדוד מכאן פן מפל לו ישטמנו יוסף: ויכון להנפי (במעני לא) מפל לוה קרעת שמים אי כאן הזא מן נצרך וגוזלך[24] לם יכן:

اللام والواو والجيم ולנ אחד שמן הו מכיאל וזן *ما יחמל[25] מאתה דרהם כיאלא והו אקל אכיאל בני אסראיל:

اللام والواو والهاء לוינו כסף. אם כסף תלוה את

---

13 R. g. מפל קהלת והי גוקה. 14 R. תרגמתה. 15 R. נפי תרגמתה. 16 O. הלא תקואתך. 17 R. יאתה. 18 O. קאל.
19 R. ומתל. 20 O. באצא. 21 O. מן. 22 R. g. לו כאן כדא וכדא. 23 R. המעני. 24 R. וגודתך. 25 R. לנא.
26 R. g. קרץ וסלף. 27 R. continues מן הזא המעני. 28 R. והדי תפסירהם. 29 O. وفي السرياني الذي يقول في
30 R. והו. 31 R. continues והו מפל קולה. 32 O. לויות. 33 R. וקד אדכל. 34 O. בלבעיד. 35 O. והי.
36 O. וגהיר והנהא. 37 O. ואם יצא. 38 R. אלא אנהמא מעניאין. 39 O. בינהמא. 40 R. לנגמע.
41 R. ונלוו. 42 R. כמא קאל. 43 R. אלגוזהה.

עמי. קד ذכר פי כתאב חרוף אללין[26]: וذכר פיה ايضا ונלוה הנר עליהם תפסירה. וينضاف אליהם ويتّصل بهم: כי לויה חן עצאבה. ומן הזא המעני עגדי לויה מעשה מורד[27] وتفسيره التصاقات (واتّصالات) يعني انّ تلك الصوّر كانت قائمة على سطوح مبسوطة ملتصقة بها. واشتقاق מורד من וירד על הכרובים ועל התימרות *الذي تفسيره[28] وبسط من הרודד עמי תחתי. وתרגום[29] וירקעו את פחי ההב. ורדידו. وقوله מעשה מורד وقوله (ايضا) וירד על הכרבים ועל התימרות הו[30] مثل قوله ונפה זהב[31] מיישר על המקחה اى مبسوط باستواء. وقد ذكرنا هذا فى المستلحق والواو فى מורד عوض من المثل الساقط لانّه من הרודד עמי תחתי واصله מרדד مثله فى והבאתי מרך בלבבם الذى هو من ולא רככה בישמן واصله מרכך على ما ذكرنا فى المستلحق): وامّا اليا فى לויה[32] [הן] فهى بدل من واو: وادخل[33] ابو زكريا فى جملة هذا المعنى והוא ילונו בעמלו وبينهما بون ليس ببعيد[34] والبون (الذى بينهما) هو انّ افعال هذا المعنى غير متعدّية وهو[35] ايضا على بنية الانفعال كما تراه يقول ונלוו עליך. ילוה אישר אלי *وغيرهما. وانهما[36] مرتبطة بدل وعلى كما ترى. وامّا ילונו בעמלו فهو متعدّ وليس على بنية الانفعال وتفسيره اتّباع وتشييع. مجانس لقول الاوائل (زعم) כל הרואה את המת ואינו מלוהו(. ואם לוהו). وايضا[37] שכר לויה *الذى هو تشييع الّا انّ المعنيين[38] متقاربان وبينهما[39] من الفرق ما يجب ان ينبّه عليه كما صنعت انا: وامّا באו ונלוו אל ״ فليس فعلا مستقبلا للجميع اذ لا يجوز ان يكون مستقبل لجمع[40] الّا ונלוה بل هو فعل ماض انفعال مثل ונלוו עליך وهو (موضوع) موضع الامر. والوجه באו והלוו[41] אל ״ كما انّ עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו فعلا ماضيا انفعالا مكان الامر على ما اجازته اللغة. والوجه והקבצו مثل הקבצו ושמעו: תמשך לויתן בחכה. לויתן זה יצרת לשחק בו هو تنّين البحر. وقد شبّه به العدوّ *فى قوله[42] אתה רצצת ראשי לויתן: על לויתן נחית ברוח هو لجوزهر[43] وهو تقاطع الافلاك شبّه

بتمّيين[43] البحر لالتوائه واعوجاجه وعنه يقال[44] هوللة يدو نحيث بريح[45]. الا[46] تراه يقول بروحو يميم يسبره هوللة يدو: واما قوله وهرز את התנין אשר בים بعد قوله (عن الجوزهر) על ליותן נחש בריח فعلى مذهب قوله והיה ביום ההוא יפקד י על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על אדמה: העתידים עורר ליותן احسن ما يقال فيه ما قاله[47] راس الميثبة الفيّومى [רבינו סעדיה] ז"ל اعنى قوله المستعدّون لاثارة شجوهم من *قول الميثنة[48] האישה לא תעורר את ליותה במועד فهذا لعمرى قول[49] فى غاية [من] الحسن:

اللام والواو والزاى אל ילוזו מיניך. وגלוזים بمعنلوثهم. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وربما كان ولوزة شفتى من هذا الاصل. وربما كان معتلّ اللام. وقد ذكرنا هذا فى المستلحق ومعنى الجميع الزيغ والميل: ولوز وبرمون هو شجر الحور:

اللام والواو والحاء על לוחו[50] לבם. والمحاة מיניה אלהים: وربما كان من هذا الاصل כל עין לח הובשתי. لحين ويبوس (واحسب انفتاح بعضها من اجل الحاء. واما קמצות הובשתי עין לח) فربما كان *من اجل الوقف[51]. ومما يؤكّد كونها[52] من هذا الاصل قوله ולא נס לחה على زنة את קול העם ברעה الذى هو معتلّ العين[53]:

اللام والواو والطاء לוטה[54] בשמלה. ويلط بنى بمدرتها. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[55]: وجائز ان يكون من هذا الاصل דברו אל דוד בלט. وتبعه عليه בלאט[56] على زنة בעב הענן: نبعات ولط فسّر فيه شاذبلوط. وقيل صنوبر:

اللام والواو واللام ובלולים يعلو אל התיבונה روازن من قولهم ولولوم هو فتوحين لبيت قديسى التقديسيين: وقد فسّر فى وبلولوم درج: للفظ البلل الالف فيه زائدة كزيادتها فى דודאי תאנים[57] تفسيره عربى. فاسم لكل جامع لكل ما يتسلّق منه الى *غيره درجا[58] كان او روازن او عربى:

اللام والواو والنون לן בלילה ההוא. ويلינו שם. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وفيه متعدّ (وهو) عرض ويلينو מכלי לבוש: وذكر فيه ايضا אשר הליתם עלי. ويلن العرض على מיטה واستوفينا نحن *هذا المعنى فى المستلحق[59]. واقول هنا انّ قوله בי תלינו עלינו. מלינים עלי ذاتيان غير متعدّيين مثل אשר הלינותם עליו(. ويلن العرض): واما قوله ויישנו ויילינו עליו את כל העדה فمتعدّ اى جعلوهم *ان يتظلّموا منه ويلوموه[60]:

اللام والواو والعين ושתו ולעגו[61]. ושמית כבין בלועיך فى بلعومك. יעלעו דם تسترط الدم اى تبتلعه. وقد ذكر[62] فى المستلحق:

اللام والواو والصاد אם ללצים הוא ילין[63]. وعهه אל התלוננו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه [نحن] فى المستلحق: وذكر فيه ايضا בי המלין[64]. מלאך מלין: ومن هذا المعنى عندى עד בליעל ילין אישם يريد ان شاهد الزور يتاوّل لنفسه تأويلات فى شهادته الزورية يظنّ انه يتخلّص بها من الاثم: وقد يجوز [ان][65] يترجم على التقديم والتأخير على هذا النظام من تاوّل فى الحكم تأويلات فانّه كشاهد الزور يعنى من حرف الحكم بتأويل ما: ومنه ايضا عندى אוילים ילין אישם وبين ישרים רצון تفسيره السفهاء للجهلاء[66] يتاوّل بعضهم على بعض ما يوجب الذنب عليه اى انّ الفاسق يلزم صاحبه ذنبا لم يغنه والاخيار يرضى[67] بعضهم عن بعض وينصف[68] بعضهم بعضا: ومن هذا المعنى לחבין מישל ומליצה. (ומליצה חידות لا وكان) تفسيرها عبارة وبيانا[69]. الّا انّ كونها من اصل מה נמלצו[70] לחבי ادخل فى عمود[71] القياس:

اللام والواو والسمين ותקה קמח ותלט. לושי ועשי עגות. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[72]:

اللام والزاى لا اشارة الى من كان متراخيا[73] عنك مذكّرا كان او مؤنّثا كقولهم[74] فى المذكّر את הפליתני הלז. הבן להלז את המראה. (وقالوا فى المؤنّث את השוכמית

---

[43] O. ובתנין. [44] O. يقول. [45] R. has the words from وعنه after الجوزهر. [46] R. اما. [47] R. قال. [48] O. قولهم. [49] O. قوله. [50] R. g. لوح والواح. [51] R. لاجل الوقف. [52] R. انها. [53] R. g. الجميع رطوبة. [54] R. g. درجة. [55] R. g. [لفاء] ملغوفة. [56] O. בלט; R. g. سرّا. [57] O. דוד לעליו או תאנים. [58] R. غير; O. الجميع ستر واحد. [59] Transposed in R. [60] O. تظلّموا عليه ولاموه. [61] R. g. قيل فيه ويغصّون. [62] R. ذكرناه. [63] R. g. الدهاء. [64] R. g. والطنز. [65] Both MSS. omit. [66] O. الفسقة الجهلة. [67] R. راضى. [68] R. ومنصف. [69] R. g. قيل فيه الترجمان. [70] R. g. ما ابلغ. [71] R. بعمود. [72] R. g. عجن ولت. [73] O. מתראפיא. [74] O. قوله. Both MSS. وبيان.

הלז.) וقد يفرقون (فى هذا) بين المذكّر والمؤنّث[73] كما قالوا فى المذكّر מי האיש הלזה. وقالوا فى المؤنّث הארץ הלזו[74]:

اللام والزاى والهاء ولزوت شفتى قد ذكرناه فى المستلحق. وذكرناه ايضا قبيلا فى باب اللام والواو والزاى:

اللام والحاء والهاء يכו על הלחי. הזרוע והלחיים. נאוו לחייך. ולחיי למרעים. על לחיי עמים[75]:

اللام والحاء والكاف כלחך השור. והשקיל ואת הכסיס אשר בתעלה לחכה. ילחכו הקהל. ילחכו עפר תפשרנה לכש [بالسين]:

اللام والحاء والميم כי לחמו לחם רשע طعموا طعام الظلم اى أكلوه. ובל אלחם במנעמיהם. אל תלחם את לחם רע עין. כי השב ללחם את מושל. לחמו בלחמי. والمفعول ולחמי רשף: ولחם[76] عندى اسم جامع لكل ما يؤكل كما انّ الطعام فى لسان العرب كذلك. الّا انّ الاغلب عليه اعنى على الالحم انه لما يتّخذ من البرّ والشعير خاصّة. والدليل على انّ العموم الذى ذكرناها فيه قوله وبل אלחם במנעמיהם والمنعّمين كثمرة الانواع. وقد وقع عليها جميعا[77] אלחם. وايضا قوله נותן לחם לכל בשר وبشر هنا اسم عامّ لجميع الحيوان مثل ויתע כל בשר החמיס על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה وبكل השرن השורין على الارض وكل האדם: وقد سمّى *جميع الشمر[78] لحم [مثل] נשחיתה עין בלחמו معناه عندى נשחיתה עין בפרי اى نقطعه ونقطع كلامه عنّا: מאשר שמנה לחמו يريد ארצו ولذلك أنّث[79]. وانما كنى عن ارضه بلحمه لانّها[80] تنبته: לחם אשה. את קרבני לחמי. המה כדוי לחמי. ולחמם בגללים כלה لحم [وهو] مجانس للفظ العربى. ومثله عندى ויטיטר עלימו בלחומו يريد ויטיטר עליו חרון בבשרו: לחם את לחמי. לוחם ילחצני. אם נלחם נלחם בם. אז נלחמו. ״ ילחם לכם. לא תעלו ולא תלחמו[81] معروف: وامّا אז לחם שערים فهو عندى فعل ماض خفيف من هذا المعنى على زنة יבש חציר وان كان دכנול فانّ الاسنيل قد يقع[82] ايضا موقع الاتدرى *كما قد[83] بيّنّا ذلك فى كتاب اللمع. وغير جائز ان يكون مصدرا ثقيلا من اجل ضمّة اللام فانّه لو كان كذلك وان كان لم يوجد[84] من هذا المعنى فعل ثقيل لكان اللام فتحة مثل ברנו רחם תזכר. רחם ארחמנו נאם ״. وعليه الاطّراد *فى ما[85] كان من الافعال ثقيلا على بنية פעל وكان عينه حاء اعنى على الفتحات[86]:

اللام والحاء والصاد והוא לחין את בני ישראל. ונר לא תלחין. ולחציתם אתו בדלת. הלחצים אתכם. מפני לחציהם ודחקיהם. ותלחין את רגל בלעם. את הלחין. לחם צר ומים לחין. والانفعال ותלחין אל הקיר لجميع ضغط وانضغاط[87]:

اللام والحاء والشين עלי יתלחשו. כי עבדיו מהלחישים متسارّين[88]: ومن هذا قيل للرقا للحيّ. אם יישך הנחש בלא לחש. وقيل للراقى מלחיש. لقول מלחישים لانّ اكثر ذلك منهم يكون سرّا: وفيه خفيف שלום [בן] הלחיש لانّه لم يكن[89] ليسمّى الّا بشئ معروف. ובנון לחיש وحكيم الرأى والسرّ واللطف. يزكون לחיש نقّوا[90] لطف تأديبك ايّاهم. ويزكون فعل ماض مجانس لقوله יצוק[91] نحاسه والمذهب فيه كالمذهب فى רחש לבי דבר טוב وسترى شرحه فى باب الراء بحول الله. والنون فى يزكون *بعد علامه[92] الجمع زائدة كزيادتها فى אשר לא ידעון אבותיך[93]: وبحبّ النفيس والحلحيس الدمالج وهى المعاضد من الحلى:

اللام والطاء والالف والطاءة هى العطاية وهى على خلقة[94] سامّ ابرص: ورأيت فى شرح (الفاظ) الميشنة انها سامّ ابرص:

اللام والطاء والشين לטוש כל חרש נחשת סיגל. ילטוש עיניו לי نحدّدهما[95] (الى) ويمزقهما. ללטוש את מחרשתו. والثقيل כתער מלטוש محدّد[96] مسنون[97]:

اللام والباء والحاء כל עין לח[98]. לחים ויבשים. ולא נם לחה على زنة כי אפס המין. נר לרגלי דבריך. وقد ذكرته قبيلا فى ما عينه واو وكلاهما يبتدل من صاحبه: وقد تبرّأ ابو زكريا من [تمييز] ذلك وتحديده اعنى من تمييز ذوات الواو من ذوات الياء:

---

73 R. وبين المؤنّث. 74 R. g. هذه وتلك. 75 R. g. الفكوك والخدود. 76 O. לחם. 77 O. اجمع. 78 O. طعام لجميع. 79 R. انّثوه. 80 O. لانه. 81 R. g. حرب وقتال. 82 R. وقع. 83 O. على ما. 84 O. ينر. 85 R. פנא. 86 R. الفتحات. 87 R. g. وازدحام وضيق. 88 O. متسارّين. 89 O. لك. 90 R. نهوا. 91 R. יצוק. 92 R. بعلامة. 93 R. g. معانيه متقاربة. 94 O. بلطة. 95 O. מחדדם; both MSS. have הם . . . in both verbs. 96 O. מחדוד. 97 R. g. معانيه متقاربة. 98 R. g. طراوة ورطوبة.

اللام والباء واللام ישיתי בליל צלך. ישמר מה מליליה. ישמר מה מליל אי ما ذا بقي من الليل. ליל שמורים. בלילה ההוא. על משכבי בלילות. ולילות עמל [معروف]: הרגיעה לילית הגול[98]:

اللام والباء والشين ליש אבד. לביא ולייש[99] מהם:

اللام والكاف والدال וישאול לבד המלוכה. וגם לבדתי את עיר המים. אשר לבדנו. פן אלבד אני. השבט אשר ילבדנו יי. וחנה על העיר ולכדה. ולבוד לא ילבד. והלנפעל נלבד בשחיתותם. נלברת באמרי פיך. נלכדה העיר[1]. הנלכד בחרם. והלפתעל יתלבדו ולא יתפרדו. ופי תהום יתלבדו. והלשם ומלבודתו עלי נתיב על זנה ומחלקתו. וايضا רנלך מלכד. וجائز ان يكون اسم الفعل[2]:

اللام والميم والجيم עני אלמנים מטל אלגמים וقد فسّرناه فى بابه:

اللام والميم والدال בל למד צדק. צדק למדו. ישמעו ולמדו. ולמדתם אותם. למען ילמד. ולמען ילמדו. אם למד ילמדו את דרכי עמי. ילמדון ליראה אתי. למדו היטב. בלמדי משפטי צדקך. והלפעל ומלמודי מלחמה מטל השכוני באהלים. והלפעל (ايضا) למוד מדבר. לשון למודים. למודי הרע. ומא לם يسمّ فاعله לא למד. והלשקיל ראה למדתי אתכם. למדתני מנעורי. את למדת אתם עליך. ולמדתם אתם את בניכם. אשר לא ילמדו אתכם. ואת בניהם ילמדון. אשר אנכי מלמד אתכם. ענלה מלמדה. [ולמדה את בני ישראל. ולמד אתם. השכם ולמד معنى بعض פרא למוד מדבר. בעגל לא למד. מלומדה. למודי הרע. ואת למדת אתם עליך.] وفى الاسنده ואם היה כהן למודין לאכל אצלו אי معتادون: ومن معنى التعليم سمّيت העטי التى يغرز[4] فيها المهماز الذى[5] تنخس به البقر عند לחרט[6] وعند قودها اذا جرت العجل מלמד הבקר[7] لانّها تهدى بها السبيل *وتقوّمها على לחרט. وقد بيّنّا[8] ذلك فى (حرف الدال عند ذكرنا) ולהציב הדרכן:

اللام والعين والباء ויהיו מלעיבים هو مثل قوله ויהיו משחקים[9] עליהם ומלעיגים בם. وתרגום במתעתע. כמתלעב[10]:

اللام والعين والجيم לענה לך. ילעג למו. ואויבנו ילעגו למו. ותלעג ואין מכלים כלّه [استهزاء]. לעג לי. לעג 5 ולקל. (والشقيل) וילעיגו לנו *ויבזו עלינו. וילעג[11] על היהודים. ומלעיגים בם לجميع[12] استهزاء وازدراء: وامّا בלעגי שפה. ולעג לשון אין בינה فهما عندى مقلوبان من لغة ולשון עלגים[13] والمراد به عجمة اللسان:

اللام والعين والزاى מעם לועז معجم من[14] قولهم 10 אבל קורין אותה ללעוזות בלועז. وايضا לעז יוני לכל בישר:

اللام والعين والطاء הלעיטני נא اطعمنى من قولهم הלעיטהו לרשיע וימת:

اللام والعين والنون הנני מאבילם את העם הזה לענה אלקה: ويمكن ان يكون منه ולכ צדיק יהנה לענות 15 على مذهب לב חכמים בבית אבל. ولافلطون لحكيم قول مطابق لهذا القول وهو قوله انّ الفلسفة [هى] اغتمام واهتمام واجتهاد وعناية بالموت. فان قال قائل امّا لو انّ قوله[15] לענות مستعمل فى الفم[16] لا فى القلب اعنى لو قيل כי צדיק יטעם[17] לענות او ما اشبه ذلك كما 20 قيل וכי רשעים יבע רעות فلامكن[18] ان يسوغ قولك فيه انه جمع לענה وراءس. *وامّا اذ استعمل[19] فى القلب مع اللهج والنطق فكيف *يسوغ لك[20] ان تقول قلب الصالح يلهج العلقم. قلت له *انه وان[21] كان ذلك كذلك[22] فانّ هذا مجاز واستعمال من استعمالات 25 العبرانيين بانّ[23] المراد بقول لحكيم يلهج العلقم انما هو يلهج بالمرارات والشدائد والهموم والغموم اى يجرى (اليها) ويولع بها كما قيل ايضا לב חכמים בבית אבל. *وهذه ترجمة[24] الافصوق قلب الصالح يلهج بالغموم والهموم (وفم الطالح ينطق بالفواحش. واستعملت[25] هنا 30 لענה فى الهمّ) كما استعملت[26] فيه فى (قوله) זכר עניי

---

98 R. אלגולי. 99 R. g. ليث وهو الاسد. 1 R. g. ظفر وملك وفتح. وامّا ומלבודתו עלי נתיב فهى المصيدة التى يعلق בעצהם תעויר .MS. 3 לבישׁ הצוף (صوف) المتولّد فى شجر الارز .A later gloss in R. 2 بها من يعلق. 4 O. وتقويمها على الطريق R.; ויתקומהא O. 5 Both MSS. אלתי. 6 O. אלחרא. 7 R. g. ובסמّى מסّاس. 8 O. מישחיקים. 9 R. g. لعب وطنز. 10 R. פי אלפסוק. 11 R. וילעגו ויבזו עלנו. 12 O. כלּה. 13 R. continues אי العجم. 14 R. مثل. 15 O. לו אקולה. 16 R. אי אלעגה. 17 R. יהנה. 18 Both MSS. לאמכן. 19 R. وانما استعملت. 20 O. ان يسوغ ذلك. 21 R. وانه ان. 22 R. continues وذلك انّ R. 23 وهذا تأويل R. 24 אי انه يغرى ويولع بها MS. استعمل. 25 O. استعمل. 26

ומדודי לענה וראיש. וכמו[27] استعملت فى المعاصى فى قوله ישית פרה ראיש ולענה. *וכמו استعملت[28] فى الجور فى قولهم ההפכים ללענה מישפט. وقد استعملت ראיש على انفراد فى هذا فى قولهم ופרח כראיש מישפט وقال[29] כי הפכתם לראיש מישפט ופרי צדקה ללענה. وقد استعمل[30] فى الشدائد والمضايق فى قولهم בנה עלי ויקף ראיש ותלאה. *وانما كثرت من هذه[31] الاستشهادات لئلا تستوحش *من الاعتقاد فى[32] לב צדיק יהגה לענות جمع לענה. وامّا מכיّ לענה على هذه الاضافة فغير[33] منكر من استعمالهم. وقد ذكرت فى كتاب اللمع جملة[34] من هذا الجمع:

اللام والفاء والدال بلفيد איש כמשכיל. ואת הלפידים. ومثله לפיד בנו לעשתות على الاستعارة لاحراقه واشعاله ايّاه: وقد يسمّون[35] المشعل לפיד وان لم تكن فيه نار كما قال ויקח לפידים ויפן זנב אל זנב וישם לפיד אחד ثم قال ויבער איש:

اللام والفاء والتاء ויולפת שמישון (لفت) اى (انه) لواهما. ومثله ויהרד האיש ויולפת اى التوى. وايضا ילפתו[36] ארחות דרכם اى تحيد عن مجاريها[37] وتزول عن مواضعها:

اللام والصاد والراء ויהי המלצר לחازن والميم فيه زائدة مثلها فى כיסכן ומיצער ومثلاهما فى غيرها من الصفات مثلها[38]:

اللام والقاف المضاعف בל איש ילק בליטונו. המלקקים בידם. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين[39]:

اللام والقاف والحاء ואחבט לקח י. אשר לקחנו. ולקחתיך מישם. לקחה את התרפים. אם לקח יעקב. הצל לקוחים למות. כי יקח איש بادغام اللام فى القاف. وانما جاز ان يدغم اللام فى غير مثله [فى هذا الفعل لكثرة الاستعمال ولانّها[40] من مخرج النون ولانّها مبتدلة بها فى נישבה وغيرها والنون مما يدغم فى غير مثله] ותקח האישה את שני האנשים ותצפנו. ואקח אותה לי לאישה. הם יקחו חלקם بالتخفيف. ואקחה פת לחם. הלא תקחו מוסר. والامر לקח פר אחד. ולקח עין אחד. وبالحذف ואתה קח לך. קחו ולכו. ואת אחיכם קחו. קחם נא אלי ואברכם. والمصدر לקוח את ספר התורה الّا انّه فى موضع الامر. وايضا ולבלתי קחת מוסר. وقد اضافوه على غير القياس فى قولهم לבלתי קחת כסף. המעט קחתך. وقد يجوز ان يكون ולקחת נם את דודאי בני مثل לקחת את בת אחי אדני اعنى ان تكون اللام فيه [زائدة. ويجوز ايضا ان تكون اللام فيه] اصلا ويكون مصدرا كاملا وتكون التاء فيه لغير تعويض مثلها فى בצדקתך אחיותיך الذى هو مصدر من الثقيل واصله בצדקך[42] فزيدت التاء فيه وهذا الوجه اولى فيه: ومن مصادر[43] هذا الفعل ايضا ומקח שחת وهو اسم الفعل مثل אשר לא ידעו מישכב זכר. והוא שכב את מישכב הצהרים واصله ומלקח שחת: وقد استعمل منه المصدر على لفظ[44] الامر قيل קחם על זרועותיו انما هو קח مصدر مضاف الى ضمير المفعولين وترجمته وانا عاودت[45] אפרים أخذهم على[46] ذراعى: والانفعال הן בעונו נלקח. וארון אלהים נלקחה. ביום אלקח מעמך. ومصدر الانفعال אל הלקח ארון האלהים. ביום הלקחו: والافتعال ואיש מתלקחת[47]: وما لم يسمّ فاعله כי לקח עמי חנם. [כי לקחו בניך. כי מיאנה לקחת.] כי מאיש לקחה זאת. الوجه[48] فى القاف التشديد فحثّقوه [بقمين חטף] واستعملوا التفخيم فى القاف *على عادتهم[49] فى كثير من الحروف التى اصلها السكون *فيحرّكونها ابدا[50] بالشوا وفتحة. وربما حرّكوها بالتفخيم كما قد بيّنت [ذلك] فى كتاب اللمع: وامّا אם תראה אתי לקח מאתך *فقد ذهب[51] ابو زكريا فيه وفى והכנה אינו אבל وفى דגל מועדת وفى בחם יוקשים בני האדם مذهبا[52] وسامحناه نحن (ايضا) فى مذهبه هذا فى (كتاب) المستلحق وجوّزنا ايضا هناك فى هذه الالفاظ وفى מה נעשה לנער היולד وجها *اخر هو[53] ادخل فى عمود القياس واليق بالمعنى[54] وعضدنا مذهبنا هذا بما اثبتناه[55] من البراهين الصحيحة عليه فى[56] المقالة الثانية من كتاب التشوير فليلتمس[57] من هناك. فانّه قد اندرجت[58] لنا فيه وفى غيره مما ذكرنا[59] فى ذلك الديوان علوم عظيمة وفوائد[60] جليلة من علم اللغة فى

---

[27] R. وقد. [28] O. واستعملت. [29] O. وقيل; both MSS. continue פי. [30] So both MSS. [31] R. انما اكثرت. [32] R. بهذه. [33] R. continues מכיّ. [34] O. has this word after ذكرت. [35] R. يسمّى. [36] O. אלפתוא. [37] O. מחراها. [38] O. omits this root. [39] R. g. لحس وشرب. [40] MS. ולא; the Heb. transl. has ומפני יהיא מכוצא. [41] Both MSS. פיהא. [42] Both MSS. בצדקתך. [43] R. مصدر. [44] O. اللفظ. [45] R. عوّدت. [46] R. فوق. [47] R. g. قيل فيها متلبّدة. [48] O. والوجه. [49] O. امتثالا لعادتهم. [50] R. فحركوها. [51] O. قد ذكر. [52] R. مذهبنا. [53] O. ايضا ما and omits ايضا after وجوّزنا l. 27. [54] O. באלמעאני. [55] O. اثبتنا. [56] R. من. [57] O. فليلتمسه الطالب. [58] O. אדרנת. [59] R. ذكرناه. [60] O. ומאיר.

التصاريف وفى المعانى[61] ايضا: والاسم من هذا المعنى מלקוח (الّا انّه لم يستعمل الّا فى معنى السلب مثل היקח מנבור מלקוח). ומלקוח עריין. את חיטבי ואת המלקוח[62].

وتقول العرب لما أخذه العدوّ من شئ[63] اخيذة: واممّا את המקחות ובל יעבר فانّه يراد به ما يتّخذه الناس مما يتبايع به. *والاوائل رعمّ كثروا الاستعمال لهذه اللفظة[64] فى هذا المعنى: واممّا יקח נא מעט מים فقد بيّنت فى المستلحق فى باب *יעד منه[65] انه من غير هذه البنية وانه من بنية הפעיל وان لم *يوجد הפעיל مستعملا[66] من هذه اللغة وذلك على ما يوجبه القياس الصحيح وعلى ما يوجد الاستعمال المطّرد[67] فى اللغة فى كل ما ماثله[68] مثل [אשר יסך בהן.] וינד למלך מיצרים. وقد اتينا بالبراهين الصحيحة والدلائل الواضحة فى المقالة الثالثة والرابعة من كتاب التشوير على انّ هذه البنية لا يجوز ان تكون الّا من הפעיל كانت من الافعال السالمة مثل וכי יתן מים. [אשר יסך בהן.] וינד למלך מיצרים وما اشبهها[69] او كانت من الافعال المعتلّة العين مثل יודיש קצה. ויושר השיר (او كانت من الافعال المعتلّة الفاء مثل יובל שי. אשר יוצק על ראשו) او كانت من *الافعال ذوات[70] المثلين مثل על כמון יסב. מכבות ים وما اشبه ذلك فليلتمس [علم ذلك] من ذلك الديوان. فهذا قانون عظيم من قوانين اللغة ودستور جليل[71] من دساتيرها: واممّا ויקח[72] קרח فهو عندى متّصل [فى] المعنى بقوله ויקמו לפני משה *والمذهب فيه هو المذهب فى قول العرب اخذ فلان يفعل كذا وكذا اى اخذ קרח وفلان وفلان يقاومون موسى ويناصبونه[73]. ومثله عندى ויקח *ויתן את העדות فانّه ليس يريد ויקח את העדות ויתן بل يريد اخذ[74] بجعل الشهادة فى الصندوق. [ومثله] לקח ויצב לו בחיין اى اخذ فى حياته ينصب[75] لنفسه النصبة[76] التى فى الموضع الفلانى: ويقرب من هذا المعنى הלקחים לישנם וינאמו נאם اى الآخذون ينطقون (نطقا) بالسنتهم: وقد قيل فى الماضى קח על מים רבים بحذف לام לקח

كما قيل והיום דר מאד بحذف ياء ירד الّا انّهم فخّموا القاف بالقمّوات: במלקחים לקח מעל המזבח. ומלקחיה ומהתתיה هى الكلاليب سمّيت بذلك للاخذ الذى يكون بها. ومن هذا المعنى قيل للماضغين[77] ולשוני מדבק מלקוחי والماضغان[78] هما ما انضمّ من الشدقين ويشخص عند المضغ[79]. وقد تستعمل هذه اللغة فى الموت كما قيل ואינני כי לקח אתו אלהים اى اماته [كقول الترجمان ארי אמית יתיה י]. وايضا אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני من ان يتوقّانى سرمدا اى من ان تعطب نفسى بعطب جسمى. دعا *الى اللّه[80] ان تكون نفسه باقية غير تالفة بتلاف لجسم[81]. وقد بيّنّا هذا المعنى غاية التبيين فى حرف الالف [فى باب الالف] والحاء: ومن هذا ايضا [قيل] הניני לקח ממך את מחמד עיניך במנפה: יערף במטר לקחי علمى وحكمتى. ومثله כי לקח טוב נתתי לכם. ومثله ايضا ומתק שפתים יוסיף לקח لجميع علم وبرهان ودليل. ومثله ויקחו האנשים מצידם (اى) فاستدلّ القوم من زادهم: ومن هذا المعنى מה יקחך לבך اى ما ذا ينبّهك[82] عليه ويشير به عليك. הטהו ברב לקחה[83] بكثرة قولها اللطيف الحاذق فى الغسق:

اللام والقاف والطاء

לקטו לחם מישנה. ויצא העם ולקטו. והיה מישנה על אשר ילקטו. ששת ימים תלקטהו. לקטו אבנים. יצאו מן העם ללקט. ולקט קציר לא תלקט [والثقيل את אשר לקטה. ולקט יוכף. לא תלקט]. היו מלקטים. وما لم يسمّ فاعله ואתם תלקטו לאחד אחד. والافتعال ויתלקטו אל יפתח: בכלי הרעים אשר לו ובילקוט وهو وعاء يجعل فيه الراعى[84] زاده والعرب تسمّيه חُرّيطة[85] بالحاء المعجمة المضمومة وبالراء الساكنة على زنة جرفة. ويقال له ايضا *מِزْوَد الراعى[86]:

اللام والقاف والشين

יורה ומלקוש. ומלקוש לא היה. ופיהם פערו למלקוש. ترجمة יורה ומלקוש وسمىّ[87] وولىّ فالوسمىّ[88] [هو المطر الذى يأتى اولا. واممّا الولى] *فهو المطر الذى[89] ياتى بعد مطر غيره: ويصلح ان يترجم

---

[61] O. אלכיעאני. [62] R. g. (so) قيل فيه الفىّ. [63] R. الشئ. [64] R. وقد كثروا هذا الاستعمال الاوائل رعمّ. [65] Transposed in R. مثل ما يوجد الاستعمال R. continues; אצלה מיאולה O. [66] O. יגر הפעיל מסתעמלה. [67] R. المطّرد. [68] O. المطّرد فى اللغة فى كل ماثله. [69] O. consequently اشبههما. [70] O. אלאפתעאל אלדואת. [71] R. عظيم. [72] R. g. قيل فيه وتقدّم. [73] R. ان يقاومون موسى ويناصبوه وكذلك تقول العرب اخذ فلان فى طلب فلان. [74] R. את העדות ויתן... [75] R. ونصب. [76] O. النصيبة. [77] R. للمّاضغين; ואלמצאגין O. ماضغين. [78] R. g. مضغ. [79] O. אלראבעי. [80] O. للّه. [81] R. جسمه. [82] O. ינהבך. [83] R. g. فسّر فيه البتّ. [84] O. هو المطر التى. [85] O. כרבד. [86] O. عفاص אלרבאעי. [87] O. סמי. [88] R. وسمىّ.

מלקוט بالمؤخّر[89] [من المطر] فانّ ترنوم العتوفيم (وهى المؤخّرة من الغنم) لקישיא: وامّا قوله בתחלת עלות הלקט. והנה לקט אחר נזת המלך فانّه يريد به العشب وترجمة (اللفظ) فى *اول نبات العشب[90]. والدليل على انّ לקט هو العشب قوله והיה אם כלה לאכל את עשב הארץ كانّه قال את לקט הארץ. وانما سمّى العشب לקט لانّه بالملقوط يكون: ومعنى וברם רשע ילקטנו يرعون عشبه[91] ونباته وهذه لفظة مختصرة فصيحة جدّا. وهذا الاستعمال شبيه بقول العرب قصّيت[92] الكرم اى قطعت قضبانه وشبيه بتسمية العبرانيين النبات לקט لكونه من الملقوط *تسمية النبات عند العرب[93] ايضا [ندى] لكونه به وبالمطر:

اللام والشين والكاف[94] ולשכה وفتحه سقيفة[95]. והנה לישכות [سقائف]:

اللام والشين والميم לשם شبو هو لجزع:

اللام والشين والنون לשונו[96] عو صوفر مهير معروف. ومنه אל תלשן עבד אל אדוניו. وايضا מלשני בסתר רעהו للذى يغتال[97] صاحبه. وتحتمل هذه اللفظة وجهين من القياس. احدهما ان يكون الفعل الماضى לישן מלשנו[98] فلما زادوا[1] الياء التى לשכיז[2] العبرانيون زيادتها فى اواخر الكلمات راوا ان حذف الواو والدلالة[3] عليها بالكسرة[4] احقّ عليهم (وزادوا فيه الياء كما زادوا فى חצבי מרום. הקקי בصلو.) *والثانى ان يكون الفعل الماضى[5] לשן بالتشديد على زنة ומה דבר יי وكان الاصل فى מלשני التشديد[6] فى الشين وفتح اللام فحقّقوه فلما خفّفوا[7] الشين كما من عادتهم ان يفعلوا كثيرا فحّموا اللفظ[8] بالكسرة: ايش ללשונו على لسانه اى على لغته: ולשון זהב سبيكة ذهب: לשון אש لهيب نار: לשון ים مزارع: من اللسان الهونة ننبة يريد من الجبل[9]. وكذلك قال (فيه) الترنوم من ביפא. ومذهب العبرانيين فى هذا هو مذهب العرب فى قولهم انف [الرجل وتقول العرب انف] الجبل:

اللام والتاء والحاء לאשר على המלתחה[10] على الكسوة وهو مقلوب והחתל لא חתלת: وربما كان اسما للوعاء الذى فيه الكسوة كما قال الترنوم על קמטריא والقمطر فى لسان العرب التابوت:

اللام والتاء والكاف ולתך שעורים هو نصف الحمر وزن ما *يحمل ثلثين وستّة الاف[11] درهم وهو الذى يقال له *فالج. هكذا رأيت لاهل التفسير: ورأيت فى التراجيم العربية انّ الفالج هو ثمن قفيز بالبغدادى[12]:

اللام والتاء والعين מלתעות בפירים انيابها: ومن هذا قيل ושני בפירים נתעו اصله נלתעו فابدلوا اللام بنون وادغموه: وجائز ان تكون اللام نفسها ادغمت دون ان تبدل بالنون كاندغام لام לקח فى יקח وفى מקח שחד: وامّا تفسير اللفظة (فانّه قيل فيها) تنيب فيهم: ويحتمل عندى (ايضا) وجها اخر من التفسير وهو ان يكون وصفا للدببرة على معنى انها ذوات[13] انياب. والمراد بذلك انها صوار[14] وليست صغارا ضعافا: والذى[15] يميل بى[16] الى هذا التأويل وان كنت (لم انكر) التأويل الاول هو كون[17] اللفظة انفعالا (اى فعلا) فى الذات: وسنذكر فى هذه اللفظة تحول اللو فى [باب] التاء والعين والهاء [من حرف التاء] وجهين من القياس (ايضا):

ورباعى هذا الحرف

במתלהלה وتفسيره كالمتعامس وهو [المتغافل] المتجاهل. وجائز ان يكون مضاعفا من ותלה:

✧ تمّ حرف اللام بحمد الله ✧

---

[89] R. המؤخر. [90] R. فى النبات والعشب. [91] O. עשיבה. [92] O. קבצת. [93] O. وتسمية العرب نبات. [94] R. g. فسّر. [95] O. فيه مقصورة ومقاصير. [96] R. g. لسان. [97] O. اغتال; R. يغتاب. [98] R. continues לישן. [99] O. ילשנו.

[1] R. ازادوا. [2] R. تجيز. [3] R. continues לה. [4] O. بالكمين. [5] O. والوجه الثانى ان يكون فعل לשן. [6] O. بالتشديد. [7] R. فخّموا. [8] R. اللفظة. [9] O. الجبال. [10] R. g. وقيل خزانة. [11] R. אלף; O. ما يحمله ستة الاف; the Heb. transl. has ל״א אלף. [12] O. באלבנדאר; R. الفالج ל״א وهو ثمن قفيز بغدادى. [13] O. ذات. [14] O. צוארי. [15] R. الذى. [16] O. به. [17] O. بين.

٭ المقالة الثالثة عشرة من كتاب الاصول فى حرف الميم ٭

المیم والالف والدال وهنه טוב מאד. אל תקנף יי עד[1] מאד. במאד[2] מאר زيادة الباء فيه للتأكيد. (واتّصلت بها الى الضمائر) وبكل מאדך(. وبכל מאדו):

المیم والالف والهاء[3] מאה שנה. למאות ולאלפים. الهاء فى מאה للتأنيث والهاء التى [هى] لامها ساقطة. وقد قلبوها ياء فى قوله את שרי המאיות[4] المكتوب لا المقروء[5]:

المیم والالف والمیم היכל אוכל דבר מאומה[6]. מישאת מאומה. לעשות לה מאומה[7]. ולקחתי מאתו[8] מאומה[9]. אין מאומה. מאומה מן החרם. לא תתן לי מאומה[10]. انما اكثرت من تكرير هذه اللفظة[11] لاريك انها تستعمل فى النفى وغيره: واعلمْ انّ هذه الهاء لغير[12] تأنيث بل هى زائدة مثل الهاء فى נחלה עבר על נפשנו. עמור זבולה. נגדה נא לבל עמו. השער התחתונה. ואת מבוא המלך נגדה وغيرها مما قد ذكرته فى كتاب اللمع[13]:

المیم والالف والنون מאן[14] בלעם. מאנו[15] קחת מוסר. מאנה הרפא. מאנת הכלם. ואם מאן ימאן مصدر. والصفة ואם מאן אתה مثل קרוב ומהר מאד. والاصل[16] فى هتين الصيغتين[17] التشديد على زنة ושבח אני את המתים. وهو [الوجه] ايضا فى جميع الباب. וימאן[18] ויאמר. ואם תמאנו[19] ומריתם[20]:

المیم والالف والسین כי מאס יי במבטחיך. כי לא אתך מאסו בי אתי מאסו. לא מאסתים. *יען כי מאסתם את יי[21]. ואתה זנחת ותמאס. ואם בחקתי תמאסו. וימאס באהל יוסף. המאס מאסת את יהודה مصدر. ومثله על מאסם את תורת יי. מאס בבצע מעשקות. والانفعال كصف נמאס. ואשת נעורים כי תמאס[22]: واما ימאסו כמו מים فانّ الفه مبدلة من سين واصله ימססו كما انّ اصل וימסו אבוריו. וימססו[23]. وهو الوجه ايضا فى עורי רענן וימאס اعنى (انّ) اصله וימסס[24]: وجائز فى ימאס ان يكون من هذا الاصل وان يكون مجانسا لقول العرب مأست بين القوم اى افسدت ما بينهم والوجه الاول احسن:

المیم والالف والراء צרעת ממארת. סלון ממאיר [. את המארה]. معناه المحق:

المیم والجیم والدال ממנד שמים. עם פרי מגדים. فواكه: وقد [فسّر] فى ומגדנות נתן לאחיה فواكه. وما يوافقنى هذا لوجودنا מגדנות فى مواضع (كثيرة) لا يصلح[25] تأويل الفاكهة فيها مثل قوله וכל סביבותיהם חזקו בידיהם בכלי כסף בזהב ברכוש ובבהמה ומגדנות [فليس للفاكهة هنا معنى. وقيل ומגדנות لחזקיהו מלך יהודה. فلذلك ובמגדנות] لا وجه *لتأويل الفواكه[26] هنا اصلا اذ هى اخسّ من ذلك. مثل[27] قوله ורכים מביאים מנחה ליי לירושלם ומגדנות لחזקיה מלך יהודה والفواكه انزر[28] من ان يتوسّل بها الى الملوك الكبار[29]. وابين من هذا قوله ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות. فلذلك اقول انّ מגדנות يصلح ان يكون اسما عامّا لكلّ

---

[1] O. על. [2] R. g. هو للجدّ فى الشئ. [3] O. والميم. [4] R. המאות. [5] R. g. عدد مائة ومائتين. [6] [7] R. g. شئ. [8] R. ממנו. [9] R. g. شئ. [10] R. g. شيًا. [11] R. continues بالتكرير. [12] O. لمرّ. [13] R. continues وكثيرا] ما ذكرته فى كتاب اللمع. [14] R. g. ابى. [15] R. g. ابوا. [16] R. والوجه. [17] O. אלצפתין. [18] R. g. وابى. [19] R. g. ابيتم. [20] R. g. لجميع ابآء وامتناع. [21] R. יען מאסת. [22] R. g. لجميع زهد وبغض. [23] R. g. انحلال وذوبان. [24] The words from לא מאסתים, col. 361, l. 23, are to be found in R. after احسن l. 9. [25] R. تصلح فيها. [26] O. لتناول الفاكهة. [27] R. ومثل. [28] O. אמנל. [29] O. والى الكبار.

ما *يتاحف ويتلطّف به[30]. وقد فسّر فيه طرائف: وما يبعد ان تكون هذه اللفظة من غير هذا الحرف على مثال כי מנדנות נתן [على زنة][31] هذه اللفظة:

المبم والجيم واللام שלחו מגל[32] على زنة وفنن ודבש. ואבר ובלנה. מיפדן ארם: وربما كان من ذوات النون على مثال מיתן אדם. ומפל בר נשביר:

المبم والجيم والنون אשר מגן צריך. אמנגך ישראל. עטרת תפארת תמנגך. الوجه[33] תמנן לך اى[34] תתן לך وذلك انّ معنى אשר מגן צריך ومعنى[35] אשר נתן צריך واحد[36]. فقوله עטרת תפארת תמנגך انما هو بمعنى תתן לך كما قال תתן לראשך ליות חן עטרת תפארת תמנגך فاختصرت اللفظة فصاحة. واما אמנגך ישראל فهو على وجهه [لاد] مثل איך אתנך אפרים[37]:

المبم والجيم والراء ובסאו לארין *מנרתה بمعنى הפלתה وهو مجانس للسرياني[38] فى قوله ימגר *כל מלך[39] اى يهدمهم[40] وسقطهم عن منازلهم ومراتبهم على معنى [يحرمهم ولا يدعهم]. ومن هذه اللغة وهذا المعنى] عندى מגורי[41] אל חרב وتلخيص ذلك *على ما[42] يقال נפלים בחרב היו עמי. فيكون אל هنا بمعنى الباء كما كان فى قوله אל הארון תתן את העדות[43]. ואל איש עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. ויאמר י אל לבו بمعنى الباء ايضا الّا انّ تلك *الباءات للظرف[44] والوعاء وهذا الباء *للاستعانة مثل[45] הנתונים אל הסוללות ואל החרב اى בסוללות وبالحرب. ويكون את هنا فى قوله את עמי زאנדו[46] ككونه זאנדו[46] فى ואת הברזל נפל אל המים. ובא הארי ואת הדוב وغيرهما الّا انّ מנורי *مأخوذ من فعل[47] خفيف:

المبم والدال מדו בה. חנור מדו לבושו. ומדיו קרועים. على פي מדותיו: واما ויברח את מדויהם فمن غير هذا الاصل [وقد ادخلناه فى حرف الدال. وربما كان من هذا الاصل] ايضا لمدة המלך. وربما *كانت الشدّة[48] فيه لاندغام نون ומנדה בלו והלך[49]:

المبم والدال المضاعف ומדתי פעלתם. ומדותם מחוין לעיר. ומדדם בחבל. قد ذكر [هذا المعنى] فى [كتاب] ذوات المثلين[. وذكر معنيين ولا فرق بينهما عندى] وادخل فى جملته עמד וימודד ארץ: وذكر فيه ايضا ויתמדד על הילד. אניטי מדה. מי שם ממדיה: وذكر فيه ايضا[50] معنى اخر [وهو] וימדו בעמר. מי מדד בשעלו מים. ומים תבן במדה[51]. ولا فرق بين هذا المعنى وبين معنى ומדותם מחוין לעיר فانّه وان كان ذلك مساحة فانّ للجميع كيل: واما מי שם ממדיה *فانّ تفسيره[52] عندى من وضع ابعادها واطوالها وغاياتها وهو على زنة ומצרי ישאול מצאוני لانّ الاصل[53] فى (راء) ומיצרי ישאול מצאוני التشديد اذ هو من ذوات المثلين. والمدّة عند العرب الغاية ويقولون مدود السماوات لغاياتها[54] فكان ترجمة מי שם ממדיה من وضع مدودها: واما אניטי[55] מדות فذوو طول كما قيل[56] ויהי איש מדה. وايضا האומר אבנה לי בית מדות. وتفسير ויתמודד על הילד وتطاول عليه اى وامتدّ[57] عليه: والاحسن عندى *فى וימודד ארץ ان يكون[58] مجانسا لهذا المعنى وان يراد به [نوره اى] انّ نوره ملأ آفاق[59] العالم واقطاره على معنى בכסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ. وهذه هو ايضا معنى الهيبة عولم لا اى انّ آفاق[60] العالم مملوءة من قدرته: وجائز ان يكون تفسير וימודד ארץ ونظر الى العالم وتطلّع *اليه لما[61] قال راه ויתר נוים. ويكون مجانسا لقول العرب مدّ البصر للشئ[62] اذا نظر اليه والبصر هو الفاعل لانّه مرفوع: ويحسن عندى جدّا ان يكون معنى אניטי מדה זוו[63] انتزاح ومنتأى وبعد اى זוו[64] بلدان [بعيدة] نازحة. وقد استوفينا[65] [نحن] فى المستلحق ما[66] ضيّعه ابو زكريا من هذا الاصل[67]:

المبم والدال والنون אל מדינה ומדינה[68]:

المبم والهاء هذه اللفظة [لها معان كثيرة]. تكون استفهاما عن جميع ما يستفهم عن حقيقته مثل מה

---

30 R. يتاحف به ويستلطف. 31 MS. continues وزن. 32 R. g. منجل. 33 O. والوجه. 34 R. אן. 35 R. بمعنى. 36 O. واهنا. 37 R. g. الجميع عطاء وتسليم. 38 R. מנרת بمعنى הפלת وبجانس السرياني. 39 O. בלמך. 40 O. وهو مثل נפלים בחרב فعلى هنا بمعنى الباء كما R. continues. 41 R. g. اى ساقطين بالسيف. 42 O. ان. 43 R. only the second time. 44 O. الباء للتصريف. 45 Both MSS. ללאסתעארה; R. מתל בא. 46 O. زائدة. 47 R. منفعل. 48 R. كان شدّة. 49 R. g. الجميع ثياب واثواب. النون. 50 O. continues فى. 51 R. g. الجميع قماش ومساحة وكيل. 52 R. فتفسيره. 53 O. אלינא. 54 O. למאיאתהא. 55 O. ואנשי. 56 O. قال. 57 O. امتدّ. 58 R. ان يكون וימודד ארץ. 59 60 R. افق. 61 O. وتطلّع عليه كما قال عليه كما. 62 O. الى الشئ اى. 63 64 O. דוי; R. only the second time. 65 O. استوفيناه. 66 O. وقد. 67 R. g. الجميع من معنى المساحة. 68 R. g. كلفظ.

תארו. ומה דמות תערכו לו. לראות מה יקרא לו. מה בצע כי נהרג. *מה ארצך[69] (אי בלבנ). ויאמרו אליהם אחיהם מה אתם. וגד[70] פשרנו הדא פי באב אלאסתפהאם מן כתאב אללמע: עד מה יי תאנף לנצח תחתם[71] והי מתי כמא 5 קיל ואתה יי עד מתי[72]: ונזיד עליהא אללאם לאלאסתפהאם עלי עלּה אלשיא למה זה אתה נפל על פניך. למה הציתו עבדיך. למה אמרת: וגד יסתפהם בהא עלי עלּה אלשיא ايضا[73] בלא לאם כקולה מה [תצעק] אלי. ומה ישדים כי אינק. מה זה מהרת למצא בני. מה זה רוחך סרה: ומה אלדי 10 * בסגול תגרי[74] פי אלאסתפהאם עלי חקיקה אלשיא וען עלּתה הדא אלמגרי[75] מתל מה היה הדבר. *מה עשית[76] לנו. ומה הטאתי לך. למה תבבי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך: וגד יסתפהם ايضا בהא בלא לאם [עלי עלּה אלשיא] כקולה ומה לא תשא פשעי. ער מה בבודי חתם[77] 15 והי מתי. וגד ذכר אהל[78] אלמכורת פי למה אלדניש ולמה אלרפי ما يغنينا نחן עלי[79] ذכרה הנא: ותכון למה במעני כּלא [מתל] למה תשבת המלאכה. למה אשכל. למה אכבה ארצה[80]. למה נמות. *واذا زדת[81] אלכאף עלי מה[82] כאנת אסתפהאמא עלי כמיּה מתל כמה ימי *שני 20 חייך[83]. עד כמה פעמים אני משביעך: ותכון מה[84] לתורמוס והתקריע מתל מה עשית מול דמי אחיך: ותכון לגאיה מתל עד מה אשור תשבר יקול חתי לו אסתוֹמל[85] קין גאיה אלאסתמאל ולא יבקי מנהם אלּא נפר יסיר לא בדّ לה מן אן יסמיהם אשור. ומתלה ויהי מה ארון יקול דעני 25 *אמץ וליכן[86] ما كان. ומתלה ויעבר עלי מה אי וליכן[87] גאיה ما يمكن ان يكون: ותכונאן[88] לתעכּב מתל מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. מה רבו מעשיך יי. וביטועתך מה יגל מאד. ולי מה יקרו רעיך אל. מה עצמו ראשיהם. מה אהבתי תורתך. מה נמולנו לחכי. מה נכבד 30 היום. מה טוב מחרוץ: ותכון לנפי (במעני לא) מתל ומה אתבונן על בתולה. מה תעירו ומה תעוררו אקסמת עליכם אלּא *תזרן המחבּה[89]: מה לנו חלק בדוד מכאן אין לנו *כמא קיל[90] ולא נחלה בבן ישי: ותכון פי ضدّ הדא המעני מתל השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו אקסמת עליכם לתפעלנ[91]: ותכון للנדא מתל מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי: ותכון במעני[92] איך [מתל] ואנחנו לא נדע (מה נעשה.) מה נעבד את יי:

המים והאי واללאם סבאר מהול[93] במים:

המים והאי והראי מהר צעה להפתח. והאייט מהר. ומהרתם והורדתם את אבי. וימהר אברהם. מהר ענני. מהרה[94] ולכה. מהרה[95] (מביאו) בן ימלא. מהרו ועלו אל 10 אבי. מהרי שלש סאים. וממהר האלהים. والمصدر כי אבד האברון מהר. למהר לישלחם מן הארץ (الاصل פי לגמיע התשדיד[96]). والصفة קרוב ומהר מאד *والوجه فيه[97] התשדיד על זנה ושבח אני את המתים. ומשלה ואם מאן אתה לישלח: וגד אסתעמלוא פיה התכפיף[98] (פי) קולהם ירבו 15 עצבותם אחר מהרו. וربما كان منه קרוב ומהר מאד על זנה ובל יאמר ישכן. وايضا מהרו ועלו אל אבי על זנה שאלו מיי מטר אנפתאח[99] המים (והשמים) מן אגל האי[1] (والالف والاصل ان يكون مثل שמרו, שמעו): واמא והוא סופר מהיר. איש מהיר במלאכתו فهما عندى من معنى 20 המהירה. יקאל רגל מאהר אי חאדק מחכם. ומתלהמא[2] ומהיר צדק. (وايضا) עט סופר מהיר לאנה לם יצף סרעה כלאמה (או קלמה) לכנה וצף בייאנה ואחכאמה וفصاحته: ומעני שלישי מהר יממהרנה לו לאשה *فلממהרّها לנפסה אמהארא אי 25 פ'ימזרּזּחּא[3]. כמהר הבתולות. מהר[4] ומתן הוא חקּ נכאחהא[5]: ומעני רביע[6] הגיי המר והנמהר הבליד[7]. ולבב נמהרים יבין לדעת. אמרו לנמהרי לב. ועצת נפתלים נמהרה ורֹאי לחכמים[8] תבלּה:

המים והואו והגימל הנגע בארין ותמוג. וההיכל נמוג מעוֹנאהמא[9] الاضطراب. וכדלך מעני והנה ההמון נמוג 30 מאך אי אצטרב ודכל בעצה פי בעצ. والدليل على

---

[69] O. ומה אראך. [70] O. גד. [71] R. מתי. [72] Both MSS. continue מה האבנים האלה; in R. marked with lines above. [73] R. has ايضا after בהא. [74] O. בנ' נקט תגר. [75] O. אלמגר. [76] R. ומה עשיתה. [77] R. continues חתי. [78] R. صاحب. [79] O. ער. [80] O. נפיל. [81] O. ואדה זידה. [82] Both MSS. מא. [83] O. ימי עברך. [84] O. מהומה. [85] O. אסתיצל. [86] O. אמצי ולישכון. [87] O. ליכון. [88] O. ותכונא. [89] R. תתיאדן אלהוי. [90] O. כקולה. [91] O. תפעלן. [92] R. מכאן. [93] R. g. ממזוג; another gloss מחמץ اللفظة يدلّ على قطع فيقال خمرك محض. [94] R. continues חוישה. [95] O. מהר. [96] MS. ואלתשדיד. [97] R. والاصل فى الجميع. [98] O. לחפּה. [99] R. وانفتاح. [1] R. g. الجميع سرعة ومبادرة. [2] R. ومثلها; O. ומשלה. [3] R. فى معنى الزوجية. [4] R. g. [נהר] ويسمّى مَ. [5] R. النكاح. [6] O. נ'. [7] R. אלבליד. [8] O. الكامن. [9] R. معناه.

انه اضطراب قوله הרים רעשו והנבעות התמוגגו وهو افتعال ولم يذكره ابو زكريا وفاتنا نحن استلحاقه: ويقرب منه ותמוגגני תושיה اى تذهبها عنّى. وقد ذكرهُ فى كتاب حروف اللين. وكذلك يقرب منه ايضا ברביבים תמוגגנה

5 وان كان فى معنى الاسالة والاذابة على معنى ומעגליך ירעפון רשן لانّ الشئ *السائل لا يخلو من حركة[10] واضطراب: ومن[11] معنى الاذابة ותמוגגנו ביד עוונינו(. ومنه ايضا והטיפו ההרים עסים[12] וכل הנבעות תמוגגנה):

המים والواو والحاء ומוח עצמותיו[13](. שמנים מטחים

10 مشتقّ من מוח):

המים والواو والطاء לעת תמוט רגלם. כי ימיטו עלי און. *לא ימוט לעולם[14]. قد ذكر فى كتاب حروف[15] اللين: ومن هذا (المعنى) اشتقّ אם תסיר מתוכך מוטה وهو الزيغ والانحراف عن العدل والحق: ויישאהו במוט

15 בישנים. ונתנו על המוט[16]: אשבר מטהו. ויקח חנניה הנביא את המוטה. מוטות עין שברת[17] (هو غلّ او نحوه). وقد ادغمت[18] عينه فى لامه[19] فى قولهم והיה מטות[20] בנפיו وكان الاشرع مع الاندغام اخفّ[21] عليهم من الاظهار او [من] الكسر:

20 **המים والواو والكاف** ומך[22] אחיך. כי ימוך אחיך. قد *ذكر ذلك[23] فى كتاب المستلحق:

המים واللام ומל[24] ״ אלהיך את לבבך. וימל את בני ישראל. המלו לי״. כי אמילם. ימוללו ויבשו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستلحقناه[25] فى المستلحق وشككنا

25 عليه هناك [ما ذكره فى الباب وفاتنا ان نشكّك عليه هناك] تجويزه[26] كون המול ימול مثل כהנדף עשן תנדף [ولا يكون انفعالا] *واذا لم يكن[27] כהנדף עשן תנדף انفعالا لم ندر بنية نضيفه اليها. وقد بيّنّا كيفيّة كونه انفعالا فى حرف النون[28]: מול האלהים. אל מול פני

30 המנורה[29]. מול סוף هذا بحلم وتفسير ذلك تجاه كذا وكذا (بمعنى نجد). ومثل هذا[30] ان كتب بالف وهو ايضا بحلم والتهدوة الحينية الحلبة لمواهل[31] اى تجاهها *وقبالةً منوّنا[32] وهو غير مضاف. ومثله فى ترك الاضافة ויכב מאצלו אל מול אחר. [ومن هذا المعنى عندى ואתמול עמי לאויב יקומם وسترى تفسيره وتلخيصه فى حرف التاء ان شاء الله]:

5

המים والواو والمים מום בו. בניו מומם[33]:

המים والواو والنون כל תמונה[34]:

המים والواو والصاد כמוץ[35] יכוער. כמוץ אשר תדפנו רוח وتفسيره كالدقاق[36] والتبن:

המים والواو والراء מר דרור. بحسن المور فسّر فيه 10 المسك. وقوله אריתי מורי مما يبطل هذا لانّ المسك ليس نباتا فيجنى: وقيل انه النسرين. وربما *كانه هو[37]: واما قوله וידי נטפו מור فانّه [يريد שמן وليس قول الكتاب צרור המור דודי לי بمبطل لقول] من قال انه غير المسك. وقال רב[ינו] האיי فى *تفسيره לשבת[38] انه 15 لبنى الرهبان وهو صمغ طيّب الرائحة. وقد[39] يوافق هذا التفسير قول الكتاب אריתי מורי:

המים والواو والشين לא מישו[40]. לא ימישו[41]. قد ذكر (ذلك) فى كتاب حروف اللين: وازحنا نحن فى المستلحق והמישני את העמודים من هذا المعنى الى معنى נשה נא 20 ואמשך בני من اجل انّ את من علامات المفعولين وفسّرناه هناك واجسّنى الاعمدة. ونحن نقول هنا انّ هذا المعنى اقوى ما يقال فيه وكونه ايضا من معنى לא ימיש جائز الآن[42] عندنا (لكن) على انّ يكون את بمعنى אל فيكون تفسيره وازلّنى الى الاعمدة لانّا قد وجدنا את 25 بمعنى [אל] مثل והראה את הכהן. וינש דוד את העם וישאל להם לשלום. واما בית ״ אני הולך. والمعنى الاول اقوى: وذكر ابو زكريا ומישתי את עון[43] הארץ ההיא مع[44] לא מישו ولم ينبّه على ما فيه من التعدّى:

המים والواو والتاء מת הילד. וכי ימות מן הבהמה.

---

9 O. דכרת. 10 O. אלטאיל לאי כל מן חככה. 11 R. מן. 12 MS. עבים. 13 R. g. מֻחַּ. 14 R. במסמרים. وقبل انّ من هذا الاصل מטה وهو السرير: מטה عصا מטה يسبط. وقيل انّ اصلهم מטה وهو الاقرب. 15 R. g. לא ימוט. 16 R. g. 17 R. g. اصر واغلال. 18 O. ادغموا. 19 O. אלאמה. 20 R. g. ... מן אלמעני. 21 R. אבפא. 22 R. g. مسكنة ومهانة. 23 R. g. ذكرتهما. 24 R. g. ... وبشرح الله. 25 R. واستوفيناه نحن. 26 O. תנוז. 27 R. מעני; וקבולתה O. 28 R. g. الجميع قطع. واذ لم نذكر. 29 O. המלך. 30 O. continues בהלם. 31 O. לכמול. 32 R. g. كالرقى وهو دقاق. 33 R. g. عيب وعيوب. 34 R. g. شبه. 35 R. g. (MS. אלעור) قد فسّر فيه الهيثيم وقيل العوار. 36 R. 37 O. كان. 38 O. تفسير שבת. 39 R. והדא. 40 R. g. [ן]יזולי. 41 R. g. يزول. 42 O. לאן. 43 O. continues העם. 44 O. מעני.

מות וחיים. ממית ומחיה. אנכי מתתי את מיתה ״. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق[45]:

الميم والزاى والجيم אל יחסר המזג הוא מושל המסך מן מסכה יינה وتفسيره مزج:

الميم والزاى والهاء מזי[46] רעב [הוא] عندى على زنة מתי מספר وفى معناه ذוו[47] جوع كما قيل وبودو מתי רעב. وليس[48] من معنى لمِمَه لאתונא[49] ولا من لغته كما يظنّ قوم يفسّرونه محرقين بالجوع لانّ [الميم] فى لمِمَه لאתונא زائدة كزيادتها [فى لمرمه والساكن اللّين الذى بين الميم والزاى هو الالف الذى فى هذه יתירה. وانما جعلت מזי רעב ثلاثيّا لما وزنته بمتي מספר ومتי מספר عندى ثلاثىّ] بدليل اذكره فى بابه בحول הלה:

الميم والزاى والحاء אין מזה עור. ולמזח תמיד יחנרה. ומזח אפיקים רפה[50]:

الميم والزاى والراء לא יבא ממזר قد وصف اهل الفقه هذا (الشخص) بما لا حاجة بنا الى نقله[51] ههنا. واخلق[52] به ان يكون مشتقّا من قول الاوائل [בעים מזרות وهى المذرة اى الفاسدة على زنة לאבן דומם. לב הותל اى انه فاسد النسب: ولهٰ موضع اخر وهو قول الكتاب ויישב ממזר באשדוד الّا انّ الترنوم حكم فيه بهذا الشرح نفسه بقوله ויתבון בית ישראל באשדוד דהוו ביה בנובראין[53]. واما התוציא מזרות בעתו فما اشبهه من هذا الاصل بل اقرب ما اقول فيه انما يراد به מזלות] بابدال الراء من اللام[54] كما قيل לישמש ולירח ולמזלות[55] وهى منازل السماء التى *ينزل فيها[56] *الشمس والقمر[57].

والفاء من *מזרות ومن מזלות[58] هو نون مندغم فى الزاى من كل واحد منهما. وهو مجانس للفظ العربى[59]: وعسى ان يكون[60] זל מים من هذا المعنى. وكذلك ונזלים על יבישה [وذلك بالبدل. وفاء فعلهما نون مندغم فى الزاى]:

الميم والحاء עלות מחים. חרבות מחים *تفسير מחים خرفان[61] ويريد بقوله וחרבות מחים *خردة مملوءة خرفانا[62] فالاكل انما يقع[63] على الخرفان. وربما كان מחים صفة لموصوف[64] محذوف على زنة מחים ويكون تفسيره سمانا [ويكون] مشتقّا من ומוח עצמותיו ישקה والتقدير على هذا [التأويل] עולות ברים מחים (وחרבות ברים מחים) *او ما[65] اشبه ذلك اى خرفان *ممحّة مكتنزة سمان[66] وهذا التأويل (اولى) بهذه اللفظة (عندى):

الميم والحاء والالف ימחאו כף[67]. יען מחאך יד[68]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين فى باب מחה:

الميم والحاء والهاء ומחה אל מי המרים. מחיתי כעב פשעיך. قد ذكر (هذا المعنى) فى كتاب حروف اللين ويراد[70] به المحو: ومما[71] هو (عندى) مشتقّ منه قوله אכלה ומחתה פיה معناه المسح. وايضا ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה את הצלחת מחה[72] *והפך על פניה[73] اى مسح *وقلب يعنى وامسح ירושלם اى وامسحها[74] من اهلها: وذكر فيه ايضا ומחה[75] אל בתף ים כנרת. ומחי קבלו: ومن هذا المعنى (عندى) لمحات מלכין اى لضروب الافكار والآراء فى اللهو: وذكر فيه ايضا שמנים ממוחים وهو عندى من قول الاوائل מומחה לרבים اى ادهان مختارة[76] فى الطيب[77]:

الميم والحاء والصاد מחץ ביום אפו. מחצתי[78] ואני

---

[45] R. g. هو الموت للحقيقى.] وقيل انّ ויומת לבן] בקרבו כי מו[ת] انه النزاع[?] [46] R. g. فسّر فيه سجار وهو الوهج والحرّ. وقريب الى السريانى لمِمَه لאתונא. على دى הוא למזה اى انّ נבובדנאצר امر بزيادة حمو الاتون. [47] Both MSS. דוי. [48] R. continues הו מן דוי נוע ולאכאן אללה אלדי בין אלמים הו אלאלף אלדי פי חַמָּם אוה יתירא ואנמא נעלת מזי רעב תלתיא למא וזנתה במתי מספר ומתי מספר עגדי תלאתי למא וזנתה במתי מספר בדליל אדכרה פי מוצעה בחול אללה לانّ מים למזה; the present text is according to the Heb. transl. [49] MS. לאנתונא. [50] R. g. منطقة وهو לחזלם. [51] O. נקלב. [52] O. והגיק. [53] R. g. كالاجنبيين والغرباء. [54] O. לם. [55] R. g. قيل فيه الطوالع. [56] O. יקאל בהא. [57] Transposed in R. [58] R. מולות ומזרות. [59] R. הערב. [60] O. אסון. [61] O. תפסי׳ כרפאנא. [62] O. כנ כרבא ממליא; R. ממחנה; ממוכחה או מכתדה סמאנא. [63] O. וקע. [64] O. המוסוף. [65] O. וזו מא; R. אנמא. [66] O. מכתונה סמנא. [67] R. g. יסעקון באקפהם. [68] R. g. כאנّه ביעקול הכותך בכף או תרנום ויך. ומחא. [69] O. ירך; R. כף. [70] O. יריד. [71] R. וואנ. [72] R. continues וכלה מסח. [73] O. פּעֲחוֹתוֹ. [74] O. פקלב ויו׳ קו׳ ואמסח וחיו׳ או אמסחתחא. [75] R. g. ויضرب اى ويبلغ. [76] O. מכתא. . . .; R. מחכתברה. [77] R. g. وقيل مخمرة(?) فى الطيب اى سمينة من עולות. [78] O. מחצתם.

ארפא, מחצה וחלפה רקתו, וחציו ימחץ, מחץ קמיו, ומחץ מבתו ירפא[79]:

המם והחאי והקאף מחקה ראשו מחקת (جدّا)[80]:

המם והחאי והראי מחרת הפסח מן גד[81] הפסח. 5 וכל יום המחרת וכל ימי הפסח מן גד[82] הערב למחרתם מן הלילה והלאה. וכן דור מהנשף וגו. וכאלו אמר מן הלילה והלאה. וכן דור מהנשף לדורותם. וכן מחרת השבת. וכן מחרת הפסח. וכן מחרת החדש. וכן מחרת הגבעה. וכן מחרת הגבעה. וכן מחרת הגבעה

המים והבאי והצאד כי מין חלב. ומין אף. ומין אפים قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكر معه هناك كى אפס המין وهو عندى خارج عنه. وذلك انّ معنى מין חלב מחוض ومعنى כי אפס המין مصّ بفتح الميم وشدّة الصاد فهو اذًا من ذوات المثلين من لمّين تمنو. وهذا من جملة ما فاتنا تشكيكه عليه فى المستلحق: واعلمْ انّ اصل המחוض[8] فى اللبن اذ المخض انما هو تحريك اللبن فى المحض فاستعير فى غير اللبن اتّساعا:

המים והבאי והפאי ימיקו וידברו ברע ذكرناه فى المستلحق وتفسيره يهرّؤون[9] بكلامهم وشدّة سطواتهم. مجانس لقولهم فى الدميمة מפני שהוא ממיקתו:

המים הבאי והראי המיר כבודו. ולא ימיר אותו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[10]:

המים והכאף המضاعف וימכו בעונם. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستلحقناه[11] نحن فى المستلحق[12]:

המים והכאף והראי לאיש אשר מכר לו. כי מכרו מצרים איש שדהו. ונגב איש ומכרו. כי מכרנו. ובי ימכר איש. ובי תמכרו ממכר. לבו ונמכרנו. הוא מוכר לך. ומכר לא תמכרנה בכסף. מכרי את השמן. מכרה ביום. والانفعال (לעבד נמכר יוסף. כי נמכרנו אני ועמי.) הן בעונותיהם נמכרתם. והארץ לא תמכר. לא ימכרו ממכרת. משנת המכרו לו. والافتعال והתמכרתם[13] שם לאויביך: ومعنى اخر قريب من هذا כי צורם מכרם اسلمهم. ומנה וימכר אתם ביד סיסרא. וימכרם ביד כושן: ومعنى ثالث قريب من هذا ايضا[14] אשר התמכר[15] לעשות הרע *ترجمته من يبذل نفسه فى[16] فعل الشرّ واباحها[17] فيه ووهبها *له وجلّح[18] به. ين התמכרך לעשות הרע. (ויתמכרו לעשות הרע) جلّحوا به الّا انّه مشتقّ من המים الاول[19]. איש מאת מכרו من عند واهبه. ومعنى מאת מכריהם من واهبيكم ومعطيكم ومسخيكم: وما يبعد ان يجانس هذا المعنى قول الله לבד ממכריו על האבות اى ما اباحوه بعضهم لبعض. وعلى معنى قول الاوائل رتّم מה מכרו האבות זה לזה אתה שבתך ואני שִׁבתי[20] وهو معنى الاباحة: وامّا כלי חמס מכרתיהם فمذهبى فيه ان يكون مجانسا لقول العرب للعسكر مجرّ وترجمة اللفظ سلاح الظلم مجرّهما[21] يعنى انهما انما استجاشا[22] بسلاحهما فقط كما قال ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי ونسب سلاحهما الى الظلم لما احدثاه على اهل تلك البلدة فكانّه ظلّمهما فى هذا القول كما ظلّمها فى قوله لهما עכרתם אתי. وواحدة מכרתיהם مقرّة على زنة עבדה فهذا ما يحسن [عندى] ان يترجم به מכרתיהם مما يحسن[23] به المعنى ويجود: واعلمْ انّ מכורתיך ומולדותיך بمقام אשר נברא. باءرض מכורתיך. على ارض מכורתם احسن ما يقال فيها[24] ان تبدل الكاف (بدلا) من جيم מגורתיך. ומגורתם אביא لهم من معنى ובי יגור אתכם נר:

המים והלאם המضاعف מי ימלל[25] נבורות י. מי מלל לאברהם. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستلحقناه[26] نحن فى المستلحق: وامّا ונקטפת מלילות فكما[27] قيل فى الاريثة ממלל ומדית اى يقطعها. واهل التفسير يترجمونه[28] فريكا: ويمكن ان يكون من هذا الاصل والمعنى يدرك الحين كمن يتململ اى تنقصف: ومن هذا الاصل وهذا المعنى בלא יומו תמלא الالف (فيه) بدل من لام واصله תמלל وتفسيره قبل اوان ادراكه ينقصف. وهذا شبيه[29] فعلهم فى ימאסו كمن مات فانّهم ابدلوا (فيه) الالف من سين واصله ימססו كما انّ اصل וימסו אסורין. וימססו:

המים והלאם והאלף וכבוד י מלא את המיכן. מלאו את נחלתי. ומלאו את המקום דם נקמות. ומלאו את האرض חלל وهى متعدّية كلّها. כי מלאתי מלים فعلت بمعنى انفعلت. وكذلك כי מלאה האرض חמס بمعنى נמלאה انفعلت. وقد بيّنّا[30] هذا فى كتاب اللمع من هذا الديوان. מלאו ארבעה כדים מים. מלא הספל. מלא כף נחת. מלא[31] חנפים. ויפול מלא קומתו. תמלאמו

---

[8] Both MSS. continue אלמא הו [9] R. g. قيل فيه انه من معنى الاذاية اى يهرّؤون لغيرهم. [10] R. g. تبديل وتغيير. ترجمت ابدل R. [11] R. واستوفيناه. [12] R. g. ضعف. [13] R. g. بيع. [14] O. continues וקו׳. [15] R. g. قيل تجرّى. [16] R. نفسه; O. من. [17] Both MSS. ואבאהה. [18] O. לבם جاج. [19] O. المتقدّم. [20] So both MSS.; the Heb. transl. adds ומנורהכּא O. [21] ואלה הנ׳ העניים דומים זה לזה ועיק׳ אחד מלא כף נחת. מלא[31] חנפים. ויפול מלא קומתו. תמלאמו. [22] O. אסתנגיא. [23] R. حسن. [24] O. فيه. [25] R. g. قول ממולא. [26] R. واستوفيناه. [27] R. كما; O. مما. [28] R. يقولون. [29] O. شبيه. [30] R. בינא. [31] R. וכלאם.

נפשי معناه תמלא מהם נפשי[32] مثل وتملا الارض אתם فخرج مخرج כי מלאה הארץ الذى هو بمعنى נמלאה فاختصرت اللفظة فصاحة: والانفعال ישראשי נמלא טל. וימלא את החכמה ואת התבונה. وتملا הארץ אותם.

ومما هو فى معنى الانفعال [ايضا] قوله ומלאו כמזרק والتقدير ונמלאו اى ويتلوّثون فى الدم كتلوّث الطاس يعنى מזרק המזבח[33] ولذلك قال בזוית מזבח. ومخرج ומלאו כמזרק وهو يريد ומלאו דם هو مخرج ישראשי נמלא טל. وقد ذكرنا בלא יומו المتقدّم لهذا المعنى[34] فى باب الميم واللام المضاعف: والثقيل المتعدّى מלא ציון מישפט. וימלאו את בליהם بالتخفيف. وتמלא כדה. וימלאו את החצרות חללים مخفّف. والوجه فيه التشديد فخفّف. وقد اتى من هذا الثقيل غير متعدّ وذلك قوله והוא ממלא[35] על כל נדותיו. ادخل هذا الاصل فى كتاب حروف اللين

فى باب מלה من الافعال[36] ذوات الهاء الّا انّه لم يستوف (تصريفه) هناك ولذلك ذكرناه نحن واستوفيناه: وادخل هناك فى جملة هذا المعنى ما ليس هو منه مثل ובמלאת הימים האלה لانّ معنى ما ذكر قبل هذا ملؤ وامتلاء. ومعنى ובמלאת הימים האלה تمام كما قيل[37] וימלאו ימיה للّدة ليس معناه امتلأت لكن كملت. وتمّت. ومثله כי מלאו ימי. מלא שבוע זאת. וימלא שבוע זאת. את מכפר ימיך אמלא اكمّل واتمّم. זקן [עם] מלא ימים كامل العمر. ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך واتمّم قولك. והדבר בפיך ובידך מלאת تمّمت اى قلت واكملت[38]. וימלאום למלך (اى) كمّلوا له العدد[39] اى عدّوها على الملك تامّة كاملة. لكن جرى ابو زكريا فى ذلك على عادته من السماحة فى كل لفظ يتقارب معناه. ومن هذا المعنى המלאה הזרע اى السنبل التامّ النضج: وقيل ايضا فى غلّة الكرم ובמלאה[40] من النيكر. מלאתך ודמיעך: ومن هذا المعنى ايضا בכסף מלא اى ثمن كامل تامّ. כקיט יביט מלא تامّ اليبوسة كامل للجفاف[41]. הרחב פיך ואמלאהו فاتمّم قولك ومرادك. קראו אחריך מלא نادوا وراءك جميعا كلّهم بكمالهم وبتمامهم وبجمعهم[42] وكذلك يقال فى لسان العرب للجماعة ملأ:

רוח מלא מאלה יבא לי وحى جزيل: ומי מלא ימצו لمن ومياه جمّة غزيرة وهذا مما اضيف (فيه) الموصوف الى الصفة وان كان מלא واحدا ومن جماعة: وما يبعد ان يكون ומי מלא واحد מים מי[43]. وان لم [يكن] على زنة

ش لما قلنا فيه فى كتاب اللمع لكن الاصل فيه بدل الفتحة: אשר יקרא עליו מלא רעים يتنادى عليه ملأ الرعاة اى جماعتهم. ومثله וזרעו יהיה מלא הגוים اى معظمهم وجموعهم يعنى بالاوّلين هنا ישראל كما عناهم ايضا فى قوله עמים הר יקראו اى انّ من نسله يكون جمهور ישראל وكثرتهم وملئهم اى وجميع خلقها[43]. ירעם[44] הים ומלאו. ארץ ומלואה اى وجماعتها[45]. מלאו השלטים كثّروها واجمعوها كما قيل[46] התם הכישר وتفسيره وتمّم ومعناه كثّره وغزّره. קראו מלאו ואמרו نادوا وحشروا[47] واجمعوا: ومن هذا المعنى מלא הנוצה اى كامل الريش غزيره كما قيل נדל בנפים ורב נוצה. בי מלא אחרי יי. כי מלאו אחרי יי. ואנכי מלאתי אחרי יי אלהי اى كمّلت طاعته ووفيت حقّها: وامّا מלאו ידכם היום. החפץ ימלא את ידו وان كان ترجمته كمّلوا واجبكم فانّ معناه قرّبوا قربانكم الّا انّه قربان ولاية كما قيل فى هذا المعنى כי איל מלואים הוא. ימי מלואיכם. מאיל המלואים. وقيل فى המזבח على الاستعارة יבפרו את[48] המזבח וטהרו אותו ומלאו ידיו الاشتقاق فى جميع هذا واحد: وفى غير هذا المعنى ואכני מלואים. ומלאת בו מלאת אבן معناه النظم والسلك: ويجوز ان يكون من هذا المعنى מלאו השלטים اى رتّبوها للقتال كما قال[49] ערכו מנן وצנה ونبّا لملحمة وهو اجود ما يقال فيه: ومعنى اخر ايضا אשר מלאו לבו ملأته نفسه اى امرته نفسه. ومثله על כן מלא לב בני האדם בהם لعثوت רע. יחד עלי יתמלאון يتمالؤون اى يتشاورون ويتآمرون. والمذهب فى هذا كالمذهب فى וימלך לבי עלי. מלא[50] ידו בקשת ملأ [يده] بالقوس اى جرّ الوتر جذبا شديدا:

المبم واللام والهاء מלו תוכך. قد ذكر هذا الباب فى كتاب حروف اللين[51]:

المبم واللام والحاء במלח תמלח. ולא תשבית

---

[32] The Heb. transl. adds או תמלא אותם נפשי. [33] O. המזבח. [34] R. אעני מלל. [35] O. מלא. [36] O. אלאנפעאל. [37] O. קאל. [38] O. וכמّלت. [39] O. אלעדדה. [40] R. g. فسّر فيهما السلافة وهو للخمر ويريد انّ العصير لا يكون الّا من عنب تمّ نضجه وكمل. [41] O. אלנפיף. [42] O. בנמועהם. [43] So both MSS. [44] R. יורדי. [45] O. جماعتها. [46] O. قال. [47] Both MSS. ואחשרו. [48] R. על. [49] O. قيل. [50] R. g. قيل فيه استوفى القوس. [51] R. g. من معنى الملؤ والامتلاء.

מלח[62]. והמלח לא המלחת هذا معروف: ومنه اشتقّ القطبيّون ملوخ على شيء هو الملّاح بضمّ الميم وتشديد اللام وهو من نبات الحمض[63] وفيه ملوحة. وقوله على شيء يعني[64] على شيء كما قال[65] ויבאו האנשים על הנשים بمعنى مع النساء: ومعنى اخر כי שמים בעשן נמלחו. وبلوي ملحيّ معناه الملي والخلوقة والاضمحلال والتقطّع: ومنه اشتقّ ארץ מלחה ולא תשב. ומשכנותיו מלחה. ארץ פרי למלחה هي البيداء والقفر المنقطع من العمران. وهو مجانس للسريانيّ اعني דמלח היכלא ملحنا: ويصلح ان يكون مشتقّا من هذا المعنى ايضا ברית מלח עולם היא اى *عهد عقد مقطوع[66] [مبتوت] الى غاير الدهر[67] كما قيل لצמיתות לקונה אותו. ومثله הלא לכם לדעת כי ״ אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח אלّا انّه ما وصف به من[68] هذه اللغة فى[69] الامكان وان كان اشتقاقه [من الانقطاع] عن المكان كما قلنا فمن صفته انه لا ينبت الاشجار ولا يوجد فيه الثمار كما قيل ארץ פרי למלחה اى التى لا ثمر فيها: كل اعنيات הים ומלחיהם *الملّاح والملّاح[61] هو النوتى والنواتية: واعلمْ انّ ממלח טהור קדש يحتمل عندى ثلاث معان. احدها ان يكون مشتقّا من במלח תמלח والمعنى ان يخلط فيه *شئ من الملح[62] وبهذا ورد النقل اعنى انه كانت تخلط فى الاقتراط اخلاط غير المنصوصة فى الكتاب احدها ملح اندرانى كما قيل فى פטום הקטרת מלח סדומית רובע. والمعنى الثانى ان يراد به المبالغة فى دقّها كما قال ושחקת ממנה הדק ويكون مشتقّا من בעשן נמלחו الذى معناه الاضمحلال. والمعنى الثالث ان يراد به التنظيف والتزيين مجانسا لقول العرب ملّح[69] قدرك بالشحم اى زيّنها[64] به وهو مشتقّ عندهم من الملاحة فالمعنى[65] من قوله ממלח טהור קדש على هذا التلخيص منظّف خالص:

الميم واللام والطاء ואחוד נמלט. ונמלטתי מידו. והיה הנמלט מחרב תואל. אמלטה נא שמה. כי המלט אמלט אל ארץ פלשתים. המלט על נפשך. والثقيل והוא נוהר נפשו מלט. ומלט הוא את העיר. והוא מלטנו מכף[66] פלשתים. ימלט אי נקי ונמלט. וימלטו[67] עצמותיו. הממלטים את נפשך. والافتعال ואתמלטה בעור שני[63]: ومعنى اخر שמה קננה קפוז ותמלט. והמליטה זכר בדפדא ורמתה[69] بالولادة. وكذلك تقول العرب [ايضا] ملطت المرأة ولدها اى ولدته: وقريب من هذا المعنى בידודי איט יתמלטו اى تطاير[70]. وترافع: ومعنى ثالث ומטחם במלט במלבן فى الملاط الذى فى الملبن. والملاط هو الطين. والملبن الموضع الذى يتّخذ اللبن فيه وهو الآجرّ:

الميم واللام والكاف בחכמין מלך. ומלכת[71] בכל אשר תאות. ״ ימלך. הן לצדק ימלך מלך. מלך עלינו. (מלכה עלינו.) מלכי עלינו. כי מלך תמלך. לפני מלך מלך. ומלכים מחלציך יצאו. המולך תחת יאשיהו אביו. המולך מהדו ועד כוש. ועתליה מולכת על[72] האבן. לך ״ המלובה. (ממלכת כהנים וגוי קדוש.) ותהי ראשית ממלכתו. לא נעשה כן לכל ממלכות[73]. ואת דבר המלוכה לא הניד לו. על מלכות בשדים. وجمعه ארבע מלכיות الّا انّه على غير الاصل لانّه لو جمع على الاصل لقيل מלכותות بتاءين لكنّهم ابدلوا من التاء الاولى ياء استسهالا. وقد بيّنّا ذلك فى كتاب اللمع: والثقيل المتعدّى כי המליך את שאול. אתה המלכת את עבדך. ואמליך עליכם מלך. במקום המלך. הממליך אותו. להמליך [אותו]. وما لم يسمّ فاعله אשר המלך על מלכות בשדים: واعلمْ انّ ابا زكريّاء [ذكر] فى كتاب النقط ממלכה بفتح على زنة *ממשלה. מרכבה[74] انما هو القياس منه (على هذين) لا على انّ ذلك موجود فى الكتاب لانّ الموجود فى الكتاب انما هو بفتح גדול خاصّة لكن لما كان ממלכות بفتح الميم مثل ממשלותיו ומרכבותיו وكان الواحد من كل واحد منهما بفتح גדול كما قيل הממשלה הראשונה. במרכבה הראשונה اجاز فى واحد[75] ממלכות الفتح גדול كما (كان) واحد ממשלותיו ומרכבותיו. ממשלה ומרכבה بفتح גדול على هذا القياس فانّه لا يمتنع جواز ממשלה ומרכבה بفتح الميم

---

[62] R. g. ملح. [63] R. אלחמין. [64] O. بمعنى. [65] O. قيل. [66] O. عقد عهد قطع. [67] O. continues מתבות. [68] R. فى. [69] O. من. [70] O. פרי. [71] O. omits אלמלאה and R. ואלמלאה. [72] Both MSS. שיא; R. מלח. [63] R. מלחכת. [64] R. زينتها. [65] Both MSS. פי אלמעני; the Heb. transl. מלי מלאהה שהוא היופי ולכל [ו]פה אומרים מלית... והענין כאמרו יפה נאה ונקי אבל מה שהוא כובל הלשון מן העניינים ענין ממלת שחוק היטב ונקי. [66] O. מיד. [67] R. continues את. [68] R. g. نجاء وخلاص. [69] O. ورمت به. [70] O. تتطاير. [71] O. ומלכתה. [72] O. את. [73] R. ממלכת. [74] Transposed in R. [75] O. الواحد.

ايضا كما جاز ממלכה بסמול من מלכות[75]: ומלך לבי مجانس للسرياني מלכי ישפר עלך الذى تفسيره مشورتى. ومنه למחוה מלכין اى لضروب الاهواء والشهوات والآراء[76] اللهوية: ومما يقارب هذا المعنى قوله התמלך בי אתה מהחדה בארז ترجمته أتقدّر وتقسس اترى انك تقاوم الملك الاجلّ يعنى جدّه[77] داود عمّ. يقول انّى لك هذا واخوك من امره كيت وكيت أتظنّ وتقدّر التشبّه[78] بالملك (الفاضل) جدّك ذى الفضل والعدل وانما[79] كنى (عنه) بالارز لشرفه بين العيدان: ולמולך ישקון בני עמון معبود ما لقوم ما: وقد يراد به العموم للجميع אשר יתן מיראו למולך:

המים واللام والصاد מה[80] נמלטו لحبى هو مثل מה נמרצו אמרי יושר اللام بدل من راء وتكون מריצה من هذا الاصل ادخل فى عمود القياس من كونه من כי המלטין ביתם:

המים واللام والقاف ומלק את ראשו ويفصل. وقد ابان اهل الفقه انّ هذه اللفظة الغرض فيها فصل حرز القفا مع الحلقوم والمرئ بالظفر كقولهم מולק בצפורן ואינו מבדיל ובשם שמחיטתה אחד או רוב אחד כך מליקתה אחד או רוב אחד ובשם שמולק בחטאת העוף כך מולק בעולת העוף אלא שבעולת העוף היה[81] מבדיל. وشرحوا كيفيّة ذلك فى التوصيفة فقالوا באיזו[82] צד מולקין את החטאת העוף נותן שתי אצבעותיו בין שתי אצבעותיו והיה מולק בצפורן כמול ערפו ואינו מבדיל והוה מדמה אל קיר[84] המזבח ובשם ששחיטתה אחד או רוב אחד כך מליקתה אחד או רוב אחד:

המים והנון هو حرف من حروف المعانى يكون لابتداء الغاية مثل (ויהי כן היום ההוא עושים במלאכה.) כן היום ההוא והלאה[85] يريد من ذلك الزمان فما بعده كما قيل ומיום השמיני והלאה (ירצה. ממך והלאה) من جوارك فما فوق ذلك. ממך והנה من جوارك فما دون ذلك: وربما وضع لانتهاء الغاية كما قيل ויהי מיכים וילחמו בני עמון עם ישראל اى بعد زمان. ومثله ויהי מיכים בימי קציר חטים ויבקר שמשון. ומרוב ימים יפקדו

اى بعد زمان طويل. עתה מקרוב אישפוך חמתי اى عن قرب زمان قريب. ومثله כי רננת רשעים מקרוב: ויכון[86] ايضا فى موضع בן مثل תבורך מישים יעל التقدير בן הנשים. ومثله על כן מישחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך اى בן חבריך. ومثله איך נושבת מימים اى בן ימים: وربما كان معنى מחבריך הרבה מחבירך او טוב מחבירך. (ומחבריך) وان كتب بلا ياء (فليس ذلك بمانع) من ان يكون جمعا لانّ كثيرا من الجموع يكتب بلا ياء. وقد (ذكرنا) من ذلك (نكتا) فى غير هذا الموضع وتلك الجموع محصورة فى الصورة: وربما اراد به واحدا ويكون المشار اليه ישאול. فليس يصلح *ان يقدّر حينئذ[87] בן חבירך بل הרבה מחבריך او טוב מחבירך: ويكون فى موضع لام الاضافة فى مثل قوله מכל צורדי הייתי הרפה اى[88] לכל צוררי والدليل على ذلك عطفه عليه بقوله ולשבטני מאד ופחד למידעי: ויכון[89] فى موضع الياء الزائدة فى مثل ביום זבחכם יאבד ומיהרת والمعنى[90] ובמיהרת. ومثله מיהרת השבת יניעכו הכהן والمعنى במיהרת השבת اى فى وقت كذا. ومثله וישב דוד בירושלם ביום ההוא ומיהרת اى فى ذلك النهار وفى الغد: وجائز ان يكون עתה מקרוב مثل هذا كما قيل לא בקרוב בנות בתים[91]: ويكون للنفى [مثل] כן יקומון اى בל[92] יקומון: והזהרת[93] אותם ממני اى عنّى. כי מר לי מאד מכם אנכما ومن اجلكما: הללוהו במנים ועוגב يمكن ان يكون صنفا من آلات الغناء:

המים והנון והאלף ואתה תמנה לך היל. מונה מספר لمحبوبى. قد ذكر فى كتاب حروف اللين ومعناه العدّ والاحصاء: ومن هذا المعنى למנות ימינו כן הודע وهو اسم *على زنة[94] ומעלותיהו פנות קדים اى تجاه المشرق. يقول اللّهمّ[95] على مقدار قصر اعمارنا فليكن تأديبك لنا اى لا تسرف فى تأديبك لنا. على مذهب יסרני י אך במשפט אל באפך בן תמיתנני اى على قدر وعلى حسب الاحتمال وهو قوله במשפט. وتفسير למני[96] ممفع للجماعة وللعدد الكثير وهو مجانس لقول الاوائل נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל: وذكر فيه ايضا אשר מנה את מאבלכם. ויכן להם המלך. ولليلة עמל מנו לי. ויכן י דג גדול. ومثله

[75] R. g. للجميع مُلك ومملكة. [76] O. continues المهدية. [77] O. درنة. [78] O. تتشبّه. [79] O. وانما. [80] R. g. ما ابلغ. [81] O. הוא. [82] R. באי זה. [83] O. נציה. [84] R. הקיר. [85] O. ומעלה. [86] O. יכון; in R. the ו is above. [87] Transposed in R. [88] R. ברוד. [89] R. ויכון. [90] R. המעני. [91] R. בנים. [92] R. g. מתל לו. [93] O. והזהרתה. [94] R. מתל. [95] O. אלהה. [96] O. לאני.

ממנים על הכלים على انّ للجميع فى معنى واحد. وفاتنا[97] تشكيكه على ابى زكريا فى المستلحق: امّا ممنים على הכלים فمعناه[98] موكّلين من لغة אשר מנה שר הסריסים. ومجانس لתרגום אשר היה פקיד על אנישי מלחמה الذى هو דהוה ממנא על נברי עברי קרבא. وفى كلام الاوائل אלו הם[99] הממנים שהיו במקדש. وתרגום ופקדו שרי צבאות וימנו فهو اذًا مثل פקודים: ومن هذا المعنى וימן[1] יי דג נדול: ومن هذا المعنى כן ינצרהו وهو امر مخفّف مثل צו את בני ישראל وغيره: وامّا אשר מנה את מאכלכם، ויתן להם המלך. ולילות עמל מנו לי فمعناها[2] الاعطاء والهبة. وתרגום ויתן לו רב טבחים. ומני ליה רב קטוליא: ومن هذا المعنى למינה היה למנה عطيّة[3] وسهما ونصيبا. ومثله תנה את המנה הזאת הנصيب. מנה אחת אפים. מנת שועלים יהיו. זה נורלך מנת מדיך. מנת חלקי ובוסי. ומישלוח מנות. את תמרוקיה ואת מָנותיה عطاياها واسهم واقسام وانصبة[4]: واعلمْ[5] انّ מנות ناقص اللام وقد اتى على [الكمال] فى [מניות המ]שוררים. وقد ابدلوا من هذه الياء الفا فى מנאות התודה كما فعلوا فى שניאות [מי יבין] الذى ابدلوا [فيه] الالف من ياء: وادخل ابو زكريا המנה יהיה לכם [مع و]אתה תמנה לך חיל وليس [هو] من معناه لانّ معنى תמנה לך חיל وما [اشبهه عدّ][6] واحصاء. ومعنى המנה יהיה לכם الزنة الفلانية كما تقول الر[طل]. وجمعه שלשת מנים זהב ובסף. מנים אלפים، الا ترى انه وزن ما [وقد فسّر فيه ر]طل. والاوائل تريد بقولهم מנה מאה درهם وذلك قولهم בתולה בתובתה מאתים ואלמנה מנה:

המים والنون والحاء [ויבינו את] המנחה[7]. אל תפן אל מנחתם على زنة שמן המשחה. هذا اللفظ [مس]اوٍ للفظ العربى الذى يقول منحت فلانا شاة. والاسم *المنحة بكسر[8] [الميم] ايضا. وسازيدك فى ذلك بيانا فى باب النون والهاء والهاء من حرف النون[9] ان شاء الله. والمراد بقول الكتاب משאת כפי מנחת ערב (هو עולת הערב. ومثله נונע אלי כעת מנחת ערב). وايضا ויתנבאו עד לעלות [המנח]ה كانّهم وعدوا بنزول النار فى ذلك الوقت. ومثله ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא. والدليل على صحّة هذا القول قول الكتاب על המזבח הגדול הקטיר את עלת הבקר ואת מנחת הערב كانّه قال ואת עולת הערב. وكذلك المذهب فى ויהי בבקר בעלות המנחה עלת הבקר والتقدير *בעת עלות[10] המנחה. ومثل هذا ואני יושב משומם עד למנחת הערב ובמנחת הערב (קמתי מתעניתי):

الميم والنون والعين אשר מנע ממך [פרי בט]ן. מנעך יי מכבוד. אשר מנעני מהרע אותך. מנעו הטוב מ[כם. ונם] אני מנעתי מכם. בל מנעת כלה.. כי לא ימנעני ממך. לא אמנע מכם דבר. וימנענה בתוך [חבו]. מנע בר יקהו לאם. מניעי רגלך מיחף. والانفعال כי נמנע מ[בית] אלהיכם. אל נא תמנע. וימנע מרישעים אורם. וימנעו רביבים[11]:

الميم والسين היתה למס، ויהי למס עבד، ויישם המלך אחשורוש מס. ישרי [מסים تفسيره] جزية. מסת[12] נדבת ידך תרגום די מחסורו، وايضا תרגום ובאו כדי ארבה. [ואתו כמ]סת גובא:

الميم والسين المضاعف כמסם נסם. אחינו המסו[13] את לבבינו. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: ومن هذا الاصل وهذا المعنى [عندى] תמס יהלך اصله תמסס. وقد بيّنّاه فى كتاب اللمع [من هذا الديوان]. وقد تعدّى خفيف هذا المعنى فى قوله למס מרעהו חסד وهو اسم الفاعل[14] على زنة לרד لפניו נוים على احد الوجهين اللذين ذكرتهما [فيه]:

الميم والسين والهاء עריצי אמסה[15]. ותמס כעש חמודו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وقال ابو زكريا فى[16] המסיו את לב העם انه مخرج السريانى אשתיו חמרא وما يبعد ذلك: وما يبعد ايضا عندى فيه انهم ارادوا ان يأتوا فى هذه اللفظة بالهعزلا على الاصل والكمال فلم يمكنهم ذلك لاجتماع ثلاث سواكن ليّنة فى الكلمة. وذلك انّ حقّ الهعزلا منها ان يكون המסיו[17] بياء ليّنة بعد السين للمدّ مثلها فى الهعزلا وبياء مضمومة

---

[97] O. فاتنا. [98] R. فاتّها. [99] R. הן. [1] R. g. ووظّف. [2] O. فمعناه. [3] O. عطيا. [4] O. وانصبا. [5] R. ואעלאם. [6] The last part of this root and the next three are injured in O. [7] R. g. هدية وهدايا. [8] O. منحة وبكسر. [9] R. continues זאנדא עכדי ליס הולנפסה אלדי עארצת בהא (?). [10] O. בעלות ...ב; R. בעת עולת. [11] R. g. الكل منع. [12] O. ומסת; R. g. مقدار. [13] R. g. ذوبان. [14] O. فيه الفعل. [15] R. g. ابّدّه من البلل; another gloss قبله والامّا على راى مصنّف هذا الكتاب فانّه عنده من معنى الذوبان والانحلال مثل الباب الذى. [16] R. בי. [17] O. המסיו.

(בלישרק) בגזרת לא"י הפעילו פאסטקלעו הפתחה על היא"ת פאסקנוהא פאגתמע פי אללפט יא"אן *לינתן וואו[16] לינה והו[17] וא"ו לגמע פחדפו אחדי היא"ין פבקי סאכנאן (לינתן) אחדהמא יא"ת והאכר[18] וא"ו פאטהרו אלואו ליתמכן בקא"ת היא"ת אללינה מעה[19] לאנה חרף צלד כאלהא"ת והרי"ש (וגירהמא) אדא כאן טאהרא ולם יכן לינא:

המי"ם והסמ"ך והכ"ף " מסך בקרבה. מסכה יתנה. ויתו בין מסכתי. מלא מסך. לחקר מסכך מעני למגמע מזג ומזיג הו לחלט. ומן הדא [אללגה והדא] אלמעני עגדי כל אבן יקדה מסוכתך *תפסיר עגדי כל חומר[20] נפיס חליטתך[21] יעני אנך מכלט[22] בהדה לגואהר *מתשתת[23] בהא והו פעול[24] עלי זנה והמסכה הנסוכה. וריבמא כאן אסמא עלי זנה מלוכה ולו געל מסוכתך מתל יתר ממסוכה. כמשוכה הדק ומן אצלהמא למא כאן בעידא פכאן יכון 15 התפסיר כל חומר נפיס חטיבתך אי קד אחדק בך כל *שי נפיס כאחדאק חטיבה אלשוך בלגתאת[25] אלמחדק בהא אלמגוגעה:

המי"ם והסמ"ך והרי"ש למסר מעל בי. ויתסרו מאלפי ישראל. תרגום אחלופי תת לפניך. [ישריתו] למסר קדמך. 20 (ותרגום) ויתכהו " אלהינו. ומסריה. ותרגום ומי יתן את העם הזה בידי[26]. ומן ימסר. פי אלמשנה מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה. וגיצא מישה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושיע אי ונתנה[27]:

המי"ם והעי"ן מעי מיעי אוחילה. מטעי הדגה. וצאצאי 25 מעיך כמעותיו [ארד מעיך. ומעיהם לא ימלאו] ולגמיע אמעאי: ואמא כמעותיו פתפסיר[28] [עגדי] כאגדה חמי[29] [הנחר] ורמלה עלי מעגי ושמתי את זרעך כחול הים. והלי הדא ד[30]הב [פמה] אלתרגום [בקולה] ובני בנך *כפירורו אי[31] כרמלה לאן 30 אלגתאת יסמין פירורין: *ועסי אן יכון אלדאנק אנמא סמין [מעה] לקלתה *וסגרה ולא[32] יזלם מן הדא אן יסמין כל סגיר מעה. וגמע מעה מעיות. קאלוא[33] וחכמים אומרים לא זכו לו מעותיו. וקאלוא איצא נותן אדם מעיו[34] לחנוני או לנחתום כדי שיוכה לו בעירוב בלא ידיי. ואחלק[35] במעותיו[36] אן יכון[37] מעתל אללאם. ויגוז פי[38] מעני הדגה ופי מסיך ומעיהם *כונהא איצא מעתלה[39] אללאם:

המי"ם והעי"ן והדל"ת ולא מעדו קרסלי. לא אמעד. 5 ולא תמעד אשוריו. והתקיל אלמתעדי ומתיהם תטיד המעד: ומן הדא אלמעני נכון למועדי רגל ולגמיע זוול וזאחה ופלל. והפלל ו[אנה] בעץ אלשי מן[40] בעץ ופצלה מנה. ותרגום ולא מעדי קרסלי. ולא אזדעזעא ארכובתי[41]. וקרגמה נכון למועדי רגל מהיא מעד לזראקי אלאקדאם אי 10 אללדין תזלק[42] אקדאמהם יעני[43] אלתי יעתרהם *סוא גדהם[44]. ונכון[45] צפה לאפיד בה והמעני *אן מן נכד[46] אלאיאם אן יתאח[47] למרי פיהא. לאפיד בה נכון למועדי רגל בדל מן עשות ישאנן. וקד דכרנא אכתר הדא פי דכרנא עשתות פי חרף העין פתאיד במא קיל הנאך עלי מא קיל הנא: 15

המי"ם והעי"ן והטי"ת הון מהבל ימעט. אל ימעט לפניך. והרביתים ולא ימעטו. ולפי מעט השנים. מעט מים בכלי. כמעט שכב אחד העם. כמעט נטוי רגלי. המעט מכם הסתקלון. והתקיל גיר אלמתעדי[48] ובטלו הטחנות כי מעטו. והתקיל אלמתעדי והמיעטה אתכם. והמעטתים לבלתי רדות 20 בגוים. תמיעט מקנתו. פן תמיעטני. המרבה והממיעט[49]:

המי"ם והעי"ן והכ"ף ומיעוך וכתות. שמה מעבו שדיהן מעגאה אלמעך והדלך ויריד בקולה ומיעוך אן תלוע אנקיאה פתכרכאן[50]. ותניתו מעוכה בארץ מרכוזה פי הארץ:

המי"ם והעי"ן והלמ"ד מעל מעל בחרם. ומעלה מעל 25 בי. אשר מעלו בי. מעלנו באלהינו[51]. על אשר מעלתם בי. כי תמעל מעל. וימעלו בני ישראל [מעל]. כי הפריע ביהורה ומעול מעל בי (מעגאה אתם)[52]: واעלם אנ מעל הנא אעני פי קולה ומעול מעל פתח מלעל פהו אדא[53] אסם לא פעל מאץ [והלחסן אדא פי נטאם אללגה אן יכון ומעול פעלא 30 מאציא] על זנה ולא יגול יוסף ויכון אלמגהב פי ומעול

---

[16] R. וא"ו לינתן. [17] So both MSS. [18] R. והאכרי. [19] R. מעהא. [20] O. באלטוהר. [21] R. חלטלת. [22] R. מכלט. [23] O. מתיבבה. [24] O. מפעול. [25] O. כאלחקאת. [26] R. continues ואמרה את אביכולך. [27] R. הכל תשלם. [28] O. consequently חסאת. [29] O. כפרירותי; R. חי. [30] MS. וסגדה ולום; the present reading is according to the Heb. transl. [31] R. וכדלך הדאנק מעות מעה. [32] O. מעא. [33] O. ואלבקי. [34] R. מעותיו. [35] O. כון. [36] R. continues מעני. [37] R. כונהם. [38] O. עכן. [39] R. הו פצלה. [40] O. רבוכתי. [41] O. תזלק. [42] O. אעני. [43] O. סגדהם; R. סגודהם. [44] R. ותכון. [45] R. אי מן גיר. [46] R. תכון. [47] R. מתעד. [48] R. g. קליל. [49] This root is in R. after the root מעל. [50] O. פתחרגאן; R. פתחרגא. [51] R. בי. [52] R. g. נכלת ואתם. [53] The words in braekets are supplied from the Heb. transl., which reads והטוב א"כ בסדר הלשון ומנהג בעליה (?) שיהיה ומעול פועל חולף

מעל كالمذهب فى מעל מעל בחרם. (هذا ما اختاره فى هذا اللفظ من غير ان امنع جواز فيه غيره): חשן ואפוד ומעיל فسّر فيه ممطر. הבתולות מעילים يريد (به) כתנות كما قيل وعليه כתנות פסים:

המים والعين والنون למען אשר יביאו. למען ישתו. למען תורא كيما[54] يكون كذا وكذا ولكى يكون كذا وكذا. وتفسير למען תורא هو على ما اصف. يقول (انّ) المغفرة موجودة عندك كيما[54] تخشى وترهب اى اذا علم ان المغفرة عندك رُجى *غفرانك وتابوا[55] اليك وبضدّ ذلك اذا علم انّ العقاب من عندك خشى عقابك وازدجر عن اتيان المعاصى وتابوا[56] عنها. وشبيه به قول سلمه عمّ בל תפלה כל התנה אשר תהיה (לכל האדם) לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש בכל דרכיו (אשר תדע את לבבו) כי אתה *ידעת לבדך[57] את לבב [בל] בני האדם למען ייראוך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה. يقول اذا دعوك وتابوا اليك بنيّة صادقة فاغفر لهم كيما[58] يخشوك ويرجوك[59] اى اذا انت غفرت لهم وقضيت رغباتهم تأكّدت بصيرتهم فى طاعتك وخشوا عقابك ان لم يتوبوا: لא למענכם אני עשה למעני ולמען דוד עבדי من اجل كذا وبسبب كذا [וכדא] واللام[60] فيه زائدة كزيادتها فى לבעבור:

המים والعين والراء במערה אשר בשדה המכפלה. ואת המערות[61] ואת המצדות. אל מערת עדלם غار وغيران: כמער איש ולויות[62] يقول انّ التصاوير كانت محيطة بكل جهة من جهات اشخاص الالواح كما كانت التصاوير الاخر محيطة ايضا بكل شخص من اشخاص الاصنام وقيل عنها מעבר איש לויות[63]. ولهذا التشبيه دخلت الكاف فى כמער فمعنى כמער איש ومعنى מעבר איש واحد. ومثله قوله וארב ישראל מניח ממקומו ממערה נבע يريد מעבר נבע اى من جانب النبعة كما قيل בתובים מישני עבריהם اى من جانبيهما. وزيادة الهاء فى ממערה נבע كزيادتها فى עליו עלפה وغيره: ومن هذا المعنى عندى من غير قطع قولهم فى العبرانية השיחט תרנגולת ומצא בה בנים נמורות מותרות لאכلן בחלב ר׳ יעקב אומר אם היו מעורות בנידים אסורות على ان يكون تفسير מעורות בנידים مجنوبة بالعروق اى قد احاطت بها العروق من كل جانب. ووزنه على هذا التلخيص פעולות على مثال נמורות وانما لم اقطع بهذا الشرح لانّى لم ار فيه هذا ولا غيره لرئيس ولانّى لست من زعماء هذا الفنّ:

המים والصاد מצה תהיה. מצות תאכלו مذهبى فيه كمذهبى فى נב وغيره:

המים والصاد المضاعف למען תמצו. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. وانا اضيف اليه כי אפס המין وذلك على مذهب וינקת חלב נוים ושד מלכים תינקי. يقول יונתן בן נדחי מואב הוי סתר לנו ترجمته ليغترب عندك شرادى الموآب كونوا سترا لهم من اجل ناهبيهم[64] فسوف ينقطع الظالم وينقرض النهب وبذهب الدارسون من الارض ويهيّأ كرسى الفضل والعدل لولد داءود. وجائز ان يكون כלה שד وبنفى الدسم مثل ושד מלכים תינקי اى ينقطع عن اعدائهم مذ كانوا يتالون من اموالهم بظهور ملك ناصر لهم من آل داءود. والمذهب فى המין كالمذهب فى וינקת חלב גוים كما قلت وانما ذلك استعارة. وقد عرّفتك قبيلا بمذهب ابى زكريا فى אפס המין:

המים والصاد والالف מצא חן במדבר. ולא מצאה היונה מנוח. ויאמר לא מצאתיה. ואתה לא מצאתה. ימצאהו בארץ מדבר. כי מצאי מצא חיים. ומוצא אני מר ממות. ומצא חן ושכל טוב. ומצאו מרגוע: والانفعال ולא נמצא חרב וחנית. כי נמצאו בעמי רשעים. ושתים אשר מעם הארץ הנמצאים בעיר. ואת שתי בנותיך הנמצאות. אשר ימצא אתו מעבדיך ומת. אם המצא תמצא בידו. وامّا במצאכם אתו فقد لخّصناه فى كتاب اللمع من هذا الديوان: ومعنى اخر את כל התלאה אשר מצאתם בדרך לחקתהם ונלחם. ومنه ומצאוהו רעות רבות וצרות. ומצאנו עון. חית[65] ידך מצאת. כאשר מצאה ידי למלכות האלל נالتهم يدى وتمكّنت منهم. פן אראה ברע אשר ימצא את אבי. תמצא ידך לכל איביך. כי לא תמצאך יד שאול. והצרותי להם למען ימצאו فيه اضمار والتقدير למען ימצאו רע اى למען ימצאם רע وهو من المقلوب فى المعنى: والانفعال من هذا المعنى לא ימצא לנו ההר اى ليس يمكننا نيله ولا يتاتّى لنا وكانت العلّة فى ذلك قوله ורבב ברחל בכל הכנעני اى من اجل هذا. وتلخيص المعنى

[54] O. سيما. [55] O. غفران; both MSS. وتاءب. [56] O. ويأبى. [57] Transposed in O. [58] O. פי מא. [59] O. ويرجونك. [60] O. اللام. [61] Lacuna in R. [62] MS. continues אנה. [63] MS. ולויות. [64] MS. ואהביהם. [65] MS. חיובי.

כלּם אנהם קאלוא לה מדוע נתתה לי נחלה נורל אחת וחבל אחד ואני עם רב פאגאבהם אם עם רב אתה עלה לך היערה פאכברה בתעדר ذלك עליהם מן אגל קוּה אהל לגהה. ذלك קולה לא ימצא לנו האר ורבב ברחל בכל הבנעני פאגאבהם عן כלאמהם الاول والثانى بقולה עם רב אתה [וכה נדול לך ثם נסק على קולה עם רב אתה] לא יהיה לך נורל אחד בי הר יהיה לך בי יער הוא ובראתו והיה לך תוצאותיו ונסק على קולה וכח נדול לך בי תורים את הבנעני. واמّا קולה בי רכב ברזל לו פמעناה وان كان بهذه الصفة على ما بيّنّاه فى باب الكاف والياء من ان لدى هذا الموضع ايضا مع ما له من المواضع كما قال בי עם קשה ערף הוא وغيره: ومن هذا المعنى נמצאה ונם נתפיסת اى تيسّرت وتمكّنت[66] منك وتاتّيت للظفر بك: والثقيل فى هذا المعنى הנה אנבי ממציא את האדם איש ביד רעהו اى امكّن بعضهم من بعض واسلّط بعضهم على بعض. وايضا ובארח איש ימציאנו اى ينبله ويلحقه: ومن هذا المعنى ונמצאתי לכם נאם יי اى وامكّنهم[67] من رضاى وقبولى. ومنه דרשו יי בהמצאו اى ما رام يوجدكم السبيل الى تقبّل دعائكم وتمكّن من ذلك. وايضا על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא اى مظانّ للقبول. על בן מצא עבדך את לבו بسّر قلبه واخلص نيّته: ومن هذا المعنى ايضا המציאו אלינו לנתחיו بسّروها لديه ومكّنوه منها واسلموها اليه. ومثله וימציאו בני אהרן הכהנים: ومعنى اخر ايضا ולא מצאו להם בן ومعناه لم *يقنعهم ولم يكفهم باستواء اى لم يعممنهم بل قصر عن ذلك عددهنّ[68]. ישחט להם ומצא להם معناه فيكفيهم ويقوتهم. والانفعال ולא ימצא להם وليس يكفيهم:

المیم والصاد والدال ודוד אז במצודה. וילכד דוד את מצדת ציון. الذى يصلح عندى ان تترجم به هذه المצודה هى قلعة لا غار كما يزعم قوم. الا تراه يقول عنها היא עיר דוד. والدليل على انّ الميم فيها اصل وعلى انها ليست غارا قوله וישב דוד במצד על כן קראו לו עיר דוד فقال لو بالتذكير وهو يشير الى المצד كما قال וישב דוד במצודה ויקרא לה עיר דוד وهو يشير الى מצודה ציון ومعلوم انّ עיר דוד هى ציון نفسها كما قيل להעלות את ארון ברית יי מעיר דוד היא ציון فالمצודה اذًا هى עיר דוד وهى ציון نفسها وليست بغار. والميم فى במצד اصل على زنة נאמז بصبح الّا انّه مخفّف واصله التشديد وقوله عنه עיר דוד يدلّ على انه غير مغارة وعلى انه מצודת ציון نفسها التى قيل عنها עיר דוד وعلى انّ الميم فيهما اصل. الا تراه يقول את מצודת ציון היא עיר דוד وقال ايضا וישב דוד במצד על כן קראו לו עיר דוד فالمצודה هى المצד والميم اصل لانّه على زنة נאמז بصبح واذًا فى מצודת ציון اصل ايضا: ومن هذا ايضا ישבו במצדות لازموا القلاع اى انحصروا فيها عن عدوّهم. وقوله יביאהו במצדות من هذا ويريد به السجون والمواضع المثقّفة التى يمتنع عليه الخروج منها. وجائز ان يكون مثل هذا הבאתנו ביצודה. כל צביה ומצודתה[69]. وبنه עליה מצודים נדולים بل لا يصلح فيها غير هذا فيكون جمع במצד. ישבו במצדות وجمع כל צביה ומצודתה[70]. יביאוהו במצדות. ومما يقوّى هذا المعنى ايضا اعنى كون מצודה ومצד قلعة لا مغارة قوله הוא מרומים ישבן מצדות סלעים מיגנבו اى فى قنن للجبال. وايضا قوله ודוד ואנשיו עלו אל המצודה. وايضا قوله סלע ישבן ויתלונן על ين סלע ומצודה على قنن الجبال. الا تراه يقول משם חפר אכל. وايضا قوله כי סלעי ומצודתי אתה. יי סלעי ומצודתי. فقوله מצדות סלעים מיגנבו هو شرح قوله מרומים ישבן فهى اذًا قلاع لا مغارات. ومثله וישב דוד במצדות آن فى قنن للجبال ولذلك قال וישב דוד במדבר זיף. وقيل فى الواحد منها למצד מדברה. وايضا ויבאו מן בני בנימן ויהודה עד למצד לדוד يريد אל המצודה الموضع الذى قال عنه ודוד ואנשיו עלו אל המצודה. وامّا והצלתי את עמי מידכן ולא יהיו עוד בידכן למצודה فمن لغة הצד ציד ومن معناه والميم فيه زائدة على زنة מהומה ומבוסה ומבוכה اى ولا يكونون لكنّ صيدا. ومن معنى الציד ايضا הבאתנו במצודה اى ادخلتنا فى المصيدة. وقد جوّزنا فيه قبيلا غير هذا: ومن المعنى الاول הלא דוד מסתתר עמנו במצדות اى فى اعلى للجبال ثم قال וילך שאול ואנשיו לבקש *את דוד וינידו לו[71] וירד הסלע اى וירد من הסלע فاخبر عن المצדות بالסלע. وسقط من هنا لانّ اصله من הסלע كما سقط من قوله *אלחנן בן דודו בית[72] לחם اى من בית לחם ومن قوله עד יקום

---

[66] MS. ותמכן. [67] So MS. [68] MS. יעממוהם בל קצרן עון דלך עדדהם . . . יקתנהם ולם יכפינהם. [69] MS. ומצודתם. [70] MS. ומצודם. [71] So MS. [72] MS. אלעזר בן דודו מבית.

גוי אויביו ארד מן איביו. פאן ذهب ذاهب الى مناقضتنا
فى اعتقادنا فى [انّ] מצדת ציון قلعة بقول الكتاب וישמע
דוד וירד אל המצודה دخضناه باستعمال العبرانيين
ירד מכאן עלה وذلك فى قوله ואלכה וארדתי אל ההרים
מכאן ועליתי. وايضا ולא ירד עמנו במלחמה מכאן ולא
יעלה كما قال אביית אך שרי פלשתים אמרו לא יעלה
עמנו במלחמה. فالمعنى فى قوله וירד אל המצודה كالمعنى
فى قوله ודוד ואנשיו עלו אל המצודה. وان ذهب ايضا
الى ذلك بوجوده ודוד ואנשיו בירכתי המערה וישבים
וزعم انّ قوله ודוד ואנשיו עלו אל המצודה انما هو انهم
انصرفوا الى المערה قلنا له هذا محال لانّه قد قال
فى اول هذا الفصوق ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם
מערה ויבא שאול להסך את רגליו ومحال ان يستتر דוד
فى قارعة المحجّة لكن انما كان دخوله فى هذه المערה
وفاقًا فوافاه ثمّ שאול. وربما خشى ان يطلع שאול وراءه
الى الجبل الذى ظنّه فيه فاستخفى عنه فى المערה وانما
اراد بقوله עלו אל המצודה انهم انصرفوا الى القلعة
التى قال عنها וישב דוד במצדות עין גדי. ومما يأيّد
ايضا تاييدا[73] بيّنا اعنى كون מצד ומצודה قلعة لا مغارة
قوله ואשר במצדות وבמערות בדבר ימותו يريد الذين
فى قنن الجبال وما تحت الارض. ومثله את המנהרות
אשר בהרים ואת המערות ואת המצדות. ومما يأيّد ما
قلناه ويزيده وضوحا قوله عن שאול וינידו לו לאמר הנה
דוד במדבר עין גדי ויקח שאול שלשת אלפים איש בחור
מכל ישראל וילך לבקש את דוד ואנשיו על פני צורי היעלים
لانّه الى مثل هذه المواضع كان يأوى فى עין גדי كما
قال וישב במצדות עין גדי. فان ظنّ ظانّ انّ قول الكتاب
וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה انما يريد به מערה
عدلم وكذلك قوله ايضا לא תשב במצודה لوقوع هاتين
اللفظتين اعنى מערת עדלם والمצודה فى فصل واحد
فليعلم انه ليس من الممتنع ان يكون[74] דוד עמ
انتقل من المערה الى القلعة وان كان الكتاب لم
يعرّفنا بانتقاله ولهذا ما قال له النبى לא תשב במצודה
وهو يريد القلعة التى انتقل اليها. وايّاها يريد الكتاب
بقوله ايضا כל ימי היות דוד במצודה. ومما يدلّ ايضا
انّ מצודה ומצד حصن وقلعة قوله נלכדה הקריות והמצדות
نحفيه اى المدن والحصون. ومن اقوى ما يكون من
الدلائل على ما قلناه سوى ما ذكرناه انّا وجدنا

العبرانيين يسمّون البارئ جلّ وعزّ باسم الحصن والقلعة
كما قال " עזי ומעוזי. وايضا סלעי ומצודתי. وايضا אלהי
צורי אחסה בו ولم يسمّوه מערה اصلا ولقد كنّا نستغنى
عن اجتلاب جميع هذه البراهين بما تقدّم فى صدر
هذا الباب من الدليل انّ מצודה هى המצד وهى עיר
דוד وهى ציון نفسها: واعلمْ انه قد وقع من الوفاق
بين اللغة العبرانية وبين اللغة العربية فى מצד ومצודה
ما ليس بقليل وذلك انّ العرب يقولون للقلعة والمعقل
مصاد بفتح الميم وبكسره ايضا ويجعلون الميم من
الاصل فهذا عجيب جدّا ولقد كان فى الاحتجاج به وحده
الكفاية:

الميم والصاد والهاء ושתית אתה ומציח. ימצו
ישתו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وذكر فيه ايضا
ولا המציתיך ביד שאול وهذه اللفظة من معنى והנה
אנכי ממציא את האדם الّا انّ الهاء التى هى لام الفعل
منه هى مبدلة من الف ממציא את האדם:

الميم والصاد والحاء והיה על מצח אהרן على
جبهته. והיה על מצחו. ואת מצחך חזק. لעמת מצחם.
על מצחת האנשים مثل ذلك: ומצחת הנחשת صفيحة:

الميم والصاد والقاف כי לי מצוקי ארץ فى معنى
עמודי ארץ الميم اصل. والدليل على ذلك قوله השן
האחד מצוק מצפון وزنه פעול وترجمته ماثل اى قائم
واقف كوقوف العمود فهو فى معنى פועל وان كان
פעול:

الميم والصاد والراء המצרה بين המצרים بين
الامصار اى لحدود والتخوم. والعرب تقول للحاجز بين
الشيئين المصر حتى انهم يقولون الشمس مصر بين
النهار والليل. والمצרות معروفة فى كلام الاوائل كقولهم
אילן הסמוך לחוך המצר בתוך שש עשרה אמה גולן
הוא ואין מביאין ממנו בבורים. وقالوا ايضا אמר רב
משרשיה מבאן למצרים מן התורה:

الميم والقاف المضاعف ונמקו כל צבא השמים.
ימקו בעונם. המק בישרו. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين.
وفى كلام الاوائل ממקק כפרים لما استاس منها.
ولهذا قيل והיה תחת בושם מק יהיה. שרשים במק יהיה:

الميم والقاف واللام מקל שקד. מקל לבנה. ובמקל

[73] MS. תאדא.
[74] MS. יך.

יד וברמה. וقد خفّفوا القاف فى قولهم ومثلوا يزيد لو. كى بمثلى عبرتى. ويزن ات المثلوث ولولا هذا التخفيف لجاز ان يعتقد فيه ما جاز اعتقاده فى سلحا مبل:

المیم والراء بمر مدلى كالنقطة التى تنصبّ[74] من خرز الدلو وكذلك قال فيه الاترنوس بطيفه مدول:

المیم والراء المضاعف قراءن لى مرا. بيتبرون مهنيى وبمريرات. امرر ببدبى. كى امر يدى لى ماد. وامر علىى. بحمر على الحبوب. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثليين وطوى هناك فى درجه معنى اخر قد عزلناه[75] نحن فى المستلحق واستوفى هناك. وذلك المعنى هو كى تحتب علاى مرورات. وتحنين مرت روح. على امر بى. وريحا لا نمر والجمع خلاف وعصيان: واستلحقنا نحن عليه معنى اخر وهو ويتمرمر علاه اى استعلى نحوه: يتمى لح تمرورس *اجعلى لك آراما وهى لمجل[ارد][76] المنصوبة فى الطرق اعلاما. واحدها ارم على زنة جمل: واما بنى تمرورس فمن المعنى الاول على مذهب امرر ببدبى. ومنه "يتعد لاعرن مريرتى واراد المرار اى المرّة الصفراء: واما مرورة بمنيس بقربى. وبرق ميمررتنا يحلح فهى كيس المرار. ويجوز ان يترجم ويتمرمر علاه وتمرمر اليه اى تحرّك اليه وهو عندى اولى:

المیم والراء والالف يمر ومريا. وحلب مريامس. مريامى بيتن. ويسلم مرياعبم لا عبتى هى لجواميس: بعد بمرور تمريا تستعلى:

المیم والراء والجیم لمورنى حرون حديد هو النورج بالنون الذى يداس به الطعام حديدا كان او خشبا ويقال له مورج بالميم وبالنون افصح. وحرنوس بى لا بحرون. ارى لا بمورنى برولا. وجمعه وتمرنس وحلى الحبر لعيس. وتمرنس لعيس:

المیم والراء والدال وقم بملح نبوحدنيصر مرد. ويسلث عيسرة سنه مردو. على نوس التمورديم. اشر مردو بى. تمه هو بمردى اور. كى مردة بى. وبى على تمردو. واعتو على تمردو. لمردكم تموم بى. عم بمرد وعم بميل. بن نعوت تمردوت على زنة عبدوت: ومعنى اخر وعيس مرورس صفة للعيس. يمى عيه ومرورية اسم. وكذلك زبر عيى ومرودى على زنة يمى مروقين:

المیم والراء والهاء بى تمرو مت روحو. اشر مره مت فى ". بى مره مريتى. نم تيم مرى يتحى. قد ذكر هذا المعنى وهذه الالفاظ فى كتاب حروف اللين: وذكر معها ايضا بى راه " مت عنى يسراعل مره ماد اى مخالف لكل عنى مباين له فى الشدّة على مذهب مبت بلتى صره. وايضا نبريه عبدتو. وايضا ملبويث نبرى: والاحسن عندى فى بى تمرو مت روحو ان يكون فى غير معنى اشر مره مت فى " اذ لا معنى للعصيان والخلاف هنا. وذلك المعنى هو معنى بى تمر يدى لى ماد. ويمررو مت حيتهم. انسيس مرى نفس. وهيه مرت نفس الّا انّه ليس من اصلها بل من اصل معتلّ اللام اعنى مره على ان تكون الهاء مبدلة فيه من احد راءىّ ويمررو مت حيتهم على ما قد بيّنت كثيرا من مثل هذا فى المستلحق: ويكون من هذا الاصل ومن هذا المعنى نم تيم مره يتحى على مذهب ويتعق يعقه نحولله ومره وفاتنا ان نشكّك ذلك على ابى زكرياء فى المستلحق. بى تمرو مت روحو. مرى يتحى. ويصلح ان يكون منه ايضا مرت روح على زنة ولدبر الى توعه وانما صار ملاول من اجل روح. وما يبعد ان يكون[77] من هذا الاصل ايضا بى راه مت عنى يسراعل مره ماد يريد بمعنى مر ماد كما قيل بى رع ومر عوبد مت " علحيح: ومورة لا يعله على راءيى هو الموسى:

المیم والراء والحاء ويمرحنا على التحتين ويدلكون[78]. وفى الديسنة فيتور نين التعريرات عر يتمرح اى حتى يدلك: واما مروح ايتح فللاوائل فيه قولان. احدهما كونه من هذا المعنى اى ممسوح الانتشيين. والثانى كونه من روح لان يبه بينهم اى منتفخ الانتشيين. ذلك قولهم مروح ايتح ر' يسمعيل اومر يتمرحنا ايتيبى ر' يوسى اومر يتحروح بايتيبى. فكان ترجمته على هذا التأويل الثانى نفخ الانتشيين على زنة منوذ راءس بلاتس والاشتقاقان سائغان الّا انّهم لا يقطعوا بالاول:

المیم والراء والطاء وامرطه مسيعر راءيى. منهم انسيس وامرطس. بى يمرط. ولحيى لمرطس معناه[79] النتف. على نوى ممسيح ومورط مجلى شبّه اختلاعهم من وطنهم وغروبهم[80] منه بجلائهم عنه باقتلاع الشعر ونتفه. وربما كان ذلك لما نالهم من الجلاء مرّة بعد مرّة وشيئا بعد

---

[74] MS. تنصبب. [75] MS. عولناه. [76] MS. אנגל; the letters in brackets are erased in the MS. [77] MS. יך.
[78] Marg. (ويمرخون) ג"א ויתרבון. [79] MS. מעני. [80] MS. ונדבהם.

شئ كما انّ الانتتاف يكون كذلك: واعلمْ انّ ومرط صفة لدنو معطوفا على ممشج فامّا ان يكون على زنة علبة شولل وامّا ان يكون على زنة عينو اكبل. امّا على الوجه الذى جوّزه ابو زكرياء فى عينو اكبل وامّا على الوجه الذى زدناه نحن فى المستلحق. فيكون اصله التشديد على هذا المذهب. وهذا التفسير مجانس لقول العرب للانتتاف الامّراط بكسر الميم وشدّتها: لتبة مرتوة. لمعن اية له برق مرتبة. ايتن عوته لمرتبة. والثقيل نحشت ممرط معنى ذلك الصقل والجلاء:

الميم والراء والصاد مه نمرصو امري ايشر. كللة نمرصت. وحبل نمرن معناه المبالغة فى الشئ كائنا ما كان ان خيرا وان شرّا. والثقيل المتعدّى او مه ايمريز معناه عندى والى انّ غاية يبلغك جوابك او كلامك:

الميم والراء والقاف مرقو الرحمين. نحنت مروق. ومرق ويتوق معناه الصقل والجلاء. وتتون تمروقيتن. وبتمروقي النسيس. ايمي مروقيتن هى الغمر[80] الجالية المنظّفة لابشار النساء. ومثله حبورت فيع تمروق برع يشبّه ليس الكلام وسهولته واذهابه للحقد والغضب من النفس بالغمر[80] الجالية للدرن[81] من الجسم. الّا انّه اذا كان اعتقاد صاحب هذا الكلام من الشرّ غير ما يظهره بلسانه من الخير قيل حينئذ انّ ليس الكلام مع الاعتقاد الفاسد سواء هو والجراح اى انّ تأثيره كتأثير الجراح اى انه مؤلم لا مسكّن مذهب للحقد والغلّ بل زائد فيهما: واما المرق شيفوت. ومرق فنولاس هو المرق:

الميم والشين المضاعف اولي ايمشني ابي. كي ميشيت اث كل كلا. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. وقد اسقطوا الشدّة التى فى اولي ايمشني من وامشيخ:

الميم والشين والهاء كي من اليم ميشيتيهو. ايمشني ممم ربيم. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وانكسح مشي هو صنف من الحرير. وقال فيه الترنوم بلغويتي صبعونين:

الميم والشين والحاء ين ميشح ״ اتي. وقم اتي مشحو بيت يهودة. אשר משחת שם. ומשחתיו לנגיד. ומשוח מלך. משוחים בשמן. ואת אהרן ואת בניו תמשח. והכהן המשיח. בלי משוח בשמן. אם באמת ותמים אתם משחים אתי למלך. קום משחהו. ומשוח בשער صفة على زنة קרוב ורחוק ואדום. ביום משחו אתם. למשוח עליהם מלך. למשיחה בהם ולמולא בם: والانفعال كי נמשח דוד למלך. ومصدره ביום המשח אתו. والاسم ואת שמן המשחה. שמן משחת קדש هذه اللغة مستعملة فى تقديس الولاة الممسوحين بدهن القدس كما ترى. وقد اتّسع فيها واستعملت فى تقديس الولاة غير الممسوحين كما قيل ومشحת את הואל למלך על ארם. وقد اتّسع فيها ايضا اشدّ من هذا الاتّساع فقيل הלך הלכו העצים למשוח עליהם מלך: وامّا משחו מנן فانّ مذهبى فيه ما تسمعه. اقول انّ هذه النبوءة قيلت فى وصف لبلة مقتل بليشاصر ملكه كيشداءه وعنها قال את נשף חשקי שם לי לחרדה. يقول لبلة منعتى وسرورى قلبها لى *מפזّעה ומבהّתה[82]. فوصف كونهم على الطعام والشراب بقوله ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה. ثم وصف انفضاضهم عن ذلك المجلس بعد قتل الملك وتركهم المائدة التى كانوا عليها بقوله קומו השרים משחו מנן. فاقول انّ قوله هنا מנן انما يريد השלחן وتفسير משחו امسحوا اى انزعوا اى ازيلوا الطعام من المائدة. ومعنى مسح الشئ انما هو اجرى اليد عليه فمعناه فى مسحت الشئ بالدهن اى اجريت عليه اليد بالدهن ومعنى مسحته من الشئ اجريت اليد عليه واذهبته منه. والى هذا المعنى ذهب الترنوم فى משחו فقط اذ يقول קומו רבריא מריקו נחצחו וינא:

الميم والشين والكاف משך בקשת. אשר לא משכה בעול. ומשכתי אליך אל נחל קישון. על כן משכתיך חסד الوجه فيه משכתי אליך فاختصرت اللفظ فصاحة. תמשך לויתן בחכה. אל תמשכני עם רשעים. משך חסדך. משכו וקחו: وقد جاء هذا الامر مضموما بالرقمين على الشذوذ قيل חרב נתנה משכו אותה וכל המוניה كما شذّ ايضا מלכי עלינו. واهل هذا السقع يغلطون فيمدّون الرقمين او يظنّونه فعلا ماضيا جهلا منهم بالرواية: واعلمْ انّ الضمير الذى فى המוניה انما هو لמצרים المتقدّمة الذكر فى قوله בן אדם נתה על המון מצרים והורידהו אותה ובנות גוים אדירים [אל ארץ תחתית אל יורדי בור الا تراه يقول عنها אותה ובנות גוים אדירים]. وامّا قوله ממי נעמת فانما يخاطب به الهמון فقط لا

[80] So MS. [81] MS. ללבדן. [82] MS. מפזעא מבהתא.

מצרים והלוו فى ובכל המוניה فى موضع על מטל واו ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי الذى هو بمعنى על הברתי كما قلت فى كتاب اللمع[82]: במשכו ברשתו. אל נוי ממשך ומורט כלّه جذب وجرّ وقوّه وقيل فى الكاتب [على الاستعارة] מושבים בישבט סופר وجرّ الكاتب القلم فى كتابه هو[83] كتابه فيه: תמשך אפך לדור ודור. והמשך עליהם שנים רבות. לא תמשך עוד וימיה לא ימשכו. תוחלת ממשכה כלّه امهال ومطل وامتداد فى المدّة وانجرارها: לך ומשבת בהר תבור معناه לך ופשטת. ومثله וימשך את האורב ויך את כל העיר اى وانبسط كما قال والאורב התחישו ויפשטו אל הגבעה فكانّه قال ויפשט האורב ויך את כל העיר. وكذلك قال الـתרגום فى هذه الثلاثة الالفاظ איזיל ותתנד בטור חבור ואיתנייד על גבעתא ואיתנייד במנא اى وانبسط: واما למשוך بין את בישרי فيقرب من المعنى الاول وتفسيره لاقود[84] لحمى بالحمر لاستدعيه[84] اى لاكثره[85] ولازيد فيه: במשך היובל בקרן היובל هو مثل בתקוע: ניסא משך הזרע عفاص البذر وهو الوعاء *الذى تحمل فيه الزريعة للزرع وعن[86] حامله قيل במשך הזרע وهذا مشتقّ من المعنى الاول:

המים والشين واللام ולא במשלו אשר משל. ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו. ונשים ימשלו בו. והוא ימשל בך. לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם יי ימשל בכם. משל בנו גם אתה. אם משול תמשול בנו. ומשלו מים עד ים. ממשל רב ממשלתו. הממשלה הראשונה. לממשלת היום. ישראל ממשלותיו. בי משלים בנו اكثر ما تعدّى هذا الفعل بالباء كما رايت. وقد تعدّى اقلّه بغير باء كما قيل מושל בנבורתו עולם. מושל עמים ויפתחהו. والثقيل המשל ופחד עמו: ومعنى اخر הנח על המושל עליך ימשל. משל ומליצה. משל המדמוני. ויישא משלו. والثقيل הלא ממשל משלים הוא مثل والمثل هو الحديث نفسه: ومعنى اخر مشتقّ من هذا זכרוניכם משלי אפר. נמשיל בבהמות נדמו. אלינו נמשלת. ונמשלתי עם ירדי בור. والافتعال منه ואתמשל בעפר ואפר. والثقيل ותמשלוני ונדמה:

המים والشين والعين لا رحمة لمشيعي اليأس فيه زائدة وتفسيره على سبيل التنظيف والتنقية وكذلك قال فيه الـתרגום לאיתנקרא اى لتنقية. ومن كلام الاوائل فى פרק ביצת רמי בריה דרב ייבא אמר הינו טעמא דלא מיבסנין נזירה משום התרת חלבו אי[87] הכי בחול נמי בחול אמרי לנקר חצרו הוא צריך اى لتنقية داره وتنظيفها. ومن هذا تسمّى تنقية اللحم من شحمه נקור ביטר. وهذه اللفظة اعنى למשעי מجانس[ة] للفظ العربى فانّ التنظيف عند العرب يقال له تمشيع. يقولون مشّع قصعتك اى امسحها ونظّفها ويقولون ايضا للاستنجاء تمشيع والاستنجاء هو التنظّف بماء او بمدر. ومما يؤيّد[88] قولنا فى למשעי انه تنظيف قوله وארחצך במים وايشטף דמיך מעליך فهذه هى التنقية التى كانت خلّة منها اولا. وقد فسّر فى למשעי للتليسين والترطيب مشتقّ من قول الـתרגום وعلى שעיעות צוריה ولهذا التصريف مجاز عندنا لولا انّ المعنى الاول اقوى واحسن:

המים والشين والفاء ובן משק ביתי وذو לزوم بيتى اى الملازم له للحاكم فيه. ومنه قيل *لمنبت الشوك[89] ממשק חרול لكثرة وجداده فيه ولقلّة مفارقته له. وقيل ايضا فى ملازمة السرير ובדמשק ערשי. وقد فسّرناه[90] فى باب تلخيص معانى حروف الزيادة من كتاب اللمع:

המים والتاء والحيم במתנ ורסן עדיו לבלום تفسيره هنا لجام وصريمة[91]: وله موضع اخر ומתני בשפתיך تفسيره صنارة: وله موضع اخر ايضا ומתנ לחמור وتفسيره منخس ومهماز:

המים والتاء والهاء מתים יחדישו. ממתים ידך יי. מתי מספר. מתי רעב. ויהי מתיו מספר. מתיך בחרב هذا جمع لا واحد له من لفظه وهو على زنة וונים מרקתים במרקחת מעשה [الذى هو مشتقّ من السريانى يعنى وبل זני זמרא ومن תרגום למזנהו الذى هو לזנותי. ومن اجل هذا جعلنا וונים מרקחים] ثلاثيّا لانّ وزنّا[92] לזנותי بقوله חדותי ודרעותי اردت חדותי لانّ واحدها חדיא وهو תרגום חזה كما قيل فى ויקח משה את החזה. ונכים משה ית חדיא: وامّا מעיר מתום فانّه صفة للعير

[82] The MS. continues עלי אלאסתעארה, which, according to the Heb. transl., should be inserted after אלבאתב l. 5; the Heb. transl. continues משכו אותה על כל המוניה. [83] MS. continues פי. [84] So MS. [85] MS. לאבתאדה. [86] MS. אלתי . . . ען. [87] MS. או. [88] MS. יזיד. [89] MS. ללמנבת ללשוך. [90] MS. פסרנא. [91] So MS. [92] MS. וונא.

والواو والميم داخلتان فيه كدخولهما فى אתמול שלשום واصله ان يكون[93] מתים على زنة שלשים وهذا ايضا يدلّ على انّ מתום ثلاثى اعنى كون מתום فى الاصل מתים على زنة שלשים اذ ليس فى الاسماء الثنائيّة ما يكون على مثال מתום. فامّا تفسيره فالاقرب ان يكون من مدينة اهله اى ذات اهل ورهط. وذلك انّ تفسير מתים יחדישו تسكت الارهاط. وكذلك تفسير מעיר מתים ינאקו من المدينة ارهاط يشهقون والياء والميم للجمع. وامّا الواو والميم فى מתום فزائدتان فيه كزيادتها فى שלשום وهو صفة كما انّ שלשום صفة. ومثله ايضا وان لم يكن[93] صفة פתאום الالف فيه بدل من ياء واصله פתיום لانّه من معنى[94] פתי يعنون لجلّ دبر اى الغافل وتفسير פתאם غفلة وفجاءة:

الميم والتاء والحاء ויתחם באהל ومتحها اى مدّها. ويجوز ان يكون من هذا الاصل באמתחת בנימין على مثال אזכרה[95]:

الميم والتاء والباء מתי תנחמני. עד מתי עשנה. لمتى اعوتر:

الميم والتاء والنون ממתנים ועד ירבים على زنة והנה הוא עשה מלאכה על האבנים المشتقّ من אבן كما ذكرت فى حرف الالف. מתנים חנרים. ועליו חגור חרב מצמדת על מתניו. חגרה בעזו מתניה. المتن عند العرب هو الخقو والكشح وهو ما بين الخاصرة وضلوع الخلف. وقد يكون المتنان عندهم ناحيتا الصلب اى جمع الظهر ويكون عند العبرانيين ايضا كذلك فى قوله وקכת הסופר במתניו اى على ظهره:

الميم والتاء والقاف מתקו לו רגבי נחל. מתקו רמה. וימתקו המים. שמים מר למתוק ומתוק למר. ומתק שפתים. ההדלתי את מתקי. חכו ממתקים. والثقيل אם תמתיק בפיו דעה هذا غير متعدّ. والثقيل المتعدّى אשר יחדו נמתיק סוד: واعلم انّ מתקו רמה يحتمل وجهين. امّا ان يكون اصله מתק לו רמה على معنى מתקו לו רגבי נחל اى انه قد انس الى الرمة حتى انها[96] قد طابت وحلت له فاختصرت اللفظة ويكون غير متعدّ. وامّا ان يكون الضمير مفعولا به ويكون تفسيره استطابة الدود واستحلاه:

ومن رباعى هذا الحرف:

היתי ולא התמהמהתי. לולא התמהמהנו. אם יתמהמה חבה לו. ויתמהמה. والامر והתמהמהו עד נמות. התמהמו ותמהו تفسيره استأنوا واعجموا اى اطيلوا[97] فى حالكم وردّوا فكركم له اى واعجموا مما انتم فيه. والمصدر ولا يخلو להתמהמה. ואהוד נמלט עד התמהמם. والفاعل ראו אנכי מתמהמה. كنّا قد ادخلنا هذا الاصل فى جملة الافعال المشكلة فى المستقبل فنحن نرى الآن ان نضمنه رباعيّا فى هذا الباب والله يلطف اعلم:

✧ تمّ حرف الميم بحمد الله ✧

---

[93] MS. יך. [94] MS. continues פתיום. [95] The Heb. transl. continues והראיה על זה נפילת התיו מן הקבוץ שאמרו אמתחותינו. אמתחות האנשים אלא שחסרוה מפני שלא רצו לקבץ התיו. [96] MS. אנה. [97] MS. אטלוא.

٭ المقالة الرابعة عشرة من كتاب الاصول فى حرف النون ٭

النون والالف دبر نא באזני העם. רפא נא. معناه الآن: אל נא רפא נא לה ארדת الاول. אל נא תהי במת لفظة رغبة وتضرّع: אל תאכלו ממנו נא على مثال فعيل اى غير بالغ النضج:

النون والالف والميم וינאמו נאם. נאם هنا مصدر وهو فى قوله נאם בלעם امر. وهو فى قوله נאם פשט לרשע اسم. وقد يكون ماضيا ايضا مثل חרבו מאד נאם י״. נאם המלך י״ צבאות שמו. وهذا ايضا شاذّ ונישבו אתכם נאם י״:

النون والالف والغاء ועין נואף. אשר ינאף את אשת איש כוזת יומת. הנאף והנאפת. רצוח ונאוף. والثقيل כי נאפו דם בידיהן[1]. אשר נאפה משובה ישראל. וינאפו את נשי רעיהם. לבלה נאופים. وقد دخل[2] التضعيف فى هذا الاصل قيل ונאפופיה מבין שדיה:

النون والالف والصاد ותכחש נאין לבי כרו قلبى او نفسى. נאצו כל תוכחתי. ועצת עלין [נאצו]. ויעשו נאצות גדולות. والوجه فى النون ان يكون. בישוא ومعناه מכארה ومثله שמעתי את כל נאצותיך والوجه ان يكون النون בפתח[3] والالف בישוא وفتح على زنة נאקות חללי. والمعنى سمعت جميع ما قلت فيهم من المكاره: والثقيل כי נאצו האנשים את מנחת י״: ومن هذا المعنى ותמיד כל היום שמי מנאץ. נאצו כל תוכחתי. ועצת עלין נאצו. אויל ינאץ. וינאץ בועם אבו. ואת עמי ינאצון. ויעשו נאצות גדולות. ومعنى لجميع الكراهة والازدراء والاحتقار: وزعم ابو زكريا انّ الاصل فى מנאין. מתנואין. فادغمت تاء الافتعال فى النون. فاقول فى تلخيص ذلك انه افتعال من فعل ثقيل على غير بنية כי נאצו האנשים بل من بنية נואץ فى الماضى: ومعنى اخر נאץ י״. ונאצוני והפר את בריתי. עד אנה ינאצוני. وכل מנאצי לא יראוה. אפס כי נאץ נאצת את איבי י״. والوجه فى נאץ ان يكون على زنة אם מאן ימאן. כי נחש ינחש. لانّهما مصدر مثلهما وعلى بنيتهما. ومعنى لجميع الاغاظة:

النون والالف والقاف ונאק נאקות חללי. מעיר מתים ינאקו. וישמע אלהים את נאקתם شهيقهم:

النون والالف والراء נאר מקדשו. נארת ברית עברך. قال ابو زكريا فى ذوات المثلين فى باب ארר. وامّا אתם נארים فليس من هذا الاصل بل من נאר מקדשו. وقد جوّزنا نحن فى المستلحق كونه من ארר على ان يكون الاصل فيه נארים בישוא تحت النون وشدّة الراء على زنة ובם אנחנו נמקים فخفّفوا الراء وحركوا النون بزيرى من اجل الالف وتولّد من بعد الالف ساكن ليّن هو الكمين من اجل تخنيف الراء: وفى ذلك الباب من كتاب ذوات المثلين غفلة او وهم من ابى زكريا او من الناسخ. وذلك انه لما قال فى נארים انه من נאר מקדשו قال ولولا مكان الالف لكان مشدّدا لاندغام نون الانفعال واصله נגארים. وعلى مذهبه فنون الاصل هى المندغمة لا نون الانفعال لانّ هذه النون التى فيه هى للانفعال ونون الاصل على مذهبه هى المندغمة. والدليل على ذلك قوله واصله נגארים فالنون الاولى من נגארים هى للانفعال وهى التى فى נארים والنون الثانية التى هى فاء الفعل على قوله هى المندغمة. فانما وقع هذا فى كتابه على سبيل الغفلة منه او من الناسخ الاول ولزمنا نحن التنبيه عليه:

النون والباء والالف ולא קם נביא עוד. וירא את

[1] MS. בידיהם.
[2] MS. continues הרא.
[3] MS. פתח.

להקת הנביאים נבאים. וכל הנביאים נבאים בן. הוכח הבאי בלקמצות[2] פתרוש בלעיזא כמא ضع ايضا פי נתמאים ונחבאים במערה. הנון הדי פי נבאים ללאנפעאל ונון הלאצל מנדגם פי הבאי ואצלה ננבאים עלי זנה ויכון נקראים לפני המלך פתרוש הבאי בלעיזא. וקד גאי בלקמצות על הלאצל קבל בן אדם הנבא אל נביאי בני ישראל הנבאים. והואחד על[3] יד אכף [הנבא.] ולעלתים רחוקות הוא נבא. והמצדר אשר שלחו יי שם להנבא. אביהו ואמו יולדיו בהנבאו. איי מחזיזו בהנבאותו. והמאצי מן הדא הלאנפעאל יקם יי את דבריך אשר נבאת וזנה נפעלת לאן אצלה ונבאת ומתלה ונבאתי כאשר צויתי על זנה לא נקראתי. והמסתקבל הנביא אשר יבא לעלים: והאפתעאל והמה מתנבאים. ויתנבאו עד לעלות המנחה. הנבאו בבעל שדה הבאי תדלّ על אנה אפתעאל פאצלה התנבאו פאדגמת הלתא פי הנון. ומתלה והנבאתי כאשר צוני אצלה והתנבאתי. המתנבאות מלבהן:

הנון והבאי והאי והתנבית עמם. ויכל מהתנבות על זנה התרפית ביום צרה. כי אם בהתגלות לבו האי מבדלה מן הלאלף:

הנון והבאי והחאי לא יובלו לנבוח על זנה לשלוח יד. לשמור את ברית. והדה הלגה מג׳אנסה לל׳גה הערבית והסריאנית:

הנון והבאי והטאי ונבט לארץ פעל תקיל על זנה נבר אותי אלהים. לילה עצמי נקר מעלי: ותקיל אחר לא הבים און ביעקב. והביטו אחרי מישה. והבטת צר מעון. אל תבט אחריך. והבט אישתו. הבט נא השמימה אמר. הבט ימין וראה מצדר. וכדלך וראה מצדר ايضا. ומצדר אחר והביט אל עמל. לא תובל מהביט אל האלהים. המביט לארץ ותרעד. הנה בה מבטנו אסם על זנה מתן בסתר יכפה אף. ומפל בר והו מקתטע מן גיר התיין הבתיתיין:

הנון והבאי והלאם נבל ציין פעל מאצי על זנה יביש חציר. אבלה נבלה. לא יבל עלהו. והמצדר נבל תבל על זנה כי נפל תפול לפניו. כנבל עלה מנפן. והצפה והעלה נבל. והפאעל והנבלת מתאנה. וציין נבל צבי תפארתו. וצף הציין בקולה נובל תהכמינו וتعביסא לה. وعلى هذا المذهب فيما ارى اتّحد بقולה והיתה ציצת נבל:

והאנפעאל ונבל בעלה כלנו אצלה וננבל על זנה וינגף ישראל. וינחם יי. וישאר אך נח. الّا انّהם אסתסקלוא פיה אצהאר נונין שדידתין פחדפוא אחדאהמא. וקד ביّנת הדא פי המסתלחק וفي كتاب التسوية ايضا פהדא מא נעתקדה נחן פיה. ומעני לגמיע הסקוט: ומן הדא המעני קיל כי נבל נבלה ידבר. כאחד הנבלים. כדבר אחד הנבלות. לגמיע סקוט וانحטאט: ומן הדא המעני עגדי אם נבלת בהתניא ואם זמות יד לפה. يقول לחכים אן عطّك אלזמאן פסקטת وانحططת פאעתזאז וארתפאע ען אלדנאءة אי אן انحططת עם דרגתך בעדלך ומאלך פארתפעّ עם הדנאءה ולא תנחطّ אלי מא יד׳הב בעדלך ומרוءתך. והדא כמא קיל וترى לחכים יעזّ חית יהון. ثم اخذ לחכים פי צרב אכר מן אלאדב ומכארם אלאכלאק פקאל ואם זמות יד לפה يقول وان فكرت في شيء وقام في هاجسك امر فلا تنطقْ به واختمْ سرّك ولا تبحْ به אלי סואך ולא יטלע אחד עליה واحجمْ فاك عن كشفه: وفي הדא המעני ثقيل متعدّ אל תנבל כסא בבודך לא תסקטה ולא תحطّה. וינבל צור ישועתו לם יופה حقّ عظمته וجلاله. ולהדא סמّית הנבלה אי לגציפה נבלה. וחלב נבלה. או בנבלת חיה. לא תלין נבלתו כמא قيل פי הדא המעני ויכר לראות את מפלת האריה. פמעני נבלה ומעני מפלת واحد يراد به לגثّة الواقעה الסאקטה למנסרעה. ומן הדא ايضا קיל והשלכתי עליך שקוצים ונבלתך. אנלה את נבלותה. לבלתי עשות עמכם נבלה: واמّا אשתקאק הערב לכציפה נביללة[4] פמן גיר הדא המעני אעני אנהם אשתקّוה من معنى الارتفاع لانّ الشيء النبيل هو الرفيع. سمّוהא בדלך לארתפאעהא בالانتفاخ: כל נבל יטלא יין זקّ. ומתלה ואחר נשא נבל יין. وبه شبّه السحاب في قوله ונבלי שמים מי ישבים. وقد يقال لقلّة الغخّאר נבל כמא קיל וישברה בשבר נבל יוצרים. ונבליהם ינפצו: נבל ותוף עוד. ולגמע ובבנורות ונבלים:

הנון והבאי והעין נחל נובע. ותישבר כד על המבוע. على الينبوع. والينبوع هو العين واريد به هنا الكبد لانّها ينبوع الدم. واريد بכד كיס המרר. وقيل عنه על המבוע לانّه متّصل بالكبد ولاصق بها. וצמאון למבועי מים. ועל מבועי מים יהלם: وقد استعاروا هذه اللغة للنطق فقالوا יום ליום יביע אמר. הנה יביעון

[2] MS. אלקמצות.
[3] MS. עלי.
[4] MS. נבלה.

בפיהם חרבות בשפתותיהם[4]. אביעה חידות מני קדם. תבענה שפתי תהלה. וזנה תפעלנה מסתקבל לחמאה המוֹנח מן הפעיל על מחל הקים תקימנה את נדריכם. אלّ انّ תבענה אחבאר מן גאלבאת ותקימנה מחאטבה חאצראת וכלאהמא פעל מסתקבל לחמאה המוֹנח מן הפעיל. שמّהוא النطق לחארג מן אלפם בנבע אלמיאה מן ינאביעהא: וקד אסתעארוהא אידא למא נסّ מן אלראיחה עלי ד̇י אלראיחה קאל זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. יקול انّ אלדבאב אלד̇י יסקט פי דהן אלעטّאר אלנפיס לגליל יפסד ראיחתה וינתנהא פכאנהא תנטפ וتنאדי עליה בפסאדה כמא קיל פי אלמרأה אלטאלחה צפניה צפן רוח ושמן ימינו יקרא. יקול انّ אלד̇י יד̇הב אלי תקטיעהא ומנעהא מן אלتجوّל כאלד̇י ירום[5] פעל ד̇לך בالريح יעני انّ ד̇לך גיר מتمכّן כמא לا יتمכّן לה חזן אלריח ומנעהא פהי אד̇א גיר מشقّפה כאלריח וגיר מستترה כאלדהן אלזפר אלד̇י ينאדי עלי נפסה بالزפר אלד̇י פיה וان אמסכ פי אליד והי קאבצה עליה סאתרה לה. וקולה זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר אנמא הו מתל צרבה עלי קולה וחנטא אחד יאבד טובה הרבה. וכד̇לך קולה מחכמה מכבוד סכלות מעט מתל אכר מجانס לקולה זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר. וד̇לך אנה למא קال וחנטא אחד יאבד טובה הרבה שبّה אפסאדה للخيرات بافساد אלד̇באב אלסאקט פי אלדהן אלטيّב אלד̇כّי אלראיחה ד̇לך אלדהן وبافساד קליל מן לجهל כ̇יראً מן חאל ד̇י אלחכמה والجلال: واعلمْ انّ קולה יקר וان כאן מנפצלا בنّحן ממא קבלה פאנّה מنتظם בה פי אלמעני והו נעת לاسמן וانמא ד̇כר מן מפסדات אלדהן אלطيّב אלד̇באב خاصّة לכ̇רה סקוטה פיה עלי אלמتعارف. والتقدير פי מחכמה מכבוד סכלות מעט ان יכון ויכבל מאיש חכמה ומאיש כבוד סכלות מעט אי אנה יבضع מנה ויحطّה ויסקט דרجתה:

النون والجيم والباء מלך אלנגב. צפונה ונגבה. הו לجנוב. כי ארץ אלנגב נתתני. כאפיק ים בנגב: ודוד קם מאצל אלנגב. אלצחראء والמכאן לجדב מجانס תרנום והנה חרבו פני האדמה אלד̇י הו והא נגובו אפי ארעא: واמّا על נגב יהודה (ועל נגב הירחמאלי. ואל נגב הקני) פיصلح[6] ان יכון מן אלמעני אלאול אי (על) جنوب (هذه القبائل. ומתלה ועמלקי פיטו אל אלנגב ואל צקלג אי על جهة לجנוב כמא קיל ערי אלנגב סנרו):

النون والجيم والدال מי הגיד לך. למה לא הגדת לי. *הגידה לי. הגידה נא לי[7]. על[8] הדבר אשר יגידו לך, ובעל כנפים יגיד דבר. כי המגיד לי לאמר. מגדת מולדתה. וما لم يسمّ فاعله והגד לך ושמעה. כי הגד הגד לעבדיך[9]. לجמע אכבאר: וקד יכון אקרار מתל הגדתי היום ליי אלהיך. ואתם הלא תגידו. (וקד[10] זידת עליה אללאם כי אלבעיכו לנגד הבונים. والميم אידא מختصرة מן מן מנגד סביב לאהל מועד. وتدخل عليه الضمائر פיקאל נגדי ונגדו ונגדם ונגדך ונגדכם. וקאל רבינו האיי ז"ל פי כתאב אלחאוי انّ נגיד מشتقّ מן לغة אלתרנום פי מיכאו. נגודו פכאנّה אלמدبّר للقום ואבו אלוליד يشتقّه מן נגדו אי וجיה אלקום والمنظور اليه[11]) נגד [י] מישהו تجاה אללה אי קבאלתה *ובעין עדיו[12]. ומתלה נגדה נא לבל עמו אלהיא פיה זائدة[13]. (וקד זידת עליה אלואו) אעשה לו עזר כנגדו מקאבלה[14] לה (אי מתלה פי אלנוע וקרינה פי אלשכצית. وفي מתל הד̇א תקול אלערב בנו[15] פלאן אזיא בני פלאן אי הם אקראנהם ومتقابלون معهم): ומן הד̇א אלמעני סמّי אלרئيس אלוגיה נגיד. ואתה תהיה לנגיד (לانّה אלד̇י) יستقبل פי *אלאמור والحوائج[16]: ומנה سمّيت לחכם[17] والآداب (אידא) נגידים וד̇לך לجלאלתהא כמא קיל שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים. וכמא קאלוا פי הד̇א אלמעני כלם נכחים למבין מן מעני נכח השלחן[18]:

النون والجيم والهاء الظاهر ועל דרכיך נוגה אור. אור נגה עליהם. ולא יגה שביב אשו בادغام פاء אלפעל: ונגה כאור תהיה. ונגה לו סביב. לנגוהות באפלות נהלך על זנה בארץ נבוחות יעול: والثقيل المتعدّى ויי יגיה השבי. וירח לא יגיה אורו: וקד يجوز ان יכון אלפעל [للאור] פיכון [הד̇א] גיר متعدّ[19]:

النون والجيم والحاء כי יגה שור איש. שור

---

[4] MS. בשפתים. [5] MS. ירם. [6] R. יصلح. [7] R. הגידי לי מה יש לך. [8] R. ועל; O. מן. [9] R. לעבדך. [10] MS. has above in Arabic char. حاشية (حاشية). [11] MS. in Arabic char. هذا اخر الحاشية. The words added from O. are not in the Heb. transl. [12] O. ובעינו. [13] R. מזידה. [14] O. מקאבלא; R. מוازية. [15] MS. בני. [16] R. الامور والحوائج. [17] R. الاحكام. [18] R. g. الثلاثة معان متقاربة. [19] R. g. (MS. ואספראר) معناه ضياء واسفار.

נגה הוא. والثقيل ינגח יחדו אפסי ארץ. באלה תנגח את ארם. בך צרינו ננגח. מנגח ימה וצפונה. والافتعال יתנגח עמו מלך הנגב[19]:

النون والجيم واللام שלחו מגל. ותפש מגל. لما كانت الميم كثيرة الدخول على الاسماء مما يعتمل وغيره[20] كان من الممكن ان تكون هنا زائدة وان يكون فاء الاسم نونا مندغمة[21] فى الجيم وهو المنجل بالعربية[22]:

النون والجيم والنون קדמו שרים אחר נגנים. والثقيل ונגן בידו. והיה בנגן המנגן. איש מטיב לנגן. (ומטיב נגן.) מנגן בכינור: ונגינותי ננגן. אני מנגינתם (اسم)[23]:

النون والجيم والعين כי נגע אל השמים משפטה. החיל אשר נגע אלהים בלבם[24]. וננעה חרב עד הנפש. עד יעזר נגעו. כאשר לא נגענוך. לא תנע בו. (ולא תנעו בו.) הנוגע באיש הזה. נגעת בקיר: والامر גע בהרים ויעשנו. וגע אל עצמו ואל בישרו[25] بحذف الفاء كما[26] قيل תן לי הנפש بالحذف ايضا: والمصدر על כן לא נתתיך לנגע אליה. לא נוכל לנגע בהם. עלות החר ונגוע בקצהו. (לבלתי נגעך.) وايضا לנגעת בך[27]. הלא בנגעת בה. والثقيل غير المتعدّى עד לשמים הגיע. עת הזמיר הגיע. מגיע השמימה. מגיע אצל האיל. ותגע לרגליו ודנת מן קדמיה אי וجلست[28] عند رجليه: والمتعدّى מנה והנעתם אל חמיקוף. והנעתיו אל הארץ. ومعنى[29] للجميع دنوّ وقرب (ولمس وادناء): ومعنى اخر נגוע מכה אלהים. ואהי נגוע כל היום. נגע צרעת. נגעים נדולים: والثقيل הוא נדחף לצאת בי נגעו יי. וינגע יי את המלך. וינגע[30] יי את פרעה: وما لم يسمّ فاعله ועם אדם לא ינגעו[31]: ومعنى ثالث וינגעו יהושע ובל ישראל וינהזמו[32] ووَلّوا. ومن هذا المعنى عندى מאנה לנגוע נפשי يقول على شدّة ما اقاسى من الالم والاسقام ابت نفسى الشقيّة مفارقة جسمى والزوال عنه على اتّى حريص على ذلك لكن شقائى يمنع عنه[33]. وقوله) המה בדוי לחמי تفسيره (هى اسقام لحمى. ولحمى مثل ولحمם כנללים. את קרבני לחמי لاعدائى الذى) تفسيره لحم. والكاف فى כדוי زائدة كزيادتها فى הוא כאיש אמת وغيره:

النون والجيم والفاء נגף את ירבעם. ונגפו אישה הרה. למה נגפנו יי. ורגלך לא תנוף. פן תנוף באבן רגלך. וכי ינוף שור איש. נגפו [יי] במעיו לחלי. כי אם יי יגפנו. ונגף יי את מצרים. נגוף ורפוא מصدر. ومثله לנגף את מצרים. בנגפו את מצרים. נגף את כל נבולך. ולא יהיה בהם נגף. ויהיו המתים במגפה. את כל מנפתי. والانفعال וירא ארם כי נגף לפני בני ישראל فعل ماض اصله ננגף على زنة ונשמר שם. ונכרת האיש ההוא. وفعل للجماعة כי נגפו לפני ישראל. ונגפתם לפני אויביכם. ולא תנגפו לפני אויביכם. וינגף ישראל. יתנך יי נגף [منفعل]. والجمع נגפים לפניך. والمصدر منه בהנגף עמך ישראל. والافتعال [منه] יתנגפו רגליכם:

النون والجيم والراء עיני נגרה ולא תדמה נפעלה فعل ماض (للانفعال). נגרות ביום אפו منفعلة. וכמים הנגרים ארצה: والثقيل והנרתי לני[34] אבניה. וגר מזה. ותגר את בני ישראל. יגרוהו על ידי חרב(.) והנרם[35] על ידי חרב): وما لم يسمّ فاعله כמים מוגרים במורד. حقيقة هذه *اللفظة السيلان[36] والاسالة والاجراء. فما صرف[37] منها فى الرطوبات فهو على واجبه وحقّه. وما صرف منها فى الحيوان فعلى معنى اسالة دمه. وما صرف منها[39] فى الجمادات فعلى الاستعارة والمجاز:

النون والجيم والشين ויגש אליו יהודה. ויגש אברהם. ותגש גם לאה. ותגשן השפחות الفاء مندغم فى الجيم]. والامر (بحذف الفاء) ויאמרו גש הלאה. גש פנע בו والكنول[40] مثل الفتحة. גשה נא ושקה לי בני. גשו נא אלי ויגשו. גושו הנה الاصل (فيه) נגושו على زنة את יי הגדול והנורא זכורו[41]. ومثله גשו[42] הלום لانّه ليس يمتنع ان يكون مستقبله[43] ايضا יגוש بواو المدّ: والمصدر לגשת אלי נאם יי. עד גשתו עד אחיו. או בגשתם אל המזבח: والانفعال יען כי נגש העם הזה اصله ננגש. ومثله ואחר נגש יוסף ורחל. ונגש משה לדברו. ואחרי כן נגשו כל בני ישראל. מדוע נגשתם אל החומה. ונגשה יבמתו אליו. וגם הכהנים

[19] R. הצפון; R. g. נטע. [20] R. ונודה. [21] R. מندغما. [22] R. فى العربية. [23] R. g. غناء والحان. [24] R. وقيل انّ. [25] R. g. בלבבו. [26] R. continues والمصدر. [27] R. لما. [28] O. בה. [29] R. جلست. [30] R. g. معنى. [31] R. g. בלאי ובתלאי واذاء. [32] O. انهزموا. [33] MS. continues منه באישר לא נגענוך. [34] Both MSS. לניא. [35] MS. والغاء محذوف R. continues. [36] O. الكنول. [37] R. جرى. [38] [39] O. منه. [40] R. اللغة السولان. ותנירם. [41] R. g. בלאי ובתלאי واذاء. [42] R. גישו. [43] O. مستقبلا. فى الاوامر.

הנגשים אל יי: والافتعال התנגשו יחדו: والثقيل المتعدّى והגישו אדניו אל האלהים. הגישה לי ואכלה. וגיש לו ויאכל. אל תחת האלה וגיש: وما لم يسمّ فاعله לא לנחשתים הגישו. מקטר מגיש: والثقيل غير المتعدّى לא תגיש ותקדים. اكثر هذه اللفظة[44] ارتبط باللام ودعا كما תרי: وقد تعدّت[45] بالباء [فى قوله] אל תגיש בי כי קדשתיך[46]:

النون والجيم والسين ايضا נגיש את הכסף ואת הזהב. לא יגיש את רעהו. את הנכרי תגיש. וכל עצביכם תגישו. איך שבת גוגיש שבתה מדהבה. והנגשים[47] אצים לאמר. נוגשיו מעולל. וירדו בנגשיהם[48]. والانفعال (ואיש ישראל ראו כי צר לו כי נגיש העם). נגיש והוא נענה ماضيان[49] والجميع ضغط[50]:

النون والدال קמו נד[51] אחד. נצבו כמו נד[52]. ورسما كان معتلّ (العين):

النون والدال المضاعف כי נדדו ממני. ידוד ממך. ומתבל ינדהו. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين واستوفينا نحن تصريفه فى المستلحق ونبّهنا هناك[53] على غفلة ابى زكريا[54] ויעד כחזיון לילה فى حيّز الفعل الخفيف. ودهنّا فى المقالة الثالثة والرابعة من كتاب التشوير بالبراهين الواضحة واثبتنا فيهما[55] بالقياسات الصحيحة امتناع[56] كونه وكون مثله مما[57] حرف استقباله مضموم من البنية الخفيفة كان ذلك الفعل من السالم [مثل] יקח נא מעט מים. וכי יתן מים. او كان من المعتلّ الفاء مثل יוצר עליך. او كان من المعتلّ العين مثل יודש קצה. او كان من ذوات المثلين مثل ואשר תאור יואר. על כמון יסב. وان كان ايضا معتلّ اللام فهذه حكمه بل للجميع من البنية الثقيلة التى [هى] على زنة الفعيل فليلتمس القول فى ذلك من هناك[58] فانّه قانون عظيم من قوانين اللغة قد تضمنه (هناك) واندرجت لنا فى [جملة] ذلك علوم جليلة وفوائد عظيمة يضطرّ الى علمها والوقوف عليها من *حاول فهم[59] علم تصريف اللغة ومعرفة اعتلالها وآلا ارتبك فى الجهل واضطرب[60] فى الخطأ كما صنع من ادّعى هذا العلم بغير حقيقة. ودهنّا[61] نحن هناك *الحقّ على من اسند عن ابى زكريا[62] القبح الذى نسبه اليه واراد[63] ان يحتج به ويعضد به مذهبه الفاسد بما استشهدنا به من فقهه واحضرناه من علمه ومذهبه الصحيح وطريقه المريح فى اللغة ومن اشارته البيّنة عند من كان من اهل هذا العلم. وانما وقع له ما وقع من ادخال بعض هذا المثال فى حيّز الافعال لخفيفة غفلة منه. وقد نبّهنا [نحن] على ذلك فى المستلحق: ومن هذا المعنى הנה ארחיק נדד: ومن هذا الاصل وهذا المعنى عندى تמאת הנדה ענה בך. والنواياو[64] את הנדה מן הקדש. כימי נדת דותה ومعنى الجميع البعد: ومن هذا المعنى قيل[65] ايضا כי מי נדה לא זרק עליו *وانما سمّى מי נדה[66] لابعاده الرجل المرشوش به من النجاسة: وجائز ان يكون من هذا الاصل ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא. وهو صفة وان كان مكسور الفاء كما انّ צחה צמא صفة من שכנו צחיחה وهو مكسور الفاء. وانما احتجنا الى هذا لانّ اكثر ما تأتى الصفات المؤنّثة[67] من ذوات المثلين فمفتوحة[68] الفاءات مثل כלה קשוריה. יונתי תמתי. ובושה החמה. لانّ חמה صفة غالبة. وامّا الاسماء المأخوذة منها فقد تأتى مكسورة الفاءات مثل ובבזה לא שלחו את ידם. יהי נא חרב אל הנזה. כי זמה עשו. والصفات[69] اسماء ايضا: وذكر ايضا فى باب נדד من [كتاب] ذوات المثلين נדדה שנת המלך. ושבעתי נדדים עדי נשף (على انهما فى معنى ثان) والجميع فى معنى واحد [عندى] وهو الشرود والبُعد. والمراد بقوله ושבעתי נדדים עדי נשף هو شرود النوم [وبعده]:

النون والدال والباء אשר נדב לבם. אשר נדבה רוחו. אשר ידבנו לבו. ונדיב נדיבות יעין. כל נדיב לב. להושיבי עם נדיבים[. עם נדיבי עמו]. ורוח נדיבה. תרדף כרוח נדיבתי יבוד נפשי وهى صفة غالبة. נדבה לי. נשם נדבות תניף אלהים. נדבות פי רצה נא יי. לכל נדריהם ולכל נדבותם: والافتعال התנדבתי כל אלה. כי בלב שלם התנדבו לי. התנדבו לבית האלהים. ולכל מתנדב נדבה לי.

---

[44] R. اللغة. [45] R. ارتبطت. [46] R. g. الجميع تقدّم واقدام. [47] R. g. جلاوزة. [48] R. g. جلاونزهم. [49] R. فعل ماض. [50] R. g. وضيقة. [51] R. g. طود بتحريك الواو. [52] R. g. طود. [53] R. نحن. [54] O. ادخال. [55] R. فيه. [56] O. وامتناع. [57] R. סימא. [58] R. هنالك. [59] R. ذوى الفهم. [60] O. واضطرب. [61] R. ودهنا. [62] R. زكريا (MS. ابا (אבי عن هذا. [63] R. من اراد. [64] O. הוציאו. [65] O. قال. [66] R. بذلك. [67] R. continues אלא. [68] R. والمفتوحة. [69] R. الصفات.

המתנדבים בעם. والمصدر בהתנדב עם ברכו י׳. ויישמחו העם על התנדבם. לבד על בל התנדב. (ومعنى לבד על כל התנדב) هو كما اصف. قال וכל סביבותיהם חזקו בידיהם בכלי כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות [לבד] על כל התנדב لما وصف ما وهبوهم من هذه الاشياء قال انّ[70] هذا سوى عظيم ما تبرّعوا به ايضا يعنى الذين وهبوهم هذه الاسباب تبرّعوا[71] ايضا بعظيم على سبيل التقرّب به الى الله. وهذا اللفظ مما اجتمع فيه عاملان كما قد بيّنت ذلك[72] فى مواضع من هذا الديوان. فانّه لو قال לבד בל התנדב لكان مجزيّا[73] وكان يكون معناه [سوى عظيم] التبرّع كما قيل ובין עשרת ימים בבל[74] יין להרבה اى كثير جدّا[75] من الخمر. ومثله כל חיטך טמון לצפוניו. وايضا ובל[76] הרע לאיש מהן ترجمته وكل الصاحب[77] لذى العطاء. فانّ العرب قد تجرى فى لغتها ايضا هذا المجرى. وهذا[78] من استعمالات[79] اللغة. ولو قيل ايضا ובמגדנות על בל התנדב بغير לבד لكان ايضا مجزيّا[80] وكان يكون معناه زائدا على معظّم التبرّع فجمعوا بين اللفظين[81] هنا كما جمعوا بين اللفظين[82] ايضا (احدهما) مجزئ فى قوله מהר בעל חרמון עד לבא חמת وغيره. وقد بيّنت هذا فى كتاب اللمع [من هذا الديوان]. ومما اجتمع فيه لفظان[83] احدهما مجزئ لمعنى لمون לב فانّه لو قال[84] لمعنى מוג לב لكفى او لو قيل למוג לב فقط من غير لمعنى لاجزى[85]:

النون والدال والهاء המנדים ליום רע. שנאיכם מנדיכם. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ونحسن جدّا[86] ان يكون من هذا الاصل ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא منفعلة صفة مثل נחפה בבסף، ונפש נענה תשביע. والاصل[87] فيه ננדה فاندغم[88] النون الذى هى[89] فاء الفعل فى الدال كما عرض فى שני אנשים עברים נצים. ومثله ארץ נדה היא نعت للأرض واصله ננדה: وامّا נדחי[90] עמי הארצות فاسم من ذوات المثلين: ومعنى اخر לכל זנות יתנו נדה وهذه[91] الهاء بدل من نون ואת נתת את נדניך[92]:

النون والدال والحاء לבלתי ידח ממנו נדח وزنه יפעל مثل וידר ישראל נדר. والمصدر לנדח عليه נרון قوله נרון هو عندى فاعل بالمصدر اعنى לנדח لانّ هذه البنية الخفيفة *لا تتعدّى[93]: والانفعال ותושיה נדחה ממני، ונדחה ידו בנרון، נפעלה. מכל המקומות אשר נדחו שם، נפעלו. לבלתי ידח ממנו נדח منفعل اصله ננדח. ومثله *לבלתי השיב[94] המלך את נדחו. אם יהיה נדחך. או את שיו נדחים. נדחי עולם هو مضاف נדחים: وامّا נדחי ישראל יבנם فالنون منه (فاء ٥) وهو على زنة כל שמחי לב (اعنى على زنة כל ישרי לב): وما لم يسمّ فاعله من الثقيل المتعدّى الذى على زنة פֻּעַל وافعله מנדח: والثقيل الذى على زنة הפעיל والحיח עלינו את הרעה. אשר הריחך י׳ אלהיך. אשר הדחתם שם. בחלק שפתיה תדיחנו. ויריחי את יושבי עירם. למען הדיחי אתכם. להדיחך מן הדרך. ברב פשעיהם הדיחמו: وما لم يسمّ فاعله והיה בצבי מדח[95]:

النون والدال والنون ואת נתת את נדניך *الندن هو[96] جعل الزانية *والهاء فى יתנו נדה بدل من نون[97]: וישב חרבו אל נדנה الى غمدها[98]:

النون والدال والفاء אשר תדפנו רוח. אל ידפנו לא איש. בהנדף עשן תנדף. (اردت תנדף): والانفعال הבל נדף. העלה נדף اصله ננדף وتفسيره متتابع اى *هائف وهو الذى[99] تذهب به الريح. يقال هفت الصوفة فى الهواء وهفت الريح بالشئ اذا حرّكته. ومثله בקיט נדף קיטור. טול עלה נדף. יבש נדף هو وحده פתח فيصلح لذلك ان يكون ماضيا: ومن الانفعال عندى בהנדף עשן תנדף وهو مصدر منه. وذلك انّ اصله (ان يكون) בהנדף (עשן) على زنة הנתן תנתן העיר הזאת بتحريك النون الذى هو فاء الفعل *بكمين[1] وباندغام[2] نون الانفعال فيها وباشتدادها لذلك فاسكنوا النون الذى هو[3] فاء الفعل على مذهب ابى زكريا فى ויתמו ימי בכי אבל משה. فانّه زعم فيه انه انفعال اسكنوا منه[4] التاء *التى كان يجب ان تكون متحرّكة[5] مثل تاء במדבר הזה יתמו وكما اسكنوا ايضا ميم

---

[70] R. عن. [71] R. تبعوهم. [72] O. لك. [73] O. مجيرا. [74] R. لכל. [75] O. has جدّا after الخمر. [76] R. כל. [77] O. صاحب. [78] R. هذا. [79] R. استعملات. [80] O. مجيزا. [81] R. اللفظتين. [82] R. لفظتين. [83] R. لفظتان. [84] R. قيل. [85] R. g. الجميع كرم وتبرّع. [86] R. has جدّا after يكون. [87] R. الاصل. [88] O. فادغم. [89] R. هو. [90] R. g. עד[...ב]. [91] R. هذه. [92] R. g. جعل واجعال واجرة. [93] R. لم تتعدّى; O. لا تتعدّ. [94] R. להשיב. [95] R. g. الجميع دحى وادحاء. [96] R. وهو. [97] R. والنون بدل من هاء נדה. [98] O. غمده. [99] R. الذى يجب ان يكون محركا. [1] R. هذا. [2] O. بالكمين وبالاندغام. [3] R. هى. [4] R. فيه. [5] R. التى.

והמכו *בכל יקפצון[6] וان لم يكن انفعالا الذى اصله التحريك كتحريك[7] شين كل ومن الشمة على ما بيّنت فى المستلحق. وانهم[8] لما اسكنوا [نون] كتندغ عين المتحرّك وكان شديدا لاندغام نون الانفعال فيه ثقل عليهم النطق به ونونه *ساكن شديد فخفّف[9]. وهكذا اقول فى كتحتوّ كصف بحوز كنّ اصله كتحتوّ مثل التنن تنتن العير النتن فاسكنوا[10] النون وخفّفوه بحذفهم (النون) نون الانفعال كما صنعوا [فى] كتندغ عين. ثم ادغموا ذلك النون المخفّف الذى هو فاء الفعل فى التاء فقالوا كتحتوّ كصف بسرّ اذ كان[11] اخفّ عليهم فيه من الحلم: وقد وهم ابو زكريا فى كتندغ عين اذ اعتقده غير انفعال. وكذلك وهم فى الممول يمول. ومن لم تسمعوا علينا لكمول. الممولا ليّ فى اعتقاده فيها انها غير انفعال اذا جعلت من[12] ونملتم من بسير عرلتكم. واذا لم تكن انفعالا من (نمل) ونملتم لم توجد (فيه) بنية تضاف[13] اليها. وقد بيّنت فى باب التصريف من كتاب اللمع انّ من الانفعال بنية تكون على نفعول مثل نمول ابرحم. ونصفوح هو. ونعوتر لهم. فهذه الالفاظ اذًا من هذه البنية على ما يوجبه القياس الصحيح على ان يكون الاصل فى الممول. النمول على زنة كي التنن تنتن وهو مصدر نمول ابرحم (الذى هو) انفعال ماض: وامّا يمول المقترن بالممول فيجوز فيه ان يكون من هذه البنية المذكورة *وان يكون[14] اصله يمول على ان يكون نون الانفعال مندغما[15] فى نون الاصل فحذف واسكن نون الاصل وادغم[16] فى الميم كما صنع فى كتحتوّ كصف بحوز بور: ويجوز فيه ايضا ان يكون مستقبل[17] ونملتم (مثل يفل على زنة يسمر يعتهر وبعر): ويجوز ان يكون معتلّ العين مثل لم يكن عدم برسين. وهذه البنية التى نبّهت انا عليها لم تخف على[18] ابى زكريا. فانّه قد قال فى نمول ابرحم انه على زنة نسبل نسأل داود لكنّه لم يأبه الى كون كتندوع عين وكتحتوّ[19] كصف منها[20]: وهذه اللغة قريبة الاشتقاق من قول الاوائل زعم مى يعمل يوم وريحا نودع يحور ويعمل يوم آخر)[21]:

النون والدال والراء بى نذر نذر عبدرك. اعد نذرى. اشر نذرت لى يم نذر. (ايش بى يدر نذر.) طوب اشر لا تدور. ويدر يعقب نذر لعمر. ويدرو نذرين. وبى تحذل لنذر[22]:

النون والهاء المضاعف ونهه[23] نهى نهيه. قد ذكر فى كتاب حروف اللين [وجنّس] فيه بينه وبين واينهو كل بيت يسرءل. والاقرب فى واينهو ان يكون من قول التدرنوم فى ونقوا عليه كل الغوس. ويتنهون لمفلح به كل عممو اى انهم اجتمعوا وتألّفوا على طاعة الله واجتمعوا[24] عليها. ووزن ويتنهون. ويتدرعون بموته تدرنوم ونبحر موت مهيم. *وايضا يتدرمون قتيلين تدرنوم يفلا بنفلين[25]:

النون والهاء والجيم اعتى نهنى ويلك. واينهنى اعد كل مكنهو. واينهنو ويلبو لدرحكم. نهنى ولك. نهنى بصاعن يوسف. والمنهنو كمنهنى يهوه بن نمسيه. ومليحهم نهنوغس: والثقيل نهنى روح قدوس. بن نهنع عمرك. واينهنى بعوذ تيمن. وتنهنى اعد بنوتى. واينهنو بكبدوت: وفى الاصل ما *لا يتعدّى[26] مثل قولك نهنو[27] لفتى المكنه الهوه تفسيره سلكوا[28]. وايضا ولبى نهنى بحكمة (مستنهج سبيل لحكمة) اى سالك (فى سبيل لحكمة). بى بسنعون ينهنى. والثقيل من هذا الفعل غير المتعدّى منهنوت بكول يونم تقديره[29] (منهنوت) ويقولن[30] بكول يونم اى *انهنّ سالكات وهنّ يندبن وينحن[31] كنوح لحمام:

النون والهاء واللام نهلت بعوز. وعل مبوعى مم ينهلم. واينهلم بلحم. عن منهل له: والافتعال اعتنهلة لاعتى فى معنى اعتنهنه[32]: [وبكل] التهلولم فسّر فيه اليعبوت:

النون والهاء والميم ونحمت باعجريتك. ونحمت عيس الى اخيه. واينهم عليو بيوم الهوه كنحمت يم. يسعو بكبدرم واينهم. يعوذنى منحمت لبى. نهم بكبدير زوع ملك غضب الملك كنهيم الضرغام[33]. والنهيم صوت فوق الزئير. وتقدير اللفظ كنهم بكبدير زوع ويلك (فحوّل كاف التشبيه من نهم الى كبدير):

---

[6] R. بكبل يقبضون. [7] O. كتحرّك. [8] R. وانما. [9] R. ساكنة شديدة فخفّفوه. [10] R. فاسكنوا. [11] R. هو. [12] O. نون. [13] O. مضاف. [14] Corrected in O.; orig. وبكون. [15] O. مندغمة. [16] R. واسكن. [17] O. مستقبلا. [18] R. عن. [19] O. بالتحوّل. [20] R. g. للجميع اندفاع. [21] The words added from O. are not in the Heb. transl. وهو اجتماع وتألّف (والتألّف .MS) [22] R. g. نذر ونذور. [23] R. g. نواح. [24] O. ويجتمعوا. [25] R. ويقولن. [26] R. لم يتعدّى. [27] R. g. للجميع سماقة وسوق. [28] O. ساقوه. [29] R. وتقديره. [30] R. يقولن. [31] Both MSS. אנהם; R. وهم يندبون وينوحون. [32] R. g. سياقة. [33] R. الاسد.

النون والهاء والغاف הינהק פרא עלי דשא. בין שיחים ינהקו[34]:

النون والهاء والراء ונהרו אל טוב יי. ונהרו אליו כל הגוים. ונהרו אליו עמים. ולא ינהרו אליו [עוד] נוים. ומעניי בלחצון ובתמלון. ומעל יגדל ולא תראי ונהרת (תרין ותלחצין ותתמלין. ופי כלאם אלאואל כי נהירנא לך חקע לי אי אדא נטרתך ותמלת אלבאב): ומעני אכר הביטו אליו ונהרו. ואל תופע עליו נהרה. מגאנס לקול אלסריאני ונהורא[35] עמה שרי. [ותרנום] ותארנה עיניו. ונהרא עינוהי. וריבמא גאז אן יכון הביטו אליו ונהרו מן אלמעני אלאול. וכונה מן מעני ואל תופע עליו נהרה אחסן ואגוד: ומעני ثالث נהר פלגיו. נהרי נחלי. ועל נהרות יבוננה. על נהרות בבל. על נהרותם על יאוריהם: ומעני رابع את המנהרות אשר בהרים.

النون والواو والهاء الظاهر ולא נה בם. ונשא אליך בניהם קינה. قد ذكر פי כתאב חרוף אללין: וזעם אבו זכריא אן واو נוה קלבת ياء ליינה פי בניהם וזה קול ممكن גאיז: ואמא מא יממכן אן ישכך עליה פהו אעתקאדה פי هاء בניהם אנה هاء ולא נה בהם ומוצע אלאעתראץ עליה פי דלך הו כון אלהיי בדמנזל עלי אלעאדה פי אלהיי ואלמים אללתין המא צמיר אלגמאעה מתל עליהם. ידיהם. רגליהם. בניהם ובנותיהם. ומא *אשבה דלך[40]. ואמא[41] חרף אלאצל או גיר אלאצל אלדי הו ליס ללצמיר [מתל אלהיי ואלכאף[42]] אלדי קבל מים אלגמאעה [פי אלאסמאי כאצה] פאנה[43] קמוין מתל בצאהם. בבואם. בשובם. בנוסם. טובם. נינם יחד. פמן אגל הדא ליס יממתנע אן יטלק בהיי בניהם אנה للצמיר ואן אלאסם קבל אצאפתה אלי אלצמיר [כי] נאקס (מן נוה אלמעתל אללאם. ויכון מעני הדא אלמעני נפסה) כמא אן[44] אף ברי יטריח עב אסם נאקס מן רוה על[45] מא סנדכרה[46] פי[47] באבה מן[48] *חרף אלראי[49] ואן כאן מא[50] ינכר אעתוראל אלחרכאת כמא קיל לא יישימם 30 בך. כי אמילם בקמין. וקיל ויכיחם[51] אלהים ממנו. ויניעם במדבר בצרי. וקיל[52] וישד בהמות יחיתן בפתח[53]:

النون والواو والهاء اللين נבר יהיר ולא ינוה. قد ذكרת הדה אללפטה פי כתאב חרוף אללין ואצפנא אליהא מא לם נדכרה הנאך מתל נוה שאנן ומרעית צאן. ומתל נוה אלרעאה אלדי הו אלמנזל. ומתל נוה אלמלכה אלדי הו אלמדינה. ומתל נוה אלצלאה אלדי הו אלמסגד. ומתל נוה אלמלאכה אלדי הו אלמצנע. ומתל נוה אלתגארה אלדי הו אלחאנות. ומתל נוה אלמלך אלדי הו אלקצר. ומתל נוה אלמלכה אלדי הו אלמדינה. ומתל נוה אלצלאה אלדי הו אלמסגד. ומתל נוה אלמלאכה אלדי הו אלמצנע. ומתל נוה אלתגארה אלדי הו אלחאנות. ומתל נוה אלמלך אלדי הו אלקצר.

النون والواو والباء חיל (כי) ינוב. ותירוש ינובב בתולות. قد ذكר פי כתאב חרוף אללין ומעני אלנמו والزيادة والכתרה: וזעמנא נחן פי אלמסתלחק מעני אכר והו ינוב חכמה. בורא ניב שפתים. וכון [מעני] מתנובות שרי מן הדא אלמעני אולי מן כונה מן אלמעני אלאול כמא זעם אבו זכריא לאן מעני מתנובות שדי תמר בלתיי בתלאת נקט וברפע אלמים. וניב שפתים וען כאן נטקא פהו משבה בתמר אלשגרה והו משתק מן מתנובות שדי לאן מן עאדה אללגה [אן] תסמי אלנטק תמר אלפם כמא קיל מפרי פי איש ישבע טוב פהמא אדא מעניאן אעני חיל כי ינוב [ינמי]. וינוב חכמה [ותפסירה יתמר לחכמה אי ינטק בהא. וכדלך תפסיר מתנובות שדי מן תמר הצמיע] והדא[37] מא פאתנא תשכיכה על אבי זכריא: ומן הדא אלמעני אידא וניבו נבוה אבל. ומנה אשתק ניב שפתים. ינוב חכמה (כמא קלת):

النون والواو والدال *נודו מאד. נע ונד[38]. ויד רשעים אל תנידני. قد ذكר פי כתאב חרוף אללין: ומן הדא אלמעני מנוד ראש בלאמים: ומנה אידא ויטב בארץ נוד אי פי בלד אנתזאח וגלאי. ומתלה נדי ספרתה אתה (אי וקרת גלאני עבד נפסך וכטבתה וחפטתה ודוונתה): וזדנא [נחן] פי אלמסתלחק מעני אכר והו נודו לו כל סביביו. מי[39] ינוד לך. ואל תנד להם. אפרים מתנודד. מעניה אלנדב: את נאד החלב. ואלה נאדות היין [זק ו]זקאק:

النون والواو والهاء الظاهر ולא נה בם. ונשא אליך בניהם קינה. قد ذكר פי כתאב חרוף אללין: וזעם אבו זכריא אן واو נוה קלבת ياء ליינה פי בניהם וזה קול ممكن גאיז: ואמא מא יממכן אן ישכך עליה פהו אעתקאדה פי هاء בניהם אנה هاء ולא נה בהם ומוצע אלאעתראץ עליה פי דלך הו כון אלהיי בדמנזל עלי אלעאדה פי אלהיי ואלמים אללתין המא צמיר אלגמאעה מתל עליהם. ידיהם. רגליהם. בניהם ובנותיהם. ומא *אשבה דלך[40]. ואמא[41] חרף אלאצל או גיר אלאצל אלדי הו ליס ללצמיר [מתל אלהיי ואלכאף[42]] אלדי קבל מים אלגמאעה [פי אלאסמאי כאצה] פאנה[43] קמוין מתל בצאהם. בבואם. בשובם. בנוסם. טובם. נינם יחד. פמן אגל הדא ליס יממתנע אן יטלק בהיי בניהם אנה للצמיר ואן אלאסם קבל אצאפתה אלי אלצמיר [כי] נאקס (מן נוה אלמעתל אללאם. ויכון מעני הדא אלמעני נפסה) כמא אן[44] אף ברי יטריח עב אסם נאקס מן רוה על[45] מא סנדכרה[46] פי[47] באבה מן[48] *חרף אלראי[49] ואן כאן מא[50] ינכר אעתוראל אלחרכאת כמא קיל לא יישימם 30 בך. כי אמילם בקמין. וקיל ויכיחם[51] אלהים ממנו. ויניעם במדבר בצרי. וקיל[52] וישד בהמות יחיתן בפתח[53]:

النون والواו والهاء اللين נבר יהיר ולא ינוה. قد ذكרת הדה אללפטה פי כתאב חרוף אללין ואצפנא אליהא מא לם נדכרה הנאך מתל נוה שאנן ומרעית צאן. ומתל נוה אלרעאה אלדי הו אלמנזל. ומתל נוה אלמלכה אלדי הו אלמדינה. ומתל נוה אלצלאה אלדי הו אלמסגד. ומתל נוה אלמלאכה אלדי הו אלמצנע. ומתל נוה אלתגארה אלדי הו אלחאנות. ומתל נוה אלמלך אלדי הו אלקצר. ומתל נוה אלמלכה אלדי הו אלמדינה. ומתל נוה אלצלאה אלדי הו אלמסגד. ומתל נוה אלמלאכה אלדי הו אלמצנע. ומתל נוה אלתגארה אלדי הו אלחאנות. ומתל נוה אלמלך אלדי הו אלקצר.

---

[34] R. g. قריב אלי אלערבי. [35] R. g. נור. [36] R. g. סראדיב. [37] R. ומן הדא אלמעני אידא והדא אלאצל. [38] R. נודי הרכם. [39] R. ומי. [40] R. אשבהה. [41] O. ואנמא. [42] R. repeats here אלדי ליס للצמיר. [43] O. פכאנה. [44] R. כאן. [45] O. על. [46] R. סאדכרה. [47] O. מן. [48] O. פי. [49] R. חרוף. [50] Both MSS. מא. [51] R. יי אלהים. [52] R. וקאל. [53] R. g. ופסרפיה נואח וקד קיל ולא נוה בם נפע.

فحن اليها فى المستلحق زه אלי ואנוהו وهما عندى فى[53] معنى נוה משלח ונעוב. ואקב נוהו פתאם. وذلك انّ النوة هو الوطن فمعنى[54] ולא ינוה ولا يستوطن اى لا يسكن ولا يهدأ فى مكان كما قال عنهم הנוי והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו. ومعنى ואנוהו فاوطنه اى فاتّخذ له موطنا (ومسكنا) *كما قال فيه[55] الاخرون ואבני לי מקדישא: والصفة من هذا المعنى הנוה והמעננה على زنة לבלה נאופים. وعند الاضافة ונות בית תחלק שללו: وقد اخطأ ابو زكريا فى הנוה והמעננה اذ جعلها مثل לביתך נאוה קדיש وجعل النون (منها) للانفعال وانما اوهمه فيها[56] اعتقاده كتابها بالف ليّنة بعد النون وهكذا كتبت[57] فى كتابه اعنى بالف وهى فى المصحف[58] بغير الف ولو كان فيها [الف] لما اوجب لها الالف ذلك المعنى الذى ذهب[59] فيها اليه دون غيره فانّه[60] ليس كانت تكون الالف فيها وهو[61] لا يحتسب بها باشنع من كونها فى واריד באביר יישבים وغيره. وهذا مما فاتنا تشكيكه (عليه) فى المستلحق: وامّا معنى הנוה الموطنة اى الملازمة للموطن[62] الساكنة فى البميت[63]. وتفسير ונות בית תחלק שללו وموطنة البيت. وكذلك (معنى) וישלם נות צדקך وبسلّم موطنة صلاحك اى وبسلّم نفسك جعلها لصلاحها وخيرها ان اخذت بما ندبها اليه موطنة الصلاح كانّها[64] اتّخذت الصلاح [لها] موطنا لا[65] تفارقه. وفسّرت וישלם נות צדקך وبسلّم من (قوله) וירא מצוה הוא ישולם: ويجوز ان يترجم ويقارض ويكافى وانما[66] شبّهها بالموطنة للبيوت لتنعّمها وترفّهها. وهذا كما يقال[67] المخدرة اى اللازمة للخدر[68] وليس هذا مدحا لهم[69] بل غاية فى الذمّ لانّه يعنى انهم ينحصرون عن الاعداء فى مدينتهم ويتركون المبارزة لهم كما تصنع النساء المترفّهات المتخدّرات. الا تراه يقول תקעו עליה אוהלים סביב דעו איש את [ידו][70] وهى فلا تمنع ولا تدفع[71]: وقد يسمّى[72] [خباء][73] الراعى נוה كما قيل אני לקחתיך מן הנוה מאחרי[74] הצאן. נות כרות רעים. وقد ابدلوا من هذه الواو الفا فقالوا[75] ועל נאות מדבר:

النون والواو والحاء

ולא[76] שקטתי ולא נחתי. (ינוחו על מישכבותם. כהניח " אלהיך לך.) قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن هذا الاصل وهذا المعنى [عندى] והונן והניחה שם על מכונתה الّا انّه شاذّ. وقد لخّصت الوجه فيه (عندى) فى باب الالفاظ الشاذّة من كتاب اللمع: ومنه (ايضا) ינעמו ولا הונח لنا بادغام[77]. [مثل] الساكن الذى فى הושב כפפי فى النون اعنى انّ[78] اصله הונח على زنة הושב. הוקם فادغم هذا الساكن كما عرض فى והוסן אחור מישפט: ومنه ايضا عندى דברי הכמים בנחת נישמעים برفق (ورويّة). وايضا מלא כף נחת راحة وهدوء وقرار. ومثله ורגו וישחק ואין נחת من غير هدوء *ולا سكون[79]. هذه التاء بدل من هاء على مثال[80] אשר זרה ברחת المشتقّ من רוח: ويقرب من هذا المعنى ولا נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם. ונחנו עליו באשר יפל הטל על הארמה. ובאשר יניח ידו ועבר עמלק. ויניחני (בחוך הבקעה. וידברו אל נבל בבל הדברים האלה) בשם דוד וינחו. ولم يفرق[81] ابو زكريا (بين هذين المعنيين لتقاربهما والفرق بينهما انّ المعنى الاول من الهدوء والقرار والثانى من النزول. الا ترى انّ ובאשר יניח ידו ضدّ באשר ירים. ومعنى באשר ירים كما كان يرفع ومعنى באשר יניח انّما كما كان ينزل ويهبط): ومن هذا الاصل فى معنى اخر (רוח " תניחנו هو فى معنى) תנהגנו. الا[82] تراه يقول כן נחת עמך وهو مقلوب من נחית בצאן עמך فكانّه قال תנחנו بكسر التاء (من נחית בצאן עמך) او תנחנו بفتحها من לנחותם[83] הדרך:

النون والواو والطاء

ישב כרובים תנוט הארץ. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وامّا تفسير اللفظة فانّه ان كان الفعل للارض فمعناها ومعنى תמוט واحد كما قيل[84] רפא שבריה כי מטה. وان كان الفعل للّه *والارض مفعول بها فانّ لفظه مجانس[85] لقول العرب نطت

---

[53] R. من. [54] O. بمعنى. [55] R. كقول. [56] Both MSS. فيه. [57] R. ثبتت. [58] R. المصاحف. [59] R. يذهب. [60] O. فانّ. [61] O. وهى. [62] O. فى الموطن. [63] O. البيوت. [64] O. كانه. [65] R. لم ; O. لا. [66] O. انما. [67] R. قال. [68] R. الخدر. [69] O. لها. [70] R. אחיו. [71] R. תרפע. [72] O. continues بها ; R. بد. [73] Added in R. by the glossator. [74] O. מאחרי. [75] O. قالوا. [76] R. لا. [77] O. بادغام. [78] O. لانّ. [79] R. وسكون. [80] R. زنة. [81] R continues بينهما. [82] R. الى. [83] R. لتنحتهم. [84] R. قال. [85] R. والمفعول بها فاللفظة مجانسة.

الشيء انوطه اى علّقته على معنى تلّه ارض على بلايمه[86]:

النون والواو والميم نمو رعيز. انه لا ينوم. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[87]:

النون والواو والسين ونسنو[88] لفنيهم. (*כי אם[89] נום ננום. قد) ذكر فى كتاب حروف اللين ونبّهنا فى المستلحق (على غلط ابى زكريا فى ال סום ננום واتينا فيه بمعنى غريب لم يتقدّمنا اليه احد ببراهين تغيظ الحسود وتسرّ الودود) فليلتمس من هنالك[90]: واعلمْ انه ليس ولا نم لحه من معنى ونسنو لفنيهم عندى بل هو عندى مجانس لقول العرب نسّ اللحم والخبز اى يبس ونسّ من العطش اى جفّ فترجمة اللفظة اذًا وما نسّت رطوبته اى ما جفّت. وان قيل انه من ونسنو لفنيهم على المجاز فلا ضرّ:

النون والواو والعين تنوع ارض(. وينع لحبب). والنيعوتي ببل النوس. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وطوى فى درجه همه نيعون لاكل ولم ينبّه على انه فعل ذاتى غير متعدّ مثل والنيعوتي ببل النوس. وينعوس بمدبر اللذين هما متعدّيان. وترجمة الافعوك هم يتجوّلون ويسعون للاكل غير انهم يشبعون فينامون. لما كان معنى عم لا هنا قسما ترجمته بغير *الاّ ان[91] ايجازا واختصارا لانّها للقسم. وانما عيّرهم بنومهم بعد الشبع لتركهم *التمجّد بالدعاء[92] والتسبّح للّه. وهذا شبيه *بقول الحكيم[93] انهم يتعبون اهدبي لنوم (والاّ انّ وغير مبنيّة على القسم): ومن هذا الاصل وهذا المعنى عندى ومنوعوس الاّ انّ عين الفعل ذهب منه مع *التضعيف. والكل من معنى[94] التنعنع والاضطراب:

النون والواو والفاء نفتي[95] مينجبي. نيس نرجوت تنوفه אלהים. قد ذكرناهما فى المستلحق: وذكرنا عن الشيخ م'[96] يتحق بن نقتيلاه[97] رحمة اللّه عليه انه كان (يذهب) فى معناهما الى التروية. (فيكون نفتي مينجبي فى معنى التروية مثل تنوف אלהים مجازا واستعارة من العبرانيين لانّ التروية انما تكون بالاشياء السيّالة مثل تنوف אלהים والتروية بالارياح الطيّبة مثل نفتي مينجبي كما تقول العرب للريح الطيّبة ريّا): وينيفتو تنوفه. ינופף[98] ידו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وفى[99] هذا المعنى عندى وبملحموت תנופה נלחם בם (على سبيل الترفيع والتشنيع بها) اى بحروب *جليلة (عظيمة) رفيعة[1]. יפה נוף משוש כל הארץ قد اختلف فيه المفسّرون. فبعض جعله مثل قول المشنة אילן עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה. وبعض *فسّر فيه[2] اقلبما مثل לנפת דור[3]. كل نفت דור. وبنبوت דור מים. وانا الى هذا المعنى اميل فيه. والى هذا المعنى ذهب الاخرون فى قوله فى وبنופות דור. وبפלכי דור. وكذلك قال فى שלשת הנפת. תלתה[4] פלכין:

النون والواو والصاد הנצו הרמונים. וינאן השקד. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: واضفنا نحن فى المستلحق الى هذا الاصل معنى اخر وهو ونצצים כעין נחשת קלל مستدلّين على ذلك من وفעלו לניצוץ ونبّهنا هناك على توهّم ابى زكريا فيه: ومن المعنى الاول عندنا עלתה נצה. وכסר נמל יהיה נצה باندغام[5] عينه فى اللام *كما قالوا[6] وفנוצי צעים بالاندغام[7] ايضا: ومنه (عندى) הנצנים נראו בארץ على هذا المذهب والنون الاخرى[8] زائدة فيه وتفسير[9] لجمع نوّار: واعلمْ انّ مذهبى فى وינאן השקד غير مذهب ابى زكريا (فيه) لانّى[10] اجنّسه بقول العرب نسّ الخبز واللحم بالسين اذا يبس ونسّ من العطش جفّ فصار וינאן השקד [على هذا المذهب] بدلا من سين ولا نم لحه. لانّ ولا نم لحه *من هذا المعنى[11] الذى ذكرنا على ما ذكرناه فى بابه. وتفسير השקד عندى الثابت *مثل מקל שקד من[12] כי שקד אני על דברו. وهو اعنى השקד كناية عن قضيب الانسان اى ذكره كما انّ החנב كناية عن انثييه على سبيل التشبيه كما قلنا فى حرف الحاء. *فترجمة اللفظة[13] وبنسّ

[86] R. g. وقيل انه ميل. [87] R. g. نوم. [88] R. g. هروب. [89] MS. כלאם. [90] R. g. (انه) وقيل انّ ولا نم لحه. التصريف والجميع. [91] R. الاّ لنيم. [92] R. الدعاء. [93] R. يقوله. [94] O. من هذا الاصل وتفسيره نسّ اى يبس. [95] R. g. قيل فيه بحّرت مضجعى. [96] R. מהרא. [97] R. نقتيلة. [98] R. g. وقيل تحريك. [99] R. ومن. [1] Transposed in R. [2] R. فسّره. [3] R. דור בן אבי נדב ومثل. [4] R. תלתא. [5] R. بادغام. [6] R. مثل. [7] O. بالادغام. [8] O. الاخيرة. [9] R. وشرح. [10] R. لا انا انما (corrected; orig. לאנה). [11] R. والمعنى. [12] R. المشتقّ منه. [13] O. (فترجمته) פי תרגומתה.

الثابت ويستحمل الجند (اى) وبذبل القضيب *وتتدلدل الانسان[11]. وهذان العرضان يلحقان هذين العضوين من الشيوخ كما هو معلوم *من حالهما فيهم[14]. ولا معنى لكون وينعان من النبتة الحمونية كما قال ابو زكريا اذ لا تكون النبتة الّا مع الاحضرار والاينناع وليست[15] هذه حال الشيوخ بل حالهم ضدّ هذه[16]. الا ترى انّ قوله عنهم ثم منبوبة يراد به المكان العالى فيقول عنهم انهم يتحوّقون من الصعود الى المكان (العالى) لضعفهم وذبول اجسامهم *وهذه حالة[17] لا تكون معها النبتة. فالاولى اذًا *فيه اعنى وينعان اليبقة[18] ان يكون مجانسا للفظ العربى كما قلنا وان يكون الصاد فيه بدلا من سين[19] والله نعم لحقه. وان اراد مريد ان يذهب الى (انّ) للحكيم كنى[20] عن الشيب بهذا اللفظ لا يسوغ[21] ذلك لانّ العضو المذكور ليس فيه شعر فضلا عن ان يشيب:

النون والواو والراء نيرو لحبّ نير[22]. لمتين النيت نير[23]. قد ذكرا معا فى كتاب حروف اللين: وربما كانا فى معنيين وذلك انّ (معنى) لمتين النيت نير ما يصلح ان يراد به غير السلطان والملك كما قيل رب اكل نير راعيته، وانّما نيرو لحبّ نير فهو فعل للحراث *من قلبه الارض وتنقيته لها من اشواكها وما فيها مما يفسد الزرع ان يختلط به كما قال[24] والا تزرعوا على قومى. وما[25] يبعد عندى ان يسمّى العبرانيون الخشبة التى فيها سكّة الحديد التى يفلح بها الارض[26] التى يقال لها فى *اللسان العربى[27] وجّ وفى بعض لغاتهم وبج بالياء ويقال لها فى اللغة العامّية محراث منور على زنة مبرود، وان يكونوا انما قالوا لمنور ارنم[28] للعود الذى يلوى فيه الحائك الثوب وهو المسمّى مذوالا تشبيها له بعود الحرث فيكون على[29] هذا لمنور ارنم من لغة نيرو لحبّ نير ومن معناه: وما يبعد ايضا ان يكون قوله لمتين النيت نير لداود عبدى مستعارا من هذا المعنى للسلطان وللامر والنهى فيستقيم على هذا التأويل مذهب ابى زكريا فيهما. والدليل من كلام الاوائل رجّح على انّ معنى نيرو لحبّ نير اقلبوا قلبا[30] واحرثوا حرثا هو[31] قولهم امر رب الونا اعصر لعنوت بيتره نيرته[32] (بيبط). وقولهم ايضا نر سنه[33] وزع سنه. وفسّر ر[ينو] الاعى فى شرح[34] نورة، حرثه واستشهد بنيرو لحبّ نير، وزاد نعون اخر بيانا فقال حرثه واينه زرعه. وترنوم ولحرش[35] حريثو. لمنير[36] نيريه. ونير[37] الطريق فى كلام العرب اخدود[38] فيه. وجائز ان يشار *به فى قوله[39] لمتين النيت نير (الى) الخشبة التى على (عنق) الثور عند الحرث. ويكون المراد به ملكا وسلطانا. وترنوم على برنل، نير دبرنل. وترنوم مبصرات ومتوتات. حنكن ونيرن. وهكذا تقول العرب ايضا للخشبة التى على عنق الثور نمر: وذكر فى ذلك الكتاب ايضا نر[40] لرنلى دبرنح. ومنورة ونرتاته[41]:

النون والواو والسين حرفه شبرة لبى وانوشه[42]. قد ذكرناه فى المستلحق:

النون والزاى والدال ويذ يعقب نويذ. ويفلح الى صير النويذ. الى الفلح والى النويذ. *فسّر فى[43] نير طبيخ. وغير بعيد ان يكون ويذ يعقب من لغة نيذ (ومن معناه) فاذا كان [ذلك] كذلك وكان النون فى نيذ اصلا مثله فى نير بالراء فالقياس فى ويذ ان يكون اصله *التشديد فى[44] الزاى على زنة ويفل " الهيم مرتدمة. وحبت اشتها مهاريا لاندغام النون فخفّف[45] على غير قياس وعوّضوا منه بالساكن اللين الذى بين الياء والزاى. فمعنى ويذ يعقب نيذ هو مثل ويبسل يعقب نيذ كما قيل وبيسل نيذ لبنى النبيهيم ومذهبنا فى تعويضهم بالساكن من النون الذى هو فاء الفعل (هو) مثل مذهب ابى زكريا فى زور يلدح تيبى *اذا جعل تيبى[46] من نيبة وذلك قوله فيه ذهبت النون وصار موضعها ساكن ليّن:

النون والزاى والهاء واشر يهه[47] مدمه على الجند.

---

[11] Both MSS. ויתדלדל; O. אלאנתיין. [14] O. منهم فيهما. [15] R. ولست. [16] R. هذا. [17] R. وهذا حال. [18] R. فى حطوط لحرث. [19] R. continues ونسّ لخبز اذا يبس وان كان الصاد بدل من وينعان. [20] R. نفى. [21] O. يسع. [22] R. g. [23] R. g. سلطان. [24] R. فى الارض من تنقيته لها من شوكها بقلبه لها بالحرث كما قيل. [25] O. ومما. [26] R. لحرّاث. [27] O. لسان العرب. [28] R. g. مطواة لحائك. [29] O. من. [30] R. قلونا; O. قليبا. [31] R. وهو. [32] R. نورة. [33] O. عنة. [34] Q. يشرة. [35] O. لحرّيش. [36] O. لمنيرو. [37] R. ونور. [38] A blank space in R. for اخدود. [39] R. بقوله. [40] R. g. سراج. [41] R. g. ومنارة وسرجها. [42] R. g. توجّع والم. [43] R. تفسير. [44] O. تشديد. [45] R. فبخ. [46] R. الذى جعله. [47] R. g. ينضح.

אשר יזה[47] עליה. והויה[48] על אהרן. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

النون والزاى والحاء ولهٔ يزح الحسن على (زنة) لجلتي يدح ممنو ندح معناه ليس[49] يزول (وليس يفارق ولا يتباعد). والنزوح[50] فى كلام[51] العرب البعد. وقد ادخلنا هذه اللفظة فى حرف الزاى ايضا على ما يوجبه النظر:

النون والزاى واللام الحرم نزلو ميني ״. יזל מים מדליו. ועפעפינו יזלו מים. ״יצב רוחו יזלו מים. וישחקים יזלו צדק، على الاتّساع. אשר יזלו ישחקים. מים זרים קרים נזלים فاعله. يظهر انّ بعض هذه الافعال متعدّية[52] مثل ועפעפיו יזלו מים. וישחקים יזלו צדק. لا سيّما אשר יזלו ישחקים. الا تراه يقول يرعبو على אדם רב بالتعدّى: ויוציא נוזלים מסלע. ונוזליהם בל יישתיון اسم. وربما جاز فى מים זרים קרים נזלים (ان يكون اسما). ومعنى للجميع السيلان[53]: والثقيل المتعدّى מים מיצר הזיל لهم *اسال لهم[54]: واعلم انّ ابا زكرياء جعل מפניך הרים נזלו انفعالا من ذوات المثلين على زنة ונגלו בספר השמים. ובن ننزו ועבר. وما يمتنع جواز هذا فى القياس. الّا انّه لما كان מפניך הרים נזלו فى معنى הרים נזלו מפני ״ وكان اعتلال ابى زكرياء فى جعله هذه *ثلاث الالفاظ[55] (من ذوات المثلين) كونها مشدّدة رأينا انه من الصواب وحسن النظر للّغة[56] وجميل الاحتياط فيها والاخذ بالوثيقة لها انه[57] متى لم نجد للّفظة المشدّدة اشتقاقا [من ذوات المثلين ووجدنا لها اشتقاقا] من غير ذلك ووجدنا لذلك الاشتداد[58] مجازا تكون به اللفظة من اللغة التى ليست من ذوات المثلين (ان نحمل تلك اللفظة المشدّدة محمل اللغة التى ليست من ذوات المثلين) ونقول انّ هذا الاشتداد عرض لوجه كذا مثل الاشتداد الذى فى لفظة كذا اذ كون اللفظة مشتقّة مع وجه يجوز لنا به تاويل[59] ذهاب الشدّة خير من كونها مفرده من اجل الشدّة. فاذا كان ذلك كذلك فكون[60] מפניך הרים נזלו من اصل הרים נזלו מפני ״ اعنى ان يكونا جميعا من נזל اجمل فى اللغة لانّا لم نجد فى[61] لغة[62] زلل هذا المعنى الموجود فى لغة נזל كما قد تقدّم لنا ذكره: وامّا اشتداد لام מפניך הרים נזלו عندنا فهو من اجل الوقف لانّهم كثيرا ما يشدّدون فى الوقف ما لا وجه للتشديد فيه كما قالوا הדלו פרזון بيسرائيل הדלו وغيره كثير مما (قد) ذكرناه فى كتاب المستلحق وفى كتاب اللمع ايضا [من هذا الديوان]. وقد تشدّد *العرب ايضا[63] فى الوقف ما لا يلزمه تشديد. وجاء נזלו على وزن[64] קטנתי מכל החסדים. אשר נזרו מעלי: ومن هذا الاصل عندى לשמיט ולירח ולמזלות النون مندغمة فى الزاى وهو على زنة ובמקבות יצרהו الذى هو من נקבת במטיו وتفسيره منازل اى מנזל الشمس والقمر[65] مجانسا للّفظ العربى. ومثله عندى התנוצצ מזרות בעתו بابتدال الراء من لام. وامّا قول الاوائل שנים עשר מזלות فانّما يريدون به الاثنى عشر برجا التى تنزل فيها الشمس والقمر وهى متألّفة من الثمانية وعشرين منزلة:

النون والزاى والميم נזם[66] זהב. ואת הנזמים[66] אשר באזניהם:

النون والزاى والقاف בנזק המלך بأذى الملك وهذه اللغة مشهورة فى كلام الاوائل من الاسانيد والنمر. والمعنى فى בנזק המלך كما [اصف] قالت ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו اى انه لو استرقّنا *لما كان[67] الضرّ اللاحق بنا تعنى[68] الرقّ مساويا لهذا الضرّ وهذا الأذى اللاحق بنا من قبل الملك تعنى القتل لانّ الرقّ كان يكون احبّ الينا من القتل:

النون والزاى والراء אשר נזרו מעלי على زنة קטנתי. להוציא את הבנים ولا يزلوا: وجائز[69] عندى ان يكون مثله נזרו אחור. وقد *بيّنت هذا فى المستلحق فى باب זר[70]. كل ימי נזרו (وهو عندى) مصدر مثل אהרי נפלו. ובפתחו עמדו. والانفعال וינזר מאהרי[71]. וינזרו לבשת. וינזרו מקדישי בני יישראל. ومصدره[72] הנזר באשר עשיתי. ومعنى للجميع الاعتزال: ومن هذا [الاصل وهذا] المعنى قيل للمعتزل من العنب *وكل ما اتّخذ[73] منه נזיר. כי נזיר[74] אלהים אני: ومن ذلك سمّى ايضا العنب المعتزل عند فى كل سنة سابعة ואת ענבי נזירך: والثقيل فى[75] هذا المعنى והזרתם את בני יישראל. מיין ומשכר יזיר[76]. يريد

---

[47] R. g. ينضح. [48] R. g. وتنضح وترشّ. [49] R. ولا. [50] R. والنزيح. [51] R. لغة. [52] O. متعدّى. [53] R. سيلان.
[54] R. سيّل لهم اسال. [55] R. الذ الاصول. [56] R. لاطلاقه. [57] O. انها; R. has رأينا before انه. [58] R. الاشتقاق.
[59] O. تاول. [60] R. فيكون. [61] R. من. [62] O. اللغة. [63] Transposed in R. [64] R. زنة. [65] R. g. شنف.
[66] R. g. اشنف. [67] O. لكان من. [68] R. التعب. [69] R. ويجوز. [70] R. بيّنته فى باب זור فى المستلحق.
[71] R. ابى. [72] R. والمصدر منه. [73] O. من كل ما يتخذ. [74] R. g. ناسك. [75] R. من. [76] R. continues ابى.

יזיר נפשו. والمصدر للحزّ لي. כל ימי הזירו[77] לי: ومعنى اخر ايضا عزيا את הנזר ואת העדות تفسيره[78] الاكليل. ومثله מזי נזרך[79] يريد الشعر [الوافر] المشبه بالتاج [والاكليل]. ومثله כי נזר אלהיו[80]: *ومن هذا المعنى عندى[81] ולמדקד נזיר אחיו (متوّجهم ورئيسهم): ومنه ايضا عندى מיזרוך כארבה يريد رؤوسك كالجراد لكثرة وهو صفة على مثال[82] במשמניו חזון. ויהרו במשמניהם. ויהי השלגר. כי עתלתו המתינעת. ילך מסכן. والشدّة فى النون مثلها فى قاف מיקדיו ״ כוננו ידיך وفى طاء השבת מטהרו[83]: ومن هذا الاصل התוציא מזרות בעתו (اصله מנזרות فادغم النون فى[84] الزاى فجاء على زنة ובמקבות יצרהו. الّا انّ الراء بدل من لام ולמזלות):

(النون والحاء) בני איש אחד נחנו. كنى عنهنّ. الالف فى אנחנו زائدة والنون والواو فيهما ضمير المتكلّمين مثلهما בי כלנו. وقد ذكرناهما فى حرف الالف ايضا:

النون والحاء والهاء נחית בצאן עמך. *לנחותם הדרך[85]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[86]: وربما كان من هذا الاصل ויכינו את המנחה على زنة לאבדהם למקנה. والاقوم[87] والاجوز (عندى) بل الذى [لا] يجوز سواه ان تكون الميم فى מנחה اصلا على زنة מיטחה[88]. נבעה. שמלה. (ישלמה). ومثلها وان اختلفت للحركة. والدليل على ذلك قراءة رواه الاسيّنة كل המנחות באוה כינה חוין מיהמין שבתורה بكسيرات النون على زنة נבעה ונבעות. ושמלה ושמלות. ומלכה ומלכות. (ושלמה ושלמות.) ولو انّ מנחה على زنة מיקנה ومצוה ومחתה ومעלה اعنى لو انّ الميم فيها[89] زائدة مثلها فى هذه الكلمات لكان جمعها على مثال (מיקנה ומיקנות. ומצוה ומצות. (ומחתה) ומחתות. (מעלה מעלות. فكان يقرأ מנחות) بسكون تحت النون. فهذا برهان قاطع على انّ الميم فى מנחה اصل بازاء الجيم من נבעה والشين من ושמלה والميم من מלכה: ومنه ايضا וינחם את בני מלך מואב وهو عندى مقلوب من[90] בניה עליהם فتفسيره[91] (على هذا) وانزلهم واقرّهم[92] عنده او يكون مقلوبا من וינחהו לפני ״ اعنى انّ فاء וינחם لפני ״ صار لاما فى וינחם: ومثله فى معنى الاقرار (ولفني גדולים ינחנו). וינחם בחלה ובחבר. וינחם בערי הרכב. שוטה לגוים וינחם وسألخّص معناه فى حرف الشين:

النون والحاء واللام אשר נחלו בני ישראל בארץ כנען. ונחלו לעולם. ונחלת את הארץ. וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו. לא ינחלו נחלה. כי לא ננחל אתם. בארצם לא תנחל. ויכלו לנחל את הארץ. هذا التصريف متعدّ الى[93] مفعول واحد. ومن هذه اللغة ما يتعدّى الى[94] مفعولين مثل ונחל ״ את יהודה חלקו *فانّ יהודה[95] مفعول وחלקו مفعول ثان: والافتعال והתנחלתם את הארץ בגורל. (והתנחלתם אותם.) למטה אבותיכם תתנחלו. עד התנחל בני ישראל: والاسم ונחלה לא יהיה לו. בהר נחלתך: والمقبل אלה[96] אשר נחל מישה בערבות מואב. אשר נחלו: ومقبل اخر והוא ינחיל אותם. כי אתה תנחיל. אשר ינחילך. ביום הנחילו. בהנחל עליון: وما لم يسمّ فاعله כן הנחלתי לי[97]: ومعنى اخر פרץ נחל. והיה מהנחל תשתה. נחלה מיצרים. נחלה עבר על נפשינו. כנחלים נטיו. בימים ובנחלים. واد واودية[98] الّا انّها اودية فيها ماء. ومما لا *ماء فيه[99] من الاودية [مثل] ויחפרו עבדי יצחק בנחל. ومثله בחלקי נחל חלקך. وما كان يمتنع ان يكون مثل هذا אל נחל איתן لولا النقل الصحيح: والوادى فى لسان العرب ايضا مثله فى اللسان العبرانى لانّه عندهم مسلك للسيل[1] ربما[2] كان فيه ماء وربما *لم يكن[3]:

النون والحاء والميم כי נחם על אמנון انفعל[4] (فعل) ماض واصله נחם ولولا الحاء لكان مشدّدا من اجل الادغام[5]. ومثله ונחמתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלים اصله ונחמתם اى وتتعزّون على ما حلّ بكم اذا رأيتم عظيم ما حلّ بيروشلم كما قال ונחמו אתכם כי תראו את דרכם ואת עלילותם اى كأنّهم يعزّونكم[6] على ما حلّ بكم *اذا رأيتم[7] ما حلّ بهم. ومثل هذا (قوله) אותם יראה פרעה ונחם על כל המונה. וינחם יצחק. والمصدر ונלאיתי הנחם. مأنه لهنحم على بنية معنى للجميع تعزّ واصطبار[8]: وجائز عندى[9] ان يكون נחמו נחמו עמי امر

---

[77] R. נזרו. [78] R. והו. [79] R. g. معنى وحده. [80] R. עליו. [81] R. ومثله. [82] R. زنة. [83] R. continues זכו נזיריה משלנו ومثله كثير. [84] MS. מן. [85] O. להנחותם בהדרך. [86] R. g. المعنى تسمير وسوق. [87] R. والاحسن والاقدم. [88] R. מישרה. [89] R. فيه. [90] R. ונחמו עליו. [91] R. فتفسيرهم. [92] R. ואתרחם. [93] R. على. [94] O. من. [95] R. ויהודה. [96] R. ואלה. [97] R. g. انحال ونحلة. [98] O. in all passages اودیا. [99] Transposed in R. [1] O. للسول. [2] R. وربما. [3] R. لا يكون. [4] R. انفعال. [5] R. אלא ואיתה. [6] Corrected in O.; orig. ינסונכם. [7] R. كما ترون من عظيم. [8] R. وتاسّف. [9] R. has عندى after يكون.

من بنية خفيفة على زنة ישאלו מיי מיטר. רחקו מעל י״. ויكون עמי هو المنادى المأمور وكان الوجه فى هذه الفاءات ان تكون مكسورة مثل [שמעו עמי.] שקדו ושמרו فانفتحت للاحرف الحلقية التى بعدها[10] وان كان נחמו נחמו [עמי امر للغائب] وكان עמי مفعولا به والى هذا ذهب الترجمان *فى قوله[11] נבייא אתנביאו[12] תנחומין על עמי فهو من البنية الثقيلة: والاسم נחם[13] יסחר מעיני. وايضا כוס תנחומים. כיסה תנחומיה. תנחומות אל. תנחומיך ישעשעו נפשי. وايضا זאת נחמתי בעניי. وايضا דברים ניחומים على زنة לבלה נאופים. (وهذا يقال له عطف البيان اى انه بيان للدברים: ويجب ان يكون) من[14] (هذه) البنية الثقيلة اعنى כי נחם י״ ציון. נחם על כל חרבותיה. ונחמו אתכם وزنه وفعلوا مثل ודברו השוטרים. זה ינחמנו. באיש אשר אמו תנחמנו. כן אנכי אנחם. מנחמכם. וישלח דוד לנחמו. ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו: وليس يبعد ان يكون ניחומים صفة לדברים على زنة נבורים ושבורים[15] او على زنة נפתולי אלהים נפתלתי ويكون اصله ננחומים ويكون نونه لغير انفعال مثل نون נפתולי אלהים ونون כי היתה נבבה وغيره مما قد ذكرناه فى (باب) التصريف من (كتاب) اللمع: والافتعال מתנחם לך להרגך متعرّ فيك مصطبر على قتلك عازم عليه[16]. *وقيل فى מתנחם לך متوعّد[17] لك من غير اشتقاق: وفى مثل هذا المعنى قيل הוי אנחם מצרי. وربما كان افتعالا ويكون اصله אתנחם. ויומאן להתנחם: وما لم يسمّ فاعله עניה סערה לא נחמה. ובירושלים תנוחמו: ومعنى اخر وهو انفعال ויי נחם כי המליך את שאול על ישראל *انفعال ماض لانّه[18] فتح واصله ננחם. ومثله נחמתי כי המלכתי את שאול. אין אייש נחם על דעתו منفعل لانّه[19] קמין. ومثله ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה[20]. (כי ינחם י״ מנאקתם. וינחם י״ על הרעה. والامر והנחם על הרעה לעמך. والافتعال ועל עבדיו יתנחם. معنى للجميع الانصراف عمّا تقدّم فعله او تقدّم العزم على فعله: ومن هذا المعنى عندى יחד נכמרו ניחומי هاجت نداماتى وبدواتى[20] والمعنى انّى كنت ذهبت الى اهلاكك واتلافك فلما ازعمت ذلك هاجت نداماتى وبدواتى[20] وبدا لى فى ذلك اى ندمت وانصرفت عن مذهبى فيك). ذلك[21] قوله איך אתנך אפרים אמגנך ישראל לא אעשה חרון אפי. وقوله נהפך עלי לבי مما يذهب به ايضا الى معنى الندم كما قيل ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם اى ندموا على اطلاقهم:

النون والحاء والصاد[22] כי היה דבר חמלך נחוץ قد ارى للشعراء استعمالا لهذه اللغة بالنون فى جميع ما صرّفوا منها ويجعلونها فاء الفعل ويذهبون فى معناها الى الاستعجال (وهم يتبعون فيه قول الترجمان ארי הוה פתגם מלכא בבהילו): وما يبعد عندى ان يكون هذا[23] النون بدلا من لام כאן[24] اصله לחוץ بمعنى לחוץ اى ضاغطا حافزا: وجائز عندى [ايضا] فى נחוץ ان يكون انفعالا معتلّ العين على مثال נכים הם בארץ [ويكون] معناه ذلك المعنى نفسه اعنى معنى الاستعجال ويكون من لغته[25]. כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני اعجل واحثّ منّى على زنة וכל שה חום בכשבים. מרכיו יטבע סוג לב اللذين[26] هما من اسماء الفاعلين كما ذكرت فى المستلحق: وليس يمتنع على هذا التأويل ان يكون [معنى] ומי יחוש من معنى חשתי ולא התמהמתי اى من ذا الذى ياكل ويعجل اعجل منّى اى من ذا الذى يبدر[27] الى *التنعّم والتلذّذ[28] [وهو] اقدر عليه منّى. فيكون معنى יחוש ויחוץ واحدا فيكون كانّه قال כי מי יאכל ומי יחוש חוש ממני اى (من يعجل اعجل منّى ومن يبدر ابدر منّى او) كانّه قال ומי יחוץ חוץ ממני فجاء اللفظ مختلفا والمعنى واحد: ولنا فى [ומי] יחוש معنى اخر قد ذكرناه فى حرف الحاء[29] وكذلك ذكرنا[30] ثم فى حرف الحاء [ايضا] معنى اخر (فى חוץ ממני):

النون والحاء والراء נחר מפוח. נחרת כוסיו. נחרו אימה. כנחיריו יצא עשן. ادخل ابو زكريا נחר מפוח فى ذوات المثلين مع ושבן חררים. والعصمة יחרו. وقال عنه ويمكن ان يكون من هذا الاصل (وهذا المعنى) على ان يكون انفعالا. وما استحسن انا منه هذا لانّ هذا الفعل انما هو للمفوه وهو زقّ الحدّاد الذى تنفخ به النار (ولا معنى لاستحرار المفوه اذ لا يزيد

---

[10] R. continues ויכוֹן עמי مفعول به. [11] R. بقوله. [12] O. איתנבו. [13] R. ונחם. [14] R. ומן. [15] R. ושבורים. [16] R. عليك. [17] R. وقد فسّر فيه متواعد. [18] O. فعل ماض وهو. [19] O. وهو; R. g. امّا من جهة المخلوق فهو ندم وامّا من جهة الخالق فهو صفح وتواعد. [20] MS. ובראאתי. [21] R. وفى ذلك. [22] R. g. حتّ. [23] R. تكون هذه. [24] R. كانه. [25] R. continues ومعنى. [26] O. الذى. [27] R. يبادر. [28] Transposed in R. [29] R. الياء. [30] R. ذكرناه. [31] R. انّ.

فى استحراره فى تذويب ما ذوّب فى الكور شيًا بل ان استحرّ احترق لانّه من جلد. لكنّهما وصف النبى اجتهاد السبّاك فى تلخيص ما يحاول تخليصه بقوله نحر مپوח): *وترجمته نفخ المنفاخ وهو الكير الذى ينفخ به للمدّاد او الزقّ وهو بالياء وكسر الكاف وانما الكور بالواو وضمّ الكاف فهو المبنىّ من طين. وافادنا بوصفه له بالنخير شدّة اجتهاد السبّاك فى تحريكه فهو نكون له من اجل ذلك صوت شبيه بنخير الحمار وهو مرّة صوته نحياشيمه وانما ذلك لكثرة اجتذابه الريح وكثرة اخراجه لها. فهذا عندى احسن ما يعتقد فيه وهو مما قد فاتنا تشكيكه على ابى زكريا فى المستلحق. (وامّا نحرת סוסיו فهى نخيرها. وكذلك هو ايضا נחרו איטה.) وامّا נחיריו יצא עיטן *فهما نخرتا الانف (اى براقه. وامّا) את יתי קצותיו אכלה האש وتوبו נחר فهو [انفعال] من והעצמות יחרו لا محالة ولم يذكره ابو زكريا. وقد ذكرنا فى المستلحق נחר נחרו فى باب חלל (وجعلناه انفعالا ايضا من ויטן חררים مثل אל מקדשי כי נחל الذى هو من המחולל בנוים). ومثله כמוזק נחרו واصلهما (נחרר) נחררו (كما ان כי נחל. נחלל):

النون والحاء والشين

נחשתי ויברכני יי. והאנשים ינחשו. וימהרו ויקמו קסמים וינחשו. כעונן ומנחש. כי לא נחש ביעקב. لقراءة נחשים. معنى للجميع الزجر و)الفأل والتبكيت. وقالت الاوائل فى *التفاؤل איזהו נחוש (כנון האומר) נפלה פתי מידי נפל מקלי מידי עבר נחש מימיני וישועל משמאלי ופסק צבי את הדרך (לפני) אל תתחיל בו שהרי ראש (חדש הוא מוצאי שבת) הוא. وقد تستعمل هذه اللغة فى التنجيم مثل הלא ידעתם כי נחש ינחש معناه اما علمتم انّ مثلى لا يخلو من علم التنجيم فيستخرج به علم للغيبات ويستدلّ منه على مطوبّات الامور. وانما اراد (به) ايهامهم انه انما استدلّ على كون الطاس عندهم من علم التنجيم.

وقالت الاوائل נחוש כנון המנחשים בעופות ובחולדה ובכוכבים فالمنحوش بالعوفات وبالحولدة هو الزجر وبالكوكب هو التنجيم: והנחש היה ערום. נחש שרף. נחש נחשת. [נחשים] צפעונים معروف. انما وصف بشرف لانّ من الحيّات حيّات تعرف بالمحرقة لانّها اذا نفخت فى الشىء احرقته بانفاسها: ויאסרהו בנחשתים. لا لنحاستهم النيته. الحبديد נחשתי. اسم للكبل. وقال الاترنوم فى ויאסרהו בנחשתים. بسلسلة דנחיש. وقال [الاترنوم] فى לא לנחשתים النيته. لا لزنن דנחיש איתקרבא: נחשת כלل. נחשת مرون. נחשת הרבה מאד. בה עשה שלמה את ים المنحاسة معروف فمن انّث فعلى اللفظ ومن ذكّر فعلى معنى אם בישרי נחוש الذى هو فى معنى (נחושה و)נחשת. ومثله ואת ארצכם בנחשה. ונחתה קשת נחושה זרועותי. ומצחך נחושה. التاء فى נחשת بدل من هذه الهاء. وقد تكلّموا به من غير هاء ومن غير تاء قالوا אם בישרי נחוש فى معنى נחשת: واما قول الكتاب יען השפך נחשתך فهو لفظ غريب يراد به العورة. والى هذا ذهب فيه الاترنوم بقوله حلף דאינליאת בהתחיך. والدليل على انّ المراد بالتحتانى العورة قول الاترنوم فى והחזיק במבישיו. وتحقيق بنية בהתחיך. وقيل فى الميمنة חבית שהיא מלאה משקין טהורין ונתונה למטה מנחושתו של תנור. ورأيت *فى تفسيره للנאונים תחתיתו של תנור:

النون والحاء والتاء

ונחת קשת נחושה ليس هو مثل נחר נרוני. אל מקדשי כי נחל اللذين جعلناهما من ذوات المثلين بل هو عندى على زنة ומלט הוא את העיר (والنون اصل). الّا انّ الهاء لا تشدّ. والدليل على ذلك قوله (ايضا) ונחשה קשת נחושה זרועותי *بتخفيف التاء ولو انه من ذوات المثلين اعنى من בחתיתם מנבורתם لكان ונחתה على زنة נשמה כל הארץ الذى هو من שממה. وعلى هذا المعنى قيل ונחת זרועו יראה

---

[32] R. (80) وترجمة נחר מפוח المنفخ وهو الكور فوصف نحاره كشبه نحار الخيل بخواشيمه. [33] R. وكذلك. [34] R. نخرة. [35] R. g. انبح. [36] R. g. نخروا. [37] R. واصله. [38] R. g. الجميع حرارة. [39] R. אלת פאעל איזה הוא. [40] R. الشجوم. [41] R. مثله. [42] So R. and O. on the marg. (ש"נ). Text in O. מדורות. [43] R. . . . אמת. [44] R. ايضا ומנחש. [45] R. continues והאנשים (R. writes והאנשים) l. 21 to והתבכיות l. 24. [46] R. g. ثعبان. [47] R. continues השפך l. 17 to תנור l. 22. The Heb. transl. runs like O. [48] R. g. السوأة. [49] O. נחש. [50] R. g. نحاس. [51] R. g. نحاس. [52] O. רבה. [53] R. g. نحاس. [54] R. g. السوأة. [55] R. قوله. [56] R. وقال. [57] R. יהמורין. ولو انه من ذوات المثلين لشدّ التاء وعلى هذا المعنى قيل ונחתו זרועו יראה اى ما يحدثه من كسر الاعداء بتخفيف التاء لو انه من ذوات المثلين اعنى בחתיתם מנבורתם בוטים لكان ונחתה على زنة נשמה כל הארץ. [58] O. للנאונים فى תפסי. [59] R. g. دقّ وكسر. [60] R. الهاء. [61] R. ولو انه من ذوات المثلين لشدّ التاء وعلى هذا المعنى قيل ונחתו זרועו יראה اى ما يحدثه من كسر الاعداء بتخفيف التاء لو انه من ذوات المثلين اعنى בחתיתם מנבורתם בוטים لكان ונחתה على زنة נשמה כל הארץ.

אי ما بحدثه من كسر الاعداء (وحطهم): ويجوز ان يكون ومفني شمي נחת הוא من هذا الاصل وهذا المعنى على ان يكون الوجه فيه ננחת على زنة נשמר فيكون[62] النون للانفعال ونون الاصل مندغم فى الحاء الّا انّ الشدّة لا تظهر فيه ويكون معناه التواضع على سبيل واما דכא ושפל רוח: ويجوز ايضا فى נחת הוא[63] ان يكون من ذوات المثلين على ما ذكرت (فيه) فى باب חלל من المستلحق[64] [فيكون] واجبه حينئذ נחתת[65] من ויהי תחת אלהים منفعل وكذلك هو (فى) الوجه[66] الاول منفعل (ايضا) اذ هو اليق بالمعنى. وانما كونه פתה فربما كان ذلك من اجل الحاء[67]: وجائز ان يكون فى كلا الوجهين فعلا ماضيا من اجل الفتحات: وامّا שמה י הנחת נבוריך فهو من هذا الاصل على زنة ומתניהם תמיד המעד ويكون معناه معنى[68] ונחתה קיטת נחושה كما قال (فيه) الترنوم תמן יתבר י [ית] תקוף גבריהון: ويجوز فيه ايضا ان يكون مجانسا لترنوم וירד יהודה (اعنى) ונחת יהודה. وايضا הנחת מן כרסי מלכותיה. فيكون معناهم على هذا اللّهمّ[69] انزل علينا بها ملائكتك وجبابرتك لغوثنا ونصرنا: ومن هذا المعنى الثانى כי שם ארם נחתים اى انهم نازلون ثمّ. واصله נחיתים على زنة שרידים فادغم ياء المدّ فى التاء: ومن هذا المعنى ايضا כי חציך נחתו בי. ותנחת עלי ידיך ترجمة الفصوق انّ سهامك حلّت بى ونزلت علىّ آفتك. والاصل فى נחתו. ננחתו لانّه انفعل ولولا الحاء لكان مشدّدا على زنة[70] ונשתו מים מהים الذى اصله ונשתתו لانّه من לשונם בצמא נשחה: ومن هذا الاصل وهذا المعنى [عندى] מי יחת עלינו معناه من ذا الذى ينازلنا. واصله ינחת[71] (مثل ותנחת עלי ידיך) فادغم النون فى الحاء[72] الّا انّ الحاء لا تشدّ. ووزنه[73] וירד ישראל נרד. ومثله וברעו שאול יחתו (واصله ינחתו[74]) واشتداد التاء منه للوقف: وامّا נחת[75] נדודיה فشرحته نزّل خطوطها بفتح النون وكسر الزاى مع شدّتها اى كثّر زرعها. والنزل بفتح النون والزاى هو ريع ما يزرع اى زيادته ونموّه. ويقال انزلت الشجرة اذا كثر نزلها اى ثمرها والارض النزلة بفتح النون وكسر الزاى الكثيرة الكلأ. (فقد اتّفقت اللغتان فى اجتماع هذين المعنيين فى النزول.) ونדודיה *هو مثل[76] על כל ידים נדודות *الذى تفسيره خدوش المشتقّ من ויתגודדו כמשפטם בחרבות وברמחים واراد هنا بالخدوش الخطوط التى يخطّها للتّراث بسكّة المحراث[77] وهى المسمّاة ايضا תלמים[78]. *فقوله נחת נדודיה محمول على قوله תלמיה רוה وقوله צמחה תברך محمول على قوله ברביבים תמוגגנה اذ معنى תלמיה רוה ومعنى ברביבים תמוגגנה واحد. ومعنى נחת נדודיה ومعنى צמחה תברך واحد ايضا[79]: ويجوز (عندى) فى ונחת שלחנך מלא דשן ان يكون من معنى נחת נדודיה *فيترجم ونزل[80] مائدتك (مملوء دسما) كانّه قال ופרי שלחנך *اى طعامك وهو عندى بالغ فيه. ومما هو عندى بالغ ايضا ان يكون تفسيره وفضلة مائدتك اى ما تتركه على مائدتك بعد تملّيك من طعامك. مشتقّ من הניח י ومثله ורחב מקום המנח يريد موضع الفضلة اى ما فضل من تكسير المكان. فيكون ונחת שלחנך على هذا المذهب على زنة דעת لانّ هو مما فاءه ياء على ما تقدّم من قولنا فى حرف الياء[81]:

النون والطاء والهاء وبعده נטה للون. נטה את מטך [.وعلى הטה חסד]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: واعلم انّ צין המטה (عندى) اسم للميل والزيغ لا للعصى وهو مثل פרח הזרון: ومن هذا الاصل وهذا المعنى והעיר מלאה מטה اصله מנטה فادغم النون وهو اسم للزيغ والميل ووزنه مופעל. وقد بيّنّاه فى كتاب الابنية من كتاب اللمع: ومن هذا المعنى اشتقّ ועל בנדים חבולים יטו اى يتّكيُّون[82]. وفى الامثنة בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו יטו׳ בישבב ובקומיך: ومما اشتقّ من هذا المعنى על מטה[83] בבודה. על מטות יטו: وذكر فيه ايضا *נוטה[84] שמים כיריעה. נוטה צפון על תהו[85]: ومن هذا الاصل מטה מיטה الاصل מנטה على زنة מעלה مفعلة فادغم[86]

---

[62] R. يكون. [63] R. הו. [64] O. מטת. [65] O. נחתה. [66] R. continues فى المعنى. [67] R. אלתא; O. אלפא. [68] R. ומענה. [69] O. אללחם. [70] R. וגד. [71] O. ימות. [72] R. אלתא. [73] O. ومثله. [74] MS. ימותו. [75] R. g. قيل فيه مهّد. [76] R. هى الخدوش من. [77] R. تخدش لحرّاث بالحرث (MS. الذى) وهى التى. [78] R. תלמיה. [79] R. وكذلك يقول. [80] R. اى نزل. ومحمل الفصوق كلّه واحد תלמיה רוה נחת נדודיה مثل ברביבים תמוגגנה צמחה תברך. [81] R. عن طعام الشجرة نزلها. ويجوز ايضا ان يقال وفضلة مائدتك وبقيتـ[ها] مشتقّ من הניח י. ومثله מיקום המונח اى ما فضل من التكسير. [82] R. יתבן; R. g. יתבּן. [83] R. g. سرير. [84] R. g. مدّ وامتداد. [85] Transposed in R. [86] O. فاندغم.

النون فى الطاء فاشتدّ[57] الطاء لذلك. وتفسيره سفلا سفلا[58]: ومن هذا الاصل مِيطه[59] لغيبة احد. وقيل من هذا المعنى على الاستعارة والاتّساع مِيطه عوذ[60] يسلخ ٭. ومنه ايضا على الاتّساع بيسبري لكم مِيطه لحم[61]. كل مِيطه لحم يسبر ومعناه هنا رفد وقوّة:

النون والطاء واللام انبي نطل عليك. ونطل الحنوك. ويتبلم ويتيهم كل يمي عولم. نطلي كفه. لما كان معنى نطل (هو) معنى نيبه كما ترى ونيبه مشترك للرفع والحمل كان معنى ونطل[62] الحنوك وحمل[63] الرمل بفتح الطاء كانه قال ونيبه الحنوك وكان معنى نطلي كفه. نيبهي كفه (اى) رؤساء الغنّة اى ٭الاملياء والاغنياء[64]. ولقد احسن الاخرنون فى قوله فيه كل عوذاتي نكبيه[65]:

النون والطاء والعين نطع ارن[66]. (ارني لبنون اسير نطع.) نطعني [لى]. كرمين [ونعتى] اسير لا نطعة. ونطعتهم كل عين بيكبل. نطعتهم نم يرسيه. عود تطعي كرمين. نطعو نطعين. تبكيمو وتطعمو. ويطع ٣ الهيم. لا تطع لك. عوذ لطعة. وعوذ لعقور نطيع. لجنوة ولنطوع. مِيطع لسم كمين لانّه منفصل. مِيطع ٣ لهتفهر عتهه لانّه متّصل. لمِيطعي كرمه. نعر مِيطع. وعيشه كقير كمو نطع. نطع يطعيطعو. نطعو نعمين. اسيد بنبنو بنطعين. وعلى المجاز ويطع اهلي اعدمنو. (وعليه ايضا) وبمسمورات نطوعين. والانفعال اف كل نطعو اصله ننطعو[67]:

النون والطاء والفاء وادي نطفو مر. اف يسمين نطفو. كي نفد تطفنه. التهف ملتي على [مذهب] تهل بطل. نوطفوت مر عوبر. يطفو الهدم عصين. ينرع نمطي مين: والثقيل والمِيطفو الهدم عصين معنى لجميع النطفان وهو القطر والجرى[68] والسيلان: ومن هذا المعنى قيل للمصطكى نطف لانّه يسيل. وليس من هذا ان يسمّى كل صمغ يسيل نطف: وقد فسّر [فى] نطف الاصطرك وهو ضرب من المبعة السائلة طيّب الرائحة: وقد استعيرت هذه اللغة للنطق والكلام كما قيل على

تطيفو يطيفون لاله. اطيف لك لين ولمِيطر. وهيه ٭مِيطف العم الهه[1]. ولا تطيف على بيت يطحق. والتطف الى درهم: ومعنى الى التطيفو يطيفون هو كما اصف. يقول انهم كانوا يكرهون وعظ الانبياء فيأمرونهم بالسكوت عنهم وترك وعظهم بتوبيخ الله لهم على معاصيهم كما قال سنعاو بيسير موبيه. فذلك[2] قوله عنهم الى تطيفو اى انهم كانوا يمنعونهم[3] من الوعظ والتأديب. وهذا نظير ٭قوله فى[4] يسيعهو عمّ[5] كورو مني درح الهو مني ارح ونُ لكن[6] الانبياء عمّ ٭كانوا لا[7] يقبلون منهم [بل كانوا يوعظونهم] ولا يتركون مناصحتهم ووعظهم وزجرهم. ذلك قوله عنهم يطيفون اى يقولون لهم الى تطيفو وهم يطيفون، وقوله لا يطيفو لاله معناه فكانّهم لا يخاطبونهم ولا يقصدونهم بالوعظ لانّهم ما كانوا يصغون اليهم. ثم قال لو ايش الحلّ روه ويكر بنو اطيف لك لين ولمِيطر وهيه مِيطف العم الهه يقول لو انّ انسانا يأتيهم بالريح والباطل والكذب ويأمرهم بشرب الخمر[8] والنبيذ لكان مخاطبا لهم اى لاستمعوا منه[9] ولاصغوا ٭الى قوله[10]: التطيفوت والهرون. لجبر من الهيهرنين والمِيطفوت فسّر فيه القلائد: وربما (كان) مجانسا ٭للفظ العربى[11] الذى يسمّى اللؤلؤ نطفا. الواحدة منها نطفة: وقد يقولون للقرطة[12] [نطفا والواحدة] نطفة ايضا وانا فى التطيفوت اميل الى انها قرطة:

النون والطاء والراء الهيطر لعولم. وقد ادغموا النون فى الطاء فقالوا لا اطور لعولم. لا تقوم ولا تطر[13]. ويكيتي لا لمِطرة. بيطرة لحين. كحير التطرة [هو الحبس ترنوم بمِيطر]. ونوطر هوه لاويبة. نوطرة اط الكرمين. [كرمي يلي لا نطرتي]. معنى هذه اللغة الحفظ والحرز ٭وهى مجانسة[14] للسريانى الذى يقول (فى) ويطر مِيطرتي. ونطر مطرت مِيطري: وقد ٭استعملتها ايضا العرب فيقولون[15] لحارز الكرم والزرع ناطور كما قال العمرانيون نوطرة [اط الكرمين]. وتفسير كِيطرة لحين كالقرطاس وهو اديم ينصب للنضال ويقال [له] ايضا دريّة. الّا انّه مشتقّ من هذا

---

[1] R. g. المعنيان. [2] R. فلذلك. [3] O. يمنعوهم. [4] O. قول قوم. [5] O. continues لد. [6] R. continues عليهم. [7] R. لبس كانوا. [8] R. المسكر. [9] Both MSS. منهم. [10] R. اليه. [11] R. للعربى. [12] O. للقرطبة; R. للأقرطلة. [13] R. g. لحفظ والحرز. [14] O. وهو. [15] R. استعمل هذا العرب ايضا فى قولهم. مجانس.

[57] O. واشتدّ. [58] R. g. هذه المعانى متقاربة. [59] R. g. عصى. [60] R. g. قضيب العزّ. [61] R. g. المعنيان. [62] R. g. نبكه; R. g. المعنيان. [63] R. نطل. [64] R. حمل. [65] R. g. الاسنياء والاجلّاء. [66] R. g. اغنياء. [67] R. g. قربان. [68] O. ارن. [69] R. g. للجميع غرس وغروس. [1] R. والندى. [2] R. العم هذه مِيطف. [3] R. فلذلك. [4] R. g. يمنعونهم. [5] O. قول قوم. [6] R. continues لد. [7] R. علّيهم. [8] R. لبس كانوا. [9] R. المسكر. [10] R. اليه. [11] R. للعربى. [12] O. للقرطبة; R. للأقرطلة. [13] R. g. لحفظ والحرز. [14] O. وهو. [15] R. استعمل هذا العرب ايضا فى قولهم. مجانس.

המעני. וכדלך הו משתק מנה[16] חצר המטרה כמו קיל ויאסף אותם אל המישמר[17]:

النون والطاء والشين והנה נטש אביך. ועל מי נטשת. [ולא נטשתני לנשק]. ונטשתיך המדברה. ונטשתי את שארית נחלתי. תשמטנה ונטשתה. כי לא יטוש י. ויטוש אלוה עשהו. ויטש דוד את הכלים. *כי ארמן נטש ما لم يسمّ فاعله[18]. والامر ולפני[19] התנלע הריב נטוש. כלה תרכה וتخلبة واطراح واهمال: וقد اتت هذه اللغة غير متعدّية مثل ויטש על המחנה معناه انبسط وانتشر. ومثله ותטש המלחמה اى انتشرت وانبسطت. وايضا והנה נטושים על פני כל הארץ منبسطون. ومثله מפני החרב נטושה[20] ليس هذان مفعولين بل هما (فى معنى) منفعلين كما قيل فى الانفعال נטשה על אדמתה. נטשו חבלוך. נטשו עברו ים اصله ננטשה. ננטשו فادغم النون (فى الطاء). والمستقبل *וינטשו בלחי. וינטשו בעמק רפאים[21] اذا ازيح واو العطف بقى الفعل مستقبلا ومعنى لجميع انهمال وانبساط وتسييب. والضمير الذى فى ויטש על המחנה على هذا المذهب[22] (عائد) الى שלוים: وربما كان ויטש متعدّيا وكان الضمير الذى فيه عائدا *الى רוח والتقدير[23] ויטש אתם על המחנה (اى ויטש הרוח אותם): واما ותטש המלחמה فلا حيلة [فيه]: ومن هذا المعنى سمّيت اغصان الشجر الممتدّة المنبسطة נטישות كما قيل ואת הנטישות הסיר התז. הכירו נטישותיה: ومن[25] هذا المعنى قيل[26] ודמיו עליו יטוש (ومعناه وخناه منتشر عليه ظاهر باد) وهو غير متعدّ:

النون والياء والنون ונין[27] ונכד. (ולניני ולנכדי.) ואחריתו יהיה מנון. للجميع ولد. *وقد ذكرناه[28] فى المستلحق: ومنه ינון[29] שמו على زنة לא יכון אדם ברשע:

النون والياء والقاف הילד ותניקהו على زنة ותביאהו. وقد ذكر[30] فى المستلحق وهو مقلوب من ותינק:

النون والكاف والالف אך נכאים. נכאו מן הארץ[31]. *قد ذكر فى كتاب حروف اللين فى درج باب נבה[32]:

النون والكاف والدال ונין ונכד[33]. ולניני ולנכדי:

النون والكاف والهاء معنى هذه اللغة الضرب وهو يقع فى جميع الاعمال[35]. הכה תכה את יושבי העיר ההוא (هذا) قتل: והפיטהה והשיערה נכתה [عطب]. הכה הברד. *والعرب[36] ايضا تقول ضرب البرد النبات وضُرب النبات بضمّ الضاد وكسر الراء بمعنى برد. وقد[37] ذكر هذا فى [كتاب] حروف اللين: ויכו את צקלג אחריהם لانّه قد *قال ויכבו הנושים אשר בה מקטן ועד גדול[38] لانّ (המיתו איש). ومثله ויכבו הקלעים ויכוה *اى رموها[40] بالحجر: ויך ישראל בלבנון تنبسط اغصانه تحت الارض اى تضرب الى المواضع البعيدة كما قيل[41] ומחה אל כתף ים כנרת: وفى الاسيتة והחליל מכה לפניהם עד שהן מניעין *להר הבית[42] يريد انه كان [يزمر] فى النای: ויכם בסנורים ابلاهم بالشبكرة[43]: وذكر فى حروف اللين נכה רגלים[44] مع[45] נכאו מן הארץ. אך נכאים والالف بدل من الهاء. وكان الاحسن عندى ان تكون هذه الالفاظ من ذوات الالف وان تكون هاء נכה רגלים (مبدلة فى لخطّ من الف. وللقائل ان يقول انّ נכה רגלים) من ذوات الهاء ويستدلّ بنאכפו עלי נכים[46] بزعمه وان كان الباب مطّرد[47] على الاكثر مثل [רוים] בלים [الّا] انّ[48] العين حلقى مثل נאים. ويجوز ان يكون فى נכים انّ اللام من נכה רגלים انقلبت فيه عينا فهو[49] على زنة מתים. وقد قيل וישכמה שתים من שכמה מעליו ועבר: ويصلح ان يقترن[50] به נכים وان يعتقدا معتلّى اللام[51]:

النون والكاف والحاء נכח השלחן. (ويتّصل به الضمير) נכחו תחנו. כי נכחו יצא قبالته: ومن هذا المعنى ונכוחה[52] לא תוכל לבוא. כלם נכוחים למבין. לא תחזו לנו נכוחות. הולך נכחו قبالته *بالاستقامة لانّ ما كان قبالة

هذا الباب على ثلاث معان. للحفظ وهى هنا العداوة المحفوظة فى القلب. والثانى للحبس בחצר המטרה وهو مشتق من الاول. والثالث القرطاس المذكور المنسوب للنشّاب ويسمّى اماج وبرجاس ايضا. [16] R. ايضا. [17] R. g. Transposed in R. [18] Transposed in R. [19] O. לפני. [20] R. g. قيل انّ نونه مبتدلة من لام والتفسير مصقول. [21] Transposed in R. [22] R. المعنى. [23] O. على الروח وكان التقدير. [24] R. continues הרוח. [25] R. من. [26] R. وقيل ايضا. [27] R. g. نسل. [28] R. وذكرناه. [29] R. g. يتناسل ونكثر. [30] R. ذكرناه. [31] O. האדמה. [32] R. (MS. ونجراج (وعرج. נכה רגלים كسر واعوجاج وعرج This root is supplied in R. by the glossator. [33] R. g. دريّة. [34] R. g. ארבעים יכנו. [35] R. الافعال. [36] MS. ואלצרב. [37] O. هشم. [38] O. وصف قبل هذا فى اهلها ان لم يقتلوا كقوله. [39] R. ولا. [40] O. ارموها. [41] O. اعنى اصوله كقوله. [42] O. רוב לירושלים. [43] O. באלטבררה. [44] R. g. زمن الرجلين. [45] R. معنى. [46] R. g. زمنى. [47] O. مطردة. [48] O. continues יכן. [49] O. وهو. [50] R. يقرن. [51] R. g. مشتق من והשיערה נכתה. [52] R. g. صواب.

الانسان فهو منه على استقامة وقصد[53]: ومن هذا اشتقّ لنبح אישתו اى من[54] اجلها كانّ[55] صلاته (كانت) مقابلة لزوجته اذ كانت بسببها:

النون والكاف واللام וארור נוכל[56]. بنبلهم אשר 5 נבלו. ויתנכלו אתו. להתנכל בעבדיו. معناه الاغتيال والاضمار على[57] الشرّ:

النون والكاف والسين בנכסים רבים هذه اللغة مشهورة فى كلام الاوائل *وهى عامّة لكل ما يقتنى من عقار واثاث. وذلك قولهم נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות: واما الماشى فربما كانت 10 خارجة[58] عنها لقوله وبمקנה רב מאד *بالفصل عمّا تقدّم ذكره من قوله בנכסים רבים[59]: واما قوله בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל وبשלמות فهو تفصيل *جميع ما يكتسب الّا انّ المواشى خارجة عنها[60]. وفى السريانى הן לעניש נכסין وهو الورق:

النون والكاف والراء ולא נכר ישוע. לא נכרו בחוצות 15 انفعال *واصله ננכר ננכרו[61] [على زنة נישמר נשמרו] *فادغم نون الاصل[62] (فى الكاف): والافتعال יתנכר נער: والثقيل ולא הכירו. (הכר לך.) לא תכירו פנים. כל רואיהם יכירום. בן אביר את גלות יהודה. ויכר יהודה. ויכירה[63]. ויאמר ננד אחינו הכר לך: ومن هذا المعنى قيل הכרת פנים اى[64] فراسة وجوههم اى ما يتفرّس[65] فيهما من القحة 20 والصلابة: ومعنى اخر בישפתיו ינכר שונא انفعال. والثقيل וינכרו את[66] המקום הזה. ויתנכר עליהם. והיא מנכרה *معناه تغيير وتبديل[67]. وقريب منه פן ינכרו צרימו. לא תנכרו[68] معناه للجحود: כל בן נכר[69] كل ذى[70] خلاف اى خلاف فى[71] الملة وهو اسم. את[72] אלהי הנכר *آلهة خلاف 25 اجنبىّ[73]. עם אלהי נכר [اجنبىّ اى غريب]. ومثله ואין עמו אל נכר. [ולא תישתחוה] לאל נכר. איש נכרי. ונכרים באו שערי. מנכריה אמריה החליקה. [הלא נכריות اجنبيّات واجنبيّة. والاجنبىّ البعيد: מלבוש נכרי. נכריה עבודתו مخالف ومخالفة وهما قريبان[74] من الاجنبىّ لانّ المخالف 30 شيًا قد بعد عنه. *ונכר هو مثل الاجنبىّ. والى هذا الخطيب اشار[75] יוסי בן יוסי فى قوله ברוך לנכר לנכשי מלבוש לא יאות למולם ברוך מלך ממליך מלכים ופורק עמו ומישבר עולם ברוך שאמר והיה העולם فقد ظهر انّ הנכרי يكون من غير الامّة مثل איש נכרי: وقد يكون من الامّة مثل ועצביך בבית נכרי. מנכריה אמריה החליקה.] وبعد נכריה חבלהו [مخالف ومخالفة وهذا قريب من الاجنبىّ لانّ من خالف شيًا فقد بعد عنه[76]: נכר אתו אלהים. ונכר לפעלי און. بوم נכרו معناه الاسلام للهلاك:

النون والكاف والتاء נכאת צרי ולט هو المخزوب. ויראם את כל בית נבתה قال فيه الترجمان ית כל בית נגזוהי[77] يريد مخازنه وذخائره: واعلمْ ان قد تقدّم لى تجويز كون ויבתום[78] فى [رسالة] التقريب والتسهيل من ذوات الياء وقلت فيه انّ اصله [كان] ויציתום مثل ויציקום فخفّفت الياء وبرهنت هناك على تجويز[79] ذلك: وجوّزت فيه (هناك) ايضا كونه من ذوات النون وانّ اصله ايضا ויכיתום مثل ויפילום فخفّف. وانا اختار (فى هذا الموضع) كونه من ذوات النون لاستصحاب التفسير *والاشتقاق له[80] لانّه ما كان اتّفق لى فيه حينئذ اشتقاق: فاقول انّ هذه اللفظة مجانسة لقول الترجمان فى וינשבו את העם. וכיתו ית עמא [وعضّتهم] يريد وعضّوهم فى الحرب وهذا مجاز جيّد: ولغة العضّ مستعملة عند العرب فى الحرب ايضا وفى شدّة الزمان اذ يقولون (عضّتهم الحرب وعضّهم الزمان ومعنى العضّ فى الحرب القتل. وهذه اللغة اعنى لغة العضّ مستعملة عند العبرانيين ايضا فى الحرب كما قيل וינשבו אתכם נאם ״ اى ויقتلونكم[81] [لانّه انما عنى بقوله فى נחשים צפעונים ابطال[82] الرجال. ولذلك قال الترجمان فى וינשבו אתכם. ויקטלון יתכון فكانّه[83] اراد بقوله ויכתום ויישכום على الاستعارة بمعنى ויהרגום. هذا اصلحه الله ما اختاره فى ויכתום: واعلمْ *انه عند[84] تلخيصى مذهبى فى ויכתום فى رسالة التقريب والتسهيل قلت هناك انه فعل ثقيل بدلالة فتح الياء[85] وقرنت به ויידבו

---

[53] O. מיעוּ الاستقامة والقصد. [54] R. ومن. [55] O. كانت. [56] R. g. قبل انّ נוכל تخييل. [57] O. واضمار. [58] O. هو جميع ما يكتسب الّا انّ المواشى خارجة. [59] O. هى عامّة لكل اثاث وعقار. [60] MS. פמארנה; O. הנכסים. [61 62] Supplied from the Heb. transl. [63] R. g. واثبتها واعترف بها. [64] R. معناه. [65] O. يفترس. [66] O. בן. [67] O. مع التغيير والتبدّل. [68] O. תנכרון. [69] R. g. اجنبىّ. [70] R. ذا. [71] R. ذا خلافى. [72] O. continues כל. [73] R. واجنبيّة. [74] MS. קרבא. [75] This word is not in the MS. [76] The words from ונכר l. 1, added from R., are not in the Heb. transl. [77] O. ננזיה. [78] R. continues כתאב. [79] R. جواز. [80] Transposed in R. [81] O. ויקטלוכם; R. فيقتلوكم. [82] Both MSS. have עין before this word; O. ابطل. [83] R. كانه. [84] O. لانه انما. [85] R. ياء.

את לשונם. וידבקו פלשתים. (וידבקו) נם המה אחריהם במלחמה. וקלת فيها (כלֹא) انها [مخفّفة الياء] من ينقلا بدلالة فتح الياء فليس لاحد ان ينقض علينا هذا المذهب بوجوده ויראו והנה באר בישדה مفتوح الياء וهو خفيف. فقد قال ابو زكريا انهم انما[88] فتحوا هذه الياء استثقالا [منهم] لكسرها مع الراء اذ كان الوجه (قال فى ויראו ان يكون) مثل וישב ישמעאל:

النون واللام والهاء כנלותך[87] לבנוד. ולא יכה לארץ מנלם. *قد ذكرتهما[88] فى المستلحق [وفسّرتهما فيها]:

النون والميم واللام ונמלתם את בישר ערלתכם. ومنه כחציר מהרה ימלו. וכראש שבלת ימלו. ימל קציריו. فاء الفعل مندغم[89] فى الميم والالفاظ[90] غير متعدّية *ومعناها القطع والقصّ[91]: לך אל נמלה. הנמלים معروف[92]:

النون والميم والراء נמר ישקד. ונמר חברברתיו הנמר: וامّا וריחו לא נמר[93] فهو من ذوات المثلين ونونه للانفعال. وذكرته[94] فى المستلحق مع אל תמר בו ومع כי תבתב עלי מרורות وغيرهما:

النون والسين المضاعف ונישא נס[95] לגוים. נס להתנוסס[96]. (مصدر افتعال مشتقّ من נס وهو من ذوات المثلين. والدليل على ذلك الشدّة التى فى נכי.)[97] [قد] ذكر [فى كتاب المثلين وقد برهنّا] فى المستلحق (على انّ) על כוס ננוס من هذا الاصل وهذا المعنى: وزعم ابو زكريا انّ כמסס נסס من هذا الاصل فى معنى اخر. وما اراه الّا معتلّ العين من معنى בחפזה לנוס والسين متضاعفة فيه كتضاعف الميم فى ימין ״ רוממה. والدال فى ולא היה נודד כנף الذى هو من נודי הרכם צפור. والصاد فى [ונוצצים الذى هو من ופועלו לניצוץ على ما بيّنّا فى كتاب المستلحق. والصاد ايضا فى قوله משך ידו]את לוצצים [متضاعفة مثل هذا التضعيف]. ومثله عندى רוח ״ נוססה בו[96] ترجمته وان جاءنا عدوّ[99] كالنهر كثرة[1] وانتشارا فانّ امر الله يذهبه[2] عنّا. *فانّ معنى[3]

כמסס נסס فيصير ذائبا منحلّا وهو *ذاهب اى انه يهلك فى هربه[4] ولا ينجو منهم الّا القليل[.] وامّا لفظه فهو ويصير كذوبان المنهزم الهارب اى يعرض له هذا]. *ومذهب الاترنوس فيه هو المعنى الذى عبرت به عنه وذلك قوله[5] ויהי תביר ועריץ:

النون والسين والجيم לא יסג כלמות على زنة בי יישל זיתיך. וירד יעקב. وتفسيره ما يتاخّر (ولا يدع[6]) عن معاصيه استحياء واختزاء. ويستدلّ على انه من ذوات النون من مصدره [الذى هو] ונסוג מאחר אלהינו (التى) على زنة ונתון הלבוש: والثقيل מסיג נבול רעהו. כמסיגי נבול. לא תסיג נבול רעך. אל תסג נבול עולם اى لا تزيله [ولا تؤخره من مكانه]. ومثله وان كتب بשפים נבולות ישינו: وما لم يسمّ فاعله והוסג אחור משפט. هذا اختيارى على الوجه الذى اختاره فيه ابو زكريا:

النون والسين والهاء נסה את אברהם. אשר נסוני אבותיכם. قد ذكر فى كتاب حروف اللين *ومعنى ذلك[7] اختبار وتجربة ومحنة. [ومنه] למסת נקיים יעלז على زنة מכת[8] وترجمته لمحنة الابرياء: ויואל ללכת כי לא נסה ללכת באלה. כי לא נסיתי اذ لم يعتدّ [فانّه لا يصلح ان يقال فيه اذ لم يجرب ولم يختبر ولا لم يمتحن بل اذ لم يعتدّ. وكذلك כי לא נסיתי اذ لم اعتدّ]. وايضا או הנסה אלהים. وايضا לא נסתה בך רעלה. وابو زكريا[9] لم يفرق بين المعنيين: ومن هذا المعنى الثانى אנסכה בישמחה [اى] اعوّدك السرور: ومعنى ثالث במסות באותות ובמפתים. המסות הנדולות. هذا المعنى مجانس لقول الاوائل زعمّ فى الدعاء כיום שעשית *נס עמהם[9] כן עשה עמנו נסים الّا انّ هذه الالفاظ ليست من اصل واحد لانّ מסות جمع מסה على زنة מכה מכות. נס נסים. קן קנים. فمسّوت اذًا معتلّ اللام ונס נסים من ذوات المثلين: وقد يمكن ان نجعل מסות *من ذوات المثلين[10] بأن نقول انّ *اصله מנסות[11] على زنة מושמות فحذف النون ونقلت حركته الى الميم كما حذفت الالف من ותורני היל ونقلت حركته

تكملة واتمام. هذا قاله רב סעדיה: وامّا מנלם فهى عنده لفظتان من לחם وقال فيهما ممّا لهم: [87] R. g. [88] O. اما. وفسّر فى מנלם كلامهم بسقوط النون يعنى ان يعتقدون انّ كلامهم جميعه صواب لا يسقط منه شئ على معنى כי לא יפל מדבריו ארצה. [88] O. ذكرا. [89] R. continues والنون الاصل مندغمة (so). [90] الّا انّ هذه الالفاظ R. ومعنى [91] R. [92] R. g. نمل. [93] R. g. تغيير ومخالفة. [94] R. وقد ذكرته. [95] R. g. علم. [96] R. g. علم. [97] The words added from O. are not in the Heb. transl. [98] O. בה. [99] O. العدوّ. [1] O. كثرا. [2] O. يذهب به. [3] O. فمعنى. [4] O. هارب اى انهم يهلكون فى الهروب. [5] O. وقال فيه الاترنوس. [6] MS. ואלא ידעו. [7] R. ومعناه. [8] O. מכה. [9] Transposed in R.; R. g. معجز ومعاجز. [10] O. فى אלמנת. [11] R. اصل מסות.

الى التاء وخفّفت الزاى فهى[12] اذا مبدلة من المثلين كما [انّ] لمبدلات من شممة:

النون والسين والحاء בית נאים יסח י״. יתחך ויסחך هذا متعدّ. وقوله وبقدم يسحنا ممنه فى الذاتى[13]: والانفعال ونسحتهم كيعل الهدمة. وهذه اللغة مجانسة للسريانى فى قوله יתנסח او والجميع *نقض وهدم[14]: ومن هذا الاصل *وهذا المعنى[15] ושמרתם את משמרת הבית מסח على زنة מטע [لسم]. הנה כה מבטנו. اصله מנסח وهو[16] هدما ونقضا يريد هدما للدولة ونقضا للرتبة [اى من غير رتبته. لانّ من عادة العبرانيين ان يسمّون انقاض الرتب هدما كما قيل פן יהרסו אל י״ لراءوا اى كلّا ينقضوا رتبتهم ويثلموا مصفّهم الذى قيل عنه והנבלת את העם סביב لاموا]. والمعنى فيه ان يشترك[17] جميعهم فى ذلك الوقت فى *خدمة اصحاب[18] الدولة والخارجين عنها. ذلك قوله لهم השלישית מכם באי השבת لانّ كل اسبوع كانوا يتداولون ثلثة ثلثة [كقوله لهم ايضا ושתי הידות בכם كل יצאי שבת فاشركهم كلّهم فى ذلك النهار فى الخدمة] كقوله *ايضا عن الثلثين الخارجين عن الدولة[19] ושמרתם את *משמרת הבית מסח[20]. ثم قال عن الجميع وישבו ישרי המאות בכל אשר צוה יהוידע הכהן ויקחו איש את אנשי באי השבת עם יצאי השבת ויבאו אל יהוידע הכהן. وعن ذلك ايضا قيل כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות اى لم يسرّح احد(ى الايدى) ولا اصحاب الدول عن الخدمة فى ذلك الوقت. فالى هذا ذهب بقوله מסח (اى ناقضا للدولة واشتراكا فى الخدمة):

النون والسين والكاف כי נסך *עליכם י״[21]. والمسكبة הנסוכה[22]. كاسات الخمر. والمسكبة ازره معنى هذه الالفاظ نسج وستر وتغطية. *وقد بيّنت[23] معناها [نعما] فى اخر المقالة الثالثة من [كتاب] التشوير [بكلام طويل بيّن] وقلنا هناك انّ قوله فى ءات היתד הארז ואת המסכת اسم للمنسج [لا الذّفنّ اعادته هنا واطالة الكتاب فيه وتغييره مما ذكرته هناك]: ومن هذا المعنى אשר יסך בהם. وقد بيّنته [ايضا] هناك [تممنا حسنا] واقول هنا انّ لحف الهنين كان يوضع[24] فى جانبى الاسطحن وكان وسطه فارغا فكان يستر بهذه الظروف للجمال فقط: ويحسن [عندى] (ان يكون) من هذا الاصل *وهذا المعنى[25] אנסכה בשמחה *ترجمته تعال حتى[26] استتر فى الطرب *اى اتوارى فيه[27] وهو على زنة אדברה וירוח לו. وقوله וראה בטוב مصدر وهو معطوف على قوله בשמחה لا على אנסכה اى اتوارى فى [الطرب و]السرور والنظر الى اللذّات [اى مباشرة اللذّات] لانّ هذه اللغة مستعملة فى المباشرة ايضا كما قيل וראה את ערותה. وانه תראה את ערותו [ومعناها المباشرة]: ومعنى اخر מי יצר אל ופסל נסך افرغ. ופסלי ונסכי. כי יקר נסכו. רוח ותהו נסכיהם. פסל ומסכה[28]: ومن هذا المعنى على الاستعارة والمجاز ולנסך[29] מסכה ולא רוח. ذهب به الى محض[30] الراى والمماألة[31] على معنى لعبادة عبده ولا منى: ويصلح ان يكون منه רוח ותהו נסכיהם اى آراءهم: ومعنى اخر مجانس لهذا لא יסכו לי. יין ונסך לא תסכו עליו. ישתו יין נסכיהם. والثقيل והסיכו נסכים(. ויסך אתם לי. והסך נסכים. ومن) هذا القسم منه ما هو مزج ومنه ما هو تفريغ: ومعنى اخر ايضا ואני נסכתי מלכי. נסכתי מראש وزنه נפעלתי *واصله ננסכתי فادغم النون الذى هو ءاء الفعل فى السين[32] ونم الهتهم مع نسيكهم مع كلى حمدتهم. نسيكي סיחון ראשיהם وملوكهم وهم الذين قيل عنهم ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם:

النون والسين والعين כי נסע[33] מלכיו. נסעו מזה. ויסע משם אברהם. والمصدر الحلوّ ונסוע הנגבה. ויהי בנסע הארון. ויהי בנסעם מקדם. ومصدر ايضا ולמסע את המחנות. قوم لك لمسع. والجمع [ولا يجمع المصدر الّا قليلا] יסעו בני ישראל בכל מסעיהם: واما וילך למסעיו. ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם فمراحل. ومثله כי ענן י״ על המשכן יומם ואש תהיה לילה לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם: יסעו בני ישראל. נסעה ונלכה بالتخفيف. ונסעה מהר אהוא[34] بالتشديد على الاصل. והנה מצרים נסע אחריהם. קומו סעו ועברו هذا كلّه غير متعدّ: والانفعال דורי נסע ונגלה اصله ננסע مثل ננלה فادغم النون الذى هو ءاء الفعل فى السين. ومثله הלא

---

[12] O. فهو. [13] R. אלדאת. [14] Transposed in R. [15] O. والمعنى. [16] R. ومنمه. [17] R. continues فى. [18] Transposed in R. [19] R. لهم. [20] O. בית המלך; above משמרת. [21] Transposed in R. [22] R. g. منسوج. [23] O. وبيّنت. [24] O. يضع. [25] O. والمعنى. [26] O. אי תעל. [27] O. والفرح. [28] R. g. مسبوك. [29] R. g. ولنسكبون; another gloss. ولجوزان يكون من نسكبي סיחון اجلّائهم ورؤساءهم. [30] O. מבין; R. אלמבין. [31] O. والمسألة. [32] O. وفاء الفعل مندغم. [33] R. g. in Arabic (Spanish) char. معنى الجميع الانتقال. [34] אהוה.

נסע יתרם בם ومعنى للجميع الانتقال والرحيل: ومن هذه البنية للخفيفة ما يتعدّى *على مفعول[35] مثل ויסע את יתר[36] האהל. ויסעם עם הבריח. والثقيل المتعدّى والمثلّه תסיעי. ויסע משה את בני ישראל. ויסיעו אבנים גדולות[37].

(מסיע) אבנים: وامّا חנית מסע וישריה فجعلوه[38] المفسّرون من آلات للحرب. وما هو عندى الّا من هذا المعنى نفسه الذى نحن فيه وهو مصدر وصف[39] به الحنית. وذلك انه لما كان الحنית محمولا[40] منقولا فى اليد غير متقلّد كالسيف نسب الى للحمل ووصف به فقيل[41] חנית מסע וشريه[42] كما قيل ايضا אבן שלמה מסע. وعلى معنى وبمثل יד וברומח: (ורוח נסע מאת י׳ ותּבּ):

النون والسين والقاف אם אסק[43] שמים كانّه قال אם אעלה שמים وهو مشتقّ من السريانى والمسق דניאל[44] وفاء الفعل مندغم. وقد ظهر *فاء الفعل[45] فى قوله אמר להנסקה מן נובא[46]: وامّا نون النعل لدنيال. ودهن لا النعل قدموثى فغير اصليّة لانّه من להעלה لאשפיא ومن אדין עלין بل هى زائدة:

النون والعين واللام ויסנר את דלתות העליה בערו ונעל. دلتوت העليه نعلوت غلق [واغلاق]: ومن هذا (المعنى) اشتقّ للكبل נעל [من] قوله על אדום אשליך נעלי. على כפות המנעול المغلاق الذى يغلق به الباب: ومعنى اخر ואנעלך תחש. [والثقيل] וילבישום[47] וינעילום. حلزن النعل. בעבור נעלים. نعليهم ברגליהם. ונעלות בלות ומטלאות. برهل ונחשת מנעלך: وامّا גן נעול. גל נעול *فمعناه ملآن على ما بيّنت فى[48] حرف لحاء عند ذكرى בוען חתום:

النون والعين والميم נעמת לי מאד(. ממי נעמה). וישמעו אמרי בי נעמו. ואת הארץ כי נעמה. ודעת לנפשך יענם. ולמוכיחים יענם. כי נעים כי תשמרם اسم. וجمعه [נפלו לי בנעימים.] ושניהם בנעימים. נעימות בימינך נצח. والصفة بهذا اللفظ [ايضا] כל הון יקר ונעים. ונעים זמירות ישראל. وجمعه הנאהבים והנעימים.

والاسم [ايضا] דרכיה דרכי נעם. وبل אלחם במנעמיהם الكل[49] فى معنى للحسن:

النون والعين والصاد החת הנעצוץ. وبכל הנעצוצים شجر ما وتسمّيه العرب النعض بضمّ النون واسكان العين وبالضاد المعجمة وهو شجر يستاك به وترجمه المفسّرون السدْر:

النون والعين والراء נערו כנורי אריות [نعروا اى] زأروا وصاحوا. ومثله כי נעור ממעון انه من יעורו[57] ויעלו הגיים. وقلت هناك انّ معنى ابى زكريا فيه جائز الّا انّ[58] اجوز[59] منه عندى كونه من נערו כנורי אריות. وبيّنت فى رسالة التنبيه[60] جهل من انكر اشتهادى عليه بقول الاوائل [ז״ל] חמור נוער. ولنا فى المقالة الثانية والثالثة من كتاب التشوير كلام طويل جدّا فى כי נעור اندرجت لنا فيه علوم عظيمة وحجج جسيمة وبراهين جليلة فليلتمس من هناك: ومن كلام العرب نعر الرجل (ينعر) اذا صاح. ونعر *عروقه فهو[61] نعير اى شديد الصوت. فقد اتّفقت اللغتان فى هذا المعنى وهذا اللفظ [اعنى قول العبرانيين נערו כנורי אריות. נעור ממעון קדשו. חמור נוער وقول العرب نعر الرجل اذا صاح]: ومعنى اخر גם הנעי נערתי. נער בפיו. יהיה נעור ורק. والانفعال ננערתי כארבה. (בפעם ופעם ואנער. וינערו רשעים ממנה. والمذهب فى ננערתי כארבה) كالمذهب فى قوله התרעישנו כארבה: ومن هذا المعنى اشتقّ והנער נער ארדת [الشانى اى] المترعرع ناهض بنفسه. ومنه قيل ايضا (لنفض الكتّان)

---

[35] O. المفعول. [36] O. היתד. [37] R. g. وقد قيل فى ויסיעו אבנים. והמלא תסיעי نقلة وانتقال. وقيل فى ורוח נסע ורעש. [38] R. g. صعود. [39] O. ישריה. [40] O. מחמלא. [41] R. فقال. [42] O. فجعله. [43] R. يصف. [44] R. لدنيאל. [45] O. الفاء. [46] The Heb. transl. continues וינין להנסקא מן נבא להעלות אותו מן הבור כאשר אמר ויאבילום. [47] R. continues וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור ועוד להעלות את ירמיהו מן הבור בטרם ימות. [48] O. فهو ملآن وذكرته. [49] R. للجميع. [50] R. وسكون. [51] O. معنى. [52] O. وكذلك فى. [53] O. كقولهم. [54] R. הל אראר . . . (injured). [55] O. الهزيمة. [56] O. continues فى. [57] O. יעורר. [58] O. انه. [59] O. الاجوز. [60] R. التقريب والتسهيل. [61] O. عرقه فيه.

והיה החסן לנערת. כאשר ינתק פתיל הנערת ויסתיים
אין נערת משאלת הכתאן כמו קיל פי המשנה ובנערת
של פשתן ובנכורת של חרשים: והשקיל ונער פרעה
והילו, ככה ינער האלהים, וינער ״: והאפתעל התנערי
מיעפר: ויסלח ען יכון מן הזא האסל הנער לא יבקיש
המנתפץ הנאהפ עמן אסחאבה או הצאלל מן[62] הגנם והו
מדהב[63] אלתרגום דאיטלטלו[64] לא יהבע: ומעני ת׳לת כי
נער אנבי, יקומו הנערים(. והנערה יפה עד מאד. והקם
רבקה ונערותיה. רבת צרדוני מנעורי), כן בני הנערים,
מנעורנו ועד עתה. מנדלים בנעריהם, תתהדיש כנשר
נעוריכי. אך עשיתי הרע בעיני מנעוריהם. תמות בנוער[65]
נפשים. *וקד יקאל ללגהר[66] והו אלדי לם יגרב אלאמר
נער וען כאן כביר פי סנה כמא קיל עמן רחבעם והו
בן אחדי[67] וארבעמין סנה[68] ורחבעם היה נער ורך לבב:

النون والفاء والحاء והבאתם הבית ונפחתי באפו.
נפח באיש פחם, ויפח באפיו, סיר נפוח. ופחי בהרוגים
האלה ויחיו על זנה תני נא לי מדוראי בנך. ישאי בנך.
נחר מפוח הו אלמנפאך אלדי ינפך פיה אלנאר על זנה[69]
ותשבר כד על המבוע מן נחל נובע: לפחת עליו איש
[על זנה לנשת אלו: ומא לם יסמ׳ פאעלה איש לא נפח:
וקרנב מן הדא אלמעני נפחה נפשי[]: מפח נפש. בעליה
הפחת יראד בה ד׳האב אלשי׳ ופוקה[70]. והפחתם אתי *קד
אפתמוה[71] בالغضب כמא קאל והבאתם נזל:

النون والفاء والكاف נפך ספיר ויהלם [קיל אנה]
אליאקות אלכחלי:

النون والفاء واللام פי הדא אלאסל[72] מעאן. מנהא
אלסקוט אלוקוע *ומנהא אלטרח[73] ואלרמי. ומנהא אלנזול
ואלנקצאן. ומנהא אלנזוע[74] וכלהא מתקאربה. לא נפל דבר
אחד לם יסקט ולם ינקס. ומתלה והימים הראשונים יפלו.
ובי נפלה אימתכם. חבלים נפלו לי. כי יפול לא יוסל
אן כאד אלסקוט לא יטרח[75] ולא ירמי בה אי אן סקטתה
ונכבתה גיר מתמכנה לאנה אן כאד אלסקוט אמסכה (אללה

ורפדה. וליסן[76] תפסיר לא יוסל לא ירפע כמא יפלק[77]
קום לאנה אן לם ירפע בקי ساقطا على الارض والכתאב
לא ירד הדא אנמא ירד אנה *לא יכאד יסקט[78] לאן אללה
יסמסכה. אלא תרי אן קולה כי ״ סומך ידו עלה לאמתנאע
[תמאדי] סקוטה. פליס מעני כי יפל אן סקט בל אן
כאד אלסקוט. חשבה נדולה נפלת עליו واقعة عليه. לא
יהיה אחרי נפלו בחרב. מתל ובפתחו[79] [עמדו] והו מצדר.
ונפלו ולא תקומו אמר. מקול מפלתו. וצדיקים במפלתם יראו
אסם אלפעל. את מפלת האריה אסם אלמראד בה ג׳תה.
על מפלת וישכבו כל עוף השמים אסם ג׳רמה אי מא
סקט מנה וקאל אלתרגום [פי מפלת האריה.] פנרא דאריא[80]
קריה בצורה למפלה מהדמה: נפל איש שקט אמראה. ומתלה
טוב מימנו הנפל: והאלפעאל מן הדא אלאסל ואתנפל[81] לפני
״. אשר התנפלתי[82]: واعלם אנה אן כאן ולה[ת]נפל עליו
משתקא מן הדא פאן מעניה אלתסבב כאנה קאל ולהתעולל[83]
עליו. והי הדא ד׳הב אלתרגום [בקולה] ולאיסתקפא עלינו.
וכדלך [תרגום] ויסם לה עלילות דברים. תסקופי מלין:
והשקיל ראו הפלתי לבם[84]. הפלתם למישואות[]. אל
תפילו[]. רק הפילה[85] לישראל. (לא הפילו ממעלליהם) לם[86]
יסקטוא ולם[87] ינקפוא: ומן הדא אלאסל *והדא והמעני[88]
ונפלל חלל בתוכם (אללם פיה מצאעף ואלמד׳הב פיה
כאלמד׳הב פי ונפל חלל בתוכם.) וא׳יצא בנפל חלל. וקד
שככת על אבי זכריאי פי אלמסתלחק קולה פיה אנה
מן מעני ונתן בפלילים: וא׳מא על כל פני אחיו נפל.
ובעד השלח יפלו לא יבצעו. נפלים בעמק. ותפל מעל
הנמל פמעאנה[89] הנזול: ויפל על *צאורי בנימן תרמי[90].
(ולמה נפלו פניך. ויפלו פניו מעאנה לחזי والاستحياء.
ואת הנפלים אשר נפלו עליו אלמתסאקטון. ומתלה) אני דואג
את היהודים אשר נפל אל הכשדים אלדי נזעוא אליהם.
מיום נפלו מן יום נזועה. בראשנו יפל אל אדנינו שאול
ינזע אליו. ויפלו בהם וכבשו[91] עליהם. ויקאל פי לסאן
אלערבי וקעת בالقום פי אלקתל واוקעת بهم. ומתלה
ותפל יבא ותקהם: הנפילים היו בארץ. ויש ראינו את

---

[62] R. عن. [63] R. راى. [64] O. ודאיטלטלו R. ודאי טילטולי; [65] R. g. صبى وصميان وصبا. [66] O. وقيل للغبر.
[67] R. احد. [68] O. عام. [69] R. g. . . . אלמ. [70] R. وفوته والخيبة. [71] R. وانتم افتمّوه صاحبه.
[72] O. الفصل. [73] O. والطرح. [74] R. النزع. [75] O. يضرط. [76] R. ولا. [77] R. ظنّ.
[78] O. اذا سقط. [79] O. بفتحا. [80] O. سقط منه . . . جرمه وقال الترتمن فنرا دאריא والمراد به
[81] R. g. [82] R. g. . . . תרגום . . . امر في الصلاة. [83] O. ولتحتلل. [84] R. اهتكم. [85] R. g.
צאוריו R. [86] R. لا. [87] R. ولا. [88] O. والمعنى. [89] O. معناه. [90] R. (ואיתתחית MS.) واستطحيت
. . . . الترتمن فلنرنه وهو [ت]قسيم وقسمة. [91] R. وتنكسوا. وترامى عليه.

הנפילים. [מן הנפילים] לגיבורה וכאן הוא ספד לא נפל אנכי מכם הדבר אשר אתם אומרים[92] ולא באפס מכם (אי לסת בדנכם): ומפל בר נשביר פאני אפשרה וקליל מן הטעם או (ובעס) שיא מן הטעם נשבעה והא מתחבר בנגינה קטנה קאדה קאל ולקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעלים ובעבור מפל בר נשביר אי אנהם כאנוא יפתרון הפעפאי בנעלין וכשמן קליל מן הטעם יסבעונה[93]. ומפל *עמדי הוא[94] ואחד מפלי בישרו דבקו הדבר אשר לא יצלח אן יפסר פיה גיר אגזאי גסמה ומפאצלה. יקול אן אגזאיה[95] ומפאצלה מתחלה בעצהא בבעץ יצף שדתה וקוותה. והדליל עלי הדא קולה יצוק עליו כל יממו תרגמתה מפרוץ כאילו ינתקץ[96]. ווזן יצוק פעול והו אחד יצוקים ביצוקתו אי כאן עטאמה [הי] מפאצלה ואגזאיה אפרגת (פיה אפראגא לגלל[97] ינתקץ) [ומפל] שיא מן הטעם אי *קליל מן הטעם לאן קליל מן השיא גזא מנה וכדלך בעצה[98] הו גזא מנה:

הנון והפא והצאד כי נפץ העם מעלי אפתרקוא ותבדרוא. ומתלה מרומומותיך נפצו גיום. ומתלה נפצה כל הארץ אנתשר[99] הנאס פי אלעאלם. והתקיל ונפצתים תם: וקד תקאל הדה אללגה עלי אלכסר לאנה יפרק אגזאי אלשיא אלמכסור. קאלוא מפץ אתה לי. ואיש כלי מפצו והו אסם אלאלה אלדי יכסר בהא *אלסכר וגיגרה מתל[1] אלמעול או מא אשבהה[2]: ונפץ[3] את עוללין. ונפצתי בך גיום. ונבליהם יפצו. בכלי יוצר תנפצם. כאבני נזר מנפצות[4]. ומן כפיף הדה אללגה (פי הדא אלמעני) ונפץ הכדים אשר בידם. העצב נבזה נפוץ[5]:

הנון והפא והשין נפש תחת נפש היא הנפס בעינהא. וכפר עליו מאשר חטא על הנפש ויסתגפר עמא גנאה מן קלה אחתראסה מן התנגיס בהלמיה[6]: וקד תקאל עלי אלאנסאן נפש כי תמעל מעל. ונפש כי תחטא: לאסר שרו בנפשו ברצונה [ומראדה]. ומתלה ואל תתנהו בנפש אויביו: במת בנפש האדם אשר יומת יריד בנפס אלמיה אי בדאתה כמא קיל ועל כל נפשות מת. וקולה בנפש הו *בדל מן[7] קולה במת *פלו קאל כל הנוע במת ולא יתחטא או לו קאל כל הנוע בנפש אדם אשר ימות לכאן דלך מגניא[8] לכנה גמע אללפטתין[9] וגעל אלתאני בדלא מן אלאול: שבת ונפש. ויפש בן אמתך ויתנפס ויסתריח:

הנון והפא והתא נפת תטפנה שפתותיך. ונפת צופים הו אלשהד:

הנון והצאד ואת הנין מו אלבאזי[10]:

הנון והצאד והבא נציב מלח נצבה מלך פלשתים ומנצבה על זנה [פלל] ומסבה. וכלסירהמא נצב בצם הנון והצאד והו חגר כאן ינצב לגעבאדה: ומן הדא קיל *לקאנדה והוכיל[11] והקאדם באמר אלקום [אלמנצוב לרואסתהם נציב כמא קיל] נציב פלשתים. ויהם דוד נציבים. ויתן נציבים בארץ יהודה. [ואיצא] ולישלמה שנים עשר נציבים. וכלכלו הנציבים האלה: ומנה קיל לנצאב אלסכין ואבא גם הנצב (קאדם אלסיף. וקיל פי פעלה) ולהציב הדרכן. וקיל לללשאה אלזמנה[12] (אלמקימה פי מכאנהא) (והנצבה לא יכלכל) הנון לאנפעאל ופא אלפעל מנדגם פי אלצאד. (וגאיז פי אלקיאס אן יכון והנצבה לא יכלכל. ואבא גם הנצב. שנים עשר נציבים מן ذوات אלייא וען תכון הנון לאנפעאל אלא כונהא מן הדא אלאצל אולי עכדי ומנהא איצא לאנפעאל. וואנמא אכתרת כונהא מן הדא אלאצל מן אגל אלאנדגאם לאן עאדה אללגה אן תקלב אלייאת אלתי הי פאאת אלאפעאל ואוות פי אלאנפעאל לא אן תדגמהא פי מא בעדהא. פאדא וגדנא הדא אלמעני אלתי פי לגה יתיצבו מלכי ארץ אלדי הו מן ذوات אלייא פי נציב מלח ופי נציב פלשתים. ויתן נציבים אלדי הי מן ذوات הנון פאלאחזם אן נחמל מא וגדנא פיה אלאנדגאם מן אלאפעאל פי הדא אלמעני מחמל ذوات הנון אד לם יסתעמל אלאנדגאם פי ذوات אלייא. פאדא כאן דלך כדלך) פיכון[13] נצב לריב י. נצב ימינו כצר. נצבו כמו נד מן ذوات הנון אולי (מא) מן ذوات אלייא. וכדלך כון[14] הנחמים באלים מן ذوات אלמתלין עלי זנה במארה אתם נארים כמא קלת פי גיר הדא אלמוצע (אולי). ויכון אלאנפעאל[15] מן הדא אלנמט אעני (מן) אלנמט אלמעתל אלפא (מכצוצא בלקלב

---

[92] R. continues ולא דונכם. [93] So both MSS. [94] Transposed in R. [95] R. אגזאי גסמה. [96] O. above אי וקוטי. [97] MS. ללא. [98] R. קליל מן אלבר וקליל מנה. [99] Both MSS. אנתשאר. [1] O. אלסכר והו. [2] R. אשבה. [3] R. g. נפץ. [4] R. g. מנפוצה. [5] R. g. מעאני הדא אלבאב מתקארבה. [6] Corrected in O.; orig. על המיט. R. g. מן מעני כל הנוע. [7] O. מתל. [8] O. פתכרר ולו קאל אחדהא לגאז. [9] R. אללפטין. [10] R. אלבאז. [11] O. ללקיאד ואלניל. [12] O. אלזמנא. [13] R. וכון. [14] R. נון. [15] R. לאנפעאל.

من الياء الى الواو). فاذا كان كذلك فاقول انّ قول الكتاب او[16] ירה ירה ليس بانفعال على انّى قد اعتقدته قبل هذا الوقت انفعالا وانما هو افتعال واصله יתירה على مثال לשוא תתיפי. יתיצבו מלכי ארץ. ויתילדו על מיטפחותם. ויתיעצו על צפוניך وان كان قد ينقلب مثل هذه الياء واوا كما قيل ועם ישראל יתוכח. בהתודע יוסף. והתודה אשר חטא. ונוסרו כל הנשים قال ابو زكريا اصله ונתוסרו فاندغم[17] التاء فى الواو. وكذلك اقول انا فى ירה ירה *انهم ادغموا تاء יתירה فى الياء[18]: واعلمْ انّ נצב يمنو כצר يحتمل [عندى] ان يكون مثل[19] ושבר את המצבות[20] فعل ماض ثقيل *فيكون نونه فاء الفعل فيكون فيه ضمير الـ"ו المتقدّم ويكون يمنو مفعول به. ويحتمل ايضا ان يكون[21] نونه للانفعال على زنة וירא ארם כי נגף לפני ישראל *الذى هو فعل ماض واصله ננגף[22] فيكون يمنو على هذا فاعلا بنצב الّا *انا وجدته[23] كمين الصاد على غير العادة فى الافعال الماضية من هذا الضرب (من الانفعال) فان كان ذلك صحيحا فانما هو على سبيل التفخيم وتعظيما وتشنيعا للآفة النازلة بهم[24]:

النون والصاد والجيم הציבני כלי ריק. תציג אתו לבד. מציג את נזת הצמר בגרן. ויצג את המקלות. אציגה נא עמך. הצג על הארץ מסמר. צאנכם ובקרכם יצג ما لم يسمّ فاعله[25]:

النون والصاد والهاء כי נצו נם נעו. כי נצא תצא. והסיר את מראתה בנצתה. ذكر[26] فى حروف اللين: واعلمْ انّ [כי נצו.] נצא[27] תצא. وان كان معناهما طبرانا فانّهما مشتقّان من בנצתה وهى (القانصة. ארך האבר מלא הנצה. נדול כנפים ורב ניצה التى هى ريش واستعمال العمرانيين هذا الاشتقاق مشبه لاستعمالهم יאבר נין فى الطمران ايضا وهو مشتقّ من ישאהו על אברתו. ארך האבר الذى هو للجناح. ولاصحاب النقل قول فى בנצתה وهو تفسير اخر وهو) القانصة. وكتب بى[28] נצא بالف بدل من هاء (כי נצו נם נעו): وذكر فى كتاب حروف اللين אשר הצו[29]. ויינצו במחנה[30] وذكرنا (نحن) فى المستلحق ערין תצנה[31]. נלים נעים[32]:

النون والصاد والحاء מנצחים להעביר[33] את העם رؤساء. לנצח על מולאכת בית י". לנצח על עשי המלאכה للاشراف[34]. על השמינית לנצח *للاشراف والترأّس[35] فى هذا الفنّ (فى الغنا) انهم كانوا مرأّسين[36] فى هذا المعنى كما قيل عن غيرهم وכנניהו שר הלוים במשא יסר במשא כי מבין הוא اى انه رئيس فى الوحى (يعنى[37] فى التوراة يريد انه عليم بمعناها). وهذا יסור بالسين مثل כי שרים ישרו المكتوب بشين ومعنى[38] לנצח ومعنى[39] יסור واحد وهو الترأّس. وكل למנצח (وان كتب) فى الاتهلّيم هو معناه[40] للرئيس مثل למנצח לדוד ומזמור[41] هذا قوله למנצח בנגינות اى للرئيس فى الاغانى(. ومثله למנצח בנגינותי يريد للرئيس فى الاغانى). والياء فى בנגינותי [زائدة. وقوله למנצח בנגינותי] وان كان فى الاخر فهو على سبيل العنوان وهو بدل من قوله תפלה לחבקוק חנביא. وهذه اللغة فى هذا المعنى مجانسة لقول السريانى הוה מתנצח اى كان *متغلّبا مترئّسا[42]: ويقرب من هذا ונם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם قوّتهم وعزّهم يريد الله عزّ وجلّ. (ومثله אבד נצחי ותוחלתי. واوريد لهارن נצחם قوّتهم وعزّهم.) ויז נצחם اراد دمهم[43] لانّ به تكون القوّة والحياة. وليس يمتنع ان يفسّر فى אבד נצחי رجائى مثل ותוחלתי מיי ولا فى ונם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם مثل ذلك ايضا على معنى מקוה ישראל: ויחי עוד לנצח. לימה היה באבי נצח. לנצח נצחים من اسماء الدهر (فى معنى סלה) كما تقول سرمدا. ومن هذا المعنى משובה נצחת اى *دائما سرمدا وزنه[44] נפעלת واصله ננצחת:

النون والصاد واللام ואמרתם נצלנו وزنه נפעלנו. אשר ינצל אליך. ואתה תנצל. המה לבדם ינצלו. ותנצל

---

[16] O. אן. [17] O. فادغم. [18] R. انّ اصله יתירה. [19] R. على مثل زنة. [20] R. g. دكك ومساطب. [21] R. وضع وايقاف. [22] R. g. للجميع متقارب. [23] R. انه. [24] R. g. ادغموا تاء יתירה فى الياء. [25] R. g. فعلى ان. [26] R. g. بيّنّاه. [27] R. مشاحذ[ة] وخصومة. [28] R. נצה. [29] R. g. قد ذكرت هذه الالفاظ. [30] R. בישה. [31] R. g. الحواء والخلاء. [32] The Heb. transl. adds ואני מכשיר היות מן השרש הזה אינה נבדלת במלה מן אוהב מצה אשר הוא נ"ב מהשרש הזה. [33] R. להעביד. [34] R. للشرف. [35] R. للتراس. [36] O. מראסין; R. مرؤوسين. [37] يعنى is supplied from the Heb. transl. [38] R. فمعنى. [39] R. مثل. [40] R. تفسيره. [41] O. ויזיד. [42] R. غالبا مترأسا. [43] R. دمّهم. [44] R. سرمدية ابدية ووزنه.

נפשי. والمصدر للنصل مكف ٣. والثقيل همه بصدقتهم ينصلوا نفسهم، وثقيل اخر ونصل لا نصلت. ننصلنا انتم الهنا. انصلنا من الهرس. ونصلتم انتم نفوسنا. لمن انصل انتم من. رمه ونصله. وما لم يسمّ فاعله نصلا ٥ زه اود منصل مصيت[45]: ومعنى اخر ونصلتم انتم من مصر. وننصلوا انتم من مصر. وننصلوا لهم لان مشيا. (والافتعال) ويتنصلوا بني اسرائيل انتم عدم. وثقيل اخر فيه اشر انصل الهيم مصبنو. ويصل الهيم انتم من مكنه ابيهم. ولا تصل مفي دبر امة [معناه] الاستلاب والاختلاس[46]:

١٠ **النون والصاد والراء** عيني ٣ نصرو دعة. نصرتهم نفوسي. كي عدوتي نصرتي. ومصوتي يصر لبي. نصر سلوم سلمي. مفحد اويب نصر حيي. يصرنهو باسيتن عينو. نصرنو من هدور هزو لعولم. واصره مصوت الهي. من ينصرهو. حبونه نتصرح. مصيت حمصيم نتصرني. وبريتي ينصرو. وننسيار ونتصوت. ١٥ ونصورות ولا ידעתי. سيت زונה ונצורת לב. معنى والنصور[47] المحفوظ من ان يوصل اليه (اى المحصور المختص فى الحصون والقلاع). ومثله بصور نصوره كمدينة[48] محصورة محفوظة [محروسة] من ان يخرج منها او يدخل اليها واحد[49]. ومعنى ونصورות ولا ידעתם محفوظة محروسة من ٢٠ الادراك والوقوف عليها ممتنعة المعرفة *متبعّدة الاشراف[50] عليها. ومعنى سيت زונה ونصورת לב فى هيئة زانية (بعيدة الجود) شديدة المكر كثيرة الخبث منيعة المرام محروسة من الخداع: وليس يبعد ان يكون النون فى والنصور ونصورת للانفعال من لغة بى نصر الى عير. نصور ٢٥ عليه لوח ارن. نصر تهنه. اني ٣ نصره لرنعيم. لنوصري بريتו. نصر ليטונך מרע. نصره על דל שפתי قد بيّنّا فى المستلحق علّة اشتداد هذه الصاد وبرهنّا[51] على ذلك فى المقالة الثانية من كتاب التشوير واندرجت[52] لنا فى ذلك علوم عالية فليلتمس من هناك: والمصدر نصور ٣٠ מצורה: ومن هذا المعنى ממנדל נוצרים. קראו נצרים בהר אפרים: وامّا נצרים באים (فهم) قوم منسوبون الى نبوכדנצר: ومعنى اخر نصر מטעי מעשה ידי. ونصر מישרשיו יפרה. בנצר נתעב *اراد بقوله בנצר נתעב الغصن[53] الذى لا يصلح للغرس لرذالته فهو يطرح فشبّه المذكور بهذا القضيب كما شبّه ايضا بقوله לבוש הרוגים מטעני חרב الذى لا يصلح للّبس[54] لكن يطرح. يقول وكذلك انت لا تستحقّ ان تدفن فى قصرك كعادة الملوك على ما قال عنهم כל מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו בל נשלכת[55] מנה ورميت عنه (كما قال) *ואתה השלכת מקברך בנצר נתעב[56]. وهذا يدلّ على انّ ملوك مدي لما ظفروا ببבבל نبشوا נבוכדנצר. ويؤيّد[57] ذلك قوله לא תחד אתם בקבורה. وهذا شبه ما قيل[58] عن غيره בעת ההיא נאם ٣ יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו וג': ومعنى اخر وبנצורים ילינו. ونצורי ישראל يريد به الخرائب على معنى وחרבותיה אקומם. ويصلح ان يكون من هذا المعنى בעיר נצורה:

النون والصاد والتاء لمه הציתו עברין. הנני מציית בך איש. قد ذكرنا هذه الالفاظ فى كتاب المستلحق فى باب צית ولخّصنا فيه ما حضرنا فليلتمس من هناك. وذكرناها ايضا فى حرف الباء من هذا الكتاب. والانفعال ונצתה חמתי: ومن هذا الاصل فى معنى اخر עריו נצתה. נצתה במדבר[59] على زنة נשמרו. נשמרה الّا (انّ) هذه التاء مبدلة من الهاء[60] الذى هو لام (فى) עריך תצינה لكتهم اجروه مجرى الحرف الاصلى. وقد ذكرنا هذا فى باب נצה من كتاب المستلحق:

النون والقاف المضاعف בנקיק הסלע. ומנקיקי[61] הסלעים:

النون والقاف والباء ובא בכפו ונקבה. נקבת במטיו. ינקב אף. יקב חר בדלתו. אל צרור נקוב מנקוב. *ומקבות والنرزن مرازب[62]. واصل מקבת בור נקרתם على مثال מפלת الحريه والمراد به المكان وترجمته والى منقب جُبّ נחתם[63] منه[64]. ومن هذا الاصل اشتقّ זכר ונקבה: ومعنى اخر פי ٣ יקבנו. נקובה ראשית הנוים. נקבה שברך. والانفعال אשר נקבו בשמות اصله ינקבו. والمعنى عندى فى هذه الالفاظ الشرح والتبيين والتسمية. وهذا شبه ما تقول العرب نقبت باسمه [اذا سمّيته من بينهم]: ومعنى اخر [ايضا] ונקב שם ٣. ויקב בן האשה. יקבוהו עמים. יקבוהו

---

45 R. g. خلاص وتخلّص. 46 O. والاختلاص. 47 R. נצור. 48 R. مدينة. 49 R. احد. 50 R. متعذّرة. 51 O. وبهذا. 52 O. واندرج. 53 O. اى. 54 O. للاهلبة. 55 R. جررت. 56 In R. after الوقوف. 57 O. ويأيّد. 58 R. قال. 59 R. g. الكل خواء وخلاء. 60 O. هاء. 61 R. g. نقوب وحفر. 62 R. מראזב and all three words with lines above. 63 R. נחתתם; O. נחתת. 64 R. g. ومعنى اخر ומקבות והנרזן مرازب (MS. מראזב). وهى الآلة التى يقطع بها الحجر وقريبة الى المعنى الاول

אוררו יום معنى لجمع السبّ والذمّ والقذف: والاقرب عندى فى ואקב נוהו ان يكون من هذا الاصل اى صادفته كذلك ووجدته[64] هكذا اى (صادفته) ملعونا مذموما:

النون والقاف والدال ומישע מלך מואב היה נקד 5 اى نقّادا[65] بفتح النون وتشديد القاف اى صاحب غنم. وتقول العرب للراعى[66] النَّقَد بفتح النون والقاف. وقال (فسه) الاخرنون הוה נוקד[67] نيثا. ومثله אשר היה[68] בנקדים. ومنها (قال) כי נקר אנכי [من اصحاب الاغنام ولذلك وصف نفسه بقوله כי נקר אנכי ובלס שקמים] اى صاحب 10 بقر. עקודים נקודים מנקطة وذلك[70] ضرب من شيات الغنم. واخلق بهذه الشيات ان تكون *سودا لقول[71] الميشنه וכל השחורין[72] משינקודו. *ومن هيئتها[73] وشكلها[74] قيل [لشذر] الفضّة او الذهب وهى قطعها[75] نקדות הכסף تشبيها لها بهذه الشيات. وتنقيط الكتاب يسمّى فى 15 كلام الاوائل נקוד: (ביט היה נקודים.) *עישרה להם ונקודים كعك لقول الاوائل فى الميشنه ואם טמאים היו אותן החולין יעלו[76] ויאכלו נקודין או קלויות[77]. ومثله ביט היה נקודים [لافراط اليبس عليه]: ויקד דוד. ויקדו וישתחוו كرّوا وسجدوا. ادخلت هذه اللفظة هنا على الاصل الذى اصّلته 20 اولا وهو اتى[78] اذا وجدت اندغاما فى اول فعل ما ولم[79] يكن عندى دليل على لحرف المندغم جعلته نونا لانّه اكثر الحروف اندغاما: وجائز عندى فى ויקד ان يكون ايضا مشبها لقول الاوائل בקדידת הרים [وبطلعت نباتها] الذى معناه[80] بخفض الجبال [ووضعها اى بتقدير خفضها 25 ووضعها. فكان ויקד وانخفض واتّضع] وشدّة القاف [فيه] للتعويض[81] من المثل الساقط لانّ[82] اصله [على هذا القياس] ויקדד *كما انّ اصل[83] ויכב מעליהם ויכבב على ما [قد] جوّزه [فيه] ابو زكريا[84] وعلى ما ذكرته[85] فى المستلحق. واصله ויקדד[86]. ויקדדו. وهو مذهبنا فى ויתמו ימי בבי 30 [اعنى انّ] اصله ויתמימו. وفى ידמו באבן [ايضا]. فهذا الذى اختاره فى هذه الالفاظ من غير *ان ابطل مذهب[87] ابى زكريا فى ויתמו وفى ידמו באבן (ايضا) بل اجوّزه فيهما:

النون والقاف والهاء ונקיתי דמם לא נקיתי. אז תנקה ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين. والمصدر[88] للخفيف منه ואתה הוא נקה التنقة على زنة בנה בניתי. وقد ذكرته فى كتاب التشوير[89]: وامّا ויסרתיך למשפט ונקה لك אנקך فهو عندى فى معنى الاستئصال اى اتّى لا استأصلك ولا[90] انقّى العالم منك. ومثله ונקתה לארץ תישב اى واستأصلهم[91] حتى تخلو البلاد منهم. ولقد احسن الاخرنون فى قوله وتراوק ארעא ותחרוב[92]. وهذا مجانس *لمذهب قول[93] الاوائل فى ובא השמש וטהר وذلك قولهم מיאי וטהר טהר יומא. الّا انّ ابا زكريا خلّط هذا فى كتابه تخليطا كعادته فى اكثر المعانى. وربما تركنا نحن بعضها على حسب ما وقعت فى كتابه طلبا للتخفيف[94] عن انفسنا واتّكالا على انتقاد ذوى الفهم لها وانتقارهم[95]. ومثله ايضا عندى כי כל הנוגע מזה כמוה נקה [וכל הנשבע מזה כמוה נקה] يقول اللعنة تحلّ بكل واحد من هذين الصنفين فتمحقهما وتبيدهما ونظام الكلام כי כל הנוגע [נקה] وכל הנשבע נקה. وامّا قوله מזה כמוה נקה [فانّه يريد בה] انّ فى كل واحدة من الجهتين אלה والضمير الذى فى כמוה راجع الى (الاهلة. و)وزن ונקתה لארץ תישב ונפעלה وتفسيرها وتنصلم[96] اى وتنقطع من اصلها. ووزن כמוה נקה נפעל وتفسيره انصلم اى انقطع من اصله ولولا اخراج الاوائل [رضى الله عنهم] ונקה لك ينقه من هذا المعنى لقد كان سائغا دخوله فيه على معنى انه يغفر الذنب[97] ولا يستأصل استئصالا: واما המנקיות ובנקיותיו ملاعق:

النون والقاف والطاء נקטה נפשי قد وضعناه[98] فى المستلحق فى غير هذا الموضع *وسنضعه ايضا[99] فى هذا الديوان فى[1] ذلك الموضع [نفسه] لاحتماله ذلك[2]:

النون والقاف والميم נקם " לצרריו. נקם ונקמת בני ישראל. (לא תקם.) עד יקם נוי. ונקמני " ממך. واجبه ונקם לי فاختصرت اللفظة فصاحة كما قيل שפטני " بمعنى שפוט לי. والانفعال ונקמתי מאויבי(. כי אם נקמתי

---

[64] O. وجدته. [65] O. נאקדא. [66] So both MSS.; the Heb. transl. has רועה קבני הצאן. [67] O. נקאד. [68] O. ביא. [69] R. continues מתקוץ. [70] O. ולדלך. [71] O. سوده كقول. [72] R. השחורים. [73] A blank space in O. [74] R. اشكلها. [75] O. قطعان. [76] O. עישה להם נקודים كعك من قول الاوائل. [77] O. אנקלאות. [78] O. انه. [79] O. لم. [80] R. تفسيره. [81] O. عوض. [82] O. في ויקד الذى. [83] O. مثل. [84] O. continues فكان ויקד وانخفض واتّضع l. 25. [85] O. ذكرنا نحن. [86] O. ויקדו. [87] O. ابطال كلام. [88] O. ومصدر. [89] R. g. ايراء وتبرّى. [90] R. ל. [91] O. استأصلهم. [92] O. התחרוב. [93] O. لقول. [94] R. للتخفيف. [95] R. ואן כאלוא. [96] R. وتنصّلم. [97] R. الذنوب. [98] O. وضعنا. [99] O. وساوضعه.

[1] R. continues غير. [2] This root is in R. on the marg.; R. g. قنوط وهو ضجر.

בכם. ויאשמו אשום ונקמו בהם. והנקם לי מאויבי.) וינקמו נקם בישמט בנפש. (ואנקמה מאויבי. הנקמו בה. והשקיל) ונקמתי דמו עבדי הנביאים انما لم اجعله انفعالا لانّه مثل כי דם עבדיו יקום. אל נקמות ״ אל נקמות הופיע الّا انّ יקום خفيف. ومثله[3] ונקמתי את נקמתם. والافتعال מפני אויב ומתנקם. לא תתנקם נפשי. وما لم يسمّ فاعله على بنية المفعول יקם קין[4]:

النون والقاف والفاء בנקף זית قاطع وقالع يعنى[5] قطاعة[6] (من شجرة وقلاعة منها). [والثقيل] ונקף סבכי היער (وهو ويقطع وترجمته و)تأشّب الشجر بالحديد يعنى لكثرة[7] التفافه. *ومثله كثير فى[8] كلام الاوائل [ח״ר מפסני אילנות מפסני נפנים מנקפי הנאי.. وايضا] המנקף בראש הזית. ومثله ואחר עורי נקפו זאת يشير بقوله (זאת) الى العظم المذكور [فى هذا] اعنى (بقوله בעורי וב)בישרי דבקה עצמי *يعنى انهم قد اصطلموه بألسنتهم[9]. وفى كلام العرب نقفت راسه [عن دماغه] اى كسرته. وهذا القول مجانس لقول البارئ [تعالى] ואשר אבלו שאר עמי ועורם מעליהם הפיטו ואת עצמותיהם פצחו. وقد استعير *هذه اللفظة للذباحة[10] لانّه [ايضا] قطع وذلك فى قول الله חנים ינקפו ويريد بقوله חנים الحملان[11] كما قيل אפרו חג בעבתים يريد حمل العيد. والمعنى العروفة بنحل. דנקיפא בנחלא. [وتارة وعرفتا، وتقفية]. وكذلك عرف كلب. מנקף כלבא[12]. ومن ذلك قيل وتحت الحنورة נקפה اى جرحة[13]. وفى كلامهم אין אדם נקף באצבעו מלמטה אלא אם כן מבריזין עליו מלמעלה יצ׳ מיי מצעדי נבר בונגו וג׳[14] يقول ما يجرح احد فى اصبعه الّا بقدر: (ومعنى اخر) ومتوعده עלי הקיף ادار[15] علىّ واحدق (بى). כי הקיפו ימי המישתה لمّا رجعت الدورة[16] على باديها. هذان غير متعدّيين. والمتعدّى הקיפוני כארי (المعنى داروا حولى. ومثله لا תקיפו פאת ראשכם لا تديروها حلقا). ومنه הקף את העיר. (מקיפים את הים.) ויקיפו את העיר داروا حولها: واعلم ان لما كان תקופת השנה[17]. لتكوفة اليوم. ותקופתו על קצותם فى معنى הקיפו ימי המישתה (وكانت هذه الالفاظ معتلّة العين لم يبعد عندى ان اجوّز كون כי הקיפו ימי המישתה) وسائر اصحابه معتلّة الفاءات مقلوبة من תקופת השנה. لتكوفة[18] على زنة הציבו מישחית فليعتقد جواز هذا ايضا فيها. وجائز عندى فيها[19] كونها معتلّة العينات على المذهب الذى ذكرته فى المستلحق فى הסיתוך ויכלו לך. מסית אתך בנו. كل מכבדיה הוילוה فالقياس[20] مجوّز لذلك اجمع:

النون والقاف والراء بنקור לכם כל עין ימין. יקרוה ערבי נחל. بنקرة الصور. بنקرة الصورين. والثقيل לילה עצמי נקר מעלי وهو غير متعدّ والفاعل به עצמי وان كان فعلها فعلا مفردا[21]. ومستقبله[22] قوله העיני האנשים ההם תנקר ومعناه هل نعمى عن رشدنا وهل يخفى علينا الحقّ والصواب. والمتعدّى וינקרו את עיניו. وما لم يسمّ فاعله ואל מקבת צור נקרתם. *والنقر هو[23] الحفر والقطع والنقرة حفرة فى الارض:

النون والقاف والشين בפעל כפיו נקיט רישע (ترجمته) يُهلِك الطالح بضمّ الياء وكسر اللام *(اعنى الاهلاك) والفعل اعنى الهلاك[24] هو لله [تبارك و]تعالى المذكور[25] فى اول الوصوك حيث يقول נודע ״ במישפט עשה ונ׳. ترجمته معلوم انّ الله عدلا يصنع وانّه يهلك الطالح بشمرة فعله وصنعة[26] يديه الا تراه يقول משפט עשה. ثم بيّن ذلك המישפט (ما هو) بقوله בפועל כפיו נוקיט רישע اى انه بجازيه بفعله وفى נוקיט [רישע] ضمير عائد الى ״[27] المذكور وليس يجوز ان يكون נוקיט انفعال للرشع مثل נוקישה[28] באמרי פיך لانّه لو كان [من] مثل هذا الاصل لكان على مثال נולד ونوסף[29] وما اشبههما من الانفعال المعتلّ الفاء: والانفعال من هذا الفعل الذى نحن فيه פן תנקיט אחריתם من ان تتهالك وراء مذهبهم: والثقيل וינקישו מבקיעי נפשי تفسيره واهلكوني والوجه فى القاف التشديد [لانّه] مثل ינקיט נושה فخفّف كما خفّف [ايضا] יבקשו למלך. وترجمة ונקיט נושה يهلك[30] الغريم جميع ماله: والافتعال מתנקיט בנפשי اى مستهلك نفسى[31] والباء زائدة *مثلها[32] فى לבו

---

[3] R. مثل. [4] R. g. الجميع نقمة وانتقام. [5] R. اى. [6] Both MSS. קאטעה. [7] R. كثرة. [8] R. وفى. [9] R. לבישרי. [10] R. هذا اللفظ للذبح. [11] R. אלחנ ולאן. [12] R. כלב; O. continues וערפתו ותקפיה. [13] R. جراح. [14] The Heb. transl. adds ואמר עוד ר׳ אלעזר נקוף מרצה כדם עולה ר״ל חבורה נהاية اى. [15] R. دار. [16] O. الدولة. [17] R. g. عند ע... הא جودتها. [18] R. واما הקיפו ימי המישתה. [19] R. ايضا. [20] R. بالقياس. [21] O. ماضيا. [22] Both MSS. have ומסתקבלא. [23] O. النقر وهو. [24] O. والفاعل اعنى الاهلاك. [25] R. continues בי אלאול. [26] R. وصنع. [27] O. الله. [28] R. g. قيل وهق وتعلّق. [29] O. נוסף. [30] R. يستهلك. [31] R. بنفسى. [32] O. مثل.

לחכמו בלחמי. וجائز *ان לא[33] تكون زائدة *وان لا يكون[34] נפשי מפעולا בה بل يكون מתנקש ذاتيا اى ان يكون הפלאים לאחרא بالمخاطب وتكون الترجمة مستهلك فى נפשי اى انك اذا سبّبت لى الموت فقد استهلكت فى נפשי اى فقد اهلكت נפשך[35] بموتى لانّك مطلوب מאחוז عنّى: ومن هذا المعنى قيل فى الدبريثا لمنقّى *הזרוע من اشواكها[36] حتى يستهلكوها منها מנקשי זרעים: وامّا וארכבותיה דא לרא נקשן فليس من هذا المعنى [لكن معناها] (مضطربة) مصطكّة. ومثله كثير فى كلام الاوائل[37] המקשי בקרסולין وبארכבותיו [اى الذى تصطكّ ركبتاه]. وفى תלמוד ארץ ישראל אמר ר' לוי במוצאי שבת זימן לו ה'ק'ב'ה לאדם הראשון שני רעפים[38] והקישן ויצא[39] האור מהן וברך עליה בורא מאורי האש. ومن هذا قيل (فى תרגום) ותתקע את היתד ברקתו, ונקישת ית סיכתא. وתרגום משיקות אשה אל אחותה, נקישן [חד לחד] *وانما فسّرنا[40] هذه اللفظة السريانية وان [كان] لم يلزمنا ذلك احتياطا فلا[41] نجانس بينها وبين נוקשי רשע واصحابها[42]:

النون والراء والدال נרד וכרכם. נרד נתן ריחו. כפרים עם נרדים قيل انه الورد[43]:

النون والشين المضاعف כי נשני[44] אלהים ذكر فى [كتاب] المثلين:

النون والشين والالف ולא נשא אותם הארץ. ונשאתם את אביכם. וישא את בניו ואת נשיו. וישאו בני ישראל. באשר יוכלון ישאת. בישאת אותו. דע ישאתי עליך. כי עליך נישאתי חרפה. ונמליהם נשאים. נישאת חן בליטן הלולב. נישאת זהב וכסף בظهوره. נישאת בר ולחם ומזון. שאהו אל אמו. שאי בנך. לא תשא שמע שוא. משא בני קהת. תחת משאו. נשאותיכם עמוסות. משא לעיפה. לא תמור אחד מהם נישאתי حمّلت بتشديد الميم اى وقّرت. ومثله נישאותיכם עמוסות (وتفسيره حمولاتكم موقّرة اى انكم تحمّلون الضعفاء سخركم فيحملونها). ונישאתם את סכות מלככם وتحمّلتم طاعة سلطانكم. ולא תשא[45] עליו חטא. הנשואים מני רחם معنى الكلّ[46] حمل. ومنه שאוני ואנכי אדבר اى تحمّلوا ثقل كلامى ومعونته (عليكم) اى *اصطبروا لى[47]: والانفعال منه ונישא כל אשר בביתיך. ונישא בם את השלחן اصلهما ונישא (כל אשר בביתיך): כל איש אשר נישאו לבו حمله على فعل ذلك الامر على مذهب אשר מלאו לבו. כי עין נישא פריו حمل [ثمره]. ومثله לעשות ענף ולישאת פרי. وقد قلب هذا اللفظ فى ונישא ענף [ועשה פרי]: وفى هذا المعنى فعل ثقيل והישיאו אתם עון אשמה [فيحملونهم ووزرا]. והישיאו כל ישראל [אל העיר החיא חבלים] يحملونها حبالا اى يطرحون عليها حبالا ويجذبونها: ومن هذا المعنى מה משא ". وقد شرحت هذا الفصل[48] كلّه فى المقالة الثانية من كتاب التشوير الّا انّى[49] ارى نقل ذلك القول هنا لما فيه من المنفعة ولانّى رأيت رئيسا جليلا قد حار فى تفسيره عن سواء القصد. فاقول انه لما كان لفظ משא مشتركا للحمل كما قيل משא לעיפה[50] وللنطق كما قيل[51] משא דבר " وكان اهل زمان ירמיה عمّ قوما معضلين[52] ملحدين كما قال[53] عنهم בחשו בי ויאמרו לא הוא كانوا[54] يطنزون بالنبى[55] ويسخرون منه[56] ويتهزّؤن به بقولهم מה משא وذلك (انهم) كانوا يرونه انهم [انما] يسالونه عن الوحى بقولهم מה משא [י'] لانّ (מה) משא " هو كلامه ووحيه كما هو مشهور[57] من المستعمل معروف من اللغة وهم يضمرون[58] المعنى الثانى الذى هو *الحمل جحودا لله قدره[59] واستخفافا بالنبى. فلما علم الله عالم الخفيّات كلّها ذلك من سرّهم[60] كشفه لنبيه وامره ان يتواعدهم بأليم العقاب فقال וכי תשאלך העם הזה או הנביא או הכהן[61] לאמר מה משא " ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי אתכם נאם ". يقول اذا سألك هؤلاء[62] القوم بلفظ מה משא " [ומה דבר י'] الذى[63] يضمرون من معناه غير ما يظهرون[64] فأجبهم على ظاهر لفظهم الذى هو الوحى وقل لهم انّ الله اوحى الى انه سيخذلكم ويتركم.

ومن هذا قيل فى התרגום R. continues الזרע من اشواكה [37] R. ألّا. [33] R. وألّا تكون. [34] R. نفسى. [35] R. الزرع من اشواكه. [36] R. תתקע את היתד ברקתו, ונקישת. [38] R. רעפין. [39] O. ויצאת. [40] R. وفسّرنا. [41] R. من ان. [42] O. واصحابه. [43] R. g. وقبل ورس. [44] R. g. قيل النسيان. [45] R. תישאו. [46] R. الجميع. [47] R. اصبروا. [48] O. المعنى. [49] R. continues נקול לך דלך אלקול הנא לפא פיה ודלך אנהם כאנוא מעטלין פכאן יסכרוא (col. 457, l. 15 to l. 21) עשב בישדה וقد بيّنته فى التشوير الّا انّى. [50] R. للعيفה. [51] R. قال. [52] Both MSS. מעטלין. [53] R. قبل. [54] O. כאן. [55] O. النبى. [56] R. به. [57] R. مشاهد. [58] R. יצמרו. [59] R. حمل جحودا للقدره. [60] O. سخرهم. [61] O. כהן. [62] R. هذا. [63] O. الذين. [64] O. يقولون.

ثم زادهم وعيدا بقوله والنبيا والكهن والعم اشر يامر
موسا " وفقرتهي على الاريث الهوا وعل بيتو وانما حجر
من قول[65] مه موسا " على اولائك القوم (الملحدين)
خاصّة الذين علم الله سرّهم فكشفه[66] لنبيه. ثم قال
كه تامرو اريث الى رعهو واريث الى اخيو مه عنه " ومه
دبر " صدّهم بهذا القول عن السؤال باللفظ المشترك
لعلمه بفسقهم وقبح ضميرهم واحالهم على لفظ لا اشتراك
فيه. ثم قال ناهيا لهم عن ذلك ايضا موسا " لا تزكرو
عود ثم كشف العلّة (فى ذلك) فقال كي المسا يهيه
لاريث دبرو والهفخم اث דברי אלהים חיים يقول[67] لهم
*يا ايّها[68] الفسّاق انّ الاموسا انما هو نطق المرء
وكلامه فحرفتم التأويل وبدلتم كلام الله فلا تعودوا.
فعلى[69] ما يبدو[70] من تأويل[71] هاؤلاى الملحدين فى مه
موسا [ي] ادخلته[72] فى جملة هذا المعنى تعالى الله علوا
كبيرا (وذلك انهم يسخرون بارميه ويقولون مه موسا
" فقال لهم البارئ ونتيتاي اتخم نعم " ثم قال مه
تامرو اريث الى رعهو واريث الى اخيو مه عنך " ومه دبر
" وموسا " لا تزكرو عود)[73]. *وكان حقّ[74] لام لاريث
دبرو ان يكون كمون لانّه معرفة لكن من استعمال
العبرانيين تخفيف[75] مثل هذا كما قيل ويبا الخ
لاريث העיר. لاريث. עשב בישדה وقد[76] بيّنته فى اللمع:
ومعنى اخر אליך נשאתי את עיני. ויישא לט את עיניו.
שא נא עיניך. ויישא יעקב רגליו. ויישא את קולו בבכי[77].
وبישאת הכרובים את כנפיהם: والانفعال (منه) הנישא
שופט הארץ. وبהנישא החיות [מעל הארץ] ינישאו האופנים.
רם ונישא. הרמים והנישאים. ועל[78] כל נבעה נישאה.
وعل كل הגבעות[79] הנישאות. والاسم משאת כפי מנחת
[عرب]: والثقيل وكي נשא מלכותו. וינטלם וינישאם: والافتعال
وכארי יתנשא. وايضا ותנשא מלכותו اصله وتתנשא بدلالة
شدّة السين[80]. ומדוע תתנישאו. מתנישא لاصر معنى
الكل[81] رفع وارتفاع واستعلاء: *وامّا وايشא את חיי

ואתנה למלך فهو فى موضع ואקח. وفى معنى الرفع
والاستعلاء[82] قيل נישא[83] אלהים אתה. ונישוא פנים. ונישאך
לבך. אל נישא היית להם: ومنه اشتقّ للسحاب נישאים
ורוח: ومنه اشتقّ ايضا ישא " פניו ومعناه التطلّع
والنظر اليه والالتفات له كما قيل ופניתי אליכם: ومنه
قيل ايضا הלא ישאתו[84] חבעת אתכם. ומישאתו[85] لا
אוכל. وقد الانوا هذه الالف واسقطوها من لخطّ فى
مشتو יגורו אלים يريد رفعته وجلالته. ومن هذا [المعنى
ايضا] قيل נישא אויל מרדך ונ' يريد رفع درجته. ومثله
ישא פרעה את ראשך والتيبر: وجائز ان يكون منه
כל איש אשר נישאו לבו اى ترتّبت[86] نفسه الى فعل
[مثل] هذه المكرمة كما قيل ונישאך לבך سمكت
نفسك وتعدّت بك طورك: وقريب من هذا וישא מישלו.
ישאו בכף וכנור. ישאו מדבר ועריו. ונישאת תפלה. ومعنى
ذلك الاشارة بالقول [والاعلان] على معنى וישא את קולו
ויבך: ومن هذا [ايضا] اشتقّ נישא ידו במלך בדוד.
אשר נישאו ידם בארני המלך والمراد به الخلاف والنفاق
كما قيل ايضا فى هذا المعنى וירם יד במלך. وله الدبر
אשר הרים יד במלך: ومنه [ايضا] اشتقّ ונישא אתכם
אליו ترجمته ويرفعكم الى نفسه اى ويقلعكم من
مواضعكم كما قيل למישאות אותה מטריציה اصله[87]
למישאות فحذفت النون استخفافا *والواو والتاء[88] فيه
*مثلهما فى[89] להעלות. [ومن] התחברות [وفى איש מחזיקו
בהנבאתו] وفى *להישמעות אונים[90]. وهو اعنى למישאות
مصدر متعدّ الى אותה والميم فيه مثلها فى غيره من
المصادر مثل את משכב הצהרים. למשכב זכר. ומקה
יחד. ولمسّ את המחנות: ومن هذا المعنى כי נישא אישא
להם اى اقلعهم واستأصلهم[91] وكانّه قال כי נישא אישאם.
ومنه [ايضا] بمعنى ישמעי עשני معنى ذلك انه لمّا قال
כי לא ידעתי אבנה قال داعيا على نفسه ان كان[92] كاذبا
بمعنى ישמעי (עשני) اى والّا فعن قريب نستأصلنى

---

[65] O. יקול. [66] R. ثم كشفه. [67] R. قول. [68] R. ياتّها. [69] O. פעלם. [70] R. אבדוא. [71] O. תאול.
[72] O. وادخلته. [73] The words added from O. (see col. 456, note 49) are not in the Heb. transl. [74] R. وحقّ.
[75] O. التخفيف. [76] R. continues אדכלת למעה מן מחל הדא כי כתאב אללגיע ומענין הרמה והעלאה הנה תראה ישאמר הרימותי ידי אל ". וירם ימינו וישמאלו כמו שאמר וישא אהרן את ידיו. وענין משאת כפי הוא ענין הרימות (הרימותי .MS) כפי. وענין משאת משה עבד האלהים על ישראל במדבר הוא ענין תרומת משה כמו שאמר ממנו ומחצית השקל תרומת ". וכמוהו ומישאת תקהו ממנו ובאלו אמר ותרומת בר רומן אל מה שהיו נושאים הדלים מן הישדה אשר המאכל מכללם ומנו נאמר נישא אלהים. [83] R. g. شريف. [84] R. g. حملته. [85] R. g. من معنى אליך נשאתי. [86] R. ارتقت به (MS. אתרקת).
[87] R. اصلها. [88] Transposed in O. [89] O. مثل. [90] O. להישמינית. [91] R. واقتلعهم. [92] R. كنت.

صانعى (اى) اسئله (ان) يستأصلنى. כי נשאתני ותשליכני اقلعتنى ورميت بى. ישא פרעה את ראשך מעליך يقعله (ويحجزه)[93] *فهذه المعانى كلّها متقاربة[94] مشتقّة من الرفع [والاستعلاء][95]. ومعنى اخر חירם מלך צר נישא את [الملك] سلمه. ונישאו את העם ואת בית האלהים. ינישאוהو انسيّ مقومو. אם נשאת נשא לנו. וישא משאת. وترب משאت بنيمن مسيحت كلّم. ארוחה ומשאת. ואת ראשית משאותיכם كلّه قال ואת ראשית מנחותיכם ومعنى الكل صلة وهديّة[96]: واعلم انّ فى אם נשאתי *ثلثة اوجه من القياس[97] احدها وهو[98] احبّها [الىّ] ان يكون اسما للهدية وتكون نونه زائدة كزيادة نون נסבה الى כי היתה סבה وكزيادتها[99] فى ובתבואת רשע נעברת التى هى فصيحة ولا معنى لتوهّم الانفعال فى هذين الاسمين ولا فى غيرهما[1] [مثلهما] مما قد ذكرته فى [باب] التصريف من [كتاب] اللمع. ونون الاصل على هذا المذهب مندغمة فى الشين. والوجه الثانى ان يكون ايضا اسما للهدية وتكون[2] نونه فاء الفعل (منه) ويكون وزنه פַּעֲלָת على مثال את הקטר. והדבר אין בהם. ואגרת פתוחה لانّ الاصل فى الفد التحرّك [اى נישאת] على زنة אגרת. والوجه الثالث ان يكون مصدرا وان كان[3] مكسور الفاء كما جاء بالكسر[4] ايضا כי נאין נאצת ودخلت التاء علمه كما دخلت على בצדקתך אחיותך[5] (وفى) הלדת את פרעה اللذين هما مصدران: ومعنى اخر ונישאתי לכל המקום. נישאת עון עמך. גדול עוני מנישוא. אם תטיב שאת. ולא תישא למקום. ישא נא לפיעט אמתך. נישא עון وفيعط ومعنى للجميع صفح وغفران: ومعنى اخر قريب من هذا הנה נישאתי פניך. אולי ישא פני. ואישא פניך. פני יהושפט (ملك יהודה) אני נושא. (מישוא פנים) معنى (ذلك) اسعاف[6] واطلاب وعناية: ومعنى اخر [ايضا] ובנתיהם אל תישאו לבניכם. ואל[7] תישאו מבנותיהם. وهذا [مستعمل] كثيرا فى المشنة (فى) مثل قولهم בחולה נישאת ومعنى *الكلّ تزويج[8]. وليس ببعيد ان تكون התישאו מכאן תקהו على معنى קחו נשים كما كان ואישא את היין ואתנה למלך מכאן ואקח[9]: ومعنى [اخر ايضا] אשר נישאתי את ידי. לא תישא את שם יי. ישא ביום ההוא لאمر. כי אישא אל שמים *ومعنى ذلك[10] يمين وقسم (وكأنّ[11] ايضا) مشتقّ من معنى الرفع: ومعنى اخر כי תישא את ראש. ואת ראשם לא תשא. וישא את ראש שר המשקים. שא את ראש מלקוח. נשא את ראש בני גרשון *معنى ذلك عدّ وعدد واحصاء[12]: ومعنى اخر ויי נשא עליו את המשא הזה. משא מצרים. משא דבר יי. המשא אשר חזה. משא אשר יסרתו אמו. וכובד משאה. משאות שוא ומדוחים معنى ذلك خطاب وكلام. وقد بيّن الله ذلك بقوله כי המשא יהיה לאיש דברו [وقد شرحت ذلك وبيّنته قبيلا عند ادخالى مه משא " فى معنى الحمل على تأويل الملحدين]: ومعنى اخر וישאם דוד ואנשיו. והמשאת החלה לעלות מן העיר עמור עשן معنى ذلك احراق[13]. وفى المشنة באיזה[14] צד היו[15] משיאין משואות. *وقيل فى[16] التلمود מאי משמע דהאי משואות ליטנא דיקדא הוא דבת' וישאם דוד ואנשיו ומהרגמינן ואוקידונון דוד וגבורותי[17]: وامّا שאת או כפחת ففسّره[18] فيه شآمة *فعلى حسب هذا التفسير لا علم لى باشتقاق هذه اللفظة فلنضعها من اجل ذلك فى حرف الشين فى باب الشين والالف والتاء. وما كان يبعد ان يكون من هذا الاصل ومن هذا المعنى الآخر وكان تفسيره احتراقا او قرحا. وممّا يؤكّد هذا عندى قوله[19] بعده או אדם כי יהיה בעורו מכות אש. שאת המכות היא فمعنى שאת המכוה *ومعنى צרבת[20] המכוה واحد *كما ترى ومعلوم[21] انّ צרבת احتراق[22] من قوله ועל שפתיו כאש צרבת *فهذا ثبت[23]:

النون والشين والالف ايضا ونشء بو אלה.

מישאת מאומה ادرج ابو زكريا هتين اللفظتين فى جملة لا نسيتها. ولا نسو بى من ذوات الهاء الّا انّه قال والاصل فى מישאת מאומה. מנישאת ولذلك كتب بالف. وقوله فيه מקנע الّا انّه قد كان يجوّز ان يكون من

---

[93] Marg. O. נ"א ויחזה (ונحزّه). [94] O. وكلّها معانى. [95] R. g. هذه المعانى كلّها متقاربة. [96] O. והראיה; R. ومهداة: corrected هدية ومهاداة. [97] O. ג' وهو. [98] R. وهى. [99] R. وكزيادة نون. [1] O. غيرها. [2] R. ويكون. [3] O. يكون. [4] O. באלכסה. [5] R. continues الذى هو ايضا مصدر. [6] So R. and marg. O. with the addition נ"א: text in O. اعطاف. [7] O. ואם. [8] R. هذه الالفاظ التزويج. [9] R. ואקחה. [10] O. وذلك. [11] O. continues אבר. [12] O. عدد. [13] O. אלאהראך. [14] R. ביזה. [15] R. הוו. [16] O. وفى. [17] R. וגובורוהו. [18] Both MSS. فسّر. [19] O. وهو. [20] O. וצרבת. [21] O. بان معلوم. [22] O. حرق. [23] O. حرق. عندى حرق لقوله.

ذوات الهاء وان كان بالف على عادتهم فى زيادة الف[24] فى لحظ كثيرا مثل زيادتهم لها فى ואוריד כאביר وغيره مما قد ذكر فى المذكورة. واما القول البرهانى على انّه من ذوات الالف فهو جمعه الذى هو בעורבים משאות اصله מנשאות على زنة ממלכות وعلى زنة מתנות بالادغام: والثقيل לא ישיא[25] אויב בו. ישימות עלימו[26] ومعنى ذلك الادانة والنساء *وترجمة ישיא מות עלימו بدينهم الموت والمعنى انه[27] يرتهنهم بدينه فيموتون[28]. والمرهن عند العرب المسلم للموت[29]: ومعنى اخر הנחש הישאני. הישיאוך יבלו לך אנשי שלומך. אל ישיא לכם הנקיהו. אל ישיאך אלהיך. אל תישאו נפשותיכם. אכן השא השאת הכלّ *خدع وغرور[30]: ومعنى اخر (ايضا) הרימה פעמיך למשואות. נצח الفلتم لمشوآت الاصل למשואות على زنة למהלומות. وقد قلبوا هذه الالف هاء فى להשות נלים נעים المقروء بفتحة الهاء وشدّة[31] الشين. وقد *بيّنت ذلك[32] فى المستلحق ومعنى للجميع[33] الخلاء والخراب. وتفسير הרימה פעמיך [למשואות] اللّهمّ اقبل بهتكك *وكسرك على اعدائك من علو من اجل خراب الدهر ومن اجل عظم ما جناه واسآء العدوّ فى القدس. وان شئت فقل من اجل خلاء الدهر. مذهبه فى قوله הרימה פעמיך למשואות ومذهبه יודע במביא למעלה בסבך עין קדמונות واحد لانّ الضرب كلّما اقبل من علو كان اشدّ نكاية. وפעמיך هو مثل את הולם פעם[34]. ופעמתי ולא אדבר. واللام فى למשואות بمعنى من اجل مثل לנביאים נשבר לבי اى من اجلهم. وتقدير כל הרע אויב בקדיט. ולכל אשר הרע אויב בקדיט اى ومن اجل[35] هذا [ايضا]. ومعنى هذا الكلام اللّهمّ انتقمّ من اعدائك الذين جعلوا قدسك خرائب الدهر واسّوا فيه اساءة[36] عظيمة. ومن هذا المعنى (اشتقّ) תבכה שנאה במישאון תלאה דעתו בקהל يقول من ستر عداوته وترتّص بصاحبه فانّ الله يفضحه فى الملأ. ثم ضرب فى ذلك مثلا فقال כורה שחת בה יפול וגולל אבן אליו תשוב: واما قوله במישאון فمعناه كانّه قد ستر عداوته فى موضع خال لا[37] يطلع عليها. واما ترجمة اللفظ فهو من تستّرت عداوته باضمار منه لها: ويصلح ان يكون من هذا الاصل فى هذا المعنى השאת והשבר على ان يكون الوجه فيه تحريك[38] الالف على مثال באשר יוכלון שאת فاعلّ كما اعلّ[39] מישתו ינורו אלים الذى هو من הלא שאתו הבעת אתכם:

النون والشين والباء

נשבה בו. יישב רוחו. וישב אתם אברם معنى ذلك الهبوب والنفخ. وقبل וישב אתם وان كان معناه الطرد فكانّه نفخ فيها. وقد تقول العرب نفخ القوم فى مدائنهم فطاروا اى طردوا منها كما *تقول العمرانيون[40] ايضا אנשי לצון יפיחו קריה:

النون والشين والجيم

או הישינו ידו. ולא הישינו את ימי. פן ישהר והישינו[41]. (והישינו כי ירבה הדרך.) והישנתם [ואמרת אליהם]. ובי תישנ. אחרי הנדוד הזה האישנו. כי תשנ תישנ. ואן מישנ. והרב איך למישנת معنى[42] للجميع ادراك وتبليغ. ومثله[43] ואן מישנ ידו אל פיו الذى تفسيره ולשם *من يبلّغ[44] يده الى فمه[45]: وقريب من هذا المعنى (وان كان مكتوبا بسين) ותכז ולא הפליט *اى وتدرك اى وتعلق ولا تلد اى تسقط[46] فان ولدت اسلمته للسيف[47]:

النون والشين والهاء

נשיתי טובה. לא תנשני. כי השה אלוה חכמה. [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللسن. وقد قلنا فى غير هذا الكتاب[48] انّ ولا תנשני بنفع الانفعال وهو متعدّ الى الضمير الذى فيه. ونحن نقول الآن انه جائز حسن فيه ان يكون تقديره لا תנשה ממני على مذهب בני יצאוני الذى تقديره יצאו ממני. واما معناه على هذا التلخيص [فهو] لست[49] انساك. والمعنى الاول اقوى الذى هو لا تنسانى بدلالة זכר אלה יעקב: ومن هذا (المعنى) اشتقّ באזן נשיה: وذكر

---

[24] R. الالف. [25] R. ישי. [26] R. continues ישיא מות עלימו. [27] MS. אנהם. [28] O. اى يرتهنهم الموت بدينه والشم ومشيه كل يد. מישא איש באחיו על מישקל מישא בני קהת במו כל בעל מישה ידו فيموتوا. [29] The Heb. transl. continues ישם נ״כ מבעלי ההא ע״מ מטה ומישקה. [30] R. وتشديد. [31] R. بيّنته. [32] O. ذلك. [33] R. O. على اعدائك وكسرك على اعدائك من اجل كلام الزور وهو פעמיך. ومثله את הולם פעם. ومذهبى فى قوله הרימה פעמיך ومذهبى במביא ... to نكاية col. 461. l. 23. The Heb. transl. runs like R. [35] O. واجب. [36] O. اساءة. [37] R. ولا. [38] R. بتحريك. [39] R. افعل. [40] O. יקול אלעברא. [41] R. והישינ. [42] R. ومعنى. [43] O. مثل. [44] Transposed in O. [45] R. فمه. [46] R. ואשר תפלט להחרב אתן معنا وتعلقين ولا تلدين اى تسقطين. [47] R. الى السيف. [48] R. الباب. [49] Both MSS. ليست.

ايضا فى [كتاب] حروف اللين لا نيتهى[40]. ولا نسا بى: واعلم انّ قوله كل بعل مسه يدا (هو) اسم الدين على زنة مطه وليس بفاعل وتفسيره كل ذى دين[40] واستلحقنا فى المستلحق[41] لهتيوت[42] نلم نعيم (الذى بفتح الهاء وتشديد الشين): نيد الهنيه هو عرق النسا[43]:

النون والشين والكاف هم نيخ الهنحيش. ونيسبو الهنحيش. اعوه اث الهنحيش ونيسبم نحيش. [هم نيخ نحيش. نيسبو نحيش]. بنحيش نيخ. الهنيسبم بنعيمهم. نهيه كل الهنيشوخ. والثقيل ونيسبو اهتهم. ونيسبو اث العم[44]: ومعنى اخر مشتق[45] من هذا لا الهنيخ لاهنيخ. نيخ[46] كخه نيخ اهل. كل دبر اشر نيخ: لعيشوت لو نيسبه[47] مثل لعيسبه والنون[48] مبتدلة من لام:

النون والشين واللام ونيشل نيم دبم مفنيخ. كى نيشل اللاه نفسو اصله نيشل او نيشل بالادغام[49] [فحذف] النون استخفافا وجعل[50] مكانه ساكن لين كما قال ابو زكريا[51] فى عير ولدح تهسى وكما[52] قلنا (نحن) فى ويد يعقب [فلمّا غيّر عن كنهه غيّر[53] حركة الشين.] والامر نشل نعلاخ. والثقيل ونيشل اث الهنحودم. ومنه غير متعدّ مثل ونيشل الهبرول من العين. بى نيشل[54] ويتخ[55]:

النون والشين والميم واث كل الهنيسمة النسمة تقال[56] على الانسان وعلى غيره من لحيوان. (انّ) نيسمت روح هيم نسمم روح لحياة[57] (وهو نفس الروح بفتح الفاء) وهو مثل روح كما قال[58] منيسمت اللاه يعبدو. الا تراه يقول ومروح افى[59] يحلا ونيسمت يدى هبنيم مثل وروح [يدى]. وقيل منيسمت اللا يهن قره مثل مروح [اللا]: واث الهنيسمة فسّر

فيه الشاهين وهو السذانق[60]: ولم موضع اخر وهو والهمنيط والهتنيسمة فسّر فيه السامّ برص[61]:

النون والشين والفاء ونم نيسخ بهم. نيسفط برومح [هو] من معنى نيسبه بو (والهبهوب والنفخ): ويقومو بنيسخ. على الحرى نيسخ تفسيره الظلام والغبس[62]. وقد يقال *على 5 الليل مثل ويل نواخ يسمره نيسخ: يحيسبو كوكبى نيسفو. اث نيسخ الهيكى فسّر فيه سحرة يريد به آخر الليل القريب للصبح. وقد يكون لاختلاط الليل ضوء بالظلام[63] امّا فى اول الليل وامّا[64] فى آخره ويسمّى فى *اللسان العربى العسعسة. امّا[65] كونه فى اول الليل *ففى قوله[66] ويحب 10 داود مهنيسخ ويد العرد اى من اول الليل الى عشى غدهم[67] (والدليل)[68] قوله لمحرهم. *واما كونه لاخر الليل فمثل[69] اهم يسحبتى واهمرتى متى اقوم ومدد عرب ويسعوتى نددهم عدى نيسخ ومعنى الكلّ عسعسة. وذلك انّ العسعسة فى لسان العرب هى دقّة من الظلمة لاول الليل ولآخره لدقّة 15 الظلمة فى هذين الوقتين. وهذا مذهب الاوائل رغمّ لقولهم امر رب اشى ترى نيسفى هنا نيسخ لليلا اهه يمتو نيسخ يمتو اهه لليلا[70]: الهنيسوخ فسّر فيه الباشق[71] (وهو طائر له مقدار كبير):

النون والشين والقاف ونيسقه لو. يسفتهم يسخ. 20 يسخنى منيسوقات فيهن. ويسقو اث رعهو. اشقه نه لابى ولامى. بوزن عمتيه لنيسخ لو. والثقيل ونيسخ[72] لجل اخهو. لنيسخ لبنى: ومعنى اخر قريب من هذا صدق ويسلوم نيسقو اى تلاقيا *وذلك انّ[73] القبل انما (يكون) بتلاقى شفاه[74] [المتقابلين]. ومن هذا المعنى وتسخ يدى لفى اى دنت[75] 25

---

[40] R. g. وأيت من هذا المعنى ونيتهى اهتهم نيسوه اى اطاليكم مطالبة الغريم صاحب الدين. وجائز ان يكون من المعنى الاول اى واهملكم فى العقاب. [50] The Heb. transl. continues وبحر امرو بى ونيتهى اهتهم نيسه من العنين هزه بلا' אני אבקש אתכם בעונכם בקשת החוב. ואפשר שיהיה מן הענין הראשון ע"ד הרהבה והעברה והטעם אני אפקידכם ואסתיר פני מכם כמו שאמר אחר זה ונסתרתי אתכם את העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם כיעל פנ. והוספנו . . . ניד הנשה ואין אומרין הערב ניד הנשה כאשר אמרו הערבים רק הנשה בלבד. [51] R. נחמ. [52] R. g. חלאי וחרוב. [53] The glossator in R. has an ס above. [54] R. g. (MS. ולדג) לחמיע לשע ולדע. [55] O. אשתק. [56] R. g. עסנה ורבו וגשוד. [57] R. g. קבל מקסורת. [58] O. הנון. [59] O. בادغام. [60] O. וحدث. [61] R. كما. [62] MS. נירה. [63] R. g. ينتشر. [64] R. g. לחמיע סלל וקרץ פנו וקלע. [65] O. יבקו. [66] R. לחמיע. [67] R. קבל. [68] O. אפי. [69] R. אלישרנאק; O. אלישראנך; the Heb. transl. פי' בו בע' לשון. [70] O. יקאל. [71] O. כאסאברם. [72] O. ואלנביט. [73] R. אמ"ו. [74] O. עין הלילה. [75] R. יתאן והוא נ"כ בע' כודאניק. והתקריה על יתהנשף היה הוא התחלת הלילה לא והערב עסנה انما. [76] O. מתל. [77] The Heb. transl. נגדו. [78] MS. מתל. [79] R. אחריתו אמר למחרתם. וهو ايضا مذهب الاوائل رضى الله عنهم فى النسخ الذى ترجمناه العسعسة לقولهم אמר ר' אשי . . . אתא לילאי. فنسخ لليلا هو العسعسة التى تكون فى آخر الليل ويتلوها النهار ونسخ يمتو هو العسعسة التى تكون فى اول الليل. The Heb. transl. agrees more with O. than with R. [80] The Heb. transl. פי' בו בערבי באשיק. ואפשר שיהיה העוף הידוע בערבי נאשיק והוא עוף שיש לו בת ארוך. [81] R. g. تقبيل وقبل. [82] O. וכדלוק. [83] Both MSS. אלשפאת. [84] Not distinct in O.; it is בנאת or דנאת.

منه ولازمته. ومنه ايضا נשקו בר التزموا البرّ ويصلح [ايضا] ان يكون من هذا المعنى ישק כל עמי اى انهم يلتزمون امرك ونهيك وهو فعل خفيف[84] على زنة וידר יעקב. ومنه ايضا وهو ثقيل اخر מישקות אישה אל אחותה 5 مصقّقة وذلك (يكون) بمقابلة بعضها بعضا: ومعنى اخر (ايضا) ועיר מבצר והנישק השלאך[85]. נישקו רומי קשת سالحون اى ذوو سلاح [.وجائز ان يكون من هذا المعنى ועל פיך ישק כל עמי [اى][86] عن امرك يتسلّحون [اى][86] بغزون العدوّ]. סבות לראשי ביום נישק يريد فى يوم حرب [سمّى بذلك][86] لتصرّف السلاح فيه كما قيل על הרי נישף لغشى الظلمة لها ليلا:

النون والشين والقاف ايضا ואיש נישקה ביעקב وزنه נפעלה [واصله נניישקה] فادغم الفاء فى العين [.والثقيل] ובערו[87] והישיקו[88]. אף ישיק ואפה לחם:

النون والشين والراء את הנישר[89] والجمع[90] יעלו אבר כנישרים[91] معروف:

النون والشين والتاء נישתה נבורתם. בצמא נישתה. شذّة[92] التاء من اجل الوقف [وكثيرا ما يشدّدون فى الوقف. والانفعال] ונישתו מים מהים اصله וניישתו. ومعنى هذه اللغة بطلان الشىء وذهابه:

النون والتاء والباء יפלם נתיב. נתיב לא ידעו. עיט בנתיבות לא ידעו. للكبة נתיבות. מנע רגלך מנתיבתם. הדריכני בנתיב מצותיך. يقال (נתיב على الطريق بالاطلاق كما ترى. ويقال على) المنهاج وهو الطريق الواضح يمتّن[93] ذلك قولهم ודרך נתיבה[94] اى مثل يريد الطريق النهج:

النون والتاء والحاء ונתח אותו לנתחיו. וינתחה[95] לעצמיה. לשנים עשר נתחים. תנתח לנתחיו. אכף נתחיה אליה. כל נתח טוב[96]:

النون والتاء والكاف ותהר עליו اصله ותנתך [فادغم النون فى التاء]. ויתבו כמים שאנותי. תתך חמתי עליכם. والانفعال לא נתך[97] ארצה. נתך[98] מים עליהם اصله ננתך. ومثله כאשר נתך אפי וחמתי. ונתכתם[99] בתובה [.אשר היא נתכה בנו منفعلة. הנה אפי וחמתי נתכתו]. والمصدر من هذا الانفعال בהתוך בכף على ما ذكرت فى باب التصريف من [كتاب] اللمع. وجائز ان يكون (من بنية) נפעול مثل נישאול נישאל דוד מעמדי وعلى ما ذكرته (فى هذا الكتاب فى باب النون والدال والفاء من هذه المقالة التى نحن فيه): والثقيل והתכתי[1] אתכם. התיבו עברין. ויתיבו את הכסף. הלא כחלב תתיבני. والمصدر الكامل להתיך ולو اندغم[2] لكان להתיך على زنة להניד: وما لم يسمّ فاعله כן תתבו בתובה اصله תהתבו وعلى الكمال תחנתבו. ومعانى هذه الالفاظ الانصباب وافراغ وتفريغ:

النون والتاء والنون נתן[3] אברהם מתנות. כי יתן איש אל רעהו. ויתן[4] את ישראל. נתנה[5] ראיש. قد ذكرنا فى (كتاب) اللمع شذوذ יתן عن[6] القياس. وذكرنا هناك شذوذ ואנחנו נתן לך عن الاطراد *ومجيّه على القياس[7] הנה[8] נתתי לכם. ונתנו את בנותינו נון[9] الاصل التى [هى] لام الفعل *اندغمت فى نون المتكلّمين واصله ונתננו مثل הלזיעין[10] למלך נתניך (اصله נתנניך) بالادغام. מהר ומהן[11]. תרומות מתנם. מתנה נתונים. כמתנת ידו. ואתנה לך מתת[12] اصله מתנת[13] على زنة [מקבת.] وتسمى ما المقبرة בידה *فحذف النون الذى هو اللام الذى بازاء باء المقبرة[14]. والمصدر וגתון[15] אותו. ונתון[16] את אלהיהם. נתן[17] זרע. אשר יי אלהיך נתן[18] לך. נתונים נתונים המה. תן לי הנפש. תנה את ניבי ואת ילדי. תנו[19] את ארון הקדש. وقد بيّنت [فى كتاب] المستلحق كيف الوجه والاصل فى לתת לך وفى ביום תת יי وفى לתתן[20] ישם את ארון بكلام طويل مفيد *بمنعنا من اعادته[21] طلب الايجاز ووقع ذكر ذلك هناك فى باب קבב: والانفعال כבוד הלבנון

---

[84] Corrected in R. ثقيل. [85] R. continues ای العدوّ ז l. נישקי קשת. סבות לראשי ביום נישק يوم حرب السلاحين l. 9, with which word the root finishes. The present text is arranged according to the Heb. transl. [86] Supplied from the Heb. transl. [87] R. נבערו. [88] R. g. וقبد واشعال (so). [89] R. g. נשר. [90] O. والثقيل. [91] R. g. נשור. [92] O. شدّت. [93] O. وبن. [94] R. continues على الطريق بالاطلاق كما ترى ويقال على المنهاج ודרך נתיבה אלطوات يريد الطريق النهج. [95] R. וינתח אתה. [96] R. g. عضو واعضاء. [97] R. g. ينحلّ. [98] R. g. انصبّ. [99] R. g. وتنسبكون. [1] R. g. واسبك. [2] R. ادغم. [3] R. g. عطاء واعطاء. [4] R. g. تسليم. [5] R. g. ولادة. [6] R. على. ادغمت فى النون المتكلّم ومثله יתיון. [7] R. وجعله وولّاه. [8] O. אנה. [9] R. ען. [10] R. g. المحذوف ايضا. [11] R. g. عطاء. [12] R. g. واوهبك وهبة وعطية (so). [13] R. מנתנת. [14] R. ومنعنا هنا. [15] R. g. ايداع. [16] R. g. وجعلوا والقوا. [17] R. g. قيام. [18] R. g. عطاء. [19] R. g. استروا. [20] R. g. ابداع. [21] R. ومنعنا هنا.

נתן לה[22] פתח [לאל ماض]. ומשלה فى الماضى וגם ביד המלך בכל נתן[23] אלא انّه קטון לכונה فى זקף. בי חקך וחק בניך נתנו. והיא לא נתנה[24] לו. ונתתם ביד אויב. תבן אין נתן מנפעל. ותבן לא יתן לכם. וקד בתנו فى [כתאב] المستلحق والتشوير انّ ובי יתן מים ויתן (ויתיו) ויגד וכל ما كان على هذه الصيغة مأخوذ من بنية الثقيل التى[25] على הפעיל[26] كان הפעיל (موجودا) منها او لم *يكن موجودا[27] بمراهمن واضحة [بيّنة] فلملتمس [ذلك] من هناك[28] لا سيّما من المقالة (الثانية) والثالثة من [כתאב] التشوير. فانّ[29] قد لخّصنا هنالك[30] *فى هذا قانونا كبيرا[31] من قوانين اللغة: ومن هذه الالفاظ [التى عددناها منها] ما هو اعطاء ومنها ما هو اسلام[32] ومنها ما هو زواج[33] ومنها ما هو القاء فى النار ومنها ما هو هبة[34] ومنها ما هو ايداع وانزال[35] فى مكان[36] ما مثل לתתן שם את ארון האלהים ومنها ستر[37] وخبأ مثل قول יאשיהו תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה والارون لم يزل مجعولا (هناك فيحتاج ان يقول لهم [اجعلوه هنا][38]) وانما معناه استروه). ومما يقرب من معنى الايداع والجعل [قولد] האשה אשר נתת עמדי التى جعلتها [عندى او] معى. ومنها ما هو تقديم وتولية مثل נתנה ראש: ונתן אתו על כל ארץ מצרים: ויהי בלדתה ויתן יד ומדّ يده. ومثله[39] יט ויש תנה את ידיך מُدّ يدك[40]. וגם כל בני המלך נתנו יד. והנה נתן ידו. ובל אלה עשה [לא ימלט] מצרים נתנו יד الّا انّ معنى هذه الالفاظ المبايعة والانقياد وذلك يكون باعطاء[41] اليد. وفى كلام العرب اعطيت فلانا يدى بالبيعة *وغيرها واعطيته صفقة يدى ويمينى[42]. הריעו עליה סביב נתנה יד انقادت [وخضعت]. وقد قيل فى [حقّ] البارئ *عزّ وجلّ[43] תנו יד לי اى انقادوا له بالتوبة (وبايعوه) وعاهدوه عليها. ונתן אתם על ראש השעיר ושלחו كما قيل ויתם[44] לפניהם את כל הדברים האלה [اى وتلاه عليهم]. ונתתים והרביתי אתם وانميهم واكثرهم. ולקחתי אני מעצירת הארז הרמה ונתתי واغرس كما قيل ושתלתי אני. ישאו זמרה והנו תף اشيروا بالتمجيد واضربوا دفّا:

النون والتاء والسين

נתסו[45] نتيبوتي هو مثل נתצו بالصاد:

النون والتاء والصاد

בי נתץ[46] את מזבח הבעל. יתץ כחרבותיו. כי את מזבחתם התצון[47]. יתצו סביב ואלך. יתצך לנצח. לנתיש ולנתץ. נתץ י. הנתוצים אל הכוללות: والانفعال והצורים נתצו מימו اصله נתתצו: والثقيل[48] אשר נתץ יחזקיהו. ונתצו חמוזתיך[49]. ונתצתם את מזבחתם. ויתצו את הבמות: وما لم يسمّ فاعله נתץ מזבח הבעל: وامّا תנור וברים יתץ فقد برهنّا فى المستلحق وفى [כתאב] التشوير امتناع كونه وكون كل ما *هو مثله[50] من غير بنية הפעיל:

النون والتاء والقاف

[בי מישם] אתקנך וזנה אפעלנך *واصله אנתקנך على مذهب يزنو باسكان עינו فالنون[52] الذى هى فاء الفعل من אנתקנך مدغم فى التاء كاندغام نون נצר فى יצרנהו[53]. ונתוק וברות: والانفعال ולא נתק שרוך נעליו اصله ננתק. [ومثله נתסו בפות רגלי המכנים. ורעים לא נתקו. לא במהרה ינתק. באשר ינתק פתיל הנערת]: والثقيل וזמותי נתקו. נתקו מוסרות. וינתק את היתרים. הלא את שריטה ינתק. ומוסרותיך אנתק. ובל מוטה תנתקו: وثقيل اخر [ايضا] עד התיקנו אתם. התיקם בצאן לטבחה: وما لم يسمّ فاعله من هذه البنية הנתקו בין העיר المعنى العامّ لهذه الالفاظ هو الانفصال[54] والاقتلاع والاجتذاب والاخراج وازالة الشىء عن موضعه. [وقد يكون بعضها بمعنى القطع لكنّه غير خارج عن ازالة الشىء عن موضعه] لانّ تفرّق الاتصال هو ايضا زوال الشىء عن موضعه. وامّا ונתוק וברות فقد فسّر فيه بعض الرؤساء انه المقطوع القضيب من اصله[55] وقال فى וברות انه المقطوع بعض

---

[22] O. לך. [23] R. g. تسليم. [24] R. g. زواج. [25] O. الذى. [26] O. مفعول. [27] R. تكون منها. [28] R. هنالك. [29] R. فانّه. [30] R. هُناك. [31] Transposed in R. [32] R. تسليم. [33] O. ازواج. [34] O. הבאת. [35] O. ואנכאל. [36] R. continues ופי אלמקאלה אלב׳ ואלתאלתה מן אלתשויר ומן הדה אללגה מא הו אידאע ואנזאל בי מכאן מתרא. [37] R. סתרה; O. [38] Supplied from the Heb. transl. [39] R. ومن هذا المعنى. [40] So both MSS.; R. repeats ויתן יד ומדّ يده. [41] R. بعطاء. [42] O. وخضعت. [43] R. تبارك وتعالى. [44] R. by the glossator ויתן. [45] R. g. شعّثوا. [46] R. g. نقض. [47] R. g. تنقضون. [48] In O. before اصله. [49] O. רמותיך. [50] R. على زنته. [51] The Heb. transl. begins נטוסה ונתקנוהו הגזעות התוק לביאור לתשמר שלא תתדמה בבקר במו שזכרנו בספר התופפות ומ׳ פעלנוהו כמו אבלנוהו, אתקנך... [52] MS. באלמן. [53] O. فادغم فاء كاندغام נוצר חסד وفى יצרנהו באישען עינו. [54] O. الانفصال. [55] R. الاصل.

قضيبه. وفسّر فيه *بعض المفسّرين[56] انه المنصل المخرج[57] مجانسا لقوله دي مشم אתקנך. הנתקו מן חעיר: والنتق عند العرب جذب الشيء ونفضه بمرّة. ومذهب الترنوم فى ونתוק هو الانصال والاخراج كقوله[58] ודשלוף (ودنזיר): واما ושדיך תנתקי فاليق[59] التراجم فيه تخدشين وليس بخارج فى الجنس عن هذه الالفاظ كلّها: وقد اشتقّوا من هذا المعنى אתיק אל פני אתיק اى فصيل بازاء فصيل[60] لانّ[61] الشيء المنفصل من الشيء فهو مجتذب ومقتطع[62] ومخرج منه واصله אנתיק على زنة בתי אכויב: נתק הוא فسّر فيه كلف[63]:

النون والتاء والراء ויתר ממקומו اصله וינתר[64] مثل ידד الذى اصله ינדד ومعناه الوثوب والزوال عن موضعه: والثقيل فى هذا الاصل[65] ראה ויתר גוים اى اجلاهم وازالهم عن مواضعهم وقلبهم كما قيل הפוך רישעים ואינם: ومن هذا المعنى לנתר בהם[66] اى ليبعثر بهما التراب اى ليقلبه وينزله عن موضعه: ومعنى احر ישלח מלך ויתירהו. מתיר אסורים. התר אגדות מוטה معناها[67] לحلّ. وهذا المعنى قريب الاشتقاق من الاول لانّ לحلّ (ايضا) ازالة الشيء[68] عن موضعه: כי אם תכבסי בנתר هو الشبّ فى راى[69] بعض الגאונים وفى راى[69] بعضهم النطرون وفى راى[69] بعضهم الطفل:

النون والتاء والشين ונתש את ישראל. ונתשתי אשריך[70]. ואת בית יהודה אתוש מתוכם. ויתשם י מעל אדמתם. ונטעתי אתכם ולא אתוש. נתוש ואבד. לנתוץ ולנתוץ. אני נותש. הנני נותשם מעל אדמתם: والانفعال לא ינתש ולא יהרס. תנתש מלכותו. אם ינתשו מים זרים קרים: وما لم يسمّ فاعله من הפעיל ותתש בחמה לארץ. معنى هذه اللغة القلع. والنتش عند العرب [ايضا] هو القلع والنتف:

[وفى هذا الحرف كلمة خماسية وهى]

وכתב הנשתון على زنة ארגון وفى السريانى ניתונא[71] די שלהתון עלינא:

✧ تمّ حرف النون بحمد الله ✧

---

[56] R. بعضهم. [57] O. المخروج. [58] R. قوله. [59] R. فاقرب. [60] R. g. فى البنية هو. [61] O. ان. [62] O. مقتطع. [63] R. الكلف. [64] R. ינתר. [65] R. المعنى. [66] R. בהן. [67] O. معناهما. [68] R. شيء. [69] O. נ׳. [70] The two instances are transposed in R. [71] R. g. رسالة ونسخة.

٭ المقالة الخامسة عشرة من كتاب الاصول فى حرف السين ٭

السين المضاعف يאבלם סם هو *الساس والسوس[1]:

السين والالف والباء כאה סלת. וסאתים שערים [الكاه] هو المكيال[2] [وزن ما] يحمل من الرطب القبن واربع مائة درهم (كيلا) ومن اليابس الفا واربع مائة: واما بכאסאה فاحسبها כאה [כאה] متكرّرة[3] والمعنى [فيه] انه بالكيل الذى *تكيل به يُكال[4] لك اى انك تقارض بفعلك وتجازى بعملك [وهذا اشبه ما تقول الاوائل رَمّ بمدره ישאדם מודד מודדין לו]: واما تعليل اللفظة فهو عندى كما اصف. اقول انّ اصلها كما قلت בכאה כאה اى انك تقارض صاعا بصاع وكيلا بكيل. فنقلت حركة الالف الى السين كما نقلت حركة الف כאתים تثنية כאה الى السين فى סאתים זרע. [כאתים שערים] وكما قيل *فى שאן[5] בית שן وفى מדינים מדנים. فسكنت الالف وبقيت فى لفظ وادغموا الهاء فى السين التى من الكلمة الثانية. وقد كانت الالف فى כאה كمونة لوقوعها[6] على ساكن ليّن هو الهاء الليّنة فصارت [الكمونة] فى [سين] בסאכאה [المنقولة اليها من الف כאה] פתוחה لوقوعها[6] على ساكن ظاهر وهو الكمونة:

السين والالف والنون כי כל סאן סאן ברעש كل من[7] انتهى الينا تفسيره من المفسّرين رأينا بجعل سين اللفظتين من لغة כאה وذلك عندنا بعيد جدّا اذ النون فيهما اصل لا محالة. لانّ סאן على زنة טחן נשאו وסואן على زنة ויהי טוחן: واما تفسيرهما مع تمام الدفوق فانا نقول فيه على الامكان انّ كل شأن شائن بهول ودوى وذل ثوب ملوّث بدم فقد صار اكلا للنار اى انّ كل خبر سوء (وكل خبر فاضح كان يردنا من[8] الاعداء) وكل آفة تلحق بنا منهم فقد *انقطعت واضمحلّت ببركة[9] هذا الولىّ القائم اعنى الذى قيل عنه כי ילד ילד לנו. وقوله عن الافات اللاحقة بهم وشملة מגוללה ברמים (الحته לשרפה מאבלת אש) [انما هو مجاز واستعارة. وفى الدفوق اضمار كانّه قال כי כל סאן סואן ברעש נגוד מפנינו ושמלה מגוללה ברמים الحته לשרפה מאבלת אש.] وهاتان اللفظتان اعنى סאן وסואן مجانستان للفظ العربى كما ترى. فهذا ما امكننى ان افسّره فيهما والله اعلم واحكم. ومعنى قولى شأن شائن اى بالغ فاضح وهذا شبه ما تقول العرب شعر شاعر وموت مائت[10] ولىل لائل يريدون المبالغة):

السين والباء المضاعف فى هذا الاصل معان مختلفة وقد نثرها ابو زكريا [فى الكتاب] نثرا وخلطها فيه خلطا. وانا ارى ان اضع كل *واحد منها[11] موضعه الخاصّ *به لما فى ذلك من النفع[12] وان كنّا[13] لم نتوخّ ذلك فى [اكثر[14]] ما جرى هو فيه هذا المجرى. فاقول انّ סבוני כמים. סבוני גם סבבוני. סבוני ברבורים. יסוב אתו. ונסב את הר שעיר. יסבו עלי רבים. והנה תסבבנה אלמתיכם. כבו ציון. סב את ההר הזה. סביב סביב. סביבות שניו אימה. מסב קלעים. יסבבוה על חמתיה. יסובבנהו יבוננהו. נסבו על הבית معنى هذه كلّها وما اشبهها الاحاطة بالشئ والاستدارة حوله. وانّ סבותי אני בלבי[15]. סב דמה לך דודי. סובב סובב. כי היתה סבה. (מסבת.) והסב לב מלך אשור. הסבות את לבם. אחרי הסבו אתו. נסבה אלי. הנני מסב. ויסב אלהים.

---

[1] O. فقط (marg. נ״א סאס). السوس اصبناه فى نسخة سا. [2] O. كيل. [3] O. متكررا. [4] R. كلت به كال. [5] O. באשאן; R. ישאן. [6] R. لوقعها. [7] O. ما. [8] MS. على. [9] Transposed in R. and reads ببركات. [10] MS. מית. [11] R. واضع فى. [12] O. فيه... المنفعة. [13] R. كان. [14] MS. אלאכתר. [15] R. סבתי אני לאש.

ויסבו את ארון. מסבת שם. לבעבור סבב. לא יסבו בלכתם. נת יסוב. ויסב מאצלו. ותסב המלוכה. ונסב הגבול. וחסבה ונסבה מעניי[15] אלה הלאוֹת הדוּרן והאדרה והצרף והאנסרף *מסל ואתה הסבות את לבם וסעלף את הקלב ומסל[15] והסב לב המלך אישור (פלישלק על כל לפלה מנהם מה ישאכלהם מן הזה השרוף): ומן מעני התחויל הצרורה[16] עגדי נקבה תסובב נבר אי אנהם תתחוֹל *ותנקלב וחצטר[16] ד׳כרו. וזהו מסל ׳רבה לאחזרז הלמה בעד ד׳לתה. ומסלה לבעבוד סבב את פני הדבר אי ליחוֹל הכלאם ויקלבה[17] עס וגהה: ולמה עד שהמלך בממבו. ראש מסבי מפנהם הלכלאי (מן קול הלוילל לא יאבל עד שיסב. פהזה כלה משוֹשה מחלוטה בי כתלבה על עלדתה):

السين والباء والالف ונסבאה שכר ונשלב [נשיבה או] חמרא אי ונרתוי [נשיבה]. זולל וסובא (אי) שלאב אי מסרף בי שרבה: אל תהי בסבאי יין. וכסבאם סבואים. סבאים. [מובאים] סבאים [אי] מנשטשון אי סכארי: סבאך מהול במים הו אסם החמר:

السين والباء والكاف עד סירים סבוכים. נאחז בסבך. בסבך עין. עלה אריה מסבכו (הוגה בי) קמצות הבא מסל בא כי את עול סבלו *הלזי הו[1] חטף לוה קבל הלפלה סבול לא מחלה ולו ון בסבכו קבל הלפלה סבך על זנה סלם לכלן הבא ממדודו[19] בקמין נדול פחלזפה הלחטפות לשחקפלנו כמא חלזפת מן שבלי הזתים: ומא יבעד ון יכון קבל הלפלה (סבך) על מסל סלם פלדרך הללפט כמא ערס בי את מקדישו מכנו וגהרה מא קד ד׳כרנלה בי הללמע: על גל שרישו יסבבו הלמע מן מעני הלשתלאך והלתשעב והלתאשב[20]. ומן הזה הלמעני אשתק שבבים. מעישה שבבה ון כתב בשים:

السين والباء واللام עזותיהם סבלנו. ומכאובינו סבלם. (ואני אסבול.) ויט שכמו לסבול. ניא סבל. לסל (סבל) בית יוסף. מסבל שכמו. סבלות מצרים. בסבלתם. כי את על סבלו מעני למלע הלחמל על הלטהר. אלופינו[21] מסובלים [יעני קוֹה מטלעה בחדמתה וחמלה ונקלתה]. ומן אחסן מא תתרלם בה הזה הללפט [ון יקאל פיהא] מוֹעדה יעני[22] קוֹה הלטהר לננקאן והלחדמה: ומן הזה המעני ויסתבל חתנב (תרלמתה) ויסתחמל הלנדב. וקד קלנא בי חרף הלחא[23] אן החתנב (הנא) כנאיה עו הלאנשלפין *על טרלק הלתשלבה והלתמלל. פמעני קולה ויסתחמל הלנדב הו אסתרחלא הלנלד אי יתבלדלאן[24] פכאן הזה הלעצו לאסתרחלא וחבלדלה יסתחמל נפסה וגהרה[25]:

السين والجيم والدال (יסנד לו ויישתחוו). יסנדו אף יישתחוו. לבול עין אכנוד. ויכנד לבו. תרנום ויישתחוו[26]. וכנידו:

السين والجيم واللام לעם כנולה. *יש לי כנולה וחב וכנף[27] חאפה:

السين والجيم والنون והכנגים. ולחורים ולכנגים. פחות וכנגים. *והכנגים לא ידעו אנה הלכתי. ולחרים[28] ולכהנים ולחרים ולכנגים. לבושי תכלת פחות וכנגים. אל בני אישור ענבה עליהם[28] פחות וכנגים קרובים מכאנס לקול הלסריאני[29] כנניא ופחותא. והזה הללגה משהורה בי הלמישנה[30] פאן חלבקה כהן נדול יסמי בהא בנן:

السين والجيم والراء כנר אחריו. כנר את פרץ עיר דוד אביו. וכנרת[31] הדלת. והישער כנרו. ויי סנר רחמה. כנר עליהם המדבר יצלח ון יכון הזה למעני נסנר. יכנר על איש. ויסנר בעדם. כנור יהיה. ויהי הישער לכנור. וכנר דלתך בעדך. כנרו הדלת. כונרת ומכונרה: והלנפעאל כי נכנר לבוא(. ותכנר מרים). תכנר (יצבעת) יפים. בא הכנר בתוך ביתך: ומא לם יסמ׳ פלעלה סנר כל בית מבוא. וכנרו על מכנר. וכנרו דלתים. להוציא ממכנר אכיר אסם לנשכן. והו[31] איצא אסם לנחבל. ויהנרו מיכנרותיהם. ומסלה ויהנהו בכונר. ופסר פיה רב[ינו] האי הלשאכור: ועישית לו מכנרת חלפה. והה מיעשה

---

[15] So both MSS.; O. מסל. [16] Transposed in O. [17] Corrected in R.; orig. and O. ויקלב. [18] Transposed in O.; R. has ואת before הלזי. [19] O. ממדודה. [20] O. והלתנשב. [21] O. ואלופינו. [22] R. אי. [23] R. continues הנא. [24] So MS. [25] MS. גהרה; R. תתבלדלאן (יתבלדלאן) אי יתבלדלאן והלתבלדל הו אסתרחלא הלנלדה פכאן הזה הלעצו לאסתרחלא יסתחמל נפסה וגהרה על טרלק הלתשבה והלתמלל ויסתחמל הלנדב הו אסתרחלא הלנלד פכאנה יסתחמל נפסה וגהרה. וחבלדלה יסתחמל נפסה וגהרה על טרלק הלתשבה והלתמלל ויסתחמל הלנדב הו אסתרחלא הלנלד פכאנה יסתחמל נפסה וגהרה. The Heb. transl., which runs like O., and adds בלו׳ שהוא מניה מהתזק בהלקו עד שישתרלדלו ובאלו משליך סבל על זולתו. [26] R. g. שכוד. [27] O. וכנלת המלבים והמדינות. [28] So MS. [29] O. מכאנס للسريانى. [30] R. וכנר. [31] O. והזה.

המבונה[31] מכנרות: ואקרע כנור לבם الاشتقاق فى هذه الاسماء واحد والمراد بكنور لبم حجاب القلب: والثقيل והכניר הבהן. לא יכנירנו. והכנירו הבהן انه وان كان ظاهر (لفظ) هذه الكلمات الاغلاق فانّ باطنهم *الوقوف والارجاء[32] ويقال انه [كان] يدوّر حوله دائرة ليرى ان كان ينتشر وتتجاوزها بالخروج عن حدّها: وثقيل اخر כנרת ומכנרת ארדת ומכנרת: ومعنى اخر וחיתם לדבר הכניר[33]. ויי הכנירם. ולא הכנרתני ביד אויב. והכנרתי עיר ומלאה. אם יחלף ויכניר [.ויכנר לדבר בעירם]. ולא יכנירו את הרצח. היכנרוני בעלי קעילה. ולנו הכנירו. وفيه بنية اخرى [ايضا] ثقيلة כנר אלהים *היום את איבך[34]. אשר כנר את האנשים. את אשר כנרני ״ בידך. היום הזה יכנרך ״ בידי معنى لجميع الامكان[35] والتمكين: והב כנור חלוס: והרק הנית וכנור. לא יתן כנור תחתיה هو السلاح. وربما كان لا يتن כנור תחתיה اسما للذهب *استدلالا عليه من قول[36] ולא ייקל כנף מהירה [ويكون منه והב כנור اى فائق غاية فى الجودة]: ومن هذا المعنى عندى החרט והמכנר يريد رؤساء الجند الذين يقومون بالحرب [ويتقلّدونها ويأمرون بحمل العدّة]: ביום כנריר[37] شدّة البرد كما تقول [فى يوم] زمهرير [لشدّة البرد.] وربما كان اشتقاقه من [معنى] כי נכנר לבא[38] لانقباض الناس عن الانتشار فى هذا الوقت:

السين والدال وחיתם בסד[39] وجائز فيه عندى ان يكون مثل שיד وان كتب بشين فهو اذًا معتلّ العين:

السين والدال والنون סדין עשתה. שלשים סדינים فسّر فيه السبانى ولبس يصلح ان يكون الّا من الكسوة مثل الرداء وشبهها:

السين والدال والراء צלמות ולא סדרים يريد الكواكب وתרנום שתים מערבות. תרתין[41] סדרין وكذلك תרנום וירין המערבה. ורהט לסדרא]. ومن هذا المعنى [عندى] ויצא אחוד המסדרונה كانّه موضع تصاف الرجال بالجلوس فى قصر السلطان. وامّا התרנום فقال[42] فيه לאכסדרא[43]. وما يبعد ان يكون تسميتهم [ايضا] אכסדרה من هذا المعنى وان لم تكن من هذه اللغة. ومن هذا المعنى (وان كتب بشين) ושדרות בארזים. והבא אל השדרות יומת:

السين والهاء والراء אנן הסהר תרנום והנה השמיט והירח. [ישמשא] وסיהרא والعرب [ايضا] تقول للقمر الساهور. ومثله وان كتب بشين את השהרונים. ויקח את השהרונים. *והשביעים והשהרנים تفسيرة الاهلّة[44]: בית הסהר السجن:

السين والواو والجيم כוג לב. (لا نجوز אחור לבנו) ذكر فى حروف اللين. ومن هذا المعنى وان كتب بشين קשה יהונתן לא נשוג אחור[45]: وذكر ايضا כוגה בישושנים وهو [من] قول الميشنه ועשו סייג לתורה [وهى] السياج والسدّ[46]:

السين والواو والدال כוד ״ ליריאיו. כי אם גלה סודו[47] [.וסוד אחר אל תגל]: ومعنى اخر לא ישבתי בסוד משחקים. وעל סוד [בהורים] معناه جماعة. الفر מחשבות באין סוד بغير ارتيّاء اى *بغير ان يمخض[48] الراى فيها كما قال מחשבות בעצה תכון وهو مقلوب من בהוסדם יחד עלי. ונוסדו יחד وكانّه مشتقّ من وعلّ סוד בחורים الذى هو جماعة اى من غير اجتماع للراى يبيّن ذلك قوله וברוב יועצים תקום. ويمكن ان يكون من هذا الاصل وهله הוסד שלמה على زنة הושב בספי وان كان من נוסדו יחד على زنة הורד מצרימה. وقد فسّرناه فى حرف اليا فى باب נוסדו יחד:

السين والواو والهاء ויתן על פניו מסוה[49] [قد] ذكرت هذه اللفظة فى [كتاب] حروف اللين:

السين والواو والحاء כסוחה بקרב חוצות معناه ومعنى סחי ומאוס سواء الّا انّ اللام من סחי انقلبت عينا فى כסוחה. وما يبعد عندى ان يكون בסוחה من اصل סחי على مثال ולדבר אל ״ תועה فيكون الياء فيه مكان الحلم:

السين والواو والكاف וסוכ[50] لا סבתי. قد ذكر

---

[31] O. המנורה. [32] O. التوقيف والارجاج. [33] R. g. اسلام وتسليم. [34] Transposed in O. [35] R. الاسلام. [36] O. بدليل. [37] R. g. زمهرير. [38] R. لمّا. [39] R. g. فسّر فيه مأصر وقبل انه القبد. [40] O. צפון. [41] R. תרין. [42] O. قال. [43] O. לאכסדרה. [44] O. اى الاهلا ; R. g. صنف من الحلى. [45] R. continues ولا נסוג אחור לבנו ذكر فى كتاب حروف اللين: [46] R. g. اندهان. [47] R. g. سرّ واسرار. [48] O. من مخض. [49] R. g. يرقع. [50] R. g. زيغ وميل واتراح. [51] O. ולחד.

فى كتاب حروف اللين *واستوفيناه فى والمستلحق[51]: ومن هذا المعنى اشتقّ عصوق يصن وقال[52] فيه الترنوم مأنه دمشحه فكانّه[53] مدهن: وذكر فيه [ايضا] اخ مسوخ هوه اط رجليه. ويجه يشعول لهحق اط رجليه *ومعناه التبريز. ومن هذا المعنى قيل فى المشنة[54] كل المسوخ اط رجليه طعون طبيله وكل المطيل ميم طعون قروبز يديم ورجليم:

السين والواو والسين صوص[55] فرعه. لقصتي [قربين]. بصوصيم وبركب [معروف]: كصوص عونر. وقد قلب هذا الواو ياء فى وتور وصيص وهو الكركىّ وكذلك قال فيه الترنوم وشفينه وبورجيه:

السين والواو والفاء صفو تموا. عصوف عصيفم) [قد] ذكر فى كتاب حروف اللين *وقد ذكرنا[56] (نحن) فى باب الالف والسين والفاء [من حرف الالف ما حضرنا فى عصوف عصيفم[57] من غير ما قاله ابو زكريا فيه]: كنه وصوف. وتيس بصوف هو[58] البردىّ [وقيل الدبس]. بصوفه وبصعره. كصوفوت بنوع هى الزوابع: صوف دبر (.صوف كل الادم) آخر كل شىء:

السين والواو والراء سر مبعل الاهل. وسرتهم[59] من الدرك. وهسير ״ ممج كل حلي [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين *والمستلحق. وادرج[60] فى جملة هذا المعنى (فى حروف اللين) معنى[61] اخر الّا انّه قريب من هذا [المعنى وهو] وصوري بعرس يحتبو. ومنه كي دبر سرة[62]. [ومنه] مه زه روصح سرة ومعنى هذه الالفاظ للخلاف. ومثله سرو ويلكو: وامّا سر وسعه (فانّه) وان كان من هذا المعنى فانّه ليس من هذا الاصل بل هو من ذوات المثلين من كبرته كورته سرر يسراءل وذلك من اجل كونه فتح لانّ الصفات المعتلّة العين كمووت: واستلحقنا نحن *فى المستلحق معنى اخر[63] درجي صورر[64]. [هنني يسح اط درجح بصريم][65] بتمر يبنو صيروتيهم اصد وشرح هذا يقول *انهم حلّ بهم[66] البلاء فجاءة وهم لا يشعرون. ذلك قوله بتمر يبنو يسعرنو[67] على معنى تبوءه سوءه لا يدع فقوله بتمر يبنو هو بازاء [لا يدع وقوله يسعرنو هو بازاء] تبوءهو [يسوءه] وقوله صيروتيهم اصد كمو هي كمو هرون هو تفسير وجه هلاكهم اى انه يعرض لهم كما يعرض للشوك المطروح لئلّا يتأذى بملامسته كما قيل وبليعول كقوين مونر كلهم وذلك قوله صيروتيهم [اصد]. وامّا قوله كمو هي كمو هرون [يسعرنو] فيريد انهم يحترمون وهم شباب اصحّاء بحرد وغضب من الله. وليست[68] هذه المخاطبة التى فى صيروتيهم بحقيقة وانما المراد صيروت او صيرم. وامّا قوله اصد فعلى التمثيل والتنويع اى الصيرم التى منها الاصد. وتعميق[69] هذا اللفظ يكون كما اقول وقبل ان يشعروا يطرحون فجاءة وهم شباب اصحّاء بغضب [من] الله كالشوك المطروح المتأذّى به واطراحهم هى ابادتهم. وتعميق اللفظ العبرانى يجب[70] ان يكون هكذا بتمر يبنو يسعرنو كمو هي كمو هرون صيروتيهم اصد:

السين والواو والتاء وبدم وعنبم صوصه[71]:

السين والحاء والباء وصحبنو اصو اط الجمل. اص لا يصحبوص. صحوب والسلح[72]. بلوبي الصحبوت للجميع سحب والسحب[73] فى كلام العرب للجرّ وانما قيل لها بلوبي الصحبوت[74] لانّها تجعل فى الصدر وتحت الابطين عند جذب الاشياء الشقيلة [وجرّها] كالمراكب وغيرها لئلّا تؤذى الحمال التى تجرّ بها هذه الاشياء تلك المواضع:

السين والحاء والهاء وسيحتي عصرته [قد] ذكر فى كتاب حروف اللين. ومنه عندى سحي وسعوه. وهذا مجانس لقول العرب سحوت الطين عن الارض اى قشرته وجردته فيكون سحي اسما لما يجرد عن الارض ويكنس[75] وما اشبهها:

السين والحاء والفاء (مصر سحفه.) نسحف ابريح *معناه مثل نفل والدليل لا عمد بي ״ الحدفو[76]. وكذلك معنى مصر سوحه وابن لحم [بمعنى] نوفل (على الهارب)

---

51 O. والمستلحق. 52 O. قال. 53 R. كانه. 54 O. وهى فى طبيلة معناه التبرّز وكشبر مثله فى الاسنة وفيها قيل. 55 R. g. خيل وخيول. 56 O. وذكرناه. 57 R. g. انقطاع وذهاب. 58 R. وهو. 59 R. g. زوال وخلاف. 60 R. واستوفيناه واندرج. 61 R. معانى. 62 R. g. محال. 63 R. معنى اخر وهو فى المستلحق. 64 R. g. شوك. 65 R. g. شوك. 66 R. انه يأتيهم. 67 O. יִשְׁעָרוּא; R. يسعرون. 68 O. وليس. 69 O. وتفسير. 70 A blank space of two words in O. 71 R. كسوته. 72 R. continues באלכ with a blank space for the remaining letters; corrected אם לא יסחבון. 73 R. والسحاب. 74 O. סחבות. 75 R. continues بالكناس; O. לא עמד קולו לא עמד כי ״ הדפו يدلّ على انّ معنى نسحف، نفل.

אי נזל[77] כמא קיל באיטר יפול הטל על האדמה. וايضا נופלים בעמך אי נזלון. ומן[78] כלאם الاوائل סיחפה יטרי [זקפה אסור] فمعنى סיחפה הפילה אי *מיללה. וان جنست هاتان اللفظتان بقול[79] العرب سحفت الريح السحاب [وما على وجه الارض] اى ذهبت به وسحفت[80] الشعر عن الجلد اى جردته [وسحفت الرجل اى طردته كان ذلك سائغا ايضا] فيكون على هذا المعنى נסחף אבירין (بمعنى) נדחף [אבירין اى اندفع] *ويكون معنى מטר סוחף وان ساحفا اى جارفا وذاهبا بكل زרע[81] [وكل نبات. والعرب تسمّى المطرة التى تجرف ما مرّت به سحيفة. والمعنى الاول اليق به وان كان هذا الثانى بالغا قويّا]:

السين والحاء والراء סחרו אל ארץ. لبى סחרחר على زنة הפכפך דרך איש من الهفّ. الّا انّ סחרחר فعل ماض والهפכפך صفة وهو من معنى الزوال وهو مشتقّ من السريانى [الذى بقول] فى ויסב מעליהם. واסתחר מלותהון اى دار عنهم وزال. فكانّ معنى סחרו אל ארץ، סבבו אל ארץ اى داروا الى بلد لم يعرفوه كما قيل *וסבב בית אל[82] دار (على هذه المواضع). وكذلك [ايضا] ויסב חזקיהו اى ادار وجهه وردّه: ومعنى اخر ויסחרו אתה, ואת הארץ תסחרו, ישבו והסחרוה, אנשים מדינים סחרים, אשר סחריה ישרים, עבר לסחר, תרשיש סחרתך, סחורת ידך, סחרה מסחר כסף, ותהי סחר נוים, וסחר בויש, והיה סחרה, ומסחר הרכלים: ومعنى ثالث צנה וסחרה (انما) هى الدرقة وربما كان تسميتهم لها סוחרה[83] من الاداره التى يديرها المقاتلون [بها] ومن القلب الذى يقلبونها الى[84] كل جهة واشتقّ[85] ذلك (من) المعنى الاول فيكون[86] معناه סובבה: ודר וסחרת فسّر فيه الفسيفساء[87]:

السين والحاء والشين وبينه اليسنى סחיט[88] هو الذى تقول *العرب له[89] الوالبة وهو ما تولّد[90] من اصل الزرع:

السين والباء والجيم היו לי בית ישראל לסיג. בכסף היה לסיגים هو للخبث وخبث كل جسد *دائب وهو[91] ما يبقى من رديّه اذا اخلص جيّده:

السين والباء والراء על סיר הבישר, שפות הסיר. שפות סיר אשר חלאתה בה قدر. وעשית סירותיו صنائف[92] وهى شبه [سلّة و] سلال كانت[93] تصنع من نحاس ليصفّى[94] فيها الرماد:

السين والباء والتاء כי יסיתך[95]. ויסת את דוד ذكر فى كتاب حروف اللين. واندرج (هناك) فى جملته معنى[96] اخر وهو واף הסיתך מפי צר ومعناه واף הסירך، ومثله ויסיתם אלהים ממנו. ومنه عندى כי חמה פן יסיתך اى פן יסירך، ويقرب منه ותסיתהו לישאול מאת אביה اى واوّلته[97] هذا الامر. وقال فيه الاترنوم والملبتية. *والاحسن ان يكون مثل[98] ותסיתני בו:

السين والكاف المضاعف סככים[99] בכנפיהם [قد] ذكر فى كتاب ذوات[1] المثلين. وذكر معه ושבתי בפי فى باب الشين وهو بالحقيقة منه الّا انّ الواضع مضطرّ [الى] ان ينبّه [على] انه [مكتوب] بشين *والّا استجهل[2]. وما اشكّ فى انّ ויסך בדלתים יס، ויסך אלוה בעדו من هذا الاصل اذ لا يمتنع ذلك فى القياس واذ لا يوجد من هذا المعنى معتلّ العين: ومن هذا الاصل (عندى) ויעש מסך[3] اصله מסכך على زنة מכלל יופי فحذف احد المثلين وعوّض منه بساكن ليّن بين الميم والسين لانّهم قد يعوّضون بالسواكن اللّيّنة فى ذوات المثلين كما يعوّضون فيها بالتشديد كما صنع فى ואבאתי מרך وفى מכס وفى ממר وفى كثير من الاسماء والافعال. فاذا اضافوا[4] انتقل السين من القمّوصات الى *الفتحات مثل[5] [ואת מסך הפתח] ואת מסך שער החצר ولم تتغيّر حركة الميم: وكذلك هو عندى من هذا الاصل ואת מסך השבת אשר בנו على زنة מעשה מורד الذى هو من הרודד עמי תחתי *وتفسير מוסך השבת كنان[6] الرتبة والدولة اى[7] الموضع الذى يستكنّ فيه اصحاب الدولة[8]. والساكن اللّيّن

---

[77] R. מנזל. [78] O. ומן. [79] O. مالها معناه النزول وهذه اللفظتان تقرب مجانسة لقول. [80] O. سحفت. [81] O. has this sentence after נזלון l. 2. It reads معنى for ואין and אי ذاهبا بالزرع. The Heb. transl. runs like R. [82] R. ויסב מעליהם. [83] O. هكذا. [84] R. على. [85] R. واشتقاق. [86] R. فكانّ. [87] R. الفسافس; R. g. فسفوس; the Heb. transl. פוסיפָסָא. [88] R. g. خِلف للخلف. [89] Transposed in R. [90] O. توالد. [91] R. دهه הוא. [92] Both MSS. צנענה. [93] O. كان. [94] R. ليصفي; the ס is not distinct. [95] R. g. غواء وغرور. [96] R. معانى. [97] O. זאולתה. [98] O. ואהסן; R. ونحسن جدّا ويكون مثله. [99] R. g. تظلبل. [1] O. الذوات. [2] O. ואלאסתנהל. [3] R. g. ستر. [4] R. اضافوه. [5] O. פתח قيل. [6] O. ومعناه ونتيان. [7] R. continues ان. [8] R. الدون.

فيه عوض من النقصان: ومن هذا ايضا وان كتب بشين ויהמם בנן יבוז[9] لانّه مثل כי יצפנני בסכה[10]: ومنه ايضا وهو بشين وبعصمات ונידים תישובבני[11] وهو ضرب من الثقيل لم يذكره ابو زكريا ولا استحقناه[12] نحن عليه[13] فى كتاب المستلحق. والقياس عليه שוכך ישוכך[14] على زنة יסובבוה على חומותיה: ومنه ايضا והובן הסובך[15] وهو الذى تسمّيه العرب القفع وهو *آلة من الخشب[16] يدخل تحتها الرجال اذا مشوا الى الحصون فى الحرب (والدبّابات نحو منها): ويقال [فى][17] כי אעבר בסך انه من هذا الاصل *ومن هذا المعنى[18] وما استحسن ذلك لضعف معناه. والاحسن عندى ان يكون مجانسا لقول الاوائل סך זבינתא الذى تفسيره جملة الشراء[19] [ولقولهم ايضا סתם פשיטי מיסך סכי الذى تفسيره تجمّل تجميلا] فكان تفسيره[20] כי אעבר בסך اذا جزت فى الملأ [اى] فى الجماعة احديهم[21] الى بيت الله اى اتبعهم واسوقهم. والضمير الذى فى אדדם الميم عائد الى [الملأ اى الى] الجماعة الذى قلنا (انه) الصك:

السين والكاف واللام עם סכל. סכלים [המה]. כי נסכלתי מאד. נסכלת לא שמרת. والاسم והסכלות[22] الحللات. وايضا נתן הסכל (يعنى אנשי הסכל). والثقيل סכל נא את עצת אחיתפל. ודעתם יסכל. وثقيل اخر غير متعدّ הנה הסכלתי ואשגה. הסכלת עשו. ومن هذا المعنى وان كتب بشين ודעת הוללות וישכלות[23]:

السين والكاف والنون הוכח בדברים לא יסכן. [לא יסכן גבר.] כי תאמר מה יסכן לך. הלאל יסכן נבר. כי יסכן עלימו. والثقيل הסכן נא עמו וישלם هذه الافعال غير متعدّية وهى[24] فى معنى الاستقامة والاقبال [على ما يصلح. والمتعدّى] وכל דרכי הסכנת [اى] قبلتها تجاهك. وربما كان הסכן נא (עמו) וישלם متعدّيا باضمار דרכך اى הסכן נא עמו דרכך: وقريب من هذا المعنى ההסכן הסכנתי اى هل اقبلت على مثال[25] هذا اى هل اعتدت: ومعنى اخر לך בא אל הסכן הזה לחזן. ותהי לו סוכנת [חזנة] مثل ערי מסכנות. واما כל מסכנות ערי[26] نفتلا. ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות מחזן للطعام *وغيرها من الاغذية[27] [والاقوات] يميّن ذلك قوله ומסכנות לתבואות דגן ותירוש ויצהר. ومن معنى الاختزان המסובן תרומה: ومعنى اخر בוקע עצים יסכן בם معناه يتأذّى ويتألّم بها وهو مضروب على قول מסיע אבנים יעצב בהם *وبقع עצים יסכן בם[28] وهذا مجانس لقولهم[29] للالم بكسر اللام اى للمريض[30] מסובן كما قيل[31] فى الدميمة [המפריע והיוצא בשיירה והמסובן يريد المريض. وقيل فيه ايضا המחלק נכסיו על פיו ר׳ אליעזר אומר] אחד בריא ואחד מסובן. *وفيها ايضا[32] השוחט את המסובנת *רבן גמליאל אומר עד שתפרכם ביד וברגל. وفى التلمود היכי דמיא מסובנת אמ׳ רב יהודה אמ׳ שמואל כל שמעמידין אותה ואינה עומדת. ومن هذا قيل للفقير מסכן لضعفه. وقيل للفقر وضعف الحال ארץ אשר לא במסכנות[33]:

السين والكاف والراء כי יסכר פי דבר שקר. ויסכרו מעינות תהום. كل עشّ סבר وان كتب بشين. *السكر بفتح السين فى كلام العرب هو خرق بثق الماء. وبكسر السين هو اسم لتلك السداد. فيجب ان يترجم كل صانع سكרا[34] بكسر السين بعنى المغالق والمصايد التى يجمع[35] فيها الماء ليصطاد منها الحيتان. وربما كان סבר مجانسا لقول العرب نهر مسجور[36] [اى ملآن] وقد سجرته[37] انا اى ملأته فكانّهم[38] ملؤوا تلك الغدر[39] بالماء الذى جمعوه فيها: ومعنى اخر וסברתי[40] את מצרים هو بمعنى וסנרתי والكاف (فى هاتين اللغتين) بدل من الجيم (من יסנרך ״ בידו):

السين والكاف والتاء הסכת[41] וישמע ישראל تفسيره [عندى] اطع [الله] واقبل [قوله][42] وان كان الاستماع اسبق بالرتبة من الطاعة قد جرت [العادة] باستعمال [مثل] هذا فى *اللسان العبرانى[43]. وقد ذكرنا منها[44]

---

9 R. g. ظلال. 10 R. g. ظلاله وعريشه. 11 R. g. تسديني وهو تظليل وتشعيب. 12 O. استلحقنا. 13 O. على ما ثبت. 14 R. ישובבני. 15 O. הסובן. 16 O. جنن من خشب. 17 Omitted in both MSS. 18 O. والمعنى. 19 O. אליעזר. 20 O. تفسيره. 21 O. احدوهم. 22 R. וסכלות. 23 R. g. جهل. 24 O. وهو. 25 R. مثل. 26 R. עיר. 27 O. وغيرها من الاغذية. 28 O. נוֹ. 29 O. لقول. 30 O. المريض. 31 O. قال. 32 O. وايضا. 33 O. בזויה הפקير ותרנום אביון, מסכינא. وقيل للفقر وضعف (للفقير والبؤيع (so) المال R.) ארץ אשר לא במסכנות. ومن هذا قيل للفقير מסכן لضعفه ووهنه. 34 O. هكذا; R. فيسمّى سكرا. 35 R. يجتمع. 36 O. مسكور. 37 O. سكرته. 38 O. فكانه. 39 R. الجور. 40 R. g. تسليم. 41 R. g. اركن. 42 O. continues وجاء اطع قبل اقبل مثل ما جاء. 43 O. العبرانيين. 44 O. منه; R. continues למעה.

في باب المقدّم والمؤخّر [من كتاب اللمع. ومن جملة ذلك نعيمة ونعيمي فانّه قدّم هنا الفعل على السمع ايضا]: (واقول من هذا المغنى) اعت كبوت ملكبكم اى طاعة سلطانكم [يقول انكم تحمّلتم طاعة سلطانكم ورتبة عبادة اصنامكم *وتقلّدتموها وتهاونتم[44] بأمرى. وهذا شبيه بقوله ايضا ויישתמר חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב והלכו במועצותם]. وقوله כוכב אלהיכם[45] يشير به الى زحل او [الى] غيره من الكواكب اذ كان القوم *يعبدون الكواكب[46]. وهو اعنى[47] כוכב معطوف على ما قبله كانّه يقول כיון כוכב אלהיכם اى ورتبة عبادة الكوكب[48] الذى اتّخذتموه (الاها). وכוכב وان كان مضافا فى اللفظ بدلالة فتح الكاف فانّه غير مضاف فى المعنى لانّ אלהיכם صفة له. [الّا] انّ العبرانيين كثيرا ما يضيفون *الموصوف الى[49] الصفة استخفافا [وادراجا] للكلام كما قالوا בני ישלשים. בני רבעים. وقد ذكرت من[50] هذا فى اللمع:

السين واللام[51] ونصل العلّين، סלי الحرى معروف. ومذهبنا فى ادغامه مثل נב وغيره: יהללוך[52] סלה. ישתו לי סלה. לבני לט סלה من اسماء الدهر اى ابدا. בעצרך ביישימון סלה قدما:

السين واللام والالف (ויסלו עלי ארחות דרכם مشتقّ من סלון ممّا على الوجه الذى ذكرته فى דרכי סורר. وقيل عن[53] ויישפכו סוללה انه طرح الحسك[54] وهو شبيه الشوك يصنع من الحديد[55].) סלו[56] סלו המסלה[57]. דרך לא סלולה[58] [قد] ذكر فى [كتاب] ذوات المثلين. ومن هذا [المعنى اشتقّ] לשפוך סוללה[59]. הנה הסוללות: وقد استلحقنا (نحن) فى المستلحق معنى اخر وهو סלו לרכב בערבות. وأضفنا اليه מסתלל[60] بعمى على الوجه الذى بيّناه هناك. [وذلك الوجه هو فى معنى التعظّم والتكبّر. ويجوز ان يكون منه סלסלה והרוממך اى عظمها وكبّرها. ومنه قول الاوائل מישחרב בית המקדש נהגו הכהנים סלסול בעצמן:] وجوّزنا [ايضا] فى מסתולל وجها اخر وهو معنى ثالث فى الاصل اعنى ان يكون مثل מתהזק [بعمى كما قال ועודך מתהזק בם.] وأضفنا اليه מסלות לבית ". סלסלה ותרוממך بتلخيص (معنى) نستغنى عن اعادته هنا فليلتمس من هناك: ومن هذا المعنى [ايضا] מסלות בלבבם [اى قوىّ وحسن يقين بك كما قال אשרי אדם עוז לו בך فمعنى מסלות עוז בלבם واحد]: واعلمْ انّا[61] ترجمنا فى المستلحق מסלות לבית " دعائم. وغير ممتنع *الآن عندنا[62] كونها خشب السقف اعنى للجوائز. لانّى رأيت العرب تسمّى الخشب روافد[63]. وهكذا قلنا فى المستلحق انّ [معنى] מסלות رفد وقوّة. الّا انّا[64] جعلناها هناك دعائم ممسكة ونحن نجوّز فيها هنا[65] [كونها] خشب السقف المسمّى جوائز. وهكذا نقول ايضا فى قوله מסעד לבית " [ونترجم اللفظتين روافد]:

السين واللام والالف المسلّمين بفو. هذه الالف بدل من هاء لانّ הסלה بכתם אופיר[66]:

السين واللام والدال ואסלדה[67] بحيّة واتشوّط بشدّة اى بوجع وألم من قولهم فى الامثلة بيضة הסלודה[68] באור:

السين واللام والهاء סלות[69] كل شئ محكم. סלה[70] كل אבירי ". ذكر فى كتاب حروف اللين. وذكر فيه لانّ תסלה[71] بכתם אופיר:

السين واللام والحاء סלחתי כדבריך. ושמעת וסלחת. ויי יסלח לה. הסלוח לכל עונכי. סלח נא לעון העם הזה. " סלחה. ולא אבה " לסלוח. טוב וסלח (صفة). والانفعال ונסלח לו[72]:

السين واللام والميم והנה סלם[73]:

السين واللام والنون (סלון ממאיר.) כי סרבים וסלונים[74]:

---

[44] MS. ותקלדמונהא ותהאנהם. [45] R. continues כאנה. [46] R. يتعبّدون للكواكب. [47] R. اعمّ. Perhaps to be read מפני שהיו העם על הנראה ממעשיהם מיקטרים לכוכבים ועובדים אותם וכוכב עטוף ; the Heb. transl. runs ; וهو اعمّ وכוכב O. [48] O. אלכואכב ; R. אלכואכב. [49] R. فى. [50] O. مثل. [51] R. g. سلّ وسلال. [52] R. יהללה. [53] MS. אן. [54] MS. אלהנץ. [55] The words added from O. are not in the Heb. transl. [56] R. g. تنجيل وتنظيف. [57] R. g. محجّة وهى الطريق. [58] R. g. مسلوكة. [59] R. g. قيل انه حسك وهو شوك من حديد وقيل عرّادات ; another gloss وقيل مترصّص. [60] O. תרגימתא ; both MSS. תרגימתא. [61] O. انّ من هذا الاصل סלוה סלות בمنى ادرسوها ودوّسوها مثل عرم الحنطة اى البيادر. [62] Transposed in R. [63] O. رفايد. [64] O. انه. [65] O. ههنا. [66] R. g. [بسة]مقارنة ومقا. [67] R. g. قيل واستحه بابتهال. [68] R. הסולדת. [69] R. g. اجتياح وزوال ونفى. [70] R. g. تنجيل. [71] R. g. مقايسة. [72] R. g. صفح وغفران. [73] R. g. شوك. [74] R. g. مخالفون ومؤذون وسلّم.

السين واللام والعين ושים בסלע[76]. סלעים[77] מחסה לשפנים. وعلى الاستعارة " סלעי[78] ומצודתי. וסלעו ממנוד יעבור ארד מלכא. كقول الترجمان ושלטנותי מן קדם דחלא יעדון:

السين واللام والفاء ויסלף דברי צדיקים. ואיתנים יסלף. אולת אדם תסלף דרכו. וסלף[79] בונדים ישדם[80]:

السين واللام والتاء סלת חטים. מסלחה שמיד. وربما كانت التاء *[للتأنيث] (بدلا من هاء)[81] ويكون مشتقّا من סלה כל אבירי. كما انّ للجشيش [هو السميذ] مشتقّ *فى السان العرب من الجشّ[82] وهو الطحن الغليظ [الّا انّ الهاء الذى هو لام فى סלה כל אבירי على هذا ساقط من סלת. والدليل على تأنيثه قوله סלת בלולה בשמן بالتأنيث. وايضا ולקחת סלת ואפית אותה وان كان قد قيل ايضا בלול بالتذكير]:

السين والميم קח לך סמים فسّر فيه اصماغ (على انّ فى الافراد المذكورة فى هذا الفصل غير اصماغ ايضا اعنى שחלת فانّه فسّر فيه اظفار. وقد يقال لادن وكلاهما غير صمغ). والاصوب ان يترجم ادوية او عقاقير مثل قولهم סם רפואה [وסם מות] وايضا לא תשתי סמא[83] اذ قد شخصت الاصماغ بقوله ונטף ושחלת:

السين والميم والكاف סמך מלך בכל. עלי סמכה חמתך. כי סמך משה. וסמך אהרן. ורגן ותיריט סמכתיו. וצדקתו היא סמכתהו. היא סמכתני. יסמכו את ידיהם. ורוח נדיבה תסמכני. סומך " לכל הנופלים. ואשתומם ואין סומך. " בסומכי נפשי. יצר סמוך סמוך לבו לא יירא: والانفعال עליך נסמכתי מרחם. ועל אלהי ישראל נסמכו. אשר יסמך איש. ויסמך עליהם. ויסמכו העם על דברי חזקיהו מלך יהודה. סמכני באמרתך: والثقيل סמכוני באשישות هذه المعانى[84] كلّها متقاربة. منها ضبط واحاطة (مثل סמך מלך בכל. עלי סמכה חמתך). *ومنها هبة (ورفد.) ومنها اسناد[85] (مثل כי סמך משה. ויסמך עליהם. רגן ותיריט סמכתיו(. ורוח נדיבה תסמכני). ومنها عضد סומך " לכל הנופלים. בסמכי נפשי. ومنها توكّل واعتماد [مثل] עליך נסמכתי. ויסמכו העם:

السين والميم واللام סמל הקנאה המקנה. תמונת כל סמל. וישם את פסל הסמל[86]:

السين والميم والنون ושעורה נסמן من قولهم סימן[87]:

السين والميم والراء סמר מפחדך בשרי. בילק סמר. والثقيل חסמר שערת בשרי معناه الانتفاض والاقشعرار: ومعنى اخر במסמרות[88] ובמקבות. וכמשמרות נטועים וان كتب بشين. ויחזקהו במסמרים. למסמרים לחלתות היתעים[89]. والواحد מסמר على زنة ויקח את המכבר. هكذا جاء فى الاشتقاق (فى قولهم) בישפוד או במסמר:

السين والنون والهاء מתוך הסנה [علّيق]:

السين والعين والدال ועד בחסד כסאו. לבב אנוש יסעד. וימינך תסעדני. סעד נא לבבך. באה אתי הביתה ולסעדה. וסעדו לבבם. *מסעד לבית "[90]. להבין אתה ולסעדה. انفتاح السين من اجل العين *وكان الاصل فيه[91] الكسر مثل לרבעה תבל הוא]. ومعنى هذا اللفظ רפד وقوّة وتقوية. ومنه اشتقّ לחוזקי השפה מסעד לבית " والجوائز تسمّى روافد]:

السين والعين والهاء מרוח סועה מסער [גד] ذكر فى كتاب حروف اللين:

السين والعين والفاء בסעפתיו קננו. בסעפיה פריה. وכלה סעפיה. על ישחי הסעפים[92] بادغام الياء وتفسيرها[93] اغصان. ومن هذا المعنى قيل מסעף פורה (مطرف الغصن اى قاطعه) اى يشذب اغصانها: وقريب من هذا (المعنى) على الاستعارة والمجاز בסעיף סלע עיתם. وبסעיפי הסלעים يريد اطرافها وآنافها [وهذا شبه ما تقول العرب لرؤوس الجبال شماريخ وذلك انّ الشمروخ غصن رقيق فى اعلى الغصن]: ومعنى اخر סעפים ישנאתי ذوى الرياء [والاذاء] والآراء الخبيثة والافكار الماكرة (على

[76] R. g. صخر. [77] R. g. صخور. [78] R. g. كهف وقوّة. [79] R. g. تزييف. [80] This root is wanting in O. [81] So the Heb. transl. [82] Transposed in O. [83] O. סמי. [84] R. אלמעאן. [85] Transposed in R. [86] R. g. صنم. [87] This root is wanting in O.; R. g. علامة. [88] R. g. مسمار ومسامير. [89] O. continues الواحد מסמאר. [90] In R. after כסאו l. 14. [91] O. والاصل. [92] R. g. قبل فيه وجهان. الاول الى متى تتوكّون على قضيبين اى على مذهبين. والثانى تشفقون على الفكرين (so) اى على مذهبين. امّا الذى يفسّره تتوكّون فانّه يشتقّه [من] ויפל ויפסח والزمن تفسيره. [93] R. لا ينهض الّا على عصا وهى الوكاية. واما الذى فسّره تشفقون فانّه يشتقّه من ופסח " على الفتح

זנה המאנים לשמע את דברי. לאן הافكار تسمّى סעפים) דקולה[94] לכן שעפי שיבוני [اى افكارى] وان كتب بشمس:

السين والعين والراء יסעו להפיצני. ומלביהם שעורו בשמן. (تفسيره) يدهدهه اى يدفعه وهذا غير خارج عن الحركة[97] والاضطراب. ومما جاء على بنية الانفعال وهو *متعدّ ومكتوب بشمس[98] [قوله] ויישערהו ממקומו. شدّه السين لاندغام النون التى تشبه نون الانفعال فيها. ومثله وهو مكتوب بسمس ואסערם[99] על כל הגוים. الّا انّ سينه مخفّفة جانست فى تخفيفهم ايّاها الاحرف الحلقية. وقد لخّصنا فيه فى كتاب اللمع تلخيصا غير هذا: والافتعال ויישתער עליו מלך הצפון [وهو ايضا بشمس معناه وتحرّش البه. ومن هذا المعنى] وهو בשמן וישערו חרבו מאד على زنة שאלו מיי מיטר. בחרו לכם היום. רחקו מיעל י״):

السين والفاء כף[1] רעל. *מן הדם· איטר בכף. מישבב וכפות. והכפות[3] והמזמרות:

السين والفاء والفاء[4] כף השער. וירעשו הכפים. הכהובף בבית אלהים [قد] ذكر فى *كتاب ذوات المثلين[5] ومعنى כף *اسكفّة وهى العتبة[6]. وربما كان منه בעלי אכפות على ان تكون الالف فى אכפות زائدة وكذلك الياء فى בעלי אכפות ויכון[7] تفسيره كالمسامير المضروبة على العتاب. ومثله בית האכפים. ולאכפים שנים. באכופי השערים اى انهم كانوا *يلازمون الابواب[9]. وقد تقدّم لنا كلام[10] غير هذا فى حرف الالف فى בעלי אכפות:

وقد تسمّى العتبة السفلى التى يوطأ[11] عليها כף [ايضا] كما قيل ويديه על הכף:

السين والفاء والالف נם תבן נם מספוא[12] זעם[13] اهل التفسير *انّ מספוא[14] حبث ما وقع قتّ. وما هو عندى الّا اسم عامّ لكل ما تعلفه[15] الدوابّ من شعير وقتّ وغيرهما (مما هو علف لها). ودليلنا على ذلك (قوله) ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמורו. وقد [كان] تقدّم قول יוסף לכלכל מלא את אמתחת האנשים אבל. فلا محالة ان *המספוא هنا جملة[16] من الاكل ولم *يكن יוסף لسمع منهم قتّا بل شعيرا[17] [فاذا كان كذلك فليس מספוא هنا قتّا بل شعيرا] وهو ايضا شعير فى قوله נם תבן נם מספוא יש לחמורנו. وفى قوله ויתן תבן ומספוא לגמלים. واما كونه قتّا ففى[18] قوله ויתן מים וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמורו هو هنا قتّ (اذ ليس هو وقت علف لقوله ויבינו אה המנחה עד בא יוסף בצהרים واما وقت قوله ויתן תבן ומספוא فكان ليلا كقوله ויברך את הגמלים מחוץ לעיר. *فاولى ما يفسّر فى מספוא العلف بفتح اللام لعموميّة[19] الشعير وغيره). وبجانس هذا المعنى واللفظ قول الاوائل [رضى الله عنهم] כפו לי באליה اى اطعموني من الاكاليه. وقولهم ايضا [ولا كفا ليه مزيه اى ولم يطعموني منه. وقولهم ايضا] אמרו לא מיעיו ידך וכפיה לינוקא. والدليل القويّ على انّ (معنى) هذه اللغة اطعام لا اعطاء قولهم[20] אמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דר׳ אמי ור׳ אסי איתו[21] לקמייהו כלכלה דפירי [واكلا] ולא משו ידיהו ולא כפו לי מיניהו ובריבו חד חד לחודיה שמע מיניה תלת שמע מיניה אין נטילת ידים לפירות ושמע מיניה אין זימון לפירות ושמע מיניה שנים שאכלו מצוה לחלק מדלא כפו ליה בהדיהו اعنى [انّ] الدليل هو قوله מדלא כפו ליה מיניהו[22] الذى لا يجوز ان يكون (تفسيره) اعطوا لكن اطعموا. لانّ الاعطاء دون الاطعام لا يغنى فى الزمن (شيئا) وبالجملة فانّ هذه اللغة عندهم مستعملة فى الاكل والاطعام كاستعمال العمرانيين מספוא فى كل ما *تستطعمه البهيمة[23] الّا انّ الف מספוא

---

[94] R. كما قبل. [95] O. اضطرب. [96] O. المعروف. [97] R. التحرّك. [98] O. بشمن ومتعدّى. [99] R. g. دهدهة.
[1] R. g. طست ويقول طشت. ودفع. [2] O. بدم. [3] R. g. طسوت. [4] R. صفق المضاعف. [5] O. المستلحق.
[6] R. عتمة واسكفة. [7] O. معنى. [8] O. يكون. [9] O. ملازمين للابواب; R. يلاومو. [10] R. continues بي.
[11] Both MSS. יצא. [12] R. قتّ. [13] R. وزعم. [14] O. انه. [15] R. تعتلفه. [16] R. املبت. [17] R. يمتّن بانّه
قتّا. The text runs like the Heb. transl. [18] R. فى. [19] MS. פאול...לעמומיה. [20] R. لقولهم. [21] O. ואיתו
[22] O. בהדיהו. [23] O. تطعّمت الدابّة.

[الذى هو فى اللفظ واو من اجل واو المدّ التى قبله] انقلبت هاء فى لغة التلمود:

السين والفاء والدال وسفدو لو بل ישראל. وسפדה הארץ. (משפחה לא יספדו לו.) הוי אדון [יספדו]. וספדו לפני אבנר. בי צמתם וספוד. עת ספוד. כמספד על היחיד. מספר בית האצל[24]:

السين والفاء والهاء سفתه בהמות. ויש נספה בלא משפט. או במלחמה ירד ונספה. قد ذكر[25] (هذا المعنى) فى [كتاب] حروف اللين. ومنه وכל הנספה יפל בחרב اى[26] وجميع الهالكين فانما يهلكون بالقتل. يقول[27] وجميع من حانت منيته وانقرضت[28] مدّته فانما يموت مقتولا اى انه لا يهلك احد منهم حتف[29] (انفه). هذه[30] الالفاظ المقدّمة غير متعدّية: وفى هذا المعنى فعل متعدّ وهو האף תספה צדיק. منكسًا نفسى لسفوطه. وكان وقوع هذه الالفاظ فى كتاب ابى زكريا بتشويش. وفى هذا المعنى ثقيل متعدّ لم يذكره ابو زكريا ولا استلحقناه[31] نحن عليه. وهو אספה עלימו רעות [وترجمته] افنى فيهم البلايا والمساوى اى انّى[32] لا ابقى مساءة الّا *والقيمها ايّاهم. كقوله[33] ايضا חצי אכלה בם ومعناه[34] وسهامى[35] *افنيها فيهم اى انّى[36] لا ابقى من سهامى *سهما لا[37] ارميهم به: وفى الاصل معنى اخر [وهو] עולתיכם ספו על זבחיכם. لסفות עוד. ספות חטאת. (قد) ذكر هذا المعنى فى [كتاب] حروف اللين واندرج فيه ثمّ ספות הרוה ولو اخرج *عنه الى[38] المعنى الاول لكان [عندى] اولى. وتلخيص ذلك على ما اصف. اقول انّ قول القائل שלום יהיה[39] لك. وترجيته[40] نفسه بذلك انما اعتلاله فيه بما[41] يراه (من) هلاك الصالح مع الطالح اى لاستواءهما فى الموت ولا مزيّة[42] للصالح فى ذلك على الطالح من اجل صلاحه. وهو قوله (عنه) למען ספות הרוה את הצמאה اى من اجل هلاك الصالح مع الطالح. وهذا [هو] مذهب الدهرية الذين[43] لا يعتقدون ثوابا [ولا عقابا] فلعن النبى عمّ[44] معتقد هذا الراى بقوله لא יאבה י סלוח לו:

السين والفاء والحاء ספחני נא. ונספחו על בית יעקב. والثقيل מספח המתך. والافتعال מהסתפח[45] [בנחלת י]: ومعنى اخر שאת או ספחת. מספחת היא. תחת חרול יספחו. ومن هذا المعنى וان כתב בשבט וישפח י קדקד. ויקו למישפט והנה מישפה. وقلنا فى ישפחו انه من هذا المعنى انما يوافق مذهب من فسّر [فى] חרול حرشفا اى انهم يأوون الى البرارى[46] والى منابت الحرشف (والاشواك) ويختفون فيها فتقرح اجسامهم منها[47]. وذلك انّ מספחת היא قرح القوباء[48]. فكان تفسير יספחו على هذا يقوّبون. وكذلك [تفسير] וישפח י את קדקד ويقوّب الله *يافوخهنّ اى راسهنّ[49]. واما من فسّر فى חרול ملّاحا فانما يوافق مذهبه ان يكون יספחו من المعنى الاول اى انهم كالبهائم التى ترتعى الحمض[50] وغيره من النبات فتضمّ الى منابته وتأوى اليها. لانّ معنى ספחני נא ضمّنى الى احدى[51] هذه الخدم وصلّنى بها. وكذلك ונספחו על בית יעקב وينضمّون اليهم ويتّصلون بهم [ويجتمعون]. (ويكون تفسير[52] התח على هذا التلخيص مكان) مثل שבו איש תחתיו [معناه] ليجلسوا كل امرئ مكانه]. ومثله[53] ועמדנו תחתניך[54]. תחת רשעים כפקם: ومعنى اخر את ספיח[55] קציר. אבול השנה כפיח. תיטטך כפיחיה עפר ארץ وهو ما تنبته الارض بعد الحصاد مما نسقط وينتشر فيها من الحبّ[56] [فى وقت الحصاد]: ومعنى اخر ועשות המספחות[57]. וקרעת את מספחותיכם. ولا محالة انها ظروف مثل בסתות. وما يبعد عندى ان يكون اشتقاقه من ספחני נא وانما كان ذلك لطول ملازمتها רؤوسهنّ[58] حملا لها عليها وجمعا فيها ما يعطينه[59] من שעלי שעורים ופחותי לחם. والذى قلناه نحن فى שאת או ספחת. מספחת היא وتجنيسا لهما בישפח י. והנה מספח فانما هو على سبيل *التفريع والتشقيق[60] لا على القطع *بذلك. فانّ[61]

---

[24] R. g. الجميع ندب. [25] O. continues فى. [26] R. تفسيره. [27] O. يقولون. [28] R. وانقضت. [29] R. التف. [30] R. وهذه. [31] So corrected in R. [32] O. انه. [33] R. والقيمهم ايّاها كما قال. [34] R. تفسيره. [35] O. وابقهمي. [36] R. اتمّمه ان شئت. [37] R. فى كنانتى ولا. [38] R. عن. [39] O. יהי. [40] R. وترجية. [41] R. بمّا. [42] O. מיזה. [43] R. الذى. [44] O. على. [45] R. g. اضافة وانضمام. [46] O. البادى. [47] R. معها. [48] R. القوب. [49] O. راوسهن; R. יאאפיכהן אי רווסהם. [50] R. אלחמין. [51] O. احد. [52] MS. تفسيره. [53] O. ومثل. [54] O. اى فى مكان الملّاح ينضمّون ويجتمعون continues the Heb. transl.; O. جسودهن. [55] R. g. خِلف. [56] O. حبّ. [57] R. g. (?) מקאלע קין[ל]. [58] So يعطونه O. [59] Transposed in R. [60] R. بدليل ان.

الاوائل رغم قد نقلوا فيهما غير هذا ونقلهم هو الصحيح. وذلك انّ מספחת[62] عندهم مجانسة[63] فى الشبه لـ בהרת [فكانّه مضاف اليها. قالوا فى ذلك בהרת עזה بيتلذ يريدون فى نصاعة اللون. قالوا ספחת שני לבהרת[64]] اى انها اقلّ بياضا منها. ثم فسّروا محض اللفظة فقالوا מה לשון ספחת שפלה שנאמר ספחני נא אל אחת הכהנות. فهذا اذًا هو الصحيح[65]:

السين والفاء واللام בספל אדירים. מלא הספל מים. قال فيه الـ תרגום מלא לקנא[66] מיא. ورأيت فى شرح לקנא من תלמוד שבת לרב[ינו] שרירא [נאון ז"ל] اجّانة الماء والاجّانة اناء من جلد يستعمل للماء:

السين والفاء والنون חלקת מחוקק ספון[67]. ושפוני טמוני חול (هذا) بشين ومعناهما الستر والتغطية. ومن هذا قيل فى تسقيف البيوت وتغطيتها ויספן את הבית נבים. וספון באוצרי. בבתיכם[68] כספונים. עד[69] קרות הספון: ירבתי הספינה معروف وهى السفينة بالعربية[70] ايضا:

السين والفاء والقاف ספקתי על ירך. ספקו עליך כפים. ויספק את כפיו. ספוק על ירך. ومن هذا وان كتب بشين יישפק עליכו. פן יסיתך בספק. وهو ايضا بسين[71]. תחת רישעים כספקם וכלّה ספק[72] وهو الضرب. يقال صفقت[73] راسه اى ضربته. וספק מואב בקיאו ومصطفق فى قيئه اى ويضطرب. ومثله בינינו יספק تفسيره יפטרב فى كلامه. والدليل [على ذلك] (قوله) ויהי אמריו לאל وهذا غير متعدّ. وتفسير תחת רישעים ספקם اى انّ الله يضرب الـ רישעים[75] بانواع البلايا ويقتلهم فى مواضعهم المشهورة لهم المعروفة بهم حتى لا يخفى امرهم وما يحلّ بهم على احد[76] فيكونون عظة كما قيل ايضا והרך רישעים תחתם. وتفسير[77] פן יסיתך בספק انّى اخشى من غضبه ان يدفعك ويزيحك ويزيلك بضرب مهلك[78] حتى لا تستنقذك[79] فدية وان جلّت وعظمت:

السين والفاء والراء אחרי כן ספר את העם. [וספרה לה]. וספרת לך. ואת בתי ירושלם ספרתם. אחרי הספר. אשר כפרם. שבעה שבועות תספר לך. תספרו חמשים יום. שבעת ימים יספרו לו. אכפרם מחול ירבון. את מספר ימיך אמלא. כי לא ידעתי ספורות. וספר הכבבים. אם תוכל לספור אתם. ספרו מגדליה: والانفعال ולא יספר מרב. אשר לא יספרו לכמיע עדّ وعدد [.وامّا قوله לתבונתו אין מספר فهو مكان אין חקר]: בישפתי ספרתי. ויספר ללבן. ספר אתה(. ספרה נא לי). בפרו נא לי. ولمعنى ספר שמי مصدر. את מספר החלום (صفة[80] وقص): وما لم يسمّ فاعله אשר לא ספר להם. לא תאמינו כי יספר لجميع وصف واخبار: ואבתב בספר. מספרך אשר בתבת. הלא בספרתך אל ברוך בן נריה הסופר. ויקראו סופרי המלך [معنى ذلك كتاب وكاتب وكتّاب]. ويصلح (عندى) ان يكون من هذا المعنى נדי ספרתה אתה معناه خططت جلاءى وانتزاحى ودوّنته. מי יספר שחקים ترجمته[81] من خطّ السماوات بحكمة اى من رسمها وصوّرها. ومن معنى الخطّ والكتاب[82] اعنى الفعل لا الاسم [אל יודע ספר]. אשר לא ידע[83] ספר [التفسير] لا اعلم الخطّ والكتاب. يقال كتبت الشىء كتابا والكتاب ايضا هو المكتوب فانما ينفى الفعل لا الاسم لانّ من اعظم المحال[84] نفى علم هذا الاسم انما ينفى فعله. ومثله וללמדם ספר ולשון בישדים اى (خطّهم وكتابهم اى) خطّ الكسدانيين ولسانهم. ومن هذا المعنى " יספר בכתב עמים معناه انّ الله عند ما قرّر وكتب احواز الشعوب قد خطّ ציון *חוזו לישראל[85] على معنى בהנחל עליון גוים: נפך וספיר. ויסדתיך בכפירים. لجنة הספير تفسيره المها:

السين والقاف واللام עוד מעט וסקלוני. וסקלתו[86] באבנים. וסקלוה[87] אנשי עירה. ולא יסקלונו. סקל יסקל. (כי אמרו העם לסקלו. הוציאוהו וסקלוהו.) والثقيل ויסקל באבנים. وما لم يسمّ فاعله כי סקל נבות. وفى ضدّ هذا المعنى סקלו מאבן. ויעזקהו ויסקלהו [اى] نقاه من حجارة[88]:

السين والراء المضاعف בפרה כרכה סרר[89] (ذات شذوذ. و)قد ذكر فى المثلين:

---

[62] R. والمספחת. [63] O. مجانسا. [64] The words added from R. are not in the Heb. transl. [65] O. صحيح. [66] R. g. لقن. [67] R. g. كنز. [68] R. وبתיכם. [69] R. ועד. [70] R. بالعربى. [71] O. بיטין. [72] R. כפק. [73] R. ספקת. [74] O. يضطرب. [75] R. الـ רישע. [76] O. واحد. [77] R. وتفسيره. [78] O. מתלך (? متلف). [79] O. תסתנקך. [80] O. وצבה. [81] R. وترجمته. [82] O. والكتب. [83] O. ידעתי. [84] R. אלמתאל. [85] R. وحوز الاسرائل. [86] R. g. ومخالفة وزئلة. [87] R. continues בל. [88] R. حجارته. [89] R. g. وترجمه بالحجارة.

السين والراء والباء כי סרבים וסלונים מחלפון *وهذه اللغة مشهورة فى[90] كلام الاوائل ولا يهא[91] סרבן באותה שעה [ותרגום וימאן[92]. וסרבי]:

السين والراء والهاء לבשו הסריונות. וגד תכתב[93] מהי הלגה בשין[94] (וקרא ايضا بالشين. قيل) וישרון הקשקשים[95]:

السين والراء والحاء לנפן סרחת. תסרח על אחרי המשבן (.והיה סרוח). וסרוחים על ערשותם. סרוחי טבולים. מרוח סרוחים. וסרח העודף *معنى للجميع[96] بسط وانبساط. امّا وסרוחים *فمعناه انهم[97] ملازمون العروش منبسطون عليها رفاهة وتنعّما. وامّا סרוחי טבולים فيعنى[98] انبساط العمائم على رؤوسهم [وتعلّق ذوايبها]: ومعنى اخر נסרחה חכמתם *تغيّرت ومذرت[99] وفسدت. وفى كلام الاوائل טפה סרוחה نطفة مذرة اى فاسدة:

السين والراء والنون וסרני פלשתים. ויפל הבית על הסרנים. هو مثل שרים. والدليل [على ذلك] قوله ובעיני הסרנים[1] לא טוב אתה. ثم قال אך שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו במלחמה. وامّا וסרני נחשת فقيل انها مراود وانها التى قيل عنها וידות האופנים. وامّا الترגום فقال[2] فיה ונסרין דנחש[3] اى الواح وهو اليق بالمعنى:

السين والراء والسين אל סרים אחד. שבעת הסריסים. וסריסי המלך. סריסי פרעה הם המגבעונים[4]. يدلّ على ذلك قوله ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש. وايضا [قوله عنهم] ונתתי להם בביתי ובחמתי ונ׳. وفى قوله ايضا ויישמע עבד המלך הכושי איש סריס دليل على هذا. *وهذه اللغة مشهور بها فى كلام الاوائل[5]: [ويكون هذا الاسم مطلقا[6] ايضا على غير هذا الصنف من هذا الناس بل على جلّتهم ورؤساءهم لقول דוד ויקהל דוד את כל שרי ישראל [ישרי] השבטים וישרי המחלקות המשרתים את המלך וישרי האלפים וישרי המאות וישרי כל רכוש ומקנה למלך ולבניו עם הסריסים והגבורים ולכל גבור חיל אל יהושלים *فلتعديده لهم فى جملة هذه الطبقات

السين والراء والباء כי סרבים וסלונים מחלפון *وهذه اللغة مشهורة فى[90] كلام الاوائل ולא יהא[91] סרבן באותה שעה [ותרגום וימאן[92]. וסרבי]:

السين والراء والهاء לבשו הסריונות. וגד תכתב[93] מהי הלגה בשין[94] (وتقرأ ايضا بالشين. قيل) וישרון הקשקשים[95]:

السين والراء والحاء לנפן סרחת. תסרח על אחרי המשבן (.והיה סרוח). וסרוחים על ערשותם. סרוחי טבולים. מרוח סרוחים. וסרח העודף *معنى للجميع[96] بسط وانبساط. امّا וסרוחים *فمعناه انهم[97] ملازمون العروش منبسطون عليها رفاهة وتنعّما. وامّا סרוחי טבולים فيعنى[98] انبساط العمائם على رؤوسهم [وتعلّق ذوايبها]: ومعنى اخر נסרחה חכמתם *تغيّرت ومذרת[99] وفسדת. وفى كلام الاوائל טפה סרוחה نطفة مذرة اى فاسדة:

السين والراء والنون וסרני פלשתים. ויפל הבית על הסרנים. هو مثل שרים. والدليل [على ذلك] قوله ובעיני הסרנים[1] לא טוב אתה. ثم قال אך שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו במלחמה. وامّا וסרני נחשת فقيل انها מרוד ונהא التى قيل عنها וידות האופנים. وامّا الترגום فقال[2] فיה ונסרין דנחש[3] اى الواح وهو اليق بالمعנى:

السين والراء والسين אל סרים אחד. שבעת הסריסים. וסריסי המלך. סריסי פרעה הם המגבעונים[4]. يدلّ على ذلك قوله ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש. ובעיני [قوله عنهم] ונתתי להם בביתי ובחמתי ונ׳. وفى قوله ايضا ויישמע עבד המלך הכושי איש סריס دليل على هذا. *وهذه اللغة مشهور بها فى كلام الاوائל[5]: [ويكون هذا الاسم مطلقا[6] ايضا على غير هذا الصنف من هذا الناس بل على جلّتهم ورؤساءهم لقول דוד ויקהל דוד את כל שרי ישראל [ישרי] השבטים וישרי המחלקות המשרתים את המלך וישרי האלפים וישרי המאות וישרי כל רכוש ומקנה למלך ולבניו עם הסריסים והגבורים ולכל גבור חיל אל יהושלים *فلتعديده لهم فى جملة هذه الطبقات

הלגילה وفى مثل هذا المقام العظيم واستعماله لهم فى هذا الشان الخطير ليست[7] هذه اللغة من المتقدّمة. ومما يجب ان يلحق بهذا قول ירמיהו عليه السلام שרי יהודה וישרי ירושלים הסריסים והכהנים וכל עם הארץ فهذا عندى بيّن جدّا[8]:

السين والراء والفاء דודו ומסרפו ترجم فيه حميمه. وقيل خاله:

السين والتاء والواو כי הנה הסתו השתא. وתרגום קיץ וחרף. וקיטא וסתוא:

السين والتاء والميم סתם את מימי ניחון העליון. وכל מעין מים תסתמו. כל סתום לא עמוק. כי סתומים וחתומים [.סתום הדברים]. לסתום את מימי המעינות. والانفعال כי החלו הפרוצים להסתם. والشقيل כתמום פלשתים. ויסתמום פלשתים[9]:

السين والتاء والراء לא נסתרו מלפני. ובשקר נסתרנו. נסתרה דרכי מי. כי נסתר איש מרעהו. (ומפניך אסתר.) ואין[10] נסתר מחמתו. הנשארים והנסתרים. הנסתרות לי׳ אלהינו. לך הסתר אתה וירמיהו. יאריב במסתר. אם יסתר איש במסתרים (فى المخابئ اى المواضع الذى يستخفى فيها). ארי במסתרים فى לחפתות[11] (الخفيّة) غيضة الاسد. وعنها[12] قيل יארב במסתר [יכמן فى الخفية]. فما اعجب هذه الموافقة بين (هتين) اللغتين. למחסה ולמסתור. אתה כתר לי. יסתירני בסתר אהלו. בסתר המדרגה. בסתר ההר. בסתר רעם יחביאנו فى[13] طىّ الضحّة اى وانت فى هذا المكان وهذه (الحال) على معنى בצרה קראת ואחלצך. יהי עליכם סתרה: والمصدر ובמסתר פנים. والشقيل סתרי נדחים. מאהבה מסתרת. والافتعال[14] מסתתר עמנו. ובינת נבוניו תסתתר. وثقيل احر הסתירו פנים. אסתירה פני[.] הסתר אסתיר[.] ومدوّ יסתיר (אבי) ממני. יסתירני בסתר אהלו. ויסתירהו אותו מפני עתליהו. ויסתירם[15] יי. לסתיר עצה اصله להסתיר. وهو على مثال לישמיד معونية الذى اصله להשמיד فحذف الهاء ونقلت حركته[16] الى اللام (ليدلّ عليه). ومن هذا المعنى

---

90 O. من. 91 R. יהי. 92 R. g. وأبى. 93 R. جاءت. 94 R. بالشين. 95 R. g. درع ودروع. 96 R. المعنى. 97 O. فهم. 98 R. فمعناه. 99 R. مذرت اى تغيّرت. 1 R. g. روساء واجلّا. 2 O. قال. 3 R. די נחש. 4 R. g. המחصيّون. 5 O. وهذا المعنى معلوم فى كلام الاوائل وهذه اللغة مشهورة. 6 MS. מעלקא. 7 MS. פתעדידה...ולית. 8 The passage added from R. is not in the Heb. transl. 9 R. g. للجميع سدّ. 10 O. אין. 11 O. continues غيضة. 12 R. وعن مثلها. 13 R. من. 14 R. والانفعال. 15 O. יסתירם. 16 R. حركتها.

וان كتب بشمن ויישתרו להם טהורים يعنى انّ بواسيرهم[16] كانت باطنة[17]:

ورباعى[18] هذا الحرف

וסכסכתי מצרים. ואת אויבי יסכסך יהמיג[19]. والسكسوك مشهور فى كلام الاوائل *انه هيجان الشرّ وتأجّجه. ومن كلامهم ايضا[20] مفنى שהאור מסכסכת בהם اى متأجّجة[21]:

כבוצר על סלסלות[22] היו مثل الزلزلوم:

ואת הסלעם هو الدبى[23]:

والنفنف סמדר. فتح السمدر هو فقّاح الكرم. وترنوم בוסר נומל. وبوصرا מיניה סמדר. فمعنى סמדר ونده واحد. وهو[24] مذهب صاحب الترنوم وهو اول حمل [الكرم] بمنزلة الطلع. والدليل على ذلك وعلى *انه المتصوّر[25] ثمرا قول المشنة فى مسكبة ערלה ר׳ יוסי אומר הסמדר אסור מפני שהוא פרי. ورأيت لرئان فى تفسير قول المشنة המפסיד[26] برمو של חברו סמדר רואין אותו כמה הוא יפה קודם לכן[27] וכמה הוא יפה לאחר מכן[28]. قال المفسّر بنون שהפסיד פירות נפנים ועודן סמדר והוא קודם לבוסר שתחלת הוצאת הנפן[29] פירות מוציא סמדר וסמדר בין שנדל עשרים יום נעשה בוסר. فهذا من اقوى الادلّة على انّ סמדר هو فقّاح الكرم[30]. وكذلك تسمّى العرب نوّار[31] الكرم فقّاحا. قالوا وله رائحة ارنحة[32] كما قال العبرانيون והנפנים סמדר נתנו ריח:

אוחזה בסנסניו بشطبه[33] وهو السعف الاخضر. وقلّ ما تقول له العرب سعفا[34] الّا اذا يبس فلذلك ترجمته[35] بالشطب:

סנפיר וקיטקיטת اجنحة وفلوس. وقالت الاوائل אילו הן קיטקיטין הקבועין [בו] *והסנפירין שהוא פורח[36] בהן. وتقول العرب لاجنحة السمك الزعانف[37]:

אשר בספרד قال فيه الترنوم די באספמיא ومعلوم *انّ אספמיא هى[38] الاندلس[. انما فسّرناه وان كان من الامكنة ونحن لم نتقلّد شرح مثل هذا لما فى علمه من المنفعة لا سيّما لاهل الاندلس التى هى אספמיא באספמיא باجماع][39]:

وتحت הסרפד رأيت فى ترجمته (بدل السوس) والسوس هو الذى يدخل عصيره واصوله فى الدوا. وما اظنّ [انّ] الكتاب اراد الّا ما دخل من نبات[40] ولذلك اقول انّ المترجم انما اراد النبات الذى يقال له السواس. فامّا انه وهم وامّا الناسخ اسقط (منه) الالف. والسواس[41] نبات يقترح بزنده كالمرخ وغيره. وقد يقال له السواسى[42] بالياء فهذا الذى اظنّ اراد المترجم وذهب اليه:

وتربينه סרעפתיו اغصانه:

ויבם בסנורים [وابلاهم] بالسمادير[43] وهو ضعف البصر:

✧ (تمّ حرف السين بعون الله) ✧

---

[16] Both MSS. בואסרהם. [17] R. g. الجميع سترواتستار. [18] R. ومن رباعى. [19] O. تהמיג. [20] O. من قولهم. [21] O. מהגנה. [22] R. g. اغصان. [23] R. g. نوع من الجراد. [24] R. وفى. [25] R. ان المتصير. [26] R. המכבר. [27] R. לבאן. [28] R. מיבן. [29] R. נפן. [30] O. כרם. [31] O. نور. [32] O. رائحة. [33] O. بشعره. [34] R. סעפה. [35] O. ترجم. [36] O. סנפירין שפורח. [37] R. الاعانف. [38] O. انها. [39] The passage added from R. is not in the Heb. transl. قيل انه من ارذل النبات وهذا هو المراد اى بدل النبات الرذيل يصعد. [40] R. النبات وسس. نبات جليل. [41] R. g. وقيل شبكره. [42] O. אלסיאסי. [43] R. g.

٭ المقالة السادسة عشرة [من كتاب الاصول][1] فى حرف العين ٭

العين والباء وعب عين. وتلعوث البيت[2] والعبس فسّر [فيه] سقائف. وقيل رواشن. وقال الترجمان وعمودیا وقوفطا. وكذلك ترجمان مفطن. فقوفطا:

العين والباء والدال אחאב עבד את הבעל. وعبد הלוי הוא. وعبدו את כדלעמר. وعبדת את העבדה הזאת. وعבדת לו את האדמה. وعבדום וענו אתם(. ואת כל אשר יעשה להם وعبدו) برعوها. יעבד חנם. לא תעבד בו עבדת עבד. אשר לא ידעתם ונעבדם. ולא תעבדם. עבר את מצרים. לעבדה ולשמרה. כי שלחנו את ישראל מעבדנו. לכו עבדו. עבדו את יי ביראה. ועבדה רבה. עבד עבדים[3]. וקן היה עבר אדמה: والانفعال מולך לשדה נעבד. ונעבדתם ונזרעתם. והארץ הנשמה תעבד. אשר לא יעבר בו: وما لم يسمّ فاعله אשר לא עבד בה(. אשר עבר בך): والثقيل העביד את חילו. לא העבדתיך במנחה. ויעבד את הנמוצא העביד את חילו. לא העבדתיך במנחה. ויעבד את הנמוצא בירושלם. ויעבידו מצרים. אשר מצרים (מעבידים אתם). מנצחים להעביד את העם: واعلمْ انّ והעבדתיך את אויביך من جملة ما تعدّى الى مفعولين. احدهما الضمير وهو الكاف. والثانى אויביך. وאת واقع على אויביך كوقوعه على اكثر المفعولين. ولو قيل והעבדתיך (אויבי)[4] بلا את لاجزأ. والمعنى واعبّدك لاعدائك بضمّ الهمزة وكسر الباء وتشديدها. وان شئت فقلْ انّ את هنا مكان لام الاضافة ايضا *كما قيل[5] ועשה את דמו כאשר עשה[6] ועשה לדמו. فكأنّه قال והעבדתיך لאויבך كما قيل باللام والتسنية لمن اني אעבד. وايضا פן תעבדו לעבדים כאשר עבדו לכם. معنى للجميع خدمة واستخدام وعبادة وفلاحة.

وامّا لفن יביר מעבדיהם فمجانس للسريانى وهو مثل מעשיהם ومثل ועבדו זבח ומנחה. وايضا ובשו עבדי פסחים שריקות:

العين والباء والهاء עבית בשית. קטני עבה. במעבה האדמה [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين. (ومعنى) במעבה فى[7] البواطق والثمائيل[8] التى يفرغ فيها النحّاس وغيره وانما[9] تتّخذ من افضل الاطيان *وهو اغلظها والزجها واسمنها[10]. وهذا هو المذهب فى قوله فى النسخة الاخرى בעבי האדמה[11]. وعلى هذا المذهب قيل [השמנה היא אם רזה.] وبلدرو ערים בצורות ואדמה שמנה: وجائز [فى במעבה] ان يكون اسما على مثال במחלה מעיך. وجائز [فيه] ان يكون صفة على مثال ותחת מעשה מקשה [اعنى מקשה]:

العين والباء والطاء לעבט עבטו לترتهن رهنه. לא תשבב בעבטו. יוציא אליך את העבוט החוצה הרהן وكل شىء محتبس [فهو رهين]. ومن هذا اشتقّ ולא יעבטון אורחתותם اى لا يحتبسون فى طرقهم كما قال عنهم כגבורים ירוצון. *والى هذا ذهب صاحب الترجمان بقوله ולא מעבבין אורחותהון[12]: ومعنى اخر قريب من هذا העבט תעביטני وترهن له ارهانا [قدر ما] اى ترفده رفدا[13] وتعطيه اعطاء[14]. [يقال ارهن لهم الطعام والشراب] اى *اثبته لهم[15] وضمّنه اياهم. ومثله והעבטת נוים רבים [وترفدهم] اى تنيلهم وتفضل عليهم [وتتحفهم ما به قوامهم]. ואתה לא תעבט לا تسترفد ولا تستنيل[16] [ولا تستثبت] اى لا تسأل[17] شيئا. *ومن[18]

---

[1] R. continues من حروف المعجم. [2] R. continues והעמודים. [3] R. עבדי. [4] In R. after את. [5] O. קול. [6] R. اى. [7] R. هى. [8] R. ואלתמאתיל. [9] O. انما. [10] O. واطيبها. [11] O. continues وهو ايضا المذهب فى قوله فى النسخة الاخرى (الاخرة MS.) בעבי האדמה اعنى اغلظها واسمنها. [12] O. وقال المترجم ולא מעבבין אורחותהון والى هذا ذهب به. [13] O. continues اى. [14] O. עטאא. [15] O. بيع منهم. [16] O. تستنول. [17] O. תסל. [18] R. من.

هذا المعنى اشتقّ قولهم[19] فى الاسيتنة *فوقح عمو[20] على الندايت وعلى العبريت على عنبيم[: واعلمْ انّ عبطيت ليس عندى من هذا المعنى ولا من هذا الاصل بل هو عندى مركّب من عب ومن طيت وهذا على سبيل المجاز فى المعنى. وقد ذكرت هذا فى صدر كتاب اللمع. ولا معنى لكونه من معنى عبوط كما يظنّون برّاد الناس]:

العين والباء والراء عبر لغيرهم. وعبرهم بارض مصرين. وعبرهم الى الجانب الآخر. وعبرهم من مكان الى مكان. وعبرهم من حال الى حال. وعبرهم من الدنيا الى الآخرة. وعبرهم من الدنيا الى الجنّة. وعبرهم من الدنيا الى النار. وعبرهم من الدنيا الى الموت. وعبرهم من الدنيا الى القبر. وعبرهم من الدنيا الى الدنيا. وعبرهم من الدنيا الى الدنيا. وعبرهم من الدنيا الى الدنيا

يستهضمون الضعفة فيشترونهم بخس من الثمن ظلما وقلّة انصاف مثل عبد عبري اذ يكون يضطرّ الى بيع نفسه): شورا عبر احبل[48] من قول الاوائل فره معوبرت:

العين والباء والشين عبشو فردوت قال فيه الترجمان 5 אתמסיאו נרבי חמרא اى خمجت دنان الخمر من طول مكثها فارغة. من[49] قول الاسينة وعلّ الهفا שעיפשה (اى خمجت). ويجانس (ايضا) قول العرب فى غير هذا المعنى *عبس عليه[50] الوسخ اى يبس. وهذا المعنى *هو الاليق عندنا[51] بعبشو (فردوت اى يبست كانه قال يبشو). 10 *وساشرح فردوت[52] فى حرف الفاء:

العين والباء والتاء وعنف עין עבות [.ועלי עין עבות]. ويراد كل نبعة رمة وكل عين عبوت شجرة *فتّانة اى ذات اغصان والافنان هى الاغصان يقولون انهم يفتّنون كاينات انفسهم من الشرّ يفتّنونه ويفرّعونه[53]. وعبوت على زنة 15 אדום. وعقوب [الحلب]. والانثى وتحت كل الله عبدته على زنة *איומה כנדנלות. وعقبه، אדמה[54]. ومن هذا المعنى הוא[55] ויעבדוה *الضمير الذى فى ויעבדוה[56] راجع الى הות نفسه. يقول انهم يفتّنون الشرّ[57] ويفرّعونه. وقد يسمّى الغصن نفسه عبوت ويجمع على عبوتهم كما قيل ויתן[58] צמרתו 20 אל בין עבותים: מעשה עבות *صنعة[59] صغيرة: ومن هذا المعنى[60] وعبوت العلة חטאה. والجمع عبותים הדשים. ונשליבה ממנו עבותימו، يشذ العبوتات الوحد. عبوتات האהבה انما قيل [בעבותות האהבה] وان كان مجازا واستعارة لانّ الحبل المضفور اقوى وابعد من الانقطاع. وكذلك قال 25 الترجمان فى عبوتים הדשים، גדילן חדתן. والذى نعتقده [نحن] فى وعنף עין עבות [وفى ועלי עין עבות] هو انه من هذا المعنى الثانى على ما تضمّنه النقل [الصادق]. وانما ذكرناهما[61] مع[62] وكل עין עבות. *كل אלה[63] עבתה لجواز[64] ذلك فيهما من طريق الاشتقاق الّا انّ النقل الصادق قد 30 خصّص بالمعنى الثانى:

العين والباء والشين عبشو فردوت قال فيه الترجمان אתמסיאו נרבי חמרא اى خمجت دنان الخمر من طول مكثها فارغة. من[49] قول الاسينة وعلّ الهفا שעיפשה (اى خمجت). ويجانس (ايضا) قول العرب فى غير هذا المعنى *عبس عليه[50] الوسخ اى يبس. وهذا المعنى *هو الاليق عندنا[51] بعبشو (فردوت اى يبست كانه قال يبشو). *وساشرح فردوت[52] فى حرف الفاء:

العين والباء والتاء وعنף עין עבות [.ועלי עין עבות]. ויראו كل نبعة رمة وكل عين عبوت شجرة *فتّانة اى ذات اغصان والافنان هى الاغصان يقولون انهم يفتّنون كاينات انفسهم من الشرّ يفتّنونه ويفرّعونه[53]. وعبوت على زنة אדום. وعقوب [الحلب]. والانثى وتحت كل الله عبدته على زنة *איומה כנדנלות. وعقبه، אדמה[54]. ومن هذا المعنى הוא[55] ויעבדוה *الضمير الذى فى ויעבדוה[56] راجع الى הות نفسه. يقول انهم يفتّنون الشرّ[57] ويفرّعونه. وقد يسمّى الغصن نفسه عبوت ويجمع على عبوتهم كما قيل ויתן[58] צמרתו אל בין עבותים: מעשה עבות *صنعة[59] صغيرة: ومن هذا المعنى[60] وعبوت العلة חטאה. والجمع عبותים הדשים. ונשליבה ממנו עבותימו، يشذ العبوتات الوحد. عبوتات האהבה انما قيل [בעבותות האהבה] وان كان مجازا واستعارة لانّ الحبل المضفور اقوى وابعد من الانقطاع. وكذلك قال الترجمان فى عبوتים הדשים، גדילן חדתן. والذى نعتقده [نحن] فى وعنף עין עבות [وفى ועלי עין עבות] هو انه من هذا المعنى الثانى على ما تضمّنه النقل [الصادق]. وانما ذكرناهما[61] مع[62] وكل עין עבות. *כל אלה[63] עבתה لجواز[64] ذلك فيهما من طريق الاشتقاق الّا انّ النقل الصادق قد خصّص بالمعنى الثانى:

العين والباء والهاء הלהן תעננה. (قد) ذكرت هذه اللفظة فى [كتاب] حروف اللين ومعناها تتربّصن وتنتظرن *وهى مشتقّة من كلام[65] الاوائل אין[66] עושין עונות לנפנים[67]. (كما) قيل ايضا فى هذا المعنى עד מתי תתחמקין الى متى تستديرين[68] وتتربّصين [عن الرجوع]. مشتقّ من חמוקי ירכיך التى هى العكن المستديرة *بالفخذين وغيرهما، كما انّ תעניגה مشتقّ من עונות. وقد قال[69] الشاعر فى معنى الانتظار والتربّص

פאת צפון וגם תימן אצוה	*שלומי לך ואהותי[70] תחוה
אצוהן[71] וגם אבכה אליהן[72]	ואענה ועדיהן אקוה
ישיבוני שלום אחי [ורעי]	ומריחו[73] *בתוכן לי[74] ישוה

[ارد بقوله פאת צפון وגם תימן ريح هتمين للجهتين][75]:

العين والجيم واللام עגול סביב (صفة) على زنة אדום. מרבעות לא עגולות[76]. ויבא המעגלה. ושאול שובב במעגלה *المحلّة التى هى مدوّرة[77]: מעגל צדיק תפלס. פלס מעגל רגליך. פרשו רשת ליד מעגל. ומעגליך ירעפון דשן. הדרכתיך במעגלי יושר. ואין מישפט במעגלותם المعنى[78] الطريق والمحجّة: עגול ובומו. وعنولים على אזניך قرطة: עגל בן בקר. עגלה משלישת. עגלים[79] ישקון. לעגלות בית און معروف: עגלה חדשה. עגלות[80] ישרף באש. שש עגלות צב معروف:

العين والجيم والميم עגמה[81] נפשי לאביון (تحسّرت):

العين والجيم والراء ותור וכים وعنור فسّر فيه سنونية وهى[82] الخطّاف. وكذلك قال الترجمان (ושפנינא

[48] R. حبل. [49] R. ومن. [50] Both MSS. עבש; R. على. [51] R. اليق. [52] O. وستري ما عندنا. [53] MS. مأخوذ من عبوت، وعبوتها; O. ذات افنان اى اغصان. [54] Transposed in O. [55] R. היא. [56] O. יפנונה ויפרעוה; R. ויישלך; O. continues את. [57] O. אלישי. [58] R. الضمير. [59] O. صناعة; both MSS. מפירה and אלמפור l. 24. [60] R. قيل. [61] R. ذكرناه. [62] R. من معنى. [63] R. دلאלה. [64] R. لايجاز. [65] O. من قول. [66] O. ואין. [67] The Heb. transl. continues והם החפירות העגולות שאינן מרובעות ובאלו תעניגה תקיפו מהניטא. [68] R. תסתידין. [69] O. فكان معنى תעניגה تستديرين عن التزويج. وكقول. [70] O. והרוח שלומי לך. [71] So O. and the Heb. transl.; R. אצו אותם. [72] The Heb. transl. עליהן. [73] R. ומיריחו. [74] O. בתוך לבי. [75] The Heb. transl. continues ומענין העכוב קראו ר״ל מעמידי הספינה עונין (עיין MS.) מיבני שהם מעמידין אותה ומונעין אותה מהעתק מקום המחנה، ואפשר שיהיה נגזר מן עגול סביב שאפשר שיהיו מבוונים להיות תדונור ואדוה. [76] R. g. מהנותם עגולים. [77] The Heb. transl. reads מעגל צריק תפלס. פלס [78] O. מענ׳. [79] R. g. عجول وعجاجيل. [80] R. g. اسم العجل المصنوعة من الاخشاب ليحمل عليها الحجارة وغير ذلك. [81] R. g. تكرّثت; another gloss [מת?] قيل תאל. [82] R. وهو.

וברביא) וסנוניתא. וכדלק פסר פיה רבינו האי (פי תפסיר שבת):

العدن والدال (עד בי יבא שילה.) עד יבוא ויורה צדק לבם. עד אשר אם הביאונום אל מקומם. עד שבו 5 הרודפים. ועד הרבו ועד קשתו ועד חנורו חרף יכון *לנתשאי הגאיה[83]. עד דבר שאול. ועד הם עמדים. עד זה כידבר ما دام *הדא אלאמר אי קבל אנקצאה[84]. ומתלה ויהי עד כה ועד כה[85]. עד היותי על אדמתי ما دمت פי בלדי אי חית[86] כנת פיה: עד שיפוח היום. עד בואי אליך. 10 עד לא ישמת אלה קבל אן יכון כדא וכדא [וקבל אן סאלת כדא]: אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון *במעני בעד אן תמותון אי אנכם תקאסון בה בעד מותכם (ايضا)[87]: ונשים עד נפח. אשר עד כידבא במעני על [כידבא]. וקאל צאחב אלמסורת (פיה) דחאזי[88] עד כידבא. 15 *וענדי עד[89] להשיב חרון אף אלהינו[90] ממנו עד לדבר הזה במעני על[91]. ולאם לדבר מכאן האי אלתעריף (פכאנה על הדבר) מתל [עד] לשמים (הניע. ולאם אשר למלך נישען על ידו) וגיהרהמא [על מא] בינא פי [כתאב] אללמע. ופי אלסריאני עד דברת די יגדעון חייא במעני על דברת: 20 יאבל עד תרנום שלל: וכבגד עדים[92] רבמא גאנס קול אלתרנום פי יאת או כפחה. או עדיא והי קרחה רגיה פאלתוב[93] אלמבאשר להא יכון לא מחאלה מסתקדרא[94]: שובו עדי בכל לבבכם *מתל אלי[95]. עדיך תאתה מקאם אליך. ועדיכם אתבונן [ואליכם אלתפת] מתל ואתבונן אליו בבקר. ומתל 25 ועד אביך[96] (למה זה תביאני). לא תניח ותקדים בעדנו (אהדה) אלבאי פיה זאידה אלוגה פיה עדינו כמא קבל עדיך תאתה *לא תדנו ולא תתקדם אלינא: עולם ועד ליעס[97]

תכרג הדה ען מעני אלגאיה כמא ליעס יכרג עכה[98] קולהם לנדהר לעד. עד עולם: לעולם ועד דאימא ואבדא. שבן עד וקדוש שמו דאים אלבקאי. ומתלה הזאת ידעת כני עד [מן גאיה אוליה אלדהר]. ובמכן אן יכון מתלה ועד ביצחק[99] אי דאים אלבקאי ואלשבאת. (אשתק לה גל וענז 5 הדה אלצפה מן אסם אלמכאן אלדי הו דאים אלבקאי חאמל למן פיה וען כאן גל וענז הו אלחאלק לאלמכאן)[1]: ותבואי בעדי עדיים ודכלת וחצלת פי גאיה אלגאיאת אי גאיה אלכמאל ואלתמאם ואסבכרר[2] אלשבאב. ואלדליל עלי דלך קולה 10 ותרבי ותנדלי. וואיצא ישדים נבנו ושערך צמח. והבאי פי בעדי זאידה עלי עד כזיאדתהא עלי (כל פי) בלי מישה בשמן [פגמע עדי עלי עדיים]. ואדכלה אבו זכריא מע ועדית עדי והדא אלמעני [אלדי ذכרנא נחן] אליק בה. ואחריתו עדי אבד וגאיתה גאיה[3] הלאך. ובעד השלח יפלו לא יבצעו 15 (מעגאה) *ועלי (אי עלי) אלסלאח ינזלון (ולא יתכרכרון) [מתל] בעד החלנים יבאו בגנב[4]: ויסגר י בעדו [וסד אללד] דונה ועליה. ומתלה ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה. וואיצא ותסגר בעדו ותצא. וואיצא י יגמר בעדי אי יתמם פצלה עלי. ויגוז פי בעד החלונים מן אלכואי[5] יתכלון. ומתלה 20 ויפל אחזיה בעד השבכה שקט מן אלשבאך. ומתלה וישקף אבימלך מליך פלשתים בעד החלון (תטלע) מן אלכוה. וכפר בעדו ובעד ביתו עכה ועכן אהלה[6]. ומתלה כי בעד אשה זונה. העתירו בעדי והבאיאת זאידה (ענדי). ומן אקוי אלדלאיל על דלך כון עד מכאן מן כמא אן בעד מכאן מן [ונסתדל 25 מן][7] הדא עלי אן הבאי פי בעד זאידה. וכון עד מכאן מן הו פי קולה) ותבנן כל מלאכת שלמה עד היום מוסד[8] בית י ועד בלותו יעריד מן היום מוסד[8] בית י ועד בלותו והאי פי היום זאידה. ומתלה עד הנבול שלחוך יעריד מן

---

[83] R. g. ממן כדא ובמים; R. للغاية; Both MSS. אלי (MS. אלא) אן יכון כדא וכדא וחתי יכון כדא. [84] O. כדא וכדא חדת כדא. [85] R. אד. כדא. [86] The Heb. transl. אחר שתמותון כלומר שתחיו נתבענין בו אחר מותכן, וזה מורה שיש לנפש ענין אחר המות כי אין טעם להיות עד שתמותון בי אם יהיה כן העונש סר מהם המות אחר שאין נענשין מחיים ושהיו הדברים סותרין זה את זה. [87] R. דתחזי. [88] R. זה אלא אם הוא רוצה שיענוש אותם עליו בל יבי חייהם כלומר שיתמיד להפרע מהם בחייהם עד יום מותם. [89] O. ומיתל. [90] O. י. [91] R. continues הדבר הזה. [92] R. g. מדכּשן. [93] Both MSS. פי אלתוב. [94] R. מסתכפרא. [95] O. מתול אלי אלי. [96] R. אבון. [97] R. g. ולעד; the Heb. transl. omits עולם ועד; O. ומעאה מתל אלינו וליעס. [98] Both MSS. ענהם; the Heb. transl. מהן. [99] R. continues נאמן סלה מתל הדא.

[1] The words added from O. are not in the Heb. transl. [2] O. ואסבכראה; R. ואסתכראר. [3] R. אלי. [4] The Heb. transl. reads ועל השלה יפלו ולא תעשה בהם חבורה ולא פעצ הוא מכפר על הארבה ולא על אדם באשר כוברים אנשים מורה על זה מה שהוא מדמהו בסוסים ובמחנות ובאנשי המלחמה ואין מדמין הדבר בכבר עצמו אבל מדמין אותו בזולתו. ועוד אמרו בעד החלונים. ועוד אמרו אחר זה ואת הצפוני ארחיק מיעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל ים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות. וכללו של דבר כי אין הפרשה כלה מורה אלא על מה שאמרנו. [5] R. הכוּ. [6] R. הקום. [7] These two words are supplied from the Heb. transl., which has יעלמד כזה. [8] O. הוסד.

הנבול (*אי طردوك من حوزك)[9]: וגד תכון עד للتأكيد والمبالغة وهى تقرب من معنى المبالغة [والغاية] مثل (قولد) ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד. ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד (.עד דוד הנדיל). עד מהרה ירוץ דברו. והוא שבור עד מאד. [יפה עד מאד.] ויהילו עד בוש:

العين والدال والدال יתום ואלמנה יעודד. מיעודד עניים ״. ואנחנו קמנו ונתעודד. قد ذكرناه فى المستلحق. وذكر فى حروف اللين وليس هو الّا من المثلين[10] (واند وان كان يوجد فى الافعال المعتلّة العينات [والمتضاعفة اللامات ما يكون على هذا المثال فلا يصلح ان نميل فى هذا الاصل من الافعال ذوات المثلين الى المعتلّة العين][11] الّا بدليل من الاشتقاق لانّ حجّة من جعله من ذوات المثلين ظاهرة فيه بظهور مثله. وحجّة من جعله معتلّ العين وزعم انه متضاعف اللام غير ظاهرة اذ لم نجده فى الكتاب غير متضاعف اصلا. وهذا مذهبنا فيما جانسه):

العين والدال والهاء ועדיה עדי. ותעד נזמה. [قد] ذكر فى حروف اللين[12]. ومن هذا المعنى عندى ויתן עליו את הנזר [واى العدوات وتفسيره الحلى وهو على زنة נאות לבש]. (ومثله ايضا עדות מיזור לאסף على مذهب نحتهم لحدّ المجانس. ويمكن ان يكون مثله על ישוטן עדוה كما قيل نحتهم لحدّ باشتقاق من בתם الذى هو الذهب. والعرب تسمّى الغرّ[13] من قصائد اشعارها مذهّبة): وذكر فى حروف اللين [ايضا] לא עדה עליו שחל ما جاز عليه وهو مثل תרנום לא העבור בארצכם (.לא יעדון בארעכון): מיעדה בגד ביום קרה مزيل الثوب *بمعنى מיעביר وهو مجانس لقول السريانى[14] מהעדה[15] טלנין. העדיו שלמניהם. [די לא העדא[16].] והרנום אשר עבר בין הגזרים. [די] עדא [בין פלגיא]. ويصلح ان يكون من هذا الاصل בעדי עדיים. *وامّا معناه فمجانس[16] لمعنى قول[17] العرب غذا الفرس بالعين والذال [المعجمة] اذا مرّ [مرّا] سريعا[18] (اى انك ادركت وعظمت وكبرت وبلغت فى اسرع المدد): وفى الاصل معنى اخر [ايضا هو قولد] עדיו לבלום. ترجمة الدقوق لا تكونوا كالفرس او كالبغل[19] جهلا الذى يسدّ فاه بلجام وزمن لئلّا يدنو منك بمساءة. ترجمت[20] עדיו فاه على ما اوجبه المعنى. وجائز [عندى] ان يكون مثله המיטיבין בטוב עדיך. ترجمته المشمع فاك[21] بالخيرات *الّا انّه قد يحتمل معنى اخر وهو ان يترجم المكثر تعلمتك بالخير اى انه يشرّفك ويزينك بكثير مما يوليك من الخيرات. فسّرت המיטיבין المكثر كما كان تفسير שובע שמחות كثرة الفرحات[22]:

العين والدال والنون ויתעדנו בטוב הגדול تنعّموا وتلذّذوا. מיעדנים لمنعّم. האכלים לתיעדנים. מיעדני מלך. מלא כרסו מיעדני هى النعم والملاذّ. אנו מיעדנות (الكشر الملاذّ) نسب [الى] النعم لكثرة رفاهته [وعظم ملوكيّته]. والصفة שבעיו ואת עדינה: היתה לי עדנה شباب ونعمة بفتح النون: המלבישכם שני עם עדנים *ثياب الحرير وما اشبهه[24]. قال فيه[25] الاخفش ويجيل לבוש מפוזקן[26]. *الّا بتوسّطه بين המלבישכן[27] שני ונתן המיעלה עדי זהב ارى ان يكون من معنى היתה לי עדנה اى الذى كان يلبسكنّ الحرير فى شبابكنّ. فيكون الكلام كلّه منتظم المعنى)[28]:

العين والدال والفاء [وصرح] העדף. העדפים. הצי היריעה העדפת[29]. والثقيل ולא העדיף:

العين والدال والراء איש לא נעדר ما عدم [ولا] فقد. ومثله ולא נעדר להם. עד אחד [לא נעדר]. אחת מהנה לא נעדרה. ותהי האמת נעדרת. والثقيل המתعدّى ולא יעדרו דבר: ومعنى اخر עדרי מערבה. ולעדר בלא[30]

---

[9] The Heb. transl. reads נרשוך מן מחוזך. ואין זה אצלנו ראוי פוסקת על שהבית נוספת מפני שהם דבריים שמיטיבים הדעת בי אפשר שיהיו שתי לשונות. [10] R. g. عضد وقوّى. [11] The words in brackets are supplied from the Heb. transl. [12] R. g. وهو الزينة والحلى. [13] MS. אלגד (לגד). [14] O. ومجانس للسريانى. [15] R. מהעדא; O. מהעדי. R. תעדי; the Heb. transl. תעדה. [16] MS. מגיאנס. [17] O. ومعناه مجانس لقول. [18] O. سريع. [19] O. البغل. [20] R. ترجمة. [21] R. g. وهذا راى ר׳ מנשה בן עזרא אלא וذكره فى بعض مصنفاته وهو العنق ويجوز فيه رتّك ويكون المكثر اى المكثر تعلمتك بالخير مثل שובע שמחות كثرة (كثر MS.) الفرح ההעכרה. [22] the Heb. transl. runs like R. and adds והוא מאמר עובר בו בעבור התמיעימותו בין המלבישכם שני ובין המעלה עדי זהב ושני המאמרים הנזלה דומים זה לזה אני רואה שהתמדותו לעז הזה יותר ראוי ר״ל שיהיה מעז היתה לי עדנה שיהיה מלבישכם שני... [23] MS. continues ורפאמיתה. [24] R. has these words after תפנוקן, l. 20, and reads אשמיהם. [25] O. فى. [26] R. g. لجميع فضلة وبقيّة. [27] So MS. [28] The Heb. transl. reads עדן הלזו; another gloss كلّها متقاربة. [29] R. g. عدن الآن. עדנה مثله. [30] R. בבל.

לב ולב هو التحزّب والتصقّف فى الحرب. وهو من معنى عدر عدر لبدو. ويُشت لو عدرم لبدو احزاب وصفوف [وقطائع. وامّا [وعدرم] لعورات[31]. فهو عندى حدائق اى انه احدق بها بالجدار[32]: ومعنى اخر [ايضا] لا يزمر ولا يعدر لا يزبر ولا يحفر [حتى تعلوه الاشواك][33]. وفى المشنة اومر אדם לחבירו נכש עמי ואנכש עמך עדור עמי ואעדור עמך. אשר במעדר יעדרון يقول انّ للجبال التى فى الموضع الفلانى تفلح وتعمر *امنا وصلاح[34] حال حتى لا ينبت فيها شوك ولا محالة انّ هذا المكان[35] بعيد من المدينة منتزح عنها لم تجر العادة بعمارته لبعده فكانت[36] الاشواك تعلوه ولذلك قال عنه لا תבא שמה יראת שמיר וישית [והיה למשלח שור ולמרמס שה وانما هذا لفرط الالواء وفرط الامراع والافواء على مذهب قوله משלחי רגל השור והחמור]. وربما كان המעדר *اسما[37] لموضع بعيد منتزح مشتقّا من معنى איש לא נעדר وذلك لانقطاعه عن المواضع المعمورة[38] فكانّه معدوم مفقود *فيصلح ان يترجم على هذه الجبال التى فى المنتأى تفلح وتعمر وكذلك الدرنوم فى يعدرن. יתפלחן[39] وامّا ما يظهر من التضاد[40] بين [هذين] القولين اعنى بين قوله (והיה) כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן בו׳ בחצים وبقشية *יבוא שמה وبين قوله וכל ההרים אשר במעדר יעדרון [לא תבא שמה יראת שמיר וישית] فانّ[42] الامر ليس كذلك. لانّ القول الاول *فى بلدان[43] الاعادى [اعنى] بلد ארם وبلد اسرائيل[44]. والقول الثانى فى بلد יהודה خاصّة:

العين والدال والشين وفول ويدشيم. لحم ونزيد עדשים[45]:

العين والواو والجيم תעונינה[46] [لعنيهم. אם יש לי מעוג.] (ذكر فى حروف اللين.) وتدرنوم عوגות. نريتن مثل תרנום חלות فالعوגה والحلة سواء: ويجوز ان يكون من هذا [المعنى] בחנפי לעני מעוג *اى معجونين فى[47] هزلهم وشتمهم اى انهم يقذفونه وينسبون[48] اليه[49] من العار ما هم معجونون فيه متشبّثون[50] به[: واللفظ مقلوب وتقديره עוני לענ]:

العين والواو والدال حبلى رشيم عودنى. אז חלק עד ישלל. ذكر فى [كتاب] حروف اللين. *وتدرنوم[51] שלל. عدאה: ومعنى اخر[52] العوادنى بكم اليوم. והועד בבעליו. צור תעודה. ومن هذا الاصل *وهذا المعنى[53] אשרי נצרי עדותיו: وامّا בדרך עדותיך ישתן. דבקתי בעדותיך] وما اشبههما[54] فهى مقلوبة من אשרי נצרי עדותיו اعنى انّ الساكن اللّين الذى بين العين والدال فى אשרי[55] [נצרי] عدותيو وهو[56] عين الاسم انقلب لاما فى בדרך עדותיך [وهو] الواو الظاهر بعد الدال [كانقلاب واو ועולתה קפצה פיה الى בני עלוה. وشملة الى שלמה.] ومنه ايضا לפני העדות. عدות " נאמנה على زنة בנרות كمتهم: وربما كان من هذا الاصل *ومن هذا المعنى[57] وכבגד עדים ويكون[58] المراد به *ما قيل فى[59] المشنة דרך בנות ישראל משמשות בשני עדים(. وجدت فى شرحه فى المشنة انه يقرأ בשני עֵדים ايضا وهو مندیلان فان وجد الدم فى المنديل الذى يمسح الرجل به فقد اتى נדה وان وجد فى الذى تمسح به المرأة ספק ولا يلزمه קרבן)[60] فيكون *الاشتداد فى دال وכבגד עדים[61] لاندغام الساكن اللّين الذى بين العين والدال [فى *בשני עדים فيه[62] كما اندغم ياء צין فى ופטורי צצים].

وهذا الثوب تسمّيه العرب القِرام[63] بالراء ويكسر[64] الفاء. يقال استقرمت[65] المرأة اذا تحمّلت القرام[66]: *وذكر ابو زكرياء[67] מה אעידך ומה[68] אדמה לך بمعزل من هذين المعنيين. وما يبعد ان يكون من المعنى الثانى [اعنى] העידותיו בכם اليوم والمعنى[69] فيه اى شىء احقّقه فيك[70] [واى شىء اشبّهه بك او امثّله بك فلا بلاء مثل بلاء ك

---

31 O. לאוירות. 32 O. الجدار. 33 R. continues אשר במעדר יעדרון. 34 O. وقال الدرنوم فى يعدرن יתפלחן بصلاح (blank space of one word). 35 R. الموضع. 36 R. وكانت. 37 R. אימא. 38 O. اسم المواضع غير المعمورة المعدومة. 39 O. فى المنتاى (MS. الذى) وترجمته وجميع الجبال التى; the Heb. transl. omits from וتعمر l. 8. 40 R. التضادّ. 41 O. וגו׳. 42 R. omits. 43 O. مقول فى البلاد. 44 O. ישראל. 45 O. omits this root; R. g. عدس. 46 R. g. عليه. 47 R. g. الذين ينعجنون (MS. الذى ينعجنو) فى شتمهم اى ينسبون. 48 O. من المعنى الاول. 49 M. تدرنوم. 50 The Heb. transl., which has מה יהם עונים בו ודומים לו, read probably ומתשבّחון. 51 M. وهو من. 52 O. يكون. 53 O. والمعنى. 54 O. اشبه. 55 R. omits. 56 R. هو. 57 O. وذكر ايضا فى. 58 O. على مذهب. 59 O. עדים; M. omits فى. 60 The words added from O. are not in the Heb. transl. 61 O. اشتداد الدال منها. 62 R. אלפראם. 63 R. אסתפרסת. 64 O. وكسر. 65 R. אלפראם. 66 O. ذلك الكتاب. 67 O. مه. 68 O. والمعنى. 69 O. بك.

ולא داء مثل داءك]. والتقدير [فيه] مه اعير بך *كما
قال[71] ויעידהו לאמר والتقدير[72] ויעידו[73] בו לאמר: עוד
כל ימי הארץ (من المعروف. ويكون بمعنى قبل עוד
כברת ארץ. ويكون بمعنى بَعدَ בעוד שלשת ימים. واما
5 עדנו האתן لفنينا بالتشديد وحقّه ان يكون مخفّفا
مثل עודנו תכלינה عينانا. ومثله فى الشذوذ הן בעדני
חי עמכם. עוד כל ימי הארץ)[74] هو[75] ظرف زمان ومعناه
ما دام العالم باقيا لا ينقطع الزرع والحصاد. ومثله בעוד
הילד חי. ولمّا كان עד זה מדבר ومثله فى هذا المعنى
10 جاز ان يقال فيهما انها (ايضا) من هذا الاصل. لا عكس
لكلل עוד וגו׳ لا افعل هذا زيادة. ومثله (ולא יהיה עוד
מבול.) ولا يهيه עוד המים למבול. لا يعمر לך עוד
עזובה [וגו׳ ולארצך לא יאמר עוד שממה]. ومنهم עוד תקח
تأخذ ايضا. הן עור היום גדול. (ودخلت عليه الضمائر)
15 עודני היום חזק. עודם מדברים עמו. وعودך מחזק בם
*ومعناها[76] كلها[77] حتّى الآن. וישבה ירושלים עוד. ويد
على צואריו עוד מדّة طويلة. כי אין הלחם עוד בעיר [فانّه
لا خبز بعد فى المدينة (اى قد انقطع عنها]. ועוד לו
אך המלוכה فالملك لا محالة مرجوّ له. בעוד שלשה חדשים
20 لقصير قبل [هذه المدّة]. בעוד כברת ארץ قبل مسافة
كذا. [ولما كان] עד שיפוח היום [ومثله فى هذا المعنى
جاز ايضا ان يقال فيهما انها من هذا الاصل]. בעוד
שלשת ימים بعد مدّة كذا (وكذا). *מעודך ועד היום
הזה مذ كنت[78]:

25 **العين والواو والهاء** עותה[79] ושתי המלכה. [העוינו
רשענו. قد] ذكر فى كتاب حروف اللين[.] وذكر فيه
ايضا ועוה פניה. עוה עוה עוה[80] אשימנה واستوفيناه نحن
فى المستلحق]. ومنه רוח עועים وهو مضاعف الغاء:

العين والواو واللام עול ימים[81]. עלות ינהל. ישלחו
30 בצאן עוליהם[82] (اطفال). גם עוילים מאסו בי[.] قد ذكر
فى كتاب حروف اللين. وذكر فيه ايضا] لا תעשו עול.
*מבף מעול וחומץ. ולא יודע עול בשת איש. שותה כמים

עולה معناها الظلم[83] والغشم[84]: ولها موضع اخر لم يذكره
ابو زكريا وهو[85] לחנו[86] היית בלשוני עולה. הלאל תדברו
עולה(. יסנירני אל אל עויל ظالم). אם תדברנה שפתי
עולה[: ويصلح ان يكون من هذا] איש שותה כמים עולה:

العين والواو والنون מעון תנים. ומעונתו בציון. 5
ومعونوثيا טרפה מסכן (ومكان) ومأوى. והבטח צר מעון
[يا عدوّ محلّى ومسكنى. אשר צויתי מעון] قال فيه
الترنوم דפקרית[87] לקרבא קדמי בבית מקדשי. وهو قول
بالغ جيّد: יי מעון[88] אתה היית לנו. מעונה[89] אלהי קדם
(اى) الدائم الباقى الحامل للعالم. اشتقّ له *جلّ وعزّ[90] 10
هذه الصفة من اسم المكان الذى هو دائم البقاء حامل
لمن فيه وان كان جلّ وعزّ هو الخالق للمكان والزمان
المبعد لهما لكن قبل مجازا واتّساعا: כבוהה ועונתה
وقتها وذلك كناية عن وقت البضاع. والعونة فى كلام
الاوائل معروفة. قالوا فى נדה והזרתם את בני ישראל 15
ממטמאתם מבאן[91] אמר ר׳ יאשיה אזהרה לבני ישראל שיפרישו
מנישותיהן סמוך לוסתן וכמה[92] אמר רבא עונה וכמה עונה
או יום או לילה[.] ومن ذلك قيل فى الدعاء עננו בעת
צרה وبعونة הזאת والدليل على انّ قوله ועונתה مشار به
الى لجماع قولهم فى المشنة العونة المذكورة בתורה הטילים 20
בכל יום הפעלים ישתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים
אחת לשלשים יום הכפנים אחת לשלשה חדשים]:

العين والواو والغاء בחלום יעוף[93][. ועוף יעופף הארץ.
قد] ذكر فى حروف اللين. ودخل فى جملته מגלה עפה 25
*كما قال فيه[94] الترنوم מגלה פרחה. وقد يفسّر فيه مطوية
من *قول الترنوم فى ובכפלת. وتעוף[95]: ومن هذا الاصل
מעוף צוקה[96] وهو من معنى עשה שחר עיפה(. ومن
تجنيس עיפה ועפר اسم رجل). ארץ עיפתה. الّا انّ ابا
زكريا *جعل עיפה وעיפתה من ذوات الياء[97]. وكثيرا ما 30
يبتدل الياء بالواو. وشرح מעוף צוקה يكون على ما اصف.
لما قال והנה צרה וחשבה اراد ان *يبيّن مراده بقوله[98]
חשבה فقال انه ظلام شدّة[99] وضبق لا ظلام خسوف[1]

[71] O. مثل. [72] O. تقديره. [73] R. g. شهاده. [74] The words added from O. are not in the Heb. transl. [75] O. هذا. [76] R. ايضا. [77] O. معنى كلهم. [78] These words are to be fonnd in O. after كذا l. 21. [79] R. g. اعوجاج وخطأ. [80] R. omits. [81] O. continues ذكر فى حروف اللين. [82] R. g. صبيان واطفال. [83] O. اى. [84] R. g. والجور. [85] O. هو. [86] R. omits. [87] R. دى פקרית; O. דפקודית. [88] [89] R. g. وطن. [90] Transposed in R. [91] O. מיכן. [92] R. וכמא. [93] R. g. طير وطيران. [94] O. كقول. [95] ותיעוף את יריעת, وهو ترنوم O. [96] R. g. ظلمة ضيّقة. [97] O. جعلها من ذوات الياء اعنى עיפה وעיפתה. [98] O. יבין קולה. وכפלת את היריעה. [99] O. וישדה. [1] O. כסוה.

فهو[2] قوله מעוף צוקה. وعلى هذا المذهب قال [ايضا] ואפלה מדחה اى ظلام منتشر عامّ [اى ضيّق حال]. وامّا قوله כי לא מעוף לאשר מוצק לה فمعناه ما افول. انه لما وصف ما نحلّه بالعدوّ من *الضيق والشدّة[3] المشبّه بالظلام قال وامّا هذا المضيّق عليه يعنى[4] آل יהודה فغير مظلم عليه كما عرض اوّلا לזבלון ולנפתלי[5] الذين[6] اجلاهم ملك אשור وكما عرض آخرا[7] לראובן וגד וחצי שבט מנשה. واللام فى לאשר زائدة فيكون מעוף على هذا مفعولا من העיף كما كان[8] מושיב من השיב ומורם[9] من הרים. وقد يجوز ان يكون מעוף اسما مثل מקטר מנשי الذى هو بمعنى קטרת מנשית [على ما بيّنّا فى المستلحق.] ومثل שבעה ושבעה מוצקות [ורחב] بمكان הנחת. فتكون اللام فى לאשר على هذا للاضافة فيكون تفسيره ولا ظلام للمضيّق عليه اى انه سيتجلى ويتسرّى عنه ما هو فيه من الشدّة. وامّا تأنيث לה [فى قوله לאשר מוצק לה] فللجماعة: واستلحقنا [نحن] فى المستلحق معنى اخر[10] وهو העופה בבקר תהיה. *בעפעפי שחר. בעופפי חרבי[11] وقلنا هناك انّ معنى الجميع تلميع وتبريق[12]. وجوّزنا هناك كون התעוף עיניך בו من هذا [المعنى: وامّا] ועפעפינו יזלו מים. لعفعفي تنومة فهى الاجفان [وانما سمّيت بذلك] لكثرة حركتها *واضطرابها وكثرة طرفها فهى اذًا مشتقّة[13] من יעופף על הארץ. وقد استعملت الاوائل فى معنى الطيران مثل هذا التضعيف وذلك فى مثل قولهم היתה מעפעפת *בזמן שכנפיה[14] נוגעות בקן חיב לילה. وما احكم استعمالهم[15] מעפעפת فى مثل هذا الطيران الذى هو رفرفة اى تحريك لجناحين واستدارة حوالى العشّ وليس بطيران تامّ انما هو اضطراب. فمن مثل هذه الحركة وهذا الاضطراب سمّيت الاجفان עפעפים. ووجه الحكمة والاصابة فى استعمالهم هذه البنية وهذه الهيئة[16] فى الطيران الذى ليس بتامّ هو انّ[17] من عاده العصافير اذا *وقعوا شيئًا[18] بصفة غير بالغة فى الجهة التى بصفوفه فيها *ان يستعملوا فيه مثل هذا[19] التضعيف كما استعملوه[20] فى ירקרק او אדמדם وفى יחמרמרת وغيرها[21] مما لم يجعلوه فى الغاية [من الغاية] من الشئ الذى وصفوه به: وقد فسّر *فى עפעפים[22] المقلتان بدلالة عينى יחזו עפעפיו יבחנו. وعلّ עפעפי צלמות [والاشتقاق انما هو كما قلت لك. وامّا قولهم للمقلتين עפעפיו יבחנו. وعلّ עפעפי צלמות] فعلى مذهب تسمية الشئ *باسم الشئ المجاور له:

العين والواو والراء

אם תעירו ואם תעוררו[23]. قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين. وربما كان من هذا עיר ובהלות اى رجّ واضطراب. وربما كان ايضا منه[24] ער ועונה اى منبّه ومثير اى يستأصلهم حتى لا يبقى لهم داع ولا مجيب. وامّا الترجمان فقال[25] فيه בר ובריבר: وادخل *فى هذا المعنى فى كتاب حروف اللين[26] ניגר[27] ליטא[28] ערוך. ויהי ערוך. פני חבל ערים[29]: وذكر معه ايضا כי נעור מבטן קדישו [لاشتراك الجميع فى الحركة. وجوّزنا نحن فى כי נעור ما] قد[30] برهنّا عليه فى المستلحق *وفى كتاب التسوية وفى كتاب التشوير[31] [وفى حرف النون من هذا الديوان. وقد قلت فى المستلحق انّ פנה אל חבלת הערער من معنى ולבי ער وترجمناه المتهجّر وللحقنا ايضا بهذا المعنى الذى ذكره ابو زكريا ערער תתערער وفسّرنا[32] فيه اضطرابا تضطرب واهتزازا تهتزّ: واستلحقنا هناك معنى اخر وهو בישוטה וערה. لمتين הבית אל מעוריהם[33]. ولنا عليه كلام مبين فى كتاب التسوية واتّسعنا *فى ذلك[34] فى المقالة الثالثة من كتاب التشوير فليلتمس القول فيه من هناك فانّه اندرجت لنا فيه فوائد جمّة وعلوم جلّة]: وامّا יעוערו فقد قلنا فى المستلحق انه متضاعف الفاء من المعنى الذى ذكره ابو زكريا وانّ وزنه יפעפלו. وقد *قيل فيه[35] انه من معنى ויער העם وانه مقلوب من ירועעו[36] فوزنه على هذا ילעלפו: ومعنى اخر ואת עיני צדקיהו עור(. יעור עיני חכמים).

---

[2] R. הו. [3] Transposed in M. and R. [4] R. اعنى. [5] O. and R. ונפתלי. [6] O. אלדי. [7] O. has this word after מנשה l. 8. [8] M. هو; O omits. [9] R. והורם. [10] O. continues من جملته. [11] Transposed in M. [12] On the marg. of R. by the glossator ولوائح. [13] R. מיסתקא. [14] R. אם בנפיה. [15] R. قولهم. [16] R. الهيأة. [17] O. وهى من معنى الطيران. وقد استعملت الاوائل التضعيف فى هذا ايضا لقولهم היתה מעפעפת لما هو رفرفة حول العشّ لا طيران تامّ لانّ. [18] O. ارادوا يصفون. [19] O. يستعملون فيه. [20] O. فعلوا. [21] O. وغيره. [22] O. فيه. [23] O. بالشئ. [24] R. g. انتباه وتنبيه. [25] O. من هذا. [26] O. האל. [27] Transposed in O. [28] O. ניטא. [29] R. ליטא. [30] R. g. فسّر فى وملأ פני חבל ערים قرى. [31] R. omits. الجميع اعداء. وقد قلت O. والتسوية والتشوير. [32] O. وفسّرناه. [33] M. انكشاف. [34] R. g. تجليب واعلان. [35] Repeated in M. [36] O. وقد.

[יעור פקחים.] איש עור. והלכתי עורים[38]. עורת או שבור. עינים עורות. בשגעון ובעורון[39] معروف: كתנות עור. עורות[40] נדיי העזים معروف [ايضا][41]:

العين والواو والشين עושו ובואו כל הגוים[.] قد [ذكر] فى [كتاب] حروف اللين *وتفسيره افحاشوا. وكذلك قال فيه الاخرنوס ויתכנישון וייתון כל עממיא[42]:

العين والواو والتاء [עותה וישתי המלכה. לעות אדם בריבו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق.] احتمل[43] עותה [וישתי המלכה] ان يكون مثل עשתה واحتمل [ايضا] ان يكون مثل כרתה בריתך: وذكر فى باب לעות אדם فى [كتاب] حروف اللين معنى اخر وهو לעות[44] את יעף. ونحن نرى ان *نخرجه من هذا الباب الى[45] ذوات المثلين *ان يكون مثل[46] ולבור את כל זה الذى هو من ברור מללה. *وذلك انّى[47] اعتقد فى לעות ומיטפט ידע לב חכם انه فقه وعلم *ودليلى على ذلك اقتران[48] ומיטפט به[49]. وكذلك [اقول فى] ידעי בינה לעתים (انّ) معناه [فى] السنن والفقه والدليل *على ذلك[50] قوله לדעת מה יעשה בישראל. وكذلك اقول فى ביד איש עתי המדברה *انّ تفسيره[51] رجل [ستّىّ] فقيه عارف بما يصنع *بذلك العتود وهو منسوب الى ועת מיטפט فعلى[52] هذا التلخيص يكون [تفسير] לעות את יעף لتفهيم الرجل الخليل الذهن الضعيف المعرفة الجاهل. ولو كان ועת מיטפט معتلّ العين مثل לא כן אנחנו עיתים[.] רש ועיטר[ا] لما كان ידעי בינה לעתים مشدّدا. وان كان للمدّعى ان يدّعى انّ الساكن الليّن الذى هو عين فى עת مندغم[53] فى تاء לעתים وفى تاء איש עתי كاندغام ياء ציין فى [صاد ופטורי] צעים لكن *لما لم يكن فى ציין וצעים شلّ فى انهما معتلّا العين وكان עת[54] وان كان على زنة *[لא כן *אנחנו עיתים الذى هو معتلّ العين[55] على زنة][56] חין וחן ולב ונם *ונל[57] ايضا التى هى من ذوات المثلين ووجدناه مشدّدا عند לجمع والاضافة كاشتداد هذه المذكورة عند جمعها واضافتها[58] وكان לעות *على مثال[59] ולבור את כל זה الذى هو من ذوات المثلين *ضعفت دلالة[60] [بنية לעות] عن القطع بكونه معتلّ العين فلم نر [من اجل ذلك] ان نخرج اشتداد تاء לעתים عن [اندغام] مثل فيه الّا بدليل [وبرهان]: ومن هذا المعنى ايضا לחכמים יודעי העתים *اراد الفقهاء واصحاب السنّة والاحكام[61]. والدليل [على ذلك] כל ידעי דת ודין. ويقرب من هذا المعنى ומחזיקה בעתים اى بالآراء المصيبة والمشورات المحكمة. *ومما يؤكّد ايضا عندى مذهبى فى לעות את יעף قول العرب غثتّ فلانا بالقول بمثلين[62] وبالغين المعجمة[62] وبنقطتين على التاء اى اتبعته بالقول اى قلت له قولا[63] بعد قول. وكذلك يقال ايضا لاتباع الشرب بالشرب غثتّ[64]. فكان ترجمة[65] לעות את יעף דבר لغثّ لجاهل قولا اى لتفقيهه شيئا بعد شئ ولتعليمه قولا[66] بعد قول لانّ التفقيه والتعليم لا يكونان ضربة بمرّة لكن شيئا بعد شئ وقليلا بعد قليل[67] كما قيل כי צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם[68]:

العين والزاى עזו ועז מיטלטת. ואת[69] כל העזים معروف[70]: יריעות עזים. ואת כביר העזים المرعزّى[71]:

العين والزاى المضاعف ותעז יד מדין[.] وעזזו ונפלאותיו. قد] ذكر فى [كتاب ذوات] المثلين *واستوفيناه نحن فى المستلحق[72]. [ونقول ايضا هنا انّ الاسم قد جاء على ثلثة امثلة. احدها בעזזו עינות תהום وهذا كامل. وجاء תנו עז وايضا ויתן עז[73] وهذان ناقصان ועז وعز مثل כבור ידי. נישקו בר.] وقد تعدّى هذا الاصل فى قوله החכמה תעז לחכם. وهذه اللفظة قد طواها ابو زكرياء [فى درج الباب] ولم يفصّل بينها وبين יעז بحثه الذى هو غير متعدّ فرأينا نحن التنبيه على تعدّيها[74]. والامر עזה אלהים على زنة חני יהודה. סלות

---

[38] R. g. عميان. [39] R. g. عما. [40] R. g. جلد وجلود. [41] The two §§ ואמّا col. 512, l. 27, and ومعنى l. 31 are transposed in O. [42] O. والمستلحق. [43] O. ואסתעמל. [44] R. g. تلقين. [45] O. نجعله من. [46] O. على مثال. [47] O. وانا. [48] R. اقترانه. [49] O. والدليل اقترانه بمיטפט. [50] O. لذلك. [51] O. انه. [52] O. بالعتود وكذلك على. [53] O. اندغم. [54] O. الجواب انّ ציין וצעים لا شلّ فيهما من اعتلال العين وعת. [55] O. على وزنه كثير من المثال. [56] The words in brackets are omitted in R. [57] R. omits. [58] O. فاذا اضيف او جمع اشتدّ. [59] O. مثل. [60] O. ضعفه الدلالة. [61] O. اهل العلم والفقه. [62] R. omits. [63] R. قول. [64] R. omits. [65] M. תרגמת. [66] R. فيكون معنى לעות את יעף لتفقيهه شيئا بعد شئ وقتا بعد وقت وتعليمه قولا بعد قول كما قيل כי צו...ים ومما يؤكّد ايضا مذهب לעות قول العرب غثتّ فلانا بالقول بالغين المعجمة وبنقطتين على التاء اى اتبعته بالقول (MS. وبقولون) لاتباع الشرب بعد الشرب غثّ. [67] Both MSS. קלילא. [68] O. قول. [69] M. את. [70] R. g. عنز وعنوز. [71] R. المرعز. [72] O. والمستلحق. [73] R. g. عزّ وقوّة وتقوية. [74] O. تعديه.

כמו ערמים. ועל ספר הוקה: ומן הנא [המעט] קיל *לעזראז והו הארץ הסלעה[75] עזאזל הלף והלם זאידאן פיה: ומן הנא המעט קיל לעקאת עזניה והנון [פיה] עכדי בדל[76] מן הזי[77] כמא אבדלת[78] [מנה איצא] פי לתצמיד מעזניה אלדי הו גמע על ראס המעוז. ויציב ויתנרה עד[79] מיעוז. וצלה מעזיה *בתשדיד [הזי][80] לאנדגאם אלמתל ועיז][81] למכצרי מעוזים. ויציב פניו למעוזי ארצו פאבדל מן אלמתל אלמנדגם [נון] ויעוד מדהבנו פי געלנא[82] נון עזניה בדלא מן זי ואן[83] אצלה כאן עזיה[84] בתשדיד הזי מנסוכא אלי עז מתל[85] עז מלך מיתפט אהב פאבדל מן אלמתל אלמנדגם *נון *וקיל פי[86] אלמיזנה מה שנת[87] כנף העז מכל הכנפים. *וקאל פיה אהל אלתפסיר אנה אלעזניה פקיל[88] העז בלא נון [ולו נסבת אליה עז לקלת העזיה או העזניה באבדאל הזי בנון]:

العين والزاى والباء עזב בכפיר סכו. עזבו בארין נעין. למה עזבתנו. ועזבני והפר. על כן יעזב איש. כי לא אעזבך. אל נא תעזב אתנו. עליך יעזב החלכה על מעני השלך על י׳ יהבך פכאלא[89] קאל עליך ישלך חלכה. והמצדר ילדה ועזוב. בעזבכם את מצות י׳. [והחלת מעזוב לו.] מיום עזבה את הארץ *מצדר מצאף אלי[90] צמיר המוּנּת אלגאיב והוגה פי אלהאי אן יכון מפיק[91] וגאז לא מפיק. וקד קיּד ד׳לך פי אלמסורת בקולה פיה שתים[92] את הארץ עזבה[93] יתומך (יעני עזבה יתומך עזבה את הארץ) אלא אנ עזבה [יתומיך] אמר אלמדכּר עלי זנה שמרה לפי. ורבה העזובה בקרב הארץ אסם עלי זנה [ענות] חלוישה. וקאל פיה אלתרגום ואחסן[94] ותפני צדיותא[95] כאלא קאל ורבה השממה: והאנפעאל מדוע נעזב בית האלהים. פתה לאצ מאצ. ולא ראיתי צדיק נעזב. קמוץ לאצ מנפעל ולעראם נעזבות. עיר לא נעזבה מאצ והו קמוץ לאצ *פי הלאנפעאל[96] ולו אנה מתّצל לכאן[97] תחת הזי יכבא מתל (תי) נסתרה דרכי. תעזב האדמה. תעזב הארץ[98] אלפתח מכאן הלצרי: וצא לם יסمّ פאעלה המון עיר עזב. איך

לא עזבה[99] (מתל) העיר[1] תהלה. ומן[2] הנא המעני[3] קיל פי הלסלע[4] והלמתאגר [המביעה] המתרוכה עכד משתריהא [פי הלבלדאן אלתי תגלב אליהא יתנו עזבוניך.] *נתנו עזבוניך[5] והנא עלי סביל הלאשתקאק: ומעני אכר[6] העזבו להם היזבחו. ויעזבו[7] ירושלם עד החומה הרחבה מעני[8] התחסיס והתשדיד והבניאן(. וכדלך פסّר פי כלאם הלאואיל). ורויית לנאס פי תפסיר מעזיבה (קאל) אותו הטיט שנותנין על התקרה וענינו מן זה המקרא ויעזבו ירושלם עד החומה הרחבה [והו תשييד]. וקד אסתעיר הנא אללפט פי תוקיר הלאחמאל *וד׳לך קול אללה[9] עזב תעזב עמו *כאנ תוקיר[10] אלחמל[10] בניאן וֹתחסין[. ולא בأס פי אן יכון מתלה והתעזב אלינו יניעד תרכמתה וֹתוקّר עליה ثקלך ועלינו מכאן עלין]. ומן ד׳לך קיל *איצא פי אשادة הלصوت ורפעה[11] אעזבה עלינו שיחי:

العين والزاى والقاف ויעזקהו[12] ויסקלהו ועזקה[13] אי חפרה והארץ המעזקה הי המשקוקה בלמעזקה[13] והי המסאה ונחוהא מא יחפר בה. *ופי הלמישנה הרוצף בית הפרס באבנים שאינו יכול להסיטן טהור[14] ר׳ שמעון אומר אף העוזק בית הפרס טהור:

العين والزاى والراء עד הנה עזרנו י׳. אמצתיך[15] אף עזרתיך. ועזרתם אותם. אלהים יעזר לו. איש את רעהו יעזרו. ויעזרו אחרי אדניה. ויעזרם אלהים ויפלטם. יעזרה אלהים לפנות בקר. מאל אביך ויעזרך. יקומו ויעזרכם. ונשברו כל עזריה. עזרנו אלהי ישענו. ועזר מצריו תהיה. עזרה בצרות נמצא מאד. רכב שמים בעזרך. לעזור את לבייש. והלאנפעאל ונעזרתי ויעלו לבן[. ויעזרו עליהם]. כי הפליא להעזר: וימّا הם מעזרים אותם פספה על זנה אשר אתם מחללים על מא בינת פי [כתאב] הללמע. ומן הנא המעני אשتקّ אעשה לו עזר[16] כנגדו: עד העזרה התחתונה פסّר פיה הלساحة[16]:

العين والطاء עט סופר מהיר. בעט[17] ברזל קלם.

---

[1] M. עיר. [2] O. ומתל. [3] R. omits. [4] O. السלاح. [5] Transposed in O. [6] Omitted in the three MSS.; the Heb. transl. וענין אחר. [7] R. g. واسقفوا. [8] O. שניתן. [9] O. קולה. [10] M. الاحمال; O. وهو مثل. [11] O. فى رفع الصوت. [12] R. g. ونظّفه. [13] O. والمعزقة. [14] O. ومثله فى كلام الاوائل مبعزقا وايضا. [15] R. g. عون واعانة. [16] R. ساحة. [17] O. לעט.

[75] O. للارض الصلبية القوية. [76] R. בדלא. [77] O. זאי. [78] O. ابتدلت. [79] O. על. [80] O. بالتشديد. [81] The passage in brackets is injured in M. [82] O. اجعلنا. [83] O. بانّ. [84] R. omits from بتشديد l. 6. [85] R. ومثل. [86] M. קול; O. المندغم ويزيد نون وقالوا اهل. [87] O. نيشתנה. [88] O. وهى العنقاء. [89] O. פכאן. [90] O. مضمر. [91] O. continues هاء. [92] M. שנים. [93] O. and M. omit. [94] M. فاحسن; O. omits. [95] O. continues على. [96] O. منفصل. [97] O. כאן. [98] M. ארן. [99] R. g. للجميع ترك وانتراك.

*انما جعلت عט ثنائيا على العقد الذى عقدته والاصل الذى اصّلته فى صدر هذا الجزء الثانى اعنى كتاب الاصول اذ لم اجد فى المקרא دليلا اجعله به ناقصا مثل[17] בן [وغيره]. الّا انّى وجدت[18] فى كلام الاوائل [رضى الله عنهم ما يدلّ على انه] ثلاثى ناقص اللام [على مثال בן] وهو[19] قولهم ארבעה מהו בעטיו של נחש على مثال פרו *עדיו ועטיו[20]. وفسّر فيه רב שרירא *بالقلم الذى كتب[21] به الموت على الموت[22]:

العين والطاء والهاء وעטה ארץ מצרים. באשר יעטה 10 התועה. [قد] ذكر فى كتاب حروف اللين *واستوفيناه نحن فى المستلحق ومعناه الاشتمال: وذكر فيه ايضا سלמה אהיה בעטיה ومعناه كالمائلة[23] المنحرفة. ومن هذا المعنى[24] ויעט העם. والدليل *على انه من هذا الاصل انفتاح الياء منه مثل ياء ויעיט. ויעל وما اشبههما[25]. 15 وقد بيّنت [هذا فى المستلحق وفرقت] بينه وبين[26] ויעט[27] בהם [بانفتاح ויעט העם وקמצות ياء ויעט העם]:

العين والطاء والنون עטינו[28] מלאו חלב معاطنه. والمعاطن [والاعطان] هى مبارك الابل على الماء وغيره اى انه من كثرة البان غنمه وبقره تسيل معاطنه [لبنا] 20 على مذهب ארץ זבת חלב ודבש. وقد يكون العطن على غير الماء [كالوطن للناس]:

العين والطاء والفاء תפלה לעני כי יעטף[29]. העטופים[30] ברעב. אליך אקרא בעטף לבי. ותתעטף רוחי כלה. נפיים בהם תתעטף. בהתעטף עלי. בהתעטפם 25 כחלל: والانفعال בעטף[31] עולל ויונק. *معانى هذه الالفاظ متقاربة وهى الاستعطاف والاسترحام والاستغاثة والضراعة والتضوّر[32]: ועמקים יעטפו בר تشتمل طعاما[33] [قبل ذلك استعارة ومجازا] اى تكتسى به لكثرته فيها. والاشتمال[34] فى كلام الاوائل *يسمّى עיטוף ويقولون נתעטף بمعنى اشتمل[35]: המעטפות قبل [فيها] المطارف وهى ثياب يشتمل بها]. وربما كانت العُطف واحدها العِطاف[36] بكسر العين] وهو ازار يتعطّف *الانسان به[37]. والتعطّف هو التوشّح]: יעטף ימין ולא אראה بمعنى אעטף [يمين وتفسيره اعطف على يمينى] اى اميل. ومثله יעטף 5 שית חמם لمו اى حيث ما مالوا[38] [وعلى ايّة ناحية عطفوا] احدثوا ظلما[39]. [وايضا] כי רוח מלפני יעטף اى انّ الارواح [انما] تعطف على الناس اى تميل وتصير اليهم من *قبلى. جعل[40] جلّ ثناؤه [سبب رحمته علينا وغفرانه لنا وتجاوزه عن سيّئاتنا كون النفوس 10 من عنده وخلقه لها فهو يرؤف[41] بها ويحنّ عليها] تعالى[42] ذكره [ما رأفه بنا لو عقلنا]: והיה העטופים. وبהעטיף הצאן يريد نتاج الخريف كلّه منعطف[43] على النتاج[44] الربعى[45]:

العين والطاء والراء לעטרת צבי. והרם המעטרה. 15 על צוד המעטירה المتتوّجة اى الحاملة[46] التاج[47] لرياستها. ويجوز ان يكون רצון תעטרנו من هذا الفعل الثقيل على ان يكون مخفّف[48] الياء *ويكون اصله תעטירנו ومثله יעטירנו המלך[49] الذى اصله יעטירנו. وربما كان תעטרנו خفيفا مثل יעלזו חכידים. ויעזם אלהים: وثقيل 20 اخر עטרת ימים טובתך. בעטרה שעטרה לו אמו. המעטרני חסד. ובבוד והדר תעטרהו تتوّجه[50]: עטרים אל דוד قال [فيه] الدارمون بمعنى ولا دليل من الاشتقاق [عندى على هذا التاويل]. واما الذى اشتقّه انا منه [فهو] قول الدارمون [فى] الجبناء لا ضرا، لا عتره كلّه قال ضرم 25 אל דוד ואל אנשיו *اى *مائلون اليهم منحرفون فيهم[51] ليأخذوهم[52] [كما قيل ויסורו עליו להלחם اى مالوا اليه لمحاربته]. ودارمون אול מבלעיו. וזדין עטרו מנענא כלّه قال סר מבלעיו:

العين والطاء والشين עטישותיו תהל אור עטלשו. 30

---

17 O. وهو على زنة. 18 O. رايته. 19 O. فى. 20 O. עדיו ועטיו. 21 O. قلم المكتوب. 22 O. الناس. 23 R. قيل فيه والمستلحق ومعنى בעטיה المائلة ومنه. 24 O. المائلة. 25 R. g. انفتاحه. 26 O. continues קמיץ. 27 R. g. وطردهم. وقال فيه الدارمون וקין בהון، ودارمون ואם בחקותי תמאסו، ואם בקיני תקוצו وهو الزهد والبغض. واما دارمون כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו، ארי לא יתך רחיקו ארי יתי רחיקו وهو الابعاد والزهد والبغض داخلان تحت الابعاد. 25 R. g. اوداجه. 26 R. g. يتضوّر. 30 R. g. المتضوّر. 31 Twice in O. 32 O. وتضرّع (so). معنى الكل استعطاف واستغاث. 33 O. برّ. 34 O. وذلك مجاز استعارة ومثله. 35 O. يقولون נתעטף وغيره كثير. 36 M. عطاف. 37 Transposed in O., which continues العطف وواحدته عطاف وربما كانت. 38 O. ولا. 39 O. الظلم. 40 O. قبله. 41 M. يرفّ. 42 O. وتعالى. 43 O. معطوف. 44 R. نتاج. 45 O. אלרבעי; R. g. وجميعها متقاربة. 46 O. حاملة. 47 M. אלנתאג. 48 O. منه. 49 R. omits. 50 O. وتتوّجه. 51 O. מאולין אליה מנחרפן נחזה; R. omits from اى.

وربما كان المعطس نفسه وهو المنخر *وهذه اللغة مشهورة فى[53] كلام الاوائل:

العين والباء لعي الشدة. اعب لا بعي يشلح يدو. يشمو את ירושלים לעיים. מעי מפלה خرائب وبلاقع والميم فى מעי زائدة للاسميّة:

العين والباء والباء איכה יעיב[54] באפו[. قد] ذكر فى كتاب حروف اللين. وقيل[55] فيه انه من [معنى] עבים סתר לו[. وقد قيل فى עבים בקר. لا עבות. זורמו מים עבות]:

العين والباء والزاى *يشلח העז את מקנך. העיזו בני בנימן. העיזו אל העמודו. قد[56] ذكر فى [كتاب] حروف اللين ومعناه الهرب والطرد *الّا انّ منه متعدّيا فى معنى الطرد ومنه غير متعدّ فى معنى الهرب. امّا[57] المتعدّى [فقوله] يشלח העז [اطردْ غنمك من الصحراء]. *وامّا غير[58] المتعدّى [فقوله] העיזו בני בנימן [اهربوا. وكذلك قال فيه الترجمان نلّا בני בנימן ومثله העיזו אל העמודו وايضا[59]] ישבי הגבים העיזו[60] [اهربوا]:

العين والبا والطاء ויעט בהם. *קורא מזמרח עיט[61]. قد[62] ذكر فى المستلحق *واوضح فيه. وامّا تفسيره فاطارهم والمعنى[63] طردهم ورجّعهم[64] عن نفسه:

العين والباء والميم בעים[65] רוה[. فسّر فيه بقوّة رجحه بمدل الالف من العين من איום ונורא]:

العين والباء والنون *עינים[66] להם. כי עין בעין[67]. ومن هذا المعنى اشتقّ ויהי שאול עוין את דוד اى ينظر اليه[68] نظر عداوة. وهذا ما اغفله ابو زكريا *وفاتنا نحن استلحاقه[69]. وقال فى الترجمان בניין לדוד: על עין המים. עינות ותהומות. בעזו עינות תהום (بالكسر). מעין נרפש[70]. המישלה מעינים. ממעיני הישועה. כל מעיני בך. כל מעינות תהום רבה هذه كلّه معروف[71]. ومثله עין[72] יעקב على مذهب מקור ישראל: והיית לנו לעינים فتكون لنا دليلا: ועינו בעין הבדלח. כעין תרשיש *فى صفته[73] ولونه [وحاله]. כי יהן בסוס עינו (لونه). אולי יראה " בעיני[74] حالى[75] وصفتى: *ولقد كان يصلح ايضا[76] ان يكون *فى هذا المعنى[77] ואם בעיניו עמד הנתק[. والهنه הننע עמד בעיניו] اى فى حاله [وصفته] لولا[78] قول الاوائل *انه انما يراد به عيني الكهن على معنى لكل مرآه عيني الكهن اى ان كان باقيا على حالته الاولى التى رآه عليها الكهن وفى ذلك[79] قالوا ואם בעיניו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני בנו בעיני תלמידו מנין ת"ל ואם בעיניו *עמד הנתק. وما يمتنع ان يكون هذا اللفظ محتملا لهذين المعنيين بل ذلك واجب عندى فيه. الا تراه يقول[80] והנה לא הפך הנגע את עינו وهذا *واضح جدّا[81]. وامّا زيادة الياء فى בעיניו [على الوجه الاول] فذلك من استعمال[82] العبرانيين [اعنى تكثيرهم الشيء الواحد كما صنعوا فى צואריו وفى והני בניו ובין העי وفى וחמישיתיו יוסיף עליו. و]قد بيّنّا ذلك فى باب ما زيد فيه[83] من [كتاب] اللمع[84]:

العين والباء والفاء עיף[85] ויעף[. قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين. وجرت عادة للعبرانيين[86] ان يسمّوا العطشان [ايضا] עיף كما قيل והקיז והנה עיף ונפשו שוקקה. *الا تراه يقول[87] וכאשר יחלום הצמא והנה שותה [והקיז והנה עיף[88] ונפשו שוקקה] وقيل בי[89] הרויתי נפש עיפה. وقد *يسمّون ايضا[90] الارض التى لم يصبها مطر עיפה كما قيل נפשי בארץ עיפה לך סלה. وايضا[91] בארץ ציה ועיף בלי מים. وذكر فيه ايضا התעיף עיניך בו ואיננו مع עשה יטהר עיפה [وعزلناه نحن وذهبنا به هناك مذهبا غير هذا وذلك انّا قرنّاه هناك بتعويفه بالبقر تهيه وقد ذكرناهما قبيلا فى باب العين والواو والفاء]:

---

53 O. وهو من. 54 R. كيف يغمّ بغضبه. 55 O. وقال. 56 O. העיזו. 57 O. ومنه متعدّ وغير المتعدّى واما. 58 O. والغير. 59 R. واما. 60 R. g. وقبل فى الجميع صيانة. 61 R. g. وفسّر فى קורא מזמרח עיט. וירד העיט طير وطيران. 62 O. ماخوذ من עיט. 63 R. اى. 64 O. وترجمته نفخ فى وجوههم وطردهم بعاصف هوائه (הואה MS.). 65 R. g. عيون النظر. وقيل بسكون. 66 R. g. Transposed in O. 67 O. ينظره. 68 O. بصفته. 69 R. g. ضعفى; on marg. ד وهو راى. ونحن نرى ان نستلحقه. 70 O. נרפש. 71 R. g. عيون الماء. 72 R. g. نظير قول יעקב. 73 O. حالتى. 74 O. وبصلى. 75 O. مشله. 76 O. الّا انّ. 77 O. يفسّر هذا المعنى وهو الاصحّ اذ. 78 O. מישה בן עזרא. 79 O. المراد عيني الكهن لقوله לכל עיני הכהן واصبنا ايضا انه قال. 80 O. معين لقولنا. 81 O. استعادة. 82 O. 83 On marg. ورايت قد فسّر فى ואטיטה עיני עלין واصيّر عنايتى عليه. وفسّر فى ויכס את עין כל הארץ وغطا of R. الحرف. 84 R. g. ظاهر جميع الارض. 85 R. g. لغب. 86 O. العبرانيين. 87 O. بدلالة. 88 R. g. لغب. 89 O. بي. 90 O. تسمّى. 91 R. omits.

العين والياء والفاء הגני אנכי מעיק[92] תחתיכם. שמת מועקה. עקת רשע. قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين. وתרגום צרה. עקא:

العين والياء والراء כל אשר בעיר[93] جمعه[94] [ערים.] ויתן אכל בערים[95]. وقد جمع على ושלשים עירים להם להם יקראו חות יאיר: ומן הדא בקרבך קדוש ולא אבא בעיר معناه وان كنت[96] لا يحيط[97] بى مكان احتيج[98] الى هذا لقوله בקרבך. وهذا اخذناه عن מר׳ יצחק בן מ׳ שאול *رحمه الله وانه له[99] مستحسن جدّا: ועיר[1] פרא. על שלשים עירים[2] عير واعيار:

العين والياء والشين ועיש על בניה תנחם هى نعش وبناتها. وقد حذف الياء فقيل עשה עש. ידבאום לפני עש:

العين والكاف والسين וברגליהם תעכסנה *يلبسن للحجول المسمّاة עכסים وهى مثل الخلاخيل[3]. وقد يقال للقيد עכס [كما يقال له ايضا حجل][4] وذلك[5] قوله وכעכס אל מוסר אויל:

العين والكاف والراء עכר אבי את הארץ فضح. עכרתם אתי. לא עברתי את ישראל. מה עכרתנו. יעכרך יי. האתה זה עכר ישראל. וכאבי נעכר. وبحبوحة رشع נעכרת ففيحة وهو اسم[6] والنون[7] زائدة فيه كما ذكرنا فى حرف النون [عند ذكرنا] אם נישאת[8] נישא לנו *وكما ذكرنا ايضا فى باب[8] التصريف من كتاب اللمع:

العين واللام المضاعف עוללים ישאלו לחם. נעשיו מעולל [قد] ذكر فى [كتاب ذوات][9] المثلين: واعلم انّ עוללים ישאלו לחם جمع شفوذ على עולל[10] [.وامّا מפי עוללים فانما هو جمع עולל ויונק. وذكر فيه ايضا] ונישאר בו עוללות *وترجمة עוללות خصاص بفتح الخاء والواحدة[11] خصاصة. رايت فى كتب لغة العرب يقول اذا قطف العنب فبقى العنيقيد منه ههنا واخر ههنا مما اخطأه القطّاف فذلك يقال له الخصاص [والواحدة خصاصة][12] وهذه هى العوللات عند العبرانيين[13]: وذكر فيه ايضا וישם לה עלילות דברים. ועולל لمن. את אשר התעללתי במצרים. ורע מעלליכם فى معنى واحد. ونحن نرى ان نعزل עלילות [דברים]. ועולל لمن من غيرهما[14] من الالفاظ *ونجعلهما فى[15] معنى التسبّب[16] ونجعل את אשר התעללתי. ורע מעלליכם معنى اخر. ومن معنى التسبّب عندى אבחר בתעלוליהם اى بما استبّه لهم[17] من النخبات والبلايا. وايضا נדול העצה ורב העלילה. התעיבו עלילה[.] להתעולל עלילות]: وامّا את אשר התעללתי. רע מעלליהם فكما قيل فى תרנום בפרי מעלליכם[18]. בפרי עובדיכון[19]. ومثلهما אוכר מעללי יה. והגיתי בכל פעלך ובעלילותיך אשיחה. [وجائز ان يكون مثلها] וזכרתם שם את דרכיכם ואת כל עלילותיכם. ובעלילותם הנשהתות. وامّا ונקם על עלילותם. לבני ישראל עלילותיו فيحتمل[20] المعنيين جميعا: وذكر فيه [ايضا] על[21] ברזל. ופרקת עלו. وقرن به ועוללתי בעפר קרני وما يبعد فيه هذا [المعنى] الّا انّ لنا فيه اختيار غير هذا *وهو انّى اقول[22] انّ فى هذا الاصل معنى لم يذكره ابو زكريا وهو معنى الارتفاع والاستعلاء مثل במועל ידיהם. נורא עלילה. ועוללתי בעפר קרני. وذلك انّ معنى במועל ידיהם [مثل معنى בנישאות ידיהם][23] على مذهب[24] בנישאי ידי אל דביר קדישך. وهذه اللفظة من ذوات المثلين *على זנה[25] והבאתי מרך الذى هو من ולא רכבה בישמן على ما بيّنت فى [كتاب] المستلحق وقلت هناك انّ اصله מרכך *فجعل فيه[26] الساكن اللّين بعد الميم عوضا من المثل الناقص[27]. وامّا נורא עלילה [على بنى אדם وان كان ادخله ابو زكريا مع עלילות דברים] فتفسيره عندنا מהיבב[28] على كل بنى آدم كما قيل ונורא על כל סביביו والهاء فيه للمبالغة لا للتأنيث كما[29] بيّنت[30] فى [كتاب] اللمع مثل [هاء فى][31] מכשפה لا תחיה [وغيرها]. وامّا ועוללתי בעפר קרני

---

92 R. g. ضيقة وشدّة. 93 R. g. قرية. 94 O. وجمعه. 95 R. g. قرى. 96 M. בנה. 97 O. יהוה. 98 O. אהתאג. 99 O. وهو. 1 R. g. جحش. 2 R. g. جحاش. 3 O. ماخوذ من والعكس وهو مثل الخلخال. 4 The words in brackets are in O. after l. 17. 5 O. مثل; R. omits. 6 O. الاسم. 7 O. נישא. 8 O. وفى. 9 R. omits. 10 R. g. للجميع صبيان. 11 M. الواحدة. 12 R. omits. 13 O. صغار(סנאר) مفرده وهى التى تخطئ القطاف (MS. אלבטאף). 14 O. غيرها. 15 O. من. 16 O. continues ايضا. 17 O. لها. 18 O. מעלליהם; R. g. شمائلكم. 19 O. עובדיהון. 20 O. فيحتملان. 21 R. g. الاصر والغلّ. 22 O. وذلك. 23 R. omits. 24 O. معنى. 25 O. وزنه مثل ידיהם מועל. 26 O. وجعلت. 27 O. الساقط. 28 O. מהוב. 29 O. على ما. 30 R. بيّنّا. 31 R. omits.

[פתפסירה] וعاليمت[32] راسى بالتراب كما قيل ויעלו עפר על ראשיהם فقد تبيّن انّ معنى هذه الكلمات انما هو الارتفاع والاستعلاء. والذى حمل ابا زكريا على ان يجعل ועוללתי من על ברזל هو انه لم يأبه الى معنى במועל ידיהם *ولا ابه[33] ايضا الى معنى נורא עלילה محمله [ايضا] محمل עלילות דברים. واما ככף צרוף בעלילו[34] لארץ فيحتمل عندنا اقوالا. منها ان تكون الباء فيه اصلية[35] وتكون اللام مضاعفة كتضاعف [ראי] כנריר وتפרייר. ويكون تفسيره بسيّد التراب ورئيسه اى سيّد اكثر للجواهر المعدنية. وتكون اللام فى لארץ مكان هاء التعريف كما قيل אשר לבלך נשען על ידו مكان המלך وكذّه[36] قال בעלילו הארץ [اى سيّد[37] التراب]. وقد ذكرنا هذا فى [كتاب] اللمع. وقد يقوم هذا المعنى دون ان تجعل اللام مكان هاء التعريف بل تكون للاضافة كما قيل מי אדון לנו. ويمو אדון לביתו [فكذّه قال אדון לארץ]. ومنها ان تكون الباء زائدة لا معنى لها كزيادتها فى בכל אשר תרמיס הארמה [وبכל דני הים] على ما ذكرنا فى كتاب اللمع. ويكون עלילו مجانسا لقوله נורא עלילה. وبמועל ידיהם. وועוללתי בעפר קרני. ويكون ترجمته رفيع التراب. ومنها ان تكون الباء[38] ايضا زائدة فيه[39] لا معنى لها ويكون مجانسا لقوله בארץ עלק [הרטנייא]. לבית מיטתיא עללת [.הוו עלו קדמיה] *ويكون تفسيره[40] دخيل التراب اى انه مأخوذ من المعادن. ومنها ان تكون الباء زائدة ايضا ويكون تفسيرها[41] فيّ فتكون الترجمة كالفقّة المخلصة فى حرّ التراب ورفعه كما هو معلوم انّ البواطق لا تتّخذ الّا من الطين الحرّ كما قلنا فى تفسير במעבה האדמה. وتكون لام לארץ فى هذا المذهب ايضا مكان هاء التعريف. وجعلنا הארץ فى *هذا الوجه[42] مكان האדמה كما جعل[43] האדמה فى كثير من المواضع مكان הארץ: وقد ترجم غيرنا בעלילו فى البواطق[44] على حسب المعنى. ويمكن ان يكون من هذا الاصل את גלות עלית[45] على زنة אשר נתנו התיהם وزنهما בעלית لانّ اصلهما

[פתפסירה] وعاليمت[32] راسى بالتراب كما قيل ויעלו עפר על ראשיהם فقد تبيّن انّ معنى هذه الكلمات انما هو الارتفاع والاستعلاء. والذى حمل ابا زكريا على ان يجعل ועוללתי من על ברזל هو انه لم يأبه الى معنى במועל ידיהם *ولا ابه[33] ايضا الى معنى נורא עלילה محمله [ايضا] محمل עלילות דברים. واما ככף צרוף בעלילו[34] لארץ فيحتمل عندنا اقوالا. منها ان تكون الباء فيه اصلية[35] وتكون اللام مضاعفة كتضاعف [ראי] כנריר وتפרייר. ويكون تفسيره بسيّد التراب ورئيسه اى سيّد اكثر للجواهر المعدنية. وتكون اللام فى لארץ مكان هاء التعريف كما قيل אשר לבלך נשען על ידו مكان המלך وكذّه[36] قال בעלילו הארץ [اى سيّد[37] التراب]. وقد ذكرنا هذا فى [كتاب] اللمع. وقد يقوم هذا المعنى دون ان تجعل اللام مكان هاء التعريف بل تكون للاضافة كما قيل מי אדון לנו. ويمו אדון לביתו [فكذّه قال אדון לארץ]. ومنها ان تكون الباء زائدة لا معنى لها كزيادتها فى בכל אשר תרמיס הארמה [وبכל דני הים] على ما ذكرنا فى كتاب اللمع. ويكون עלילו مجانسا لقوله נורא עלילה. وبמועל ידיהם. وועוללתי בעפר קרני. ويكون ترجمته رفيع التراب. ومنها ان تكون الباء[38] ايضا زائدة فيه[39] لا معنى لها ويكون مجانسا لقوله בארץ עלק [הרטנייא]. לבית מיטתיא עללת [.הוו עלו קדמיה] *ويكون تفسيره[40] دخيل التراب اى انه مأخوذ من المعادن. ومنها ان تكون الباء زائدة ايضا ويكون تفسيرها[41] فيّ فتكون الترجمة كالفقّة المخلصة فى حرّ التراب ورفعه كما هو معلوم انّ البواطق لا تتّخذ الّا من الطين الحرّ كما قلنا فى تفسير במעבה האדמה. وتكون لام לארץ فى هذا المذهب ايضا مكان هاء التعريف. وجعلنا הארץ فى *هذا الوجه[42] مكان האדמה كما جعل[43] האדמה فى كثير من المواضع مكان הארץ: وقد ترجم غيرنا בעלילו فى البواطق[44] على حسب المعنى. ويمكن ان يكون من هذا الاصل את גלות עלית[45] على زنة אשר נתנו התיהם وزنهما בעלית لانّ اصلهما

على هذا עללית. תחתית فادغم احد المثلين فى الثانى[46]. وقد استعمل العبرانيون زيادة الياء مع التاء فى بعض الاسماء المأخوذة من ذوات المثلين مثل נזית وבוריות[47]. وربما زادوا فيها[48] الواو مع التاء كما فعلوا فى ברום ולות. وقد ذكرنا فى [كتاب] اللمع فى עלית وחנית هذا الوجه وغيره: وفى الاصل معنى اخر لم يذكره ابو زكريا ولا استحققناه نحن (فى المستلحق) وهو ויתעללו בה כל הלילה *اللفظة مجانسة[49] للفظ العربى وتعلّلوا بها اى لهوا بها واللهو[50] (هو) النكاح كما قيل فى هذا المعنى من لغة اخرى فى اللهو בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי: وفيه معنى اخر لم يذكره ايضا[51] ابو زكريا وهو اللعب [والعبث] والامتهان. בי התעללת בי ازدريتنى[52] [وعبثت] ولعبت بى. ومثله[53] [ايضا] בן יתנו אתי בידם והתעללו בי اى *يمتهنونني ويعبثون فيّ[54] تعذيبا لى. وقد غلط فى هذا رئيس جليل اذ[55] ظنّ انّ והתעללו בי [مثل] ויתעללו בה כל הלילה:

العين واللام والجيم ولسان عالَم هم المجمون. وقد قلب فى نلعز لسان אין ביזה:

العين واللام والهاء ומיטה עלה[56] אל האלהים. *עולים אל האלהים[57]. قد ذكر [هذا المعنى] فى كتاب [حروف] اللين *واستوفينا نحن تصريفه فى المستلحق[58]. الّا (انّ) من جملة ما استحققناه هناك من هذا المعنى الانفعال وكان ذلك ممّا على سبيل الغفلة. لانّه قد اشار اليه ابو زكريا فى صدر المقالة الثالثة [من كتابه]. وكان من شرطنا نحن *ان لا[59] نستلحق على ما اشار هو اليه شيئا اصلا وان لم يذكره فى موضعه الخاصّ به الّا لضرورة تدعو[نا] الى ذلك: ومن هذا المعنى המה עולים במעלה העיר. מעלה בית חורון. מעלה[60] اللوحات اى مطلعة. ومنه ובמעלות שבע יעלו מדרך ומרגל[61]. وايضا ובמעלות שבעה עולותיו [מדרגه ומراقيه]. ובמעלות שמונה [مدارجه ايضا]. ويصلح ان يكون منه גלית עלית[62]. ويكون עלית على *هذا بوزن[63] בעפיתנו צפינו. لان الوجه فى עלית עליה على زنة[64] צפיה. ومنه וממעל[65] لרקיע במראה אדם עליו מלמעלה. فقوله

على هذا עללית. תחתית فادغم احد المثلين فى الثانى[46]. وقد استعمل العبرانيون زيادة الياء مع التاء فى بعض الاسماء المأخوذة من ذوات المثلين مثل נזית وבוריות[47]. وربما زادوا فيها[48] الواو مع التاء كما فعلوا فى ברום ולות. وقد ذكرنا فى [كتاب] اللمع فى עלית وחנית هذا الوجه وغيره: وفى الاصل معنى اخر لم يذكره ابو زكريا ولا استحققناه نحن (فى المستلحق) وهو ויתעללו בה כל הלילה *اللفظة مجانسة[49] للفظ العربى وتعلّلوا بها اى لهوا بها واللهو[50] (هو) النكاح كما قيل فى هذا المعنى من لغة اخرى فى اللهو בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי: وفيه معنى اخر لم يذكره ايضا[51] ابو زكريا وهو اللعب [والعبث] والامتهان. בי התעללת בי ازدריتنى[52] [وعبثت] ولعبت بى. ومثله[53] [ايضا] בן יתנו אתי בידם והתעללו בי اى *يمتهنونني ويعبثون فيّ[54] تعذيبا لى. وقد غلط فى هذا رئيس جليل اذ[55] ظنّ انّ והתעללו בי [مثل] ויתעללו בה כל הלילה:

العين واللام والجيم ولسان عالَم هم المجمون. وقد قلب فى نلعز لسان אין ביזה:

العين واللام والهاء ומיטה עלה[56] אל האלהים. *עולים אל האלהים[57]. قد ذكر [هذا المعنى] فى كتاب [حروف] اللين *واستوفينا نحن تصريفه فى المستلحق[58]. الّا (انّ) من جملة ما استحققناه هناك من هذا المعنى الانفعال وكان ذلك ممّا على سبيل الغفلة. لانّه قد اشار اليه ابو زكريا فى صدر المقالة الثالثة [من كتابه]. وكان من شرطنا نحن *ان لا[59] نستلحق على ما اشار هو اليه شيئا اصلا وان لم يذكره فى موضعه الخاصّ به الّا لضرورة تدعو[نا] الى ذلك: ومن هذا المعنى המה עולים במעלה העיר. מעלה בית חורון. מעלה[60] اللوحات اى مطلعة. ومنه ובמעלות שבע יעלו מדרך ומרגל[61]. وايضا ובמעלות שבעה עולותיו [מדרגه ומراقيه]. ובמעלות שמונה [مدارجه ايضا]. ويصلح ان يكون منه גלית עלית[62]. ويكون עלית على *هذا بوزن[63] בעפיתנו צפינו. لان الوجه فى עלית עליה على زنة[64] צפיה. ومنه וממעל[65] לרקיע במראה אדם עליו מלמעלה. فقوله

---

[32] O. ויעאליתי. [33] O. ولم يابه. [34] R. g. بواطق. [35] O. اصل. [36] O. فكاذه. [37] M. سيود. [38] R. omits. [39] O. فيها. [40] O. ويكون الترجمة فيه. [41] O. تفسيره. [42] O. هذه الاوجه. [43] M. and R. על. [44] O. بواطق. [45] R. g. البرك العلوية. [46] O. אלתא. [47] O. בוריות. [48] O. فى هذا. [49] O. ترجمته مجانس. [50] M. ואללהוא. [51] O. and R. omit. [52] R. ازدريت; O. ازدريتيني. [53] R. omits. [54] O. ويبعثوا بي; all three MSS. يمتهنوني. [55] O. אן. [56] R. g. صعود. [57] R. omits. [58] O. والمستلحق. [59] M. and R. الّا. [60] R. g. عقبة. [61] M. مراق; R. ومراקאי; O. ומראקי. [62] R. עלויות. [63] M. وزن; R. زنة. [64] O. وزن. [65] R. g. فوق.

מלמעלה اسم [مؤنّث] ناقص اللام. وقوله وممعل[65] لرקיע اسم مذكّر ناقص اللام ايضا واصله ان يكون[66] مثل ויקם על מעלה הלוים الذى ترجمناه[67] فوقف وقام من فوق الاوتاد. ومنه *ايضا בי עלה[68]. עלות השחר [قد] طلع[69] الفجر. מטעלה החרם من قبل طلوع الفجر[70]. עלתה נצה *طلع نوّارها[71] اى بدا وظهر. בי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי ما بال فرجها *لم يبد[72]. הנני מעלה [له] ארוכה ומרפא اظهر لها فرجا اى افرج عنها[73]. ومنه [ايضا] והעלה על רוחכם. ומעלות רוחכם القائم فى هواجسكم[74]. ועליתו[75] אשר יעלה בית ״ وصعوده [الى بيت الله. ومثله ועולתו[76] אשר יעלה בית ״. ومنه ايضا בתוך הריפות בעלי [يربد] يد المهراس وهو الفهر سمّيت بذلك لما يضرب بها من العلو. ודבר עצב יעלה אף يثير الغضب. ועלתה ארמנותיה סירים وتنبت الشوك. *ومما يقرب[76] من هذا المعنى قوله] מטרף בני עלית معناه[77] كبرت ونشأت[78] وعظمت *كما قال[79] ותעל אחר מנורה وقال [فيه] الاترجوم ורביאת חד מבנהא. ومن هذا المعنى العامّ [ايضا] על פני המים. (وزيدت عليه الياء) עלי עשור ועלי נבל. מעל לרקיע [.ومن هذا المعنى הוקם על عليّا رفيعا وهو صفة ناقصة اللام. ومثله ואל על יקראהו اى الى درجة عالية يربد التقوى. ومن هذا المعنى اشتقّ دلالة العلاية. وربما كان مشتقّا من هذا المعنى ומעליו איש טוב اى ومن افعاله العلية[80]]: وقد تكون لعلّ معان مختلفة [غير هذا]. תכון[81] بمعنى עם مثل ועשית חסר על עברך اى עם עברך ومثل ויבאו האנשים על הנשים *الذى معناه[82] עם [النساء]. ועל השנות החלום معناه وانّما تكرّر[83] الرؤيا فمن اجل كذا وكذا: על מה תבו *كل ما[84] كان كذا وكذا. בעל נמלות בעל *يسلم *مثل ما اولونا[85] مثله يوليهم. ومثله בעל כל אשר נמלנו ״ اى مثل الذى[86] اولانا الله من آلائه[87] واحسانه: وتكون על *فى معنى[88] עד كما كان עד فى معنى על فى قوله עד מירבא. وذلك قوله הוא ינהגנו על מות يربد עד מות واتى מות على[89] هيئة الاضافة[90] وهو فى الانفصال[91] كما اتى מה מליל كذلك ايضا: وتكون [על] فى موضع كاف التشبيه قيل וישית על עפר בצד المعنى כעפר كما قيل אם יצבר כעפר כסף. ومثله על שדה הארץ תחשב اى בשדה: ונתת על המערכת بقربها وفيما يجاورها. ومثله[92] ועליו מטה מנשה ودليل[93] ذلك [من] قول الاسنة ר׳ מאיר אומר השלחן ארבו שנים עשר ורחבו שישה לחם הפנים ארבו עשרה ורחבו החמשה[94] נותן ארבו כנגד רחבו של שלחן וכופל טפחים מבאן[95] וטפחים מכאן[96] וטפחים רוח באמצע כדי שתהא הרוח מנשבת בהם אבא שאול אומר שם היו נותנין שני בזיכי לבונה של לחם הפנים אמרו לו והלא כבר נאמר[97] ועליו מטה מנשה: وتكون על فى معنى الباء الزائدة مثل אשר חטאו עליה هو[98] مثل בה كما قيل או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה: وتكون על بمعنى اللام كما كانت اللام فى معنى [על] ולנו הכניתו ביד המלך اى[1] ועלינו كما قيل ועלי לתת לך עשרה כסף. وكذلك[2] فى قوله הכל בכתב מיד ״ עלי השכיל[3] وفى قوله ايضا ומדוע לא שמרת את שבועת ״ ואת המצוה אשר צויתי עליך اى [لك كما قيل תורה צוה לנו משה[4]. فمعنى עלי השכיל على هذا لى השכיל او אלى השכיל كما قيل ומדוע לא שמרת את שבועת ״ ואת המצוה אשר צויתי עליך اى] لك او اليك والعين هنا مكان اللام كما قيل תורה צוה לנו משה(. وقيل כאשר צוה לנו משה). وقيل כאשר צוה ״ אל משה: ومما هو خارج عندى عن المعنى العامّ ايضا قوله ואנכי אעלך גם עלה معناه وانا اتوقّاك توقّيا مجانس لقوله [והצב נלחתה העלתה. وقد قلنا انّ معنى והצב فلما نصب القفع كشفت اى انهدم سورها. ووقع لنا ذلك فى باب الجيم واللام والهاء. فنزيد هنا ونقول فلما نصب القفع كشفت وقتلت وهو مجانس *ايضا لقوله[5]] אל תעלני בחצי ימי [اى] لا تتوفّنى فى نصف عمرى. الا تراه يقول ענה בדרך כחי קצר ימי *فمعنى קצר ימי[6] هو معنى אל תעלני בחצי ימי وذلك انه يدعو الى الله ان

---

[65] R. g. فوق. [66] R. continues כמעל. [67] O. هو. [68] O. עלות. [69] O. طلوع. [70] O. الشمس. [71] M. and O. اطلع نورها. [72] O. لا يبدى. [73] O. continues ومثله. [74] O. حواسّكم. [75] O. ועליתו, ועולתו. [76] O. ويقرب. [77] R. اى; O. omits. [78] MSS. ונישית. [79] O. كقوله. [80] R. g. للجميع من معنى العلو والصعود. [81] O. وتكون. [82] O. بمعنى. [83] O. تكرار. [84] O. فلمه. [85] O. מתלה מא אולאנא. [86] O. ما. [87] M. אלאהיה; R. omits. [88] O. بمعنى. [89] O. فى. [90] O. المضاف. [91] Not distinct in M.; R. אלאנסן. [92] M. and R. مثله. [93] O. دليل. [94] R. ששה. [95] O. מיכאן. [96] O. מיכן. [97] R. continues ונתת על המזבח לבונה זכה אמר לה והלא כבר נאמר. [98] R. g. وعلى جانبه. [99] R. omits. [1] O. بمعنى. [2] M. and O. وذلك. [3] O. continues اى לי השכיל. [4] R. omits from وفى l. 17. [5] Transposed in R. [6] R. omits.

יִדְפַּע [ענה] הזה הערס. וּפִי קוֹל יְהוָה תְּעָלִי[6] לְיַעֲקֹב אָבִינוּ [עליו השלום] אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ מִצְרַיְמָה וַאֲנִי אַעֲלְךָ גַּם עֲלֹה [ויוסף יְשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיִךְ ثلثة انواع من التباشير. امّا قوله אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ فيبشّره به بالخلاص من آفات الطريق. وامّا قوله וַאֲנִי אַעֲלְךָ גַּם עֲלֹה] وان كان تفسيره وانا[7] اتوفّاك كما قلنا فمبشّره فيه بالنجاة من الموت غير الطبيعى *كالموت بالسيف[8] وغيره. وفى قوله ויוסף יְשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיִךְ تبشير وتأمين له من الايصاب به وان يموت فى ذراه وكنفه وفى ستره: [ومن هذا المعنى ايضا عندى ויעלהו עולה على الحقيقة اى قتله وانما توخّى به ان يكون على الحكمة ليريهم ذلك وليفلتهم. هذا اختيارى فى هذه اللفظة وهو اختيارى ايضا فى והעלה עלות على هذا التلخيص. ومعنى ויזבח זבחים واحد. وهذا مذهبى ايضا فى ויתנבאו עד לעלות המנחה وفى ויהי כעלות המנחה وفى ויהי בבקר בעלות המנחה. فهذا الفعل يتعدّى ثقيلا كما قيل והעלה עלות. ويتعدّى خفيفا كما قيل עד לעלות המנחה. وايضا אעלך גם עלה اعنى גם[9] עלה: وامّا אעלך وايضا אל תעלני בחצי ימי فجائز ان يكونا ثقيلين وجائز ان يكونا خفيفين والجميع ذبح وامانة] ومن اجل גם עלה جعلنا לעלות המנחה خفيفا]. وذكر فى كتاب حروف اللين ايضا תעלה נרתיך. בהעלותך את הנרות. ومنه عندى בלי שרת והעלות והכפות وهو اعنى והעלות اسم للقناديل مشتقّ من העלה[10] نرتبها كما تقول *سرج فى جمع[11] سراج *وهو مستقّ من اسرج[12]: وفيه معنى اخر ايضا وهو כנבל עלה נובלן. והנה עלה זית. ויתפרו עלה תאנה ورقة وورق. والهاء فى עלה תאנה مكان ياء الجمع كما كتب רעה צאן עבריך بهاء مكان ياء الجمع[13]. وامّا עלי זית وعלי[14] עין שמן وعلי[14] הדם وعلי תמרים وعلי עין עבות فاغصان لا ورق كما قيل וענף עין עבות: ومعنى اخر [ايضا] מי פלג לשמך תעלה. واת חמים אשר כתעלה. בתעלת הברכה העליונה ساقية وجدّول [واتىّ. والجميع واת תעלותיה שלחה]: ومعنى اخر ايضا רפאות תעלה[15] אין לך: ويصلح ان يكون من[16] هذا المعنى כי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי. اعنى מעלה له ארוכة

يدفع [عنه] هذا العرض. وفى قول الله تعالى[6] ليعقب ابينا [عليه السلام] انبى ارد عنك عزمك بمصر وانبى اعلك نم علة [ويوسف يشيت يده على عينيك ثلثة انواع من التباشير. امّا قوله انبى ارد عنك فيبشّره به بالخلاص من آفات الطريق. وامّا قوله وانبى اعلك نم علة] وان كان تفسيره وانا[7] اتوفّاك كما قلنا فمبشّره فيه بالنجاة من الموت غير الطبيعى *كالموت بالسيف[8] وغيره. وفى قوله ويوسف يشيت يده على عينيك تبشير وتأمين له من الايصاب به وان يموت فى ذراه وكنفه وفى ستره: [ومن هذا المعنى ايضا عندى ويعلاهو علوة على الحقيقة اى قتله وانما توخّى به ان يكون على الحكمة ليريهم ذلك وليفلتهم. هذا اختيارى فى هذه اللفظة وهو اختيارى ايضا فى والعلة علوات على هذا التلخيص. ومعنى ويزبح زبحيم واحد. وهذا مذهبى ايضا فى ويتنبأو عد لعلوات المنحة وفى ويهى كعلوات المنحة وفى ويهى ببكر بعلوات المنحة. فهذا الفعل يتعدّى ثقيلا كما قيل والعلة علوات. ويتعدّى خفيفا كما قيل عد لعلوات المنحة. وايضا אעלך גם עלה اعنى גם[9] עלה: وامّا אעלך وايضا אל תעלני בחצי ימי فجائز ان يكونا ثقيلين وجائز ان يكونا خفيفين والجميع ذبح وامانة] ومن اجل גם עלה جعلنا לעלות המנחה خفيفا]. وذكر فى كتاب حروف اللين ايضا תעלה נרתיך. בהעלותך את הנרות. ومنه عندى בלי שרת והעלות והכפות وهو اعنى והעלות اسم للقناديل مشتقّ من העלה[10] نرتبها كما تقول *سرج فى جمع[11] سراج *وهو مستقّ من اسرج[12]: وفيه معنى اخر ايضا وهو כנבל עלה נובלן. והנה עלה זית. ויתפרו עלה תאנה ورقة وورق. والهاء فى עלה תאנה مكان ياء الجمع كما كتب רעה צאן עבריך بهاء مكان ياء الجمع[13]. وامّا עלי זית وعلي[14] עין שמן وعلי[14] הדם وعلي תמרים وعلي עין עבות فاغصان لا ورق كما قيل וענף עין עבות: ومعنى اخر [ايضا] מי פלג לשמך תעלה. واת חמים אשר כתעלה. בתעלת הברכה העליונה ساقية وجدّول [واتىّ. والجميع واת תעלותיה שלחה]: ومعنى اخر ايضا רפאות תעלה[15] אין לך: ويصلح ان يكون من[16] هذا المعنى כי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי. اعنى מעלה له ארוכה

ومرفء [اى ليس لك فرج ظاهر]. ومثله לשוא הרביתי רפואות תעלה אין לך اى ما يبدو لك فرج:

العين واللام والزاى יעלז ישרי. פן תעלזנה בנות הערלים. לא ישבתי בסוד משחקים ואעלז. אלהים דבר בקדשו אעלזה. לא תוסיפי עוד לעלז. וישאונה ועלז בה صفة. שמחי ועלזי בכל לב. ועלזו לפניו. للجميع فى معنى السرور والفرح: חדל ישאון עלזים. עלזי נאותך. העיר העליזה للجميع فى *معنى الاشر والبطر[17] [.ويصلح ان يكون من هذا וישאונה ועלז בה]: وامّا והשברתים למען יעלזו فما يصلح ان يكون من هذين المعنيين اصلا بل هو [عندى] مجانس للفظ العربى. وترجمته واسكرهم *كى يعلزوا[18] اى حتى يعلزوا. لانّ حروف المعانى كثيرة التصرّف حسب المواضع التى تقع فيها. والعلز بفتح العين واللام رعدة تأخذ المشرف على الموت وتأخذ المريض [ايضا] لضعف قوّته[19]. وكذلك تأخذ السكران لضعف عصبه كما قيل נוע תנוע ארץ כשכור اى تضطرب اضطرابا [مثل وינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח.] *وفى كلام العرب تركت فلانا فى علز الموت وفى سكرة الموت. فهذا المعنى هو الذى يليق بهذه[20] اللفظة. الا تراه يقول וישבו שבת עולם ולא יקיצו [فالعلز هنا اذًا انما هو من الموت]: ومن هذا المعنى [عندى] כי רעתכי או תעלזי ترجمته من اجل شرّك قدما تعلزين اى تشرفين على الموت. وتفسير או [هنا] قدما كما ذكرناه فى بابه. ومن هذا المعنى [ايضا] קריה עליזה. [الا تراه يقول תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה] חללין לא חללי [חרב ולא מתי מלחמה. قوله תשואות מלאה עיר הומיה هو وصف حالهم عند الشدّة لا وصف ما كانوا فيه فى الرخاء كما يظنّ. فقوله קריה עליזה هو من علز الموت]:

العين واللام والطاء ועלטה[21] היה. בעלטה תצא وهو الظلام:

العين واللام والميم ונעלם דבר. ונעלמה מעיני כל חי. נעלם מן המלך. ועם נעלמים. תהי נעלמה. ותעלומה יוציא אור. תעלומות לב خفيّات القلوب. ومثله עלומנו למאור פניך خفيّاتنا واسرارنا[22] بيّنة ظاهرة لديك. والافتعال

---

[6] M. and O. omit. [7] R. omits. [8] O. كالسيف. [9] R. omits. [10] R. g. اشعل سرجها. [11] R. اسراج. [12] R. omits. [13] O. الجماعة. [14] R. والعلة. [15] R. g. فرج. [16] من is in R. before כי. [17] O. فى معنى. [18] R. فيعلزوا; M. بي يعلزو; O. כי יעלזו. [19] O. قوتهما. [20] O. وتقول العرب يعلز السكران. [21] R. g. غيهمة (so). [22] M. ואסראנא. المعنى البطر والاشر. اذا اضطرب فهذا ما يصلح ان يقال فى هذه

[فى قريب] من هذا المعنى والتعلّمت. التعلّم يعلّ. ومضارعه لا تتعلّم. لا تزال تتعلّم يعنى لا تتعامس عنه اى لا[23] (تُرى) كانّك لا تراه وانت تبصره[24]. وربما كان على عُلُمات سير مشتقّا من المعنى الاول وهى طريقة ما من الغناء لطيفة خفيّة: واعلمْ انّ قوله علمات ليس مضافا فى المعنى الى سير فقد قيل[25] ومعرّفا وبنيانه بنبلى على عُلُمات فى انقطاع الكلام لكن قوله سير هنا دليل[26] على انه مما كان يغنّى فى البيت كما (قد) قيل [ايضا] فى هذا المعنى [لمزرّد مزمار] لداود سير. مزمور لاصف سير. (وربما قدّم السير فقيل سير مزمور.) وسترى تفسير [علمى] تعلّم[27] يعلّ[28] عند ذكرى القدماء مني قرة [فى بابه من حرف القاف]. والثقيل ويى العلم مضيى. ومضبطوتى العلمى عيونهم. واما العلم يعلمى. (والاعتقاد فى يعلمى مضارع.) واعلم عيني بو معناه الاغماء عن[29] الشيء [والتعامس]. بن مى زه العلم الغلام. العلمة الغلامة والفتاة. وقد تكون بكرا وغير بكر [كما] قيل فى غير البكر هذه العلمة هرة. وايضا وردح نعر بعلمة *هذا من اقوى الدلائل على انّ علمة قد تكون غير بكر لانّه لو اراد بقوله وردح نعر بعلمة البكر لكان متناقضا لانّ ذلك الفعل له تأثير ظاهر مشهور باد فى البكر. وانما اراد غير البكر ولذلك[30] ما قرنه بقوله ردح النسر بيتيم ردح نحيى علي غور ردح انيه بلب يم لانّ سلوك هذه الاشخاص على هذه المواضع غير ممتاز ولا معروف لانّه لا يؤثّر فيها شيئا وردح نعر ببتولة ممتاز مشهور لتأثيره فيها. فاذ ذلك كذلك فانما اراد بقوله وردح نعر بعلمة غير البكر. الا تراه يقول[31] بعده بن ردح عشه منعفت عبلله ومحتفه فيه وعمرة لا بعلتي. وقوله عبلله كناية عن المباضعة. ومعنى علمة ونعرة واحد كما قال وهيه النعرة عشر عمر (وغ'). ثم قال عنها وهيه العلمة هيئاة ليشعب *وهذه غير[32] بكر. وكذلك *تستوى هتان[33] اللفتان فى الرجال ايضا قال يشوع عن داود عليه السلام بن مى زه النعر. بن مى زه العلم. فتبيّن من هذا ايضا انّ نعر وعلم واحد[34]. وانما اتّسعت فى هذا التلخيص لانّ النصارى[35] يشغبون فى قصّة [هنه] العلمة هرة ويترجمونها البكر *وقد خصمت كل من خاصمنى وناظرنى منهم فى هذا[36] بهذا[37] الاحتجاج. بتوح علمات توفوفات فتيات[38]. (. التقرت يمى علومى) ايّام شبابه[39]. ومثله يشوب ليمى علومى. (وايضا) كى[40] بيت علومتح تعشحى عولم حسد يبنه يريد الدهر كلّه. وعبدو لعولم [الى] آخر عمر العبد او آخر عمر[41] المولى. وقد يشار بعولم الى مدّة قديمة من الدهر بعيدة مثل قوله كى هنه يوشبوت الهارن اشر ميولم اى مذ زمان طويل. ومثله الى تسنى[42] نبول عولم. وجمع عولم. اعورة باعتلج علومتم. عد عولمى عد: وفيه لغة اخرى [وهى] ايتيم اث يمى لعولم:

العين واللام والسين كحيل تمورتها ولا يعلوم[43]. بنج رنيم نعلّمه. نتعلّمه باعتبيم نفرح:

العين واللام والفاء علفو يشببو. على راس يونه ويتعلّفه. تتعلّفنه[44] [التبتولوت]. وبل يعي التيدة علّيه علّمه معنى *للجميع البهت والدهش[45] [حتى لا يحير كلاما ولا حركة. ومن هذا قالت الاوائل مى شيء لا تحلّه بتوح بيتها وتتعلّف وكمدومه يتمت اى وغشى[46] عليه فانقطع[47] كلامه وسكنت حركته. [وقالوا ايضا فى نمر لا يشب ادم لفني التجر ميوح لمنحه ولا لمرحمن لهنيع بعلمه ولبتحلّه امعاي لا يمه يتعلّفه اى كى لا يدهش ويغشى عليه وكذلك تفسير علّيه علّفه حائر سادر مغشى عليه. الا تراه يقول ومقدير علّيه لبنون وهذا مجاز واتّساع: معلّفت سفيرم. وتحم بعيبع وتتعلّف معناه الالتفاف[48] والاشتمال:

العين واللام والصاد علين لبي. يعلّين التيدة. بتوب صديقين تعلّين قريه. بعلّين صديقين ربه تفترت. علّيتوتم [كمو لاعتول] معنى هذه الالفاظ بالزاى والسين والصاد [واحد وهو] السرور والفرح:

العين واللام والقاف لعلوقه فسّر فيها[49] العدم[50]:

---

[23] R. omits. [24] O. تراه. [25] O. قال. [26] O. يدلّ. [27] O. التعلّم. [28] O. continues فى حرف القاف. لا محالة لانّ لو اراد البكر لكان ذلك الفعل بادد[ل] فيها مشهور[ا] وانما اراد غير البكر. [29] O. على. [30] R. وذلك. [31] O. وهذا. [32] O. وهذه غير. [33] Both MSS. ستان. [34] O. علم ونعر واحد كقوله بن مى زه النعر. بن مى زه العلم. [35] M. and R. نصارى. [36] O. وهى خاصمة جميعهم. [37] R. omits. [38] M. فتاية and continues اى. [39] R. has these two words after علومى l. 5. [40] O. فى. [41] M. omits. [42] O. تسنى. [43] R. g. فرح وطرب. [44] O. التعلّفنه. [45] O. الكل بهت ودهش. [46] O. غشى. [47] O. وانقطع. [48] O. الصفاف. [49] O. فيه. [50] The Heb. transl. החסר.

العين والميم עם حרף[50] يراد به المجاورة والصحبة على اختلاف معانيه. (ودخلت عليه الضمائر وشدّة الميم) رק יהיה " אלהיך עמך באשר היה עם משה. וכל העם אשר עמי תפשירו מַע. כי עמך הסליחה (למזון). עמו עוז והיושיה [תפשירו] עִנַּד. ומשלה הלא דוד מסתתר עמנו ענדנו[51]. וידעת עם לבבך תפשירו בִּי. ומשלה היטיר לך פן יהיה דבר עם לבבך אי בלבבך. ואיפא תחת *האלה אשר[52] עם יכם אי ביטכם, המה [באו] עם בית מיכה תפשירו אֶל[53]. *והו מפל עד[54]. עם יפה עינים וטוב ראי. ואחביני עם יפה מראה במעני ואו העטף. ומשלה כל מבעריך האנים [עם] בבורים. ויראוך עם שמיש ظרف [זמאן] אי מא דאמת השמש: ואמّا ויטאהו מבית אבינדב[55] אשר בגבעה עם ארון האלהים פמעהא [ענדי] *מעני את הואקעה[56] על המפעולין כאנّה קאל ויטאהו מבית אבינדב אשר בגבעה את ארון האלהים, פיכון קולה את ארון בדלא מן הצמיר הדי פי ויטאוהו[57] והו הא׳ והואו. ומשלה [שוא׳] קולה יביאיה את תרומת " הדי תקדירה יביא את תרומת ". פקולה את בדל מן הצמיר הדי פי יביאיה והו הא׳ [והאלף ואן כאן[58] האלף ساקטא[59] מן הלפּ]. וגאז אסתעמאל עם מכאן את כמא גאז אסתעמאל את פי בעץ המואצע[60] [מכאן] עם. פמנהא [אסתעמאל] את פי מוצע עם הדי מעהא מַע פי קולה את יעקב אייש וביתו באו כאנּה קאל עם [יעקב]. ומשלה היה רעה את אחיו וכשיר מתלהם. ומנהא אסתעמאלהם את פי מוצע עם *הדי מעהא[61] עִנַּד פי[62] קולה ויפקד יהי הטבחים את יזבח אותם אי אודעה עבדהם וכאנּה קאל עמם. ומשלה ויקח מאתם את שמעון [פאחד מן עבדהם שמעון כאנּה קאל ויקח מעמם]. ואיפא לאחיו קנהו מאתי. ומנהא אסתעמאלהם [את] ظרפא למכאן[63] פי קולה ויקח אבא את כל הכסף והזהב הנותרים *באוצרות בי[64] " ואת אוצרות בית המלך *אי באוצרות[65] בית המלך. כמא אסתעמלוא עם ظרפא לזמאן פי קולה ויראוך עם שמיש [אי] מא דאמת השמש אי מדّה העולם. פלמא אגתמעא

العين والميم المضاعف ארזים לא עממוה. בל סתום לא עממוך. יועם[69] זהב [קד ذכר] פי [כתאב דואת[70] המלטים ומעהא הסתר והתגטיה והחגאב. פמעני ארזים לא עממוה לם תגטּהּ[71] אי לם תגטה והמראד לם תסתעל עליה. ומעני בל סתום לא עממוך לם יתחגב עניך *ולא יסתתר[72] דונך. וכדלך מעני איבה יועם והב[73] כיף יבغّ אי כיף יתחגב במא יתלי עליה מא יזיפה ויחגב עניה ויסתר פצלה *ובימנה בה וכל[74] שיא סתרתה פקד פחמתה: וד׳כר פיה איפא עם[75] נדול ורם. עמים הר יקראו. אחריך בניהן בעממיך. וקד יעمّ בלעם جميع البشر *כמא קיל[76] אהן חציר העם. וקד יסתעאר לגיר [האדמיּין من] البشر *כמא קיל[76] פי המראד עם רב ועצום [במהו] לא נהיה. וקיל פי הנמל עם לא עז[77] וקיל פי העוף שפנים עם לא עצום:

العين والميم والدال כי מי עמד בסוד ". רגלי עמדה במישור. אם יעמד מישה ושמואל. מעני יעמדנה[78]. עמד עמדו. עמדי נא בחבריך. והמסדר ובלת עמד. עמוד פתח האהל. קד[79] ברהנא פי [כתאב] התשוער *על אנ עמוד פתח האהל[80] מסדר לא אמר כמא ظנّ غיהנא. בעמדו לפני פרעה. ומעמד מישרתיו מסדר איפא. ויעמד השמן توقّف عن الربع אי عن الزيادة والنمو. עמדו לא עני עוד توقّفوا وامسكوا عن الكلام. כי עמדה מלדת توقّف ולדها وانقطع. وتقול العرب قعدت[81] המראּה عن الحيض وعن الولادة. וירח עמד توقّف عن الحركة بتوقّف[82] الفلك [عنها]. ויעמד השמיש, ויך שלש פעמים ויעמד توقّف عن الرمي. אך יונתן בן עזיאל ויחזיה בן תקוה עמדו על זאת ثبتوا. ותעמד *מלחמה בנות[83] עם פלשתים אי *حضرت ووجبت وقامت[84]. والثقيل والتعميد בבית

---

[50] R. עם חרף נפשו (R. g. שעב וקום); O. continues after נפשו, עם אלן מצב. [51] M. אי עזדינא. [52] R. omits. [53] R. אליה. [54] R. omits the three words; M. omits עד. [55] R. נדב. [56] R. מעואה ואלואי ואקעה; M. מאואה. ואלואקעה. [57] O. ישאהו. [58] R. كانت. [59] R. ساقطة. [60] O. מואצע. [61] M. and R. التי מעהא. [62] M. and R. מהל. [63] M. and R. למכאן; O. אלמכאן. [64] O. בבית. [65] O. והמעני ובאוצרות. [66] O. אגתמעתא. [67] R. מקאם. [68] M. and R. הדה. [69] R. g. יכמד. [70] M. חרוף. [71] R. omits. [72] O. ולם יסתתר. [73] O. בכף. [74] O. וימוה בה פכל. [75] R. g. שעב וקום. [76] O. כקולה. [77] O. continues עצום. [78] O. יעמדוה. [79] O. וקד. [80] O. אנה. [81] O. וקפת. [82] R. בתוקיף. [83] O. המלחמה בנת. [84] O. וקפת ותבתת.

אל. ויעמידם לפני פרעה. ולהעמיד את חרבותיו. וما لم يسمّ فاعله هيه معمد بمركبه. وقد بيّنّا فى [رسالة] التقريب والتسهيل *الوهم الذى وقع لابى[85] زكريا فى واين معمد: ومن هذا المعنى عندى والعمدة لهم كل
5 مثنين اى توقّف احقاءهم عن الانحناء والانعطاف والحدب[86]. وذلك انه لما كان كل من توكّأ على عصا انحنى وحدب على تلك العصا فانعطف حقواه قال هنا يقابل فرعه المشبه بتكأة[87] من قصبة انك اذا تكسّرت اقمت احقاءهم المنعطفة المنحدبة عليك واوقفتها
10 عن التوكّؤ. وقد قال قوم انه مقلوب من والمعدة (الذى هو) من معنى ولا معدو كرسلى على مذهب[88] وبقيت لهم كل بهتة: والعمدنا[89] عليهم مبوات والزمنا انفسنا. ويعميدا دبر لهعبير قول اعتقدوا والتزموا: *لعمود برمل. العمودين سنين[90] قائم وقوائم: على بن عمد عمدنا بو. عمد
15 المنطق بقى ولم يتغيّر. لحبين يعمدا يمين رجين كى ما تقيم ولا تبلى كيما تثبت. ومثله ويعمد كل العم بجرات. ليعمد ما بريتها لعمدة والتقدير لعمد به فاختصرت الياء ولذلك هو مبين[91] هاء. ومثله ايضا اليعمد لجب (اى) هل يثبت قلبك[]. ويكلا عمود اطقت ثباتنا.]
20 الاشتقاق[92] فى جميع هذه المعانى واحد: بعود يدى عمدى. وبعود يمق عمدى. عمود عمدى معى مثل عمى. الّا انّ الدال اصل *لانّ الدال[93] ليست من حروف الزيادة ولا *يستعمل العبرانيون[94] هذه اللغة الّا فى اخبار الواحد المفرد عن نفسه فقط: لا تعمد على دم رجع لا تتقلّده
25 بما تجنى عليه من الموت بسعايتك. هذا ما يبدو من الاشتقاق[95]. وامّا الاوائل رجم فقد يحملون هذا اللفظ [ايضا] على [معان] غير هذا المعنى الّا انّها مفضية[96] اليه. قالوا مين راءيتها[97] تعبو بنهر لكتبى باين[98] عليا حيه رعه بعه عليا حيب [عنه] لهتيلا ت"ل لا تعمد
30 على دم رعه[]. وقالوا ايضا مين لرودع عنر حبرا لهرنا حيب عنه لهتيلا بنفيشا ح ل لا تعمد على دم رعه]: يكه منهم عمدتها يريد عمدتها اى تقديره [وحزره] من *قولهم فى[99] الميزنه ولا تربه لعيبر عومدات[1]. ويقال عومدات[2]. وقالوا ايضا عومدين[3] بديه لكت هيه عويبه:

العين والميم واللام اشر لا عملت بو. نفيش عمل عملة لو. شوه عملو بونيا. بكل عملو ييعمل. ورهبم عمل وعون. وتكبر نفيشو بعمل يسرعل. راه عنيي وعملي. وعنه عملنو وعنه لهتيتو. لهلموت عملين معنى للجميع شقاء وكذ. واراد بقوله لهلموت عملين الاجراء الاشقياء المكدودون: ومن هذا المعنى وعمل لهمين يرسو اى ما شقوا وكدّوا فيه على مذهب ينى كفيد: ومعنى اخر تحت لسونو عمل وعون. وزوعي عمل يكبروهو. ولا راه عملي بيسرعل[. وحبيت الى عمل]. عمل يفتحيمو يحصمو. ومعدمه لا يمه عمل للجميع شرّ وفسق. والاقرب فى بى عدم لعمل يولد ان يكون من هذا المعنى:

العين والميم والسين ويعمس عيى على حمرو وقرّ. يوم يوم يعمس لنو لحمّلنا خيراته وبركاته. *والمنيعاس بكبل عمسين وان كتب[5] بشين: كل عمسة يحوت يسرعو جميع حاملهيا. ابن معمسه[. العموس مني بتن]. نيعاتيم عمسوت اوقاركم محمولة اى انكم تسخّرون[6] الضعفاء وتستخدمونهم. والثقيل العمس عليهم حمّلكم بتشديد الميم:

العين والميم والفاء ماد عمقو محيبتيم. عميق لعور بيرو. العموقه والحربه العميقة. ومن هذا اشتقّوا بعمق الجب. ولا علي عميقو هو[7] لانّها[8] مواضع عميقة وقالوا على الاتّساع وبريحو عن كل العميقو اراد الامواج لانّها تكون فى هذه الاعماق. ميعيقو قراتيم. [بعيمقي يم.] ومنه اشتقّ [ايضا] مع عميقي يسفه على زنة وبعبري ليتن [او على زنة] حقوي مقه. والثقيل العميقو كره. هو العميقيم مي. العميق يعلة. ويحطه كتيم العميقو يحطو[9] معنى للجميع التعمق والاغماض [والابلاغ] والابعاد *فانّ معنى العمق انما هو[10] البعد [فمعنى عل] مع عميقي [يسفه الى قوم] بعيدى اللغة عن الصواب. ومعنى عميق ميعور [انما هو] بعيد من منظره الطبيعى. وهذا [هو] مذهب لحكيم فى قوله رحوق مه يحيه وعميق عميق مي يمتعانو. [ومن هذا قيل الغني عليك يحيبة العمق اى الموضع البعيد فى العلوّ والارتفاع. وهو مذهب الترجمين فيه فى قوله دعيبة بتوقفه: وامّا قوله عود المعيوبر

---

[85] O. وهم ابى. [86] R. omits; O. وكذا علحدب. [87] R. بوكاء. [88] R. معنى. [89] O. وتعمدنا. [90] Transposed in R. [91] R. مبقى. [92] O. والاشتقاق. [93] O. لانها. [94] O. تستعمل. [95] R. الطبيتى. [96] O. ماضية. [97] O. لرواتها. [98] R. باءس. [99] O. قول. [1] R. continues يريد عومدات. [2] R. عومدات. [3] M. and R. عوبرين اوتها. [4] R. g. دخل. [5] O. وبنيعاس بكبل وعميعس وهو. [6] O. تتّخذون. [7] R. omits. [8] O. هى. [9] O. الحيحيتو. [10] O. فكان معنى للجميع.

فلمس يصلح ان يترجم جبل السهولة بل جبل للحسن من قوله وتحتاه لاشير ישר בעיני. بى هيه ישרה בעיני. ومن[11] هذا المعنى מה תתהללי בעמקים זב עמקך ومعناه فمزب اى اند يضمحلّ وينتلف. والاحسن عندى فى יעבת העמר צור המישור ان يراد بهما الموضعان المعهودان من بلاد[12] موآب الذين قيل فيهما وآبد العمق ونيمو המישור. وقيل وبالعمق בית הרם ובית נמרה. وقويل بذلك ישראל على سبيل التشبيه[13] امّا تشبيه المكان بالمكان وامّا تشبيه الامّة بالامّة فليس يكون على هذا מה תתהללי בעמקים من *العلوّ والشموخ[14] بل من التطأمن والاستواء. ويكون המישור مشتقًا من רגל ישרה]:

العين والميم والراء والتعمر بو وبحرو. لا تتعمر به معناه الاتّجار]. وقال חפץ[15] رحمه الله فى لا تتעמר لا تستخدمها بعنف اكثر من استخدامك للاسرائيلية[16]. واستشهد بقول الاوائل لا تתעמר בה ישלא תשמשנה. وفى قول الاوائل ايضا הנוגע נפש מבני ישראל אינו חייב עד שיבעיטנו לרשותו ר' יהודה אומר עד שיבעיסנו לרשותו וישתמש בו שנ' והתעמר בו ומכרו]: עמר לגלגלת. והעמר[17] [עשירית האפה הוא] هو كيل [يكون] وزن ما يكال به سبع مائة وعشرين درهما [وهو العشرون]: ושבחת עמר בשדה]. כי קבעם בעמיר גרנה]. ואספתי [בעמרים]. وبعمير מאחרי הקוצר. وبلفير איש בעמיר هى الضمّة من الزرع *والضمّات[18] اى القبضات والجرز وهى ايضا السمول المتفرّقة[19] قبل التقبيض كما ترى[20]:

العين والميم والتاء نعر عمرتي. وبحرتي بعمرتو. ואל אשת עמיתך صاحبك فى المثلة لقولهم עמית עמנו בנעמות [الّا انّ مخرج نعر عمرتي مخرج المخلوط]: لعومة[21] العمة. والعوفين لعمتهم اللام زائدة. كل عومة יעבא בן יקי. الاصل فيه لعمة والكاف زائدة [الّا انّه كتب حرفين]: وفيه لغة اخرى لعمات احد الحلوقين ان مثل لعومة:

العين والنون والمضاعف *بعنني[22] عنن. قد ذكر فى كتاب ذوات[23] المثلين واستلحقنا نحن فى المستلحق وعونن ونحس. ومعونيم[24] لا يهنا لك[25]:

العين والنون والباء ودم وענב תשתה חמר. בענבים[26] בمدبر:

العين والنون والجيم والتعنن نيمو. حرجه بك والتعنية. بحبلى عنن. لا نهوه لمحيل التعنن. احبه بتعنونيم. على بني تعنونيך. وتعنونات بني الهدم. والافتعال *والتعنّنهم مزين بمدبره[27]. والتعنّنو على דוב ישלום. وتتعنّن بدرسن. على مي تتعنّنو. والتعنّن على י. والمصدر متتعنّن ومرح. معنى[28] للجمع رفاهية ودلال[29]:

العين والنون والدال اعندنو عتدوت لك. عندم على נרנותיך [هو مثل קטרם[30] على נרנותיך]:

العين والنون والهاء وعنية واعندم]. وعن بل العم. يعقر عنه بهنيو. قد] ذكر فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. وذكرنا هناك وهم ابى زكريّاء فى אעזנה אף אני. حلق بي אין כעזנה [فى جعله ايّاهما ثقيلين] *ونقول هنا[31] انّ قول الكتاب אני י נעניתי לו בה[32]. אני י נעניה لو بي متعدّيان لانّ معنى نعنيتي لو انما هو عنيتهو ومعنى نعنه لو. عونهو. وهذه [اللغة] فى الكتاب على وجهين. تكون جوابا[33] وهو المشهور فيها. وتكون ابتداء مثل וישמואל ראה את ישאול כי עונהו. وعن ايوب الاول. وعنية واعندم. يعقر عنه بهنيو: وذكر فيه ايضا عنו לי בתורה. لمنبتة على מחלת לענות[34]: وذكر فيه ايضا عنה[35] בדרך בהו. عنيتي بعم نعيتي. واستوفيناه [نحن] فى المستلحق ولحقنا [هناك] به عنין[36] بهنه. يعبلا عنوים ויעבדו. وتفسيره[37] متواضع [ومتواضعون]. وما يبعد ان يكون ישמע אל ויענם من معنى عنה בדרך: واستلحقنا فى المستلحق معنى اخر وهو قوله הוא עניך רע נתן אלהים לבני אדם לענות בו. כי האלהים מעניה בעצבת לבו. وعونوتך תרבני. وعنوتך

[11] R. above غير. [12] R. بلد. [13] M. تشبيه. [14] Transposed in R. [15] R. חפץ. [16] M. بالاسرائيلية. [17] R. g. (?) مرزبان. [18] R. omits. [19] M. المفترقة. [20] R. קבץ אלתבין; M. orig. קבץ اى القبض والجرز. والفاعل والمفعول O. [21] R. g. تجاههم ومقابلتهم وما يليهم. [22] R. g. غمام. [23] M. ذكر فى المثلين والمستلحق. [24] R. g. متطايرين; another gloss نوع من السحر. [25] O. بعنني عنن مأخوذ من عنن. ومعنى. [26] R. g. عنب. [27] R. omits. [28] O. وتدلّل. [29] O. واقول انا. [30] R. g. اعقدهم. [31] O. بא (corrected בה). [32] O. and M. ومخاطبة. [33] R. g. [34] R. g. وجامع للجرز يسمّى מעמר; מעמר مأخوذ من עמר. [35] R. g. خشوع وتواضع. [36] R. g. عذاب وتعذيب. [37] O. ومعناه. [38] So the three MSS. وهو الغناء.

[תרבני][39]. ومعنى الجميع *العناية والاعتناء[40]: واما وبعم عنينا فتفسيره معناه اى حاله. وذلك انّ معنى كل شىء حاله. وكذلك تفسير בא החלום ברוב עניו على معان كثيرة اى على[41] وجوه (كثيرة) وضروب: ومن هذا المعنى כל פעל יי למעוניהו اى [انّ] كل [ما] صنع الله فانما[42] هو بقصد لمعنى ما يريده وليس ذلك باتّفاق. وكذلك امهاله הרשע ليس (ذلك) منه على سبيل التضييع بل لانّه[43] ينوى[44] به يوم[45] يؤس[46] لسرّ له فيه. ونحن زائدون هنا[47] معنى اخر ايضا وهو אענה[48] נאם יי אענה את השמים [והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן את התירוש ואת היצהר] והם יענו את יזרעאל. والحكمة يענה את הכל معنى هذه الالفاظ القصد ولفظه مجانس *لقول العرب[49] عنيت الشىء اعنيه اى قصدته اقصده[50]. وتلخيص هذا المعنى انّ الله يقصد السماء بامرها بالامطار على الارض والسماء تقصد الارض بالامطار والارض تقصد *الطعام والعنب[51] والزيتون بانباتها وهذه الاشياء تقصد الامّة التى كنى عنها بيזרעאל بتغذيتهم واشباعهم: ويصلح ان يكون من هذا المعنى ועונתך תרבני اى[52] قصدك *بنصرى وغوثى[53] ومعنى والحكمة יענה يقصد جميع الاشياء باحضارها [وتيسيرها]. وقد يجوز ان يكون [قوله] והארץ תענה את הדגן مجانسا لقول العرب ايضا ما عنت الارض بشىء اى لم تنبته اى انّ الارض تنبت هذه الاشياء. وهذا المعنى هو المعنى الاول نفسه اعنى الانبات الّا انّ محض اللفظة فى المعنى الاول القصد: ومعنى اخر כבחצי מענה هو الخطّ الذى يخطّه الحرّاث حوالى المكان الذى يريد حرثه وهو المسمّى لجنة. وقد سمّى ايضا [بالعبرانية] מענית لقوله[54] האריכו למעניתם على زنة מחציתה[55] ببقر. ומחציתם[55] תקחו [وعلى زنة] وبمرية لא תחן אבלך فيكون[56] מענה ומעניה *مثل מחצה[57] ומחציתי[58]. وان اختلفت الحركة من מחצה[59]. والوجه فى כבחצי تقديم الباء على الكاف: والاقرب عندى فى באסרם[60] לשתי עונתם انه[61] من هذا المعنى وهذه ترجمة الفصل من

اجل مرادى فيهم اوّدّيهم اى المحبّتى وجميل مذهبى فيهم [اوّدّيهم] فتحشر عليهم الامم عند شدّهم لحارثتيهم: فسّرت באסרם عند شدّهم لانّه [عندى] مثل ואסרתם את הפרות בעגלה. وفسّرت לשתי עונותם لحارثتيهم لانّ التلجين واقع تحت لحرث لانّه من جملته وان كان ظاهر الحارثين بقرتين فانّه انما يريد بذلك اضرارهم على مذهبين فاسدين اعنى مذهب יהודה *ومذهب אפרים[62] فى العصيان. فشبّه اتيانهم ذلك بالحرث ولذلك ما قال بعده ארכיב אפרים יחרוש יהודה اى ירכيב אפרים ويشير بقوله ארכיב الى تركيب المقرنة على راسى [الثورين او] البقرتين لحارثتين[63]. والمعنى انهم يفكرون فى الشرّ[64] والمعاصى ويأتونها. ومما يتبيّن به انّ مراده بهذا لحرث اتيان المعاصى قوله חרשתם רשע (ונ' ثم وصف معاقبته لهم على فسقهم بقوله) עולתה קרתם אבלם פרי כחש اى انكم اجتنيتم ثمرة فعلكم. والمذهب فى قوله באותי ואסרם كالمذهب فى قوله בי את אשר יאהב יי יוכיח:

العين والنون والفاء ישרש וענף[65]. وענפיה ארזי אל. פוריה וענפה[66] صفة:

العين والنون والقاف באחר ענק. وענקים לגרגרותיך. ולבר כן הענקות. عقود واطواق وقلائد. لكن ענקתמו נאוה تطوّقتهم القدرة والكبرياء. ومن هذا المعنى הענק תעניק اى حمّله وطوّقه:

العين والنون والشين ועניתו[67] אותו. ויעניט את הארץ. ויין ענושים. ויתן עניט[68] על הארץ. والانفعال עברו[69] נענישו. ענוש יענש. والمصدر גם ענוש لצדיק *לא טוב. ענש יענישו ארדת ענית[70]:

العين والسين المضاعف ועסותם[71] רשעים. ועסים[72] דמם ישבחון. [قد] ذكر فى *كتاب حروف[73] المثلين[74]:

العين والفاء والهاء מבין עפאים هو مجانس لقول

---

[39] R. תרביני. [40] O. عناية واعتناء. [41] R. omits. [42] R. انما. [43] O. continues ישי. [44] R. היו. [45] R. ليوم. [46] O. بيوم. [47] R. فيه. [48] O. אענם. [49] O. للعربى. [50] O. واقصده. [51] M. and R. ואלעינב; O. البرّ والعنب. [52] O. אן. [53] Transposed in O. [54] M. and O. omit. [55] O. ומחציתם, ומחציתם. [56] O. and R. يكون. [57] O. ומחצה. [58] R. continues ומחציתה. [59] R. מעונה. [60] O. באסרתם. [61] R. omits. [62] O. ואפרים. [63] O. او بقر continues. [64] M. אלבישר. [65] R. g. غصن واغصان. [66] R. g. ذات غصون. [67] R. g. وبغرمه. [68] R. g. غرامة. [69] R. g. ذهبوا وهو مجاز. [70] O. معنى كلّه غرم. [71] R. g. دوس ودرس. [72] R. g. مصطار. [73] R. omits. [74] O. المستلحق.

السريانى وعفية[75] ועפיה. אתרו עפיה פסֵר פיה ורק. واخلق[76] به ان يكون اغصانا:

العين والفاء واللام עפל ובהן. עפל בת ציון. [ترجمة עפל] معقل[77]. ויעפילו [לעלות אל ראש ההר] [ترجمتهُ]
واعقلوا[78] *اى صعدوا[79] الى[80] راس الجبل. والمعنى صاروا فى معقل الجبل كما انّ[81] יעפילו صاروا فى العِفل: ويمكن ان يكون من هذا المعنى باشتقاق הנה עפלה [לא ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה] معناه انه لما بعدت ونأت وتأخّرت هذه[82] النبوءة *اعنى قوله[83] כי עוד חזון למועד [ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו בא יבא ולא יאחר] لم تصلح نفس الظالم بل فسدت وكذبت بالنبوءة[84] وامّا الصدّيق فانّ الله يحييه بحسن يقينه كقوله[85] عن[86] אברהם אבינו [عليه السلام] והאמין ביי ויחשבה לו צדקה. والى هذا ذهب [فيه] الترجمان بقوله[87] הא רשיעיא[88] בלבהון אמרין ליה *כל אלין والاشتقاق الذى قلت هو ان يفسّر[89] עפלה بعدت ونأت من اجل انّ راس المعقل بعيد. وامّا نصّ الدبوق فهو هكذا[90] والآن لما اعقلت لم تستقم نفسه فيه وامّا الصالح فبايمانه يحييه[91] [وتلخيصه على ما تقدّم]:

العين والفاء والراء ועפר בעפר[92] وعجّج بالعجاج. עפר[93] من האדמה (.עפר הארץ). וראש עפרות תבל. ועפרות[94] זהב לו هذا معروف. وامّا من עפר שרפת החמאת فاراد به מאפר[95] (اى الرماد): לעפר[96] האילים. כשני עפרים اسم لطفل الايّل: צללו בעפרת. מאיז הם עפרה هو [الاسرف والاسود] الرصاص [الاسود]:

العين والصاد עין פרי[.] חטבו] עצים. לא תשחית את עצה. [ישבעו עצי יי *شجر. ممّا يعمل للعِصِىّ حطب[97] وجائز[98] [عندى] فيه ما جاز فى עט:

العين والصاد والباء ולא עצבו אבינו מימיו لم يكلّمه ولم يخزه ولم يغمّه. وعصوبة רוח. والانفعال כי נעצב אל דוד اى اغتمّ له. وقوله כי הכלימו אבינו (يدلّ على ما قلناه فيه و)يؤيد تفسيرنا فيه. אל ידע זאת[99] יהונתן פן יעצב כאיל يغتمّ. ועתה אל תעצבו. ואל יעצבו [כי חדות יי מעוזכם] هذا [ايضا] يدلّ على ما قلنا اذ قابل قوله ואל תעצבו بقوله כי חדות יי. فالعِصِيبة اذًا ضدّ الخدوة:

ومن هذا المعنى קרן עין יתן עצבת [تفسيره غامز عينه يوجب لنفسه لذّة والغمّ. وبעצבת לב רוח נכאה. ודבר עצב יעלה אף.] والافتعال ויתעצב אל לבו. ויתעצבו האנשים:

ومعنى اخر ועצב המלך על בנו. מיסיו אבנים יעצב בהם. אבלו לחם העצבים. וכל עצביכם תנועינו. כי ילדתי בעצב. כיעצבך ובירניך. בעצב תלדי בנים. בעצבון תאכלנה[.] עצבונך והרונך]. ובעצבון ידיעו. ולא יזכיר עצב עמה. לעיעצבה תשכבון. ומחבים לעצבותם. יוסרתי כל עצבותי معنى الجميع الم. فمنه جسمانى وهو وجع وكدّ وشقاء [ايضا]. ومنه (ايضا) نفسانى وهو شقاء النفس[1]: ومن هذا المعنى בכל עצב יהיה כותר *تفسيره فى[2] كل الم *ووجع ينال[3] الانسان يكون له (فيه) ربح وفضل يريد الاجر. [قال] وامّا كثرة الكلام *فما له[4] فيها الّا *النقصان والخسران[5] فهو [اذًا] شرّ[6] من كل الم ووجع. والمذهب فى قوله ודבר יפתים אך למחסור كالمذهب فى قوله פותק[7] יפתיו מחתה לו.

ومن هذا سمّيت الاوثان עצבים اى[8] اوجاع وآلام: העצב נגזה. פן תאמר עצבי עשם. ومن هذا المعنى [عندى] לבלתי עצבי: ومعنى اخر [ايضا] מרו ועצבו. כל היום דברי יעצבו. וראה אם דרך עצב בי[9] اسم (خلف). وجائز ان يكون من هذا المعنى[10] ודבר עצב יעלה אף. ومنه יעציבוהו بالتسكين معنى *للجميع للخلاف[11]. ومن هذا المعنى [عندى] המבלעדי אנשינו[12] עשינו לה בונים להעציבה [והכך לה נסכים] تفسيره أمن[13] دون رجالنا صنعنا لها يعنى لمملكة[14] يسيم المتقدّمة الذكر الاعدادات ومزجنا لها المزج على سبيل الخلاف اى هل فعلنا هذا مخالفة لمذهب رجالنا لا بل[15] مذهبنا ومذهبهم فيه واحد. [واللفظة اعنى] להעציבה [مصدر] من بنية יעציבוהו بالتسكين والهاء [فيه] زائدة *كزيادتها فى[16] להיפה נוף *وكزيادتها فى[17]

---

[75] R. עביה. [76] O. ואלבק. [77] O. continues ماخوذ من עפל. [78] R. واعتقلوا. [79] M. and R. צעודא. [80] Corrected in M.; orig. אל. [81] M. לאן. [82] O. continues اى ان الرسيع لعقله اكمال. [83] O. الذى قال. [84] O. النبوة. [85] M. كما قال. [86] O. على. [87] O. فى قوله. [88] O. רשיעיא. [89] Injured in M. ,,יפ; R. omits. [90] O. وترجمة الدبوق هو. [91] O. بحسى. [92] R. g. اى الغبار. [93] R. g. تراب. [94] R. g. برادة. [95] O. אפר. [96] R. g. خشف. [97] M. and O. omit. [98] M. جائز; O. جاز. [99] R. ואת. [1] R. نفسانى. [2] O. معناه. [3] O. يوجع. [4] R. במאלה. [5] Transposed in O. [6] R. اشدّ; O. شدّ. [7] O. פוסק. [8] O. פי. [9] R. continues وهو. [10] M. and O. omit. [11] O. الكل خلاف. [12] M. orig. אנשים. [13] O. اما. [14] M. למלכת. [15] M. באל. [16] O. مثل. [17] O. وفى.

בי טוב זמרה الذى هو ايضا مصدر وان كان من غير بنية להעזיבה ולהנפה. فانّ[18] هذين من بنية הפעיל [والتقدير להעזיב اى مخالفة متّا لمذهبهم. وفى هذا اللفظ تقديم وتأخير والتقدير המבלעדי אניטינו עשינו כונים והכך לה נסיכים להעזיבה: واعلمْ انه ليس يمتنع ان ينقل بعض الالفاظ التى ادخلناها تحت معنى من هذه المعانى *الى غيره[19] لتقارب[20] هذه المعانى]: ومعنى اخر ידיך עצבוני[21] ויעשוני انشأتنى: *עצבי המים. ועצביך בבית נכרי. עצבך[22]:

العين والصاد والدال מעיטה ידי חריש במעצד هو الفأس. وفى كلام الاوائل אם היה חריש נותנין לו שני מעצדין اى فأسين. هكذا فسّر فيه רב האיי גאון [.وفى كلامهم ايضا מה שהחריש מוציא במעצד הרי אלו שלו. وترجم מעצד חצינא. وأيت لرב שרירא גאון فى تفسير الفاظ עשבות انّ החצינא هو الفأس على انّ بعض الגאונים قد *فسّر فيه[23] קרנאס وهو شبه[24] الفأس. ولبس مثل قول الاوائل بقورنم على הסדן لانّ تفسير ذلك بالمعرفة[25] على السندان. هذا فسّر فيه גאון]:

العين والصاد والهاء עוצה עיניו[26] לחשיב התפוכות [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين: לעמת העצה العصعص. وهو عجب[27] الذنب:

العين والصاد واللام לך אל נמלה עצל[28]. עצלה[29] תפיל תרדמה. בעצלתים יסך המקרה. ולחם עצלות. والانفعال ואל תעצלו (الكل عجز):

العين والصاد والميم ועצם כחו. כי עצמת ממנו. עצמו לי אלמנותיו. ואויבי חיים עצמו. וירבו ויעצמו. רב ועצום. ועצומים חטאתיכם. עצמה ירבה. כחי ועצם ידי. ימות בעצם תמו فى عظم تمامه وكماله بلا نكبة ولا محنة تلحقه اى فى اكمل ما يكون[30] مالا وجاها وصلاح [حال]. وتعزومות לעם. والثقيل المتعدّى ויעצימהו מצרי. والجميع فى معنى العظم[31] والعظم[32] من باب الكيفيّة لكنّهم قد يتّسعون فيه فيستعملونه فى الكمّيّة[33] كما ترى فى بعض ما احضرناه فى هذا الباب. وقد جرى فيه اعنى فى العظم هذا المجرى فى لغة العرب وفى لغة اليونانيين ايضا: עצם מיעצמי[34]. ועצמותיהם[35] יגרם معروف[36]. וזה האחרון עצמו كسر عظامه. وهو شبيه *بما تقول[37] العرب عظّمت الشاء بتشديد الظاء اى قطعتها عظما عظما. وهذا من وجازة العبرانيين وفصاحتهم: אדמו עצם[38]. ובעצם השמים לטהר. لا نكحد עצמי وان كان بالاكثر كلّها فى معنى الصفة والحال. בעצם היום הזה فى عظم هذا اليوم اى فى نفسه. ويصلح ان يكون مثله בעצם תמו: [עצם עיניו.] ויעצם את עיניהם معناه [الغضّ والسدّ[39] والاغلاق: הניטו עצומותיכם. وבין עצומים יפריד. ונفل בעצומיו *معنى هذه الالفاظ[40] الخصومة [والتخاصم] والتشاجر الا تراه يقول קרבו ריבכם [יאמר יי הניטו עצומותיכם. فقوله עצומותיהם مثل ריבכם كما انّ הניטו مثل קרבו. *وكذلك ובין עצומים יפריד[41] وبين المتشاجرين فى الخصومة.] ومن هذا قيل *לשרורת נפשי[42] الشرارة ונפל בעצומיו وهو اسم وان كان بلفظ المفعول كما انّ זבר עניי ומרודי اسم *ولبس بصفة[43] مثل ועניים מרודים. وقد استعملت هذه اللغة فى هذا المعنى فى الامثلة [قالوا] ענים שנתעצמו בדין:

العين والصاد والراء כי עצר עצר יי. ועצר את השמים. עצרני יי מלדת. אם אני המוליד ועצרתי. הן אעצור השמים. ועצר רחם. כי אם אשה עצורה לנו. ممنوعة منّا. כי אין לי מיעצור لا يمتنع عليه. والانفعال והמנפה נעצרה. *ותעצר המנפה[44]. בהעצר שמים معنى *الجميع منع وسدّ واغلاق[45] وامتناع [وانغلاق]: ולא עצר כח ירבעם وما מלך ايدا وقوّة. ולא עצרתי כח ישרים. עצרו במלים. ולא עצרו ללבת אל תריסיו ولم تطق ولم تقو ولم تقدر. זה יעצר בעמי. אל יעצר עמך אנוש. ועצר בטלין. הן יעצר במים ויבשו. יורים עצר معنى الجميع[46] الملك: נעצרה[47] נא אתך. ולא יעצרכה

---

[18] O. לאן. [19] R. אלמודה; M. orig. אלעירה. [20] R. لمقارنة and omits هذه. [21] R. g. انشأ. [22] R. omits from עצבי; O. omits the last word. [23] R. فسّره. [24] M. شبه. [25] R. بالمطرقة. [26] R. g. غاضّ طرفه; another gloss يغمّض عينيه. [27] O. عجس. [28] R. g. كسلان. [29] R. g. الكسل. [30] R. continues من. [31] O. אלעצם. [32] O. ואלעצם. [33] O. continues ذاتى وجسمى مأخوذ من עצם فى بعض من الكمية. [34] R. g. عظما من عظامى. [35] R. g. وعظامهم. [36] O. معروفان. [37] O. يقول. [38] R. g. احمرت عظامهم اكثر من الياقوت. [39] M. and O. אלסר. [40] O. معناه. [41] R. omits. [42] O. לנדى; R. שראדה in both. [43] O. ولا صفة. [44] R. omits. [45] O. الكل غلق. [46] O. الكل. [47] R. g. وهذا قريب من المعنى الاول.

הנשים. אם תעצרני לא אוכל. עצרת היא. עצור בעצמותי. בחיותו [עצור בהצר.] עצור ועזוב. *עוד עצור מפני[48]. מעצר וממשפט. ויעצרהו מולך אישור מענין לכמיע[49] חבס וامساك[50] واعتكاف ايضا مثل עצרת היא. לא אוכל און ועצרה ومعنى الاعتكاف الاقامة. ومن ذلك قيل للمحبوس معكوف كما يقول [له] العبرانيون עצור ويقال[51] للمقيم فى منسك من المناسك تعبّدا عاكف *كما قال العبرانيون[52] فى مثل[53] ذلك ושם איש מעבדי יאשׁוּל *ביום ההוא[54] נעצר לפני יי[55] ومن هذا قيل للاقامة فى الحجّ עצרת، وسمّى بذلك *اليوم الآخر[56] من العيد خاصّة لكيما يمتنع الحجّاج من الانصراف الى اوطانهم فيه [استخفافا به من اجل انه آخر العيد فقيل لهم اقيموا فى حجّكم فى هذا اليوم وعلى انه آخر العيد]. ومن هذا [المعنى ايضا] قيل لحمّ الشعوانة. עצרת لئلّا يستخفّ [واحد] به من اجل [انه] يوم واحد فينصرف[57] فيه (عن) الحمّ. وكانّ هذا المعنى الذى نحن فيه مشتقّ من المعنى الاول. وقد تسمّى الجماعة [עצרת] فى قوله עצרת בונדים: وامّا אל תעצר לי لرحبد فمعناه لا تضيّق علىّ *اى لا تلحّ علىّ[58]. ومن هذا [ايضا] قيل للمحبوس עצור لانّه [مضيّق عليه] مقصور على الاقامة [فى[59] مكان ما]. وقيل عن *الحبس والسجن[60] מעוצר וממשפט لقه. ومن هذا المعنى نفسه ايضا מעוצר רעה וינון:

العين والقاف والباء עקב الحبل مثل فى زنة عدوى. عَقُوب يعقب. ויעקבני [זה פעמים.] עשׂה בעקבה معنى ذلك النكث[61] والمكر والجريرة. (ومنه) העקוב למישור الصعب[62] الوعر والعقبة وهو مشتقّ من هذا المعنى. والمؤنّث[63] עקבה مدى: עקב אשר שׁמע אברהם. עקב היתה רוח. بيتمرم עקב רב معنى ذلك [جزا] على كذا *خيرا او شرّا اى اعتاضه. ومن هذا הגדיל עלי עקב اى[64] اسرف فى مجازاتى *ومعاقبتى شرّا[65]. לעולם עקב عُقْبى بضمّ العين واسكان القاف. وعَقِب[66] كل شىء آخره. فكان لعولم يعقب الى آخر الدهر. ومثله واعقبه عقب. ولا يعقب כי ישׁמע[67] קולו ولا [يؤخّرهم] ان يسمع صوته لما وصف البرق بقوله الهة كل الشيء ישׁרהו قال فى وصف الرعد אחריו ישׁאג קול [يرعم بقول نعونو ولا يعقبهم כי ישׁמע קולו]. يقول انّ الرعد يأتى بعد البرق بلا مهلة ولا تأخير لكن يسمع صوته باثره: בעקבי הצאן، ועקבותיך לא נודעו وما علمت[68] عِقَبك *بكسر العين وفتح القاف[69] اى آثارك. الواحدة[70] عِقْبة[71] بكسر العين وسكون القاف. وكذلك בעקבי הצאן على عقب الغنم اى على اثارها. ومثله ישׁבו על עקב בישׁם (باثر خزيهم). יאחז בעקב פחו. בעקב עשׂו). תישׁופנו עקב. עקב עשׂו [*هى العقب[72] وهو] مؤخّر القدم. وعلى المجاز ואת עקבו מים לעיר يريد آخرة. والفعل من هذا المعنى בבטן עקב את אחיו اى اخذ بعقبه:

العين والقاف والدال ויעקד את יצחק وقيّد. فنى הצאן אל עקוד الى كل مقيّد على زنة נקוד וטלא. עקדים نقدم مقيّده *وصفت بذلك[73] لما كانت شياتها فى مواضع القيد من الذراعين والساقين. وهذا تسميه العرب التحجيل اى التقييد[74] لانّ القيد يقال له حجل[75]:

العين والقاف والهاء وعيت מעקה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وهو الدرادزين:

العين والقاف واللام יצא מישׁפט מעקל. ארחות עקלקלות. והמטים עקלקלותם (الاعوجاج فيكون معنى עקלקלותם) اعوجاجاتهم[76]. ومن هذا سمّى الجوزهر[77] נחיש עקלתון لانّه شكل متولّد من تقاطع الافلاك فى هيئة [حنش ملتوٍ]:

العين والقاف والراء לעקור[78] נטוע. ועקרון תעקר[79]. والشقيل את כוסיהם תעקר. עקרו שׁור[ו]. את כוסיהם תעקר[80]. ויעקר דוד את כל הרכב هذا معروف وهو مشتقّ من قولهم لاصل الشيء عقر. او لعقر מישׁפחת נד. وهذا اللفظ[81] مشهور فى كلام الاوائل. وفى (كلام) السريانى ברם עקר[82] ישׁריטוהי. وفى لسان[83] العرب ايضا

---

48 O. ועצור. 49 O. الكل. 50 M. and R. واملاك. 51 O. ויקאם. 52 O. كقول العبرنيين. 53 O. مثال. 54 R. omits. 55 O. continues والاقامة فى مكان ما. 56 O. آخر يوم. 57 O. ينصرفون. 58 O. ولا تلحّ فى الركوب. 59 R. على. 60 Transposed in O. 61 O. الحيت. 62 O. אלעגב. 63 M. والانثى; R. omits. 64 O. وكذا وعقبا. 65 Transposed in R. منه قال استعقب فلان من كذا وكذا او شرا. 66 R. ويعقب. 67 O. ישׁמע. 68 O. لم يعلم. 69 R. omits. 70 M. corrected والواحدة. 71 M. and R. עקבי. 72 R. omits. 73 O. وصفة ذلك. 74 O. التقييد. 75 O. المحجل. 76 M. אעינאתהם. 77 R. אלנוחה. 78 R. g. قلع. 79 R. g. تقلع. 80 R. g. عوقبة وتعرقب وهو من القلع والخلع والقطع. 81 R. adds مجانس. 82 R. g. اصل. 83 R. كلام.

يقال لاصل الشيء عُقْر بضمّ العين وسكون القاف. [ويقال له ايضا عِكْر بكسر[85] العين وسكون الكاف]. ومثله عقرت البيت اى اصل الامّة كقوله اهم البنين سمّيته. وربما لم يكن عقرت مضافا الى البيت بل يكون على مذهب موسيو يحيدم بيته. ومعنى [اشتقاقهم] لعقور نتوء *من لفظ عقر الذى هو اصل هو استئصال المغروس اى قلعه من اصله. وهذا هو ايضا معنى اشتقاقهم[86] عت صوصيهم عقر من عقر الذى هو اصل اعنى انه شقّه عرقبتها بقطع الاصل: عقر وعقره عاقر. وربما كان عقرت البيت من هذا[87]:

العين والقاف والشين تم عنى ويعقبني. وبعقبه دمعي. ومعقبات لمويشو. والثقيل نتيجتهم[88] عقبنا لهم. عت كل الجيرة يعقبنا. ومعقبة دمعي. والصفة دور عقب وفتلتوا. اشر اخوتهم عقبات. عقبات فه اسم[89]:

العين والراء والراء عررين يهن. الولد عريري. عت الاجير هذه عريري[90] (الجميع كشف):

العين والراء والباء رفه اليوم لعروب للغروب. عرب وبكر مساء وصباحا. بين العربين بين الغروبين *يعنى بين[91] وقت الزوال [وبين غروب الشمس] وانما سمّى [وقت الزوال غروبا لانّ الشمس [عند ذلك] منحرفة عن[92] ناحية المشرق الى ناحية *المغرب آخذة[93] فى الغروب[94]. والثقيل التعجب والعرب. ويجوز فى منحة عرب [ان] يكون من هذا المعنى. وكذلك يجوز فى عربته كل سمحته [ان يكون ايضا من هذا المعنى] اى غابت[95] وانحجبت. وقد تسمّى جملة الليل عرب *كما قيل[96] متى اقوم وبعد عرب فطال ليلى. ومثله ويهى عرب ويهى بكر [يوم احد] اذ لا يجوز ان يترجم هذا خاصّة[97] مساء ولا غروبا اذ لم يتقدّمه نهار. وهذا الليل ليس ليلا حقيقيا كهذه الليالى المعهودة[98] التى تكون [عن] غروب الشمس لكن[99] انما سمّى بذ[1] المدّة التى بقى العالم فيها غير منير قبل خلق الانوار. ويجوز ان يكون مثله ابعبي عرب يريد الليل كلّه. ويراعوا معرب عت يوم " من المغرب. وعربه لبي *وتطيب له وتحسن عنده[2]. ومثله وعربه

[85] R. بضمّ. [86] M. اشتقاق. [87] O. قلع اصل الشيء المغروس. [88] O. ونتيجتهم. [89] R. g. الجميع عسر. [90] R. g. عقيم. وصلابة وصعوبة. [91] O. اى. [92] O. من. [93] O. and R. אבדא. [94] O. continues بين الغروبين. [95] O. غربت. [96] O. كقوله. [97] O. بدّ. [98] O. المشهورة. [99] O. فيكون.

[1] O. بهم. [2] R. وتحسن له. [3] O. علّى. [4] R. تحمّلت. [5] R. لحظ. [6] O. has these two words before עשקה l. 13. [7] O. الضمان. [8] M. and R. مضمومة. [9] Both MSS. מדהב. [10] M. واما. [11] O. continues بدليل. [12] O. كقوله. [13] M. ذكره. [14] O. يكون. [15] O. אלכלאע.

שנתה. אשר ערבת עלוהם הדנין חסנת עבדהם: ובחיכם לא ערבו לו. יערב עלינו[3] שיחי. ערב לאיש לחם שקר. כי קולך ערב: ומן هذا المعنى [عندى] واת ערבתם תקה يريد وتحوز سلامتهم وصلاحهم وحسن حالهم. والدليل على ذلك [قوله] واת אחיך תפקר לשלום اى انك ان حملت[4] هديّتنا الى القائد تحفّظ بهم وباعدّهم من المواضع لخطرة المخوّفة. ويحسن ان يكون من هذا المعنى كي مي הוא זה ערב את לבו [يقال على سبيل الكلف والاستحسان] من (هو) هذا الذى حسّن نفسه وهذّبها وهيّأها للدنوّ منّى اى انه لحظىّ[5] عندى وقريب منّى ويحسب اليّ. والفعل هنا متعدّ [كما ترى][6]. ويحسن ان يكون من [هذا المعنى] منحة عرب: ومن هذا المعنى ايضا " עשקה לי ערבני اى حسّن حالى وخلّصنى. والتقدير עשקה לי מחלתי ערבני. ومثله ערב הכדך לצוב: ومعنى اخر כי עבדך ערב את הנער. אם ערבה לרעך. ערב ערבה לפני רעתו. אנכי אערבנו. שימה נא ערבני עמך. בعربية מיאשות معنى لجميع ضمان[7]. ويجوز [ان يكون] من هذا واת ערבתם תקה اى تحوز ضمانهم اى تكون سلامتهم مضمونة[8]. ועתה התערב נא את אדני המלך راهنْ سيّدى. שרתינו וברמינו ובתינו אנחנו ערבים راهنون. אם תתן ערבון هو الرهن. وقريب من هذا المعنى נתנו מערבך. לערב מיערבך [على المذهب[9] الذى ذكرنا فى נתנו עובוניך. ومما[10] يؤكّد كون עובוניך ומיערבך] سلعا واعيانا[11] قوله הונך ועובוניך מיערבך מלחיך וחבלך [מחזיקי בדקך וערבי מיערבך וכל אנשי מלחמתך אשר בך יפלו בלב ימים ביום מפלתך] فقوله[12] [عن] עובוניך ומיערבך יפלו בלב ימים دليل [على] انها اعيان لا افعال. وايضا מיערבך [يدل كهلك בתוכך נפלו. ودليل اخر ايضا ذكرها[13] مع הונך. ومما يزيد هذا تأكيدا ووضوحا ونبانا قوله ומיערבך העשרת מלכי ארץ فما يصلح ان يكون الّا سلعا. وجائز ان يراد[14] بמיערבך ما تحسن موقعه منك من السلع[15] مشتقّ من ערב لאיש: ومعنى اخر והתערבו זרע הקדש. לא יתערב זה. ויתערבו בגוים[. ולפיתה שפתיו לא התערב]

معناه الاختلاط. وفي[15] السرياني لا يتعرب مع هجفبه، يتعربين لهنن. ومن هذا المعنى وقع عرب رب اى اشوايا من الناس غير الاسرائيليين. אשר שמתי ערבה ביתו המידבר[16]. ולجميع זאב ערבות، ويجوز[17] في [זאב ערבות] ما قلنا[18] في זאבי ערב الّا انّ كونه من هذا المعنى اولى لقوله على כן הכם ארי מיער זאב ערבות ישדדם[19]. ערבות מיואב بمد מיואב جمع بيداء: اى كل عوز لمينو. יקרוה ערבי[20] نخل معروف: او ביתי[21] او בערב[22] معروف: لحوبب بعربوت السماوات سمّيت بذلك لجلالتها وارتفاعها كما قيل ايضا عنها لهم ابديم اكل ايش يريد السماوات ونسب اللحم اليها *كما قيل[23] ודגן שמים נתן למו. *والعرب تسمّي[24] السماء السابعة غرفة[25] فهذه مقاربة[26] في التسمية. واشتقاق العبرانيين للسماوات عربوت من قولهم ואת בני התערובות يريد اولاد الاشراف والاجلّاء والكبراء. وهو صفة على زنة תודות גדולות وتهللوت لمينو. وقال فيه الترجمان ויח בני רבריבא. وربما كان من هذا المعنى ואת הערבים[27] צויתי اى الاجلّاء والاشراف [اى] اشراف ذلك الموضع. وامّا قوله צויתי فانما يريد به انه الهمهم [الى] هذا ونبّههم عليه[28]: ومثلهذا בתי מיצרים את הערב فسّر فيه وحش فان كان كذلك فهو منسوب الى ערבה لملازمته ايّاها[]. واخلق به انه من الوحوش المفسدة كما قيل ישלח בהם ערוב ויאכלם]: בערבים על יבלי[29] מים. وערבי נחל. ערבי نخل الغرب[30] وهو الصفصاف: ואת כל מלכי ערב عرب. וכל נשיאי קדר *هم العرب الاسماعيليون[31]. وامّا ואת[32] כל מלכי הערב *فهم العرب[33] العاربة[34] القحطانيون وغيرهم[35]:

العين والراء والجيم כאיל תערג[36] على אפיקי מים כן נפשי תערג تعجّ وتزمل [نحوك] اى تصوّت[37]. وتقول العرب للمصوّت [من الوعول وغيرها] إزمّولة بكسر الهمزة وفتح الميم وان شئت فترجم תערג تنأج[38]. تقول العرب نأج اليوم ينأج اذا صاح وكذلك نأج[39] الثور *ينأج[39] اذا صاح ايضا والرجل ينأج في دعائه اذا تضرّع. يقال[40] ادع ربّك يأنأج *ما تقدر عليه وهو اضرع[41] الدعاء [.فهذا[42] اولى ما ترجم به תערג]: بعرعرة الجبوس. ميرعرة مطوعة روضة[43] ورياض:

العين والراء والدال ומוסרות ערוד هو תרגום [פרה كما ترجم] פרה למוד מרבר. בערדא דמרורית מדברא. *وفي الجيئل[44] ועם ערדיא מדוריה. وفي كلام الاوائل ובלבד שיהא מביר את הערוד وفي التفسير انه للحمار الوحشي:

العين والراء والهاء אשר הערה[45] למות. ותער[46] פרה [قد] ذكر [هذا المعنى] في كتاب حروف اللين. [ערו ערו. وذكر فيه ايضا את מקורה הערה[47]. ערום וערייה[48]. ערו ערו] واستوفيناه[49] نحن في المستلحق[]: وذكر فيه ايضا וקיר ערה[50] מגן. עד יערה[51] עלינו: وذكر فيه ايضا ערות על היאור. ומתערה[52].] ממערה نبع قد ذكرنا فيه في حرف الميم ما راينا جائزا. وقال فيه الترجمان ממיישר[53] نبع وكانّه اشتقّه من ערות על יאור وما يبعد ذلك فيه ايضا [:وفي الاصل معنى خامس وهو قريب من المعنى الاول لم يذكره ابو زكريا وهو لجبصة بيبر ערוה]:

العين والراء والكاف וערך עליה. וערכו עצים. וערכת[54] את ערבו. ערכתי נר. את שבעת המזבחות ערכתי. וערך אתי. ויערך אליו. ערך לחם. בעותי [אלוה] יערכוני. ולא ערך אלי מלין. היערך יעזור. בקר אערך לך ואצפה. ערכה לפני התיצבה[55]. ערוך כאיש למלחמה. בעם עצום ערוך למלחמה. ערוכה בכל. הערוכות[56] לה על הגג. נרות המיערכה.

---

[15] O. ובجانس معنى. [16] O. بيداء; R. omits. [17] O. continues ايضا. [18] O. قلناه. [19] O. ונו׳. [20] R. g. غراب وغرابيين. [21] R. g. سدا. [22] R. g. (injured) لحمة. [23] O. كقوله. [24] Transposed in O. [25] O. נרבה. [26] O. متقاربة. [27] R. g. قيل انهم من نسل شخص يسمّى ערב. [28] O. الى هذا. [29] O. יבל. [30] O. غرب الوادي[]. [31] O. نسل اسماعيل. [32] O. את. [33] R. omits. [34] O. هم. [35] O. العرب العاربة الصحراء. [36] R. g. تشغو وهو من الوحول وغيرها فسّر فيه استنأج (MS. אסתנא:) فهو احسن; O. continues وتقول תנאנה. [37] R. المصوّت. الصياح. [38] O. وقيل في נבובדנצר. [39] R. omits. [40] O. ويقال. [41] O. اى تضرع; R. ضرع. [42] R. وهذا. [43] M. and R. רוצא. وفرغت وهو بروز ماء وتجريده وهو راى ابرز للموت نفسه وقيل انه حَفَرَ اى على نيّة אלתלא . . . אבלתא. [45] R. g. واما ערה מגן. [46] O. واستوفينا. [47] R. g. كشف. [48] R. g. عرى وهو الكشف. [49] O. الترجمان اذ يقول ונפצה فقال الذمان اظهروا هذا السهم (MS. נחם) فهو عنده من معنى ומתערה. وهو يفسّر ערות על יאור الترع واحدها ترعة وهو مكان مسدود يفتح ليخرج منه ماء النيل لمسقى تلك الارض. وامّا עד יערה עלינו روح ممروم فهو يفسّر فيها الى ان تنفرغ علينا [50] R. انارة وهبوب. [51] R. رحمة من السماء فهذه اللفظة (لفظة MS.) عنده من معنى ותער בדה وهو الذمان הנו רב סעדיה ז״ל [52] R. g. ومتظاهر كالطلع الريان. [53] R. g. مرج. [54] O. وערכתו. [55] O. אתיצבה. [56] R. g. المصفوفة المفروشة.

[היוצא אל המערבה.] מערכות פלשתים. וערך בגדים קל فيه الدرنوك وזוג לבושין, وقد يحتمل اللفظ والمعنى ان يكون اكثر من زوج بل كلّما يحتاج *المرء اليه[57] من الكسوة[58]. ومعانى هذه الالفاظ[59] متقاربة فمنها[60] نضد وتصفيف. ومنها مواققة[61] ومقابلة[62] بالكلام وغيره ومناصبة[63]. ومنها تشبيت مثل ערכתי *נר[. ערוכה[64] בכל]. وليس يبعد ان يكون היוצא אל המערבה مجانسا لقول[65] العربى اعنى المعركة وهو موضع القتال. ويجانسه [ايضا] ערכה לפני התיצבה [اى] عاركنى وناصبنى. ويجانسه ايضا ולא ערך אלי מלין, והין ערכו. وقد فسّرت והין ערכו فى حرف الباء *عند ذكرى[66] לא אחריש בדיו לא יערכנה [זהב וזכוכית, לא יערכנה] פטדת כוש. אין ערוך אליך. כי מי בישחק יערך לי. ומה דמות תערכו לו. ואתה אנוש כערכי معنى هذه الالفاظ المشابهة[67] [والمضاهاة]: אך הערין את הארן. איש כערכו. והעריך אתו הכהן. יעריבנו הכהן. והיה ערכך הוכר. בערכך הכהן [معناها] التقدير [والتقويم]. والكاف فى כערכך הכהן زائدة على ما بيّنّا فى اللمع:

العين والراء واللام וערלתם ערלתו. יהיה לכם ערלים[68] معناه التحريم والتهجين. וערל זכר اغرل وهو الاغلف[69]. לאיש אשר לו ערלה (غرلة). ישתה גם אתה והערל [معناه] واكشف غرلتك[70]. وقد فسّرناه [ايضا] فى [كتاب] التسوية *وفى كتاب التشوير[71]. وقيل على الاتّساع ערל שפתים. *ערל לב[72]. [ערלי לב.] وايضا[73] ערלה אזנם. ويقال فى كل ערלים[74] وقع فى נבואת בן אדם נהה על המון מצרים *من יחזקאל[75] انهم سَكْرَى[76] لانّه قيل مقلوب[77] من כף רעל. יין תרעלה[78] وما *تضمّ الى[79] اعتقاد هذا ضرورة:

العين والراء والميم ערום יערים. לבד חכמים בערמם[80]. והנחש היה ערום. מחשבות ערומים. ויעשו גם המה בערמה. والثقيل ערם יערים ארדת יערים. ושומר תוכחת יערים. (ופתי יערים.) על עמך יערימו סוד. *من الثقيل متعدّ[81] [ومنه غير متعدّ][82]: ومعنى اخر וערום[83] יכסה בגד. עירם אנכי. עירם ועריה. כי ערומים הם ربما كان الاصل فى هذه الراءات[84] التشديد ولذلك لا تتغيّر حركة العين فى الجمع وهى صفات: *ومنية اخرى فى هذه الصفات ערום ויחף. ובגדי ערומים תפשיט. פן אפשיטנה ערומה[85]: ومنية اخرى [ايضا] فيها وכל מערמיהם הלבישו. ובעירם[86] وبحسر כל اسم [.ويجوز ان يكون مثله בהיותך ערום ועריה]: ومعنى اخر [ايضا] בקצה הערמה. כמנך ערמת חטים[87]. والجمع[88] ויתנו ערמות[89]. סלוה כמו ערמים. ומن هذا المعنى נערמו[90] מים (على معنى) נעבו כמו נד: ולחו וערמון. وערמונים لا هيَ בפארתיו هو الدُّلب وهو شجر عظيم:

العين والراء والسين מראשית עריסותיכם[91]. *ואת ראשית עריסותיכם[. וראשית עריסותיכם תתנו לכהן][92] (معنى الجميع ابكار الشئ):

العين والراء والفاء בערף איביך. ואת ערפך הקשה هو القفا. וערפתו وتقفيه اى تذبحه[93] من قفاه. [ومثله] וערפו שם את העגלה [ויקפונها][94] اى يذبحونها[95] من قفاها. *ערף כלב. חרפוהו בנחל[96] [المقفّيّة اى المضروبة القفا ذبحا ويقال لها ايضا قفيّة[97]. הוא ישרף מובחתם بهدمها [وتخريبها] تشبيها بضرب القفا الذى يهدم الجسم: חיבל בעריפיה[98] فى خرائبها المهدومة: ישרף[1] כמטר. אף שמיו יערפו טל תהטל[2]:

العين والراء والصاد בקומו לערין הארץ. לערץ אנוש מן הארץ. העלה נדף תערץ. כי אערוץ המון רבה هذه الالفاظ متعدّية. وفى هذه اللغة غير متعدّ مثل אל תערץ ואל תחת. לא תערצון ולא תיראון ومعنى[3] الجميع كسر ورضّ. ومنه اشتقّ בערוץ נחלים لانبعون اى [فى] بطون الاودية وشقوقها *والدليل على ذلك قوله[4] חרי עפר ובכים.

---

[57] Transposed in O. [58] O. كسوة. [59] O. اللفظة. [60] O. منه. [61] O. موافقة. [62] R. omits. [63] O. مناصبة. [64] R. omits. [65] M. للفظ. [66] O. فى ذكر. [67] O. مشابهة. [68] O. continues ערלתם. [69] M. and R. אלאגלאף. [70] O. غلفتك. [71] O. والتشوير. [72] R. omits. [73] O. וערל בשר. [74] R. continues ان. [75] O. יוֹ. [76] R. סדרא; O. צדריא. [77] M. מקבול. [78] R. g. خمر مسدر. [79] O. تضرّ. [80] O. בערמה. [81] O. ومنه من الثقيل المتعدّى. [82] R. g. للجميع خباثة وحكمة. [83] R. g. عريان. [84] M. and R. الواوات. [85] R. omits. [86] R. g. عرى. [87] R. g. عرمة حنطة. [88] R. omits. [89] R. g. عرم. [90] R. g. تعرّمت الامياه. [91] R. g. عجناتكم. [92] Transposed in M. [93] O. وتذبحه. [94] R. omits. [95] O. يدحنوها. [96] Transposed in O. [97] M. قفاء. [98] O. هدم. [99] R. g. اقطارها. [1] R. g. بدرّ. [2] O. הנה טל. [3] O. معنى. [4] O. بدليل; R. omits قوله.

ومنه ايضا مبنيّ فعرة بمعنى[5] انه يشذبها بعنف وكسر: ومعنى اخر على نوعين بجود كرديس رجة *مهيب [مخسف][6]. واهل مبرهما لها تهابوا ولا تهابوا. ومثله واهل الله اسرائيل يرعيبوا يهابون 5 [ويعظّمون]. والله مبرهما والله مبرعيكم ومو مهيبكم وهو صفة على زنة دهم مبيبل، يقال لمبيبة، [ويجوز ان يكون اسما مثل والهودي نهفج على لمبيهة، لدود مبيبل]. وربما كان من هذا المعنى على النوعين والله التحت. لها النوعين ولها تبرهون: ومعنى اخر [ايضا][6] بنجور نوعين. 10 عرعي نوم [اقوياء][7]. على تبولها النوعين، على النوعي لعلّك تقوين *لعلّك تقدرين[6] على شيء. وربما كان مبنيّ فعرة بمعنى من هذا المعنى:

العين والراء والقاف النوعين ميه البهاريون الى المفازة عربيا وجوعا لمستقروا فيها. وتدرون وبنم مبيه. 15 نوعين، ونوعي لها يبيجون ونوعوقي لا تنام ولا تسكن[7] *وجعا والما[8] [واضطراد]:

العين والراء والشين على عرب دبر. عرعي عبيهة. هنة عرعيا عرب برهل. هو عرعيا العنبة. وبرهبهم على عرعيتهم سرير واسرّة. والسرير بالعربية يسمّى (ايضا) عرشا. 20 وتدرون مبيه. عربا:

العين والشين المضاعف عيشه[9] مبيم عيني. يعبلم عيّ[10] ذكر في *كتاب ذوات المثلين[11]:

العين والشين والباء عيب[12] بيجد. عيجب[12] ميدين زرع. عيجبات الدين:

العين والشين والهاء عيشه[13] ي اشر وبم [قد] ذكر هذا المعنى في [كتاب] حروف اللين. ومن هذا المعنى اشر نجتمد بم بيم الميشه، يهبه كنيد يشبه بمي الميشه قال فيهما[14] الدرون بيمبا دهلله، يشبه بمي بيلله[15]: وذكر فيه ايضا الذي عيشه هت كل ميدين. *بعيشات ميميرين 30 دهيد، وبم عيبا[16] دهي بهولهن[17]. وتفسيره رضّ وفسخ وكسر: وادخل ابو زكرياء في هذا المعنى اشر عيشي بجهر وهو بالمعنى الاول[18] اولى[19]: وفي الاصل معان اخر لم ينبّه عليها ابو زكرياء [مثل] واهل الذي اشر عيبا بجهن.

عيشه هت كل الجبود هذه، عيشه لي هت الجيل هذه. عيشت لك الجيل معناه كسب: ومن هذا المعنى واعيش بمعون ومعيشه بجرجل يريد كسبه ومياله من الاغنام والابقار. وكما قيل في هذا المعنى ايضا لرجل المبلاهة اشر لغني، ولجل المبلاهة نميجة ونعم. وبجانس هذا المعنى (ايضا) وعيش دود شم اكتسب اسما وذكرا. وتعيش الارض بسبع [سني الرعب] يمكن[20] ان يكون من معنى[21] عيشه فري اي وانبتت الارض للمخازن اي انّ الارفاع صارت في تلك الاعوام مختزنة محروسة محفوظة: وفيه معنى اخر وهو الذي ارتضيه[22] وهو ان يكون التفسير واختزن اهل البلد الطعام[23] في المخازن كما قيل وتعيش ذهب وبجفّ باعتراضك اي اختزنت وادّخرت واحتجنت[24]. وترجمة ين بتجهك بمعيشك وباعتراضك، جلّ داعتراجعت باعترك وجبيت نمذج: عيشه لنا الهتم. وتعيشوا لهم كهنيم. ويهيا عيشيم نوا نوا الهتم. واعيشي بجبل عيشوا هت سبوت بنوت واعيشي بوت عيشوا هت نرجل 15 واعيشي همت عيشوا هت اعيشجه والعويم عيشوا نبجهن واهت تراهج. هذ الجبوت العيشه لك. وعيشيت هذ سبوعوت معناه اتّخاذ واقامة: ي اشر عيشه هت ميشه واهت اهجرن الذي اصطفى: وعيشجه هت صفريه وتقلم اظفارها على ما يبدو من قوله ونلجه هت راهشه. واهل الفقد على انّ معناها وتربى 20 اظفرها قالوا ر' الاعيبه اومر الهزين ر' عقيبه اومر (التذلل والعمل على قول ر' عقيبه): ولا عيشه[25] رجلي [معناه عندي ولم] يستعن لانّه قد يكفي بهذا اللفظ اعني لغة[26] رجلي عن العورة كما قيل واهشكي هت رجلك لجل عوبر. وكذلك ولا عيشه يسمين ولم يقصّ شاربه: بي [نم] 25 كل ميعيشنا فعلة لنا جميع حوائجنا قضيت لنا: كميشه لجنت الجفير كمنظر بياض المها وكصفته. ومثله واهتت ميشه ميكيه وبدل الصفة والمنظر المستوى[27] في الحسن والجمال انتتاف اراد جمال شعر الراس واللحية. وقوله ميكيه هو نعت لميشه[28] وليس ميشه مضافا الى ميكيه 30 كما توهّم قوم[29] من [المفسّرين] المترجمين[30] والدليل [على ذلك] كونه *بثلث نقط[31]. ومثله ايضا مراه الاوبين وميشيهم منظرها وهيأتها وصفتها[32]:

العين والشين والنون عين كلا تدهّن (وهو)

---

[5] R. omits. [6] O. وتقدرين. [7] M. تهجن. [8] O. بالوجع والالم. [9] R. g. عمّت. [10] O. عمّ. [11] O. المستلحق. [12] R. g. عشب. [13] R. g. فعل ومنع. [14] O. فيه. [15] O. الجهولة. [16] R. g. معك ودعك. [17] Transposed in R. [18] O. and R. الاولى. [19] R. omits. [20] O. ويمكن. [21] O. هذا المعنى ايضا بين. [22] R. اعتراضه. [23] O. البرّ. [24] O. واحتجفت. [25] R. g. لحلق. [26] O. بلغة. [27] R. and M. والمستوى. [28] O. للميشه. [29] O. غيرنا. [30] R. omits. [31] O. بجبول. [32] Both MSS. وصفاتها.

فعل ماض [ولذلك كان الشين فتحة]. ינע[33] בהרים ויעיצנו. ואת ההר עיון. האודים העשנים[.] ותמרות עיון] והנה עלה עישן[34] העיר. ויעל עישנו כעישן[34] הכבשן معروف: עד מתי עישנת כרמיה וטרמת [בהא]. יעישן אפך בצאן מרעיתך. יעישן אף י״. עלה עישן באפו. (עלה עישן באפי) *معناه كلّه الغضب والحرد[35] الاّ انّه مشتقّ من المعنى الاول مجازا واتّساعا. وكذلك هو مشتقّ منه עד מתי עישנת:

العين والشين والقاف אביו בי עישק עישק. עם הארץ עישקו עישק. עישקה לי ערבני فعل ماض اى עישקה לי מחלתי او עישקה לי נפשי. ואת מי עישקתי. לא עישקתנו ולא רצותנו. הן יעישק נהר. לא תעישק את רעך. גר יתום ואלמנה לא תעישקו. אל יעישקוני זדים. לא הניח לאיש לעישקם. והצילו גזול מיד עישק. עישק فاعل اى غاشم. עישוק וגזול مفعول. עישוקים בני ישראל ובני יהודה. [והצילו גזול מיד] עישק اسم الفاعل كما تقول (العرب) غشوم. ורב מעישקות. בבצע מעישקות. والثقيل המעישקה [בתולת בת ציון] معنى للجميع[36] الظلم (والغشم) والقهر والغلبة وهو قريب من [معنى] لغة גזל. الا تراهم يقولون[37] והצילו גזול מיד עישק كانّه قال מיד גזול [او והצילו גזול מיד עושק] فهذا[38] دليل *على انّ עישק فى معنى גזל وانّ גזל فى معنى עישק[39] فى اكثر المواضع. وللوائل [فى هذا] اقوال المعتمد *عليه منها قول ראבא المحكى عنه بقولهم אמ׳ ראבא זה הוא עישק זה הוא[40] גזל ולמה חלקו הכתוב לעבור עליו בשני לאוין:

العين والشين والقاف ايضا עישק כי התעישקו עמו מישרה [لما تشاجروا معه]. وقد فسّر [قبه] شغل من كلام الاوائل المشهور فى هذا المعنى:

العين والشين والراء אך עישרתי[41]. לא יעישר ולא יקום חילו. والثقيل אל תירא כי יעשיר איש. יעשיר עשיר גדול. ויד חרוצים תעשיר. על כן גדלו ויעשירו. כי כל העשיר. העשיר לא ירבה. والافتعال יש מתעשר ואין כל. والمتعدّى העשרתי את אברם. העשרת מלכי ארץ. יעשרנו המלך עשר גדול. الوجه[42] יעשירנו فخفّف لانّ עשר الماضى غير متعدّ. ومثله רבת תעשרנה الوجه[43] תעשירנה. ברכת י״ היא העשיר ولو انّ قائلا يقول انّ עשר الماضى للخفيف متعدّ ايضا وانّ יעשרנו המלך. רבת תעשרנה مستقبلان منه على زنة ויעזרם אלהים. יעזרה[44] אלהים لما ابطل: واعلمْ انّ قوله ואת עשיר[45] במותו ليس من هذا المعنى بل هو من معنى רשעים المذكورين معه[46]. وكذلك قوله ועשירים בשפל ישבו انما يريد به وחכמים:

العين والشين والراء ايضا[47] צאנכם יעשר. המעשר והתרומה. הביאו את כל המעשר לעשר. את כל מעשר תבואתך. בעשר הלזם على زنة לשכב את בת יעקב. כישכב אדני המלך. בשפל קול הטחנה الاّ انّ الצערי هنا مكان الפתח هنالك. وليس كون יעשר على יפעול وكون ישכב وישפל على יפעל بمانع من ان (يقرن) לעשר ובעשר بقوله *לשכב وכשכב[48]. فانّهم قد قالوا והיה בקרב איש לחשתחות לו بكمّيات الراء. والمستقبل منه على زنة יפעל بغير واو المدّ. وليس بممتنع ايضا ان يكون בעשר לעשר مصدرين لفعل ثقيل على مثال הפעיל اعنى העשיר وان يكون الاصل فيهما בהעשיר להעשיר فحذف الهاء من كل واحد منهما[49] ونقلت حركته الى ما قبله كما قيل לביא אתו בבלה. לשמיד מעוניה. لمرات עיני בבודו. وكان اصلها[50] להביא. להשמיד. להמרות فحذفوا الهاءات ونقلت حركاتها الى ما قبلها. وكما قيل ايضا ולברר וללבן الذى هو مثل לעשר [حذو النعل بالنعل] واصله להלבן لانّه من הלבן. فهذا عندى هو الصحيح فيه: ואם נאל יאל איש ממעשרו. מכל מעשרתיכם[51]. ועשרון[52] סלת [כבל] وزنه سبع[53] مائة وعشرون درهما. وعنه قبل והעמר עשיריה[54] האפה: ימים או עשור اى *عشوراً يعنى[55] تمام عشرة اشهر עשר[56]. שנים עשרה[56] בקר בריאים. ועשרים בקר רעי. والفعل الثقيل עשר אעשרנו לך. והם הלוים המעשרים בכל ערי עבודתנו يريد الذين يأخذون العشور[57] وهو من الاضداد لانّ هذا اللفظ يكون ايضا للذين *يعطون العشور[58]: עלי עשור ועלי נבל (זנבל) آلة ذات عشرة اوتار. *בנבל ועשור אזמרה לך امّا ان يراد به[59] النبل ذو عشرة اوتار[60] وامّا ان يراد به العطف

---

[33] R. וגע. [34] R. g. دخان. [35] O. معنى كلّه غضب. [36] O. الكلّ. [37] O. قالوا. [38] O. وهذا. [39] O. انها معنى واحد. [40] M. and R. עליהא; in M. orig. עליה: O. ومنها هو قولهم אמר רבא זהו עושק וזהו. [41] R. g. استغنيت. [42] O. الاصل. [43] O. والوجه. [44] O. י״. [45] R. g. للجميع غنا. [46] R. معهم. [47] R. omits. [48] R. בישכב; M. כישכב לישכב. [49] O. منها. [50] O. اصلهما. [51] R. g. عشوركم. [52] R. g. عشر. [53] R. سبعة. [54] R. g. عُشر. [55] O. عاشورا; R. اعنى. [56] R. g. عشرة. [57] M. and R. المعنى نفسه. [58] O. يعطونه. [59] M. continues ان. [60] R. omits.

كاتّه قال بنبل وعشور اعشرة لك. كما قبل على عشور وعلى نبل:

العين والشين والتاء عشمنو عشتهو صقلوا[61] وصفا لونهم. برجل عشوت صقيل وهو نعت للبرجل على زنة 5 ادوم وحمق وقرون. ميزيا عشت ين كصفاء العاج وهو ناب[62] الفيل: ومن هذا المعنى [هو] لعشتوت شعنز على زنة عبودت ومردود اى انه يتيمج لهم الذلّ والهوان بدلا من نعمتهم [ودعتهم وغضاضتهم]. كما قيل وتهي لهم الحجنة لحجن اى بدلا من الحجر وعوضا منه [يقول انه قد 10 يتاح للصديق التميم مشعل هوان معدّ لتزليق قدمه بدلا من صفاء عيشه وطمانينته وذكاء باله]: اولى يهعشت[63] الهلهيم. ابدو عشتونوتيو هذا مجانس [في] لفظه ومعناه لقول السرياني ومالكا عشيا. وقوله[64] ايضا [في] حسبو محسبوت. حسبو عشتونين بيشين. وفي كي احدي محسبتيو 15 نلך. ارי بתר עשתוננא נהך. فكان عشتونوتيو ومحسبتيو (سواء). لعشتي[65] عشر[66] حدي. عشتي عشرة يريعوت معروف. واصله عندى على ست. ولخصناه[67] في كتاب اللمع:

العين والتاء لا عت الهكף המקנה. ונתתי נשמיכם 20 בעתם. והעתים אשר עברו עליו. לעתים מזומנים. בידך עתותי على مذهبنا *في נב[68] وغيره. ومثله[69] ויהי עתם לעולם وتبقى دولتهم سرمدا لان تفسير עת وقت وزمان. עתה אקום יאמר י״י الآن:

العين والتاء المضاعف لعות את יעף דכר. ועת 25 מיטפט. יודעי בינה לעתים. יידעי העתים. ביד אייש עתי המדברה. ומחזיקה בעתים قد *لخصنا هذه الالفاظ[70] في باب العين والواو والتاء:

العين والتاء والدال بملך עתיד לכידור. להיות [היהודים] עתידים. וחיי עתידות למו. ועתידותיהם שוסתי 30 ذخايرهم المعدّة لنوائب الزمان. העתידים עורד לויתן. والثقيل وعتده בימדה לך واعتدّها[71] اى واعدّها واحضرها. والافتعال אשר התעתדו לנלים المعدّة للخراب والخلاء: והנה העתודים העולים על הצאן هى[72] العدّان واصله[73] عتدان لانّ الواحد منها عتود فاندغم[74] التاء [في] الدال. وانما *لخصت كل هذا وان كان غير لازم لى لئلّا يريبك قولى عدّان فانّه لا تتكلّم *العرب به[75] الّا هكذا [وايضا لاربك اشتراك اللغتين فى هذا اللفظ]. ومثله كل عתודי[76] ארן على الاستعارة كما يستعار ايضا فى هذا المعنى אילים 5 وפרים وغير ذلك:

العين والتاء والميم نعתם ארן اعتمت الارض اى اظلمت. وقال فيه الاخطل חרובת ארעא:

العين والتاء والقاف عתקו גם נברו חיל غلظوا. יצא עתק מפיכם كلام غليظ جاف. ومثله הדוברות על 10 צדיק עתק. הון עתק وتدقه مال غليظ [جسيم] جليل. [ومثله] ולמכסה עתיק: עתקה בכל צורתי انتقلت يعنى نور عينه[77] وانما أنّثه لانّه متشبّث[78] بالعين. וצור יעתק מיקומו. עתיקי מיטרים منقولين عن الثدى اى مفطومين. والثقيل المتعدّى אשר העתיקו אנשי חזקיה نقلوها[79] عن 15 غيرهم [اى رووها عنهم]. ونحسن ان يكون مثل هذا والدبرים עתיקים اى انّ هذه الاخبار منقولة يريد [انه] هكذا اتى به النقل والخبر: המעתיק הרים ולא ידעו. ومنه غير متعدّ העתיקו מהם מלים. ויעתק מיטם. (ويمكن ان يكون ויעתק מיטם) متعدّيا بانصار אהלו او ما 20 اشبهه:

العين والتاء والراء יעתר אל אלוה. (والانفعال) ונעתר להם ורפאם[80]. [وايضا] ונעתור להם כי בטחו בו. ויעתר לו י״י. والمصدر ותפלתו והעתר לו. والثقيل והעתרתי אל י״י. למתי אעתיר לך. התעתיר[81] אליו ויישמעך[82]. העתירו 25 בעדי. עתרת ישלום معناها[83] استشفاع وشفاعة. ومن هذا المعنى اشتقّ עתרי בת פועי: ومعنى اخر והעתרתם עלי דבריכם غلّظتم (علىّ) كلامكم وخشّنتموه[84]. والانفعال منه ונעתרות נשיקות يشبه. ومن هذا المعنى ועתר ענן הקטרת עולה يريد *عموده الغليظ[85]: 30

*ومن رباعى[86] هذا الحرف

واما העטלף هو لخفاش وجمعه ולעטלפים:

---

[61] R. continues وصفوا اى. [62] O. ניב. [63] R. g. لعلّ بلطف الله بنا. [64] O. وفي قوله. [65] R. g. حادى عشرة. [66] O. עישרה. [67] O. وقد لخّصناه. [68] R. omits; M. נג. [69] M. and R. مثله. [70] O. لخّصناه. [71] R. واعهدها. [72] O. اى; R. omits. [73] O. اصله. [74] O. فاندغمت. [75] Transposed in O. [76] R. g. اقوياء. [77] O. عينيه. [78] O. مشتبه. [79] O. نقلوه. [80] O. ורפאם; R. ורפא. [81] R. העתיר. [82] O. ויישמע. [83] O. معناه. [84] O. וכישתמוה. [85] O. עמודא גליטא. [86] O. ורבאעי.

העכבר[89] معروف:

وقوري עכבית. وبيت עכבית هو العنكب[90]:

حمت עכשוב قيل انه[91] الرتيلا:

עקרב. עקרבים[92] معروف:

ערער בערבה[93] هو العكّوب اعنى الحرشف. وكذلك *ترجمه الاثرنوم[93] בעכוביתא، وما يبعد ان يكون العرعر وهو من شجر الجبل. وقال רב[94] שרירא [גאון] فى تفسير העכביות هو العكّوب [قال] وهو يسمّى كنجر يشبه الباذنجان وظاهره عوسج وداخله شىء يؤكل وهو يسمّى ערער. وثرغوم בערער בערבה، בעכוביתא اراد [بقوله] ظاهره عوسج [ظاهره] شوك لانّ العوسج *انما هو[95] شجر ما له[96] شوك: واعلمْ انّ الكنجر[97] هو الذى يقال له فى بلدنا القناربه[98] وهو يجانس الحرشف:

ערפל الضباب:

ועשתרות צאנך جفرات غنمك والجفر من اولاد الشاه: אחרי עשתורת، والעשתורת اسماء اصنام كانت على صوره الجفرات. والمراد בעשתרות צאנך الاناث خاصّة على ما يقول اهل التفسير:

✧ (تمّ حرف العين بحمد الله) ✧

---

[89] R. g. فار. [90] O. العنكبوت; R. g. عنكبوت. [91] M. هو [92] R. g. عقارب. [93] O. ترجم. [94] O. רבי.
[95] R. omits. [96] M. and R. وله. [97] O. בעכוביתא כנכר. [98] R. القنانبه, see col. 168. [99] O. يعون.

المقالة السابعة عشرة[1] [ممن كتاب الاصول] فى حرف الغاء

الغاء والالف والهاء اعلم انى قد ذكرت هذه اللفظة فى [كتاب] حروف اللين ولم يذكر معناها على عادة ابى زكريا فى تبرّئه من مثل هذا. وهو عندى من معنى وتحلقم لفعه. لفعة قديمة. على ارجع الفعات. **فعة** فعة زقنج الذى تفسير جميعه جهة وجهات وناحية ونواح [وركن وركان]. فمعنى افعيتهم اقصيتهم (فى العالم. والقصىّ فى كلام العرب الناحية البعيدة. كما تقول العرب اقصى) من معنى [القصىّ] اى ابعدهم كذلك قال العبرانيون افعيتهم[2] من معنى فعة. ومن[3] كلام العرب ايضا افق الرجل افقًا اذا ذهب فى آفاق الارض فاشتقّوا من الافق فعلا كما اشتقّه العبرانيون من فعة: ومن هذا المعنى وفعة كل كنوتى فعة المنقطعى لجهة اى البعيدين من العمران اى المتجوّلين فى الصحارى. ومثله وثريتم لكل (روح) كنوتى فعة اى ابعدهم واقصيهم فى كل جهة. ومن هذا المعنى ومحى فعتى موءب [.وتعكل فعة موءب] جهاتهم ونواحيهم: واعلم انّ (فعتى) موءب ليس مضاف لفعة لانّه لو اريد هذا لقيل فعة موءب على زنة سنة دور ودور. وفعة ستى كنوت. ستى العبدوت. لانّ فعة على مثال سنة. وعلى مثال منكبة بحوبرت. وانما اختلفت الحركة من اجل الالف او كان يكون فعة موءب غير متغيّر الفاء عن حركته من اجل الالف كما لم تتغيّر ميم لمعوت ولعلفيم عند اضافته فى قوله ستّ معوت بكفّ لكنّه مضاف فعتى[4] على زنة سفتى[5] ان كان سفتى تثنية[6]. فامّا ان يكون تثنية[7] وامّا ان يكون جمعا[8]. الا ترى انّ مضاف فعة. فعة يم كما انّ مضاف سنة. عد سنة الدرور. ومما[9] جاء على مثال فعة. مءة. سنة. نءة ونعون. ءن[10] كحه لستبرך [.برה גדולה]. وقيل فى اضافة مءة. مءת אדנים. لمءת הכבר كما قيل فعة يم. الّا انّهم قالوا فى اضافة[11] لحم הפחה. فحت יהודה بفتح الفاء على غير جهة مءת אדנים. فعة يم: واعلم انّ الفعة من البلد هى قطعة منه. فيجوز[12] ايضا ان يكون هذا اللفظ مجانسا لقول العرب فأيت راسه اى شققته والشقّ قطع. ومن هذا اشتقّوا[13] للقطعة من الناس فئة. فمعنى افعيتهم على هذا الاشتقاق اقطعهم فى العالم اى ابعدهم واقصيهم *واصعقهم وابدّدهم[14]:

الغاء والالف والراء התפער علىّ اقترحّ علىّ. ومنه היתפער הנרון معناه هل يقضى عليه بشىء او يقترح عليه بشىء لا بل هو تابع لامر القاطع به [ومراده] ومنفعل منه: פן יתפער עלי ישראל كيلا يفتخر[15] علىّ (اسرائيل). אשר בך אתפער الذى به افخر[15] او يكون معناه[16] الذى فيه اتعالى[17]. כי תפארת עזמו אתה: ومن هذا المعنى قيل للقلنسوة פאר. פארך חבוש עליך. وفاريكם על ראשיכם. ואת פארי המנבעות: הפארים והצעדות الاكاليل: لكبود ولتفارت جمال. ومثله לתת להם פאר תחת אפר: وبل[18] פנים קבצו פארור قبضت جمالها على معنى אספו ננהם وزنه פעלול مضاعف[19] اللام على مثال יעערורית المشتقّ من כתאנים הישוערים الّا انّ الفء لليّنة. ولقدوس ישראל כי פארך جمّلك. وبית תפארתי אפאר. لفعر מקום מקדשי[20]: ومعنى اخر מסעף פארה. בן פרת יוסף غصن. وتحت פארתיו. وتארבנה פארתיו. ومن هذا المعنى

---

[1] R. العشر; O. אלי׳ן. [2] R. and M. continue افعيتهم; in M. are points above the word. [3] O. من. [4] O. מאתים. [5] M. continues אי שפתים; O. שנתים. [6] So O.; R. and M. ثلاثيّا. [7] M. נמאעא. [8] O. ומא. [9] R. אן. [10] R. اضافته. [11] R. פיגוא. [12] O. اشتقّها. [13] O. وامزقهم. [14] O. يتفاخر; M. יפתבאר. [15] R. أفتخر. [16] R. omits. [17] M. and R. אתעאל; O. אתנאל. [18] R. בל. [19] O. المضاعف. [20] R. continues ובית תפארתי אפאר.

لا تفاد اخرج اى لا تلقط ما بقى من الاغصان. وهذا مجانس فى الاستعمال لقول العرب قضّبت الكرم اى قطعت من قضبانه. وقد ذكرنا هذين المعنيين فى كتاب المستلحق. وادخل ابو زكريا بن فرت. وتحت فاعرتنى فى باب فره فليس لا تفاد اذًا[21] على هذا المذهب منه. والذى يفسّر فيه اذًا انما هو لا تكنس وراءك اى لا تستقص جميع ما نفضته من الزيتون بل ابق منه بقية للضعفاء:

الفاء والجيم حنطة فنيه هو التين القُمّ[22] [اى] غير النضيج[23]. وفى الامثنة كبن اى الفنين ونمكبن اوتن عر راس الشنة. وايضا ماعتى اوكلن فيرات الاكل بشبيرات الفنين[24] مشيوريتو اوكل بهن فتو بشدة [بحول وبوتم لتوتو بيتو]:

الفاء والجيم واللام فنول هوا. بشر فنول. ومرك 15 فنولم فسّر فيه خسّة[25]. وفى الامثنة التودة مفنولت اى الحلم والحلم اينو مفنول اى التودة[26]:

الفاء والجيم والعين ואל תפנעו בי ولا ترغب الىّ [ولا تلح][27]. ومثله אל תפנעי בי لا [ترغبى الىّ ولا] تلحى[28] علىّ. ומה נועיל כי נפנע בו وما [ذا] نفيد * اذا 20 رغبنا[29] اليه. (ومثله) יפנעו נא בי צבאות. وفنعو لى بعفرن بن צחר. والثقيل فى هذا (المعنى) התפניעו בטלך וישתומם. כי אין מפניע(. ויצו עליו במפניע). ולפרشيم יפניע وعن الخاطئين يرغب وفيهم يشفع. * هذا كلّه غير متعدّ[30]. الّا بواسطة] אם לא התפניעתי [בך] بعد رعه اى 25 لا جعلناه[31] ان يرغب اليك وبضرع نحوك. נקם אקח ולא אפנע אדם ولا أرغّب احدا بضمّ الهمزة وفتح الراء وكسر الغين[32] مع تشديدها[33] اى لا اقضى رغبته ولا اشفعه فيهم بل لا بدّ من الانتقام منهم: אשר פנע בישני אנשים. פנעת את ששי. ויפנע הוא בבהמים. פן יפנעו בכם אנשים 30 מרי נפש. פן תפנעון בי אתם. נש פנע בו. ופנעו בבהני י. [לפנע בכהני י] معنى للجميع المصادمة والبطش بالقتل * كما قيل[34] פן יפנעו בדבר או בחרב [اى] كيلا يصادمنا:

الفاء والجيم والنون ויצו אהלי אפדנו فسّر فيه 35 فسطاطه وهو ضرب من الابنية. وفى كلام الاوائل يسمّى

وفنعت הבל נביאים. وفنעו הדוב. למה שמתני למפנע לך. ואין פנע רע. ויפנע במקום. ויפנעו בו מלאכי אלהים. כי תפנע שור אויבך. פן יפנעו בכם הרדפים. בפנעו בו הוא ימיתנו למימע לקאי. ومنه ופנע הנבול ובלתקى التخم والحدّ:

الفاء والجيم والراء רב הפנר. בפנר מובם. פנרים 5 מתים. ومن هذا المعنى قيل אשר פנרו מלכת الذين تعطّلوا وتوقّفوا كما انّ لجنّة لا حران[35] لها. وفى كلام الاوائل [מאי טעמא לא אתחר לן מרא פרה אניר יומא הואי ואמנא] لم [הא] אפנר [اى] لا اتبطّل[36] ولا اتعطّل[37]. وقد فسّر فى אשר פנרו[38]. אשר נחרטו من תרגום כי הרס התרסם 10 [الذى هو] ארי פנרא תפנרינון:

الفاء والجيم والشين אשר פנשתי[39]. وفנעו[40] איים. כי יפנשך[41] עינו אחי. ויפנישהו י. והפניט אתם. ויפנישם על ברכת נבעון. פנש דב יבעל באיש. ויהי[42] נפנרט אתם. والانفعال עשיר ורט נפנשו. والثقيل יומם יפנשו בחשך 15 والمعنى יבשרונה[43]:

الفاء والدال والباء פדה בשלום נפשי. פדית[44] אתי י. אשר לא יעדה והפדה. והפדה לא נפדתה. قد ذكر هذا المعنى فى [كتاب] حروف اللين. وامّا ויטמתי פדות فقوم يجعلون معناه غير معنى פדות שלח לעמו ويفسّرونه[45] 20 واجعل فرقا. وتفسير פדות שלח לעמו فداء * والفرق هو[46] الفداء نفسه. وتلخيص ذلك * انّ تخليص[47] الشىء من الشىء وفداءه منه انما يكون * بفصله منه[48]. ويقال فرقت بين الحقّ وبين الباطل اى فصلت بينهما (وفصلت الشىء وفرقت الشىء اى ازلت بعضه من بعض) وفرقت 25 بين القوم (اى) ازلت بعضهم[49] من بعض. فمعنى ויטמתי פדות واجعل فرقانا وفرقا ايضا. وكذلك (ايضا) معنى פדות שלח לעמו بعث الى قومه فرقانا وفرقا ايضا اى فرق بينهم وبين مستعبديهم[50] فمعناهما اذًا واحد:

الفاء والدال والنون ויצו אהלי אפדנו فسّر فيه 30 فسطاطه وهو ضرب من الابنية. وفى كلام الاوائل يسمّى

---

[21] O. has this word after المذهب. [22] So corrected in R.; orig. in it and the two other MSS. אללקח. See col. 99, line 31. [23] O. نضج. [24] R. omits. [25] O. احسّ. [26] R. and M. הלכודה. [27] In M. are points above; R. תלחי. [28] O. تلاحى. [29] O. برغبتنا. [30] O. هذه كلّها غير متعدّية. [31] M. לאנעלנה; O. اجعله. [32] O. אלغين. [33] O. التشديد. [34] R. omits. [35] O. حركة. [36] R. and M. תכטל. [37] R. تتعطّل. [38] O. continues مثل. [39] R. g. الذى فاجأته. [40] R. g. ويفاجئون. [41] R. g. اذا فاجأك. [42] R. and M. והיה. [43] M. יפגשנוה; O. يغصبونه. [44] O. פדיתה. [45] R. ויפסרוה. [46] O. وهو الفرق. [47] O. فصل. [48] O. بفصل وفرق. [49] M. and R. בעצמא; O. بعضه. [50] O. متعبديهم.

القصر افدنه فذلك مشبّه بهذا اعنى (انّ) الفسطاط مشبّه بالقصر:

الفاء والدال والعين فدعهو[51] مبردة بحثة (صدّه):

الفاء والدال والراء وهذه الفدر، وهذا فدرو قصبته يريد الربة والقلب والكبد:

الفاء والهاء مي يهم فه[52] معروف. فه الى فه مشافهة. ومثله وفيهو هذا فيخ يدبر: ويهم فى[53] بحرب هذه الهاء للمتكلّم والهاء المنقلب من هاء فه الى فه [اعنى هاء فى " وفى فرية وما اشبههما] ساقط لاجتماع ساكنين ليّنين: الفريدة فيم معناه الكثيرة الافواه يراد بها[54] المبرد. الهاء[55] للجمع والهاء المنقلب فى وفيهو. هذا فيخ يدبر من هاء فه ساقط من فيم للعلّة التى ذكرت: فى يهنى بكل هاشر يمضه لو الهاء منقلبة[56] من هاء فه. ومثله فى يهنى به يبرتهو يهنوه. وايضا ويهو نه فى يهنى برتوخ الى المراد بقول العبرانيين فى يهنى انما هو سهمان الّا انّهما قد يكونان ايضا ثلثى العدد. وذلك فى مثل قوله[57] فى يهنى يبرتهو يهنوه والثلاثيات يوتر به. وفى قوله ايضا ويهو نه فى يهنى برتوخ الى. ويكونان ايضا ثلثى العدد فى قول الله فى يهنى بكل هاشر يمضه لو اذا انقسم الميراث على شخصين[58] فقط[59] اعنى على بكور وفيهوت فقط. واما اذا انقسم على اكثر من اثنين فما فوقهما فلم يكن[60] السهمان حينئذ الى ثلثين لكنّ سهمين مقدارهما ضعف ما يأخذ كل واحد من الورثة. مثال ذلك انه ان[61] كان الورّاث ثلثة[62] نفر اخذ كل واحد من الفيهوتين ربع المال (ويأخذ البكور النصف)[63] وان كانوا اربعة نفر اخذ كل واحد من الثلثة الفيهوتين خمس المال ويأخذ[64] البكور الخمسين وذلك ضعف ما اخذ كل واحد من الثلثة[65] وهو القياس فيما زاد من عدد[66] الورّاث. والدليل على صحّة ما قلناه هو[67] قول الاوائل تنو ربنن لحت لو (فى يهنى باحد هته اومر فى يهنى باحد او هينو الّا فى يهنى) بنكصين[68] ودين هوه حلقو عم احد كحلقو[69] عم حميشه مه حلقو عم احد فى يهنى باحد اף حلقו عم حميشه فى يهنى باحد: هشר מרה את פיך קולך ואמרי. ומשלה על פי ". על פי משה. להלחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד על כלמה واحدة اى عن اتّفاق. وتقول العرب هم لسان واحد: لفي حرب على حدّ [السيف. ومثله] ولها يني فيות[70] حدّان. وقد ضوعف[71] فى قوله בעל פיפיות. والحرب فيפיות بيدم الّا انّ هذه الياء ليست للمدّ بل هى منقلبة من هاء فه: על פי מדותיו اطواق ثيابه. ومثله כפי התורה: ויכתבו אתה לפי נחלתם على حسب ميراثهم. ومثله כי על פי הדברים האלה. وايضا לחם לפי הטף. איש כפי אכלו. ولفي العلوت العنن: הן אני כפיך לאל مثلك[72]. ومثله ואחריהם בפיהם ירצו סלה اى مثلهم:

الفاء والواو שבו לכם פה עם החמור، وفه אשלוך לכם נורל هنا. واذا لحق به אי الذى للاستفهام كان ذلك استفهاما *عن مكان[73] مثل איפה היית ביכדי ארץ. مي איפוא הוא הצד ציד المعنى واحد وان اختلف *الهجاء لكن[74] اللفظ لفظ الواو [ولذلك ادخلناه فى باب الفاء والواو وهذا المذهب نمتثل فى كل مجانسه اعنى انّى اتبع فى اثبات الكلمة ما فى اللفظ.] فكان معنى مي איפוא הוא من [واين] هو الذى[75] صنع كذا[76]. وقد يترجم مي איפוא [הוא] فمن اذًا هو: وامّا איפה האניטים אשר הרגתם בתבור فسؤال عن حال[77] وهيأة[78]. وعلى ذلك كانت مجاوبتهم له بقولهم כמוך במותם[79]. وممّا اريد به للحال ايضا من هذا اللفظ وان اختلف الهجاء قوله מה לך איפוא כי עלית כלך לנעות اى ما لكم هذه حالكم والى هذا ذهب الاحرمون فى قوله מה לבנן כדון ما لكم هكذا اى ما لكم هذه حالكم:

الفاء والواو والجيم על כן הפוג תורה، ויפג לבנו. אל תתני פוגת לך، ידי לילה נגרה ולא תפוג. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين والجميع فتور وضعف.

---

[51] R. g. منع وفدا. [52] R. g. فمّ (so). [53] R. g. فمى من المعنى الاول. [54] M. and R. بد. [55] O. والياء. [56] O. المنقلبة. [57] R. دلح. [58] M. بشכסין. [59] R. omits. [60] M. and R. לם; O. فلا يكونان. [61] R. اذا. [62] O. תלת. [63] The Heb. transl. adds והוא בכל מה שלקח כל אחד מהפיהוטים. [64] R. and M. واخذ. [65] O. اخويه. [66] O. العدد. [67] M. and R. وهو. [68] M. נכסין. [69] O. وחלקו. [70] O. continues חדה בחרב פיות اندغام ساكن المدّ الذى فى يني פיות. [71] O. צינף. [72] O. مثالك. [73] R. omits. [74] O. من. [75] R. continues هو. [76] O. continues وكذا. [77] O. حالتهم. [78] Lacuna in M.; O. وهيئة. [79] O. continues בה وهو من الحروف وهو اشارة الى مكان حاضر. وقال ابو زكريا انّ פה مرّة بالف ومرّة بواو وليس فى المكتوب פו (MS.) بواو اللّهمّ ان يكون بزيادة ميم اعنى מפו ומפו فهو كثير فى آخر ספר יחזקאל ولعلّ ابا (ابى MS.) زكريا البه اشار. The Heb. transl. runs like the two other MSS.

ويحسن ان يكون معنى ויפן לבו مثل ויצא לבם ויחרדו *كما قال[50] الترجمان فى בצאת היין מנבל, בד פן חמרא מנבל وان كان ليس يخرج عن المعنى الاول لانّ الترجمان انما اراد ضعف [فعل] الخمر فيه[.] وهذه اللغة مستعملة عند الاوائل فى هذا المعنى كثيرا. وذلك فى مثل قولهم שינה כל שהיא מפינה את היין]:

الفاء والواو والحاء עד שיפוח[51] היום. قد ذكر فى حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. ومن هذا المعنى פיח[52] הכבשן وهى ما ينفخ به الاتون. وذكر فيه ايضا יפיח לו, הפח בחורים. הפח[53] נישבר: وقد اخرجنا نحن فى رسالة التقريب والتسهيل הפח בחורים من هذا المعنى الى معنى יפיחו קריה الذى تفسيره نفخ *ونفى وطرد[54] لانّ لغة النفخ مستعملة ايضا فى النفى والطرد. وقلنا هناك انّ تفسير הפח בחורים *كلّم طرد ونفى[55] جميعهم الى الجحز[56]. وقوله בחורים هو جمع על חור פתן الذى هو مثل ויקב חר בדלתו. חורי עפר וכפים، ومن اقوى الدلائل على ذلك قوله ובבתי בלאים החבאו. ومن هذا المعنى[57] ויפח[58] נזבים لم يملّ شبّه نطقه بالكذب[59] بالرياح الهابّة وبما ينفخه الانسان من فيه من الريح. وليس من اصل ויפח חמם فلو كان منه لكان مثله او على مثال ילד בית. فالياء اذًا فيه للاستقبال والتقدير ואיש יפיח נזבים. وليس لقائل[60] ان[61] يقول فيه انه على وزن[62] פלט وشريد لما لم يكن مثل ילד בית كما قلنا. ويجوز ان يجانس יפיחו קריה قول[63] العرب افاج فى الارض اذا ذهب [فيها] وان لم يكن افاج متعدّيا:

الفاء والواو والكاف כי תקרעי בפוך עיניך. ותשם בפוך עיניה الكحل الاثمد[64]: מרביין בפוך אבניך. אבני פוך ורקמה ياقوت كحليّ:

الفاء والواو واللام ופול ועדשים[65]:

الفاء والواو والنون נישאתי אימיך אפונה ذكر فى كتاب حروف اللين ولم يفسّر فيه الّا انّه جعله فيه فعلا[66] على زنة אקומה ואשובה. وما يبعد عندى كونه اسما لا فعلا مجانسا لقول العرب للحين قَيْنَة[67] على زنة قينة[68] وضيعة ويقولون هو يأتى القينة[69] بعد القينة[70] اى للحين بعد للحين. وتكون الالف فيه زائدة مثلها فى ועד ארגיעה לישון יקר. فانّه عندى مثل רגע ومن لغته على ما سأبيّنه فى بابه. فتكون ترجمة اللفظ تحمّلت روعاتك فينة[1] بمعنى فى كل فينة[1] اى فى كل وقت وحين. كما قيل יבושו רגע ترجمته ثم يعودون فيخزون فى كل حين. *وكما قيل ايضا[2] ופחדת לילה ויומם اى בכל לילة وبكل يوم. وقد ذكرنا [فيه] فى حرف الالف تلخيصا اخر الّا انّه فى مثل هذا المعنى. وما يبعد ايضا عندى كونه فعلا مستقبلا كما اعتقد فيه ابو زكرياء الّا انّه [عندى] على هذا المذهب مقلوب من אפנה على ما بيّنت فى باب المقلوب من كتاب اللمع من هذا [الديوان]. فيكون معناه تحمّلت روعاتك اى *توجّهت حيث[3] ما قابلت وولّيت:

الفاء والواو والصاد פן יפיח על פני כל הארץ. פוצו בעם. ויפיצם י. יפוצון סלע [قد] ذكر هذا المعنى فى [كتاب] حروف اللين[4]. وطوى درجه معنى اخر الّا انّه قريب منه وهو יפוצו מעינתיך חוצה الذى هو فيض. ومن هذا المعنى [عندى] יפיץ ענן אורו وترجمة الافصوق ثم انه يثقل السحاب بالرواء فيفيض غيث غمامه على التقديم والتأخير لانّ الوجه יפיץ אור ענני: واعلمْ انّ וכפטיש יפוצץ סלע وان[5] كان مشتقّا من لغة التفريق فانّ معناه كسر ورضّ. واسم الآلة التى يكسر بها قد اشتقّ ايضا من هذا [المعنى]. فقيل מפיץ[6] وחרב[.] ومن هذا المعنى] ותפוצותיכם[7] [ונפלתם בכלי חמדה]. وقد[8] لخّصناه فى باب الالفاظ الشاذّة:

الفاء والواو والقاف פקו פלליה[9]. لفوقه ولمكبشول לב. والشقيل يحتقون ولا יפיק[10] هذا [غير متعدّ وتفسيره كيّلا يترعرع. وقد ذكر هذا [المعنى] فى كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى عندى מפיקים מזן אל זן اى انها تترعرع[11] من كثرة امتلائها. وذكر فيه ايضا זממו אל תפק. ויפק רצון[12]:

---

[50] O. בקו׳. [51] R. g. فسّر فيه ר׳ אברהם בן ע[רא] الى ان تفوح رائحة النهار والتقدير فيه עד שיפוח רוח היום. [52] R. g. فسيح الاتون. [53] R. g. الفحّ وهو آلة يصاد بها. [54] Transposed in O. [55] O. نفخ. [56] O. continues نفخا. [57] R. اللفظ. [58] R. g. التفوّه بالكذب. [59] O. الكذب. [60] M. and R. للقائل. [61] R. انه; O. omits. [62] O. زنة. [63] O. لقول. [64] M. and O. אתמר. [65] R. g. فول وعدس. [66] O. مثله. [67] O. פינא. [68] O. קיבה. [69] O. אלפינא. [70] O. פינא. [1] O. ובכ׳. [2] O. ואתונתה; all MSS. ותית. [3] R. g. الجميع تبذير وتفريق. [4] R. g. ومن. [5] R. معول. [6] R. g. تضعف. [7] R. g. ضعف وفساد. [8] O. فقه وفتيا. [9] R. g. وفق وتوفيق. [10] R. g. ومتبدّريكم.

الفاء والواو والراء פור[13] התפוררה ארץ. וגם זכר בכתאב חרוף אללין. וזכר פיה איצא ״ הביר עצת גוים והמעניאן מתקאריבאן והמא פי מעני אלנקץ ואלכסר. ופי הדא אלמעני אלתאני גיר מתעדּ [מתל] והפר האבינה אלדי תפסירה ותבטל אלאראדה יריד[14] שהוה אלבצאע[15]: ומעני אכר אלליל פור[16] הוא אלנורל. על כן קראו לימים האלה פורים על שם[17] אלפור מערוף: פורה[18] דרכתי לגדי מעסרה. [וכדלך] קאל פיה אלתרגום (הא כבעית דמתבעית בטעותה. לחישוף המישים פורה קאל פיה אלתרגום) חמישין גרבין (דחמר):

الفاء والواو والشين בי הפושו[19] בעגלה דישה. ויצאתם ופישתם[20] בעגלי מרבק. גם זכר פי כתאב חרוף אללין. ומן הדא אלאצל והדא אלמעני ולא ידע בפיט מאד וין כאן בפתח[21]. וקול אלזאהוא לאיוב אן[22] אללה אנמא יעאמלך בגצבה על אלתקיל[23] מן ד֯נובך ולם יחתסב עליך באלכתיר גדًّا מנה:

الفاء والواو والتاء והפותות [לרחלות הבית הפנימי] הי[24] אלדאירות אלתי תכון תחת *רנב אלאבואב[25] מן קול אלמישנה והפיתות שתחת הציר. ומן הדא אלמעני עגדי ויי פתהן יערה וכאן אלקיאס אן יכון פותהן בואו פאכתצר ואסתכפّ וארג אללפט והא׳ פיה אלצמיר מע אלנון. והדא אללפט כנאיה עמן אלעורות ואסתכפאפהם [אלואו] מן פתהן יערה כאסתכפאפהם איّאה מן בישנה אפרים יקח אלדי אצלה בושנה במעני בושה ואלנון פיה זאידה פאסתכפّת[26] אלואו מנה. ואשאר[27] בקולה בישנה אפרים יקח אלי אלצנם כמא קיל [עגנ] והבוישת אכלה את יגיע אבותינו *ואלמעני אנה לא תסעדהם[28] אלאצנאם[29] מן דון אללה *בל יכזון[30]. שבהה בהדא אלאסתכפאף אסתכפאפהם ואו בישת מן לבישתך ולבוישת ערות אביך. וגמّا אפראדה פתהן והו יריד גמיעהא[31] פממّא *יכתר אסתעמאל מתלה[32] פי אללגה כמא קיל זאת עינם, ויי בראשים. והו אכתר מן אן[33] יחתאג [אלי] אלתנביה עליה. ופות[34] ופותה מתל[35] *אור ואירה, ועיב ועיבה[36]:

الفاء والزاى מזהב ומפז רב. ותמורתה כלי פז. ראשו כתם פז. *תשית לראשו[37] עטרת פז [ופז] מתל אלדהב אלّא אנה אגוד מן אלדהב. והמעני [פי] בתם פז כתם ופז פסקט ואו [אלעטף] כמא קיל עמיעז ירח בלא[38] ואו לאלעטף[39]. [וריבמא כאן אלמדהב פיה כאלמדהב פי אדמת עפר וגיריה מן אצאפה אלשיא אלי נפסה אדא אכתלף אללפטאן. והדא אלתאויל עלי אן יכון כתם מתל זהב. וגמّא אן כאן גיריה פעלי תרך אלעטף]. וכקרבך[40] ותמורתה כלי פז בעד קולה לא יערכנה זהב על סבבל אלבלאגה ואלפצאחה לא עלי אנה גיריה. וכדלך עטפה ומפז רב עלי קולה [הנחמדים] מזהב אנמא הו עלי הדא אלמדהב ايضا. זהב מופז חאלס[41] רפיע מן מעני פז אלדי הו אגוד אלדהב. וכדלך קאל פיה אלתרגום דהבא טבא:

الفاء والزاى المضاعف ויפזו זרועי ידיו. מפזו ומברבר. קד ד֯כרא[42] פי כתאב ד֯ואת אלמתלין. וגמّא מעניהמא[43] פאנّ מעני ויפזו זרעי פאשתדّת עצלאתה[44]. ומעני מפזו ומברבר מתלבّב אי מחתזם מתשדّד[45]. והאקרב פי זהב מופז. ובתם פז ומתלהמא[46] אנהמא מן הדא אלאצל. והמעני פי זהב מופז אנה *אחסן אלדהב[47] ואכלצה *ופז הו[48] ארפע אלדהב. ואלדליל עלי מא קלנאה פי זהב מופז קולה במשנה [פהדא ثבת]:

الفاء والزاى والراء יפה פזורה, נפזרו עצמינו לפי שאול. והתקיל פזר נתן לאביונים. אשר פזרו בגוים. פזרת

---

[13] R. g. תפתיחת תמרוקת הארץ. [14] O. אי. [15] R. g. בגמע. [16] R. g. קרעה. [17] R. בן. [18] R. g. קאל רב מעדיה ותפסיר פורה והי בגמאעה מן אלעגב אעדת לאלמצייר וקול אלתרג[ום] פי חמישים פיהה. חמישין גרבין בדלّ עלי מא קאלה רב מעדיה אנה בגמאעה מן אלעגב מקדרה אמّא מלאّ סלّה או גרّה או נחוהא. וממّא ידלّ עלי אנה כיל קול הכתאב בא אל ערמה עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחישף חמישים פורה והיתה עשרים. לכן קד קאל אלתרגום פי יחב, מיעזרתה והי המעסרה. וקאל פי מיסף פארה במערצה[. רמי קטול ב]משריתיה כבעות דמיתבעיט במעצרא והו המעסרה ايضا. פדלّ אנّ פורה על אלצנם כמא קיל [עגנ] והבוישת אכלה את יגיע אבותינו *ואלמעני אנה לא תסעדהם[28] אלאצנאם[29] מן דון אללה *בל יכזון[30]. שבהה בהדא אלאסתכפאף אסתכפאפהם ואו בישת [19] R. g. נמוֹ וכשרה. [20] R. g. קיל ותלעבון. [21] M. and O. פתוֹ. [22] O. לאן. [23] O. קליל. [24] O. הם. [25] O. רצאץ אלבאב. [26] O. פאסתכפّוא. [27] O. וארד. [28] Corrected in both MSS.; orig. תסאדהם. [29] O. לאתכאדהם אלצנם. [30] O. יכזי. [31] O. גמעא. [32] O. בתר אכתעמאלהם ומתּ. [33] R. omits. [34] O. וקיל פית. [35] O. כמא קיל. [36] Transposed in O. [37] O. פקאל. [38] O. גיר. [39] O. אלעטף. [40] O. וכקרר. [41] R. continues גיבّד. [42] O. ד֯כר. [43] O. מעני. [44] O. עצדה. [45] M. and R. בתשדّד. [46] O. ומתּ זרועי ידיו. [47] O. אלאחסן. [48] O. והו. [49] O. אלאכרי.

אויבין. ותפזרי את דרכיך. נפוץ כאפר יפוז. יש מפזר ונוסף עוד. מפזר ומפורד[60] (מענין למחמם התנור):

الفاء والحاء מפח[61] יקוץ. הפח נשבר. צנים פחים פחים פחי וفخوخ [ופח אבן זכריא מעתיק העין מן יפיח] לו. ויפיח[62] לו עלינו לחם אחר יפיח קרוב הנה הוא נפח ונפיח וטרד]: רקועי פחים. את פחי הזהב שבוזזו הכשדים: יטטר על רשעים פחים סוגים תשמישם להם בשבויים[63]:

الفاء والحاء والدال למדה הלשון בכלל העברים מענין. אחדהם הזכר והאחר האחזקה והאחזה. אמר האחזה והאחזה ממשל ופחדו אל ״ ואל טובו. ופחד יצחק היה לו. בפחד אביו יצחק. ואמר הזכר[64] ממשל ופחד ורחב לב. שם פחדו פחד. ופחדת לילה ויומם. כי פחד פחדתי. מפחד לבבך אשר תפחד. ולא פחדתי אליך. והשקיל אשרי אדם מפחד תמיד. ותפחד תמיד. והשקיל אחר מתעב ורב עצמותי הפחיד: ומענין שלישי שוה המכוונים [המשתבחים] המתקדמים נידי פחדון[65] ישורנו[66] הנמשכים. ותרגום מרוח אשך. מרים פחדין. וקרא (ויקרא) פחתין בתי״ו וכלאחרונה[67] אחד:

الفاء والحاء والهاء לחם[68] הפחה. פחת יהודה[69] כאן פתח הפ״א [אחר שלמדם]. הקריבהו נא לפחתך. פחות וסגנים נושאים הלוים. על פחוות עבר הנהר כאחרונה. לוי פחה נושאים ויקרא אחריה פחוה על זנה ישלוה. ופחוות על זנה דברתי אליך בשלוחיך. ומן זה המענין לפחות פחם בארץ יהודה ואחריה פחתם. ותפסיר פחה אמיר והוא פוק לחלופה לוי תפסיר סגן בלשון הלוים כחן גדול. וקרא זכרת בספר הלמד ובו [כתב] המשתלח [אחרונה כשיר [פחה] משנה מנהגה[70] אחרונה סימן השוואה[71]:

الفاء والحاء والزاى אנשים רקים ופחזים[72]. נביאים פחזים]. פחז כמים (שם הפעל). כשקריהם וכפחזותם מענין לחמם הגדר[73]:

الفاء والحاء والميم ופעל בפחם. פחם לנחלים מערוף:

الفاء والحاء والتاء אל הפחת הגדול. באחת הפחתים חפרו וחפרו: פחתת היא מחק ונקצון והוא משתק מן האול. ובלשון הגמרא [כשם שפחתו החולין כן פחתה התרומה. ובלשון כלאחרונה] לא פחות ולא יותר:

الفاء والطاء والدال אדם פטדה. פטדת כוזב זמרו:

الفاء والطاء والراء כי לא פטר יהוידע הכהן בשנה לא בחשבון הכוהנים הנוהגים [נוהגים] בל הזמן לחמשה *כמו קול[74] באי השבת עם יוצאי השבת. ומשמעות הלשון[75] לא יברך[76] אי לא יבוא[77] לחם תרוכ[78] לחמשה בשנה בשנה על העבודה. ובלשון פטר מפני שאול ונפטר מבין ידיו אי זל אחריו הרחק. ואלה המשוררים ראשי אבות ללוים פטורים כי יומם ולילה עליהם במלאכה יעבד בעבודה פטורים מלקבל[79] בשכר[80] רבוי ונוספת ושאר נוספת [אי שנה][81] מהלכות[82]. ותרגום[83] והנשים שלחו. ונברא אחפטרו אי אחלקו. יפטרו בשפה יחלקו על השנתים ואחיהם[84]. פוטר רחם מחלק המים שבה פתיחת השער ובתחלת[85] בחלוק המים ושמשיו ואחריו פתח המים (אי אחלק על מקום מה ראוי לחלק) וכדרך השער ולחמים) אי אחדש ושתחיל ראוי ארוך הדבר פה אל מה לא יתחיל[86] ולזה נקרא הכלי[87] אשר בתוכו נחלק. פטר כל[88] רחם אחלק הרחם לולד ואחפתחה[89]. ובלשון לשון הערב תפטר השיר ואחפטר ואחשק ולא קרא הולד הבכר[90] אול ולד שק הרחם שמי בזכר. וקרא ראוי תחת פטרת כל רחם בזכר כל. ומן זה המענין ופטורי צעיר ומפתחות[91] זהר אי אנה נקש פיהם בחנויות תפתח מן זהר ולחנויות הם הכלים והברעים אי הקלפים:

الفاء والطاء والشين ופטיש יפוצץ סלע הוא המעול. וראוי קרא הפטיש[92]:

---

[60] R. g. תבדיד (so). [61] O. פח. [62] R. ויפח. [63] M. בהצועתם. [64] R. g. פזע. [65] R. g. וקרא אחזה; O. נחר. [66] R. g. תתשעב. [67] R. וכלהביהם. [68] O. לחום. [69] O. continues ואן. [70] Transposed in O. [71] O. נחר; R. g. נוהגים. [72] O. בכ. [73] O. הלפלה. [74] R. יתלאי. [75] R. omits. [76] O. וחפתחה. [77] M. and O. והבכר. [78] O. ופתחת. [79] M. מלקבלים; R. מטלקים. [80] R. בני. [81] With points above in M. [82] O. ובשרבאי. [83] O. ואפואחם. [84] R. תקבאל. [85] O. אלפטרים; O. אלפטיש.

الفاء والباء والدال وفيد[80] ثنيتهم من يودع. من بفيدو هو مثل هلم اهد[81] لعول:

الفاء والباء والميم ويعبّ فيمه علي كمل عكنة وهو طيّ[82] فى بطن المرأة والرجل السمين[83]. يقال تعكّن الرجل[84] اذا تراكم:

الفاء والكاف فر[85] الزيت قارورة:

الفاء والكاف والهاء والهة ميم مفعبين[86] قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الفاء والكاف والراء بنى فبرت[87] الصبيان:

الفاء واللام المضاعف راه فنح لا فللتي[88]. ويعمد فنحه ويفلل[89]، ونحن فعلنا[90] قد ذكر *هذا المعنى[91] فى [كتاب] ذوات المثلين واستوفيناه نحن فى المستلحق وشكّكنا فيه على ابى زكريا ادخاله ونفلل[92] خلل فى هذا المعنى. ومن هذا المعنى عندى نم ات ثعاي كلمتح اشر فللت لاهتوتح وتفسيره من اجل انك عدّلت[93] اختك اى *جعلتها عدلا باضافتك اليها[94] لاسرافك فى الفسق والظلم اكثر منها كما قال[95] وتحربي ات توعبتيح مهنه وتصدقي ات اهتوتح كمل توعبتيح اشر عشيت. ترجمت فللت عدّلت وان كان اشتقاق اللفظة من معنى القضاء ولحكم *من اجل انّ[96] لحكم لا يكون الّا بالعدل[97]. وذكر فيه[98] (ايضا) معنى اخر وهو ويتفلل منه والماضى منه وبه والتفلل الى البيت هذه يزري، والامر التفلل بعد يعديح يزري ايضا. ويقرب من المعنى الاول عشيا فلياته اصنعوا حيلة وقربه من المعنى الاول ان[99] هذه لحيلة لا تكون الّا *بتدبير وحكمة وتقدير:

الفاء واللام والالف هذا الاصل نبّه عليه ابو زكريا فى باب فلّه من كتاب حروف اللين *ولم يذكره[2]. نفلنا ممني[3]. بي يفلا ميمح دبر اذا تعاظمك امر ما فى لحكم اى اذا بعد منك علمه. ولا[4] يفلا[5] ممح كل دبر. لا نفلات هيه ميمح. على بي نوراة نفلاتي، نفلاس معشيح.

بندولة وبنفلاوة[.] نفلاو ممني]. ببل نفلاتي[6]. فليه[7] دعت ممني. بي عشيت فلا[8]. [فلاوة عدوتيح.] كين لهفلاوة[9]. مفلاوة[10] تميم دعيم: والثقيل لهفليه عزه. لهفليه حصدو لي. ايشر عشه عمصم لهفليه. ندول والهفلا(. لهفله وفلا). بي يفلا لندر ندر نزير[11] وايضا لفلا ندر على سبيل لحثّ على مثل[12] هذا الفعل والتغبيط[13] به لعظمة الاجر علمه. شبهه بقوله وبل ينحر ندريحم على سبيل التشريف للندر. [والافتعال] وتيتح تتفلا بي. ومن هذا المعنى قبل وتدد فلاهم وانحطّت جدّا اى انحطاطا عظيما. [ومثله] اننى يوشح لهفليه ات العم هذه لهفلا وفلا [اى احطّهم حطّا عظيما] حطّا بعد حطّ كما قال[14] قبل هذا[15] وتسفلك ماهرين تدبيري:

الفاء واللام والجيم بي بيميا نفلنه لهارض انفلجت الارض بالجيم اى انقسمت يريد تشتّت اهل الارض. بفلنات راهبن احزابهم. لفلنة بيت لهعبات هو مثل قوله وتحلكت بيت عب للوم. ومثله لمفلنات لبيت عبات لبني العم. *وفى مثل[16] هذا قبل وتقيمنا كهنيه بفلنتهنن ولوعي بمملكتهنن. وتدرنم ويحلّم عليهم لليله. وعيتفلّ [عليهن لليليه][17]. *وكذلك[18] تقول العرب ايضا فلجت الشيء اى قسمته. ويقولون للمكيال [العظيم] فاجا لانّه يقسم به وان كان يقسم *بالصغير ايضا[19]. والثقيل مي فلّ لتيتح تعليه. بلان " فلّ لتيتنن تفسير لجميع[20] فلج وهو القسم. يقال فلج رأسه بالسيف اى شقّه. وفلج الشيء (اى) قسمه: فلّ علهيم فلّج الله بفتح الفاء وسكون اللام. والفلج فى كلام العرب النهر يجرى من عين. فلنيم يبلي ميم. على يره بفلنات. وبجانس هذا (القول) قول الاوائل ين ميفلنين[21] ببعبينه بعنات *من ثلثيه[22] يميم قودم لرجل[23] تفسيره لا يلجّج اى لا تركب لجّة البحر. وربما كان على يره بفلنات من المعنى الاول. وما يسرّني تفسير من فسّر فى[24] فلّ علهيم. فلنيم يبلي ميم [قسم الله و]اقسام:

---

[80] R. g. وكس. [81] R. g. تعس. [82] O. يبّ. [83] O. السمينين. [84] R. الشيء. [85] R. g. شاف (?) الزيت. [86] R. g. منصبّ وهاطل. [87] R. g. اسم رجل وقبل قبيلة وقيل مكان. [88] R. g. امل. [89] R. g. ورجا وصلّى. [90] R. g. انصاف. [91] R. and O. omit. [92] R. g. ويسقط. [93] O. عادلت. [94] O. انك نعلاتهه. [95] O. قبل. [96] O. omits من اجل; M. and R. انّ. [97] M. and R. عدل. [98] O. فيها. [99] R. and M. من. [1] Transposed in O. [2] R. ولا يذكره. [3] R. g. خفيت عنّي. [4] R. لا. [5] R. g. يخفى. [6] R. g. اعجوباتي. [7] R. g. اخفاء. [8] R. g. عجب. [9] R. g. اعجوبات. [10] R. g. عجائب. [11] M. and O. continue وتقول (وثقيل اخر.M) لفلا (لهفلا.M) ندر وانما (واما .M) قيل بي يفلا لندر ندر نزير (MS. ورنوا). [12] O. مثال. [13] M. and R. ولهتحبيت. [14] O. قبيل. [15] M. and R. هذه. [16] O. ومن. [17] R. بلليا. [18] R. وتقول. [19] Transposed in O. [20] R. لجمع. [21] R. مفلنين. [22] R. مثلثيه. [23] R. لثبت. [24] O. مي.

الفاء واللام والدال באש פלדות הרכב קיל וגו מן מעני וכלפיד[25] אש בעמיר על (משקל) القلب:

الفاء واللام والهاء והפלה[26] יי את מבחר. והפליתי ביום ההוא. קד ذכר فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. ومعناه مثل معنى נפלאו ממני واصحابه الذى هو من العظمة على ما تقدّم من شرحنا [לו]: ומן אשר יפלה[27] יי فمعناه يميّز[28] ويفرّق الّا انّ ابا زكريا ادخله فى جملة الباب. وما يبعد قوله (فيه) على ان يكون فى القول[29] اضمار اى يعظّم الله فرق ما بينهما. ومن معنى الفرق قوله[30] למה זה תשאל לשמי והוא פלאי[31] وهو فراق وبيان[32] اى انّ الامر والشأن فراق كما قالوا فالّقوا والهه لا תצלח على تأويل[33] القصّة والحال. وليس المراد بقوله והוא פלאי الاسم المتقدّم الذكر اعنى قول מנוח מי שמך כי יבא דבריך וכבדנוך كما يظنّ الناس بل المراد به الامر او[34] الشأن المضمر[35]. ولا وجه لكون פלאי [من] معنى עשה פלא اذ *لا يقوم له العذر[36] فى كتمان اسمه بكونه عجيبا عظيما بل انما اقام عذره [عنده] فى كتمانه بمفارقته (له مفارقة) ابديّة وامتناع ما كان يؤمّله من برّه بمفارقته له مفارقة باتّة. ويحسن عندى ان يكون من هذا الاصل ومن هذا المعنى الثانى (قولهم) فى الكناية פלוני [אלמני] ومعناه اللفظ الذى يفرق[37] بين الشخص وغيره. والنون فيه زائدة كزيادتها فى אלמני:

الفاء واللام والحاء كمو פולח وبוקע בארץ يقال פלח الارض والحديد اذا شقّهما. פלח התחית يريد المطحنة السفلى لانّها شقّ العليا [او مثل شقّها]. פלח רכב. פלח דבלה قطعة وشقّة منهما. פלחה הרמון شقّة[38]. יפלח כליותי. ויפלח אל סיר הנזיד[39]:

الفاء واللام والطاء ופלטו פליטיהם. ויבא הפליט. נתן בניו פליטים. כי אם פלטים. والثقيل תפלטני[40] מריבי עם. יפלטם מרשעים. פלטה נפשי מרשע חרבך. ומפלטי לי. והיה המחנה הנשאר לפלטה לجميع تخجية وتخليص[41]. ومن كلام العرب افلطنى الشىء اى افلتنى. ومن هذا المعنى ותסג ולא תפליט ואשר תפלט وتعلقين ولا تلدين والذى[42] تلدين اسلمه الى السيف كانّها اذا ولدته فقد خلّصته. ومما اشتقّ (فى) هذا المعنى (قوله) ויפלט ואין מציל كما اشتقّ هس لغة רוח והצלה قوله אשר הציל אלהים מאבינו. וינצלו את מצרים. الّا انّ ترجمة ויפלט ואין מציל انما يصلح ان تكون وينزع اى ويسلب ولا منجى ولا مخلّص. وكذلك ايضا אשר הציל אלהים מאבינו. וינצלו את מצרים سلب[43] واخذ قهرا[44]. ومعنى اخر על און פלט لهم من اجل فسقهم اقذف بهم وارميهم. وهو مجانس لقول الاوائل نده שפלטה שכבת זרע اى رمته[45] وقذفت به. ويصلح ان يكون من هذا المعنى ותסג ולא תפליט ואשר תפלט يريد قذف الجنين بالولادة. وתרנום ויקא את יונה. ופלט ית יונה اى رماه[46] وقذف به:

الفاء واللام والكاف ומחזיק בפלך بالعصا. וכפיה תמכו בפלך המגזל. חצי פלך ירושלם. הצי פלך *קעילה קור[47] او اقليم وحوز وתרנום כל חבל ארנבן]. כל בית פלך טרבונא. وتרنום ובנפות דור מים. ובפלכי דור. وكذلك תרנום שלשת הנפת. תלתה פלכין:

الفاء واللام والسين יפלס נתיב. פלס מענל רגלך[48]. מענל צדיק תפלס. חמס ירכם תפלטון: ושקל בפלס הרים بالقفّان:

الفاء واللام والصاد ועמודיה יתפלצון. ובסתה אותם פלצותן]. פלצות בעתתנו] معنى ذلك الهيبة والخوف [والافكل]. ومن هذا المعنى (قيل) הפלצתך השיא אותך يريد[49] عظمتك وهيبة الناس لك. ومنه اشتقّ אשר עשתה מפלצת לאשרה *اى انها[50] عظّمت شأنها وهيّبت امرها بما اتّخذته لها من الزينة والآلة الداعية الى ذلك كالتاج ونحوه. كما قال ויברח אבא את מפלצתה. (الا قراءة يقول) וידק[51] וישרף[52] وهذا من استعمال[53] العبرانيين فى تعظيم الشىء شبيه بقولهم הנה הרדת אלינו את כל החרדה הואת:

---

[25] R. ולפיד. [26] O. והפלא. [27] O. יפלא. [28] O. יבדל. [29] R. اللفظ. [30] R. عندى. [31] O. פלא. [32] R. ومبيّن. [33] O. التانيث. [34] O. اى. [35] R. المضمور. [36] R. لم يقم العذر عليه. [37] R. يكرد به. [38] O. مشقّة. [39] R. g. المعانى متقاربة. [40] R. وتفلتني. [41] R. g. ومفالتة. [42] O. والذين. [43] O. كلبي. [44] O. קצרא. [45] O. רמיאתה. [46] R. ורמאו. [47] MS. crosses out קעילה טורא and substitutes קליעה טורא. [48] This instance is in R. before the last one; R. g. وزن. [49] R. اى. [50] O. يعنى ان. [51] R. הדק. [52] O. continues לעפר. [53] O. الاستعمال.

الفاء واللام والشين והתפלשו אדירי הצאן. *והתפלשי באפר. עפר התפלשי[54]. [באפר יתפלשו בתמרגעים]:

[الفاء واللام والشين ايضا]. התדע על מפלשי עכ. הזה اللام מבדלة من راء מפרשי עכ. וسأفسّره[55] في بابه:

الفاء والنون פן אמות עליה. פן כחרב אצא לקראתך כדי שלא יכון כדו וכדו: ארח חיים פן תפלס מכאן לא التي للنفي. والاشبه ان يكون[56] الفاء بدلا من [الباء والنون بدلا من] اللام[57] فكأنّه قال בל תפלס. ויحسن جدّا ان يكون مثله פן יפקד עליה: ואצלה[58] כל פנה תארב ركن. אבן פנה. על ארבע פנותיו. עבר ביטוק אצל פנה اصله פנתה. وقد تحضاه في المستلحق في باب כרה: ניטו הלום כל פנות העם على الاستعارة واراد رؤساءهم. (مثله) ויתיצבו פנות כל העם:

الفاء والنون المضاعف ורחוק מפנינים מיכרה. אדמו עצם מפנינים. יש זהב ורב פנינים جواهر. قلنا[59] جواهر على استعمال العامّة. امّا في الحقيقة فانّ[60] جوهر كل شيء ما خلقت عليه جبلّته. واخلق[61] بقولهم פנינים [ان يراد به] الياقوت[62] يدلّ على ذلك [قوله] אדמו עצם מפנינים [يريد الياقوت الاحمر]:

الفاء والنون والجيم ופנו ודביש ויטמן שהב:

الفاء والنون والهاء הפנה ערף מואב. ופנה אל אלהים אחרים. قد ذكر في كتاب حروف اللين. ومصدره מאן עוד פנות אל המנחה. وامّا ומעלותהו פנות קדים فهو اسم غير مصدر وترجمته تجاه المشرق [اي قبالة المشرق]. ومن هذا المعنى והיה לפנות ערב[63]، ותבא האשה לפנות הבקר. ויאנב הום] לפנות בקר في استقبال المساء واستقبال الصباح. כי פנה היום قد ولّى النهار اي الشمس قد استقبلت مغربها[64]. ومن هذا الاصل وهذا[65] المعنى פנים בפנים דבר י עמכם. ومنه ايضا דבר דבור על אפיו الالف فيه زائدة كزيادتها في מי אפכם. (وفي וראיתן על האבנים وغيرهما. والمعنى مقول على وجهه وعلى كنهه. ومنه ايضا מפני מי המבול. מפני שרי נברחי מן قبل[66] כדו (وكذا) ومن امامه. ومثله וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם. (وقد دخلت عليه اللام) [מלפני אדון חולל.] מלפני אלוה יעקב. אשר ישמתי לפניך קדמות ובין يديك. ومثله ויניחם לפני פרעה. על פני כל אחיו נפל (سكن) בגבולם[67] ובחצרתיהם. אם לא על פניך יברכך בחضرتك مواجهة: הוא היה נבור ציד לפני י בين يدي الله اي في العالم. وقد يستعمل بغير لام كما قيل ופניך הלבים בקרב اي بين يديك: לא הפנו אבות אל בנים لم[68] يلتفتوا ولم يتأمّلوا. وهذا الفعل يدلّ على انّ פנים בפנים[69] (مثله). ومثله من هذا الاصل הוא ההיכל לפני הדולכי[70]. ومثله לדלתי הבית הפנימי. אל החצר הפנימית. אל הקדש פנימה]. בל בבודה בת מלך פנימה. וארז אל הבית פנימה]. מלפנים ולחיצון المميم زائدة: לפנים בישראל. לפנים הארץ יסדת قديما ومن قبل. לפני בא יום י قبل كذا وكذا وهو مضاف [לפנים בישראל]: לפני שמש ינון שמו ما دامت الشمس: אל תתן את אמתך לפני בת בליעל مثل ذات فسق[71]. מפני אשר ירד עליו י באש من اجل كذا (وكذا): ופניה לא היו לה وغضبها[72]. ومثله פני י בעיני רע. פני י חלקם. وذكر في كتاب حروف اللين ايضا פניתי הבית[73]. פנו דרך[74]:

الفاء والنون والقاف מפנק מנער עבדו الرجل المقنّق اي المرفّه المنعّم المترف (من قولهم אם היה מרובך מעודן מפונק). وתרגום מעדני מלך. בתפנוקי מלכן. وهو بالعربية فنق الملوك جمع[75] فناق بكسر الفاء. وתרגום והענג מאד. ודמפנק לאחדא. وתרגום ואכל ושבע וישמן. וייבלן ויישבעון ויתפנקון. ولما كان معنى[76] هذه الالفاظ كلّها التفنّق وهو التنعّم والترفّه ترجمتها كلّها به كما ترى:

الفاء والسين בתנת פסים ثوب ديباج سمّي بذلك من صورته [وشكله] *اي كل شبر[77] منه لون *ما. مشتقّ[78] من פס ידא. وתרגום ובפות[79] חידים. ופסת יהדאה[80]. ومثله מי אפסים. وقد فسّرناه في حرف الالف: وامّا יהי פסת בר בארץ فانّ[81] المفسّرين يجعلونه من معنى פס ידא وما يسوغ لي ان يكون منه]. وقد اثبتّ

---

[54] Transposed in R. [55] R. وسابيّنه. [56] R. تكون. [57] O. لام. [58] O. ואצלה. [59] R. قلت. [60] O. انّ. [61] O. ואלخ. [62] O. continues الاحمر. [63] R. g. التفات وتوجّه. [64] O. مغربا. [65] R. ومن هذا. [66] R. قدّام. [67] Both MSS. נואחם. [68] R. ولم. [69] R. مشافهة ومواجهة منه; another gloss והמלך את פניו منه. [70] O. الداخل. [71] O. الفسق. [72] R. غضبها. [73] O. סביב. [74] R. g. نجّلت ونظّفت (so). [75] O. جمعه. [76] O. معاني. [77] R אן אן כל שער. [78] R. اشتقّ. [79] O. פסת. [80] O. היד. [81] O. באן.

מדמבי فيه فى حرف الباء فى الباء والراء المضاعف عند تفسيرنا בר]:

الفاء والسين المضاعف כי פסו[82] אמונים מבני אדם. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. وربما كان יהי פסח בר منه اى قطعة بِرّ بكسر الباء:

الفاء والسين والجيم עלה ראש הפסנה القلعة. ومنه פסנו ארמנותיה والمعنى حصّنوها:

الفاء والسين والحاء ופסח י על הפתח. ופסחתי עליכם. זבח פסח הוא معناه الرحمة[83] والحنين. ومنه ופסחו על המזבח [معناه] وتحنّنوا[84] واسترحموا اى انهم استرحموا الصنم كما قال ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו. فكانوا[85] يسترحمونه ويتحنّنون اليه: עד מתי אתם פסחים. ויפל ופסח. איש עור או פסח. ومعنى אתם פסחים متوكّئون. ومنه اشتقّ פסח لانّه لا يطيق[86] على المشى حتى يتوكّى. ويجوز ان يكون منه ופסחו על המזבח اى وتوكّوا[87] عليه لما كلّوا وقوفا فى الدعاء:

الفاء والسين واللام כי פסלו יוצרו. ויפסל שני לחמו אבנים בראשונים. ויפסלו בני שלמה. פסל[88] לך שני לחות אבנים. לא תעשה לך פסל[89]. פסילי אלהיהם. הנעשאים את עין פסלם. וישאריהו לאל עשה פסלו. מי יצר אל ופסל נסך. הובישׁ בל צורף מפסלו(. לעשות פסל ומסכה):

الفاء والعين والهاء ביולדה אפעה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين ومعناه اصرخ واستغيث: אפעה ושרף מעופף עם الافعوان[90]:

الفاء والعين واللام מי פעל ועשה. פעלות י. אף יפעל אל. בפועל בפיו[]. פעלך בקרב שנים. יסבר לפעולהך]. פועל ישועות فاعل. للجميع فعل ومنع: واعلمْ انّ ופעלו لא יתן לו اسم جاء على غير الاطّراد وهو مثل פעלת שביה. פעלתו אשר עבד. זו פעלת שמני الذى للجميع اجرة[91]. وكان الوجه فى ופעלו לא יתן לו ان يكون مثل פעלך בקרב שנים من اجل العين وعلى هذا هو الاطّراد فشذّ[92] عنه كما شذّ ايضا عنه واهرا מבני אדם:

الفاء والعين والميم פעם בחון פעם ברחובות. ואת הפעם[93]. שבע פעמים. אך הפעם. ותחל רוח י[94] לפעמו تفسيره فابتدأ[95] وحى الله لينوب عليه يريد اول مرّة[96]: מה יפו פעמיך. פעמי דלים ارجل: ארבע פעמותיו جهاته وجوانبه: פעמן זהב جلجل. وكذلك قال فيه الترجمة זנא דדהבא كما قيل فى الجلجل الذى يعلّق فى[97] عنق الدابّة זוג של בהמה. ولبس مثل מחרצנים ועד זג [لانّ ذلك الزج هو الجلجل ويسمّى الحجر الذى يجعل فى جوفه عنبول وهو بازاء نوى العنب الذى يسمّى זג] لقول الاوائل החרצנים אילו החיצונים הזונים אילו הפנימים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר בדי שלא תטעה בזוג של בהמה החיצון זוג והפנימי ענבול: נפעמתי ולא אדבר. ותפעם[98] רוחו. والافتعال ותתפעם[99] רוחו. والاسم את הלם פעם (آلة يكسر بها نحو مطرقة وما اشبه ذلك). הרימה פעמיך. (ويجوز ان يكون הרימה פעמיך مثل מה יפו פעמיך) ويكون معناه اللّهمّ اشدد وطأتك على اعدائك. وقال الترجمان فى את הלם פעם. [עם] דמטבח בקורנסא[1]. والقورنس[2] هو[3] المطرقة فكان التقدير على هذا את הלם בפעם. والترجمة الواجبة بالمطرقة [اى الضارب.] والوجه فى הולם ان يكون מלרע فجاء מלעיל من اجل اتّصاله בפעם الذى هو מלעיל على عادة اللغة. وان حمل *פעם هنا[4] محمل נפעמתי. وتفعم רוחו ومثلهما من الالفاظ التى يعمّها معنى الكسر والرضّ يترجم[5] את הלם פעם الواجبُ كسرا اى رضّا[]: واعلمْ انه لم يسمّ المسمّى القرناس פעם الّا باشتقاق من معنى נפעמתי:

الفاء والعين والراء פי פערתי ואשאפה. وفיהם פערו למלקוש. פערו עלי בפיהם البناء زائدة. ופערה פיה وفغرت فاءها اى[6] فتحته:

الفاء والصاد والهاء פציתי פי אל י. אשר פצו שפתי. قد ذكرا[7] فى كتاب حروف اللين [فى معنى واحد وهما معنيان. وذلك انّ معنى פציתי פי فغرت فمى اى فتحته. ومثله פצה ניך. ופצה פה. ومعنى אשר פצו שפתי نطقت شفتاى. ومثله ואיוב הבל יפצה פיהו. وادخلها كلّها ابو زكريا تحت معنى واحد وفاتنا تشكيك ذلك

---

[82] R. g. انقطعوا وذهبوا. [83] R. g. والشفقة. [84] O. אתחננוא. [85] O. פבאנה. [86] R. يقدر. [87] O. توكّوا. [88] R. g. والاصنام. [89] R. g. صنم واصنام. [90] R. g. والافاعى. [91] O. الاجرة. [92] R. فاشذّ. [93] R. g. مرّة ومرار. [94] R. האלהים. [95] O. ابتدأ. [96] O. نوبة. [97] O. من. [98] R. g. كربت. [99] R. g. وكربت (? injured). [1] R. בקורנס. [2] R. والقرناس. [3] O. هى. [4] Transposed in R. [5] R. ترجم. [6] O. كانّها. [7] O. ذكر.

عليه فى المستلحق:] وذكر فيه ايضا فنني والتيلني. الفوته[8] את דוד עבדו:

الفاء والصاد والحاء פצחו רנה فعل ماض. والامر פצחו הרים. פצחי רנה וצהלי מענוה الافصاح والاعلان. ואת עצמותיהם פצחו[9] فضخوا. والفضخ كسر الشيء الاجوف:

الفاء والصاد واللام אשר פצל[10]. ויפצל בהן פצלות לבנות وفرض فيها فرضا بيضا. والفرض (هو) لحزّ اعنى القطع. وقال الشاعر

ואם תרצה ראות דמיון זקנו ראה עמק *אשר רעו[11] כישבים
ראה ענף אשר היה מכוסה ברוב עלים פצלוהו הנבים

اى قطعت اوراقه[12]. وقال غيره رضى الله عنه

אל תיקוט ללקוט חבצלת מפוצלת
ונער ובער חוחי ומלוחי ופרחוחי

اى مقطوعة اعنى מפוצלת):

(الفاء والصاد والميم הרעשתה פצמתה فصمتها اى شققتها وكسرتها. وفى كلام الاوائل חרס נדי ליתן בין פצים לחבירו اى بين شقوق البناء. وترنوم והרעלו חלוני. ופצים לי חרבין:)

الفاء والصاد والعين הבוני פצעוני. הכה ופצוע. פצע החת פצע. פצוע רכא معنى ذلك شجّ. والمراد بفצוע רכא ان يكون مفدوغ[13] البيضتين او احداهما او ان يعرض لهما مرض فتنتقب *احديهما او كلتاهما[14]. لقولهم איזהו[15] פצוע רכא בל שנפצעו הבצים שלו אפילו אחת מהן אפילו נקבו אפילו נמוקו אפילו חסרו:

الفاء والصاد والراء ויפצר בם מאד. ויפצר בו חתנו. ויפצרו בו עד בוש. ואון ותרפים הפצר مصدر من البنية الثقيلة التى على הפעיל والجميع לחץ: ومن هذا المعنى اشتق הפצירה פים اى الكثيرة[16] الافواه يعنى المبرد. وترنوم שופינא:

الفاء والغاف والدال ויי פקד את שרה. כי פקד י את חנה. וישמעו כי פקד י את בני ישראל. פקד פקדתי אתכם. ופקדת נוך. פקד יפקד אלהים. ויפקד שמשון את אישתו. ותפקדנו לבקרים. אם פקד יפקדני אביך. פקדו נא וראו מי הלך מעמנו. ויפקדו והנה אין יהונתן. פקדו נא את הארורה הזאת. ופקד נפן זאת. זברני ופקדני. באו ימי הפקודה. קרבו פקדות העיר. בעת פקדתים(. בעת פקדתם יכשלו). ופקדתך שמרה נפשי. ותפקדי את זמת נעוריך: والانفعال כי יפקד מושבך: وما لم يسمّ فاعله من بنية הפעיל. היא העיר הפקד: والافتعال ויתפקד העם והנה אין שם לכמיע تعهّد وتفقّد. وامّا قوله عن צדקיהו ובבל יולך (את צדקיהו) וישם יהיה עד פקדי אותו فانه تفقّد بالموت: אישה רעותה לא פקדו (فقدت). ومثله פקדתי יתר שנותי اى سلبت باقى عمرى. ולא נפקד להם מאומה. ולא נפקד ממנו איש. ונפקדת כי יפקד מושבך [اردت ונפקדת]. ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש. אם הפקד יפקד לכמיע فقد ونقصان: ואחריהם פקד כל העם. ויפקד שאול את כל העם. ויפקדם בטלאים. תפקדו אתם לצבאתם. פקד כל בכור זכר. ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם(. לפקריהם). ואלה פקדי הלוי. לכל העבר על הפקדים. אלה פקודי המשכן. משכן העדות אשר פקד על פי משה: والثقيل מפקד צבא מלחמה: والافتعال לבד מיישבי הגבעה התפקדו. ואיש ישראל התפקדו: وما لم يسمّ فاعله לא התפקדו בתוכם. ובני ישראל התפקדו וכלכלו. الّا انّ هذا لا يكون (الّا) من الافتعال المتعدّى. والجميع عدّ[17] وحساب واعتداد. ومن هذا قيل[18] ויהיו לבית אב לפקדה אחת. פקדות אל שעדי הבית חזב واחזاب[19]. وقريب من هذا المعنى ובן אדם כי תפקדנו اى تعتدّ به وتحتسبه كما قال[20] לא חשב אנוש לם יחתסב בהם לאוانهم عليه: וביום פקדי[21] ופקדתי עליהם. ואפקד עונה עליה. ותפקד עלי עון האיש. פוקד עון אבות על בנים. ופקדת כל האדם יפקד [עליהם] معنى ذلك تعديد وايجاب ذنب. ومثل هذا قوله פן יפקד עליה לילה ויום. وقد قلت قبل هذا انّ פן *قد يكون[22] فى معنى לא وبل مثل ארח חיים פן תפלס. واقول هنا[23] انّ (כי) יפקד فى معنى אפקד. يقول[24] انا الله حارسها ومسقيها[25] بالاحيان ولا اعدّد عليها ذنبها بل احرسها ليلا ونهارا. ومعنى قوله هنا لا اعدّد عليها[26] لانّه *كان قد[27]

---

[8] R. g. خلاص وتنجية. [9] R. g. كسروا. [10] R. g. قيل قشر وتقشير. [11] O. בְּרֵעוהו. [12] O. ورقه. [13] O. القول. [14] O. احداهما او كلاتهما; R. אחדתחמא. [15] R. אי זה הוא. [16] O. كثيرة. [17] R. عدد. [18] O. مفدغ. [19] R. واحد. [20] R. قيل. [21] R. g. مطالبة. [22] O. هو. [23] R. الآن. [24] R. فيقول. [25] O. ومبقيها. [26] O. continues ذنوبها. [27] Transposed in R.

قال فى اول هذا الفصل بى הנה יי יוצא ממקומו לפקד עון (יושב) הארץ (עליו). فلما كان قوله جلّ وعزّ עון[27] יושב הארץ بالعموم احتجنا[28] ان يستثنى منهم امّته بقوله[29] ביום ההיא ברם חמר ענו לה אני יי נצרה לרגעים אשקנה اى انّى اعدّد ذنوب جميع الامم ولا اعدّد ذنبها. وهذا[30] اعتقادى فى هذا الفصل. واتّصل بى عن מ׳ יצחק בן[31] מ׳ שאול رحمه الله انه كان يفسّر فى פן יפקד עליה كيْلا يسقط اوراقها[32] وتفقد. وكان بجعل יפקד *مثل אם הפקד יפקד[33] وهو لعمرى قول عليه طلاوة: והוא פקד עלי לבנות לו בית. פקודי יי ישרים هذا مجانس للسريانى الذى يقول فى תרגום צו את בני ישראל. פקיד ית בני ישראל. ومنه במפקד יחזקיהו[34] המלך (كانّه قال במצות יחזקיהו המלך) *وهو اسم[35] الفعل. ومن هذا المعنى عندى واشرفو במפקד הבית اى فى واجب البيت كانّ هذا الفعل كان واجب البيت كلّه كما كان שעיר העזים واجب الامتحة. كما قال وביום השני תקריב שעיר עזים תמים[36] لخطاة وחטאו את המזבח כאשר חטאו בפר (يعنى כאשר חטאו את הבית בפר). فكانّه[37] قال واشرفو במצות הבית اى فى واجب البيت وحقّه وبما امر له [به]. وهذا كما قيل ושם היו לפנים נתנים את המנחה הלבונה[38] והכלים ומעשר הדגן התירוש והיצהר מצות הלוים *اى واجب اللاوين[39] وحقّهم وما امر لهم به. وقيل ايضا واداره כי מצות הלוים לא נתנה [وهو اعنى במפקד הבית اسم غير اسم الفعل]. ومن هذا المعنى ויהי בעת יביא הארון אל פקדת המלך ביד הלוים. ואל[40] هذا بمعنى الباء على ما فسّرناه فى بابه. فكانّه قال בפקודת המלך اى במצות המלך. ويصلح ان يكون منه[41] ופקדתך שמרה רוחי كانّه قال ומצותך اى امرك ووصيّتك حفظت روحى: ויפקד שר המבחים את יוסף معناه واودع فانّه[42] لمّا اقرّه عنده كانّه اودعه عندهم. ויקח מידם ויפקד בבית وتركه فى البيت واودعه فيه[43]. ومثله ואת אחיך תפקד לשלום. והיה האכל לפקדון. او את הפקדון. والثقيل ואת המגלה הפקידו. וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם. لمجيئه يفكد כליו. ויפקידו את ירמיהו בחצר המטרה. ויתنهו בית הפקדות עד יום מותו.

פקדתו יקח אחר ذخيرته اى ماله. وما لم يسمّ فاعله אשר הפקד אתו [לجميع] ترك وايداع واقرار: ופקדו שרי צבאות يوكلون. יפקד יי אלהי הרוחות. ופקדתי עליהם ארבע מישפחות. ויפקד אתו לכל כבל בית יוסף. אשר יהיה פקיד על אנשי המלחמה. لهيئة פקידים בית יי וكيل ووكلاء. ومثله הפקודים אשר לאלפי[44] הצבא. אשר היה פקיד על אנשי המלחמה) وكلاء ايضا. الّا انّه على لفظ المفعولين. والانفعال ויפקדו השוערים והמשוררים והלוים. ويجوز ان يكون من هذا المعنى במפקד יחזקיהו המלך. ومنه ושם בעל פקידות وهو اسم الفعل. ومثله ופקודת אלעזר (בן אהרן הכהן). ופקודת מישמרת اسم الفعل ايضا: واما ושמתי פקודתך שלום فهى للجزية وللخراج الذى يأخذه الفقيدين: والثقيل אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה. והפקדתי עליהם בחלה. راه הפקדתיך היום הזה. ואתה הפקד את הלוים. הפקד עליו רשע. והפקידו עליהם[45] אנשים לשמרם. המפקדים בית יי للجميع فى معنى الوكالة والتوكيل [والتقديم]. ويصلح ان يكون منه פקדות אל שערי הבית اى اصحاب وكالات:

الفاء والقاف والحاء

ויפקח אלהים את עיניה. או תפקחנה עיני עורים. ותפקחנה עיני שניהם. יי פוקח עורים. פקוח אונים ולא ישמע[46]. לפקוח אזנים עורות. פקח נא את עיניו. אשר עיניך פקוחות. או פקח او עור معنى פקח وفتح واحد. واما ולאסורים פקח קוח فهى لفظة متضاعفة كتضاعف פתלתל وهو[47] مصدر وפתלתל صفة. الّا انّ פקח קוח وان كانت كلمة واحدة *فهى مكتوبة[48] كلمتين. وقد بيّنّا (ايضا) هذا فى كتاب اللمع. والمذهب فى ולאסורים פקח קוח كالمذهب فى הנה פתחתיך היום הזה من الحركات אשר על يديك:

الفاء والقاف والعين

לשפתו סביב هى[49] الفقع اعنى[49] الفطر. *وقالوا المفسّرون[50] فى פקועות שדה على انه لحنظل واستدلّوا على ذلك فى ما ارى من قوله ויצא נפן שדה ולקט ממנו פקועות שדה على تشبيه نباته بنبات الكرم. ومن قوله ايضا מות

---

[27] O. عن. [28] O. احتجنى. [29] Both MSS. בקולה. [30] So corrected in R.; orig. in it هو هذا: O. هى هذا.
[31] R. בר. [32] R. ורקها. [33] R. من ולא נפקד ממנו איש. [34] O. חזקיהו. [35] O. واسم. [36] R. תמיד. [37] O. كانه.
[38] O. والحلبونة. [39] O. واغنبا. [40] R. واللام. [41] R. مثله. [42] O. فبانه. [43] O. فى البيت. [44] O. لانسى.
[45] O. عليه. [46] R. תשמע. [47] O. وهى. [48] R. فهو مكتوب. [49] R. هو. [50] R. والمفسّرين.

בסיר אייט האלהים מן אגל מרוה לחנטל ובמכנתנא נחן (אן) נקול אנ הדא אלנבן (הו אלנבן) אלמעלום ואלמעהוד[51] נפסה אעני אלכרם. אלא אנ אלפקועות לם תכן חמל אלנבן לכנתהא כאנת נאבתה עבד אצלה כמא הו מעלום מן נבאת אלפקע[52] עבד אצול אלכרם וגירה מן אלאשגאר ומא כאנוא ליגעלוא פי טבאיעהם מא יגהלונה ולא יד׳וקונה. ואמא קולהם מות בסיר פימכן אן יכון מן אגל אנה כאן מן אצנאפה אלרדיה אלתי[53] תולד חנאנא צעבא [ונהרא] ולם יעלמוא בדלך מנה ולדלך קאל בי לא ידעו. *ומעא יוכד הדא קולה[54] פי צנאעה אלסחר אלדי צנעה[55] שלמה עה ואפקועים מתחת ליעקתו כביב יעני[56] אנה כאנת צורה אלפקע מחטטה בחאשיה דלך אלסחר נקשא. ואן כאן לקאיל אן יקול אנ צורה אלחנטל כאנת מחיטה בה תעלקא [ולא סיעא לקולה עניהא יצוקים ביצוקתו] אלא אנ מד׳הבנא פיה מא קלנאה[57] לה לאתפאק אנ אללפט ולאנהם[58] לם יללקוא פי טבאיעהם מא לם יערפוא[59]. ונחן נדחץ אחתגאגה ביצוקים ביצוקתו בקול אלכתאב עלי אלאופנים וחישוקה וקיטוריהם אלכל מיזע ואלחישוק זחרפה. ומעא לם יכנתי אן אקול אלא אנה פקע קול אלכתאב מקלעת פקעים ופטורי צצים אלדי תפסירה נקש אלפקע. וכדלך קאל אלתרגום ונלף החזו ביעין ומעלום אנ ונלף תרגום ויפתח על אללוחות ואלפקע מעא תנקש צורתה ואלחנטל לא ינקש בל ברכב פי אללוח פתתעלק צורתה]. ואמא אלתרגום פקאל[59] פי ופקועים מתחת ליעקתו כביב. וצורת ביעין. וקאל פי פקועות שדה. פוקיי דחקלא. ומא יבעד יכון פקועות חנטלא (מתל לעגה אלדי יפסר פיה חנטל) אלא אן כאן (לה) אסמאן [אעני לעגה ופקועות. פאנ אעתקאד פקהאיגא פי שמן פקועות אנה דהן לחנטל ומע הדא פאנ פקועות שדה לא יכון חנטלא אצלא לעא תקדם לנא ד׳כרה]:

אלף והא פר[60] בן בקר. פרים שלשה. ופרה ודב. פרות הבינן. *וצפה אלפר[61] הנא בקולה בן בקר ידל עלי אנה פתי לא מסנ. והדליל עלי דלך קולה ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו אדצה. פפצל בין בקר ובין בני בקר. ואמא אדא קיל פר באלאטלאק פליסת תלזמה הדה אלצפה:

אלף והא מצעף או בפרור. ובישלו בפרור הו אלמרלם:

אלף והא ואלף פרא אדם. פרה[62] למוד מדבר אלהא מכאן אלאלף[63] והו אלפרא בהלהמז והו אלפתי מן חמאר אלוחש. ולגמע ופראים עמדו על יפפאים, וריבמא כאן מן הדא אלמעני בי הוא בין אחים יפריא אי יתשבה בהדא אלצנף:

אלף והא ודאל ויבא הפרד. אייט על פרדו, על הפרדה, ובפרדים ובדברות אלבגאל[64]: וכנויהם פרדות מתפרקה גיר מתצלה. נפרד מכון פעל מאץ. נפרדו אני הנוים. ובמותם לא נפרדו. ומישם יפרד. ממעיך יפרדו. ויפרדו איט כיעל אחיו. הפרד נא מיעלי. ולמנפעל[65] לתאוה יבקש נפרד. ואנחנו נפרדים על החומה. וחרגמה לתאוה יבקש נפרד (בבל תיישה יתגלע) מן אנפרד ברגיי מא על סביל אלהוא ففי כל חגה יתורך. יקול [כל] מא כאן לה רגיי ינפרד[66] בה פי שיא מא יטלב[67] נסרתה על סביל אלהוא[68] פאנה יתורך פי גמיע מא יחתגי [בה] על מד׳הבה דלך אי אנה יחתגי על אלבאטל בלבאטל פיסקט פי גמיע כלאמה. אלא תראה יקול בעדה על סביל אלתסמין לא יחפין בכיל בתבונה בי אם בהתגלות לבו אי אנה יתבע מא יבדו אליה וחא יתכיללה פקט מן גיר אסתשבאת ולא תיקן. והאפתעאל והתפרדו כל עצמותי. יתפרדו כל פעלי און. ובני לביא יתפרדו. והתקיל והכיעבים הפריד יעקב (עזל). יפריד בעי ובינך. ויפרידו בין ענייהם. בהפרידו בני אדם. ונרגן מפריד אלוף. ותקיל אכר בי הם עם הזונות יפרדו ינפרדון ויתגזלון. וגמיע הדה אללגה אנפראד וגזלה ואפתראק[69] ותפריק וגזל. ומן הדא אלמעני עגדי עבישו פרדות וחרגמה אללפט עמסת אלמבדורות תחת חטוטהא אי יבסת אלחבוב אלמבדורה לזראעה תחת אלארץ אלמחרוקה עליהא וזלך מן שדה אלקחט ואלמבדורות הי אלמפרקה. יקאל בדר לחבי לזראעה אי פרקה. ומעני עמסת יבסת. וקד תקדם קולנא פי הדא פי חרף אלעין [פי ד׳כרנא עבישו], וקד קלנא (אנפא) פי חרף אלגים פי מנרפתיהם אנהא אלחטוט אלתי[70] יחטהא אלחראת תשבהה לה באלחדוש[71] ואלחמוש אי אלכסור[72] לאן תפסיר אנגרף שאדח וכאסר[73]. פשבה חטוט

---

51 R. המעהוד. 52 O. הפקאע. 53 O. אלדי. 54 O. ומן הדא קאלוא. 55 R. יצנעה. 56 O. אי. 57 O. קלתה. 58 O. לאנהם. 59 R. קאל. 60 R. g. רת. 61 O. וצפתה. 62 O. פרא. 63 R. אלף. 64 O. בגאל. 65 R. והלאנפעאל. 66 O. מפרד. 67 O. וטלב. 68 R. להה. 69 R. וגנפראק. 70 Both MSS. אלדי. 71 O. בחדוש. 72 R. הנסור. 73 R. וגאסר.

الارض بالحدوش والحموش كما (قد) قيل ايضا عنها نحت نحدوه يريد خطوطها وهو مشتقّ من ويتنودّدا بمشيفتم. ومن هذا المعنى قالت العرب لمسل[73] الماء خوامش. والغرض فى هذا القول اعنى فى عبسو فردات التضنيع والتعظيم لامر القحط الذى نالهم حتى يبست الحبوب [المبذورة] تحت الارض اذ لم[74] ينزل عليها مطر فلم تنبت. فعلى هذا المعنى اشتمل الفصل[75] كلّه من اوّله الى آخره من حنرو شقم الى نم بحتموت شدى العرى عليه. وهذا اصلحك الله غريب من التفسير وبديع[76] من الشرح وهو من جملة ما لم يأبه اليه غيرنا يسّر الله [لنا] *فهمه وقيّض[77] لنا معرفته بره بالحي التوبه علا:

الفاء والراء والهاء وفرينو بارين[78]. فره وربه. بى الفرني الحيم. قد ذكر فى كتاب حروف اللين [ولم يفصل ابو زكريا بين هذا المعنى الذى هو نموّ وكثرة وبين فوره راءيث الذى هو معناه نبات وطلوع. ومنه اشتقّ بن فورت يوسف. وتهرجنه فهرتهيو[79] فخلط ابو زكريا الجميع. وخلط به ايضا عشه فرى الذى هو ثمر وكان يجب ان يفصل بين هذه ثلثة معان وان تقاربت فى الاشتقاق. ومما هو فى معنى النبات والطلوع قوله اتفتح ارين ويفرو ييشو. ونصر مشرشيو يفره]: *ومن هذا الاصل افرين عشه لو الملك سلمه والالف فيه زائدة وتفسيره مركب وهودج[80]:

الفاء والراء والزاى لبد مزرى الفرزو. فرزوت تشيب يرشلم. الجالسون بزرى الفرزوت. اعلاه على ارض فرزوت. حذلو فرزون. صدقوت فرزونو بيسرائيل هى البسائط غير المحصّنة وغير المسوّرة. اليهود الفرزيون منسوبون الى سكنى هذه البسائط كما قال عنهم الجالسون بزرى الفرزوت[81]:

الفاء والراء والحاء (فرح مطه اهرن. الفرحه النفس. يزيّن وفرح يسرائيل على سبيل المثل. مطهو يفرح. صدق بتمر يفرح.) وتنل عربه وتفرح[82] كحبلله. فرح تفرح وتنل. كرسيه تفرحنه. فرح[83] شوشن. بفتريه وفرحيه[84].

والثقيل غير المتعدّى مريح[85] مين يفريح[86]. بحصرورت[87] الهنا يفريحون]. والمتعدّى] الفرحتي[88] عين يبو للجميع منه تفريع ومنه تنوير[89]: فرح بعوه. بيشحن فرحه. فرح باهرم وبهمه. واهم فرح تفرح الزرعة للجميع انتشار وظهور: افرحهم او بنيس فراخ. ولعلّه مشتقّ[90] من الانتشار اعنى [انه] لمّا انتشر وظهر من قشرة البيضة سمّى به. ومن هذا المعنى قيل على يمين فرحه[90] يقومو وصفهم بذلك لظهورهم وخروجهم عليه او لانّهم قوم كانوا [انما] ظهروا فى العالم وانتشر ذكرهم من قريب ولم يكن[91] لهم قديم ولا اصل [والى هذا ذهب فيه الساجع حيث يقول يهجو قوما

مه لبني فرحه لعزد نوم وحه ولمو لا يهوت

الّا انّه لحن فى قوله لعزد مكان لعزدوت][92]: وقد فسّر فيه العكرش[93] وهو نبات يشبه الثيّل[94]. مزدوت يم من الهنيشوت لفرحوت بعنى انّى اطيّرها من مصايدكنّ وأفيتها منكنّ[95]. والدليل على (ذلك) قوله فى اخر الفصوق وقرعتي اهم مزعل زرعوتيكم وبسلحتي من الهنيشوت اشر اهم مزدوت[96] من نفوس لفرحوت وهو مشتقّ من السريانى وترجم معوفع على الهرن. *يهه فرح[97] على ارزيه. اشر تعوق بشميم. دفرح[98] باوير رقيع شميه. وفى كلام الاوائل [صنفيرين الفوحه بهن ويقولون للذين يطيّرون الحمام مفيحي يونيم]. وربما كان افروحيم مشتقّا من هذا]:

الفاء والراء والطاء وفرط برمد لم تلقط هو الحبّ المنتشر (المتفرّق) من العناقيد فى حين[99] القطاف. مجانس لقول الاوائل رعيّ كلل وفرط. ولقولهم ايضا منرنر باسكل وفورط برمون وأبين ما يكون فى[1] هذا المعنى قولهم ايهنو[2] فرط النوشر بشوعة البصيرة فقد فسّروه بقولهم هذا. فامّا ترجمة اللفظة فهى النَّثر بفتح النون والثاء بثلاث نقط [مفتوحة ايضا]. فهكذا[3] تسمّى العرب ما انتثر من الشيء: ومن هذا المعنى عندى الفرطيم على في النبل لنثرهم الكلام وتقطيعهم النغم. وما يبعد ان يقال انهم الفالطون[4] وهم الذين[5] يرتجلون الشعر اى الذين

---

[73] R. لمسيل. [74] R. ليس. [75] R. فصل. [76] O. وبعيد. [77] R. مهمه; O. وبقض. [78] R. ورعينو. [79] R. g. اغصان. [80] Marg. in R. (in the glossator's hand) افرين الفه زائده وفسّر فيه هودج وهو ضرب من الخيام. [81] This root is omitted in R. The glossator supplies ليس لها (MS. الذى) فَهَ عرى الفرزى. صدقوت فرزونو. حذلو وافرو هى القرى التى. [82] R. g. نوّار. [83] R. g. نوّار; another gloss وقيل سواسنها. [84] O. مرزح. [85] R. g. اسوار. وفسّر فيه ربض ورياض. [86] O. continues بيت. [87] R. g. تفريع. [88] O. تنويع. [89] O. اشتقّ. [90] R. g. العكرش. [91] R. يمكن. [92] The words added from R. are not in the Heb. transl. [93] O. العكروش. [94] O. אלתיתל. [95] R. منكم. [96] R. adds שם. [97] R. يفرح. [98] R. פרח. [99] R. حان. [1] من in O. above. [2] R. איזה הו. [3] O. فكذا. [4] O. الفارطون. [5] O. الذى.

יִשְׁעֲרוּן ארתחלא (מס) غير روّية بل هذا عندى اقرب ما يقال فيه:

الفاء والراء والكاف ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך. לא תרדה בו בפרך בעונף: הפרכת השבֶּט:

الفاء والراء والميم ובנדיו ובנדיו לא יפרם, ובגדיהם לא תפרמו. בנדיו יהיו פרמים[6]:

الفاء والراء والسين ולא יפרסו להם על אבל. הלא פרס לרעב. מجانس لقول الاوائل הנותן פרוסה לעני اى كِسرة. وقالوا ايضا וכן העני שנתנו לו פרוסת[7] פת או פלחי דבלה מעשר מזה על זה. ومن هذا المعنى פרש אין להם וان כתב בשׂמים. ومن هذا المعنى اشتقّ ופרסה לא הפריסה معنى הפריסה لها ظلف[8]. *אינו מפריס. מקרן מפריס ذو قرن وظلف[9]. وقد تقال الפרסה على الحافر اتّساعا وان لم يكن مشقوقا كالظلف كما قيل[10] מקול שׁעטת פרסות אבירי. وايضا בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך: واعلم انّ الפרס هو العقاب: واعلم انّ והנישׂארים לבל רוח יפרשו. ופרשו באשר בסיר. כי בארבע רוחות השׁמים פרשתי אתכם (تقرأ بسين) وان كانت مكتوبة بشين وليست من معنى هذا الباب لكنّها من معنى ما يقرأ بالشين كما ستراه فى *بابه ان شاء[11] الله:

الفاء والراء والعين שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו. ותפרעו כל עצתי. פורע מוסר. פרעוהו אל העבר בו. יפרע עם מחתלפ הקום. ومعنى هذه الالفاظ كلّها مخالفة واجتناب: [כי פרוע הוא] כי פרעה אהרן. בפרע פרעות בישׂראל. כי הפריע ביהודה ומעול מעל בי. وقريب من هذا المعنى ופרע את ראש האשה. את ראשו לא יפרע. ראשיכם אל תפרעו. וראשו יהיה פרוע (معنى للجميع هتك وكشف الستر. وليس ينتقض علينا هذا القول فى וראשו יהיה פרוע) بقوله ועל שפם יעטה لانّ المراد بكونه פרוע انما هو كشفه من عمامته او من قلنسوته او من الكسوة او ممّا اشبه ذلك[12] ممّا يكسى به الراس وحتى انّ من لم تجر عادته بكسوة راسه. فيراد فيه بقوله יהיה פרוע الامتناع من كسوته فى ذلك الوقت: לא אפרע ולא אחום لا ارجع عن قولى ولا انقلب ولا اتحوّل منه.

وهو مجانس لقول الاوائل הקורא את המגלה למפרע לא יצא [يعنى] تحوّلا قالبا لها من آخرها الى اوّلها. ومن هذا المعنى ايضا למה מיטה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו لِمَ ترجعونهم من اعمالهم اى لِمَ تصدّونهم عن اعمالهم: מראש פרעות אויב انتقام العدوّ. مجانس لقول الاوائل והנפרע לנו מיצרינו. ויחסן جدّا ان יכון مثله[13] בפרע פרעות בישׂראל: נדל פרע שׂער ראשו فرع شعر راسه. ومثله ופרע לא ישלחון. واهل الفقه يجعلون את ראשו לא יפרע من هذا المعنى ويفسّرونه لا يشعّث راسه اى لا يرخّى شعره ثلثين يوما كما يصنع الاَبِل]:

الفاء والراء والصاد על בן פרץ י פרץ בעוזא. ופרץ חומת אבניהם. פרצו ויעברו. בן יפרין בם. עלה הפרץ לפניהם. ויבן את כל החומה הפרוצה. בחומת ירושלם אשר המה פרוצים. פרוץ נדרו והיה למרמס. עת לפרץ. ובי החלו הפרוצים להסתם اسم وهو[14] الثلم. والثقيل והחומת ירושלם מפורצת للجميع ثلم وهتك. وقريب *من هذا[15] פרצו ודמים בדמים נגעו انهتكوا فى المعاصى. והוליד בן פרין منهتك فى الشرّ. המערת פריצים: ومعنى اخر פרץ נחל מעם נר. פרץ י את איבי לפני בפרץ מים. זנחתנו פרצתנו. יפרצני פרץ. על פני פרץ. ותירוש יקביך יפרוצו. המתפרצים איש מפני אדניו معنى ذلك جرى وسيلان وتفريق وافتراق[16] وطرد: ومن هذا المعنى ועל מפרציו יסבן يريد *مجارى المياه[17] اى الانهار. وقريب من هذا المعنى ומקנהו פרץ בארץ. وبית אבתיהם פרצו לרב. מה פרצת עליך פרץ. ופרצת ימה וקדמה. ויפרץ האיש מאד מאד. כן ירבה וכן יפרץ. הזנו ולא יפרצו. כי ימין ושׂמאל תפרצי. والانفعال אין חוזן נפרץ. ويصلح ان يكون هذا الانفعال من المعنى الاول وهذه كلّها افعال غير متعدّية. والمتعدّى من هذا المعنى ויפרץ מכל בניו. נפרצה ונשלחה על אחינו הנישׂארים للجميع انتشار وانبساط ובשׂט ونشر. ومعنى הזנו ולא יפרצו زنوا ولم ينتشروا *או لم[18] ينموا اى انهم على كثرة انبساطهم فى الزنا امحقهم واقلّل عددهم فلا ينمون: ויפרצו בו עבדיו וגם האשה. ויפרין בו אבשלום. ויפרץ בו. ויצר בכרים בכף ויפרץ בו. ולא אבה ללכת ויברכהו ויפרץ בו חנינו אבי הנערה معناها[19] الالحاح وهو مقلوب ויפצר בם מאד:

---

[6] This root is wanting in R. [7] R. פרוסה. [8] R. g. مشقوق. [9] R. ופרסיהן יפרק. [10] R. قال. [11] R. مكانه بحول. [12] O. بذلك. [13] O. منه. [14] O. وهى. [15] R. منه. [16] R. وانفراق. [17] R. مياه. [18] O. ولم. [19] R. معناه.

الفاء والراء والقاف وفرقط[20] علو مع طول صعود. فرق وانفرق. وقال تعلو على الفرق[21]. كحث فرق ملأه] قد فسّرت كحث فرق مع جملة الدفق فى حرف الكاف [فى باب الكاف والحاء والشين]. والثقيل فرّقوا نوعى الحب. وفرّحهن يفرّق. مفرق الرأس. والافتعال والتفرّقوا ويتفرّقوا لى. ويتفرّقوا كل القوم هذا متعدّ. *وغير المتعدّى[22] التفرّقوا ويتفرّقوا الجميع فى معنى الكسر: وتشبّر متفرّقة فقارة. وربما سمّيت بذلك لانكسار خرزة بعضها من بعض وانفصالها فكأنّها عظم كسير مفصولة اجزاءه بعضها من بعض: ويفرّقوا متزلزلة. فرق اى ميّز مجانس للسريانى الذى يقول فى ويشع ٧. وفرق ٧:

الفاء والراء والشين لفرش لهم على فى ٧. وهذا فرشة الكفّ. وفرشة نحلة مرتبة. والثقيل ويقرأ بكفر توراة الملهم مفروش. وما لم يسمّ فاعله كى لا فرش مهد يعشه لا معنى الجميع *التفسير والتبيين[24] والشرح: بيّن الشيء بتوضيح يقال بفرشات متفرّقة. وبتفسيرى يفرش يفرق الاتّصال. وهذا مجانس لقول الاوائل مه الفرش بين مه لمه بمعنى انّى فرق بين هذا وذا. ومن هذا المعنى (عندى) وان قرأ بسين والتباعد لكل روح يفرشها [اى] يتفرّقون[25]. ومنه ايضا وفرشها كاشر بكير اى ويقتسمونهم ويفرّقونهم بعضا على بعض كما يقتسم ويفرّق ما فى القدر [وفى القصعة] من اللحم]. وقد خصّ ما فى هذين دون غيرها لانّ ما فيهما يؤكل وقد قال عنهم واشر اكلا شعر عمى]. *ومنه ايضا[26] كى كعدبو روحات السموم فرشتى اكتفوه: ومعنى اخر وفرشتى فرش على فريضة. فرش خنيصه. واكت عودى واكت فرشها. على فرشة يشرف هو الفرش اى السرقين الذى فى الكرش وهو مشتقّ من المعنى المتقدّم لهذا لانّ الدابّة تنثر سرقينها اى تفرّقه. ومن هذا المعنى سمّته العرب ايضا فرثا[27] لانّ الفرث عندهم هو النشر. يقال افرث الكرش اذا نثر فرثها. وافرث الجلّة اذا نثر ثمرها والجلّة نوع من خوص. وفرث الشيء اى فتته[28]. فالاشتقاق[29] فى[30] اللسانين واحد. والمعنى الاول ايضا مجانس لهذا لانّ الشرح والتبيين والتفسير انما هو التفريق بين المعانى: فرش معلقة. كل صوف

فرعه وفرشها وحلها. وركبها وبفرشها. ويكسو اكت الركب واكت الفرشات. وصوف فرشات *كلّها جياد[31] وعتاق. وقد يكون (هذا) اللفظ نفسه لركابها[32] مثل مقول فرش ورومة كشك. فرشات روبى كوشت. اعطوا الفرشات وعلا الفرشات *اسرجوا للخيل[33] واصعدوا يابّها الفرسان. وربما كان معناه واركبوا للجياد[34] والاصل فى هذا المعنى[35] اشتداد الراء:

الفاء والراء والشين ايضا هن فرش علاه اورو. وفرش كفى الى البيت الله. افرش اكت كفى. وافرش اكته لفنى (ى). وفرشها بنو كلال. وتفرش اكت المكر. يفرش كنفى لتاجى[36]. فرشى كنفى. رشت فرش لفعوله. كشعر فروش على الهرم. ورشت فروشه على تجوب. وكفى فروشات الشعر. والثقيل وفرش يدى بقربى كاشر يفرش الشوحة. فرشتى يدى. فرشه زين بيديه. تفرش كفيه. وبفرشكم كفيكم للجميع بسط ونشر: ومن هذا المعنى اشتقّ مفرشى عب. وقد فسّرناه فى كتاب اللمع فى باب حروف البدل وقلنا هناك انّ تفسيره انتشارات[37] السحاب يعنى البروق المنتشرة منه: واما والنيشعرين لكل روح يفرشها. وفرشها كاشر بكير. كى كعدبو روحات السموم فرشتى اكتفوه فقد[38] ذكرناه فى الباب الذى قبل هذا:

الفاء والشين والهاء كى فيشه[39] الغنم. واكت فيشه يفيشه. قد ذكر فى كتاب حروف اللين(. ومعنى للجميع الانتشار):

الفاء والشين والحاء ويفشحنى [معناه] وشقّنى[40] وقسمنى. وتحرنوم ويشفح شموئيل اكت انى. وفشح شموئيل. وفى الرسيمة اولى شنفشح قوشرين اوتو بشيعيت لا شيعله شيء الا شيء يشفح. وفى كلام العرب فسخت المفصل عن موضعه اى ازلته عنه. فكان معنى ويفشحنى وفسخنى اى ازال مفاصلى عن مواضعها وقسمنى[41]:

الفاء والشين والطاء وفيشط اكت بندوى(. ويفشط اكت بندوى). ويفشط نم الله بندوى. واكت بندوى رقمتهم يفشوتو. فشوتوه وعوره مصدر امر به جماعة المؤنّث اذ المصدر [لفظ] يؤمر[42] به الواحد والجميع والمذكّر والمؤنّث على ما قد ذكرناه فى كتاب المستلحق وفى كتاب اللمع [من هذا

---

[20] R. g. فكّ وخلاص. [21] R. g. مفرق الطرق. [22] R. والغير متعدّ. [23] O. ويفيعو. [24] Transposed in R. [25] O. يفترقون. [26] O. وايضا. [27] O. فرتته. [28] O. وفتته. [29] R. فى الاشتقاق. [30] O. من. [31] O. كلّه. [32] O. لراكبها. [33] R. هذا نداء. [34] O. الجواد. [35] R. الالفاظ. [36] R. يكفحنى. [37] R. جواد; R. g. خيل. [38] O. قد. [39] R. g. فشا اى انبسط وانتشر. [40] R. g. وفسخنى. [41] O. وقسمته. [42] R. يأمر.

الديوان.] وقد بيّنّا ذلك فى المقالة الثالثة من كتاب التشوير بكلام طويل مفيد[43] جدّا جامع لعلم عظيم[44]. والمقبل لِפִּשַׁע את החללים، אך לפשט، والافتعال ויתפשטו יהונתן، ונִפְעַל[45] اخر בבודי מעלי הפשיט، ובנדי ערומים הפשיט[47]. ויפשיטו את יוסף، בן אפשיטנה ערומה، והפשיט את אהרן את בגדיו [معناه] التجريد والتجرّد. وقريب *منه והפשיט[48] את העלה، ועורם מעליהם הפשיטו معناه السلخ: ופשטת על הבור، ועמלקי פשטו، כי פשטו פלשתים על הארץ، אל פשטהם היום. ופשטו על הגמלים، ויקחום ויפשטו אל המשורי והגדי معناه الانبساط والانتشار بالغارة وشنّها[49]:

الفاء والشين والعين ملك موآب פשע בי، והם פשעו בי، כלכם פשעתם בי נאם י׳. ויפשעו ישראל، פשוע וכחש، על כל דבר פשע، מה פשעו. ופושע מבטן קורא לך. ולפושעים יפשע فاعلان. وامّا כהתם הפושעים فاسم فى معنى פשעים مثل ועל כל פשעים תכסה אהבה، وهو على معنى כי לא שלם[. נפשע[50] مقرية עז]:

الفاء والشين والعين ايضا אפשעה בה اخطو فيها. כי כפשע كخطوة. ומן هذا اشتقّ للصورة עד הכפשעה لانّه غاية آلة الخطو[51]:

الفاء والشين والقاف פשק שפתיו هو مثل פותח. والثقيل והפשקי את רגליך هذا *توبيخ فظيع[52] وتقريع شنيع. وذلك انّ ترجمة והפשקי وفتحت. وقوله רגליך كناية عن العورة كما *قلنا فى[53] ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו. وبهذا[54] اللفظ نفسه استشهد[55] الاوائل رغم [على قولهم] צער של פסוק הרגלים[56] اذ يقولون ובן הוא אומר והפשקי את רגליך]. ومذهبهم فى פסוק הרגלים ما ذهبنا نحن اليه فى והפשקי את רגליך] وذلك بيّن من[57] قولهم فى هذا الموضع من נמר הכפתה נותן שלשה דברים لمن احسن تدبّره[58]:

الفاء والشين والراء ומי יודע פשר דבר. مجانس لقول السريانى חלמא ופשרה، وترنوم ויהי באשר פתר לנו، כמא דפשר לנא[59]:

الفاء والسين والتاء צמרי ופשתי. והפשתה[60] והשעורה. بجنبر פשתים (معنى للجميع الكتّان):

الفاء والتاء المضاعف והפתית בישפתיך. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين منفردا ولم[61] يذكر فيه ما معناه. وذكر فيه ايضا פתות אותה פתים، ובפתותי לחם بمعنى اخر: وما يبعد عندى كون והפתית من معنى פתות אתה פתים وذلك[62] انّ الفتّ فى *اللسان العربى[63] هو الكسر والقطع والثرد وهو فى اللسان[64] العبرانى كذلك ايضا لانّ الثرد كسر *وجائز ان يوصف[65] بهذه اللغة كل ما يفتّ[66] ويكسر فيقول[67] אל תהי עד חגם ברעך והפתית בישפתיך. فانّك ان فعلت ذلك تفتّه وتكسره بنطقك. وجائز ايضا ان يستعمل العبرانيون الثرد فى معنى الذبح لانّه فتّ وقطع كما استعملته (العرب) ايضا فى هذا المعنى. وذلك انّ الثرد عندهم هو الفتّ كما انّ פתות (אותה) عندنا هو الثرد. ثم يتّسعون فى هذه اللغة فيقولون ثردت الذبيحة بمعنى قتلتها من غير ان تفرى[68] اوداجها. فعلى هذا يجوز عندى ان اترجم והפתית בישפתיך فتشرده بشفتيك بمعنى فتقتله بكلامك. فشبّه فعل شاهد الزور فى المشهود عليه *بفعل الذابح[69] للذبيحة قتلا من غير ان يبين الاوداج اى انه يقتله من غير فرى[70] الاوداج بل باللسان فقط:

الفاء والتاء والهاء פן יפתה לבבכם. ופותה תמית קנאה. אני י׳ פתיתי. قد[71] ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق[72]. ومن هذا الاصل وهذا المعنى عندى פתאם. الميم (فيه) زائدة والالف بدل من ياء كما كانت الف שניאות מי יבין بدلا من ياء وهو من שנה ישנה. وتفسير פתאם غفلة وفجاءة. وذلك انّ تفسير פתי انما هو الغافل[. وقد قيل כי בפתאם היה הדבר بزيادة الباء]: واعلمْ انّ ולפתה שפתיו لا تتعرّب مضاف الى שפתיו [وهو] غير عامل فيه عمل الفاعل فى المفعولين لانّه ليس بفاعل لكنّه صفة مثل ופותה תמית קנאה. وترجمته غافل الشفتين

---

[43] O. ومفيد. [44] O. واللغة. [45] R. g. ونزع وخلع. [46] R. ومعنى. [47] R. הפשיט. [48] O. من هذا הפשיט.
[49] Corrected in R. ויאנאא; R. g. هذا الباب على معنيين. [50] R. g. (?) جرم وخطأ ومخامرة. [51] O. للخطوى.
[52] O. אלתוביך אלעטים פּעיע. [53] O. قالوا. [54] O. وهذا. [55] O. استشهاد. [56] R. רגלים. [57] O. فى.
[58] O. تدبره and continues ומדעתם l. 27 to היה l. 28. [59] R. g. للجميع تفسير. [60] R. g. كتّان. [61] O. لم.
[62] O. وتلخيص ذلك. [63] O. لسان العرب. [64] O. لسان. [65] O. وجازان يصف. [66] O. يفتت. [67] R. פי קול;
O. פי ip. [68] O. تبرى. [69] R. كالذابح. [70] O. برى. [71] O. فقد. [72] R. g. انخداع وخدع.

بمعنى من[73] يتكلّم بغير رويّة ولا فكر ولا تحصيل. وكان الوجه ان يكون ولفوهته شفتاى [على حسب ما اخرجناه فى الترجمة] فغيّر عن وجهه كما عرض فى (قوله) ومعكم دربرنا هو بكبال الذى الوجه فيه ان يكون معكم دربرنا: وذكر ايضا فى كتاب حروف اللين يفت الحمص ليفت. وترجمته بى ارحبنى[74] ״ אלהיך את נבלך. ארי יפתי ״ אלהיך:

الفاء والتاء والحاء وفتحه لك. يفتح ״ לך. فتح لبنون دلحتي. فتحنا شعرهم. فوتح ات ידיך. ויעזבו את העיר פתוחה. لحيات عينيك فتوحتان. فتوح افتح ات ידך. والانفعال شعري انحدرت نفتحنا(.) وحيه مكور نفتح. *صنور יהיה[75]) لا يفتح. والاسم فتح الشعر: وامّا فتح דבריך יאיר فهو اسم الفعل اعنى انه مصدر (ويقال) انه لذلك خالف اعرابه اعراب فتح الشعر. وامّا نحن فانا نقول انّ[76] مخالفة اعرابه[77] انما هى[78] للاضافة. فربما جاء *هذا المثال[79] هكذا كما قالوا[80] תפתח ארץ ויפרו ישץ. יחחקו בניו מישץ. כהניה אלביש ישץ بثلاث نقط فى الانفصال. وقالوا اراءنا בישץ אלהים. ليشع عمك[.] ليشع את מישחך] بنقطتين فى الاتّصال [لانّ את هنا زائدة كزيادتها فى قوله ומספר את רבע ישראל فانّها دخلت فيهما بين المضاف والمضاف اليه] وكذلك אשית בישץ متّصل فى المعنى كانّه قال אשית בישץ אשר יפיח (لا האויב) اى التزم نصر هذا الذى يطرده (האויב) الظالم ولذلك كان بنقطتين [ايضا]. وليس هذا شرطا لازما لكل ما اضيف من هذا المثال بل ربما جاء هكذا واكثره *غير متغيّر[81]: وقد فسّر אשית בישץ على غير هذا وذلك التفسير هو واجعل لهم بغيائى متفوها فى القول وهو[82] على هذا غير مضاف وان كان[83] بنقطتين كما هو معلوم انّ مثل[84] هذا المثال كثيرا [ما] ياتى (بنقطتين) فى الانفصال. وجمع فتح דבריך יאיר وان كان مصدرا اسم الفعل. ولك אתן פתחון פה בתובם اسم محض: واعلمْ انّ معنى وفتحنا شعرك تمزيد. نم ماذا لا فتحته אונך. فتح المصدر هو[85] معنى الانفعال وهى[86] فى موضع [ישעריך] نفتحته [אונך]. نفتح [المصدر]. وقد ذكرت *هذا وبيّنته[87] فى المقالة الاولى من كتاب التشوير

فليلتمس (القول) فيه [من]. هناك. ومعنى للجميع فتح وانفتاح: وقريب منه بى יתרי פתח. מוסר מלכים פתח. הנה פתחתיך היום הזה. موشل عميم ויפתחהו. ויפתח הגמלים. אל יתהלל חוגר כמפתח. فتح חרצבות רשע. لفتح בني تمزوته. وخفيفه אסיריו לא פתח ביתה. ולא נפתח אזר חלציו. يمنر على איש ולא יפתח (انفعال). والافتعال התפתחי מוסרי צאוארך كلّه حلّ وانحلال: وكل كلى فتوح مكشوف: وانمرت فتوحة منشورة: ופתחת עליהם פתוחי חותם. ויפתח על הלוחות. ועתה פיתוחיה יחד للجميع نقش ونقوش: חרב פתוחה مسنون محدود. ومثله והמה פתיחות الّا انّه صفة: ومن هذا قيل عن السيوف ויבאו פתחי נדיבים. واما ארץ נמרוד בפתחיה: وامّا חרב פתחו רשעים فيجوز ان يترجم (سنّوا واحدّوا. ويجوز ايضا) سلّوا وامتعطوا. وقد بلغنى عن بعض اللغات انه يستعمل فيها الفتح فى موضع الامتعاط فيقول [اهل] تلك اللغة افتحّ سيفك بمعنى[88] امتعط سيفك:

الفاء والتاء واللام נפתולי אלהים נפתלתי. اين בהם נפתל ועקש. وعصت نفتلين نمحرة. وعم عقش תתפתל وزنه תתפעל. وامّا תתפל [فوزنه תתעפל وهو مقلوب من תתפתל وذلك انّ التاء التى هى عين الفعل فى התפתל انقلبت فاء فى תתפל واصله תתהפל] التاء الاولى للاستقبال والثانية للافتعال والثالثة (هى) عين الفعل المنقلبة فاء اندغمت فيها تاء الافتعال فاشتدّت وصار תתפל: דור עקש ופתלתל صفة مضاعفة العين واللام. ومعنى للجميع انفتال (فى) الشىء وثبوت عليه وملازمة له وتكرّر[89] عليه. فمنه ما هو فى اللجاج واللدد[90] مثل נפתל ועקש. ومنه ما هو فى التؤدة[91] ومحض[92] الرأى مثل ועצת נפתלים נמحرة: ومن هذا المعنى وصف الصمام بقوله אשר אין צמיד פתיל עליו اى ملازم له ثابت[93] عليه. وفى كلام الاوائل אין מקיפין לא בעין ולא בעפרת מפני שהוא צמיר ואינו פתיל اى انه ليس بشديد الملازمة له والاتّصال به. ومنه נפתולי אלהים נפתלתי اى جدالا شديدا جادلت اختى ولشدّة الجدال نسبته الى אלהים والشىء المجدول عند العرب هو المكتول: פתיל תכלת خيط. وجمعه[94] ומצין פתילים: חתמך ופתילך ארדת[95] الزنّار:

[73] O. אן. [74] R. g. وسع وتوسيع. [75] Transposed in the MS. [76] R. من. [77] O. אתראבה. [78] R. هو. [79] R. مثل هذا. [80] O. قال. [81] O. ניר לא מתנייר מתעדי. [82] O. فهو. [83] O. continues ياء. [84] R. من. [85] R. فى. [86] O. وهو. [87] O. هذه. [88] O. يريد; both MSS. have in all passages the root מעץ for מעט. [89] O. وتكرير. [90] O. واللدى. [91] R. אלתודיה. [92] So R. and O. above; text of O. وأخذ. [93] O. وثابت. [94] R. ومنه. [95] R. ارادة.

الفاء والتاء والنون على חור פתן. על שחל ופתן תדרך. כמו פתן חרש. מרורת פתנים. וראש פתנים הם לחיות הרקש: כרתות על המפתן על האסקפה והם עטבה הבאב התי יבוסו עליהם. וכדלך קאל התרגום על סקופתא. ומשלו והנה מים יצאים מתחת מפתן הבית קדימה:

الفاء والتاء والعين *בפתע[96] פתאם. בפתע בלא איבה[97]. אשר פתאם לפתע. פתע ישבר] פיגיע[98] בלי קצד:

الفاء والتاء والراء כי טוב פתר. כאשר פתר לנו. ופתר אין אתו. לפתור אתו. איש כפתרון חלומו. הלא לאלהים פתרונים[99] (معنى الجميع التفسير):

*ومن رباعى[1] هذا الحرف

פילגש השרקה יבסתבמים[2] הדא פי[3] קצה נדעון מן קולה ופלגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך. ثم קיל עז אבימלך ותמליכו את אבימלך בן אמתו. ויסתבמים דלך ايضا من قول الكتاب וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו. واما قول الكتاب ויהי איש לוי נר בירכתי אפרים ויקח לו אשה פילגש מבית לחם יהודה فانها امة عبرانية[4]. وذلك ان كل امة تتسرى (هى) تسمى פילגש ولا يسمى من الاماء[5] פילגש من لم[6] يتسر منهن. وجائز ايضا[7] ان تكون פילגש נדעון امة عبرانية[8]:

ومنه פענח[9] وهو فعل ماض على زنة פרשז עליו עננו. وقال התרגום فى צפנת פענח. נברא דטמירן גלין ליה. وركب جميع الפיטנין فيه[10] هذا المعنى واجلهم יוסי בן יוסי فانه يوجد[11] فى كلام مشهور معروف له סדור מרכבה חזה בתעצומות עניו. מפענח[12] צפונות וסתומות]. نقلى عن התרגום فى פענח ما نقلته فيه. هو على ما يوجد عندنا فى سفعنا هذا. فانى رأيت צפנת פענח כרפנ[13] مترجم غير مترجم باللفظ العبرانى خاصة][14]:

ومنه שומר הפרדס. פרדס רמונים. גנות ופרדסים فردوس وفراديس:

ومنه אשר בפרורים قيل انها الحواشى المحيطة بها. من قولهم فى التلمود בבל וכל פרואדה يريد اقاليمها ونواحيها. وايضا من قول התרגום فى ירעשו מגרשות. יוונין פרוריא[15] *لانها عندة مجانسة לומגרשי[16] הערים واراد به للجزائر لانه كذا يترجم ايضا فى ירעשו האיים[17]. יוונין פרוריא. وفى كلام الاوائل הקונה בסוריא כקונה בפרורים[18] שבירושלם[19]:

ومنه לפרבר למערב. واظن هذه[20] الباء بدلا من واو אשר בפרורים:

ومنه פרעוש[21] אחר:

ومنه הפרישדנה واخلق[22] به ان يكون موضعا مخصوصا. واما התרגום فحمله محمل פָּרָשׁ وجعل الدال زائدة[23] فقال ונפק אוכלא שפיך[24]:

ومنه פרשז[25] עליו עננו:

ومنه הפרתמים وترجمته الطراخنة[26] وهم الاشراف:

ومنه פתיגל فسر فيه غلالة:

ومنه פתגם[27] وهو תרגום דבר:

ومن خماسيه

פתשגן הכתב نسخة الكتاب. وفى[28] السريانى פרשגן אגרתא. وתרגום ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה. ית פרשן אוריתא דמשה:

✧ تم حرف الفاء *بعون الله[29] ✧

---

[96] R. בפתע. [97] Transposed in O. [98] O. פיגיע. [99] R. g. تفسير وتفاسير. The later glossator in R. adds تاويل المنام وتعبيره. [1] O. ורבאעי. [2] O. יתמיין. [3] R. מן. [4] O. עבריה. [5] O. אלאמה. [6] O. לא. [7] R. has this word after תכון. [8] O. עבריה. [9] R. g. وضوح وايضاح. [10] O. has this word after المعنى. [11] O. נמצד. [12] O. המפענח. [13] So MS. (قفطى ?). [14] The words added from R. are not in the Heb. transl. [15] O. פרואריא. [16] O. לאנה עגדה מגאנס לה מגרשי. [17] R. האיין. [18] O. בפרור. [19] R. g. حواشى المدينة. [20] O. הדא. [21] R. g. ברגוח. [22] O. ואלבק. [23] O. זאידא. [24] O. ישפוך. [25] R. g. غمام متراكم بالكاف اى ثخين وعقد فى بعضه بعض. [26] O. אלפוראנבה. [27] R. g. كلام وقول. [28] R. فى. [29] R. ولله الحمد.

المقاله الثامنة عشرة من كتاب الاصول فى حرف الصاد

الصاد والالف واللام يصبوهو צאלים צללו [יסבוהו] اتّفق[1] اهل التفسير على انّ צאלים مثل צללים وما كنّا نمانعهم[2] فى ابدال[3] الالف من احد المثلين لولا فساد المعنى. وذلك انه لو كان[4] كما زعموا لاستغنى عن צללו بقوله צאלים اذ لا معنى لقول القائل يصبوهو צללים צללו. وايضا فانّ قوله يصبوهو ערבי נחל هو ضرب مطابق للقسم الاول الذى هو يصبوهو [צאלים] وهو مضروب عليه فهو اذًا اعنى צאלים نبات مثل ערבי[5] נחל. وما يبعد عندى ان يراد به النبات الذى تسمّيه العرب الضال[6] وهو السدر[7] البرّى. واذا جعلناه نباتا كما قلنا استقام צללו مع צאלים. فيكون المعنى يغطّيه الضال[8] مظللا له. فهذا ما نختاره نحن فى צאלים والله اعلم بالصحيح. ومما يقوّى مذهبنا *فيه ايضا[9] قوله تحت צאלים ישכב בסתר קנה ובצה. (فقوله בסתר קנה ובצה) مضروب على قوله تحت צאלים ישכב فهو اذًا نبات *مثل קנה[10]:

الصاد والباء שש עגלות צב. בצבים وبفردهم على مذهبنا فى נב وغيره[11] وهو المحامل[12]: והצב لمينهنا هو الضبّ:

الصاد والباء والالف אשר צבאו על ירושלם. ויצבאו על מדין. הצבאים על אריאל. وقد الانوا هذه الالف فى (ובל צוביה ומצודתה والوجه *ובל צובאיה[13]. לצבא צבא. לצבא על הר ציון ועל גבעתה). כל יוצאי צבא. הצבאו ופקודיו. כי נתן לצבאך. על צבאותם. والثقيل המצبיא את עם הארץ معنى للجميع الغزو[14] وتجييش الجيوش: במראות הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד החגّاج (الذين يحجّون. ومثله ואת אשר ישבבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד החגّاج): הלא צבא לאנוש עלי ארץ. כל ימי צבאי איחל. ملاه צבאה مدّة وغاية ينتهى اليها فى العمر وتنتهى اليها الدول: [واتّا] ואמת הדבר וצבא גדול ففسّر فيه والمراد[15] له كبير (من די הוה צבה). وما يبعد عندى ان يكون مثل הלא צבא לאנוש עלי ארץ ويكون معناه ومدّته عظيمة كبيرة اى مدّة الدول المذكورة:

الصاد والباء والهاء וצבתה בטנה. לצבות[16] בטן. قد ذكر[17] فى [كتاب] حروف اللين: ومن هذا الاصل כצבי[18] ואיל. באהר הצביים. האנשי צביה. השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות الالف بدل من ياء وهو جمع צביה على زنة[19] נבזה ונבזות. والدليل على ذلك قوله او באילות השדה وهما[20] اذًا نوعان من الحيوان. وابتدال هذه الالف فى צבאות *من ياء[21] كابتدال الف[22] שניאות מי יבין. والف ועמי הלאים وغيرهما من ياء ايضا: ومن هذا الاصل נחלת צבי צבאות נוים الالف ايضا هنا مبدلة من ياء: וצבי עדיו לנאון. سمّاه צבي لصدّيق ومعناه فخر *ورضا ومراد[23]. وهو يقارب السريانى الذى يقول ודי הוה צבא[24] (הוה מחה. צבית ליצבא):

الصاد والباء والطاء ויצבט לה קלי[25]:

---

[1] O. وقد اجمع. [2] R. corrected לנמנעהם; orig. למנעהם. [3] R. ابتدال. [4] O. جاز. [5] O. وعربي. [6] O. אלגל. [7] Corrected in R.; orig. and O. צדר. [8] O. אלגל. [9] Transposed in R. [10] O. مثله. [11] O. ومثله فى צב. [12] R. g. والقباب. [13] MS. פי צבאי. [14] O. غزو. [15] R. المراد. [16] R. g. نفخ وورم. [17] O. كتب. [18] R. g. ظبى وظباء وهم الغزلان. [19] R. مثال. [20] O. فهما. [21] R. بياء. [22] R. الالف فى. [23] O. ورأى. [24] O. צבה (see l. 8); R. צבי. [25] R. g. ونفض لها فريكا اى اعزل ... قشره وقيل ناوله.

الصاد والباء والعين[26] העיט צבוע. צבע. רקמתים שלל צבעים معناه الصباغ[27]. وهى لغة مشهورة فى كلام الاوائل وفى السريانى ايضا: על גיא הצבעים חנדק הצباغ. وفى كلام الاوائل צבוע זכר יעבדון הצבעון: באצבעו[28] הימנית معروف. אצבע אלהים אצה הלה[29]:

الصاد والباء والراء אם יצבר בעפר כסף. יצבר ולא ידע מי אכפם. ויצבר יוסף בר כחול (הים הרבה מאד). ויצברו בר *معنى للجميع[30] לשמ והתכדיס. وتقول العرب صبروا *طعامهم اذا جمعوه[31] كدسا واحدا[32] *والصبرة هى[33] הכדס. שימו אתם שני צברים סברתין اى مجموعة فى كدسين:

الصاد والباء والتاء וגם של תשלו לה מן הצבתים من القبض بكسر القاف وفتح الباء جمع قبضة. من قولهم فى المشنة *שתרין שנמצא[34] במקדש כהן מוציאו בהמינו שלא לרבות[35] את הטומאה ר׳ יהודה אומר בצבת של עץ יוצא הכלוב[36] לقبضة الشىء[37]. وתרגום ומלקחיה[38] ומחתתיה. וצבתהא ומחתיתהא:

الصاد والدال על צד תנשאו. מצד הקצרים. על צדי המשכן. יצאים מצדיה. מצד שאול. צדה אורה. ולצנינים בצדיכם انما قلنا فى هذا انه مضاعف ولم نطرده[39] على مذهبنا فى נב وغيره[40] لانّه قد ظهر التضعيف فيه فى كلام الاوائل رضى الله عنهم اذ[41] يجمعونه على צדדים قالوا[42] השוחט מן הצדדים[43] שחיטתו כשרה המולק מן הצדדים מליקתו פסולה:

الصاد والدال والهاء ואשר לא צדה. צודה את נפשי לקחתה. בצדיה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وشكّكنا نحن (عليه) فى المستلحق ادخاله نزدا عريهم (فى جملة هذا المعنى. وقلنا هناك انّ معنى נצדו עריהם) من السريانى الذى يقول [فى] והשמותי אני את הארץ וישמו עליה. ואיצדי אנא ית ארעא ויצדון עלה. فكان معنى נצדו עריהם. נשמו עריהם: واما معنى ואשר לא צדה. צודה את נפשו(. בצדיה) فهو القصد والتودّؤ[44] والتعمّد.

وليس[45] من معنى הוא הצד ציד اصلا كما ظنّ الشاعر فاخطأ فى قوله. באמרו כי רדה. ביוסד[46] הא הדה. ובצפור צדה. חכם השנערים:

الصاد والدال والقاف צדקו[47] יחדו. צדקה[47] ממני. וכי יצדק ילוד אשה. יתנו עדיהם ויצדקו. למען תצדק בדברך. תצדקנה ממך. י הצדיק. ויכלף דברי צדיקים. חקים ומשפטים (צדיקים). ויחשבה לו צדקה. וענתה בי צדקתי. צדק צדק תרדף: والانفعال ונצדק קדיש: والمقبل (المتعدّى) והצדיקו את הצדיק. אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו. כי לא אצדיק רשע. מצדיקי רשע. ומצדיקי הרבים. עני ורש הצדיקו. ולהצדיק צדיק: ومقبل اخر צדקה נפשי מישובה ישראל. ותצדקי את אחותיך(דבר כי תפצתי צדקך). בצדקתך אחיותך. والتاء فيه[48] زائدة والوجه בצדקך. وقد بيّنّا هذا فى كتاب اللمع. ومن[49] هذه الالفاظ ما معناه *صدق وتصديق *ومنها ما معناه[50] عدل وتعديل[51]: ومعنى اخر وكانّه[52] احتجاج כי לא יצדק לפניך כל חי: والافتعال منه ומה נצטדק الطاء بدل من تاء الافتعال. وقد بيّنّا هذا غاية التبيين فى باب זכה من المستلحق وفى باب التصريف من كتاب اللمع ايضا:

الصاد والهاء والباء ובו יעיר צהב اصهب. ובלי נחשת מצהב [טובה] ملمع نعما اى صقيل[53] جدّا. وليس يمتنع ان يكون טובה نعتا للנחשת:

الصاد والهاء واللام בנאון י צהלו מים. איש אל אשת רעהו יצהלו. ותצהלו כאבירים. וצהלו בראש הגוים. צהלי ורני. מצהלות אבירו. נאופיך ומצהלותיך معناه الرفع بالصوت فرحا والصهيل مرحا: והעיר ישתין צהלה ושמחה. להצהיל פנים משתין معناه الصفاء[54] والاضاءة سرورا وفرحا. والمعنى فى צהלה ושמחה كالمعنى فى ליהודים היתה אורה ושמחה. وجائز فيه كونه من المعنى الاول:

الصاد والهاء والراء צהר תעשה לתבה مضوا اى كوّ يدخل منها الضوء. وعنها قال ויפתח נח את חלון

---

[26] R. g. צבוע على راى ר׳ משה בן עזרא اسم لطائر من بعض الاطيار وهو يذكر ذلك فى العنק. [27] O. السباغ. [28] R. g. اصبع واصابع. [29] R. g. באצבע אלהים بقدرة الله. [30] R. معناه. [31] O. طعامكم اذا جمعوا. [32] R. ואחדה. [33] O. ואלצברא הו. [34] R. טרנן שנמצא. [35] R. לשהות. [36] R. g. الكلبتين. [37] R. على الشىء; the Heb. transl. reads נקרא כן בעבור שאונדין על הדבר ומחזיקין בו. [38] O. מלקחיה. [39] O. نعدّده. [40] R. ومثله. [41] O. اذا. [42] O. קו. [43] R. g. اجناب وجوانب; R. in both places הצדדין. [44] Both MSS. אלתוכי. [45] R. وليست. [46] O. בחכד. [47] R. g. صدق. [48] R. فيها. [49] O. من. [50] O. ومعناه. [51] These two sentences are transposed in O. [52] R. كانّه. [53] O. سقيل. [54] O. אלצבה.

התבה. وفى هذا المعنى قيل[55] فى الدميمة العوشة مآور بتهلة يعورو ملوه مقدم غدول فمعنى يزهر ومآور واحد وهو[56] المضوا. عر الجرهم الى الظهيرة سمّى بذلك لقوّة الضياء فى ذلك الوقت. ارين زيت[57] يزهر. كل حلب يزهر يراد به الزيت لانّ الضياء يكون به وان شمّت فقلّ لصفائه وهى صفة غالبة: بن يعورتهم يزهيرو (مأخوذ من زيت يزهر) يعصرون زيتا: يزني بني اليزهر يريد زرومبل بن شألتيئل ويهوشع بن يهوصادق لانّهما[58] كانا ممسوحين بالدهن من اجل خصوصيّتهما[59] وتفسير بني اليزهر ذوى الدهن:

الصاد والواو والالف كيا يوءه. (يوءة) بنوة يزين. ومزعتها لا روحين اسم للعذرة. الجندل الجزعان صفة الوسخة والقذرة. وربما كان من هذا الاصل وهذا المعنى يزعت الهدم. وكسّى اث يزعتها على زنة *ءيبة، وءيمة[60]. عيشه يشحر عيفه وان لم يكتبا بياء كما لم (يكتب ويخطو اث يزده العم بيم بياء. وكما لم) تكتب الاسماء المذكّرة[61] من هذا الضرب ايضا بياء مثل رش وعيشر الا تهن لا. يش لاهل ادى وغيرهما. وجائز ان يكونا من يزء على مثال دعه من يدع. وعنه من يتن. وربما كان يوءه مقلوبا من (لغة) يزء:

الصاد والواو والدال يود[62] يزدوني بزفير. لزدود نفيسوت. [قد] ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن هذا المعنى ولا يهيا عود بيدين[63] لمزدوده اى صيده. ونخفيت بمزودتي فى مصيدتى وهى الآلة التى يصاد بها. (وربما كان من هذا الاصل) وهيا لحم لزدم. *وتكون الشدّة لاندغام[64] حرف اللين الذى *هو العين[65] فى اللام وهى الدال كما عرض فى لسبعيم بعينيم الذى هو من يسر ممسوحه. بمسوحة حدق، وكما عرض فى وفتوري يزيم (الذى هو جمع ويزن يزين). فيكون تفسيره[66] وهيا لحم لزدم فيكونون[67] لكم مصايد تصادون بها. وذكر فيه ايضا يزده يسلح لهم لسبعين. اعتبرتمونا اعتبرونا ونحن نرى ان نجعله فى ذوات الياء:

الصاد والواو والهاء واعتي يزوه[68] يى بعت الهيه. ويزيتي

[55] O. يقول. [56] R. هو. [57] O. continues ישכן ויצהר. [58] O. לאנהם. [59] So corrected in R.; the orig. reading is scratched out; O. בטיתהמא. [60] Transposed in R. [61] O. المركبة. [62] R. g. صيد. [63] R. بيدكم. [64] R. اشتدّ. [65] O. هو; R. عين. [66] R. التفسير. [67] R. فيكونان. [68] R. g. امر ووصية. [69] R. g. صياح وصراخ. [70] R. g. قعر البحر وقيل لجّة. [71] R. g. صيام. [72] R. g. غنم. [73] R. كتب. [74] O. من. [75] O. ששים. [76] O. يعمّ. [77] So R. here; in the other passages and O. والماعز. [78] R. الضأن. [79] R. ארבעה. [80] R. מאה. [81] O. עשרה בקר. [82] R. g. طقّ واطفاف وهو فيض على الشيء. [83] R. g. متعدّ من جهة اللغة. [84] R. g. ضيق ومضايقة. [85] O. وقد. [86] R. g. صبّ وانصباب.

اث برحتي. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومما اشتقّ من هذا المعنى كي مزوت الملك عليهم [اى جرايتهم و]ما امر لهم به. ومثله مزوت الخيل والمشورين والشوارين. وايضا كي مزوت الخيل لا نتنه اى ما امر لهم به:

الصاد والواو والحاء مزاث الرمح يزوحو[69]. يزوحه على اليمين. ويزوحت يروشلم. ويزوحتك ملاه الارين:

الصاد والواو واللام الهومر لزولة حربي. واشليخني مزولة[70]:

الصاد [والواو] والميم الزوم[71] زمتوني. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الصاد والواو والنون زان[72] عبدوت كتبت[73] الالف مكان الواو. يزنه والفيم كلم الهاء فى يزنه زائدة وهى منقلبة الى الف (فى) وندرت لزعنيم. ولفظة زان تعم الضأن والمعز جميعا كما قيل وامن زان قربنو من الخبيبين او من العوس: وقد يخصّ به الضأن دون[74] المعز كما قيل ولو زان يشليث[75] الفيم والف يزوم فيجب ان يترجم [هنا زان ضأنا. واما من الزان قربنو من الخبيبين فيجب ان يترجم] من الغنم لانّ الغنم عند العرب تعمّ[76] الضأن والمعز[77]. وقد يخصّ *العبرانيون بالضأن[78] الاناث *دون الذكور فى بعض المواضع كما قيل ويحمو الزان الى المقلات والنه العوتودين العلوم: واعلم انّ قول العبرانيين ارجع[79] زان ويثي زان ومءه[80] زان انما المراد به من هذا الصنف كما قيل بقر يشين عيشر[81] وعشرين بقر خميشه بقر اى مقبقر:

الصاد والواو والفاء زفو[82] ميم على راشي. اشر الزيف[83] اث مي يم كوف. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومن [هذا] الاصل زوف دبش وزوفت زوفين وهو الشهد:

الصاد والواو والقاف والزيقوتي[84] لاريال. بمزور وبمزوق. قد[85] ذكر فى كتاب حروف اللين واستلحقنا نحن فى المستلحق زوق[86] نحوشه. وزور يزوق عمري. زقون لحش:

الصاد والواو والراء כי הצור[87] אל עיר. אל הצורים.
قد[88] ذكر فى كتاب حروف اللين. وما احمد ابا زكريا
على قطعه هناك على انّ אל תצר את מואב شاذّ محمول
على והצר לך בכל שעריך وهو اعنى והצר לך [شاذّ] ايضا
عنده. وكذلك לא יצר צעדך. יצר לו. יצרו צעדי אונו
محمولة عنده على והצר לך وكهذا القول [قال] ايضا فى
הרע לעם הזה. ולא ארע. ולא ירע לבבך. ולא ירעו פני.
بل قد يحسن عندى جدّا ان يكون אל תצר את מואב
فعلا خفيفا مثل אל הצורים وكان الوجه ان يكون كمون
الصاد لولا الراء فانّهم كثيرا ما يستثقلون الضمّ فى مثل
هذه الافعال اذا كانت لامانها راء فيرجعون فيها الى
الفتح كما صنعوا فى ויצר [עליה. ויסר] אליה. ויזר את
הנזה. ויצר כברים כפף. وهذا مما لم[89] يذهب علمه
على ابى زكريا بل قد عرفه وذكره فى كتابه اعنى نقلهم
الكمون فى هذا الباب الى الفتح لكن قطعه فى אל
תצר את מואב بما قطع وقوله فى והצר לך انه شاذّ
وحمله عليه[90] יצרו צעדי אונו وصاحبيه[91] مما يجب ان
يشكّك عليه. وكذلك يجب ان يشكّك [عليه] ايضا
(فى) قوله [فى] הרע לעם הזה. فاقول فامّا[92] והצר לך
فيحتمل ان يكون من ذوات المثلين على زنة המר ידי.
הדק לעפר. הקל ארצה זבלון. وقد ادخله ابو زكريا فى
جملة الافعال ذوات المثلين. ويحتمل ايضا ان يكون
معتلّ العين على مثال את בריתי הפר ويكون الفتح
فيهما مكان[93] الاصرّ. وهذا[94] قولى فى הרע לעם הזה
اعنى انه مثل הפר ومستقبله ולא ארע לך على مثال
ירח מנחה. واصل هذه الافعال הציר او הצר. הריע او הרע.
הפיר او הפר. ולא ארע على مثال לא ייטיב ״ ולא ירע.
وهو الوجه فى ירח מנחה. وربما كان فتحة الراء فى הרע
من اجل العين. وفى ירח [מנחה] من اجل الحاء: وامّا
לא יצר צעדך فيحتمل ان يكون مستقبلا من فعل ذى
مثلين[95] على مثال ימר ישבר لישחיו. אז איתם. ואקל
בעיניה. ידל כבוד יעקב. ימך המקרה. فانّ هذه الالفاظ
جائز عندى كونها مستقبلة[96] من افعال خفاف وان
كانت عند ابى زكريا انفعالا لانّه غير ممتنع (عندى)
جواز יפעל ויפעול فى مستقبل[97] كل فعل ماض

خفيف على مثال פעל. والوجه عندى على التمام فى
جميع هذه الافعال ان تكون على ימדד ויתמם ויקלל
וידלל וימבך على زنة אולי יחנן ״ אלהי צבאות. ولسنا
نمنع جواز الانفعال فى هذه الافعال كما يعتقده فيها
ابو زكريا لكنّا نعتقد ان ما لم يكن *له منها فعل
(ماض) يظهر الانفعال فيه افعال مستقبلة من الفعل
الخفيف الّا انّها محذوفة عن [مثال אולי] יחנן لكنّها
معوّضة[98] امّا بساكن ليّن وامّا بشدّة. وقد بيّنت هذا
فى باب מכך من المستلحق: وجائز عندى فى לא יצר
צעדך ان يكون من الافعال[99] التى فاءاتها ياء على مثال
יקר יקוד [כיקוד אש]. ותרד עיני דמיעה. [وكذلك] יצרו
צעדי אונו. وهذا الاصل (مقلوب) من [צור] المعتلّ العين
كما كان[1] יבש (مقلوبا) من בוש المعتلّ العين فى
قوله גם בוש לא יבישו. وكما (كان) וייטבו דבריהם مقلوبا
من מה טובו אהליך. وكما كان יריבי مقلوبا من ריב
المعتلّ العين فى قوله ריבה ״ את יריבי. وهذا هو القياس
فى ולא ירע לבבך. مدغم لا يرعوا فنى اعنى انهما مقلوبان
من ורעה עינך. وقد قال ابو زكريا بهذا القول فى יצרו
צעדי אונו واصحابه فقد ظهر انّ هذه الالفاظ كلّها غير
خارجة عن القياس ولا شاذّة كما زعم ابو زكريا: وذكر
فى هذا [الاصل] ايضا فى كتاب حروف اللين ויצרו ויזנו.
ויצר[2] כברים כפף. צור[3] העודה: وذكر فيه ايضا וצורם[4]
לבלות שאול. ויצר[5] אתו בחרט. צורת הבית: وذكر فيه
ايضا ויצר[6] בנוים שלח. וילדו ויצטידו[7]: ومن هذا الاصل
בא בצור[8] והטמן בעפר. הנני עמד לפניך שם על הצור.
וצור יעתק מיקומו. ביצמיר חזק מיצור. והקם צפרה צר.
והצורים נתצו מימנו. ومنه ايضا فى هذا المعنى פרסות
כוסיו כצר נחשבו: ومن هذا المعنى اشتقّ للقلاع والحصون
מצור مثل יושבת במצור. ותבן צר מצור לה. ובין ערים
למצור ביהודה. (ערי מצור חומות דלתים ובריח. ואתיצבה
על מצור. ויבן) ערי מצורה ביהודה. (ومن هذا المعنى عندى
נצור עליה ליח ארז اى تحصّنها به): ومن هذا الاصل
فى معنى اخر אף תשים צור חרבו حدّ سيفه وهو اسم.
חרבות צורים سكاكين حادّة وهو صفة للسكاكين الّا انّ
الموصوف مضاف الى الصفة لانّهم *كثيرا ما يضيفون

---

[87] R. g. حصار وضيق. [88] O. وقد. [89] R. لا. [90] O. continues محمل. [91] R. واصحابه. [92] R. اما; O. continues قول. [93] R. مقام. [94] R. وهو. [95] O. المثلين. [96] R. مستقبلا. [97] O. continues فى. [98] Both MSS. להא . . . מעוצא. [99] R. افعال. [1] R. انّ. [2] R. g. صرّ ورباط. [3] R. g. حفظ. [4] R. g. صوّر (so). [5] R. g. وتراسلوا. [6] R. g. رسول ورسل. [7] R. g. وتصوير. [8] R. g. صوان. [9] R. كثير; O. مما.

الموصوف الى الصفة. كما قالوا بنى سلّيم وغير ذلك كثير *مما قد ذكرته[10] فى كتاب اللمع: ومن[11] هذا الاصل ايضا الصوّر تمثيل فعلى، وان صوّر كالهنا، صوّر عالمين معناه الالاه للخالق القويّ الطائق. ومنه ايضا حلقة الصوّرين اشتر بنبعون ترجمته حقل الانجاد [او] القوياء او اختلاف الانجاد اى موضع اختلافهم[12] وقتالهم: واعلمْ انّ اختيارى فى بدل صرّتهم لهُ[13] صرّ هو ان يكون من هذا المعنى ويكون ترجمته فى جميع مضايقهم عضدهم وقوّاهم. فيكون الضمير فى لا لاسرائيل مكان لهم كانّه قال .ببدل صرّتهم لهم امنٌ، ويكون صرّ فعلا ماضيا. ويحسن جدّا ان يكون من هذا اشبط بمصوّر، عرى مصوّرة واصحابهما: ومن هذا الاصل عد صوّر اخذه، واشم ربيد الهند على صوّرى، وفرقت علا معلّ صوّرك اثبت ساكن المدّ فيه الفا كما اثبت ساكن المدّ من ويجاوا الهلم الفا فى ويجا هلامه.

ربما اسقطوه من لفظ كما صنعوا فى (قولهم) واعزيهم لا هجاوا صوّرى، وقد يكثر[14] بان يضمّ اليه ما يجاوره. قيل ويفل على صوّرى بنيمن اخيه وبد وبنيمن بدء على صوّرى، هجاوا اخذ صوّريهم بعول ملك بدل، باحد عنق مصوّرنيك النون فيه زائدة وهو غير مضاف. صوّرين بحرف تحت النون وسكون الياء او بفتح (تحت) النون وتحريك الياء بحرف، وهجاوا اخذ صوّريهم غير مضاف [هو صوّريهم] الاّ انّ ساكن المدّ ساقط من صوّريهم استخفافا وكان واجبا ان يكون على زنة واحد بسيفيهم فحذف منه مثل الساكن الذى بين شين وفاء [بسيفيهم]، وقد يجمع على التأنيث كما قيل اشتر لا تمشوا مشى صوّرتهيم[15]:

الصاد والحاء المضاعف صحّ صلّ. شبّهنا صحّحه، مهاجرا لحومه بصحّحهم[16]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. ومن هذا المعنى والتبرية بصحّحات نفسك وبرويك فى الضحاضح[17] اى فى المعاطش مثل قوله وعصوتك يحلّين، وقد فسّرنا هذه اللفظة اعنى يحلّين فى حرف الحاء والضحضح[18] فى كلام العرب[19] ما استوى من الارض وجرد ويبس: ومنه [ايضا] وهمونا بحّه[20] صمّه على زنة عشه لانّ وهو صفة. وامّا عينه فاسم والهاء *مزيدة فيهما[21].

وترنوم بى صمّاتى، ارى صحّ انه لمشتى والهاء والماء سواء[22]. واستلحقنا نحن فى المستلحق *صحّا مخلب، كحم صحّ[23] على اور[24]. لدبر صحاة[25] فليلتمس القول فيها[26] من هنالك. وبجانس هذا المعنى (من السريانى قوله مرقو الرمحين، صحّاتها مورنيته، ويقرب من هذا المعنى دودى صحّ وادوم ابيض فى حمرة. وهذا تسميه العرب *الاشكل اى بياض فى حمرة اى صاف[27]. وربما كان من هذا المعنى روح صحّ شيمين يريد الريح الصافية النقيّة[28]. وربما كان من المعنى الاول ويكون تفسيره ريح يبس[29] الكدى اى الريح التى تهبّ فى الجبال العالية اليابسة التى لا تزرع ولا تنبت شيئا. شبّه افعالهم لقلّة *نفعها وفائدتها[30] بالريح التى تهبّ فى مثل هذه المواضع التى لا ينتفع بهبوبها فيها لا فى (ذرى) زرع ولا فى تنقية طعام اذ ليس فى هذه المواضع زرع ولا طعام:

الصاد والحاء والنون وهعل صحنتها تفسيره وبنمّ زفره وهى راُحته الرذية. وقال الترنوم وبحه ريحيه:

الصاد والحاء والقاف لمه زه صحقه سرحه. لا صحقتى، بل السيومو يصحق لى، وتصحق سرحه بكرجه لامر هذا ضحك. والثقيل ويصحق لفنيهم. مصحق اخذ رجقه اشتها. ويقومو لصحق هذا لعب. لصحق بى ليلهو بى وبعبث. اشر ولده لابرهم مصحق [هذا] مزدٍ. والغرض فى لصحق بى كغرض العرب فى قولهم *لهوت بالمرأة اذا ضاجعتها[31]:

الصاد والحاء والراء اخنوت صحرات شهب. وصمر صحر يريد ابيض وترنومو وصمر[32] مولك بدينه، وقال رب سريره نعان فى شرح بدونوت من الالفاظ بمه بحمه يوصه *قال اصل بدينه[33] التبييض والانقاء فى الصوف خاصّة. يقول[34] الحبيبى اتينى بدينتى لبحتى:

الصاد والباء وبى ادير لا يعربنا. ملاعب ملفنى بعيس، ريس[35] ديد كتم الياء فى هتين اللفظتين للجمع وياء الاصل ساقط لاجتماع ساكنين ليّنين. واصله ان يكون مثل سمو اخ يرشلم لعيس [الذى] هو جمع لعى الحمرة والتفسير مركب ومراكب:

[10] R. كما ذكرت. [11] O. من. [12] R. خلافهم. [13] So both MSS. [14] O. يدمج; the Heb. transl. has ויש. [15] R. g. عنق واعناق. [16] R. g. قيل ضحاضح اى الاراضى الصلبة. وربما كان صحيه هو الاجرّ نفسه. [17] R. الصاصح. [18] R. وهى الضحضحة. [19] R. continues والضحضحة. [20] R. g. جفاف وعطش. [21] R. فيهما زائدة. [22] Both MSS. כואן. [23] R. g. صفو وصافى وصفاء. [24] Transposed in R. [25] R. g. فصاحة. [26] R. فيهما. [27] O. الاشهل. [28] O. النقيا. [29] O. ייבם (?). [30] O. نفعهم وفائدتهم. [31] R. لهوة. [32] O. وعمرا. [33] O. אבל כבינה. [34] R. لقول. [35] R. g. وقيل درميين ودراميين. R. צאפי; اى الابيض فى الحمرة. O. بالامراة (באלמראה) اذا ضجعها.

الصاد والباء المضاعف ציה גם חם. לצרות עלינו בציה על זנה ובבזה לא שלחו את ידם. יהי נא חרב על המנה לבדה. *ותפשירו יפשיט. ולמשמע הלבו בציות[36] נחר[37]. ומזה בחרב בציון וזנה פעלתן והוא נאקס הלאם *ולו 5 אתּ לכאן[38] משלדו מחל חלון: ופנינו ציים את איים פשר פיה הצדי והצדי[39] ככר הבום. ומה הוצה על הזה ان יתרגם אלא בלבום اذ لم يرد الكتاب الذكر دون الانثى. وربما اراد به *الحيوانات التى[40] تأوى الى الاجمة وهى السمداء[41] كما انه جائز ان يراد بقوله هذه אים الحيوانات 10 التى تأوى الى جزائر البحر. واما قوله לפנינו יבראו ציים فانما يريد به المفازيين اى الامم التى تسكن [فى] المفازات اى حتى[42] هؤلاء الذين[43] لا طاعة عليهم لأحد لانقطاعهم عن الناس. ومثل هذا قوله התחננו מאבל לעם לציים اى *لقوم بدويّين[44] والمعنى [انك] تذلّ[45] الاقوياء 15 فى ايدى الضعفاء: ومن هذا الاصل عندى מה הציון הלז. הציבי לך ציונים على زنة חלון. חלונים وان اختلفت حركة[46] الفاء تفسيره صوّة واصواء ولما كانت (صوّة)[47] لفظة ثنائيّة مضاعفة فى لغة العرب وكانت حجرا يجعل فى الطريق علامة *مثل الزاين وكان هذا اللفظ اعنى الصوّة موافقة 20 لكلام[48] العمرانيين [اعنى زين] رأيت ان اجعله ثنائيّا (مضاعفا ايضا والواو والنون زائدتان فيه مثلهما فى חלון. فجملت ציה גם חם مجمله فى التضعيف. وربما كان ציה גם חם) ثنائيّا الّا انهم لمّا الحقوا بذى هاء التأنيث وهو ساكن لين (والياء ساكن لين) لم يكن 25 بدّ من تحريك الياء فادغموا فيه ياء اخرى وحرّكوه كما عرض فى ببنى من ירושלם لبنيم لما جمعوا[49] لئلا التبدّه. والدليل على ذلك كون בחרב בציון רפה فهو اذا غير ناقص وعلى غير زنة חלון كما قلنا:

الصاد والباء والدال הצטידנו אתו. צידה לדרך. 30 הבינו לבם ציידה زاد. ציידה ברך אביך. ציידה שלח להם לשובנו انه وان ترجما [بزاد] فبهما[50] مفارقان[51] للزاد *الاول لانّ[52] المراد به رزق *والزاد ايضا يجرى[53] هذا المجرى:

الصاد والباء والصاد צין המיטה פיה הוזדן. ויציצו[54]

כל פעלי און. והיתה ציצת נובל. قد ذكر فى كتاب حروف اللسين: وقريب من هذا المعنى מיצין מן החרבים اى متطلّع[55]: وذكر فيه ايضا ועלינו יצין נזרו مع ועשית צין זהב טהור. والاحسن عندى ان يكون יציץ נזרו[56] مثل מיצין מן החרבים اى يشرف ويظهر ويبدو: وتفسير ועשית צין זהב טהור. צין נזר הקדש عصابة وصفتها صفيحة من ذهب على عرض الجبهة كانت تبلغ من الاذن (الى) الاذن: ومعنى اخر הנו צין לבואב اعيروه جناحا. ومعلوم انّ الاجنحة هو جناح للحوت وחרגומו צין וקלפין: ויקחני בציצית ראשי. ועשו להם ציצית ذؤابة. وفيه يقول الاوائل ה״ר ציצית אין ציצית אלא ענף ובן הוא אומר ויקחני בציצית ראשי. ومن هذا (المعنى) قالوا ציצין המעבדין את[57] המילה:

الصاد والباء والراء ציר[58] נאמן לשלחיו. ותשלחי ציריך עד מהחוק. וילכו ויצטירו. قد ذكر فى كتاب حروف اللسين فى باب צור: צירים והבלים. צירים אחזוני. בצירי יולדה اوجاع واوصاب. כלב אשה מצירה ذات اوجاع واوصاب كما قيل רחם מיצביל اى ذات ثكل وهما صفتان. والوجه فى מצירה (ان يكون מיצירה) مثل וברקב בעצמותיו מבישה ووزنهما (على مثال) מפעילה. فجاء מצרה على مثال מבר אתיו בדים (الذى اصله מבניר): ومن هذا المعنى اشتقّ للاصنام צירים (كما) قيل חרשי צירים: הדלת תסוב על ציריה صير[59] الباب هو ما يجرى فيه[60] رتاجه:

الصاد والباء والتاء אציבהו[61] יהד. قد ذكرناه فى المستلحق وجوّزنا فيه هناك وجها[62] فليلتمس من ثمّ:

الصاد واللام المضاعف בצל עבר[63]. צללי ערב. على ניצלות. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واضفنا نحن اليه فى المستلحق באשד צללו יעיבי ירושלם وشكّكنا هناك على ابى زكريا اضافته اشدّ[64] الى צללו בעפרת الذى معناه الرسوب[65]: ومن هذا المعنى عندى כי בצל החכמה בצל הכסף وذلك انّ الحكيم يقول טובה חכמה עם נחלה قال ما احسن الحكمة اذا اجتمعت لاصحابها[66] مع المال

---

[36] R. g. مفاوز. [37] Transposed in R. [38] R. ולולאה. [39] O. ואלנדי. [40] O. الحيوان الذى. [41] R. السيدة. [42] O. continues האוי. [43] R. التى. [44] O. القوم البدويين. [45] O. توكل. [46] R. חרכה. [47] MS. צוא. [48] O. والرزق فى لغة العرب. [49] R. جمع. [50] O. פידה. [51] R. موافقان; O. مفارقا. [52] O. אלאולאן. [53] O. بجرى ايضا. [54] R. g. نوار وزهر. [55] R. g. ناظر. [56] R. g. يزهر تاجه اى يضيء. [57] R. בין את. [58] R. g. رسول. [59] O. الرسوخ. [60] R. على. [61] R. g. اشعلها. [62] R. اوجاها. [63] R. g. ظل وفيء. [64] R. אלה. [65] O. صيار. [66] R. لصاحبها.

فانّ الامر اذا كان هكذا[68] كان اجلال[69] الناس لمن اجتمعا له اكثر وكان قبولهم[70] ازيد. ثم قال بى بصل ההכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. قال *انّ عزّ[71] الحكمة مثل عزّ المال بل الفضل للمعرفة والحكمة فانّ الحكمة تحيى صاحبها. فسّرت بى בצל החכמה عزّا وان كان محض اللفظة ظلّا لانّه من اللفظ الذى استعمل على سبيل الاستعارة والمجاز. ومن[72] هذا المعنى قيل بى על בן באו בצל קרתי والمعنى فى ذلك لما *اعتزّوا واحتموا[73] بى. وقيل ايضا סר צלם מעליהם اى انقرضت مدّتهم وذهب عزّهم. ويقال [ايضا] فى צלצל בנפים انه من هذا (الاصل وهذا) المعنى [اعنى معنى الظلّ] وبفسّر مظلّلة الاقطار اى انّ جبالها عالية جدّا فهى تظلّلها: واستلحقنا نحن فى المستلحق معنى ثالثا وهو צללו שפתיו. הצללה יפתי אוזיו. وجعلنا منه والנה[74] צלול לחם ישרים. وفسّرناه صليلا اى طنينا. وقد بيّنّا كيفية ذلك فى كتاب النسوبة. وقال الاخرون فى והנה צלילו. והא חרר[75]. وقوله [غير] موافق لقولنا[76] نحن فيه: ومن هذا الاصل وهذا[77] المعنى وبمثنّى وبصلّى. בצלצלי שמע. والملوم בنى אסף במצלתים (الّا انّ במצלתים) ناقص [احد] المثلين. وشرح هذه الالفاظ *المصفقتان اللتين يصفق بهما باليدين فتصوّتان[78]. والدليل على ذلك قول المثنى [תניף הסגן בכוורין] והקיט בן ארוא בצלצל [ודברו הלוים בשיר ובצלצל واحد בצלצלי שמע. وقولهم فيها ايضا היו שומעין קול בן ארוא מקיט בצלצל] מיריחו. فقولهم והקיט בן ארוא בצלצל دليل على انه آلة يصفق[79] بها كما نشاهد[80] المصفقتين. وذلك انّ تفسير והקיט وصلّ من قوله וארבבותיה דא לדא נקיטן (والصلّ لا يكون الّا من شىء فى شىء اخر كما قيل דא לדא נקיטן). وفى المثنى ايضا המקיט בקרבוליו ובארבבותיו اى الذى تصطكّ كعباه وركبتاه. وقيل فى תלמוד ארץ ישראל אמר ר' לוי במוצאי שבת זמן לו ה'ק'ב'ה לאדם הראשון שני רעפין והקישן ויצאת *מהן האור[81] اى صكّهما. ومצלתים وצלצל آلة واحدة. وقيل على التشبيه بالمصافق[82] فى شكلها فقط للطاقات التى تكون فى راس الحوت وبצלצל דנים ראשיו:

الصاد واللام والهاء אצלה בשר. כי אם צלי אש. قد ذكر فى كتاب حروف اللين[83]:

الصاد واللام والحاء מדוע דרך רשעים צלחה. אשר לא יצלח לבל. והיא לא תצלה. והצלחי למלובה. והדרך צלח רכב. والثقيل והצלחת ובנית בית י' אלהיך. עלה והצלח. עלו והצליחו. ויישב שלמיה על בסא [י'] למלך תחת דוד אביו ויצלח. דין יתום ויצליחו. ולא תצליחי להם. ויהי איש מצליח. [والمتعدّى] ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך. וי' הצלית דרכי. ובימי דרשו את י' הצליחו האלהים. מצליח בידו. אנא י' הצליחה נא. והצליחה נא לעבדך היום للجميع نجح وافلاح. وقد يكون معنى بعضه صلاح مثل אשר לא יצלח[ו]. והצלחי למלובה]. ולא תצליחי להם والمعنيان متقاربان: وצלחו הידרן לפני המלך (شقّوه) جوازا. وكذلك تقول العرب ايضا قطعت النهر قطعا[84]. [وتدوس] ויבקע עצי עלה. וצלח אני לעלתה. ويقارب هذا المعنى וצלחת עליך רוח י'. פן יצלח באש בית יוסף(.) ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול). ותצלח עליו רוח י' معنى للجميع نفوذ الامر ونصلح ان يكون צלח רכב من هذا المعنى: واعلمْ انّ בית יוסף عندى [فى قوله] פן יצלח באש בית יוסף مفعول بيצלח والفاعل مستتر كانّه قال פן יצלח חרון אפי[85] בית יוסף او ما اشبه ذلك. ولما[86] شبّه الفاعل بالاش وصفه بصفتها [فقال] ואבלה ואין מכבה لبית אל وبית אל هى كانت قاعدة בית יוסף. وربما اراد ביוסף هنا ישראל اجمعين من غير יהודה (والتقدير ואבלה בית אל ואין מכבה). وغير جائز ان يكون الفاعل ביצלח בית יוסף لفساد المعنى اذ لا يجوز ان يكونوا هم المهلكين لانفسهم (بل شىء اخر): كقولى لى צלוחית חדשה برنيّة. وهذه اللفظة مستعملة فى كلام الاوائل فى قولهم لزوج على בי *צלוחתו وغيره[87]. والترنوم צנענת אהת. צלוחית[88] חדא: טמן עעל ידו בצלחת. באשר ימחה את הצלחת קמעה. والجمع[89] בדודים ובצלחות الساكن اللين الذى هو بين الصاد واللام عوض من التشديد:

الصاد واللام والميم בצלמנו כדמותנו[.] בצלם אלהים[.] ואת כל צלמי[90] מכסתם. צלמי טחוריכם. י' בעיר צלמים

---

[68] R. כנלנ. [69] O. ואנל. [70] O. קלוטהם. [71] R. وعزّ. [72] R. وفى. [73] O. استعزّوا واحتزموا. [74] O. הנה. [75] R. g. رغيف. [76] R. لمذهبنا. [77] R. ومن هذا. [78] O. מצפקתין אלרי. Both MSS. פתצות. [79] O. יכפק. [80] R. يشاهد. [81] Transposed in R. [82] O. באלמצאפק. [83] R. g. للجميع شواء. [84] R. قطوعا. [85] O. אפו. [86] O. לו. [87] O. צלוחיתו ונ'. [88] O. צלוחי. [89] O. الجمع. [90] R. g. صنم اى صورة ما.

תבזה מجانس لقول السريانى وצלם אנפיהי אשתני: ואמّا אך בצלם יתהלך איש (فهو) مجانس للفظ العربى اعنى الظلام كما قيل בהשכה יתהלכו. وليس צלמות عندى[91] من هذه اللغة كما زعم قوم شبّهوه בעבדות ומרדות וشبّهوا תחרך[92] واو צלמות وان لم تتحرّك واو עבדות ומרדות (ومرادات) بتحرّك[93] واو שורים *التى واحدتها[94] שור على مثال [ותור] ונגל وان لم تتحرّك واو תורים. فانّ الامر[95] ليس عندنا كذلك لانّ واو שורים وان تحرّكت فهى اصل وأصلها لحركة فعرض لها ما عرض لياء וישלשים עירים لانّ التى هى اصل وتحرّكت على اصلها على ما قد تبيّن فى كتاب اللمع من هذا الديوان. وامّا واو עבדות ומרדות وبابهما فزيادة[96] لا حظّ لها فى لحركة اذ لم توجد[97] عاده العمرانيين بتحريك مثل هذه الواو الزائدة مع التاء. وצלמות عندنا لفظة مركّبة من צל ומות كانّهم شبّهوا الظلمة لتوحّشها[98] ومنافره *النفس لها لما[99] يخامرها فيها من الجزع بظلّ الموت كانّ الموت شخص له ظلّ فالظلمة تلك الظلّ. وانما ذلك على سبيل المجاز. ومما يحقّق عندك هذا التلخيص قوله הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה فمرّة سمّاها שערי מות ومرّة سمّاها שערי צלמות. فهذا دليل على انّ צלמות لفظة مركّبة من צל ומות[1] ويعنى به الظلمة ضدّ الاعور كما سأله عنهما بائر هذا اى زه הדרך ישכן אור והשך אי זה מקומו:

الصاد واللام والعين והוא צולע על ירכו. אפפה הצלעה. כי אני לצלע נכון. ובצלעי שמחו ונאספו. *שמרי צלעי مجانس للفظ العربى اعنى الضلع[2]. אחת מצלעותיו [احدى] اضلاعه. ومثله على الاستعارة הלך בצלע החר: ולצלע המשכן. על צלעו האחת جانبه: ויעש צלעות סביב ممرّات يمشى عليها. ومثله פתח הצלע התיכונה الممرّ الاوسط ורחב הצלע ארבע אמות الممرّ[3] ايضا: שני צלעים הדלת האחת بابان يعنى انّ الباب كان من قطعتين: ויצף את הבית בצלעות. برشيس על חצלעות אשר על העמודים. והצלעות צלע אל צלע כلّها يراد بها الخشب[4]:

الصاد والميم גלי צמתך. חשפי שובל גלי שוק. מבעד לצמתך נקבתו:

الصاد والميم المضاعف ויצאף צמים חילם تفسيره ويلتهم الصّمّان كسبه ومآله. والصمّان بفتح الصاد وتشديد الميم هو[5] الارض الصلبة المجارة. يقول انّ זרעה يأكله الجائع وان أخذه [هو] وضمّه فانما يأخذه من بين الشوك اى انّ ارضه يزرع فيها الطعام وتنبت له شوكا. ثم قال ويلتهم الصمّان كسبه ومآله اى انّ ارضه تكون بمنزلة [الصمّان] الذى لا ينبت له شيئا فما زرع فيها لا ينبت فكانّها تلتهمه. ومثل هذا יאחז בעקב פח יהتز علاه צמים (اى) انّ الارض تقيّده فلا يبرح ولا ينجو. وانما[6] جعلها[7] صمّانا لانّ ضبط الصمّان عليه[8] اقوى واشدّ من (ضبط) غيره من الارض. ووزن צמים فيعل على مثال פניים والياء[9] والميم فيه بازاء الياء والشين من פניים:

الصاد والميم والالف ולא צמאו בחרבות. כי צמאתי[10]. לא[11] ירעבו ולא יצמאו. ויצמא שם העם למים. אמות בצמא. ולצמאי ישקוני חמין. וגרונך מצמאה. וצמאון [אשר אין מים] (عطش). [ومعنى] ישברו פראים צמאם [يمتار الفراء رىّ عطشهم بكسر الفاء] والمذهب فى צמאם *كالمذهب فى قوله ואת רעבון בתיכם[12]:

الصاد والميم والدال הנצמדים لبعل פעור. [ויצמד ישראל.] אשר אין צמיד פתיל يربد صمام ملازم مشتقّ من הנצמדים الذى تفسيره المنضافين. وسمّى بذلك لانضيافه الى الاناء وملازمته (له): واعلمْ انّ צמיד اسم للصمام الاّ انّه صفة غالبة وفتيل وصف له. والثقيل מצמדת על מתניו בתערה. وثقيل اخر ולשונך תצמיד מרמה(.) ולשונך אצמיד אל חכך) اى تلازم وتوالف[13] وتضيف الى نفسها. ومن هذا سمّى الزوجان[14] צמד لانضياف بعضهما الى بعض *وملازمته له[15] مثل צמד חמורים. צמד פרשים. שנים עשר צמדים לפניו. وامّا *قول יהוא[16] את רוכבים צמדים فانما عنى[17] به نفسه وبدرقه. والمعنى اذ[18] كنّا نركب[19] مصطحبين (متواكبين) وراء ابيه. ومن هذا

---

[91] R. عندنا. [92] R. تحريك. [93] O. بتحريك. [94] Both MSS. אלדי; R. واحدها. [95] O. continues عندى and has the following عندنا above the line. [96] R. فزائدة. [97] Both MSS. תנד. [98] R. ووحشتها. [99] R. الناس لها بما.
[1] R. ومن מות. [2] R. تعس وعطب. [3] R. in all passages ממד. [4] R. כבאיש. [5] R. وهو. [6] R. فاما. [7] O. جعلتها. [8] R. عليها. [9] O. الياء. [10] So both MSS. [11] O. לי. [12] O. عطشهم. [13] O. وتولف. [14] O. الزوج. [15] O. وملازمتها. [16] R. قوله. [17] R. يعد. [18] O. אי. [19] O. ركاب.

(الاصل) ايضا قيل للسوار צמיד. אצעדה וצמיד. ושני צמידים על ידיה:

الصاد والميم والهاء וצמית[21] והלבת ابدل[22] فيه الالف بهاء. وقد ذكرته فى المستلحق:

الصاد والميم والحاء וישער שחור צמח בו. וצמחו בבן חציר. טרם[23] יצמח. בטרם תצמחנה אשמיע אתכם. הצומח[24] לכם מן השדה. צמחות אחריהן[25]. וצמח הארמה: والثقيل ויערך צמח. עד יצמח זקנכם. ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח. وثقيل اخر בי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמית. هذه كلّها غير متعدّية. والمتعدّى والولادة والتصميحة. לא תזרע ולא תצמיח. וקוץ ודרדר תצמיח לך. מצמית חציר לבהמה[26]:

الصاد والميم والقاف וישרים צמוקים جافّة. وفى كلام الاوائل מצטמק ויפה לו. ومن هذا المعنى سمّى الزبيب צמוקים. ומאה צמוקים قال فيه الترنوم ומאה אתבלין דענבין יבשין]. وكذلك قال فى ושני צמוקים. ותרין אתבלין דענבין יבשין]:

الصاد والميم والراء (את צמרת הארז.) מצמרת הארז הרמה. היתה צמרתו. ולא יתנו את צמרתם קפיבב וגפן: צמר ופשתים صوف:

الصاد والميم والتاء צמתו בבור חיי. לצמיתות. والثقيل צמתתוני. צמתתני קנאתי. ولابى زكريا فى צמתתוני مذهب ذكره فى باب ילד فى كتاب حروف اللين: وثقيل اخر הצמתה כל זונה ממך. אתו אצמית. ומשנאי אצמיתם. وברעתם יצמיתם. יצמיתם יי אלהינו لجميع قطع: בעת יזרבו נצמתו تكاثفت واجتمعت من تسميتهم[27] (الركبة) צומת הנדים اى مجمع العروق:

الصاد والنون ונשא הצנה הלך לפניו הדרקה: ונשא אתכם בצנות فى الاصنان وهى شبه السلال[28]:

الصاد والنون المضاعف בצנת שלג ביום קציר كبردة الثلج. وفى قول[29] الاوائل חמורה שתבעה מרביעין עליה בשבול שלא תצטנן. وايضا الحوكة من النحاس מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה: ולצנינים בצדיכם شوك. وقد قيل ايضا بحذف الياء وادغام احدى[30] النونين (فى الاخرى) ואל מצנים יקחהו. צנים פחים בדרך עקש:

الصاد والنون والحاء ותצנח בארץ معناه الثبوت والقيام كما قال [فيه] الترنوم ונעצת בארעא. وתרנום[31] והנה סלם מוצב ארצה. והא כולמא נעיץ בארעא. واما ותצנח מעל החמור فمعناه نزلت عنه وبقضى نزولها ثبوتها فى الارض وقيامها[32] فى المكان. وهكذا قال فيه الترنوم ואתרכינת[33] מעל החמרא كما قال [فى] ותפל מעל הגמל. ואתרכינת[33] מעל גמלא:

الصاد والنون والميم צמוטות דקות שדופות صغار دقاق من قول الاوائل فى الشريد פת צמומה[34] بקערה:

الصاد والنون والعين ואת צנועים חכמה. والتصنع لحد معناه التواضع[35]. وهو مشتقّ من قولهم فى الدسيسة הניצניע את החבית [ביבשל] שלא תשבר:

الصاد والنون والفاء צנוף יצנפך צנפה בקלבוש قلنسوة[36] ويديرك ادارة ויכתרך تكويرا اعنى من كور العمامة. מצנפת ואבנט(. במעיל וצניף). والتصنيفات. *تفسير צניף نصيف وهو[37] الخمار والمراد به عمامة سمّى بذلك لانّه يدار ويقلب ويكوّر على الراس. ובמצנפת בר יצניף יעטף:

الصاد والنون والقاف אל המהפכת ואל הצינוק[38]:

الصاد والنون والراء וינע בצינור מיזראב[39]. لقول צנורך (جمع):

الصاد والعين والدال כי צעדו נשאי אדון. بنوة צעדה עלי שור. ודרך ביתה יצעד. כי לא יצעדו. בועם תצעד. בצעדך ביעימון סלה. בצערך מישדה אדום. מיטיבי צעד. תרחיב צעדי תחתני. מספר צעדי אגידנו(. ישישה צעדים). ישאול צעדיה יתמכו. מיי מצעדי גבר בוגנו. ולובים ובויים במצעדיו לجميع[40] فى معنى לחטוא[41]. والثقيل ותצעידהו למלך בלחות: אצעדה וצמיד דמלך وهو المعضد من الحلى كما قيل ואצעדה על זרועי. ولجمع הפארים והצעדות:

الصاد والعين والهاء צעה ברב בחו[42]. מהר צועה

---

[21] R. g. عطش. [22] O. ابدال. [23] O. פורח. [24] R. g. النابت. [25] R. אחריהם. [26] R. g. نبات. [27] R. تسميتها. [28] O. سلال. [29] R. كلام. [30] R. احد. [31] R. وقال فى. [32] O. وقوامها. [33] O. ואיתרכינת. [34] R. הצנומות. [35] O. التوضع. [36] O. כלבב. [37] R. צניף טהור والصنيف هو. [38] R. g. الحبس والمطبق. [39] R. g. مزراب. [40] R. ولجميع. [41] R. g. ولخطاء. [42] O. בחה.

להפתה. וישלחתי לו צעים וצעוהו. [قد] ذكرت هذه الالفاظ في كتاب حروف اللين ونثرت فيه نثرا وخلطت هناك خلطا كانّها في معنى واحد وليس الامر *فيها عندى[43] كذلك. فانّ معنى צעה برב כחו[44] صاغ بعظم[45] قوّته اى مائل يميل حيث شاء ويذهب حيث ما اراد لشدّته وقوّته. وكذلك تفسير מהר צעה להפתה اسرع الصاغى انتشارا وظهورا اى المسجون المحبوس المائل عن الناس المنحرف عنهم. يقال صغت النجوم للغروب[46] اى مالت: وامّا וישלחתי לו צעים וצעוהו فتفسيره وابعث اليه مصغين ويصغونه اى قوما ينقصونه ويحطونه حطّا ويحقرونه. يقال اصغيت حقّه اصغاء اى نقصته. اما تراه يقول ובלעו ירוקו ונבלותיהם יגמגו. او يكون تفسيره *وابعث له[47] مضعضعين ومتضعضعونه[48] اى مقرّقين يقرّقونه. ولم يذكر[49] ابو زكريا את צועה זונה وهو عندى مثل [מהר] צעה (برب כחه). وتفسيره انت[50] يا ابنتها[51] الصاغية الزانية اى المائلة المنتشرة على الجبال كما قال (عنها) ותאמרי לא אעבר בי על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן את צעה זונה وصف *انبساطها وانتشارها[52] على هذه المواضع كما قال (ايضا) عنها בברה קלה משרבת דרכיה:

الصاد والعين والنون אהל בל יצען لا يظعن اى لا ينتقل به:

الصاد والعين والفاء ותבס בצעיף. وتمر بصيفه قناعها. وقد فسّر فيه خمارا [والاول اصحّ]:

الصاد والعين والقاف צעק לבם אל י׳. צעקו ויי ישמע. צעקה אל אליישע(. על כן אתם צעקים). بى اهم צעק יצעק אלי. לצעק אל המלך. מה הצעק אלי. ויצעק צעקה. (والانفعال) ויצעקו מכל חנר חנרה. ויצעק איש ישראל אנ וון[53] كان معنى (هذا) الانفعال الانحشار[54] فانّ الاشتقاق[55] من معنى الاستصراخ كما عرض فى *נועקת ופי נזעקו[56] على ما تقدّم ذكره. والثقيل والهو מצעק אבי אבי:

الصاد والعين والراء ויצערו ולא יבין למו. والحبدرتين ולא יצערו. והיה ראשיתך מצער معناه الشدّة والضيق. وهذه اللغة مشهورة فى كلام الاوائل فى مثل قولهم[57] בצער תלמידי חכמים وهى مقلوبة من لغة מעצר ומשפט לקח: وقريب من هذا المعنى والهو מצער. הלא מצער היא اى صغيرة. צעיר אני לימים *صغير اى[58] حديث السنّ[59]. والتصغير نم היא הצעירה. והצעיר בצעירתו على حال صغره اسم لا صفة. ישלחו צעירהם لصغر صغارهم فى الرتبة والحال وهو ضدّ[60] ואדיריהם: ويقرب من هذا المعنى למצער ירימו עם קדימך اى عن قليل من الزمان (اى) كادوا يفعلون هذا كما قيل ואני כמעט נטו רגלי. ومما هو بمعنى[61] כמעט اينما من هذه اللغة قوله כי במצער אנשים באו חיל ארם كانّه قال כי בכמעט אנשים: وامّا השמיעו וצעקה צעירה فتفسيره اجلّاءهم وهو[62] من الاضداد. وكذلك قال *فيه الترجمان[63] בסרו צוחתא[64] ישלטונוהי. ومثله عندى והשיבותי ידי על הצערים اى على الاجلّاء والرؤساء:

الصاد والفاء والدال צפד עורם על עצמם [معناه الالتصاق على مذهب من قال אנחתי דבקה עמי لبشرى. وبشرى هنا مكان עורי على ما ذكرت فى كتاب اللمع][65]:

الصاد والفاء والهاء צפה נתתיך. בצפיתנו צפינו. [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين. ومن هذا المعنى צפה הצפית. ومنه וצפוי הוא אלי חרב *وتلخيص هذه[67] الاضوفة هو الطليعة[68] اى المستقبل الناحية التى (يتطلّع اليها بذلك. ومعنى בצפיתנו צפינו انما هو) تطلّعنا[69] اليهم واستقبلناهم. فمعنى וצפוי הוא אלי חרב[70] مقبل السيف اى (قد) اقبل السيف ليقتل به[71] اى قوبل به السيف: ومعنى צפה הצפית صفّف الصفوف اى قابل بعضها ببعض. فامّا ان تكون هذه الصفوف صفوف الطعام[72] على المائدة وامّا ان تكون صفوف الرجال الآكلين للطعام: ومن هذا المعنى عندى בקר אערך לך اقابلك ואצפה. אצפה هو مثل אערך. ومعنى אערך לך اقابلك بالدعاء كما قيل ולא ערך אלי מלים. העורך שועך *לא

---

[43] Transposed in R. [44] O. בחה. [45] R. בכשרה. [46] O. ללנדוב. [47] O. ابعث اليه. [48] O. فيضعضعونه. [49] R. يفرق. [50] R. انه. [51] O. איהא. [52] Transposed in R. [53] O. ان. [54] R. والانحشار; O. אלאנתשאר. [55] O. אלאנתשאר. [56] R. נועקה כי נועקת. [57] R. נעולה; O. קו. [58] Transposed in R. [59] O. continues מן הדא. [60] R. الصغرى. [61] R. يقابل. [62] R. فى معنى. [63] R. وهى. [64] Transposed in O. [65] R. צוחתם. [66] The words added from R. are not in the Heb. transl. [67] O. ان; the Heb. transl. וביאור בי הצופה. [68] O. الطليع. [69] R. יתטלעונא. [70] The words from ان (note 67) to חרב are in O. on the marg. [71] R. بها. [72] O. continues قابل بعضها.

בצר[72]، ومثله[73] عرحه لفني התיצבה اى قابلني. ولا معنى لكون *تفسير ואצפה[74] واتطلّع بل اقابل[75] واحاذى واوازى: وذكر فيه ايضا וצפוי[76] ראיתים. וצפית אתם: واما והשקית ארץ צפתך מדמך فيحتمل عندنا اربع اقوال. احدها ان تكون هذه اللفظة مفردة مجانسة للفظ العربى والترجمة واسقى ارض صفاتك. والصفاة[77] الحجارة الضخمة الملس يريد بذلك الابلاغ فى العقوبة والتشنيع فى الانتقام كما قال [ايضا] להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות. والثانى ان يكون من المعنى الاول الذى ذكره ابو زكريا اعنى צפה נתתיך وتكون الترجمة واسقى بلد اشرافك واطلاعك اى المواضع العالية من بلدك. ويكون على زنة אלתך. אלתי. רעיתי יפתי اى انه لا يبقى موضع عال ولا مطمئنّ[78] الّا واسقيه من دمك. والثالث ان يكون معناه واسقى ارض بسيطتك. (مجانس) لقول الاوائل נחבה צפה ומישיה قيس اى مبسوطة. والرابع ان يكون معتلّ العين من معنى צפו מים على ראיתי على زنة עקתך. עקת רישע. هلّا רעתך רבה. בקמת רעך. وتكون الترجمة واسقى بلد عومك[79] يريد بلد الريف وجميع ما يسقيه[80] النيل اذا خرج. وانما سمّاه بهذا اللفظ لانّ السفن تعوم[81] فيه اى تسبح من قرية الى قرية مدة فيض النيل[82] لانّ تلك القرى فى مواضع مستعلية. ويصلح ان يترجم ايضا فى *هذا المعنى الرابع[83] واسقى بلد عامتك اى البلد الذى تستعمل فيه العامات. والعامة ما يتّخذ من اغصان الشجر ليعبر عليه النهر. ومعنى אל התרים افى هذه الاوجه) يكون مع[84] الجبال اى المواضع العالية[85] والمشرفة:

الصاد والفاء والحاء *צפחת השמן قال فيه الاخفش מאגא דשיטחא وقال فى וצפחת מים. מיאגא דמיא وقال فى ומעט[86] שמן בצפחה. בצלוחיתא. وانا اترجمها جميعا كوزًا: واما צלוחית הדיה فقد تقدّم قولنا فيها انها برنية: בצפיחת בדבש كقطائف بعسل:

الصاد والفاء والنون צפניה צפן רוח من اراد ان يضمرها ويسترها فكانّه انما يريد ستر الريح وكنزها[87]. דודי צפנתי לך *يا ودودى[88] هذا ما ذخرته لك مثل אשר צפנת לירואיך الذى ذخرت لهم. ومثله ואלה צפנת בלבבך اى اضمرته فى نفسك. כי לבם צפנת מישכל خجبت عن الفهم وسترته(. יצפן לישרים תושיה يذخر. ומצותי תצפן אתך. ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו وسترتهما): واعلمْ انّ كلام ابى زكريا فى واو ותצפנו جائز حسن جدًا. وجائز فيه ايضا ان يكون الواو زائدة كانّه قال (ותצפן). והצפנהו שלשה ירחים. כי יצפנני בסכה: والانفعال ولا נצפן עוגם מנגד עיני. ומספר שנים[89] נצפנו לעדיך. وחللو את צפיני כתי وهو اسم. ויהיעצו על צפוניך مكنونك اى مصونك وهو مفعول. וצפניך תמלא בגוים ذخيرتك. נבעו מיצפוניו مخازنه التى فيها ذخائره: والمقبل מי יתן בישאול תצפנני. ومصدره[90] ולא יכלה עוד הצפינו. وقد علّلنا تشديد هذه الصاد فى كتاب المستلحق وزدنا [فى] ذلك ببيانا وايضاحا واتماما وابعابا فى المقالة الثانية من كتاب التشوير وعمّمنا القول هنالك فيه وفى كثير مما اشبهه فى الاشتداد فليلتمس علم ذلك من ثمّ فالفائدة فيه عظيمة والمنفعة جزيلة: יצפנו[91] לנפשותם يكمنون: אומר לצפון תני. צפונה ונגבה الشمال:

الصاد والفاء والعين יצא צפע. ובצפעוני יפריח. ביני צפעוני[92]. נחשים צפעונים. معروف: צפיעי הבקר روثه[93]: הצאצאים והצפיעות[94] قال فيه الاخفش בניא ובני בניא:

الصاد والفاء والراء יטוב ויצפר ירחץ ונדור. באה הצפירה אליך انتهى الدور اليك. والצפירת הפאירה العصابة التى تدار على الراس. وهذا مجانس لقولهم فى الاسينة הקופה מיטיעטה[95] ישתי צפירות לראשם שلّة اى دائرتين. والمذهب فى قولهم יטב ויצפר كالمذهب فى כחרו אל ארץ على ما ذكرناه فى حرف السين: כל צפור טהורה. כל צפור בל בנף اسم عامّ للطائر: והצפיר[96] והיטעיר. וצפיר העזים معروف: בצפרין שמיה. ועיטתה את צפרניה[97] (ظفر واظفار):

---

[72] R. לו. [73] O. ومثلها. [74] R. تفسيره. [75] R. واقابل. [76] R. g. تغشيبة وطلا. [77] R. والصفا. [78] O. הדה אלמיאני אלח׳. [79] O. فيفيض. [80] R. يسقى. [81] O. تعيم. [82] O. نيل. [83] O. מעני. [84] O. מיטים. [85] O. السهلة. [86] O. צבחת המים قال فيه الاخفش מינא דמיא وقال فى معنى ומעט. [87] R. وخزنها. [88] R. اى ودِيدى. [89] R. ימים. [90] R. ومضرده. [91] R. g. جميعها متقاربة. [92] R. g. شجاع. [93] O. روث. [94] R. g. قال רב׳ סעדיה. وفسّر فيهما (فيهم MS.) البنين والحفدة وهم اولاد الاولاد وهو راى الاخفش בניא ובני בניא. Another gloss. لجلّ والدقّ. [95] O. מיטיעטיה. [96] R. g. عتود من الماعز. [97] R. g. ולאצאצים يفسّر فيهم רב סעדיה ذرّيّة وذراريّ يريد النسل والاولاد. ظفر واظافير.

الصاد والفاء والتاء والصفت اسم على راسي يريد والبدرة كما هو بيّن فى النسخة الاخرى. الّا انّ حقيقة معنى صفت برنيّة. فكانت البدرة على صناعة البرنيّة وكانت فوق الدلّة اذ كانت على راس *كل اسطوانة[97] نلّة وهى محقّة. وبدرة هى[98] التى سمّيت صفت كما قال *وحنلات والبدرات[99] اسير على راس العمودين سنين. وهذا التفسير فى الصفت والتلخيص للمعنى هو عن راس المدبّرة[1] القيّومى رحمه الله:

الصاد والقاف واللام وبرمل بصقلونو وفريكا فى غلافه[2] اى غير مقشر. وكذلك قال فيه الخرنوب وغيرون[3] بلدوسيه:

الصاد والراء المضاعف وصرّوا عتكم. صرور من المدنيين. بى صرّوم هم لبص. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين. ومنه عندى صر واور حبك فى عربيه وهو متّصل فى المعنى بما قبله كانّه قال والله حبك صر. على المذهب الذى قلنا فى بروق صيقه. ثم قال واور حبك بعربيه. واكثر اهل التفسير على انّ صر واور لقبان للقمر والشمس[5]: واعلمْ انّ اعتقاد اهل تصور من ذوات المثلين غير منكر كما اعتقد ابو زكريا يحيى بن ملحمة. يجد رجلين من ذوات المثلين: وذكر فيه ايضا لصرّه[6] لزلزلة عرقه. وبصرته صرّته[7] نم بعص. وقد استحقنا نحن فى المستحق بى صرّ ميم بسمله. صرّ ميم بعربى. وبصرّوم وبصرّوم[8]: ومن هذا المعنى صرور الصدقه. صرور بكفى. صرورات بكفيهم ربط فضضهم: صرور الصور دودى لو نافجة المسك فى قول من زعم[9] انّ صور هو المسك[10] او ربطة على قول من ينكر ذلك ويقول[11] انه من نبات الطيب: بصرور ابن بمرنمه. ولا يجل صرور. نم صرور تفسيره حجر. ولذلك قال فيه الرمّانى ابنا. ويحسن ان يكون بصرور ابن بمرنمه مثل صرور الصدقه على ان يراد بابن احد الاحجار (اعنى الجواهر) النفيسة:

الصاد والراء والباء وبصربوا به كل فيوم. ويعل بعضهم بكاس صربة (كذا وهو صفة) على زنة تهى نبا ونوح كتيبة. الّا انّ صربة بمين لانّه نوع بصوم. والمذهب فى كاس[12] صربة كالمذهب فى وهبه بلبى كاس بعرة اى كثير محرقة. بى صربة المنية اسم معناه الاحتراق[13]. والمرنوم وهبه لبعير. وبهون لصربه. الّا انّ مذهبنا نحن فى وهبه لبعير غير هذا كما قد رأيته فى بابه:

الصاد والراء والهاء وبغد ودبش وبسمن وبصرّ. الصرّ عين بعلوج[14]:

الصاد والراء والحاء مر صريحه. اقع يصريح. والصرخة الصيحة الشديدة: ويجوا على صريح بيت على برية(). ويبنوا على الصريحة، ويصيحوا عليهم من الصريح باكس تفسيره الصرح وهو البناء العالى المرتفع. والجمع وبصريحات وبصورات[15] فى الصروح اى فى الحصون المشيدة[16] كما تراه يقول وبصلعين وبصريحين:

الصاد والراء والكاف من الحلبون بصل صركه حاجتك. وهذه اللغة مشهورة فى المدينة والتلمود. قيل فى المشنة بعل البيت يحبه عوبر مبكوم لمكوم وبصرّه[17] يحول لكم يحبه وبعه وبعشر يعنى اى *واحتمج. وقيل[18] فيها (ايضا) لمه[19] صركوا لبد اى ولمّ[20] احتاجوا الى ذلك. وايضا من سلمته صورك بهن قصورين. فاذا اضيفت[21] صورك الى *ضمير المخاطب[22] قلت صركِ:

الصاد والراء والعين ايش صروع هوه. زه ومصورع. مصورعة بيلو. يعنى صرعة بى تحبه بعدم داء البرص: وهم من الصرعة الفضاء والوباء:

الصاد والراء والفاء لبيه صورف صروف بجوز فى صروف ان يكون مصدرا ويكون الفاعل محذوفا. ويجوز ان يكون اسم الفاعل. وصرفتهم بصروف من الحبس. هنه صرفتك ولا بحبس. صرفتنى بل تجيء. امرت " صرفه). امرت " صرفتهما. واصرف كبر بيوك. واصرفنى لك بس. وتصرفنا لصوف. هنى صوفهم. كحبس صروف. صروفه امرتك. صرفه كليتى ولبى لجميع[23] فى معنى السبك والاخلاص. واسم المسبك[24] مصرف لحبس. وتقول [لها] العرب المذوب اى الذى تذوب فيه الفضّة والذهب. والانفعال يتصرّا ويتلذنا ويصرفا ربيم:

*ومن رباعى[25] هذا الحرف

وبصاصه[26] يصورتنا وضيفتى يستأصل اى نسلى. وبصاصه

---

[97] O. الاسطوانة. [98] R. وهى. [99] O. والحلات البدرات. [1] R. المدبّرة. [2] O. غلوفه. [3] O. غيرون. [4] R. g. صرورات عد يوم ديتن مسجونات. [5] R. وللشمس. [6] R. g. صرائر. [7] R. g. صرّتها. [8] R. g. مضايقة وحصار. [9] O. يزعم. [10] O. مسك. [11] O. ويقال. [12] O. ايش. [13] O. احتراق. [14] R. g. ترياق. [15] O. المسوّرة. [16] O. يزرع. [17] R. واحتاج وقال. [18] O. ولمّا. [19] O. ولما. [20] O. اضفت. [21] R. الضمير. [22] O. والجميع. [23] O. مسبكة. [24] O. ورباعى. [25] R. g. وذرّيتى. [26] O. ورباعى.

מעיך *וضيفىٌ امعاءك[26] اى نسلك. والضيفىٌ عند العرب كثرة النسل وبركته. ويقال بالضاد المعجمة وبالصاد التى غير معجمة: رقق ארץ וצאצאיה فسّر فيه واساسها حملا له على الارض بالعطف. والاحسن عندى ان يكون مثل غيره باضمار وبورء كانّه قال وبورء צאצאיה. وجعل اهل الارض نسلا للارض على المجاز كما قيل ובני ציון ובני ירושלם. בני בבל والمراد به اهلها:

ومنه צנצנת אחת برنيّة:

ومنه שני צנתרות הזהב قضيبين[27] (من) الذهب:

ومنه מעשה צעצעים (فسّر فيه) صناعة الخرط[28]:

ومنه ופוצה פה ומצפצף. המצפצפים והמהגים. כסום ענור אצפצף معناه التصويت:

ومنه צפצפה שמו وهى[29] الصفصاف:

ومن خماسيه

צפרדע المشهور فيه انه الضفدع. وقد يكون عند قوم تمساحا من قوله וצפרדע ותשחיתם. قالوا لانّ الضفدع لا يبلغ[30] اذاه هناك. والقول الاول اصحّ. الا تراه يقول عنه وبתנוריך وבמישאריותיך والتمساح يعظم عن هذه الامكنة[31]. والمعنى فى ותשחיתם افسدت[32] حالهم وآذتهم بالتضييق[33] عليهم فى جميع امكنتهم. والجمع שרץ ארצם צפרדעים:

✧ تمّ (حرف الصاد بتوفيق الله) ✧

[26] R. ضيفى; O. امعيك. [27] R. قضبان. [28] R. خرط. [29] O. והו [30] R. يصل. [31] O. אלאמכנא (or אלמכנא). والفراد וצפרדע ותשחיתם [32] O. وافسدت. [33] O. באלתציק.

المقالة التاسعة عشر [من كتاب الاصول] فى حرف القاف

القاف والالف الهقعة[1] فسّر فيه القوق والقوق طائر من *طيور الماء[2] طويل العنق وما اظنّها ايّاه لقول الكتاب دميتي لقعة يدبر فهو[3] اذًا غير القوق. وقد ابدل [من] الهاء (تاء) [فى الوقف] *فقيل الهقعة[4]:

القاف والباء الحب دبوسين مكيال وزن ما يحمل اربع مائة درهم:

القاف والباء المضاعف (وقبطا لى ميم.) نبه عقب[5] لا قبة الا. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين وشكّكنا نحن على ابى زكريا (فى كتاب المستلحق) اخراجه وقبنا لى ميم من هذا الاصل ولخّصنا هناك تلخيصا بيّنا جواز كونه منه فليلتمس من ثمّ. وليس لا تقبنا من هذا الاصل بل من وقب يقب " فانّه لو كان منه لكان مثل ويحننا ويأبر فدعوها لكنّه على مثال أشر في " يقبنا الذى هو من نحبي راسية الموس: وربما كان من هذا الاصل ويقبا اخر ايش اسرائيل الى القبة وهذا اللفظ مجانس للفظ العربيّ[6]:

القاف والباء والهاء الزرع والملح والقبة. الى قبطة هى القبّة[7] (بالعربى وهى على زنة حمة اين لى رأينا ان نزنها بها لانّ القبّة) عند العرب ثلاثية وان كان اصلها عندهم على غير هذه البنية. وهذه الهاء التى فى والقبة ليست اصلا لكنّها للتأنيث وهاء الاصل ساقطة:

القاف والباء واللام وقبلوا الكهنين والملوس يسكل القبة والقد والجلس. ويقبلوا الكهنين الى القدم. ويقبلم داود. قبه اشر " قبل لك معناه التقبّل وهو الأخذ. والحسير يقبو معلوم ولا قبل. قيمو وقبلو اليهود عليهم وعلى ذرعم. ويقبلو الملوس. وقبل موسر معناه الالتزام وهو مجانس للسرياني: ميقبيلوت الملاقاة متقابلة متلاقية: ويقبو قبل مع قبالتهم ولحضرتهم[8] وهم ينظرون. ومن هذا قيل للآلة التى تهدم بها الاسوار ومنه[9] قبلو لانّها تقابل السور فيضرب بها ضربا. وهذا اللفظ مجانس ايضا للسرياني كعن لقبلة. وفى كلام الاوائل ادري يقبه الولد لقبيل فني ربو اى ليلقاه[10]:

القاف والباء والعين وقبو الى قبعتهم نفس. هيقبو ادم الههم. بى اتهم قبعيم اتى. واسرتهم بمه قبعونو معناه الغضب والأخذ [عنوة]: ونتن قبو نحيت معروف: ات قبعت بوم التراوله ثقل ودرديّ:

القاف والباء والصاد ويقبن ات بل ابل يبعو سنين. ويقبعو ات بل ابل. وقبن على *يد يربعة[11]. قبوعيم سم على المملاكة. سلله قبن الى. قبعو وقنيم اعضو عوللم. لقبعي 15 ميملحوت. قبعت بكه: والانفعال نقبعو دوم. نقبعو باو لى. بل ساس قدر يقبعو لك[.] ونقبعو الينا]. اقبن عليو لنقبعيو. الهقبعو ويسمعو. وبهقبن *بتولوت سنيت[12]: والثقيل قبعو فاروز. وقبعتيم ميربتي ارض. يقبعك " الههيو. قبن اقبن[13] يسارية اسرائيل. وبعت يقبعي اتهكم. 20 ويهقبعيو يشتوهو. ميقبعت ميعميم. يصالك قبويو جموعله: وما لم يسمّ فاعله بي ماهتن زونه قبعت الكسرة مكان الضمّة[14]. وقد بيّنّا هذا فى كتاب (التسوية وفى كتاب) اللمع من هذا الديوان[15]: والافتعال بي التقبعو بل بعلي مينزل يكم. ويتقبعو [يحدو][16]:

---

[1] R. الهقعة. [2] O. طائر السماء. [3] O. فهى. [4] R. فقيلت قعة. [5] R. g. سبّ وشتيمة. [6] R. g. قبّة. [7] R. القبا. [8] O. اى لحضرتهم. [9] R. g. وضرب منجنيقه. [10] R. g للقاء. [11] O. يديد به. [12] R. جمع. [13] R. continues את. [14] O. ضمة. [15] R. continues وفى كتاب التسوية. [16] R. g. وقباب. نعدات ربوت. واجتماع.

القاف والباء والراء ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו. קברו את אברהם. וקברתני בקברתם. ואקברה מתי. אל נא תקברני במצרים. כי קבר תקברנו. בקבר אשר אית האלהים קבור בו. במבחר קברינו קבר את מתך. המבלי אין קברים במצרים. לקברות יובל. עלה[17] וקבור את אביך. אחרי קברו את אביו[18]: والانفعال תקבר בשיבה טובה. לא יאספו ולא יקברו: والشقيل ואין מקבר להמה[19]. ומצרים] מקברים. את אשר הכה יי לקבר את החללים: وما لم يسمّ فاعله שמה קבר אברהם:

القاف والدال וקדה חמיש מאות هو القسط[20]:

القاف والدال المضاعف ויקד ארצה[21]. ויקדו וישתחוו. [قد] ذكرناهما فى حرف النون. ونحن اميل الى كونهما من هذا الاصل لمجانسة معناهما لمعنى (قول) الاوائل بقرادة الرس وبقلايعة نعايمة. لانّ معنى ויקד وחרّ ساجدا. ومعنى בקרדת הרים بخفضهما ووضعهما اى بتوقّم انخفاضها واستواءها. ووزن ויקד. ויכב מאלהם وأصله ויקדד كما انّ اصل ויכב. ויכבב. وויקדו[22] محمول عليه وأصله ויקדדו وهو على زنة ויתמו ימי בכי אבל ميته الذى اصله عندى ויתממו. وهذا الذى افضّله فى ויתמו على كونه انفعالا كما زعم ابو زكريا اذ[23] كونه انفعالا شاذّ خارج عن الاستعمال وكونه فعلا مستقبلا (هو) على القياس والاطّراد اذ ليس بين فعل الواحد وبين فعل لجمع غير علامة لجمع. وشدّة التاء عوض من المثل الساقط. وكذلك اقول فى شدّة قاف ויקד. ויקדו انه للعوض:

القاف والدال والحاء כי איש קדחה[24] באפי غير متعدّ. [والمتعدّى] כי איש קדחתם באפי. הן כלכם קדחי איש מאזרי זיקות. בקדח איש חמסים: את השחפת ואת הקדחת هى الحمّى[25] المحرقة: ومن هذا قيل לאבני[26] אקדח لتوقّده وصفائه وهى[28] صفة غالبة[29]:

القاف والدال والميم בימים קדמונים. וקדמוניות אל תתבוננו. שקרמת שלח יבש. תשובנה[30] לקדמתן]. השוביה לקדמתכן]. מימי קדם קדמתה. הררי קדם. קדמו שרים. על כן קדמתי לברח תרשישה: وبنية اخرى מן הקدמיני ואשלם معنى ذلك الازليّة[31] والابتداء والتقدّم[32]: אשר לא קדמו אתכם. קדמוני מוקשי מות. קדמוני ימי עוני. מדוע קדמוני ברכים. יקדמוני ביום אידי. ולא יקדמנה מנן. במה אקדם יי. האקדמנו בעולות. נקדמה פניו בתודה. כי תקדמנו ברכות טוב. קדמה פניו הכריעהו. לא תניח ותקדים معنى لجميع التلاقى والاستقبال. وربما كان نحل קדומים مشتقّا من هذا المعنى اى وادى المتلاقين[33] يريد حيث التقى الجمعان[34] على مذهب تسميتهم الموضع الذى اجتمع فيه اولائك[35] الانجاد الذين تلاقوا[36] بحضرة יואב وאבנר (فى) تلعة הצרים: ن בעדן מקדם. ויישכן מקדם לגן עדן. הן קדם אהלך ואיננו. ימה וקדמה. קדמת בית אוֹן. קדמת אשור (لجميع) القبول وهى ناحية المشرق. ومثله ורוח הקדים ניטא את הארבה. والدليل على ذلك قوله ויהפך יי רוח ים חזק מאד וישא את הארבה فانّه انما صرفه[37] عنهم بخلاف الريح *التى غلّبه[38] [بها] عليهم. ومن هذا المعنى [قوله] שער בית יי הקדמני. وامّا زيادته الفونه קדימה فعلى سبيل التتميم. ومثله ايضا (قوله) את פניו אל הים הקדמני וסופו אל הים האחרון يريد الشرقىّ والغربىّ. وكذلك قال فيه התרנום דייתיה לימא מדינחאה וסופיה לימא מערבאה. ومثله ايضا قوله הצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון. وقال התרנום فى אל הנלילה הקדמונה. בנלילא מדינחאה[39]. وقد يراد بקדים جهة الجنوب فى قوله יסע קדים בשמים וינהג בעוז תימן ויטיר עליהם (בעפר) ישאר (ובחול ימים עוף כנף) فانّه هنا للجنوب مثل תימן اذ لا يجوز ان يكون الاشارة[40] جاءهم بريحين مختلفتين بل بريح واحدة[41]:

القاف والدال والراء וקדר עליהם. וקדרו השמים. שמיט וירח קדרו. קדר הלבנה. אלביט שמים קדרות. والثقيل المتعدّى[42] והקדרתי את כוכביהם. ואקדיר עליו. אקדירם עליך *معنى لجميع الظلام والكسوف والاظلام[43]: والافتعال (منه) התקדרו עבים ורוח ترجمته اعتكرت بسحاب[44] وربح والاعتكار الاسوداد. امّا اعتكارها بالسحاب[45] فلسواده وامّا اعتكارها بالريح فلحملها الغبار. ومن هذا المعنى הקדרים מני קרח [עלימו יתעלם שלג] معناه التى هى *كدرة من

17 O. עלית. 18 R. g. دفن وقبر. 19 O. لחם. 20 O. אלקצט. 21 R. דוד אפים. 22 O. ויקדו. 23 O. אי. 24 R. g. قدح وتوقّد واحتراق. 25 O. אלחמّה. 26 R. אבני. 27 R. g. جوهر. 28 O. وهو. 29 R. g. معانيه متقاربة. 30 So both MSS. 31 O. الاولياء. 32 R. والقدم. 33 R. אלמתלקיין. 34 O. الجماعين; both MSS. continue עלי מא. 35 R. اوليك. 36 R. تقاتلوا. 37 R. صرفت. 38 R. غلبت; both MSS. אלרי. 39 O. מדינחאה. 40 R. [ר] אלסלון. 41 O. واحد. 42 O. متّ. 43 O. الكلّ كسوف وظلام. 44 R. באלסחאב; O. سحاب. 45 O. بسحاب.

לדן[46] ابتداء للجليد. وانما[47] نسب كدرتها[48] الى هذا الوقت لانّ السيول المكدّرة للماء تكون [فيه]. ولشدّة كدرتها قيل (عنها) עלימו יתעלם שלג. *يعني انه وان نزل الثلج عاليها خفى فيها بياضه لفرط[49] كدورتها.

5 وانما شبّه اصحابه بما هذا حاله من الاودية[50] لقلّة اصفاء[51] هم لله ولفساد مذاهبهم فيه: ومعنى اخر קדרתי שמה החזיקתני. קדרו לארץ. קדר שחתי. וקדרים שנבו ישע معنى الكلّ[52] ذلّ وخضوع وتمثيل[53] وسقوط وطأطأة. ومنه וכי הלבנו קודרנית اى *مطأطئى الرؤوس[54] تواضعا

10 وخضوعا:

القاف والدال والشين وקדש הוא ובנדיו. כי קדשו. אל תגע בי כי קדשתיך بمعنى כי קدשتي منك. وهى لفظة مختصرة على مذهب بيسّر. واף כי היום יקדש بدلى الباء هنا مكان هاء التعريف مثلها אם

15 עוד רבות בינים *الذى الوجه فيه[55] اثنين. وقد بيّنت هذا فى [كتاب] اللمع. والتقدير יקדש הכלי. קדוש הוא. קדושים תהיו. מקרא קדש. קדש לי. והכלים קדש קדשים. מקדש ושכנתי בתוכם: والانفعال ונקדש בכבודי. ונקדשתי בתוך בני ישראל. ויקדש בם. בקרבי אקדש. בהקדישי בכם:

20 والثقيل ביום ההוא קדש המלך. ויקדש אתו. קדש לי. [השבת] לקדישו. אני י׳ מקדשכם: والافتعال כי כל הכהנים הנמצאים התקדישו. לא התקדישו לצדי. והתגדלתי והתקדשתי. והיא מתקדשת. המתקדשים והמטהרים: وثقيل اخر אשר הקדיש[56]. הקדשתי לי כל בכור. הקדשתי את הבית הזה.

25 והקדישו את קדוש[57] יעקב. להקדישני [לעיני]. אשר הם מקדישים: وقد استعملت هذه اللغة فى معنى העשיר[58] فى مثل قوله ומקדישים ללוים. והלוים מקדישים לבני אהרן اى *מעשرים للوים والوים מעשרים لبنى אהרן كما قال[59] והלוים יעלו את מעשר המעשר לבית אלהינו. وهذا

30 على[60] ما امر الله *فى التورة حيث يقول[61] ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגו׳. ومن هذا المعنى [ايضا] מכל חלבו את מקדשו יעדו

את מעשרו. ومنه [ايضا] פן תקדש המלאה הזרע תרجمته كى لا يُعشِر كامل الزرع وتامّه ومدركه قبل [غلّة] الكرم. قلتُ كى لا يعشر بضمّ الياء وكسر الشين كى لا يبلغ[62] وقت اخراج عشره فيمتنع ذلك لتشبّثه[63] بالكرم *الذى لم تبطل غلّته: وقد يفسّر פן תקדש كى لا تحرم اى كما يحرم الكرديّ. والخلّ الذى عنده تحرم ثمرة الكرم مع بعض الحبوب النابتات الكمّيّة المحدودة من الارض على ما نقله الاوائل رعم فمذ أصل الزرع وامّا الكرم فانّ ظهور الحبّ فى العناقيد. قالوا فيحرم على ما نقلوه[64] מאימתי התبوءه מתקדשת משתשריץ ועניבים משיעשו כפול הלבן [وفى التوضيحة הבואה שהשרייתה הרי זו אסורה מקודשת הנפנים שהשרייתו אסורין ומקדישין אבל אין מתקדשין עד שיעשו כפול הלבן עשו מקצתן כפול הלבן ומקצתן לא עשו אותן שעשו אכורין ואותן שלא עשו מותרין]: ومعنى اخر קדשו עליה מלחמה .(קדשו צום קראו עצרה .)ויקדש את ישי. אני צויתי למקדשי. والافتعال התקדשו ובאתם אתי. בלילל התקדשי הנ: وبنية اخرى فيه[65] הקדיש קרואי. ויקדישו את קדש בנלל. והקדישם ליום הרגה للجميع *انذار واعتداد. ومن هذا المعنى כצאן קדשים תرجمته كاغنام المواسم اى كالاغنام المعدّة لمواسم[66] الحجّ من معنى כלילל התקדש הנ[67] اى انهم يكثرون فى قراهم ككثرة تلك الاغنام: ومعنى اخر וגם קדש היה באריו. ויעבר הקדישים. לא תהיה קדשה[68]. [ולא יהיה קדש] يريد[69] به زواج[70] المتعة: כי מקדש מלך قصر الملك:

القاف والهاء المضاعف תקהינה שניו. אם קהה הברזל. [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين[71]:

القاف والهاء واللام נקהלו היהודים. הנקהלים עליך. ויקהל העם על משה ואהרן. ותקהל העדה. ויקהלו על משה. בהקהל העדה. על קהל י׳. וקהל ועם רב. הקהל חקה אחת نداء *يا ايّها[72] للجوق. ואתן עליהם קהלה גדולה. קהלת יעקב. والثقيل ואת כל העדה הקהילו. ויקהל עליהם קרה.

---

46 O. אלבדרה אללין. 47 O. ואמא. 48 O. כדרתה. 49 O. يقول وحتى ان نزل الثلج عاليها فيختفى لكثرة. 50 O. الاوديا. 51 O. اصفياهم. 52 R. للجميع. 53 R. وتمثيل. 54 O. מטאטאי אלחום. 55 O. والوجه. 56 R. g. عشر ونعشمر. 57 O. continues ישראל. 58 So R.; O. without vowel points; R. g. للجميع تقديس وطهر. 59 O. وامّا وقت ذلك فمن ظهور (ثمر) (O. ومعشرين لقوله. 60 O. نظير. 61 O. به. 62 O. يكون. 63 O. لتشبثه. 64 R. (O. اعداد وانذار. ومنه בצאן קדשים اى المعدّة للمواسم عن. 65 O. פי. 66 R. g. ممتع. 67 R. g. وقد فسّر فى והיו נכונים ويكونوا مستعدّين وفى התקדישו لتحذّوا استعدّوا الى الغداء وهو التهيّأ. 68 O. ومتعة. 69 O. يراد. 70 R. נואו. 71 R. g. تفرس اسناده اى تكلّل وتعجز عن القطع. 72 R. يايها.

ויקהילו משה ואהרן. הקהל את העם. הקהילו אלי. ובהקהיל את הקהל. *במקהלות ברכו אלהים[73]:

القاف والواو والالف באשר קאה את הגוי אשר לפניכם. ולא תקיא[74] הארץ. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وشكّكنا نحن عليه فى المستلحق وزنه[75] באשר קאה בהנני אחריכם באה[76]:

القاف والواو والهاء (וקוו י המה יירשו ארץ.) אשר לא יבשו קוי. וקוו י יחליפו כח بابتدال الواو بياء. ויקו לעשות ענבים. قد ذكر فى [كتاب] حروف اللين ومعناه[77] الرجاء: وقد تكون هذه اللغة للتمنّى مثل אם אקוה שאול ביתי. وايضا ותקותי מי ישורנה. وايضا תקות רשעים(. الا تراه يقول תאות צדיקים אך טוב תקות רשעים) فجعل الرتقوة بازاء التهاوة فهما اذًا سيّان[78]. وقد فسّرت ותקותי מי ישורנה فى باب الباء والدال من حرف الباء: وذكر فى ذלك الكتاب ايضا ונקוו אליה כל הגוים. ויקו הגוים. מקוה מים[79]. ومن هذا المعنى ומקוה עיניהם הוא[80] המלأم[81]: ومن هذا الاصل את תקות חוט השני. קו המדה. קו קו ומבוסה. בכל הארץ יצא קום ومعنى ذلك رسم. الّا انّ קו המדה هو الخيط الذى يرسم به[82] ويقدّر به البناء ويسمّى بالعربية المطمر *ويقال له بالفارسية[83] التُرّ. وقد تكلّمت به (العرب): ومنه ايضا וקו ישלים באמה יכפ אתו סביב محض اللفظة خيط ومعناها[84] طوق وزيق: ومن معنى الرسم ايضا عندى ומקוה סחרי המלך יקחו. מקוה במחיר اى انهم كانت تلزمهم *رسوم ما[85] من ارباح تلك المتاجر كثلث الربح او نصفه او ما اشبه ذلك:

القاف والواو والطاء אקוט בדור. رأيتى بونديم ואתקוטטה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ولنا نحن فى المستلحق كلام فى ونקוטו[86] بفنيهم فليلتمس من هناك:

القاف والواو واللام הקול קול יעקב. ויהי קולות וברקים[87]:

القاف والواو والميم עתה אקום יאמר י. קום התהלך. הקימותי את דבר י. וחרבותיה אקומם[88]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: واعلمْ انّ قوله ואברת קומת ארזיו ليس عندى مثل [قوله] ואת קומתך لانّ (זאת) קומתך (اسم) وקומת ארזיו صفة مثل מיבחר ברושיו وهو واحد القومين עלי والتاء فيه للمبالغة (لا) للتأنيث. وامّا ترجمة اللفظ فيجب ان تكون فاقطع قيّم ارزه اى مستقيمه. وما يبعد ان يكون التاء للتأنيث وان كان الارز مذكّرا لانّ الارز אלה اعنى مثل قوله[89] ויוצא אליו אל תחת האלה ויניו *الذى תרגומו[90] אילנא. فأنّث الارزين على هذا المعنى كأنّه قال קומת אלותיו. وعلى هذه النيّة قيل אחר אחת بتوح اى אחר אלה אחת فتكون الترجمة على هذا فاقطع قيّمة[91] ارزه اى مستقيمته على زنة טובת חן[92]: وذكر فيه ايضا מיתקוממים بימינך وهم المقاومون بالعداوة. ومن هذا المعنى قيل[93] כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס. ויקם בי בחשי: وذكر فيه ايضا קימו[94] וקבלו *היהודים עליהם[95] (ועל זרעם): ومن هذا الاصل אל מקום[96] אחד. وامّا قوله והיה במקום אשר יאמר להם فمعناه بدل كذا وكذا وليس بظرف مثل במקום הישחין: *ومعنى اخر[97] ואת קומתך[98]. ויפל מלא קומתו. وايضا מנדייש ועד קמה. בקמות[99] פלשתים يريد الزرع القائم وهو مشتقّ من المعنى الاول: وايضا ועיניו קמה(. כי קמו עיניו) מיישבו العين[1] القائمة هى التى ذهب بصرها والحدقة صحيحة[2]. وترجم بلا עיניהם. קמות[3] عينيهن. وقيل וקמה בידך ممالكة اى وتثبت وتتمّ لك. [ومثله] לא תקום ולא תהיה. هذه المعانى كلّها متقاربة واشتقاقها واحد: ومن هذا الاصل وهذا المعنى ايضا את[4] كل היקום אשר وهو مقلوب العين من קום صارت فاء فى היקום. ومثاله עפל. وكان اصله קיום على مثال פעול [مثل] כבלוב מלא עוף. סתור בן מיכאל.

---

[73] R. במקהלים אברך י; R. g. جوق واجواق. [74] R. g. شتات وقذف واخراج. [75] O. ووزنه. [76] R. g. وقيل انّ סואן. [77] O. ومعناها. [78] Both MSS. من هذا الاصل وهذا المعنى كى يتوهه وهو القىّ وهو قذف ما فى الباطن الى برّا. [79] R. ולמקוה המים. [80] O. هى. [81] R. g. واجتماع. [82] R. has البناء here. [83] R. ويسمّى بالفرسية. [84] O. فسّر فى الجميع قنوط وضجر وهو الاياس من الخير; another gloss استصغار واحتقار. [85] O. رسوما. [86] R. g. ومعناهما. [87] R. g. صوت: אינגו שומע בקלנו קולנו וكلامنا. ومنه כי שמעת לקול אשתך. [88] O. continues قيام وانتصاب. [89] R. g. مثل. [90] O. תרגום. [91] O. קימת. [92] R. g. وهو قريب من الא. [93] R. قال. [94] R. g. تثبيت والتزام. [95] Transposed in R. وهو قريب من الא. [96] R. g. مكان وموضع. [97] R. ومنه ايضا. [98] R. g. قامة. [99] O. بقمت; R. g. السنبل. [1] O. والعين القائم. [2] O. الصحيحة. [3] O. קמא. [4] R. ואת.

فقدّم العين على الفاء[5]: ויקם שדה עפרון, וקם הבית אשר בעיר معناهما[6] ما وجب والاشتقاق *من للجميع واحد[7]:

القاف والواو والنون קינה[8] היא וקוננוה. قد ذكر في كتاب حروف اللين:

القاف والواو الفاء יקנהבים וקופים[9] وقرود[10]. وكذلك فسّر في قول[11] الاوائل وכל[12] הולך על כפיו זה הקוף انه القرد: ومن هذا الاصل תקופת השנה, לתקופת הימים[, ותקופתו على كتمهم. ومعنى תקופת השנה دور الحول. وكذلك معنى לתקופות הימים] بعد دور الحول وكرورة[13] اى بعد عام: واعلمْ انه[14] ليس لتكوفات اليوم متّصلا في المعنى[15] بقوله ותחר חנה وתלד בן المتّصل (به) في اللفظ بل هو متّصل بقوله ויעל האיש אלקנה וכל بيته اى انه لما كان (بعد عام حجّهم حجّ אלקנה. وازيد في التلخيص بان اقول انه لما كان) بعد دور الحول[16] من بعد حجّهم وقد ولدت חנה ابنا وسمّته[17] שמואל حجّ[18] אלקנה وجميع آله. وجائز ان يكون من هذا الاصل כי תקופו ימי המשתה على مثال המיתיך וובלו לך والشدّة فيهما لادغام الساكن اللين المزيد بعد الهاء على ما لخّصته في المستلحق. ومما يدلّك على انّ معنى תקופת השנה كرور[19] الحول قوله[20] ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלכים اى عند كرور[21] العام وعوده[22]. ومثله כי לתשובת השנה (מלך) ארם עליה עליך. فقبل תקופת השנה بمعنى השובת השנה:

القاف والواو والصاد וקין[23] עליו העיט. קין[24] והרף.

(قد ذكر في كتاب حروف اللس.) ومن هذا المعنى قيل כלוב [קיון[25]]. ומאה קיון[26]. והלחם והקיון[27]. על קיצך[28] ועל בציירך هي فواكه القيظ. وقال [الترجمان] في ומאה קיון. ומאה מנן דדבלתא[29]. وفي הלחם והקיון. ולחמיא ודבילתא فهو هنا التين اليابس خصّة. وامّا בלוב קין فقال فيه ניאן[30] מלי ביעפי[31] קיטא اى فواكه القيظ. وقال في על קיצך ועל *קציריך. על חצדיך وعلى קטפיך[32] وهو مأخوذ ايضا من هذا المعنى: *وذكر فيه ايضا[33] קצתי[34] בחיי. ויקצו מפני בני ישראל: *وذكر فيه ايضا[35] לא הקין הנער. הקיצותי[36] ואראה. *واستلحقنا نحن[37] في المستلحق בא הקין[38] (הקין) אליך. הקיצונה[39] [במחברת]. (وفسّرنا هناك هتين اللفظتين. و)من هذا الاصل[40] וקין[41] ודדרה. קוצים כסוחים. ومنه ايضا קוצותיו תלתלים. קוצותי רסיסי לילה يريد شعر الجمّة اى ذوائبه. وربما اراد العارضين: واعلمْ انّ ابا زكرياء خلط קצתי בחיי. ואל תקן בתוכחתו. ואקין בם مع ויקן מואב. ויקצו מפני בני ישראל وجعلها كلّها معنى واحدا. وما يبعد عندي ان يكون קצתי בחיי. ואל תקן בתוכחתו. ואקן בם مجانسا للسرياني الذي يقول ואם בחקתי תמאסו. ואם בקיומי תקוצון. فكان معنى קצתי בחיי. מאסתני בחיי كما قال[42] لא אדע נפשי אמאס חי. وكذلك ואל תקן בתוכחתו. ואל תמאס בתוכחתו. وكذلك ואקן בם. ואמאס בם. بل هذا هو عندي الاقرب والاجود[43] فيها. ويخرج عن هذا الى معنى النفار[44] والاستخفاف قوله ויקן[45] בישראל ויחלל על ארם [كانّه قال] ויפיע בישראל وهو قول الترجمان فيه ומרד בישראל:

القاف والواو والراء אני קרתי ושתיתי מים. מקור מים חיים. בהקיר בור מימיה. (قد ذكر في كتاب حروف اللين وشكّكنا نحن على ابي زكرياء في المستلحق ادخاله في هذا المعنى וקר והם. وقلنا هنا انهما معنيان وانّ וקר והם من ביום קרה. ולפני קרתו מי יעמד. מים קרים على نفيّ عيفه. و)معنى אני קרתי ושתיתי מים انا وافيت الينابيع[46] *واستفرغت مياههنّ[47] بكثرة عساكري كانّه قال אני באתי אל מקור המים[48] חיים ושתיתי מימיו. فيكون على هذا مطابقا لقوله ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור في معنى الكثرة والاحتفال. ويجوز عندي ان يكون (تفسير) אני קרתי انا انبطت المياه وشربتها اى اقتدارا وقوّة. وامّا معنى ואחריב בכף פעמי فمن اجل الكثرة[49] فيكون קרתי على هذا متعدّيا. ومن هذا الاصل מפיל

---

[5] R. g. فسّر فيه الاناس. [6] O. معناه. [7] R. واحد في للجميع. [8] O. וקינה; R. g. نواح. [9] R. g. القرود. [10] R. وقردة. [11] R. فيه. [12] R. بل. [13] O. وبدوره. [14] O. ان. [15] O. بالمعنى. [16] R. الحولي. [17] Both MSS. وسمّاته. [18] R. وحجّ. [19] R. כדור; O. بدور. [20] O. هو. [21] O. حروج. [22] R. عوده. [23] R. g. صيّف. [24] R. g. قبيظ وصيف. [25] R. g. فاكهة. [26] R. g. فواكه. [27] R. g. تين. [28] O. כון. [29] R. כיוסי. [30] R. g. استيقاظ ويقظة. [31] R. ومعنى اخر. [32] R. g. الصيّر. [33] R. ومعنى اخر. [34] R. g. شوك. [35] R. وفسّرنا. [36] R. g. اجل وانتهاء. [37] R. g. الطرفانية المتناهية. [38] R. continues ومعنى اخر. [39] R. g. בציירך עלי הצדך ועלי קטפך. [40] R. قيل. [41] R. . . . ואל. [42] O. النفاق. [43] R. g. نكث وغدر. [44] O. الينابع. [45] MS. כיאתהא; O. כיפני רוב חילו וצבאותיו. واستنفدت مياه. [46] O. תים. [47] So both MSS.; the Heb. transl.

הקורה[45]. בצל קורתי). קורות[46] בתינו ארזים. ומנה ايضا וקורי[47] עכבייש יארגו. קוריהם[48] לא יהיו לבגד[50]: واعلمْ انّ וקר וחם. *ביום קרה. לפני קרתו[51]. מים קרים[52] ليست عندى من هذا الاصل بل هى من ذوات المثلين وسألخّص ذلك فى موضعه [بحول الله]:

القاف والواو والشين ولمّوحيه بيشער יקושון[53]. قد ذكرناه فى المستلحق وهو عندى من معنى قول الاوائل מיזוס קוויא اى بحاجّون ويمارون ويسجمون ويصعّبون عليه. كما قيل[54] ايضا فى الامينة בקושי ובישפי[55]: واعلمْ انه لما كان התקושישו[56] וקושו مخفّف الشين لم يمتنع عندى جواز كون هتين اللفظتين معتلّتى[57] العين. امّا התקושישו فمثل[58] התבוננו. وامّا וקושו فمثل ויבוז מיער לישער. وان قد يجوز (ان يكون) וקושו مخفّفا لتخفيف شدّة شين אולי ימישני فى נישה נא ואמישך בני:

القاف والطاء כמיעט קט[59]:

القاف والطاء المضاعف ונקטו בפניהם. נקטה נפשי בחיי. قد ذكرناهما ولخّصناهما فى المستلحق ومعناهما القنوط وهو اليأس من الخير(. وكذا يقولون فى لغة العرب وهو الذى ينزل الغيث من بعد [ما] قنطوا فهو اذنْ مقلوبة):

القاف والطاء والباء וקבב מרירי. מיקבב ישוד צחרים. שיער קבב معناها لحتف بالعصوف المهلك: ومعنى (اخر) אחי קובב ישאול:

القاف والطاء واللام אם תקטל אלה רשע. הן יקטלני. מהר עישו מיקטל[60]:

القاف والطاء والنون קטנתי מכל החסדים, ותקטן עוד ואת בעיניך. ואת חיאור הקטן. קטן וגדול שם. ודוד הוא הקטן[61](. הקטנים עם הגדולים). כי מי בז ליום קטנות. קטני עבה ממתני אבי(: والثقيل) לתקטין איפה. وقد تقدّم لنا كلام فى كتاب اللمع فى קטני עבה[62]:

القاف والطاء والفاء את ראש יניקותיו קטף. וקטפת מלילות בידך. רך אקטף. הקטפים מלוח שית. والانفعال עודנו באבו לא יקטף[63]:

القاف والطاء والراء אשר קטרו שמה הכהנים[64]. הלא את הקטר אשר קטרתם. וקטר מחמין תודה. וקטר לבעל. מקטרת מור: وثقيل اخر והקטירם הכהן המזבחה. והקטירו אתו בני אהרן. והקטרת המיובחה. בחטיבו את הנרות יקטירנה. קטר יקטירון ביום החלב. מזבח ומקטיר. להקטיר אישה ליי: وما لم يسمّ فاعله כלליל הקטר. מקטר מגיז اسم من[65] هذه البنية. والاسم ايضا من بنية اخرى יישימו קטורה. وبالتاء קטרת כלّה تقتير[66] وتبخير ولخور وقتار. والقتار فى لسان العرب هو ريح اللحم المشوى والمحرق وهو ايضا ريح العود الذى يحرق. والتقتير تهييج القتار. فهذا مساو[67] لاستعمال العبرانيين. وبدل מקטרת להקטיר هى המקטרה[68] بكسر الميم اى المجمر الذى يبخّر به. ومثله ואיש מקטרתו בידו. وبالتذكير מקטר קטרת. والجميع من بنية اخرى ואת כל המקטרות הסירו: שלג וקיטור. קיטור הארץ. כקיטור הכבשן (بخار الارض): وبארבעת מקצועות החצר(. הצרות) קטרות متّصلة بأركانها معقودة بها كانّه قال חצרות קשורות. كقوله[69] ותקשר כל החמה. وתרנום ותקשר על ידו שני. וקטרת על ידיה זהורייתא. ومن هذا قيل לפקדן[70] الظهر וקטרי חדציה מישתרין اى וקשרי מותניו. وقيل ומיטרא קיטרין. ומותר *קיטרים. وترجمته[71] ونحلّ العقد الصعبة. وقد ذهب فى קטורות فى الامينة على غير هذا فقيل فيها הצרות קטורות אין קטורות אלא מיקורות[72]:

القاف والباء والقاف קיקיון هو לחרוע[73]. وفى الامينة ולא[74] בשמן קיק. وقيل فى الزمر מאי קיק קיקיון דיונה. وفسّر فيه راس الاصبهانى שמואל رضى الله عنه دهن לחרוע:

القاف والباء والراء נעישה נא עלית קיר[75] קטנה. קיר המזבח. את נגו ואת קירותיו:

القاف واللام المضاعف הן קלותי מה אשיבך. ובזוי

---

[45] R. g. خشبة. [46] R. g. سقوف. [47] R. g. صعوبة. [48] R. continues ובקושי מחקף الشين لم يمتنع. [49] R. g. بارد; O. واصحابه. [50] O. قال. [51] R. g. وفسّر رب סעדיה هتين (هذه MS.) اللفظتين سحايات. [52] R. g. برودة. [53] R. g. قليل مثل מיעט. [54] O. مثل. [55] O. معتلة. [56] R. g. قال الاخر אתכניש وهو للجمع والاجتماع. [57] R. g. الصغير. [58] O. ومن. [59] R. g. الكثير. [60] R. g. تقطير. [61] R. g. للجميع صغر واستصغار. وامّا קטני فسّر فيه الخنصر يقول انّ خنصرى اغلظ من حقاء ابى. [62] R. g. قطف وقطع. [63] R. على نبوتهم. [64] O. ولذلك ترنوم فيه كلام اخر. [65] R. g. المقترة. [66] R. كما قيل. [67] R. لفقارات. [68] R. קיטרין والترجمة. [69] O. שאינן (מיבאי, מיואי MSS.). [70] O. لا. [71] R. g. حائط وسور. [72] מותרות. [73] Marg. in O. לחרוע. [74] O. לא. [75] R. g. خشبة.

יקלו[76]. قد ذكر فى [كتاب] ذوات المثلين واستوفيناه نحن فى المستلحق. وذكر فيه ايضا كل הוא על פני מים. كلم היו רודפינו واستوفيناه نحن فى المستلحق باضافتنا اليه כלכל בחצים. (וכל הנבעות התקלקלו. وتفسير כלכל בחצים) ای تقلقل السهام) ای حرّكها. وكذلك تفسير התקלקלו تقلقلت ای تحرّكت. وهو قريب من معنى כלם היו רודפינו. ومنه عندى בלחם הכלכל يريد اليابس لخفيف الوزن. وقد يجوز ان يكون من [معنى] נחשת כלל. והוא לא פנים כלכל يريد لخبز الابيض الصقيل كما قيل فى الدمن והוא כורע גד לבן. *وانما وصفوه[77] بهذا الوصف صغرا منهم به لاستقصارهم عليه فقط لا على سبيل التهجين له بذلك ای انّ طعامنا انما هو شىء واحد فقط فقد ضقنا به: وقيل من معنى كل הוא عن הנכיב[78] وعلّ كل נרכב وهو صفة غالبة. وامّا בברה כלה فمؤنّث كل הוא על פני מים: وذكر فيه ايضا ומקלל אביו ואמו واستوفيناه [نحن] فى المستلحق: وذكر فيه ايضا נחשת כלל[79] واستوفيناه نحن فى المستلحق[80]:

القاف واللام والهاء קלוּ[81] באיש. אשר כלם מלך בבל באיש. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. *وذكر فيه ايضا[82] מקלה[83] אביו ואמו. איש ריב ונקלה:

القاف واللام والحاء או בקלחת قال فيه الاترنوم או בקדרא:

القاف واللام والطاء שרוע ויקלוט هو الذى (قد) تقبّض عضبه فانقبضت رجله وهو ايضا الذى تكون رجله مستديرة منقبضة عن الاستطالة كرجل الفرس او الحمار: ערי מקלט[84] قرى الانقباض ای ينقبض اليها قوم ما لقصص معلومة[85]. وفى الامثنة יקלוט את הערן ای يأخذ اللون ويقبضه. وفيها ايضا מיטמרת שמוציאה את היין ויקולטת את המטמרים נפה[86] שמוציאה את הקמח ויקולטת את הסובלת. وفيها הזורק ונוכר לאחר שיוצאת מידו קלטה אחר קלטה כלב או שנטרפה[87] פטור ای قبضها واخذها[88] اخر:

القاف واللام والسين לעג וקלס. להרפה וקלס. קלסה לכל הארצות. והוא במלכים יתקלס[. יתקלסו בך]. ויתקלסו בו معناه الازدراء والاحتقار: وامّا ולא היית בזונה לקלס אתנן فهو فى ضدّ هذا المعنى اعنى انه فى معنى المدح والافتخار *ای المدح للجعل والرغبة فى اخذه[89]. وهذا اللفظ مستعمل كثيرا فى هذا المعنى فى كلام الاوائل وهو معنى صحيح ولا[90] يجوز فى [معنى] לקלס אתנן غيره. والى هذا ذهب *الاترنوم فيه[91] بقوله דמתהניא באנרא وهو[92] من الاضداد:

القاف واللام والعين מסב קלע فعل ماض. ومثله וקלע[93] עליהם מקלעות ونقش عليهم[94] نقوشا. מקלעת פקעים نقش الفقع. הנני קלע את יתבי הארץ واضفهم ای طاردهم. קלע באבן واضف بالحجر ای رام به بالوضف. ויסבו הקלעים الوضافة. ויקח מיסם אבן ויקלע ووضف[95] ای رماه بالوضف. (בקלע ובאבן.) וקלעו בידו وضفه[96]: קלעים لحّاز قلوع والقلوع[97] شراع السفينة. ومن هذا المعنى قيل على الاستعارة ושני[98] קלעים הדלת (الثنيات كما قيل على الاستعارة ايضا שני קלעים הדלת) האחת[99]:

القاف واللام والشين ולשלש קלשון[1]:

القاف والميم والحاء קמח שערים. ותקח קמח ותלת دقيق. ومثله קחי רחים וטחני קמח ليس يريد به ان يطحن الدقيق لكنّه بدر[2] الى ذكر ما يؤول[3] اليه امر الطحن كما قال צמח בלי יעשה קמח بلغ الى غاية ما يؤول[4] اليه امر النبات. وقد يبلغ الى ابعد من هذه الغاية كما قيل להוציא לחם מן הארץ:

القاف والميم والطاء ותקמטני לעד היה. אשר קמטו ולא עת ربما *قارب[5] معنى القمط بالعربية وهو شدّ اليدين والرجلين وعقدها. ويجانس هذا ايضا قول الاوائل רעמ אי[6] זהו סימן ר' יוסי הגלילי אומר בשיעלה הקמט[7] تحت الحدّ:

القاف والميم واللام החפיר לבנן קמל. קנה וסוף קמלו[8](. قيل فيه تعطّلوا):

هذا الباب على اربع معان R. g. هوان واهانة. 77 O. واما وصفه. 78 O. النجب. 79 O. كل. 80 R. g. مستخفّ. 81 R. g. وهو القلى على النار. 82 R. وايضا. 83 R. g. خفّة. ونجيب وهو الجمل الخفيف. والصقل. والشتيمة. 84 R. g. حمى. 85 R. معلوما. 86 O. بפה. 87 R. שנשרפה. 88 R. واخذ. 89 O. به. 90 R. لا. 91 Transposed in R. 92 O. והן. 93 R. ויקלע. 94 R. عليها. 95 R. يوضف. 96 R. وضف. 97 O. والقلاع. 98 R. שני. 99 R. האחד. 1 R. g. قيل خطاطيف وهى آلة من حديد وتسمّى رشاقة. 2 R. برز. 3 O. ياول. 4 O. يزول. 5 O. قريب من. 6 R. ואי. 7 R. הקמטת. 8 R. g. يبست وعطلت.

הקף והמם והצדי וקמץ משם מלא קמצו[9] ויקבוץ מלאֹ[10] קבצתו. לקמצים קבצו וקבצו וקבצוהו. *וترجمة الافصوק[11] وكان عمل اهل البلد فى سبع سنى الشبع والرخاء قبضا وجمعا واختزانا. وان شئت قُل وعمل اهل البلد فى سبع *سنى الشبع[12] طعامهم فى المخازين باضمار طعامهم. واشتقّ للمخازين هذا الاسم من معنى וקמץ משם كما اشتقّ لها (ايضا) מנורות من ינורהו בחרמו الذى هو مثل ויאספהו במכמרתו. واستعمال ותעש هنا فى معنى الاختزان هو مثل قوله ותעש זהב وכסף באוצרותיך *والمعنى اختزنه ونسب الفعل الى البلد فى قوله ותעש הארץ وهو يريد اهلها كما قيل ايضا[13] וכל הארץ באו מצרימה والمراد (به) اهل البلدان. ويحتمل لקמצים تأويلا اخر وهو ان يكون *من قول[14] الاوائل ענו אחים[15] שחלקו ובא להם את מזמדינת הים *רב אמר[16] בטלה מחלוקת וישמואל אמר מקמצין اى يعزل من كل سهم ثلثه لتسوّى[17] القسمة ثلثا ثلثا. فتكون ترجمة اللفظة[18] على هذا وكان عمل اهل البلد فى سبع سنى الرخاء عزلا اى انهم عزلوا فى كل عام جزء من ارفاعهم [ووفروه]:

הקף והמם והשין קמוט והוה, והנה עלה כלו קמשונים فسّر فيه القرّيص والنون فى קמשונים زائدة كزيادتها فى זרעונים وهو ايضا على غير بنية קמוט:

הקף והנון ומשקל קנו سنانه. وربما كان معتلّ العين:

הקף והנון المضاعف שמה קננה קפוו (مأخوذ من קן לה אשר שתה אפרחיה): קנים[19] תעשה את התיבה. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين:

הקף והנון والالف תחת אשר קנא לאלהיו, וקנא את אשתו, בקנאו את קנאתי بتخفيف النون كما קנא ונקם, רוח קנאה. כי מנחת קנאות. המקנא אתה לי, ויאמר קנא קנאתי. وقد ذكرنا فى المستحق انّ هذه الالف ابتدلت تاء[20] فى اصل בקנאתו לבני ישראל لانّه على زنة ביום צוותו. وذكرنا فيه ايضا مثل הקנאה המקנה وقلنا انه من ذوات الهاء. وجوّزنا *فيه كونه ايضا[21] من ذوات الالف وان لم يكن המקניא[22] على مثال מושניא לנוים לכתּה على مذهب מוצא רוח מאוצרותיו וון כתב בהאי. ومعنى للجميع الغيرة: ويفارق هذا المعنى قليلا הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם. יקניאוהו בזרים. ויקנאו אתו מכל אשר עשו אבותם الاغاظة والغضب: ولهذه اللغة موضع اخر وهو للحسد مثل אל תקנא באיש חמס. אל יקנא לבך בחטאים. ויקנאו אתו פלשתים. אפרים לא יקנא את יהודה. ויקנאו בו אחיו. ותקנא רחל באחותה:

הקף והנון والهاء קניתי איש את י. קונה שמים וארץ. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وذكر فيه ايضا בי אדם הקנני[23] מנעורי: ומקנה[24] רב היה לבני ראובן ולבני גד. وذكر فيه ايضا אשר קנה אברהם. כי תקנה עבד עברי). ولفظة מקנה تقع من الحيوان على ذوات الخفّ والظلف والحافر. الا تراه يقول ויביאו את מקניהם אל יוסף (بالعموم). ثم قال فخصّص ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים. ثم قال [عن الجميع] ויזנהלם בלחם מכל מקניהם בשנה ההיא فعمّ ايضا وقال [ايضا] عنها[25] כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה אל אדני. وقد وقعت على الجميع ايضا وذوات الخفّ معها فى قوله הנה יד י הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד. وجمع מקנה. מקנים מקנים מעשה ומעשים. ויביאו את מקניהם אל יוסף على مثال מעשיהם. ואם ממיך נשתה אני ומקני. להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא على مثال מעשי למלך: ومن هذا الاصل באשר ינוד הקנה. קנה וסוף קמלו. חמש מאות קנים. בקנה המדה. ושישה קנים יצאים מצדיה. ואזרועי מקנה תישבר اصله ظهور الهاء لانّه ضمير المؤنّث مثل ירכה וקנה على زنة על ביתה ועל שדה. בפתריהם וקנתם[26] ممنوع: وضرب اخر لא קניתי לי בכסף קנה. וקנה הטוב מארץ מרחק. בקנה בשם قصب الطيب وهو قصب الذريرة الداخل فى الطيوب: وכסף בקנה ישקלו بالميزان. وكذلك قال فيه الترجمان במאזנים תקלין. وقد ترجم بالشاهين. وفى البريتا קנה ומתנה שלה يريد عمود الميزان واليه اشار الكتاب فسمّى به جميع الميزان:

הקף והנון والمم מר אהלים וקנמון. קנמן בשם מחציתו هو العود اى عود[27] الطيب:

---

[9] R. קמוצה. [10] O. מלוֹ. [11] R. وترجمته. [12] O. سنين الرخا. [13] واختزنت وكذلك معنى وتعش הארץ وهو O. [14] R. الالفاظ. [15] R. אחין. [16] Transposed in R. [17] R. לחמתהו. [18] R. كقول. [19] R. g. اهله كما قال. [20] R. هاء. [21] O. ايضا كونه. [22] O. המקנא. [23] R. g. قنية وملك. [24] R. g. الماشية. [25] R. وكر واوكار. [26] R. g. هو القصب. [27] O. العود.

القاف والسين المضاعف ואת פריה יקסס ויביט. قد ذكرناه فى المستلحق: وقال فيه الترجمان يקטיף וייבישון. وهو مجانس للفظ العربى (اعشى) يقصّ:

القاف والسين والميم קסם קסמים. לבהמים ולקסמים(. ויקסמו קסמים). קסם על שפתי מלך. וקסם לא תקסמנה עוד. ומקסם חלק. וחישבה לכם מקסם[28] בראיט שני הדרכים. לקסם קסם. קסמי נא לי באוב. וכישו החזים וחפרו הקסמים هذه اللغة عامّة[29] لكل صناعة يحاول بها[30] ادراك علم الغيب:

القاف والسين والتاء קסת הסופר الذى نعتقده نحن (فيه) هو انه دواه لا لوح كما يقول غيرنا وان كان قال [فيه] الترجمان ايضا ופנקס כפרא. والدليل القوى على انه دواه انه انما احتاج[31] الى ان يعرفنا فيه انّ קסת הסופר بمثنيا لما سيقول له והתוית תו وهذا انما يكون بمداد الدواه ولا يحتاج فيه الى لوح. [الا] تراه يقول ויקרא אל האיש הלבש הבדים אשר קסת [הסופר] במתניו ויאמר אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תו על מצחות האנשים *وان لم يكن كما قلنا وكان لوحا كما يقولون[32] فما [نعلم] معنى لتعريفنا يكون هذا اللوح بمثنيه. واقوى معتقدى فى تاء קסת انها مبدلة من هاء لانّها عندى مشبّهة لקישות הנכד وان كانت [تلك] مداهن. وواحد קישות הנכד يجب ان يكون קישה[33] على النقصان او קישה على التمام مقتطعة من واحد הקישות الذى هو تامّ. فاقول انّ هاء קישה الناقص ابتدلت تاء فى קסת وان كانت[34] קסת بسين. وابدال الهاء *تاء هنا كابدال[35] بה فى אשר זורה ברחת وفى ואת הקאת *وفى غيرهما[36] كثير جدّا:

القاف والعين المضاعف פן תקע נפשי ממך. ותקע נפשי מעליה. באשר נקעה נפשי. قد ذكرنا هذه الالفاظ فيه باوجه[37]:

القاف والعين والراء הקערה[38] האחת(. קערת כסף אחת). ועשית קערותיו. קערת כסף:

القاف والفاء والالف קפאו[39] תהומות. הקפאים על שמריהם. יקרות וקפאון يريد الثلج للجامد. والثقيل وכנבינה תקפיאני:

القاف والفاء والدال קפדתי בארז חיי. קפדה בא بمعنى الانكماش والاستعجال (والطرد). واشار بقوله[40] קפדתי באורג [חיי الى سرعة] استلال[41] للخائط ثوبه من منواله[42]. فشبّه بذلك[43] انكماش عمره وقصره واستعجال موته. وهذا اللفظ مجانس لقول الترجمان فى הקציר קצרה ידי כיפדות. האיתקפדה[44] איתקפדת נבורתי اى هل *انقبضت وانقطعت[45]: لמיורים קפוד القنفذ:

القاف والفاء والراى שמה קננה קפוז (قيل انه) للخفّاش[46]:

القاف والفاء والصاد אם קפין באף רחמיו סלה. ועולתה קפצה פיה. ולא תקפין את ידך. עליו יקפצו מלכים. والانفعال ככל יקפצון معناها[47] السدّ والمنع والاغلاق[48]: כיקפין على النبوات قافز اى واثب وهو مجانس لقول الاوائل אקפין ואלונו בדי שאנבזה[49] בחובי الذى معناه المبادرة والوثوب[50] على الشيء:

القاف والصاد المضاعف וקצתה את כפה. קצין[51] עבות רשעים. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. ومن[52] هذا الاصل فى ما يقرب من هذا المعنى קץ[53] כל בשר בא לפני. בא קצך[54]. ومنه عندى עד אנה תשימון קנצי[55] לחללין النون فيه عوض من احد المثلين. ومن الدليل على ذلك انه جواب عن قول איוב הקץ לדברי רוח. وما يبعد ان يكون קץ معتلّ العين من لغة הקיץ עלוך *ويكون اشتداد[56] صاد קצו وקצי لاندغام ساكن ليّن هو العين فى קץ على ما قلنا [فى] ופטורי צעים وغيره. وامّا النون فى קנצי على هذا المذهب فمزيدة لغير عوض:

القاف والصاد والباء ויקצב [עץ] וישלך שמה [قصب]

---

[24] R. g. قبيل قسامات وقبيل عزائم. [29] O. حاوية. [30] O. continues علم. [31] R. احتيج. [32] O. وان كان .. يقول. [33] O. קישת. [34] O. كان. [35] R. بناء هى كابدال. [36] R. وغيرهما. [37] R. g. قيل انّ تفسيره كره وقيل انه زواع وميل. [38] R. g. قصعة وزبديّة. [39] R. g. جمود. [40] O. continues אלי; R. g. قيل انه طىّ وانطواء واندراج. [41] R. אכתחלאל. [42] O. מנאילה. [43] O. ذلك. [44] R. האתקפדא. [45] Transposed in R. [46] The Heb. transl. (الخطّاف) אלכטאף. This root is in R. on the marg. by the hand of the glossator. [47] R. معناه. [48] R. والانغلاق. [49] O. ישאנבזו. [50] O. الوثوب. [51] R. g. قصّ وقطع. [52] O. מן. [53] R. g. اجل. [54] R. g. اجَلك بفتح الجيم. [55] R. g. قيل احتجاج. [56] O. واشتداد.

אי قطعه وقدّه. لقصّي الحرس *انقطاعها وآخرها[67] واصلها. مدّه مدّة وقصّه قصّة بقطيع واحد وقدّ واحد. كعدّد القصّوبات المستوية القدود والاسنان[68]:

القاف والصاد والهاء مقصة رجلين، لقصّوات بيسراهل. قد ذكر في كتاب حروف اللين. ومعنى لقصّوات بيسراهل) ليقصّيفهم[69] العدوّ اى ليأخذوا من حافات *بلادهم ونواحيهم[70]. وان شئت فقلّ ليقطرّفهم. والتطرّف هو قطع الاطراف لانّ الطرف يسمّى قصة كما قيل من القصة الى القصة. عير قصة نجولف. مقصة نجول مصرين وعد قصوه. مبطش كل قصّوي ارين. مقصة بحبرت. ويراهو يسبي قصّوات تامّ(.) مقصّوات كنعفو وعد قصّوات كنعفو ناقص. هن الله قصّوات درحيو). على سبعي قصّوتيو. واين قصة لمرحبوتيو على زنة الحربة بحبة والمة[71] مفيو يصا. ويقرب من هذا المعنى ولمقصّوة الهموم. ومقصّوتهم يعمدو لفيي الملك. ومقصّوة يموم عشرة[72] الميم في مقصّوة مكان من عندى. وقصّوة هو مضاف مقصة بحبرت: واعلمْ انّ ابا زكريا ادخل ويقصّو مقصّوتيو في جملة الافعال المعتلّة الفاءات مع ويقم ويعد مسبعتهو. وقال فيه الياء موقّفة دالّة على انّ بعدها ياء ساكنة هي فاء الفعل ولم نر نحن الياء موقّفة في كل مصحف صحيح عندنا بل رأينا فيه ضدّ ذلك وهو انّا رأينا المصدرة عليه لام *بوتهيه حطة[73]. فما يبعد على هذا ان يكون ويقصّو فعلا خفيفا من معنى لمقصّوات بيسراهل. والمصدر من هذا الفعل للخفيف قصّوات يموم [رجوم]: وامّا تفسير ويقصّو مقصّوتيو فهو وبحيّفونك[74] وبحطرّفونك مقصّوتيو. والمقصّوتيو في العمرانية مثلها في العربية. وتفسير قصّوات يموم رجوم وهوتو نفسك تحيّف الشعوب الكثيرة وانت ظالم نفسك. ولقد احسن الترجمان في قوله بوهو يموم سنيان ويل نفسك حبيهو: وامّا تفسير مقصّوة رجلين فهو كما اصف. قد قلنا انّ التطريف هو قطع الاطراف وقد علم انّ الرجلين هما من اطراف الجسم[75] فيقول للحكيم انّ مرسل للجاهل في حاجة شبيه بمن يقطع قدميه اذ ليس يتولّى حاجته (بنفسه) ويرسل فيها جاهلا احمق يفسدها عليه لانّ الاحمق يريد ان ينفع فيضرّ بسوء تناوله الامور فمن توكّل عليه ولم يتولّ امره بنفسه شبيه بمن قطعت قدماه فاضطرّ الى استعمال الاحمق له. ثم قال وهو ايضا شبيه بشارب الظلم لانّ مستعمل الجاهل لا يكون الّا ذليلا مستهضما بما يجنيه عليه الجاهل. وقوله حمص يشوته هو على سبيل المجاز كما قيل مي نجر بعايو يشوته لعزى بموم: واستلحقنا نحن في المستلحق معنى اخر وهو اسير المقصّوات[76] عت الحبات:

القاف والصاد والحاء والفين مقصّة. يودع مقصّة هو الشونيز:

القاف والصاد والنون [والهاء لنا] لمقصّي. عل مقصّيتي انسيي المملحة. كل مقصّيح مدبّريك [في الحرب]:

القاف والصاد والعين يقصّيع مبحة يقشرو[77]. ومن هذا *المعنى اشتقّ لآلة النجّار المسمّاة عندنا مضلعا وهي الآلة التي يقشر بها وجه العود حتى يساويه ويملسه ويسمّى مقصّوع كما قيل[78] يعسوه بمقصّوعات[79]. وقال فيه الترجمان بعذوبلا[80]. واستعارت العرب هذه اللفظة للشفرة[81] فيقولون لها الإزميل بكسر الهمزة: حصر بمقصّوع. الحصر لبني المقصّوعات. *اهنا لمقصّوعات المسبعتين نقلت للحركة في هذا الصاد الى القاف. عل ارحبعت مقصّوعيو الحصر. بارحبعت بمقصّوعات مركّبة: مر واهلاث قصّوعات هو مثل الترجمان الذي قال في وقده، وقصّوعته وهي القسط. وهكذا فسّر فيه راس المثلثة الفيّوميّ رحمه الله. الّا انّي رأيت في بعض النسخ قصّوعة وقصّوعتين الذي هو القسط قد ذكرا معا بوزنين مختلفين. قيل مر وقصّوعة وشبعلث نرد وبرجوم بمثقل ششه عشر ششه عشر منه القصّوعتين سنيم عشر، وقولهم القصّوعتين هو القسط وقد *كانوا ذكروا[82] قصّوعة، وهكذا ترجم حفين في القصّوعتين وترجم في قصّوعة عنبرا[83]:

القاف والصاد والفاء قصّف ״ على ابوتهيم قصّف[84]. [مقصّف ״ لا تسبع]. مقصّفو حرعيو الحرس. ويل كل العدة

---

[67] R. آخرها ومنقطعها. [68] A late gloss in R. (or قصب قصّاب قصّوب وقصبة شيء مبيّن (مبوبين). [69] O. ليسحتفيهم. [70] O. بلدهم ونواحيهم. [71] R. والمة. [72] R. g. وبعد انتهاء عشرة ايّام. [73] O. بوت׳ وحطة. [74] O. بحتفونك. [75] R. بحتفونك. [76] R. g. (رندد) رندج. [77] O. يقشر. [78] O. قيل للمضلع الذي يقشر به النجار مقصّوع. [79] R. g. قشر وتقشير. [80] R. באזמיל; O. continues وهي آلة من آلات النجارة. [81] O. للمبعة. [82] MS. באן דברנא; the Heb. transl. למקצעות نقلت الضمّة من الصاد الى القاف. عل ارحبعت مقصّوعيو. [83] O. وبحبر زبرا قصّوعة مورة بي سبي دبرمي هم reads החצר ומקצעותיו לו הכלי כלי וארכאן. מהקצעות מרכבה: קצעות כל בגדותיך من תرنوس وقده وهو القسط في شرح الفيّومي. وترجم فيه عنبرا. [84] R. سخط.

יקצף. אל תקצף. والافتعال والهيه כי יזעם והתקצף. والثقيل את אשר הקצפת את י׳. ובחרב הקצפתם. ויקציפו על מי מריבה. בהקציף אבותיכם. מקציפים היתם *معناها الاستشاطة بالغضب وهو الغليان بالاغضاب[75]. ومنه قيل בקצף[76] על פני מים [يريد] استشاطة الماء اى غليانه بقوّة الريح. ومعنى اخر ותנאתי לקצפה اى انه شوّطها[77] واحرقها [اتّفق فى لغة קצף المعنيان اللذان اتّفقا فى لغة التشويط]:

القاف والصاد والراء

כי קצר המיצע. הקצר קצרה. לא קצרה יד. היד י׳. תקצר. ותקצר נפש העם בדרך. والثيبة العليّة قصيرة هو [عندى] صفة لا مفعول على زنة רחוקות קרובות وان كان בישרק. קצר ימים. קצרו יד. מקצר רוח. والثقيل المتعدّى הקצרת ימי עלומיו *معنى للجميع الضيق والقصر: ועישה[78] קציר כמו נטע. וטל ילין בקציר. ימל קציר. תשלח קצירה اغصانها. ومن هذا [المعنى] قيل على الاستعارة (للملك) שת קציר לך *هو الغصن الملك[79] لانّ ذلك من استعمالهم فى الملك كما قيل (ايضا) ויצא חטר ממע ישי. מראש יונקותיו רך אקטוף وما اشبه [ذلك] فى الملك: וקוצים[80] קצרו. וקצרתם את קצירה. כי תקצר קצירך בשדך. ובקצרכם את קציר ארצכם. ולקצר קציר. אל הקצרים. קצרו לפי חכד. בחריש ובקציר معناه[81] للحصاد ووقته والزرع المحصود: *وقد استعملت هذه اللغة[82] فى جدّ الثمار כי אם לפני הקציר בתם פרח. وقيل فى الثمار المجذوذة *קציר ايضا[83] وذلك قوله נד קציר ביום נחלה وهو مساو للفظ [اسم] الفعل اعنى قوله כי לפני קציר בתם פרח كما قيل בחריש ובקציר وهو اسم الفعل [اى] فى وقت الحصاد. وقيل فى الاسم וקצרתם את קצירה وهو الزرع المحصود. ومعنى נד קציר[84] *هو على ما اصف اند لما وصف ما يلحق (الامّة من الفناء وما يلحق) بلدهم من الوحشة والخلاء بقوله ביום ההוא יהיה ערי מעוזו [כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו

מפני בני ישראל והיתה שממה] وترجمته[85] بعد ان نظهر ما فيه من الاضمار هى[86] هكذا[87]. فى ذلك الزمان يكون اهل مدائن تحصّنهم وقوّتهم قلّة كقلّة ما يترك فى اعلى الاغصان والقضبان[88] [من الثمار] ثم تصير مدائنهم متروكة على حسب [ما] تركها اهلها قدما من اجل بنى اسرائيل فتصير خلاء ووحشة. اراد بقوله כעזובת החרש והאמיר مراده بقوله ונישאר בו עוללות *כנקף זית שנים שלשה נרגנים בראש אמיר[89]. واشار[90] بقوله אשר עזבו الى الاموريّين (اى[91] انهم يخلونها كما اخلاها الاموريون[92]) فى دخول بنى اسرائيل [عليهم]. واشر هنا مكان כאשר [قيل כי אשר ראיתם את מצרים היום مكان באשר]. فلمّا وصف هذا وانذر به اراد ان يعرّفهم انّ جميع ما يلحقهم من ذلك انما هو لمخالفتهم امر الله واستخفافهم به فقال כי שכחת אלהי ישעך וגו׳ ביום נטעך תשגשגי וגו׳ ترجمة ذلك بعد ان نظهر ما فيه (من) الاضمار هى[93] هكذا ذلك لانّك تناسيت الله[94] نصرك وربّ ايدك لم تذكرى فمن اجل هذا تغرسين غروسا حسانا وكانّك[95] انما تغرسين قضيبا رذلا فان[96] بدا لك انك وجدتها قد سعسعت على اثر غرسك[97] لها *وانها قد[98] نوّرت *نوّارا ثم اثمرت كدسا من جذيذ[99] فانما ذلك فى [يوم] وهن ووجع مؤلم السعسعة الكبر. ولما استحال (ان يكون) الفعل اعنى السعسعة والاثمار للامّة المخاطبة[1] اذ كانت هى الغارسة لا المغروسة كما قيل תטעי נטעי נעמנים ردته الى الانتيم وكانت المخاطبة للامّة كانّها وجدت الانتيم فى هذين الحالين [اعنى] مسعسعة ومثمرة. وقوله נד קציר هو مفعول [به] بفعل مضمر اى وان (ظهر لك انّ ما غرست يثمر لك ثمرا كثيرا اذا جدّ) كان كدسا كبيرا وجذيذا[2] عظيما فانّك لا تفرحين *بذلك وتسرّين[3] لانّه يكون فى وقت نحس يعقبك ما تكرهينه[4]. والمعنى فى ذلك انّ كل ما حاولته [من عمل] *ترجين ان تسرّى[5] به وتنتظرين منه حسن العاقبة [فانّ عاقبة] ذلك العمل مكروهة عقابا لك لتناسيك ربّك وقلّة ذكرك[6] له وترجمة

قد فسّر فيه זָנַד بفتح الزاى والباء والدال الغير معجمة. وذاك .O وهو الغضب والاستشاطة والغليان [75] .R. g [76]
انّ الزبد الذى على الماء وهو الرغوة انما يكون من اضطراب وانزعاج. فهذا الباب على ثلاث معان واشتقاقه واحد. ور׳ موسه .R [77] .شيّطها
بن عزرא ז״ל ذكر المعنيين فى الاولين وهما קצף السخط والزد[ד] .O [78] .الكل ضيق وقصر וקציר
.R [79] .يريد ملكا .O [80] .וקצרים .O [81] .מע .O [82] .וקציל .Transposed in R [83] .R. g [84] .جدّ الثمار .This [85]
passage is to be found in O. after נחלה col. 643, l. 25; it begins with והוא. The Heb. transl. runs like R. .O [86] .هو
.MS [87] .אלאמודין .MS [88] .من القضبان .R .O [89] .ונו׳ .O [90] .اشار .R .MS [91] .אלי .MS [92] .يكون .O continues
.R [93] .נרייד .R [1] .ואנת כלגד .O .נרצך .O [97] .فما .O [96] .وكانه .O [95] .الا .R [94] .هو .O
.ולא תסבין בה .R [3] .تكرهه .O [4] .ترجو .R ; اى תסרין .O [5] .للمخاطبة .R .וגרירא
.Both MSS [6] .דכרה

בי לפני קציר בחם פרח פולה וען לבר עוד כמל התנופר קבל ן יסבר הנוצר חסרמו תמו יקטע הענסן. והמנוי הוא קבל (ון) יבלוע העדוּ מרודו פיהו וקבל ן יתמ אמרו *ויבשהר אמרו[6] תחלו[7] בו העקובה[8] פיהלוך:

הקף והראי המכאעף וקור[9] וחם. קד[10] שכּכנו על אבי זכריה פי המסלחק ודכלו וקר וחם מע מקור חיים וקלנו הנוך הוא *מן מענו[11] לפני קרתו מי יעמד ולם יתבוּנן[12] הנוך ן כונת הזה הלוגה מעטּלה העין או לו. פוקול הנו ן וקר וחם. ביום קרה. לפני קרתו. מים קרים. בעלית המקרה אשר לו מן ذوات המלעין. *ומו וקר פעלי זנה וחם[13]. ומו ביום קרה. ולפני קרתו פמוזן קדר הלבתי בלא חמה. יונתי תמתי. שמה ושערורה. ומו מים קרים פמוזן יהיו תמים. ומו המקרה פעלי זנה מנערות במגרה. במארה אתם נאו־ים. והאסל פי כמיע הזה הראות התשדיד. והתדללת עלי ן הזה הלפוף מן ذوات המלעין מן קולהם מיא קריר. וחיפו חמרא אפילו *בתקופת תמוז[14] קריר ליה: וחעלוך ן עלית המקרה הנא סמّיעת מן לגה הברד לברודה הרוח פיהא פי הסיף (ל) לוהם הנא [קאנוא] יבלסרון פיהא פי הזמן הבארד לדפיהם[15] על מא קיל והמלך יסב בבית החרף. והי הזא (המעני) ذהב הת־גום בקולה בעלית בית קיטא די ליה. והזא שביה בקול הערב للغرفة מרוחה بفتح الميم מסתקה[17] מן הריח:

הקף והראי והלף ולהיתך קרא לילה. מיצרים קראו. לראות מה יקרא[18] לו. ותקראנה[19] לו השבנות שם(.) קורא ממזרח עיט). קורא הדו־ות מראש[20]. אני קרוא לה עם המלך. והמסדר קרא מקרא. לקרא[20] בשם יי. וקראת[21] שמו ישמעאל ופעלת והי מחלטיה למוֹנֵת. קרא[22] בנרון. קראו[23] כולאו. וקרא אליה את הקריאה[24]. והלנפעל ואני לא נקראתי. ויהיו נקראים לפני המלך. ומה לם יסמّ פועלה ופיטע טיבטן קורא לך. וישראל מקראי[25]. והשם מקרא קדש. קרא מקרא. מכון הר ציון ועל מקראיה מושמיה[26] אי המוקוע הלתי יבתמע פיהא פי הזמן[27] לחאסי הזי הו מקרא קדש[28]. הזה המעני מתקארבה מתחאנסה: ומעני אחר וקראהו אסון. מדוע קראוני אלה. *מן יקראנו[29] אסון. על כן קראת אתכם הרעה הזאת[30]. וקראת ישועה חומותיך וזנה פעלה[31] והו אחבאר עו מוֹנֵת והתאי פיה בדל מן هاء מתלהא פי ושבת לנישיא הזי אצלה ושבה פלאנת[32] הלולף והבדל מן הלהיי תאי. שתים הנה קוראתיך. נקרא נקראתי. ויקרא אבישלום. וקד ادרג הזא הלסל והזא המעני חאפّה פי כתלב חרוף הללין פי[33] זכר אשר קרך[34] בדרך. היקרך דברי פי לאב קרה מן ذوات הלהיי לאבתדל הלולף בלהיי והלהיי בהלולף. ويجوز ן יכון מן הזא המעני ועל מקראיה כאנּה קאל ועל מועדיה אי המואסם יתלקם פיהא: קרא דנר ולא ילד. כאשר ידקך הקורא בהרים קיל אנו לחכיל[35]:

הקף והראי והבאי ולא קרב זה אל זה. ויהי כאשר קרב אל המחנה. וקרבת מוך בני עמן. קרבה שנת היובל שנת השמטה. כי כן קרבו אלי. קרבו ימיך למות[.] אל אלהיה לא קרבה[.] ואז יקרב לעשותו. יקרבו ימי אבל אבי. אל תקרב הלום. והיה בקרב איש. לקרבה אל המלאכה. ובקרבתם אל המזבח ירחצו. קרבת אלהים יחפצון. (ואני קרבת אלהים לי טוב.) קרב אתה ועשע. קרבה אל נפשי נאלה. קרבו לפני יי. קרוב יי. העיר הזאת קרובה. קרובים *אל יי[36]. ואיש את קרובו. בקרבי אקדש קפות. והספה

---

[6] R. תגול. [7] O. וישת . . . צרה. [8] R. العقابة. [9] R. g. القرّ وهو البرد. [10] O. גד. [11] O. אן מע. [12] R. בשמשין. [13] R. והמו קר על זנה חם. [14] O. בתמוז. [15] R. אלרי פיהא. The Heb. transl. לא שהיו יושבים [16] O. בפרק. [17] O. מחשתּק. [18] R. g. קשמיה. [19] This example is in R. at the beg. of the root. [20] R. לקרא כלם. [21] R. continues את. [22] R. g. נדאי. [23] R. g. מנאדו. [24] R. g. נדאי. [25] O. has this word twice. [26] R. מואכימהא. [27] R. זמאן. [28] R. g. אסם מקדּש. [29] R. g. מואפאי ומצאדפה והתקאי. [30] Transposed in R. [31] O. פעלת. [32] O. פלאנה. [33] R. טי. [34] R. g. מצאדפה ומואפאי. [35] R. g. הזא הלאב. על ست معان. الاول تسمية مثل ויקרא האדם שמות. וקראת את שמו יצחק: والثانى نداء ودعوة مثل ויקרא אל משה. קראן לו ויאכל לחם. ואני לא נקראתי. אני קרוא לה: والثالث مواسم واوقات معروفة ينادى فيها بالحشر والاجتماع مثل על כל מכון הר ציון ועל מקראיה. ويجوز ان يكون هذا من باب الاسمية اى الموضع الذى يجتمع فيها فى زمان الخاصّ الذى هو מקרא קדש: والرابع القراءة مثل תקרא את התורה הזאת. ואחרי כן קרא את כל דברי התורה. ויהיו נקראים לפני המלך. والخامس المواقاة والمصادفة واللقاء مثل פן יקראנו אסון. מדוע קראוני אלה. ויקרא אבישלום. אשר קרך בדרך. וקראהו אסון. ويجوز ان يكون מקראיה من هذا القسم (أ מקראיה): والسادس الحجل وهو طير من באשר ירד הקורא בהרים. קורא דנר ולא ילד. [36] R. אלי.

ايضا ואת כל הקרב אל שלחן המלך שלמה. המה בני צדוק הקרובים מבני לוי על זנה ואתם הרבקים. [ומשלה] אתם קרבים היום למלחמה. והלנפעל ונקרב בעל הבית. ונקרבתם בנקר לעבדתיכם. והתפעיל הפך המתעדי[37] ופרעה הקריב. ויהי כאשר הקריב במעני קרב. והמתעדי (מנה) והקריבו את העולה. אשר הקריבו ליי. יקריב קרבנו. ואת בניו תקריב. תקריבון אלי ושמעתיו. והלמר הקרב אליך את אהרן אחיך. והמסדר[38] בהקריבם איש זרה. והפועל כי את לחם אלהיך הוא מקריב. הם מקריבים והיו קדש. ונתפעל אחר מתעדי קרבתי צדקתי. והלמר וקרב אתם אחד אל אחד הלמל תשדיד הרלי על משל בלע " פלג לשונם. והלמע[39] קרבו ריבכם. למעמיע דנוי ואדנאי[40] ותקריב והקרוב. ומן הזה המעני קולה קרבן ופיה ثلاث لغات. احدها بتحريك القاف بالحنيفات وبتشديد الباء وهي الاعمّ. والثانية بحنيفات القاف ايضا وتخفيف الباء مثل ואל השלחנות בשר הקרבן. والثالثة بسكن تحت القاف وتشديد الباء مثل ולקרבן העצים[41]. وقيل على الاستعارة ואבימלך לא קרב אליה. ואקרב אל הנביאה(. ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים) يراد به دنوّ البضاع: ותצחק שרה בקרבה לאמר في نفسها. בקרב בית ישראל. כי יקום בקרבך נביא في ما بينكم: והקרב והברעים. ובל קרבי את שם קדשו. וקרבו וברעיו هو للحشا[42]: ביום הלחמו ביום קרב. פדה נפשי בשלום מקרב לי. טובה חכמה מכלי קרב. ופניך הלכים בקרב. וקרב לבו. בזר עמים קרבות יחפצו. קרבת אלהים יחפצון למעמיע حرب وقتال[43]. وفي السرياني וקרנא רבן עבדא קרב עם קדישין. وترגום מלחמה. קרבא:

القاف والراء والهاء המה קרוהו[44]. ולקרות את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה. לקרות את שערי הבירה. قد ذكر في كتاب حروف اللبن: وذكر فيه ايضا והקריתם[45] לכם ערים[46]: קרית הנה דוד. בטוב צדיקים תעלין קריה. وقيل في למعمع نلبדה הקריות[47] الّا انّه على غير بنية الواحدة. ومثله על נפי מרומי קרת[49]. [על בסא מרומי קרתי] בברכת ישרים תרום קרת التاء بدل من هاء: وذكر فيه ايضا וקרהו אסון[50]. היקרך דברי وشكّكنا نحن على ابى زكريا (في المستلحق) انكاره كون אם יקרך עין من هذا الاصل من اجل شدّة القاف وجوّزنا ذلك فيه بوجهين[51] عجيبين فليلتمس[52] القول [فيه] من هناك[53]. وفي الاصل معنى [اخر رابع] لم يذكره ابو زكريا وهو והלבתם עמי בקרי ومعناه المحك[54] واللجاج:

القاف والراء والحاء לא יקרחו קרחה[55] בראשם. הרחיבי קרחתך. עלה קרח עלה קרח[56]. ובי יהיה בקרחת. בקרחתו או בנבחתו. קרחי ונזי. والانفعال ולא יקרח להם. والتفعيل והקריחו אליך קרחה. כל ראש מקרח: ومعنى اخر וקרח בלילה. כעין הקרח הנורא. משליך קרחו[57] בפתים:

القاف والراء والميم וקרמתי עליכם עור واغשים *עליכם غشاء[58]. ויקרם עליה עור وغشيهم [جلد] هذا غير متعدّ. وهذا اللفظ مجانس لقول الاوائل زعم אין נותנין פת לתנור עם חשכה ולא חררה על נבי נחלים אלא כדי שיקרמו פניה ר' אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה اى على قدر ما تعلوها غاشية[59]. وقالوا ايضا في صفاق الدماغ קרום של מוח. وقالوا קרום שעלה מחשת מכה:

القاف والراء والنون כי קרן עור פני משה בשׁ. קרנים מידו לו بصيص[60]: ومعنى اخر (مأخوذ من קרן) מקרן מפרים. הקרן[61] הגדולה. ולו קרנים. והקרנים[62] גבוהות. בעל[63] הקרנים هذه تثنية. وجائز ان يكون مثله הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים[64] انّ[65] كل واحد منّا [شريف] وجائز ان يكون جمعا وهو مساو للفظ[66] السرياني الذى يقول וקרנין עשר له: על קרנות[67] המזבח. ועשית קרנותיו[68]. وقيل على الاستعارة מנני וקרן ישעי[69]. والدليل على انّ قوله האיל אשר ראית בעל הקרנים تثنية قوله עוד וישבר את שתי קרניו:

---

[37] O. מתעדי. [38] O. continues הקרב אתה בני אהרן. [39] R. למעמיע. [40] R. ואדנאי. [41] R. g. למעמיע قرب. [42] R. g. وقيل جوف. [43] O. وقتل. [44] R. g. سقف وتسقيف. [45] R. g. تهيئة; another gloss ערות בתינו ארוים. [46] O. continues وهو رأى الترجمان اذ يقول وتزمنون لكون وهو الاستعداد والتهيّأ. [47] R. g. למעمع. [48] R. بנו. [49] R. g. [الاول] سقف من المعنى. [50] R. g. مواقاة وعرض بفتح العين والراء. [51] O. قرى وقربا. [52] O. continues في. [53] R. هنالك. [54] O. אלמחק. [55] R. g. نتف وانتتاف. [56] R. g. اصلع وهو. [57] R. g. قرن. [58] R. عليهم جلدا. [59] O. נאשיא. [60] O. بصوص. [61] R. g. اركان. [62] R. g. قرن وقرون. [63] R. בעלת. [64] R. g. شان وشجاعة. [65] O. اى. [66] O. للفعل. [67] R. g. جليد. [68] R. g. اركانه. [69] R. g. من المعنى الثانى.

القاف والراء والسين ברע בל קרס נבו. קרסו ברעו *מענין ברע וקרס[70] واحد. ומנה אשתק והבאת את הקרסים והי השטאט[71]. يقال شططت الغرازتين بالشطاط[71] והי חשבה או חדיבה [עקפאי] محدودة الطرف[72]:

القاف والراء والعين קרע " את מלכות. קרע אקרע את המלכה. וקרע אתו מן הבנד. קרעו בנדיהם. ויקרע את בנדיו. קרועי בנדים. וקרעים תלביש נומה. والانفعال והמוכה נקרע. *יהיה לו לא יקרע. הנה המוכה נקרע[73] לכמיע חרק והמלך. ויקרב מנה וקרע לו חלוני ويفتح فيه كواء[74]. קרעו ולא דמו اختقروا القول. وتقول العرب خرق فلان الكذب: כי הקרעי בפוך ענינך المعنى تكتحلين وانما اخرجه بهذا اللفظ على سبيل التهجين والذمّ كاتّها لكثرة لحاحها بالاكتحال[75] خرقت عينيها. واما الكلام الصحيح الذى [هو] على وجهه فهو لاعشر رحمت كحلت عينك:

القاف والراء والصاد קרץ כיצבין تفسيره قتل وذبح من قول المشنה הביאו לו ההכיד קרצו اى ذبحه. ويقرب من هذا الاشتقاق מחמר קרצתי נס אני اى اقتطعت والذبح قطع: שנאי חנם יקרצו עין. קדץ בעיניו معناه الكسر والغمز كما يكسر الحاجب ويغمز بالعين. ومثله קרץ שפתיו:

القاف والراء والشين אדך הקרש. לקרש האחד. קרשך[76] עשו שן. ועשית את הקרשים לוח والواح:

القاف والشين المضاعف התקשישו וקשו. قد ذكر فى *كتاب ذوات المثلين[77] وقيل فيه هناك انّ وقشي *مشدّد الشين[78]. امّا معناه فقال فيه الاخفش אתכשישו ואיתו ואיתקרבו وكانّه جنّسه بمقشش עניים. لكشش קש من طريق الجمع والالتقاط (خاصّة). وما يبعد عندى ان يكون مجانسا لقول الاوائل للشعر قشيشه كانّه يقول[79] تشجّحوا ويكون المراد به تعقّلوا وافهموا من قبل [انّ] تمام الفهم والعقل يكون مع الشيوخ على الاكثر كما كان المراد بقوله מפני שיבה תקום והלא العالم وان لم يكن شيخا من اجل [انّ] العلم[80] فى الشيوخ اتمّ منه فى الاحداث على العموم. وترنوم [واني] זקנתי ושבתי. واني קשיש ושבית. وقد جعلنا نحن قبل هذا התקשישו וקשו معتلّى[81] العين مع ולמוכיה בישער יקשון لما وجدنا[82] וקשו مخفّفا لا مشدّدا والجميع سائغ فيهما. وذكر فى كتاب *ذوات المثلين[83] לקשיש קש[84]. מקושש עצים:

القاف والشين والالف את הקשאים[85]. במלונה במקשה *فى مقشأة. وربما[86] كتبت هذه الهاء[87] مكان الالف ويكون وزنه מפעל على زنة מקרא קדש. فتكون لام الاسم كما كان هاء נזר מכלה צאן[88] مكان الف[89] لانّه واحد ממכלאות צאן كما زعم ابو زكريا وصدق وليس (الهاء) للتأنيث. وجائز ان يكونوا ابدلوا من الف الاصل هاء ليّنة وحذفوها من قولهم במקשה فيكون على هذا במקשה ناقصا[90] على مثال לאברהם لمقنة وهو القياس ايضا فى ממכלה (وعلى انّ قياس ابنى زكريا مستحسن جدّا):

القاف والشين والباء התי נא אונך קשבת. תהיינה אונך קשובות. ואין קשב. מלעל اسم الفعل[91]. ואין קול ואין עונה ואין קשב. מלרע اسم الفاعل). وكذلك قال (فيه) الترنوم ולית דמציית. والثقيل והקשב קשב רב קשב. הקשבתי ואשמע. ואל נקשיבה אל כל דברוי. הקשיבה " אלי. הקשיבה לקול שועי. وقيل بالسين אבן שמע אלהים הקשיב בקול תפלתי. לא יובלו להקשיב. להקשיב מחלב אלים: وفيه ضرب اخر من التعدّى وهو להקשיב לחכמה אונך. תבין לבם תקשיב אונך المعنى اجعل[92] اذنك ان تصيخ:

القاف والشين والهاء לא יקשה[93] בעיניך. כי הקשה " אלהיך את רוחו. ותקש בלדתה. [قد] ذكر فى [كتاب] حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق: ومعنى اخر מקשה תעשה את המנורה مستودة مصمتة صفة. وامّا בתמר מקשה המה. מקשה תעשה אתם فهما عندى اسمان وصف بهما الاشراشوت [נבלות ונבלות اسم[94] على زنة עבדות ומרדות وصف به الاشراشوت]. ותחת מעשה מקשה

---

[70] O. המעני. [71] R. באלשטט. אלשטט; O. אלשנץ. [72] O. الاطراف. [73] Transposed in R. and והמוכה. [74] O. כוּה. [75] R. بالاكحال. [76] R. g. فسّر فيه רב׳ סעדיה فيه تخاتج. [77] O. المستلحق. [78] R. مشدّدا. [79] O. قال. [80] R. العالم. [81] O. معتلّة. [82] O. وجدت. [83] O. المستلحق. [84] R. g. تقميش وجمع; another gloss לכמיע اصغاء وانصات; R. g. قال. [85] R. g. (MS. القشى) القشاء. [86] O. מקתוה רבמא; R. מקתוה. [87] O. אלאלף הא. [88] R. continues ואמא. [89] O. الالف. [90] O. ناقصة. [91] O. الفاعل. [92] R. صعودة. [93] R. g. الى الكلام. [94] MS. אד המא.

קרחה ובדל הסגה המסונה והמנוצר המשתוע בו לחסן ולמאל יעיד חסן שער הראש וללחיה [עוסה] תמרט וינתתת. וקולה הנא[95] כיעיה הו מתל [קולה] כמיעיה לבנת הכפיר כסגה ביאיט המה וכמנוצרו. והו מסאף אלי לבנת הכפיר ולדלך כאן בנקטתין. ואמא כיעיה מקיה פגסר מסאף ולדלך כאן בתלאת נקט ומקיה סגה לה:

القاف والشين والهاء וקישותיו ומנקיותיו, ואת קישות הנסך נאקצאן. ואת הקישות אישר יסך בהן כאמל. ופסר פסיהא אלואח. ופסר פיהא [איצא] *מדאהן אלמדהן יסמי[96] פי אלמיענה קוסיה. והו מכאנס לללפט אלערבי אלדי יקאל לללרף [אלדי יכון] פיה טיב אלמרא[97] קשוה[98]. ואלאקרב עגדי פי קסת אלסופר אן יכון מן הדא אלאצל ומן הדא אלמעני אלתאני וון[99] כתב בסיין פאן אלמחמרה משאבהה[1] ומשאכלה לללמדהן. וקד לחצנא דלך קבל:

القاف والشين والحاء הקישיח[2] בניה ללא לה. הקישיח לבני תקסיע קלובנא:

القاف والشين والطاء מפני קישט סלה. קישט אמרי אמת. ומכאנס[3] לללסריאני אלדי יקול [פי] בתם לבני. בקיעיטות לבי. ופי ונם אמונה. וברם בקוסטא. [ופי אמת. קוסטא.] ופי אבל שרה אישתך. בקוסטא לאן אלמראד בהדה אלאלפאט כלהא אלצחה ואלתחקיק. ופי אלסריאני דיבל מעבדותי קשוט:

القاف والشين والطاء (ايضا) איש קיעיטה אחת(. בסאה קיעיטה). פסר פיה דאנק[4]. וקיל נעגה ונחן אלי הדא נמיל[5]:

القاف والشين والراء וקישרתם לאות ותעקדתא. ותקשר על ידו יעני. תקשרי בחלון. תקשר עליו אבן. קשרם על נרגרותיך. ונפשו קישורה בנפשו (מרתבטה בנפסה): والانفعال ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד انعقدت وارتبطت. ותקשר כל החומה וצמל בניאנהא וانعقد وارتبط בעסה ببעض[6] מן גיר תלם: والمقبل התקשר מעדנות ביומה. ותקשרים בכלה. כלה קישוריה عقودها. ומתלה והקישורים ובתי הנפש והלחשים: ومعنى אחר קריב מן הדא קשר עליך עמום.

כי קשרתם[7] כלבם עלי. אהיתפל בקושרים. ותקרא קשר קשר. (والافتعال) ויתקשר יהוא: ومعنى ثالث והקשורים ליעקב. הצאן המקשרות البكيرة[8] من اול בטן[9] وهى الربعية[10]:

القاف والشين والتاء רבה קישת قوّاس. ותרגום וימצאהו המורים, ואישכחוהי קישתיא. קישת גבורים. קשת יהונתן לא נסוג אחור. את קישתי נתתי בענן. וקישתות נערים תרטשנה:

ومن رباعى هذا الحرف

אף קרקה. ולקרקד נזיר אחיו(. ועד קרקדו. ועד קדקדך) يراد[11] به الرأس جملة الّا انّ حقيقة اللفظة[12] هى اليافوخ. وقد ترجمها غيرى بالهامة وليس كذلك لانّ الهامة اعمّ موضعا من اليافوخ. وذلك انّ الهامة هى وسط عظم الرأس *ومعظمه وفى الهامة[13] اليافوخ وهو وسطها وهو الذى يضرب[14] من الصبىّ اذا كان ليّنا [قبل ان يشتدّ عظم رأسه وله اسماء كثيرة اذا كان ليّنا] فى لسان العرب ليست بنا حاجة *الى ذكرها[15]. فاذا اشتدّ وسكن اضطراده[16] سمّى يافوخا. والدليل على حقيقة لفظة קדקד انّ هو اليافوخ هو قول الاوائل رعمّ (קדקד היכא אמרי [דבי ר' ינאי][17] מקום שמוחו של תינוק רופס) فترجمته باليافوخ. (وهذا) هو الصواب اذ اليافوخ عند العرب هو (الموضع) الذى يضطرب من رأس الصبىّ ولا سيّما اذا *اكل او بكى[18]:

ومنه وبחבת קערה (تفسيره كتب) غرز ونقش وهو عندى موافق لقول الاوائل [אפילו גזל מריש ובנאו בבירה] מקערא כל הבירה כולה [ומחזיר מריש לבעליו يريد ينقضها ويهدمها ويحفر عليها.] والى هذا ذهب[19] الترجمان بقوله ורושמין חריתין[. ومما يدلّ على انّ קערה غرز قول الاوائل رعمّ הכותב כתבת קערה בתב ולא קערה קערה ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקערה דריו ובכותל ובבל דבר שהוא רושם لانّ اهل الصناعة يخطّطون ما يريدون تصويره بمداد او غيره ثم يغرزون]:

[ומנה] וקרקר בל בני שת[. מקרקר קיר هما عندى] من [معنى] قول الاوائل [הדקין שבבלי חרס] קרקרותיהן

---

[95] O. אהנא. [96] O. מדאהן ואלמדאהן ויסמי. [97] O. המדאהם. [98] R. קשוה. [99] Both MSS. פאן. [1] R. משבהה. [2] R. g. פשאוד. [3] O. ומכאנס. [4] O. בדוה. [5] R. אמיל. [6] R. בי בעס. [7] R. g. המחמרה. [8] O. הבכרה. [9] R. הבטן. [10] Both MSS. אלרביעיה; R. g. וכמיעה من العقد والتعقيد. [11] O. ברוד. [12] R. לפטה קדקד. [13] O. واعظم ما فى الهامة; R. has המוצע for اليافوخ. [14] R. יפרב. [15] R. לדכרה. [16] O. אצטראבהא. [17] Supplied from the Heb. transl. [18] R. אבל בשאי. [19] O. ארד.

ודפנותיהן [יושבין שלא מסומכין שיעורן מכדי סיכת קטן ועד לג. ורأيت فى تفسير קרקרותיהן נאות הוא اسافله] (فكانّ معنى מקרקר קיר على هذا انه يجعل اعلاه اسفله) اى يهدمه[20] וכן כל בני שת יהדמהם[22] על מנהג ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס [לבנות ולנטוע. وايضا יהרסם ולא יבנם]. وهذا من استعمالهم اعنى مثل וקרקר المأخوذ من קרקרותיהן مثل قولهم ולעקור נטוע بمعنى قلعه من اصله الذى يسمّى עקר משפחת גר. وفى السريانى برم עקר שרישוהי:

[ומנה] ואת קרדמו. ולהקרדמים. ויקח אבימלך את הקרדמות هى الفؤوس:

[ומנה] ולא מעדו קרסלי[23] قال فيه الترنوم ולא איזדעזעו רבובתי. وربما اراد العقبين [او الكعبين] لانّ الקרסולין[24] فى السريانى هما الزيادتان اللتان تكونان فوق رجلى الطائر [المشتبهتين لابهامين] كما قيل[25] [فى] الترنوم אשר לו כרעים. דילה קרסולין. وكذلك ترنوم בהונות [ידיו ורגליך]. קרסלי ידוהי[26] ורגלוהי:

[ומנה] בקרקע המשכן. בקרקע הים[27]:

[ומנה] כנפיר וקשקשת *هى الفلوس الذى فى[28] الحوت. وفى كلام الاوائل אילו הן קשקשין[29] הקבועין בו כנפירין הפורח בהן. ומנה[30] قيل וישרון קשקשים ذو فلوس. وتقول العرب لفلوس السمكة للحرشف:

✧ تمّ حرف القاف[31] بتوفيق الله ✧

---

[20] R. g. الى اسافله. [21] R. וינזלזל וינזעזע. [22] O. بمعنى ויהדם. [23] R. g. قال רב סעדיה براعيم. [24] O. קרסולין. [25] O. قال. [26] O. continues בהונות ידיהם. [27] R. g. ارض وعرصة. [28] R. وهى فلوس. [29] O. הקשקשין. [30] R. ومن هذا. [31] R. continues بحمد الله تعالى وحسن توفيقه. חזק

• المقالة [الموفّية] العشرين من كتاب الاصول فى حرف الراء •

الراء والالف والهاء כי ראה יי. ראה ראיתי. אשר הראה יי. قد ذكر تصريف هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. والاسم טובת מראה. המראה אשר ראיתי. כמראה איש. واسم الفعل لكل مراه عيني הכהן. ומראה ולא בחידות[1]. ومن هذا المعنى قيل للنبى רואה. وقد قيل ايضا للوحى רואה قيل[2] שנו ברואה. وهذا هو معنى قوله הכתוב בראות האלהים [اى] فى وحى الله وهو اسم على مثال למנות ימינו כן הודע. ומעלתיהו פנות קדים: ومن هذا المعنى اشتقّ במראה הצבאת* بمراءى الحواجّ[3]. وفى كلام الاوائل אין רואין במראה[4] בשבת. وما يبعد ان يكون בראי[5] מוצק من[6] هذا المعنى (اى) كالمرآة المفرغة يصف بذلك الاشخاص فى صفائها وقوّتها وان كانت اصفى واقوى: فمن الرؤية ما يراد به العلم ورؤية القلب مثل ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. לך נא ראה את שלום אחיך. וירא יעקב כי יש שבר. וירא ישראל את בני יוסף معناه لمّا علم بحضورهما واحسّ بهما لانّه ما كان يبصرهما[7] كما قيل عنه وעיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות. אשר ראינו צרת נפשו (شاهدنا. ومثله לבה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב). ومثله וראה בטוב ירושלם. لراحة בטובת בחירך وهذا قريب من العلم. وايضا וירא ויקם וילך אל נפשו من الرأى: ومنها[8] ما يكون وجوبا واستحقاقا הראויות לתת לה اى واجب اعطاءها لها من قولهم ראוי הוא לכך ולכך اى حقيق: ومنها ما يراد [به] السمع مثل הדור אתם ראו דבר יי: ومنها ما يكون كناية عن الفعل مثل וראה את עורתה(. והיא תראה את ערותו): ومنها ما يكون فى معنى النيل والوصول الى الشيء مثل חמותי ראיתי אור اى نلت نارا. وايضا ישנות ראינו רעה اى نالتنا مساءة ونلناها نحن. وبقرب من هذا التأويل וראה את ערותה ويجانس معنى المشاهدة ايضا: ومنها ما يراد به [معنى] الشمات مثل עיני תראינה בה. הטה יבימו יראו בי: واستلحقنا[9] نحن فى المستلحق معنى اخر (ايضا) وهو הוי מראה ונאלה. והכיר את מראהה. وימתיך כראי الّا ان (اجمع) اهل التفسير على انّ מראהו حوصلته: وجوّزنا [نحن] فى المستلحق كون לחמה תתראו نوعا غير ראה ראיתי وقلنا هناك وربما كان منه (قوله) ויחיתהו במגדו בראותו[10] אתו [ونقول هنا انّ معنى هذا النوع هو المراء والخصام والقتال فمعنى בראותו[10] אותו] عند مقاتلته ايّاه. ويجوز ان يكون من هذا الاصل והראה ואת האיה وهو اسم نوع من الطير[11] زائد على العشرين نوعا المذكورة (فى التوراة) فى כפר ויקרא. وقد فسّر فيه للجارح والجارح اسم عامّ لكلّ ما يفترس من الطائر وهذا الموضع انما هو موضع نوع (ما) من الطائر مخصوص فيجب[12] اذًا ان يكون له اسم خاصّ به دون غيره من جنسه. وقد قال بعض الاوائل انّ[13] דאה بالدال وראה بالراء اسمان لنوع واحد. قالوا מאי שנא הכא דכתיב[14] דאה ומאי שנא הכא דכתיב ראה אלא שמע מינה דאה וראה אחת היא وعلى هذا القول عوّل חפץ (ראש כלא) رحمة الله (عليه) فى كتابه فى الشرائع. وعوّل שמואל רأس الدمتيبة *رضى الله عنه[15] على ظاهر النصّ *ونحن على[16] مذهبه لانه[17] لو كان דאה

---

[1] R. g. للجميع نظر واطّلاع حِسّىّ. [2] O. لكن. [3] O. بمراة الحجّاج. [4] R. g. مرآه بسكون (بمدّ؟) الالف. [5] R. g. مِرآه. [6] O. فى. [7] O. يبصر. [8] R. ومنه. [9] O. واستلحقناه. [10] R. براوتو. [11] R. الطائر. [12] R. فوجب. [13] O. لكن. [14] R. دكتيبه. [15] R. رحمه الله; the Heb. transl. has ורבי שמואל בן הפניי. [16] O. وعلى. [17] R. لكن.

וראה (اسمان لنوع) واحد لكان قد كرّر لنوع واحد فى فصل واحد اسمين اعنى הראה بالراء והדיה محرّما[18] لذلك النوع بهذين الاسمين بقوله והראה ואת האיה והדיה למינה وهذا ما لا يجوز ولا معنى له لانّه عبث لا يليق بالوحى وانما قلت انّ הראה بالراء והדיה[19] اسمان لنوع واحد على القول (الاول) لانّ הדיה هى הראה بالدال نفسها. وقد لخّصنا ذلك فى حرف الدال. ذكرت [احدى] هتين اللغتين فى سفر ויקרא والاخرى فى מישנה תורה. وكذلك ترجمها الفيّومى رأس الاسحابيه رضى[20] الله (عنه) جميعا) بترجمة واحدة اعنى بالحدأة[21] فاذا كانت הדאה (بالدال) هى הדיה وكانت הראה بالراء هى הדאה (بالدال) فانّ[22] הראה *بالراء هى[23] הדיה نفسها. وقد عطف احدهما على الثانى بالتحريم وهذا ما لا يصلح مثله بالمخلوقين فكيف بالخالق جلّ وعزّ فانّه من العبث ان يقال ايّاك والاسد *عنبسا وعنبس[24] هو الاسد نفسه فهذا بيّن:

الراء والالف واللام וההראל[25] ארבע אמות هاء ההראל مبدلة من الف يدلّك على ذلك كثرة استعمالهم אריאל فى معناه بالالف كقولهم ומהא־יאל[26] ולמעלה. והאריאל שתים עשרה ארך. הוי אריאל אריאל. והציקתי לאריאל. והיתה לי כאריאל. وقال الترجمان فى جميعها מדבחא. والياء فى אריאל زائدة وكذلك الالف ايضا على الاصل الذى اصّلناه فى صدر باب[26] الابنية. فאראל اذًا على زنة אבנט ואשבל اسم رجل. وكذلك הן[27] אראלם[28] (من هذا الاصل). وقد جرى استعمال الناس אראלים فى[29] معنى מלאכים وهو اعنى אראלם واحد فى موضع جمع كما قيل ויעבר מלכם לפניהם ויי בראשם فى موضع בראשיהם. وايضا ואת עינם فى موضع עיניהם:

الراء والالف والميم וראמה וישבה תחתיה الساكن اللّين الذى هو عين فى רמה يدّ ظهر فى וראמה اذ معناهما[30] عندى واحد. وما يبعد ان يكونوا (انما) اشتقّوا للكركدّن (اسما) فى[31] قولهم له ראם. ومّرنى ראם קרניו. ومكرنى رمين عنيتنى من هذا المعنى. وقد الانوا الف ראם[32] فى היאבה רים עבדך. התקשר רים בתלם עבתו. ومن الدليل على صدق قولى فى هذا الاشتقاق وعلى انّ (معنى) וראמה וישבה תחתיה هو معنى רמה يدّ قول الترجمان فى ינן גבה לבך. חלף דראים לבך. وفى וינבה לבבך בחילך. וראים לבך:

الراء والالف والشين ראשי[33] ראשי معروف. נתנה ראש רئيس كما قيل ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו. وايضا ויקרא המלך ליהוידע הראש. ومن هذا قيل את האבן הראשה اى الرئيسة. هذه الواو منقلبة[34] من الف وذلك انّ اصل هذه الالف الظهور مع السكون على زنة קיטט אמרי אמת فألفوها وقلبوها واوا لانضمام ما قبلها ويردّونها *الفا على[35] اصلها فى الجمع وذلك قولهم ואתן אתם ראשים עליכם. *בראשינו יפל[36]. הלא בראשי האשים ההם. ראשיכם אל תפרעו. وחبلים בראשיהם[37] الاصل فى هذه الفاءات اللّيّنة تحريكها بالضمّ. ولنا فى ראש قياس اخر قد ذكرناه فى حرف الياء عند ذكرنا יום ويمים[38]. وامّا וחבלים בראשינו[39]. دمّ בראשינו فواحد لا (جمع) فلذلك كانا חסרין بلا ياء وهما (بلا ياء) مثل ויי בראשים والمسورة عليهما שנים וחסרין[40]. وقد اظهروا هذه الالف فى כי ירד מראשותיכם رياستكم: אשר ים מראשותיו[41] الذى وضع تحت (رأسه). מראשותי שאול من تحت راسه [الميم فى מראשותי] بمعنى من وهى[42] فى *מראשותיו زائدة[43] لمعنى الاسميّة بمنزلة الميم فى (מראשותיכם وفى) ותשכב מרגלותיו. وقد تقدّم لنا فى حرف النون فى נתנה ראש معنى اخر هو اولى به من هذا وهو ان تكون الترجمة نتولّى او نركب *رؤوسنا اى ننحرف[44] فى الانصراف [على مذهب ויתנו כתף סוררת] وانما كان (ذلك المعنى) اولى[45] به لقوله ויתנו[46] ראש ليثوب לעבדותם[47] [במרים] وهذا المعنى ايضا جائز: وانه لاعربه راسيس انهارا كبارا رؤوسا[48]. وقد يراد بראש الشعر لانّه فيه يكون مثل ושמא ראש נזרו واراد

---

[18] O. محكمة. [19] So O. and the Heb. transl.; R. والهدأة بالدال. [20] R. رحمه. [21] O. باكلحدا. [22] O. كان. [23] O. والهدية. [24] O. وعنبسه وعنب. [25] R. g. مذبح. [26] O. كتاب. [27] O. هو ان. [28] R. g. قال رب صورية رسل. [29] R. من. [30] Both MSS. מענאהא; R. g. رقعة. [31] R. من. [32] O. لاهم. [33] R. g. رأس. [34] R. تنقلب. [35] O. الى. [36] O. وحبلين براسينا. [37] R. براسينا. [38] O. ويومين. [39] Marg. in O. وجدتو ב׳ חסר ואׄ מלא فى مصحف خطّ [!]بن تمام. رأيت قول מ׳ יצחק בן נקטלה فى בכל ראשיו קרחה قال هذا من الشاذّ فالذى عهدنا هو קמיעות الشين بجمع ראש فكانّه من الفراد (80) والجمع מראשותי ואחריה. [40] O. وحصرين. [41] R. g. وهو من المعنى الاول. [42] O. وهو. [43] R. [44] O. روسنا ونتحرف. [45] O. نولا. [46] O. نتنة. [47] R. بعبدوتهم. [48] O. رؤسه.

שער נזרו. ואיפא הורידו לארץ ראשון [במעני שערן] ואיפא ראשך עליך כברמל: ראש דברך אמת ועֻלָּא[49]. מראש פרעת אויב מן עֻלָּ התקדמי מן העדוֹ. בראשון פי העֻלָּ והמוֹנֵת השנה הראשונה, ראשית ממלכתו اسم. ומשלה בראשית[51] ברא אלהים ופי הזא הלפט אפמאר והתקדיר בראשית [אשר] ברא אלהים [וחרגמתה] עֻלָּ מא חלק אללה [השמאות]. ומא מע[52] הפעל בתאויל המצדר אי עֻלָּ חלק (אללה) באסכאן[53] אללאם וכסר הקאף והכדא[54] הו התאויל בראשית[55] ברא אלהים אעני בראשית ברא אעני בישוא תחת הבאי ובחלם על הראי[56] לאנ הפעאל לא יצאף אליהא. והדא הו המדהב אפצא פי תחלת דבר י בהושע. וקולה בראשית ברא אלהים אבתדאי וחברה[57] את השמים: כי תשא את ראש בני ישראל [אדא אחצית] גמלה עדדהם. ושלם אתו בראשו בגמלתה [וכמאלה] אי[58] במקדארה אלדי כאן עליה: ראשית גוים עמלק אגל האמם (עמלק) ואפצלהא[59]. ומשלה וראשית שמנים ימשחו אפצל אלדהאן ואטיבהא]. ומשלה אפצא] עם כל ראשי בשמים *אי אגל האפאוה ורפיעהא[60]. בשמים ראש אפאוה עאלית גלילה. וגאיז אן יכון מתלהא[61] ראשית החרם [אי] אפצל מא כאן פיה. ומשלה נקובי ראשית הגוים:

הראי והבאי אלמצאעף רבו[62] משערות ראשי. ורבה עליך [קד] ذכר פי [כתאב דואת] המתלין וגעל הנאך מנה רבבה[63] כצמת השרה נתתיך ולם יגכר הפעל מנה והו צאגנו מאליפות מרבבות *והרבבה הי עשרה אלאף בדלה על דלך[64] קולהם ולקחנו עשרה אנשים למאה לכל מטות ישראל ומאה לאלף ואלף לרבבה: רב לכם יכפיכם וחסיכם[]. ומשלה] ורב מהיות קולות אללהים אי וכפי מן אן יכון הדא. רב עתה הרף ידיך[65] אי חסב. הללפט واחד للجميع وللواחד: ומן הדא האצל ורב יעבד צעיר [ברבד] הכביר פי השנ. ומשלה לא רבים יחכמו [הכבראי פי האסנאן]. ורבי המלך (העלמאי) הכבראי העטמאי פי המנאזל. וכפי בתים רבים עטיפה פי בניאנהא: וגכר פי [כתאב דואת] המתלין איפא יסבו עליו רבים[66]. השמיעו על בבל רבים[67]. וימררהו ורבו: ומן הדא האצל ורבים עלי עשב. וימנעו רביבים. כרביבים זרזיף ארץ הו הרנוד:

הראי והבאי והדאל ורביד על גרונך. רביד הזהב *טוק הדהב[68]. מרבדים רבדתי ערשי נפדת ערשי בהנפוד [והנפוד] הי[69] סתור המיתה. ויקוי הדא *המעני אפיצא[70] חטובות אטון מצרים יעני אנ המרבדים *אי הנפוד מרפועה מעלקה[71] בקלאדה מצר. واشתקאק חטובות מן תרגום ויי האמירך היום [הדי הו חטבך] אי רפעך واעלאך. ומן הדא קיל לגצן האעלי אמירך. גרגרים] בראש אמיר. ואטון (מצרים) מגאנס לתרגום (ואת) מיתריהם [הדי הו אטוניהון]. ויקול הערב לדי יעאלג הפרש והוסאדה הנפאד[72]. ויקאל בית מנפד למעאלג בהסתור והפרש והוסאדה[73]:

הראי והבאי והאי וחיית ורבית. ירבו יעבותם, והרביתי אותך. רבה צבאך קד ذכר [הדא המעני] פי [כתאב] חרוף הלינין ויראד בה כתרה העדה. ומן הדא האצל עגדי פי מעני התכתיר רבו אוכליה והו אמר להגמיע כמא *כאן רבה צבאך אמר للאפראד[74] [והו יבחס בהדא הקול על הכרם והתכרם]: ומן הדא האצל ארבות ידיו *וקד ذכרנאה[75] פי חרף (האלף פי באב) האלף והראי והבאי והאלף [פיה] זאידה. وفי הדא המעני פעל ثقيل غير متعدّ [יגלל עליה מצדרה והו] הרבות נתתיכם וברמיהם הדי תפסירה מעלם גתאכם. וברבא כאן אסמא غير مصدر. ומן הדה הבניה אפצא הרב להעלותם מישאת העשן [יקול וכאן מיעאד אסראיל מע הכמינן] וקת ארתפאע מעלם דכאן אלחריק: וגכר פיה אפצא אישר טפחתי ורבית[76]. רבתה נוריה[77]. וגכר פיה אפצא ולא רבית במהיריהם. ובמרבית[78] לא תתן אבלך والאחסן עגדי (אן יכון) ולא רבית מן המעני האול מן[79] רבה צבאך אי ולם תסתכתר מן הטמן פיהם כמא קאל (עמ) תמכר עמך בלא הון *ולא רבית במהיריהם וען כאן ובמרבית לא תתן אבלך غير خارج אפצא עז הדא המעני בל הו משתק מנה: וגכר פיה אפצא[80] ויהי רבה קטית [על אנ מעני רבה] רם.

---

[49] O. ומתל. [50] O. אול. [51] R. g. ומן הדא מראש ועד סוף. [52] O. ומעמי. [53] R. בסכון. [54] O. והדא. [55] O. continues אישר. [56] R. אלראש. [57] O. וברא. [58] R. continues אלדי. [59] O. וואפצלהם. [60] R. עלּיה. [61] R. מתלה. [62] R. g. כתרה. [63] R. g. רבוה. [64] O. האפאוה בכסר העין וסכון הלאם אי רפיעהא וגלילהא. [65] R. ידך. [66] R. g. רמאי. [67] R. g. ראמיין (so) בלקוס. [68] R. טוקו מן דהב. [69] R. הו. [70] O. קו. [71] O. הי הנפוד המעלקה המרפועה. [72] R. נגאד. [73] R. והנגאדה. [74] O. אנ ... ללפראד. [75] O. וספרנאה. [76] R. g. תרבית. [77] R. g. ריבת גראיה. [78] R. רבי. [79] R. מתל. [80] O. וכדלך נגוז פי ובמרבית. [81] R. ראמי.

[וקד] יבجوز [ايضا] ان يكون [معناه] غلاما قوّاسا من قول الترجمان [الذى يقول] وهو نزر. وهو ربى. وكذلك قال فيه الترجمان ربيه كيشهه: ومن هذا الاصل מישתים עשרה רבוא[62] وزنه פיעול على مثال קמוט وחוח *والواو فيه منقلبة[63] من هاء وذلك من اجل الحلق [الذى قبله] وواو المدّ ساقط من اللفظ لاجتماع ساكنين ليّنين. وقد كتبوا هذا الواو (الفا) واثبتوا واو المدّ فى لحظ على الاصل وان كان لا تأثير لها فى اللفظ وذلك فى قولهم שתי *רבוא، ארבע[64] רבוא وليس يصلح ان يقال فى[65] هذه الواو الملفوظ بها فى هذه الالفاظ هى[66] واو المدّ [ولام الاصل ساقط لانّ حرف الزيادة اعنى واو المدّ] اولى *بالحذف والسقوط[67] من الحرف الاصلى. وقد بيّنت هذا المذهب فى رسالة التقريب والتسهيل. وجمع רבוא، רבואות. واما فيل רבואות انقلب لام الاسم فيه الفا ظاهرة وكان *اصله ان يكون[68] רבויות على الكمال والتمام وامّا على النقصان المطّرد عليه لجمع المعتلّ اللام فالوجه [فيه] ان يكون רבוות كما [قيل] שתי רבות والقياس فى רבו هو كالقياس[69] فى מנה אחת التى قيل فى جمعها ומשלוה מנות على النقصان المطّرد كما قيل فى جمع רבוא[70] على النقصان שתי רבות والمذهب فى وقوع שתי على الجمع هو كالمذهب الذى ذكرناه فى וארבע צאן (وفى) ושתי צאן اثنتين (من هذه اللغة جملة كما كان ושתי צאן اثنتين) من هذا الصنف على[71] مذهب שני אנשים ושתי חדות [وغيرهما]. وقيل فى جمع מנה ايضا على الكمال[72] מניות המישתדרים كما قلنا نحن انّ الوجه فى جمع רבוא على الكمال[72] רבויות، وقيل فى جمع מנה ايضا بابدال الياء الفا מנאות התורה كما ابدل من [ياء] רבויות الف فى اخيل רבואות وكما[73] قيل فى שניאות מי יבין بابدال الالف من ياء. فان قال قائل انّ רבות واحد مثل רבוא *وانّ التاء[74] فيه منقلب من الهاء الذى هو لامه فى الاصل المنقلب واوا فى اللفظ قلنا[75] له الدليل (على هذا) انه جمع لا واحد كما زعمت قول الكتاب רבב אלהים רבותים אלפי שנאן الذى تفسيره ربوات الالوف[76] اى عشرات آلاف [الآلاف] لانّ الربوة[77] عشرة آلاف فلو انّ רבות واحدة[78] لكان רבותים ربوتين فقط وهذا محال فهذا دليل قوىّ على انّ רבות جمع لا واحد. وامّا الياء والميم اللتان فى רבותים فليستا للتثنية[79] لاستحالة المعنى اذ لم يقصد النبى ربوتين[1] فقط بل ربوات لا تحصا [كثرتها]. وايضا] لو جازت[2] فى רבותים التثنية[3] لاستغنى عن ذكر אלפי [שנאן] لكنّ الياء والميم[4] هنا للجمع. وهذا ممّا اجتمع[5] فيه علامتان للجمع على ما يجيزه[6] العبرانيون اذا ارادوا جمع الجمع كما تجمع العرب (ايضا) [جمع] الجمع وهذا [كان] مذهبهم [ايضا] فى את كل لاتهتים اعنى[7] انهم جمعوا[8] لاتهات بزيادة الياء والميم فلو لم يأتوا[9] بعلامة اخرى للجمع لكان اللفظ[10] רבב אלהים רבות[11] אלפי שנאן. وامّا وقوع רבוא وهو واحد بعد שתי وبعد ארבע فانّ هذا مما يجيزه[12] العبرانيون استعماله وذلك فى اقلّ كلامهم كما قالوا שני העמר لاهد، שלשת הנפות، עשרה אלף. وقد بيّنّاه فى باب العدد من [كتاب] اللمع. ومن هذا الاصل את הארבה למינו:

الراء والباء والكاف מרכבת[13] מביאות מרוכה. ולמחבת[14] ולמרכבת يريد ولمعيشة المحبة *ولمرتبة وللمربوكة اى الشردة[15] والربك فى كلام العرب (هو) اصلاح الشريد:

الراء والباء والعين רבוע יהיה מרבّע[16]. רבוע אל ארבעת רבעיו[17]، ההיכל מזוות רבועה، אל ארבעת רבעיהם. לארבעה ראשים. רבע החין. רבע שקל בכף، את רבע ישראל. רביעית החין[18] هذه كلّها اسماء. وامّا מאת רביעית فصفة اى مربّعة. על שלשים ועל רבעים صفة. والثقيل חמיש מאות בחמיש מאות מרבע ורחב מאה אמה מרבעת. ومما[19] اشتقّ من هذا المعنى לרבעה אותה[20]، (مشتقّ من ארבעה والغرض فيه ظاهر. وقد اتّسع فيه الاوّلين فسمّوا المطر רביעה ראשונה واشتقّوه من هذا المعنى

---

[62] R. g. ربوة. [63] R. الواو فيه منقلب. [64] O. רבות וארבע. [65] O. ان. [66] O. هو. [67] Transposed in O. [68] O. اصلها ان تكون. [69] O. القياس. [70] O. רבו. [71] R. وعلى. [72] R. التمام. [73] O. كما. [74] R. والتاء. [75] R. قيل. [76] O. الالف. [77] R. אלרבוה. [78] R. واحدا. [79] O. לתתניא.

[1] O. רבותים. [2] R. جاءت. [3] O. אלתתניא. [4] O. continues אללתין. [5] R. اجتمعت. [6] O. يستجيزون; R. תניזה. [7] O. يعني. [8] O. جمع. [9] R. يأتوا. [10] O. للجمع. [11] O. רבותים. [12] O. يجوّز. [13] R. g. רכב. [14] R. ومثله למחבת. [15] O. وقيل מאת רביעית صُقّة (so) مرتّبة; R. g. אל ארבעת בנפיהם; O. continues ולמעשה המרכבת המרוכה. [16] O. מרובע. [17] O. continues [18] قيل فى ודור רביעי انهم יעקב ולוי וקהת ועמרם. ومن تجنيس ואת צור ואת חור ואת רבע ؛ not in the Heb. transl. [19] O. ومنها. [20] R. g. الجماع والبضاع

لانّه يلقع الارض وينبتها كقوله بي اهم הרוה את הארץ והולידה והצמיחה)[21] لرحبة הבל הוא. والثقيل فيه (ايضا) لא הרביץ כלאים: واما ארחי ורבעי فمجانس *للسرياني الذى يقول فى[22] ותרבין תחת בלעם. ורבעת. فكانّه قال ארחי ורבצי[23] זרית [اى] مسلكى ومسكنى:

الراء والباء والصاد برץ רבץ. ורבצו שם ציים. ורבצת ואין מחריד. ורבצה בו כל האלה. ונמר עם גדי ירבץ. והרבץ תחת בלעם. רבץ בין המשפתים. רבצים עליה. והאם רבצת. ועמק עבור לרבץ בקר. מרבץ לחיה. ואת בני עמון למרבץ צאן. والثقيل المتعدّى בנאות דשא ירביצני. ורעים לא ירביצו שם. איכה תרביץ בצהרים[24]: ومن هذا المعنى اشتقّ מרבין[25] בפיך بمعنى רוצף בפיך:

الراء والباء والفاف ולאשה על מרבק. ועגלים מתוך מרבק *هو الموضع الذى تربق به الشاة او العجل بالربق[26]. والربق حبل يشدّ فى العنق لئلّا تزول الشاة او العجل اذا اريد تسمينه:

الراء والجيم والباء רגבי נחל. והגבים ידבקו هى الرحاب *بالجيم والواحدة[27] רֻגְבָּה بضمّ الراء واسكان الجيم *وهو من وصف الاودية يراد به المتواطى فى بطن الاودية ويستنقع[28] فيها الماء. وقوله רגבי נחל استعارة عن القبور:

الراء والجيم والزاى ורגז וישחק. ורגזו והלו. ולא ירגז עוד. וירגז המלך. ומוסדי השמים ירגזו. אל תרגזו בדרך. ותרגז הארץ. לב רגז. ברגז רחם תזכר. חדלו רגז. ובא רגז. מעצבך ומרגוך. ברגזה ובדאגה. والثقيل והרגיז ליישבי בבל[29]. لمة הרגזתני. המרגיז ארץ הרגז فى لسان العرب هو الارتعاد والاضطراب. فقد[30] يكون من الغضب وقد يكون من الخوف ومن غير ذلك ايضا. والافتعال من هذا المعنى ואת התרגזך על اى [ارتجازك نحوى اى] ارتعادك *واضطرابك بالحرد[31] وهذه لحال المسمّاة افكل. وقد يجوز ان يكون مجانسا للارتجاز الذى يقال[32] على صوت الرعد المتدارك ويكون المراد به تغليظك بالكلام [واطلاقك] بالقول (الشديد). وممّا يؤكّد ذلك قوله וישאגנך עלה באזני يريد الاسراف فى القول). ويجانس هذا المعنى ותרגזני לי בכל אלה [اى] اسرفت فى (هذه) الافعال كلّها. ومن هذا الاصل תיסמו בארגז[33] وهو الدُرج او ما اشبهه:

الراء والجيم واللام לא רגל על לשונו. والثقيل וירגל בעבדך معناه السعاية: وقريب من هذا المعنى וירגלו *אחזה. עלו ורגלו את הארץ. לרגל את יעזר. ולרגלה ולהפכה. כמרגלים את הארץ معنى ذلك التجسّس فى افساد البلد[34]: רגל תחת רגל. והרועותיו ומרגלותיו ורגלוה[35]. ותשכב מרגלותיו عند رجليه[36]: כשיש כאות אלף רגלי راجل. בעמק שלח ברגליו [مع] رَجله بفتح الراء اى مع رجاله وقومه: ויצא המלך וכל העם ברגליו معه. ومثله וכל העם אשר ברגליך. وايضا ההולכות לרגלה اى معها. ومثله לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים اى معهم. ومثله אשר באו ברגלו מנת: ויברך " אתך לרגלי من اجلى: ולא עשה רגליו ولم يستعن[37] لانّ العورة [قد] تسمّى هكذا كما قيل ותפשקי את רגליך. وقيل ايضا וישער הרגלים وشعر العورة اى العانة: להסך את רגליו[38] كناية عن الاحداث: שלש רגלים התחן לי. כי הביתני שלש רגלים مثل פעמים: ومن هذا الاصل [عندى] ואנכי תרגלתי وهذه اللغة موافقة لقول الاوائل للمعتاد بالشىء רגיל وترجمة[39] اللفظة وانا عوّدت אפרים آخذهم على ذراعى. انما ترجمت זרועותיו ذراعى لانّه من اللفظ المحرّف عن وجهه لانّ حقيقته[40] ان يكون על זרועותי. وقد بيّنت هذا فى [كتاب] اللمع [من هذا الديوان]. وربما كان معنى תרגלתי رفعت فتكون ترجمته وانا رفعت אפרים آخذا لهم على ذراعى اى رفعت ارجلهم من[41] الارض بمعنى ואשא אתכם על כנפי נשרים. ويجانس هذا [المعنى] قول العرب ترجّل النهار اى ارتفع والتاء فى كلا الوجهين بدل من هاء[42] وكان الوجه הרגלתי. وقد ذكرت ذلك[43] فى كتاب اللمع:

---

[21] The words added from O. are not in the Heb. transl. [22] O. للתרגום. [23] O. ורבעי. [24] R. g. للجميع. [25] O. قال רב כעדיה مشقّع (?) وهو للحجر فى الكلس او غيره فكانّه مشتقّ من المعنى الاول. ריבוץ وترييض. [26] O. موضع الربق الذى يسمن فيه العجول. [27] O. بجيم الواحدة. [28] O. وهى بطون الاوديا الذى يستقنع. [29] R. g. للجميع التجسيس. [30] O. وقد. [31] O. بالتهديد الى. [32] R. يقول. [33] R. g. صندوق. [34] O. תבל. [35] O. رجلاه. [36] O. רגלאה מתל. [37] R. יסתיעין; O. يستعين. [38] R. g. يرق الماء. [39] O. והרגיזת. [40] O. חקקתה. [41] R. عن. [42] R. الهاء. [43] R. هذا.

הראי והגימל והמם ורגמו אתו כל העדה. רגום ירגמו בו. יגמוהו באבן[44]. לרגם אתם באבנים. כצרור אבן במרגמה בפתח הגימל [והאי] להתאנית והי חגרה מחוברת: ורגם[45] מלך ואנשיו. שרי יהודה רגמתם בחמאתם:

הראי והגימל והנון ורגנים ילמדו לקח הם הגיהאל הפשדו המערפה. ונרגן מפריד אלוף. ובאין נרגן ישתק מדון הוא הפשד המדהב המפשד בין הנאש. ויורגנו באהליהם. ותרגנו באהליכם ופשדתם ראיכם. והזה הלשה מגיאנשה לקול הערב ארתגשת הזנבה אדי פשדת ורגן דאבתה רגנו אדי[46] אשאי אלפלאנה:

הראי והגימל והעין (בכתו רגע הים). רוגע[47] הים ויהמו גליו הוא מקלוב נוער בים. ומזה כי רגע באפו הים ברצונו. ואיפא ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדלים אקבצך. וקד תתכמל האתאן הללפללתאן מעני אחר איפא. והשקיל לשון הרגיע את הארץ: ומעני (אחר) אך ים הרגיעה לילית. הלך להרגיעו ישראל. ובגוים ההם לא תרגיע. ומצאו מרגוע לנפשכם. וזאת המרגעה מעזאה הראחה והשכון. והאנפעאל [מזה] הרגיעי ודמי אי אשתרחי[48] ותקרי ואשכני. ומן הזא (המעני) וברגע שאול יחתו אי אנהם (ימוקון) מעאפין שאלמין מן האפאת ומן המחן[49]. וקד פשרנא יחתו, ומי יחת עליהו פי באב הנון והחאי והתאי מן חרף הנון. וריבמא כאן מן הזא המעני ועל רגעי ארץ (אי) ועלי זמן העאלם וחלמאיה ולאיזה לאנ מעזאה[50] התאתי והרזאנה והללמין והפתור. ויבצלח אן יכון מזה עגדי עורי רגע ומאם (אי) לאן וצעף: רגע אדבר. והרדו לרגעים אקל מא יכון מן הזמאן[51] כמא תקול דקיקה. ומתלה ועד ארגיעה לשון שקר אי פי מתל הזא הזמאן כאנ קאל ועד רגע. הא תראה יקול שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר. ומתלה כי ארגיעה ארגיעו מעליה יקול פי אקל מא יכון מן הזמאן אטרדה עגהא יריד אחלי אדום מן בלאדה. וכדלך קאל (איפא) פי בבל. כי ארגיעה ארגיעם מעליה. וא קולה הנה כאריה יעלה מגאון הירדן פהו קול ישבה פיה העדו הזי יקצדהם (באלאסד הבארז) מן גבאל הארדן[52] כאנ קאל הנה כאריה יעלה מגאון הירדן

כמא קיל[53] פי מתל הזא[54] הנה כניסר יראה אי[55] הנה עם יראה כניסר. פקולה יעלה מגאון הירדן וצף לאלאסד. ומישפטי לאור גוים ארגיע ועדלי אטהר פי כל מדה מן הזמאן יסיערה לתהתדי בה האמם. והאלף פי ארגיעה ופי ארגיע מתלהא פי אכזיבה ופי אכזיב הזאידה[56] על והיה בכזיב ולא חט׳ לאמתכלם פיהא:

הראי והגימל והשין לשה רגישו[57] גוים אגתמעו. מרגישת פעלי אן [אי גמאעתהם]. נהלך ברגיש פי גמע. והזא מגאנס לקול הסריאני הרגישו על מלבא אגתמעוא עליה. ותרגום והשבתי את המון מצרים. ואבטל יה ארגישת מצרים:

הראי והדאל המצעף הרודד עמי תחתי קד ذכרת הזה האללפטה פי כתאב ذואת המתלים. ואצפנא נחן אליהא פי המסתלחק וירד על הכרובים ועל התימורות את הזהב ופסרנא לגמיע (בסטא) מן קול התרגום פי וירקעו את פחי הזהב. ורדידו כאנ קאל הרוקע[58] עמי התחתי כמא קאל כטיט הוצות אדלם ארקעם וכאנ קאל איפא וירקע על הכרובים ועל התימורות כקולה[59] ועשו אתם רקועי פחים צפוי למזבח. ויבמכן אן יכון מן הזא האצל *ומן הזא[60] המעני לרד לפניו גוים (והלתקדיר להיות רד לפניו גוים) כמא קאל הרודד עמי תחתי. וגאיז אן תכון האללאם זאידה לאלחאל מתל [לאם] וישימם כעפר לרוח [אלדי מעזאה] וגעלהם כאלתראב דרסא (להם). וקד ذכרת מן הזא גמלה פי כתאב אללמע. וגאיז אן יכון לרד מצדרא על מתאל כיסך יקוסים אדי הו מצדר (מן) ותמת המלך שככה וסאלתחם מעזאה פי חרף השין עגד ذכרי ישור אעני פי באב השין והואו והראי: נישאו את רדידי מעלי. והרדידים רדאי ואורדיפ[61]. ויבקאל אזאר ואזרז:

הראי והדאל והאי ורדו בכם שנאיכם. לא תרדה בו בפרך. לא ירדנו[62] בפרך[63]. ובחזקה רדיתם אתם ובפרך. אז ירד ישריר. קד ذכר [הזא המעני] פי כתאב חרוף האללין ודרך (פי) תבה ומלכים ירד. ואיפא ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה ולבס האמר *עגדי פיהמא[64] כדלך בל ארי אן יכון לקולה[65] ומלכים ירד. וירדנה מעזאי אחר

---

[44] R. g. يرجمونه بالحجارة. [45] R. רגם. [46] O. אי. [47] R. g. زجر واضطراب. [48] R. אתירו. [49] O. محن الآفات. [50] O. معنى الفتورة هو. [51] R. الازمان. [52] O. الاردن. [53] R. قال. [54] O. هذا. [55] O. או. [56] R. زائدة. [57] R. g. . . . قيل. [58] R. الباسط والممدّ. [59] R. كما قال. [60] O. وهذا. [61] O. ورديا. [62] R. g. الاستيلاء. [63] R. has this example at the beg. of the root. [64] Transposed in R. [65] O. لقولهم.

وذلك انّي[66] استحسن قول الاخفش في ومِلْحِين يرد، ومِلْحِين يتبر[67]، وهكذا اقول انّ معنى ويردنه فكسرها ورضّها *يعني العظام والى[68] هذا (المعنى) ذهب الاخفش في قوله ואם באלה לא תוסרו, לא תתרדון اى *ان لم[69] تتواضعوا والمعنيان متجانسان. وكذلك قال[70] في ויסרתי אתכם אף אני، وארדי יתבון אף אנא، وليس يمتنع ان يكون من هذا المعنى يرد لي بنبورم اى انه يكسر هؤلاء الجبابرة المحاربين لنا ويحطمهم على ما قال[71] الاخفش في שמה המחת יי נבורך، ومثله אז ירד ישריד. *ويصلح ان يكون معنى לרד לפניו נוים، ليتبور لفنيو نوس فيكون من هذا الاصل وهو مصدر محذوف واصله לרדה على مثال[72] אם ענה תענה فحذف استخفافا كما قيل[73] في الامر צו את בני ישראל، نل عيني وابنيته بالحذف وكل امر فهو مصدر. والفاعل من المعنى ורדו בכם שנאיכם، ردّه באף נוים، שם בנימין צעיר רדם ولم يذكره ابو زكريا ولا استلحقناه في المستلحق[74]. فان اعترض معترض في רדם واراد (ان) يجعله من נרדם كان محالًا[75] اذ لا يليق هذا المعنى في هذا الموضع وانما[76] اراد النبي انّ בנימין[77] يكون متسلّطا على الاعايبم المتقدّمي الذكر ولا معنى للرقاد هنا اصلا وان تأوّل [له] وجه كان باردا جدًّا. فان قال لو انه كما زعمت لكان רדם بالرمكيين مثل אתה בודאם قلنا له انّ ابا زكريا لم يجوّز كون בודאם من ذوات الهاء الّا *لتوهّمه انّ[78] בדא (מלבו) مكتوبا[79] بهاء *وهو مكتوب[80] بالالف. فان عاود وقال فكان يكون اذًا مثل נאלם חזק، ومِلْאך יי רודפם قلنا له انه لو كان الوجه فيه ما ذكرت لما انكر اعتوار الحركات بعضها بعضا على ما قد بيّنّاه في كتاب (اللمع) لا سيّما انّ الافعال (المعتلّة[81] اللامات لا تجري مجرى الافعال) السالمة اللامات في هذا النحو. الا تراهم قالوا في الفاعليين المأخوذين من الافعال الثقيلة הנני מאבילם، הנני מודיעם، מולכים בתחנוית، كي مرحمص ينهنم [بالرمكيين] وهذه الالفاظ سالمة اللامات. وقالوا ايه المملوء ميم بالاضافة واللفظة معتلّة اللام. فكذلك يجب ان يكون الفاعل المأخوذ من الفعل الخفيف السالم اللام بالرمكيين ويكون الفاعل المعتلّ اللام منه بالاضافة كما ترى. وقد تقدّم لي في حرف الباء الانكار على ابي زكريا تجويزه كون בודאם من ذوات الهاء: وذكر فيه ايضا רדה הדבש، וירדהו אל בפיו، ومن هذا المعنى عندي והבהנים ירדו על ידיהם (وفيه اضمار والتقدير ירדו ישחד על ידיהם) اخبر ان استجرارهم[82] الرشى شبيه عندهم باشتيار[83] العسل استحسانا منهم له وحسن[84] موقعه منه عندهم:

الراء والدال والميم نردمتي[85] על פני ארצה، והוא נרדם ויעף، וישבב וירדם، ויפל יי אלהים תרדמה:

الراء والدال والفاء רדף אחרי הרכב، ולא רדפו[86] אחרי בני יעקב، אשר רדפוך במדבר، אשר רדפום בו، ורדפתם את אויביכם، וירדף עד דן، שבר ירדפו، צדק צדק תרדף، וארדפה אחרי דוד، ונסתם ואין רדף אתכם [רדף אחרי האנשים، בקש שלום ורדפהו]. רדפו מהר אחריהם.

ויקם אדם לרדפך، על רדפו בחרב אחיו: وما لم يسمّ فاعله ורדף במין הרים: والانفعال ונרדפנו، והאלהים יבקש את נרדף: والافتعال ורדף אויב נפשי قال ابو زكريا اصله יתרדף: والثقيل ורדפה את מאהביה، ואויביו ירדף חיש. ומרדף רקים חסר לב: وثقيل اخر כתרו את בנימן הרדיפוהו. מרדף بلا חيش:

الراء والهاء المضاعف اللينين اللام אל תפחדו ואל תרהו[87] قد ذكر في كتاب حروف اللين:

الراء والهاء والباء ירהבו הנער בזקן ויתשלטון. وقال فيه الاخفش يتسلّطون. لم التحرّم ורהב רעיך ומלכה اى اقضه دينه ومَلِكه ماله: ורהבם עמל ואון يريد وما نيّف عليها وزاد (وغلب). وقد يسمّي العبرانيون *الاشدّاء والاقوياء في السلطان او[88] في الشرّ والمعاصي רהב كقوله המחצבת רהב (يشير الى פרעה، ومثله אזיר רהב ובבל، רהב הם יושבת)، وسافسّر רהב בם יושבת في حرف الشين. ולא פנה אל רהבים، وبתבונתו מחץ רהב، תרהיבני בנפשי עז تزيدني ايدا وقوّة[89] في نفسي على طاعتك. שהם הרהבוני فانّهما اكثرا[90] هواي وقوّباني[91] عليه:

الراء والهاء والطاء והיטנו ברותים מרזיבנו[92]. בריהטים

---

[66] O. אנני. [67] R. תבר. [68] R. الى. [69] O. لا. [70] O. قيل. [71] R. قاله. [72] R. زنة. [73] O. قال. [74] The passage from ويصلح, l. 9, is to be found in R. after الهاء l. 23. [75] MS. מהאלה; R. محيفا. [76] O. وان. [77] O. יכון ינין. [78] O. אשר. [79] R. مكتوبة. [80] R. وهي مكتوبة. [81] MS. מעתלה. [82] O. استجرار. [83] R. g. بقلع. [84] O. بحسن. [85] R. g. سبات ونوم. [86] R. g. كلب (!) واتّباع وجرى. [87] R. g. ولا تخشوا ولا تخافوا. [88] R. الاشرار. والاقوياء. [89] O. وقوا. [90] O. اشتبرا. [91] R. وقوتاني. [92] O. ميازبنا.

בשקתות המים فى الاحواض. מלך אסור ברהטים لمّا وصف ذوائب شعرها بقوله دلت راسك بارنمن شبّه تلك الذوائب بالمرازيب[93] التى يجرى فيها الماء وقال انّ الملك العاشق لك اسير حبّ هذه المرازيب اى هذه الذوائب يصف استحسانه لها ومحبّته فيها (ثم ذكر ذلك بقوله مه يديت ومه نعمت بتعنونيس). وان شئت فقل وهو الاليق فى (هذه) الترجمة اسير حبّ هذه الغدائر اى هذه الذوائب وان كان محض اللفظة مرازيب[93] وكل ذؤابة يقال لها غديرة بالغين[94] والدال *الغير معجمة[95]:

الراء والواو والباء רבת ״ ריב[96] נפשי[]. ויריבו רועי נרר]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الراء والواو والدال עוד רד[97] עם אל. מדוע אמרו עמי רדנו. והיה באשר תריד. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ويمكن ان يكون من هذا الاصل והיום רד[98] מאד على ان يكون مقلوبا من ירד لا محذوفا منه كما قلنا فى كتاب اللمع فى باب ما استعمل فيه لحذف:

الراء والواو والهاء ירוון[99] מדעין ביתיך. כי אם הרוה[1] את הארץ. ורויתי[2] נפש הכהנים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. אריוך דמעתי هو مقلوب من ארוך وארוך تامّ كامل على زنة מי אנחמך اليا لام الفعل والواو عينه فقدم اللام (على العين) على القلب كما صنع فى שלמה وشلمه ובניש وبنيש وغير ذلك مما قد ذكرته فى كتاب اللمع. واذا استعمل بالنقصان على الاطّراد قيل ארוך على زنة אצוך. ومن هذا النوع الثقيل ما لا يتعدّى مثل כי רוותה בשמים חרבי. ורוותה ארצם מדם. ومن هذا الاصل ومن هذا المعنى عندى אף ברי יטריה עב الباء زائدة وهو اسم ناقص مشتقّ من רוה وترجمته ويثقل السحاب بالرواء وهو الماء الكثير. واعلمْ انّ ابا زكريا ذكر فى هذا الباب كتاب הרוה. כוסי רויה. ותציאני לרויה ذكرا مطلقا ولم يلخّصها فانا[3] ملخّصها (لك) اقول [انّ] הרוה صفة ناقصة لموصوف محذوف كانّه قال לשון כפות (הנפש) הרוה את הצמאה اى من اجل هلاك الصالح *مع الطالح[4] على ما (قد) فسّرته فى حرف السين. واما כוסי רויה فهى ايضا صفة للكوس الّا انها [صفة] تامّة كاملة وهو الوجه فى כפות הרוה وفى והרוה בנרתה وفى كل ما كان على مثاله من الصفات المؤنّثة اعنى ان يكون على مثال כוסי רויה. אינה הבינה لو اتت على الكمال لكنّ[5] الاطّراد فيها على النقصان استخفافا. وترجمة כוסי רויה كاسى روية على [زنة] דار[6] سريّة *ونار دفيّة[7] اى كاسى ملأى. واما وتציאני לרויה فمفارق عندى لهذا المعنى والاولى به عندى ان يكون مجانسا لقول العرب للريح الطيبة ريّا[]. يقول] توخّلنا فى الشدائد المشمسة للنار[8] وجمّة الماء ثم اخرجتنا منها الى الريّا [اى] الى الروح[9] وهو برد نسيم الهواء:

الراء والواو والحاء רוח לשאול. אדברה ורוח לו. רוח והצלה. לרוח היום فى رواح النهار وهو (من) الزوال الى الليل. وان شئت فقل فى روح النهار وهو وقت برودة النسيم من طرفى النهار. בי היתה הרוחה قد *ذكر هذا المعنى[10] فى كتاب المستلحق وادخلت فى جملته لقربه منه ורוח תשימו فسحة[11]. ועליות מרוחים فسيحة موسّعة. وذكرنا هناك ايضا והריחו ביראת ״ وفسّرنا فيه (وحيه و)نطقه وكلامه. وأضفنا اليه וברוח שפתיו ימית רשע. لرحتهم وتציעתי: وقريب من هذا المعنى והבנית בל אשר היה ברוח עמו فى الوحى كما قيل הכל בכתב מיד ״ על השביל בל מלאכות התבנית. ومثله רוח ״ אלהים על. ״ אלהים שלחני ורוחו. רוח ״ דבר בי. והרוח הטובה נתתה להשכילם: ורוח לבשה את עמשי رأى. ومثله יען[12] היתה רוח אחרת עמו رأى اخر: אל אשר יהיה שמה הרוח للجهة المراد. وقال الحرمون לאחר דהוי תמן רעוא[13] لميزل: ורוח בל בשר איש روح ونفس. ومثله ויצא הרוח ויעמד לפני ״ يريد النفس الكلّيّة. ורוח לא יבא ביניהם (هواء). ורוח גדולה וחזק ריב: ومن هذا المعنى اشتقّ אשר זורה בחמה وتقول لها [العرب] المراوح بكسر الميم وهو الذى يذرى به[14] הזרע: כי תשים אל אל רוחך غضبك: תשעים ותשעה רוחה[15] معناه[16] محيطة بالكوثرة[17] من كل جهة [كما قال] כל הרמונים מאה על השבכה סביב. ومثله מדד[18] רוח הקדים. (את רוח הדרום) מדד(. לארבע רוחות מדדו). לארבע רוחות [השמים] יהיו השערים מזרחה ימה

---

[93] O. מיואוים, אלמיואוים. [94] Both MSS. באלנים. [95] O. غير المعجمة. [96] R. g. خصومة وخصام. [97] R. g. استيلاء. [98] R. g. انحدار. [99] R. g. يرتوون. [1] R. g. يروى الارض. [2] O. continues את. [3] R. فهاء نا. [4] O. والطالح. [5] R. לכאן. [6] O. דאר. [7] O. ונאר דויה. [8] R. النار; corrected بالنار. [9] R. الروح. [10] R. ذكرت هذه اللفظة. [11] R. فسحا. [12] R. עקב. [13] R. רעוה. [14] R. فيه. [15] R. g. جهة. [16] R. يريد به. [17] R. بها كوثرة. [18] R. continues את.

וצפנה ונגבה اربع جهات. وهذا مستعمل فى المشنة كثيرا. ومن هذا المعنى[18] عندى قول الحكيم סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח. قوله סובב والهلك انما هو عن الشمس كما قال عنها הולך אל דרום וסובב אל צפון وبيان ذلك انّ الشمس اذا حلّت برأس الحمل كان الاستواء الربيعى[19] ثم انها تأخذ فى مرورها فى جهة الشمال حتى تحلّ برأس السرطان فيكون حينئذ المنقلب الصيفى فاذا حلّت برأس الميزان كان الاعتدال الخريفى ثم انها تأخذ فى مرورها فى جهة الجنوب حتى تحلّ برأس الجدى فيكون حينئذ المنقلب الشتوى. فالى مرورها فى جهة الجنوب وفى جهة الشمال اشار الحكيم بقوله الهلك אל דרום וסובב אל צפון סבב סבב הולך הרוח اى انها تارة تأخذ فى الجنوب فتمرّ بتلك الجهة كلّها اى[20] تشرق كل يوم منها وذلك يكون فى الشتاء وتارة تأخذ فى الشمال فتشرق كل يوم منها وذلك يكون فى القيظ. واما قوله ועל סביבותיו שב הרוח فانّه يريد (انها) اذا تمّت الدور ابتدأت من النقطة التى ابتدأت منها اولا واخذت ايضا فى تلك الجهة نفسها فتعود الازمان كما كانت من خريف وشتاء وربيع وقيظ وفى ابتداء الحكيم بقوله הולך אל דרום دليل على انّ ابتداء الخلق انما كان فى فصل الخريف والشمس فى الميزان:

الراء والواو والميم ידינו רמה. וירם בבוד י׳. רוממה על השמים אלהים. הרימותי[21] ידי אל י׳. قد ذكر فى كتاب حروف اللين وادرج هناك فى جملة هذا المعنى معنى اخر وهو תרימו תרומה. כאשר יורם משור זבח השלמים ومعنى *هذا اللفظ وما اشبهه[22] العزل والابراز كما قيل כי הזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל اى عزلوا لهم وابرزوا لهم. ومن هذا المعنى וירם הטבח את השוק והעליה اى ابرزها واخرجها. ومثله ויאמר הרם לך: وفى الاصل معنى اخر (ايضا قريب من الاول) وهو ובכולים מרים[23] קלון(. وקצר אפים מרים אולת ترجمته يثير الهوان ويثير الجهل. وجواز قوله ובכולים מרים) بلفظ الافراد[24] وهو يريد الجمع هو جواز قوله וצדיקים בכפיר יבטח بلغة الافراد[24]. وقد بيّنت هذا فى كتاب اللمع: ومن هذا الاصل (عندى) فى المعنى الاول وارمان على משפטו יישב. כי ארמון נטוש وهو القصر المنيف. الالف فيه زائدة وكذلك الواو والنون[25] منه ذاهبة: וראמות ובדבד. ראמות ונביש فسّر فيه מרגלן وما اظنّ ذلك:

الراء والواو والعين ורעה עינך. רוע מעלליהם. وقد تعدّى هذا الفعل الخفيف فى قوله עתה ירע לנו שבע בן בכרי وهو على لفظ ولا اعرف لبعض فى غير المتعدّى. وجائز ان يكون غير متعدّ على مذهب ימר ישבר لشوتها الذى هو غير متعدّ اى يجدونه مرّا. فيكون معنى ירע لنا نصادفه شرّا من אבשלום. وليس استشهادى بימר ישבר على انه مثل ירע[26] لنا لكن على انه مثله فى استعمال اللغة فقط على مذهبنا نحن فيه. וירע לעשות قد ذكر فى كتاب حروف اللين. والاسم ורעה לא תמצא בך. والاسم ايضا לבבם למרע اصله למריע[27] على زنة משבב ומרכב[28]. والصفة على هذا المثال ايضا חנף ומרע على زنة המלצר. ויהרג במשמניהם. والجمع בי מרעים[29] יכרתון: (ومعنى اخر) רבות רעות צדיק. להציל לו מרעתו. והנך ברעתך صعوبة حال وشدّة وضيق: وذكر فيه ايضا והרעתם [בחצצרות.] תתקעו ולא תריעו واستوفيناه[30] نحن فى المستلحق وقلنا هناك انّ لمه תריעי רע من معنى ירוע אף יצריח وانكرنا[31] على ابى زكريا اعتقاده فيه انه من איש רעים להתרועע [ואיש רעים להתרועע] معنى اخر فى هذا الاصل. ومن معنى ירוע[32] אף יצריח عندى יניד עליו רעו يريد الرعد اى انه يدلّ على الغيث وهو مثل וישמע יהושע את קול העם ברעה. ومن ذلك المعنى *عندى ايضا[33] ירע שריר לאהלו يقول *انّ من[34] بقى من عقبه لا يزال فى هياط[35] ومياط وفى ذعر[36] مما يحيط به من البلايا. וירע هو فعل مستقبل خفيف مثل לא יצר צעדך وغيره مما قد ذكرناه والمذهب فيه كالمذهب (فى لمه תריעי רע. والمذهب فى שריר هنا كالمذهب) فى שרידיו במות יקברו: وذكر فيه ايضا תרעם[37] בישבט ברזל. ירוע בבירים לא חקר. רעו עמים וחתו وهذا غير متعدّ اعنى רעו עמים. وجائز ان يكون من هذا المعنى רע ירוע בי ערב זר [وايضا] ורועה בסילים ירוע اعنى ירוע وحده: ومن هذا الاصل איש רעים להתרועע.

---

[18] Both MSS. continue הו. [19] O. الربعى. [20] O. ثم. [21] R. g. رفع وارتفاع. [22] R. هذه الالفاظ كلّها. [23] R. g. قيل اثارة. [24] O. الفراد. [25] O. continues والعين. [26] R. g. يسىء لنا. [27] R. لمرע. [28] R. מרכב. [29] R. g. اشرار. [30] R. واستوفينا. [31] O. واخذنا. [32] R. g. يجلب ويرعد. [33] Transposed in R. [34] O. אנמא. [35] R. היאט; O. קיאט. [36] O. رعد. [37] R. g. رضّ وتكسير.

ומנה ايضا تلثيث מרעים *الوجه ان يكون[38] [מרעים] يشوه تحت الميم والدليل على ذلك قوله אף כי מרעהו רחקו ממנו يشوه وهو جمع مثل מרעיו وان لم يكتب بياء بعد العين فكثير من الجمع يكتب بلا ياء لكنّه بنى على الواحد الذى هو מרע كما قيل[39] למרעהו אשר רעה לו هو مثل למרעו والهاء فيه وفى אף כי מרעהו للضمير:

الراء والواو والفاء عمودى يتميم ירופפו تفسيره عندى تنقصف وتنكسر من معنى בתוך הריפות בעלי الذى هو الهريسة وانما سمّيت بذلك لانّها تتهرّس[40] وتتكسّر. وجعله ابو زكريا من معنى ועלהו لתרופה وما يستقيم عندى ذلك اذ لا معنى (للكسر) ولا للهرس[41] فى תרופה وانما[42] תרופה شفاء وكذلك لا معنى للشفاء فى ירופפו انما[43] معناه *تنكسر وتنقصف[44] فيهما[45] اذًا معنيان. ولما[46] لم نجد معنى الشفاء فى هذه اللغة المعتلّة العين ووجدناه[47] فى اللغة المعتلّة اللام اعنى רפאנו[48] את בבל, ולא נרפתה. وايضا[49] תרפינה ساغ لنا ان نقول انّ[50] لغة תרופה [مقلوبة] من هذه اللغة المعتلّة اللام: وقد يحتمل ירופפו تفسيرا اخر وهو ان يكون تضطرب وتتحرّك من قولهم للمراوح [الكبير] רפפות لتحريكها (الهواء). وهكذا فسّر فيه רב האיי [ז״ל] (وذلك فيه حسن جدّا. وقد قيل فى معنى תרופה تحليل اى تحليل الداء الذى) يكون (به) الشفاء وانّ ירופפו تتحلّل وتذوب[50]:

الراء والواو والصاد والنعر רץ. بى אם רצתי אחריו. ויריצהו מן הבור. כברקים ירוצצו. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا ותרץ את נלנלתו. على العسق ועל המרוצה. ויריעו וירצעו واستوفيناه نحن فى المستلحق. ومن هذا الاصل [وهذا] المعنى ותרץ נלת הזהב وهو مثل לא יכהה ולא ירוץ وهما غير متعدّيين. وجعله ابو زكريا من ذوات المثلين وذلك جائز ايضا. وكذلك يجوز (ايضا) ان يكون ונרוץ הנלנל אל הבור من الاصلين جميعا. وفى هذه البنية[51] الخفيفة[52] متعدّ وهو כי בך ארוץ גדוד اكسرهم واهزمهم. وجائز ان يكون من المعنى الاول وان كان متعدّيا: ومن هذا المعنى ויהרוצצו[53] הבנים בקרבה:

الراء والواو والشين فرة راس ولعنة. عنبى רוש. راس وثلثة. وفرة كراس מישפט. ויתנו בברוחי ראש. (ויישקט מי ראש. והישקותים מי ראש. כי הפכתם לראש מישפט.) وراس فتحى اعتز للجميع سمّ: ومن هذا الاصل كفيرى רישו ורעבו. רישׁ[54] وعشر. رش عشة فعلة شكر (وقد ذكر فى كتاب حروف اللين):

الراء والزاى روز لى رز لى الياء زائدة وهو مثل ובל רז[55] لا عنى لك والمعنى فى ذلك انه يقول انّ عندى من السرّ[56] انّ الويل لى من اجل انّ بنودى بذا اى اتى عديم الاصدقيم فمن اجل ذلك عندى من سرّ[57] الوحى (انّ الويل لى). وقد يجعله قوم من כי רזה את כל אלהי הארץ. واعتقد رزن عزمه الذى معناه المحق والنقصان:

الراء والزاى والهاء כי רזה את כל אלהי הארץ. واعتقد رزن عزمه[]. ومشمن بشرا رزه. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وليس ببعيد عندى ان معنى כי רזה غير خارج من معنى واعتقد رزن عزمه.] السمنة هى عدم رزه الذى هو الهزال والنقصان الى معنى الهلاك والشرور. واقرن به قوله ויתן לחם שאלתם וישלח רזון בנפשם:

الراء والزاى والحاء אל תבוא בית מרזח. معنى מרזח هو اعلان الصوت بالبكاء والترح او بالغناء والفرح وهو هنا فى البكاء على ما يبدو من المعنى. وهو اسم الفعل يكون ترجمته لا تدخل بيت الرزه اى لا تدخل الى المواضع[58] التى يعلنون[59] الاصوات فيها بالبكاء والندب عند الحزن وامّا[60] كونه فى الغناء والفرح فقوله[61] וסר מרזח סרוחים. ومعنى מרזח (هو) المرزح بكسر الميم وهو الصوت وهو اسم. وتلخيص هذا المعنى ان اقول انه يقول عن القوم المترفّهين المتبطّلين المستغلين بالملاهى والطعام والشراب [قوله] המשכבים על מיטות שן وסרוחים על ערשותם وباقى القول يقول انهم راقدون على

---

[38] O. ויכון. [39] R. קאל. [40] So both MSS. תתהרס; R. للهدم. [41] R. واما. [42] R. اما. [43] Transposed in R. [44] O. وهما. [45] R. ואמם. [46] O. وجدناه. [47] R. רפינו. [48] R. continues לא. [49] O. فى. [50] R. g. هذا الباب ثلث اقسام. [51] R. اللغة. [52] R. continues وهو. [53] R. g. ازدحام. [54] R. g. فقر وافتقار. [55] R. g. سرّ. [56] O. continues الوحى. [57] R. السرّ. [58] O. البيت. [59] O. يعلنو. [60] O. وانما. [61] O. كقوله.

اسرّ[62] [من] عاج ملوكية وانهم منبسطون ممتدّون على عروشهم ملازمون لها تنعّما وترفّها يأكلون ويشربون ويلهون باصناف الملاهى والاغانى ولا يرتمضون[63] لما ينال الامّة من الشقاء وضيق الحال والتعس فلما وصف حالهم
5 ه.ذا[64] وصف العقوبة النازلة بهم فقال لذن يحزه يبلا براءيت גולים ומר מרוח סרוחים يقول سيجلون اول الجالين ويذهب مرزبح المتبسطين بعنى الذين[65] قال عنهم ومروحهم على عرشوتهم اى تنقطع اغانيّهم وتذهب ملاهيهم:

10 الراء والزاى والميم ומה ירזמון עיניך[66]:

الراء والزاى والنون האיזנו רוזנים. הנותן רוזנים לאין. ורוזנים נוסדו יחד. وبعضهم لعلهم مختار رؤس ووزير ووزراء وملوك:

الراء والحاء والباء רחב פי על אויבי. ופחד ורחב
15 לבבך. ורחבה ונכבה למיעלה. כר נרחב. ורחב לב. וחמיש מאות רוחב. ואמה והצי רחבה[67]. لعربه ولرحبة [اسماء.] ومن الاسماء واشتقاقها برحبה فى الرحبة بالتشقيل والتخفيف اى بفتح الحاء واسكانها وهو المكان الواسع. רחב לא מיצק תחתיה. רום עינים ורחב לב. ויוצא למרחב.
20 רחוב וחרוץ. כי ברחוב נלין. בתוך רחובות ארצה. واين צוחה ברחובותינו. والصفة ורחב ידים. רחב נפש יגרה מדון. ويجب ان يكون قبل الاضافة على مثال חכם ורישע. ومؤنثه על ארץ טובה ורחבה على زنة אשה חכמה ارض جيّدة ورحبة بالتخفيف لا غير. واهارץ רחבת ידים رحبة
25 الاماكن. والثقيل غير المتعدّى צרות לבבי הרחיבו. والمتعدّى הרחיב י לנו. הרחיבה שאול נפשה. בצר הרחבת לי. ואם ירחיב י אלהיך את גבולך. תרחיב צעדי תחתני. הרחב פיך ואמלאהו. הרחיבי מקום אהלך. ברוך מרחיב גד[68]:

الراء والحاء واللام ורחל לפני נוזה נאלמה.
30 רחלים באתים[69]:

الراء والحاء والميم רחם י על יראיו. ורחמך והרבך. ואת יתומיו (ואת אלמנותיו) לא ירחם. רחם ארחמנו נאם י. ברחם אב על בנים. ברגז רחם תזכר. ונתן לך רחמים ורחמך. כי רבים רחמיו. אמר מרחמיך י. وما لم يسمّ

فاعله אשר בך ירוחם יתום. وטורה ועוזב ירוחם. والصفة لخاصّة للّه عزّ وجلّ אל רחום וחנון الاصل فى لحاء التشديد مثله فى נון חנון. والصفة العامّة من بنية لفقة רחמן. ידי נשים רחמניות[70] للجميع معروف المعنى: وامّا ארחמך י חזקי فمن لغة الارمنيين الذى يقول فى ויאהב יעקב את
5 רחל. ורחם יעקב ית רחל: פטר רחם. ורחמה הרת עולם. אשר בצאתו מרחם אמו معروف. ومثله מרחם מיטחר وتفسيره من بطن الظلام يريد من وقت كونك فى ظلمة البطن والمعنى انّ السعد مصاحب لك من وقت كونك
10 فى ظلمة البطن اى من اول خلقك. ذلك قوله לך טל ילדותיך [كنى بالطلّ عن السعد وقوله ילדותיך] *يريد بذ[71] من اول نشأتك. فقوله מרחם מיטחר متّصل فى المعنى بقوله לך טל ילדותיך: وقد استعير هذا الاسم للحيض[72] بقوله בניהו מרחם יצא: وقد اوقع على المرأة نفسها بقوله רחם רחמתים לראיש נבר المعنى جارية
15 وجاريتين[73] لكل رجل: واما הרחם הרקם:

الراء والحاء والفاء רחפו כל עצמותי. والثقيل על נוזלו יחרף يرفرف اى يحرّك جناحيه. מרחפת על פני המים (يعنى) هابّة متحرّكة:

الراء والحاء والصاد אם רחץ י. ורחצו אהרן ובניו.
20 ורחצת אותם במים. ורחצת ובסכת. ירחצו מים. לרחוץ על היאור. ובנו נחשת לרחצה. רחץ וטהר. רחצו הזבו. وما لم يسمّ فاعله ומצאתו לא רחץ. ובמים לא רחצת. والافتعال אם התרחצתי[74] במי שלג:

الراء والحاء والقاف על כן רחק משפט. כי רחקו
25 מיעל. ירחק הק. כי ירחק ממך המקום. מדבר שקר תרחק. ירחקו בניו מיישע. רחקו מיעל י امر ولذلك هو فتح مثل רחצו הזבו. שאלו מיי מטר. רחקו מיעשק. אך רחוק יהיה. او בדרך רחוקה صفة. والصفة ايضا כי הנה רחקיך יאבדו. والاسم ממרחק תביא לחמה. מארץ מרחקים. והאזינו כל
30 מרחקי ארץ. والثقيل ולבו רחק ממני מתעב. ومثله ורחק י את האדם. רחקת כל קצוי ארץ. עתה ירחק את זנותם. وثقيل اخر غير متعدّ המה יצאו את העיר לא הרחיקו. המה הרחיקו מבית מיכה. אל תרחיקו מן העיר. הרחק מן המחנה مصدر. والمتعدّى הרחיק[75] ממנו את פישעינו. כי

---

[62] O. اسرا. [63] R. يترمّقون. [64] O. هذا. [65] R. الذى. [66] R. g. قبل تسيل عيناك مثل זר . . . [67] R. g. عرضها. [68] R. g. للجميع وسع واتّساع. [69] R. g. رخلات ونعاج. [70] R. g. رحمة ورافة. [71] O. اى. [72] MSS. للكنّاس. [73] O. جاريتمين. [74] R. g. غسل وتغسيل. [75] O. الحرحيقو.

הרחקתים בנוים. הרחק מעליה דרכך אמר. למען הרחק אתכם[75] מסדר:

الراء والحاء والشين רחש לבי דבר טוב انبط وهذا على الاستعارة. يقال انبط الماء اى اخرجه بالحفر والنبّط بفتح الباء ما يرشح من الجبل كانّه عرق يخرج من الصخر. وهذا اللفظ وهذا المعنى مجانس للرشح. وفى كلام الاوائل رضى الله عنهم امر رب ايّى كل ارجو امنت تفلتا صدوره بفيا ورحوشى مرحشن شفتاتيه شبّه تحريك الشفتين بالصلوة[76] بالانبساط اى باخراج الماء بالحفر عليه. وفى كلامهم ايضا انهنا ايلمى دهنا بيبجبتاته דרב בני אחתיה דר׳ יוחנן בן נודנדא[77] דכל אימת דהוו ר׳ עייל לבי מדרישא הוו עילין ויתבין קמיה ומרחשין שפתיהתו בעא רחמי עליהו[78] ואיתסיאו ואשתכחו נמירי הילבתא וספרא וסיפרי ותוספתא וכולה תלמודא فشبّه رومهم الكلام بالحفر للانباط: ואם מנחת מרחשת[79] קרבן מנחה. والدليل على ذلك قول الاوائل ז׳ל מה בין מחבת למרחשת מרחשת יש לה כסוי ומחבת אין לה כסוי דברי ר׳ יוסי הגלילי ר׳ חנניה בן גמליאל אומר מרחשת עמוקה ומעשיה רחשים מחבת צפה ומעשיה קשים. وهذا الاسم مشتقّ من المعنى الاول كما ترى:

الراء والطاء المضاعف ורטט החזוקה هو الرئية وهو وجع المفاصل واليدين والرجلين وهو مثل בדבר אפרים רתת:

الراء والطا والباء מזרם הרים ירטבו. רטוב[80] הוא לפני שמש:

الراء والطاء والشين ועולליהם תרטש. וקשתות נערים תרטשנה. وما لم يسمّ فاعله אם על בנים רטשה. ועוללים ירטשו[81] לעיניהם:

الراء والباء والحاء אף להם ולא ירוחון[82]. ורוח את ריח הניחח. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ويمكن ان يكون من هذا الاصل קחי ריחים[83] וטחני קמח:

الراء والباء والقاف הם מריקים שקיהם. נעור וריק. ורקה נפשו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ومنه ותם לריק בחכם. لا ينبغى لريق. ومنه ايضا ריקם[84] שלחתני المليم فيه زائدة للحال: وذكر فيه ايضا והריקותי אחריכם חרב. והרב ארוק אחריכם. وارق את חניכיו جردهم للقتال: وذكر فيه (ايضا) وهو قريب من المعنى الاول המריקים מעליהם הזהב. שמן תורק שמוך: وانّما כתוט חצוצות אריקם فهو عندى من غير هذه المعانى [كلّها] بل هو مفرد ويكون تفسيره على حسب المعنى ادوسهم. وربما كان تفسيره ابيدهم كما يباد الطيس درسا له ويكون مجانسا لقول العرب فلان يريق بنفسه اى[85] يموت:

الراء والباء والراء רר בשרו את זובו. ויורד רירו[86] על זקנו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الراء والكاف المضاعف רכו[87] דבריו מישמן. ולא רככה בישמן. ואל הרך[88] לבי. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلثين. وجوّزنا نحن فى المستلحق ما انكره ابو زكريا من كون והבאתי מרך[89] من هذا الاصل بقول بيّن جدّا[90]:

الراء والكاف والباء אשר רכבו על הגמלים. אשר רכבת עלי. ותרכבנה על הגמלים. רכב שמים בעזרך. ויפל רכבו[91] אחור. השם עבים רכובו. צלח רכב. המרכבה הראשונה. ויאבר יוסף מרכבתו. במרכבת המשנה. והנה ארבע מרכבות. מרכבות פרעה וחילו. ההמרים בבית המלך לרכב. ויאמר לרכבו صاحب خيله. קח רכב خذ فارسا. ويمكن ان يكون ויאמר לרכבו مثله اعنى فارسه اى (الفارس) اللازم له كانّه صاحب ركابه. والثقبل והרכבתיך על במתי ארץ. וירכיבהו על במתי ארץ. ארבים אפרים יחרוש יהודה. הרכב ידך על הקשת. וירכב ידו. וכל הרכב עמו. ואתכם הרכב והפרשים. שש מאות רכב בחור. מלא סוסים רכב. בסוסיו וברכבו هذا جمع. وقيل فى الواحد איש ברכבו. ויכרע ברכבו. וידביהו אתו ברכבו. ويصلح ان يكون רכב اسما (عامّا) لجميع المراكب ويدلّ على ذلك ויקחו שני רכב סוסים على سبيل التبعيض ايضا. وقيل ايضا רכב חמור. רכב גמל: לא יחבל רחים ורכב[92]. فلّة (רכב) معروف:

الراء والكاف واللام בעיר רבלים ישמו. וילינו הרבלים.

---

75 R. g. بعد وابعاد. 76 R. بالصلاة. 77 R. גונדא. 78 O. עלוהי. 79 R. g. طاجن. 80 R. g. رطوبة. 81 R. g. طرح ورمى وتفقيش. 82 R. g. الشمّ. 83 R. g. الرحا. 84 R. g. تفريغ وفراغ. 85 MSS. או. 86 R. g. الريال وهو البصاق. 87 R. g. ليونة. 88 R. g. ضعف. 89 R. g. الجبن. 90 R. g. الجميع متقارب. 91 R. g. الجميع ركب وركوب. 92 R. g. الحجر الفرقانى.

המה רכלוך. רכלה עמים, ובזזו רכלתך, וארזים במרכלתך לפֻט واقع على جميع التجار[92] وعلى جميع التجارات: وقد يكون العطّار من جملة هؤلاء التجار فى قوله מכל אבקת רוכל. ההזיקו הצרפים והרכלים: לא תלך רכיל 5 اسم لا صفة. ومثله הולכי רכיל. אנשי רכיל היו בך اسم للغمّ والسعاية:

الراء والكاف والسين 93 והרכבים לבקעה. מרכבי איש. וירכבו את החיל ויכבכון اى ويشدّون. يقال احبكت ازرى اذا[94] شددته وحبكت للحظيرة بالحبال وهو الرباط. 10 وتفسير מרכבי[95] איש من شدائد الناس ومضايقهم وتعرّفهم كما قال[96] מריב לשונות. وامّا והרכבים לבקעה فهى المواضع الصعبة الشديدة الصعوبة والوعورة[96] فاشتقاق هذه الالفاظ كلّها واحد:

الراء والكاف والشين רוכבי הרכיש. לרכיש ולסוסים. 15 ולרכיש هى العتاق: ואת כל רכושו אשר רכש. ואת כל רכושם אשר רכשו בארץ כנען. ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וישב את כל הרכוש فسّر فيه السرج والسرج ما يجرى ويراح به من السائمة وما اراه الّا عامّا[97] لكل مكتسب من حيوان ومال واثاث كما قال וישב ארצו 20 ברכוש גדול ولم يرد السرج فقط. وقيل ואחרי כן יצאו ברכוש גדול على العموم ايضا. وايضا قوله הן לי הנפיש והרכוש קח לך ما بضادّ قول من يجعله سرجا فقط لانّ السائمة داخلة تحت النفيش كما قال[98] והרמות מכם לי מאת אניני המלחמה היוצאים לצבא אחד נפיש מחמיש המאות 25 מן האדם מן הבקר מן החמרים ומן הצאן فاوقع هذه الانواع كلّها تحت النفيش. وامّا ما يقع عليه רכוש من غير السرج فقوله וישב את כל הרכוש הנמצא לבית המלך. وايضا ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש انما يريد اثاث 30 بيوتهم فقط اذ لم يكن سرجهم *حاضرا معهم[99] فى بيوتهم. وكذلك اراد بقوله את כל הרכוש הנמצא לבית המלך اثاث قصره والاثاث هو متاع البيوت[1]. وايضا וכל סביבותיהם היתה בידיהם בכלי ככף בוהב[2] ברכוש ובבהמה ובמנדנות وعزل[3] הרכוש عن البهمة. وامّا ما وقع عليه רכוש من السرج فقوله ומניחיהם יהיו לבתים ולרכושם ולכל היתם. وابين ما يكون ما قلنا من وقوع רכוש على كل مكتسب من اثاث وحيوان وارض قوله عن وكلاء דוד עמّ على מחזנה وضياعه واصحاب فلاحته وابقاره واغنامه وجماله وسائر ماله כל אלה ישרי הרכוש אשר 5 למלך דוד فاوقع على الجميع اسم רכוש:

الراء والميم المضاعف ורמה[4] תכסה עליהם. וירם[5] תולעים. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين[6]. וראה ראיש כיבבים כי רמו. ורומם תחת לישונו. רמו מעט ואינני. יחד לא ירומם. על כן לא תרומם[7]. وفسّرنا[8] هذه الالفاظ بمعانيها 10 هناك وقلنا فى רומם תחת לישונו. לא ירומם. לא תרומם انها غير متضاعفة من المعتلّة العين مثل ארוממך י כי דליתני ולא שמחת אויבי לי. וירוממהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו لانّ هذين متعدّيين وتلك غير متعدّية وليس هذا القول بموجب الّا ان تكون لفظة واحدة 15 متعدّية وغير متعدّية بل هذا موجود كثيرا لكن انما اخترت ذلك فيها لما وجدت רומו غير متعدّ فعلمت انّ احد *مثلى רומם تحت לישונו اندغم فيه اعنى فى רמו מעט واستدللت من هذا الاندغام على انّ ميم ירומם اصلية لا متضاعفة لانّ ما استعمل فيه التضعيف لا يدغم 20 احد مثليه فى الثانى وان كان قد يدغم احد مثليه فى مثلهما اذا كان ضميرا كما قيل ויבוננו ברחם אחד الذى اصله ויבוננו بثلاث نونات احداها[9] لام الفعل والثانية متضاعفة من اللام والثالثة للضمير. وقد برهنت على ذلك فى كتاب المستلحق فلما كان ذلك كذلك جعلت 25 לא ירומם. לא תרומם مستقبلين منه اذ هما ايضا غير متعدّيين ولم نر ان نجعل هذه الافعال متضاعفة مع انها غير متعدّية من غير دليل. وهذا كلام مستغنى عنه لكن بلغنى عن بعض المتقحّمين فى هذا الفنّ *اعنى الدقدوق انه اعترض عليه فى ذلك فخشيت ان 30 يرتاب من لا قوّة له فيه: واخترنا فى المستلحق كون ירומו אתם. וירומו הברובים. הרומו מיתוך העדה انفعالا من هذا الاصل واعتلّ لنا فى ذلك بالاندغام وبيّنّا ذلك هناك نعمّا:

---

[92] O. continues جميعهم. [93] Both MSS. beg. with וירכבו את החיל, but in R. with lines above. [94] O. معنى. [95] R. g. قال רב סעדיה خشونة. [96] O. والوعرة. [97] O. عامّة. [98] R. قيل. [99] R. האבֹרא عندهم. [1] R. البيت. [2] R. והזהב. [3] R. נעזל. [4] R. g. الرمّة والدود. [5] R. g. نخل دودا. [6] The Heb. transl. adds והוספנו אנחנו בישרש הזה בספר התוכפת. [7] R. g. رفع وارتفاع. [8] Lacuna in R. up to قولى col. 681, line 29; on the marg. ناقص. [9] MS. احدهم ... מתל ורומם.

الراء والميم والهاء[9] رمة بيم، مقول فرس ورومة، نوشكي رومي كشت. قد ذكر في كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى عندي ومثلهاتي النعايت رمياوخ سقطك بفتح القاف اى الذين يسقطون قتلا من جمهورك: وذكر فيه ايضا بن איש רמה את רעהו، لمه رميتني. التهزيقو بترميت. بترمه لامر. واعلمْ انّ ولا تدبرو رميه. ورميه تهيه لمس اسم على مثال بزدية. وامّا لسان رميه فصفة[10] على زنة عنيه. تبيه:

الراء والميم والحاء رومه بيدو. مرقو الرمحين[11]. ورمحيهم وقيمتوتيهم:

الراء والميم والكاف بني الرميم[12]:

الراء والميم والنون[13] رمون نم تمنر. ومن الرمونيم. فعمن ورمن. مبعوس رموني انما اضافه الى الرمّان للوزه ورموني مكان رمونيم كما قال مريبي عمي مكان عميم. وقد قيل فيه انه صفة للاعيم وانّ الموصوف مضاف الى الصفة:

الراء والميم والسين[14] ورميسوهو العم. ترميم بفير. ورمس لارض حي. رموس الجزء. وهيه لمرميم. والانفعال برنلس ترميسنه:

الراء والميم والشين[15] ترميش الارض. رومش بو. ترميش كل حيوان يعر. تبنيت كل رومني. الرومنيت بميم. كل رميش اشر هو حي معناه الدبّ والدبيب:

الراء والنون المضاعف[16] وترن لسان الم. باو لفونو برنه. الرنينو لالهيم عونو. ورننو بميرم ريون. قد ذكر هذا في كتاب ذوات المثلين واستوفيناه نحن في المستلحق: واعلمْ انّ بين تعدّى الرنينو وبين تعدّى ارنين فرق. وذلك انّ معنى ولب الامنه ارنين اجعله ارنين وليس الرنينو مثال لكن معناه ترنينو انتم انفسكم. ولم يبيّن هذا ابو زكرياء وليس قولي انّ الرنينو متعدّ بموجب ان يكون لفظ الهيم مفعولا له لانّ هذه اللغة ليس تتعدّى الافعال بها وانما[17] تتعدّى الى المصدر والى غيره من الاشياء التي تتعدّى اليها الافعال من غير المفعول به كانّه قال الرنينو لالهيم رنه. وكذلك التقدير في ירון[18] הנה وهو القياس فيها كلّها اذ لا مفعول لها. وقد *قلنا انّ[19] معنى ولب الامنه ارنين اجعله ان يرنين رنه واقول انّ الرنينو نوים عمو على هذا المذهب ايضا وذلك انّ عمو ليس مفعولا به بل انما هو فاعل وهو بدل من نوים *وبعني بقوله نوים ישראל[20] كما قيل عنهم וזרעו יהיה מלא הגוים اى يكون معظم[21] الامّة (اى) امّة ישראל. وقد فسّرته في حرف الميم عند ذكري מלא הגוים. والمعنى في الرنينو نوים عمو انزلوا بايّاها[22] الشعوب التي هي امّته ارزانا فانّه منتقم لدماء عبيده واخذ لهم بثأرهم اى سيّحوا له تسبيحا فانّه منتقم لعبيده وآخذ بثأر[24] دماءهم. وقوله عمو بدل من نوים كانّه قال الرنينو عمو כי דם עבדיו יקום والتقدير الرنينو رنه عمو. ومن هذا المعنى [اشتقّ] ויאר כל העם וירנו. והעبר הרנה[27] במחنה للجميع ارزان. والارزان *الصوت الشديد[26] من كل احد على اختلاف وجوهه: فمنه ברעיש[27] كما قيل والعبر الرنه بمحنه: ومنه تمجيد كما قيل الرنينو لالهيم עזנו: ومنها[27] ما يكون بسرور وفرح كما قال ירון[28] וישמח. כי רננת רשעים מקרוב. אל תבא[29] רננה בו: ومنه عويل وبكاء مثل ובישדים באניות רנתם. ויאר בצר להם בשמעו את רנתם:

الراء والنون والباء واת הארנבת[30]:

الراء والنون والهاء علينا הרנה[31] אשפה قد ذكر في كتاب حروف اللين:

الراء والسين المضاعف لرم את הסלת. رسيمي لايله. قد ذكر في كتاب ذوات المثلين ومعناه الرسّ. وترنوس رسيبيم، رسيسيه: وامّا ונכה הבית הגדול رسيسيم فمعناه الرصّ من قولهم في الدمينه אם היה עבה[32] או מרוסס اى مهشّم:

هذا كتمناه من المختصر[ر]. רמה، رمة بيم، ورومي كشت، ومثلهاتي النعايت رميوخ للجميع رمي وسقوط: איש רמה את R. g. [9]. רעהו، التهزيقو بترميت. مثليش رميه قيل مكر وقيل محال. وفسّر في رميه غشّ. [10] MS. צפה. [11] R. g. continues (from the רמח، بني الرماح والرمك جنس من الخيل. [12] R. g. continues פעמן ורמן، (مختصر R. g. (from the זהב ורמון. [13] ורמי وارماح (مختصر R. g. (from the ומן الرمونيم الرمّان. [14] ירמס כל הוצותיך، והיה למרמס للجميع دوس (مختصر R. g. (from the תרמיש האדמה، وبطل الرميش الرميس للجميع دبيب (مختصر R. g. (from the الرنين وهو الصوت الشديد على اختلافه وجوهه. [15] R. انما. [16] R. ירהו. [17] O. כאן. [18] R. וישראל; both MSS. ויעמו. [19] R. معكوس. [20] R. صوت شديد. [21] O. לשאר. [22] O. قيل مناد. [23] R. الذى. [24] O. איהם. [25] R. ترنّ للجعبة اى تخشخش. [26] O. צבת. [27] So both MSS. [28] R. ירנן. [29] R. תבו. [30] R. g. [ו]רנב. [31] R. g. [32] O.

الراء والسين والنون ורסן מהעה. ורסן מפני שלחו חלעזו העזר. בכפל רסנו מי יבא על שמיל התסביבה:

الراء والعين والباء ריש ורעבו. לא יתעבו ולא יצמאו. ויהי רעב בימי דוד. ואת רעבון בהיכם. והשקיל לא ירעיב 5 " נפיט צדיק. ויענך וירעיבך[32]:

الراء والعين والدال המביט לארץ ותרעד. יאהזמו רעד[33]. רעדה אחזתם שם. והשקיל עמדתי מרעיד. מרעידים על הדבר וחו ذاتי:

الراء والعين والهاء ורעה[34] הברמיל. אני ארעה[35] 10 צאני. קד ذכר هذا המעני פי כתאב חרוף הלמין אלא אנה הנאך משוּשׁ אד חלט פיה ורעה הברמיל והבישן, לרעות בנים מע[36] אני ארעה צאני האצן המרנה ולם ינבּה על מא בעדהא מן[37] התעדּי: וذכר פיה למרעיהו אשר רעה לו. אל תתרע את בעל אף. ויצלח עבדי אן יכון מנה ורעה 15 בכילים ירוע אחני ורעה וחדה. ופאתנא אסתלחאקה פי כתאב המסתלחק: واعلمْ אנ האלחני קד יקע תחת רעה כמא קבל[39] ויישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה[40]: וذכר פיה איצא מעני אכר והו ובדעיון לבו ורעות רוח. ומנה עבדי אפרים רועה רוח והו מחאנס למרעאני אלדי 20 יקול רעיונך על מיעבכך כלאקו ומעני למכמע אלפכר והתפקד והרגבה. ומא יבעד עבדי אן יכון בנת לרעי מן הדא האצל [ומן הדא המעני] האכתר. ותלכיס ذלך אן אקול[41] אנ אצלה קבל אצאפתה אלי אלצמיר הָעָה כלעל על זנה הרבה בכה פגאך מחדוף אללאם והו אסם כמא 25 גאך שמענו נאון מואב נא מאד מחדופא והו צפה ואצלה נאה. ומתלה על בל נאה ורם. והדלילל על אנה מן הדא המעני האכתר מא אכתפה מן הדלאיל על ذלך. וذלך קולה " חקרתני ותדע אתה ידעת שבתי וקומי אתה ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת. واמא כונד [מן ויירע העם.] וישמע יהושע 30 את קול העם ברעה[42] פצעיף جדא:

الراء والعين واللام כף רעל. השיקותנו יין תרעלה. כום תרעלה. והברזיתים התרעלו מעני למכמע הסדר[43]: והשרות והתרעלות פסר פיה גלאגל מתל קולהם פי הלמשנה ערביות רעלות:

---

[32] R. g. הלמכמע ג'וע. [33] R. g. הרעדה והרעד והאהתזאז. [34] R. g. רעי ומרעה. [35] R. g. אדבר והו קריב. [36] R. g. תחליב וצפאך. [37] R. אני. [38] R. פי. [39] O. קאל. [40] R. g. הלמכמע מצאחבה ואצחאב. [41] MSS. קול. [42] R. g. [43] R. g. הלמכמע חטל וادרار. [44] R. g. קבל עמוס הלוצה. [45] R. g. והו וצע פי הדמאג. [46] R. g. רהמה וכסר. [47] MSS. יקאל . . . ואלדנים. [48] O. המשל.

الراء والفاء والالف رفأني ״ וארפא. לו ירפאו למחלתיו. רפא נא לה. וירפאו את יטבר בת עמי. ذكرت هذه الالفاظ [فى كتاب حروف اللين مع][48] رفأنى وارفأنى بجل. ولا نرفضه واصحابهما[49] من ذوات الهاء. والمستقبل ויךפא אלהים את אבימלך ואת אשתו. والافتعال להתרפא ביזרעאל. وربما كان من هذا الاصل[50] ורפא ירפא. ومنه רפאות[51] תהי לשרך. لتكن رفوات. רפואות תעלה: ومن هذا الاصل فى معنى اخر רפאים[52] יהיטבו אף הם בענקים. ניישאר מיהר הרפאים انما ذكرت هذه اللفظة لانّه فسّر[53] فيها שכבאן. وربما كانوا قبيلا[54] ما من القبائل (كما قال) רפאים תהיטב אף היא. רפאים ייטבו בה לפנים. وقيل ايضا بארץ הפריזי והרפאים. وقيل בילדי הרפאים منسوبين الى הרפה[55] كما قيل عنه فى النسخة الثانية את קף אשר בילדי הרפה: ومعنى اخر אם רפאים יקומו יודוך סלה. بكهل רפאים ינוח. ولا ידע כי רפאים שם للجميع موتى. ومثلها[56] הרפאים יחוללו מתחת מים يقول الموتى ينشرون ويخلقون. وهذا منه اقرار بالبعث لانّ الهاء كمونه للتعريف:

الراء والفاء والدال ירפד חרוזין עלי טיט. رفّدتها زهب. والثقيل רפדתי יצועי معناه بسط وفرش: רפדוני בתפוחים ارفدونى واسندونى:

الراء والفاء والهاء הנה רפה היום לערב. אذ رفّه روحه. וידים רפות תחזק. ومزيه אפיקים רפה. قد ذكر هذا [المعنى] فى كتاب حروف اللين واستوفيناه نحن فى المستلحق. ويصلح عندى ان يكون [منه] כי[57] מרפא יניח המאים נדולים اى انّ ×لين العريكة[58] والتواضع يدفع عن الانسان كثيرا من الذنوب التى بينه وبين الناس. والالف فيه مكان الهاء: وذكر فيه ايضا וירף ממנו[59]. הרפה ממני[60] يمنى חדשים والمعنيان متقاربان: وذكر فيه ايضا וירפאו את יטבר בת עמי. رفأنى[61] את בבל ולا نرفضه واستوفيناه نحن فى المستلحق. ومن هذا المعنى قيل على الاستعارة אשר לא יובל להרפה[62] עוד.

وايضا וירפא[63] את מזבח ״ ההרוס. وذوات الالف فى هذا المعنى مجانسة لذوات الهاء:

الراء والفاء والسين ותרפס נהרותם[64]. متارفس برجلى بكفه. לך התרפס ורהב[65]. ומרפיס[66] רגליכם. والانفعال *נרפיט ון[67] كتب بشين. وفى السريانى ויטארא[68] برجله رفصه[69]:

الراء والفاء والقاف מתרפקת על דודה متزقّقة على حبيبها اى متلطّفة به مداربة له. وقال غيرى متدلّلة عليه بلا دليل:

الراء والفاء والشين רפיט וטיט[70]:

الراء والفاء والتاء ואין בקר ברפתים هى محابس البقر. وفى كلام الاوائل רפת של בקר:

الراء والصاد المضاعف את מי עשותי ואת מי רצותי. עשוק ורצון. רצון[71] מיטבט. قد ذكر هذا [المعنى] فى كتاب ذوات المثلين. وادخل فيه וירעצו ויהועצו את בני יטראל. وقد كان ادخل فى الافعال المعتلّة العينات والقياس مجوّز[72] لكلا الوجهين: ومن هذا المعنى اشتقّ מתרפס ברגלי בכף (تفسيره) المتجوّل بقطع[73] الفضّة كما اشتقّ בעט בכף من ובעד היטלה יפולו ולא יבעטו. وبعضهم בראש כלם. ومعنى الباء هو معنى باء התשחית בחמישה وباء באדם דמו ייטפך اى من اجل كذا وكذا. والمذهب فى قوله מתרפס ברגלי בכף كالمذهب فى قوله ההולך למהרבי ארץ:

الراء والصاد والدال למה תרצדון[74] הרים נבנונים:

الراء والصاد والهاء כי רצו עבדיך את אבניה. وارتضه בו ואכבדה. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستوفيناه فى المستلحق. وفى هذا الخفيف متعدّ نوعا اخر من التعدّى وهو אם תהיה טוב לעם הזה ורציתם ודברה אליהם דברים טובים فانّ معنى ורציתם عندى وارضيتموهم اى ان ارضيتموهم بالكلام الحسن والخطاب

---

[48] Both MSS. omit; supplied from the Heb. transl. [49] O. واصحابها. [50] R. continues להתרפא ביזרעאל. [51] R. g. الجميع دواء ومداواة ومعالجة. [52] R. g. شجعاء. [53] R. ذكر. [54] R. قبيلة. [55] R. הרפא. [56] O. ومثله. [57] R. بى. [58] O. אללין אלעזיבה. [59] O. وكفّ عنه. [60] R. كفّ عنّى. [61] R. g. مداواة. [62] O. להרפא. [63] R. g. وبنى. [64] O. והרותם. [65] R. g. امضِ تذلّل واعط المال لصحابك. [66] O. ומרפס. [67] O. נרפיטו אן. [68] R. ויטארה. [69] R. g. الجميع دوس. [70] R. g. حمأة وطين. [71] R. g. قطع ورضّ. وقال رب سعديه انه التوقّع وهو التامّل والفحص عن الشىء والرصد هو التوقّع عن الشىء والانتظار فيه والتامّل. [72] O. مبنة. [73] O. عن قطع. [74] R. g.

اللطيف: وذكر فيه ايضا אז תרצה[75] הארץ. והם ירצו[76] את עונם. והרצת את שבתותיה[77]: وذكر فيه ايضا אם ראית גנב ותרץ[78] עמו. والحيوات رعوا ويب. ومن هذا المعنى عندى ברצותו עם אלהים [كانّه قال[79] بالتهلّلهم مع الله] وتحسن جدّا ان يكون من هذا المعنى ורציתם וברכת אלהיכם وانا اليه اميل اى انك ان جريت معهم فى مذهبهم وان سلكت فى هواهم ومرادهم على مذهب ברצותו עם אלהים. والوجه فيه ורצית עמם فاختصرت اللفظة. ومنه ايضا واخبريهم بفيهم ירצו כלה وتفسيره وهم على سننهم يجرون سرمدا مثلهم يريد انهم يجرون على اثرهم الى الموت كجريهم هم. وحقيقة لفظة بفيهم انما هى على قدرهم مثل כפי עבודתם. لفظ אבלו ومعناها هنا مثلهم مثل הן אני בפיך לאל:

الراء والصاد والحاء ורצה נואל הדם את הרוצח. ורצחו נפש. הרצחת וגם ירשת. לא תרצח. הגנב ורצוח. لفتوح فه برצח. والانفعال האשה הנרצחת. בתוך רחובות ארצה. والثقيل דרך ירצחו שכמה. בן המרצח הזה. ועתה מרצחים. תרצחו כלכם اعلمْ انّه قد اختلف בן אשר وבן נפתלי فى قراءة هذه اللفظة فانّ احدهما يقرأها بفتح الراء والآخر يقرأها بضمّها بالقمين. فامّا[80] الذى يقرأها بالفتح فانّه يحملها محمل דרך ירצחו שכמה. وامّا الذى يقرأها بالضمّ فلا وجه له فى القياس الّا ان يخرجها مخرج الدعاء عليهم فيكون حينئذ فعلا لا *يسمّى فاعله. وقد لخّصت المعنيين[81] تلخيصا بيّنا فى حرف الهاء عند ذكرى עד אנה תהותתו על אייט:

الراء والصاد والعين ורצע אדניו את אזנו במרצע وبثقب اذنه بالمخصف[82]. وانما لم اقل وبخصف اذنه كما قال العبرانيون ורצע لانّ العرب لا تقوله وانما يقولون اخصفت النعل اى اطبقها بالخرز:

الراء والصاد والفاء עונג רצפים. ובידו רצפה جمر وجمرة: רצפת בחט וישט. ורצפה עשוי לחצר סביב. מרצפת אבנים. רצוף אחבה للجميع رصف. والرصف حجارة [منظومة] مضمومة فى مسيل ويقال رصف قدميه اذا ضمّهما فهذه *مشاكلة ومجانسة[83] بين اللغتين:

الراء والقاف רק لفظة تكون فى اكثر كلامهم للتخصيص مثل כי רק עון מלך הבשן هذا خاصّة فقط. ومثله רק אם שמוע תשמע בקול יי אלהיך. רק את דמו לא תאכל. רק לאנשים האל. وقد تكون فى بعض الكلام بمعنى גם [مثل רק אתם עמכם אשמות بمعنى גם][84] אתם: وتكون ايضا بمعنى אך[85] التى هى لكن وفى معنى الدعاء [مثل] אך יקם יי את דברו الذى تفسيره[86] لكن اسأل الله ان يثبت امره وذلك مثل רק יהיה יי אלהיך עמך כאשר היה עם משה لكن اسأل[87] الله عونك وتاييدك: وتكون ايضا بمعنى אך التى للتوقّع [مثل אך טרף טרף][88] وذلك فى قوله כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה التى معناها لعلّ فانّه لو كان محقّقا لما ساغ مقابلة الملك بهذا[89]: והיתד ברקתו فى صدغه. ومثله בפלח הרמון רקתך:

الراء والقاف المضاعف הרקות[90] והרעות. ורקיק מצה[91]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستدركنا نحن فى المستدرك وبי ירק הזב. לא חשבו רק. עד בלעי רקו[92]:

الراء والقاف والباء עין לא ירקב[93] יבחר. וישם רשעים ירקב[94]. יבא רקב בעצמי. לעין רקבון[95] נחושה. وامّا כרקב יבלה فانما اراد به כעין באבו רקב[96] او כעין רקב على ان يكون صفة او ما اشبه ذلك على مذهب בבגד אבלו עיט وفى الكلام حذف لا محالة:

الراء والقاف والدال חחרים רקדו כאלים. החרים תרקדו כאלים. עת ספוד ועת רקוד. والثقيل וישערים ירקדו שם. על ראשי ההרים ירקדון. מרקד ומשחק. ומרכבה מרקדת هذه كلّها غير متعدّية. والثقيل المتعدّى וירקידם כבני עגל[97]:

الراء والقاف والحاء אייט אשר ירקח כמהו. רקח מרקחת. מעשה רקח. רקחי המרקחת. وبישמים מגדלות מרקחים. במרקחת מעשה للجميع افاويه وعطر وصيدنة: לרקחות

---

[75] O. רצתה; R. g. حينئذ تستوفى الارض. [76] R. g. وهم يستوفون ذنوبهم. [77] R. g. وتستوفى عطلها. [78] R. g. محاضرة واسراع. [79] قال is supplied from the Heb. transl. [80] O. واما. [81] MSS. יסם; O. المعنى; R. אלמעניאן. [82] Both MSS. פי אלמבצע. [83] Transposed in R. [84] Supplied from the Heb. transl.; the glossator in R. supplies the biblical quotation. [85] R. אן. [86] R. تفسيرها. [87] R. אסל. [88] Supplied from the Heb. transl. [89] R. بذلك. [90] R. g. الرقيقات. [91] R. g. رقاق فطير. [92] R. g. البصاق. [93] R. g. بعفن. [94] R. g. يبلا. [95] R. g. نخر. [96] R. g. عفن. [97] R. g. رقص.

ולטבחות طبّاخات مثل צבחות. وربما كان مثل רקחי המרקחת. وقال فيه الترنوم لشمشون[98]، والمرقة המרקחה[99] واطبخ المَطبَخة بفتح الميم. ים "يس במרקחה[1] كالمِطبَخة بكسر الميم:

الراء والقاف والميم מעשה רקם. צבע רקמתים. רקמתי[2] בתחתיות ארץ. אשר לו הרקמה:

الراء والقاف والعين בטיט הוצות אדקם ארקעם. רקע ארץ וצאצאיה اى مادّها وباسطها يعنى باسط سطحها. وليس يقضى من هذا على انّ الارض ليست كرّة لانّ للكرة[3] لا محالة سطحا ما. ومن هذا المعنى سمّيت سماء الدنيا رقيع. وكذلك تسمّيه العرب ايضا رقيعا[4]. وقد يجعلون كل واحدة من السماوات[5] رقيعا للاخرى[6] باشتقاق غير اشتقاقنا. وحجّتنا فى تسمية السماء رقيع على انها كرّية كحجّتنا فى قوله رقع الارض؛ والثقيل وزرع بدقّ مرقوق. رقوعي فحص: وثقيل اخر תרקיע עמו לשחקים تفسيره هل بسطت معه السماوات هل شاركته فى خلقه لها وأعنته عليه. واللام فى לשחקים [هى] اللام الداخلة على المفعولين كثيرا مثل لام ויואב ואביתי אחיו הרגו לאבנר. وقد ذكرت من هذا جملة فى كتاب اللمع من هذا الديوان: واما[8] ורקע ברגלך[9]. ורקעך ברגל) فهو الركل الّا انّه مشتقّ من هذا المعنى لانّه بفعله ذلك يبسط ما تحت قدميه:

الراء والشين المضاعف כי תאמר אדום רשענו[10] قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين: ممثلاين בהרשיט. ונויתו בהרשיט. בעין תרשיט. תרשיט שוהם וייטפה فسّر فيه ياقوت ازرق: وقد يسمّى البحر תרשיש[11] مثل לברוח תרשישה. וימצא אניה באה תרשיש. עושה אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב. ועל كل אניות תרשיש. ومثله بكفّ מרוקע מתרשיש יובא اى من البحر الذى يسافر اليه (عنه). وايضا הלולו אניות תרשיש: وقد تسمّى امّة من الامم תרשיש[12]. אליסה ותרשיש. وربما اشير فى بعض ما تقدّم ذكره الى موضع هذه الامّة:

الراء والشين والهاء ברשיון[13] בורש מלך פרס כאהבה واذنه. من قول الاوائل אלמלא נתנה רשות לעין לראות. ومن هذا سمّوا السلطان רשות فى قولهم הוו ההידן ברשות. وقد يجعل וארשת שפתיו من هذا وهو عندنا على ما اثبتناه فى حرف الالف:

الراء والشين والميم את הרישום[14] בכתב. من قول السريانى תקים אסרא ותרשום כתבא. הלא אסר רשמת דנה. כתבא די[15] רשים:

الراء والشين والعين אם רשעתי אללי לי. אל תרשיע הרבה. מקום הצדק שמה הרשיע. ואל רשיעו ואל חשאתו. ואת הרשעה. וברשעת הנוים האלה. אשר הוא רשיע. להזהיר רשע מדרכו הרשיעה. בי עתליה המרשיעת: والثقيل הוא הרשיע לעשות. הרשיענו ומרדנו هاتان متعدّيتان. ومن الذاتى אף אמנם אל לא ירשיע. ومتعدّ منه והרשיעו את הרשע. אשר ירשיעון אלהים. מי הוא ירשיענו. וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיע. ירשיענך פיך ולא אני. ואם צדיק בביר תרשיע. להרשיע רשע. معنى الجميع الظلم والتظلّم: والذى اعتقده انا فى وכבל אשר יפנה ירשיע هو غير هذا المعنى. وذلك انّى اذهب به الى معنى الهيّج بسكون الراء وهو القتال والاختلاط فيه والاختلاف ايضا[16] فترجمته وحيث ما توجّه هرج. وهو يقابل ישקיט كما قيل והוא ישקיט ומי ירשיע ترجمته واذا[17] هو سكن واقرّ فمَن (ذا) الذى يهرج:

الراء والشين والفاء ויצא רשף לרגליו. רשפיה רשפי אש. ומקניהם לרשפים معناه للجمر والصواعق. وقد شبّهوا السهام بها[18] فى قولهم שמה שבר רשפי קשת كما شبّهوا *لمع الهواء[19] بها (ايضا) فيقول רשפיה רשפי אש שלהבת יה. ولحومו רשף[20]: وبنى رشف يزبحنا עוף [اسم طائر] اخلق به ان (يكون) خاصّة للجارح منه:

الراء والشين والتاء רשת הבינו לפעמי. ופרשתי עליך רשתי. במשבו ברשתו. ופרשו עליך רשתם شركهم:

الراء والتاء المضاعف בדבר אפרים רתת. תרגום יאחזמו רעד. אחדתינון רתיתא. ومن هنا قالت الاوائل

---

[98] R. g. خدّام. [99] O. המרקחת. [1] R. g. وقال فيه ר׳ כעדיה האיזיר. [2] R. g. الرقم والنقش. [3] O. الكرة.
[4] O. רקיעאי. [5] R. السموات. [6] R. للاخر. [7] R. g. ترقيق وتمديد. [8] R. وايضا. [9] R. g. اضرب بقدمك.
[10] R. g. ميرات. [11] O. תרשישה. [12] R. g. قيل طرسوس. [13] R. g. دستور ومرسوم. [14] R. g. رسم وامر.
[15] O. דא. [16] O. פי דינא. [17] O. اذا. [18] O. continues كما. [19] R. لمين הוי. [20] R. g. وكي לוחמא אלוהו.

הרותח בידי שמים. وفيه بعض المجانسة لقول العرب لوجع المفاصل رثية:

الراء والتاء والحاء رتح رتحنى. مبى رتحنا ولا دمو. وبنية اخرى ירתיח כסיר מצולה[21]:

الراء والتاء والميم رتوم المركبة لרכיש مثل אכר[22] من ויאסר * את רכבו[23]: תחת רתמ[24] אחת. נחלי רתמים هو الرتم:

الراء والتاء والقاف ורתוקות[25] בכף צורף. עשה הרתוק. ויעבר ברתוקות זהב תרגומها שלשלן وعنها قال فى דברי הימים ויעש שרשרות בדביר فمعنى רתוקות وשרשרות اذًا واحد. والفعل من هذا ובל נדוליה רתקו[26] בזקים: واما עד אשר לא ירתק חבל הכסף فهو عندى من غير هذا المعنى اعنى انه فى معنى الانقطاع. وفيه بعض المجانسة لبعض كلام العرب اعنى لتسميتهم لخلل الذى بين الاصابع الرتق[27] وبين انقطاع الشىء المتّصل والخلل[28] فى الشىء مجانسة ومشابهة. والمراد بحبل הכסף هو عندى نخاع الظهر كما انّ المراد بגלת הזהב عندى انما هو العرق النابت من حدبة الكبد الذى يرتفع اليه الدم من الكبد ومنه يتوزّع على[29] جميع الجسم وهو العرق الذى[30] تسمّيه العرب الوتين[31]. ولعظمه شبّه بساقية فسمّى גלת הזהב اى ساقية الذهب من اجل الدم الذى هو فى لون الذهب. وهى واحدة גלות מים. وقد فسّرنا ותיטבר כר על המבוע فى حرف الكاف:

ومن رباعى هذا الحرف

רפסש[32] بشرو منور:

ومنه רפסדות על ים يفو ترجمته ارماث واحدها رمث على زنة جمل وهى خشبات مضمومة بركب عليها فى البحر وعنها قيل אשיטים דברות בים. وفى תלמוד ארץ ישראל היא אסדה היא אבבריא היא רפסוד דכתיב רפסדות על ים יפו. وقيل فى המשנה היה יושב בכפינה או באסדה יכוין את לבו בנגד בית קדש הקדשים:

✧ تمّ حرف الراء بحمد الله ✧

---

[21] R. g. الجميع غليان. [22] R. g. الشدّ والرباط. [23] R. יוכף מרכבתו. [24] R. g. قيل انه شجر الاثل. [25] R. g. سلاسل. [26] R. g. اى جعلوا فى الاغلال والسلاسل. [27] R. الخلل. [28] Both MSS. ובי אלכלל. [29] O. الى. [30] O. التى. [31] O. אלתין. [32] R. g. طراوة ورطوبة.

* المقالة الحادية والعشرون من كتاب الاصول فى حرف الشين *

الشين المضاعف שש משרר. שש ישישי כשלג. והלבש אותו בגדי שש חריר. وقيل ايضا قزّ.

الشين المضاعف والالف השיבתיך[1] השיאתיך[2] جعل ابو زكريّاء هذه اللفظة من ذوات الهاء[3] والاحسن عندى ان تكون من ذوات الالف لانّه مكتوبة بالف ولا دليل لنا على انها من ذوات الهاء[4].

الشين المضاعف والنون שיחן באולם. שפתותי שרונים שושן وقال ثم ויהיאו שיחנת העמדים שושן:

الشين المضاعف والراء המוקים בשער. ושעה בשער قال فيه الاتريّون בשמנון:

الشين والالف والباء השאבתם מים בששון. גם לגמלים אשאב. והיו עיר אל רבאר לשאוב. ותשאב לכל גמליו. מאשר ישאבו[5] העדרים. לעת צאת השיאבות[6]. بين מشאבים:

الشين والالف والحاء ארזי שאו. שאו שאוֹ על נחו. עלו ישאנו בציים. שאו לקראתו. שיאנים לסרק. שאנה לו בלבוא. שאנת ארזי[7]:

الشين والالف والهاء עד אשר אם שאו עיים. השאיר יבת שעיר. והאדמה תשאה שממה. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب حروف اللين واستحقنا[8] نحن فى المستحق قسم الفعل الثقيل الدالّ عليه لاشتمال تلك المعانى كلّها على زنة ישי רבאית لكن يذكر:

الشين معنى آخر وهو בשאה[9] מים בציים ישאו. שאה נלחם. وما يبعد عندى ان يكون من المعنى الاول مشتقّ من هذا. ومن هذا الاصل وهذا المعنى الشىء عندى השאנך עלה באניו وكلّ الوجه فيه השאנך فصحفوا السين على سبيل التعظيم لمجيئه لانّ تفسير שאו دوق وجسة فلما فعلوا ذلك كل التفسير كذلك لانّ ذلك كل احقّ عليهم[10]. وّما انسب ذلك[11] ومثله فى الوحى العبرانيين لانّه انما انزل على لغاتهم واستعمالتهم فلا تستوحش (من) ذلك[12].

الشين والالف والطاء בשאם בנפש. ישמעו בנך בשמעי[13]. השאבתם אותם. قد ذكرنا هذا الاصل فى مستحق وفسّرناه هناك:

الشين والالف واللام שאול שאל ראשי. כי ישאך בנך מחר. قد ذكر[14] هذا المعنى [مستوفيا] فى كتاب المستحق[15]. وفيه بسبة فى الاسم ثم ذكرها هناك فى المستحق[16] وهى כל משאריתה[17]. وذكر فيه ايضا ערת השאל[18] אשר שאל לו وتفسيره عوضا من البهمة التى وهبها لله. היא[19] שאול לו موهوب لله[20]. والثقيل השאילהוני לו وهبته لله. ישאילים ישעלו את בניהם وهبوهم. وذكر هنا שאלת אשר מלבנדה وتستوهب ومثله ישאלו אם בארץ עדי יאשר בארץ חיתי. قل زاد مزيد اخرج[21] هذا اللفظ مخرج قول العرب سألت الرجل *فسألنيه [اى] هى[22] قصد. واغفل فى ذلك

---

[1] R. g. قيل اكسرك. [2] R. g. تشوبش. [3] O. אלהא. [4] R. g. השנה ושנית ושניתם האבד. אלום ישנים. [5] R. g. فسّر فيه زنجفر. وكذلك فى ترجمة بفسّره لازورد. [6] R. g. لجميع عمده وهو السوئس. שש מאות שת אלפי. [7] R. g. زئير (MS. الاسد وهو الصوت الشديد. [8] R. g. المستحقيت. [9] O. השאו. [10] R. g. يستحقّ الغضب. [11] R. g. وستحقّ. وقيل انّ من هذا الاصل אבתלהנאר : R. g. حرا وحلا. [12] R. g. دوى وفحيح. [13] O. عندهم. [14] R. هذا. [15] R. g. ذكر. [16] O. בתבנא. [17] O. قيل شمالة وقذف. وقيل ازدراء ; Brit. Mus. מתראר לה وفسّر فيه متفرّس فيهم ى مدقّر منتظر. [18] R. g. حرّ. [19] R. ان. [20] O. له. [21] R. ان تخرج. [22] R. g. באשאלנים ; O. בשאלנית ; both MSS. بى.

بانّ هذه اللغة لا توجد فى الهبة لكن فى السؤال قلنا له انّ قول حنه وانبى اسيألتيهو لاى كل الحيوم لا يجوز ان يترجم اسألتك لاستحالة المعنى ولا ان يقال انه على الاتّساع وانّ المعنى فيه اسألت الله ايّاه لانّ الله تبارك وتعالى لم يسئله[24] وانما هى تبرّعت بهبته. وايضا فانّ قوله تحت اسيألته אשר שאל לוי لا يصلح ان يكون معناه عوضا من السؤال الذى سأل الله اذ لا يقتضى السؤال عوضا انما هو عوضا من الهبة. وايضا فانّ لفظ לוי ليس هو فاعله[: ومعنى اخر] وכי ישאל איש מעם רעהו اذا استعار. وهذه اللغة مستعملة فى الالسنة فى هذا المعنى كثيرا: ومعنى اخر שאול ועזר רחם. שאול ואבדן[25]. בצאן לשאול שתו:

الشين والالف والنون שאנן מואב ושקט. ושאנן מפחד רעה. יחד אסירים שאננו افعال ماضية. לעשתות שאנן صفة. השאננים בציון. נשים שאננות النون متضاعفة. כלו שלאנן ושלו اللام فيه زائدة[26]:

الشين والالف والفاء שאפה רוח. שאפו רוח בהנים معناه الاستنشاق والتشمّم[27] واستجرار الريح الى الانف. وقد استعمل العبرانيون هذا اللفظ فى ما يستجرّ من الهواء الى الفم ايضا فى قولهم פי פערתי ואשאפה. وقال على المبالغة ושאף צמים הילם. שאפני אנוש. ישאפו צוררי כל היום. השואפים אבון. חרף שואפי סלה. שמות ושאוף אתכם للجميع التهام وابتلاع: واستعملوه ايضا فى غير هذا قالوا בעבד ישאף צל يعنى انه يتشوّف الى الظلّ[28] ينظر هل ولى النهار بعد فيرجو بقرب الراحة من خدمته. ومثله אל תשאף הלילה يعنى لا ترقب الليل لتستغفل فيه النيام فتثيرهم من مواضعهم: وامّا שאף זרח הוא يوم فمبيّن جدّا انه تطلّع الشمس وتشوّفها للظهور والطلوع:

الشين والالف والراء שאר הקמן. ואם כעט נשאר בישנים. وכל הנישאר מכל המקומות. قد ذكرنا هذا المعنى فى المستلحق. ومنه اشتقّ שם ישאר[29]: ومعنى اخر وبתנוריך ובמישארותיך. מישארותם צרורות בשמלותם. ברוך מאנך ומישארתך للجميع عجمين ومعاجن. وقد يقال هذا اللفظ على الغذاء بالاطلاق مثل שארה בסותה وعונתה. ويحسن ان يكون مثله אם יבין שאר לעמו: وامّا וימטר עליהם בעפר שאר فمعناه لحم مثل ואשר אבלו שאר עמי. الا تراه يقول ועורם מעליהם הפשיטו. ومثله בכלות בשרך ושארך. חמסי ושארי על בבל. واييس ما يكون فى هذا قولهم גולו[30] עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם. ومن هذا المعنى اشتقّ لقرابة الرجل الى كل שאר בשרו. שארה הנה كما قيل [ומבשרך לא תעלם. وقد قيل[31]] فى נישאר מעל انه من هذا وترجم منسوبة[32] الى النكث:

الشين والالف والراء (ايضا) שאר לא ימוצא בבתיכם. כי כל שאר ובל דביש هو للحمير الذى يخمر به العجين. وقد خرج من *حدّ ما[33] يصلح للاكل وفيه قولهم[34] איזה [הוא] שאר ואי זה (הוא) חמין שאר המחמין אחרים חמין המהחמין[35] על ידי אחרים אימתי קרוי שאר מישיפסל[36] מלאבל הכלב:

الشين والالف والتاء שאת או ספחת ריבוא (كان) على زנה זאב ושכם. ויתחפיש באפר. وفسّر فيه شامة. وقد ادخلناه فى باب النون والشين والالف من حرف النون وفسّرناه هناك:

الشين والباء المضاعف כי שבבים יהיה עגל שמרון. ושובבתך. לשובב ישרינו יחלק. قد ذكرت هذه الالفاظ[37] فى كتاب ذوات المثلثين على انها فى معنى واحد ولم يعلّمنا ابو زكرياء اى معنى ذهب بها اليه كعادته فى كل لفظة غامضة. وانا ارى ان افسّرها لك على حسب ما يحضرنى وذلك انه يصلح عندى ان تكون فى معنى הרים שבבום الذى هو للجبال طردوهم كما قال عنهم מהר אל גבעה הלכו שבחו רבצם. وتلخيص ذلك ان اقول انّ تفسير כי שבבים יהיה עגל שמרון انّ[38] مطرودا يكون صنم שמרון اى منقولا من بلده[39] مسبيا مع عابديه [كما قال] לעגלות בית און יגורו שבן שמרון ונ׳ גם אתו לאשור יובל מנחה למלך ירב. وامّا ושובבתיך فمعناه واطردك من مظلّتك. وامّا לשובב ידינו יחלק فتفسيره على ما اصف. لما قال ביום ההוא יטא עליכם מישל ונהה נהי נהיה [ונ׳] ارد ان يبيّن[40] لنا مائيّة ذلك النهى يبن.

---

[24] O. يسأله. [25] R. g. الثرى والجحيم. [26] R. g. للجميع اطمئنان وراحة وقرار. [27] O. وهو التشمّم. [28] R. الفيء. [29] R. g. بقيّة وبقاء. [30] O. מלו. [31] Supplied from the Heb. transl. [32] R. منسوبا. [33] R. حدّها. [34] R. قيل. [35] R. المتحوتين. [36] R. مى سفكل. [37] R. اللفظة. [38] R. אי. [39] R. continues אי. [40] O. يبن.

فقال انه قولهم يدود نيدونو (נ') وتفسيره انتهينا انتهابا حتى انّ ضياع قومى يزيلها عنهم المزيل اعنى عدوّهم يا ويلاه ما افظع ازالته لنا طردا واقتساما احقالنا نهبا باضافة ימיט לי فى المعنى الى לישוב على ما ترجمناه بقولنا يا ويلاه ما افظع ازالته لنا طردا ونعزل يدرنو יחלק[41] ناحية على ما ترجمناه واقتساما احقالنا نهبا باذّه قال איך ימיט לי كالمذهب فى قوله איך היו לישמה כרגע. איך נפלה כישמים وهو استفظاع واستشناع. ترجمت[42] ימיד يزيل مثل ימיט وان كانت حقيقة اللفظة يبدّل لانّ التبديل ازالة الشىء عن موضعه فهكذا يجب ان يؤلف بين معانى هذه الالفاظ ان ذهب بها مذهب واحد كما صنع ابو زكريا. واما انا فاميل[43] فى (معنى) כי שבבים יהיה الى غير هذا المعنى وهو عندى افضل فيه والبق به وان[44] كان هذا المعنى الاول جيّدا بالغا وذلك انّى[45] رأيت الاترنوس يقول ارى لنصرى لوخن (יהא) يريد انه يكسر وينقض. ورأيت لرب האיי נאון ז"ל[46] فى تفسير قول الاوائل ר' אומר בהחלה[47] פירוש עושה בהחלה ולכתוף פירוש שברה בתהלה[47] פירוש עושה רכתיב וישב משה את דברי העם דברים שמשתברין לבו של אדם. يقال פירוש שמשתברין ששוברין לבו של אדם ונפיק מן כי שבבים יהיה עגל שמרון فهذا هو الذى استحسنه فى כי שבבים יהיה خاصّة والمعنى الاول جائز فيه: وذكر فيه ايضا שביב[48] אש وهو مثل שבבין די נור:

الشين والباء والهاء אשר שבה ישמעאל. וישב ממנו שבי[49]. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الشين والباء والواو לשם שבו ואחלמה فسّر فيه السَّبْح وما اظنّ ذلك. وجائز عندى ان يكون من باب שבה وان تكون الهاء انقلبت فيه واوا لانضمام ما قبلها:

الشين والباء والحاء ישבח מעשיך. שפתי ישבחונך. שבחי ירושלם את י'. להשתבח[50] בתהלתך: ومعنى اخر בשוא גליו אתה תשבחם. וחכם באחור ישבחנה. وصيغة اخرى ثقيلة ايضا فى هذا المعنى משבית שאון גלים. معنى للجميع الاهداء والتسكين:

الشين والباء والطاء לישבט ולמשפחה. שים עלו שבטים[51]. שבטי יה. פנת שבטיה. מכל משפחות שבטי ישראל معناه قبيل وقبائل: וכי יכה איש את עברו או את אמתו בשבט[52]. תרועם בישבט ברזל معروف. وقيل فى التأديب והוכחתיו בשבט אנשים يريد بأدب الناس. ومثله אם לישבט אם לארצו يقول امّا لتأديب وامّا لحاجة العالم اليه اى عند القحط يعنى بقوله לישבט اذا كان مفسدا هالكا. وامّا قوله אם לארצו אם לחסד فاذا ورد عند الحاجة اليه حسب المنى: שבט מושלים. לא יסור שבט. שבט מלכותך معناه السلطان. ومن هذا قال הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל يريد رؤساءهم وملوكهم وهو جمع لא יסור שבט מיהודה الذى هو رئيس وملك والدليل على ذلك قوله فى דברי הימים את אחד שפטי ישראל:

الشين والباء والكاف שבבים מעשה שבכה. ועל שבכה יתהלך שבכה. ויפל אחזיה בעד השבכה من الشباك. وكذلك تفسير שבכים מעשה שבכה شبّاكات على (صناعة) الشبكة. وقد ذكرنا هذا المعنى فى حرف السين[54] مع نعاس בסבך. ومنه תחת שובך האלה הנדולה يريد [تحت ما] تأشّب واشتبك من اغصانها. وامّا الاترنوس فقال فيه תחות סוכיא דביטמא רבא فجعله غصنا:

الشين والباء واللام שבילי עולם. ושבילך במים רבים هو السبيل اى[55] الطريق: ואלקטה בשבלים. השבלים הדקות. שבלים יקצור. ובראש שבלת ימלו هى السنبلة اى السنبلة والسنبل. ومثل هذا عندى שבלי הזתים شبّهها بسمول للطفها. ومنه اشتقّ גלי צמתך חשפי שיבל اهتكى نقابك واكشفى دلالك. وهذا ايضا على التشبيه: אל תשטפני שבלת מים. ושבלת[56] שטפתני. מישבולת النهر كثرة الماء وغزارته والماء المسبل هو الكثير ويقال له ايضا السَّبَل بفتح السين والباء. ومن هذا المعنى כמו שבלל המים והלך يريد السيل والماء الجارى وهو فى معنى ימאסו כמו מים יתהלכו لمو واللام فيه متضاعف كتضاعف راء יערורה. ومعناه انه يدعو عليهم بالانقراض والسيلان وقلّة الثبوت كانقراض الماء وسيلانه من مكانه. وقوله יהלך هو من صفة[57] الاشبلال كما كان قوله יתהלכו

[41] O. נחלק. [42] O. وترجمت. [43] R. اميل. [44] R. ان. [45] R. انني. [46] R. זכרו לחיי עולם. [47] R. قيل قبيض. [48] R. g. شرار. בהחלה. [49] R. g. وسبى منه سبيا. [50] R. g. تسبيحي. [51] R. g. اسباط. [52] R. g. تيّار. [53] O. שבטי. (قضيب؟). [54] Both MSS. אלנון. [55] Both MSS. אלי. [56] R. g. [57] O. الصفة.

לבו من صفة الدمع ومعناه كالمياه السائلة: ويصلح عندى ان [اقول فى سبلول معنى اخر وهو ان] اجنّسه بقول الاوائل ז״ל[57] [אמר רב יהודה] אמר רב כל שברא הק׳ב׳ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לבתית وفسّره רב האיי انه من الخشاش والبتيت هو الدمل فلا محالة انه خشاش رطب [لبّن] لزج يصلح لانضاج الدمامل. واخلق به ان يكون الخلزون فانّه بهذه الصفة وهو مما يستعمل فى انضاج الاورام. فعلى هذا ايضا فانّه دعى عليهم بدعاء ثانٍ سوى قوله ימאסו כמו מים وذلك الدعاء هو ان يذوبوا ويتحلّوا كذوبان الخلزون فى ممدّه وذلك انه كل ما مدّ ذابت رطوبته وسالت:

الشين والباء والسين والشين هى الخلاخل:

الشين والباء والعين سبعة بشين، سبع שבתות. כי שבעתים יקם קין. ויפלו שבעתם יחד. ومن هذا المعنى قيل واحبّ الشبوع، ملأه شبوع زهاء. شبوعا فشبوعا، سبعة شبوعات. شبوعات حقات. كزير بشبوعاتهن وهى الاسبوع والاسابيع. وامّا قوله חג שבועות ימים فهى عندى لفظة مركّبة من شبوع وشبعة[58] ימים فانّه لو قال שבוע מצות יאכל لكان حسنا او لو قال שבעת ימים מצות יאכל على المعهود لكان حسنا جدّا. فخلّص لفظ شبوع فى شبوعات ימים ثم زيد فيه التاء من שבעת ימים والواو التى بين العين والتاء زائدة: ومعنى اخر واشر נשבע לי. בי נשבעתי. נשבעו שניהם. אנבי אשבע. השבע לי ביום.

וישבע לו. ובשמו תשבע. *הנשבע בשמי[59] لشقر. בי השבועה. שבועת ״. اطّرد ما لم يتعدّ من هذه اللغة على الانفعال كما ترى ولو انّ قائلا يقول שבע بمعنى נשבע لما حرّجنا[60] عليه ذلك لوجودنا שבועי[61] שבועות لهم الذى هو بمعنى שובעי[62] שבועות كما كان השבוני באהלים بمعنى השוכני באהלים. وتفسير שבועי שבועות مقسومون اقساما. والمتعدّى והשביע הכהן[63] את האשה. ואשביעך בי[64]. וישביעני אדוני:

الشين والباء والعين [ايضا] ואבל ושבע ודשן. ואבלת ושבעת. ושבעהם על שולחני. אתה תאבל ולא תשבע. תשבעו לחם. لا תشبعونه. ليشبع نفسه. כנפש[65] שבעך. מבלתי שבעתך شَبَع بكسر الشين وفتح الباء. ונשבה كل השבע الرخاء. והשבע لעשיר الغنا. ومثله וימלאו אפמיך שבע اى ما يكون به الغنا والكثرة. ושבע ילין. זקן ושבע ימים. שבעים בלחם נשברים. والثقيل المتعدّى ואשביע אותם וינאפו. ונפש נעגה תשביע. ומשביע לכל חי רצון. وثقيل اخر נפשם לא ישבעו. وقيل שובע שמחות את פניך على المجاز والمراد به الكثرة:

الشين والباء والصاد وشبعت הבתנת. משבצים זהב. ועשית משבצות זהב. وبتنت תשבן الجميع توشيح وتعميين اى عيونا عيونا على صناعة الوشى. كى אחזני השבן فقد ضبطنى العيان اراد الحلقة اى قد احيط بى واحدق حولى وليس منجاه لى من هنا:

الشين والباء والراء שבר ״ מטה רשעים. ושברה בשבר נבל יוצרים. רוח הקדים שברך. لا תשברו בו. ולא נחלו על שבר יוסף. בשברי לבם מטה לחם: والانفعال כי נשברו אניות. נשברה דלתות עמים. אחת מהנה לא נשברה. רוח נשברה: والثقيل ואת כל עץ השדה שבר. אבר ושבר בריחיה. ושבר תשבר מצבותם: وثقيل اخر על שבר בת עמי השברתי[66]: وممّا اشتقّ من هذا المعنى כל משבריך[67] ועליך עלי עברו يعنى تكاسر امواج البحر. وقيل على التمثيل والاستعارة כי אפפוני משברי מות: وممّا اشتقّ منه בהביאי שברך בגוים يريد فالله اى منهزميك كما قال כי נשברו לפני ״ ולפני מחנהו اى انهزموا. وما يبعد[68] ان تكون[69] تسميتهم للموضع المخصوص השברים من هذا المعنى وذلك فى قولهم וירדפום לפני השער עד השברים اعنى انه انما سمّى بذلك لانّه الى (ذلك) الموضع بلغت هزيمتهم. ومن هذا المعنى ומשברים יתחטאו معناه من خوفهم كسرة لهم يستغفرونه: ومعنى اخر לשבר אל יוסף. כי ״ שבר במצרים. שבר רעבון בתיכם. ויאנו את שברם. لجبو נשברו ואכלו. אכל השברו מאתם. ישברו פראים צמאם. בשבר אשר הם שוברים. والثقيل المتعدّى من هذا المعنى אכל בנפץ תשבירני. ונשבירה שבר. הוא המשביר לכל עם הארץ. وقد قيل فى هذا المعنى וישבור למצרים بمعنى וישביר فجائز[70]

[57] O. continues واقول فيه معنى اخر. [58] R. ومن שבעת. [59] R. והנשבע; O. והשביע. [60] R. حدرنا. [61] R. שבועות. [62] R. שבועי. [63] R. g. وبحلف الامام. [64] R. g. واحلفك بالله. [65] So both MSS. [66] R. g. كسر. [67] R. g. تيّار[ا]تك. [68] R. ابعد. [69] O. يكون. [70] O. فجاز.

[ודא] ان يقال שבר اذا اشترى وشبر اذا باع كما تقول العرب شريت الشيء اى بعته وشريته اى اشتريته. وهو من الاضداد والجميع مير وامتيار وامارة وهو يستعمل فى الطعام والشراب كما ترى: وشبر علّيا حقا هو عندى مجانس للفظ العربى الذى يقول ثبرته على الشيء اى حبسته عليه فثبرجمته فثبرت عليه رسمى اى حبست عليه رسمى وحدّى. وهذا المعنى موافق لقوله אשר שמתי חוק גבול לים [ومعنى قوله] حبست عليه رسمى اى لا يزال[71] هذا الرسم وهذا الحدّ محبوسا على البحر مدّة العالم كما قال חק עלם ולא יעברנהו: ومعنى اخر ايضا[72] האני אשביר ולא אוליד معناه اثبر المثبر. כי באו בנים עד משבר هو المثبر وهو مسقط الولد على[73] الارض. واما כי עת לא יעמד במשבר בנים فالاحسن عندى ان يكون مصدرا اى فى وقت سقوطهم فى المثبر ولذلك خالف עד משבר. وليس يمتنع ان يكون هذا المعنى مشتقّا من المعنى الاول. واما اللفظ *العربى فمأخوذ[74] من قول العرب للحفرة ثبرة: את מספר החלום ואת שברו تفسيره:

الشين والباء والراء (ايضا) ואהי שובר בחומה. ואהי שובר בחומת ירושלים معناه القياس والفكر. ويوافق قول الاوائل (ז״ל) סברא הוא. وتقول العرب سبرت الجرح اذا قست غورهُ[75]: שברתי לישועתך יי. לא יבשו יורדי בור על אמתך. עיני כל אליך ישברו. (הלהן תשברנה.) שברו על יי אלהיו معناه الرجاء:

الشين والباء والتاء איך שבת נוגש. שבתה מדהבה. גם זרע ישראל[76] ישבתו. למה תשבת המלאכה. יום ולילה לא ישבותו. רק שבתו יתן. والانفعال ונשבת בה נאון עזה معناه البطلان والانقطاع والانقراض. ومنه ותנישון שבת חמס[77] هذا القول محمول على قوله הוי המשאנים בציון [ונ׳] המנדים ליום רעה ותנישון שבת חמס يقول انكم ترومون ان تستدفعوا يوم بؤسكم[78] بالاكل والشرب واللهو وانما تقربونه[79] من انفسكم وتستعجلون لها بفعلكم هذا الانقراض والانقطاع الذى سبّبه ظلمكم وشرّكم. وما يبعد ان يكون חמס هنا من נחמסו עקביך. ויחמס כגן

اى انكم تنقطعون وتنقرضون انقراض هتك وهلك. ومثله רהב הם שבת يعنى انّ قوّة هؤلاء الذين[80] ستنصرون بهم كالعدم كقوله[81] ומצרים הבל וריק *יעזורו לכן קראתי לזאת רהב הם שבת[82]. ومثله ايضا ובאש שרוף ישרפו בשבת بانقراض وانقطاع حتى لا يبقى لهم اثر. ومن هذا المعنى שחקו על מישבתיה اى سرّوا بانقراضها وانقطاعها. والثقيل אשר לא השבית גואל. והשביתו *בניכם את בנינו[83]. והשבתי חיה רעה מן הארץ. אשביתה מאנוש זכרם. תשביתו שאר. ולא תשבית מלח. ויישבית את הסוסים. השביתו מפנינו: وقد اشتقّ من هذا المعنى כי בו שבת מכל מלאכתו. ויישבת ביום השביעי. וישבתו העם ביום השביעי. שבת שבתון. כל ימי השמה תשבת. אז תשבת הארץ. لا שבתה בשבתותיכם لانّ المذهب فى هذه الالفاظ بطلان الاعمال: وقد يسمّون الاسبوع שבת كان الاسبوع ايّاما او سنينا. قيل فى الايّام שבע שבתות תמימות. وقيل فى السنين שבע שבתות שנים. שבע שנים שבע פעמים. واما זה שבתה הבית מעט فربما كان من هذا الاصل وهذا المعنى والاجود ان يكون من ישב:

الشين والجيم المضاعف על שגגתו אשר שגג. בשגגה שיוצא[84]:

الشين والجيم والالف הן אל שגיא. משגיא לנחים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين فى باب ישנה אחו בלי מים[85]:

الشين والجيم والباء אשר שגבה ממנו. וקדרים שגבו ישע. כי נשגב שמו לבדו. נשגבה לא אוכל לה. בחומה נשגבה. משגב לעתות בצרה. משגבי ומנוסי. والثقيل المتعدّى וישגב יי את שרי רצין. ישגבך שם אלהי יעקב. אשגבהו כי ידע שמי. תשגבני. وما لم يسمّ فاعله ובטח ביי ישגב. وثقيل اخر متعدّ ايضا הן אל ישגיב בכחו[86]:

الشين والجيم والهاء ומה שניתי הבינו לי. ואם כל עדת ישראל ישגו. משגה[87] ישרים: *ومعنى اخر באהבתה תשגה תמיד فى معنى الطرب والالتذاذ مثل שגיון לדוד او فى معنى الاشتغال بحبّها عن حبّ غيرها. وهكذا

---

[71] O. יזל. [72] R. عندى. [73] R. من. [74] O. אלמאבור. [75] O. גירה. [76] R. יעקב. [77] O. continues תקרבון. [78] O. ביסכם. [79] Both MSS. قال وتنيشون ليوم رعة وتنيشون شبت حمس. [80] O. אללדין; R. אלדי. [81] R. בבר מזכר בספר בעלי הכפל; R. g. The Heb. transl. adds פקולה; O. בקולה. [82] O. ונ׳. [83] O. בינינו. [84] R. g. نصرة ومنع واحتجاب. [85] R. g. الجميع نمرّ. [86] R. g. سهو. [87] R. g. السهو.

فسّره يهوذا بن قريش وزعم انه سمع الرجل الدانى يقول ש לי שנויה بمعنى لى حاجة وشغل. ومن هذا المعنى عندى وكل שנה בי לא יחכם. وذكر فى كتاب حروف اللين שנין لهوذ. على שנינות:

الشين والجيم والهاء ايضا שנה אחו[97]. השנו הוא:

الشين والجيم والحاء مبدل شبكتا השנית. راجع اليه ישנחו. وشنيته من التلمود معناه الالتفات[98]. وفى الدمشقية אין משנהין בכך מאנשים בל עיקר:

الشين والجيم واللام نقبة שנבל لبيذق. والشبل יונבת אנבל. وكتب ואיש אחד ישבבנה. ישגלנה. وكذلك يكتب והנשים תשבבנה. השגלנה. ويكتب אופה לא שבבת. שגלה. والبق[99] الخراجم اذا فى שגל سرقة الا انها ليست على حقيقة اللغظة العبرانية لكنّها[1] فى معناها:

الشين والجيم والعين والبيت משענע. حصر משענעים אני. בישנעון[99] وبعزون. אית משתנע. للتشتيع على:

الشين والجيم والراء שנר אלפיך. وبل פטר שנר בהמה مشتق من قول الاوائل אם שנרה תפלתו בפיו[2] الذى معناه الاطّراد والاندفاع. وفى الدمشقية ר׳ יהודה אומר בית ארבעה כורין כלא שנר היונה اى قدر اندفاعها فى الطيران. وترجم وتدفنه עיניו דמעה. ישנרו עיני דמעיו اى تسيل. والمعانى متقاربة. فمعنى وبل פטר שנר بهمة اطرادها واندفاعها بالولد وهو قريب من معنى פטר. ولو ذكر احدهما دون الاخر لأجزى ذلك. والمذهب فى פטר שנר معًا وهما فى معنى واحد كالمذهب الذى ذكرنا فى אדמת עפר وفى ונתו עפר وغيرهما. وقد فسّر فيه نقاح. والشرخ باللغاء عند العرب نقاح كل عام. فاللفظان متقاربان:

الشين والدال قد تنى الحلزون שד. وجمعه שדים وחדם. ושדיך[3] תנתקי. بين ثديك تمزقين. ومعنى اخر יבחו לשדים[4]:

الشين والدال المضاعف حيّ שודד واهته لا שדוד. لتخريب كل פלשתים. مخرّب אב. שודד מצבותם[97]:

واعلمْ انّه جائز عندى فى ואב ערבות ישדדם ان يكون خفيفا مثل וכלה בונדים ישדם[5] فاظهر فيه المثل المدغم فى ישדם الّا انّ اكثر الاطّراد مثل هذا التخفيف فعلى الادغام. وجائز ايضا عندى ان يكون ثقيلا مثل ישודד מצבותם وحذف منه واو المدّ الّا انّ الاطّراد فى مثل هذا فعلى ثبات الواو واظهار المثلين[99]: ومن هذا الاصل عندى فى معنى اخر נהפך לשדי. بتبع لشدّ التمن. وشد מלבים תינק. كلها[1] שוד. بمعنى التحويه. وقيل שד وشود كما قيل נשקו בר. كبور ثدى. وامّا وجد دخول اللام فيهما اعنى فى לשד השמן. נהפך لشدى فانّه فى لشد التمن للاضافة. والتقدير בתים אשר לשד השמן. وترجمته كالطعم الذى لطبيعة الدسم. وهو فى לשדי زائد كزيادته فى ולא יעבר עליו לבל דבר. وفى לכל העיר האלהים את רוחו على ما بيّنت فى كتاب اللمع لانّ לשדי فاعل بقوله נהפך. وامّا تفسير هذه الالفاظ فرطوبة ودسومة. ومعنى נהפך לשדי בהכיני קין כלה واستحالت رطوبتى الى اليبس والجفاف فى مثل بموسة القمط وجفافه يعنى فى علّة حارّة يابسة كمزاج القيظ. ذلك قوله כי יומם ולילה ונ׳ يقول انّ آفتك تشتدّ علىّ نهارا وليلا حتى استحالت رطوبتى الى اليبس علّة حارّة يابسة مثل بموسة القيظ. والعرب تسمّى الندى السدى ويقولون سدبت الليلة اذا نزل فيها الندى. فاللفظان متقاربان اعنى لفظ לשדי ولفظ السدى وكذلك المعنيان: وقد فسّر غيرى فى לשדי وفى לשד השמן مثل تفسيرنا وجعل اللام فيهما[2] اصلا. وكونهما من لغة ושוד מלבים תינקי اولى عندى. وجائز عندى فى לשדי ان يكون معجانسا للسريانى الذى يقول فى ירך המשבן. שידא[6] דמשבנא اى انّ جنبى يتقلّب فى مثل بموسة القيظ وجفافه. وذلك لشدّة الامه وجفاف جسمه. واللام على هذا زائدة ايضا: ومن هذا الاصل ايضا אל שדי وتفسيره عندى عزيز جليل. ومثله והיה שדי בצריך اى ويكون مالك جسيما عظيما: ومن هذا المعنى שדה وشدوت عزيزة وعزائز كريمة وكرائم. وامّا الياء فى שדי

---

[97] The Heb. transl. reads כבר מובר בספר איוהת הרפיון וכפקנו עליו אנחנו בתוכפת הבאתי השנה תמיד בכלל הענין הזה ובארנו שמה שאיננה ראוי ונמינו בו אל ענין אחר ר׳׳ל ענין השיחה והערבות כמו שניון לדוד או בענין ההתעכבות באהבתה כאהוב זולתה ובבר אמר בו זה קצת המפרשים והוא ר׳ יהודה. [98] R. g. נמוך וזניחה. [99] R. g. והנטר. [1] R. בלק. [2] O. לבונהא. [3] R. g. המנון. [4] R. בפי. [5] O. וישרים; R. g. השדיא והשדיא. [6] R. g. שיאטין. [7] The Heb. transl. adds בכבר מובר הענין הזה בכפר פעלי הכפל והשלמנוהו אנחנו בתוכפת הבאתנו. [8] R. יכלה; above יישדם; O. יישדדם. [9] R. g. לכל הנשמה. [1] R. יבלה. [2] O. פיה; R. omits. [3] O. ישדה.

فللمبالغة والتكثير او للتعظيم. ويجوز ان يكون ישדי معتلّ اللام على مثال ולבי דוי:

الشين والدال والهاء ישדה لا قانون. لغوة בישדה. וישדה מנרש עריהם. ומן השדות. שדותיהם לוורשים. על ישדי חמר. את ישדי אשר בענתות. وقد تقلب الهاء ياء قيل מתנובות ישדי. בישמרי ישדי. يعلو ישדי هذه ضياع: כריח שדה אשר ברכו י. וישמעו כל ישרי החילים אשר בישדה هذه صحارى: وقد قيل على البلدان مثل ויברח יעקב שדה ארם الى بلد ארם. ومثله לנור בישדה מואב[4]:

الشين والدال والميم ומישדמות عمورة فسّر فيه جفان وهى التى تقول لها العامّة الدوالى وهو الصحيح لانّه قد اطلق عليها وعلى الجفن ענבמו ענבי רוש אשכלות מרורות لمو. ومثله כי שדמות חשבון אמלל[5] נפן יצבמה. وربما كان مثله ושדמות לא עשה אבל: واما בישדמות קדרון فقال فيه الترجمان בנחלא[6] דקדרון: واما ושדמה[7] לפני קמה فهى مثل וישדפה (לפני קמה) وهى الزرع غير المستكمل المتملئ حبّه ريحا قبل ان يعقد. مشتقّ من ושדופות קדים والميم فيه بدل من فاء. ومن اجل انه غير مستكمل قيل فيه לפני קמה اى قبل ان[7] يستكمل فيصير קמה. والقمة هى الزرع القائم الكامل التامّ. ومن هذا المعنى قيل שדפון וירקון اى انّ سمولهم[8] تمتلئ ريحا ولا تعقد:

الشين والدال والفا[9] قد ذكرنا اكثر ما استعمل منه فى المتقدّم:

الشين والدال والراء וישדרות[10] بعرعر قد ذكرناه ايضا فى باب السين لانّه بالسين يقرأ:

الشين والهاء שה בישבים ושה[11] עזים. او את שיו. ואיש שיהו الياء فى שיו وفى שיהו بدل من هاء שהו والهاء فى שיהו للضمير مع الواو:

الشين والهاء والدال וישהדי[12] במרומים. תרגום עדי:

الشين والهاء والميم ואבן השהם حجر البلّور:

الشين والهاء والراء ויקח את השהרונים. لبد من השהרונים(. והשהרונים) الاهلّة:

الشين والواو לשו[א] הביתי את בניכם. لغوة צרף צרוף. לא תשא את שם י אלהיך לשוא. وربما كانت الالف المكتوبة فيه اصلا وكان الوجه فيها الظهور كظهور دال ארד ונעמן[13]:

الشين والواو والالف תשואות מלאה. תשואות נוגש לא ישמע. ومن هذا الاصل وهذا المعنى [عندى] בבוא כישואה פחדכם وهو اسم. ومنه ايضا להשביע ישואה ומישואה[14] وهو صفة. وجوّز ابو زكريا كونهما من باب אם יאו ערים وذلك عندى غير جائز فى المعنى فى בבוא כישואה وان جاز فى להשביע ישואה بعض الجواز. واما ומישואה فلا محالة انه من هذا الاصل وهذا المعنى[15]:

الشين والواو والالف ايضا אם יעלה לשמים ישיאו[16]. بيشوه نلاه. قد ذكرناهما فى المستلحق:

الشين والواو والباء שבתי[17] וראה תחת השמש. ישובו לא על. השיבונו אליך. ليشوب יעקב: وذكر ابو زكريا معنى [اخر] ايضا בישובה[18] ונחת תושיעון. שובה י רבבות אלפי ישראל. ولحق بهذا المعنى הנני שב שבות. ושב שבותם. בישוב י את שיבת ציון وذلك غلط. وانما[19] هذه الالفاظ من المعنى الاول وتفسيرها امّا[20] הנני שב שבות אהלי יעקב تفسيره سأرجع سباء[21] خيام آل يعقوب ولو انه من المعنى الثانى كما زعم ابو زكريا لكان التفسير سأقرّ سباء[21] خيام آل يعقوب فكان يكون المعنى انه يقرّهم فى المواضع التى[22] سبوا اليها ولم يرد الله عزّ وجلّ ذلك بل انما اراد يرجعهم الى اوطانهم. وكذلك تفسير ושב שבותם. وكذلك تفسير בישוב י את שיבת ציון اذا رجع الله رجعة ציון. وانما غلط ابو زكريا فى هذا من اجل انه رأى خفيف المعنى الاول غير متعدّ اعنى שבתי וראה תחת השמש ومثله[23] ورأى المعنى الثانى متعدّيا كما تراه يقول שובה י רבבות אלפי ישראל وهو خفيف. وكانت هذه الالفاظ وهى خفاف متعدّية فظنّها منه ولم يدر انّ خفيف المعنى الاول قد يجوز ان يكون متعدّيا كما انّ رجع فى كلام العرب متعدّ وغير متعدّ على ما ترجمنا به هذه الالفاظ. ومن هذا الفعل المتعدّى الذى نبّهنا [نحن] عليه בישובני והנה על יפת הנחל

---

[4] O. ארם. [5] R. g. وادى. [6] R. g. قال רבינו [סעדיה?] خافور. [7] Both MSS. omit. [8] R. سميلهم. [9] R. g. ישדפון شوب. [10] R. g. صفوف. [11] R. g. شاه وشياه. [12] R. g. شاهد وشهود. [13] R. g. التفسير زور وباطل. [14] R. g. (so) خاوية ومخاوه. [15] R. g. دوىّ وحركة. [16] R. g. سموّ ورفعة. [17] R. g. رجوع واستثواب. [18] R. g. قرار. [19] R. انما. [20] So both MSS. [21] O. נבא. [22] R. اللتى. [23] O. مثله.

وتفسيره عند [رجعى اى عند] ما رُجعت بضمّ الراء اى عند ما صرفت لانّه قال ויולכני וישיבני שפת הנהל ثم قال בשובני [ונ] وهذا[23] بيّن جدّا. ومن معنى בשובה ונחת[24] عندى אם תשוב ישראל נאם י אלי תשוב اردت

5 الثانى. تفسيره ان رجعت اليّ يا اسرائيل [قال الله] فانّك تستقرّ مكانك وتهدأ. الا[25] تراه يقول לא ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד. ومثله ايضا אם ישוב ולא ישוב اردت الثانى. ولنا فى אם ישוב ולא ישוב مذهب اخر (ايضا) قد ذكرناه فى باب ما استعمل فيه الحذف من

10 كتاب اللمع. ومن هذا المعنى عندى נפשי ישובב وادخله ابو زكريا مع יבחה تحت التسيّ وذلك غلط. وانما تفسيره يقرّر نفسى ويسكّنها: ومعنى اخر בשובה ונחת. כי בשובת פתים[26] תהרגם. וילך ישובב בדרך לבו. ومن هذا المعنى כלה יבב במרוצתם تفسيره[27] جميعهم قد لجّوا

15 فى جريهم اى تمادّوا فى طغيانهم. ومنه יבבו אל עזונה אבותם اى تمادّوا[28] على ذنوبهم[29]. ومنه ايضا כי אחרי שובי נחמתי. وقد فسّرناه فى باب الباء والدال والحمن. ومثله חכמתך ודעתך היא שובבהך وهو متعدّ. وممّا هو فى معنى التمادّى قوله הלך הלך הגל עשר מעלות אם ישוב

20 עשר מעלות انما اراد النبى عمّ ان ينتقل الظلّ عشر درجات الى قدّام على العاده المعروفة فى جرى الشمس فيقصر[30] النهار بسرعة مرور الشمس فلم يقنع الملك منه الّا بتأخّره الى وراء وذلك بقهقرة الشمس الى وراء فى مجراها على خلاف العاده فيطول[31] النهار اذ *ذلك كان[32]

25 اعظم للآية: وفى الاصل معنى اخر قريب من الاول وهو השיבו אשכרך. והتسيّ למלך ישראל מאה אלף כרים المعنى اوردوا واورد بمعنى انه كان يورد عليه هذا العدد. ومثله ולכל אומם אשר ישיבו לו. وايضا כי השב תשיבו לו אשם. כיה האשם אשר נשיב לו. אשר השבתם לו אשם. واله

30 בחורי הזהב אשר השיבו לו פלשתים אשם: ومعنى اخر ושבתי בבית י بمعنى וישבתי[33] בבית י. אם שוב תשבו בארץ הזאת بمعنى אם יושב (תשבו)[34] وهو مقلوب من יבב. ويجوز ان تكون ושבתי בית י من בשובה ונחת اى واستقرّ بمنت اللد:

الشين والواو والباء ايضا נם יבב[35] نم يشيش بنو. بى كمو عينو مشيبو:

الشين والواو والدال ושדח[36] اوتم بشيد. ومنه وان كتب بسמס והשים בסד הגלי:

الشين والواو والهاء בן השוה לו גם אתה. وبل 5 הבצים לא ישוו בה. وادخل ابو زكريا فى هذا المعنى הלא אם שוה פניה ومن المعنيين فرق وذلك انّ المعنى الاول مساواه ومضاهاه ومشاكلة والمعنى الثانى تعديل وتسوية. ومن هذا المعنى الثانى מישפטיך שוויתי قوّيتها وعدّلتها اى انزلتها هذه المنزلة واعتقدتها هكذا. ومنه ايضا אל 10 יאמן בינו נתניה فسّر فيه وترى الضالّ لا يؤمن[37] بالمستوى بل يصيّر الزور بدله[38] اى يؤمن به دونه: ومعنى اخر שוויתי י לנגדי תמיד. הוד והדר תשוה עליו[39]: ومعنى اخر וכל זה איננו שוה לו. ולמלך אין שוה[40]. ולא שוה לו: واعلمْ انّ الاحسن والاليق عندى ان يكون من هذا 15 الاصل לשוא הכתי את בניכם. לשוא צרף צרוף. לא תשא את שם י אלהיך לשוא[41] وما مثالها[42] على زنة קו המדה. ושמתי מישפט לקו. والالف فيه زائدة فى لخطّ تواطيا على ذلك كزيادتها فى היא והיא دون ان يكون لها فيهما تأثير لا فى اللفظ ولا فى المعنى. واستدلّ على ذلك بقول 20 الكتاب נפן בוקק ישראל פרי יושה לו الذى لا يصلح ان يكون تفسيره الّا يكذب [لد] كاتبه[43] قال פרי יכחיש לו على معنى ותירוש יכחיש לו. בחיש מעשה זית. فيكون قوله יושה לו على هذا مطابقا لقوله נפן בוקק. فهو اذًا معنى رابع فى الاصل لم يأبه اليه ابو زكريا ولا غيره 25 ممّن تقدّمنى وجعل العلّة فى خمستهم من المستغلّ ما انى به بعد هذا من قوله ברב לפריו הרבה למובחות. والدليل على صحّة ما تأوّلناه فى יושה לו تكرّر[44] هذا المعنى فى هذه النبوءة وذلك قوله כי רוח יזרעו ונ׳ גרן ויקב ונ׳ הבה אפרים ונ׳. ولمس قول من يقول انّ יושה 30 לו فى معنى יעשה لו بشىء وبقول انّ المعنى فيه انّ ישראל فى الاول נפן בוקק فلمّا كثر حملده[45] [הרבה] למזבחות لانّه معنى ركيك وتأول ضعيف:

الشين والواو والحاء כי שחה לעפר נפשנו. שוחה

---

23 O. فهذا. 24 R. g. قرار واطمئنان. 25 O. الم. 26 R. פתאים; O. רשעים. 27 R. תפסיר; O. תפסיר. 28 Both MSS. אתמדו. 29 O طغيانهم. 30 Both MSS. פי קצר. 31 Both MSS. פי טול. 32 Transposed in R. قال فيه רב כעדיה اسفيداج. وتمل انه الكلس. 33 R. سكنى واقامة. 34 MS. ת. 35 R. g. الشيبى. 36 R. g. مساواه وقيّمة. 37 R. يأمن. 38 R. בדאלה. 39 R. g. تجعل علمه. ومنه כי יעית אבין יד ימינו. 40 R. g. 41 R. g. زور وباطل. 42 O. مائلهما. 43 MS. לאנה. 44 R. تكرير. 45 O. בנידה.

עמוקה. כרו לי זדים שיחות. ומן הזה הלשון ושהזה המשנה עבדו לשחת יורידוך. ולא ישות לשחת. לבאר שחת. עד יברח לארץ שחת כמו אשר זרה ברחת ובמזרה מן רוח[46]:

השין והואו והחא (ايضا) לשוח בשדה. או שיח לארץ. במעשה ידיך אשוחח[47]:

השין והואו והטא שטו העם ולבבו. מישרו בארץ. שוטטו בחוצות ירושלים. ומן הזה המשנה עבדו שוט שוטף כי יעבר ושוטף נאמר לשוט. ונפלאים ען יהיו מהם בשוט לשון תחבא. ומזה ايضا קול שוט וקול רעש איפן[48]: (ומשנה אחר הוא שטים לך. השאמים אותם. כל המשני משוטט) ומשנה אחר שוט לפום. יסר אתכם בשוטים[49]. ולשוטט בעדיכם הטא מפאשה כמפאשה הכוף בנשמה הכוכב. וכבר בשנתה בי המסלחק[50]:

השין והואו והכאף הנני נוך את דרכך בסירים. שור מסוכה ואן כתב בשמים. במסוכת הדר. וכבר ادغموا العين في اللام في לשבים בעשבם ופי התמלא בשבות עורו. ומן הזה الاصل והזה המשנה הלא אתה שבת בעדו والمعنى انك حظرت عليه بالحظيرة. واما محض اللفظة فيكون حززت عليه بالحاء المعجمة يقال حززت للحائط[51] اذا وضعت عليه الشوك لئلا يطلع عليه. واما ابو زكريا فذكر هذه اللفظة في كتاب ذوات المثلين مع كوكبين بنقطهم. ويكر برلثاس يم وقال واما שבת בעדו ובעד ביתו فليس منه فيدل هذا على انه عنده مكتوب بالسين وهو بالشين والا فكان فيغني ان يذكره هنا اذ كان ذكره مع הנני סך את דרכך اولى كما صنعنا نحن[52]: ومعنى اخر איש שוטו. שוטת עניים غصن. ومثله في الاسنة המסיעד את האולן ונפל על הסירו או שוטה ונפלה על הברהה. وסרנים והרש מעל. וכוסיה מטלן. ותרנים בסעפה פורה. בסוכה[53] (סדרא):

השין והואו واللام ועיטית על שולינו[54]. על שולי המעיל. טומאתה בישוליה في ذلذلها بالذال المعجمة اى في اسافل ثيابها[55]. والمراد في ישוליו מלאים את ההיכל شعاعه:

השין והואו والميم ואת השומים[56] معروف:

השין والواو والمهم (ايضا) או מי ישום אלם. לשום את נישא[57]. והשימותיהו לאות ולמופת. قد بيّنّاه في المستلحق: وقد اتسع في هذه اللغة فقيل שימה נא ערבני עמך. مثلي مسيم معناها الاستلطاف والاستنزال كما قالوا في هذا المعنى ايضا שיתה י שמרה לפי. وقد بيّنّا هذا المعنى في آخر المقالة الثانية من كتاب التشوير: وقد اتسع فيها في غير هذا المعنى ايضا قالوا ויש מהם נשים וישיבו בנים بمعنى ויולדו בנים. ومثله ויש בעון מישמחות. وقالوا ايضا וחנכני לב ישימו אף بمعنى يطيلون الغضب ويؤخّدونه. وقيل ושם דרך ראאנו בישע אלהים اى وملتزم الطاعة: واما [قوله] שימו וישימו על העיר فكناية عن לחרב והקטל[58] كما قيل שית שתו השעדה. وهذا المعنى اراد بقوله אשר שם לו דרך:

השין والواو والعين אם בפידו לחם שוע. שועת בת עמי. המזון תשועה למלכים. שועתי שמעת קולי وهو غوث[59] واستغاثة. ومن هذا المعنى عندى השתעשעו ושעו تفسيره استغيثوا وغوّثوا اى قولوا وا[60] غَوْثاه من اجل البلاء اللاحق بكم بيّنّاها[61] السكارى من غير خمر وعين الفعل ذاهبة من השתעשעו كذهاب العين من והתחלחל המלכה מאד. ومن ערער תתערער. ومن מטלטלך מלטלה. ومن غيرها مثلها من اجل التضعيف الذى فيها: وذهب ابو زكريا في ועינו השע وفي השע מעני ואבלינה الى انهما في معنيين فقد بيّنّا في المستلحق انهما في معنى واحد بقولنا في ועינו השע واطمس بصره. وفي השע מעני ואבלינה اغمض بصرك عنّى وجسّسنا ذلك بالسريانى الذى يقول[62] ומח את הבית. וישוע ית ביתא. ونقول هنا ان العرب تقول سيّعت لجبّ[63] اى طيّنته بطين او بحجر. وكذلك الزق والسفن اذا طليتها بالقفر[64] والسياع هو الطين والمسبعة والمسياع حديدة او خشبة بذلك بها لحائط فكان ترجمة وعيني השע [وسيّع عينيه] اى *ومحه את עיניו[65] امر: ومعنى اخر ולבילי לא יאמר שוע. ולא נכר שוע לבני דל هو الرجل الجليل (الرفيع)

---

[46] R. g. حفرة ومهلك. [47] R. g. وقيل فيه بثّ ونثّ. وقيل في ישפך שיחו يسثّ بشكواه. [48] R. g. طوف وجولان. [49] R. g. اسواط. [50] O. אלמים. [51] O. אלהאיה. [52] The Heb. transl. adds ובן יכעא בכל ספרי בעלי הכבל בתיב בסמך כאשר כתבוה הוא בלי ספק בטוסה הראשון ולכן שמעני אותו הנה וזכרנו אמרו בו שהוא בסמך. [53] R. בסוכתא. [54] R. g. ذيل واذيال. [55] R. תיאביהא. [56] R. g. השום. [57] R. g. اجعال وتصيير. [58] Transposed in R. [59] O. נית. [60] O. יא. [61] O. איהא. [62] R. יתרגם. [63] Both MSS. אלהב. [64] O. באלקאר. [65] O. ומח את הבית.

القدر العالى. وربما جانس هذا المعنى ישוע אל ההר الذى تفسيره ارتفاع واستعلاء وترجمة اللفظ ووسّعًا الى لجبل (اى وعلوًا الى الجبل). يقال وشعت الجبل وشعًا بمعنى علوته فكانّه قال מקרקר קיר ועלית אל ההר[66] مصدر:

الشين والواو والفاء הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב[67]: ومعنى اخر אך תשוך ישופנו[68]:

الشين والواو والقاف ואל אישך תשוקתך[69]. وعليك תשوקתו: ومعنى اخر והשיקו[70] היקבים: ومعنى اخر فى الاصل ובבבו בשוק הסופדים. בשוקים וברחובות[71]: ومعنى اخر ايضا השוק[72] הימין. ועל השוקים. שוקו עמודי שן. وقال الاترنوس فى ויך אתם שוק על ירך. ומחא יתהון פרשין עם רגלאין[73]:

الشين والواو والراء אישר ישר לי. או ישיר משה. משוררים ומשוררות[74]: ومعنى اخر אשורנו ולא קרוב. ישור בשך יקושים. وقد بيّنّا الفاظا فى كتاب المستلحق. وجعل ابو زكريا בנמר על דרך אשור مثل אשורנו ולا קרוב وذلك غلط. وقد بيّنّاه فى باب الالف والشين والراء: وفى الاصل معنى لم يذكره ابو زكريا وهو ותבט עיני בישורי. אלהים יראה בישורי الّا انّه مشتقّ من (معنى) אשורנו[75] ولا قرب كما عون את דוד مشتقّ من עין: ومعنى اخر שור[76] או בשב. שורים[77] זבחו معروف. يقرا שור שבّد ورئيس. وهكذا تقول العرب [ايضا] للسيّد ثورا: בנות צעדה עלי שור שור. علا فى بسرتاته اسوارها[78].

وفى السريانى וישוריא שבלולו: ونقول هنا فى ותשורי לסלך בשמן قولا اخر ممكنا غير ما قلناه قبه فى المستلحق. وهو ان نقول انّ معناه وسافرت الى الملك وسرت نحوه. ومثله عندى תשורי מראש אמנה. ومن هذا المعنى שרותיך מערביך اى السائرون اليك المسافرون نحوك بالمتاجر. ومنه ايضا[79] ישור על אנשים يسير[80] على الاقوام وتجوّل عليهم ويدور نحوهم ويقرّ عندهم بمعاصمه. وهذا المعنى مجانس لمعنى בנות צעדה עלי שור ولقوله וישוריא שבלולו لدورها حوالى المدينة. وتبيين ذلك من قول الاترنوس فى אשר אין لهم חומה. دى ليت لهتن שור מקף. وفى חומה היה עلينا. שור מקף הוו علينه فقرنه بالاستدارة. ومذهبهم فى قولهم ישור על אנשים فى معنى שוריא كمذهبهم فى قولهم[81] יעב ויעפר وتفسيره يدور مأخوذ من قول الاصمعى משיעשה יתי צפירות לרחב שלה اى دائرتين. وكمذهبهم فى סחרו אל ארץ الذى تفسيره ايضا داروا من ترنوس סביב. סחור סחור. وجائز ان يكون مثله ישור בשך יקושים وتكون ترجمته يدور *عند هدوء[82] المفخّخين اى اذا هدأ اصحاب المصايد وناصبو[83] الفخاخ ليلا لا يهدءون هم ولا ينامون بل يدورون ويتجوّلون ابتغاء الشرّ كقوله[84] العيبو مشتهاى אנשים ילכודו:

الشين والواو والراء (ايضا) וישר אבימלך. השירו ולא ידעתי. שרים[85] عزّوا بملوك: ومعنى اخر במשקל ובמישורה[86] وينضاف اليه וישם חטה שורה[87]:

الشين والواو والشين כאשר שש י. ושישתי[88] בעמי. ישישו וישמחו. ومن هذا المعنى פנעת את שיש يعنى שיש בך اى باعماقك. ومنه ايضا הן הוא משוש דרכו اشار بقوله הן הוא الى ما تقدّم من قوله אם יבלענו ממקומו جعل مصيره[89] الى هذه الغاية التى لا بدّ له منها كانّه من اجل سروره به فهو يسعى جاهدا فى الانتهاء اليها. وهذا ابلغ فى التمثيل من اجل قصر مدّته وقلّة بقائه:

الشين والواو والتاء כי ישת[90] לי אלהים. ولا שתה לבבה. ولבך תשית لدعتى. ومن هذا المعنى וישת לערפל. יעטף ישית חמס למו. وقد فسّرناه[91] יעטף ישית חמס لمو فى باب العين والطاء والفاء. ومنه שית זונה[92] ונצורת לב يريد فى هيأة[93] زانية. ومعنى ונצורת לב بعبدة الغور خبيثة ممتنعة المرام. ושית ממני ואבלינה מעט المعنى وكفّ عنّى. وقد استعملت هذه اللغة فى الحرب قيل והפרשים ישות שתו השערה. אשר סביב שתו לה كما قيل فى الحرب ايضا ישימו וישימו על העיר. ومما اشتقّ ايضا من هذه اللغة قولهم והיו שתותיה מרובאים. كى השתות יהרסון يريد ما ينصب للحجتان من المصايد وللارنباء من المعاثر.

---

[66] In R. above وهو. [67] R. g. لدغ ولدغ. [68] R. g. تستمر وتغطية. [69] R. g. انقياد. [70] R. g. وتمض. [71] R. g. الاسواق والازقّة. [72] R. g. (80) ساق وسموق. [73] R. g. خيّالة ورجال. [74] R. g. تسبيح ومسبّحون. [75] R. g. [76] R. ثور. [77] R. g. ثيران وبقر. [78] Gloss in R. [79] R. عندى. [80] O. יסור. [81] O. continues المحة. [82] O. פסאדו. [83] O. ונאצבוא; R. ונאצבי. [84] R. كما قيل. [85] R. رياسة ورؤساء. [86] R. g. مكيال. [87] R. g. عزلة. [88] R. g. سرور. [89] O. مسيره. [90] R. g. جعل. [91] O. فسّر. [92] R. g. [93] O. continues הדה; R. הדא, but effaced; the Heb. transl. בתבונת זונה. زانية.

والدليل على انّ المراد بقوله وهنّ يشوتهنّ انما هو المغالق *التى كانوا يصنعونها[93] فى الليل لصيد *السمك مثل[94] قوله كل عوسج يسبر انسى نفسه. وقال الترجمان فى كل عوسج يسبر، اكثر دهنه يعدل ضيره[95] وكذلك ميه قبر لنفسه. وممكن ان يكون من هذا الاصل وهنّ يشوفنى يشت[96]. ويجرح اى مدوهم بهنّ عوج يشوفهم[97]:

الشين والزاى والفاء يشوفنى يشوبنى. ولا يشوفنى عين ايه لمحته:

الشين والزاى والراء يشز يشوز مشزور اى مقتول[98] الّا انّ الحبل المشزور فى اكثر كلام العرب انما هو المفتول[99] شزرا مما يلى اليسار. وقد يكون عندهم الشزر القتل بالاطلاق كما هو عند العبرانيين:

الشين والحاء المضاعف تحتهن يحهن. يدبه يشوح[99] مستوفى فى المستلحق[1]:

الشين والحاء والدال وتشحدى يشحدو بعدى. ويشحد لا لقط يقال له رشوة واتاوة. وقد اتّسع اهل[2] اللغة فيه واستعملوه فى الكلام كما قبل هنو ربنن ويشحد لا تقط ان زيد لومر يشحد ميمن الا ايه يشحد دبرين اسور بدلا كتب وبعى لا تقط. فقيل يشحد دبرين:

الشين والحاء والهاء والهاء يشحهوه[3] على نوقتن الشعر. والشحهاوهم مرحوق. قد ذكرناه فى المستلحق:

الشين والحاء والهاء (ايضا) باسر يدرس الشوحه ليشحوط[4]. مى يحا. ايشحه بكل ليلة. وجائز عندى ان يكون ايشحه بكل ليلة خارجا عن معنى العوم الى معنى الغسل فيكون مجانسا لترجمان ورحين اط بعرو بنيم الذى هو ويحمى كلّه قال ارحين بكل ليلة:

الشين والحاء والطاء ويحط يحط ان بن الجبر. ويشحطهم بذه. يشحطو لعزيز. اسر يشحطو. يوحط الشور. ليشحطو عليهم. والانفعال يشحط لهم. اسر تشحط[5] العيلة: ومن هذا المعنى اشتقّ هين يشحوط وهو المرهف: وامّا وهب يشحوط فمخالص:

الشين والحاء والطاء ايضا وايشحط[6] اوتهم عل بوم فرعه. وفى كلام الاوائل اين يشحطين اط الفيرات لهوييه مهن ميشقين:

الشين والحاء واللام على يشحل[7] وفتن الدرج معروف. نقيض ويشحلة هى اظفار الطيب كقول الترجمان نطوفه وطوفره ومعروف انّ طوفره هو الظفر كقوله وطفروهو بصفرين[8]:

الشين والحاء والنون يشحين ابعبوعوات قرح متولّد من احتراق الاخلاط او من احراق ماء حارّ *او زفت[9] حارّ او من ضربة. وبالجملة فهو كل قرح متولّد من غير نار كما قالت الاوائل ٧ل ايه هنه يشحين لقه بعين بعدن بيفه وبدبى طبريه. وقالوا ايضا كل يعبنو بحمت عيش زه هنه يشحين. وبجانس هذا قول الترجمان ويقه مهم ويحم. ونسيب مدهن ويشحن اى واصطلى:

الشين والحاء والسين يشحيس هو مقلوب كحيش[10]. وقد فسّرنا كحيش فى بابه:

الشين والحاء والفاء واط ايشحف السأف[11]: بيشحفة وبقدحط بالسحاف وهو السلّ. ورجل مسحوف مسلول:

الشين والحاء والفاء (ايضا) يشحيف عين نعدر اى انه كانت حواليه الواح نادرة. وقال الترجمان رحفن نسرين دهرنه. ولعلّه مقلوب حيشيف[12] عيس الذى تفسيره كزيبتين[13]. فشبّه استدارة الالواح به بالزريبة:

الشين والحاء والصاد هنه ملح على كل بنى يشحن. لا هدريحهنا بنى يشحن[14]:

الشين والحاء والقاف ويشحقط ممنو هدق. ابعبس يشحقو مين. وايشحقم بعفر ارين معناه السحق: وبيشحق ميانس سحالة الميزان والسحالة هى البرادة. وهذا مشتقّ من الاول: كى مى بيشحق[15] يعدد لير. وبنهاتها يشحقيم[16] معروف:

الشين والحاء والقاف (ايضا) يشحقو[17] على ميبطيه. ليشحق[18] عيس لهم. ورنيس ميشحق[19] لا. والثقيل ويشحقط[20]

---

[93] Both MSS. الذى بعنو يصنعونها. [94] R. ما فيه. [95] R. g. سكرًا. [96] R. g. سوأه وعورة. [97] R. g. سوأتهم.
[98] O. المشزور. [99] R. g. انخفاض وانحناء. [1] R. g. وقد قيل على التعظيم ويشحر بكربج اى وفسادك وهلاكك. [2] O. الحدة. [3] R. g. سجود وانحناء. [4] R. g. سباحة وعوم. [5] R. g. ذبح وذباحة. [6] R. g. عصر وعصير. [7] R. g. اسد. [8] The later glossator in R. بمين يحلّة الشعر (?). [9] R. وزفت. [10] R. g. وهو خِلف الزرع. [11] R. g. طائر. [12] O. الحبيبى. [13] O. كزبربتين. [14] R. g. السباع. [15] R. g. السماء. [16] R. g. الشواهق والسماوات. [17] R. ضحك. [18] R. g. سرور. [19] R. g. ازدراء. [20] R. g. سرور.

לפני י״. קראו לשמשון וישחק[21] לנו, וישחקו[22] לפנינו. הנשים המשחקות. משחקים לפני י״. ונקבל אחר והיו משחיקים[23] עליהם. מנה ضحك وسرور ومنه لعب ومنه ازدراء:

الشين والحاء والراء עורי שחר מעלי. ושער שחור[24] צמה בו. שחורה אני. שאני שחרחרת لتضاعف العين واللام للمعنى. ويقال فى يدعت שחר بكونها انه من هذا المعنى. ومنه ايضا מרחם משחר وقد لخّصناه فى باب الراء والحاء والميم. כי הילדות והשחרות הבל. والاولى عندى فى משחר פרוש על ההרים ان يكون من هذا المعنى: חשך משחור תארם فسّر فيه للحبر. ورأيت لرب ישרורא נאון ז״ל فى تفسير כתב באבר בשחור فى פרק הבונה من מסכת יבמת انه السخام وهو دخان النتّور وقرن به חשך משחור תארם: ومعنى اخر ושחרתני ואינני. ואוהבו שחרו מוסר تعهّده ادبًا. ויבנו וישחרו אל. אלי אתה אשחרך. בער להם ישחרונני. השחר אל אל. לשחר פניך. משחרי לטרף. ומשחרי ימצאונני. ومن خفيف هذا المعنى שחר טוב יבקיט רצון معنى للجميع التعهّد والتفقّد والبحث والطلب: ومعنى اخر ايضا ובנוי השחר עלה. ويجوز ان يكون مثله משחר פרוש על ההרים شبّه انتشار للجراد فى البلاد كانتشار الضوء فى الجوّ. هذا قول غيرنا وتشبيهه بانتشار الظلام اولى كقوله[26] ויכס את עין כל הארץ. والحسن جدًا ان يكون من هذا المعنى משחרי לטרף اى مبكرون للافتراس. ويجوز ان يكون منه ואוהבו שחרו מוסר باكروه ادبًا اى بوصيه وبأدبه[27] بكرة بكرة. وقد اشتقّوا منه כדבר הזה אשר אין לו שחר والمعنى فيه الذى ليس له بيان كما تقول العرب (ايضا) فى هذا المعنى ليس لكلام فلان ضُحى بضمّ الضاد مقصور اى ليس له بيان. فما اعجب هذه الموافقة بين هتين اللغتين. واشتقّوا منه ايضا ובא עליך רעה לא תדעי שחרה اى لا يتّضح لك وجه علاجها ولا بستسمن ولا تعلم كنه التخلّص منها لصعوبة مرامها:

الشين والحاء والتاء והנה נשחת האזור. והנה נשחתה. ובעלילותיכם[28] הנשחתות. ותשחת הארץ: والثقيل כי שחת עמך. העמיקו שחתו. والمتعدّى (منه) שחתם ברית הלוי. וישחתם לכל העם הזה. או את עין אבתו ושחתה. עלו בישרותיה ושחתו. לבני שחת י״: ونقبل اخر متعدّ כי השחית כל כשר. יכפר עון ולא תשחית. ולא תשחיתך. אל תשחיתהו. ונשחיתה ארבנותיה. התשחית[29] בחמשה. אל תשחת עבד. המשחית אתה. כי מושחיתים אנחנו. להשחית את המלך. לא אבה י״ השחיתך: وما لم يسمّ فاعله ונבח משחת ליי. وقد قيل بالكسر כן משחת מאויש מראהו الكسرة مكان ضمّة وهو ما لم يسمّ فاعله. والاسم من هذه البنية כי משחתם בהם נום בם. ومنه غير متعدّ اعنى من هذا النقيل והשחתם ועשיתם בפעל. כי השחת תשחיתון. وربما كان متعدّيا باضمار דרביכם او מעשיכם. ويجوز ان يتأوّل مثل هذا التأويل כי שחת עבך. העמיקו שחתו. والاسم ايضا من هذه البنية כי הנה היו לו יעצים אחרי מות אביו למשחית לו[30]. ومثله והודי נהפך עלי למשחית. والاسم ايضا ואיש כלי משחתו בידו: ومما اشتقّ من هذا المعنى בשחתם נחפזי. ויטלט משחיתותם. נלכד בשחיתותם מהלכותיהם مَفسداتهم بفتح الميم كما قال[31] העיבו משחית אנשים ילבודו وهو اسم:

الشين والطاء والهاء ואת כי שטית. כי תשטה אשתו. שטה מעליו ועבר. معنى هذه اللغة الزيغ[32] والميل والانحراف. وתרגום ויט אליה. וכטא[33] לותה. סרו מהר. כטו בפריע: ومن هذا الاصل وهذا المعنى ושחטה שטים. وايضا עשה שטים שנאתי וען כתב (بسمين) على معنى والعير טלאה טוטה:

الشين والطاء والحاء ושטחום לשטים ולירח. וישטחו להם שטוח. שטח לנוים וינחם. משטח חרמים תהיה. משטוח לחרמים יהיו. والثقيل שטחתי אליך בפי للجميع بسط والسطح عند العرب ايضا بسط. ومعنى שטוח לנוים וינחם هو كما اصف قال[34] משניא לנוים ויאבדם يقول انّ من افعال البارئ انه ربما[35] انمىّ امم ما وكثّر عددها ثم يتلفها ويبيدها لامر توجبه حكمته. وبضدّ ذلك فانّه ربما يدوس امّة ما ويذلّها ثم يهدئها ويقرّرها ويسكّنها مثل قوله וינחם את פני כולך מואב. וינחם בערי הרכב. וינחם בחלח וחבור הגי[36] هى كلّها اقرار واهداء. وهذه اللغة مقلوبة من ونحنו עליו الذى تفسيره ونزل عليه ومن ולא שקטתי ולא נחתי الذى هو ايضا استقرار. فكان معنى שטוח לנוים. כפיל לנוים كما قال[37] תפלתם למשוואות:

[21] R. g. لعب. [22] R. g. يلعبون. [23] R. g. يزدرون. [24] R. g. سواد واسوداد. [25] R. g. وقبل ضياء. [26] R. كما قال. [27] R. وبودده. [28] O. وبعلام. [29] R. g. هلاك وفساد. [30] O. יתלו. [31] R. قبل. [32] R. الزوغ. [33] O. וסכטי. [34] O. قيل. [35] R. انّما. [36] O. الذى. [37] R. قيل.

الشين والطاء والميم وישטום עשו, וישטמנו. לו ישטמנו[38] יוסף. וישטמהו בעלי החצים, ובאף ישטמוני. ורבה מישטמה לכמיע מן המעאדאה:

الشين والطاء والنون והשטן עמד על ימינו לשטנו. 5 כתבו שטנה[39]. החת אהבתי ישטנוני:

الشين والطاء والفاء לא ישטף במים. וישטף את הרכב. ואשטף דמיך מעליך. ומא לם יסמّ פאעלה ומרק ושטף במים. והאנפעאל וכל כלי עין ישטף במים מעאנ הגסל: והיו לנחל שוטף. וישטפו ארץ ומלואה. ונחלים ישטפו. 10 ונהרות לא ישטפנה מעני ذלك[40] לחרף בלחים והו אנחראף השיא מן הארץ. ומן הדא המעני השטף כפיחיה עפר ארץ שבّה ذהאב הנפס וتלפה בלמות בחלّ המיאה (לחג'ארה) ואذהאבהא להא ואتלאפהא איّאהא ולחרף השמול נבאת הארץ וترابהא. והצמיר הדי פי כפיחיה הו ללארץ 15 והו צמיר קבל הדכר. וקד שבّה הפרס פי גריה בלסיל לחארף. קיל כמוס שוטף בחלמיה. ושבّה בה העסכר אידא קיל ובא באדנו שוטף ועבר. והאנפעאל מן הדא המעני והדועות השוטף ישטפו מלכינו אלّ אנّ המראד בהדה אללפטה הנא אעני ישטפו הו הנהזאם. וכדלך הו פי 20 קולה ישברוהו והילו ישוטף. ואמّא השוטף פמן לחרף יעני אנّ העסאכר הקויّה תנהזם מן[41] קדאמה. ומעני והדועות עסאכר מתל והדועים מיני יעמודו. וקד שבّהת בה אידא הלאקאת הכבאר הנאזלה בלקום מן עדوّ או מן טאעון[42] או מן גיר ذלך. קיל שוט שוטף כי יעבר:

25 **الشين والطاء والراء** שוטר ומושל. שופטים ושוטרים. אם תשים מישטרו בארץ עלי. מן קולהם שטר חוב:

الشين والباء יובל שי[43] למורא. לך יובילו מלכים שי:

الشين والباء والجيم כי שיח וכי שיג לו תעלّק בשיא וتشבّת בה. ומנה ביום נטעך תשגשני תעלקין 30 וتכשרין. הדא ما אختארה פי התשגשני: ורמא כאן והו פי הדא המעני מקלובא מן ישגה אחו בלי מים[44]. ויחתמל ايضا תשגשני אן יכון מן ישגה אחו من غير قلب. واמّا וכי שיג לו فمقلوب منه:

الشين والباء والحاء וכל שיח השדה[45]. בין שיחים[46] ינהקו:

الشين والباء واللام עד כי יבא שילה שלילה 5 אי ولده:

الشين والباء والراء הנטיפות והשירות. תרנום אצעדה ועמיד. שיריך[47] ושבבין. וכדלך תרנים ושני צמידים. ותרין שיריך. ותרנום הח ונום. שירין ושבבין ايضا. فأרى אנّ כל ما يدور باليد يسمّى שיר بالسريانى. وقال רב שרירא 10 [נאון] فى تفسير שיר[48] انها حلقة فى يد الفرس او فى رجله. فقد يجوز على هذا ان تكون והשירות خلاخيل. وليس ببعيد ان يكون ذلك مشتقّا من שור الذى (هو) سور لدورة على المدينة كما قلنا:

الشين والباء والشين אבני שיש. وقد لانوا هذه 15 الياء فى قولهم ועמודי שיש وهو الرخام:

الشين والباء والتاء ועלה שמיר ושית. ואכלה שיתו וישמידו هو القيصوم:

الشين والكاف المضاعف וחמת המלך שכבה. וישבו המים[49]. והשבותי מעלי. ומנه כנישוך יקוטים. وقد فسّر فى 20 باب الشين والواو والكاف:

الشين والكاف المضاعف (ايضا) וישכותי בפי. قد[50] ذكرناه فى حرف السين لانّه من סוכבים[51] בכנפיהם وان كتب بشين:

الشين والكاف والباء כרע שכב. ושכבתם[52] ואין 25 מיחריד. וישכב במקום ההוא. שוכב עליה. والمصدر מישכב הבוך ידים לשכב. وايضا את מישכב הצהרים. والامر שוב שכב. والاسم וגפל למישכב. על מישכבי בלילות. والتقبيل على بنية הפעיל והשכב בתוך עלים. מישכב על מיטתו והו ما لم يسمّ فاعله. ומנה רדה והשכבה והו عندى 30 مصدر على زنة והחחל لא ההחלת. من هذه الالفاظ زقاد

[38] R. g. حقد وتهديد. [39] R. g. معاندة. [40] R. للجميع. [41] This word is marked with points in R. [42] Both MSS. טאעין. [43] R. g. هديّة وهدايا. [44] The Heb. transl. adds והסעסעה בלשון הערב הנזכל, וכבר פי׳׳שנו ואת הפרישה כלה באות הקוף בשער הקוף והצדי והדי״ת, וכבר הביאונו תשגשני בשער הפעלים המסיפקים בכפר התוספת. [45] R. g. شجر. [46] R. g. (MS. אלמלוה) בין שיחים ינהקו, עלי שיח אנ׳ נבאת ما يسمّى الملّيم. وقيل انّ (فى ?) [47] R. g. اسورة. [48] The Heb. transl. adds ממלות במה בהמה יוצאה ממסכת שבת. [49] R. g. هدّ وسكون. [50] O. وقد. [51] R. g. تظليل. [52] R. g. انضجاع ونوم.

والضجاع ومنها نوم ومنها استقرار. ومعنى اخر ושכב איש אותה שכבת זרע. הן תשכבתי אמש. ותשכב את אביה. וישכב עמה. ואם שכוב ישכב איש. לשכב את בת יעקב. למשכב זכר. מושכבי אשה. כל שוכב עם בהמה. לא תתן שכבתך. את שכבתו. איפה לא שכבת לשמיע כناية عن الجماع والذكر والانثى مشتركان فى الفعل كما يبدو اليك من هذه الافعال. وقد فصح الكتاب بذلك فى قوله ותעבה עשו שניהם: ومعنى اخر ايضا ושכבתי עם אבותי. כשכב אדני המלך يشار به الى الوفات: ومعنى اخر ايضا ותעל שכבת הטל. ונכלי שמים מי שכיב من معنى السكب[53]:

الشين والكاف والهاء שכוית החמדה. את כל משכויות. במשכויות כסף. ואבן משכית اسم للجميع زخرف والزخرف الزينة وبيت مزخرف مزيّن: ومن هذا المعنى عندى עברו משכויות לבב تفسيره تجاوزوا تزخرف[54] قلوبهم اى تجاوزوا[55] ما زيّنته لهم نفوسهم من القبائح اى اربوا عليه: او מי נתן לשכוני בינה يقال انه الديك وذلك مشهور فى كلام الاوائل. وقد قيل انه القلب مشتقّ من משכויות לבב لانّ الفكر يكون به وهو هنا موضوع موضع النفس. فكثيرا ما يستعمل العبرانيون القلب مكانَ النفس:

الشين والكاف والحاء השכח חנות אל. ושכחת עומר ביהודה. שכחו את יי אלהיהם. ואותי שכחת. כי שכחוני עמי. ולא ישכח את (ברית) אבותיך. את יוסף וישכחהו. פן תשכח את הדברים. השכחים את הר קדשי. בל נוים שכחי אלהים. כי נשכח זכרם. נשכחתי כמת מלב. ונשכחת צור שבעים שנה التاء بدل من هاء كابتدال تاء ושבת لנעיא من هاء ושכה אל בית אביה وتاء כי אולת יד من هاء ايضا. הכל נשכח. וגם נשכחה. כלמות עולם לא תשכח. والثقيل المتعدّى שכח יי בציון. وثقيل اخر להשכיח[56] את עמי שמי: واما וישתחוו בעיר فالاصلح عندى ان يكون من غير هذا المعنى. وذلك ان يكون مجانسا لתרנים וימצא הגביע. ואשתחה כלידא. והשתחה באחמתא[57] فكانّه قال וימצאו בעיר. واما المعنى فهو انه يقول انّى رأيت الطالحين على ضربين. منهم من يستعجل بالموت والعقاب وعنهم قال ראיתי רשעים קבורים ובאו וتفسير ובאו وغابوا[58]. ومنهم من يمهل وعنهم قال וישתחוו בעיר اى انه قد يعمر مليّا من الطالحين من فعل كفعل الاوّلين المعاجلين بالموت والعقاب فلا يعاجلون كما عوجل اولائك. وتفسير כן هنا كذلك مثل כן אעשה לכם. ثم قال אשר אין נעשה פתנם וגו׳ يقول فمن اجل انه لا تقع المعاقبة لبعض الطالحين على فعلهم الشرّ عاجلا كما وقع للاخر المتقدّم ذكرهم تفسد امانات الناس وتخبث اعتقاداتهم فيقدمون على فعل الشرّ اذ يظنّون انّ الذى لقى القوم المذكورين من الشرّ والاختزام لم يكن على سبيل المعاقبة لهم اذ لم يلحق الاخر مثل ذلك بل يظنّون انه عرض لحقهم واتّفاق اتّفق لهم من غير قصد من البارئ جلّ وعزّ لمعاقبتهم. ويؤيّد هذا المذهب فى التفسير قوله بعد هذا אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו. ويمكن ان يكون וישתחוו בעיר من معنى שבח بتأويل انهم تطول إعمارهم فكانّ الموت نسيهم:

الشين والكاف واللام באשר שכלתי שכלתי. למה אשכל גם שניכם [والتقدير למה אשכל משניכם] فحذف כן واطلق الفعل على שניכם *كما قال[59] ושבעתם על שלחני סום ורכב بمعنى מסום ומרכב ونم زائدة[60]. כן תשכל מושים אנך. שכולה וגלמודה. שכול ואלמון. والثقيل المتعدّى שכלתי אבדתי את עמי. שכלה נשים חרבך. אותי שכלתם. והיה רעה ושכלוך. אעביר בארץ ושכלתה. מחזן תשכל הרב. והארץ משכלת. ולא תוסיף עוד לשכלם. وفيه غير متعدّ רחליך ועזיך לא שכלו. תפלט פרתו ולא תשכל. ולא תשכל להם הנפן. משכלה ועקרה. כדוב שכול ثكول. ושכלה אין בהם. והתיניה נשיהם שכולות. وجائز ان تكون هذه الصفات من لخفيف. والاسم בני שכולים. وثقيل اخر متعدّ חציו בנגוד משכיל فاعل مثكل. واما רחם משכיל فليس فاعلا بل صفة اى ذو ثكل. אין[61] אשכול לאכול. וישרץ לאשכלות. כאשכלות הגפן عنقود وعناقيد:

الشين والكاف واللام ايضا שכל דוד מכל עבדי שאול נכח. ومنه למען תשכיל בכל אשר תלך. למען תשכילו. כי הוא משכיל מאד منجح: והאשה טובת שכל חסנة الفعول. ومثله ומצא חן ושכל טוב. وايضا ונחמד העין

ورأيت فى المختصر גם בלילה לא שכב לבו שכון: משכב וספות ابارنيق: בשוכב בלב ים. ובשכב בראש הכל. [53] R. g. علامة المرسى. [54] R. زخارف. [55] O. תנאוא. [56] R. g. نسيان. [57] O. בחמתא. [58] O. וגאבו. [59] R. بمعنى. [60] R. زيادة. [61] R. אן.

להשכיל مستحسن القبول اى حسن المنظر: אשרי משכיל אל דל طوبى للمستشرف الى الضعيف المتأمّل له. ومثله משכיל צדיק לבית ריעו. ومن هذا المعنى عندى (قوله) הכל בכתב מיד י עלי השכיל (וג׳ ترجمته)[61] الجميع بتخطيط من عند الله المحنيه[62] جميع صناعات البنيان. قوله בל מלאכות התבנית هو بدل من قوله הכל وان شئت فسمّه[63] عطف البيان[64]. وعلّي هنا مكان לי كانّه قال לי השכיל اى اظهر لى والمحنيه[62]: وجائز ايضا ان يكون من معنى אשכילך ואורך اى علّمنيه وفهّمنيه كانّه قال השכילני. وامّا اذا كان من المعنى الاول فهو مجانس لقول الاوائل השתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה اى استشرف اليها وانظر فيها وتطلّع الى معرفتها. وفى السريانى מסתכל הוית בקרניא. بمعنى מאד בי לא השכילו لم يفهموا. ومثله לבן המשכיל בעת ההיא יהום. ودبرنا لا בהשכיל[65] مصدر. ومثله אדם תועה מדרך השכל. وايضا وבהשכיל לחכם יקח. לב אדם ישכיל פיהו. والاسم לדוד משכיל كان ترجمته تلقمن وتعلمه. ومن هذا المعنى عندى שכל את ידיו הרמוזה فهم من يديه يعنى انه عالم من وضع يدى يوסף انّ מנשה هو الבכור[66]. وتلخيص ذلك انه علم انّ יוסף لم يضع بيساره الى يمين ישראל الّا الבכור والضمير الذى فى ידיו هو ליוסף. فلمّا علم ذلك خالف تلك الفصبة وانما[67] احتاج الكتاب الى ان يخبرنا بهذا من اجل ان יעקב ليس كان يبصر وانما احسّ بهذا باحسّ والحدس لا بالنظر. ويجوز فى שכל את ידיו ان يكون من معنى التطلّع والاستشراف المتقدّم الذكر اى انه لما تطلّع بفكره وذهنه الى وضع يدى יוסף علم انّ מנשה هو الבכור باضمار ידע كانّه قال שכל את ידיו ידע בי מנשה הבכור. وهكذا يجوز فى לדוד משכיל *ان يكون ايضا[68] من هذا المعنى وتكون ترجمته ابتهال واستشراف الى الله:

الشين والكاف والمم השכים والسكم אשכימה. والسكم בשכמי. תשכים وفيشتط על הבנדس. ויישכימו. משכימי קום. השכם בבקר[69] امر. השכם والعرب مصدر: واعلمْ انّ وبطل משכים הולך عندى اسم على مثال[70] הר המשחית لا فاعل وتفسيره وكالطلّ الذاهب بكرة. ولا يصلح ان يقال وكالطلّ المبكّر ذاهبا. وقد استعملت الاوائل ז״ל هذه اللفظة على هذا المعنى فى טם[בת] בבורים فى قولهم ולמישבם היה המתונה אומר קומו ונעלה ציון אל י׳ אלהינו اى كان يقول لهم بكرة هكذا كانّه قال ולבקר. ومثل هذا כוכים מיוחדים מישבים היו اى انهم كانوا يفعلون هذا كل بكرة على معنى השכימו השחיתו כל עלילותם. وايضا הוי השכי און ופעלי רע. ولو وجدت مساغا الى ان اجعل מישבים היו[71] معتلّ اللام وان اجعل الياء والمم (فيه) علامة للجمع على زنة מרבים העם لكان حسيما الىّ: על שכם שניהם على منكبيهما. ومثله שם על שכמה[72]. ויט שכמו לסבול. ١٠ وبجانس هذا בי תשיתמו שכם اى تجعلهم[73] جانبا وناحية والى جهة واحدة. דרך ירצחו שכמה معا على مذهب واحد وجانب[74] واحد. ולעברו שכם אחר على جهة واحدة ومذهب واحد. שכם אחד על אחיך ناحية وجانبا. وانما جانست هذ. الالفاظ על שכם שניהם لانّ المنكب جانب ١٥ عن الوسط وناحية منه. وكذلك تقول العرب لجوانب الارض مناكبها:

الشين والكاف والنون אשר שכן שם משכן יי. בעבר הירדן שכן[75]. ובין כתפיו שכן. וישכנתי בתוכם. ושכנו תחתיו. לחוק ישים שכנו. והוא שוכן באלוני. שכן בארץ. ٢٠ לשבון בערבל. לשכני בתוכם مصدر. وامّا לשכנו הדשיו فهو ايضا مصدر على مثال ובפתחו עמדו כל העם. الّا انّ فى الكلام اضمارا والتقدير לשרים שכנו תדשיו. משכנות לאביר יערב. ומשכנותיו מלחה. والصفة ובל יאמר שכן חליתי. שכן עמרים. וישכנו הקדוב אל ביתו. ואל כל שכניו. ٢٥ ולשכני מאב. והקראנה לו השכנות שם. والتقبل (المتعدّى) אהל שכן באדם. וישכנתי אתכם. ואשכנה אתכם. לשכן שמו שם. وثقيل اخر והשכנתי עליך. שכנו[76] כלה. וישכן מקדם לגן עדן. ومن هذا المعنى اشتقّ השכנו אדריך وهو السكون بالموت *وذهاب الحركة به. ومثله שכנה דומה נפשי ٣٠ وهذا شبه اشتقاق العرب من السكين *اسما ايضا[77] للمُدية وهو السكّين[78] لانّ الحركة تسكّن به:

الشين والكاف والنون ايضا וישמת שכנו[79] בלעך[80] معروف:

الشين والكاف والراء שכרו ולא יין. ויישת מן היין ٣٥

---

[61] MS. תרגמה. [62] So both MSS.; the Heb. transl. הראנו אותו (המחנה?). [63] R. פסניה. [64] O. البنيان. [65] R. בהשכל. [66] O. البكر. [67] O. ואמא. [68] These three words are in O. after לבוז l. 29. [69] R. g. ادلاج وتبكير. [70] O. مثل. [71] O. הוי. [72] R. g. كتفها. [73] O. تجعلهما. [74] O. وجانبا. [75] R. g. مسكن ومساكن. [76] O. בלעך. [77] Transposed in O. [78] Both MSS. ולאהב . . . אלכבין. [79] R. g. سكّين.

וישבו. וישתו וישברו עמו. חוח עלה ביד שבור. הקיצו שבורים. והשבעה[80] עלי לשבורה. ישתו וישברו. ישתו ואין לשברה. والثقيل المضعّف والاسبرتي اسريه واشبريه. والاسبرتيم. אשבור הני מדם. השבירוהו בי על " הגדיל. وثقيل اخر 5 ואשברם בחמתי. כישברת כל הארן. מכפה המתך ואף שבר. والافتعال עד מתי התשתברון للجميع سكر واسكار وتسامر: واعلم انّ שבר اسم عامّ لكل مسكر من خمر وغيرها[81]. قيل יין ושבר אל תשת المراد به هنا كل مسكر غير الخمر اذ كانت العلّة[82] المنع من الشرب والتحفّظ 10 ممّا يحدث من الخطأ في الخدمة بسبب السكر. وقيل (انه) انما يريد للخمر القديمة. ومثله قالوا יין ושבר יאיר (انّ). واما مذهبي في יין ושבר אל תשת فهو ما قلته لك. وقيل في الخمر خاصّة بقرينة[83] דרך נסך שבר ליי فانّه لا يكون هنا الّا خمرا. واعتقد في שבר من قوله 15 יין ומשבר יאיר انه نبيذ الزبيب: אשבר הקריבו. השיבו אשברך אדנה:

الشين والكاف والراء (ايضا) ואשר שבר עליך. כי שבר שברתיך. וישבירני ואחזה לו לבחן. וישבר מישראל מאה אלף. שבעים בלהם נשברו. ושבר בכל ושבר עבדים. 20 והמשתבר משתבר אל צרור נקוב. כי שבר הוא לבם. נתן אלהים שברי. ביומו תהן שברו. וזרע צדקה שבר אמת. מה משברתיך[84]. אם שבור[85] הוא בא בשברו. ومن هذا المعنى وان كتب בשבים ובכרים עליהם יועצים: ومعنى اخر גם שבירה[86] בקרבה اجلّاءها وعظماءها. ومثله יגלה " בתער 25 השבירה هو نعت للتعر وان كان تعر نكرة وتفسيره بالموسى الجليلة العظيمة. وكذلك قال الترجمان في גם שבירה[87] בקרבה. اي דברהא בגוה: ومعنى اخر ايضا كل עתי שבר אנכי נפש هو من معنى ויכבו מיעונות תהום وان كسب بنسين. ولذلك تقول العرب [ايضا] لسداد الماء 30 سكرا بكسر السين ويقولون سكرت الماء سكرا اى سددت بثقه:

الشين واللام المضاعف ושלל[88] שללה. ادخل معه ابو زكريا אשתוללו אבירי לב وهو عندي في معنى اخر اعني في معنى الانقراض والانقطاع والذهاب. والدليل 35 على ذلك قوله נגיו שנתם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם. ومثله וכר מיכ משתוללי اى مفقود معدوم على مذهب

ותהי האמת נערכת. والمعنى انّ الزائغ عن الشرّ والمائل عن القسط معدوم مفقود لا مسلوب اى انه ذهب الخير واهله حتى لا يوجد احد فيه خير: ومعنى اخر ונם של תשלו לה מן הצבתים ومعناه تحتزلون. وهو مجانس لقول العرب اسلّ الرجل اى سرق فهو يأمرهم ان يختزلوا لها من كل قبضة [من القبض] شيئًا يسيرا. ويصلح ان يترجم של תשלו לה מן הצבתים يترضخون لها رضخا والرضخ العطاء القليل. ويجوز ايضا ان يكون مجانسا لقول العرب ازللت اليه صنيعة اى اسديتها وازللت له من حقّه اعطيته بعضه:

الشين واللام والباء משלבות אשה אל אחותה مدرجة اى ملتفّة: بين השבים بين الدرج وفي كلام الاوائل היה הולך בין[89] שלביותיו בסלם. وايضا סלם ששלביותיו פורחות:

الشين واللام والجيم שלגו[90] לבנון. תשלג בצלמון:

الشين واللام والهاء שלו בל בנדי בגד. ישלו אהלים. وذكر ابو زكريا לא תשלה אותי مع בני עתה לא תשלו وبينهما عندي (فرق). وذلك انّ אל תשלו عندي من שלו בל בנדי בגד والمعنى لا تفتروا ولا تهدءوا ولا تخلدوا الى الراحة اى لا تستريحوا. تحضّهم على الدخول في عهد الله وطاعته وتنظيف القدس من الدنس. وذلك قوله لهم שמעוני הלוים עתה התקדשו וקדשו את בית " وسائر القول الى ان بلغ الى בני עתה אל תשלו فامتثلوا قوله[91]. وذلك قوله عنهم ויקומו הלוים מחת בן עמשי ועזלון وفلان الى ان قال ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו במעות המלך (ذ) وسائر القول. فعن فعل هذا منعهم من الفتور والسكون والراحة: واما לא תשלה فهو عندي من قوله לדבר אתו בישלי الذي تفسيره بالخداع كانّها قالت له لا تخدعني بالكذب بان يكون لي ولد. وهذا موافق لقولها له اوّلا אל תכזב בישפחתך. ومن هذا الاصل عندي ויהו שם האלהים על השל اى على السهو والخطأ وهو اسم ناقص مثل צו لامه ה لكن. ومن هذا المعنى عندي תשלות בסילים האבדם اى سهوهم وخطأهم. وهذا مجانس لقول السرياني وبل שלו וישחיתה لא השחתת עלוהי. وفسّر في תשלות בסילים האבדם واطمّغان الجهّال يبيدهم من שלה: ومن هذا الاصل ובשלותה היוצאה מבין

---

[80] O. והשבעה. [81] R. above وغيرها. [82] R. علّة. [83] O. بקו. [84] R. g. אחר. [85] R. g. אחבר. [86] R. g. שבירה; O. שבירה. [87] R. g. שלב. [88] O. אחר. [89] R. g. שלג. [90] O. וקו.

רגליה وهى السلى اى المشيمة وكذلك فسّر فى (الفاظ) الاشنة فى ישלית مشيمة. ويقال لها فى التلمود סלידתא. وقد يصلح عندى ان يكون לא תישלה אותי من معنى ובישליחה والمعنى لا تولدنى اى لا تدعو لى فى الولد. ويؤيّد هذا المعنى قولها فى اول الفصل השאלתי בן מאת אדוני. وربما اريد בישליחה السقط اى الولد الصغير فكنى بها عنه وهو[91] السلى الذى يكون فيها الولد:

الشين واللام والواو ויאספו את השלו. וגו שלוים هو السلوى اعنى الطائر الذى يقال له السمانى:

الشين واللام والحاء וישלחהו ׳׳ אלהים מן עדן. ואת הילד וישלחה. וישלחם מאת יצחק בנו. ותשלחוני מאתכם. אחרי כן ישלח אתכם משה. ויהי בשלח פרעה. מזבר עד נקבה תשלחו. ובפשיעכם שולחה אמכם לחמיע נפי וטרד: שלח ידיו בשלומיו. ויד אל תשלחו בו. אם לא שלח ידו במלאכת רעהו. לשלח יד במבקשי רעתם. ועתה פן ישלח ידו. וישלח מלאך האלהים את קצה המשענת. אל תשלח ידך אל הנער. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו. והנה יד שלוחה אלי. ידה ליחד תשלחנה. שלח ידך ואחוז בזנבו אמר. שלח אנכע ודבר און מصدر. للجميع مدّ اليد الى الشىء والاشارة اليه. امّا بملك له مثل ושמחתם בכל משלח ידיכם اى ما تمتدّ اليه ايديكم فالملك لكم. ومثله אדום ומואב משלוח ידם. وامّا بغير ذلك فبعضه مدّ اليد بالمكروه وبعضه مدّ اليد بالأخذ للشىء: ومن هذا المعنى اشتقّ שלוחותיה נטשו עברו ים. שלחיך פרדס רמונים. يريد ما امتدّ من اغصانها[92] وانبسط من فروعها كما قال תשלח קצירה עד ים: ברכת תשלח לגן המלך بركة الساقية[93] التى يسقى منها جنان الملك على معنى ואת תעלותיה שלחה. وهذه المعانى متقاربة: שלח לפניהם איש(׳). וישלחני אלהים לפניכם). ושלחתי ולקחתיך משם. הנה שלחתי הגדי הזה. למה זה שלחתני. אשר שלחו ׳׳ משם. שלחני אליך לאמר. ושלחתי את הצרעה לפניך. וישלח יהודה את גדי העזים. ואשלחה להגיד לאדוני. לכה ואשלחך אליהם. עד שלחך. בשלחי אותם. שלח נא ביד תשלח. שלחה הנער אתי. שלחו מכם אחד. אתה שלוח. מנחה היא שלוחה. ציר בגוים שלח. כי עתה שלחתי אליך. ומשלוח מנות איש לרעהו مصدر. ومصدر الانفعال ונשלוח ספרים. والثقيل

ושלח אותו פדנה ארם. את אימתי אשלח לפניך. וישלח מהשלל. וישלחו את בתנת הפסים معنى للجميع بعثة وارسال: שלחוני לאדוני. וישלח את העורב. וישלחם יצחק. ויאמר שלחוני. ויאמר לא אשלחך. ושלח לכם את אחיכם אחר. לחפשי ישלחנו. בעמק שלח ברגלו. והאנשים שלחו. אחר שלח אתו. בישלחך אתו. הפשי מאנו שלחם. معنى للجميع اطلاق وتسريح[94]. ومما اتى فى هذا المعنى[95] على *البنية للخفيفة[96] قوله פיך שלחת ברעה اطلقت بالرذاذ والسوء. وايضا אילה שלוחה. ومن هذا المعنى اشتقّ למשלח שור למשרך ثور كما قيل משלחי רגל השור והחמור. وربما جانس اللفظ العربى فيكون تفسيره مثلغ ثور او موضع خشبه يقال ثلغ الثور بثلث نقط على الثاء والحاء المعجمة [اذا خثى] *وذلك قريب[97] من معنى الاطلاق. ومجانس له قوله ואת העיר שלחו באש. שלחו באש מיקדשך وهو من اللفظ المقلوب وتفديره והאש שלחו בעיר واطلقوا النار فى المدينة. ومما هو فى معنى الاطلاق والتسليط قوله הנני משלח בך. והשלחתי בכם את חית השדה. והשלחתי בה רעב. להשלח ביהודה. ואשלח את כל האדם איש ברעהו. ישלח בם חרון אפו. وقبل فى معنى الرمى والطرح והמשלח את השעיר. ושלח את השעיר. וישלחו את ירמיהו בחבלים. לא תראי يقول ויקחו את ירמיהו וישליכו אתו אל הבור מלכ(יהו בן המלך וג׳) فقام וישלחו مقام וישליכו. وقيل ايضا וישלחם אל ירמיהו אל הבור בחבלים مكان וישלכם. انما اكثرت فى هذا الباب لاشتباه معانيه ولكثرة تشعيب المشعّبين فيه: ויתנה שלוחים לבתו. لكن תתני שלוחים. אחר שלוחיה معناه مهاداه وهبة. وقيل فى אחר שלוחיה انه بعد اطلاقه لها وبعثته بها الى بيت ابيها. قيل لانّ قول الكتاب ויקח כישה את אישתו ואת בניו וירכיבם על החמור يوجب[98] ان يتّصل به וישלחה אל בית אביה ثم ישב ארצה מצרים. قال ولم يكن כישה حاضرا اذ جرى ما جرى فى وقت تقصيرها عن خفانة אליעזר وهذا هو قول رأس الاشتيخة الفيّومىّ ז׳ל[99]: وبער השלח יפלו. בישלה יעברו. ואין מישלחת במלחמה. מישלחת מלאבי רעים هو السلاح ويقال للسيف فى لغة اهل اليمن الشلحا. ومن هذا المعنى عندى ישלחו המים هو مثل ויעמד את כל העם ואיש ישלחו בידו. يقول انهم ما كانوا يرتطون بالليل[1] بشىء من الاشياء مثل المضاجع وغيرها بل

[91] O. وهى. [92] O. اغصانه. [93] R. g. سابرة (sic). [94] R. g. ومراسلة وابعاث. [95] O. البنية. [96] Both MSS. בניח; O. אלכיפיה. [97] R. وقريب. [98] Both MSS. יגב. [99] R. رحمه الله. [1] O. באליל.

بالسلاح والماء للشرب فقط كقوله[1] وان اني واهي ونعري ואנשי המשמר וגו׳. ويمكن ان يكون من هذا المعنى בשלחה הריבנה يعني بسلاحها تحاربها اى تجازيها بمثل فعلها كما فسّرنا في בבאכאה. ومن هذا الاصل ישלחן[2] على زنة ולקרבן הנעים:

الشين واللام والطاء עת אשר ישלט האדם. שלטו על העם. לישלט בהם. אשר ישלטו היהודים. والثقيل והשליטו לאבל מימנו. ולא ישליטנו האלהים. ואל תשלט בי כל און. באשר דבר מלך שלטון שלטון[3]: את החנית ואת השלטים[4]. שלטי הזהב. שלמיהם הלו על הומותיך[5] هي صنف من الاسنة يدلّك على ذلك قول الكتاب ויתן יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ففرق بينهما:

الشين واللام والكاف והשלך את הילד. וישליכו איש מיטתו. ונשליכהו באחד הבורות. היאורה תשליכוהו. כשלך קדחו בפתים. והשלך לפני פרעה. השליכהו ארצה. השליכו אתו. وما لم يسمّ فاعله והשלך מבטן מקדישו. והשלכו אל הארץ אחרת. השלכתי מרחם. כשלכת בדרך. والمصدر והשלך[6] על האיש אשר על האח. עד השליכו אתם 20 מעל פניו معناه رمى وطرح. وقد قالوا וישליכו הרצים והשליטים וילכו עד (עיר) בית בעל שמשו חפזهم ايّاهم واستعجالهم لهم بالرمى والطرح والقذف. وايضا فكما قالوا וישלחו את ידיהם בחבלים מכאן וישליכו وقالوا ايضا וישלחם אל ידיהם מכאן וישליכום قالوا هنا וישליכו הרצים 25 מכאן וישלחו: ואת השלך הרמח:

الشين واللام والميم כן שלם לי אלהים. ושלם בראשנו. למה שלמתם רעה. בעל הבור ישלם. וי ישלמך טובה. ישלמוני רעה תחת טובה. שלם ישלם. ושלמו את נשיך. ומכה נפש בהמה ישלמנה בעבד גרם ובעבד مقارضة 30 وتعويض. ومن المقارضة والمكافاة לי נקם ושלם اسم على زنة והדבר אין בהם. ודרך שלמונים اسم ايضا. באו ימי השלום. והשיבם בשלום. ושלמות רשעים תראה اسما ايضا. وما لم يسمّ فاعله השלם תחת טובה רעה. הן צדיק בארץ ישלם. وقد تكون هذه اللغة لغير المكافاة بل للايلاء 35 كما كانت لغة נמול في هذين المعنيين ايضا. قيل נמול אתם כישלמים עלי ואם נמלים אתם עלי فهذا لا

بالسلاح والماء للشرب فقط كقوله[1] ואין אני ואתי ונערי ואנשי המשמר וגו׳. ويمكن ان يكون من هذا المعنى בשלחה הריבנה يعني بسلاحها تحاربها اى تجازيها بمثل فعلها كما فسّرنا في בבאכאה. ومن هذا الاصل ישלחן[2] على زنة ולקרבן הנעים:

الشين واللام والطاء עת אשר ישלט האדם. שלטו על העם. לישלט בהם. אשר ישלטו היהודים. والثقيل והשליטו לאבל מימנו. ולא ישליטנו האלהים. ואל תשלט בי כל און. באשר דבר מלך שלטון שלטון[3]: את החנית ואת השלטים[4]. שלטי הזהב. שלמיהם הלו על הומותיך[5] هي صنف من الاسنة يدلّك على ذلك قول الكتاب ויתן יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ففرق بينهما:

الشين واللام والكاف והשלך את הילד. וישליכו איש מיטתו. ונשליכהו באחד הבורות. היאורה תשליכוהו. כשלך קדחו בפתים. והשלך לפני פרעה. השליכהו ארצה. השליכו אתו. وما لم يسمّ فاعله והשלך מבטן מקדישו. והשלכו אל הארץ אחרת. השלכתי מרחם. כשלכת בדרך. والمصدر והשלך[6] על האיש אשר על האח. עד השליכו אתם 20 מעל פניו معناه رمى وطرح. وقد قالوا וישליכו הרצים והשליטים וילכו עד (עיר) בית בעל שמשו חפזهم ايّاهم واستعجالهم لهم بالرمى والطرح والقذف. وايضا فكما قالوا וישלחו את ידיהם בחבלים מכאן וישליכו وقالوا ايضا וישלחם אל ידיהם מכאן וישליכום قالوا هنا וישליכו הרצים 25 מכאן וישלחו: ואת השלך הרמח:

الشين واللام والميم כן שלם לי אלהים. ושלם בראשנו. למה שלמתם רעה. בעל הבור ישלם. וי ישלמך טובה. ישלמוני רעה תחת טובה. שלם ישלם. ושלמו את נשיך. ומכה נפש בהמה ישלמנה בעבד גרם ובעבד مقارضة 30 وتعويض. ومن المقارضة والمكافاة לי נקם ושלם اسم على زنة והדבר אין בהם. ודרך שלמונים اسم ايضا. באו ימי השלום. והשיבם בשלום. ושלמות רשעים תראה اسما ايضا. وما لم يسمّ فاعله השלם תחת טובה רעה. הן צדיק בארץ ישלם. وقد تكون هذه اللغة لغير المكافاة بل للايلاء 35 كما كانت لغة נמול في هذين المعنيين ايضا. قيل נמול אתם כישלמים עלי ואם נמלים אתם עלי فهذا لا

يكون الّا (ابتداء) من اللغتين جميعا اعني قوله הנמול כישלמים עלי ואם נמלים אתם עלי هذا ايلاء وابتداء بالفعل اعني נמלים כמישלמים. ومثله אם נמלתי שלמי רע. اعني שלמי ومعناه ان كنت قارضت من اولاني شرّا: ومعنى اخر כי לא ישלם עון האמיר. ושלמו ימי אבלך. وתשלם כל המלאכה. הגלת שלמים. מוסר שלומנו עליו. אבן שלמה וצדק. אבנים שלמות. ושלם את חבית. מי עור כמישלם يريد بقوله כמישולם كالوافر اى كالتامّ البصر. ويجوز ان يكون من هذا المعنى הסכן נא עמיו וישלם على معنى وחיה תמים. وتقبل اخر ועצת מלאכיו ישלם. וכל חפצי ישלם 10 معنى ذلك كمال وتمام وتكميل وتتميم. وقد فسّرنا מוסר שלומנו في حرف الحاء مع وبחבורתו נרפא לנו. ويصلح ان يكون من هذا المعنى ושלומי רשעים תראה اى فناءهم وتمام اخمارهم وانقراضهم كما قال وתמה רשעים תראה. كما قيل בבדבר הזה יתמו. وقيل ايضا ותמו כל 15 اى ويفنى جميعهم. ومعنى אבן שלמה וצדק وافية الوزن كاملة لحقّ تامّة: ومعنى اخر שלמים הם אתנו صفة. وايضا שלח ידיו בשלומיו على زنة קרוביו. רחוקיו. שלומי אמוני ישראל. ולשלומים لمزيد يريد هم انفسهم اى انّ هؤلاء الذين قد طالت سلامتهم من نكبات الدهر. יהי[7] שלהם 20 لفنيهم لفح ולשלומים لمزيد. والاسم שלום שלום[8] لرحمة ولقرب. وما لم يسمّ فاعله ויא מיצוה הוא ישלם. وقد وضعوا الاسم في موضع الصفة (في قولهم) ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. השלום אתה אחי. وقد يمكن ان تكون هذه صفات ويكون שלום هنا على 25 مذهب קרוב ורחוק[9] اعني انه يكون واحد يدلّ بشلومين: والثقيل في معنى المفاعلة כי השלימה את יהושע. וכי השלימו את יושבי נבעון. ואם לא תשלים עמך. وما لم يسمّ فاعله וחית השדה השלמה לך: وضرب اخر من التعدّى גם איביו ישלם אתו בجعلهم مسلّمين له. 30 ويصلح ان يكون من هذا المعنى אם נמלתי שולמי רע اى ان كنت اوليت مسالمى شرّا بل خلّصت مضايقى باطلا اى انّ الذى يضايقنى مجّانا اخلّص فضلا عن ان اولى الذى يسالمنى شرّا. ويصلح ايضا ان يكون منه הסכן נא עמיו וישלם اى قوّم نفسك في طاعته واسلم اى وتسلم 35 من كل شرّ. ومن هذا المعنى וישלם מריאכם (. זבח שלמים):

---

[1] R. كما قال. [2] R. g. مايُدة الطعام. [3] R. g. وتسلّط. [4] R. g. قيل انها طباق وهى نوع من الترس.
[5] O. חומותיהם. [6] O. ותשלך. [7] O. יכון. [8] R. g. سلام. [9] R. القرب.

الشين واللام والميم (ايضا) على شلمה[10] هو مقلوب שמלה:

الشين واللام والفاء ולא שלף הנער חרבו. וישלפה מתערה. שלף חרב. שלף חרבך. וחרבו שלופה בידו לجميع استلال وخلع وهى افعال متعدّية. ومما يقارب هذا المعنى وهو غير متعدّ שלף ויצא מינוה تفسيره נפר וברז يعنى الانبع المتقدّم الذكر وهو على مذهب التلفّتو קשת נחושה وعلى معناه. ومثله على لفظه ومعناه שקדמית שלף יביו تفسيره الذى يبيس قبل ان يتمّ نجومه وظهوره وبروزه وهو فعل ماض غير متعدّ مثل שלף ויצא מינוה. وقد فسّر فيه قبل الحرّ من قول الاوائل אותו הזמן שלפי קציר היה. ولعمرى انه لمعنى جيّد الّا انّ الشين كموتة واللام فتوحة على ما هى عليه الافعال الماضية[11]:

الشين واللام والشين וישלשת את נבול ארצך. וישלשת תרד מאד يريد تصير الى اليوم الثالث. والحوت المشلّث (الخط) المثلّث اى المفتول *على ثلث قوى[12]. עגלה משלשת בנת ثلاثة اعوام او من البطن الثالث. כי משלשות הנה مثلّثة. אתיך אל פני אתיך בשלישים فى المثلّثات كانّه قال במשלשות الّا انّ בשלישים صفة: צאו שלשתכם אל אהל מועד ויצאו שלשתם. ויאמר שלשו וישלשו. כתמול שלשום. שלשה אלה. תחת שלש. יום שלישי. מלאכים שלישים. שנים ושלישים. ותכפל חרב שלישתיה وتضاعف السيف ثالثا اى يتضاعف ثلث مرّات ومعناه انّ العدوّ يأتيهم من جهات مختلفة ولذلك قال התאחדי הימיני والهاء فى שלישיתה زائدة كزيادتها فى הנבעתה وغيره والوجه שלישים مثل והשלישית שבע באמה רחבה على مثال האיל מזוות חמישית. وقوله שלישיתה حال[13] فى موضع النعت للحرب ولذلك ترجمناه نحن ثالثا بالتذكير لانّ السيف فى لغة العربية مذكّر والتقدير السيف الثالث وان شئت فقل السيف الثالثىّ على النسبة كما كان האיל מזוות חמישית نسبة اى خماسيّة ووجه هذه النسبة فى الحرب שלישיתה اى ذو الثلث جهات كما قلنا: ויען השליט القائد. אל בדקר שלישו. وשלישים على כلا قوّاد ورؤساء: הלא[14] כתבתי לך שלישים חכם[15]: בתפים בשמחה وبشلاثيم اشعار وانما سمّاها هكذا لانّ منزلتها من سائر الكلام منزلة الرؤساء[16] من سائر الناس: וכל בשלישי يعنى بالكبير من المكاييل على هذا التأويل ايضا كالمُدى ونحوه وانما هذا على سبيل التمثيل. وربما جاز فى الحرب שלישיתה ان يكون من معنى وشلاثيس على כלו اى الرئيس[17] على ما فسّرناه فى בתער השביעה ويعنى به سيف ملك בבל رئيس المملوك. وجائز ايضا فى יהוה ישראל שלישיה مثل ذلك:

الشين والميم שם[18] האחד. ויקרא האדם שמות. ושמו קיש בן אביאל. ושמה תניה. ואל תשמיד את שמי. שמם[19] מהיה معروف: ויעש דוד שם اكتسب شرفا وذكرا رفيعا. ومثله אנשי שם. ויקב בן האשה הישראלית את השם كناية عن اسم الذات. ومثله אשר נקרא שם י״י צבאות ليس י״י צבאות هنا مضافا[19] اليه عندى بل هو بدل من שם كانّه قال אשר נקרא י״י צבאות وتكرّر שם للتاكيد: על כל המעשה שם י״י שמה שם. وامّا ומשם לא תאכל فبمعنى ומזמו: שמים[20] וארץ. אף שמו ירעפו טל. והוי שמיך אשר על ראשך נחשת. מתחת שמי י״י جمع لم يتكلّم بواحده. وقد تخصناه فى كتاب اللمع مع מים فى باب ذكر ما زيد فيه:

الشين والميم المضاعف لאמר שממה. ישמו ישרים על זאת. זאת נוהו השמו[21]. قد ذكر هذا المعنى فى كتاب ذوات المثلين وشكّكنا نحن على ابى (زكريا) فى المستلحق (قوله) فى למה תשומם بكلام طويل برهانىّ لا يستغنى عن معرفته فليلتمس من ثمّ. ومن هذا المعنى قيل عن المرأة المخالية عن الزوج בי רבים בני שוממה מבני בעולה. ותשב תמר ושוממה. ونحن نعتذر هنا من غفلة وقعت لنا فى كتاب المستلحق فى استلحاقنا قسم الفعل الثقيل الذى على פועל اعنى שומם لانّ فى قول ابى زكريا فى תשומם انّ اصله התשומם اشارة الى פועל لانّ مثل هذا الافتعال لا يكون الّا من بنية פועל[22]:

الشين والميم المضاعف ايضا שממית بידים תתפיש فسّر فيه السنونوة وهو للخطّاف:

الشين والميم والدال ונשמד כל המונו. ונשמדו במות און. נשמדו יחדו. ונשמדתי אני וביתי. לא יברח ולא

---

[10] R. g. ثوب. [11] R. g. معانيه متقاربة. [12] R. قوى على ג׳. [13] O. האל. [14] R. הנה. [15] Gloss in R. استيحاش. [16] R. אלרוסא. [17] R. الرائس. [18] R. g. اسم. [19] R. مضافة. [20] R. g. سماوات. [21] R. g. من المختصر. وشتموم ايشم واطرق ساكنا. אשום ואשאף انفخ. והאדמה לא תשם لا تبور. [22] R. g.

ישמח. כי השמר השמרון. להשמרם עדי עד. והקשיל השמידו ״ אלהיך מקרבך. והשמדתי את במותיכם. והשמדתיו מקדם עמו. ואת כל במיתם השמידו. וישמד זמרי. וישמידם ״ מפניך. ביד האמרי להשמידנו:

השין והמם והחא שמח מצרים בצאתם. ושמחתם לפני ״ אלהיכם. פו השמחנה בנות פלשתים. שמח זבולון בצאתך. והיית אך שמח. כי בשמחה תצאו. ובים שמחתכם ומיעדיכם. ונחל על הלשחרו אור צדיקים ישמח ומחנה הנמר והנוזדה. והקשיל שמח שמחהו. ושמחתים מימנם. חכם בני ושמח לבי. ונחל אחר השמחה בל אויביו: ומחנה אחר ישבה אני את השמחה יריד הקנאחה:

השין והמם והטא בי שמטו הבקר. ושמטתה ובך מחלקך. תשמטנה. ונטשתה. ויאחר שמטנה וישמטוה. שמוט בל בעל. וזה דבר השמטה. נשמטו בידי בלעי מחנה לקמיע התחלמה על הנשיא וגמרו הנשיא מן הנשיא וזוגלה חנה. אלא אן תפסיר בי שמטו הבקר חנדי וון כאן משתקא מן הזא המחנה פאנה תפשכחת אי תפשכחת מפאמלהא מן גלאלה הארזן וטהארתה וארתפאע קדרה עז תחמל הבקר לה הנדי וקע על סבילה השהו פלמא כאן ذלך חשי על הארזן השקוט ולזלך מד עזה ידה הבה ליפרדה. והזא הללפט והזא המחנה מחנאנסאן לקול הואיל שמטה הירך בועה. שמוטה נף בועה. והפסיח הו זוגל המפצל עז מוצעה. וקולה בי שמטו הבקר גיר מתחד לאן תרגמתה תפשכחת אי זגלת אוראכהא עז מואצעהא. וכזלך הו גיר מתחד אידא שמטת ובך והמחנה תגלו מן בלדך ותזול חנה:

השין והמם והכף ותכבהו בשמיבה:

השין והמם והלם השמיל. מימנם ומשמאלם. ושמאל בשמאתו הזלף לחומין ולחשמיל. מימנם ומשמאלם. ושמאל בשמאתו הזלף לחומין ולחשמיל. מימנם ומשמאלם. ושמאל בשמאתו הזלף. אם איש

אזן ישמעו לי ינقادون الىّ لمّا يتّصل بهم عتّى والمعانى متقاربة. والثقيل ויי השמיע את מחנה ארם، להשמיעות אזנים مصدر: وثقيل اخر ויישמע שאול את העם بمعنى انذرهم. ومن هذا المعنى הללוהו בצלצלי שמע. במצלתים [נחשת] להשמיע. משמיעים להרים בקול לשמחה[64]؛ ومعنى اخر דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו يعنى انّا نفهمه ونحسنه. ومنه תשמע חלום לפתור אותו:

الشين والميم والصاد وثقه אזני שמין מנהו بعض شى منه: ومعنى اخر مشتقّ من الاول לשמצה[55] بقميّهم. ומה שמין דבר נשמע בו:

الشين والميم والراء وابنا שמר את הדבר. ושמרתם ועשיתם. ושמרו כרועה עדרו، ושמרתיך בכל אשר תלך. כי שמרו אמרתך[60]، ולא ישמרנו בעליו. השמר אחי אנכי. לכן שמר לראשי אשימך כל הימים اى ناظر مشرف. לשמר את דרך עץ החיים. לשמרך בדרך. והיית להם למשמר חרשו. ويصلح ان يكون مثله שמר לראשי אשימך. שמר ושמעת. שמרו מי בנער. ויתן אתם במשמר فى سجن يحرسون فيه. כי משמרת אתה עמדי وديعة او مودعا[57] محروسا. ومثله והיה לכם למשמרת. والانفعال ונשמר שם. ונשמרת מכל דבר רע. ונשמרתם מאד. השמר בנגע. والثقيل משמרים הבלי שוא. والافتعال ויישתמר חקות עמרי. ואשתמרה מעוני. מכל משמר נצור לבך اى من كل شىء يحترس منه. ويمكن ان يكون تفسيرا اكثر وابلغ ما يكون من للفظ: ואשמורה בלילה. באשמורת הבקר. ראש האשמורת התיכונה. קדמו עיני אשמורות נוبة ونوب. ومثله משמר. ואעמידה משמרות לבהנים وللوم نوب ومراتب والاشتقاق من المعنى الاول. وقد اشتقّوا منه אחזת שמורות עיני يريد الاجفان للحارزة للعينين وان كانت بلفظ المفعول والمعنى فى ذلك امتناع النوم عنه والتغميض: ومعنى اخر אך שמריה[58] ימצו ישתו، וشقه הوא על שמרים. הקבאים על שמריהם. وقد اشتقّوا من هذا المعنى השמר והשקט اى اهدأ واسكن واستريح[59]: ومعنى اخر ايضا בישמיר חזק מצור. בצפרון ישמיר هو الماس: ومعنى اخر קוץ שמיר תעלה. לישמיר ולשית. ועלה שמיר ושית هو للحسك:

الشين والنون والميم والشين שמש[60] ירח معروف: ושמתי כדבר שמשותיך كواك ومضاويك التى تدخل منها[61]. وهذا مشبه لما استعملوه فى المشنة העושה מאור בתחלה שעורו מלא מקדה גדול:

الشين والنون שן تحت שנו، والمثلّ שלש השנים. שניך כעדר הקצובות معروف: עשת שן. כסא שן هو العاج والعاج انياب[62] الافيلة ولا يقال لغير الدوابّ من عظامها عاج. وامّا קרנות שן وان كان المراد بها نيوب الافيلة[64] فانّما سمّيت קרנות لشبهها بها فالترجمة على هذا التأويل قرون عاج بالاضافة الى שן كما يقال فى اللسان العربى هذا ثوب خزّ[65] وخاتم حديد بالاضافة والمعنى ثوب من خزّ وخاتم من[66] حديد. وهكذا المعنى فى קרנות שן قرون[67] من عاج. وهذه الاضافة يقال لها اضافة الشىء الى جنسه. وقد يجوز ان تكون קרנות مضافة الى اسم محذوف ويكون שן معطوفا بغير حرف عطف وهذا هو مذهب الاخفش [اذ يقول] בקרנין דיעלין ושן דפיל ושוכין[68]. فكانّه قال בקרנות יעלים ושן והבנים: ותקשר על ידו שני. אם יהיו חטאיכם כשנים الياء والميم للجمع وهذا جمع لا واحد له من لفظه[69] وسقطت الميم من שני كما سقطت من ותפלטני[70] מריבי עם وغيره على ما قد بيّنته فى باب ما استعمل فيه الحذف من كتاب اللمع من هذا الديوان. وشנים هو القرمز. وتكثير على ידו שני انما هو حرير مصبوغ بالقرمز:

الشين والنون المضاعف אם שנותי ברק חרבי، אשר חציו שנונים[71]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين وقيل هناك انّ وכליותי אשתונן قريب من هذا المعنى. وذكر فيه ايضا ושננתם לבניך. לשיסל ולשנינה[72]:

الشين والنون والالف אשר שנא יי אלהיך، שנאתם אותי، כי שנא שנאתה[73]، שונא לרעהו، שונאי בצע، שנואי נפש דוד، כי שנואה לאה، הבן הבכור לשניאה صفة. ויוסיפו עוד שנוא אחו، כי נדולה השנאה אשר שנאת، בשנאת יי אתנו. والانفعال גם לרעהו יתנא רש. والثقيل הלא משתנאין יי אשנא. וינוסו משנאיך[74] מפניך:

الشين والنون والباء בער האשנב، בער אשנבי

---

[64] R. בתרועה. [65] R. g. شين وقبح. [66] R. אמרתיך. [67] O. مودوعا. [68] The later gloss in R. (pale) دردىّ وسكر. [69] R. واستريح. [70] R. g. شمس. [71] R. g. الشمس. [72] R. g. سنّ واسنان. [73] R. ناب. [74] R. الفيل. [65] The MSS. omit; the Heb. transl. בנר מישי. [66] R. omits. [67] O. قرونا. [68] O. وטוסכין. [69] R. جنسه. [70] O. הפלטני. [71] R. g. سهامه مسنونة. [72] R. g. حكاية وتكرير. [73] R. ישנאתני. [74] R. g. شناءة وبغض.

ניסקפתי فسّر فيه مشكاة. وقد يقال سرجب والمشكاة كوّة في الحائط غير نافذة. فغير جائز اذًا ان يترجم بالمشكاة[73]:

الشين والنون والهاء כי אני י לא שניתי[76]. ישנה הכתם הטוב. قد ذكر في كتاب حروف اللين واستوفيناه [نحن] في المستلحق: وذكر فيه ايضا ולא ישנה לו. ולא אשנה לו[77]. ومن هذا المعنى מישנה لمولّج אחשוריש ثني له والثنى الذى يعدّ بعد السيّد وهو الثنيان ايضا. ويصلح ان يضمّ الى هذا יום שני. שנים שנים. ויהיו שניהם ערומים. وايضا שתים[78]. ونون שנים محذوفة من שתים كما حذفت دال אחד من אחת: ويصلح ان يضاف اليه ايضا שנה[79] תמימה. שבע שנים. שנות ימיך עליון وذلك انّ الشمس تعود بعد مدّة ما الى النقطة التى ابتدأت منها من الفلك بالمرور والدوران فيعود *في الزمان[80] كما كان فمن[81] اجل هذه العودة اشتقّ لتلك المدّة اسم שנה اى قد عاد الزمان بانقضائها[82] كما كان. وامّا وفر השני שבע שנים فمعناه[83] عندى الذى هو من البطن الثانى وهو افضل ممّا قبله وبعده من البطون. ومثله והמישנים ועל הכרים الاشتقاق واحد. ومن هذا ايضا وبפורי בכף מישנה اى انها ثانية للمذكورة قبلها وهو[84] جمع وبכף מישנה:

الشين والنون والسين ויישנם מהניו[85]:

الشين والسين المضاعف שבותו בל עברי דרך. ומישבו הבתים. ישבו[86] הכתים. قد ذكر في كتاب حروف اللين:

الشين والسين والهاء והמה ישוכים את הנרנות. ואויבנו ישכו לָמו. ועתידותיהם שושתו[87]. قد ذكر في كتاب حروف اللين. وטרשיתי مكتوب بشين:

الشين والسين والعين וישעת ישעת. השעועה. والثقيل וישע אתו בכנפיו. וישעהו[88] בישע הנדי. ويقرب من هذا المعنى ויישע דוד את אביגיל اى كسر غضبهم وحدّهم[89]:

الشين والسين والفاء וישפך שמואל את אנג معناه شدّه بالسيف وترنومه وفيه. وفى الترجمة אילן שנפשה[90]:

الشين والعين والهاء ואל קן ואל מנחתו לא שעה. וישע י אל הבל ואל מנחתו. قد ذكر في كتاب حروف اللين. ومن هذا المعنى ישעו ואין מושיע وذلك انه وان كان معنى לא שעה لم يتقبّل فانّ محض اللفظة انما هى لم يلتفت ولا تأمّل على مذهب אל תפן אל מנחתם. فكأنّه قال ואל קן ואל מנחתו לא פנה ויפן י אל הבל. ولذلك ישעו ואין מושיע على هذا التلخيص لا يلتفتون يمنة ويسرة[91] ولا ناصر لهم كأنّه قال יפנו ואין מושיע على مذهب הבט ימין וראה ואין לי מביר. وما يبعد عندى ان يكون ישעו مقلوبا من ישעו على ما وقع في النسخة الثانية كما كان בי דבר י בוה ובנו יבושו لا مقلوبا احدهما من الثانى. وقد احضرت جملة من مثل هذا في باب المقلوب من كتاب اللمع من هذا الديوان. وممّا يحسّن هذا المذهب قوله ולא ענם. ويجوز ايضا ان يكون فيه[92] اضمار كأنّه قال ישעו ואין מושיע ישעו אל י ולא ענם [وهذا التقدير لائق بالوجه[93] الاول ايضا اى ויפנו אל י ולא ענם]: وذكر فيه ايضا ישעה אדם אל עשהו. ולא ישעו אל קדוש ישראל. ואל ישעו בדברי שקר ومعنى هذه الالفاظ التوكّل: وذكر فيه ايضا ולא תישענה[94] עיני רואים. אל תשתע בי אני י אלהיך ومعناهما البهت والدهش: وذكر فيه ايضا ישעה[95] כעליו ויחדל[96]. ישעו כמוני[97] אמרר בבבי وزعم هناك انه ليس من هذا الاصل ואישעה בחקיך תמיד. وقد شكّكنا نحن *ذلك [عليه][98] في المستلحق وبرهنّا على انه منه ببرهان قوي نستغنى عن ذكره هنا وطالبه يجده هناك. وقد اضفناه هناك على وجه الامكان الى بعض هذه المعانى التى ذكرها ابو زكريا وجوّزنا ايضا هناك منه كونه معنى رابعا الّا انّا لم نصرح به هناك. وامّا هنا *فنقول من[99] معنى אני תורתך שעשועי. ושעשע יונק. ועל ברכים תשעשעו. תנחוניך ישעשעו נפשי. בחקותיך אשתעשע. גם עדותיך שעשועי. الّا انّ هذه الالفاظ متضاعفة من ואישעה בחקיך תמיד كتضاعف כיתלהלה היורה זקים

---

[73] R. in all passages מישבאה. [76] R. g. تغيير. [77] R. g. ولا اثنى له. [78] Only in M.; all three MSS. continue والتاء في ישתים. [79] R. g. سنة وسنين. [80] All three MSS. have פי; O. الدوران. [81] O. من. [82] R. באנקציאהא. [83] O. معناه. [84] O. وهى. [85] R. g. ק... وهو شد ... والتحزيم. [86] R. g. اصطلام. [87] R. g. نهب واصطلام قال רב פעדיה وامّا الاصطلام فهو النهب بعد النهب. [88] R. g. تفسيخ وتفريق. [89] R. وحدّأهم. [90] R. g. تفسّخ وانشقّ. [91] R. ويسرى. [92] R. omits. [93] R. من الوجه. [94] R. g. وتيل فيها طمس وعمى. [95] R. g. كفّ. [96] O. وانحدل. [97] R. g. كفّوا عنّى. [98] Transposed in R. [99] So all three MSS.; O. ניקול.

من وتلة. وقد كنّا ادخلنا هذه الالفاظ فى المستلحق فى باب الالفاظ المشكلة. وامّا هنا فانا صادع باتّها من هذا الاصل. وامّا معناها فالّه الالتذاذ [والسرور] بالشىء: وفى الاصل معنى خامس لم يذكره ابو زكريا ولا استلحقناه نحن فى المستلحق وهو وشعثوه ونراه احد. وهو مجانس للسريانى الذى يقول فى ترنوم[29] ويخفر. واشعثوا. ويحسن ان يكون منه واشعوه بحقيق تمديد وان تكون هذه الالفاظ المتضاعفة رباعيّة والقول الاول اليق بها:

الشين والعين والطاء مقبل شعطت فرصات صوصيه ترجمته من دوبّى همر حوافر جبادته[1] الارض. وهمر الفرس الارض هو شدّه ضربه بحوافره ايّاها:

الشين والعين واللام مى مدد بشعلوه مים. אם ישפק[2] עפר שמרון לשעלים[3]. בשעלי שערים هذا معروف[4]. במשעול הכרמים زقاق ومحجّة: אם יעלה שועל. שועלים קטנים معروف[5]:

الشين والعين والنون ונשען לנבול מואב. ונשענו על י״י. כי נשענו על י״י. والانفعال وهو נשען על יד. ישען על ביתו ולא יעמד. ואשען עליהם. ותשענו עליו. בהשענך על מלך ארם. ולא נשענת על י״י. להשען על מבחו. ובהשענם עלוך. משען ומשענה[6]. כל משען לחם וכל משען מים. ויהי י״י משען לו. משענת קנה. על משענתו הזאת הלוי فى משען ומשענה ان يكونا مصدرين[7]:

الشين والعين والفاء בשעפים מחזיונות לילה. לכן שעיפו[8] ישיבוני قد ذكرناه فى حرف السين:

الشين والعين والراء כי כמו שער בנפשו. מאה שערים تقدير وتخمين. وهذه اللغة مشهوره فى كلام الاوائل اذ يقولون الّا دبرهم ايمان لهم يسير وغير ذلك: שער עירו. שער השמים. ויקרא הנפה אל השוער[9]. שנה ושערורה. שערורית[10] עשתה מאד. ראיתי שערוריה. כתאנים השערים قذر ووسخ:

الشين والعين والراء ايضا לא יערום אבותיכם اى لم يعبّوا بها ولا جالت افكارهم فيها. ومكايدهم فيه וישתער שער. قد ذكرناه فى حرف السين. والافتعال فيه וישתער עליו מלך הצפון معناه الهيجان والاضطراب فى الفكر[11] والحركة: שעיר עזים[12]. שעירת עזים. ושעיר על רעהו יקרא. לשעירים[13] אשר הם זנים. ויעמד לו *כהנים לבמות[14] ולשעירים[15] ולעגלים אשר[16] עשה هذا معروف: בשעירים על דשא هو الطلّ: לשער הצהוב. ויחל שער ראשו לצמח. ושער[17] הרגלים. ושערה לא הפך. משערות ראשי. הן עשו אחי איש שעיר כידי עשו אחיו שעירות معروف: והפשתה והשעורה[18]. והשעורים והתבן معروف ايضا:

الشين والفاء שפה לו. שפתים[19] ישק: על שפת הנהר. על שפת היאר. בכעשה[20] שפת כוס. שפתותיו שושנים שפה وحاشية [وضفّة]: שפה אחת لغة واحدة. وربما كان שפה على مثال[21] שנה *فى الوزن[22]:

الشين والفاء والهاء ושפו עצמותיו ذكرت هذه اللغة فى كتاب حروف اللين. وادخل معها וילך שפי. ومعلوم[23] انّ معنى ושפו עצמותיו انما هو שחקת وبردت من قول الدمشقيّة גוי שיפה ע״ו. ويجانس هذا اللفظ قول الترجمان فى ואבות אהו נחתן. ושפית יתיה בישפיניא الّا انّه معتلّ العين اعنى ושפית فكدّه قال وبתתו עצמותיו. وكان معنى וילך שפי على هذا التلخيص فمضى منكسرا اى منكسر النفس. وما يبعد عندى ان يكون שפי واحد שפיים بل هو اقرب ما قبل فيه والمعنى فزال عنهم الى كدية من الكدى كما قبل כי הלך שבעי מירושלים נת بلا אל. وقد بيّنت هذا فى باب الحذف من كتاب اللمع. وذكرنا [نحن] فى المستلحق على הר גבוה وتلنا هناك انه من معنى שפיים على مذهب على הר גבוה والتلول الذى هو مشتقّ من תל עולם: ومن هذا الاصل عندى ושפות בקר[24] وهو من معنى ושפו עצמותיו الذى هو السحق والكسر وكان المذهب فيه كالمذهب الذى ذكرنا فى חריצי החלב اذ الكسر مجانس للقطع. والى هذا ذهب الترجمان فى قوله ומבצין דחלב תורין. وقد فسّرنا فى חריצי[25] החלב انها القطع المتّخذ من اللبن الغليظ الباقى فى ضرع الشاة بعد وضعها وهو اللبأ وهو اول للبلب[26] عند وضع المليّن. فهذا هو ايضا تفسير ושפות הבקר مشتقّا من ושפו עצמותיו كما كان חריצי

---

[1] M. and R. נוראדה; O. נואדה. [2] O. יספק. [3] R. g. قيل فيها اقدام. [4] R. g. وهو راحة الكفّ. [5] R. g. ثعلب وثعالب. [6] R. g. وكأ ووكاية. [7] R. g. جمعه استناد. [8] R. g. فكر وافكار. [9] R. g. باب وابواب. [10] R. g. قمء. [11] R. الفكره. [12] R. g. عشود ماعز. [13] R. g. فسّر شياطين. [14] O. במות לבהמים. [15] R. g. اصنام. [16] O. continues הוא. [17] R. g. شعر. [18] R. g. شعير. [19] R. g. يشفه. [20] O. מעשה. [21] R. נזה. [22] R. omits. [23] O. continues הוא. [24] R. g. قيل وقطع لحم من البقر وفسّر فيه زبد البقر. [25] R. omits. [26] M. and O. حلب.

החלב مشتقّا من בן מישפטיך אתה חרצת: ومن هذا الاصل תרשיעי יתם וישפה وترجم فيه اليسف[27]:

الشين والفاء والحاء בעיני שפחה אל יד גברתה. ולשפחתך[28] אין בל: ومعنى اخر מישפחה ומישפחות[29]. לְמישפחותיכם قبائل. وقد استعمل هذا اللفظ فى غير الحيوان كما قيل ופקדתי עליהם ארבע מישפחות[30]:

الشين والفاء والحاء (ايضا) ויקו למישפט והנה מישפח قد ذكرناهما[31] فى حرف السين[32]:

الشين والفاء والطاء את המישפט אשר ישפט המלך. מישפט השפטים אשר ישפטו את ישראל, וישפטו את העם משפט צדק, וישפטו בלבנו, וישפטתם צדק, כי שפטו " מיד איביו, כי שפטך " היום, עם שופטינו אשר ישפטונו, ונגשו אל המישפט ושפטום, וישפטתי בין איש ובין רעהו, ישפוט " ביני ובינך, ישפטו בינינו, ישפוטו הם, השופט כל הארץ, והיא שפטה את ישראל, שופטים ושוטרים, וישפוט שפוט, לשפוט את העם, תנה לנו מלך לשפטנו, שפוט ודבר ורעב ארש. וجمعه ושפטים עשו בה: ومنبية اخرى فى الاسم עשה " שפטים, שפטני "; والانفعال באשר נשפטתי את אבותיכם, הנני נישפט אותך, ואין נשפט באמונה, כן אישפט אתכם, התיצבה ואישפטה אתכם, הזכירני נישפטה יחד, ויחי בהישפט[33] יהוא עם בית אחאב, ולא ירשיענו בהישפטו, בהישפטו יצא רשיע[34]: والشقيل למישפטני אתהלן: ومعنى اخر וזה יהיה מישפט הכהנים, כה עשה דוד *וכה מישפטו[35], כמישפט הבנות יעשה לה, כמישפט הראשון אשר היה משקהו, מישפט המלך אשר ישפט[36] עליכם לַמישפט רשם ושערי וסנֵה. כלה הבית לכל דבריו ולכל מישפטיו וجميع اسبابه ورتبه: ومعنى اخر ايضا מה מישפט האיש. כמישפטו אשר הראית בהר معناه هيأه وصفة: יביאו אל המקום אשר יהיה[37] שם איש מישפטו אזר ילחול רטיבה ודעולגה. ויסבו את העיר במישפט הזה على هذه الرتبة. יבלבל דבר במישפט على قدر الاحتمال لا بعنف على قدر الاستحقاق بل على قدر ضعف الجبلّة كما قال אל באפך פן תנישיטני:

الشين والفاء والكاف אשר שפך יואב. ידינו לא שפכה. ולפני " ישפך שיחו. ואשפך את נפשי לפני ". שפך דם האדם. דם עבריך הישפוך. ובחמה שפוכה. שפוך על עולל בחוץ مصدر. בישפכך את חמתך. שפוך חמתך על הגוים. שפכו לפניו לבבכם. والانفعال ונישפך הדשן אשר עלי. כמים נשפכתי. ודם ובחיך ישפך. יען השפך נחשתך. وما لم يسمّ فاعله לדם אשר שפך בה. ושפך דמם במים. באין שפכה אשרי[38]. والافتعال בהשתפך נפשם. ومن هذا المعنى وبرءوس שפכה والمعنى مقطوع الذكر كلّه او[39] مقطوع الكمرة منه. אל שפך הדשן ظرف مكان .ترجمة للجميع سفك واراقة وتفريق وصبّ وسفح والسفح مثل السفك. يقال رجل سفّاح للدم اى سفّاك فما كان [منه] فى المكان فالمراد به الاكثار منه. وتقول العرب رجل سفّاك بالكلام كما قال العبرانيون ולפני " ישפך שיחו. وقيل כאין שפכה[40] على الاستعارة والمذهب فيه كالمذهب فى [כמעט נטוי רגלי وكذلك قيل ايضا على الاستعارة יען השפך] נחשתך والمراد به انكشاف العورة[41]:

الشين والفاء واللام עיני נבהות אדם שפל فعل ماض. ومثله ושפל רום אנשים. ושפלת כיארין תדברי. תשפל העיר. והייתי שפל בעיני. ועל כל גיא ושפל. ושפל רוח. רוח שפלים. השפלה הנגה[42] الهاء فيه زائدة لغير تأنيث لكن للمبالغة. والصفة للمؤنّث ושפלה איננה מן העור. שפלת קומה. والاسم ובישפלות ידים ידלף הבית. ועשירים בישפל יעבו. والمصدر בישפל קול התחנה على زنة בעשב אדני המלך. שבישפלנו זכר לנו. والشقيل כי השפילו ותאמר גוה. השפלתי עין גבוה. השפילו יעבו. מישפיל אף מרומים. وقد يمكن ان يكون השפילו שבו غير متعدّ[43]:

الشين والفاء والميم ועל שפם[44] יעטה. ולא עשה שפמו:

الشين والفاء والنون ואת השפן هو الوبر وهو دويبّة على قدر السنّور وهى فى المشرق قليلة واما عندنا[45]

---

[27] R. g. جميعه متجانس. [28] R. g. امة واماء. [29] R. g. عشيرة وعشائر. [30] R. g. اصناف. [31] So R. and M.; O. ذكرنا. [32] R. g. بلا. [33] R. בהישפט. [34] R. g. حكم وحكومة. [35] O. וכמישפטו. [36] O. ימלך. [37] R. omits. [38] R. g. كلّه متقارب. [39] R. and O. او. [40] R. g. ميل. [41] R. g. هذا الباب منه سفك وصبّ. ومنه قطع الذكر وبرءوس השפכה وهو يريد القضيب نفسه يسمّى بذلك لانّه يسيل. ومنه بتّ الشكوى. ومنه ميل وتمايل نחשתך [ومنه [כ]شف العورة השפך]. ישפכה אשורי. [42] O. השפל והגבה. [43] R. g. للجميع استفال وانخفاض. [44] R. g. شارب وشوارب. [45] So M. and O.; R. فى المغرب.

فكثيرة معروفة[46] الّا انّها لا تعرفها عامّتنا بهذا الاسم بل بالقنليه وهو اسم اعجميّ:

الشين والفاء والعين כי ישפע ימים ישקו. ושפעת מים תכסך معناه الكثرة والغزارة ولذلك قيل[47] عن موكب للجيل שפעת אני רואה יביא מוכלו. وايضا ואת שפעת יהוא מוכלו. وايضا משפעת כוסיו יכסך אבקם. وقيل فى الجمال שפעת גמלים תכסך. وفى الاشتقاق وكل المشتقّات بمدّة نقله רישאן لتبيين ان الهمزة

الشين والفاء والقاف אם ישפקו[48] עפר ישמרון. بمعنى[49] ان بمشتقه מהן وכאן בישאן משתמש מהן. ومن قولهم ايضا תנו רבנן ביתה צריכה לנר חברתה מדלקת לה את הנר היתה צריכה לשמן חברתה מביאה לה ביד לא[50] ספק לה ביד מביאה לה בשערה לא ספק לה בשערה מביאה לה בכלי. ومن قول الترجمان ايضا ספק צרכיהן. ومعنى للجميع القوت والتقوّت والكفاية. فمعنى[51] ובילדי נכרים ישפיקו[52] وبآراء الاجنبيّين يستمرّون[53] اى انهم يأخذون بمذاهبهم. وهو قول الترجمان ובמשמעי עמיא אולין: وامّا כי המה בן יכיתך בשפק[54] فليس من هذا المعنى بل هو[55] من معنى תחת רישעים ספקם[56] المكتوب بسين وان كان هذا مكتوب بشين الذى تفسيره يضربهم ويقتلهم فى مواضعهم المشهورة المعروفة لهم حتى لا يخفى ما يحلّ بهم على احد كما قال במקום ראים. والمذهب فى تحت רישעים כפקם كالمذهب [فى] וישבו החתם במחנה الذى تفسيره ولزموا موضعهم ومكانهم. وتفسير כי המה בן יכיתך בספק ורב בפי אל ימך انّى اخشى من غضبه ان يدفعك ويزلّحك ويزيلك بضرب مهلك حتى لا تستنقذك فدية وان جلّت وعظمت. فسّرت בן יכיתך كى لا يزيلك ويزلّحك كانّه قال בן יכיתך لانّه من معنى ואף המיתך מפי צר الذى هو المدرد. ومن معنى ויכיתם אלהים ממנו (الذى هو ויסרם). وفسّرت בישפק بضرب لانّه مثل تحت רישעים ספקם:

الشين والفاء والراء אף נחלת ישפרה עלי. התותן אמרי ישפר هو موافق للسريانى فى قوله מלכי יישפר עלך اى يحسن عندك. وתרגום יפת האר. ישפירא בריאה: ومعنى اخر ברוחו שמים ישפרה فعل ماض للحق بزيادة الهاء فيه بالافعال الرباعيّة. وكان تفسيره مشتقّا من ונטה את ישפרירו[57] والراء فى ישפרירו مضاعف مثله فى ישרורה. وجائز ان يكون من المعنى الاول كانّه اراد اتقن واحسن[58]: ومعنى ثالث ישפר[59] תרועה. שופרות היובלים[60]: ومعنى رابع ואישפר אחד[61]. ואישפר ואשיישה:

الشين والفاء والتاء ״ תישפת שלום לנו. ולעפר מות תישפתני تنصبنى. ربّن بين המישפתים بين الحوزين. يسفات الحبر يسفت [اثف القدر] اى انصبها على الاثافى لانّ الاثافى يقال لها يسفات. والمشفتين טפח אחד[62]. אם תישכבון בין ישפתים وان[63] كنتم فى هذا الموضع ذلّة وخسّة[64] حال فسوف[65] تنالون بنفس ونه نخفة בבפה. وليس يخرج بين המישפתים من هذا المعنى ايضا لانّ الحوزين معلومان منصوبان للعجان:

الشين والصاد ولفاء בישצף[66] קצף. قد اختلف فى تفسير هذه اللفظة وانا استحسن *قولاً لابن[67] لبراط فيها فى ردّه على מנחם בן סרוק وهو قوله رادّا عليه وגם פתר שצף הרון אף גם חצף והוא בכשעם קצף[68] فجنس معنى هذا الفصوق اعنى قوله בישצף קצף بمعنى *الفصوق الذى[69] قبله وهو ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך:

الشين والقاف שק תפרתי עלי גלדי. وفتحة השק כעל[70] מתניך. فتحة שקו مسحى: ויפתה האחד את שקו وعناه:

الشين والقاف المضاعف בעיר ישקו[71]. בשיק נבים שקק בו[72]. قد ذكر فى كتاب المستلحق. وأضفنا نحن اليه فى المستلحق ישתקשקו[73] ونحن نجوّز فيه هنا معنى اخر ايضا وهو ان يكون هذا اللفظ مجانسا لقول العرب[74] اشتقّ الفرس (فى عدوه) اذا مشى فى (احد) شقّيه ومشيته تلك تسمّى العرضنى. وجوّز ابو زكريا

[46] R. omits. [47] R. قال. [48] M. and O. יכפק. [49] M. and O. ישפקו. [50] O. אוכל. [51] O. ومعنى. [52] O. יכפיקו. [53] R. يستمدّون. [54] R. בכפק. [55] R. omits. [56] R. g. ضرب. [57] R. g. فسطاط وهو قصر. [58] R. g. جميعه رتبة وترتيب. [59] R. g. بوق. [60] R. g. ابواق الكباش. [61] R. g. قطعة لحم. [62] R. g. وحسّن. [63] R. ואם. [64] O. וכסר. [65] O. פסרף. [66] R. g. قليل. [67] Both MSS. קול; O. בן. [68] O. continues אלהים ממנו (الذى هو ויסרם). ואף המיתך מפי צר الذى هو المدرد. ومن معنى ויכיתם אלהים ממנו (الذى هو ויסרם). وفسّرت בישפק بضرب لانّه مثل تحت רישעים ספקם:

فى فقدة ארן وتيبوقرية[75] ان يكون من ذوات المثلين من معنى בעיר יעיטו[76] وان يكون ايضا منها فى غير هذا المعنى وكونه متضاعفا من והיעיקו[77] היקבים اصحّ. ويمكن ان يكون דוב יעוקך[78] من المعنى الاول. وربما كان معنى اخر مجانسا لقوله ארי נוהם:

الشين والقاف والدال באשר שקדתי עליהם. שקדתי ואהיה. כן איעיד עליהם. ויעיקד יי על הרעה. שקדו ושמרו. נמר יעוקד על עריהם. וגברתו בל יעוקדי און. וינאן השחר. وقد فسّرنا השקד فى حرف النون مع וינאן. والجميع فى معنى اللزوم[79]. ومن معنى اللزوم عندى נחל שקד: בנינים ושקדים. ונגזל שקדים לוז. שקמה נביעים מיעיקדים ملوّزة فى نقشها:

الشين والقاف والدال ايضا ניעקד[80] על פיעיו:

الشين والقاف والهاء והיעקה את נחל היעטים. וגם הנעלים היעקהו[81]. ויוה עצמותיו יעקה. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن هذا الاصل وهو مشتقّ من هذا المعنى אל השוקת. ביעקהות הכים وهو ساقية وسقايا. والاصل فى אל השוקת ان يكون יעוקה على زنة הבואהו יעואה. ולדבר *אל מ[82] הועה. מלרע. فلما قلبت الهاء تاء على عادتهم فى كثير من الهاءات للتأنيث صار מלעיל كما [من] عادتهم ان يفعلوه. وذلك كفعلهم נבירה ونברת מטלטלות. وفى עצרה ועצרת[83]. [עטרה] وعلى هذا يطرد الباب: ومما اشتقّ منها ايضا قوله ושה אחת מן הצאן מן המאתים מיעיקה יישראל اى من *خير اغنامهم[84] وسمانها على مذهب ויוה עצמותיו יעקה. والى هذا المذهب ذهب فيه الترجمان بقوله[85] מפיטמיא[86] דיישראל. وللاوائل فيه معنى اخر ايضا غير هذا ونحن معتمدون فى معنى هذه اللفظة على قولهم[87] خاصّة لكن ما قال فيه الترجمان غير ما قالت (فيه) الاوائل وهو قول جائز مقبول. وكانت اللفظة محتملة لمعنى ثالث ايضا مضاف *الى هذين[88] المعنيين اعنى معنى الاوائل ومعنى الترجمان رأينا من الصواب ذكر هذا المعنى وتلخيصه هنا واشتقاقه فتكون اللفظة (محتملة) لهذه الثلث معان. وهذا المعنى الذى استنبطناه نحن

وان *لم يكن[89] معتمدنا[90] عليه فانّ فى استنباطه تلقيحا للذهن وتعلما لتفريع المعانى وهذا هو مقصدنا فيه فقط. فنقول انّ معنى בעיר יעיטו يسيرون وهو من ذوات المثلين واصله יעוקו فادغم احد المثلين فى الآخر. ومنه اشتقّ במישק נביים يسقون بو الذى معناه درس وركض على ما خبرته فى المستلحق. ومن هذا المعنى اشتقّ للساق יעוק היעין. ועל היעוקים الّا انّ حرف اللين فى هتين اللفظتين وهو عينهما مبدل من المثل الاول المندغم فى יעיטו كما ابدل من المثل الاول من צרה היהודים حرف اللين فى כי תאמר אדום רשיעונו حرف لين فى ריעו ורעבו وهو عين الفعل. وكما ابدل من المثل الاول من כי השתרר עלינו حرف لين فى היעירו ולא ידעתי. وليس بالبعيد ان يجوز ان يبدل من المثل الثانى من יעיקו[91] وهو المندغم فيه اعنى للحرف المشدّد حرف لين ايضا. كما ابدل من المثل الثانى من דמיעה דקה حرف لين فى אל דמי לך. ואל תדמינה. ولا תדמינה. وكما ابدل من المثل الثانى من לא זכו בעיניו وهو المندغم فيه حرف لين فى ומה יזכה יולוד אישה. وكما ابدل من المثل الثانى من ויעבן חרדים حرف لين فى והרה[92] אבי. وكما ابدل من المثل الثانى من כפף ראשיו حرف لين فى יבפה אף. وربما ابدلوا من كلى المثلين فى بعض الالفاظ على سبيل التعاقب كما ابدلوا من المثل الاول من יגנג حرف لين فى אתי תלין מיעונתי وابدلوا من المثل الثانى فى ומה שניתי הבינו לו. فاذا كان جائزا فى القياس ان يبدل من المثل الثانى من יעקק حرف لين كما ابدل من المثل الثانى فى كل واحد من هذه الالفاظ التى عددتها فليس بالمستنكر ان يكون מיישראל (مشتقّ) من معنى בעיר יעקו على ان يكون (الهاء) مبدلة من احد مثلى יעקו اعنى من المثل الثانى[93] وهو المندغم فيه اعنى المشدّد. واما تفسيره على هذا المذهب فيكون من سرح יישראל والسرح هو ما يجرى ويراح به من السائمة فهذا عندى معنى غير مدفوع وقياس غير ممنوع الّا انّ معتمدنا فى هذه

כי היעיבו נפיו יעיקהו . . . عطشانة. ודוב יעוקק متلظّ (MS. متلظّى) اى عطشانة وقيل مسقيّة. [75] R. g.
בעיר יעיטו. عطشان لانّ السقى ضدّ اللظا (MS. אללאא). [76] R. g.
והיעיקו. فيض وامتلاء. [77] R. g.
דוב יעוקק. صارخ متلظّ (MS. متלظّى). [78] R. g.
ונאן. والارتباط. [79] R. g.
ניעקד. يسقى. [80] R. g.
היעקהו. اى سقى. [81] R. g.
מ. אלى. [82] O.
עצרת. [83] O.
פיטמיא. خيرة اغنامه. [84] O.
לתרגומו. [85] O.
מפיטמיא. فخمة سمينة. [86] R. g.
יעקק. انها تُسقى قبل الذباحة ميّتة مربوبة. [87] R. g.
לשתי. لهذين. [88] O.
לא. يكون. [89] R.
מעתמדנו. [90] O.
יעיקו. اسقى. [91] O.
והרה. يحرة. [92] R.
השני. الاول. [93] O.

اللفظة انما هو على قول الاوائل رضى الله عنهم. وانما ترجمت ממשקה ישראל من سرح ישראל لانّ السرح مشتقّ من التسريح والتسريح هو الارسال والاطلاق كما انّ ממשקה ישראל مشتقّ فى قياسنا هذا من ישקו وتفسير ישקו يمشون وينطلقون ويسرحون[94] فهذا غاية فى البيان. وهذا الذى ذكرت هنا وفى غير هذا الموضع من ابدال العبرانيين حرف اللين من ذوات المثلين مستعمل ايضا فى لسان العرب يقولون امليت الكتاب مكان امللت. فيبدلون من احد المثلين ياء ويقولون تظنّيت الشىء مكان تظنّنت من الظنّ فيبدلون ايضا. ومثل هذا عندهم كثير. ولقد يبدلون من المثلين جميعا على[95] سبيل التعاقب كما صنع العبرانيون فى يגגד اعنى قوله ומה שגיתי. אתי תלין משוגתי. وذلك قولهم [فى] احسست الشىء احستّ[96] الشىء فابدلوا من المثل الاول. وقالوا ايضا احسبت الشىء فابدلوا من المثل الثانى. فانظر ما اعجب هذا الوفاق: واعلمْ ان قول الاوائل رضى الله عنهم فى الממשנה אין ממשקין ושוחטין את המדבריות אבל ממשקין ושוחטין את הביתות وان كان شرحه والمعتمد عليه فى (تفسير) ما قاله الاوائل فى الגמר وذلك قولهم למה לי למימר ממשקין على سبيل الاعتراض فى ذكر ממשקין اذ الغرض انما هو تحريم ذبح[97] هذا الصنف من المكنة فى العيد خاصّة لا تحريم سقيه اذ سقى المكنة غير محرّم. وقيل فى الجواب מלתא אגב אורחיה קא משמע לן דלשקוי אינש והדר לשחוט משום סירכא. وهذا لعمرى معنى عجيب مفيد جدّا. فانّه لما كان كثير من الבהמות يحتمل معان كثيرة وقد يكون بعض تلك المعانى غير ما قاله الاوائل فيها لم يمتنع (عندى) ان يكون للفظ ממשקין هنا معنى اخر مضافا الى معنى الاوائل رضى الله عنهم فيه ويكون مجانسا للمعنى الذى جوّزناه فى ממשקה ישראל ويكون القياس فى تصريفه هو القياس الذى اقتسناه فى ממשקה ישראל اعنى ان يكون من معنى בעיר ישקו ومن اصله بابدال المثل الثانى بحرف اللين كما صنع فى ממשקה ישראל. وامّا تفسيره على هذا فيكون لا تسرّ للذبح اى لا تسقّ وتجلب ولا تسرح للذبح. يقال سرح الدابّة اى ساقها[98]. فعلى هذا يكون ממשקין غير مستغنى عنه فى المعنى لانّها لا تذبح فى البرية انما تذبح فى الحضر وذلك بعد سوقها واسارتها وسرحها وهو الذى حرمته السنّة بقولها אין ממשקין ושוחטין اى لا تسقّ[99] للذبح ومع هذا فانّ المعنى الذى هو ليس تسقى لازم للفظ אין[1] ממשקין ايضا على ما قاله الاوائل [رضى الله عنهم] اذ العادة كانت جارية بأن تسقى قبل الذبح ממשקין סירכא فهذا الذى قلناه[2] نحن معنى جائز ايضا فى אין ממשקין ושוחטין غير مطعون عليه الّا انّ المعتمد على شرح الاوائل رضى الله عنهم فيه[3]:

الشين والقاف والطاء وישקט וישאנן. לא שקטתי. והארץ שקטה. כי לא ישקט האיש. אל תחרש ואל תישקט אל. שקט ובטח. אבא השוקטים. והנה כל הארץ יושבת ושוקטת. ושלום ושקט אתן על ישראל. والثقيل השמר והשקט امر وهو فى الذات. בהשקט ובבטחה مصدر. ومثله כי השקט לא יוכל. وايضا להשקיט לו מימי רע وهذا متعدّ. ومثله וארץ אפים ישקיט ריב معنى هذه الالفاظ هدوء وسكون وتسكين: وقد استعملت هذه اللغة فى ضدّ[4] هذا المعنى اعنى الاضطراب والاثارة والتحريك قيل ארץ יראה וישקטה [اى اضطربت واهتزّت]. وقيل אשר בגדיך חמים בהשקט ארץ מדרום اى عند تشوير الرياح الجنوبيّة للعالم يعنى عند هبوبها:

الشين والقاف واللام בכף ישקל. ואשקלה לו את הכסף. לו ישקל ישקל בעסי. בקע משקלו. ולקחת לך מאזני משקל והלקחם. וצדקה למשקלת. במשקל עשרים שקל ליום. ואת כישקולת[5] בית אהאב. ומשקל קנו שלש מאות משקל נחשת الاول اسم الفعل والثانى اسم الكمّيّة وترجمة اللفظ ووزن[6] سنانه ثلاث مائة مثقال بشقل הקדש. واعلمْ انّ שקל הקדש [مقدار] ثلاث مثاقيل وثلث (مثقال) عربيّة لقولهم אמר רבא סלעא דאוריתא תלתא ותלתא بقوله עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעא סלעא:

الشين والقاف والميم כשקמים [אשר] בשפלה. שקמים נדעו. ובולם שקמים هو الجمّيز:

الشين والقاف والعين וישקעה כיאור מצרים. תישקע בבל ולא תקום. ותישקע האיש. ונגרשה ונשקעה. ומישקע מים תישתו. والمتعدّى אז אשקיע מימיהם. ובחבל

---

[94] O. וינסרחון. [95] R. وعلى. [96] O. احسيت. [97] R. الذبح. [98] O. סקאהא. [99] R. تساق. [1] O. לאין.
[2] R. قلنا. [3] R. فيها. [4] R. غير. [5] O. משקלות. [6] R. وزنة.

תשקיע לשונו. והתרגום צללו בעופרת. אשתקעו כאבראי. וכדומה תרגום הטבעו בבוץ רגלך. אשתקעא בבהתא רגלך. فكان المراد على هذا بقوله ומשקע מים תשתו الغزير (الكثير) الكائن فى اعماق الارض من كثرته. ويصلح ان يترجم من ماء غدق تشربون والغدق بالدال غير المعجمة الغزير. وقال فيه الترجمان ומיתי מתוקן אתון שתן. وتقول العرب شقع الرجل فى الاناء اذا اكثر من شرب ما فيه. واعلم انّ قوله ובהבל תשקיע לשונו من اللفظ المقلوب وكأنه ان يكون وبלשונו תשקיע הבל:

الشين والقاف والفاء ושדף מיטעים תשקה. בער אשטבי נשקפתי. נשקפה ותוכב. ונשקפה על בני הישימון معناه الاشراف والتطلّع: על המשקוף على المتطلّع اى على الكوّة التى يتطلّع منها. وجائز ان يراد به الاسكفّة العليا النازلة على حدّى الباب. ودليل ذلك من الطلمود בו ציר הדלת: שקופים[7] אטומים قال فيه الترجمان פתחתן מלנו וסתמן מלבראי[8]. ושקופים שלשה טורים متوازية متقابلة. وכל הפתחים והמיוחות רבועים שקף. وترجمان ובחוקי הכלעים. ובשקופי כיפא. وكذلك هو ايضا [ترجمان] وכפעפי הכלעים لانّه يتطلّع منها لاشرافها. والمقبل המשקף על בני אדם. וישקף אבימלך. والمشرف בעד החלון. וישקיפו על פני כדום. השקיפה מיטיען קדמך:

الشين والقاف والصاد כי לא בזה ולא שקץ[9]. אל תשקצו את נפשכם. ואת נבלתם תשקצו. שקץ תשקצנו. ותראו את שקוציהם. ואת כל השקוצים. שקץ הוא לכם:

الشين والقاف والراء אם תשקר לי. מדבר שקר תרחק. דבר שקרים. בשקריהם ובפחזותם. والمقبل ולא שקרנו בבריתך. לא ישקר ולא ינחם. בנים לא ישקרו. לא תכחישו ולא תשקרו معناها[10] الكذب والغدر. وترجمان מידוע נבנד איש באחיו. מה דין משקר גבר באחוהי. وترجمان אבן בגדה אשה מרעה בן בגדתם בי. בבן כמא דמשקדא[11] אתתא בבעלה בי שקרתון בימימי. يشقر רדפיני باطلا بلا ذنب [هو] مثل قوله אל ישמחו לי אויבי שקר שונאי חנם יקרצו עין:

الشين والقاف والراء ايضا ומשקרות עינים ومومصات العيون اى مبرقات. يقال[12] اومضت المرأة بعينيها[13] اذا برقتهما اى حددتهما[14] والمعنى اكثرت النظر والالتفات. وفى كلام الاوائل رضى الله عنهم כשבקש הקב"ה לברא את חוה היה מהשב מאיזה מקום לברא אותה אמר אם אברא אותה מן הראש תהיה רוחה גבה. מן העין תהיה כקרנית שנאמר ותא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה היא לעינים:

الشين والراء المضاعف שרוך[15] אזן השמה. לא כרת יערך[16]. قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. ومنه ואזנו בשרוכי בטנו: وذكر فيه ايضا כי בשרירות לבי אלך. ואשלחם בשרירות[17] לבם. وربما كان من هذا الاصل *ومن هذا[18] المعنى ישור ביתך יקושים ويكون تفسيره يفكرون الشرّ عند هدوء الصيّادين يعنى ليلا. والمعنى انّ اصحاب المصايد يهدءون وينامون ليلا وهؤلاء لا يهدءون ولا ينامون بل يفكرون فى شرّ يصدون به الناس على نحو ما قال عن القوم الفاسقين הוי השבי און ופעלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם. وانما ذكر هدوء الصيّادين من بين جميع الخلق لقوله عن هؤلاء المذكورين העיבו משחית אנשים ילכדו اى انّ الصيّادين ينامون عن الصيد وهؤلاء لا ينامون [عنه]:

الشين والراء المضاعف ايضا כי תשתרר עלינו גם השתרר[19] قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين واستلحقنا نحن عليه فى المستلحق ويشر بتفسيره ونشرهم. هو يتغلّل المنشار على زنة מיבול المشتقّ من בלולה بيمن. وليس يمتنع ايضا ان يكون المنشور من ذوات النون على زنة על המבוע. وايضا ומדוחים. فهذه اللغة مستعملة فى اليمنية فى هذا المعنى فى قولهم عن النشارة נשורת של חרשים ويسمّون فيها الالواح المنشورة נסרים كما قبل[20] מסבבין בנסרים דברי ר' יהודה ר' מאיר אוסר נתן עליה נשר שהוא רחב ארבעה טפחים בשרה:

الشين والراء والباء ולא יכם שרב וישמש לחרّ. ومنه قيل وהיה השרב לאנס בים המעבשה. وفى كلامهم אל האמיר לו *צא בצהרים[21] שישתרב. وترجمان לחרב ביום. לישרבא ביומא:

---

7 R. g. قيل انها متّسعة من جوّا وضيّقة من برّا. 8 R. g. مفتوحة من جوّا ومسدودة من برّا. 9 R. g. رجس.
10 O. معناه. 11 R. דמשקדה. 12 O. וקאל. 13 O. بعينها ; R. בעינאה. 14 O. حددهما.
15 R. g. سرّ. 16 R. g. لم تقطع سرّك. 17 R. g. چوا وفكر. 18 O. وهذا. 19 R. g. رياسة. 20 O. قال.
21 Transposed in R.

الشين والراء والجيم وبنفن سليمة سرينيم ثلثة فروع وهى القضبان. الطبنيو سرينيه فروعها. ישתרנו עלו על צוארי תסרוע[22] اى تمتدّ قضبانها واغصانها. يقال فى اللسان العربى سرعت القضب سروعا اذا امتدّت. גידי פחדיו ישורנו تشتبك وتلتفّ من قول الترنوم فى שבבים מעשה שבכה. *שרינין עובד שרינו. وفى الدمينة ומישרנין[23] את המטות. وايضا ר׳ יהודה אומר המטה מישסרנ אותה[24] שלשה טפחים. وجائز ان يكون مثله ישתרנו עלו על צוארי:

الشين والراء والدال והשרידים שרדו מהם. שריד ופליט. שרידי[25] חרב معروف: יתארהו בישרד يرسمه بالرقان. والترقيين فى كلام العرب هو تزيين البيت بالورس. فالمعنى فى יתארהו בישרד انما هو رسم النجّار بالخيط المصبوغ بالحمرة ما يريد قطعه من العود واخراجه عنه بالآلة التى يقال لها عندنا المقطع ويسمّيها العبرانيون מקצוע فى قوله יעשהו במקצועות. وانما لخّصنا فى בישרד هذا التلخيص كلّه لما رأينا المترجمين يترجمونه بالرقان ولم ندر نحن بالرقان[26] غير ما ذكرناه. وربما كان تفسير בישרד بالآلة الفلانيّة اى بآلة ما من الآلات كما قيل ובמחונה יתארהו: ואת בנדי הישרד ثياب الخدمة. قيل انها الاربعة عشر ثوبا المذكورة فى فصل ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה. وقد ترجم ثياب الوشى:

الشين والراء والهاء אם לא שריתיך[27] لتوبّ قد ذكرت هذه الكلمة فى كتاب حروف اللين وهى موافقة لقول الترنوم ומישרא קטרין[28]: ومن هذا الاصل וישרין קשקשים הוא[29] לבוש. بين الدبقين وبين הישרין. ولبيت צדקה כישרין. חנית מסע וישריה يريد بها كلّها الدرع. ومن هذا الاصل ايضا وכל מישרת עגבים وهو من قول الاوائل رضى الله عنهم فى الدمينة אין שוורין[30] את החלתית בפושטרן. ومن قولهم ולא במי המישרה: وجائز ان يكون ايضا منه תבצלת השרון وترجم فيه نرجسة السهل. واليق من هذه الترجمة مع مطابقة المعنى ومجانسة اللفظ نرجسة السرو وسرو الارض فى كلام العرب هو ما انحدر عن حزونة الجبل ولا محالة انّ هذه صفة هذا المكان الذى يقال له השרון ولذلك ترجم بالسهل. ويجوز ان يكون من هذا الاصل שרותיך מערבך ويكون مجانسا لقول الترنوم فى ונחנו עליו כאשר יפול הטל. ונשרי עלוהי כמא דישרי טלא. والمعنى النازلات عندك بالمتاجر والسلع كانّه قال חונותיך بمعنى חונות עליך كما قيل פזר עצמות חונך بمعنى החונה עליך. ومعنى ונחנו هو معنى וחנינו (עליך) وذلك المعنى هو النزول والاستقرار وهو مقلوب חנה:

الشين والراء والهاء ايضا ובאונו שרה את אלהים. כי שרית[31] עם אלהים. قد ذكر فى كتاب حروف اللين:

الشين والراء والطاء וישרט לנפש. לא ישרטו שרטת. שרוט [ישרטו][32]:

الشين والراء والكاف מישרכת דרכיה מסוּכה: ועד שרוך נעל. שרוך נעליו شسع النعل:

الشين والراء والعين שרוע וקלוט يقتضى مستركى الورك فهو مجرّ من اجل ذلك[33] رجله كما قال שרוע שנשמטה ירכו. كى كتر الحمزة מהשתרע[34] من الانسبال والاشتقاق واحد:

الشين والراء والفاء אשר שרף יי. וישרף את הפרה. והישרף אותה. על פריסה ישרף. באש תשרפו. אשר הקריבו השרופים. והנה שרופה באש. עריכם שרופות אש. אל תוך שריפת הפרה. שרוף ישרפו בשבת. לבלתי שרף את המנלה. وما لم يسمّ فاعله והנה שורף[35]. והיו עמים מישרפות שיד هذا معروف: ومعنى اخر مشتقّ من هذا וישרפו לו שרפה גדולה עד מאד. וכמישרפות אבותיך כן ישרפו לך ترجمته تبخير ومعناه احراق البخور. والدليل على ذلك قوله عن عظام שאול ובניו וישרפו אתם שם: ومعنى اخر مشتقّ ايضا منه עשה לך שרף. النحاسين השרפים سمّيت שרפים لانّها تحرق ما نفخت فيه. وهكذا تسمّيها[36] الفلاسفة (ايضا) المحرقة. وقد وصفت العرب *ايضا عنها[37] مثل ذلك وهى تسمّى بعض هذا الصنف الدرومس[38]. والذى دعانى الى التعريف بتسمية العرب لبعض هذا الصنف هو ان احقّق عندك انّ العرب ايضا يعرفون الحيّات المحرقة وانّ تفسير השרפים المحرقة. وامّا וישרף מעופף فهو ايضا من مثل هذه الحيّات الّا انّه من الطيّارة منها. وتحكى الفلاسفة عن بعضها انها[39]

---

22 O. תסתרעא. 23 O. סרינין . . . סרינו . . . ומסרנין. 24 R. בה. 25 R. g. شريد. 26 R. فى الرقان. 27 R. g. شرط. 28 R. g. ومحلّل العقد. احلّل عليك الخبر. 29 R. הו. 30 R. g. نقع وترطيب. 31 R. g. رياسة. 32 R. g. وخدش. 33 In R. above ינר. 34 R. g. قد قصر الفراش عن الانسبال. 35 R. g. حريق واحتراق. 36 O. وصفت. 37 Transposed in R. 38 Both MSS. אלדורמם. 39 R. הנ.

تندفع الى مسافة بعمدة كاندفاع المزراق المرمىّ [وهى بلا اجنحة] وتسمّى المزرافيّة. وحكى ارسطاطاليس فى كتاب الحيوان انّ من الحيّات حيّات تكون لها اجنحة تطير بها قال وهذه تكون بارض الحبشة. فربما كان اخبار الكتاب عن مثلها بقوله שרף[39] מעופף: ومعنى اخر ايضا مشتقّ من هذا שרפים עומדים ממעל לו يريد ملائكة نارّيّة كما قال ورمات החיות מראיהם כנחלי איש ביערות כמראה הלפידים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש ומן האש יוצא ברק. وايضا מישרתיו אש לוהט. واما וישרף באש ויטחן فمعناه فسبكه[40] بالنار لانّ الذهب لا يحترق لكن ينسبك:

الشين والراء والصاد שרון ארעם צפרדעים. ושרן היאר צפרדע. אשר שרצו החיים. שרצו בארץ ורבו בה. השורץ על הארץ. השרצה על הארץ. שרץ נפש היה רביעי:

الشين والراء والقاف ושרק לו מיצה הארץ. שרקו ושיעו ראשם. ישרק י לזבוב. ישם וישרק. אשרקה להם ואקבצם. שריקות עדרים. ושיבוה לשרקה ومعنى للجميع العصفير[41]:

الشين والراء والفاء (ايضا) נטעתיך שורק. ויטעהו שורק. ולשורקה בני אתונו. הלבנו שרקיה هو اجود الكرم ويقال له الشريق ويكون بالشأم: שרקים ולבנים ברקן والبرقن نقط *حمر وبيض[42]. ومن هذا المعنى قيل ובשו עיבדי בשתים שריקות اى منقّطة بالوان:

الشين والراء والشين בל שרש בארץ נוצם. נטעתם גם שרשו. والمتعدّى הבאים ישרש יעקב. ותשרש שרשיה ותבלא. وتقبل غير متعدّ איל משרשי. والاسم שרש פרה ראש. הפך משרש הרים. ועשרי הים בסה[43]. שרשים בעמלק אחריך استفصالهم[44] للعمالقى[45] وهو مصدر على زنة בתבנים גם שרשיו. والمتعدّى הבאים ישרש יעקב. ותשרש שרשיה ותבלא. وتقبل غير متعدّ איל משרשי. والاسم שרש פרה ראש. הפך משרש הרים. ועשרי הים בסה[43]. שרשים בעמלק אחריך استفصالهم[44] للعمالقى[45] وهو مصدر على زنة בתבנים כך בכף תרוץ. وهذا المعنى ضدّ ותשרש שרשיה وهذه اللفظة على بنية לחקה. وفى معناها (ايضا) على بنية النقل قوله ישרשך מארץ החים סלה ويستأصلك. ومثله فى المعنى יבבל תבואתי תשרשי. ומאמצי ישרשיו:

الشين والراء والتاء ושרה את אחיו. ושרתו את. וישרת אותם. השה ישרתנו. והם ישרתוהו. וילוו עליך

וישרתוך. לשרת שם. יקרבו אלי לשרתני. ולעמוד לפני העדה לשרתם. מישרת משה. והחשיע מישרתו. ועשיתם כלים לבית י כלי שרת. את כל כלי השרת[46]. واما ואביטנו השומרת מישרת את המלך فاصله מישרתה فحذفوا علامة التأنيث ونقلوا حركة اللام الى العين كما صنعوا فى בשגגה שיוצא מלפני השלוט الذى اصله יוצאה فانّهم حذفوا منه علامة التأنيث ونقلوا حركة اللام الى العين:

الشين والراء والتاء ايضا ותקח את המישרת هو תרנים מהבת وهو الطاجن[47]:

الشين والتاء وחשופי שת. עד שתיתים[48]. وقد ذكرنا هتפים[49] اللغطتين فى باب الشين والواو والتاء. والاقرب فى שתותים ان يكون من هذا الاصل اذ لم يكن مثل והיו שתותיה מיחוצאים الذى هو معتلّ العين بلا شكّ فيه لانّه من معنى כי שת לי אלהים:

الشين والتاء المضاعف שתו בעטים פיהם. בצאן לשאול שתו. قد ذكرناهما فى كتاب المستلحق. وليس بمستنكر عندى ان اقول فيهما انهما مشتقّان ومستعاران من قول الاسبنية *אי זה הוא[50] דם התבוסה צלוב שדמו שותה اى سائل. فمعنى שתו בעטים פיהם على هذا اطلقوا السنتهم فاستعير لفظ السيلان لهذا المعنى هنا كما استعير ذلك لهذا المعنى [ايضا] فى غير هذا الموضع ومن غير هذا اللفظ وذلك قولهم אל תטיפי שיפון והטף אל דרום الذى يراد به النطق وهو مشتقّ ومستعار من لفظ והטיפו הדרים עסיס الذى معناه السيلان. ومعنى בצאן לשאול שתו انما هو تساردوا. وتساردوا مشتقّ من قولهم سرب الماء اى قطر وهو ايضا مستعار فى[51] العبرانى من معنى שדמו שותה. ولنا فيهما مذهب اخر ايضا فى المستلحق:

الشين والتاء والهاء ושים לא שתה[52]. אשר ישתה אדוני בו. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: ومن هذا الاصل או בישתי או בערב وهو السدى بفتح السين. ومنه ايضا בנבירה[53] ולא בישתי وهو السدى بضمّ السين اى الهمل. يقول طوبى لك بانّتها الارض التى ملكها ابن[54] الاشراف ورؤساءها يأكلون الوجبة فى وقتها بجمرة[55] وليس بهمل يعنى بقوله בנבירה بملك منهم لانفسهم وضبط

[39] O. הטריף. [40] O. שבכה. [41] O. אלבציר. [42] Transposed in O. [43] R. g. واصل واصول. [44] R. g. والانقطاع. [45] R. للعمالقى. [46] R. g. الجميع خدمة وخدم. [47] The Heb. transl. adds והיא בישתי בלשון רבותינו. [48] R. g. الاست. [49] O. חתנים. [50] R. איזהו. [51] O. من. [52] R. g. شرب. [53] R. בנבורי. [54] O. בן. [55] O בנבירה. والعورة.

لشهواتهم عن الاطعمة الضارّة وعن اكل على اكل خوفا من فساد الهضم وقلّة الاستمراء. وهذا مشبه لقوله צדיק אוכל לשובע נפשו. واراد بقوله ולא בשתי ضدّ هذا المعنى اى الانهمال على ما تدعو اليه شهواتهم من المطاعم الضارّة والاغذية الكثيرة على سبيل الشدّه. وانما مدح منهم هذا الفعل لانّه يدلّ على جودة عقولهم وحسن سياستهم فانّهم اذا لم يفتنوا فى ما [لا] تدعو اليه شهواتهم فهم احرى *ان لا[56] يحيدوا عن الحقّ والمعدلة فى التدبير للعامّة[57] وسياسة الرعيّة:

الشين والتاء واللام בהר מרום ישראל אשתלנו[58]. כעין שתול על פלגי מים. שתולים[59] בבית י׳. והנה שתולה. התצלח בשתילי זתים:

الشين والتاء والميم שתם העין شقذ (العين) بالذال المعجمة على زنة كتف وكبد وهو الذى لا يكاد ينام اى مفتوح العين. من قولهم כדי שישתום ויכתום:

الشين والتاء والنون משתין בקיר هذه اللغة مشهورة فى كلام الاوائل رضى الله عنهم فى اراقة الماء بالبول. ومن ذلك قولهم לא ישתין אדם מים אצל כתלו של חבירו אלא אם כן התיק ממנו שלשה טפחים. واللفظ اعنى لفظ משתין بقير كناية عن الكلب والمعنى ان لا ابقى لهم شيئا حتى الكلاب التى تبول على الحيطان. وفى نحو هذا المعنى تقول العرب ما له عاو ولا نابح. ومن بعض قول الاوائل رضى الله عنهم فى المعنى בשלמא משתין ימתין כדי הילוך ארבע אמות:

الشين والتاء والقاف וישתוק הים מעלינו. ושתחו כי ישתוקו معنى لجميع الهدوء:

ومن رباعى هذا الحرف

להבת שלהבת ليست هذه اللفظة تابعة[60] لـלהבת كما يظنّ قوم لانّها[61] قد اتت مفردة عن להבת فى قولهم תביט שלהבת. שלהבת יה بل هى لفظة سريانيّة فى معنى להבת فانّ תרגום ויהי בעלות הלהב. והוה כמיכס שלהוביתא. وكذلك תרגום פני להבים פניהם. אפי שלהוביו. وתرגום בלבת אש. בישלהובית אשתא. وתرגום ואש מתלקחת. מישתלהבא. كل هذا من الكلام المزدوج فصاحة وتوكيدا:

ومنه רבותים אלפי שנאן قد كثر استعمال الشعراء لهذه اللفظة فى الملائكة فيسمّونهم שנאנים. وربما كان الاصل فيها من ישנה הכתם התוב بابتدال الالف من الياء اى [آلاف] مختلفة للجواهر وكان الاصل فيها שנין على مثال קנין وبنين فهى على هذا ثلاثيّة:

ومنه שנהבים[62] وקפים. قال فيه الاخرنوم *שן פיל[63] ولعلّه انما ظنّها لفظة مركّبة:

ومنه וישעשע[64] יונק, תירתך שעשועי[65]. قد ذكرنا هذا الضرب فى باب الشين والعين والهاء. وجائز ان يكون رباعيّا واكثر معتمدنا فيه انه من שעה:

ومنه שרביט הזהב قيل انه الصولجان وهو عود معقّف يلعب به. وفى الامينة נטל ממנו מקל או שרביט. وقد يكون هذا اللفظ فى السريانى سوطا كما قيل[66] فى תרגום הכה אותם בשוטים. בישרביטין. وانا اقول انّ שרביט הזהב هو قضيب من ذهب تحبسه الملوك وتسمّيه العرب المنصر:

ومنه ברב שרעפי[67] בקרבי. בחגני ודע שרעפי:

ومنه שרשרות[68] נבלות وقد حذفوا الراء الثانى استخفافا فقالوا ישרשות:

[ومنه] תשעשני يجوز ان يكون رباعيّا ويكون تفسيره תשעשעני اى תכמיכני. يقال سعسع الشيخ اذا كبر. وقد ذكرناه فى باب الشين واليا والجيم. وجائز ايضا ان يكون مضاعفا[69] من ישנה אחו בלי מים:

ومنه שקערורות وتفسيره שקוק. وقد فسّر فيه خطوط. والشقوق اليق به لانّ الخطوط تقال على الشقوق وتقال ايضا على غير الشقوق اعنى على الخطوط[70] التى لا تتجاوز سطح الجرم الى عمقه. والمراد بـשקערורות انما هى الخطوط[71] الجارية فى[71] الجرم. والدليل على ذلك قوله ומראיהן שפל *מן הקיר[72]. ومما يؤيّد هذا التفسير

---

[56] O. ألّا. [57] O. العامّة. [58] R. g. غرس. [59] O. continues וישתק ריב. [60] O. اتباعا. [61] R. فانها. [62] R. g. فيل وافيلة. [63] O. ישנפיל. [64] R. g. يلهو ويلعب. [65] R. g. التذاذ. [66] O. قال. [67] R. g. افكار. [68] R. g. سلاسل. وخواطر. [69] O. مضافا. [70] O. خطوط. [71] R. على. [72] O. מהקיר.

قول الترجمان פחתין المشتق من פחות الذى هو النقصان والمجانس لقوله באחת הפחתים. فهذا ما اراد وان كان غيرنا قد استشهد ايضا بقول الترجمان على ترجمته فيه خطوطا

ومن خماسى هذا الحرف

שיעטנז[73] ولاهل الفقه فى اصل هذه اللفظة مذهب معروف:

✧ تمّ حرف الشين بحمد الله وعونه ✧

[73] R. g. ملحم اى مركّب من نوعين.

• المقالة الثانية والعشرون من كتاب الاصول فى حرف التاء •

التاء والالف والتاء وتهم اسم امة. منه قيل للنوبة المرّ[1] ويسمّى الزنج والزنج بيت يبنى طولا. والجمع وبين التهاء خمس امات. ويقول لقيل التهاءات: ومن هذا الاصل الهتا الرجل وتفسيره ممرّ[1] الرقاصة:

التاء والالف والباء تهبتى لاشوقك[2] فنيت شوقا الى نصرك على مذهب كلحة لاشوقك نفسى. ومثله انه تهبتى لفقودك. نرسه نفسى لتهبته انكسرت نفسى شوقا وفناء. واللام فى لتهبته[2] للحال. والثقيل متهب انكى نهن يعقب بمعنى مكلة. وترجمه وتهته نفسنا ابشة. نفسنا تهيبا:

التاء والالف والهاء تهاو لكم زعم ابو زكريا انّ الالف فيه مبدلة من واو ويهو على كلتات الشعر وليس ذلك ببعيد: ومن هذا الاصل وتهاو وزنه[3] فعول مثل شاور. عوبت[4]. كفو وعوتهم وترجم فيه الثيتل والثيتل فى كلام العرب يقال لنوع من بقر الوحش وللمسنّ من الاوعال. والى المعنى الاول ذهب فيه الترجمان فى قوله ودور برا (وديزه) وعلى انّ كثيرا يقرونه وتورباه. وفى المشنة شور بر مين بحمة: وقد اليمنت الف وتهاو [تهمر] فى كتوه مكمر ونقلت حركتها الى التاء فانقلبت الالف واوا ليّنة فى اللفظ وكتبت فيه واو وتهاو الفا لئلّا يجتمع [فيه] واوان ليّنان[5] فى لخطّ وليس هذا شرطا لازما لكل ما اجتمع فيه واوان ليّنان[5] بل الاطّراد على حذف الاولى منهما:

التاء والالف والميم ويهيو تواميم [متوءمة ومصطحبة]. شبولم متهاميوت قد ذكرناه[6] فى المستلحق:

التاء والالف والنون واين تهانيه بتهانه:

التاء والالف والراء وتهار النبول. والثقيل يتهررهو بشرد. وبمحونه يتهررهو. [رمون] المتهاور مشتقّ من هذا وكانّه [قال] *المرسوم اى المحدود[7]: يفه تهار. كتهار بنى الملك. مه تهارو ما صفته. لا تهار لو ولا هرر. واين تهار ذو صفة حسنة ذو روآء[8]. وهذا المعنى مشتقّ من الاول وكان مه تهارو ما رسمه:

التاء والباء والهاء كا من التهبة. تهبت عيني نفر رأينا من الصواب ان نجعل هذه اللفظة مثل لحم الفحة. القريحتهو نا لفحتك:

التاء والباء واللام يسفت تهبل بزرع [اساس الدنيا وقيل هى الارض] ومى يس تهبل بله: وليس من هذا الاصل تهبل عيّنو كما ظنّ ابو زكريا بل هو من بلل [ن] فوهم[9] فيه ابو زكريا وجعله من هذا الاصل. وقد لخّصنا ذلك فى باب الامثلة من كتاب اللمع وفى حرف الباء من كتاب الاصول ايضا:

التاء والباء والنون نم تهبن نم مسفوه. كتهدوش نيتهبن:

التاء والهاء المضاعف اللين هيته تهنو القول فيه كالقول فى وبهنو فليلتمس القول فيه من باب الباء والهاء المضاعف من حرف الباء. وامّا تفسيره فقيل فيه[10] غامرة والارض الغامرة لخراب. وكذلك الدار الغامرة:

التاء والهاء واللام وبملاهبى يس تهلله على زنة تهيل زهنتو والكميوت فيها للتفخيم: وربما كان الهاء[11] فيه زائدة على مثال بترمه لاهمر فانتقل الكمين الى الهاء على العادة فى احرف لخلق. وانما لم اقطع عليه

---

[1] Both MSS. אלממר, ממר. [2] R. אלתאבה. [3] R. וזנה. [4] O. ועבוט. [5] O. ליّنتان. [6] O. ذكرنا. [7] R. مرسوم اى محدود. [8] R. ריא. [9] R. פהו והם. [10] O. فيها. [11] O. التاء.

بأحد هذين الاصلين دون الآخر لعدمنا الاشتقاق فيه الاّ انّى [الى] الوجه الاول اميل فيه:

التاء والهاء والميم بنى التهوم رجله. على فنى التهوم تفسيره الغمر وهو الماء الكثير وجمع تهوم. التهومات يكسرنه. نتن بعوزرات التهومات. ويقال بتهومات ربه وبالعربى غار: وقد يسمّى بهذا اللفظ الموضع المطمئنّ الحامل للغبار كما قيل ويلكم بالتهومات بمدبر، ومتهومات الارض تشوب تعلّلنا. وانما سمّيت هذه المواضع كذلك لكون[11] العمار فيها:

التاء والواو والهاء والتهوية تو، ويتو على دلالات التيسير قد ذكر فى كتاب حروف اللين. وتفسير ويتو ورسم وخطّ. ومن هذا الاصل ومن هذا المعنى عندى ان تو يدى يعنى:

التاء والواو والكاف ويبتر عوتم بتوك، والبريه التبين على زنة التمين الهزونين، العيمورت التبونه، بالتوكبى مبرين اليماء زائدة والكاف مضاعفة والمعنى بتوك مبرين. فتضاعف كاف توك [12] كتضاعف طاء ينوط فى ولينوطن بزديكم ومثله[12] بتوكبى يرويشلم؛ وقد يجوز ان تكون الكاف الثانية من بتوكبى يرويشلم لمخاطبة المؤنّث. واما الياء فزائدة[13] فى الوجهين جميعا:

التاء والواو والراء تردى بلدة. عشر تدو، متور الارض. ويتيرو عت بيت يوفع قد ذكر فى كتاب حروف اللين. ويمكن ان يكون من هذا المعنى لبلد مدينتى التدوم على ان يراد به التجار المسافرون المتجوّلون على البلدان الباحثون عن اصناف المتاجر: ومن هذا الاصل وتر وتوابل، والقريب من التدوم: ومنه ايضا تر نزره ونزره. وراءيتنى بتور الادم، وهذا تورة الادم وتفسير ذلك رقبته[14] ومرقبته. واشتق منه نعوا لحايخ بتدوم من اجل [*] انّ جواهر العقود[15] وبواقيتها منظومة فيه [*] نظاما ما[16] ومرتّبة رتبة ما: ومن هذا تقول الاوائل تورة بلى علّى اى مرتبة الشىء ومحلّه[17]:

التاء والزاى المضاعف حصر التز قد ذكر فى كتاب ذوات[18] المثلين وهو[19] على هذا المذهب على زنة الدق لزعفر. ولو قيل فيه انه معتلّ العين مثل ات بريتى الفر لجاز ومما يؤيّد كونه[20] معتلّ العين قولهم فى التسمية التزى ات الراءس ببط عظم ومذهبهم فى تشديد التاء كالمذهب الذى ذكرته فى مصات اوتح بنو وغيره وان كانت الرواية[21] الصحيحة بالتشديد كما رويه نحن معشر اهل الاندلس. واما ان يكون (مشدّدا) فقد ذهب الشكّ وارتفع الريب. ومما يؤيّد عندى كونه معتلّ العين مثل الفر انه فتح مثله وعلى انهما فى توح [فصوح]. وقد بيّنت علّة ذلك فى كتاب اللمع:

المضاعف التاء والحاء لقط نحشبو تولحح هو[22] النمل:

التاء والحاء والشين وانعلّح تحش، عور تحش فسّر فيه الدارش وهو ضرب من الجلود المدبوغة: والاقرب فيه انه حيوان ما. وفى كلام الاوائل رضى الله عنهم التحش يتهيه بيتى ميته بريه بفنى عزمته هيه وتحور هيه، واما قوله وانعلّح التحش على هذا فباضمار عور فكانّه[23] قال وانعلّح عور التحش:

التاء والحاء والراء بفى التحرء كطوق الدرع وهو قول الاثرمين بفوم يرين: متحرة [*] بارن، واين تتحرة اث التحيمص الهاء فيه مزيدة للالحاق بمدرحص تدرحص[24]، وقد بيّنّا ذلك فى باب التصريف من كتاب اللمع من هذا الديوان. وليس بمستنكر ان يكون الف تتحر بمدرين خفيفا من هذا الاصل على زنة تفعل ولا يكون ناقص هاء[25] كما جوّزه ابو زكرياء. لانّ اصل متحرة عند ابى زكرياء اعنى الفعل الماضى التحرة: وقد بيّنّا فى كتاب التسهيل والتقريب امتناع كون الف التحر من بنية التحرة بارن وملنا به هناك على كونه من حرة على مثال والف التنور بم كما جوّزه[26] ابو زكرياء وهو وجه جائز الاّ انّ الاجوز والاجود منه عندى كونه خفيفا من متحرة بارن على زنة الف تفعل لانّ الهاء فى متحرة مزيدة عندنا للالحاق كما قلنا وليست اصلا كما زعم ابو زكرياء:

---

[11] R. لانّ. [12] R. فى. [13] Both MSS. الفاءيدة. [14] Both MSS. رتبة. [15] R. للجواهر والعقود. [16] O. ونما هو فهى على خمس اقسام فسّر فيها ر' موسه بن عزرا فى تأليفه فى العنبر، R. continues; ومثلة نتاسمها. [17] R. الاول العقد (عقود MS.) المنظوم من الجواهر من مة نعوا لحايخ بتدورم، والثانى نوبة ووقت من وبتهنيع تر ونزره، وبهنيع تر اكبتر. والثالث طائر من من التحرم او من بنى هيونه، والرابع هيأة وصفة من وراءيتنى كتر الادم، والخامس هو للجولان والطوف ويتورو عت الارض، وقوله ايضا من التحرم عت الارض. [18] R. داعت. [19] O. وهى. [20] R. انه. [21] O. الفاءيوه. [22] O. وهو. [23] R. كانّه. [24] O. بارن; both MSS. اتحرص. [25] O. حرف رابع. [26] O. continues فيه.

التاء والحاء والتاء עין תחת עין. נפשנו תחתיכם למות. תחת הנעצוץ. תחת אבותיך. התחת אלהים אנכי. (כי התחת אלהים אני.) שבעת ימים ילבשים הכהן תחתיו מבניו ילבשנה לחדם מכאנה מן בניה או לחדם עוסה. ומשלה תחת היותך עזובה. התחת זאת לא יומת שמעי. תחת אשר לא עבדת את י אלהיך מן (אל) כדו וכדו וכעוסו מן כדו (וכדו): תחתך יצו רמה. יאול מתחת רמה לך מן אספל. ומשלה מיתחת ישרשיו יבישו: ומן (הדו) אשתק בי הנסבה[26] תחתיים שניים וישליטים. עד יאל תחתית. נלות התחתיות. יבואו בתחתיות ארץ. יאול תחתיה: ומן הדו אשתק ايضا תחתיו לאמר למי ארץ אי סרו על מעני חריט לאמר. וקד לחמנו הדו המעני בי כתאב اللمع عند تלחיסנו מעאני حروف الزيادة בי[27] דכרנו מעאני اللام: יבנו איש תחתיו ليجلس כל امرء מכאנה והו ظرف מכאן. ומשלה ועמדנו תחתינו. وايضا תחת רשעים ספקם يضرب الطالحين[28] בי מואסעהם המשהורה عيانا[29] للجميع حتי לא יכחפי על[30] احد מא يحل بهم מן البلاء: ומן הדו המעני عندי אמתחת הקטן והי כלמה מרכבה סמי בהא דלך הוועא לאנה كثيرا[31] מא يركب عليه فيكون تحت الراكب: ולנא فيה קול אחר בי حرف الميم:

التاء والياء والشين זויר מתנים או תיש. ותישים עשרים. או هنا מכאן واو العطف:

التاء والكاف المضاعف ריש ואיש תכבים נפנשו. תוך ומרמה. מתוך ומחמס קד ذكر בי כתאב ذوات المثلين. والتقدير[32] בי מתוך ומחמס ان يكون מאנשי תוך ומאנשי חמס: ويمכן ان يكون מן هذا الاصل שנהבים וקפים ותביים [פסר فيه] طواويس והו קול الترنوم וטוושין[33]:

التاء والكاف والهاء והם תבו לרגליך קד ذكر בי כתאב حروف اللين. وقيل فيه انه على زنة ויפו עצמותיך:

التاء والكاف واللام פתיל תכלת اسمانجون:

التاء والكاف والنون ותבן רוחות[34] י. ולו נתבנו עלילות. לא יתבן דרך י לו يتهيّأ اى لا يستقيم. وקריב منه אנכי תבנתי עמודיה סלה. מי תבן את רוח י: אתה חותם תכנית خاتم الهيئة يعني אדם הראשון الذى كان خاتم מעשה בראשית. ויעמידו את בית אלהים על מתכנותו ובמתכנתו לא תעשו معناه الهيئة والترتيب[35]: ומדדו את תכנית. ושמים בזרת תבן. ומים תבן במדה. ונתנו את הכסף המתובן معنى ذلك التقدير والتحديد[36]: ומן هذا المعنى ותכן לבנים תתנו. תכן אחד. יהיה מתכנתו. ואת מתכונת הלבנים معناه المقدار والعدد:

التاء واللام المضاعف תל עולם. על הר גבוה ותלול قد ذكر בי كتاب ذوات المثلين. وذكر معه ותוללנו שמחה واخרכناه نحن בי المستلحق בי[37] معنى יללה اذ استحال كونه من תל עולם بكلام نستغني عن اعادته هنا. ونحن نجوّز ايضا (فيه) هنا وجها اخر وهو ان يكون مجانسا لقول العرب ثللت الشيء واثللته بالتاء المعجمة بثلاث نقط بمعنى[38] هدمته فكانّه[39] قال ויאללנו מהרסנו שמחה كما قال מהרסיך ומחרביך ממך יצאו: وقد قال قوم انّ ותוללנו مثل שוללנו بابتدال[40] الشين بالتاء كما قال בי ברושים ברותים:

التاء واللام والهاء ותלה אותו על עין. תולה ארץ על בלימה. תלו על חומותיך قد ذكر בي كتاب حروف اللين واستوفيناه[41] نحن בי المستلحق: ومن هذا الاصل ومن هذا المعنى اشتق للسيف תלין وקשתך لتعلّقه عند التقلّد به:

التاء واللام والميم בתלם עבותו. ויחד תלמיה יבבון. על תלמי ידי هو التلّم بفتح اللام والانلام والتلم مشق الكرات[42] من الارض اى مشق الحرث والقلب. ومن الدليل على ذلك قول[43] الممينة היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע [בתוכה] שורה של ירק אחר ר' ישמעאל אומר עד שיהא[44] החלם כופלים מראיש השדה[45] ועד סופו:

التاء واللام والعين אם יאדימו בתולע. האמונים עלי תולע. תולעת שני يريد به القرمز. אנשי חיל מתולעים معناه ملبسون بلباس مصبوغ بالقرمز. فاوجز العبرانيون هذا المعنى الطويل בי لفظ قليل *فكانّ ترجمة[46]

---

[26] R. continues התיבה. [27] O. continues מענא. [28] R. الظالمين. [29] O. عينا. [30] R. عن. [31] O. كثير; R. ודכר אל. [32] R. كثيرة. [33] O. וטוסין. [34] R. לבוות. [35] R. والتهديب. [36] R. والتحرير. [37] R. تقدير. [38] R. פמעני. [39] R. كانّه. [40] R. באסתראל. [41] R. واستلحقنا. [42] R. الكرابة. [43] R. ما قيل. [44] R. שיהיה. [45] R. השנה. [46] R. كان ترجمت.

מתולעים مقرمزون[. وهذا المعنى اشتقّ من ויהם תולעים. ومكبّر תולעה.] كي تعبلنا التولعة لكثرة الدود فى القرمز: ومعنى اخر ומחלעות לביא לו. واشبرة מחלעות עול وهو مقلوب מלחעות בפירים: תולעת יעקב شيعة يعقب:

التاء والميم المضاعف כי אם תם הכסף. سنه تمّيمة. وتمّيمين כיורדי בור اى بجميعهم دون ان ينقص منهم عضو. وهذا *مثل قولهٔ[47] وتبعنه יתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן בתמם באו עליך اى اتمّ ما يكون من هتين الآفتين وابلغه. והתמותי تمعتك اى وافنيها. وقد ذكر فى كتاب ذوات[48] المثلين واستوفيناه[49] نحن فى المستلحق: ومن هذا الاصل وهذا[50] المعنى عندى אין מתום בביתי. ومنه את האורים ואת התומים: وذكر فيه ايضا תם וישר واستوفيناه[51] نحن فى المستلحق: ومن المعنى الاول תמנו חפש מחפש وهو فعل متعدّ اصله תמו والنون زائدة. وقد فسّرناه[52] فى باب ما زيد فيه من كتاب اللمع:

التاء والميم والدال עולת תמיד. ואנשי תמיד يبدلون:

التاء والميم والهاء תמה ראו כן תמהו. איש אל[53] רעהו יתמהו. אל תתמהו על החפץ. ויתמהו האנשים. ויתמהו מגערתו. אבא כל כוס בתמהון. ובתמהון לבב. والافتعال والتهتعل תמהו اصله והתתמהו بتاءين فادغم[54] احدهما وهو تاء الافتعال فى تاء الاصل. والامر[55] תמהו فى الوقف وتمهו[56] بإشباع تحت الميم فى الوصل[57]:

التاء والميم والزاى מבכות את התמז:

التاء والميم والكاف ואני בתמי תמכת בי. תמכו בידיו. וכפיה תמכו פלך. אף תמכתיך בימין צדקי. הן עבדי אתמך בו. ויתמך יד אביו. אשת הן תתמך בבור. ועריצים יתמכו עושר. ותמך שבט מבית עדן. ותמכיה מאשר. תמוך אישורי במעגלותיך. נוער בפיו מתמוך בישחר. ובחבלי תמאתו יתמך:

التاء والميم واللام כי תמול שלשום. תמול בואך.

وقد يزيدون فيه الالف فيقولون אתמול. وامّا قولهم ויהי כל יודעו מאתמול שלשום بتشديد التاء فعلى مذهب السريانى فى قوله מאיתמולי ומדקמיתי: واعلمْ انّ ואתמול עמי לאויב יקומם عندى لفظة مركّبة من את ומן מול. ואת عندى فى معنى מן مثل בצאתי את העיר وغيره والتقدير וממול עמי לאויב תקוממו. وهو يقابل بهذا الرؤساء ואויב مفعول به واللام منه هى اللام الداخلة على المفعولين مثل لام הרנו לאבנר وغيره. ויקומם فى معنى תקוממו كما قلت وهى من جملة ما ذكرت فى كتاب اللمع كما قيل بلفظ [ما] والمراد به غيره. وترجمة اللفظ هى هكذا وبازاء شعبى تقيمون عدوّا اى تسلّطون عليهم وتمكّنون[58] لهم [من] يغرمهم ويجرّدهم على مذهب ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפישיטו. وايضا على معنى יחלקו בגדי לחם. ثم قال ממול שלמה אדר תפישטן מעברים בטח שובי מלחמה يقول (كل) من *قابلتم ولقيتم[59] تجرّدونه تودعه (وطيلسانه) *فيحصل من قوم يجتازون على طمأنينة[60] ان يكونوا كالراجعين من الحرب اى بما تجنونه[61] عليهم. وجعلتُ[62] אדר مثل אדרת [נכריה]. (وشوبى من اسماء الفاعلين مثل שבי وهو على زنة וסוז לב. סורי הנפן נבריה.) وסורי בארץ יבחבו. שבנה דומה נפשי. وממול وان كان موصولا[63] فى اللحن الى שלמה فهو مفصول منه فى المعنى لانّ معناه ايّة توجّهتم[64] جرّدتم من لقيتم:

التاء والميم والراء זאת קומתך דמתה לתמר. נם תמר ותפוח. ويجمع תמרים هذا معروف. ومثله عندى בתמר מקשה המה وتفسيره كنخلة مستوية مستقيمة. ومثله ايضا תחת תמר דבורה. واشتقّ منه ותמורה בי ברוב לברוב. وتمرות لو אחד מפה ואחד מפה. ועשו כרובים תמרורים. وايضا ותמרות עשן: ولغيرنا فى כתמר מקשה המה. תחת תמר דבורה قول لم نستصوبه[65]:

التاء والنون מעון תנים. גם תנים חלצו שד. לתנות מדבר لم يأتنا [واحد] من هذا الجمع لكن فسّر العربد والعربد *فى لغة العرب على ما رأيت[66] (فى كتب العرب) انما هو [حيّة ضخمة[67]] قد يكون فى طولها[68] ثلث اذرع

---

47 R. قول. 48 R. ذو. 49 R. واستوفينا. 50 R. ومن هذا. 51 R. واستلحقناه. 52 R. فسّرنا. 53 O. את
54 O. ادغم. 55 O. والاصل. 56 Both MSS. תמהו. 57 R. الاصل. 58 O. وتمكنون. 59 R. قابلتهم ولقيتهم.
60 O. פיחצלן; R. פיחדל. 61 R. تجنوه. 62 R. وجعل. 63 Both MSS. מוצלו. 64 R. תוֹנהם.
65 R. נסתעיבה. 66 Transposed in R. 67 MS. צכם. 68 O. طوله.

וأكثر وתרגום[68] תנים ידורין: وقد ترجم[69] فيه قوم بنات آوى وهى دويبّات وليس هذا صحيح:

التاء والنون المضاعف ויהי לתנין. כפיר ותנין. בלעני כתנין. את התנינים הגדולים:

التاء والنون والهاء גם כי יתנו בגוים. שם יתנו צדקות יי قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وذكر فيه ايضا אפרים התנו אהבים (فقط) ومعناه عندى بذلوا ودّهم لאשור ووهبوه لهم من معنى אתנה המה לי وهو ما يبذل للزانية من الجعل. ومثله אתנן זונה النون فى[70] אתנן بدل من هاء אתנה המה לי لانّهما قد يعتقبان[71] فى بعض الاسماء كما قيل חנית מסע ושריה. وقيل וילבש צדקה כשריון. فالالف فيهما اعنى فى אתנן (زونه وאתנה زائدة. ومثله והיה סחרה ואתננה יעיד كسبها ومالها. وانما جعله אתנן) لقوله عنها יהיה לצור כשירת הזונה.

15 وهذا (ايضا) هو المذهب (فى) قوله ושבה לאתננה وان كان يريد به ملكها وسلطانها. اما تراه يقول عنها וונתה את כל ממלכות הארץ על פני האדמה: وامّا قوله וכל אתנניה ישרפו באש [فانّما] يريد به البيع المبنيّة من الاתננים[72] كما قال عنها כי מאתנן זונה קבצה:

20 التاء والنون والكاف על תנוך אזנם. על תנוך אזן המטהר هو رانفة الاذن وهى الجلدة التى فى طرفها:

التاء والنون والراء תנור וכירים. ובתנוריך ובמשארותיך:

25 التاء والعين والباء כי נתעב דבר המלך את[73] יואב هذا ماض ولذلك هو פתח. والمنفعل אף כי נתעב ונאלח. בנער נתעב وهما קמוצין: כי תועבה היא למצרים. כי תועבת מצרים. בתועבות יבעסוהו: والثقيل תעבוני שלמותי. תעבוני כל מתי סודי. לא תתעב אדומי. ותתעבי
30 את יפיך. יתעב יי. ודבר תמים יתעבו. כל אבל תתעב נפשם. שקר שנאתי ואתעבה. המתעבים משפט: وثقيل اخر התעיבו עלילה. ויתעב מאד معنى الجميع تנכיס وترجيس وتعييب وتعيير واستقذار وكراهة:

التاء والعين والهاء תעה לבבי. תעיתי כשה אבד. כי

התעיתם בנפשותיכם. ויתע מנשה את יהודה اى اضلّهم. قد ذكر فى كتاب حروف اللين: وقد اتت هذه البنية الثقيلة غير متعدّية فى قوله ועוזך תוכחת מתעה. وجائز ان يكون مثلها[74] כי התעיתם בנפשותיכם: ومن هذا الاصل عندى
5 فى معنى اخر قوله והייתי בעיניו כמתעתע. מעשה תעתועים. ומתעתעים בדבריו اللام ذاهبة[75] من اجل هذا التضعيف. وقد كنّا ادخلنا هذا اللفظ فى المستلحق فى باب الافعال المشكلة. فنحن الآن مستصوبون وضعها هنا بدلالة قوله כהתעות שכור בקיאו. وذلك انّ معنى هذه الالفاظ العبث[76]
10 واللعب والاضطراب وذلك معنى כהתעות שכור בקיאו[77] كاضطراب السكران فى قيئه: وامّا ابو زكريا فادخل כהתעות שכור בקיאו فى جملة معنى תעיתי כשה אבד ولعمرى انه وان كان *المعنيان متقاربين[78] من اجل انّ الضالّ مضطرب[79] ايضا فى ضلاله فانّ الفرق بين الاضطرابين[80] غير خفىّ
15 اعنى بين اضطراب[81] الضالّ فى سبيله وبين اضطراب السكران فى قيئه والاضطراب هو التحرّك الى جهات مختلفة. والعرب تقول اضطربت [السماء] الماء بمعنى حرّكته حتى ينزل. وليس يصلح ان يترجم כהתעות שכור בקיאו كضلال السكران فى قيئه [لكن كاضطراب السكران فى
20 قيئه]: وتلخيص معنى قوله והתעו את מצרים בכל מעשיהו כהתעות שכור בקיאו هو على ما اصف. يقول لهم يضلّون المصريّون *فى جميع[82] امورهم بالآراء المفسدة حتى يضطربوا فيها اضطراب[83] السكران فى قيئه. وفى الكلام اضمار كانّه قال עד אשר יתעו כהתעות שכור בקיאו. قلت יתעו على
25 زنة ויתלו שניהם حتى يستوى الفعل والمصدر فى الانفعال. فهذا الانفعال من هذا المعنى الثانى. وامّا الانفعال من المعنى الاول فهو אל יאמן ביהו[84] נתעה فسّر فيه لا يأمن الضالّ بالمستوى: ومن هذا المعنى الثانى عندى قوله יתעו לבלי אבל اى يضطربون فى الجهات ويتضوّرون من
30 اجل عدمهم[85] الأكل بضمّ الهمزة وهو الشىء المأكول: ويصلح ايضا ان يكون من هذا المعنى תעה לבבי بدليل[86] פלצות בעתתני. والاحسن فى قوله ושני כפירים נתעו وان كنّا (قد) قلنا فيه قولا ظاهرا فى كتاب اللمع هو ان يكون ايضا من هذا الاصل ومن هذا المعنى الثانى وان يكون على
35 معنى ليث אבד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו اى انه

---

[68] R. وتفسير. [69] R. فسّر. [70] R. فيه من. [71] O. يتعقّبان. [72] R. אתננים. [73] O. אל. [74] R. مثله. [75] R. الذاهبة. [76] O. אללעבת. [77] O. אי. [78] R. אלמעניין; both MSS. מתקרבאן. [79] R. מטרב. [80] R. אלאטראבין. [81] R. אטטראב. [82] O. בגמיע. [83] R. كاضطراب. [84] O. ביטוא. [85] R. عدمه. [86] R. ברל.

يدهمهم[87] ليث مضطرب فى *تجاوله زائل[88] عن القصد عند عدمه الفريسة. وهذا هو ايضا وبنى لبيا يتهددوا اى انها تفترق *وتجوّل فى النواحى طلبا للفريسة[89] وانما ابلغ فى[90] هذا القول بأن وصف الليوث[91] بهذه الاوصاف من اجل انّ عدوانها يكون حينئذ اشدّ. وامّا تلخيص[92] كون نتءبنا من هذا الاصل وان كان لا ينفكّ من الشذوذ عن الاطّراد فهو ان اقول انها لفظة مركّبة من الفعل الماضى ومن الفعل المستقبل اعنى من نتءبنا على مثال ونبنو بحذف ءمى ومن يتءبنا مستقبل نتءبنا كما انّ عادة العبرانيين تركيب الغاظ كثيرة من *بناءين اثنين[93] على ما قد تبيّن فى كتاب اللمع وفى كتاب حروف اللين. فلو قال وبنى كفيرم نتءبنا على زنة ونبنو بتءبنو ءمى لكان حسنا (او لو قال وبنى كفيرم يتءبنا على زنة ويتلا بنيهم لكان ايضا حسنا) *لكنّها لفظة مركّبة من هتين البنيتين والى[94] هذا المعنى يجب [ان يضاف] باعتر اتءبنا ءותי אלהים כנבית אבי اى لمّا اجلانى الله من بيت ابى:

التاء والعين والراء وتعبيرا تعر على كل بيترم. (בתער הסכר.) כתער מלטש هو الموسى: ויטלפה מתערה هو الغمد:

التاء والفاء المضاعف תף وחלול. כתוך עלמות תופפות. מתופפות על לבבהן قد ذكر فى كتاب ذوات المثلين. وقد قيل على[95] التشبيه والاستعارة فى تجويف [الانسان] מלאכת תופך ונקביך. قال فيه الاترجمان برם לא אסתכלת בפרנסך דאיתעביד *חלולין ונקבין[96] דאינון צריכך ולא[97] איפשר לך דתתקיים[98] בלא[99] בהון *מיומא דאיתבריתא[1] עמך מתקנין:

التاء والفاء والحاء כתפוח בעצי היער. נם תמר ותפיח. רפרוני בתפיחים:

التاء والفاء واللام وחם טחים אתו תפל ירבד חלמא بلا تبن كما قال فيه الاترجمان ויעע ליה טין פטיר בלא תבן: היאכל התפל מבלי מלח هو الطعام المسبخ وهو الذى لا ملح فيه. وذلك شىء فاسد: وقد اشتقّ منه שוא ותפל. ולא נתן התפלה לאלהים. لا يسيء تفلة:

التاء والفاء والنون תופיני מנחת פתים قد ذكرنا[2] فى كتاب اللمع من هذا الديوان انّ وزنه פועיל على مثال דוביפאת فالتاء فيه على هذا المذهب موضع الفاء والواو مزيدة[3]. هذا ما يوجبه النظر من طريق التشقيح للكلام ولا دليل لنا على معنى اللفظة من الكتاب: وامّا الاوائل رضى الله عنهم فلخّصوه بان قالوا תיפיני. تهفه نه ارادوا به ان يطبخ نصف طبخه لمأتى رطبا ليّنا غير نضيج ولذلك ترجمه[4] المترجمون رخف[5] وان كانت العرب انما تستعمل الرخف[6] فى العجين لا فى الخبز المخبوز. يقولون رخف[7] العجين اذا لان واسترخى: وهذا الذى لخّصه الاوائل فى תיפיני يمكن ان يكون انما ارادوا به تلخيص معنى תופיני فقط لا تلخيص اصله ومعناه معا. فان كان كذلك فاللفظة من هذا الباب. وان كانوا انما ارادوا تلخيص اصله ايضا فليست لفظة תיפיני من هذا الباب لانّها لفظة مركّبة من תהפה مستقبل אפה ومن נא ومعناها تطبخه[8] نصف طبخه[9]. وهذا شبه ما استعمله[10] اليونانيون فى تسميتهم البيض المطبوخ [غير البالغ فى طبخه كانّه قد طبخ] نصف طبخه[11] نيمبرشت لانّ تفسير نيمبرشت فى لسانهم المطبوخ نصف طبخه وهى لفظة مركّبة عندهم فليس بالمستنكر ان يسمّى[12] العبرانيون الخبز *الغير بالغ[13] فى طبخه وكانّه قد طبخ نصف طبخه תופיני كما قالت[14] اليونانيون فى هذا المعنى نيمبرشت اى תהפה נא على *ما لخّصه[15] الاوائل رضى الله عنهم. والمذهب فى תהפה נא اعنى فى נא كالمذهب فى אל תאכלו ממנו נא الذى معناه غير مستوفى النضج:

التاء والفاء والراء שק תפרתי עלי נלדי. ויתפרו עלה תאנה. עת לקרוע ועת לתפור. والشقيل הוי למתפרות כסתות:

التاء والفاء والشين وתפש את הבלע במלחמה. ואת מלך העי תפשו ח. ותפשו אותו אביו ואמו. ותפישה ושכב עמה. ואתפש ביעני הלוחות. ותתפשהו בבגדו. תפשו[16] את

---

87 O. ירחמהם. 88 R. הנואלה ואיד. 89 R. وتنزل فى نواحى طلبها الفريسة. 90 O. من. 91 R. الليث. 92 R. קדר continues. 93 Both MSS. בניין תנאין. 94 O. لبونها; R. لبونها. 95 R. وعلى; O. אלי. 96 O. חוללין ובנקבין. 97 So both MSS. 98 R. דתיקום. 99 O. דלא. 1 R. ביומא די אתבריתא. 2 O. ذكرناه. 3 R. مزيدا. 4 O. ترجموه. 5 R. רפך. 6 R. אלרפך. 7 R. רפך. 8 O. تطبخه. 9 R. طبخ. 10 R. استعملوه. 11 O. طبخ. 12 O. يسمّوا. 13 O. غير المبالغ. 14 O. continues الاوائل. 15 R. מתאל לחמה. 16 O. ותפשו.

נביאי הבעל. [ותפשה ושבב.] לאמר תפשוהו. כל תפיס כנור ועוגב. למען תפיס את בית ישראל. כתפיסכם את העיר]. להלחם עליה לתפישה]. אל דוד ואל אנישו לתפיסם. בתפיסם בך בכף תרון. והשקיל בידים תתפיס: וגד קיבל על הלשון תפיסי המלחמה. וקיבל[17] הנה הוא תפוס[18] זהב וכסף והמשל מצופה או מחופה כמו שאמר בלעם (התרגום) מחפי דהב וכסף לכן[19] קיבל תפויס[20] כמו שקיבל ايضا בזה המשל ובביס בוהב לכסא מאחוים אי מצפים בעבור אגזרי הכסא מפל המעלות וזולתם:

التاء والفاء والتاء ותפת לפנים אהיה. בי ערוך מאתמול תפתה הוא לחכים והמיה בזה התפתה זולתה כזיתתה בעליו עלפה וזפי בחה צמא וזפי אישה לוי. וזמה אמר איוב עין נפשי ותפת לפנים אהיה לעצם האחרון הדבר אשר עליו. ומן אחל זלך (אמר) והציעיני למישול עמים אי יעשני להתמשל[21] בבי הזמן לפרט דאי"ם ועצם בלא"י אי שרת משלו לעצם מה בדא לחלק מן דאי"ם. ותרגמה ותפת לפנים אהיה וסרת חכימא לזמן[22]:

التاء والقاف والنون מעות לא יוכל לתקון. [והשקיל המתעדי תקן משלים הרבה. בי מי יוכל לתקן] מעניה הזקאן והוא הזחכים [בי השיא]:

التاء والقاف والعين ישאול תקע בשופר. ותקעו בהן. ותקעתם תרועה. יתקעו בשופרות. ובתקוע [שופר]. תקעו [בחדש] שופר. הללוהו בתקע שופר בפרב הבוק: וגד בשמי הבוק נפשה תקוע כמו שקיבל[23] תקעו בתקוע תרגמה בזה בזקור: ומעני אחר ויעקב תקע את אהלו בהר. ולבן תקע את אהלו. תקעו עליה אהלים. ואת נויתו תקעו בחומת בית יזן. ויתקעה בבבטנו. ויתקעם בלב אבישלום. ותקעתיו יתד. ויתקעהו ימה סוף. ותתקע את היתד. התקועה במקום נאמן מזה פרב. ומזה תשמיש *ורץ וזנזל[24] והלמיע תחת[25] הפרב. ומזה תעליק סלב מזל ואת נויתו תקעו. והדליל על אנה תעליק קולה וילך דוד ויקח את עצמות שאול ואת עצמות *יהונתן בנו[26] מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אותם מרחוב בית(שן) אשר תלאום שמה פלשתים אל אן קולה[27] תקעו מן אחל תקיעת העין

---

17 R. וגד קיבל. 18 R. תפושה. 19 R. ולכן. 20 R. תפישה. 21 O. לשמשל. 22 R. לאיממן. 23 R. קאל. 24 R. ורד ואנואל. 25 R. קסת. 26 R. בניו. 27 R. קיבל. 28 R. צלב ומזמאי אישתאק. 29 R. אלהא. 30 O. ضرب. 31 R. הו. 32 O. התוקף. 33 R. פי מעני. 34 R. לזעד. 35 O. אח; R. הכף.
36 R. אלצרה. 37 R. והמישרעי.

الذى *يصلب فيه: ومما اشتق[28] من هذا قوله אל תהי בתוקעי כף. ושונא תוקעים בוטח הם המסופקים עבד הפמאן. וזהו מזל מא אשתקّت العرب صفقة البيع من ضرب اليد[29] على اليد لان الصفق عندهم الضرب[30]. والانفعال من هذا [المعنى هو] מי הוא[31] לידי יתקע:

التاء والقاف والفاء ואם יתקפו האחד. בתקף בל מלכותו. את בל תקף[32]. וכל מעשה תקפו. עם שתקוף ממנו תרגום חזק: ומעני אחר תתקפהו לנצח תפסיקה תאחזה כאנה קאל תקפהו לנצח כמו קיבל בזה המעני ואינני בי לקח אותו אלהים. وايضا הנני לוקח (ממך) את מחמד עיניך במגפה. فمعنى[33] תתקפהו לנצח ויהלך תמשה אלי אחרית הדבר אי אנה יבקי מיתה ابدا[34] לאן נפשה תעטש בעטש בעטשה על מא פסרנא בי באב *الالف والحاء[35] מן חרף الالف בי קולה אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול בי יקחני סלה. ומזלה תתקפהו בזולך עתיד לבידור הזה אחבאר אלי אחרית הדבר. והצר[36] והמצוקה המתקדמי הזבר והמעני אנהמא בחזאנה ובחוזאנה ונפבטאן עליה: ומזה הלגה מסתעמלה עבד הראשונים [בי מזל הזה המעני] אעני בי מעני הלקח והפבט וזלך בי מזל קולהם בדי שלא יהיה בל אחד ואחד תוקף טליתו של חבירו. והמזהב בי אסתעמאל הבתאב תתקפהו (והוא يريد הצר והמצוקה كالمذهب בי קולה צירים אחזוני בצירי יולדה לאן תתקפהו) מזל תאחזהו:

التاء والراء والزاى ויקח תרזה ואלון פסר פיה הסנוור:

التاء والراء والنون בתרן על ראש ההר. לעשות תרן עליך הוא הדקל וזהו עוד השראע וזהו חשבה טויילה תשד בי וסט השפינה תסמי הצארי:

التاء والراء والعين תרעתים שמועתים קיבל אנהם בוואבון לאן תרגום שער. תרעא. פבאנה קאל שוערים. וכדלך תקול العرب للبواب تراع بפתח הראע. וربما كانوا منسوبين [כמו] קיבל ומישפחות קרית יערים היתרי והפותי והשמותי והמישערי[37]:

التاء والراء والفاء ורחל לקחה את התרפים. ותקח

מיכל את התרפים. ותשם על המטה هى التماثيل [كما ترجم]:

التاء والشين والهاء הגדיל תרשיה וזנה פועליה מטל ולא דומיה לו. תופיני מנחת פתים:

ومن رباعى (هذا) الحرف

קוצותיו הלהלים متكاوسة[38] اى متراكمة بعض *شعره على[39] بعض:

✧ تمّ حرف التاء بحمد الله *وبتمامه تمّ[40] جميع كتاب الاصول[41] ✧

---

[38] R. מתראמכה. [39] R. شعرهما الى. [40] Transposed in R. [41] R. التنقيح وذلك بحمد الله وتوفيقه وعونه ברוך הוא.

❊ المنتخبات ❊

א

אב. D. חלפו עם אניות אבה قال انّ ايّامى سلفت وذهبت سريع[ا] كسرعة سفن الفواكه الرطبة الذى يسرع بها بالمقاذيف *والهبال لئلا[1] تهلك. وفى بعض الحشاش قال عودنا باعبا لا يقطع القرط والبردى الذى ليس له ثمر ومعناه قلب الحشيش الرطب منه.—S. *سفن القرطلّة[2] من معنى العبزينة [الشهوة]:

אבה. لفظة אבדה تنقسم قسمين لمعنى التلاف والابادة. الواحد هو الشيء المتلوف من صاحبه و[ال]موجود عند غيره مثل او מצא אבדה. لجل אבדת אחיך: ومعنى قول[ه] ארמי אבד אבי اى منجلى من بيت ابيه معدوم من عشيرته على رسم كل منجلى يسمّى אבד كما يقول فى تمثيل جاليتنا תעיתי כשה אבד. واراد به ما لحق ابونا من الانزعاج فقال انّ اول ما انجلى ابى الى الارمى كان אבד وبعد ذلك ויורד מצרימה ثم ויראו אותנו [ثم ا]עתه הנה הבאתי قال لمّا تفضّلت ورزقتنى موضع القرار هوذا [آتيا]ت من ثمره: والثانى هو ما يباد ويعدم من الوجود مثل הן נועמו [אבדנו, אבד ת]אבדון، ואבדתם את שמם، ومن شكل ذلك قيل כי נוי אבד [עצות המה معدوم] المشورة. ومن ذلك اسمى القبر אבדון لانّه موضع تلاف الاجسام[3] كما قال אבדון ומות.—A. وقيل عند لبن الارمى كان فقيرا ابى مثل אם אראה אבד מבלי לבוש ومثله כי נוי אבד עצות بمعنى فقير من النبوات ويكون אבד وאבד معناهما واحدا . . . وتفسر العبزينة الشهوة الطبيعيّة وانّ من هذا المعنى אבון لانّه يشتهى الاشياء ولا يصل اليها:

אבה. D. אבחת חרב يقال انه روعة السيف من حروف انبدل الحاء بالعين فيصير اشتقاقه من והנה בעתה، מבעתיך، יבעתוהו، נבעת كلّه ترويع وتهويل.—A. قيل روعة السيف مقام אבעת חרב من معنى והנה בעתה وانّ الت فيه اصليّة وقيل ظهور السيف من נבעו מצפוניו وليس الحا اصليّة وليس الالف اصليّة على القولين جميعا.—S. لمع السيف وقيل دهشة السيف كانّه אבעת:

אבק. A. ויתאבכו נאות עשן وتحيّروا من اقتدار الدخان وعظمه من معنى והעיר שושן נבוכה وليس الالف فى ויתאבכו اصليّة:

אבן. A. ועד אבל הגדולה قيل انه مقام האבן הגדולה وهى المذكورة قبله וישימו אל האבן הגדולה: . . . האבן האזל الوجه אבן האזל حجر الذهاب الذى ذهبنا الى نحوها.—S. והנהו עושה מלאכה על האבנים منصب الفخّار الذى يعمل عليه شغله وقيل انه يشتقّ من בנין:

אבק. S. ויאבק איש עמו تصارع وليس يشتقّ من אבק فا[ء] ليس فى موضع كل مصارعة غبار وانما هو مثل ויחבק وقريب من معناه:

אברה. A. בנף רננים נעלסה אם אברה جناح الطواويس اذا مدحت وريشها حسن. وقد اختصر المقع انه من אברה وكان الوجه אברה. وقد قيل انّ אברה اسم نوع من الطيور وانّ الوجه فى אם אברה. עם אברה وتكون [אם] هاهنا بمعنى עם يعنى مع אברה:

אנם. A. ואנמי נפש قيل اذ[نها] الاجام التى يعملها الواحد لنفسه.—S. برك تتربّى فيها نفوس حوت وحيوانات:

---

[1] MS. ואלהבאל ללא.

[2] MS. כפון אלקרצלה.

[3] Supplied from A.

אֹו. A. وقد تجيء بمعنى حتّى التى تفيد غاية الامر المذكور او اذ يكنو يعنى الك عمم بكرى والبعاتى اوتهم بعرين بعنى حتّى يكنو قلوبهم ويكون من هذا المعنى او يهزق بمعوتى:

אוֹת. A. ومللوا بتيهم اوتهم قبل نموس. وقيل اشواك وانّ اوتهم وحوتهم واحد:

אֶחָד. A. التعاحدى الهيمنى تفرّدى من احد. وقيل تضبّطى فى البمين[2] مقام التعاحذ من واحذ بزنبو يعنى تضبّطى فى اليمين واجعلى المفتول فى الشمال. وقيل توحّدى فى الانفراد[3] من كل سيف تمامنى فى المرور الى يروشلم وتشاملى فى المرور الى ربط بنى عمون اجعلى قصدك وهمّتك الى اين وجه[ت]ك مستعدّة: وهو كاحد ومى يشيبنو وهو اذا اراد ان يبطس بواحد فمن الذى برذّه:

אֶחָז. D. S. واحتاز مرعاهو اسم رجل:

אַחַל. D. احلاى ادنى طوبى وهو فى المعنى مثل اشرى، ومثله احلاى يبونو درحى طوبى اذا تستوى طرقى.— A. وقيل امراض مولاى تزول لو حضر يحضره النبىّ. وايضا عند ما تزول عتّى امراضى تستوى طرقى فى التعليم.—S. املى واحلاى عندى حرف مثل אך ונם:

אלם. A. الاصنم الم تزدك تدبرون يا اهل الرواى يعنى اهل مجالس الحكم ويكون الم مقام اولم:

אַפָּף. D. بعلاى اعففوات كمسامير مغروسة على السكفّات. ومثله باعففى الشيزرات على سكفّات الابواب واسّ الكلمة ף الشيزر:

אפס. D. افس يقتضى طرف[ا] مثل עד אפסי הארץ. ومن شكل ذلك قبل ويعبرنى بمس مى افسس ما يغطّى اطراف الرجليين. ومن ذلك قبل واشور باافس עשקו:

אפר. S. ويتحفيف باافر العمامة مقلوب פארי המגבעות:

אָרִישׁ. D. واريشت شفتيه والالف فيه من طريق الاسماء مشتقّ من בריטון בורית מלך פרס:

אתן. A. اسم الاتّون. وقد قبل انّ منه תאנים الملات وانّ الوجه אתונים مثل שלמה ושמלה لو طرحت فى الاتانيين لاعجزت عن التنظيف:

ב

בבה. D. بت عين حدقة العين وقد يسمّى بالعربى صبىّ العين.—S. ننو ببت عينو حدقة العين واختلف النحويون فى هذه الكلمة اختلافا كثيرا. والاغلب منهم يرى انّ اصلها ببه والتاء فيها تاء التأنيث اضافية وهاء لمد الفعل سقطت وحقّها ببية. وابو الوليد ז״ל يرى انها كلمة ثنائية اصلها בב والتاء فيها تاء التأنيث. وانا ارى انّ اصلها ببت والتاء فيها اصليّة وهى كلمة مركّبة من تضعيف בת فانّ عنبية العين تسمّى בת فانّ العين تحيط بها وتحفظها كما تحفظ الام بنتها والناظر يسمّى ببت اى בת הבת ويسمّى ايضا אישון وليس בת عين مثل ببت كما زعم ר׳ דוד קמחי ז״ל وشاهدنا שמרני כאישון בת עין اى كحدقة عنبية العين:

בַּג. D. غذاء وزيادته פת كقولك كسرة خبز لانّ تكسير الخبز يسمّى פתות. فتوت اهنو פתים. ونفتوتى לחם. ومثله ואכלי פתכנו آكلون طعامه. פתכנם طعامهم. ومن شكل ذلك يكتب ונהתיך לבו לנוזים يفسّر على قراءته اجعلك لنهب الاحزاب وعلى الكتابة לבו اجعلك طعامه[ا] للاحزاب:

בול. D. بى בול הרים ישאו لو انّ نبات للجبال تحمل له وتنبت له النبات كقول من يقول قد حمل الزيتون. قد حمل الكرم:

בִּיסֵּס. D. بويسّسكم על דל لاجل اصطلاحكم للفقير الضعيف وليس له اشتقاق. فقوم قالوا انه يفسّر بتبديل الياء بالسين فصير من بيسّس. وقوم يفسّرو[ن]ه باسقاط الباء فصحصل مثل הוא ישמה אוער כל כלי חמדה:

בחל. D. ונם נפשם בחלה בى نخلت علىّ من اقلاب الهاء بالحاء مثل אה אח.—A. نخلت[4] علىّ بالطاعة يعنى لم يرجعوا الى طاعتى:

בעה. D. نبعوا متعونيه طلبت ذخائره اى فتشت لتنهب.—A. وقيل ظهروا من نبعه بالحومه ونشوبه:

בתק. A. وبتحوق قبل انّ الوجه ونتحوق من لغة ولا נתק שרוך נעלי يعنى يقطعونك:

ג

גאיונים. S. كلمة مركّبة من גאים ויונים اى متشبّهون غابنون:

גד. D. قد يقال انه اسم النجم من لغة الاشمنة נדא

---

[1] Injured in D. [2] D. تضبطى بالسيف لا تعارقيه الى ان يتمّ لك ما تريدين. [3] MS. אלנפראד. [4] MS. בכלה.

טבא وبالعربى يقال جدّ فلان يعنى النجم والبخت وجعلوا العركبى لغز سلحن مثل لعوشات كونس لملاكبة الشمس [S. كوكب المشترى]. وقالوا فى בא גד انها قالت جاء البخت اى طلع نجمى:

גוב. S. יוצר גובי. בנוב גובי جراد والياء عندى فى גובי وبحموت שדי وקדע לו חלוני وعورنس חורי وחיטופי שת وما اشبهها جمع تصغير كقولنا جرّيدات وطقيقات وما اشبه ذلك:

גזם. S. نوع من الجراد واقول از[ـه] سمّى كذلك لقطعه من معنى للجزم فى كلام العرب وفى كلام ר״ל סכין שמן לגזום اى للمقطوع. وكذلك يسمّون الاغلماء[1] נוזמא لانّه قطع من الوهم والتخيّل:

גיד. D. וגיד ברזל عرق حديد. ويجوز انه من لغة العرب الذين يسمّون العرق جيد:

גיר. D. באבני גיר هو الجير بالعربى. وقد يسمّى שיד. ושדת אתם בשיד وكذلك بالعربى هو[2] شيد وبالسريانى על גירא די בתל היכלא على شيد البياض الذى فى هيكل الملك:

גלם. D. وشرح قوله גלמי ראו עיניך اندراجى وانطواءى نظرت عيناك يعنى تقلّبى وتصرّفى فى هذا العالم مكشوف ظاهر بين يديك ويقال طوّتنى وفكرى:

גלע. D. ולפני התגלע הריב نمويت يقال قبل ان تقع اللجاجة دع الخصومة. וכל אויל יתגלע وكل جاهل يلجّ فيطلب الشرور. ويقال انه من الحروف المنعكسة مثل לעג וקלס قال قبل [ان] يقع الهزل والازدراء بعنى به الفعل القبيح من الاسماع وغيره اترك الخصومة. ومثله וכל אויל יתגלע كل جاهل يتبع الامور الى ان تخرج الى كل قبيح.— S. ולפני התגלע اختلاط وقبل ينكشف فيكون גלה וגלע مثل פדה ופדע:

גלעין. D. שגלעינו من גלעד يقال انه زائد لام مثل שלאנן ושלוו بعنى שנינו. وعندى انه من السريانى الذى يترجم קרח הוא. גלעין הוא يعنى الذى جزّوا اياها.—S. غلّست اى بكرت بجانس العربى الذى يسمّى ظليمة الصبح جلس:

גמא. D. הגמיאיני נא اجرعنى الآن وكثير[ا] يستعملون اهل المدينة חלב כדי גמיעה مقدار جرعة. גומע ופולט نجرع ويقذف وهو مثل تبديل الالف بالعين:

גמר. D. قبل معصم يعنى ذراع دون الكفّ لانّ זרוע ذراع كامل חצן حضن אציל ابط.—A. وقيل فتر ومن معناه ונמדים اصحاب السكاكين الصغار وقيل ונמדים اسم قبيل[3]. وقد قيل انّ الدال مقام راء وانهم قبيل גומר ומגוג.—S. ناس قصر:

נעה. S. אם יגעה שור يصيح صياح الثور يسمّى נעייה وقد استعملته ר״ל فى شهيق الانسان נעה בבכיה ויצאת נישמתו:

נעל. D. لفظة نعل تقتضى اشمئزاز[4] النفس مثل בנעל נפשיך ومعنى قوله שורו עבר ולא יגעיל ثوره احمل ولا يشمأزّ اى انه ينتج بقره فتنجح وما تشمأزّ نفسه ولا يلحقها غمّ بل تحمل وتلد ولا آفة ينالها ויגעיל راجع الى نفس الصاحب[5]:

נרם. D. יישטר המור נרם יישטר حمار ذو عظام رابض بين لمجزين يعنى יישטר ليس كان له رسم ان يخرج فى العساكر:

נרע. A. כי מגרעות נתן לבית انّ نقصانات جعل لرواشن البيت يعنى كباش لتحطّ الرواشن عليها وتسمّر:

ד

דב. A. ורובע הקב דביונים وربع قبّ من قذف لحمام يعنى ما يقذفه لحمام ممّا يلقطه من لحبوب ويكون الوجه דב יונים كلمتين وبشتقّ דב من معنى רובב שפתי ישנים.—S. طرح حمام وهو مكتوب חריונים وחר اسم لحرّ مثل לאבל את חריהם ויונים لحمام ודב كناية عوض חר وهو هن معنى الذوبان תרגו׳ כי יוב. ארי ירוב. ونعم ما فسّر فيه ابو الوليد ז״ל قال תרגו׳ שביונים דביונים اى ما فى حواصلها من الزرع. ولا عجبًا من تسمية ذلك חר فانّه على ثم סופו مثل ומחני קמה او تهجينا له لمبالغة الوصف:

דבא. D. ולנו דב اسّ للحركة ובימיך דבאיך וكاتّمامك حركتك يعنى كاتّيام شيمتك تكون قوّة حركتك عند الهرم. דבב שפתי ישנים محرّك شفتى الوسان يعنى اختلاج شفتى شاربى لخمر—S. وبימיך דבאיך قيل ذوبان مثل ארב:

דבל. S. פלח דבילה شريحة تين وقيل دور شريحة تشبيهها بدائرة الرحا الذى اسمها פלח وهذا اصحّ:

דבש. D. ופנע בדבשת سنام لجبل اعنى راس لجبل *واعلاه. وقيل اسم موضع[6]:

---

[1] MS. אלאניא. [2] MS. הם. [3] D. קבאל. [4] MS. אישמאז. [5] يعنى الثور لا يزعل من نفسه بعلوّ اى A. ولا يغمّه. [6] From A.

דגן. S. תירס ודגן הבר והוא הקמח הכתוב בלשון ז״ל. והסלת עם יקראו חמשת מיני דגן שמחמיצין שנים מן החטים והם החטים והכוסמים ושלשה מין שעורים והם השעורים והשבולת שועל ושיפון והערבין החטים הקמח והכוסמים הם האשקלית שמהן עושין הלחם שהוא קמח גס ומהן עושין הסולת שהוא קמח דק והשעורים הם הנקראים בלשון ז״ל שעורים והשבולת שועל והשיפון הם הנקראים בלשון ז״ל חרטל ושיפון והשלת והוא הקמח אחר החמש בעת הנפתו ולכן נקרא דגן:

דדה. A. עדדה כל שנותי הוא הלחם בלחן כמו שיעשו הלחמנים ומשלו אדדם עד בית אלחם ישמיר לי הנשמר והמים מקום אחד ואמנם:

דהב. A. שבתה מדהבה נשמית מלכת נבוכדנצר מדהבה לקוראי ראשה די דהב. ונראה לי שהוא מדהבה מן דהב הם שהוא מן הגזרה.—S. הזהב כלומר הכסף הנקי. וקרוי כן על שם הזהב. ויש אומרים שהוא מן הזהב שהוא מן הנחושת הנקי. ויש אומרים שהוא מן הזהב שהוא מן הכסף הנקי

הלא. S. והנהלאה לגוי עצום המתباعدة فى ساقة الغنم لضعفها. وقيل المتقدّمة فى اول الغنم لقوّتها وسمنها وهو اصحّ:

הלך. S. צופיה הליכות بيته سياسة وكلّها من معنى مشى. ومن هذا المعنى سمّوا ר׳ל السير والفقه הלכה. הלכה בר׳ פלוני. وسمّوا الحكمة ايضا הלכה. ועוד שאני יודע שלש מאות הלכות בנטיעת קשואים ודלועים:

הלם. S. نفر כפיר ויהלם حجر الماس وهو المسمّى بالرومية دياماند. وسمّى יהלם لقوّته على ثقب الاحجار وتفتيتها يشتقّ من הולם פעם:

הם. S. وقد تضعف لبلاغة النقصان ולא מהמהם اى ولا من بعض منهم:

המל. D. לקול המולה נדולה رهج عظيم وليس له اشتقاق الا من קול המולה بקול מחנה.—S. دوىّ:

המר. D. لفظة המר غريبة فى العبرانى موجودة فى المشنه והומרת את בני מעיו فقوم قالوا انّ הומרת احتراق الاحشاء. ويجوز انهم قالوه لمعنى هيجان الامعاء من חמרמרו מעי من طريق الابدال كما قلنا ومعناه يقعون فى كدر لا يقومون منه.—S. هوّنات غميقة مثل كلام ר׳ל בראשונה היו קוברין אותם בחמורות:

הפך. S. הפכבכם אם בחמר استحالتكم. אל המהפכת غلّ للخشب الذى نسمّيه نحن נף:

הצן. D. ובאו עליך הצן يقال اسم قبيل. ويقال انه مثل והביאו בניך בחצן من طريق الابدال يعنى قوّة كما يستعمل العبرانى لفظة זרוע لمعنى القوّة مثل זרוע פרעה מלך מצרים.—S. سلاح وقيل مقلوب צנה:

הכהב. D. ومن لغة הב והבה قيل זבחי הבהבי وهى مكرّرة مثل סחרחר. מחספס. הפכפך والויو فيه زائد مثل בישמרי שדי وتفسيره ذبائح العطايا يذبحون ويأكلون.—S. مهيهب وهو الذى نسمّيه نحن מלהוג[1]:

ז

זברה. D. זברני אלהים זבד טוב اتحفنى الله تحفة حسنة وليس له اشتقاق من غير ان كانوا اسلافنا يستعملون هذه اللغة فى الاسماء مثل זבד זבדי זבדיאל وفى النساء זבודה وكما يسمّون العرب طريف طرفة وكذا ايضا كانوا يسمّون זבינא זבין من מזבין. קין من קנית:

זבל. D. كل זבול מעון ومن ذلك اسمى القدس בית זבול. מזבול קדשך ومن ذلك قالت לאה הפעם יזבלני איש. فبعض المعلّمين قال فيه יעון وليس يجوز ان يقال انّ יעקב لم يكن יעון عند לאה فيكون ذلك ظلم[1] ولا سيّما اذ قد ولدت له ستّ[ة] בנים. وقوم قالوا יעוּבני وهو غلط لا يجوز. وعندى انّ ذلك اوء القلب والميل والنيّة. ومثله فى المعنى זה אלי ואנוהו قد يظنّ السامع انه اوء القدس وهو قول المترجم ואבני ליה מקדשא ولا يجوز ان يمتنوا كما شرفهم هوه ولكن يكون ذلك اعتقاد تسبيحه وتمجيده وتعظيمه دائما:

זה. D. ولنا זה يقتضى زيادة كلمة كقول القائل يا هذا لا تفعل هكذى او افعل هكذا مثل הנה עתה זה באו אלי שני נערים قال هوذا الآن يا هذا هوذا قد جاءوا الىّ صبيان. ومثله قول الغلام لبوعز זה שבתה הבית מעט يا هذا انّ جلوسها فى البيت قليل يريد به تعجّب من لزومها ومواظبتها:

זהם. A. והמתו חיתו לחם وتشمأزّ نفسه الطعام وتكرهه من معنى תרנום חלאתה זהומתה. وقيل ازهمته حيوته[2] يعنى روحه للخبز اى كرهه وهى عربية مثل ויפצל בהן [פצלות] فصّل فيها فصول. אנכי אחטנה احطّها لك من العدد وغيره فسّرها انا الزم نفسى لك لخطّ فيها. הערמות العرام. ויהבו נשמהון جسمهم. חומת אנך آنك. כחלת עיניך [כחלת]. עטישותיו عطساته[3]. בני הרמבים الرماك. וניבו נבזה אבלו ما ينوب عنه حقير وغيره فسّر ניבו نطقه يعنى قوله من בורא ניב שפתים. ויעזקהו زعقه وعزقه. ויבא הנצב النصاب. חבלך אמך حبلت بك. וברא אותהן בחרבותם وتبرئهم. איש שלחו המים مفنى שלחו سلك ومنه يترجم והפשיט את העולה וישלחו את עולתא وغيره فسّر איש שלחו سلاحه من ובעד השלח. برحة השלח:

זול. S. הולים זהב. كل רודפיה הזילוה التهاون والحقارة[4]. ومنه قال السلف ז׳ל للشىء الرخيص זול وعكسه للغالى יקר:

זון. S. وفسّر והזונות רחצו ستائر السرج ومثله فى المشنه הזון והברכייר:

זוע. A. רק זועה تزعزع ومثله بعكس الحروف והיית לזועה مثل שלמה وشملة ومنه ביום שיזועו:

---

[1] MS. והם. [2] MS. היזאנתה. [3] MS. עטאסתה. [4] MS. ואלחקרה.

זוֹר. S. והיה לכם לזרא هزل وضعف ترجمه רבי סעדיה ז״ל هزلا مثل רוזה:

זַח. D. ולא יזח החיטן ולא يتزحزح ويقال لا ينقلع مثل יחח وعلى ما ذكرنا من حروف الابدال:

זחל. D. על כן זחלתי ואירא فزعت خشيت مثل רחיל דחילא. נזעבו נדעבו. קפוז קפוד.—S. אבן הזוחלת المتطالعة اى التى يوقف عليها وينظر للبعد هكذا ترجمه ״ב״ע אבן סכוחא ولعلّها من معنى للجرى ايضا كان الوضر يجرى وينفذ منها وقيل انّ الماء كان يجرى لاصقها كما نسق אשר אצל עין רוגל وهو اخلق بالمعنى:

זקק. S. היזורה זקים شرار نار يشبه السريانى והוו נפקי זקוקין דנור מפומיה דרבי:

זרב. A. בעת יזורבו נעמתו قيل انه بمعنى יזורמו من זורמו מים עבות.—S. יזחמון ويسخنون مثل יצורבו. وقيل يسيلون وهو مقلوب מרזב:

זרח. D. זרח ארבו וזרח רחבו شبر ومثله على المجاز ושמים בזרת תכן وهو اسم يقع على الفعل لا على العضو ولا يجوز يقال بالعبرانى לקח בזרתי ولا שלח בזרתו ولا بالعربى اخذ بشبره ومثله لفظة אמה هى تقع على القياس فقط ولا يجوز يقال שלח אמתו ولا לקח באמתו وامّا بالعربى فيجوز يقال مدّ ذراعه. وقد غلط אנקלוס المترجم فى قوله ותשלח את אמתה. ואושיטת ית אמתה يعنى مدّت ذراعها. الواحد انه جعل אמה مثل זרוע ولا يجوز ذلك كما شرحنا. والثانى انه فسّر אמתה الذى هو רפי مثل אמה ארבו ואמה רחבו وهذا لا يجوز فى اللغة:

זלעפה. D. זלעפה אחזתני الزمعة اخذتنى ومثله ורוח זלעפות زمعات الارياح وزوابع. זלעפות רעב زعدة واقشعرار ناخذ الانسان عند ما يشتدّ به الجوع.—S. اسم مركّب من זל وهو الهوان ועף وهو الضعف ويريد به دهشة واعراضها:

זרוף ארז. D. مثل الرشاش الذى يزخرف الارض وليس له اشتقاق.—S. اسم مركّب من זר وهو غريب ויף وهو سالف תרנז׳ מלוה מוזף ويعنى به المطر الوابل الذى هو غريب من طبع الارض وهو يسلقها ويدوفها. وقيل انّ معناه هطل الماء من قول السلف ז״ל זרזופא דמיא ארישיה:

זרזיר מתנים. D. يقتضى זרז מתנים مزرز الحقوين وهو الديك لانّه حسن المشى فى الطيور.—S. قيل هو الكلب السلوقى وقيل النمر:

ח

חבב. S. לטמן בחבי עוני قيل ان اخفى ذنبى بمحبّتى اياه. وقيل ان استر ذنبى فى مخبأى اى فى قلبى وهذا عندى اصوب:

חבל. S. וכשובב בראש חבל صار وربما سمّى كذلك لما تعلّقت به الحبال. وابو الوليد ז״ל قال انّ חבל هو آلة من حبال يقاس بها المرساة[1] وتعجّبت كيف يخيّل الرقاد[2] على هذه الآلة وكيف يقال فيها ראש وانما ראש חבל عندى قبّ الصارى:

חוה. D. במערות ובחוחים ويجوز انه من قرب لغة العرب وهى المواضع المخوّخة من الجبال من جنس במערות ובצריחים ובכוחים:

חול. S. קול ״ יחיל מדבר يردع لرבי סעדיה ז״ל ومن هذا المعنى فسّروا ר״ל ויחלו מעט ממישא מלך ויתרים:

חור. S. חור כרפס ثياب ببض والابيض بالسريانى חיור والعرب تقول احور لمن كان ابيض عينيه شديد البياض:

חוה. D. ولنا חוה يقتضى حدّ حوز ومكان مثل בית אבנים יחוה موضع للحجارة[ة] يحوز. ومثله ועם ישאול עיניהו חוה عملنا حدّا. והזוחכם את ישאול חדכם وشرطكم مع الشرى. ونسمّون ايضا מחוז ויגחם אל מחוז חפצם. وبالعربى مأحاز. ومثل כל אחוזה אחזה ויאחזו בה كلّ احازة تخم:

חט. D. אנכי אחטנה هى لفظة غريبة فى العبرانى من لغة العربى قال فريسة ما جمت لك قطّ وان كنت خسرت على يدى شىء فانّها هوذا احطّها من حسابى الذى حصل لى عندك ولبس الاتحدة فقط الّا مسروقة الليل او مسروقة النهار هات احكى لك كل ما ضاع لك عندى انا احطّه من رحلى وخذه لك:

חיק. S. החיק לה אמה סביב اساس. ורבי סעדיה فسّر فى חיק כمّ اليد مثل واضممّ يدك الى جناحك:

[1] MS. אלמרס׳.

[2] So marg.; orig. الراقد.

חלל. S. רוח צפון תחולל גשם תמנע ומנה חלילה לך:

חלב. S. וחלבנה סמים לחלבונה והיא המעה השאובה. בין חלבון קיבל שראב מטבוח או הוא השראב הלבן:

חלט. D. ויחלטו הממנו יקרא אחלסוהא מנה *ויקרא וכלעוהא מנה מקאם ויחלצו[1] מן טריק אלאבדאל חלין אנעל כלע ואיצא באצאפה אלחי אלמרכבה עלי טמנו אלי ויחלטו פיצייר ויחלטוה ולים לנא מתל הדא אלא פי אלכתאבה[2] מתל אשר תלום שם הפלטי. יודעה[ה] שחר מקומנו. ומתחתה לשטוח האלה. ואמא פי אלקראה פמאעלם אלמתה. واذا كان כדלך אחתמל [אן] נקול פי ויחלטו ובתוא אלכלאם מנה מן נפס קולה אחי הו[א] בתוא אלכלאם פי אנפסהם הם ארادوا אן יסתפהמוה הל הו כמא ظנוא או גיר דלך והו קולה הממנו הל הו מנה כדא אם לא ויאמרו אחיך בן הדד فقالوا له هل هو مثل اخوك على ما قلت هو אחי הוא פעאל נעם באו קהותו ואשתקאק אלכלמה מן לצייחות תרגומהא לחלוטין וتفسيرها לליבתאב.—A. וقد قيل انّ אלהאי פי אלהמנו זאידה ובעצי אנהם אחתלסוא מנה קולה העודנו חי אחי הוא. وقيل انه من قول אלקדמאי מיסנר מחלט يريدون מבתוت بالדטמא ותדיים לצייחות לחלוטין אעני אנהם لمّא בתוא עלי אנ הדא אלקול מן מלך אמארה خافوا אן تكون منه حملة فقالوا בעצהם לבעץ הל הדא אלקול מנה עז·נקיה ثم رجعوا ما בתוא עלייה אולא فقالوا אחיך בן הדד יעצון אנה חיّ:

חלם. S. ברור חלמות קבל פיה לעאב אלצ[ב]ה قال אלמרצא פי לעאבהם טביב מן תغالب אחד אלאחלאט והו תفسير חסן. שבו ואחלמה חכיר מתמן קיל אנה יכתר אלמנאמאת למן אחתמלה:

חמד. S. לחם חמודות חמץ דקיק מתל קול אלסלף ז״ל ונחמדו בני מיעה אי וسخنت ה[כ]דא פסר אבו אלוליד ז״ל וגמרו קבלה. ויבדו לי אנ אלتفسير גמר לائק ואלדליל גיר צחיח. ולחם חמודות הו חמץ אלסמתי והו חמץ אלחוארי או נחוה מן צנאיע אכר אלחמץ אלדי יצנע للامراء. الا תרי אן שמאה פי מוצע אכר לחם חפחה אי חמץ אלאמארה والנירמא אלצחיחה פי אלמישנה נפלה לאור ונחמדו בני מיעה בالراء ומענאה אלאחמרار والשוכה מתל תמרמרו מיעי:

חמן. S. והכרתי את חמניכם שכר מתל אלאשרות והדא עבדי אצחّ ואצלה חמן:

חמין. S. כי יהחמין לבבי יغضب يشتق من نفع אלחמר والعرب تسمّي אלغضبאן حامض: אשדו חמוץ אמדחוا אלמتأتّي אי אלדי יתأتى بالحكم حتّى ينظره ويتأمله מתל קול ר״ל אשדי דיין שמחמיץ את דינו:

חנה. S. אל בית הבור ואל החניות לחיוانيت:

חסה. S. ואת החסידה השקר לרבי סעדיה ז״ל, ומן כלאם ר״ל יבדו אנה גיר השקר قالوا ז״ל זו היא לבנה שעושה חסד עם חבירותיה וقبל אלטיר אלדי נسمّيه נחן בלוגה והו אבו שקשאק:

חסם. S. והוסיפת היא את העוברים נקטעהם عن אלخطور من معנى אלחסם פי אלערבי:

חפר. S. לחפר פירות קיל מתל לחפר חפירות ור״ל يقولون פיראא דסופלי بمعنى אלחפירה של נרעינים:

חפש. S. בבית החפשית השקאפ... ויظהר לי אנה من معنى אלחרّה كما تسمّى בעץ אלאשיא باضدادها:

חצין. D. ומלא פיהו חצין הו לחצא עלי מסמועה ומן ذלك قיל מקול מחצעים בין מישאבים من صوت حقار לחצא بין אלמساقי ثمّ يحكون עדלאת אלבארئ יעני من אלקום אלדין احتاجوا אלי חפר אלחצא والاحساء عند شدّتهم פי ذלك אלמוצע تسمع[2] אצואת אלשכר والثناء וحكاية עדל אלבארئ وتفضله:

חרר. S. כלי חרי רגאיף מתל כלאם ר״ל ולא הררה על נבי נחלים وقالت אלمفسّרون انّ חררה הי אלרغיפה אלתי תשוי עלי אלחמאר. ומן קול ר״ל עני המחפך בחררה ובא אחר ונטלה يدّعي انها אלרغיפה אלמצנועה אלתי تنב[ו]ע פי אלסוק ומעני אצל חרר וחרה הו من معنى אלחראר פי אלערבי:

חרן. D. ויחרנו מיכנרותיהם يقال אנה מתל ויחמרו ينعרجون من מغالקהם אי من ثقل קמיודהם كما قال לאסר מלכיהם בחרים.—S. ותخافون תרגו׳ ומחדרים אימה. חרגת כיתא:

חרה. S. וחרה אפי يشتدّ غضبي وحقيقة אללفט אסתعר אנפי וذלك من شأن من יחרוך: החרה החזק אסתعر וتشدّد: לאבל את חריהם חרופם ופי מיעה חראיהם واصله

[1] Supplied from A. [2] MS. אלכאתבאה [3] MS. תסמי.

عندى حرا بالف والمفرد من الحريم حرى على زنة ظبى ظبى ومن الحراءيم حرا على زنة ظبا وهو تصحيف فى العربى:

חֵרֶם. S. كل حرم بيسراءيل الشىء المعزول الذى يحرّمه الانسان على نفسه وهذا قريب من معنى حرام:

חֶרֶף. S. عم حرف نفسو لموت ابرز. وقيل ان كانوا يعيّرون بعضهم لبعض على الحرب ويستسهلون الموت: بيمى حرفى ايّام الشباب والحرارة بجانس السريانى والعربى بلفظه حريفه . . . لا يحرف لقبى بيمى لا يخرف بجانس العربى: وقين وحرف للريف ومنه وكل بهيمة الحرين عليو تحرف تخرف:

חֶרְיָן. D. واحد عشرة الريبى الحلب يقال جبن. ويجوز [ان] يكون على كل ما يعقد من اللبن وكذا قال المترجم طولين وبالعربى يقال للشىء المنعقد طلم[1]:

חֲרִישׁ. S. وبيب داود بحريشه شعرة بجانس السريانى تركوز يعر حريشه . . . تحتيو حدودى حريش احجار ياقوت مصبّغة كالشمس من الاومير للحرم:

חֲשַׁב. S. وحشب عبدتو حزلم وهو عندى مثل حبش اى من معنى اللفّ:

ט

טַחַח. D. بمنحنى قسية جلست فى بعد كمطوّحى القوس كمسموعه كمثل من يطوّح السهم بالقوس.— A. بمقدار ما يطوّح صاحب القوس السهم. وقيل انه من لغة التطميس مطبّقنى برجاس القوس وان الواو [فى] بمنحنى مثل ما هى [فى] ويلو عولم وفى ويلو هييتى ومنحنى بوزن منحمى عمل. ميحنحرى لمنحرف. وقد قيل انه مقلوب من لغة ويمتحم بعهل لمعبة:

טְרָא. D. ويقدم بمطلعين بالخراف وهو ان لمّا اراد [ان] يعدّهم امرهم [ان] يجيبوا كل واحد خروف[1] فيعدّ جملة الخراف يعلم كم معه من الرجال وهم مياتين الف رجلا وعشرة الفين كل عشر يهودة وهو معنى قد زاده عليهم من قبل نفسه سوى مجتمع الشكل الواجب من الفصّ لما ذكرنا ان زادوا بيت يبنى يلاثيث الشكل لقوله والعمدتو علينو مياته لتت علينو يلاثيث الشكل بعينه سوى الواجب الذى هو مجتمع الشرك:

טַחַן. S. وبمطلى المطاحن الاصاريس وهى التى نسمّيها نحن مطاحين:

טַטַף. S. ومطوطف عندهم عصابة تجعل من الاذن للاذن على الجبهة مثل التى تجعلون[2] البنات عندنا ويسمّونها مجرة:

טַמַּה. S. نطميتو بعينيكم تطميس القلب ومنه ونطميتم كم تطمّس قلوبكم. وقيل انّ منه بى ايش مطمه يفتاح مطموس الشفتين مهما هو بالف ور"ل يقولون مطمطم اط الحلب. مطمطم عينو ومطموط ايضا من هذا المعنى:

טִפֵּל. S. مطفلى يكر مضافون للباطل ور"ل يقولون مجرح على العكر وفوتر اط المطفلة للشىء المضاف:

טָרַד. S. دلف مطرد مطّرد اى دائم شىء بعد شىء دون انقطاع ه[ك]ذا فسّر ابو الوليد ז"ל واتباعه ז"ל وشبّه بو كلام ר"ל مطرد بعكبرا لمّا كان شغيمه[ו] فى شغل متّصل. ومطرد بيوم كنريز عندى طارد من زاوية لاخرى:

י

יָאַב. S. لميتوطيך يعبتى تشوّقت مثل العبتى:

יָאַל. S. ويعل للحبت عجز وامتنع يقرب من معنى لعاه. وقيل جهل وجه المشى بذلك:

יְהָה. S. وعميدة يبتى التودات مدولات جموع كبار هكذا فسّره ابو الوليد ז"ל. ويبدو لى انها الكرعبنات التى تسمّى التودات لتوصيف على العوزات وعلى العيرة كما يقتضيه الفقه:

יְהַג. S. ييتومتو ربيم وتربصة الحدوة تكثر المذاهب هذا لرمز"ل وعلى ما يستعمله السلف ז"ל دعوة ר' فلوني: نم بمدوعتى ملك عل تقلل فى فكرتك. ويبدو لى انّ بمدوعتى مضجعك من معنى ويدع علكنة وهو بحل عنين مع وبحدرى مييعبح والشاهد لهذا التفسير بى عوف الهيميم يولك اط القول ونו:

יְהַר. D. زد يهير وقع صلف ومثله نبر يهير رجل صلف وليس له اشتقاق. ويقال انه من الهرهور الحلب يعنى اصحاب الفكر السيّء[3] والهمم الردية:

יָוֵן. S. مطيت الوين الطيس الذى يقعدو الماء الذى نسمّيه نحن لطلج:

יָזַם. S. بحل اشر يومو لعشوت فكروا مثل زمم:

[1] MS. טולם. [2] MS. יגעלון. [3] MS. אלסו.

יזן. S. סוסים מיוזנים מסלחה מטל מזוינים:

יחל. S. ותרא כי נוחלה ונקטע רגליה על מזהב וישרש מארץ חיים. ודישנו את המזבח: מעי מעי אוחילה אוכלהו מן שדה חמכאני ונחרי פיכון מן מעני 5 חיל. וקיל ירכ[י]הו למיר והלב יהיה ולא יחטמל הלסטיר והי כלה מן מעני הסבר והרגיה:

ילל. S. עד אנלים יללתה ולחנה וקוליהו ומנה הרה ללל הזה מזהב ובי הולנד ז״ל:

ימן. S. וימינם ימין שקר ימינהם הזי יחלפונה 10 בלגאנס הערבי:

ימה. S. ובכבודם תתימרו תתנחמון תרגמה י׳ב ע׳ה תתנפקון. ובו הולנד ז״ל תרגמה תתרפקון מטל תתאמרו מן האמירה היום:

ינק. S. ויעל כיונק לפניו השכרה הסמרה הזי נסמיתה 15 נחן נקלה:

יסף. S. ויתנבאו ולא יספו לם ינקטעו מן הנבוה תרגמה אנקלום עמ ולא פסקו ומטלה ונאסף ישמחה וניל מן הכרמל:

יעל. S. יעלי סלע הועל[1] והזה הלם נשתק מן 20 הטלוע והסעוד לאן אנוז הועל נסעד ונתעלק בלגיל והיא׳ זלידה מטל יאי ילקוט ואסלה עלה:

יעף. S. לא ייעף ולא ייגע הסעף מן השקאי הזי נסמיה נחן נסתפרוג: לישחות היעף הסטשון: לעות את יעף דבר הסטיש לסלם המשתאק לה: מועף ביעף נסתעלאי 25 וסטיראן: ותועפות הרים לו שוחיף לגמל ומנה ובכף תועפות לך מל שחיף: כתועפות ראם ובו הולנד ור׳ דוד ז״ל פסרוה קוה הרגים. ורבי סעדיה ז״ל תרגמה ארק הרגים מן מעני עפעף וסעב ון נכון הקוה והסעף מן אסל וחד ומעהו עבדי מטל תועפות הרים ונרגד בה ון מהמא 30 כאנוא פי הסחארי[2] והוטאי כאן נור הללה למהם מנעא וחסנא כגבאל הרגים השאסכה והתרגים הוקפא ורחמיה דילה היא יקרב מן הזא המעני:

יצע. S. ואציעה שאול הנך וחבטש לנתרי לאבי הולנד ז״ל. וסגה עבדי סמכיר אי ון נעלת הנתרי וטאי 35 וחנרחת עלגה:

יצה. S. יצר בסוך תצור הו עבדי העקל הלנסאני ובסמאי בסוך לאה מסתבד לנפעאל ובו אעטי נטוב... ואשלוך אתו בית יי אל היוצר לנחזון כאה אוצר בלוב:

יקה. S. ויקר פדיון נפשם. אוקיר אנוש מפז אגל ור׳ל בצרפון לפט יקר פי מעני הגאלי וזול פי מעני הרחיץ:

ירה. S. מעשה מורד סקשחה מן מעני רדד...וירדתי על ההרים אתמשי ואתחרך מן מעני אריד בשיחי ואהומה. וקיל אטלע ולא יכון פי הסברואנית הלשיא וסכסה בלפט חאד אלא עלי טריק הלכנאיה:

ירח. S. שלשה ירחים שהור ובו הולנד ז״ל ירי 10 אן אול וצע הזא הלסם לנהלאל:

ירע. S. נפשו ירעה לו אשיאת לה מן מעני רעה. וקיל צאחת עלגה מן תרועה. ובו הולנד ז״ל קאל רועתה בלגאנס הערבי:

ירש. S. הלאורשנו קראהם לנו *אלפקרונא[3] מטל פן 15 תורש וקיל אלתרשונא[3]:

ישח. S. וישחך בקרבך אנחפאלך ותמיללך ומנה סמיית הנהוקה ישחת כמא יקאל מן ידע דעת:

יקף. S. תרשיש ישהם ויושפה חגר מטמן יקשף בלערבי:

כ 20

כאה. D. ונפל בעצומיו הלכאים ויקע פי עגאמה יסאר הכאמדין[5] יעני יסלב רגל הפקראי ומטלה ונכאה לבב למותהה כאמד הקלב אי מתוקע הנפש.—S. לפגלה מרכבה ומעהא גמע הוגמיעין אי הצעפאי:

כבבה. S. התכבדי כילק. התכבדי כארבה אנכנסי מטל 25 כלאם הסלף ז״ל מכבדין את הבית. וקיל אכשרי...ראה בכבר הו הרצאס הזי יסמונה אולאך הסגאנים פי הלמי מן אנואע הזגר והסחר וגרבמא סמוה סגאנים עצרנא חקיקה בצד אסמה תקאולא:

כבר. S. ואורד כאביר יושבים המעגם הכביר והו 30 אסם מרכב מן כבר ואביר:

כזב. S. אשר לא יכזבו מימיו. בתי אכזיב לאכזב קטע והי אסתעארה מן הכדב מטל כחיש מעשה זית:

כי. A. כי תאמינו וכי תשמאילו מקאם לא ומטלה כי ינעת בי ישראל יעני ולא תעבת פי טאעתי יא ישראל. 35

---

[1] MS. אלועלי. [2] MS. אלסחארי. [3] MS. אלתפקרוננא...אלתרתינגא. [4] MS. יסף. [5] MS. אלכארמין.

—D. ולמא כי בתركيب الهاء تخرج من لغة السريانى وتفسيره هنا مثل עד הנה وكما يقولون עד הכא الى هنا وهو قوله من التسلّية הכי נכבד قال من الثلاث الذى هنا او الى هنا انتهت درجته والى الثلاث الاخر ما انتهى[1]:

כִּיל. S. ולכלّا لا يعبر يوتر التحميل بشىء من وكل بتسلّيت لانّ اشياء التحميل بالكيل والتقسيط وبلا على زنة מיכאל אדם אחרי. واما اللائم فاسمه נבל:

כִּמָּה. S. כמה לך בישרי اشتاق وقيل عطش وضمر

כִּמֵּן. A. במכמני הזהב مخازن مكامن:

כִּמֵּס. D. הלא הוא כמוס مغطّى ومحفوظ وليس له نظير ولكن لنا اخر من طريق العكس כמוס יכמיו את ראשיהם قال لا يجوز لهم [ان] يحلقوا رؤسهم ولا يطلقوا شعرهم مغطّى بل مغطّى بالعمائم على ما وصف لهم بتنبيه لدهن نادل وتنبيهات لاولاده ولا يجوز كشف رؤسهم لهذاء الناس. وقد غلط المترجم فى قوله כפרא יכפדון את יעיר רייטהון بزعمه ان يجوز[ان] يحلقوا بعضه ولذا ترجم הער ניכפר.—A. وقيل فى כמוס مخزون مذخور وقيل انّ כמוס وכמוס واحد مثل איים ואין:

כִּנָּה. S. ולא יכנף עוד מורך لا يجمع مطرك والسلف عمّ يقولون ביניאא للجمع. وقيل فيه لا يبعد من معنى בנפות הארץ והרמ'בן'ל قال فيه لا ينكجب ابدا منمرك من כנף אביו وكلّها استعارات من الجناح:

כִּסָּה. S. אלך בסיתי تضرّعت باخفاء وتفسيره סתרت من مخلوقاتك ولشفت لك امرى. وابو الوليد ז'ל فسّره فسمت سرّى معك.—D. ولما כסה يقسمى غطاء وهى ذاتى من قوله מיאחז פני כסה ماخذ وجه الغطاء فاركن علمه غمامه يعنى به الهواء المغطّى على وجه الارض כסחאן الذى شدّ[د]ه وقوّاه لحمل الغموم وعلى ما قد وصف القدرة قبل هذا فى قوّة الغموم لحمل الماء وهو قوله ולא נכחו עזן התחם. ويقال فى פני כסה وجه السماء المغطّية على العالم ويصير تفسير פרשו עליו עננה اعنى انبت غيومه وعلّقته مع وجه السماء.—A. ליום הכסה. ביום הכסה يوم الخصّه والذبحة. وقيل انه من التغطية يعنى يوم مغطّى مخفى غير معلوم.—D. עבית כיסית غلظت غطّيت قليك بالسخم نحو قوله כי כסה פניו בחلבו. ويقال انه من لغة الاسينة مثل נכות הרוח. בהמה נכה فقيل سمنت وغلظت نكوة بتبديل الكاف بالنون:

כְּסִיל. S. אשר על הכסלים القطن وهو الذى نسمّى نحن لونبملات:

כִּסְלָה. S. והחטה והכסמת اشقالية وهى تشبه لخنطة. والعجب من الذين ترجموه الكرسنة والكرسنة هى من القطانى والسلف ז'ל قالوا נוסטין מין החטין:

כִּפָּה. S. המוי לא נכפה لم تحتشم من السريانى בכיפי אפין. כיכפתיה لرحبى:

כַּפָּה. ואכפי עליה לא יבבר آفتى مثل הנה יד יי:

כַּפֹּר. S. בפורי זהב هى الدنانير سمّوا كذلك لما كانوا يمسحون السكّين فى حاشيتها من الدم من كلام السلف ז'ל ניכפרה בבליתא דפרסא: בפרים עם נרדים قرنفل وسنبل وفى משנת שביעית הורד והכופר והקנה והלוטם وفسّر فيه الورد والقرنفل. وقيل النوّار التى نسمّى نحن القرنفلية وهو اصحّ لانّ القرنفل ليس من نبات بلادنا: כפור באפר יפזר الثلج الدقّ الذى ينزل فى السحر فى ايّام الشتاء ونسمّيه[2] الاندلسون سحرى يشتقّ من السحر:

כַּר. S. יעלתו כר رئيس جليل كما سمّوا[3] الرؤساء עתודים وאילים. עתודי ארץ. אילי מואב. وابو الوليد ז'ל قال فى כר الجمل الفتى مثل وبقرديات ووصفه מיוצל ארץ لاحاطته باقاصى الارض بسرعة مشيه. ورايت من اللغويين من يستعمل כר بمعنى الجرى الذى نسمّيه نحن رقصا:

כַּרָּה. S. ומכרה מלח كديس ومثله فى كلام ר'ז'ל השולח ברכה בברי הזה:

כִּרְיָה. S. אי זה יכיר يصلح: מיוציא אכירים בכרטרות حلق الكبول وهى من معنى קיצר بقاف: בכישור הדائرة التى تجعل فى المغزل لتصويبه ونحن نسمّيه غزالة:

כַּרְכֹּם. S. חיר כרכם لون اخضر منسوب للعشبة التى يسمّيها ר'ז'ל כרכם وبالعربى كرفس:

ל

לְאָךְ. S. קול מלאכתה صوت الطواحن وهى كلمة من لسان الفرس وقيل ارسالك مثل מלאכך:

[1] Supplied from A. [2] MS. והכמיה. [3] MS. תכמוא. [4] MS. רמאן.

לאם. S. ולאם מלאם יאמין אמّه ור״ל قالوا אין לאם אלא מלכות. فربما دلّت اللام فيه على القوّة مثل אל:

לבב. S. לבבתיני אחותי כלה انزعت قلبي مثل ודשנו את המזבח. وشرّح מארין חיים:

לבט. A. ועם לא יבין ילבט. وايل שפתים ילבט *ינجدل ويقع[1]. وقيل يلوق. وقيل انه بمثابة יבטל بعكس الحروف من ובטלו הטוחנות وبمعنى للجاهل بكلام شفتيه يبطّل محلّه وينقص قدره عند الناس.—S. يتعوّج في كلامه كما نقول نحن يتلبّط:

לבן. S. על מות לבן هو اسم نبل الكرملي الاصلي واقلب اسمه تهجينا له واللغة العبرانية تحتمل هذا النوع مثل חרשים وشوهم ونحوها:

להה. D. ولنا له اسّ للاعياء والكلال مثل ותלה ארץ מצרים [ا]عيت وكلّت من قبل للجوع وهو من תרגום ואתה עיף ויגע. משלחי ולחי. وترغوم ותלה. واشتلحيت: ولنا له اسّ للّهو كمتلهلة الهزرة زغى كالمتلاهي المتمايس[2] الذى يرمي الشراك والسهام وسائر آلات الموت.—A. وقيل انه مضاعف من لغة عم لا التطول بعكس للحروف.—D. ويجوز انّ مثله דברי נרגן كمتلهمين والميم فيه زائد.—A. وقيل انه من [ال]حروف المقل[و]بة وانّ الوجه كمتهلمين بمعنى المهابيج من והלמה פיסרא. وقد قيل في كمتلهلة كالنبّال اى الرامي بالنبل:

לוה. D. تمشح لويتن בחבה اسم صيد عظيم في البحر وفيه يقول אתה רצצת ראשי לויתן بمعنى اهل المراكب الذين يستعدّون تلقاءه فيقع عليهم منه الفزع الشديد ويلعن كل واحد يوم خلق فيه ويوم ركب فيه البحر:

לון. S. נפשנו בטוב תלין تتوقّى مثل ושכבתי עם אבותי ور״ל يقولون כד דמך ר׳ פלוני:

לחש. S. ובתי הנפש והלחישים حلى يجعل في الاذنين ولما انّ المسارر بماش الاذن لان[3] يتكلّم فيه[ا] سرّا سمّيت كذلك. وعامّة المغرب تقول لمثل هذا الحلى جوجلة:

לעב. A. ויהיו מלעיבים לاعمون:

לעז. D. נועם לעז من شعب لاغز اللغز في لغة العرب طعن وعيب وذمّ وليس لنا سواه ولكن لنا كثير في العبراني يخرج بالغين مثل בעים רוחו بغيم روحه. רעמו פנים. רעם. بعبور הרעימה كلّه رغم. כל סחום לא עממוך ما غمّوك:

לפת. S. ילפתו ארחות דרכם يتعوّجون مثل פתל:

לקק. A. כל אשר ילק בלשונו يلعق وقيل يلقلق وقيل يلقف بيده الى لسانه ومثله המלקקים בידם אל פיהם:

לקט. S. וכרם רשע ילקטו يقطعون عشبه وهي كلّها من معنى التلقيش في العربي:

לתע. S. וישני כפירים נתעו كابّه نلاتعوا ومعناه انقلعت مثل ודשנו את המזבח:

מ

מאה. S. وابو الوليد ז״ל جعل מאת ומאריך من هذا الاصل ولا معنى لانقلاب الهاء تاء هنا وشريش מאת عندى אתה وهو مثل העירותי מצפון ויאת وحقّ الكلمة מאתה على زنة המעלה אתנו. מזרה ישראל ومعناه انّ الخوطا مجيٌ على سبيله ويطول له:

מגן. D. אשר מגן צריך الذى مكّن واسلم. ومثله אמגנך ישראל كيف امكّنك [اى] اسلمك يا ישראל في يدى العدوّ. ومثله עטרת תפארת תמגנך تمكّنك منه اى تنال بها الدرجة العالية. ويقال تترسّك من מגן:

מדד. D. ומדד ערב مدّد الليل وطوّله:

מדה. S. מדו בד ثوب. وابو الوليد ז״ל جعل من هذا الاصل ויברח את מדויהם ومعناه ثيابهم وهو حسن لكنّه رسم الاصل ثناءى اعنى מד وهذا عجب فانّ[ه] قد ظهرت اللام في מדויהם ظهورا بيّنا وينبغي بحسب قوانين النحو ان تكون هاء. وقد اجمع מדו على التأنيث على فى מדותיו والواو فيه اصل بدل هاء. وقد يسوغ عندى ان يكون اصله מדו مثل תאו ואקו ואחו:

מהל. D. סבאך מהול במים شرابك مقطوع بالماء يعني انقطاع قوّته بالماء ومن ذلك يسمّى الختان מהולתא:

מהם. D. ולא מהמונם ולא מהמהם ولا من جمهورهم ولا معمعتهم اى رهجهم ودوشهم والميم فيه الاولية اصلية ولذلك ينقطع بثلث نقط لان كل ميم مركّبة على א׳ה׳ח׳ע׳ר هي بشنتين:

[1] So A. ינכדל יקע.
[2] So MS.
[3] MS. לן.

מוּג. D. נמוגו כל יושבי כנען, וכי נמוגו מאוגו אי انعجزوا ומשלו למוּג לב לאוגה[1] القلب واكثار المعصر واللام فيه مركّبة:

מְחִין. S. תמחין רגלך תחמר مقلوب חמוין בגדים:

מִי. S. ואבו הוליד פשר מי פיצע יעקב. מי לך כל הבחינה הזה ما كانّهما منه بهاء ولا يستحسن الّا ان تكون محذوفة الضمير كانّها لمي:

מֶלַח. D. ומן ذلك اسموا المحرّرون מלחים لانّهم فى الماء المالح دائم[ا]:

מָלַק. S. ומלק את ראשו يحجز[1] ويقطع وهو عندى مثل قمل مهما انّ هذا فعل يزيد وهذا يزيد:

מִצַּק. S. למצק תמצו تمصّوا:

מִצָּה. S. שתית מציות مصصت مثل معنى מצץ:

מָרַר. S. שימי לך תמרורים اشائر ورشوم[1] مثل ציונים וכذلك ומרורוהו ורבו اشاروا ونقطوا فتكون هذه عندى وכמר מדלי بمعنى واحد واصله מרר:

מִתְלָעָה. S. ויהי המלעה لخازن وهى عندى كلمة مركّبة من מתלא אוצר:

נ

נֵבֶל. S. בנבל וכנור آلة مثل العود هذا قالت المفسّرون ז״ל. ومن قول ר״ז״ל فى آخر משנת קנים ועורו לתוף ומיעו לנבלים ובני מיעו לבנורות يبيّن انّ נבל هو الآلة التى نسمّيها نحن شقفة[ا] وقد تصنع من الفخار وربما اراد [ان] يحكى عنها فى قوله בשבר נבל יוצרים:

נִבַּע. S. יבאיש יביע ينفط من معنى אבעבועות:

נֵהּ. D. ולא נה בהם اسم للنوح قال لا يبقى احد منهم ولا معمعتهم ورهجهم ولا من جمهورهم ولا *نوح فيهم يعنى انّ مع كل هذه التوازل ليس من ينتحب[2] عليهم نحو ما قيل לא תספדו ולא תבכו.—S. ונהה נהי ينعى נעכ״ו... ולא נה בהם اى لا من جمعهم ولا مجتمع فيهم.

נְוֵה. S. נוי מדך והשליבי جمتك سمّيت كذلك لكون الزير يرى شعره:

נִטַּע. S. ויטע אהלי אפדנו. או לנטע יטיים ينصب ونمدّ مثل נטה ונטע ونטה فى هذا المعنى مثل בדה وבדע:

נִיהּ. D. ניר ראשים نير الرؤساء . . . وايضا نير الملك والدولة لمتين היות ניר:

נָסַהּ. S. הנסה דבר אליך תלאה ان حملنا عليك بالكلام كانّه انشا ومثله נסה עלינו אור פניך كانّه نشا:

נִסָּם. S. ואת התנינמת ואת הקאת השוא[ח]ן: והחמט והתנינמת دويبّة كثيرة التنافس وهى التى نسمّيها نحن الطوبنار[3]. وقيل حيوان يشبه الخلد يقال له عروسة الفيران وهى الاشياء المذكورة فى الدشنة:

ס

סַם. S. יאכלם סם الدود الذى نسمّيه نحن الطنة:

סַאן. S. בי בל סאן כיאן كل منتعل نعل من תרנו׳ של נעלה. ישרי סיניך وهذا اكثر مرتبط مع וישמלה מנולה בדמים:

סְהִי. S. ואת השהרונים الامردة[3] التى تنظر بها النساء وجوههن سمّيت كذلك لاستدارها:

סָל. S. יהללוך סלה سرمدًا. وابو الوليد ז״ל ذكر انّ هذه الكلمة تستعمل عند تمام العروض ومعناها رفع الصوت من סלו לרוכב בערבות ولذلك لا توجد الّا فى שירות اى فى כפר תהלים وتفلت הבקוק:

סַעַה. S. מרוח כועה מיסער متحرّكة. وقيل راحلة كانّه نوسعه مثل כעו הניה לנמוחות:

סְפַח. D. מכפחת היא يقتضى تقشير ومثله لمعنى قبح التمثيل יקו למיספח והנה מיספח. ومن شكل ذلك ויספח י קדקד בנות ציון قال يمثلهم بالزعرعة:

כַּפֶל. S. מלא הכפל מים ركوة جلد ومن كلام ר״ז״ל תן הכפל לפניהם וקעקע לחם בו يظهر انه آنية نحاس وما اشبهه مثل الذى نسمّى نحن سطل ونحوه:

כָּרַח. S. וכפרחה חבמתם عندى من معنى לחטאֹ اى خطأوا حقيقة العلم مثل قولهم ז״ל תלמיד חכמים שכרח وتרנו׳ חבאו מיטקה. כרחו:

ע

עָבַט. D. ולנا עבט خبط من قرب لغة العرب. ולא יעבטון אורחותם لا يخبطون طرقهم اى لا يزدحمون كما قال ואיש אל אחיו לא יהקון.—A. وقيل لا يعوّجون من حروف الابدال ويكون الوجه ولا יעותון من לעות אדם

[1] So MS. [2] MS. יתהב . . . ניה. [3] So MS.

בריבו. וקיל ירחנוס.—S. עבטט التغريم وهو من معنى לעבוט עבוטו על זנה סנריר من סגר[1]:

עכיט. D. עביטו פרדות عكست البغال مكان جرفهم اى موضع يجرف لهم فيه علفهم وليس له نظير الّا من قرب العربى:

עגל. S. יסן במעגל فى دائرة المحلّة التى يسمّيها اهل المغرب افرق:

עגר. D. עגור هو اسم طير يقال له بلارج ويقال له ابو حديج ويقال له طويل الساقين طويل المنقار اذا يضوضى يقلب راسه الى خلفه على ظهره وله زمان معلوم يجئ فيه كما يقول وتر وסיס وענור שמרו את עת באנה:

עד. S. האזינה עדי او ועדיכם אתכונן كلامكم يشتقّ من עדיו לבלום الذى هو الفم:

עוג. S. בחנפי לעני מעוג חמרו وهزؤ من كلام السلف ז״ל ובלשון ענא اى استخفاف:

עוה. S. תחדיש עדיך בלוות תרנו׳ מספחת עדיא:

עור. S. כי אם הסירך העורים והפסחים كناية للاصنام الذين עינים להם ולא יראו:

ערב. S. ועורבי מערביך تجار سمّوا كذلك لضمنهم بعضهم بعضا. ואת העורבים צויתי قيل للخاطرون مثل העוברים. وقيل التجار. والصحيح انهم الغربان:

עתר. D. ועתר ענן הקטרת עלה عشرة غيم المبخور صاعد يعنى دخان قوى كثير ومثله וגליתי לכם עתרת שלום ואמת يعنى كثرة السلامة والحقّ:

פ

פוח. S. הפח בחורים כלם توهيقا فى ائقاب وهو عندى يشتقّ من פח:

פון. S. נישאתי אימיך אפונה اتخوّف وهو فعل يشتقّ من פן ومعناه פן יהיה כך או פן יהיה כך:

פוק. S. מפיקים מזן אל זן مخرجون مثل נפק فى السريانى:

פוש. S. ויצאתם ופשתם تنمون ومن هذا المعنى سمّى נילוס פישון لانّه ينمو ويفيض: ופשו פרשיו يكثرون بخانس السريانى كقولهم ז״ל אימהו נפישי מינן. פיש להו: נفوسهم عندهم على الهرس تبدّدوا ترجمه י׳ב׳ע ע״ה אתכדרו עמך كانّه نفوذهم:

פחה. S. בפחד אביו יצחק يعنى الهه الذى يخافه والسريانى سمّى المعبود דחלתא:

פכה. S. בני פוכרת הצביים فاخرة الغزلان:

פלס. S. ויטקל בפלס הרים الميزان. وقيل الرصّانة. وقيل القلسطون. وربما يشتقّ من פולסא:

פלש. S. על מפלשי עב اوزان من פלס:

פעל. D. ויפעל כהן פעלות לבנות تفصيلات مثل العربى سواء:

פצם. D. הרעשת ארץ פצמתה زلزلت الارض وصدعتها... وبالعربى يقال للحجر المقطوع للملاين افصيم:

פצר. D. ואון והרפים הפצר اورى انّ الالحاح فى الخطأ مثل און והרפים. ومن شكل ذلك اسمى المبرد הפצירה פים لانه يلحّ على الحديد فيبرده من قوله והיתה הפצירה פים كانت لهم مبارد حادّه اعدّوها [لأن] يحدّوا بها السكك والمناخس وسائر آلات الحرث. وعلى سبيل العكس قال ויפרצו בו עבדיו مقام ויפצרו בו ويجوز يريد به اوسعوا الكلام مثل נפרצה נשלחה:

פקה. S. ולאסירים פקח קוח محلول من السجن. والمفسّرون تعنى بهاتين الكلمتين كلمة واحدة. ور׳ יוסף קמחי ז״ל فسّرها كلمتين كما هى وجعل פקוח محلول وקח السجن وهو اسم من לקח وهذا تفسير حسن:

פרד. S. איש על פרדו بغله. ורבי׳ האיי ז״ל فسّر ان سمّى פרד لكونه منفرد عن التناسل:

פרח. S. על ימין פרחח יקומו فراخ يعنى الاطفال الصغار. وقيل انها كلمة مركّبة من פרח وחח اى فراخ الشوك وهى كناية لاسافل الناس وهذا تفسير صحيح يطابق كلامه ايضا عمّ ועתה ישחקו עלי צעירים ממני ונו׳ ويكون معنى פרח مثل قول ר׳ז׳ל פרחי כהונה وهم الشبّان:

פרס. S. ואת הפרס قال ابو الوليد ז״ל وغيره انه العقاب وليس به. فانّ ר׳ז׳ל قالوا פרס ועזניה בייטוב לא שביחי والعقاب هو موجود عندنا كثير. وثانية انّ تلك الصيصنين التى ذكروا فى פרס وعזניה ليست فى العقاب وهو مفترس:

---

[1] He says in the root עבטט: اسم مركّب من עב وטט ومعناه طين غليظ. [2] D. الخرطوم. [3] So MS.

פַּרְשֶׁד. S. ויצא הפרישדנה כלמה מרכּבה מן פרש והו הרוח ומן שדן והו הנצמאב ומענאה חרב מסכּ הרוח:

צ

צְבָא. S. כל ימי צבאי איחל סבאי:

צְבַט. S. ויצבט לה קלי ספוט ואעטאהא ופי כלאם אלסלף ז״ל אחזרים ותוך ובית הצביטה והי עטה פי גאנב אלאדנה תצמט בהא:

צְבוּעַ. S. הניקוף על ני הצבועים חנדק אלצבע והו הוחש אלדי יסמּונה אלאפריקיון אפעס. וז״ל יסמּון אלצבוע אפא ויבדו מן כלאמהם אנ אפא נוע אפעי או ורל:

צוֹם. S. קראו צום כמע מן מעני צומת הנידין:

צְלָם. S. אך בצלם יתהלך טלאם מתל צלמות:

צְנַע. S. ואת ענועים חכמה המנסתרון אלפצלאי ופי כלאם אלסלף ז״ל המצניע לזרע ולדונמא במעני טרפע ותרבי:

צִנֶּק. S. אל המהפכת ואל הצנוק אלה ثقאף תכעל עלי אלבדן ונחן נסמּיהא אלמגאמע:

צְנֵר. D. כל צנור וצנורות מרזאב . . . ומזראבה אלתי יסני צנתרות הזהב:

צְעָד. S. בנות צעדה אמתדּת ולבס צעדה לישון יחיד בל הו מתל כלאם אלערב ומנהא פי לסאננא כתיר:

צְעָר. S. השמיעו זעקה צעיריה אמרי תרנו׳ שלטנהון ורבמא הי כנאיה סמּי בהא אלכבאר צגאר:

צְפַּד. D. צפד עורם על עצמם הנזק جلدهم بعظمهم ולבס לה נظير פי אלמקרא ופי אלמישנה נסמּי אלחדי צפורה:

צִפָּה. D. נרכע ונטטרף והי לפטה عربيه ומתלה באה הצפיה جاء الانصراف اليك يا جالس الارض. وקום قالوا פי ויטב ויצפר נרכע ונטטע לאנ תרנום בקר. צפרא:

צְרָה. S. אל צרור נקוב حريطة التي نسمّيها نحن סלבה:

צָרַע. S. ושלחתי את הצרעה נוע מן אלזנאבר מסמום وفي كلام السلف ז״ל דבש דבורים ודבש צרעים. וקמל הי אלטאעון:

צְתְצֵל. S. צלצל בנפים אלמטלה باجنحتها على سائر אלבלאד יעני נמאלהא וקבארתהא:

צְעָצַע. S. מעשה צעצועים صورة طفل وצעצועים مثل צעצאים. וקיל صناعة خرّاط:

צִפְרְדֵּעַ. S. ושרץ היאור צפרדעים ضفادع والضفدع הו אלדי נסמּיה נחן נרובה:

ק

קוֹט. S. בקעט קט קיל צגיר מרכּם קטן. וקיל منقطع:

קְלְקֵל. S. והנבעות התקלקלו انهدّت وانفسدت ולפט אלקלקול יסכרונה ז״ל פי מעני פסאד והנכסבר בל המקלקלין פטורין. מפני שהוא מקלקל:

קְלָה. D. כי כסלי מלאו נקלה אנ אחשאי מלأت انقلاء:

קְלִשׁ. S. ולשלש קלשון אלה נכמע בהא התבן והזבל יסמּונהא עבדנא ربدوج:

קְמֹט. S. יתקמטני לעד היה تكريش וז״ל יסמּון בית הקמטים המואצע מן אלבדן אלתי פיהא טאעאת ויסמּון התכרזב והכראש קמט: אשר קמטו בלא עת انقطعوا مقلوب נקטם ראשו פי כלאם אלסלף ז״ל:

קַנַּן. S. בניטר יעיר קנו פראחה וז״ל יסמּון אלפרחיין קן והו מעני מכבת קנים:

קַנֶּה. S. וכסף בקנה ישקלו אלמיזאן אלדי נסמּיה נחן رمّانة והו פלס. וקד קיל אנ פלס הו מיזאן אלפלוס אלדי נסמּיה נחן קלסטון והסריאני יסמּי אלפלס פולסא:

קִנּוֹן. D. קנוני מלין חכמי לכלאם ולחכמי לנטטר יסמּונהא פי אלמישנה קנוני:

קִסֵּם. S. יקוסם ויבוי נקסטע מתל יקוצין בצאד:

קִפֵּד. S. קפדתי באורג חיי קטעת כמא יקטע אלחאיכ השקּי من المرمّة تجانس السريانى קופדא טבא לפומיה ראבא אי קטעה לחם طيّبة: קפדה בא תחרّך מתל כלאם אלסלף ז״ל ולא התקפדן מלמד وفي السرياني והא איקפד מר:

קְפִין. S. ולא תקפין את ידך تقبض وتغلق מתל תרבין . . . והמבו בבל יקפצון נעגלון מתל קפין ונישבע פי כלאם ז״ל:

קְצָה. S. את העפ־ אשר הקצו נחנו ומן הדא אלמעני סמּו ז״ל סד אלומכן לישבת ולימים טוב מוקצה:

קְרַב. S. קרבם בתימו קמל קטרהם مقلوب קברם. וקיל

فى ظنّهم ان تخلد بيوتهم للدهر كانّه بقبرهم وهذا احسن تفسير:

קרה. D. ואם תלכו עמי קרי ان سلكتم معى بمعارضة معناه[1] تلاقونى وتعارضونى بفعلكم القبيح. ويقال باتّفاق كيف ما اتّفق لكم فعلتم والاول اقرب وقد قيل بالمجاج:

קרם. D. וקרמתי עליכם. ויקרם עליהם يجوز انها عربية وكما يسمّون السبنية مقرمة وهى تتصرّف الى غطاء الشيء:

קרם. D. קרם נבו. קרסו כרעו كلّه قرص مثل קרן מצפון:

קרע. D. קרעו ולא דמו وهو كالعربية قرعوا بالكلام وكقولهم صوت يقرع السمع:

קרדם. S. בכבך עין קרדמות قادوم او شاتور:

ר

ראה. S. ושמתיך בראי. הוי מראה ונגאלה من معنى التمريث والبراز مثل רעי فى كلام السلف ז״ל:

רבב. S. וימררהו ורבו. השמיעו אל בבל רבים الرمى بالسهم. وقد قال فى البروق وברקים רב تشبيهها برمى السهام:

רגל. A. ואנכי תרגלתי לאפרים جسست والوجه הרגלתי. وقيل داربت كما *يدارى الصبيان[2] الصغار من معنى רגל.—S. לא רגל על לשונו نمّ مثل רכל:

רגם. A. שרי יהודה רגמתם رجم على مسموعه ومعناه وصف كيف كانوا ישראל فى ذلّ وهوان فى القديم وعند رجوعه اليها فى النلاث قال שם בנימן צעיר רודם ثم كان בנימן صغير[ا] סאכט[ل] اى ذليلا حقير[ا] مثل النائم ורוזנים ورؤساء יהודה مرجومين بالذلّ لانّ סיני צוה אלהיך עיך:

רדה. S. רדה הדביט قلع واخذ وفى كلام ז״ל רדיית הפת قلعة من التنور:

רהב. S. ופחד ורהב לבבך يرهب وهو من معنى الخوف هكذا يقرأه ويفسّره ابو زكريا حيّوج ז״ל. وقد استعمله شيوخ اللغة والشعراء فى هذا المعنى واراه كذلك بخطّ ר׳ לבתן الشهير بالاختين נ״ע. واخر يقرأونه ופחד ורחב: רהב ובבל. רהב הם שבת אהל מצרים مثل ואת ענמים ואת להבים:

רוח. S. עמודי שמים ירופפו يتحرّكون من قول ז״ל אפי׳ לא רפרף אלא בעינו:

רוץ. S. ותרץ את גלגלתו رضخت:

רוח. D. מרוח סרוחים. בית מרוח يقتضى شريق الستور والانماط مثل מזרח וזרח.—S. בית מרוח اعلان الصوت بالترح والحزن. وסר מרוח סרוחים اعلان الصوت بالفرح والملاهى عند قوم المرقّهين. وهذه الكلمة مثل ניל التى تقال على الفرح والحزن כי אם שישו וגילו, וכמריו עליו יגילו وكذلك الطرب فى كلام العرب:

רום. S. ומה ירומון עינך يرمزون وفى كلام ז״ל هذا اللفظ مقلوب كالعربى רמזו רמזים, وתרגו׳ קורץ בעיניו. דרמיז בעינוהי:

רק. S. כטיט חוצות אריקם اعركهم. ז״ל يسمّون الطين الذى يتقعّد من الماء רקק. עוף לפי שנבראו מן הרקק:

רס[ם]. A. לרוס את הסלת لرضّ السميذ اى على السميذ ومنه רסיסי לילה وقيل انّ الوجه فى לרוס לערוס.—S. הבית הגדול רסיסים كسر ورضّ مثل רצין بصاد:

רעה. S. ירעוך קדקד يرضّضون ويكسرون مثل כוחל רעוץ وينبغى ان يكون שריש هذا רעע:

רעם. D. ולנו רעם رغم بعبور הרעימה مثل בעים רוחו بغيم رياحه ومثله רעמו פנים. אענך בסתר רעם اجيبك فى ستر الرغم يعنى بمصر التى ارغموا ישראל فيها:

רעף. S. ירעפון דשן. ירעפו נאות מדבר يسيلون ويدرّون مثل ערף:

רעץ. S. תרעץ אויב تكسر مثل ערץ:

רפא. S. מיתי הרפאים الجبابرة وسمّوا كذلك لانّ من يشاهدهم يرتخى من معنى רפיון، والفراد אל נולדו להרפא: אם רפאים יקומו الموتى. وربما يشتقّ من الرخو ايضا: הרפאים יחוללו حبّات الزرع التى قد عفنت تحت التراب تشبيها بالموتى:

רפש. D. מעין נרפש مرفوس:

רקם. S. רקמתי בתחתיות ארץ صوّرت وفى كلام ז״ל שפיר מרוקם:

רשף. S. ובני רשף יגביהו עוף . . . قيل شناتيل[3] فيكون רשף الجمر ايضا:

רטפש. S. רטפש בישרו كلمة مركّبة من רטוב ופש اى رطب نأم:

[1] MS. אי מעני. [2] MS. ידארה ללצביאן. [3] So MS.

ש

שאם. S. בישאט נפש ורפיא תרנ׳ ויבז עשו. ויט עשו:

שאן. S. ... ולמה תרכב שלו וישאנן קיל מנהם שלאנן והו תשלוג פי מעני הבדנה:

שבב. D. כי שבבים יהיה עגל שמרון יחרק בالنار لانه حملوه معهم وقت جلاءهم كقوله גם אתו לאשור יובל.— S. לקש[1] اى قطر مثل السريانى ושב שיבי מישב בשורי او בי הוי דלמטייה בישיבא מבשורא:

שבח. S. אתה תשבחם תבדנהם. ור׳ל استعملوا هذا اللفظ فى معنى الريح היה השבח מרובה על התוצאה. وقيل انّ באחור ישבחנה من هذا المعنى:

שבל. S. שבלול תמס יהלך هو الحشاش الذى نسمّيه نحن عرطان[1]:

שבר. S. כי באו בנים עד משבר اسم الرحم وليس هو المشبر فقد قال فى اثناءه וכח אין ללדה واسم المشبر اى مسقط الولد אבנים:

שגל. D. ולנו שגל נשוי من الكتابة ישגלנה مقام ישכבנה وعلى سبيل الابدال שגר בהמה נשוי بهيمة:

שדר. S. ושדרות בארזים صفوف مثل סדרות:

שוא. D. ومنه ما يقتضى تلاف مثل אך שוא היו قال ان كان نلعد فى دخل فقد صارت الى التلاف ومثله אל יאמן בשוא נתעה כי שוא יהיה תמורתו لا يثبت فى الزور الضلّ اى الذى يضلّ عن الطاعة ما يدوم لك ذلك لان الزور تكون بدايته يعني التلاف والتلاشى يكون جزاءه لانّ بعده בלא יומו תמלא. ومثله זכר אני מה חלד על מה שוא בראת בני אדם قال اذكرنى ايش تخلّدى فى العالم وعلى انّ للزور خلقت بنى آدم معناه للموت:

שיב. S. זקנתי ושבתי شبت ولمس يعنى ישבתי حدّ[1] فى العمر مثل قول ר׳ל בן שבעים לשיבה لانه عمّ توفّى من נ״ב سنة وانما يريد انه شاب قبل وقت المشيب:

שיטה. S. עני שטים السنط وهو نوع من الارز وربما اصل שטים שנטו:

שוק. S. אך חשך ישופני يحجبنى يشقّق من نشق:

שור. S. ישור על אנשים دمشى عليهم او يحلّ عليهم. ومن هذا المعنى تسمّى القافلة שיירה وفى السريانى שיירת ערבאי תרנ׳ ארחת ישמעאל׳: תרשיש שרותיך נזילנוך[3]

תרנ׳ ויחן ושרא: בין שורותם יצהירו صفوف الثمار مثل قول ר׳ל שלש שורות: עקרו שור رئيس مثل איש ويشير لحمور ושכם בנו وكما يسمّى الناس الكبار אלים وעתודים يسمّونهم[4] ايضا שורים:

שחין. S. על כל בני שחין اهل الشمخ والطغاية. وفى كلام ר׳ל אנשי ירושלם אנשי שחין היו ור׳ל عدّوا שחין من اسماء الاسد:

שטף. S. ונהרות לא ישטפוה يغرقونها. ومن هذا المعنى فى كلام ר׳ל שטיפי זמה اى منهمكون:

שיל. S. עד כי יבא שילה ولده مثل שלילי وفى العربى يقال شليل[5]:

שכב. S. משכב وספות مسكب وهو انية لغسل اليدين:

שכה. S. במשכיות בכף مشمحات[2] فقّة مخرّمة سمّيت كذلك لما ينقذها النظر תרנ׳ וישקף ואשתכי وفى كلام ר׳ל סוכה ברוח הקדש:

שכם. S. שכם אחר جهة من الارض مثل ולבתף השנית فانّ שכם وكتف واحد:

שכר. S. ושוכר כבול يغلق فمه وهو من معنى ויסכרו בעינות תהום:

שלש. S. הלא כתבתי לך שלישים اشعار لانها مثل الامراء فى الكلام ... وחשקומו בדמעות שלישי ليس هذا الدسكوس مقلوب ولا الياء زائدة وانما معناه عندى وسقيتهم بسبب هطل دموعهم كثيرا منها:

שמם. S. שממית בידים التفات نوع من العنكبوت. ويا عجبا ممّن زعم انها الخطاف كيف يسوغ فيها בידים التفات وكيف يصحّ قول ר׳ל אימת שממית על עקרב ويكون الخطّاف حلّاق والعقرب נבור:

שמר. S. אור צדיקים ישמח يزيد مثل كلام ר׳ל נפח שחוק اذا كان النفخ كثيرا وعكسه נפח עוגב اذا كان صغيرا على مذهب איפת ריזן זעומה: וישבח אני את השמחה القناعة مثل قول ר׳ל השמח בחלקו القانع برزقه:

שמק. S. ותכסהו בשמיכה قطيفة سمّيت كذلك لغلظها مثل السريانى בסומכיה او בקולטית:

שמר. S. לא תשמר על חטאתי تصبر مثل كلام ר׳ל ושמר לי על הפתח:

שעה. S. לא רחצת למשעי ليملس بدنك من תרנ׳ חלקת צואריו, שעיעות:

[1] So MS. [2] MS. אי מעני. [3] So MS. [4] MS. ישמוא. [5] So MS.

שצף. S. בשצף קצף פשר بقطع غضب مثل שפף בסמך:

שקק. S. ויש שק על מתניו. ויכס שק المسح وهو ثوب خشين مثل الذى نسمّيه لحن التلّيس والشارقة. وعند ר״ל ثوب من شعر او من وبر العنوز وما اشبهه:

שרר. S. כי בשריות לבי אלך اعتبار القلب من אשורנו ולא קרוב. وقيل قوّة القلب وتصوحته من كلام ר״ל שריר וקיים وهذا اصحّ:

שרך. S. משרכת דרכיה محلّقة. وربما اشتقّ من שרוך اى كما يحيط الشرك بالرجل:

שרק. S. עובדי פשתים שריקות صفائر الكتّان الممشوط مثل كلام ר״ל העשויה כמסרק ושהכורק נותן בצמר:

ששא. ושובבתיך וששאתך. A. واشوّشك:

שתה. S. בגבורה ולא בשתי ضعف من معنى נשתה גבורתם وان كان من غير اصله:

שקערר. S. שקעורות ירקרקת خطوط او شقوق وهى كلمة مركّبة من שקע وשערר اى شقوق مقدورة بتلك الخضرة والحمرة:

ת

תנה. D. שם יתנו צדקות ״ يعيدون والاتى مقام الاشين مثل ישנו وقد اتّفق فى ذلك الثلاث لغات العربى والعبرانى والسريانى. ومثله אפרים התנו אהבים اعادوا المحبّات. ثم כי יתנו בנים ايضا يحكون ذلك الآن اجمعهم لانّ من اقرّ بذنبه قبل ويحلّا معه ممشه ملك وشرع ويكون قد ابتدءوا فى عمل الدين من ثقل الملكين والاشرم. ومن لغة التثنية قال לתנות לבת יפתח للزيارة والاعادة.—S. התנו אהבים شرط مثل كلام ר״ל מתנה אדם. תנאי התנו بينهم:

תעה. D. כאשר התעו אותי אלהים. وقوم قالوا لمّا اجالونى المعبودات وسبّبوا لى الخروج:

אדין. A. كل אדין ב[א]דין فانّ تفسيره حينئذ وهو مثل אז فى العبرانى.—M. ונתחלף ז׳ בד׳ כמו מוכח מובחא. זהב דהבא:

אדר. D. אדרי קיט انادر[2] الصيف:

אדרנוריא. D. بطارقة.—A. مقدّمون اجلّاء وقيل منجّمون قاطعون على احكام النجوم:

אדרזדא. A. יתעבד אדרזדא يعمل حتما وقيل على الدوام وهو من لغة الفرس אדרז[3] اى مستمرّ:

אזד. D. מלתא מני אזדא الكلمة منّى قد فاتت يعنى غابت عنى.—M. كمو אזלא בחילוף דטלנת:

אחמתא. A. והשתכח באחמתא قيل فى القصر وقيل فى القمطرة وقيل فى المزود من معنى וחמת מים:

איתי. D. איתי גוברין. لَه איתי אנש وكل איתי فى السريانى يقتضى ايس كذا وكذا مثل יש فى العبرانى:

אכל. D. الغمز والنميمة وهى بلغة السريانى ואכלו קרציהון:

אילו. D. ואלו אילן. ואלו كلّم تفسيره واذا مثل וארו עם ענני שמיא وهو مثل והנה فى العبرانى:

אספרנא. D. אספרנא דינה لهذه قيل الواجب ان يعمل فيه حكم امّا موت او استئصال وامّا غرم دراهم وامّا حكم ومثله אספרנא יתעבד لحقّ الواجب يفعل فيه אספרנא תקנא בכספא الواجب تشترى بهذه الفضّة بقر وغنم.—A. وقيل بالتمام والكمال ومثله אספרנא נפקתא بالتمام النفقة:

אפתם. D. ואפתם מלכין תהנוק ومصالح الملوك تؤدى يعنى تؤدّيهم فى مصالحهم ورسومهم.—A. وقيل وجوه الملوك تؤدّى:

אשרנא. D. ואשרנא דנא لشكلله وهذا السور ليكمل אשרנא هو اسم السور مثل ושורא שכלילו والالف فيه من الاسماء:

אשתדור. D. ואשתדור עבדין בנוה والخلاف والنفاق مستعملون فيها وليس الالف فيها اصلية وانما هو اسم للخلاف والفاعل مثل قوله משתדר להצלותיה كان مخالف[ا] رايهم فى خلاصه:

---

[1] So MS. [2] MS. אנדאר. [3] From דראז (?); MS. אררו.

דחזן. D. ודחזן לא הנעל يقال جوار بلا دليل والاقرب ان يكون من الحروف المنعكسة من חדוה اعنى الملاهى.— A. قيل خوان مائدة وقيل مسامر محدث من ואחוית אחיזן بعكس الحروف:

הצף. D. מלת מלבא מהחצבא تقصيره شديد صعب من תרגום גוי עז פנים. חצף אפין:

טוה. D. וכת טוות بات طاوة[1] اى بلا طعام:

כנו. D. ולנא כן אש للكنيسة אכנך ולא ידעתי ومن ذلك قيل بالسريانى ויאר כנוותיה. על כנוותהון يريد به المكنسون فلان الفلانى من القوّاد والاجلّاء:

כפת. D. כפיתו כסרבליהון كتفوا بسراويلاتهم:

מחא. D. די ימחי בידיה وليس موجود[1] من يضرب على يده ويقول اش هذا الذى عملت ويجوز ليس من معنى على يده اى ليس من يعيّر عليه:

נפק. A. ונפקתא כ בית מלבא התיהב النفقة تعطى من بيت الملك ومثله אפרנא נפקתה بالتمام النفقة:

נשתון. A. القصّة وقل الكتاب:

פחר. A. חסף די פחר خزف الفخار او خزف هو فخار:

צלה. D. ולנא צל אנ للصلاة بالسريانى ומצלי ומודי:

שביט. A. ורברנוהי משתבשין قيل مشوّشون على المعنى:

שדה. D. ואשתדור יבדון בניה. ومرد ואשתדור كل ذلك خلاف وعصيان ومر ذلك قوله ועד מעלי שמשא הוא מיתדר להצלותיה كان مخالف[1] لرايهم فى خلاصه.— M. פתרו כמו מיתחדל וכי יתה מתרגמי׳ ארי ישדל ומצאנו רייש ולמד מתחלפים:

שעה. D. בשעה חדה فى ساعة واحدة:

---

[1] MS. על . . . עליה.

3 1761 08265055 7